NORW
5-7

SEATTLE GENEALOGICAL SOCIETY INC.
P. O. BOX 549
SEATTLE, WASH. 98111

S/L -1

NO
5-7

SCAN
NORW
5-7

Konkordiebogen

eller

den evangelisk-lutherske Kirkes

Bekjendelsesskrifter.

I norsk Oversættelse udgiven

af

C. P. Caspari og Gisle Johnson.

Aftryk af andet Oplag af Kristiania-Udgaven.

NOINDEX. IN NORWEGIAN

Decorah, Iowa.
Lutheran Publishing House.
1899.

Indhold.

Indledning . . . . . Side 1
Fortale til den kristelige Konkordiebog . . . . . — 43
De tre Hovedsymboler . . . . . — 51
Den augsburgske Konfession . . . . . — 54
Den augsburgske Konfessions Apologi . . . . . — 84
De schmalkaldiske Artikler . . . . . — 241
Dr. Martin Luthers lille Katekismus . . . . . — 277
Dr. Martin Luthers store Katekismus . . . . . — 291
Konkordieformelen . . . . . — 369
Anhang. Kristelige Visitationsartikler . . . . . — 499

Forord.

Til første Oplag.

Om vor Tanke og Hensigt med at udgive nærværende Oversættelse af den Samling af den evangelisk-lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter, som i Aaret 1580 udkom under Navn af „Konkordiebogen", har vi allerede udtalt os i den i sin Tid udstedte Subskriptions-Indbydelse. „Er det end", ytrede vi der, „kun en Del af disse Bekjendelsesskrifter, som i vor norsk-lutherske Kirke har opnaaet lovlig Gyldighed (de tre økumeniske Symboler, den augsburgske Konfession og Luthers lille Katekisme), saa indeslutter dog ogsaa de øvrige en saa rig Skat af evangelisk-luthersk Oplysning, at de vel kan fortjene at blive mere bekjendte for lutherske kristne her i Landet, end det hidtil har været muligt, da kun enkelte af dem, saavidt bekjendt, kun Apologien og den store Katekisme, har været tilgjængelige for alle dem, der ikke kunde gaa til selve Kilderne." Af disse Ord vil det ogsaa være klart, i hvilken Betydning vi har kaldt samtlige disse Skrifter „den evangelisk-lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter". Ligesaa lidt som vi herved har villet tillægge dem alle retslig Gyldighed for vor norsk-lutherske Kirke, ligesaa lidt har det kunnet falde os ind dermed at ville frakjende denne vor Kirke Retten til at kaldes en evangelisk-luthersk Kirke, fordi den ikke har indrømmet dem alle en saadan Gyldighed. Vi har derved kun villet udtale, at vi i „Konkordiebogen" har samtlige de Bekjendelsesskrifter, som *indenfor* den evangelisk-lutherske Kirke har opnaaet offentlig Anerkjendelse, uden Hensyn til, om denne deres Anerkjendelse er almindelig eller kun delvis. Den almindelige kirkelige Sprogbrug, som vi derved har fulgt, har, tror vi, sin fulde kirkelige Berettigelse. At negte Apologien, de schmalkaldiske Artikler, Luthers store Katekisme og Konkordieformelen Plads i Rækken af „den evangelisk-lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter", fordi denne Kirke ikke i sin Helhed har indrømmet dem retslig Gyldighed, vilde være det samme som at indskrænke den evangelisk-lutherske Kirke til de Kirkesamfund, der er blevne staaende ved de af vor norsk-lutherske Kirke vedtagne Bekjendelsesskrifter.

Ved Udarbeidelsen af den Oversættelsen forudskikkede Indledning og de Anmerkninger, hvormed vi har ledsaget den, har vi troet at burde indskrænke os til de historiske Oplysninger, som maatte ansees fornødne for ulærde Læsere.

Med Fuldendelsen af dette Verk har det taget meget længere Tid, end vi havde tænkt os. Vi haaber, at det vil tjene til vor Undskyldning, at andre Gjøremaal kun sparsomt har levnet os, hvad vi af Tid og Kræfter behøvede til dette ingenlunde saa ganske lette Arbeide. Vi vilde neppe have vovet at paatage os det, om ikke enkelte af vore og Sagens Venner havde tilsagt os sin Medvirkning. Disse Mænd, de Herrer Professor R. Tønder Nissen, Seminariebestyrer N. C. E. Hertzberg og Presterne Jacob Aars, J. C. H. Berg og A. M. Hille, tillader vi os herved at bringe vor hjertelige Tak for den velvillige Bistand, de saaledes i forskjellige Retninger har ydet os.

Christiania i December 1868.

Til andet Oplag.

Den Anledning til at gjennemse vort Arbeide, som nærværende andet Oplag af Bogen har givet os, er bleven benyttet til Rettelse af de Feil, vi har opdaget i Oversættelsen, til delvis Udbedring af den og navnlig til en fuldstændigere Gjengivelse af den augsburgske Konfessions tyske Tekst paa de Steder, hvor den afviger fra den latinske.

Christiania i Februar 1882.

Indledning.

„Konkordiebogen" er Navnet paa Samlingen af den evangelisk-lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter eller symbolske Bøger. At meddele nogle historiske Oplysninger om disse Skrifters Oprindelse, Indhold, Betydning og indbyrdes Forhold er Hensigten med nærværende Indledning. Førend vi gaar over hertil, vil vi dog først forudskikke nogle Ord om kristelig Bekjendelse og kirkelige Bekjendelsesskrifter i Almindelighed.

At bekjende er i Almindelighed at tilkjendegive eller aabenbare, hvad der bor og rører sig i Hjertedybet. Al kristelig Bekjendelse er derfor væsentlig Troesbekjendelse; thi den Magt, som raader og regjerer i den kristnes Hjerte, er den kristelige Tro, den levende Erkjendelse af Naaden og Sandheden i Christus Jesus. Det er en inderlig og naturlig Trang for den kristne saaledes at bekjende sin Tro, til Guds Navns Ære og Pris at kundgjøre for sine Medmennesker, hvad der ved Guds Naade lever og rører sig i hans Hjerte. Han kan ikke andet. Har Gud i Naade bekjendt sig til ham som til sit Barn i Christus, saa maa ogsaa han bekjende sig til Gud som til sin Fader i Christus. Har han „fundet Barmhjertighed" hos Gud, saa vil han ogsaa gjerne „forkynde hans Dyder, som kaldte ham fra Mørket til sit underfulde Lys" (1 Pet. 2, 9. 10). Søger han i alt Herrens Ære og Sjælenes Frelse, saa vil han ogsaa „altid være rede til med Sagtmodighed og Ærefrygt at forsvare sig for enhver, som begjærer Regnskab af ham for det Haab, som er i ham" (1 Pet. 3, 15). Og hvad der saaledes for den kristne er en Hjertetrang, en naturlig Livsytring, det er for hans Herre og Gud en Velbehagelighed, som vi ser af den herlige Forjættelse, vor Herre Jesus har knyttet til en saadan Bekjendelse: „Hvosomhelst der vil bekjende mig for Menneskene, ham vil og jeg bekjende for min Fader, som er i Himlene" (Matt. 10, 32).

Er den kristelige Bekjendelse saaledes overhovedet det, hvori den kristelige Tro aabenbarer sig og giver sig et Udtryk i det ydre Liv, saa maa og vil den ogsaa omfatte den kristnes ydre Liv i dets hele Omfang. Den kristne maa og vil bekjende sin Tro baade i Ord og Gjerning. I Ord; thi ogsaa om ham gjælder det, at „Munden taler af Hjertets Overflødighed" (Matt. 12, 34); han tror, derfor taler han (2 Kor. 4, 13); hvad han „med Hjertet tror til Retfærdighed", det maa og vil han ogsaa „med Munden bekjende til Saliggjørelse" (Rom. 10, 10). Men ogsaa i Gjerning; thi „med Munden at bekjende, at man kjender Gud", og saa paa samme Tid „fornegte ham med sine Gjerninger", det er ingen kristelig Bekjendelse (Tit. 1, 16). Saaledes kan da hele den troendes Liv i Verden siges at være en „kristelig Bekjendelse". Imidlertid bruges dette Udtryk dog ogsaa — og det hyppigst — i en anden, mere indskrænket Betydning, nemlig om det „Lovoffer", den troende bringer sin Gud som „en Frugt af Læber, der bekjender

hans Navn" (Hebr. 13, 15), om det Vidnesbyrd, som han med sin Mund eller i Ord aflægger om, hvad han i Troen har erkjendt og i sit Hjerte modtaget af Guds i Christus aabenbarede Naade og Sandhed. Det er den kristelige Bekjendelse i denne Betydning af Ordet, Bekjendelsen, forsaavidt den fremtræder i Skikkelse af et Bekjendelses-Ord, som vi her nærmest har for Øie.

Et Ords Værd beror væsentlig paa dets Sandhed, og hertil hører da ikke blot, at det udsiger, hvad den talende virkelig mener, men ligesaavel ogsaa, at det, han saaledes i sit Hjerte mener og med sin Mund udtaler, stemmer overens med den omtalte Sags virkelige Sammenhæng. Dette gjælder nu ogsaa om den kristelige Bekjendelse og dens Sandhed og Værd som saadan. Det er ikke nok, at den troende i den ikke udtaler andet, end hvad han i sit Hjerte virkelig tror og mener om Gud. Hvad han saaledes tror og bekjender, det maa ogsaa i sig selv være Sandhed, og dette er det kun da, naar det stemmer overens med, hvad Gud selv i sit Ord derom har aabenbaret om sig selv. Den kristelige Bekjendelse staar saaledes i en væsentlig, inderlig og uopløselig Sammenhæng med Guds Ord. Det kristelige Bekjendelses-Ord er efter sit Væsen en Gjenlyd eller Gjenklang af det guddommelige Aabenbarings-Ord, det troende Hjertes Svar paa den Guds Tiltale, som har lydt til det gjennem hans Ord. Hvad der er Sandhed til Salighed, har Gud kundgjort os i sit Ord, forat vi til vore Sjæles Frelse skal modtage og bevare det i troende Hjerter, og hvad den kristne saaledes i Hjertets Tro har tilegnet sig af den i Guds Ord aabenbarede Sandhed, det kundgjør og aabenbarer han saa igjen til Guds Æres Pris i Mundens Bekjendelse. Er Guds Ord Verdens Lys, saa er Hjertets Tro Speilet, hvori dette Lys kaster sine Straaler, og Mundens Bekjendelse det Gjenskin, Speilet giver af det saaledes modtagne Lys. En Bekjendelse, som ikke er fremgaaen af den kristelige Tro og i og med denne grundet paa Guds Ord, en Bekjendelse, som ikke er en tro Gjengivelse af den i dette Ord aabenbarede Sandhed til Salighed, er ingen kristelig Bekjendelse.

En saadan Gjenlyd af Guds Ord er den kristelige Bekjendelse, fordi den ligesaavel som den Tro, som i den kundgjør sig, er en Frugt af det samme Ords Virkning paa Hjertet. Det er Ordet selv, som gjennem Hjertets Tro fremkalder og frembringer Mundens Bekjendelse. Uden Guds Ord altsaa ingen kristelig Bekjendelse. Men paa den anden Side kan heller ikke Guds Ord være ganske uden kristelig Bekjendelse. Vel er det saa, at det staar i Menneskets Magt at lukke sit Hjerte for Ordet, saa det hverken kommer til nogen Tro eller nogen Troesbekjendelse. Men hvor mange end de kan være, hos hvem Ordet saaledes ikke faar udrette sin Gjerning, — ganske uden Frugt kan det dog ikke blive. Herren har lovet (Es. 55, 11), at hans Ord, som udgaar af hans Mund, skal ikke vende tomt tilbage til ham, men udrette sin Gjerning og bære sin Frugt, og iblandt de Frugter, hvormed det saaledes „vender tilbage" til ham, af hvis Mund det udgik, er da først og fremst dets Gjenlyd i Troens Bekjendelse som „en Frugt af Læber, der bekjender hans Navn". Derfor har ogsaa virkelig Guds Ord i Verden aldrig været uden en tilsvarende Troesbekjendelse. Saalænge det Gudsord har lydt i Verden: „I Begyndelsen skabte Gud Himmelen og Jorden", saa længe har der ogsaa altid været en og anden, som af Hjertet svarede: „Jeg tror paa Gud Fader, almægtige, Himmelens og Jordens Skaber", om denne Troesbekjendelse end ikke altid var formuleret netop i disse Ord.

Den kristelige Bekjendelse er imidlertid ikke blot Frugten af og Udtrykket

for den enkelte kristens Tro paa Guds Ord. Dette Ord er ikke blot et Ord for de enkelte, bestemt til at gjøre dem enkeltvis salige ved Troen paa Christus. Det er ogsaa bestemt til, paa samme Tid som det saaledes drager de enkelte til Christus, tillige at samle dem af deres Adspredelse i Verden til et Aandens og Troens Samfund i Christus og paa ham som den levende Hovedhjørnesten opbygge dem som levende Stene til et aandeligt Hus, et helligt Præsteskab, som skal frembære aandelige Offere, velbehagelige for Gud ved Jesus Christus (1 Pet. 2, 5). Saalænge der har været kristne i Verden, har der derfor ogsaa været en Herrens Menighed, en Kirke, som er de helliges, de i Sandhed troendes Forsamling (Augsb. Konf. Art. 7. 8), Samfundet af alle dem, som i Aandens Kraft ved Guds Ord er forenede i den ene Tro paa Jesus Christus, og saalænge Herren har havt sig et saadant „helligt Eiendomsfolk", et saadant „kongeligt Præsteskab" i Verden, har dette ogsaa bevist sig som saadant ved i Ord og Gjerning at „forkynde hans Dyder" (1 Pet. 2, 9). Ligesom det overhovedet er Troen væsentligt at kundgjøre sig i Bekjendelse, saaledes ligger det ogsaa i Kirkens Væsen som Troessamfund, at den maa give sin fælles Tro Udtryk i en fælles Bekjendelse og dermed altsaa ogsaa selv i det ydre Liv fremtræde som et Samfund af kristelige Troesbekjendere, et Samfund af saadanne, som samler sig om en for dem alle fælles Troesbekjendelse, fordi de alle i den finder sin kristelige Tro udtalt. Trang til saaledes at bekjende sin Tro maa Kirken nærmest føle lige overfor „dem, som er udenfor" (Kol. 4, 5. 1 Thess. 4, 12); ligesom den enkelte kristen maa og vil ogsaa den, i alt søgende Herrens Ære og Sjælens Frelse, „altid være rede til med Sagtmodighed og Ærefrygt at forsvare sig for enhver, som begjærer Regnskab af den for det Haab, som er i den". Men ogsaa for „dem, som er inde" (1 Kor. 5, 12), for Kirkens egne Lemmer, har den kirkelige Bekjendelse sin store Betydning. Den er overhovedet Kirkens Særkjende, det Mærke, hvorpaa den kjendes som saadan, og hvorved den kan skilles fra alt, hvad der staar udenfor den og ikke hører den til; men dermed er den da ogsaa det fælles Løsen, hvorpaa alle de, som hører den til, kjender hverandre, det Banner, hvorom de alle endrægtig samler sig til den fælles Kamp mod Sandhedens Fiender. Den kirkelige Bekjendelse er et Middel, hvorved baade de, som endnu staar udenfor Kirkens Samfund, kan blive dragne ind i det, og de, som allerede staar i det, kan blive bevarede og befæstede i det, indtil de alle naar frem til den fulde Troens og Erkjendelsens Enhed (Ef. 4, 13). Just ved at bekjende sin Tro bliver Kirken, hvad den er kaldet til at være, Verdens Lys, Staden paa Bjerget, som ikke kan skjules (Matt. 5, 14).

Efterhvi Kirken skrider fremad i Sandhedens Erkjendelse og kommer til klarere Bevidsthed om sin Tro, og især efterhvi indtrængende Vildfarelser truer med at „volde Splid og Forargelse" (Rom. 16, 17) og forstyrre Troens Enhed i Kirken, maa denne ogsaa føle Trang til at give sin Troesbekjendelse en ret fast og bestemt Form, en Form, hvori den paa den ene Side kan udtale dens Tro med en Klarhed og Bestemthed, som udelukker al Misforstaaelse af dens virkelige Mening og afverger enhver Sammenblanding af Sandhed og Løgn, og paa den anden Side tillige bevare den af den erkjendte Sandhed uforvanskede gjennem Tidernes Løb. I Kirkens Trang hertil ligger Grunden til den historiske Kjendsgjerning, at den ikke har ladet det blive ved overhovedet at bekjende sin Tro, men ogsaa har nedlagt denne sin Troesbekjendelse i kirkelige Symboler og Bekjendelsesskrifter eller symbolske Bøger. Det græske Ord „Symbol", som overhovedet betegner

et Merke, et Kjendetegn, især et forud vedtaget Tegn, hvorpaa noget kjendes, og saaledes da navnlig ogsaa et Krigsløsen, blev i den gamle Kirke allerede tidlig brugt til at betegne den kirkelige Bekjendelse som foreliggende i en af Kirken vedtagen, fast og bestemt Form, som en i visse, bestemte Udtryk formuleret og som saadan af Kirken offentlig anerkjendt Fremstilling af, hvad der for den staar som Sandhed til Salighed. Et saadant Symbol kunde Kirken ikke i Længden finde det tilstrækkeligt at betro til den mundtlige Overlevering alene. For at kunne sikre sig mod ethvert Forsøg paa at forandre og forvanske det, for at kunne bevare sin Bekjendelse i den bestemte Form, hvori den af den engang var bleven vedtagen, og dermed da ogsaa bevare sig selv i Troens Renhed og Enhed, fandt den det snart nødvendigt at nedlægge Bekjendelsen i Skrift, og idet den nu i sin Kamp med allehaande Vildfarelser selv gik fremad i Sandhedens Erkjendelse og efterhaanden opnaaede større og større Klarhed i Guds Ord og i Troens Indhold, fremkom der saaledes i Tidens Løb en Flerhed af „symbolske Bøger" eller kirkelige Bekjendelsesskrifter.

Naar der spørges om disse Skrifters Betydning og navnlig om deres Forhold til den hellige Skrift, saa er Svaret herpaa i Grunden allerede givet i, hvad ovenfor er sagt om den kristelige Bekjendelses Forhold til Guds Ord. Ogsaa Kirkens Bekjendelse er ligesom den enkelte kristens en Gjenklang af Guds Ord til os, et Gjenskin af det evige Sandhedslys, som i Ordet kaster sine Straaler ind i ethvert Menneskehjerte, som ikke lukker sig selv for dets Skin. I det gamle og nye Testamentes profetiske og apostoliske Skrifter tror Kirken at have de „rene, pure Israels Kilder, hvilke alene er den eneste sande Rettesnor, hvorefter alle Lærere og al Lære er at dømme og bedømme". Om „alle andre Skrifter af gamle eller nye Lærere" mener den, at de „ikke er at agte lige med den hellige Skrift, men alle tilhobe at underlægge den og ikke at antage som noget andet eller mere, end som Vidner om, i hvilken Skikkelse efter Apostlernes Tid hin Profeternes og Apostlernes Lære er bleven bevaret". Dette gjælder nu ogsaa om Kirkens Bekjendelsesskrifter. De er „ikke Dommere ligesom den hellige Skrift, men kun Vidnesbyrd og Erklæringer om Troen, hvorledes til enhver Tid den hellige Skrift i Guds Kirke er bleven forstaaet og udlagt af de da levende og den mod samme stridende Lære bleven forkastet". Naar Kirken vedkjender sig disse Skrifter som sine Symboler eller Bekjendelsesskrifter, saa gjør den dette kun, fordi de efter dens Overbevisning er „tagne af Guds Ord og deri fast og vel grundede", fordi den i dem har fundet og nu eier, hvad den som Udtryk for sin fælles kristelige Tro tiltrænger, „et kort Begreb" af den rene kristelige Lære, „en endrægtig, sikker, almindelig Læreform, efter hvilken som tagen af Guds Ord alle andre Skrifter, forsaavidt de skal kjendes og tages for gode, maa blive at bedømme". Det er altsaa ingenlunde Kirkens Mening at opstille sine Bekjendelsesskrifter ved Siden af den hellige Skrift som et Tillæg til den, som en Fortsættelse af den i den givne guddommelige Aabenbaring, som om den ikke i sig selv skulde være fuldkommen tilstrækkelig som al saliggjørende Sandhedserkjendelses Grundkilde og Grundregel. Den vil ikke have dem betragtede som et guddommeligt Aabenbaringsord, men kun som et kirkeligt Bekjendelsesord, som et Udtryk for, et Vidnesbyrd om, hvad den selv i Troen har tilegnet sig af den i Skriften aabenbarede Sandhed og nu, staaende paa Skriftens faste Grund, offentlig bekjender som sin fælles, endrægtige kristelige Tro. Derfor kan den heller ikke af nogen forlange, at han udenvidere skal antage for Sandhed, hvad den i sine Bekjendelsesskrifter

fremlægger som Sandhed. Ligesom den selv kun derfor bekjender sig til den i dem nedlagte Tro og Lære, fordi den har fundet den fast grundet i Guds Ord, saaledes maa den ogsaa ønske og begjære, at enhver, som vil slutte sig til den, først da gjør dette, naar han har prøvet dens Bekjendelse paa Skriftens usvigelige Prøvesten og fundet den overensstemmende med denne Troens Regel og Rettesnor. Om dem, som vil gjælde for at være dens Medlemmer, maa den forudsætte, at dens Bekjendelse for dem allerede har bestaaet denne Prøve, at de altsaa med den erkjender dens Bekjendelse som grundet i og overensstemmende med Guds Ord, og af saadanne tør den da ogsaa vente, at ingen af dem vil „fortænke den i, at den ogsaa fra sine Bekjendelsesskrifter henter Forklaring og Afgjørelse af omtvistede Artikler og, ligesom den lægger Guds Ord som den evige Sandhed til Grund, saaledes ogsaa fremfører og anfører disse Skrifter som Vidnesbyrd for Sandheden“[1]).

I. De tre almindelige Bekjendelser.

Den evangelisk-lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter falder i to Klasser. Den første Klasse bestaar af de tre korte Bekjendelser, som er blevne til i den kristne Kirkes seks første Aarhundreder eller i den kirkelige Oldtid, og som vor Kirke har fælles dels med alle de øvrige Kirkeafdelinger, dels ialfald med de øvrige vesterlandske, nemlig den apostoliske Bekjendelse eller det apostoliske Symbol, den nicænske Bekjendelse eller det nicænske Symbol og den athanasianske Bekjendelse eller det athanasianske Symbol. Den anden Klasse bestaar af de Bekjendelsesskrifter, som er blevne til i det sekstende Aarhundrede eller Reformationstiden, og som er særegne for den evangelisk-lutherske Kirkeafdeling, nemlig den augsburgske Konfession, den augsburgske Konfessions Apologi, de schmalkaldiske Artikler, Luthers to Katekismer, den store og den lille, og Konkordieformelen. Hine tre korte Bekjendelser kaldes sedvanlig de økumeniske (d. v. s. tilhørende den hele, over hele Jordekredsen udbredte Kirke) eller ogsaa de katholske (d. v. s. almindelige, af alle Kirkesamfund anerkjendte). Som ældgamle Bekjendelser og som Bekjendelser, der er blevne vedtagne af hele den kristne eller dog ialfald af hele den vesterlandske Kirke, har de en ulige høiere Anseelse end de Bekjendelser, som kun enkelte Afdelinger af Kirken har vedtaget, og altsaa ogsaa en ulige større end den evangelisk-lutherske Kirkes særlige Bekjendelsesskrifter. Naar denne Kirke har optaget dem i Samlingen af sine Bekjendelsesskrifter eller i Konkordiebogen og stillet dem i Spidsen for denne og foran sine særegne Bekjendelsesskrifter, har den derved villet aflægge et Vidnesbyrd om, at den staar i Sammenhæng med den rettroende Kirke i de første Aarhundreder og slutter sig til den, og at dens egne Bekjendelsesskrifter ikke indføre nogen ny Tro og Lære, men kun giver en videre Udvikling af den Tro og Lære, som er nedlagt i Kirkens ældste Bekjendelser.

1. Den apostoliske Bekjendelse.

Den første og ældste af de tre almindelige Bekjendelser bærer Navnet Apostlernes eller det apostoliske Symbol. Med dette Navn beteg-

[1]) Konkordieform. Kort Begr. Indledn. 1. 4. Grund. Forkl. Indl. 2. 3. 4. 9. 10.

nede man den oprindelig, fordi alle de Troessandheder, som den indeholder, var blevne forkyndte af Apostlerne, eller fordi dens Indhold heltigjennem var apostolisk. Senerehen, fra omtrent det fjerde Aarhundrede af, fandt man i den vesterlandske Kirke i Navnet noget mere, nemlig at Symbolet var forfattet af Apostlerne, og i denne Forstand blev Navnet her fra denne Tid af brugt af overordentlig mange. Andre Navne, hvormed den apostolske Bekjendelse er bleven betegnet i Kirken, i Særdeleshed i den vesterlandske Kirke, er: Troesregelen, Troen, *Credo*, Troesartiklerne eller de tre Troesartikler, Troesbekjendelsen og Daabsbekjendelsen. Troesregelen kaldes den, fordi den blev betragtet som det korte Indbegreb af hele Evangeliet eller af hele den hellige Skrift, hvorefter man i Kirken havde at rette sig med Hensyn til sin Tro, og hvorefter man havde at dømme, hvor Spørgsmaalet var, om nogens Tro var kristelig, og han derfor hørte med til den kristelige Kirke, eller ikke. Navnet Troen fik den, fordi den i største Korthed indbefatter Summen af den kristelige Tro. *Credo* blev den kaldt af det Ord *Credo* (d. v. s. jeg tror), hvormed dens latinske Text begynder. Som Troesbekjendelsen og Daabsbekjendelsen blev den betegnet, fordi Summen af den kristelige Tro bliver bekjendt i den, og fordi de, som kom eller blev bragte til Daaben, havde at aflægge den, hine personlig, disse gjennem sine Faddere.

Angaaende den apostolske Bekjendelses Oprindelse og Forfatter eller Forfattere er i den kristelige Kirke meget forskjellige Anskuelser blevne udtalte. I de kirkelige Skrifter fra de tre første Aarhundreder, som er os levnede, finder vi ingen Udtalelse om dette Punkt. I den østerlandske Kirke møder vi i det fjerde Aarhundrede Erklæringer, som viser os, at man her dengang anså Troen eller den kirkelige Daabsbekjendelse for sammensat af de hellige Skrifter og for dens apostolske Indholds Skyld betragtede og betegnede den som apostolisk[1]). Den Omstændighed, at denne Kirke fra Slutningen af det fjerde Aarhundrede af indtil Slutningen af det femte efterhaanden ved Daaben indførte Brugen af den nicænske Bekjendelse, bevirkede, at i den snart ethvert Minde om den Daabsbekjendelse, som den før denne Tid havde brugt i en Flerhed af meget forskjellige Skikkelser, gik aldeles tabt. Ganske anderledes forholder det sig med den vesterlandske Kirke. Her blev henimod Slutningen af det fjerde Aarhundrede og i det femte og sjette hyppig den Tro udtalt, at den apostolske Bekjendelse var forfattet af Apostlerne, og denne Tro, som i Vesterlandet maa have været noget ældre end det fjerde Aarhundrede, antog i Løbet af de følgende Aarhundreder en stedse mere bestemt Skikkelse. Først mente man saaledes, at de tolv Apostler havde forfattet den paa den Vis, at enhver af dem havde ydet sit Bidrag til den ved at udtale et enkelt bestemt Led. Senerehen søgte man endog at bestemme, hvilket Led der saaledes tilhørte enhver af Apostlerne. Petrus havde begyndt: „Jeg tror paa Gud Fader, almægtige, Himmelens og Jordens Skaber." Herpaa havde Andreas fortsat: „Og paa Jesus Christus, hans enbaarne Søn, vor Herre." Saa havde den ældre Jakob sagt: „Som er undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Maria." Derefter havde Johannes udtalt Ordene: „Pint under Pontius Pilatus, korsfæstet og be-

[1]) Saaledes siger Cyrillus, Biskop i Jerusalem, i sine kateketiske Taler, som han holdt henimod Midten af det fjerde Aarhundrede, et Sted om „Troen" eller, som han paa et andet Sted kalder den, „den apostolske Tro": „Troens Sum blev ikke sammensat efter Menneskers Tykke, men det mest passende blev udvalgt af alle (hellige) Skrifter og udgjør nu den ene Troens Lære."

graven", o. s. v., indtil endelig Matthias havde sluttet med: „Og et evigt Liv." I denne sidste Skikkelse forplantede den omtalte Tro sig gjennem hele Middelalderen. Hvad angaar det Tidspunkt, hvori Apostlerne havde forfattet sin Bekjendelse, saa holdt nogle for, at de havde gjort det umiddelbart førend de skiltes ad for at gaa ud til alle Folk og forkynde dem Evangeliet, andre derimod, at de allerede havde gjort det paa Pinsefesten straks efter den Helligaands Udgydelse. Den navnkundige vesterlandske Kirkefader Augustin ansaa dog den apostoliske Bekjendelse for sammensat af Skrifterne[1]), og andre vesterlandske Kirkelærere antog vistnok, at den hidrørte fra Apostlerne, men mente dog, at de havde stillet den sammen af det gamle Testamente og af sine egne Skrifter. Den nyere romersk-katholske Kirke holder for, at den apostoliske Bekjendelse er forfattet af Apostlerne, og dens apostoliske Oprindelse staar for den som noget, der hører med til Troen og maa troes. Derimod har den engelske Kirke erklæret, at „de tre almindelige Bekjendelser, den nicæuske, athanasianske og den, som sedvanlig kaldes Apostlernes, maa antages og troes, fordi deres Sandhed kan godtgjøres ved aldeles faste og sikre Vidnesbyrd af Skrifterne". Og paa samme Maade har ogsaa de rent reformerte Kirker udtalt sig. For Luther var den hellige Skrift Kilden, den eneste, den umiddelbare og egentlige Kilde til al vor Kundskab om den hellige Treenighed og alle Troesartikler overhovedet, fremdeles Troesartiklernes eneste og egentlige Grund og endelig Troens og Lærens eneste og egentlige Regel, Rettesnor og Prøvesten. I Overensstemmelse hermed betragter han paa nogle Steder den apostoliske Bekjendelse som et Uddrag af Skriften — et Uddrag, hvilket han paa et Sted tilskriver Fædrene — og derfor kun som en afledet, middelbar, uegentlig Kilde til Troens Artikler og som noget, der selv maa prøves efter den hellige Skrift. Paa nogle andre Steder derimod har han, overvældet af det Indtryk af uovertræffelig Skjønhed, Korthed, Klarhed, Enfoldighed, Trøstelighed, Kraft og Vegt, som han har modtaget af den, paa Grund af de nævnte Egenskaber betegnet den snart som et Værk af den Helligaand og som forfattet af Apostlerne, snart som et Værk enten af Apostlerne eller dog af deres bedste Disciple, de bedste apostoliske Mænd, der har sammendraget den af deres Skrift eller Prædiken. Konkordieformelen erklærer det apostoliske Symbol for en Bekjendelse, der i Lighed med den nicæuske og den athanasianske var af den Tids Kirke, i hvilken den var bleven til, bleven uddragen af Guds Ord, det gamle og nye Testamentes profetiske og apostoliske Skrifter — „de rene, pure Israels Kilder, den eneste, sande Rettesnor, hvorefter man har at bedømme alle Lærere og Lærdomme" — i det Øiemed, saaledes at afverge kjætterst Forfalskning af den kristelige Lære. Den danske og norske Kirke deler i sin gamle Presteed de Skrifter, hvori „den himmelske Lære" er sammenfattet i to Klasser, de profetiske og apostoliske Skrifter og de af den vedtagne Bekjendelsesskrifter, og hermed er altsaa den apostoliske Bekjendelse, som hører med til den sidste Klasse, af vor Kirke sat i Klasse, ikke med de apostoliske Skrifter, men med den nicæuske og den athanasianske Bekjendelse, den augsburgske Konfession og Luthers lille Katekisme. Iblandt de gamle lutherske Lærere har an-

[1]) „Hine Ord, som I har hørt", siger han et Sted om den apostoliske Bekjendelses Ord, „er spredte gjennem de hellige Skrifter; men de blev samlede deraf og stillede sammen til et helt, forat lidet begavede Menneskers Hukommelse ikke skulde blive besværet, forat ethvert Menneske skulde kunne sige, kunne beholde i Hukommelsen, hvad han tror."

gaaende den apostoliske Bekjendelses Oprindelse tre Anskuelser gjort sig gjældende. Nogle har nemlig antaget eller holdt det for mere eller mindre rimeligt, at den apostoliske Bekjendelse er et Verk af Apostlerne, uden at dog disse Mænd paa nogen Maade har anseet dens apostoliske Oprindelse for en egentlig Troesgjenstand; andre har antaget, at den ikke er forfattet af Apostlerne; endnu andre endelig har ladet det aldeles uafgjort, om den er forfattet af dem eller ikke. Det, hvori de gamle lutherske Lærere alle var enige, og som de ansaa for Hovedsagen, var, at den apostoliske Bekjendelses Indhold heltigjennem er apostolisk, eller at det er grundet i de apostoliske og profetiske Skrifter, og at den indeslutter den kristelige Tros Hovedsum. — I den nyeste Tid har Biskop Grundtvig i Danmark og hans Venner gjort den Anskuelse gjældende, at den apostoliske Bekjendelse i Lighed med Fadervor er et Ord af Herrens egen Mund, som han har meddelt Disciplene før sin Himmelfart. Denne Anskuelse finder vi hverken i den gamle østerlandske eller i den gamle vesterlandske Kirke, og ligesaa var den aldeles ubekjendt for Middelalderen. Først i det sekstende Aarhundrede gaves der en og anden, som mente, at den apostoliske Bekjendelse hidrørte fra Christus selv, og den samme Mening blev siden ogsaa i det attende Aarhundrede hyldet af en enkelt Mand.

Man tager neppe feil, naar man siger, at den apostoliske Bekjendelse er bleven fremkaldt derved, at man i den kristne Menighed fandt det nødvendigt at affordre dem, som kom til Daaben, en noget udførligere Bekjendelse af deres Tro, ligesom jo den apostoliske Bekjendelse fra Arilds Tid af har staaet i Forbindelse med Daaben eller været Daabsbekjendelse. Da Herren havde befalet, at de, som ved Forkyndelsen af Evangeliet var blevne troende, skulde døbes i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, var det ganske naturligt, ja nødvendigt, at ogsaa den noget udførligere Troesbekjendelse, som man lod dem aflægge, var en Bekjendelse af Troen paa Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, d. v. s. en Bekjendelse af Faderen og Sønnen og den Helligaand, saaledes som disse guddommelige Personer har aabenbaret sig for Menneskene, eller en Bekjendelse, der væsentlig havde vor apostoliske Bekjendelses Indhold. Men paa hvilken Tid nu denne Bekjendelse er bleven til, og fra hvem den hidrører, derom finder vi, som allerede ovenfor sagt, ingen udtrykkelig Efterretning i de Skrifter fra de tre første Aarhundreder, som er komne til os, og vi kan derfor herom kun opstille mere eller mindre sandsynlige Formodninger. Da Irenæus og Tertullian, to kirkelige Forfattere, af hvilke den første levede i Slutningen af det andet Aarhundrede og den anden i Begyndelsen af det tredje, i sine Skrifter paa flere Steder mere eller mindre klart tilkjendegiver, at en Bekjendelse, som i det hele taget faldt sammen med vort apostoliske Symbol, i deres Tid var til i Kirken og blev brugt ved Daaben, og det allerede i lang Tid, og da der hos en tredje kirkelig Forfatter, Ignatius af Antiokien, som levede i Begyndelsen af det andet Aarhundrede, forekommer nogle rigtignok ikke ganske sikre Spor af en lignende Bekjendelse, saa er det slet ikke urimeligt, at den apostoliske Bekjendelse i sin Grundform allerede er bleven til i det første Aarhundrede eller den apostoliske Tid, maaske i dette Aarhundredes anden Halvdel, hvori den kirkelige Gudstjeneste overhovedet fik en mere bestemt og udviklet Skikkelse. For den Mening, at det er en Apostel eller Apostler, hvem denne Bekjendelse skylder sin Oprindelse, kan to Omstændigheder anføres: 1) at den i sine væsentlige Grundtræk findes overalt i den gamle Kirke, en Kjendsgjerning, som letteſt lader sig

forklare, naar man antager, at den var udgaaen fra en høiere, i hele Kirken anerkjendt Autoritet, og 2) at det i det første Aarhundrede fornemmelig var Apostlerne, som styrede og ordnede de kirkelige Forhold. Derimod taler for den modsatte Mening den meget frie Behandling af dens Ordlyd, som man i Kirken og i Særdeleshed i den østerlandske Kirke allerede tidlig tillod sig, saavelsom ogsaa den Omstændighed, at man i Jerusalem henimod Midten af det fjerde Aarhundrede ikke vidste noget om, at den var af apostolisk Oprindelse, men ansaa den for sammensat af de hellige Skrifter (se ovenf. S. 6. Anm. 1). Muligt er det, at den er bleven til under en eller flere Apostlers Øine og har modtaget apostolisk Sanktion. — Nogle faa Bestanddele af den er desforuden først senere efterhaanden blevne tilføiede. De to fornemste iblandt disse er „de helliges Samfund" i den tredje Artikel og „nedfor til Helvede" i den anden. Om de førstnævnte Ord er dette allerede blevet udtalt af Luther i hans store Katekismus (II. 13) og andensteds. — Men hvorledes det nu end forholder sig med den apostoliske Bekjendelses Oprindelse i det hele og i det enkelte, saa er dog det aldeles vist, at den (i sin Grundform) er den ældste iblandt alle kirkelige Bekjendelser, at dens Indhold er heltigjennem apostolisk Lære, at den er et kort Indbegreb af de væsentligste Punkter i Apostlernes mundtlige og skriftlige Forkyndelse af Evangeliet, at derfor ogsaa alle dens Led, ogsaa de senere tilføiede, er blevne troede i Kirken og har hørt med til dens Grundtro lige fra Begyndelsen af, at den helt og holden er en Frembringelse af den i Kirken levende Helligaand, og at det guddommelige Forsyn særlig har vaaget over dens Tilblivelse og styret det saa, at den har faaet det Indhold og den Form, som den nu har.

Forøvrigt maa det endnu bemerkes, at den apostoliske Bekjendelse ikke fra først af blev optegnet, og at den gjennem de to til tre første Aarhundreder alene blev forplantet ved mundtlig Overlevering. Det gjaldt i den gamle Kirke for utilladeligt at opskrive den, dels fordi man var bange for, at de kristnes allerhelligste Tro, hvis Sum den indeholdt, ved at blive opskreven skulde falde i Hedningernes Hænder og blive bespottet af dem, dels ogsaa fordi man var bange for, at de, som blev forberedte til Daaben, og som i den sidste Del af sin Undervisningstid havde at lære Bekjendelsen udenad, skulde, naar de fik den opskreven, tilegne sig den mindre fast og paa en mindre levende Maade, stolende paa, at de besad en Opskrift af den, som de bestandig kunde ty til. Fra det fjerde Aarhundrede af blev imidlertid den kirkelige Forskrift, som forlangte, at den apostoliske Bekjendelse skulde holdes hemmelig og derfor ikke opskrives, hyppig og paa forskjellige Maader overtraadt af selve Kirkelærerne, hvortil vel den Omstændighed bidrog ikke lidet, at den kristne Kirke nu var bleven det herskende Religionssamfund i det romerske Rige og derfor havde mindre at frygte for Hedningernes Spot, hvilke jo længer des mere blev de underkuede, medens de før havde været de herskende.

Den apostoliske Bekjendelse er den ypperste blandt alle kirkelige Bekjendelser, og dens Betydning er overordentlig stor. Den er, som allerede sagt, den ældste iblandt dem alle, idet den er opstaaen i Kirkens første Tider. Den er den umiddelbare kirkelige Gjenlyd af Apostlernes Forkyndelse af Evangeliet i Prædiken og Skrift, Kirkens første, umiddelbare Svar paa denne Forkyndelse, og gjengiver med faa Ord Summen af den. Vistnok finder man ikke i den alle de enkelte Stykker, som hører med til Troen og findes i Skrif-

ten, med udtrykkelige Ord nævnte og opregnede[1]); men de ligger dog indesluttede i den, idet de dels forudsættes af dens forskjellige Led, dels kan udvikles og afledes af dem, hvorfor den ogsaa fuldkommen fortjener Navnet „Troen", „den kristelige Tro", ligesom ogsaa den würtembergske Reformator Brenz, en af Luthers fornemste Medarbeidere, med Rette har betegnet den som „den lille Bibel angaaende den sande Erkjendelse af Gud". Den udmerker sig, ligesom ved sin overordentlige Korthed og Fyndighed, saaledes ogsaa ved sin uovertræffelige Fatteligbed, Simpelhed og Enfoldighed. Derfor er den ogsaa mere end nogen anden skikket til at være alle kristnes, baade lærdes og læges, voksnes og Børns Troesbekjendelse eller den almindelige kristelige Troesbekjendelse og dermed da ogsaa den Bekjendelse, som aflægges ved Daaben, ligesom den jo ogsaa fra Arilds Tid af virkelig har været Daabsbekjendelse i Kirken, en Omstændighed, der giver den en ganske særegen Værdighed og Betydning. Endelig er den alle de øvrige kirkelige Bekjendelsers Grundvold og Tekst. Disse indeholder i Grunden kun nærmere Bestemmelser og videre Udviklinger af enkelte af dens Bestanddele, hvis rette Mening derved bliver forklaret og forsvaret mod kjætterske Mistydninger. Dette gjælder allerede om de to andre almindelige Bekjendelser; ja, just ved dem fremtræder det allerklareste.

2. Den nicænske Bekjendelse.

I det andet Aarti af det fjerde Aarhundrede optraadte i Alexandrien i Ægypten en Presbyter Arius, som negtede, at Guds Søn var sand Gud, idet han lærte, at han vistnok var før al Tid, men dog ikke fra Evighed af, og at han var skabt ved Faderens Vilje af intet. Arius's Lære blev bekjæmpet og forkastet af hans Biskop Alexander og den største Del af den alexandriske Geistlighed samt af de fleste ægyptiske og lybiske Biskoper, og han selv udelukket fra Kirkesamfundet og afsat. Han henvendte sig nu til flere indflydelsesrige østerlandske Biskoper udenfor Ægypten for at søge Beskyttelse hos dem og drog derved ogsaa disse og mange andre Østerlændere ind i Striden, saa at denne tilsidst udstrakte sig saagodtsom over hele den østerlandske Kirke. For at bilægge den og forebygge den kirkelige Spaltning, hvormed den truede Kirken, lod den første kristelige romerske Keiser, Konstantin den store, i Aaret 325 sammenkalde en stor Kirkeforsamling, som blev holdt i Staden Nicæa i Bithynien, en Provins af Lilleasien. Paa denne Kirkeforsamling, som bestod — efter den sedvanlige Antagelse — af 318 Biskoper og var den første iblandt de almindelige Kirkeforsamlinger, blev nu paa Grundlaget af en Bekjendelse, som den lærde Eusebius, Biskop i Cæsarea i Palæstina, havde forfattet, en Bekjendelse opsat og vedtagen, hvori Guds Sons sande Guddom blev bekjendt paa det kraftigste i Modsætning til Arius's Vildfarelse, og alle de, der delte disse, blev forkastede. Denne Bekjendelse, for hvilken den apostoliske i den Skikkelse, som den dengang havde i Cæsarea, laa til Grund[2]), og som af den Stad, hvori Kirkeforsamlingen var bleven holdt,

---

[1]) „Man har hidindtil inddel't Troen i tolv Artikler, hvorvel der, hvis man enkeltvis skulde handle om alle de Stykker, som staar i Skriften og hører herhen, blev mange flere Artikler, og heller ikke alle tydelig kunde udtrykkes med saa faa Ord." Luther i den store Katekismus, II. 2.

[2]) Eusebius havde nemlig lagt den apostoliske Bekjendelse, saaledes som den lod i hans egen Kirke, til Grund for den Bekjendelse, som han forelagde Forsamlingen, og som igjen dannede Grundlaget for det nicænske Symbol.

fik Navnet den nicænske Bekjendelse eller det nicænske Symbol, lyder, som følger:

„Vi tror paa en Gud, den almægtige Fader, alt det synliges og usynliges Skaber.

Og paa en Herre, Jesus Christus, Guds Søn, født af Faderen som den enbaarne, det er af Faderens Væsen, Gud af Gud, Lys af Lys, sand Gud af sand Gud, født, ikke skabt, af samme Væsen med Faderen; ved hvem alt er skabt, baade det i Himmelen og paa Jorden; som for os Mennesker og til vor Frelse nedsteg og blev Kjød og blev Menneske; som led og opstod paa den tredje Dag og opfor til Himmels og skal komme igjen for at dømme levende og døde.

Og paa den Helligaand.

Men dem, som siger, at der gaves en Tid, da Guds Søn ikke var, og at han ikke var til, førend han blev født, og at han blev til af intet, eller som siger, at han er af et andet Væsen (end Faderen), eller at han er skabt, eller at han kan forvandles, eller at han er foranderlig, dem forkaster den almindelige Kirke."

Denne Bekjendelse kunde dog ikke straks trænge igjennem i Kirken, og der førtes i Særdeleshed i den østerlandske Kirke langvarige og heftige Kampe angaaende Christi Guddom. Omsider seirede dog de, som forsvarede Christi Væsensenhed med Faderen eller hans sande Guddom, de rettroende eller, som de ogsaa kaldes, Nicænerne, og den nicænske Bekjendelse blev stadfæstet paa en ny, anden Kirkeforsamling, som under Keiser Theodosius den førstes eller stores Regjering i Aaret 381 blev holdt i Konstantinopel, og som er den anden almindelige Kirkeforsamling, ihvorvel den kun bestod af (150) østerlandske Biskoper. Man var dog her ikke fornøiet med blot at gjentage, hvad man havde vedtaget i Nicæa. Under Kampen var nemlig ogsaa nogle andre Vildfarelser fremtraadte. En Biskop af Konstantinopel, Macedonius, og andre havde saaledes lært, at den Helligaand ikke var af samme Væsen som Faderen og Sønnen, altsaa ikke sand Gud, men en Skabning, en Skabning af Sønnen. En Biskop af Laodicea i Lilleasien, Apollinaris, og hans Tilhængere havde negtet, at Christus havde en fuld og sand menneskelig Natur. Endelig havde en Biskop af Ancyra i Galatien, Marcellus, paastaaet, at Christi Rige engang vilde faa Ende. Ogsaa lige overfor disse Vildfarelser troede man at maatte bekjende den sande, rette Tro. Man tilføiede derfor til den nicænske Bekjendelse nogle hertil sigtende Tilsætninger, nemlig: „(Og paa den Helligaand), som er Herre og gjør levende, som udgaar fra Faderen, som tilbedes og æres tilligemed Faderen og Sønnen, som har talt gjennem Profeterne"; fremdeles: „(som blev Kjød) af den Helligaand og Jomfru Maria"; endelig: „paa hvis (Christi) Rige, der ei skal være Ende", og desforuden ogsaa endnu de Led, som i den tredje Artikel følger paa Leddet om den Helligaand[1]), hvorimod man udelod den Forkastelse af Arianerne, hvormed den paa Kirkeforsamlingen i Nicæa opstillede Bekjendelse slutter. Ogsaa denne nye Bekjendelse, som egentlig burde kaldes den konstantinopolitanske

[1]) Eller snarere, man antog med nogle faa uvæsentlige Forandringer en Form af den apostolske Bekjendelse, hvori alle disse Tilsætninger allerede fandtes, og som dengang blev brugt ved Daaben paa Øen Cypern. Den nicænske Bekjendelse i sin senere konstantinopolitanske Skikkelse var i alt væsentligt allerede til før Kirkeforsamlingen i Konstantinopel, og det som en østerlandsk Form af den apostolske Bekjendelse og som Daabsbekjendelse.

eller den nicænsk-konstantinopolitanske, har i Kirken faaet Navnet den nicænske Bekjendelse, fordi den ældre, egentlige nicænske Bekjendelse ligger til Grund for den og kun bliver videre udviklet og nærmere bestemt i den, og fordi den nicænske Kirkeforsamling langt overgik den konstantinopolitanske i Berømthed.

Endnu var dog den nicænske Bekjendelse i den Skikkelse, hvori vor og hele den vesterlandske Kirke har den, ikke fuldendt. I den vesterlandske Kirke havde man nye Kampe at føre med Arianerne, idet de germaniske Folkeslag, der havde bemægtiget sig det vestromerske Rige, for størstedelen havde antaget den arianske Tro. For mod dem at hævde Sønnens fuldkomne Væsensenhed med Faderen tilføiede man derfor her til de Ord i Leddet om den Helligaand: „som udgaar fra Faderen" endnu de Ord: „og fra Sønnen" („som udgaar fra Faderen og fra Sønnen"), en Tilsætning, der opstod i det sjette Aarhundrede i Spanien og derfra efterhaanden udbredte sig over hele den vesterlandske Kirke. Den græsk-østerlandske Kirke vægrede sig dog ved at anerkjende denne Tilsætning, idet den lærte, at den Helligaand udgaar fra Faderen alene, og ansaa det for utilladeligt at tilføie noget til den nicænske Bekjendelse; Tilsætningen: „og fra Sønnen" blev endog en af Aarsagerne til den Spaltning mellem den østerlandske og vesterlandske Kirke, som indtraadte i det ellevte Aarhundrede og vedvarer indtil denne Dag. — Desforuden udelod man i den vesterlandske Kirke efterhaanden ogsaa Ordet „paa" foran Leddet om Kirken („Og en hellig, kristelig og apostolisk Kirke"), hvilket Ord findes i den oprindelige græske nicænske Bekjendelse („Og paa en hellig, kristelig og apostolisk Kirke"). Vesterlænderne forkastede nemlig Troen paa Kirken[1]).

Den nicænske Bekjendelse opnaaede en overordentlig høi Anseelse i hele den kristelige Kirke. De østerlandske Kirker, hvori dens Anseelse var og endnu er størst, gjorde den endog, som allerede ovenfor S. 6 bemerket, til sin Daabsbekjendelse — først fra Slutningen af det fjerde Aarhundrede af indtil omtrent Midten af det femte i den ældre, nicænske Skikkelse, derefter fra den anden Halvdel af det femte Aarhundrede af, i dens senere, konstantinopolitanske Form —, idet de afskaffede de mange forskjellige Daabsbekjendelser, hvoraf de hidtil havde betjent sig, den ene af denne, den anden af hin, og som alle var forskjellige Skikkelser af den apostoliske Bekjendelse, hvad der i Grunden ogsaa gjælder om den nicænske[2]). Desforuden vedtog de østerlandske Kirker ogsaa, at denne Bekjendelse skulde fremsiges ved den daglige Gudstjeneste eller ved „Messen", hvis Toppunkt Nadverens Høitideligholdelse var, og de optog den derfor i sine Liturgier eller Alterbøger. Ogsaa i den vesterlandske Kirke blev den nicænske Bekjendelse brugt baade ved Daaben og ved Messen. I den romerske Menighed og i enkelte andre vesterlandske Menigheder blev den i længere Tid (omtrent fra Slutningen af det femte Aarhundrede af indtil det niende) brugt som Daabsbekjendelse, idet de voksne, som kom til Daaben, fik den meddelt og forklaret, maatte lære den udenad og aflægge den før Daaben, og idet ligesaa ved Barnedaaben Fadderne maatte aflægge den før samme. Den fik i den romerske Kirke endog det samme Navn som den ældre apostoliske Bekjendelse: „Apostlernes Symbol". Ved

[1]) Det er dog et stort Spørgsmaal, om Konciliet i Konstantinopel og den gamle græske Kirke overhovedet har forstaaet Ordene: „Vi tror paa en hellig, kristelig og apostolisk Kirke" anderledes, end som om der havde staaet: „Vi tror en hellig, kristelig og apostolisk Kirke". Mangt og meget tyder paa, at de ikke har gjort det.

[2]) Se ovenfor S. 10, Anm. 2.

Messen blev den brugt i hele den vesterlandske Kirke, hvor den derfor fik Navnet „Messe-Credo" eller den Tro, som bliver brugt, afsungen ved Messen. Den blev saaledes i Vesterlandet paa en Maade Nadverbekjendelse, medens den apostoliske Bekjendelse her i Almindelighed var Daabsbekjendelse. I det sekstende Aarhundrede bekjendte alle Afdelinger af den vesterlandske Kirke, den romersk-katholske Kirke, den engelske Kirke, den reformerte Kirke og den lutherske Kirke, sig udtrykkelig til den som til en af Kirkens Grundbekjendelser, den lutherske Kirke fornemmelig derved, at den optog den iblandt sine Bekjendelsesskrifter.

Den nicænske Bekjendelse, som i Grunden er den eneste kirkelige Bekjendelse, som kan siges at være „almindelig" i Ordets fulde Betydning, idet den er anerkjendt og bruges baade i den vesterlandske og østerlandske Kirke, har sin særegne Betydning for Kirken deri, at den bestemt og skarpt udtaler Troen paa Sønnens og den Helligaands Guddom, i Særdeleshed hin, eller Troen paa den treenige Gud og derved forklarer det første Led af den anden og den tredje Artikel i den apostoliske Bekjendelse og verner om disse Leds rette Mening.

3. Den athanasianske Bekjendelse.

Kampen mod Arius's og Macedonius's Vildfarelser angaaende Sønnens og den Helligaands Guddom var for den østerlandske Kirkes Vedkommende væsentlig endt med Kirkeforsamlingen i Konstantinopel, og vi ser derfor ogsaa her de to Kjætteres Partier fra 381 af hensygne og inden ikke lang Tid fuldkommen uddø. Ganske anderledes gik det til i den vesterlandske Kirke, hvor man endnu i to til tre Aarhundreder havde at kjæmpe med det arianske Kjætteri. Aarsagen hertil var følgende. I Løbet af det femte og sjette Aarhundrede erobrede en Række germaniske Folkeslag det vestromerske Riges forskjellige Provinser og bosatte sig i dem. De fleste iblandt disse Folk var blevne kristnede af Tilhængere af Arius og havde saaledes antaget hans Lære. Herved opstod nu en stærk kirkelig Brydning mellem dem og de erobrede Landes ældre Indbyggere, som var den nicænske Lære hengivne, rettroende kristne. Hine søgte at formaa disse til at annamme den arianske Lære og forfulgte dem tildels haardt for deres Tros Skyld, og disse søgte paa sin Side igjen at vinde hine for den nicænske eller rette Tro, hvad der ogsaa omsider lykkedes dem. Disse Forhold gav ikke alene Anledning til, at den nicænske Bekjendelse blev forøget med Tilsætningen „og fra Sønnen" (se ovenf. S. 12), men de fremkaldte ogsaa en ny, tredje Bekjendelse, den hellige *Athanasius's* eller den *athanasianske*. Naar denne Bekjendelse er bleven til, lader sig ikke nøiagtig angive. Dog kan den ikke være bleven til før den anden Halvdel af det femte Aarhundrede og ikke efter Slutningen af det sjette eller dog Midten af det syvende. Paa den ene Side forudsætter nemlig dens Indhold, at dengang, den blev til, to Kjætterier angaaende Forholdet mellem de to Naturer i Christi Person allerede var opkomne, hvoraf det ene, det nestorianske, fremtraadte i Aarene 428–31, og det andet, det eutykianske, i Aarene 448–51. Paa den anden Side var de vesterlandske Kirkers Kamp mod det arianske Kjætteri, under hvilken den athanasianske Bekjendelse maa være opstaaen, væsentlig endt henimod Slutningen af det sjette Aarhundrede og fuldkommen afsluttet omkring Midten af det syvende. Aldeles usikkert er det, hvor den tredje almindelige Bekjendelse er bleven til, om i Afrika eller i Spanien eller endelig i Gallien eller Frankrige, og fra

hvilken vesterlandsk Kirkelærer den hidrører. Athanasius, Biskop i Alexandrien († 373), hvis Navn den bærer, kan af mange Grunde ikke være dens Forfatter, blandt andet fordi dens Indhold, som allerede sagt, forudsætter det nestorianske og det eutykianske Kjætteri, der opkom først længe efter Athanasius's Død. Det er forøvrigt ikke urimeligt, at Navnet Athanasius's Tro, Bekjendelse, Symbol oprindelig ikke skulde udsige, at den Bekjendelse, som bærer det, var forfattet af Athanasius, men kun, at den udtalte den Tro og Bekjendelse, som denne store Kirkelærer, Hovedkjæmperen mod Arius's og Macedonius's Vildfarelser, havde fremsat og hævdet gjennem hele sit Liv, og som derfor kunde kaldes hans Tro og Bekjendelse, og at man først senere ved en Misforstaaelse har opfattet Navnet saaledes, som om det skulde betegne ham som dens Forfatter. — Foruden Navnet Athanasius's eller den athanasianske Bekjendelse fik den tredje almindelige Bekjendelse ogsaa Navnene „Den almindelige eller kristelige Tro" "*fides catholica*" og "*Symbolum Quicunque*" („Symbolet: Enhver, som"). Hint Navn fik den deraf, at den selv gjentagne Gange betegner sit Indhold som den almindelige eller kristelige Tro ("fides catholica") og ogsaa virkelig indeholder denne Tro; med dette blev den betegnet efter sine Begyndelsesord: „Enhver, som vil blive salig" ("*Quicunque* vult salvus esse").

Athanasius's Bekjendelse eller den tredje almindelige Bekjendelse fremsætter først den rette kristelige Tro om Gud eller om Faderen, Sønnen og den Helligaand i Modsætning til alle de Kjætterier, som i den gamle Kirke var fremstaaede imod denne Tro. Faderen, Sønnen og den Helligaand er paa den ene Side tre forskjellige Personer; paa den anden Side har de i alle Henseender et og det samme guddommelige Væsen. Sønnen er i Væsen fuldkommen lig Faderen, og den Helligaand, der udgaar fra Faderen og fra Sønnen, er i Væsen fuldkommen lig dem begge. De er dog ikke tre Guder, men kun en Gud, en Gud i tre Personer. — Derefter fremsætter Bekjendelsen ogsaa den rette Tro om Jesu Christi, Guds Søns, vor Herres Person i Modsætning til de Kjætterier, som i Oldkirken havde reist sig mod denne Tro. Christus er paa en Gang Gud og Menneske, sand Gud og sandt, fuldkomment Menneske, og har altsaa to Naturer. Han er dog ikke to, men kun en Christus, og dette er han „ikke ved den guddommelige Naturs Forvandling til Kjød, men ved den menneskelige Naturs Optagelse i Gud", „ikke ved Væsenets Sammenblanding, men ved Persons-Enhed". — Tilsidst gjentager Symbolet med faa Ord den Del af den apostoliske Bekjendelses anden Artikel, som begynder med Christi Lidelse og slutter med hans Gjenkomst til Dommen, for saa til denne sidste endnu at knytte en Bekjendelse af Legemernes Opstandelse og af alt, hvad der følger paa den (den yderste Dom, det evige Liv og den evige Ild). — Ogsaa den tredje almindelige Bekjendelse slutter sig saaledes til den første, hvis Gang den følger, og hvis Indhold den — paa Leddene om Kirken og Syndernes Forladelse samt Verdens Skabelse af Faderen nær — væsentlig gjengiver.

Den athanasianske Bekjendelse gjør den kristnes Salighed afhængig af, at han har, ærlig og fast tror og hel og uforfalsket bevarer den Tro, som i den er fremsat; dens Forfatter havde det Formaal at fremsætte den rette Tro angaaende den treenige Gud og Christi Person, saaledes som den kristelige Kirke havde udtalt den under Kampen med Kjætterne, og at fremhæve og indskjærpe, at man for at kunne blive salig maatte have, ærlig og fast tro og hel og uforfalsket bevare denne Tro.

Uagtet den athanasianske Bekjendelse kun var en enkelt Mands Verk, vandt den dog dels ved det store Navn, den bar, dels ved sin egen Fortrinlighed efterhaanden megen Anseelse i den vesterlandske Kirke og blev her omsider almindelig anerkjendt og ifølge heraf ikke alene oftere udlagt for Præsterne, men ogsaa efter kirkelig Anordning lært udenad baade af disse og af Lægfolk og i vid Udstrækning og paa forskjellige Maader brugt ved Gudstjenesten. Om den store Anseelse, hvori den allerede i det niende Aarhundrede stod i den vesterlandske Kirke, vidner blandt andet, hvad der fortælles om Nordens Apostel Ansgar († 865), at han nemlig, da Døden nærmede sig, befalede de geistlige, som omgav ham, at synge denne Bekjendelse for ham. Luther satte den saa overordentlig høit, at han i sin Udlæggelse af Profeten Joels Bog kunde sige om den: „Det athanasianske Symbol er saaledes affattet, at jeg ikke ved, om der siden Apostlernes Tid er skrevet noget vigtigere og herligere." Den lutherske Kirke har optaget den blandt sine Bekjendelsesskrifter, og i ældre Tider blev den ogsaa i enkelte lutherske Menigheder paa bestemte Dage offentlig fremsagt og udlagt fra Prædikestolen. Ligesaa har den engelske og den fransk-reformerte Kirke antaget den, hin som en Bekjendelse, hvis „Sandhed kan bevises ved de fasteste Skriftvidnesbyrd", denne som en Bekjendelse, „som stemmer overens med Guds Ord". Og det samme gjælder ogsaa om andre reformerte Kirker. I den engelske Kirke bliver den desforuden paa en Række Festdage afsungen i den apostoliske Bekjendelses Sted. Hvad den nyere romersk-katholske Kirke angaar, saa følger det allerede af det athanasianske Symbols tidligere Anerkjendelse i Kirken, at den vedkjender sig det; dog har den ogsaa paa forskjellige Maader tilkjendegivet, at den gjør dette, blandt andet derved, at den foreskriver sine geistlige at bruge det ved dens Gudstjenester. Endelig har den athanasianske Bekjendelse ogsaa i den østerlandske Kirke omsider vundet adskillig Anerkjendelse. Kun har de, som her har anerkjendt den, udeladt Ordene: „og Sønnen", i den Sætning: „den Helligaand er af Faderen og Sønnen — ikke dannet, heller ikke skabt, heller ikke født, men udgaaende", idet man uden Grund antog, at de var senere indskudte, ligesom de ogsaa ellers har tilladt sig vilkaarlige Forandringer i den.

Den athanasianske Bekjendelse er en videre og alsidig Udvikling af den nicænske Bekjendelses Bestemmelser angaaende den hellige Treenighed og i Særdeleshed den Helligaand, og ligesaa giver den nærmere Bestemmelser angaaende Christi sande menneskelige Natur og Forholdet imellem den og den guddommelige, Bestemmelser, som endnu mangler i den nicænske. Den er saaledes en Forklaring, Udvidelse og Fuldstændiggjørelse af denne Bekjendelse og kan betragtes som den modneste Bekjendelsesfrugt af den gamle Kirkes Kamp og Arbeide for at hævde den rette Tro paa Gud og Christus. I en Række uovertræffelig korte, klare, skarpe og fyndige Sætninger udtaler og fremstiller den den rette Mening og Forstaaelse af det første Led af den første, det første og andet Led af den anden og det første Led af den tredje Troesartikel og verner saaledes om den apostoliske Bekjendelse, hvorfor ogsaa Luther i sit Skrift om de „tre Symboler" med Rette har kaldet den „et Forsvarssymbol for det første (d. v. s. det apostoliske) Symbol". Just fordi den i Grunden intet andet er end en Gjentagelse af de Dele af dette Symbol, hvori Troen paa den treenige Gud og Guds Søns Manddoms-Annammelse bekjendes, samt af næsten alle øvrige Led af det, kan den gjøre den kristnes Salighed afhængig af, at han har, ærlig og fast tror og hel og usforfalsket bevarer den Tro, som i den er fremsat.

II. Den evangelisk-lutherske Kirkes særlige Bekjendelser.

Naar den lutherske Kirke til de tre almindelige Bekjendelser, som den har modtaget i Arv fra den gamle Kirke, endnu har føiet en Del andre, for den særegne Bekjendelser, saa har dette sin Grund i, at den har fundet det nødvendigt at give en videre Udvikling og nærmere Bestemmelse af den Tro og Lære, som den forefandt nedlagt i hine Kirkens ældste Bekjendelser. I Løbet af det Aartusende, som ligger mellem disse to Klasser af Bekjendelsesskrifter, den Tid, som man pleier at kalde den kirkelige „Middelalder", var Kirkens sande Udvikling og Fremvekst i Troens Erkjendelse og Bekjendelse af den i Guds Ord aabenbarede Sandhed bleven i mange Maader hemmet og forstyrret ved Vildfarelsens og Løgnens stigende Indflydelse, indtil det tilsidst saa ud, som om Guds Ord aldeles var forsvundet af hans Hus. Den Grundvold, som var lagt i de tre almindelige Bekjendelser, havde man efterhaanden saaledes overbygget med sine Menneskelærdommes „Træ, Hø og Straa" (1 Kor. 3, 12), at den tilsidst var bleven saagodtsom aldeles usynlig for Menneskenes Øine. Da var det, at Herren i Luther skjænkede Kirken en Reformator, et „udvalgt Redskab", ved hvilket han vilde paa en Gang føre den tilbage til de gamle Stier, til ny, fuld Tilegnelse af den Skat af Sandhedserkjendelse, som var Udbyttet af den gamle Kirkes Troesarbeide og Troeskamp, og tillige føre den fremad til nyt Lys, til en ny, klarere og fuldere Erkjendelse af den i Ordet aabenbarede Sandhed. Den saaledes af Herren ved Luther reformerede Kirke, den evangelisk-lutherske Kirke, kunde nu, om den end i Bevidstheden om sin fulde Overensstemmelse med den gamle rettroende Kirke af Hjertet tilegnede sig hine tre almindelige Bekjendelser, dog ikke længere i dem alene finde det fulde, fuldkommen tilfredsstillende Udtryk for sin kristelige Tro og Lære; den nye Troeserkjendelse, Herren havde skjænket den, krævede en ny Bekjendelse, hvori den for al Verden kunde vidne om den Naade, som saaledes var bleven den tildel, og tillige aflægge Vidnesbyrd mod den Vildfarelsens og Løgnens Aand, som i forskjellige Skikkelser reiste sig mod den evangeliske Sandhed. Paa denne Maade fremkom saaledes de Reformationstiden tilhørende lutherske Bekjendelsesskrifter.

1. Den augsburgske Konfession.

I Aaret 1517 havde Luther begyndt sin reformatoriske Virksomhed i Wittenberg, og allerede i Løbet af nogle faa Aar havde Reformationen trods al Modstand udbredt sig ikke alene over hele Tyskland, men ogsaa langt ud over dette Lands Grænser. Under uafladelig Kamp baade med den romerske Kirke, som i det store og hele forkastede Reformationen og forhærdede sig i sine Vildfarelser, og med saadanne, som i Begyndelsen syntes at ville slutte sig til Reformationen, men snart valgte at vandre sine egne Veie, var „de evangeliske" i disse Aar ikke blot gaaede stadig fremad i Sandhedens Erkjendelse, men ogsaa ved Omstændighedernes Magt bleyne nødte til i det ydre at ordne sig som et eget, af Rom uafhængigt Kirkesamfund. Da var det, at denne saaledes ved Guds Ord rensede og fornyede Kirke ved Rigsdagen i Augsburg 1530 fik Anledning til offentlig at fremlægge sin første fælles Troesbekjendelse, den augsburgske Konfession.

Iblandt Reformationens Modstandere var ogsaa den tyske Keiser Karl den femte. Hans Forsøg paa ved Trusler og Tvang at føre de evangeliske tilbage i den romerske Kirkes Skjød og saaledes gjøre Ende paa den ved Reformationen fremkaldte Religionsstrid havde vist sig frugtesløse. Han

vilde derfor nu forsøge, om ikke Maalet snarere skulde kunne naaes ved en mildere, forsonligere, mere imødekommende Optræden, og sammenkaldte saaledes det tyske Riges Stænder til en Rigsdag i Augsburg, hvor de da blandt andet navnlig ogsaa skulde — som det i den keiserlige „Udskrivning" heder — „raadslaa om Uenigheden angaaende vor hellige Religion og kristelige Tro, forat de forskjellige Parters Tanker og Meninger i dette Religionsanliggende kan med gjensidig Kjærlighed, Overbærenhed og Fordragelighed blive offentlig hørte, kjendte og overveiede, og saaledes ved Opgivelse og Rettelse af, hvad der i den hellige Skrift paa begge Sider maatte være mindre rigtigt udlagt eller forstaaet, Sagen vorde bilagt og bragt tilbage til en enfoldig Sandhed og kristelig Enighed, saa vi herefter kan have og bevare en ren og sand Religion og saaledes, ligesom vi er og strider under den ene Christus, ogsaa samdrægtigen leve i en kristelig Kirke". De evangeliske Rigsstænder med Kurfyrst Johan af Sachsen i Spidsen besluttede at nytte den Leilighed, som herved gaves dem til offentlig at fremsætte sine „Tanker og Meninger", og Kurfyrsten paalagde Teologerne i Wittenberg, Luther, Jonas, Bugenhagen og Melanchton, at tage de omtvistede Troeslærdomme og Kirkestikke under Overveielse og snarest muligt give ham en Fremstilling af dem, der kunde tjene som Grundlag for de forestaaende Rigsdagsforhandlinger. Et Forarbeide til en saadan Fremstilling var allerede forhaanden i de saakaldte „schwabachske Artikler". I Anledning af en Religionssamtale i Marburg, som Høsten 1529 blev afholdt mellem Luther og en Del andre evangeliske Teologer paa den ene og Schweizeren Zwingli og nogle af hans Troesfæller paa den anden Side, havde Luther udarbeidet 15 Artikler, hvori han i Korthed havde fremstillet Hovedpunkterne i den rene evangeliske Lære, og disse „marburgske Artikler" var derpaa straks efter hin Samtale af Luther, Jonas og Melanchton blevne videre bearbeidede for som et kort Begreb af den fælles Tro og Lære at forelægges et Møde af de evangeliske Rigsstænder, som samme Høst blev holdt i Schwabach. Disse saaledes væsentlig fra Luther hidrørende og af de evangeliske Stænder allerede vedtagne „schwabachske Artikler" benyttede nu Teologerne i Wittenberg. Da Tidens Knaphed ikke tillod dem at udarbeide nogen fuldstændig ny Fremstilling af alle de omtvistede Artikler, forelagde de Kurfyrsten de schwabachske Artikler, forøgede med nogle Afhandlinger angaaende Kirkestikkene, og dette Arbeide, som efter Kurfyrstens Opholdssted Torgau har faaet Navn af „de torgauske Artikler", kom saaledes til at danne det væsentlige Grundlag for den augsburgske Konfession. Det Hverv, at give dette de wittenbergske Teologers Udkast den videre Bearbeidelse, som Forholdene paakrævede, tilfaldt Melanchton. Medens Luther, hvem Kurfyrsten ogsaa havde taget med sig paa Reisen til Augsburg, maatte blive tilbage i Koburg, fulgte derimod Melanchton med til Augsburg, hvor han uafbrudt var sysselsat med det medbragte Udkast, indtil det omsider fik den Skikkelse, hvori det af de forsamlede evangeliske Stænder blev vedtaget og overleveret Keiseren. Imidlertid stod han ikke alene med dette Arbeide; ligesom han stadig raadførte sig med de øvrige i Augsburg tilstedeværende evangeliske Teologer, saaledes sendte han ogsaa sit Udkast til Luther, som erklærede, at det behagede ham særdeles vel, og at han ikke vidste noget deri at forbedre eller ændre, hvad der heller ikke vilde sømme sig, da han ikke kunde „træde saa sagte". Da Keiseren af de evangeliske Stænder havde forlangt en latinsk og en tysk Fremstilling af deres Klager og Meninger, blev ogsaa Konfessionens Artikler af Melanchton udarbeidede paa en Gang i begge Sprog. Paa

samme Tid skrev den sachsiske Kantsler Dr. Brück Fortalen og Slutningsordet paa Tysk, hvorfra de derpaa af Jonas blev oversatte paa Latin. Efterat de evangeliske Stænder selv under fælles Overveielse havde lagt den sidste Haand paa Verket og vedtaget den saaledes tilblevne Konfession som Udtryk for sin fælles evangeliske Tro og Lære, blev den omsider den 25de Juni offentlig og høitidelig fremlagt paa Rigsdagen, idet den først blev oplæst efter den tyske Tekst og derpaa i begge Tekster nedlagt i Keiserens Hænder.

Den augsburgske Konfession falder i to Hoveddele, af hvilke den første omfatter „de fornemste Troesartikler", den anden „de Artikler, i hvilke de afskaffede Misbrug opregnes". Den første Del indeholder saaledes i et kort Begreb den Lære, som — overensstemmende med „det rene guddommelige Ord og kristelige Sandhed" — blev prædiket og lært i den evangeliske Kirke, „Samvittighederne til ret kristelig Undervisning og Trøst samt de troende til Fremvekst"[1]). Midtpunktet i denne Fremstilling af den evangeliske Lære danner den 4de Artikel, „om Retfærdiggjørelsen"; thi „Læren om Naaden og Troens Retfærdighed er det fornemste Stykke af Evangeliet og bør især indtage en høi og fremragende Plads i Kirken, forat Christi Fortjeneste kan blive ret erkjendt, og Troen, som tror, at Synderne forlades for Christi Skyld, blive sat høit over Gjerningerne"[2]). I de tre forud for denne Artikel gaaende Artikler udtaler Bekjendelsen sig om Retfærdiggjørelsens Forudsætninger, i den 1ste („om Gud") om dens evige Grundlag, i den 2den („om Arvesynden") om dens Nødvendighed og i den 3dje („om Guds Søn") om dens Mulighed. I de to paa den 4de Artikel nærmest følgende („om det kirkelige Embede" og „om den nye Lydighed") lærer Kirken, hvorledes Mennesket kommer til den retfærdiggjørende Tro, nemlig ved Ordet og Sakramenterne, og hvorledes samme Tro bærer sin Frugt i gode Gjerninger. Fra den enkeltes Tro gaar Bekjendelsen derpaa over til de troendes Samfund eller Kirken. Herom handles der i de følgende 11 Artikler, først i 7de og 8de Artikel om selve Kirken, saa i 9de til 13de om Kirkens Sakramenter og deres rette Brug, hvorved da ogsaa „Skriftemaalet", som ikke alene de pavelige regnede med til Kirkens Sakramenter, men som ogsaa de evangeliske i Begyndelsen stundom betegnede som et „Sakrament", dette Ord da taget i en noget videre Forstand[3]), og i Forbindelse med dette igjen ogsaa „Boden" bliver omtalt; dernæst handles i 14de Artikel om „den kirkelige Embedsstand", hvem Ordets offentlige Forkyndelse og Sakramenternes Forvaltning i Kirken er betroet, i den 15de om „Kirkeskikke", som ikke er nødvendige til Salighed og ikke maa besvære Samvittighederne, i den 16de om „de borgerlige Forhold", hvilke de kristne har at „bevare som Guds Anordninger", og endelig i den 17de om „Christi Gjenkomst til Dommen", hvorved de troendes Samfund opnaar sin Fuldendelse. Efter disse 17 Artikler, hvormed Bekjendelsen af den evangeliske Tro og Lære egentlig allerede er afsluttet, følger der saa 4 andre, som behandler enkelte vigtige Lærdomme, med Hensyn til hvilke den evangeliske Lære dengang netop særlig havde været Gjenstand for Modstandernes Angreb, og saaledes danner et Slags Tillæg til den forudgaaende Bekjendelse, nemlig den 18de om „den frie Vilje", den 19de om „Syndens Ophav", den 20de om „gode Gjerninger"

---

1) Augsb. Konf. Slutningsord til 1ste Del. Efter den tyske Tekst.
2) Augsb. Konf. 26, 2. Sml. 20, 2. Apol. 2, 1. 5, 2. 13. Schmalk. Art. II. 1. Konkordieform. Gr. Forkl. 3, 2
3) Sml. Apol. 7, 2.

og den 21de om „Helgeners Dyrkelse". — Paa denne Konfessionens første Hoveddel som Grundvold hviler saa igjen dens anden Hoveddel, hvori den nævner de vigtigste Punkter, hvori man paa Grund af den i det foregaaende fremlagte evangeliske Lære havde seet sig nødt til at afskaffe som kirkelige „Misbrug" adskillige af den romerske Kirkes Skikke og Ordninger. Denne Del bestaar af følgende syv Artikler: Den 22de „om begge Skikkelser i Herrens Nadver", den 23de „om Præsternes Egteskab", den 24de „om Messen", den 25de „om Skriftemaalet", den 26de „om Forskjel paa Spiser", den 27de „om Munkeløfter" og den 28de „om den kirkelige Magt". — I disse 28 Artikler var det altsaa, de evangeliske Rigsstænder paa Rigsdagen i Augsburg fremlagde „sine Prædikanters og sin egen Bekjendelse" eller den Lære, som — i fuld Tilslutning til den rettroende gamle Kirkes Bekjendelse — „af de hellige Skrifter og Guds rene Ord" hidtil havde været foredraget og forkyndt i deres Menigheder, og som de fremdeles var beredte til, om det skulde agtes fornødent, udførligere at forklare „i Overensstemmelse med Skrifterne" [1]).

Ved Konfessionens Modtagelse havde Keiseren paalagt de evangeliske Stænder ikke uden hans Samtykke at lade den udkomme i Trykken, og de havde paa sin Side lovet at efterkomme dette Paalæg. Imidlertid var det dem ikke forment at meddele den i Haandskrift, og saaledes kunde det da heller ikke undgaaes, at den allerede før Rigsdagens Slutning uden deres Vidende og Vilje blev af „en eller anden pengegrisk Bogtrykker" udgiven i Trykken og inden Aarets Udgang forelaa i ikke mindre end 6 tyske og 1 latinsk Udgave. Disse private Udgavers Upaalidelighed bevægede nu Melanchton til, omend ikke paa Kurfyrstens Befaling, saa dog med hans Vidende, selv at besørge en ny Udgave af begge Tekster, som ligeledes udkom i Aarets Løb, og paa denne fulgte saa igjen i de nærmest følgende Aar flere andre. I Bestræbelsen for at lade den i Konfessionen nedlagte evangeliske Sandhed fremtræde i sin fulde Renhed, Klarhed og Bestemthed foretog Melanchton i disse Udgaver forskjellige Ændringer, som en Tidlang vistnok endnu kun vedrørte Form og Udtryk, men dog allerede vakte adskillig Opmerksomhed og Misbilligelse. I en ny Udgave fra 1540 gik han imidlertid et Skridt videre. Glemmende, at Konfessionen — hvad Luther skal have mindet ham om — „ikke var hans, men Kirkens Bog", tillod han sig her Forandringer, som berørte selve Læren, saaledes navnlig i den 10de Artikel, som i denne Udgave lød: „Om Herrens Nadver lærer de, at med Brødet og Vinen Christi Legeme og Blod i Herrens Nadver i Sandhed rækkes de nydende." Denne „anden Udgave", som ogsaa har faaet Navn af „den forandrede augsburgske Konfession", blev efterhaanden almindelig forkastet af de evangeliske, som da i Modsætning til den fremholdt „den uforandrede augsburgske Konfession" eller Konfessionen i dens oprindelige Skikkelse fra 1530 som det ene rette Udtryk for sin Tro og Lære (smlgn. Konkb. S. 46 f.) Den Vilkaarlighed, hvormed Melanchton saaledes lige fra Begyndelsen af behandlede Konfessionen i sine Udgaver af den, bevirkede ogsaa, at man ved dens Udgivelse i Konkordiebogen ikke vilde følge nogen af hans Udgaver, men derimod søgte at gjengive begge dens Tekster efter de oprindelige Haandskrifter, hvori den i Augsburg var bleven overrakt Keiseren. Om disse Haandskrifter ved man nu, at det latinske af Keiseren blev medtaget til Brüssel, hvorfra det senerehen skal være bragt til Spanien, det tyske derimod overgivet til Rigsarkivet i Mainz, hvorfra det senere i 1546 skal være sendt til Kirke-

---

1) Konf. Fortale 2. Slutningsord 3.

forsamlingen i Trient. Det beroede saaledes paa en Feiltagelse, naar man i Konkordiebogen mente at have udgivet Konfessionen efter disse Haandskrifter, som dengang endnu skulde findes i Rigsarkivet i Mainz. Imidlertid er dette dog ikke nogen Grund til at opgive den i Konkordiebogen foreliggende Tekst og se sig om efter en anden; er end de oprindelige Haandskrifter forsvundne, saa mangler det dog ikke paa andre gamle Haandskrifter, som giver hin i Kirken almindelig vedtagne Tekst godt Vidnesbyrd.

Ligesom Konfessionen er den evangelisk-lutherske Kirkes første offentlige Fællesbekjendelse, saaledes har den ogsaa altid været anerkjendt som det ypperste og fornemste af alle dens særlige Bekjendelsesskrifter. Luther blev ikke træt af at rose og prise denne „skjønne" og „herlige" Bekjendelse. „Der er", skrev han, kort efterat Konfessionen var bleven fremlagt paa Rigsdagen, til sin Ven Jonas, „skeet og udrettet nok paa denne Rigsdag; thi — og dette er det største — Christus er bleven prædiket ved en offentlig og herlig Bekjendelse og bleven bekjendt dem lige i deres Ansigt, saa de ikke skal kunne rose sig af, at vi har taget Flugten eller fordulgt vor Tro. Det gjør mig kun ondt, at jeg ikke var tilstede ved denne skjønne Bekjendelse." Og til en anden Ven skrev han paa samme Tid: „Mig glæder det saare, at jeg har oplevet denne Time, da Christus ved saadanne Bekjendere i saa stor en Forsamling offentlig er bleven prædiket i en aldeles deilig Bekjendelse. Opfyldt er hint Ord: ‚Jeg talte om dine Vidnesbyrd for Konger'; opfyldt skal ogsaa dette vorde: ‚Jeg skal ikke beskjæmmes.' Thi saa siger han, som ikke lyver: ‚Hver den, som vil bekjende mig for Menneskene, ham vil ogsaa jeg bekjende for min Fader, som er i Himlene.'" Ligesaa skriver han til sine Venner i Augsburg: „I har givet Keiseren, hvad Keiserens er, og Gud, hvad Guds er, Keiseren en fuldkommen Lydighed, Gud en Bekjendelses fuldkomne Offer, som skal trænge igjennem til alle Kongernes og Fyrsternes Gaarde, herskende midt iblandt sine Fiender og med sin Lyd udgaaende over al Jorden, saa de, som ikke vil tro, skal være uden Undskyldning." Og saa kjær Konfessionen saaledes var Luther, ligesaa dyrebar har den ogsaa gjennem de følgende Tider været alle dem, der kom ham ihu som en Veileder, der havde forkyndt dem Guds Ord (Hebr. 13, 7). Overalt i Verden, hvor en evangelisk-lutherst Menighed har været at finde, har ogsaa den augsburgske Konfession været dens „Diesten", det Banner, hvorom den samlede sig; den er i Ordets fulde Betydning den lutherske Kirkes almindelige Bekjendelse. Lige siden Reformationens Indførelse i vort Land har den saaledes ogsaa været vor Kirkes Bekjendelse, efterat den allerede i Aaret 1533 var bleven oversat paa Dansk af en af Luthers og Melanchtons Disciple, Jørgen Jensen Sadolin. Et Vidnesbyrd om Konfessionens store Anseelse i den evangelisk-lutherske Kirke er navnlig ogsaa den Kjendsgjerning, at den overalt kræver denne Bekjendelse anerkjendt og vedtagen af enhver, som vil tale i dens Navn, af enhver, hvem den skal overdrage det Embede at forkynde Ordet og forvalte Sakramenterne i dens Tjeneste. Denne Skik, at forpligte Kirkens Lærere paa den augsburgske Konfession, er næsten ligesaa gammel som selve Konfessionen; allerede i Aaret 1533 bestemte det teologiske Fakultet i Wittenberg med Luther selv i Spidsen, at enhver, hvem det skulde meddele „offentligt Vidnesbyrd", maatte bekjende sig til den rene evangeliske Lære, saadan som den indeholdtes i de tre almindelige Bekjendelser og den augsburgske Konfession, og love at ville holde fast derved og overensstemmende dermed forvalte sit Embede i Kirken

2. Den augsburgske Konfessions Apologi.

Paa Rigsdagen i Augsburg gjorde Konfessionens Oplæsning et dybt og i det hele gunstigt Indtryk. Af dem, som hidtil havde været Reformationens erklærede Modstandere, var der ikke faa, som derved blev overbeviste om den evangeliske Læres Sandhed eller ialfald nødte til at indrømme, at de evangeliske i mange Stykker havde Retten paa sin Side. De katholske Rigsstænder gav derfor ogsaa Keiseren det Raad, at han skulde lade den fremlagte Bekjendelse prøve af forstandige, redelige og upartiske Mænd, og saa antage, hvad der maatte findes stemmende med Guds Ord og Kirkens Lære, og af Guds Ord gjendrive, hvad dermed ikke maatte stemme overens. De romerske Teologers og navnlig de pavelige Legaters Ænker bevirkede imidlertid, at Keiseren istedenfor at følge dette forstandige Raad besluttede ikke at indlade sig i videre Forhandlinger med de evangeliske, men lade udarbeide en Gjendrivelse af Konfessionen og derpaa afgjøre Sagen efter eget Godtykke. Udarbeidelsen af et saadant Gjendrivelsesskrift blev overdragen tyve romerske Teologer, blandt hvilke Reformationens heftigste Modstandere, Johan Eck, Johan Faber og Cochlæus, var de mest fremragende. Det varede længe, førend de blev færdige; deres første Udkast skal have været saa slet, at Keiseren i Vrede sønderrev det med egen Haand. Først den 3dje August kunde den saakaldte „Konfutation" blive forelagt Rigsdagen, idet den ligesom Konfessionen blev oplæst for samtlige Stænder, ledsaget af den Erklæring fra Keiseren, at han, saafremt de evangeliske nu mod Forventning ikke skulde ville afstaa fra sine Vildfarelser, maatte „som Kirkens øverste Verge og Forsvarer" gribe til andre Forholdsregler. Uagtet de evangeliskes Begjæring om at faa en Afskrift af Konfutationen blev afslaaet, troede de dog ikke at burde tie til de mange falske Beskyldninger, som her var gjorte mod deres Tro og Lære, og det blev saaledes overdraget Melanchton i Forening med nogle andre Teologer at forfatte en „Apologi" (Forsvarsskrift) for den augsburgske Konfession, som den 22de September paa Rigsdagen blev overrakt Keiseren, men ikke af ham modtagen. Efterat han ved Rigsdagens endelige Slutning i November havde gjentaget sin Paastand om Konfessionens Gjendrivelse ved Konfutationen og af de evangeliske forlangt ubetinget Underkastelse under den romerske Kirke, fandt man det nødvendigt at lade denne Apologi blive offentlig bekjendt. Den blev derfor af Melanchton paany gjennemseet og ikke ubetydelig omarbeidet og udvidet, og i denne sin nye Skikkelse blev den saa udgiven i Trykken i April 1531. Ogsaa den udkom ligesom Konfessionen i en dobbelt Tekst; den var nemlig af Melanchton skreven paa Latin og derpaa under hans Medvirkning af Justus Jonas frit oversat eller rettere selvstændig bearbeidet paa Tysk.

Hvad Stoffets Ordning angaar, følger Apologien heltigjennem Konfessionen, idet den dog med stadigt Henblik til Konfutationen ganske kort berører de Artikler, som ingen Modsigelse havde fundet, men saa meget udførligere forklarer og begrunder de af Modstanderne forkastede. De Punkter, som man her saaledes finder tagne under fornyet Behandling, er: 1) Arvesynden, 2) Retfærdiggjørelsen, 3) Kjærligheden og Lovens Opfyldelse, 4) Kirken, 5) Boden, 6) Skriftemaalet og Fyldestgjørelsen, 7) Sakramenternes Tal og Brug, 8) de menneskelige Overleveringer i Kirken, 9) Helgeners Paakaldelse, 10) begge Skikkelser i Herrens Nadver, 11) Præsternes Egteskab, 12) Messen, 13) Munkeløfterne og 14) den kirkelige Magt.

Apologiens kirkelige Betydning er given i og med det Forhold, hvori

den staar til den augsburgske Konfession, som i den er „ikke alene efter Fornødenhed forklaret og omvernet, men ogsaa stadfæstet ved klare, uimodsigelige Vidnesbyrd af den hellige Skrift“[1]). Uagtet den oprindelig fremtraadte som et rent Privatskrift af Melanchton, varede det dog ikke længe, førend den opnaaede symbolsk Anseelse indenfor den evangelisk-lutherske Kirke. Allerede i Aaret 1532 blev den af de evangeliske Stænder ved Siden af Konfessionen offentlig fremlagt som en Bekjendelse af deres kristelige Tro, og 1537 blev den derpaa i Schmalkalden tilligemed Konfessionen underskreven af de der forsamlede evangeliske Teologer.

Ogsaa i Apologien foretog Melanchton i sine senere Udgaver af Skriftet mangfoldige, tildels betydelige Forandringer. I Konkordiebogen er den derfor bleven optagen efter den første Udgave fra 1531.

3. De schmalkaldiske Artikler.

De evangeliske havde ofte begjæret en fri kristelig Kirkeforsamling, paa hvilken Striden mellem dem og de paveligsindede kunde blive afgjort efter Guds rene Ord. Paverne havde længe vist sig utilbøielige til at gaa ind paa dette Forlangende af Frygt for, at Kirkeforsamlingen skulde gaa dem imod, og deres Magt derved knækkes eller lide Afbræk. Endelig gav dog den fjerde af de Paver, som regjerede efter Reformationens Begyndelse, Paul den tredje (1534–1549), forsaavidt efter, som han i Aaret 1536 udskrev en almindelig Kirkeforsamling, der skulde holdes i Mantua det følgende Aar. Til denne Kirkeforsamling lod han da ogsaa de evangeliske indbyde. Disse var vistnok forud overtydede om, at den af Paven udskrevne Kirkeforsamling, om den kom istand, ikke vilde føre til Maalet, da den ikke vilde blive fri, og der paa den ikke vilde blive dømt efter Guds Ord; de følte heller ikke nu længer nogen Trang til en Kirkeforsamling overhovedet, da de havde faaet frit Raaderum til at forkynde Evangeliet og til at indrette sine kirkelige Forhold efter samme. Alligevel vilde de holde sig beredte til, hvis det gjaldt, ogsaa nu at aflægge et Vidnesbyrd, ligesom de i 1530 havde gjort i Augsburg. Den da regjerende Kurfyrste af Sachsen, Johan Frederik den højmodige (1532–47, † 1554), befalede derfor Luther i December 1536 „at opstille og sammenstille de evangeliskes Lære i visse Artikler, forat man, om der skulde blive noget af Sagen, kunde vide, hvori og hvorvidt de kunde eller vilde give efter for Papisterne, og ved hvilke Artikler de tænkte sluttelig at blive staaende og holde fast“[2]). At Kurfyrsten ikke lod sig nøie med den augsburgske Konfession, men fordrede en ny, særegen Bekjendelse, havde sin Grund deri, at hin Bekjendelse var bleven affattet i den Hensigt at vise, at de evangeliske ikke var afvegne fra den almindelige Kirkes Tro, og derfor ogsaa var meget mild i sin Tone, medens den nye Bekjendelse skulde have det ovenfor nævnte Formaal og saaledes maatte holdes i en skarpere og mere afgjort Tone. Derfor var det vel ogsaa, at Kurfyrsten ikke henvendte sig til Melanchton, men til Luther. Denne skilte sig straks ved det ham overdragne Hverv og oversendte de af ham udarbeidede Artikler, efterat han havde forelagt Amsdorf, Agricola og Spalatin dem til Prøvelse, og disse havde billiget dem, i Begyndelsen af Januar 1537 til Kurfyrsten. Paa dennes Befaling tog Spalatin, der var hans Hofpræst, dem med til den Forsamling, som de evangeliske Stænder,

[1]) Konkordieform. Gr. Forkl. Indl. 5.
[2]) Luthers Fortale til de schmalk. Art. 1.

der havde sluttet det schmalkaldiske Forbund, i Februar 1537 holdt i Schmalkalden, og her blev de forelagte baade de forsamlede Stænder og de tilstedeværende Teologer, billigede af dem alle og underskrevne af den Del af Teologerne, som ikke havde gjort dette allerede før (i Wittenberg og paa Reisen til Schmalkalden, paa de Steder, hvor Spalatin var truffen sammen med dem). Heraf fik de Navnet de schmalkaldiske Artikler. Da man imidlertid i Schmalkalden straks var kommen overens om ikke at anerkjende den pavelige Kirkeforsamling i Mantua, blev dog Formaalet med at opstille dem et andet end oprindelig. De skulde nemlig nu være en fornyet Bekjendelse af den rene evangeliske Tro og en Stadfæstelse af den augsburgske Bekjendelse, og dette blev de ogsaa virkelig. Iblandt Underskrifterne er Melanchtons merkværdig, idet han i samme siger om Paven: „Hvad Paven angaar, holder jeg for, at saafremt han vilde tilstede Evangeliet, kunde ogsaa vi for Fredens og de kristnes fælles Enigheds Skyld, som nu er og for Fremtiden kan komme under ham, indrømme ham som en menneskelig Ret den samme Myndighed over Biskoperne, som han ellers besidder." Hvad der bragte Melanchton til at udtale sig paa denne paafaldende Maade, det har han iblandt andet tilkjendegivet i et Brev til sin Ven Camerarius i de smertelige og gribende Ord: „O kunde jeg dog, o kunde jeg dog — ikke befæste Biskopernes Herredømme, men vel gjenoprette deres Styrelse! Thi jeg ser, hvad for en Kirke vi vil faa, naar Kirkeforfatningen er opløst. Thi jeg ser, at der senere vil opstaa et langt utaaleligere Tyranni, end der før nogensinde har været."

Til de schmalkaldiske Artikler, som Luther skrev paa Tysk, er føiet et Anhang, der handler „om Pavens Magt og Overhøihed" og „om Biskopernes Magt og Dommermyndighed". Dette Anhang er i Schmalkalden paa de der forsamlede Stænders Opfordring skrevet af Melanchton i det latinske Sprog. Dog har vel de øvrige der forsamlede Teologer deltaget i Redaktionen, hvorfor det ogsaa i Overskriften heder, at det er blevet „sammendraget af Teologerne i Schmalkalden". Stændernes Hensigt med det Skrift, som de saaledes lod Melanchton affatte, var at forklare, begrunde og retfærdiggjøre sin Vægring ved at anerkjende den af Paven udskrevne Kirkeforsamling. Det blev prøvet og billiget og paa en Maade ogsaa underskrevet af dem, og ligesaa blev det gjennemgaaet og underskrevet af Teologerne i Schmalkalden, som i sin Underskrift tillige bekjendte sig til den augsburgske Konfession og dens Apologi.

De schmalkaldiske Artikler falder i tre Dele. Den første Del handler i fire ganske korte Artikler om Treenigheden og Christi Person eller, som Luther i dens Overskrift siger, om „de høie Artikler, om den guddommelige Majestæt", angaaende hvilke der ikke var nogen Strid imellem de evangeliske og de pavelige. Den anden Del, „de Artikler, som angaar Jesu Christi Embede og Gjerning eller vor Forløsning", er den for Skriftets oprindelige Bestemmelse vigtigste, forsaavidt den omhandler de fornemste Punkter, hvori de evangeliske var uenige med de pavelige, og opstiller de Lærdomme, fra hvilke de under ingen Omstændighed vilde vige. Den bestaar, ligesom den første Del, af fire Artikler. Den første handler om Retfærdiggjørelsen af Troen alene formedelst Christi Fortjeneste. Denne Artikel erklærer Luther for den vigtigste, og om den udtaler han de mægtige Ord: „Fra denne Artikel kan man ikke vige eller mod den give noget efter, lad saa Himmel og Jord falde, og alt, hvad der ikke vil blive staaende. Og paa denne Artikel hviler alt, hvad vi lærer og lever mod Paven, Djævelen og

Verden." I den anden Artikel handles om Messen, som han forkaster som Offer og som noget, der skal være fortjenstligt i sig selv. Han fremhæver, at Messen har menneskelig Oprindelse, viser hen til de mange gruelige Misbrug, den har affødt, og erklærer sig i et Anhang særlig imod en af disse Misbrug, „Helgenernes Paakaldelse". I den tredje Artikel taler Luther om Stiftelserne og Klostrene. Han vil, at de skal omdannes til Opdragelsesanstalter eller inddrages. Den fjerde Artikel handler endelig om Pavedømmet. Luther forkaster det aldeles. Paven er kun Roms Hyrde og Biskop, af ikke større Anseelse end de øvrige Biskoper, og aldeles ikke Kristenhedens Hoved ifølge guddommelig Ret. End ikke det vilde være gavnligt for Kirken, om den for Enhedens Skyld vilde anerkjende Paven som sit Overhoved efter menneskelig Ret. Luther erklærer i denne Artikel ligefrem Paven for at være den Antikrist, om hvem Paulus taler i 2 Tess. 2. At han omhandler Messen, Stiftelserne og Klostrene og Pavedømmet i den Del af sit Skrift, der indeholder „de Artikler, som angaar Christi Embede og Gjerning eller vor Forløsning", forklares deraf, at han tydelig saa, at de anførte Institutioner havde sin dybeste og egentligste Grund i Negtelsen af Synderens Retfærdiggjørelse af Troen alene formedelst Christi Gjerning, og at de hindrede Sjælenes Delagtiggjørelse i den Forløsning, som Christus havde erhvervet dem ved sit hellige Liv og sin Lidelse. I den tredje Del, „de Stykker eller Artikler, som de evangeliske kan afhandle med lærde, fornuftige eller mellem sig selv indbyrdes", omtaler Luther i en Række Artikler de mere eller mindre omtvistede Lærdomme. Disse Artikler er følgende femten: 1. Om Synden. 2. Om Loven. 3. Om Boden samt om Papisternes falske Bod. 4. Om Evangeliet. 5. Om Daaben. 6. Om Alterens Sakramente. 7. Om Nøglemagten. 8. Om Skriftemaalet. 9. Om Bannet. 10. Om Prestevielsen og Kaldelsen. 11. Om Præsternes Egteskab. 12. Om Kirken. 13. Hvorledes man bliver retfærdig for Gud, og om de gode Gjerninger. 14. Om Klosterløfter. 15. Om Menneskebud. Til disse tre Dele kommer endnu en Fortale, som Luther først skrev i 1538, da han lod Artiklerne udgaa i Trykken, og hvori han udtaler sig om Anledningen til deres Affattelse og Udgivelse.

Hvad angaar Anhanget til de schmalkaldiske Artikler, saa paaviser Melanchton i dets første Del baade af Skriften og af Historien, at den romerske Biskop ingenlunde ifølge guddommelig Ret er den øverste over alle andre Biskoper og Præster, at han ligesaalidt ifølge saadan Ret har Magt til at indsætte og afsætte Konger og til at ordne verdslige Riger, og at man, om han end havde sin Forrang og Overhøihed ifølge guddommelig Ret, dog ikke maatte vise ham nogen Lydighed, fordi han ved falsk Lære og Grusomhed har gjort sig uværdig dertil, ja, at man maa modsætte sig ham som den rette Antikrist. I Anhangets anden Del viser Melanchton, 1) at der ifølge guddommelig Ret ikke er nogen Forskjel mellem Biskoper og Pastorer eller Præster, at derfor ogsaa disse sidste kan indvie dueligе Personer til Kirkeembeder, sætte dem i Ban, der lever i aabenbare Laster, og afløse dem, der vil bedre sig, og 2) at Magten til at kalde, vælge og indvie Kirketjenere saavelsom ogsaa Nøglemagten eller Magten til at forkynde Evangeliet, forvalte Sakramenterne og sætte i Ban og afløse ikke er given enkelte særegne Personer, men hele Kirken.

Ikke blot Stænderne og Teologerne, men ogsaa Luther selv lagde megen Vegt paa de schmalkaldiske Artikler og holdt det for meget gavnligt for Sandheden og den evangeliske Kirke, at de blev almindelig bekjendte. Han

udgav dem derfor som en fornyet Bekjendelse af den rene evangeliske Lære i Aaret 1538, dog uden Underskrifterne og Anhanget og med en Del Forandringer, Tilsætninger og Udeladelser, og derefter anden Gang med nogle nye ubetydelige Forandringer i Aaret 1543. Luthers oprindelige Tekst, som var bleven underskreven i Schmalkalden, blev tilligemed Underskrifterne og en tysk Oversættelse af Melanchtons Anhang udgiven i 1553 efter en Afskrift, som Spalatin havde taget af den, og denne Tekst blev optagen i den tyske Konkordiebog fra 1580. Luthers Tekst fra 1538 blev meget godt oversat paa Latin af en ung Dansk, Petrus Generanus, og udgiven i 1541. En anden, langt mindre god latinsk Oversættelse optoges i den første Udgave af Konkordiebogen fra 1580 og derefter, noget forbedret, i den anden berigtigede fra 1584. Melanchtons Anhang var allerede i Schmalkalden blevet oversat paa Tysk af Veit Dietrich, og det var ikke Grundteksten, men denne Oversættelse, som der blev forelagt Stænderne, billiget og underskrevet af Teologerne. Heraf kom det, at man senere glemte, baade at Melanchton var Anhangets Forfatter, og at det oprindelig var skrevet paa Latin, og derfor i den første Udgave af Konkordiebogen optog en latinsk Oversættelse af Veit Dietrichs Oversættelse. I den anden Udgave blev dog, da Vildfarelsen imidlertid var bleven opdaget, Melanchtons latinske Original optagen.

De schmalkaldiske Artikler blev, som allerede ovenfor sagt, billigede af de i Schmalkalden forsamlede evangeliske Stænder og stod derfor i høi Agtelse og blev flittig brugt i de lutherske Kirkekredse. Kirkelig Anseelse som lutherst Bekjendelsesskrift eller symbolsk Anseelse opnaaede de dog først derved, at de blev optagne i Konkordiebogen og i de fleste af de i den anden Halvdel af det sekstende Aarhundrede tilblevne saakaldte "Corpora doctrinæ", d. v. s. Samlinger af kirkelige Bekjendelsesskrifter, som i enkelte lutherske Lande blev istandbragte paa offentlig Foranstaltning og for deres Vedkommende opnaaede retslig Gyldighed. Det samme maa ogsaa siges om Anhanget til de schmalkaldiske Artikler, kun at dette lige fra Begyndelsen af havde en Anseelse, der kom den symbolske meget nær (s. ovenf. S. 23). Om begge Dele, de schmalkaldiske Artikler saavelsom Anhanget, gjælder det dog, at de ikke har symbolsk Autoritet i hele den lutherske Kirke, men kun i den største Del af den.

Medens den augsburgske Konfession i den allerede ovenf. S. 22 angivne Hensigt fortrinsvis fremhæver Overensstemmelsen mellem de evangeliskes og den almindelige Kirkes saavelsom ogsaa den gamle, renere romerske Kirkes Tro, fremhæver derimod de schmalkaldiske Artikler fortrinsvis Forskjellen mellem den lutherske og den pavelige Tro, hvorhos de klart og skarpt udtaler og begrunder hin og tilbagevifer denne med tilføiet Erklæring, at de evangeliske af de angivne Grunde ikke kan vige fra sin Tro, men maa fasthold den. Hin Bekjendelse er altsaa væsentlig et Freds- og Forsvarsskrift, medens dette mere er et Strids- og Angrebsskrift. Begge er paa denne Maade Sidestykker og udfylder hinanden. Man kan betegne de schmalkaldiske Artikler som en Skrivelse til Pavekirken, hvori den lutherske Kirke har opgjort sit Mellemværende med den og sagt den Farvel. Fra det Øieblik af, at de var skrevne og vedtagne, var de to Kirker for bestandig adskilte. Væsentlig samme Karakter og Betydning har ogsaa Melanchtons yppertige Anhang, som desforuden er af stor Vigtighed for den lutherske Lære om det kirkelige Embede og om Kirkens Forfatning.

4. Luthers lille og store Katekismus.

Efter Sagens Natur har den kristne Kirke lige fra sine første Dage af meddelt baade de voksne Jøder og Hedninger, som Missionsprædikenen havde overbevist om Evangeliets Sandhed og gjort villige til ved Daaben at lade sig indlemme i dens Samfund, og de døbte Børn i sin egen Midte Undervisning i Kristendommens Hovedsætninger eller Begyndelsesgrunde (Luk. 1, 4. Ap. Gj. 18, 25 f. Hebr. 5, 12–6, 2. 1 Kor. 3, 2), og denne Undervisning bliver allerede i de nytestamentlige Skrifter (Luk. 1, 4. Ap. Gj. 18, 25) betegnet med det græske Ord, hvoraf Navnet „Katekismus" kommer, et Navn, hvormed man omtrent fra det femtende Aarhundrede af betegnede de Skrifter, som indeholdt Summen af den kristelige Barnelærdom. Da Optagelse af voksne i den kristne Menighed i Kristendommens første Aarhundreder paa Grund af den store Udbredelse, som Kirken vandt i denne Tid, traadte sterkt i Forgrunden, gik Undervisningen i Kristendommens Begyndelsesgrunde dengang for Størstedelen forud for Daaben, hvorfor ogsaa de, som forberedtes til Daaben, blev kaldte „Katekumener". Den meddeltes eller kunde dog meddeles af enhver Præst; dog gaves der paa enkelte Steder særegne Lærere til den, som fortrinsvis kaldtes „Kateketer". Den faldt i to Dele, en foreløbig forberedende og en afsluttende. Hin havde omtrent til sin Gjenstand, hvad vi kalder Bibelhistorie, og ved den blev derfor ogsaa de ti Bud meddelte og omtalte. Hovedgjenstanden for den afsluttende Undervisning, som gik umiddelbart forud for Daaben, var Tros- eller Daabsbekjendelsen, med hvis væsentlige Indhold Katekumenerne vistnok efter Sagens Natur allerede blev bekjendte under den forberedende Undervisning, men som de dog først nu fik meddelt til Udenadslæren og forklaret, en Forklaring, ved hvilken der som oftest toges Hensyn til Jødernes, Hedningernes og Kjætternes falske og vildfarende Lærdomme. Ogsaa Forsagelsen blev Katekumenerne meddelt til Udenadslæren og forklaret, og det samme gjælder om Fadervor, som dog undertiden først blev forklaret dem, efterat de var døbte. Om Daabens og Nadverens Sakramenter fik de den nødvendige Oplysning, dels før, dels efter Daaben. Fra det sjette Aarhundrede af blev den kristne Menighed langt mindre forplantet og forøget ved Optagelse af voksne end ved Spædbørns Daab. Derfor traadte nu ogsaa den Undervisning i Kristendommens Begyndelsesgrunde, der gik forud for Daaben, sterkt tilbage for den, som fulgte efter samme. Denne sidste blev i lang Tid, forsaavidt den overhovedet gaves, given de døbte Børn ikke af Præsterne, men af Fadderne, til hvis Hovedpligter dette hørte. Derfor krævede ogsaa Kirken af dem, at de ved Daaben skulde fremsige Fadervor og de tre Troesartikler, de to Stykker, hvori de havde at undervise Børnene. I det ottende og niende Aarhundrede begyndte enkelte Mænd at affatte smaa Skrifter, hvori de forklarede de nævnte Stykker og adskilligt andet for Folket paa dets Modersmaal, de første egentlige Katekismer, og et lignende Skrift har ogsaa det ellevte Aarhundrede at opvise. I de følgende fire Aarhundreder var der vistnok i det store katholske Kirkesamfund ikke alene enkelte Biskoper og Lærere, som anbefalede Ungdommens kristelige Undervisning og tillige selv underviste eller lod undervise baade de døbte Børn og de Hedninger, som ved Daaben skulde optages i Kirken, men der fandtes ogsaa enkelte Kirkelærere, som forfattede Skrifter, hvori nogle Stykker af Katekismen (de ti Bud, Troesartiklerne og Herrens Bøn) blev udlagte. Imidlertid var hin Undervisning dog temmelig sjelden, og disse Skrifter var skrevne for geistlige, ikke for Folket, og derfor egentlig

ingen Katekismer. Derimod drev de smaa, fra den store Kirke adskilte og af den forfulgte Kirkesamfund eller Retninger, som i mere eller mindre Grad var Reformationskirkens Forløbere (Waldenserne, Wiclifiterne, Hussiterne, de bøhmiske Brødre), flittig og ivrig paa Ungdommens kristelige Undervisning, og fra dem udgik derfor ogsaa Katekismer for Folket eller egentlige Katekismer. Især gjælder dette om de bøhmiske Brødre, hos hvem Katekismen allerede fik de samme Bestanddele, som den har hos Luther, de ti Bud, som i Middelalderens to sidste Aarhundreder blev brugt ved Skriftemaalet og derved kom ind i Katekismen, Troesartiklerne, Fadervor, Læren om Sakramenterne og Hustavlen.

Luther havde lige fra sin reformatoriske Virksomheds Begyndelse af, ja allerede før samme, rettet sin Opmærksomhed paa det „enfoldige" Folks Undervisning eller paa Katekismen. Det første større Skrift, som han affattede efter sin ligeledes for de enfoldige skrevne Udlæggelse af Bodssalmerne, var en Forklaring af de ti Bud, fremgangne af Prædikener, som han havde holdt i 1516 og 1517. Derefter udkom i 1518 en Udlæggelse af Fadervor, af en af hans Disciple sammenstillet af de Prædikener, han havde holdt i Fastetiden 1517, hvilket Skrift i 1519 blev omarbeidet og paany udgivet af ham selv „for det enfoldige Lægfolk — ikke for de lærde". I det samme Aar skrev han midt under Reformationens Kampe til sin Ven Spalatin: „Hver Aften forkynder jeg Drengene og de enfoldige de ti Bud og Fadervor." Af denne Virksomhed fremgik i 1520 det første Skrift af Luther, som havde Lighed med en Katekismus, Skriftet: „En kort Form at betragte de ti Bud, Troen og Fadervor", den lille Katekismes Forløber. Dette Skrift blev i 1522 udvidet af Luther til en „liden Bønnebog", en Bog, paa hvilken Reformatoren selv satte megen Pris, hvorfor han lige til sin Død Gang efter Gang udgav den paany i forbedret Skikkelse. Imidlertid blev det jo længer, des klarere erkjendt og stærkere følt, at det vordende evangeliske Kirkesamfund trængte til en egentlig Katekisme for Ungdommen og det i høi Grad forsømte Folk. Det blev derfor besluttet, at en saadan skulde affattes, og Arbeidet overdroges to af Luthers Venner, Justus Jonas og Agricola. Frugten af deres Arbeide (rimeligvis det lille Skrift, som i 1525 og oftere udkom under Titelen: „Lægfolkets Bibel") fandtes dog at være mindre tilfredsstillende. Derfor paatog nu Luther sig selv Opgaven, til hvis Løsning han ansaaes at være mest skikket og vel ogsaa blev ligefrem opfordret. Nadverstridighederne og andre Arbeider hindrede ham dog endnu i nogle Aar i at lægge Haand paa Verket, men da han under den saksiske Kirkevisitats i Aaret 1528 var bleven den gruelige Vankundighed var, som herskede ikke alene hos Folket, men ogsaa hos de under Pavedømmet opvoksede geistlige[1]), troede han ikke længer at turde opsætte det. Han udarbeidede derfor fra December 1528 eller de første Dage i Aaret 1529 af indtil omtrent Slutningen af Mars samme Aar den store Katekismus, som han i Begyndelsen havde bestemt for alle og i Særdeleshed for Børnene og de enfoldige[2]), og som han i Overensstemmelse hermed havde tænkt skulde blive den eneste. Men da den under hans Hænder uvilkaarlig var vokset op til et Omfang, som gjorde den mindre passende for Børn og for Folket,

1) Luthers Fortale til den lille Katekisme. 1.
2) Man ser dette iblandt andet af de Ord, hvormed Luther begynder den kortere Fortale til den store Katekisme, den eneste, hvormed han ledsagede den første Udgave: „Denne Bog er dertil bestemt og forfattet, at den skal være en Undervisning for Børnene og de enfoldige."

saaledes som han havde lært dette at kjende under Kirkevisitatsen, saa udarbeidede han mellem Begyndelsen af Juli og September 1529 for disse den lille Katekismus. Den store, som han gav Navnet „Tysk Katekismus", skulde fra nu af tjene til dels at give de geistlige selv en grundigere Belærelse om Kristendommens Hovedstykker og saaledes sætte dem istand til at undervise Folket bedre, dels at give de viderekomne en fuldstændigere kristelig Oplysning, medens den lille skulde bruges ved Folkets og Børnenes første Undervisning. Derfor skrev Luther ogsaa i den anden Udgave af den store Katekismus en Fortale til de geistlige, ligesom han i Fortalen til den lille viste tilbage til den store. Forholdet mellem Luthers to Katekismer er herefter dette, at den store er et Forarbeide for den lille og dens Grundlag, og det baade efter Indhold og Form, medens den lille er fremvokset af den store som dens modne Frugt. Derfor kan og maa ogsaa den store bruges til den lilles Forklaring.

Den store Katekismus har to Fortaler, en større, der, som overfor sagt, er bestemt for Presterne og først blev tilføiet ved den anden Udgave, og en mindre, hvori Luther handler om Katekismens Værd og Vigtighed. Paa den sidste følger (i umiddelbar Forbindelse med den) nærmest Teksten af de tre første Hovedstykker, „de ti Guds Bud", „vor Tros Hovedartikler" og „Fadervor eller den Bøn, som Christus har lært os", hvilke Luther betegner som de nødvendigste Stykker, og dernæst ogsaa, mere som et Anhang, Daabens og Nadverens Indstiftelsesord, om hvilke han ytrer, at det sømmer sig, at man ogsaa kjender dem. Derpaa gaar han ind i en udførlig Udlæggelse af disse „fem Stykker af hele den kristelige Lære", hvorved han gjentager deres Tekst, dog saaledes, at han nu giver Nadverens Indstiftelsesord efter de tre første Evangelister og 1 Kor. 11, 23, medens han der, hvor han første Gang anfører dem, giver dem (fornemmelig) efter Paulus. I den anden og de følgende Udgaver af den store Katekismus findes endnu en fra Luther hidrørende „Formaning til Skriftemaalet", som den første Udgave mangler, og som derfor heller ikke er bleven optagen i Konkordiebogen.

Om den lille Katekismus kan man sige, at den har gjennemgaaet en vis Udvikling, idet Luther efterhaanden har foretaget adskillige Forandringer ved de forskjellige Udgaver. I den Form, hvori den er bleven optagen i Konkordiebogen og har opnaaet symbolsk Anseelse i hele den lutherske Kirke, følger paa Fortalen de fire første Hovedstykker, „de ti Bud", „Troen", „Fadervor" og „den hellige Daabs Sakramente", derpaa et Afsnit om, „hvorledes man skal lære de enfoldige at skrifte", herefter det femte Hovedstykke, „Alterens Sakramente", saa Afsnittene om, „hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende at bede om Velsignelse Morgen og Aften", og om, „hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende at bede Benedicite og Gratias" (eller Bøn før og efter Maaltiden), og endelig „Hustavlen". I den første af de tre ældste os kjendte Former af Katekismen findes kun de fem Hovedstykker samt Bønnen før og efter Maaltiden. I den anden Form finder vi Fortalen, de fem Hovedstykker, de Afsnit, som i Konkordiebogen følger paa Hovedstykket om Alterens Sakramente, og tre Anhang, nemlig Luthers „Brudevielsesbog", hans „Døbebog" og et Stykke af ham, der har Overskriften: „En kort Maade at skrifte for Presten paa for de enfoldige." De to første Anhang træffer vi ogsaa i den tredje Form, medens Luther her i det tredjes Sted foran Hovedstykket om Alterens Sakramente har sat Afsnittet om, „hvorledes man skal lære de enfoldige at skrifte". Dette Afsnit har efter hans

Død omtrent i 1564 modtaget en Tilsætning om Absolutionen eller Nøgleembedet, som rimeligvis skriver sig fra Brenz, og hvis Optagelse er bleven fremkaldt ved Kalvins Tilhængeres Bestræbelser for at afskaffe Skriftemaalet og Absolutionen. Den kaldes trods sin Stilling foran det femte Hovedstykke oftere „det sjette Hovedstykke" og blev ikke optagen i Konkordiebogen. Derimod blev Luthers „Brudevielsesbog" og „Døbebog" optagne i den første Udgave af Konkordiebogen, men dog igjen udeladt i de følgende, fordi de ikke vedkom Læren og Bekjendelsen, men den kirkelige Gudstjeneste, fordi man vilde have de forskjellige Landskirker forbeholdt Frihed i Ting, der vedrørte Gudstjenesten, og fordi der endelig gaves enkelte (sydtyske) Kirker, som ikke brugte Exorcismen eller Djævlebesvergelsen ved Daaben og derfor kunde tage Anstød af Luthers „Døbebog", hvori den var bibeholdt. Dog blev begge Skrifter optagne i de fleste lutherske Alterbøger, deriblandt ogsaa i den dansk-norske Kirkes ældre eller Palladius's Alterbog, hvorvel med nogle Forandringer. I den første og anden Form af Katekismen mangler endnu i Fadervor Tiltalen: „Fader vor, du, som er i Himmelen" og dens Udlæggelse, saavelsom ogsaa Forjættelsen i det fjerde Bud. I den tredje Form og i Konkordiebogen, som slutter sig til denne, er vistnok hine optagne, men ikke denne.

Luther forefandt Katekismens tre første Hovedstykker, de ti Bud, Troesartiklerne og Fadervor, i almindelig Brug ved den kristelige Undervisning og bibeholdt dem altsaa kun som noget fra Fædrene overleveret. Han siger dette selv i den store Katekismus: „Dog lader vi det for den store Hob blive ved de tre Stykker, som fra gamle Dage af har været i Kristenheden. Alt, hvad vi har i Skriften, er i disse tre Stykker kort, tydelig og paa det enfoldigste sammenfattet. Thi de kjære Fædre eller Apostler (hvo de end har været) har saaledes i et kort Begreb fremsat, hvad der er de kristnes Lære, Liv, Visdom og Kunst." Ogsaa Hovedstykkerne om Daaben og Nadveren forefandt han allerede i de bøhmiske Brødres Katekismus (se ovenf. S. 26); men først gjennem ham blev de almindelig Bestanddele af Katekismen. At Luther stillede de tre Troesartikler ved Siden af de ti Bud, som er et Ord af Guds egen Mund, hentet fra den hellige Skrift, og ved Siden af Fadervor, som er et Ord af Herrens Mund, og som ligeledes findes i Skriften, har sin Grund dels deri, at han, som vi har seet, fandt dem i almindelig Brug ved Siden af de to andre Stykker, dels deri, at de gjaldt ham for Guds Ord, enten umiddelbart, som forfattede af Apostlerne[1]), eller middelbart, forsaavidt de „af Apostlernes bedste Disciple var uddragne af deres Skrift eller Prædikener" eller ogsaa af Fædrene uddragne af Profeternes og Apostlernes Bøger (smlgn. det ovenf. S. 7 anførte). Meget betydningsfuld er den Orden, hvori Luther har stillet de tre første Hovedstykker. Han har selv forklaret den i den store Katekismus: „Hidindtil har vi hørt det første Stykke af den kristelige Lære og deri seet alt, hvad Gud vil, vi skal gjøre og lade. Herpaa følger nu billig Troen, som fremsætter for os alt, hvad vi maa vente og modtage af Gud, og, i Korthed sagt, lærer os ham ganske og aldeles at kjende. Og dette skal netop tjene til, at vi kan gjøre, hvad vi efter de ti Bud skal gjøre. Thi de er, som ovenfor sagt, stillede saa høit, at alle Menneskers Evne er altfor

1) At de tre Troesartikler skulde ligesom Fadervor være et Ord af Herrens Mund, derom vidste Luther intet. Han siger derimod et Sted i Bordtalerne: „De ti Bud har Gud selv givet; Christus har opstillet og lært Fadervor; den Helligaand har paa det allerkorteste sammenfattet Troens Artikler."

ringe og svag til at holde dem. Derfor er dette Stykke ligesaa nødvendigt at lære som hint, forat man skal vide, hvorledes man skal komme dertil, hvorfra og hvorved saadan Kraft er at faa. Thi dersom vi af egne Kræfter kunde holde de ti Bud saaledes, som de skulde holdes, da behøvede vi intet mere, hverken Troen eller Fadervor. — — Heraf ser du nu, at Troen er en ganske anden Lære end de ti Bud; thi disse lærer vel, hvad vi skal gjøre, men hin siger, hvad Gud gjør og giver os. De ti Bud er ogsaa ellers skrevne i alle Menneskers Hjerter; men Troen kan ingen menneskelig Klogskab fatte; den maa alene læres af den Helligaand. Derfor gjør hin Lære endnu ingen til kristen; thi Guds Vrede og Unaade bliver endnu altid over os, efterdi vi ikke kan holde, hvad Gud fordrer af os. Men denne Lære bringer idel Naade, gjør os fromme og Gud velbehagelige; thi ved denne Erkjendelse faar vi Lyst og Kjærlighed til alle Guds Bud, efterdi vi her ser, hvorledes Gud for at hjælpe og bistaa os til at holde de ti Bud ganske og aldeles giver os sig selv med alt, hvad han har og formaar, Faderen alle Skabninger, Christus alle sine Gjerninger, den Helligaand alle sine Gaver. — — Vi har nu hørt, hvad man skal gjøre og tro, hvori det bedste og saligste Liv bestaar. Nu følger det tredje Stykke, hvorledes man skal bede. Thi efterdi det er saaledes fat med os, at intet Menneske fuldkommen kan holde de ti Bud, om han end har begyndt at tro, og da Djævelen med al Magt samt Verden og vort eget Kjød sætter sig derimod, saa er intet saa nødvendigt, som at man stedse ligger Gud i Øret, raaber og beder, at han vil give, opholde og forøge os Troen og de ti Buds Opfyldelse og bortrydde alt, hvad der ligger os i Veien og hindrer os heri."[1]) Luther betragtede efter de to første Steder de tre Troesartikler som Evangeliets Sum, som giver, hvad Loven fordrer, som gjør os tilbunds bekjendte med Guds Væsen, lærer os at kjende hans Sindelag mod os, og hvad han har gjort og vil gjøre for os, og, naar vi tilegner os den i Troen, sætter os istand til at gjøre, hvad vi efter Loven skal gjøre. Denne Betragtning var en Frugt af Luthers Livsførelse og afspeiler den. Betragtningen af Troesartiklerne som Daabsvilkaar fremtræder intetsteds hos Reformatoren, ligesom han jo heller ikke i sine Katekismer har bragt dem i nogensomhelst Forbindelse med Daaben.

---

[1]) Den store Kat. 2, 1. 21. 3, 1. Paa en lignende Maade udtaler Luther sig allerede i det ovenf. S. 27 anførte Skrift: „Kort Form at betragte de ti Bud, Troen og Fadervor." „Tre Ting", siger han nemlig i Fortalen til dette Skrift, „er det et Menneske fornødent at vide, forat han kan blive salig. Det første er, at han ved, hvad han skal gjøre og lade. For det andet, naar han nu ser, at han hverken kan gjøre eller lade det af egne Kræfter, at han da ved, hvor han skal tage og finde det, forat han kan gjøre og lade det. For det tredje, at han ved, hvorledes han skal søge og hente det. Ligesom det for en syg for det første er fornødent, at han ved, hvad hans Sygdom er, hvad han maa eller ikke maa gjøre eller lade; derefter er det fornødent, at han ved, hvor Lægemidlet er, som kan hjælpe ham til at gjøre og lade, hvad et sundt Menneske (gjør og lader); for det tredje maa han begjære det, søge og hente det eller lade det bringe: — saaledes lærer Budene et Menneske at kjende sin Sygdom, at han ser og føler, hvad han maa gjøre og ikke maa gjøre, lade og ikke lade, og han erkjender sig at være en Synder og et ondt Menneske; derefter foreholder og lærer Troen ham, hvor han skal finde Lægedommen, Naaden, som hjælper ham til at blive from, til at holde Budene, og den viser ham Gud og hans Barmhjertighed, som han har aabenbaret og tilbudt ham i Christus; for det tredje lærer Fadervor ham, hvorledes han skal begjære den, hente den og bringe den til sig, nemlig med ordentlig, ydmyg, trøstelig Bøn; saa bliver det givet ham, og han bliver saaledes ved Opfyldelsen af Guds Bud salig. Dette er de tre Ting i hele den hellige Skrift."

Idet Luther begynder med de ti Bud og saa lader Troen følge, giver han desforuden tilkjende, at han holder for, at den kristne og i Særdeleshed Børnene formedelst den i dem boende Fordærvelse trænger til idelig gjennem Loven at blive tugtede til Christus, og at denne Brug af Loven er den fornemste og vigtigste. Forøvrigt har Luther behandlet de ti Buds gammeltestamentlige Bogstav med nytestamentlig Frihed. At Slutningen af Fadervor: „Thi Riget er dit" o. s. v. mangler i begge Katekismer, har sin Grund deri, at den vesterlandske Kirke fra Arilds Tid af ikke havde havt denne Slutning i Fadervor, og at Luther i alt, hvad der ikke angik den rene Lære og Sjælens Salighed, holdt sig til det vedtagne for ikke at volde Folket Anstød. Hvad Hovedstykket om Daaben angaar, saa finder Luther det Gudsord, hvorved dette Sakramente er indstiftet, og i Forening med hvilket Vandet bliver til Daab, ikke i noget mundtlig overleveret Kirkeord, men i et Skriftord, Herrens Befaling i Matt. 28, 19. Ligesaa henter han i Hovedstykket om Nadveren dette Sakramentes Indstiftelsesord ikke fra nogen mundtlig Overlevering, men fra den hellige Skrift, fra Matt. 26, 26 f. Mark. 14, 22 f. Luk. 22, 19 f. og 1 Kor. 11, 23 f.

Den store Katekismus blev allerede i 1529 to Gange oversat paa Latin, først, straks efterat den var udkommen, af Joh. Lonicer og lidt senere tilligemed Brenz's to Katekismer af Vincentius Opsopøus. Denne sidste Oversættelse, som oftere blev aftrykt og i 1544 udkom i en omarbeidet og meget forbedret Skikkelse, blev optagen i Konkordiebogen, dog med mange Forandringer fra Nikolaus Selneckers Haand. Ogsaa den lille Katekismus blev allerede i 1529 to Gange oversat paa Latin, en Gang af en unævnt og derefter, med Luthers Vidende og Samtykke, af Johan Sauermann, Kanonikus i Breslau; denne sidste Oversættelse blev med nogle Forandringer optagen i Konkordiebogen. Desforuden blev den lille Katekismus ogsaa oversat paa Græsk, i nogle østerlandske Sprog, i forskjellige tyske Dialekter og i næsten alle levende Sprog. Paa Dansk oversattes den først (temmelig frit) af Jørgen Jensen Sadolin (1532) og derefter to Gange af Pet. Palladius, i „Den lille danske Katekismus" o. s. v. (1537) og i „Enchiridion, en Haandbog for Sognepræster" o. s. v. (1538). Oversættelsen i „Den lille danske Katekismus" er gjort efter en latinsk Oversættelse, for hvilken maaske den allerførste Udgave af Luthers Katekisme har ligget til Grund.

De to Katekismers Ypperlighed og deres Forfatters store Navn bevirkede, at de snart vandt Anerkjendelse og kom i Brug saagodtsom overalt, hvor man bekjendte sig til den augsburgske Konfession. I Erkjendelsen af deres Vigtighed for Lære og Liv blev de derefter optagne i de ovenf. S. 25 omtalte "Corpora doctrinæ" og tilsidst i Konkordiebogen. Herved saavelsom ogsaa ved Konkordieformelens udtrykkelige Anerkjendelse af dem fik de symbolsk Anseelse i den lutherske Kirke. I den danske og norske Kirke har dog kun Luthers lille Katekisme opnaaet en saadan Anseelse.

I de omtalte "Corpora doctrinæ" stillede man de to Katekismer umiddelbart efter de tre almindelige Bekjendelser, idet man tog Hensyn til den Tidsfølge, hvori de enkelte symbolske Skrifter var blevne affattede. I Konkordiebogen derimod satte man dem efter de schmalkaldiske Artikler, fordi man i en offentlig, i Kirkens Navn istandbragt Sammenstilling af Symbolerne vilde give de offentlig, i Kirkens Navn forfattede Forrangen. Den lille Katekismus satte man derhos foran den store, formodentlig fordi den var langt mere udbredt og nød en større Anseelse end denne.

De to lutherske Katekismers Betydning bestaar deri, at de er en uovertræffelig „Lægmandsbibel, hvori alt det er kortelig sammenfattet, som i den hellige Skrift er udførlig omhandlet, og som et Kristenmenneske har behov at vide til sin Salighed“[1]). Begges og især den lilles Ypperlighed er til alle Tider bleven bevidnet lydelig og i de sterkeste Udtryk af den evangeliske Sandheds Venner. Saaledes siger f. Eks. Justus Jonas om den lille Katekisme: „Katekismen er kun en liden Bog, som man kan kjøbe for seks Skilling, men seks Tusende Verdener vilde ikke formaa at betale den. Jeg tror for vist, at den Helligaand har indgivet den salige Luther den.“ Bugenhagen bar den bestandig hos sig og tiltalte dem, som han skulde indvie til Præsteembedet, haardt, naar han mærkede, at de ikke agtede den. Fyrst Georg af Anhalt bevidnede, at i denne lille Bibel eller Lægmandsbibel alle profetiske og apostoliske Lærdommes Kjerne var paa det korteste sammenfattet. Mathesius, Forfatteren af de bekjendte Prædikener over Luthers Liv, siger: „Om Dr. Luther i sit Liv ellers ikke havde stiftet eller udrettet noget andet godt, end at han havde bragt de to Katekismer ind i Husene, i Skolen og paa Prædikestolen, saa kunde dog hele Verden ikke tilstrækkelig takke eller betale ham herfor.“ En af vor Tids største Historieskrivere siger meget smukt om den lille Katekismus: „Den Katekismus, som Luther udgav i 1529, og om hvilken han siger, at han bad den selv, saa gammel en Doktor han end var, er ligesaa barnlig som dybsindig, ligesaa fattelig, som uudgrundelig, simpel og ophøiet. Salig den, som nærer sin Sjæl med den, som holder fast ved den!“ Og endog de, som ikke fulgte Luther, har oftere erkjendt dette. Da den lille Katekisme uden hans Navn blev bekjendt i Venedig, udraabte en romersk-katholsk Teolog: „Salige er de Hænder, som har skrevet denne hellige Bog!“

5. Konkordieformelen.

Konkordieformelen er fremkaldt ved de Stridigheder mellem lutherske Teologer indbyrdes angaaende enkelte Stykker af Læren, som begyndte kort efter Luthers Død (1546) og fortsattes i et Tidsrum af omtrent 30 Aar.

Forbud paa disse Stridigheder møder vi vistnok allerede tidligere; men for Alvor brød dog Striden først løs i Anledning af det saakaldte „Interim“. I Aaret 1547 gjorde Keiseren, Karl den femte, Alvor af, hvad han allerede ofte havde truet med, at anvende Magt mod de protestantiske Fyrster for at tvinge dem til at give efter. Han havde et Par Aar forud faaet Fred med Frankrige og sine andre Fiender og beredte sig nu til at slaa et afgjørende Slag i Tyskland. Til den Ende søgte han at sikre sig Forbundsfæller ogsaa blandt de tyske Fyrster, og navnlig vandt han saaledes Hertug Moriz af Sachsen, som rigtignok selv var Protestant, men dog af politiske Grunde sluttede sig til Keiseren. Krigen („den schmalkaldiske Krig“) var snart afgjort. Kurfyrst Johan Fredrik af Sachsen blev slagen og fangen ved Mühlberg (Februar 1547); Kurværdigheden tilligemed en Del af hans Lande blev tagne fra ham og given til Moriz. Ingen af de andre protestantiske Fyrster tænkte længere paa Modstand; Landgrev Filip af Hessen, som ved Siden af Kurfyrst Johan Fredrik stod i Spidsen for Protestanternes Forbund, underkastede sig uden Sværdslag og overgav sig til Keiserens Naade. Det var nu nærmest Keiserens Tanke at tvinge Protestanterne til at give Møde ved den Kirkeforsamling, som Paven i Slutningen af 1545

[1]) Konkordieform. Kort Begr. Indl. 3.

havde aabnet i Trient. Men Paven, som havde andre Planer med Kirkeforsamlingen end Keiseren, frygtede for, at denne skulde benytte den Overmagt, han havde vundet, til at give dens Forhandlinger en anden Vending, saa der skulde blive Tale om at gjøre Protestanterne Indrømmelser for at forliges med dem og om at indskrænke Pavens og Hierarkiets Magt. Paven skyndte sig derfor med under forskjellige Paaskud at forlægge Kirkeforsamlingen fra Trient til Bologna, hvor han kort efter opløste den indtil videre. Der kunde saaledes ikke længere blive Tale for Protestanterne om at møde i Kirkeforsamlingen. Derimod foreskrev Keiseren under Rigsdagen i Augsburg 1548 af egen Magtfuldkommenhed en ny Kirkeorden, som skulde gjælde midlertidig (''interim''), indtil en Kirkeforsamling endelig afgjorde den hele Religionsstrid. Denne Kirkeorden, „det augsburgske Interim", var imidlertid af et saadant Indhold, at Protestanterne ikke kunde vedtage den uden ligefrem at fornegte den evangeliske Sandhed. „Interimet" mødte derfor ogsaa en sterk Modstand, hvormeget Keiseren end anvendte baade Magt og Overtalelser for at faa det indført. Kurfyrst Moriz fandt sig i en vanskelig Stilling. Paa den ene Side dristede han sig ikke til at paabyde Interimet i sit Land og allermindst i de Landsdele, han nylig havde erhvervet ved den schmalkaldiske Krig; de var jo Reformationens Bygge. Paa den anden Side vovede han heller ikke at bryde med Keiseren. Han greb derfor til den Udvei, at lade Interimet omarbeide i en anden Form, som kunde gjøre det muligt at vedtage det uden ligefrem at fornegte Sandheden. Til den Ende henvendte han sig til sit Lands Teologer og først og fremst til Melanchton. Denne, som nu ikke længere havde sin tidligere Støtte i Luthers Fasthed og Freidighed, var villig til at gaa ind paa Kurfyrstens Plan; han mente kun paa denne Maade at kunne afvende en anden, ulige større Fare og redde, ialfald hvad han ansaa for det væsentlige. Saaledes kom da „Leipziger-Interimet" istand. Det optog igjen de fleste romerske Kirkeskikke, som man tidligere havde afskaffet, idet man vilde have de ydre Kirkeskikke betragtede som noget ligegyldigt („Middelting", ''Adiaphora''); i Læren søgte det vistnok at holde fast ved de evangeliske Sandheder, men fremsatte dem dog tildels i mildere og mere ubestemte Udtryk, som ikke lod Modsætningen mod de papistiske Vildfarelser træde frem i sin fulde Skarphed, men kunde tydes paa en noget forskjellig Vis. Dette leipzigske Interim mødte den samme Modstand, som tidligere det augsburgske, og Uviljen mod det var tildels endog større, fordi det her var Fyrsten over Reformationens Moderland og Teologer ved Reformationens Moderuniversitet, som havde „bøiet Knæ". Mangfoldige Teologer og Præster, som modsatte sig Interimet, blev afsatte og forfulgte. De tog for det meste sin Tilflugt til den frie Rigsstad Magdeburg, som saaledes blev et Samlingssted for Interimets Modstandere, og udsendte herfra en Mængde Stridsskrifter mod Interimet og mod de Teologer, som havde havt med dette at gjøre („de interimistiske Stridigheder"). Interimet stod dog ikke længe ved Magt; thi inden faa Aar brød Kurfyrst Moriz med Keiseren, overrumplede ham i Innsbruck og tvang ham til at indgaa et Forlig i Passau (1552), som senere blev stadfæstet ved Religionsfreden i Augsburg (1555); ved denne fik Protestanterne, det vil sige, de protestantiske Rigsstænder, Religionsfrihed og lige Rettigheder med de romersk-katholske.

Ved Forliget i Passau faldt Interimet bort af sig selv; men dermed endte ikke de Stridigheder, som det havde vakt. Striden havde efterladt en ophidset Stemning og næret Mistanken mod Melanchton og hans Disciple, hvem man efter ham („Dr. Filip") kaldte Filippisterne, at de ikke tog

det alvorligt og strengt nok med Lærens Renhed, paa hvilken dog den lutherske Reformation fra først af havde lagt en særdeles Vegt. Striden blev endnu heftigere, da den affatte Kurfyrste, Johan Fredrik, som nu var bleven løsladt af sit Fangenskab, oprettede for de Lande, han beholdt, et nyt Universitet i Jena, hvis teologiske Lærestole han besatte med Mænd, som havde hørt til Interimets heftigste Modstandere. Universitetet i Jena laa i en stadig Kamp med de kursachsiske Teologer ved Universiteterne i Wittenberg og Leipzig, der betragtedes som Filippismens Hovedsæder. De interimistiske Stridigheder blev saaledes Indgangen til en Række nye Stridigheder. Medens de selv hovedsagelig dreiede sig om „Kirkeskikkene", hvorvidt disse var Adiafora eller Middelting (jmlgn. Konkordieformelens 10de Artikel), drog man under de fortsatte Stridigheder frem de Punkter i Læren, i hvilke man fandt, at Filippisterne eller enkelte af dem fornegtede eller i det mindste afsvækkede den fulde evangeliske Sandhed. Herhen hører for det første Spørgsmaalet om gode Gjerningers Nødvendighed til Salighed (jmlgn. Konkordieform. Art. 4); den Strid, som førtes herom, kaldes den majoristiske efter Georg Major, Professor i Wittenberg. Fremdeles var der Spørgsmaal om den frie Vilje efter Faldet og navnlig om dens Forhold til Naaden, eller om det faldne Menneske har Evne til i nogen Mon at virke med til Frelsen (jml. Konkordieform. Art. 2), hvilket Spørgsmaal da igjen førte tilbage til Læren om Arvesynden (jmlgn. Konkordieform. Art. 1); den Strid, som dreiede sig om disse to sidste Spørgsmaal, kaldes den synergistiske („Synergisme", d. e. Medvirken). — Endelig kom ogsaa Nadverlæren paa Tale. Allerede Luther selv havde maattet forsvare sin Nadverlære mod forskjellige Angreb og navnlig mod Schweizerreformationens ældste Ledere, Zwingli og hans Medarbeidere. Derfor havde ogsaa „de zwingliske Lærere straks i Begyndelsen, saasnart Konfessionen i Augsburg Aar 1530 var bleven opstillet og overleveret Keiseren, ganske sagt sig løs og skilt sig fra den og overleveret en egen Konfession". Men senere var Kalvin optraadt som Reformator i Genf, og ved ham blev Schweizerreformationen bragt i en ny, noget ændret Retning. Kalvin gav ogsaa af Nadverlæren en Fremstilling, som tildels afveg fra Zwinglis og syntes mere at nærme sig den lutherske, og denne Kalvins Nadverlære fandt Bifald hos flere af de filippistiske Teologer, der „beflittede sig paa i sine Ord at nærme sig saa meget som muligt til den augsburgske Konfessions og vor Kirkes Form eller Udtryksmaade", men dog forstod „Christi Legemes Nærværelse ikke om en her paa Jorden, men kun respectu fidei, det er, at vor Tro, paamindet og vakt ved de synlige Tegn ligesom ved det prædikede Guds Ord, hæver sig og stiger op over alle Himle og modtager og nyder Christi der i Himmelen nærværende Legeme, ja Christus selv med alle hans Velgjerninger, virkelig og væsentlig, men dog kun aandelig"[1]). Filippisterne paadrog sig altsaa Beskyldningen for at hylde en kalvinistisk Nadverlære og overhovedet at helde til Kalvinismen. Især kom dette tilsyne i Kursachsen, hvor Filippisternes Ledere efter Melanchtons Død (1560) benyttede den Indflydelse, de havde hos Kurfyrst August, til at lade udarbeide og indføre nye Katekismer og andre Skrifter, i hvilke en kalvinistisk Nadverlære og andre af Filippisternes Meninger foredroges under Skin af at være den egte Lutherdom („Kryptokalvinisme", d. e. hemmelig Kalvinisme). Kurfyrsten lod sig ogsaa en Tid føre bag Lyset, men fik dog tilsidst Øinene op og gik nu frem med stor Strenghed mod Filippisterne, som

[1]) Konkordieform. Gr. Forkl. 7, 1. 2.

dels blev fængslede, dels forviste. De kryptokalviniſtiſke Stridigheder, som de kaldes, handler altså først og fremst om Chriſti hellige Nadver (Konkordieform. Art. 7); men da det var en stadig Indvending fra Modstanderne af den lutherske Nadverlære, at „hvis Christi Legeme paa en Gang skulde være tilstede i Himmelen og paa Jorden i den hellige Nadver, saa kunde det ikke være noget rigtigt sandt menneskeligt Legeme", blev Striden ført videre ind paa Læren om Chriſti Perſon, „om de to Naturer i Christus og deres Egenskaber" (smlgn. Konkordieform. Art. 8).

De her nævnte Stridigheder pleier man i Almindelighed under et at kalde de filippiſtiſke. Men disse var ikke de eneste, som førtes i det angivne Tidsrum. Allerede i Luthers Levetid havde Johan Agricola, Præst i Eisleben, i misforstaaet Iver for den evangeliske Lære, at Mennesket retfærdiggjøres ved Troen alene uden Lovens Gjerninger, fremsat den Paastand, at Loven ikke har nogen Betydning for den troende, og at derfor Loven heller ikke skal prædikes, men Evangeliet alene. Luther imødegik selv Agricola, som ogsaa tilbagekaldte. Men senere, under den majoriſtiske Strid, kom lignende Vildfarelser igjen frem, og denne „Antinomisme" (d. e. Bestridelse af Loven) gjorde, at Forholdet mellem Lov og Evangelium og „Lovens tredje Brug" blev behandlet (smlgn. Konkordieform. Art. 5 og 6). Angaaende Artikelen om Retfærdiggjørelſen havde allerede Interimet ved sin Fremstilling vakt flere Spørgsmaal; men fornemlig var det dog Andreas Oſiander, Professor i Kønigsberg, som reiste Striden om dette Punkt, idet han sammenblandede Retfærdiggjørelsen med Guds Iboen i den troende; han satte nemlig Retfærdiggjørelsen deri, at Christus tager Bolig i den troendes Hjerte med „sin væsentlige Retfærdighed", det vil sige, sin Guddom, hvorfor ogsaa hans Vildfarelse kortelig bliver udtrykt derved, at han lærte, at „Christus alene efter sin Guddom er vor Retfærdighed, naar han ved Troen bor i os" (smlgn. Konkordieform. Art. 3). Ogsaa med Hensyn til Artikelen om Chriſti Nedfart blev der reist enkelte Spørgsmaal, uden at disse dog gav Anledning til nogen saadan Strid, som de andre, vi har nævnt.

Dette er da de Stridigheder, som var den historiske Anledning til Konkordieformelens Affattelse; det er til dem, den selv sigter, naar den (i Fortalen til Gr. Forkl.) taler om de „tunge og fordærvelige Splittelser i de rene evangeliske Kirker", som var opstaaede deraf, „at nogle Teologer er afvegne fra enkelte vigtige og betydningsfulde Artikler i den augsburgske Konfession og enten ikke har fundet deres rette Mening eller ikke er blevne staaende ved samme, tildels vel ogsaa har understaaet sig at lægge en fremmed Mening ind i dem, og dog, trods alt dette, vil tilhøre den augsburgske Konfession, støtte sig til den og rose sig af den". Kampen var langvarig; den førtes fra begge Sider med Lidenskabelighed, og fra begge Sider forvildede man sig tildels i ensidige og falske Paastande. Hvad der „allerede i Apostlernes Dage" havde vist sig, da Vildfarelser trængte ind i Kirken, at „saadanne grove Vildfarelser og alvorlige Stridigheder ikke løb af uden stor Forargelse baade fra de vantroes og de svagtroendes Side", det gjentog sig ogsaa nu. Man maatte ønske at se disse Stridigheder, af hvilke den ene afløste den anden, bilagte. Det manglede heller ikke paa Forsøg i den Retning. Fyrsterne søgte at tage Sagen i sin Haand og indledede Forligsunderhandlinger; men de naaede ikke det Maal, de tilsigtede. Imidlertid blev Sagen greben an fra en anden Kant, af en Del af Tidens mest an-

seede lutherske Teologer, som havde staaet mere udenfor den heftige Kamp, og som havde Øie saavel for de Ensidigheder og Vildfarelser, der fandtes hos de stridende paa begge Sider, som for den Forargelse og den Splittelse af Kirkens Kræfter, som den uafbrudte Stridstilstand førte med sig. De var langt fra at betragte den Strid, som førtes, som „blot Misforstaaelser og Ordstrid"; de erkjendte, at det var „vigtige og høie Ting", hvorom der blev kjæmpet. Men derfor erkjendte de ogsaa „Nødvendigheden af, at de omtvistede Artikler af Guds Ord og anerkjendte Skrifter bliver saaledes forklarede, at enhver, som har kristelig Forstand, kan forstaa, hvilken Mening i hine Tvistigheder stemmer med Guds Ord og den kristelige augsburgske Konfession, og hvilken ikke". De vilde altsaa, at der skulde opstilles en ny kirkelig Bekjendelse, i hvilken de omstridte Læreartikler afgjordes, saaledes som de maatte afgjøres efter Guds Ord i Overensstemmelse med den augsburgske Konfession. Jakob Andreä, Professor og Kantsler ved Universitetet i Tübingen, arbeidede i en Række af Aar med utrættelig Iver for denne Plan; han reiste til den Ende om i de lutherske Lande og satte sig i Forbindelse med de lutherske Fyrster og Teologer. Navnlig henvendte han sig til Martin Chemnitz i Brunsvig og David Chyträus i Rostok, som ogsaa billigede hans Plan. Paa gjentagne Møder af nedersachsiske og würtembergske Teologer blev Udkastet til en Forligsformel atter og atter gjennemgaaet. Da saa Kryptokalvinisternes Færd i Kursachsen blev afsløret, tog Kurfyrst August sig med Iver af Andreäs Plan og støttede den ved sin Indflydelse. Ved et Møde i Torgau blev paa Grundlag af de tidligere Udkast udarbeidet „den torgauske Bog", som i 12 Artikler omhandlede og afgjorde de omstridte Læresætninger. Dette Skrift sendte saa Kurfyrsten om til de øvrige lutherske Fyrster og Stænder med den Anmodning, at de vilde lade det omhyggelig prøves og tilstille ham sine Bemerkninger og Betænkninger, forat Verket kunde blive underkastet en grundig og alsidig Drøftelse. Med de indkomne Betænkninger for Øie blev saa Torgauerbogen endnu engang gjennemgaaet paa et Møde i Bergen (ved Magdeburg), hvor Andreä, Chemnitz og Selnecker (fra Leipzig) var de egentlige Hovedarbeidere, og til hvilket senere ogsaa Chyträus samt Andreas Musculus og Christopher Körner (fra Brandenburg) tilkaldtes. Saaledes kom „Konkordieformelen" endelig istand 1577. Den blev for første Gang offentlig udgiven sammen med de øvrige lutherske Bekjendelsesskrifter den 25de Juni 1580, Femtiaarsdagen efter den augsburgske Konfessions Overleverelse.

Konkordieformelen falder i to Hoveddele: 1) „Kort Begreb af alle blandt den augsburgske Konfessions Teologer omtvistede Artikler" og 2) „Grundig, klar, rigtig og endelig Gjentagelse og Forklaring af nogle Artikler i den augsburgske Konfession o. s. v." Ved enhver af dem forudskikkes en Indledning og ved „Grundig Forklaring" tillige en kort Fortale. Denne sidste, Fortalen, gjør i Korthed Rede for de Forhold, som havde gjort en ny Bekjendelse, det vil sige, en „Gjentagelse og Forklaring" af den augsburgske Konfession, nødvendig. Indledningen handler „om det korte Begreb, den Regel og Rettesnor, hvorefter al Lære skal bedømmes og opkomne Tvistigheder kristelig afgjøres og opklares". Den handler altsaa om det gamle og nye Testamentes profetiske og apostoliske Skrifter som „den eneste Regel og Rettesnor, hvorefter alle Lærdomme og Lærere tilhobe er at bedømme", og om Kirkens Bekjendelsesskrifter som „et kort Begreb" af den rene kristelige Lære og om disses Forhold til den hellige Skrift. Enhver af de

to Hoveddele bestaar af 12 Artikler; de falder ved hver Artikel sammen med Hensyn til Indhold, men skiller sig med Hensyn til Form og Udførelse. „Kort Begreb", der, som Navnet angiver, har til Hensigt i en kort Sum at fremstille den rette Tro og Bekjendelse i Modsætning til de indsnegne Vildfarelser, fremsætter i korte Sætninger: 1) Hovedspørgsmaalet i Striden, 2) den rene Lære, som bekjendes, og 3) den modsatte falske Lære, som forkastes og fordømmes. Den anden Hoveddel, „Grundig Forklaring", har ikke denne Tredeling, men giver, efter at have angivet Stridsspørgsmaalet, sin Forklaring af de omstridte Artikler i en fortløbende og udførligere Udvikling med Bevissteder fra den hellige Skrift, Bekjendelsesskrifterne, Kirkefædrene, Luther o. s. v. i Henhold til, hvad der i Indledningen er forklaret om „det korte Begreb, den Regel og Rettesnor", hvorefter al Lære skal bedømmes. Ved Ordningen af de enkelte Artikler indbyrdes er der taget Hensyn til Følgeordenen i den augsburgske Konfession og ved Siden deraf tillige til Gangen i de Stridigheder, som var gaaede forud. Konkordieformelen begynder derfor, idet den holder sig efter den augsburgske Konfession, med Læren „om Arvesynden" (Art. 1, smlgn. Augsb. Konf. Art. 2), hvortil da saavel efter Sagens Medfør som Stridens (den synergistiske Strids) Gang slutter sig Art. 2 „om den frie Vilje". Herfra gaar den, idet Konfessionens Orden fremdeles følges, over til Art. 3 „om Troens Retfærdighed for Gud", og derfra til Art. 4 „om gode Gjerninger" (smlgn. Augsb. Konf. Art. 4. 6). Striden „om gode Gjerninger" havde, som tidligere bemerket, ført til en fornyet og udførligere Behandling af det allerede i Luthers Tid omstridte Spørgsmaal om Lovens Betydning og Forhold til Evangeliet; derfor følger nu Art. 5 „om Loven og Evangeliet" og Art. 6 „om Lovens tredje Brug". Derefter kommer de ved de kryptokalvinistiske Stridigheder fremkaldte Artikler, Art. 7 „om Christi hellige Nadver" (smlgn. Augsb. Konf. Art. 10) og Art. 8 „om Christi Person", til hvilken sidste igjen knyttes Art. 9 „om Christi Nedfart til Helvede". Først efter disse, de egentlige Læreartikler i strengeste Forstand, følger den ved de interimistiske Stridigheder fremkaldte Art. 10 „om Kirkeskikke". Art. 11 handler „om Guds evige Forudviden og Udvælgelse". „Om denne Artikel havde der ikke offentlig været nogen Strid mellem den augsburgske Konfessions Teologer"; derfor har ogsaa Artikelen faaet den Plads, den har. Naar Konkordieformelen desuagtet behandler denne Artikel, saa er det for det første, fordi den paa Grund af de forudgaaende Stridigheder overhovedet tager særligt Hensyn til Kalvinismen, blandt hvis mest fremtrædende Artikler er Læren om Guds evige, ubetingede Forudbestemmelse af nogle til Salighed og af andre til Fordømmelse; dernæst er ogsaa at merke, at om der end ikke angaaende dette Punkt havde været nogen egentlig Strid blandt de lutherske Teologer, saa var Spørgsmaalet dog under de synergistiske Stridigheder, da man afhandlede den frie Viljes Forhold til Naaden, kommet frem, saa der ogsaa blandt dem „havde rørt sig noget" af Striden om denne Artikel. Heri laa da en tilstrækkelig Grund til udførligere og bestemtere, end det tidligere var skeet, at aflægge sin Bekjendelse ogsaa om denne Artikel, „efterdi det er en trøstelig Artikel, naar den bliver vel behandlet, og forat der ikke i Fremtiden skal blive nogen forargelig Strid derom". Slutningsartikelen, Art. 12 „om andre kjætterske Partier og Sekter", er rettet mod de Forsøg, som fra papistisk Side atter og atter gjordes paa at fremstille den lutherske Kirke som et med Tidens sværmerske og kjætterske Partier, som den sande Reformation dog

fra først af havde stilt ud fra sig, og som derfor „aldrig havde bekjendt sig til den augsburgske Konfession".

Ved Konkordieformelen fandtes, da den første Gang udkom, tilføiet et Tillæg („Appendix"), som indeholdt en Samling af Vidnesbyrd af den hellige Skrift og fra Kirkefædrene om de to Naturers Forening i Christus; det var forfattet af Andreä og Chemnitz og havde til Hensigt at levere Beviset for, at Konkordieformelens Lære om Christi Person (Art. 8) ikke var nogen ny Lære, men grundet i den hellige Skrift og stemmende med de gamle rettroende Fædres Vidnesbyrd. Dette Tillæg blev imidlertid ikke regnet med til Bekjendelsen, hvorfor det ogsaa stod efter Underskrifterne og i senere Udgaver af Konkordieformelen i Almindelighed er blevet udeladt. Det er heller ikke gjengivet i nærværende Oversættelse.

Konkordieformelen er oprindelig skreven paa Tysk. Den blev oversat paa Latin af Lukas Osiander, hvis Oversættelse optoges i Udgaven af 1580. Senere leverede Selnecker en ny Oversættelse, men da heller ikke denne i alle Dele fandtes tilfredsstillende, blev den paany gjennemseet og rettet under en Sammenkomst i Quedlinburg under Chemnitz's Ledelse. I denne gjennemseede og rettede Form optoges den i Udgaven af 1584 og ansees fra den Tid som den kirkelig vedtagne latinske Tekst.

Hvad Konkordieformelens Forhold til de ældre lutherske Bekjendelsesskrifter, særlig den augsburgske Konfession, angaar, saa udtaler den sig selv paa det tydeligste herom. Meningen var ikke „i mindste Maade at afvige fra den augsburgske Konfession", til hvilken de underskrivende tvertimod „endnu engang af Hjertens Grund bekjender sig, idet de holder fast ved sammes enfoldige, klare og rene Opfattelse, som Ordene fører den med sig"[1]). Konkordieformelen vil ikke være „nogen anden og ny Konfession", men kun en „Gjentagelse og Forklaring" af de i Konfessionen omtvistede Artikler. Idet enkelte Artikler af Konfessionen saaledes overfor de Afvigelser, som havde indsneget sig, gjentages og nærmere forklares efter Guds Ord, bliver efter Sagens Natur deres Indhold ogsaa nærmere udviklet eller fremstillet i mere udviklet og bestemtere Form. Konkordieformelen er derfor, som det sidste, saaledes ogsaa det udførligste og mest udarbeidede af de lutherske Bekjendelsesskrifter. Ogsaa fra en anden Side kommer Konkordieformelen til at indtage en særegen Plads blandt disse. Reformationens historiske Gang førte det med sig, at de ældre Bekjendelser fornemmelig havde Modsætningen mod den romerske Kirke for Øie, medens derimod de Stridigheder, som gik forud for Konkordieformelen, for en væsentlig Del fremgik af Filippisternes Helden til Kalvinismen eller af dennes Forsøg paa „at trænge ind i den lutherske Kirkes eget Hus". Den naturlige Følge heraf er da den, at medens i Konkordieformelen Hensynet til de romerske Vildfarelser ikke træder frem paa samme Maade, som i de tidligere Bekjendelser, udtaler den derimod skarpere og bestemtere end nogen af disse Modsætningen mod den reformerte Kirke.

Konkordieformelen blev ikke vedtagen inden hele den lutherske Kirke som retsgyldigt Symbol, men dog i den største Del af Kirken; den var, da den udkom, underskreven af 3 Kurfyrster, 20 Hertuger og Fyrster, 24 Grever, 4 Friherrer og 35 Rigsstæder, altsaa af 86 Rigsstænder og af mere end 8000 af Kirkens Lærere. Naar man paa andre Steder vægrede sig for at vedtage den, var Grunden kun for en Del den, at man ikke var enig i dens Lære

[1]) Konkordieform. Gr. Forkl. Fortalen 2.

og Bekjendelse; dette var naturligvis Tilfældet der, hvor den filippistiske Retning endnu var den raadende, eller hvor de styrende aabenbart heldede til Kalvinismen. Flere af dem, som vægrede sig ved at underskrive, gjorde dette med den udtrykkelige Erklæring, at de i alt væsentligt samstemmede med den i dens Lære. Grundene til Vægringen var for en stor Del af en mere udvortes Art. Man var overhovedet imod at opstille nogen ny Bekjendelse, da man ansaa den overflødig og tildels endog for farlig, idet man — hvad der især gjælder de Lande, som var blevne mindre berørte af de forudgaaende Stridigheder — frygtede for, at den nye Bekjendelse, om den paabødes, ved sine udførligere og nærmere Bestemmelser just skulde vække den Strid, som man hidtil var bleven skaanet for. Tildels gjorde ogsaa Teologernes personlige Forhold til hverandre sig gjældende, og endnu mere Fyrsternes politiske Hensyn, især deres Frygt for under de daværende Forhold, da den romerske Kirke mange Steder optraadte paa en faretruende Maade, at bryde med de reformerte og derved afskjære sig Adgangen til et Forbund med de reformerte Magter. I flere af de Lande, som fra først af ikke havde vedtaget Konkordieformelen, blev den senere indført, blandt andre i Sverige[1]), Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Ungarn. Omvendt blev den i andre Lande senere igjen afskaffet, saaledes i Pfalz og i Brandenburg, hvis Fyrstehuse gik over til den reformerte Kirke og derfor arbeidede i Pfalz paa at indføre Kalvinismen og i Brandenburg paa at sammensmelte eller „unere" de lutherske og de reformerte.

Blandt de Landskirker, hvor Konkordieformelen ikke blev vedtagen som Symbol, var ogsaa den dansk-norske. Kong Fredrik den anden havde allerede, da hans Svoger Kurfyrst August sendte ham Torgauerbogen til Betænkning, bestemt vægret sig ved at forelægge den for sine Teologer, da han mente, at man havde nok i de Bekjendelser, som man allerede havde, og frygtede for, at der, om han fulgte Kurfyrstens Opfordring, skulde blive Splid mellem Teologerne, og saaledes den Fred og Enighed forstyrres, som han roste sig af ved Guds Naade og Hjælp hidtil at have opretholdt inden sine Lande. Da Konkordiebogen var udkommen, forbød han under streng Straf at indføre og at bruge den i Kongens Lande, „efterdi udi denne Bog skal findes den Lærdom, som os og vore Kirker fremmed og ubevant er, at derover den Enighed, som til Guds Lov disse Riger har været holden udi, kunde forstyrres"; det fortælles endog, at han med egen Haand skal have kastet det Prægtexemplar af Bogen, som var sendt ham fra Sachsen, i Ilden. Man feiler visselig ikke ved at sætte den Stilling, Fredrik den anden indtager under disse Forhandlinger, i Forbindelse med den Indflydelse, som den høit anseede, men i flere Stykker kalvinistiskindede Nils Hemmingsen dengang øvede paa den danske Kirke, saaledes ogsaa paa Kongen og hans Omgivelser. Det var under disse Forhandlinger, at de tyske Teologer gjennem Kurfyrsten gjorde Kongen opmerksom paa Hemmingsens Helden til Kalvinismen, hvoraf Følgen var, at Kongen, hvem det i Virke-

[1]) I Sverige blev i 1663 den hele Konkordiebog paabuden til nærmere Forklaring af de ved Upsalamødet 1593 vedtagne Bekjendelser (de tre almindelige og den uforandrede augsburgske Konfession), og denne Bestemmelse blev derpaa optagen i den svenske Kirkelov 1686. Naar den i den nævnte Kirkelov foreskrevne, senere (1829) noget forandrede Præsteed ligesom Regjeringsformen af 1809, hvor den taler om Kongens Religionsbekjendelse, alene nævner den augsburgske Konfession og Upsalamødets Beslutninger, synes dette rettest at forstaaes saaledes, at de øvrige lutherske Bekjendelser er betragtede alene som den nærmere rette Forklaring af den augsburgske Konfession som den egentlige Grundbekjendelse.

ligheden var om at holde over den i hans Faders Dage grundede Kirkeorden og at opretholde Enighed inden sit Lands Kirke, først krævede af Hemmingsen en Tilbagekaldelse og senere lod ham afsætte; men det er troligt, at disse Begivenheder ikke har tjent til at gjøre ham gunstigere stemt mod de tyske Teologer og det Konkordiewerk, for hvilket de arbeidede. I sin Betragtning af dette blev han endnu mere bestyrket ved de Forhandlinger, som samtidig førtes i de mellem ham og den hertugelige Linje delte Hertugdømmer Slesvig og Holsten, og som endte med, at Konkordieformelen ogsaa i disse Lande af lignende Grunde som i Danmark denne Gang blev afvist. Ogsaa de Underhandlinger, i hvilke Kongen paa den Tid stod med de reformerte Fyrster, Elisabeth af England og Henrik af Navarra, maatte tjene til at styrke hans Uvilje mod ethvert Skridt, som kunde føre til et aabent Brud mellem de lutherske og de reformerte Menigheder.

Visitationsartiklerne fra 1592.

Efter Kurfyrst Augusts Død (1586) gjorde det kryptokalvinistiske Parti i Kursachsen endnu engang Forsøg paa at reise sig. Det lededes af Kantsleren Krell og gik frem paa samme Maade, som Kryptokalvinisterne i Kurfyrst Augusts Tid. Men dette sidste kryptokalvinistiske Forsøg i Sachsen fik en brat Ende, da Krell ved et nyt Tronskifte (1591) blev styrtet. Det følgende Aar holdtes en almindelig Kirkevisitation, og i den Anledning blev de „kristelige Visitationsartikler" affattede, som i korte Sætninger stiller den lutherske og den kalvinske Lære mod hinanden i de fire Artikler om den hellige Nadver, om Christi Person, om den hellige Daab og om Guds Naadevalg og evige Forudbestemmelse. De fik i Sachsen symbolsk Anseelse. I de senere Udgaver af Konkordiebogen er de i Almindelighed blevne optagne som et Anhang.

Konkordiebogen

eller

Den evangelisk-lutherske Kirkes

Bekjendelsesskrifter.

Fortale til den kristelige Konkordiebog.

1. Vi undertegnede Kurfyrster, Fyrster og Stænder i det tyske Folks hellige romerske Rige, som bekjender os til den augsburgske Konfession, tilsiger alle og enhver, som maatte faa denne vor Skrivelse at læse, hver efter hans Stand og Stilling, vor skyldige Tjenstvillighed, Venskab, naadige Hilsen og Velvilje, saa ogsaa vor underdanigste, underdanige og villige Tjeneste, og giver dem herved tilkjende:

2. Efterat Gud, den almægtige, i disse den forkrænkelige Verdens sidste Tider af uudsigelig Kjærlighed, Naade og Barmhjertighed har for det tyske Folk, vort kjære Fædreneland, ladet sit hellige Evangeliums og alene saliggjørende Ords Lys purt, rent og uforfalsket fremskinne af den papistiske Overtros Mørke, og efterat derpaa af de guddommelige, profetiske og apostoliske Skrifter en kort Bekjendelse er bleven samlet, som i det tyske og latinske Sprog er paa Rigsdagen i Augsburg Aar 1530 af vore gudfrygtige og kristelige Fædre bleven overrakt Keiser Karl den 5te, høilovlig Ihukommelse, og fremlagt for alle Rigets Stænder, derefter offentlig udbredt og bekjendt over hele Kristenheden i den vide Verden: saa har i den følgende Tid mange Kirker og Skoler i de vigtigste Stridspunkter mod Pavedømmet og allehaande Sekter bekjendt sig til denne Bekjendelse som til sin Tros Symbol i denne Tid, i kristelig Endrægtighed og uden nogensomhelst Strid og Tvil henholdt sig dertil og erkjendt og standhaftig holdt fast ved den deri indeholdte og i den hellige Skrift velbegrundede, ogsaa i de gamle prøvede og anerkjendte Symboler kortelig fremsatte Lære som den ene, gamle og af den almindelige rettroende Christi Kirke fastholdte, i Kamp mod mange Kjætterier og Vildfarelser bevarede og gjentagne fælles Bekjendelse.

3. Det er Hvermand vitterligt og bekjendt, hvilke farlige Tider og svære Forvirringer, der i vort kjære tyske Fædreneland fulgte paa den høitoplyste Gudsmand Dr. Morten Luthers salige Bortgang, hvorledes under denne det forhen velordnede Regimentes sørgelige Tilstand og Forstyrrelse Menneskeslegtens Fiende har gjort sig Umage for at udsaa sin Sæd, falsk Lære og Uenighed, og i Kirker og Skoler at vække skadelig og forargelig Splittelse, for at forvanske Guds Ords rene Lære, sønderrive den kristelige Kjærligheds og Endrægtigheds Baand og derved i merkelig Grad hemme og hindre det hellige Evangeliums Fremgang. Det er fremdeles alle bekjendt, hvorledes den guddommelige Sandheds Modstandere deraf har taget Anledning til at bringe os og vore Skoler og Kirker i Vanrygte, besmykke sine Vildfarelser, vende de arme forvildede Samvittigheder bort fra den rene evangeliske Læres Kundskab og saaledes des lettere holde dem ind under Pavedømmets Aag og Tvang samt under andre mod Guds Ord stridende Vildfarelser.

4. Hvorvel vi nu intet heller havde seet og intet mere havde ønsket og ledet den almægtige om, end at vore Kirker og Skoler maatte vorde bevarede

i Guds Ords Lære samt i kjærlig og kristelig Enighed, derhos, ligesom i Dr. Luthers Levetid, blive efter Guds Ords Veiledning kristelig og vel indrettede og til vore Efterkommere overantvordede, saa er dog, ligesom allerede i de hellige Apostlers Levetid Vranglære gjennem falske Lærere indsneg sig i de Kirker, hvori de selv havde plantet det pure og rene Guds Ord, dette samme ogsaa tilstikket vore Kirker for vor og den utaknemmelige Verdens Ubodfærdigheds og Synds Skyld.

5. Derfor har vi kommet det os af Gud til Forvaltning overdragne Embede ihu og ikke undladt at anvende al vor Flid paa i vore Lande og Enemerker at gjøre Ende paa den i samme indkomne og sig mere og mere indsnigende falske, forføreriske Lære, at vore Undersaatter maatte blive bevarede paa den engang erkjendte og bekjendte guddommelige Sandheds rette Vei og ikke blive førte bort fra samme. Saa er da derfor ogsaa vore værdige Fædre og tildels ogsaa vi paa den i Frankfurt ved Main Aar 1558 afholdte Kurfyrstedag komne overens om den Beslutning, at vi skal komme sammen i en almindelig Forsamling til fornøden og venskabelig Raadslagning om nogle Sager, som af vore Modstandere er lagte os, vore Kirker og Skoler mest til Last.

6. Derefter har vore salige Fædre ligesom og nogle af os været forsamlede i Naumburg i Thüringen, der taget for os tidtnævnte augsburgske Konfession, som paa den store Rigsforsamling i Augsburg 1530 blev overrakt Keiser Karl den 5te, og atter endrægtig underskrevet denne kristelige, paa Guds Ords urokkelige Sandheds Vidnesbyrd grundede Bekjendelse, for derved, saavidt det stod til os, at advare og bevare ogsaa vore Efterkommere for uren, falsk og mod Guds Ord stridende Lære. Herved har vi for hans keiserlige Majestæt, vor allernaadigste Herre, samt for alle og enhver bevidnet og godtgjort, at vor Tanke og vor Mening ingenlunde var at antage, forsvare eller udbrede nogen anden eller ny Lære, men med den Kraft, Gud dertil monne forlene, standhaftig blive fast ved den i Augsburg 1530 engang erkjendte og bekjendte Sandhed, i det tillidsfulde Haab, at ikke alene den rene evangeliske Læres Modstandere derved maatte bringes til at afstaa fra sine løgnagtige Beskyldninger mod os, men ogsaa andre velsindede Folk ved samme vor atter gjentagne Bekjendelse blive mindede om og tilskyndede til med des større Alvor at ransage det alene saliggjørende guddommelige Ords Sandhed, give den sit Bifald og til sine Sjæles Frelse og evige Vel uden nogen yderligere Strid og Splid kristelig blive fast ved samme.

7. Men uagtet alt dette har vi med Bekymring maattet erfare, at denne vor Erklæring og Gjentagelse af vor forrige kristelige Bekjendelse er af Modstanderne bleven lidet paaagtet, at hverken vi eller vore Kirker herved er blevne befriede fra Bagtalelser, som er os tunge at bære, men at endog hin vor velmente Gjerning af vore og vor kristelige Religions vildfarende Modstandere er bleven forstaaet og udlagt derhen, at vi var saa usikre i vor Tro og Religionsbekjendelse og havde saa meget og saa ofte forandret samme, at hverken vi eller vore Teologer vidste, hvad der var den rette og engang overrakte augsburgske Konfession; ved dette grundløse Foregivende er mange fromme Hjerter bortskræmte og holdte borte fra vore Kirker og Skoler, vor Lære, Tro og Bekjendelse. Hertil er nu da ogsaa dette kommet, at under den augsburgske Konfessions Navn Modstandernes Lære om Christi Legemes og Blods hellige Sakramente samt andre vildfarende Meninger hist og her er blevne indsmuglede i Kirkerne og Skolerne.

8. Dette har nu nogle gudfrygtige, fredelskende og lærde Teologer bemerket og tilfulde indseet, at man ikke bedre kunde møde disse falske Beskyld-

ninger og de daglig om sig gribende Religionsstridigheder, end derved, at alle de omtvistede Artikler, som har foranlediget Spliden, blev efter Guds Ord grundigt og nøiagtigt forklarede og fastsatte, at de falske Lærdomme blev udpegede og forkastede, den guddommelige Sandhed derimod purt og rent bekjendt og saaledes Modstanderne ved urokkelige Grunde bragte til Taushed samt enfoldige og fromme Hjerter rettelig underviste og veiledede om, hvorledes de skulde skikke sig under saadan Tvedragt og for Fremtiden ved Guds Naade blive bevarede for falsk Lærdom.

9. Derfor har de omtalte Teologer først gjennem udførlige Skrifter efter Guds Ord klart og tydelig udtalt for hverandre sine Tanker om, hvorledes man uden at rokke den guddommelige Sandhed kunde bilægge og jevne hine forargelige Tvistigheder og derved betage Modstanderne hvert Skin af Grund til Bagtalelse. Endelig har de og taget de omtvistede Artikler for sig selv, for Guds Aasyn betragtet, overveiet og forklaret dem og i et Skrift udtalt sig om, hvorledes Spliden i Kirken bedst kunde bilægges.

10. Efterat vi har erfaret noget om denne kristelige Gjerning, har vi ikke alene fundet Behag deri, men ogsaa paa Grund af vort indehavende, os af Gud overdragne Embede agtet os skyldige til med kristeligt Alvor og Nidkjærhed at befordre den.

11. Derfor har vi, Kurfyrste af Sachsen, efter nogle andre vor Bekjendelse tilhørende Kurfyrsters og Fyrsters Raad og med deres Bistand til Enigheds Fremme blandt de kristelige Lærere kaldet nogle ansеede, som rettroende anerkjendte, erfarne og lærde Teologer sammen til Torgau i Aaret 1576. Disse har med kristeligt Sind forhandlet med hverandre om hine omtvistede Artikler og om det nysanførte i Anledning af dem forfattede Forligsskrift, og under Bøn til Gud, den almægtige, har de endelig til hans Lov og Pris ved den Helligaands synderlige Naade efter moden Overveielse med omhyggelig Flid i god Orden sammensattet alt, hvad hidhørte og fornødent var, i et Skrift. Dette Skrift er derefter blevet sendt til nogle af de fornemste, den augsburgske Konfession tilhørende Kurfyrster og Stænder med Begjæring om at lade sine mest ansеede Teologer med særdeles Alvor og kristelig Nidkjærhed gjennemlæse og omhyggelig overveie det, derpaa skriftlig affatte sine Erklæringer og Betænkninger og endelig i alle Dele frit give os sin Mening og sine gode Raad tilkjende.

12. Efterat vi nu har indhentet saadanne Erklæringer og Betænkninger og i samme fundet mange kristelige, fornødne og nyttige Vink og Bemerkninger om, hvorledes den i vor oversendte Erklæring indeholdte kristelige Lære kunde ved Guds Ord blive sikret for allehaande farlige Misforstaaelser, forat ikke uren Lære for Fremtiden skulde kunne skyde sig ind under samme, men Sandheden, purt og rent fremstillet, maatte blive ogsaa vore Efterkommere overantvordet: saa har vi heraf sammensat nysnævnte kristelige Konkordiebog, saaledes som den nedenfor følger.

13. Derefter har nogle iblandt os, da det nemlig paa Grund af særegne Forhindringer ikke vel lod sig gjøre hos os alle, ligesom det heller ikke hos nogle andre Stænder for Tiden lod sig iverksætte, ladet samme, Artikel for Artikel, oplæse for samtlige Teologer, Præster og Lærere i vore Lande og Enemerker og opfordret og formanet dem til flittig og alvorlig Betragtning af den deri indeholdte Lære.

14. Og efterat nu de, hvem denne Erklæring over de omtvistede Spørgsmaal paa ovenanførte Maade er bleven forelagt, har fundet den overensstemmende først og fremst med Guds Ord og dernæst ogsaa med den augs-

burgske Konfession, har de med Glæde og hjertelig Tak til Gud, den almægtige, frivillig og med velberaad Hu antaget, bifaldt og underskrevet denne Konkordiebog som den rette kristelige Forstaaelse af den augsburgske Konfession og saadant offenlig med Hjerte, Mund og Haand bevidnet. Derfor baade kaldes og er dette kristelige Forligsskrift en samdrægtig og enstemmig Bekjendelse ikke blot af nogle faa af vore Teologer, men af samtlige vore Præster og Lærere i vore Lande og Enemerker.

15. Men da nu den af vore ovennævnte værdige Fædre og os i Frankfurt ved Main og Naumburg skriftlig opsatte velmente Overenskomst ikke alene ikke opnaaede det tilsigtede Maal, kristelig Enighed, men tvertimod af nogle blev anført til Bestyrkelse for deres vildfarende Lære, — da det dog aldrig er kommet os i Tanke eller Sind, at vi ved samme skulde kunne indføre, besmykke eller bestyrke ny og falsk Lære eller i mindste Maade afvige fra den i 1530 overrakte augsburgske Konfession, — da vi endvidere, saa mange af os, som var nærværende ved hin Forhandling i Naumburg, dengang forbeholdt og tilbød os, saafremt vor Bekjendelse for Fremtiden maatte blive angreben af nogen, eller naarsomhelst Fornødenhed maatte paakræve det, at gjøre udførligere Rede for samme: saa har vi til endeligt Vidnesbyrd om vor Mening i kristelig Samdrægtighed forenet os om denne Konkordiebog og Gjentagelse af vor kristelige Tro og Bekjendelse. Og forat ingen skal lade sig forvilde ved vore Modstanderes grundløse Beskyldning, at vi ikke selv skulde vide, hvilken der var den rette augsburgske Konfession, men forat de, der nu lever, ligesom og vore kjære Efterkommere klart og grundigt kan blive underrettede og saa Vished om, hvilken den kristelige Konfession er, hvortil vi og vore Landes Kirker og Skoler altid har bekjendt og fremdeles bekjender os, — saa har det i denne Konkordiebog været vor Hensigt efter Guds rene, ufeilbare og urokkelige Ord at bekjende os ene og alene til den augsb. Konf., som blev overrakt Keiser Karl den femte paa den store Rigsforsamling i Augsburg 1530, saaledes som den har været opbevaret i vore salige Fædres Arkiver, hvilke selv paa bemeldte Rigsdag overrakte den til Keiser Karl den femte, og som den ved paalidelige Mænd med stor Flid er bleven sammenlignet med den rette, Keiseren overrakte Original, der er forbleven i det hellige romerske Riges Forvaring, og baade i den latinske og tyske Tekst er funden i Meningen overalt at stemme overens med denne. Derfor har vi ogsaa villet indlemme hin dengang overrakte Konfession i denne vor efterfølgende Erklæring og Konkordiebog, forat Hvermand kunde se, at vi i vore Lande, Kirker og Skoler ingen anden Lære agter at taale end den, som i Augsburg 1530 af ovenomtalte Kurfyrster, Fyrster og Stænder engang er bleven bekjendt. Derved tænker vi ogsaa ved Guds Naade at blive indtil vor salige Ende og med freidigt, uforsagt Hjerte og god Samvittighed at møde frem for vor Herres Jesu Christi Domstol. Og nærer vi da det Haab, at vore Fiender herefterdags vil forskaane os, vore Kirker og deres Tjenere for den haanlige Beskyldning, at vi ikke er visse paa vor egen Tro og derfor næsten hvert Aar eller hver Maaned laver en ny Konfession.

16. Hvad dernæst den anden Udgave af den augsb. Konf. angaar, hvorom der ogsaa meldes i de naumburgske Forhandlinger, da har vi bemerket, ligesom det og er alle vitterligt, at nogle har fordristet sig til at misbruge denne anden Udgaves Udtryk til et Skalkeskjul for sine Vildfarelser om den hellige Nadver og anden falsk Lære og i offentlige, i Trykken udgivne Skrifter at indbilde enfoldige Folk saadant, uagtet saadan falsk Lære med udtrykkelige Ord er bleven forkastet i den i Augsburg overleverede Konfession,

og Meningen af hine Udtryk bevislig er en ganske anden. Derfor vil vi herved have offentlig erklæret og bevidnet, at vor Mening hverken dengang eller nu har været at besmykke, tilsløre eller som overensstemmende med den evangeliske Sandhed stadfæste nogen falsk eller uren Lære, som derunder maatte kunne skjules, saasom vi aldrig har taget den anden Udgave i nogen Mening, som er den første, overrakte augsburgske Konfession imod, ei heller har villet forkaste eller fordømme andre nyttige Skrifter af Hr. Filip Melanchton ligesaalidt som Brenz's, Urbanus Rhegius's, Pomeranus's[1]) og andres Skrifter, forsaavidt de stemmer overens med den Troesregel, som i Konkordiebogen er indeholdt.

17. Skjønt nogle Teologer, ligesom og Luther selv, under Forhandlingerne om den hellige Nadver mod sin Vilje blev af Modstanderne dragne ind i Striden om begge Naturers personlige Forening i Christus, saa erklærer dog vore Teologer, som Konkordiebogen og den deri indeholdte Troesregel viser, at det er vor og denne Bogs bestandige Mening, naar der handles om Herrens Nadver, at de kristne ikke skulde henvises til nogen anden end denne ene Grundvold, nemlig de Ord, hvormed Christus har indstiftet sit Testamente, han, som er almægtig og sanddru og derfor ogsaa formaar at give, hvad han har anordnet og i sit Ord forjættet, og da de uden at lade sig anfegte bliver fast ved denne Grundvold, agter de ikke at tviste om andre Grunde, men holde sig i enfoldig Tro til Christi enfoldige Ord, hvilket baade er det sikreste og for Lægfolk ogsaa opbyggeligt, da disse ikke fatter deslige Tvistemaal. Men naar Modstanderne angriber denne vor enfoldige Tro og Forstaaelse af Christi Indstiftelsesord og skjælder den ud for Vantro, naar de forekaster os, at den strider mod vor kristelige Tros Artikler, fornemmelig dem om Guds Søns Manddomsannammelse, Himmelfart og Sæde ved Guds Almagts og Majestæts høire Haand, saa skal det ved en samvittighedsfuld Udlæggelse af vor kristelige Tros Artikler blive godtgjort og bevist, at hin vor enfoldige, ligefremme Forstaaelse af Christi Ord ikke staar i Strid med disse Artikler.

18. Hvad de Udtryk og Talemaader angaar, som i Konkordiebogen er brugte om den menneskelige Naturs Majestæt i Christi Person, i hvilken den er sat og ophøiet ved Guds høire Haand, da erklærer vore Teologer — for ogsaa i dette Stykke at undgaa al Misforstaaelse og Forargelse, som kunde reise sig deraf, at Ordet „abstrakt" ikke af Skole- og Kirkelærerne er blevet brugt i samme Mening — med klare og bestemte Ord, at den nævnte guddommelige Majestæt ikke er at tillægge Christi menneskelige Natur udenfor den personlige Forening, at heller ikke indenfor den personlige Forening Christi Menneskenatur har samme i og for sig eller, som Teologerne siger, essentielt, formelt, habituelt, subjektivt, — isaafald nemlig, hvis saa blev lært, vilde den guddommelige og menneskelige Natur med sammes Egenskaber blive sammenblandede og den menneskelige Natur i Væsen og Egenskaber blive gjort lig den guddommelige og saaledes fornegtet, — men at den har samme, som de gamle Kirkelærere har talt, paa Grund og i Kraft af den personlige Forening, hvilket er en uudgrundelig Hemmelighed.

19. Hvad dernæst angaar den Fordømmelse og Forkastelse af falsk og uren

---

[1]) Johan Brenz, den würtembergske Kirkes Reformator, født 1494, Præst i Hall i Schwaben og senere i Stuttgart, død 1570. Urbanus Rhegius (König) fra Schwaben, Præst i Augsburg, fra 1530 af Hofprædikant i Lüneburg og Superintendent i Celle, død 1541. John Bugenhagen, født 1485 i Pommern (Pomeranus), Præst i Wittenberg, død 1558, navnlig bekjendt som Ordner af Kirkevæsenet paa forskjellige Steder, bl. a. ogsaa i Danmark og Norge.

Lære, især i Artiklen om Herrens Nadver, som vi i denne vor Erklæring og grundige Fremstilling og Afgjørelse af de omtvistede Artikler udtrykkelig og bestemt maa udtale, forat alle og enhver kan vide at tage sig ivare derfor, og som for mange andre Aarsagers Skyld ikke kan undgaaes, — saa er det ikke vor Vilje og Mening, at hermed de Personer, som farer vild i Enfoldighed og ikke bespotter det guddommelige Ords Sandhed, end mindre hele Kirkesamfund i og udenfor det tyske Rige, skal være fordømte, men kun at de falske og forføreriske Lærdomme og saadanne, der halstarrig forkynder dem og bespotter Sandheden, hvilke vi ingenlunde agter at taale i vore Lande, Kirker og Skoler, dermed skal være forkastede, fordi saadanne Lærdomme strider mod Guds udtrykkelige Ord og er uforenlige dermed, og forat fromme Hjerter maatte blive advarede mod samme. Vi nærer nemlig ingen Tvil om, at der gives mange fromme og redelige Folk ogsaa i de Kirker, hvilke hidtil ikke i alt er komne til Enighed med os, Folk, som vandrer i Hjertets Enfoldighed, ikke forstaar Sagen ret og aldeles intet Behag finder i Bespottelserne mod den hellige Nadver, saaledes som dermed i vore Kirker forholdes efter Christi Indstiftelse, og som derom i samme enstemmig læres efter hans Testamentes Ord; ja, vi haaber endog, at de, naar de bliver rettelig underviste i Læren, ved den Helligaands Veiledning tilligemed os, vore Kirker og Skoler vil vende sig til Guds Ords ufeilbare Sandhed, ligesom ogsaa Teologerne og Kirkens Tjenere skal af Guds Ord tilbørlig paaminde ogsaa saadanne, som af Enfoldighed og uvitterlig farer vild, om deres Sjæles Fare og advare dem derfor, forat ikke den ene blinde skal lade sig forlede af den anden. Derfor bevidner vi og herved for Guds, den almægtiges, og den hele Kristenheds Aasyn, at vor Tanke og Mening med dette kristelige Forligsskrift ingenlunde er at volde de arme betrængte kristne nogen Besvær og Forfølgelse. Thi ligesom vi af kristelig Kjærlighed har en særlig Medlidenhed med disse, saaledes nærer vi Afsky og hjertelig Mishag mod Forfølgernes grumme Raseri og vil slet ikke gjøre os medskyldige i det Blod, som ganske vist paa Herrens store Dag for Guds alvorlige og strenge Domstol skal kræves af Forfølgernes Hænder, og for hvilket de skal have et tungt Regnskab at aflægge.

20. Vor Tanke og Mening har, som ovenfor meldt, altid været den, at der ikke i vore Lande, Enemerker, Skoler og Kirker skulde føres og forkyndes nogen anden Lære end den, som er grundet i den hellige Skrift og indeholdt i den augsburgske Konfession og Apologi i disses rette og egentlige Forstand, og at derhos intet skulde tilstedes, som maatte være i Strid med samme, til hvilket Maals Opnaaelse da ogsaa nærværende Forligsskrift er bestemt og affattet. Derfor vil vi atter herved offentlig for Gud og hver Mand have bevidnet, at vi ved denne vor Erklæring angaaende de omtvistede Artikler ikke har villet opstille nogen ny eller nogen anden Bekjendelse end den, som engang i Augsburg 1530 blev overrakt Keiser Karl den femte, kristelig Ihukommelse, men blot har henvist vore Kirker og Skoler først og fremst til den hellige Skrift og Symbolerne, dernæst ogsaa til ovennævnte augsburgske Konfession. Vi vil hermed ogsaa alvorlig formane til, at navnlig den Ungdom, som opdrages til Kirkens Tjeneste og det hellige Presteembede, maa med Troskab og Flid blive undervist deri, forat den rene Lære og Bekjendelse af Troen maatte ved den Helligaands Hjælp og Bistand blive bevaret og forplantet til vore Efterkommere lige til vor eneste Forløsers og Saliggjørers, Jesu Christi, herlige Tilkommelse.

21. Da nu dette forholder sig saaledes, og vi af de guddommelige, profe-

tiske og apostoliske Skrifter er forvisede om vor kristelige Tros og Bekjendelses Overensstemmelse med samme og ved den Helligaands Naade derom i vore Hjerter og kristelige Samvittigheder er fuldelig overtydede, saa har vi troet at burde udgive dette Forligsskrift. De mange Vildfarelser, Forargelser, Stridigheder og langvarige Splittelser gjorde det nemlig til den høieste og mest paatrængende Nødvendighed at istandbringe en paa Guds Ord grundet Forklaring og Bilæggelse af alle opkomne Tvistigheder, hvorefter den rene Lære kunde blive kjendt og skilt fra den falske, og hvorefter det ikke skulde kunne staa urolige og trættekjære Folk, som ikke vil bindes ved nogen bestemt Lærdoms Form, frit for efter Behag at vække forargelig Splid, indføre og forsvare urimelige Vildfarelser, hvoraf Følgen kun vil blive, at den rene Lære tilsidst formørkes og gaar tabt, og Efterverdenen intet andet vil arve end usikre Formeninger, tvilsomme og tvetydige Indbildninger og Formodninger. Hertil kommer, at vi ifølge Guds Befaling, paa Embeds Vegne, for vor egen og vore Undersaatters timelige og evige Velfærds Skyld anser os forpligtede til at gjøre og varetage alt, hvad der maatte tjene til at fremme og forøge Guds Lov og Pris, udbrede hans alene saliggjørende Ord, skjænke de kristelige Skoler Fred og Ro samt trøste og undervise de arme vildfarende Samvittigheder. Vi er fremdeles ikke uvidende om, at mange fromme kristne af høi og lav Stand hjertelig har sukket og stundet efter dette gavnlige og høistfornødne kristelige Forligsverk, ligesom da ogsaa vor Tanke og Mening med dette vort Verk hverken fra Begyndelsen af nogensinde har været eller nu er at lade det blive skjult i Mørket og holde det hemmeligt og forborgent for alle og enhver eller sætte den guddommelige Sandheds Lys under Skjeppen og Bordet. Af alle disse Grunde har vi ikke længere villet opsætte dette Skrifts Udgivelse og Offentliggjørelse, og vi tviler slet ikke paa, at alle fromme Hjerter, som bærer retskaffen Kjærlighed til guddommelig Sandhed og kristelig, Gud velbehagelig Enighed, vil med os finde Glæde i dette gavnlige, høistfornødne og kristelige Verk og ikke undlade at gjøre sit til at fremme Guds Ære samt fælles timelig og evig Velfærd.

22. Til Slutning vil vi da atter bevidne, at vi ved dette Forligsverk ikke har villet komme frem med noget nyt, heller ikke hverken i Mening eller Udtryk villet afvige fra den af vore fromme Fædre og os erkjendte og bekjendte Sandhed, saaledes som den er grundet i de profetiske og apostoliske Skrifter og sammenfattet i de tre Symboler, den augsburgske Konfession, som i Aaret 1530 blev overrakt Keiser Karl den femte, høilovlig Ihukommelse, den dertil føiede Apologi, de schmalkaldiske Artikler samt den høitoplyste Mand, Dr. Luthers store og lille Katekismus. Tvertimod agter vi ved den Helligaands Naade endrægtig at holde fast og forblive derved og derefter afgjøre alle Religionsstridigheder, ligesom vi ogsaa er tilsinds at leve i Fred og god Forstaaelse med det hellige romerske Riges øvrige Kurfyrster og Stænder saavelsom andre kristelige Fyrster, — alt i Medfør af Rigets Forfatning og de særlige Overenskomster, som vi har med dem, samt at vise enhver efter hans Stand al Kjærlighed, Tjeneste og Venskab.

23. Saa vil vi og fremdeles komme venskabelig overens om, hvorledes vi i vore Lande ved flittige Kirke- og Skolevisitatser, Opsyn med Trykkerierne samt ved andre gavnlige Midler efter vor egen og hvert Steds Leilighed alvorlig kan verne om dette Forligsverk, samt hvorledes i det Tilfælde, at den nærværende eller nogen ny Religionsstrid igjen skulde reise sig, den da uden farlig Vidtløftighed maatte kunne til Forebyggelse af alskens Forargelse itide vorde bilagt og forligt.

Til Stadfæstelse og Bekræftelse har vi med endrægtige Hjerter underskrevet dette og forsynet det med vort Segl.

Ludwig, Pfaltzgreve ved Rhin, Kurfyrste. August, Hertug af Sachsen, Kurfyrste. Johannes George, Markgreve af Brandenburg, Kurfyrste. Joachim Friedrich, Markgreve af Brandenburg, Administrator af Erkestiftet Magdeburg. Johann, Biskop i Meissen. Eberhard, Biskop i Lübeck, Administrator af Stiftet Verden. Philipp Ludwig, Pfaltzgreve. Hertug Friederich Wilhelms og Hertug Johann af Sachsens Formyndere. Hertug Johann Casimirs og Hertug Johann Ernst af Sachsens Formyndere. Georg Friedrich, Markgreve af Brandenburg. Julius, Hertug af Braunschweig og Lüneburg. Otto, Hertug af Braunschweig og Lüneburg. Heinrich den yngre, Hertug af Braunschweig og Lüneburg. Wilhelm den yngre, Hertug af Braunschweig og Lüneburg. Wolff, Hertug af Braunschweig og Lüneburg. Ulrich, Hertug af Mecklenburg. Hertug Johann's og Hertug Sigismund, August af Mecklenburgs Formyndere. Ludwig, Hertug af Wirtemberg. Markgrev Ernst og Markgrev Jacob af Badens Formyndere. Georg Ernst, Greve og Herre til Henneberg. Friederich, Greve af Wirtemberg og Mümpelgart. Hans Günther, Greve af Schwartzburg. Wilhelm, Greve af Schwartzburg. Albrecht, Greve af Schwartzburg. Emich, Greve af Leimingen. Philip, Greve af Hanau. Gottfried, Greve af Oettingen. George, Greve og Herre til Castel. Heinrich, Greve og Herre til Castel. Otto, Greve af Hoya og Burgkhausen. Johannes, Greve af Oldenburg og Delmenhorst. Hans Hoier, Greve af Mansfeld. Bruno, Greve af Mansfeld. Hoier Christoph, Greve af Mansfeld. Peter Ernst den yngre, Greve af Mansfeld. Christoph, Greve af Mansfeld. Albrecht Georg, Greve af Stolberg. Wolff Ernst, Greve af Stolberg. Ludvig, Greve af Gleichen. Carl, Greve af Gleichen. Ernst, Greve af Reinstein. Boto, Greve af Reinstein. Ludwig, Greve af Lewenstein. Heinrich, Herre til Limpurg, Semperfrey. Georg, Herre til Schönburg. Wolff, Herre til Schönburg. Anarck Friederich, Herre til Wildenfels. Borgermester og Raad i Staden Lübeck. Borgermester og Raad i Staden Lüneburg. Raadet i Staden Hamburg. Raadet i Staden Braunschweig. Bogermester og Raad i Staden Landaw. Borgermester og Raad i Staden Münster i S. Georgenthal. Raadet i Staden Gosslar. Bogermester og Raad i Staden Ulm. Borgermester og Raad i Staden Esslingen. Raadet i Staden Reutlingen. Borgermester og Raad i Staden Nördlingen. Borgermester og Raad i Rotenburg ved Tauber. Borgermester og Raad i Staden Schwäbisch Hall. Borgermester og Raad i Staden Heilbronn. Borgermester og Raad i Staden Memmingen. Borgermester og Raad i Staden Lindaw. Borgermester og Raad i Staden Schweinfurt. Raadet i Staden Donawerda. Kæmnere og Raad i Staden Regensburg. Borgermester og Raad i Staden Wimpffen. Borgermester og Raad i Staden Giengen. Borgermester og Raad i Bopfingen. Borgermester og Raad i Alen. Borgermester og Raad i Staden Kauffbewern. Borgermester og Raad i Staden Isna. Borgermester og Raad i Staden Kempten. Raadet i Staden Göttingen. Borgermester og Raad i Staden Leutkirch. Raadet i Staden Hildesheim. Borgermester og Raad i Staden Hameln. Borgermester og Raad i Staden Hannover. Raadet i Mühlhausen. Raadet i Erfurt. Raadet i Eimbeck. Raadet i Staden Northeim.

I.

De tre Hovedsymboler

eller

Bekjendelser af Christi Tro, som er endrægtig brugte i Kirken.

Den første Bekjendelse eller Symbol

er den almindelige, apostoliske Bekjendelse, hvori den kristelige Tros Grundvold er lagt, og lyder saaledes:

1. Jeg tror paa Gud Fader, almægtige, Himmelens og Jordens Skaber.

2. Og paa Jesus Christus, hans enbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begraven, nedfor til Helvede, opstod tredje Dag fra de døde, opfor til Himmels, sidder hos Guds, den almægtige Faders, høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde.

3. Jeg tror paa den Helligaand, en hellig kristelig[1]) Kirke, de helliges Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og et evigt Liv. Amen.

Den anden Bekjendelse eller det nicænske Symbol.

1. Jeg tror paa en Gud, den almægtige Fader, Himmelens og Jordens, alt det synliges og usynliges Skaber.

2. Og paa en Herre, Jesus Christus, Guds enbaarne Søn, født af Faderen før alle Tider, Gud af Gud, Lys af Lys, sand Gud af sand Gud, født, ikke skabt, af samme Væsen som Faderen; ved hvem alt er skabt; som for os Mennesker og til vor Frelse nedsteg fra Himmelen og blev Kjød ved den Helligaand af Jomfru Maria og blev Menneske; som ogsaa blev korsfæstet for os under Pontius Pilatus, led og blev begraven og opstod paa den tredje Dag efter Skrifterne og opfor til Himmels, sidder hos Faderens høire Haand og skal komme igjen i Herlighed for at dømme levende og døde; paa hvis Rige der ei skal være Ende.

---

[1]) Den latinske Texts „catholica" (almindelig) er af Luther og efter ham i Konkordiebogen gjengivet med „kristelig". Om denne Oversættelse, som allerede før Luther var i Brug i Kirken, og som gjennem ham blev almindelig indenfor den lutherske Kirke, udtaler han sig selv saaledes: „Catholica kan man ikke vel oversætte bedre end, som hidtil er skeet, ved ‚kristelig', d. e. hvor kristne findes i al Verden."

3. Og paa den Helligaand, som er Herre og gjør levende, som udgaar fra Faderen og Sønnen, som tilbedes og æres tilligemed Faderen og Sønnen, som har talt gjennem Profeterne. Og en hellig, kristelig og apostolisk Kirke. Jeg bekjender en Daab til Syndernes Forladelse og forventer de dødes Opstandelse og den tilkommende Verdens Liv. Amen.

Den tredje Bekjendelse er det Symbol,

som den hellige Athanasius har opsat mod de Kjættere, der kaldes Arianere, og lyder saaledes:

1. Enhver, som vil blive salig, maa fremfor alt have den rette kristelige Tro. Enhver, som ikke bevarer denne hel og uforfalsket, vil uden Tvil gaa evig fortabt.

2. Men dette er den rette kristelige Tro, at vi ærer en Gud i en Trefoldighed [af Personer] og Trefoldigheden i Enheden, idet vi hverken sammenblander Personerne eller adskiller Væsenet. En er nemlig Faderens Person, en anden Sønnens, en anden den Helligaands. Men Faderens og Sønnens og den Helligaands Guddom er en, Herligheden er lige stor, Majestæten lige evig. Som Faderen er, saadan er Sønnen, saadan den Helligaand. Uskabt er Faderen, uskabt er Sønnen, uskabt den Helligaand. Umaalelig er Faderen, umaalelig er Sønnen, umaalelig den Helligaand. Evig er Faderen, evig er Sønnen, evig den Helligaand. Og dog er der ikke tre evige, men en evig, ligesom der ikke er tre uskabte, heller ikke tre umaalelige, men en uskabt og en umaalelig. I lige Maade er Faderen almægtig, Sønnen almægtig, den Helligaand almægtig, og dog er der ikke tre almægtige, men en almægtig. Saaledes er Faderen Gud, Sønnen Gud, den Helligaand Gud, og dog er der ikke tre Guder, men en Gud. Saaledes er Faderen Herre, Sønnen Herre, den Helligaand Herre, og dog er der ikke tre Herrer, men en Herre. Thi ligesom den kristelige Sandhed byder os at bekjende enhver Person for sig som Gud og Herre, saaledes forbyder den kristelige Tro os at nævne tre Guder og tre Herrer. Faderen er ikke dannet, heller ikke skabt, heller ikke født af nogen. Sønnen er af Faderen alene, — ikke dannet, heller ikke skabt, men født. Den Helligaand er af Faderen og Sønnen, — ikke dannet, heller ikke skabt, heller ikke født, men udgaaende. Der er altsaa en Fader, ikke tre Fædre, en Søn, ikke tre Sønner, en Helligaand, ikke tre Helligaander. Og i denne Trefoldighed er intet tidligere eller senere, intet større eller mindre, men alle tre Personer er indbyrdes lige evige og lige store, saa at i alt, som allerede forhen er sagt, baade Trefoldigheden maa æres i Enheden, og Enheden i Trefoldigheden. Den, som altsaa vil blive salig, maa tænke saaledes om Treenigheden.

3. Men det er nødvendigt til evig Salighed, at han ogsaa ærlig tror vor Herres Jesu Christi Kjødspaatagelse. Det er altsaa den rette Tro, at vi tror og bekjender, at vor Herre Jesus Christus, Guds Søn, er Gud og Menneske, Gud, født af Faderens Væsen før al Tid, og Menneske, født af Moderens Væsen i Tiden, fuldkommen Gud, fuldkomment Menneske, bestaaende af en fornuftig Sjæl og et menneskeligt Legeme, lig Faderen efter sin guddommelige Natur, ringere end Faderen efter sin menneskelige Natur.

Endskjønt han er Gud og Menneske, er han dog ikke to, men **en** Christus, **en**, ikke ved den guddommelige Natures Forvandling til Kjød, men ved den menneskelige Natures Optagelse i Gud, overhovedet **en**, ikke ved Væsenets Sammenblanding, men ved Persons-Enhed. Thi ligesom den fornuftige Sjæl og Legemet er **et** Menneske, saaledes er Gud og Menneske **en** Christus, som led til vor Frelse, nedfor til Helvede, opstod tredje Dag fra de døde, opfor til Himmels, sidder hos Guds, den almægtige Faders, høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde. Og ved hans Komme maa alle Mennesker opstaa med sine Legemer og aflægge Regnskab for sine Gjerninger, og de, som har gjort godt, skal indgaa til det evige Liv, men de, som har gjort ondt, til den evige Ild.

4. Dette er den rette kristelige Tro; hvo der ikke tror den ærlig og fast, kan ikke blive salig.

II.

Den augsburgske Konfession

eller

den Troesbekjendelse, som blev overrakt Keiser Karl den 5te paa Rigsdagen i Augsburg Aar 1530.

„Jeg vil tale om dine Vidnesbyrd for Konger og skal ikke blive tilskamme" (Salme 119, 46).

Fortale til Keiser Karl den 5te.

1. Uovervindeligste, stormægtigste Keiser, allernaadigste Herre! Eftersom eders keiserlige Majestæt har udskrevet en Rigsdag til Augsburg „for at raadslaa om Hjælpetropper mod Tyrken, det kristne Navns og Kristendommens grumme, gamle Arvefiende, hvorledes man nemlig kan modstaa hans Raseri og Anslag ved varig og vedholdende Krigsrustning, — dernæst ogsaa om Uenighederne angaaende vor hellige Religion og kristelige Tro, forat de forskjellige Parters Tanker og Meninger i dette Religionsanliggende kan med gjensidig Kjærlighed, Overbærenhed og Fordragelighed blive offentlig hørte, kjendte og overveiede, og saaledes med Opgivelse og Rettelse af, hvad der i den hellige Skrift paa begge Sider maatte være mindre rigtigt udlagt eller forstaaet, Sagen vorde bilagt og bragt tilbage til *en* enfoldig Sandhed og kristelig Enighed, saa vi herefter kan have og bevare en ren og sand Religion og saaledes, ligesom vi er og strider under den ene Christus, ogsaa samdrægtig leve i en kristelig Kirke",[1]) — og eftersom vi underskrevne Kurfyrster og Fyrster med vore øvrige medforbundne, ligesom de andre Kurfyrster, Fyrster og Stænder, er blevne stævnede til ovennævnte Rigsdag: saa har vi, for lydig at efterkomme den keiserlige Befaling, i betimelig Tid indfundet os i Augsburg og — hvad der være sagt uden Selvros — været her iblandt de første.

2. Da nu eders keiserlige Majestæt ogsaa her i Augsburg ved Begyndelsen af denne Rigsdag blandt andet har af Kurfyrsterne, Fyrsterne og de øvrige Rigsstænder begjæret, at Rigsstænderne skal i Kraft af den keiserlige Udskrivning, hver for sig, paa Tysk og Latin opsætte og fremlægge sin Tanke og Mening, og da vi efter derom afholdt Raadslagning sidst forløbne Onsdag har svaret, at vi for vort Vedkommende paa førstkommende Fredag vilde fremlægge for eders Majestæt vor Bekjendelses Artikler: saa fremlægger vi herved, for at efterkomme eders Majestæts Vilje, vore Prædikanters og vor egen Bekjendelse i dette Religionsanliggende, saaledes som de af de hellige

---

[1]) Disse Ord er tagne af den keiserlige Udskrivning.

Skrifter og Guds rene Ord[1]) hidtil har foredraget og i Menighederne forkyndt Læren i vore Lande, Fyrstendømmer, Herskaber og Stæder.

3. Saafremt ogsaa de øvrige Kurfyrster, Fyrster og Rigsstænder i lignende Skrifter paa Latin og Tysk vil ifølge ovennævnte keiserlige Begjæring fremsætte sine Meninger i dette Religionsanliggende, saa erklærer vi os for eders keis. Maj. som vor allernaadigste Herre beredte til i al Venlighed at forhandle med de nævnte Fyrster og vore Venner om de lempeligste Midler og Udveie, forat vi, forsaavidt det lader sig gjøre paa en forsvarlig Maade, kan komme overens, og saaledes, efterat Sagen mellem begge Parter uden Hadskhed og Strid er bleven fredelig afhandlet, Uenigheden endelig med Guds Hjælp kan vorde bilagt og bragt tilbage til en sand enig Religion, ligesom vi ogsaa alle er og strider under den ene Christus og skal bekjende en Christus, som det heder i eders keis. Majestæts Udskrivning, og alt blive ledet til Guds Sandhed, hvorom vi beder Gud med de varmeste Bønner.

4. Skulde derimod, hvad den anden Part, de øvrige Kurfyrster, Fyrster og Stænder, angaar, den Maade at behandle Religionssagen paa, som eders keis. Majestæt viselig har forment at burde befølges, nemlig ved en saadan gjensidig skriftlig Fremstilling og roligt Samraad, ikke vinde Fremgang imellem os eller blive uden Frugt, saa vil vi herved have afgivet den aabne og utvetydige Erklæring, at vi paa ingen Maade vil undslaa os for noget, som kan bidrage til at tilveiebringe en kristelig Enighed, der kan bestaa med Gud og en god Samvittighed, hvilket da ogsaa eders keis. Majestæt saavelsom de øvrige Kurfyrster og Rigsstænder samt alle Religionens oprigtige Venner, som med roligt og billigt Sind vil høre denne Sag, af denne vor og vores Bekjendelse gunstig vil værdiges at høre og forstaa.

5. Eders keis. Majestæt har ogsaa ikke en, men flere Gange naadigst tilkjendegivet Rigets Kurfyrster, Fyrster og øvrige Stænder og navnlig paa Rigsdagen i Speyer i Aaret 1526 ifølge en af eders keis. Majestæt given Instruktion og Fuldmagt ladet offentlig forelæse, at eders keis. Majestæt af visse i eders keis. Majestæts Navn anførte Grunde hverken vil eller kan afgjøre eller endelig beslutte noget i dette Religionsanliggende, men derimod vil i Embeds Medfør flittig anholde hos Paven om en almindelig Kirkeforsamling. Ligesaa er det samme for et Aar siden blevet udførlig fremstillet paa den sidste Rigsdag i Speyer. Der har eders keis. Maj. ifølge skriftlig Befaling gjennem eders Majestæts Rigsstatholder, Hr. Ferdinand, Konge til Bøhmen og Ungarn, vor Ven og naadige Herre, som ogsaa gjennem eders Majestæts Taler og befuldmægtigede blandt andet ladet Kurfyrsterne, Fyrsterne og Rigets øvrige Stænder tilkjendegive, at eders Majestæt havde taget under Overveielse den Betænkning, som af Rigets Statholder, den keiserlige Regjerings Præsident og de andre Stænders paa Rigsdagen i Regensburg forsamlede befuldmægtigede var afgiven angaaende en almindelig Kirkeforsamling, og at ogsaa eders keis. Maj. havde fundet det gavnligt, at en saadan bliver sammenkaldt. Og da de Forhandlinger, som dengang blev førte mellem eders keis. Maj. og Paven, var nær ved at føre til kristelig Enighed og Forstaaelse, og da eders keis. Maj. derfor ikke tvilede paa, at Paven jo kunde bevæges til at afholde en almindelig Kirkeforsamling, saa tilkjendegav eders keis. Maj. at ville anvende al Flid paa at bringe fornævnte Pave til i Forening med eders keis. Maj. snareste muligt offentlig at udskrive en saadan almindelig Kirkeforsamling.

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „paa (eg. udaf) den guddommelige, hellige Skrifts Grund"

6. I det Tilfælde altsaa, at Uenighederne om Religionsanliggendet mellem os og det andet Parti ikke skulde blive bilagte i Mindelighed og Kjærlighed, saa tilbyder vi os herved til Overflod i al Underdanighed for eders keis. Maj. at ville fremmøde og tale vor Sag paa en saadan almindelig fri, kristelig Kirkeforsamling, om hvis Sammenkaldelse paa alle de Rigsdage, som under eders keis. Majestæts Regjering er afholdte i Riget, Kurfyrster, Fyrster og Stænder altid har endrægtig forhandlet og enstemmig andraget. Til en saadan almindelig Kirkeforsamling saavelsom til eders keiserlige Majestæt har vi ogsaa i denne store og høivigtige Sag allerede tilforn paa tilbørlig Maade og i retslig Form appelleret, og denne Appellation til eders keis. Maj. og en Kirkeforsamling holder vi frembeles fast ved, idet det hverken ved denne eller nogen fremtidig Forhandling er vor Agt eller staar i vor Magt at frafalde den, medmindre Tvistighederne i Overensstemmelse med eders keis. Majestæts sidste Udskrivning kunde blive i Mindelighed og Kjærlighed bilagte og bragte til kristelig Enighed, hvorom vi ogsaa her offentlig og høitidelig afgiver vor Erklæring.

(1ste Del.)

De fornemste Troesartikler.[1])

Den første Artikel.

Om Gud.

1. Vore Menigheder lærer enstemmig, at den nicænske Kirkeforsamlings Bestemmelse om det guddommelige Væsens Enhed og de tre Personer er sand og maa troes uden nogen Tvil, at der nemlig er et guddommeligt Væsen, som baade kaldes og er Gud, evig, ulegemlig, udelelig, af uendelig Magt, Visdom og Godhed, alle Tings, de synliges og de usynliges, Skaber og Opholder, og at der dog er tre Personer af samme Væsen og Magt og lige evige, Fader, Søn og Helligaand. Og Ordet „Person" bruger de i samme Betydning, hvori de kirkelige Skribenter har brugt det i denne Sag, nemlig saaledes, at det betegner ikke en Del af eller en Egenskab ved noget andet, men hvad der bestaar for sig selv.

2. De fordømmer[2]) alle Kjætterier, som er opkomne mod denne Artikel, saasom Manichæerne, der antog to Grundvæsener, et godt og et ondt, ligesaa Valentinianerne, Arianerne, Eunomianerne, Mahomedanerne[3])

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „Troens og Lærens Artikler."

[2]) Om Betydningen af dette Udtryk, se Fortalen til den kristel. Konkordieb. S. 47 f.

[3]) Manichæerne, der fremstod i Persien i det tredje Aarhundrede e. Chr. og har sit Navn af Sektens Stifter Mani, sammenblandede Kristendommen med persisk Hedenskab. — Valentinianerne, der har sit Navn af Ægypteren Valentin (i det 2det Aarhundrede), var den vigtigste af de saakaldte gnostiske Sekter, som sammenblandede Kristendommen med græske Filosofers Anskuelser og østerlandske Folkeslags Religionslærdomme; de lærte, at den synlige Verden var skabt og Moseloven given ikke af Gud, men af et underordnet Væsen, og negtede Christi sande Guddom, idet de kun antog, at Mennesket Jesus fra sin Daab af indtil sin Lidelse var forenet med en fra den høieste Gud udstrømmet Aand. — Arianerne, et kjættersk Parti, der var stiftet af Arius, Præst i Alexandrien i

og alle deres lige. De fordømmer ogsaa Samosatenerne, baade de gamle og de nye,[1]) som, idet de paastaar, at der kun er en Person, bruger træfte og ugudelige Talemaader om Ordet og den Helligaand og siger, at de ikke er særskilte Personer, men at Ordet betyder det lydelige Ord, og Aanden den i Skabningerne nedlagte Rørelse.

Den anden Artikel.

Om Arvesynden.

1. Ligeledes lærer de, at efter Adams Fald alle Mennesker, som fødes paa naturlig Maade, fødes med Synd, d. e. uden Gudsfrygt, uden Tillid til Gud og med ond Begjærlighed, samt at denne Sygdom eller arvelige Brøst virkelig er Synd, som fordømmer og paafører ogsaa nu dem den evige Død, der ikke gjenfødes ved Daaben og den Helligaand.

2. De fordømmer Pelagianerne[2]) og andre, som negter, at den arvelige Brøst er Synd, og for at røve Christi Fortjeneste og Velgjerninger Æren paastaar, at Mennesket ved Fornuftens egne Kræfter kan blive retfærdigt for Gud.[3])

Den tredje Artikel.

Om Guds Søn.

Ligeledes lærer de, at Ordet, det er Guds Søn, har paataget sig menneskelig Natur i den benaadede Jomfru Marias Liv, saa der er to Naturer, den guddommelige og den menneskelige, uadskillelig forenede i Personens Enhed, en Christus, sand Gud og sandt Menneske, født af Jomfru Maria, i Sandhed pint, korsfæstet, død og begraven for at forlige Faderen med os og være et Offer ikke blot for den arvelige Skyld, men ogsaa for alle Menneskenes gjørlige Synder. Den samme Christus nedfor til Helvede, opstod i Sandhed paa den tredje Dag, opfor derefter til Himmels for at sidde hos Faderens høire Haand og stedse regjere og herske over alle Skabninger, helliggjøre dem, som tror paa ham, ved at sende den Helligaand i deres

---

Begyndelsen af det 4de Aarh., negtede ligeledes Christi Guddom, idet de lærte, at han ikke var af samme Væsen som Faderen, født af ham fra Evighed af, men skabt af ham i Tiden. — Eunomianerne var et Parti blandt Arianerne, som endnu skarpere end de øvrige fremhævede, at Sønnen var Faderen ulig i Væsen; sit Navn havde de af en Biskop Eunomius. — Mahomedanerne, Tilhængere af den arabiske Sværmer og Bedrager Mahomed eller Muhammed (død 632), lærer, at Christus blot var et paa overnaturlig Maade født Menneske.

1) Samosatenerne, Tilhængerne af Paul af Samosata, Biskop i Antiochia i det 3dje Aarh., negtede Guds Treenighed og paastod, at Christus kun var et med Gud paa en særegen Maade forbundet Menneske. — Nye Samosatenere kaldes de, der paa Reformationens Tid fremtraadte som Fornegtere af Guds Treenighed.

2) Pelagianerne har sit Navn af den britiske Munk Pelagius, der levede i Slutningen af det 4de og Begyndelsen af det 5te Aarh.

3) 2den Art. efter den tyske Tekst: „Fremdeles læres hos os, at efter Adams Fald alle Mennesker, som fødes paa naturlig Maade, undfanges og fødes i Synd, det er, at de alle fra Moders Liv af er fulde af ond Lyst og Tilbøielighed og af Naturen ingen sand Gudsfrygt, ingen sand Tro paa Gud kan have, at ogsaa denne medfødte Sygdom og Arvesynd i Sandhed er Synd og medfører for alle dem, som ikke ved Daaben og den Helligaand atter bliver fødte paany, Fordømmelse og Guds evige Vrede. Derhos forkastes Pelagianerne og andre, som ikke agter Arvesynden for Synd, forat de kan gjøre Naturen retfærdig ved naturlige Kræfter, til Forsmædelse for Christi Lidelse og Fortjeneste."

Hjerter til at veilede, trøste og levendegjøre dem samt forsvare dem mod Djævelen og Syndens Magt. Den samme Christus skal komme aabenbart igjen for at dømme levende og døde o. s. v. efter den apostoliske Troesbekjendelse.

Den fjerde Artikel.

Om Retfærdiggjørelsen.

Ligeledes lærer de, at Menneskene ikke kan blive retfærdiggjorte for Gud ved egne Kræfter, Fortjenester eller Gjerninger, men at de retfærdiggjøres uforskyldt for Christi Skyld ved Troen, naar de tror, at de bliver tagne til Naade og faar Syndernes Forladelse for Christi Skyld, som ved sin Død har gjort Fyldest for vore Synder. Denne Tro tilregner Gud til Retfærdighed for sig, Rom. 3 og 4.[1])

Den femte Artikel

Om det kirkelige Embede.

1. Forat vi skal komme til denne Tro, er det Embede, at lære Evangeliet og meddele Sakramenterne, indstiftet. Thi ved Ordet og Sakramenterne som Midler gives den Helligaand,[2]) som, hvor og naar det behager Gud, virker Troen i dem, som hører Evangeliet, nemlig at Gud ikke for vore Fortjenesters Skyld, men for Christi Skyld retfærdiggjør dem, som tror, at de for Christi Skyld bliver tagne til Naade.

2. De fordømmer Gjendøberne og andre, som mener, at Menneskene faar den Helligaand uden det udvortes Ord, ved sin egen Beredelse og Gjerning.

Den sjette Artikel.

Om den nye Lydighed.

Ligeledes lærer de, at denne Tro skal bære gode Frugter, og at vi bør gjøre gode, af Gud befalede Gjerninger, fordi Gud saa vil det, ikke forat vi skal fortrøste os til ved saadanne Gjerninger at fortjene Retfærdiggjørelse for Gud; thi Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse gribes ved Troen, som ogsaa Christi Ord vidner: „Naar I har gjort alt, hvad eder er befalet, da siger: Vi er unyttige Tjenere“ [Luk. 17, 10]. Det samme lærer ogsaa den gamle Kirkes Skribenter; thi Ambrosius siger: „Dette er af Gud besluttet, at hvo der tror paa Christus, er frelst, idet han uden Gjerninger, ved Troen alene, uforskyldt modtager Syndernes Forladelse.“[3])

---

[1]) 4de Art. efter den tyske Tekst: „Fremdeles læres, at vi ved egen Fortjeneste, Gjerning og Fyldestgjørelse ikke kan erhverve os Syndernes Forladelse og Retfærdighed for Gud, men at vi faar Syndernes Forladelse og bliver retfærdige for Gud af Naade for Christi Skyld ved Troen, saafremt vi tror, at Christus har lidt for os, og at for hans Skyld vor Synd bliver os forladt, Retfærdighed og evigt Liv os skjænket. Thi denne Tro vil Gud agte og tilregne som Retfærdighed for sig, som St. Paulus siger til Romerne 3 og 4 Kap.

[2]) Efter den tyske Tekst: „har Gud indstiftet Prædikeembedet, givet Evangeliet og Sakramenterne, ved hvilke som Midler han giver den Helligaand“ o. s. v.

[3]) Disse Ord er tagne af en Forklaring over Pauli Breve, som tidligere ansaaes for at være et Verk af Ambrosius, Biskop af Mailand (død 397), men som ifølge senere Undersøgelser maa tilhøre en anden kirkelig Forfatter fra det 4de Aarh.

Den syvende Artikel.

Om Kirken.

Ligeledes lærer de, at en hellig Kirke vil bestandig vedblive. Men Kirken er de helliges Forsamling, i hvilken Evangeliet rettelig forkyndes og Sakramenterne rettelig forvaltes. Og til Kirkens sande Enhed er det nok, at man stemmer overens om Evangeliets Lære og Sakramenternes Forvaltning.[1]) Derimod er det ikke nødvendigt, at der overalt er de samme menneskelige Overleveringer eller af Mennesker indstiftede Kirkeskikke eller Ceremonier. Ligesom Paulus siger: En Tro, en Daab en Gud og alles Fader o. s. v. [Ef. 4, 4. 5].

Den ottende Artikel.

Hvad Kirken er.

1. Hvorvel Kirken egentlig er de helliges og i Sandhed troendes Forsamling, er det dog, eftersom i dette Liv mange Hyklere og onde[2]) er i samme indblandede, tilladt at bruge Sakramenterne, om de end forvaltes af onde,[3]) efter Christi Ord: „Paa Moses's Stol sidder de skriftlærde og Farisæerne" o. s. v. [Matt. 23, 2]. Og Sakramenterne og Ordet er paa Grund af Christi Indstiftelse og Befaling kraftige, om de ogsaa meddeles ved onde.

2. De fordømmer Donatisterne[4]) og andre, som lærte, at det ikke var tilladt at bruge de ondes Tjeneste i Kirken, og mente, at de ondes Tjeneste var unyttig og uvirksom.

Den niende Artikel.

Om Daaben.

1. Om Daaben lærer de, at den er nødvendig til Salighed, og at gjennem Daaben tilbydes Guds Naade, og at Børn skal døbes, forat de ved Daaben skal overgives til Gud og af ham tages til Naade.

2. De fordømmer Gjendøberne, som forkaster Barnedaaben, og paastaar, at Børn bliver salige uden Daab.

Den tiende Artikel.

Om Herrens Nadver.

Om Herrens Nadver lærer de, at Christi Legeme og Blod i Herrens Nadver i Sandhed er tilstede og bliver uddelt til de nydende. Og de forkaster dem, der lærer anderledes.[5])

---

1) Efter den tyske Tekst: „Fremdeles læres, at der altid maa være og blive en hellig kristelig Kirke, som er Forsamlingen af alle troende, hos hvilke Evangeliet prædikes rent og de hellige Sakramenter meddeles efter Evangeliet. Thi det er nok til den kristelige Kirkes sande Enighed, at man endrægtig forkynder Evangeliet efter dets rene Mening og meddeler Sakramenterne efter det guddommelige Ord."

2) Efter den tyske Tekst: „mange falske kristne, Hyklere, ogsaa aabenbare Syndere."

3) Efter den tyske Tekst: „omend de Præster, ved hvem de forvaltes, ikke er fromme."

4) Donatisterne har sit Navn af en afrikansk Biskop Donatus i det 4de Aarh.

5) Den tiende Art. efter den tyske Tekst: „Om Herrens Nadver bliver lært, at Christi sande Legeme og Blod i Nadveren er i Sandhed tilstede under Brødets og Vinens Skikkelse og der bliver uddelt og modtaget. Derfor bliver ogsaa den modsatte Lære forkastet."

Den ellevte Artikel.

Om Skriftemaalet.

Om Skriftemaalet lærer de, at den private Afløsning bør beholdes i Meninghederne,[1]) endskjønt det ikke er nødvendigt i Skriftemaalet at opregne alle sine Overtrædelser; thi dette er umuligt efter Salmen [19, 13]: „Hvo merker, hvor ofte han feiler?"

Den tolvte Artikel

Om Boden.

1. Om Boden lærer de, at de, som efter sin Daab er faldne i Synd, kan faa Syndernes Forladelse, naarsomhelst de omvender sig, og at Kirken skal meddele dem Afløsning, som saaledes vender om og gjør Bod. Men Boden bestaar egentlig af disse to Stykker: det første er Sønderknuselsen eller den Skræk, som indjages Samvittigheden ved Syndens Erkjendelse, det andet er Troen, som undfanges af Evangeliet eller Afløsningen og tror, at Synderne forlades for Christi Skyld, og trøster Samvittigheden og frir den fra Skrækken. Derefter skal ogsaa følge gode Gjerninger, hvilke er Bodens Frugter.[2])

2. De fordømmer Gjendøberne, som lærer, at de, der engang er retfærdiggjorte, ikke kan miste den Helligaand, ligesaa dem, der paastaar, at nogle [allerede] i dette Liv opnaar en saa stor Fuldkommenhed, at de ikke kan synde.

3. De fordømmer ogsaa Novatianerne,[3]) der ikke vilde meddele dem Afløsning, som efter sin Daab var faldne i Synd, naar de vendte om og gjorde Bod.

4. De forkaster ogsaa dem, som ikke lærer, at vi faar Syndernes Forladelse ved Troen, men kræver, at vi skal fortjene Naaden ved vore egne Fyldestgjørelser.

Den trettende Artikel.

Om Sakramenternes Brug.

Om Sakramenternes Brug lærer de, at Sakramenterne er indstiftede ikke blot til at være Bekjendelsestegn blandt Menneskene,[4]) men meget mere til at være Tegn og Vidnesbyrd om Guds Vilje mod os, givne til at vække og befæste Troen hos dem, der bruger dem. Derfor skal Sakramenterne bruges saaledes, at Troen kommer til, som tror de Forjættelser, der rækkes og vises os ved Sakramenterne.[5]) De fordømmer derfor dem, som lærer, at Sakramenterne retfærdiggjør af gjort Gjerning,[6]) men ikke lærer, at der ved Sakramenternes Brug kræves nogen Tro, som tror, at Synderne forlades.

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „at man i Kirken bør beholde den private Afløsning og ikke lade den falde."

[2]) Efter den tyske Tekst: „Dernæst skal man ogsaa bedre sig og afstaa fra Synden; thi dette skal være Omvendelsens Frugter, som Johannes siger Matt. 3, 8: ‚Bærer derfor Omvendelsens værdige Frugter!'"

[3]) Novatianerne kaldes saa efter den romerske Præst Novatianus, der levede i det 3dje Aarh.

[4]) Efter den tyske Tekst: „Tegn, hvorpaa man udvortes kan kjende de kristne."

[5]) Efter den tyske Tekst: „Derfor kræver de ogsaa Tro og bliver da ret brugte, naar man modtager dem i Tro og derved styrker Troen."

[6]) Papisterne lærer, at man faar Del i Guds Naade ved den blotte Brug af Sakramenterne som „gjort Gjerning" (opus operatum), d: ved den blotte Foretagelse af Handlingen, uden nogen god indre Rørelse, naar man kun ikke forsætlig modsætter sig Naaden.

Den fjortende Artikel.

Om den kirkelige Embedsstand.

Om den kirkelige Embedsstand lærer de, at ingen bør i Kirken offentlig lære eller forvalte Sakramenterne, medmindre han dertil er rettelig kaldet.[1])

Den femtende Artikel.

Om Kirkeskikke.

1. Om Kirkeskikke[2]) lærer de, at de Skikke skal iagttages, som kan iagttages uden Synd, og som tjener til Fred og god Orden i Kirken, saasom visse Helligdage, Høitider og deslige.

2. Dog bliver Folket angaaende saadanne Ting paamindet om, at Samvittighederne ikke maa besværes, som om saadan Gudstjeneste skulde være nødvendig til Salighed.

3. De paamindes ogsaa om, at saadanne menneskelige Vedtegter, som er bestemte til at forsone Gud, fortjene Naaden og gjøre Fyldest for Synder, er stridende mod Evangeliet og Læren om Troen; derfor er ogsaa Løfter og Vedtegter[3]) om Spiser, Dage o. s. v., som er bestemte til at fortjene Naaden og gjøre Fyldest for Synder, unyttige og stridende mod Evangeliet.

Den sekstende Artikel.

Om de borgerlige Forhold.

1. Om de borgerlige Forhold lærer de, at de lovlige borgerlige Anordninger er Guds gode Gjerninger,[4]) at det er de kristne tilladt at beklæde Øvrighedsposter, forvalte Dommerembeder, paadømme Sager efter de keiserlige og andre gjældende Love, fælde Dødsdomme efter Lov og Ret,[5]) føre retmæssig Krig, gjøre Krigstjeneste, efter Loven slutte Handel, have egen Eiendom, aflægge Ed, naar Øvrigheden kræver det, indgaa Egteskab.

2. De fordømmer Gjendøberne, som forbyder de kristne at befatte sig med disse borgerlige Kaldsgjerninger.[6])

3. De fordømmer ogsaa dem, som sætter den evangeliske Fuldkommenhed ikke i Gudsfrygt og Tro, men deri, at man forlader sine borgerlige Kaldsgjerninger; thi Evangeliet lærer en evig Hjertets Retfærdighed;[7]) imidlertid omstøder det ikke det borgerlige Samfund og den huslige Stand, men kræver tvertimod paa det strengeste, at man skal bevare dem som Guds Anordninger

---

1) Efter den tyske Tekst: „Om den kirkelige Embedsstand læres der, at ingen skal i Kirken offentlig lære eller prædike eller række Sakramenterne uden ordentlig Kald."
2) Den tyske Tekst tilføier: „som er indstiftede af Mennesker."
3) Efter den tyske Tekst: „Munkeløfter og andre Vedtegter."
4) Efter den tyske Tekst: „Om det borgerlige Samfund og det verdslige Regimente læres, at al Øvrighed i Verden, alt ordnet Regimente samt alle Love er en god, af Gud skabt og indstiftet Orden."
5) Efter den tyske Tekst: „straffe Misdædere med Sverdet."
6) Efter den tyske Tekst: „som lærer, at intet af det ovenanførte er kristeligt."
7) Efter den tyske Tekst: „Ogsaa de bliver fordømte, som lærer, at kristelig Fuldkommenhed bestaar i, at man legemlig forlader Hus og Hjem, Hustru og Børn og ikke længere befatter sig med de ovennævnte Ting, medens dog den rette Fuldkommenhed alene bestaar i ret Gudsfrygt og ret Tro paa Gud; thi Evangeliet lærer ikke et udvortes, timeligt, men et indvortes, evigt Hjertets Væsen og Retfærdighed."

og i disse anordnede Forhold øve Kjærlighed. Derfor paaligger det nødvendigvis de kristne at adlyde Øvrigheden og Lovene, undtagen naar de byder, hvad Synd er; thi da skal de adlyde Gud mere end Menneskene. Ap. Gjern. 5, 29.

Den syttende Artikel.

Om Christi Gjenkomst til Dommen.

1. Ligeledes lærer de, at Christus ved Verdens Ende skal komme synlig igjen for at holde Dom og skal opvække alle døde, give de fromme og udvalgte evigt Liv og evindelig Glæde, men fordømme de ugudelige Mennesker og Djævlene til at pines uden Ende.

2. De fordømmer Gjendøberne, som mener, at der skal være en Ende paa de fordømte Menneskers og Djævlenes Straf.

3. De fordømmer ogsaa andre, som nu udspreder jødiske Meninger, at de fromme skal før de dødes Opstandelse faa Herredømmet over Verden, efterat de ugudelige allevegne er undertrykte.[1])

Den attende Artikel.

Om den frie Vilje.

1. Om den frie Vilje lærer de, at den menneskelige Vilje har nogen Frihed til at bringe det til borgerlig Retfærdighed[2]) og vælge mellem Ting, som er Fornuften underlagte. Derimod har den ikke Kraft til uden den Helligaand at bringe det til Retfærdighed for Gud eller den aandelige Retfærdighed,[3]) eftersom det naturlige Menneske ikke fatter de Ting, som hører Guds Aand til [1 Kor. 2, 14]; men denne Retfærdighed frembringes i Hjerterne, naar den Helligaand annammes ved Ordet. Dette siger Augustin med de samme Ord i den 3dje Bog af Hypognostika[4]): „Vi tilstaar, at alle Mennesker har en fri Vilje og et fornuftigt Omdømme, dog ikke saaledes, at de derved er istand til uden Guds Hjælp enten at begynde eller ialfald fuldende[5]) noget i de Ting, som angaar Gud, men kun i det nærværende Livs Gjerninger, de onde saavelsom de gode. Ved gode forstaar jeg dem, som har sin Oprindelse fra det gode i Naturen,[6]) f. Eks. at ville dyrke Jorden, at ville æde og drikke, at ville have en Ven, at ville have Klæder, at ville bygge et Hus, at ville tage en Hustru, holde Kvæg, lære en eller anden god Kunst eller at ville noget andet godt,

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „at før de dødes Opstandelse idel hellige, fromme skal have et verdsligt Rige og udrydde alle ugudelige."

[2]) Efter den tyske Tekst: „at føre et udvortes ærbart Liv."

[3]) Efter den tyske Tekst: „Men uden den Helligaands Naade, Hjælp og Virken formaar Mennesket ikke at være Gud velbehageligt, af Hjertet at frygte Gud eller at tro eller at udrydde den medfødte onde Lyst af Hjertet."

[4]) Efter den tyske Tekst: „Og forat man kan erkjende, at der heri ikke læres noget nyt, saa er dette Augustins klare Ord om den frie Vilje, som de nu her er anførte af den 3dje Bog af Hypognostika." Hypognostika er Navnet paa et Skrift, der indeholder en Gjendrivelse af de vigtigste pelagianske Vildfarelser (se S. 57, Anm. 2) og derfor i ældre Tider blev tillagt Pelagianernes Hovedmodstander, den berømte Augustin, Biskop i Hippo i Afrika (død 430).

[5]) Meningen er: sæt endog, at de kunde begynde, saa kunde de dog ialfald ikke fuldende.

[6]) Efter den tyske Tekst: „hvad Naturen formaar."

som henhører til det nærværende Liv. Thi alt dette bestaar ikke uden Guds Styrelse; tvertimod, af og ved ham baade er og bestaar det. Men ved onde mener jeg t. Eks. at ville tilbede en Afgud, at ville begaa et Mord" o. s. v.

2. De fordømmer Pelagianerne og andre, som lærer, at vi uden den Helligaands Hjælp, alene ved vore naturlige Kræfter, kan elske Gud over alle Ting samt holde Guds Befalinger efter Gjerningernes Væsen. Thi endskjønt vor Natur nogenlunde kan frembringe de udvortes Gjerninger (den kan nemlig holde Haanden fra Tyveri, fra Mord), kan den ikke frembringe de indre Bevægelser som Gudsfrygt, Tillid til Gud, Kyskhed, Taalmodighed o. s. v.

Den nittende Artikel.

Om Syndens Ophav.

Om Syndens Ophav lærer de, at endskjønt Gud skaber og opholder Naturen, saa er dog Syndens Ophav de ondes, det er Djævelens og de ugudeliges Vilje, som uden Guds Hjælp vender sig bort fra Gud,[1]) ligesom Christus siger Joh. 8 [44]: „Naar han [Djævelen] taler Løgn, taler han af sit eget."

Den tyvende Artikel.

Om gode Gjerninger.

1. Falskelig beskyldes vore for, at de forbyder gode Gjerninger. Thi de Skrifter, som de har udgivet om de ti Bud, saavelsom andre af lignende Indhold, vidner om, at de har meddelt gavnlig Undervisning om alle Livsstillinger og Pligter, hvilke Livsstillinger og hvilke Gjerninger i ethvert Kald der behager Gud. Om disse Ting lærte Prædikanterne tilforn kun lidet; de drev kun paa barnagtige og unødige Gjerninger, som bestemte Helligdage, bestemte Faster, Broderskaber, Valfarter, Helgendyrkelser, Rosenkranse, Munkevæsen og deslige. Dette begynder nu vore Modstandere, efterat de er paamindede derom, at aflægge; heller ikke prædiker de nu saa meget om disse unyttige Gjerninger som tilforn. Derhos begynder de at tale om Troen, hvorom der før var en paafaldende Taushed. Nu lærer de, at vi retfærdiggjøres ikke af Gjerningerne alene, men de slaar Tro og Gjerninger sammen og siger, at vi retfærdiggjøres ved Tro og Gjerninger, — en Lære, som vistnok er taaleligere end den forrige, og kan bringe mere Trøst end deres gamle Lære.

2. Efterdi nu Læren om Troen, hvilken bør være Hovedlæren i Kirken, saa længe har henligget ukjendt, ligesom ogsaa alle maa indrømme, at der om Troens Retfærdighed har herskет den dybeste Taushed i Prædikenerne, medens alene Læren om Gjerningerne har været afhandlet i Menighederne, saa har vore givet Menighederne en saadan Paamindelse om Troen: Først at vore Gjerninger ikke kan forsone Gud eller fortjene Syndernes Forladelse og Naade og Retfærdiggjørelse, men dette opnaar vi ved Troen alene, naar vi tror, at vi for Christi Skyld tages til Naade; thi han alene er

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „saa er det dog den forvendte Vilje, som virker Synden hos alle onde og Gudsforagtere; thi dette er Djævelens og alle ugudeliges Vilje, hvilken, saasnart Gud har slaaet Haanden af dem, har vendt sig bort fra Gud til det onde."

sat til en Midler og Forsoner, ved hvem Faderen forliges med os [1 Tim. 2, 5]. Den derfor, som forlader sig paa, at han ved Gjerningen fortjener Naaden, han foragter Christi Fortjeneste og Naade og søger uden Christus, ved menneskelige Kræfter, Veien til Gud, da dog Christus har sagt om sig selv: „Jeg er Veien, Sandheden og Livet" [Joh. 14, 6].

3. Denne Lære om Troen afhandles overalt hos Paulus; saaledes Ef. 2 [8]: „Af Naade er I frelste ved Troen, og det ikke af eder, Guds er Gaven, ikke af Gjerninger" o. s. v. Og forat ikke nogen skal uden Grund beskylde os for, at vi har udtænkt os en ny Udlægning af Paulus, da har hele denne Sag Fædrenes Vidnesbyrd for sig. Augustin hævder nemlig i mange Skrifter Naaden og Troens Retfærdighed mod Gjerningernes Fortjenester. Det samme lærer og Ambrosius i sin Bog „om Hedningernes Kaldelse"[1]) og paa andre Steder. Thi saaledes siger han i sin Bog om Hedningernes Kaldelse: „Gjenløsningen ved Christi Blod vilde blive agtet ringe, og de menneskelige Gjerningers Fordringer vilde ikke blive underlagte Guds Barmhjertighed, hvis Retfærdiggjørelsen, som sker ved Naaden, skulde skyldes forudgangne Fortjenester, saa den ikke blev den givendes Gave, men den arbeidendes Løn."

4. Men endskjønt denne Lære agtes ringe af de uerfarne, saa erfarer dog de gudfrygtige og ængstede Samvittigheder, at den skjænker saare megen Trøst; thi Samvittighederne kan ikke blive beroligede ved nogen Gjerning, men alene ved Troen, naar de holder sig fuldt forvissede om, at de for Christi Skyld har en forsonet Gud, som Paulus lærer: „Retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred med Gud", Rom. 5 [1]. Hele denne Lære maa henføres til hin den forfærdede Samvittigheds Kamp og kan uden denne Kamp ikke forstaaes. Derfor dømmer uerfarne og verdsligsindede Mennesker ilde om denne Sag, idet de drømmer om, at den kristelige Retfærdighed intet andet er end den borgerlige og filosofiske Retfærdighed.

5. Fordum plagedes Samvittighederne med Læren om Gjerningerne, fik intet at høre af Evangeliets Trøst. Nogle drev Samvittigheden ud i Ørkenen eller ind i Klostrene, idet de haabede der at fortjene Naaden ved Munkeliv. Andre udtænkte andre Gjerninger for at fortjene Naaden og gjøre Fyldest for sine Synder. Derfor var det saare fornødent paany at foredrage og fornye denne Lære om Troen paa Christus, forat de ængstede Samvittigheder ikke skulde fattes Trøst, men at de kunde vide, at ved Troen paa Christus annammes Naade, Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse.

6. Ogsaa paamindes Folket om, at det Ord „Tro" her ikke betegner den historiske Kundskab alene, saadan som den findes ogsaa hos de ugudelige og Djævelen, men at det betegner en Tro, som tror ikke blot Historien,[2]) men ogsaa Historiens Virkning, nemlig denne Artikel, Syndernes Forladelse, at vi ved Christus har Naade, Retfærdighed og Syndsforladelse.

7. Den, som nu ved, at han formedelst Christus har en forsonet Fader, han kjender i Sandhed Gud, han ved, at Gud har Omsorg for ham, han paakalder ham, han er ikke uden Gud, ligesom Hedningerne. Thi Djævlene og de ugudelige kan ikke tro denne Artikel, Syndernes Forladelse. Derfor hader de Gud som en Fiende, paakalder ham ikke, venter intet godt af

---

[1]) Dette mod Pelagianerne (se S. 57, Anm. 2) rettede Skrift, som fordum blev tillagt Ambrosius (se S. 58, Anm. 3), maa antages at være forfattet af en af det 5te Aarhundredes Kirkelærere.

[2]) Den tyske Tekst tilføier: „at Christus har lidt og er opstanden fra de døde".

ham.[1]) Paa samme Maade paaminder ogsaa Augustin sine Læsere om Ordet „Tro" og lærer, at Ordet „Tro" i Skriften bliver taget ikke om Kundskaben, saadan som den findes hos de ugudelige, men om Tilliden, som trøster og opreiser de forfærdede Sjæle.

8. Desforuden lærer vore, at det er fornødent at gjøre gode Gjerninger, ikke forat vi skal stole paa ved dem at fortjene Naaden, men fordi Gud saa vil det.[2]) Kun ved Troen gribes Syndsforladelse og Naade. Og efterdi den Helligaand annammes ved Troen, bliver Hjerterne fornyede og iførte nye Tilbøieligheder, saa at de kan frembringe gode Gjerninger. Thi saa siger Ambrosius: „Tro er den gode Viljes og den retfærdige Gjernings Moder." Uden den Helligaand er nemlig de menneskelige Kræfter fulde af ugudelige Tilbøieligheder og for svage til at frembringe gode Gjerninger, som skulde kunne bestaa for Gud. Derhos er de i Djævelens Magt, som driver Menneskene til alskens Synder, til ugudelige Meninger, til aabenbare Forbrydelser, saaledes som man kan se hos Filosoferne, som, endskjønt de har bestræbt sig for at føre et dydigt Liv, dog ikke har formaaet det, men har besmittet sig med mange aabenbare Laster. Saa stor er Menneskets Svaghed, naar det er uden Tro og uden den Helligaand og alene styrer sig selv ved egne menneskelige Kræfter.

9. Heraf sees da klarlig, at denne Lære ikke bør anklages for at forbyde gode Gjerninger, men heller berømmes, fordi den viser, hvorledes vi kan gjøre gode Gjerninger. Thi uden Tro kan den menneskelige Natur ingenlunde gjøre de Gjerninger, som det første og andet Bud kræver. Uden Tro paakalder den ikke Gud, venter heller ikke noget af Gud, fordrager heller ikke Korset, men søger menneskelig Hjælp og sætter sin Fortrøstning dertil.[3]) Saaledes hersker alle Begjærligheder og menneskelige Raad i Hjertet, naar Tro og Tillid til Gud mangler. Derfor siger ogsaa Christus: „Uden mig kan I slet intet gjøre" Joh. 15 [5]. Og Kirken synger: „Uden din den Guddomsmagt er i os slet ingen Kraft; alt i os fordærvet er."[4])

Den enogtyvende Artikel.

Om Helgeners Dyrkelse.

Om Helgeners Dyrkelse lærer de, at man vistnok kan ihukomme de hellige og fremstille deres Liv, forat vi kan efterligne deres Tro og gode Gjerninger,[5]) enhver efter sit Kald; saaledes kan Keiseren efterligne Davids Eksempel i at føre Krig for at fordrive Tyrken fra Fædrenelandet, thi de er begge Konger. Men Skriften lærer ikke at paakalde de hellige eller søge Hjælp

1) Den tyske Tekst tilføier her: „Saaledes, som her er vist, taler ogsaa Skriften om Troen; den kalder ikke en saadan Kundskab, som Djævle og ugudelige Mennesker har, Tro. Thi saaledes læres om Troen Hebr. 11 [1], at det at tro er ikke alene at kjende Historien, men at have den Tillid til Gud, at man tager imod hans Tilsagn."

2) Efter den tyske Tekst: „men for Guds Skyld og Gud til Ære".

3) Efter den tyske Tekst: „Thi uden Tro og udenfor Christus er menneskelig Natur og Kraft altfor svag til at gjøre gode Gjerninger, paakalde Gud, være taalmodig i Lidelse, elske Næsten, med Flid opfylde sine Embedspligter, være lydig, undgaa ond Lyst."

4) Af en gammel Kirkesang: „Veni sancte Spiritus" („Kom, Helligaand").

5) Efter den tyske Tekst: „forat vi kan styrke vor Tro, naar vi ser, hvorledes Naade er dem vederfaren, og hvorledes de er blevne hjulpne ved Tro, og at vi derhos kan tage Eksempel af deres gode Gjerninger".

hos de hellige; thi den fremstiller Christus alene som vor Midler, Forsoner, Ypperstepræst og Talsmand [1 Tim. 2, 5. Rom. 8, 34]. Han skal paakaldes, og han har lovet, at han vil høre vore Bønner, og den Dyrkelse er ham fremfor alt velbehagelig, at vi paakalder ham i al vor Nød; 1 Joh. 2 [1]: „Dersom nogen synder, har vi en Talsmand hos Faderen" o. s. v.

Dette er omtrent Summen af den Lære, som hos os forkyndes. Heraf kan sees, at der i samme intet findes, som afviger fra Skriften eller fra den almindelige Kirke eller fra den romerske Kirke, forsaavidt man kjender den af Kirkefædrene. Da dette forholder sig saa, fælder de en umild Dom, som paastaar, at vore Lærere skulde holdes for Kjættere.[1]) Men Uenigheden er om visse Misbrug, som uden nogen sikker og gyldig Hjemmel har indsneget sig i Kirkerne; og selv om der nu i disse Ting skulde være nogen Uoverensstemmelse, anstod det dog Biskoperne at vise saadan Mildhed, at de formedelst den Bekjendelse, vi nu har aflagt, taalte vore, eftersom ikke engang Kirkelovene er saa strenge, at de kræver samme Kirkeskikke overalt, ligesom heller ikke Skik og Brug nogensinde har været ens i alle Kirker, og dog bliver hos os de gamle Kirkeskikke for en stor Del omhyggelig iagttagne. Thi at alle Ceremonier, alle gamle Indretninger afskaffes i vore Kirker, er en falsk Beskyldning. Men der er bleven ført offentlig Klage over, at Misbrug har fundet Sted i de almindelige Kirkeskikke; da disse ikke med god Samvittighed kunde billiges, er de for en Del blevne rettede.

(2den Del.)

De Artikler, i hvilke de afskaffede Misbrug opregnes.

Da Kirkerne hos os ikke i nogen Troesartikel afviger fra den almindelige Kirke,[2]) men kun lader nogle faa Misbrug fare, som er nye og tvertimod Kirkelovenes Vilje opkomne ved Tidernes Skyld, saa beder vi, at eders keis. Majestæt naadig vil høre, baade hvad der er blevet forandret, og Aarsagerne, hvorfor Folket ikke er blevet tvunget til mod sin Samvittighed at iagttage hine Misbrug. Heller ikke fæste eders keis. Majestæt Tro til dem, der for at optænde Folks Had mod vore udspreder urimelige Bagvaskelser

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „Dette er omtrent Summen af den Lære, som er prædiket og lært i vore Kirker, Samvittighederne til ret, kristelig Undervisning og Trøst samt de troende til Fremvekst, ligesom vi ogsaa lige overfor Gud nødig vilde sætte vor egen Sjæl og Samvittighed i høieste og største Fare ved at misbruge det guddommelige Navn og Ord eller lade vore Børn og Efterkommere arve en anden Lære end den, der stemmer med det rene guddommelige Ord og kristelig Sandhed. Da nu denne Lære er klart grundet i den hellige Skrift og derhos, saavidt man kan skjønne af Fædrenes Skrifter, heller ikke strider mod den almindelige kristelige Kirke, end ikke mod den romerske, saa mener vi ogsaa, at vore Modstandere ikke kan være uenige med os i de ovenanførte Artikler. Derfor handler de, som uden nogen fast Grund i guddommelige Bud eller Skriftsteder foretager sig for deres Skyld at udelukke, forkaste og sky vore, ganske uvenlig, ublid og mod al kristelig Endrægtighed og Kjærlighed."

[2]) Efter den tyske Tekst: „den hellige Skrift eller den almindelige kristelige Kirke."

blandt Mængden. Paa denne Maade har de ved at opirre rettænkende Mænds Sind fra Begyndelsen af givet Anledning til denne Splid, og ved samme Kunstgreb stræber de nu at forøge Uenigheden. Thi eders kejs. Majestæt skal uden Tvil bringe i Erfaring, at det baade med Lære og Kirkeskikke staar bedre til hos os, end ubillige og ildesindede Mennesker beskriver det. Til Sandheden kan man da heller ikke komme ved at lytte til Folkesnak eller Fienders Bagvaskelser. Men det er let at skjønne, at intet tjener mere til at bevare Kirkeskikkenes Værdighed og nære Gudsfrygt og Fromhed hos Folket, end at Skikkene paa rette Maade iagttages i Kirkerne.

Den toogtyvende Artikel.

Om begge Skikkelser i Herrens Nadver.

1. Lægfolk bliver i Herrens Nadver Sakramentet meddelt under begge Skikkelser, fordi denne Skik har Herrens Befaling for sig Matt. 26 [27]: „Drikker alle deraf!" Her har Christus med klare Ord befalet om Kalken, at alle skal drikke deraf.

2. Og forat ikke nogen skal kunne komme med den Udflugt, at dette Ord gjælder alene Præsterne, saa anfører Paulus i Brevet til Korintierne [1 Kor. 11, 16] et Eksempel, hvoraf det fremlyser, at hele Menigheden har brugt begge Skikkelser. Og denne Skik vedligeholdt sig længe i Kirken, og det er ikke bekjendt, naar eller ved hvem den er bleven forandret, skjønt Kardinal Cusanus[1]) beretter, naar Forandringen er bleven stadfæstet. Cyprianus[2]) vidner paa nogle Steder, at Blodet blev givet Folket. Det samme vidner Hieronymus,[3]) som siger: „Præsterne forvalter Nadveren og uddeler Christi Blod til Folket." Ja endog Pave Gelasius forordner,[4]) at Sakramentet ikke maa deles (dist. 2 de consecratione, cap. "Comperimus"). Kun ved en Sedvane, som ikke er synderlig gammel, er det blevet anderledes. Men det er vist, at en Skik, som er indført imod Guds Anordning, ikke maa billiges, ligesom Kirkelovene vidner (dist. 8, cap. "Veritate" sqq.). Men denne Skik er indført ikke alene mod Skriften, men ogsaa mod de gamle Kirkelove og Kirkens Eksempel. Naar derfor nogle heller har villet annamme Sakramentet under begge Skikkelser, saa burde man ikke have tvunget dem til med Besværelse for Samvittigheden at gjøre anderledes. Og efterdi Sakramentets Deling ikke stemmer med Christi Indstiftelse, pleier man hos os ogsaa at lade den hidtil brugelige Processions[5]) bortfalde.

Den treogtyvende Artikel.

Om Præsternes Egteskab.

1. Der har været almindelig Klage over de Eksempler, der gaves af Præster, som førte et ukyst Levnet. Hvorfor ogsaa Pave Pius [den anden] skal have sagt, at der vistnok havde været Grunde til at negte Præsterne

---

1) Nicolaus af Cusa, Biskop i Brixen, død 1464.
2) Cyprianus, Biskop i Karthago, død som Martyr 258.
3) Hieronymus, en lærd Munk, Forf. af den latinske Bibeloversættelse (Vulgata), død 420.
4) Pave Gelasius, død 497. Den Forordning, hvortil her sigtes, findes i den romerske Kirkes Lovbog "Corpus juris canonici" p. d. anf. St.
5) Herved sigtes til den Skik i den romerske Kirke, at Nadverbrødet bliver baaret om i Procession, især paa Christi Legemsfest.

Egteskab, men at der var langt vegtigere Grunde til igjen at tilstede dem det. Saaledes beretter nemlig Platina.[1]) Da nu Presterne hos os vilde undgaa saadanne offentlige Forargelser, har de giftet sig og lært, at det stod dem frit for at indgaa Egteskab, først fordi Paulus siger: „For Skjørlevnets Skyld have hver Mand sin egen Hustru!" ligesaa: „Det er bedre at gifte sig end at lide Brynde" [1 Kor. 7, 2. 9]. For det andet siger Christus: „Hvo det kan fatte, han fatte det!" [Matt. 19, 12]; her lærer han, at ikke alle er skikkede til at leve i ugift Stand, eftersom Gud har skabt Mennesket til at forplante sig, 1 Mos. 1 [28]. Det staar heller ikke i menneskelig Magt uden særegen Guds Gave og Hjælp at forandre Skabningens Vilkaar. Derfor bør de, som ikke er skikkede til enlig Stand, indtræde i Egteskab. Thi Guds Indstiftelse og Anordning kan ingen menneskelig Lov og intet Løfte ophæve. Af disse Aarsager lærer da Presterne, at det staar dem frit for at indgaa Egteskab.

2. Det er ogsaa vist, at Presterne i den gamle Kirke var gifte. Thi endog Paulus siger: „Derfor bør en Biskop være ustraffelig, en Kvindes Mand" [1 Tim. 3, 2]. Og i Tyskland er Presterne først for 400 Aar siden med Magt blevne tvungne til ugift Stand; men de satte sig saa alvorlig derimod, at Erkebispen af Mainz, som skulde kundgjøre den romerske Paves Befaling om denne Sag, nær var bleven dræbt af de forbitrede Præster i et Oprør.[2]) Og saa voldelig gik man tilverks i denne Sag, at man ikke alene forbød Presterne for Fremtiden at indgaa Egteskab, men endog lod de allerede indgangne opløse, tvertimod alle guddommelige og menneskelige Love, ja endog tvertimod selve Kirkelovene, som var givne ikke alene af Paverne, men ogsaa af de mest ansеede Kirkeforsamlinger. Og da nu den menneskelige Natur bliver skrøbeligere, alt eftersom Verden ældes, er det paa høi Tid at drage Omsorg for, at ikke flere Laster indsniger sig i Tyskland.

3. Gud har endvidere indstiftet Egteskabet til Forebyggelse af menneskelig Skrøbelighed. Selve Kirkelovene siger, at den gamle Strenghed i de senere Tider stundom bør formildes formedelst Menneskenes Skrøbelighed, og det var at ønske, at dette ogsaa maatte ske i denne Sag. Det er ikke urimeligt, at den Tid kan komme, da Kirkerne vil mangle Præster, saafremt Egteskab længere skal formenes dem.

4. Men uagtet man her har Guds Indstiftelse, uagtet Kirkens Sedvane er vitterlig, uagtet hin urene enlige Stand afføder mangfoldig Forargelse, Hor og andre Laster, som fortjente at straffes af enhver retsindig Øvrighed, saa er der dog, forunderlig nok, ingen Sag, hvori man gaar frem med større Haardhed end Presternes Egteskab. Gud har befalet at holde Egteskabet i Ære. Lovene har i alle velordnede Statssamfund, endog hos Hedningerne, holdt det i høieste Agt og Ære. Men nu bliver Folk og dets Præster tvertimod Kirkelovenes Vilje straffede med pinefuld Død af ingen anden Grund, end fordi de har indgaaet Egteskab. Paulus kalder den Lære, som forbyder Egteskab, djævelsk, 1 Tim. 4 [1 flg.]. Dette er nuomstunder let at forstaa, da Egteskabsforbudet bliver hævdet ved slige Straffe.

5. Men ligesaalidt som nogen menneskelig Lov kan noget Løfte ophæve Guds Indstiftelse. Derfor raader ogsaa Cyprian til, at de Kvinder, som ikke holder sit Kyskhedsløfte, skal gifte sig. Hans Ord er disse i første

---

[1]) Platina, pavelig Historieskriver og Bibliotekar, død 1481.
[2]) Denne Begivenhed tildrog sig i Erfurt omtrent 1074.

Bogs ellevte Brev: „Men dersom de ikke kan eller ikke vil blive bestandige, da er det bedre, at de gifter sig, end at de formedelst sine Lyster skal falde i Ilden; i alle Fald maa de ikke volde Brødrene eller Søstrene nogen Forargelse."

6. Selve Kirkelovene viser Lemfældighed mod dem, som, efter hvad der hidtil har været det sedvanligste, har aflagt Løftet, førend de er komne til Skjels Aar og Alder.

Den fireogtyvende Artikel.

Om Messen.

1. Falskelig beskyldes vore Kirker for, at de afskaffer Messen;[1]) thi Messen bliver beholdt hos os og forrettet med den største Ærefrygt og Andagt. Ligeledes overholdes næsten alle de sedvanlige Kirkeskikke, undtagen at der paa nogle Steder iblandt de latinske Sange bruges tyske, som er tilføiede for at undervise Folket. Thi dertil alene er Kirkeskikke fornødne, at undervise de ukyndige. Ikke alene Paulus foreskriver [1 Kor. 14, 2 flg.], at der i Menigheden skal bruges et Tungemaal, som Folket forstaar, men dette er ogsaa forordnet ved menneskelig Lov.

2. Folket vænnes til at nyde Sakramentet i Forening, saa mange, som dertil er skikkede; dette forøger ogsaa Ærefrygten og Andagten ved den offentlige Gudstjeneste. Ingen tilstedes nemlig Adgang, medmindre han i Forveien er prøvet. Folket paamindes ogsaa om Sakramentets Værdighed og rette Brug samt om, hvor stor Trøst det bringer de ængstede Samvittigheder, forat de kan lære at sætte sin Lid til Gud og af ham vente og begjære alt godt. Denne Gudsdyrkelse behager Gud; en saadan Brug af Sakramentet nærer det fromme Sindelag mod Gud. Derfor synes Messen ikke at blive holdt med større Andagt hos vore Modstandere end hos os.

3. Men det er vitterligt, at alle retsindige Mænd længe har ført almindelig og høirøstet Klage ogsaa derover, at man skammelig har vanhelliget Messen ved at anvende den til Vinding. Thi det er ikke ubekjendt, hvorledes denne Uskik er vidt udbredt i alle Kirker, hvad det er for Folk, som holder Messe alene for Løn og Betaling, hvor mange der er, som holder den tvertimod Kirkelovens Forbud. Men Paulus truer haardelig dem, som uværdig omgaaes med Sakramentet, idet han siger: „Hvo der æder dette Brød eller drikker Herrens Kalk uværdig, skal være skyldig i Herrens Legeme og Blod" [1 Kor. 11, 27]. Efterat Præsterne derfor hos os er blevne paamindede om denne Synd, er de stille Messer[2]) hos os ophørte, saaledes som der næsten ingen stille Messe blev holdt uden for Vindings Skyld.

4. Biskoperne har heller ikke været uvidende om disse Misbrug, og havde de rettet dem itide, skulde der nu have været mindre Splid. Fordum har de ved at se gjennem Fingre ladet mange Misbrug indsnige sig i Kirken. Nu begynder de sent nok at klage over Kirkens Nød, da dog den nærværende Forvirring ingen anden Anledning har havt, end netop hine Misbrug, som var saa aabenbare, at de ikke længere kunde taales. Der

---

1) Ved „Messen" forstaaes her Altergangen som en Del af den kirkelige Gudstjeneste.

2) „Stille Messe" eller „privat Messe" kaldes i den romerske Kirke den Messe, hvorved ingen Uddeling af Nadveren finder Sted, men Præsten kun indvier Brødet og Vinen og ofrer Christi Legeme og Blod til Forsoning for levendes eller dødes Synder.

har reist sig store Tvistigheder om Messen, om Sakramentet. Maaske Verden nu straffes for den langvarige Vanhelligelse af Messerne, som de, der baade kunde og burde have raadet Bod derpaa, i saa mange Aarhundreder har taalt i Kirkerne. Thi der staar skrevet i de ti Bud: „Herren vil ikke holde den uskyldig, som tager hans Navn forfængelig" [2 Mos. 20, 7]. Men fra Verdens Begyndelse af synes aldrig noget helligt at være blevet saaledes misbrugt til Vinding som Messen.

5. Hertil kom endnu en Mening, som formerede de private Messer i det uendelige, nemlig at Christus ved sin Lidelse har fyldestgjort for Arvesynden og indstiftet Messen, forat der ved den skulde ske et Offer for de daglige Synder, baade Dødssynder og tilgivelige Synder. Heraf opkom den almindelige Mening, at Messen er et Verk, der ved gjort Gjerning[1]) udsletter levendes og dødes Synder. Saa begyndte man da at tviste om, hvorvidt en Messe, som blev læst for flere, var ligesaa kraftig som en for hver især. Dette Tvistemaal har fremkaldt hin uendelige Mangfoldighed af Messer.

6. Angaaende disse Meninger har vore paamindet om, at de afviger fra den hellige Skrift og krænker Christi Lidelses Ære. Thi Christi Lidelse var et Offer og en Fyldestgjørelse ikke alene for Arvesynden, men og for alle øvrige Synder, som der staar skrevet i Brevet til Hebræerne [10, 10]: „Vi er helliggjorte ved Jesu Christi Legemes Ofring den ene Gang." Ligeledes [10, 14]: „Med et Offer har han for stedse fuldkommet dem, som helliggjøres."

7. Ligeledes lærer Skriften, at vi retfærdiggjøres for Gud ved Troen paa Christus, naar vi tror, at vore Synder forlades os for Christi Skyld. Dersom nu Messen udsletter levendes og dødes Synder ved gjort Gjerning, da opnaaes Retfærdiggjørelsen ved Messens Gjerning, ikke ved Troen. Men dette tilsteder Skriften ikke.

8. Men Christus byder at gjøre dette til hans Ihukommelse [Luk. 22, 19]. Derfor er Messen indstiftet, forat Troen hos dem, som modtager Sakramentet, skal komme ihu, hvilke Velgjerninger den modtager ved Christus, samt opreise og trøste den ængstede Samvittighed; thi det er at ihukomme Christus, at ihukomme hans Velgjerninger og erkjende, at de i Sandhed bliver os tildel. Det er ikke nok at komme Historien ihu; thi den kan ogsaa Jøder og ugudelige ihukomme. Til den Ende skal derfor Messen holdes, at Sakramentet der kan blive meddelt dem, som trænger til Trøst, ligesom Ambrosius siger: „Fordi jeg altid synder, maa jeg altid tage Lægedom ind."[2])

9. Men efterdi Messen nu er en saadan Meddelelse af Sakramentet, saa bliver der hos os stadig holdt en almindelig Messe hver Helligdag samt ogsaa andre Dage, saafremt der gives nogen, som vil bruge Sakramentet, og da rækkes Sakramentet dem, som begjærer det. Og denne Skik er heller ikke ny i Kirken. Thi de gamle før Gregor nævnte intet om privat Messe. Om den almindelige Messe derimod taler de ofte. Chrysostomus siger, at Presten staar daglig for Alteret og kalder nogle til Nadverens Nydelse, afholder andre.[3]) Og af de gamle Kirkelove ser man, at en har holdt Messen, og af ham har de øvrige Præster og Diakoner annammet Herrens Legeme; thi saaledes lyder Ordene i den nicænske Kir-

[1]) Om Betydningen heraf, se S. 60, Anm. 6.

[2]) Disse Ord er tagne af et gammelt Skrift „om Sakramenterne", som tidligere blev tillagt Ambrosius, men maa antages at tilhøre en senere Tid.

[3]) Johannes Chrysostomus, Biskop i Konstantinopel, en især for sin Veltalenhed berømt Kirkefader, død 407.

kelov: „Diakonerne skal ifølge sin Orden efter Presterne modtage den hellige Nadver af Biskopen eller Presten.“ Og Paulus byder om Nadvernydelsen [1 Kor. 11, 33], at den ene skal bie paa den anden, forat Deltagelsen kan være fælles.

10. Da nu Messen, som den bruges hos os, har ifølge Skriftens og Fædrenes Vidnesbyrd Kirkens Eksempel for sig, saa fortrøster vi os til, at den ikke skal kunne misbruges, i Særdeleshed da de offentlige Kirkeskikke for en stor Del overholdes i Lighed med, hvad hidtil var Skik og Brug. Kun er Antallet af Messerne hos os forskjelligt, da det formedelst de store og aabenbare Misbrug var til Gavn at indskrænke det. Thi fordum blev der ikke engang i de talrigste Menigheder holdt Messer hver Dag, som “Historia tripartita”[1]) 9de Bog, 38te Kapitel vidner: „I Alexandria bliver Skrifterne hver Onsdag og Fredag læste og af Lærerne udlagte, og alt bliver forrettet, undtagen den høitidelige Offerhandling.“

Den femogtyvende Artikel.

Om Skriftemaalet.

1. Skriftemaalet er ikke afskaffet i Kirkerne hos os. Thi man pleier ikke at meddele Herrens Legeme uden til dem, som forud er prøvede og afløste. Og Folket bliver paa det omhyggeligste undervist om at tro Afløsningen, hvorom der før denne Tid har været en stor Taushed. Menigmand undervises om, at de skal agte Afløsningen saare høit, fordi den er Guds Røst og tilsiges efter Guds Befaling. Nøglemagten holdes i Ære, og der mindes om, hvilken stor Trøst den bringer de forfærdede Samvittigheder, og at Gud kræver Tro af os, at vi skal tro denne Afløsning som en Røst, der lyder fra Himmelen, og at denne Tro paa Christus i Sandhed opnaar og annammer Syndernes Forladelse. Tilforn var det de fyldestgjørende Gjerninger,[2]) som man over al Maade ophøiede, men om Troen, Christi Fortjeneste og Troens Retfærdighed talte man ikke et Ord. Derfor bør vore Kirker i dette Stykke ingenlunde lastes. Thi den Ros er selve vore Modstandere nødte til at give os, at Læren om Boden er med største Flid af vore bleven behandlet og opklaret.

2. Men om Skriftemaalet lærer de, at Opregning af Overtrædelserne ikke er fornøden, og at Samvittighederne heller ikke bør besværes med Bekymring for at opregne alle Overtrædelser, eftersom det er umuligt at opregne dem alle, som Salmen vidner [19, 13]: „Hvo merker, hvor ofte han feiler?“ Ligeledes Jeremias [17, 9]: „Bedragerisk er Hjertet, mere end alt andet, og ondt er det.“ Dersom ingen Synder blev forladte uden de, som var opregnede, kunde Samvittighederne aldrig faa Ro, da de hverken ser eller kan erindre de fleste Synder. De gamle Skribenter vidner ogsaa, at Opregning ikke er nødvendig. I Dekreterne anføres Chrysostomus's Ord, der lyder saa: „Jeg forlanger ikke af dig, at du offentlig skal angive dig selv eller anklage dig for andre; men jeg vil, at du skal adlyde Profeten, naar han siger: ‚Vælt din Vei paa Herren!‘ [Salm. 37, 5]. Bekjend

---

1) Et kirkehistorisk Værk af den østgotiske Statsmand, senere Munk Cassiodorus, der levede i Midten af det 6te Aarh.

2) Herved forstaaes de gode Gjerninger, som Skriftefaderen i den romerske Kirke paalægger Skriftebørnene til „Fyldestgjørelse“ for begangne Synder (f. Eks. Bønner, Almisser o. l.). I Forbindelse med „Angeren“ og „Bekjendelsen“ (for Presten) udgjør de efter hin Kirkes Lære „Bodens Sakramente“.

derfor dine Synder for Gud, den rette Dommer, med Bøn! Aabenbar kan dine Synder, ikke med Tungen, men i din Samvittigheds Erindring" o. s. v. Og Glosen om Boden (Dist. 5. cap. "Consideret") indrømmer, at Skriftemaalet kun er en menneskelig Anordning. Dog beholdes Skriftemaalet hos os saavel for den store Velgjernings Skyld, vi har i Afløsningen, som ogsaa paa Grund af andet Gavn for Samvittighederne.

Den seksogtyvende Artikel.

Om Forskjel paa Spiser.

1. Det har været en almindelig Tro ikke alene blandt Menigmand, men ogsaa blandt Kirkens Lærere, at Jagttagelse af Forskjel paa Spiser og lignende menneskelige Vedtægter var Gjerninger, nyttige til at fortjene Naaden og gjøre Fyldest for Synden. Og at hele Verden har ment dette, er klart deraf, at der daglig indførtes nye Skikke, nye Ordener, nye Helligdage, nye Faster, og at Lærerne i Guds Hus krævede Overholdelsen heraf som en nødvendig Gudsdyrkelse til at fortjene Naaden og gjorde Samvittighederne saare forskrækkede, naar noget af dette undlodes. Denne Tro paa menneskelige Anordninger har aastedkommet stor Skade i Kirken.

2. For det første er derved Læren om Naaden og Troens Retfærdighed bleven fordunklet, hvilken er det fornemste Stykke af Evangeliet og især bør indtage en høi og fremragende Stilling i Kirken, forat Christi Fortjeneste kan blive ret erkjendt og Troen, som tror, at Synderne forlades for Christi Skyld, blive sat høit over Gjerningerne. Derfor driver ogsaa Paulus mest paa dette Stykke, sætter Loven og menneskelige Overleveringer tilside for at vise, at den kristelige Retfærdighed er noget ganske andet end deslige Gjerninger, nemlig Troen, som tror, at Synderne forlades uforskyldt formedelst Christus. Men denne Pauli Lære er næsten bleven aldeles undertrykket af menneskelige Anordninger, som har fremkaldt den Mening, at man ved at gjøre Forskjel paa Spiser og ved lignende Dyrkelser maa fortjene Naade og Retfærdighed. Naar man handlede om Boden, talte man aldrig om Troen; man fremstillede alene disse syndestjørende Gjerninger; i disse alene syntes hele Boden at bestaa.

3. For det andet har disse Menneskebud fordunklet Guds Bud, idet Menneskebud blev langt foretrukne fremfor Guds Bud. Hele Kristendommen anseges at bestaa i Jagttagelsen af visse Helligdage, Skikke, Faster, Klædedragter. Disse Jagttagelser blev tillagte det saare ærefulde Navn af aandeligt Liv og fuldkomment Liv. Derimod havde Guds Bud til enhver i sit Kald ingen Anseelse: at en Husfader opdrog sine Børn, at en Moder fødte Børn, at en Fyrste regjerede sit Land, — dette ansaaes for verdslige og ufuldkomne Gjerninger, der var langt ringere end hine glimrende Jagttagelser. Og denne Vildfarelse voldte fromme Samvittigheder megen Pine, idet de sørgede over, at de var bundne til en ufuldkommen Livsstilling i Ægteskab, Øvrighedsposter og andre borgerlige Bestillinger, bemærkede Munke og deres lige og mente falskelig, at disses Jagttagelser var Gud mere velbehagelige.

4. For det tredje har saadanne Menneskebud bragt Samvittighederne i stor Fare, fordi det var umuligt at overholde dem alle, og man dog anså disse Jagttagelser for at være nødvendige Gudsdyrkelser. Gerson[1]) fortæller, at mange er faldne i Fortvilelse, at nogle endog

[1]) Johan Gerson, en berømt Lærer ved Universitetet i Paris, død 1429.

har berøvet sig selv Livet, fordi de mærkede, at de ikke kunde gjøre hine Vedtægter Fyldest, paa samme Tid, som de ikke fik høre noget Trøstens Ord om Troens Retfærdighed og Naaden. Man ser, hvorledes Summister[1]) og andre Teologer samler hine Forskrifter og søger efter Formildelser til Lettelse for Samvittighederne, og dog er det saa langt fra, at de derved tilfulde befrir Samvittighederne, at de undertiden tvertimod lægger Snarer for dem. Og i Skolerne og Prædikenerne har man været saaledes optagen med at samle hine Forskrifter, at man ikke har havt Tid til at røre ved Skriften og fremdrage den mere gavnlige Lære om Troen, om Korset, om Haabet, om de borgerlige Forholds Værd, om Samvittighedernes Trøst i haarde Anfegtelser. Derfor har Gerson og andre Teologer bitterlig klaget over, at Kiv om disse Menneskebud har hindret dem fra at beskjæftige sig med en bedre og nyttigere Lære. Ogsaa Augustinus forbyder at besvære Samvittighederne med deslige Jagttagelser og paaminder viselig Januarius om, at han maa vide, at saadanne Ting bør iagttages, men dog som ligegyldige; saaledes lyder nemlig hans Ord.

5. Man bør derfor ikke dømme om vore, at de uden skjellig Grund eller af Had til Biskoperne har rørt ved denne Sag, hvilket nogle falskelig mistænker dem for. Det gjordes høilig fornødent at advare Kirkerne om de Vildfarelser, som havde reist sig af hine misforstaaede Menneskebud. Thi Evangeliet driver os til at indskjærpe Menighederne Læren om Naaden og Retfærdigheden af Troen, hvilken dog ikke kan forstaaes, saafremt Folk tror at kunne fortjene Naaden ved selvvalgte Jagttagelser.

6. Derfor har de lært, at vi ikke kan fortjene Naaden eller blive retfærdiggjorte ved Jagttagelser af Menneskebud, hvorfor man ikke maa mene, at disse Jagttagelser er en nødvendig Gudsdyrkelse. De tilføier Vidnesbyrd af Skriften. I Matt. 15 [3] undskylder Christus Apostlerne, da de ikke havde rettet sig efter en almindelig vedtagen Skik, som dog ikke syntes at angaa noget i sig utilladeligt, men en Middelting og at være beslegtet med de i Loven foreskrevne Renselser, og siger [V. 9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud.“ Han kræver altsaa ingen unyttig Dyrkelse. Og lidt efter tilføier han: „Ikke det, som indkommer i Munden, gjør Mennesket urent.“ Ligeledes Rom. 14 [17]: „Guds Rige er ikke Mad og Drikke.“ Kol. 2 [16]: „Derfor dømme ingen eder i Mad eller i Drikke eller i Henseende til Høitid eller Nymaane eller Sabbat!“ ligeledes [V. 20. 21]: „Dersom I da er afdøde med Christus fra Verdens Børnelærdom, hvorfor lader I eder da, som om I endnu levede i Verden, besvære med Anordninger: Rør ikke, smag ikke, tag ikke derpaa?“ Ap. Gj. 15 [10. 11] siger Peter: „Hvi frister I da nu Gud ved at lægge et Aag paa Disciplenes Halse, som hverken vore Fædre eller vi har formaaet at bære? Men vi tror at blive salige ved vor Herres Jesu Christi Naade paa samme Maade som de.“ Her forbyder Peter at besvære Samvittighederne med flere Skikke, hvadenten de er fra Moses eller andre. Og 1 Tim. 4 [1–3] kaldes Forbudet mod Spiser Djævles Lærdom, fordi det strider mod Evangeliet at anordne eller øve saadanne Gjerninger i den Hensigt, derved at fortjene Naaden, eller som om der ikke kunde være Kristendom til uden saadan Dyrkelse.

7. Her forekaster Modstanderne os, at vi, ligesom [fordum] Jovinianus[2])

[1]) Saaledes kaldtes i den senere Middelalder de Teologer, der fremstillede Indbegrebet (summa) af den kristelige Lære i en videnskabelig Form.

[2]) Jovinian, en romersk Munk i det 4de Aarh., forkastede alle udvortes Gudfrygtighedsøvelser som unyttige og skadelige.

forbyder Kjødets Tugtelse og Dødelse. Men det vil befindes anderledes af vores Skrifter. Thi om Korset har de altid lært, at det bør de kristne at lide Trængsler. Dette er den rette, alvorlige og ustrømtede Dødelse, i mangehaande Trængsler at øves og korsfæstes med Christus.

8. Derhos lærer de, at enhver kristen er skyldig ved legemlig Tugt eller legemlige Øvelser og Arbeider saaledes at øve og betvinge sig selv, at ikke Vellevnet og Ørkesløshed skal anspore til Synd, — dog ikke, at vi ved disse Øvelser mener at fortjene Naaden eller gjøre Fyldest for vore Synder. Og denne legemlige Tugt har man uafladelig at øve, ikke alene paa nogle enkelte bestemte Dage; som Christus befaler [Luk. 21, 34]: „Vogter eder selv, at ikke eders Hjerter besværes med Fraadseri og Drukkenskab.“ Ligeledes [Matt. 17, 21]: „Dette Slags farer ikke ud, uden ved Bøn og Faste.“ Og Paulus siger [1 Kor. 9, 27]: „Jeg undertvinger mit Legeme og holder det i Trældom.“ Her viser han klarlig, at han derfor tugter sit Legeme, ikke for ved saadan Tugt at fortjene Syndernes Forladelse, men for at have sit Legeme underdanigt og skikket til aandelige Ting, at han kan opfylde sin Pligt efter sit Kald. Derfor fordømmes ikke selve Fasterne, men de Paabud, som foreskriver visse Dage, visse Spiser til Fare for Samvittigheden, som om deslige Gjerninger var en nødvendig Dyrkelse.

9. Dog vedligeholdes hos os de fleste af de Forføininger, der tjener til, at alt kan ske ordentlig i Kirken, saasom Anordningen om, hvad der ved Messen skal oplæses, samt om de vigtigste Høitider. Men derhos bliver Menigmand paamindet om, at en saadan Dyrkelse ikke gjør retfærdig for Gud, og at det ikke maa ansees for Synd at undlade saadanne Ting, naar det kan ske uden Forargelse. Denne Frihed med Hensyn til menneskelige Skikke var ikke Fædrene ubekjendt. I Østerland holdt de nemlig Paasken paa en anden Tid end i Rom, og da Romerne paa Grund af denne Forskjelighed bebreidede Østerlænderne for at have krænket Kirkens Enhed, minnede disse dem om, at saadanne Skikke ikke overalt behøver at være de samme. Irenæus[1]) siger: „Uoverensstemmelse angaaende Faste ophæver ikke Overensstemmelse i Troen“; ligesom ogsaa Pave Gregor (dist. 12) tilkjendegiver, at en saadan Uoverensstemmelse ikke krænker Kirkens Enhed. Og i Historia tripartita[2]) 9de Bog er mange Eksempler paa ulige Skikke samlede, og sammesteds læser vi følgende Ord: „Det var ikke Apostlernes Agt at give Anordninger om Helligdage, men at prædike en god Omgjængelse og Gudfrygtighed.“

Den syvogtyvende Artikel.

Om Munkeløfter.

1. Hvad der hos os læres om Munkeløfterne, vil man bedre forstaa, naar man kommer ihu, hvordan Klostrenes Tilstand har været, hvor meget der daglig i selve Klostrene er foregaaet tvertimod Kirkelovene. Paa Augustins Tid var de frie Foreninger; senere, da Klostertugten forfaldt, blev der overalt føiet Løfter til, forat Tugten kunde blive gjenoprettet ligesom ved et kunstigt udtænkt Fængsel. Efterhaanden blev der foruden Løfterne endnu tilføiet mange andre Vedtægter. Og disse Baand blev tvertimod Kirkelovene paalagte mange, førend de havde opnaaet den rette Alder.

---

[1]) Irenæus, berømt Kirkefader, Biskop i Lyon, død 202.
[2]) Se S. 71, Anm. 1.

Mange kom ind i dette Slags Liv uden at vide, hvad de dermed gjorde, idet de, om de end havde Alderen, dog manglede Forstand til at bedømme sine egne Kræfter. De, som da saaledes var besnærede, blev tvungne til at blive endog da, naar de ifølge Kirkelovene kunde blive befriede. Og dette hændte endog oftere i Nonnekloſtrene end i Munkekloſtrene, endskjønt man burde have vist større Skaansomhed mod det svagere Kjøn. Denne Haardhed mishagede mange retsindige Mænd før denne Tid, idet de saa, hvorledes unge Piger og Drenge blev stukne i Kloster blot for at faa Livsophold; de saa, hvilke ulykkelige Følger denne Fremgangsmaade havde, hvilke Forargelser den afstedkom, hvilke Snarer den lagde for Samvittighederne; de klagede over, at Kirkelovenes Myndighed i en saa yderst betænkelig Sag blev aldeles overseet og tilsidesat.

2. Til disse Ønder kom ogsaa en Anskuelse om hine Løfter, som man ved fordum har mishaget endog de forstandigere blandt Munkene selv. Man lærte nemlig, at Løfterne var at agte lige med Daaben; man lærte, at man ved dette Slags Liv fortjente Syndsforladelse og Retfærdighed for Gud. Ja man tillagde Munkelivet ikke alene at kunne fortjene Retfærdighed for Gud, men endog meget mere, efterdi man derved iagttog ikke alene Budene, men ogsaa de evangeliske Raad.[1])

3. Paa den Maade fik man Folk til at tro, at Munkeløftet var bedre end Daaben, at Munkelivet var mere fortjenstligt end Øvrighedspersoners, Præsters og lignendes Liv, hvilke tog vare paa sit Kald efter Guds Anordninger uden selvgjort Gudstjeneste. Intet af dette kan negtes; thi det staar i deres egne Skrifter.

4. Hvorledes gik det siden til i Kloſtrene? Fordum var de Skoler, hvor man undervistes i den hellige Skrift og andre Videnskaber, som er gavnlige for Kirken; derfra tog man Præster og Biſper. Nu er det anderledes; det er unødigt at fortælle, hvad Hvermand ved. Fordum sluttede de sig sammen for at lære. Nu foregiver de, at dette Slags Liv er indstiftet til at fortjene Naade og Retfærdighed, ja de udraaber det for en Fuldkommenhedens Stand og stiller det høit over Livet i enhver anden af Gud indstiftet Stand. Dette anføre vi uden af Had at overdrive noget, forat vores Lære om denne Sag kan blive bedre forstaaet.

5. For det første lærer de os saaledes angaaende dem, der indtræder i Egteskab, at det staar alle, som ikke er skikkede til at leve i ugift Stand, frit for at indtræde i Egteskab, fordi Løfter ikke kan gjøre Guds Indstiftelse og Befaling til intet. Det er Guds Befaling: „For Skjørlevnets Skyld have hver Mand sin egen Hustru!“ [1 Kor. 7, 2]. Og ikke Guds Befaling alene, men ogsaa Naturen, som den af ham er skabt og ordnet, nøder dem til at gifte sig, som ikke ved Guds særegne Gave derfra er undtagne, ifølge hint: „Det er ikke godt, at Mennesket er ene“ [1 Mos. 2, 18]. Derfor gjør ikke de sig skyldige i nogen Synd, som er hin Guds Befaling og Ordning lydige. Hvad kan indvendes herimod? Lad nogen anslaa Løftets forbindende Kraft saa høit, han vil, — han vil dog ikke kunne drive det dertil, at Løftet skal kunne gjøre Guds Befaling til intet. Kirkelovene bestemmer, at i ethvert Løfte forbeholdes den høieres Ret; saa

[1]) Foruden Lovens Bud, som alle skal holde, gives der efter den romerske Lære ogsaa „evangeliske Raad“, der kun er bestemte for dem, som vil opnaa en høiere Fuldkommenhed, end den af Loven krævede; hertil hører da navnlig de tre Munkeløfter, den frivillige Armod, Kyskhed og Lydighed.

gjælder da disse Løfter endnu meget mindre lige overfor Guds Bud. Dersom den ved Løfter indgangne Forpligtelse ikke af nogensomhelst Aarsag kunde forandres, saa kunde heller ikke de romerske Paver have fritaget derfor; thi et Menneske har ikke Lov til at ophæve en Forpligtelse, der ligefrem grunder sig paa et guddommeligt Bud. Men meget viselig har de romerske Paver formeent, at man bør vise Billighed med Hensyn til hin Forpligtelse. Man læser derfor, at de ofte har fritaget fra Løfterne. Bekjendt er Historien om Arragonernes Konge, der blev tilbagekaldt fra Klostret;[1]) ogsaa fra vor Tid har man Eksempler herpaa.

6. Dernæst, hvorfor anslaar Modstanderne Løftets forbindende Kraft eller Virkning saa høit, medens de tier stille om Løftets egen Natur, at det nemlig maa angaa Ting, som er mulige, at det maa være frivilligt, aflagt ifølge egen Drift og med velberaad Hu? Men hvorledes det staar i et Menneskes Magt at bevare en bestandig Kyskhed, er nokjom bekjendt. Og hvormange er det vel, som aflægger Løftet af egen Drift og med velberaad Hu? Unge Piger og Drenge overtales, førend de selv kan dømme derom, til at aflægge Løftet; stundom tvinges de endog dertil. Det er derfor ikke billigt at tale saa strengt om Forpligtelsen, da dog alle maa indrømme, at det strider mod Løftets Natur, at det bliver aflagt uden egen Drift og uden Overlæg. De fleste Kirkelove erklærer de Løfter for ugyldige, som er aflagte før det 15de Aar, fordi ingen før denne Alder antages at have saa megen Forstand, at han kan tage en Bestemmelse for sit hele Liv. En anden Kirkelov, som tager mere Hensyn til menneskelig Skrøbelighed, kræver nogle Aar mere; den forbyder, at der aflægges noget Løfte før det 18de Aar. Men hvilken af disse Love vi end vil følge, har dog de fleste gyldig Undskyldning til at forlade Klostrene, fordi de fleste har aflagt Løftet før denne Alder.

7. Endelig, om det end kunde dadles, at man brød Løftet, synes deraf dog ikke straks at følge, at Egteskaber, der er indgaaede af saadanne Personer, bør opløses. Augustin mener, at de ikke bør opløses (27de Spørgsm. 1ste Kap. om Egteskabet), og hans Mening er ikke af ringe Vegt, skjønt andre senere har været af en anden Mening.

8. Endskjønt nu Guds Anordning angaaende Egteskabet synes at fritage de fleste fra deres Løfter, anfører vore dog endnu en anden Grund for, at disse Løfter er ugyldige, den nemlig, at enhver Gudsdyrkelse, som uden Guds Befaling af Mennesker er indstiftet og udseet til at fortjene Retfærdiggjørelse og Naade, er ugudelig, som Christus siger: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud" [Matt. 15, 9]. Og Paulus lærer overalt, at Retfærdighed ikke er at søge ved vore egne Jagttagelser og Dyrkelser, som er udtænkte af Mennesker, men at den ved Troen vorder dem til Del, som tror, at de af Gud tages til Naade for Christi Skyld.

9. Men nu er det vitterligt, at Munkene har lært, at selvvalgte Gudsdyrkelser fyldestgjør for Synderne, fortjener Naade og Retfærdiggjørelse. Hvad er dette andet, end at forringe Christi Ære samt fordunkle og fornegte Troens Retfærdighed? Heraf følger da, at hine gjængse Løfter har været ugudelige Dyrkelser og derfor er ugyldige. Thi et ugudeligt og mod Guds Bud aflagt Løfte har ingen Gyldighed; thi, som Kirkeloven siger, intet Løfte bør binde til det, som er Synd.

---

[1]) Don Ramiro, Prins af Arragonien, var indtraadt i et Kloster, men ombyttede, da hans Broder, den arragoniske Konge, var død uden Børn, Klostret med Tronen i Aaret 1134.

10. Paulus siger: „I har intet med Christus at gjøre, I, som vil retfærdiggjøres ved Loven, I er faldne fra Naaden“ [Gal. 5, 4]. Saa gjælder det da ogsaa om dem, som vil retfærdiggjøres ved Løfter, at de intet har med Christus at gjøre og er faldne fra Naaden. Thi ogsaa de, der tilskriver Løfter sin Retfærdiggjørelse, tilskriver dermed sine egne Kræfter, hvad der egentlig hører Christi Ære til.

11. Men negtes kan det ikke, at Munkene har lært, at de ved sine Løfter og Jagttagelser bliver retfærdiggjorte og fortjener Syndernes Forladelse; ja de har fundet paa, hvad der er endnu urimeligere, de har sagt, at de kan laane andre sine gode Gjerninger. Dersom nogen vilde give en hadsk Skildring af disse Ting, hvor meget kunde han da ikke samle, hvorover nu Munkene selv skammer sig. Hertil kommer, at de har indbildt Folk, at disse selvgjorte Gudsdyrkelser er den kristelige Fuldkommenheds Stand. Er ikke dette at tilskrive Gjerningerne Retfærdiggjørelsen? Det er ikke en ringe Forargelse i Kirken at forelægge Folket en vis Dyrkelse, udtænkt af Mennesker uden Guds Anordning, og lære, at en saadan Dyrkelse retfærdiggjør Mennesket. Thi Troens Retfærdighed, som først og fremst bør forebrages i Kirkerne, sættes i Skyggen, naar hin vidunderlige Engledyrkelse, hint Armodens, Ydmyghedens og den enlige Stands udvortes Skin, holdes frem for Menneskenes Øine.

12. Desuden stilles Guds Bud og den rette Gudsdyrkelse i Skygge, naar Folk hører, at Munkene alene er i Fuldkommenhedens Stand; den kristelige Fuldkommenhed bestaar nemlig meget mere i alvorlig at frygte Gud og saa tillige sætte hele sin Lid til ham og formedelst Christus fortrøste sig til, at vi har en forsonet Gud, bede Gud om Hjælp og sikkert vente den af ham i alt, hvad vi efter Kalds Medfør har at udrette, samt derhos i vor udvortes Vandel ufortrødent gjøre gode Gjerninger og tage vare paa vort Kald. Heri bestaar den sande Fuldkommenhed og den sande Gudsdyrkelse; den bestaar ikke i enlig Stand, i Tiggeri eller i smudsige Klæder. Men Folket danner sig mange fordærvelige Meninger paa Grund af hine falske Lovtaler over Munkelivet. De hører ugift Stand hæves til Skyerne; derfor er det med besværet Samvittighed, at de lever i Egteskab. De hører, at Tiggere alene er fuldkomne; derfor er det med besværet Samvittighed, at de beholder sin Eiendom og driver Handel. De hører, at det kun er et evangelisk Raad ikke at søge Hevn; derfor er der nogle, som ikke betænker sig paa selv at tage Hevn i det private Liv; de hører nemlig, at det er et Raad, intet Bud. Andre derimod anser Øvrighedsposter og borgerlige Bestillinger for at være de kristne uværdige.

13. Vi læser om Eksempler paa Mennesker, der har forladt Egtefælle, Embede i Staten og skjult sig i Klostrene. Dette kaldte de at flyv Verden og søge et Liv, der er Gud velbehageligere, og de indsaa ikke, at man skal tjene Gud netop i de Bud, han selv har givet, ikke i de Bud, som er udtænkte af Mennesker. Ethvert Liv, som grunder sig paa Guds Anordning, er godt og fuldkomment. Herom gjøres det fornødent at paaminde Folket. Før disse Tider har ogsaa allerede Gerson dadlet Munkenes vildfarende Mening om Fuldkommenhed, og han bevidner, at paa hans Tid var den Lære ny, at Munkelivet var Fuldkommenhedens Stand.

14. Saa mange ugudelige Meninger medfører altsaa Løfterne: at de retfærdiggjør, at i dem bestaar den kristelige Fuldkommenhed, at de udgjør Opfyldelsen af alle Raad og Bud, at man ved dem gjør mere, end hvad Loven kræver. Da alt dette er falsk og grundløst, saa gjør det ogsaa Løfterne ugyldige.

Den otteogtyvende Artikel.

Om den kirkelige Magt.

1. Der har været stor Strid om Biskopernes Magt og Myndighed, under hvilken nogle paa en helt upassende Maade har sammenblandet geistlig og verdslig Magt. Og af denne Sammenblanding har de sværeste Krige, de største Uroligheder reist sig, idet Paverne, støttende sig til Nøglemagten, ikke alene har anordnet nye Gudsdyrkelser samt besværet Samvittighederne ved at forbeholde sig særegne Tilfælde og ved voldsomme Bansættelser, men endog formastet sig til at afsætte og indsætte Konger i Verden og fratage Keisere deres Herredømme. Denne ugudelige Færd har fromme og lærde Mænd i Kirken allerede for længe siden alvorlig dadlet. Til Samvittighedernes Trøst har vore derfor seet sig nødsagede til at vise Forskjellen mellem den geistlige og den verdslige Magt, og de har lært, at begge ifølge Guds Befaling skal betragtes med hellig Ærefrygt og holdes høit i Agt som Guds største Velgjerninger paa Jorden.

2. De lærer nemlig, at Nøglemagten eller Bispernes Magt ifølge Evangeliet er en Magt eller af Gud given Befaling og Fuldmagt til at forkynde Evangeliet, at forlade og beholde Synder og forvalte Sakramenterne. Thi med denne Befaling udsender Christus Apostlerne: „Ligesom Faderen har udsendt mig, saa sender og jeg eder. Annammer den Helligaand! Dersom I forlader nogen deres Synder, er de dem forladte; dersom I beholder nogen deres Synder, er de dem beholdne“ [Joh. 20, 21 flg.]. „Gaar bort i al Verden og prædiker Evangeliet for al Skabningen!“ o. s. v., Mark. 16 [15].

3. Denne Myndighed udøves alene ved at lære eller forkynde Ordet og række Sakramenterne, enten til mange eller til enkelte, eftersom Kaldet kan kræve det; thi her gives ikke timelige Ting, men evige, en evig Retfærdighed, den Helligaand, et evigt Liv. Disse Ting er ikke at faa uden Ordets og Sakramenternes Betjening, som Paulus siger: „Evangeliet er en Guds Kraft til Saliggjørelse for hver den, som tror“ [Rom. 1, 16]. Da altsaa den geistlige Magt har det Hverv at meddele evige Goder og alene udøves ved Ordets Betjening, er den ikke det verdslige Regimente til noget Hinder, ligesaalidt som Syngekunsten er det verdslige Regimente til Hinder; thi det verdslige Regimente har med ganske andre Ting at bestille end Evangeliet; Øvrigheden verger ikke Sjælene, men Legemerne og de legemlige Ting mod aabenbare Krænkelser, og holder ved Sværdet og timelige Straffe Menneskene i Ave for at opretholde den borgerlige Retfærdighed og Fred.

4. Derfor skal man ikke sammenblande den geistlige og den verdslige Magt. Den geistlige har sin Befaling, den nemlig, at forkynde Evangeliet og række Sakramenterne. Den skal intet Indgreb gjøre i fremmed Myndighed, ikke afsætte og indsætte Konger i Verden, ikke afskaffe Øvrighedens Love, ikke ophæve lovmæssig Lydighed, ikke lægge Hindringer i Veien for Domme angaaende nogen borgerlig Anordning eller Overenskomst, ikke foreskrive Øvrigheden Love angaaende Statens Forfatning, som Christus siger: „Mit Rige er ikke af denne Verden“ [Joh. 18, 36]. Ligeledes: „Hvem har sat mig til Dommer eller Deler over eder?“ [Luk. 12, 14]. Og Paulus siger: „Vort Borgerskab er i Himlene“, Fil. 3 [20]. „Vore Stridsvaaben er ikke kjødelige, men mægtige for Gud til at forstyrre Befæstninger“ o. s. v., 2 Kor. 10 [4].

5. Paa denne Maade skjelner vore mellem den ene og den anden Magts Kaldspligter og byder at holde begge i Agt og Ære og anerkjende dem som Guds Gaver og Velgjerninger.

6. Saafremt Biskoperne har nogen verdslig Magt, da har de denne ikke som Biskoper, ifølge Evangeliets Anordning, men ifølge menneskelig Ret, som noget, der af Konger og Keisere er dem forlenet til deres Besiddelsers verdslige Bestyrelse. Dette er imidlertid en anden Forretning end Evangeliets Betjening.

7. Naar der altsaa spørges om Biskopernes Embedsmyndighed, da bør der skjelnes mellem det verdslige Regimente og den geistlige Myndighed. Ifølge Evangeliet eller, som det heder, ifølge guddommelig Ret tilkommer der ikke Biskoperne som Biskoper, d. e. som dem, hvem Ordets og Sakramenternes Betjening er betroet, nogen anden Myndighed, end den at forlade Synder, undersøge Læren, forkaste den Lære, der afviger fra Evangeliet, udelukke de ugudelige, hvis Ugudelighed er aabenbar, af Kirkens Samfund, ikke ved menneskelig Magt, men ved Ordet. Heri er Menighederne nødvendigvis og ifølge guddommelig Ret skyldige at vise dem Lydighed ifølge hint Ord: „Hvo der hører eder, hører mig" [Luk. 10, 16]. Men naar de lærer eller fastsætter noget, som strider mod Evangeliet, da har Menighederne Guds Befaling, som forbyder Lydighed: „Vogter eder for de falske Profeter!" Matt. 7 [15]. „Selv om vi eller en Engel fra Himmelen forkynder et andet Evangelium, han være forbandet!" Gal. 1 [8]. „Vi formaar ikke noget mod Sandheden, men for Sandheden", 2 Kor, 13 [8]. Ligeledes: „Herren har givet mig Magt til Opbyggelse og ikke til Nedbrydelse" [V. 10]. Saaledes foreskriver ogsaa Kirkelovene (II. qu. VII. cap. ,,Sacerdotes'' og cap. ,,Oves''). Og Augustin siger i sit Skrift mod Petilians Brev: „Man skal heller ikke give de katholske Biskoper Medhold, saafremt de i noget Stykke farer vild eller har nogen Mening, som strider mod de guddommelige kanoniske Skrifter."

8. Dersom de har nogen anden Magt eller Embedsmyndighed til at dømme i visse Sager, som f. Eks. angaaende Egteskab, Tiende o. s. v., da har de denne ifølge menneskelig Ret; naar her Ordinarierne[1]) er efterladne, saa nødes Fyrsterne endog mod sin Vilje til at skifte Ret blandt sine Undersaatter, forat Freden kan blive bevaret.

9. Fremdeles er det ogsaa et omtvistet Spørgsmaal, om Bisperne eller Presterne har Ret til at anordne gudstjenstlige Skikke i Kirken samt fastsætte Love om Spiser, Høitider, Grader mellem Kirkens Tjenere, geistlige Ordener o. s. v. De, der tillægger Bisperne denne Myndighed, anfører dette Vidnesbyrd: „Jeg har endnu meget at sige eder, men I kan ikke bære det nu. Men naar han, Sandhedens Aand, kommer, skal han veilede eder til al Sandheden" [Joh. 16, 12]. De anfører ogsaa Apostlernes Eksempel, hvilke bød, at man skulde afholde sig fra Blodet og det kvalte [Ap. Gj. 15, 20]. De anfører, at Sabbaten er forandret til Søndagen, som det synes, tvertimod de ti Bud; og der er intet Eksempel, som de gjør mere Væsen af, end Sabbatens Forandring. Stor, paastaar de, maa Kirkens Magt være, naar den kan fritage for et af de ti Bud.

10. Men angaaende dette Spørgsmaal lærer vore saa, at Biskoperne som ovenfor vist, ikke har Magt til at fastsætte noget, som strider mod Evangeliet. Det samme lærer Kirkelovene (IX. Dist.). Endvidere strider det mod Skriften at give Love eller kræve dem opfyldte, forat vi ved saadan Jagttagelse skal gjøre Fyldest for vore Synder eller fortjene Naade og Retfærdighed. Thi Christi Fortjenestes Ære krænkes, naar vi ved saadanne

[1]) Ordinarius kaldes i den romerske Kirke enhver Biskop, der er den ordentlige og selvstændige Indehaver af den kirkelige Dommermyndighed indenfor et Stift.

Fagttagelser stræber at fortjene Retfærdiggjørelse. Det er ogsaa vitterligt, at paa Grund af denne Tro har Antallet af Overleveringerne i Kirken vokset i det uendelige, medens Læren om Troen og Troens Retfærdighed har været begraven, idet fra Tid til anden flere Festdage blev anordnede, Faster paabudne, nye Ceremonier, nye Helgendyrkelser indførte, fordi Ophavsmændene hertil troede, at de ved slige Gjerninger kunde fortjene sig Naaden. Saaledes er fordum Bodslovenes Antal vokset, hvoraf vi endnu ser nogle Spor i Fyldestgjørelserne.[1])

11. Ligeledes handler Ophavsmændene til saadanne Love mod Guds Befaling, naar de lægger Synden i visse Spiser, Dage og deslige Ting og besværer Kirken med Lovens Trældom, ret som om kristne for at fortjene Retfærdiggjørelsen behøvede en Dyrkelse som den levitiske, hvis Anordning da Gud skulde have betroet til Apostlerne og Biskoperne. Saa skriver nemlig nogle, og Paverne synes for en Del at være blevne vildledede ved Moselovens Eksempel. Herfra hidrører disse Byrder, at det skal være en Dødssynd at arbeide med Hænderne paa en Helligdag, selv naar andre ikke forarges derved, at det skal være en Dødssynd at forsømme de af Kirkelovene fastsatte Bedetimer, at visse Spiser besmitter Samvittigheden, at Faster er Gjerninger, som forsoner Gud, at Synd i et forbeholdt Tilfælde ikke kan forlades, udenat det sker i Kraft af dens Myndighed, som har taget Forbeholdet, uagtet dog selve Kirkelovene ikke taler om Forbehold af Skylden, men kun af den kirkelige Straf.

12. Hvorfra har Biskoperne Retten til at paalægge Kirkerne disse Bud til Samvittighedernes Besnærelse, da dog Peter [Ap. Gj. 15, 10] forbyder at lægge noget Aag paa Disciplenes Halse, og Paulus [2 Kor. 13, 10] siger, at der er givet dem Magt til Opbyggelse, ikke til Nedbrydelse? Hvorfor forøger de da Synderne ved disse Paabud?

13. Men der gives klare Vidnesbyrd, som forbyder at give deslige Bud, hvorved Naaden skulde kunne fortjenes, eller som skulde være nødvendige til Salighed. Paulus siger: „Derfor dømme ingen eder i Mad eller i Drikke eller i Henseende til Høitid eller Nymaane eller Sabbat!“ [Kol. 2, 16]. Ligeledes: „Dersom I da er afdøde med Christus fra Verdens Barnelærdom, hvorfor lader I eder da, som om I endnu levede i Verden, besvære med Anordninger: Rør ikke, smag ikke, tag ikke derpaa (hvilket alt dog er bestemt til at forgaa ved at bruges), efter Menneskenes Bud og Lærdomme? Saadanne har vel Skin af Visdom“ [V. 20 flg.]. Ligesaa hos Titus [1, 14] forbyder han aabenbarlig saadanne Bud: „Agter ikke paa jødiske Fabler og menneskelige Bud, som vender sig fra Sandheden!“

14. Saa taler ogsaa Christus selv [Matt. 15, 14] om dem, som kræver Opfyldelsen af Menneskebud: „Lader dem fare! Blinde er blindes Veiledere“; og han forkaster saadanne Dyrkelser: „Enhver Plante, som min himmelske Fader ikke har plantet, skal med Rod oprykkes“ [V. 13].

15. Dersom Biskoperne har Ret til at paalægge Kirkerne en Uendelighed af Menneskebud og lægge Snarer for Samvittighederne, hvorfor forbyder da Skriften saa tidt og ofte at give og at lyde Menneskebud? Hvorfor kalder den dem en djævelsk Lære [1 Tim. 4, 1]? Har da den Helligaand givet denne Advarsel forgjæves?

16. Heraf følger altsaa, at da Anordninger, der er indstiftede som nødvendige eller i den Tanke, derved at fortjene Naaden, staar i Strid med Evangeliet, er det ikke nogen Biskop tilladt at indstifte eller kræve saadanne

[1]) Smlgn. S. 71, Anm. 2.

Dyrkelser. Det er nemlig fornødent i Kirkerne at fastholde Læren om den kristelige Frihed, at Trældom under Loven ikke er nødvendig til Retfærdiggjørelse, som det heder i Brevet til Galaterne [5, 1]: „Lader eder ikke atter holde under Trældoms Aag!" Det er fornødent at holde fast ved det fornemste Stykke i Evangeliet, at vi erholder Naaden for intet ved Troen paa Christus, ikke ved visse Jagttagelser eller ved Dyrkelser, indstiftede af Mennesker.

17. Hvad skal man mene om Søndagen og lignende Kirkestikke? Hertil svares, at det er Biskoperne eller Presterne tilladt at træffe Foranstaltninger, forat alt i Kirkerne kan ske med Orden og Sømmelighed, ikke forat vi ved dem skal fortjene Naade eller gjøre fyldest for vore Synder, eller forat Samvittighederne skal bindes til at anse dem for nødvendige Dyrkelser og anse det for Synd, naar de overtræder dem uden Anstød for andre. Saaledes forordner Paulus, at i Forsamlingerne skal Kvinderne bedække sit Hoved [1 Kor. 11, 5. 6], at i Forsamlingerne skal de, der udlægger Skriften, høres, den ene efter den anden [1 Kor. 14, 30].

18. Saadanne Forføininger tilkommer det Kirken at overholde for Kjærlighedens og Fredens Skyld, forat den ene ikke skal forarge den anden, forat alt kan ske i Kirken med Orden og uden Forstyrrelse [1 Kor. 14, 40. smlgn. Fil. 2, 14], dog saa, at Samvittighederne ikke besværes eller anser dem for Ting, der er nødvendige til Salighed, og holder det for Synd, naar de krænker dem uden Anstød for andre, ligesom ingen vil falde paa at sige, at den Kvinde forsynder sig, som viser sig offentlig med ubedækket Hoved, naar ingen deri finder noget anstødeligt.

19. Saaledes forholder det sig med Søndagens, Paaskens, Pinsens samt lignende Helligdages Helligholdelse og Kirkestikkenes Jagttagelse. De, der mener, at Helligholdelsen af Søndagen istedenfor Sabbaten er i Kraft af Kirkens Myndighed paabuden som nødvendig, tager storlig feil. Skriften har ophævet Sabbaten, idet den lærer, at alle mosaiske Ceremonier kan bortfalde, efterat Evangeliet er aabenbaret. Men da det dog var nødvendigt at fastsætte en bestemt Dag, forat Folket kunde vide, naar de skulde komme sammen, saa har Kirken dertil bestemt Søndagen, som ogsaa af den Grund synes at være bleven foretrukken, forat man kunde have et Eksempel paa kristelig Frihed og vide, at hverken Sabbatens eller nogen anden Dags Helligholdelse er nødvendig.

20. Om Lovens Forandring, om den nye Lovs Skikke, om Sabbatens Forlæggelse har der været ført selsomme Disputationer, hvilke alle hidrører fra den falske Formening, at Kirken maatte have en Dyrkelse i Lighed med den levitiske, og at Christus har overdraget Apostlerne og Biskoperne at udtænke nye Ceremonier, som skulde være nødvendige til Salighed. Disse Vildfarelser har indsneget sig i Kirken paa en Tid, da Troens Retfærdighed ikke blev fremstillet med tilstrækkelig Klarhed. Nogle paastaar, at Søndagens Helligholdelse vel ikke er en guddommelig Anordning, men dog ligesom en guddommelig Anordning; de giver Forskrifter angaaende Helligdage, hvorvidt det paa dem er tilladt at arbeide. Hvad er saadanne Paastande andet, end Snarer for Samvittighederne? Thi om man end stræber at lempe paa Overleveringerne, kan man dog aldrig opnaa nogen ret Billighed, saalænge den Tro vedbliver, at de er nødvendige, og en saadan Tro maa vedblive overalt, hvor man intet vil vide af Troens Retfærdighed og den kristelige Frihed.

21. Apostlerne befalede, at man skulde afholde sig fra Blod [Ap. Gj. 15. 20]. Hvem iagttager vel det nu? Og dog synder ikke de, som nu

ikke iagttager det, fordi ikke engang Apostlerne selv vilde besvære Samvittighederne med en saadan Trældom, men forbød det for en Tid for at forebygge Forargelse. Ved et saadant Bud maa man nemlig have for Øie, hvad der er Evangeliets bestandige Vilje og Mening.

22. Neppe nogen af Kirkelovene bliver nøiagtig overholdt, og hver Dag gaar mange af dem af Brug selv hos dem, som paa det ivrigste forsvarer Overleveringerne. Heller ikke kan man paa nogen Maade skaffe Raad og Hjælp for Samvittighederne, medmindre saadan Billighed iagttages, at man erkjender, at de kan iagttages uden dog at ansees for nødvendige, og at Samvittighederne ikke krænkes, om end Overleveringerne gaar af Brug.

23. Men Biskoperne vilde lettelig kunne sikre sig den skyldige Lydighed, saafremt de ikke drev paa Fagttagelsen af Overleveringer, som ikke med god Samvittighed kan iagttages. Nu paabyder de ugift Stand, optager ingen [i Lærerstanden], medmindre han aflægger Ed paa ikke at ville forkynde Evangeliets rene Lære. Kirkerne forlanger ikke, at Bisperne for at tilveiebringe Enighed skal opgive noget af sin Værdighed, om saadant end vel kunde sømme sig for gode Hyrder. De forlanger kun, at de skal borttage utilbørlige Byrder, som er nye og paalagte imod den almindelige Kirkes Sedvane. Enkelte Bestemmelser kan vistnok fra først af have havt rimelige Grunde for sig, men passer dog ikke for senere Tider. Om nogle af dem er det klart, at det er Uforstand, som har fremkaldt dem. Det anstod derfor den prestelige Mildhed nu at lempe paa dem; thi Forandring i saadanne Ting rokker ikke Kirkens Enighed. Thi mange menneskelige Overleveringer har, som selve Kirkelovene udviser, i Tidens Løb undergaaet Forandring. Skulde vi derfor ikke opnaa, at disse Fagttagelser, som ikke kan overholdes uden Synd, vorder eftergivne, da bør det os at følge den apostoliske Regel, som byder at adlyde Gud mere end Mennesker [Ap. Gj. 5, 29].

24. Peter forbyder Biskoperne at herske og byde over Kirkerne [1 Pet. 5, 3]. Her handles dog ikke om at fratage Bisperne deres Myndighed, men her forlanges kun dette ene, at de skal taale, at Evangeliet forkyndes purt og rent, og vise Eftergivenhed med Hensyn til nogle faa Bestemmelser, som ikke kan iagttages uden Synd. Vil de heri intet eftergive, da se de selv til, hvorledes de kan aflægge Gud Regnskab for, at de ved sin Haardnakkethed har forvoldt Kirkens Splittelse.

Slutningsord.

1. Dette er de fornemste Artikler, der ansees for omtvistede. Thi endskjønt flere Misbrug kunde paatales, har vi dog for at undgaa Vidtløftighed kun sammensattet de vigtigste, hvoraf man lettelig vil kunne slutte sig til det øvrige.

2. Der har været ført høirøstede Klager over Afladen, over Valfarterne, over Misbrug af Bansættelsen. Sognene blev paa mangfoldige Maader plagede af Afladskræmmere. Utallige Tvistigheder havde Presterne med Munkene om Sogneret, Skriftemaal, Begravelser, Prædikener ved særegne Leiligheder og utallige andre Ting. Alt saadant har vi forbigaaet, forat det, som i denne Sag er det vigtigste, des lettere kunde blive forstaaet, naar det blev fremsat i al Korthed. Heller ikke er noget af dette ytret eller anført for at beskjæmme nogen. Kun det har vi omtalt, som forekom os

nødvendigt at sige, forat det kan indsees, at der hos os ikke er optaget noget hverken i Læren eller i Kirkeskikkene, som strider mod Skriften eller den almindelige Kirke; thi dette er vitterligt, at vi paa det omhyggeligste har vaaget over, at ingen nye eller ugudelige Lærdomme skulde faa Indpas i vore Kirker.

2. Ifølge eders keiserlige Majestæts Befaling har vi da hermed villet fremlægge ovenanførte Artikler, forat i dem vor Troesbekjendelse kan ligge for Dagen, og Hovedsummen erfares af den Lære, som Lærerne hos os fører. Skulde der savnes noget i denne Bekjendelse, da er vi beredte til, om Gud vil, at give en udførligere Forklaring i Overensstemmelse med Skrifterne.[1])

Eders keiserlige Majestæts tro og underdanige

Johannes, Hertug af Sachsen, Kurfyrste. Georg, Markgreve af Brandenburg. Ernst, Hertug af Lüneburg. Philipp, Landgreve af Hessen. Johannes Friedrich, Hertug af Sachsen. Frantz, Hertug af Lüneburg. Wolfgang, Fyrste af Anhalt. Raadet og Øvrigheden i Nürnberg. Raadet i Reutlingen.

---

[1]) Efter den tyske Tekst: „Og om der skulde findes nogen, som ikke havde nok deri, saa er man villig til at give en saadan videre Besked med Begrundelse af den guddommelige, hellige Skrift."

III.

Den augsburgske Konfessions Apologi.

Filip Melanchtons Fortale til Læseren.

1. Efterat vore Fyrsters Bekjendelse var bleven offentlig oplæst, har nogle Teologer og Munke forfattet en Gjendrivelse af vort Skrift, og da hans keiserlige Majestæt ligeledes havde ladet denne oplæse for de forsamlede Fyrster, har han forlangt af vore Fyrster, at de skal anerkjende denne Gjendrivelse.

2. Men efterdi vore havde hørt, at deri mange Artikler var forkastede, som de ikke med frelst Samvittighed kunde forkaste, udbad de sig en Afskrift af Konfutationen, forat de baade kunde se, hvad det var, Modstanderne fordømte, og gjendrive deres Grunde. Og i en saadan Sag, som angaar Religionen og Samvittighedernes Belærelse, troede de, at Modstanderne ikke vilde være uvillige til at overrække sit Skrift. Men dette var ikke at opnaa uden paa saare betænkelige Vilkaar, som vore ikke kunde gaa ind paa.

3. Men imidlertid blev der indledet en Underhandling, hvorved vore klarlig lagde for Dagen, at de ikke vilde unddrage sig nogen noksaa tung Byrde, forsaavidt det kunde ske med frelst Samvittighed. Men Modstanderne vedblev haardnakket sit Forlangende, at vi skulde indvilge i nogle aabenbare Misbrug og Vildfarelser, og da vi ikke kunde dette, forlangte hans keis. Majestæt paany, at vore Fyrster skulde anerkjende Konfutationen. Dette vægrede vore Fyrster sig ved at gjøre. Thi hvorledes kunde de i et Religionsanliggende anerkjende et Skrift, som de ikke havde seet? Især da de under Oplæsningen havde hørt, at adskillige Artikler var fordømte, med Hensyn til hvilke de ikke uden grovelig at forsynde sig kunde bifalde Modstandernes Domme.

4. Derfor blev det mig og nogle andre paalagt at affatte en Apologi for Konfessionen og deri fremsætte for hans keis. Majestæt Grundene til, at vi ikke kunde antage Konfutationen, samt gjendrive Modstandernes Bevisgrunde. Nogle af vore havde nemlig under Oplæsningen af Konfutationen opfanget det væsentligste af de deri anførte Paastande og Grunde. Denne Apologi blev da af vore ved Afskeden overrakt hans keis. Majestæt, forat han kunde se, at vi af de høieste og vegtigste Grunde hindredes i at godkjende Konfutationen. Men hans keis. Majestæt modtog ikke det overrakte Skrift.

5. Derefter er en Forordning udkommen, hvori Modstanderne roser sig af, at de af den hellige Skrift har gjendrevet vor Bekjendelse.

6. Her har du nu, kjære Læser, vor Apologi, hvoraf du vil se, baade hvorledes Modstanderne har dømt (vi har nemlig samvittighedsfuldt gjengivet, hvad de har anført), og at det er saa langt fra, at de ved Skriften har rokket vore Anskuelser, at de tvertimod har fordømt adskillige Artikler i aabenbar Strid med den Helligaands Skrift.

7. Hvorvel jeg fra først af har affattet denne Apologi i Samraad med nogle andre, har jeg dog nu, da samme skal udgaa i Trykken, føiet noget til. Derfor lader jeg den udgaa i mit Navn, forat ingen skal kunne besvære sig over, at Bogen er udkommen uden navngiven Forfatter.

8. Jeg har altid fulgt den Regel i denne Strid, saavidt muligt at bibeholde den brugelige Lærdoms Form, forat Enighed derved med Tiden des lettere skal kunne tilveiebringes. Ei heller har jeg nu gaaet anderledes frem, endskjønt jeg med god Grund kunde have ført mine samtidige længere bort fra Modstandernes Meninger.

9. Modstanderne derimod gaar saaledes frem i denne Sag, at de tydelig lægger for Dagen, at de hverken søger Sandhed eller Enighed, men alene tørster efter vort Blod.

10. Saa har jeg og nu skrevet saa lempelig som muligt. Og skulde et og andet falde vel skarpt, da vil jeg her forudskikke, at saadant er talt imod de Teologer og Munke, som har skrevet Konfutationen, ikke imod Keiseren eller Fyrsterne, hvem jeg viser al skyldig Ærbødighed. Jeg har nemlig først nylig seet Konfutationen og erfaret, at den er skreven med saa megen Snedighed og er saa fuld af Bagvaskelser, at den paa somme Steder kan vildlede endog forstandige Folk.

11. Alligevel har jeg ikke behandlet alle deres Forfalskninger, thi det vilde blive et endeløst Arbeide; men alene de fornemste Grunde har jeg sammenfattet, forat det kan blive vitterligt for al Verden, at vi har lært ret og gudeligt om Christi Evangelium. Vi har ikke Lyst til Strid, ei heller er vi ufølsomme for vor egen Fare; hvor stor denne er, det er let at skjønne af det bitre Had, hvoraf vore Modstandere sees at være optændte. Men vi kan ikke fornegte den klare og for Kirken nødvendige Sandhed. Thi vil vi heller lide Trængsel og Fare til Christi Ære og Kirkens Vel, og fortrøster vi os til, at vor Gud har Velbehag i saadan vor Tjeneste, samt haaber, at Efterkommerne vil fælde en retfærdigere Dom over os.

12. Thi det kan ikke negtes, at mange for Kirken høist fornødne Artikler af den kristelige Lære af vore igjen er bragte for Lyset og opklarede, hvilke hos Munkene, Kanonisterne og de sofistiske Teologer laa begravne under Læremeninger, hvis Fordærvelighed jeg her vil nærmere omtale.

13. Vi har offentlige Vidnesbyrd fra mange fromme Mænd, der takker Gud for denne store Velgjerning, at han nu om mange fornødne Stykker har givet os en bedre Oplysning, end man kan finde i alle vore Modstanderes Bøger tilsammen.

14. Saa vil vi da anbefale denne vor Sag til Christus, som engang skal dømme i denne Strid. Ham beder vi og, at han vil se ned til sine betrængte og adspredte Menigheder og føre dem til kristelig og varig Endrægtighed.

Konfessionens Apologi.

(Konfessionens Art. 1. Om Gud.)

Den første Artikel af vor Bekjendelse bifalder vore Modstandere, i hvilken vi fremsætter som vor Tro og Lære, at der er et guddommeligt, udødeligt o. s. v. Væsen og dog tre særskilte, lige evige Personer i samme guddommelige Væsen: Fader, Søn og Helligaand. Denne Artikel har vi altid lært og forfegtet, forvisfede om, at den i den hellige Skrift har sikre og faste Vidnesbyrd, som ikke kan rokkes. Og vi holder standhaftig fast ved, at de, som tror anderledes, staar udenfor Christi Kirke og er Afgudsdyrkere og Gudsbespottere.

Første Artikel (Konf. Art. 2.)

Om Arvesynden.

1. Den anden Artikel om Arvesynden bifalder vore Modstandere, dog saa, at de misbilliger vor Forklaring af Arvesynden, hvilken vi der dog kun i forbigaaende har anført. Her vil nu eders kejs. Majestæt straks i selve Indgangen se, at Konfutationens Forfattere ikke alene har manglet Omdømme, men ogsaa Ærlighed. Thi medens vi enfoldig har villet opregne i Korthed de Stykker, som indbefattes under Arvesynden, saa har hine opdigtet en ondskabsfuld Fortolkning og med Flid fordreiet vor Mening, som i sig selv intet anstødeligt indeholder. Saaledes siger de nemlig: At være uden Gudsfrygt og uden Tro er en gjørlig Synd; altsaa, slutter de, er det ikke Arvesynd.

2. Det er klart nok, at saadanne Spidsfindigheder er udklækkede i Skolerne og ikke i Keiserens Raad. Og skjønt denne Fordreielse meget let lader sig gjendrive, saa vil vi dog først, forat alle redelige Folk skal kunne se, at vi om denne Sag ikke lærer noget urimeligt, bede om, at man efterser det tyske Eksemplar af Konfessionen; dette vil fri os fra al Mistanke om ny Lære. Thi der heder det: „Fremdeles læres, at efter Adams Fald alle Mennesker, som fødes paa naturlig Maade, bliver undfangne og fødte i Synd, d. e., at de alle fra Moders Liv af er fulde af ond Lyst og Tilbøielighed og af Naturen ingen sand Gudsfrygt, ingen sand Tro paa Gud kan have." Dette Sted viser, at vi frakjender alle, som er fødte efter Kjødet, ikke alene Gjerningerne, men ogsaa Kraften eller Evnen til at opnaa Gudsfrygt og Tro paa Gud. Vi siger jo, at alle, som saaledes fødes, har ond Lyst og Tilbøielighed og formaar ikke at bringe det til sand Gudsfrygt og Tro paa Gud. Hvad kan indvendes imod dette? — Vi tror at være fuldkommen retfærdiggjorte i det mindste i retsindige Folks Øine. Thi i samme Forstand fraskriver den latinske Tekst Naturen al Dygtighed, d. e. fraskriver den Evnen og Kraften til at frygte Gud og tro paa ham og, hvad den voksne angaar, tillige Gjerningen. Naar vi saaledes taler om den onde Begjærlighed, mener vi derved ikke alene Gjerningen eller Frugterne, men Naturens bestandige Tilbøielighed.

3. Men senere skal vi udførligere vise, at vor Beskrivelse [af Arvesynden] stemmer overens med den vedtagne og ældgamle Forklaring. Thi først maa vi oplyse om Grunden til, at vi paa det Sted har brugt netop disse og ikke andre Ord. Modstanderne selv indrømmer i sine Skoler, at

den onde Begjærlighed er, som de udtrykker sig, „Arvesyndens Materiale".[1]) Derfor kunde dette Punkt ikke forbigaaes ved Forklaringen af Arvesynden, især i denne Tid, da nogle filosoferer om denne Sag paa en lidet kristelig Maade.

4. Thi der er nogle, som paastaar, at Arvesynden ikke er nogen Brøst eller Fordærvelse i Menneskets Natur, men alene en Trælleſtand eller Dødeligheds-Vilkaar, som alle Adams Børn bærer, uden nogen egen Skyld, formedelst fremmed Brøde; de tilføier, at ingen bliver evig fordømt formedelst Arvesynden. Det forholder sig da hermed paa samme Vis, som der af en Trælkvinde kun fødes Trælle, der er dette Vilkaar underkastede, ikke formedelst nogen Brøst i deres Natur, men formedelst Moderens Ulykke. For nu at vise, at denne ugudelige Mening ikke bifaldes af os, har vi nævnt den onde Begjærlighed, i god Mening brugt Udtrykket Sygdom og vist, at Menneskets Natur er fordærvet og syndefuld fra Fødselen af.

5. Men vi har ikke alene talt om den onde Begjærlighed, men ogsaa sagt, at der fattes Gudsfrygt og Tro. Dette har vi tilføiet af følgende Grund. Ogsaa de skolastiske Lærere[2]) forringer Arvesynden, saasom de ikke ret forstaar den Forklaring af Arvesynden, som er overleveret af Fædrene. Om „Tønderet"[3]) paastaar de, at det er en Beskaffenhed ved Legemet, og paa sin sedvanlige taabelige Vis spørger de da, om denne Beskaffenhed er kommen fra Smittestoffet i Æblet eller fra Slangens Aande, om den forøges ved Brugen af Lægemidler? Under deslige Spørgsmaal har de begravet det, som her er Hovedsagen. Naar de derfor taler om Arvesynden, omtaler de ikke Menneskenaturens vigtigste Brøst, nemlig at den ikke kjender Gud, at den foragter Gud, mangler Gudsfrygt og Tro, hader Guds Dom, flyr for den dømmende Gud, vredes paa Gud, mistviler om Naaden, sætter sin Lid til det nærværende o. s. v. Disse Sygdomme som strider allermest imod Guds Lov, gaar Skolastikerne forbi, ja de tillægger endog den menneskelige Natur usvækkede Kræfter til at elske Gud over alle Ting, til at holde hans Bud, endog efter Gjerningernes sande Væsen. Og de ser ikke, at de modsiger sig selv. Thi af egen Kraft at kunne elske Gud over alle Ting og holde hans Bud, hvad er det andet, end at have den oprindelige Retfærdighed? Og dersom Menneskenaturen har saa store Kræfter, at den af sig selv kan elske Gud over alle Ting, som Skolastikerne dristig forsikrer, hvad bliver saa Arvesynden? Og hvortil behøves Christi Naade, saafremt vi kunde blive retfærdige ved egen Retfærdighed? Hvortil behøves den Helligaand, dersom Menneskets naturlige Kræfter af sig selv formaaede at elske Gud over alle Ting og holde hans Bud? Hvem ser ikke, hvor bagvendt Modstanderne lærer herom? De lettere Sygdomme i den menneskelige Natur anerkjender de, de sværere Sgdomme anerkjender de ikke, om hvilke dog Skriften overalt paaminder os, og som Profeterne stedse klager over, nemlig den kjødelige Sikkerhed, Foragt for Gud, Had til Gud og anden saadan os medfødt Fordærvelse. Men efterat Skolastikerne har blandet ind i den kristelige

---

1) Saaledes betegner Skolastikerne den onde Lyst som det, hvori Arvesynden egentlig bestaar eller har sit Stof, i Modsætning til dens „Formale" eller det, der gjør den til Synd, Mangelen af den oprindelige Retfærdighed.

2) Skolastikere (Skolelærere) kaldte man i Middelalderen de Teologer, der søgte at give en filosofisk Fremstilling og Begrundelse af den romerske Kirkes Lære.

3) Som et „Tønder" til det onde betegnes Arvesynden saavel af ældre som senere Skolastikere, men medens hine derved mente den syndige Lyst, saa tænker derimod disse kun paa en Uorden i Menneskets naturlige Kræfter.

Lære sin Fornuftlære om Naturens Fuldkommenhed og har tillagt den frie Vilje og de [af den] „fremlokkede“ Gjerninger[1]) mere, end ret er, samt lært, at Menneskene bliver retfærdige for Gud ved en filosofisk eller borgerlig Retfærdighed, hvilken ogsaa vi erkjender er Fornuften underlagt og nogenlunde staar i vor egen Magt, saa har de ikke kunnet se den menneskelige Naturs indre Besmittelse. Og denne kan da heller ikke erkjendes uden alene af Guds Ord, som de skolastiske Teologer i sine Skrifter kun sjelden befatter sig med.

6. Det var af disse Grunde, at vi i Beskrivelsen af Arvesynden baade nævnte den onde Lyst og fraskjendte Menneskets naturlige Kræfter Gudsfrygt og Tillid til Gud. Thi vi vilde vise, at Arvesynden indbefatter i sig ogsaa disse Brøst: Mangel paa Gudserkjendelse, Foragt for Gud, Mangel paa Gudsfrygt og Tro, Udygtighed til at elske Gud. Dette er Grundforvorvelsen i den menneskelige Natur, som og staar i ligefrem Strid med Lovens første Tavle.

7. Og noget nyt har vi ikke fremført. Den gamle Forklaring, ret forstaaet, udtaler netop det samme, naar den siger, at Arvesynden er „Mangel af den oprindelige Retfærdighed“. Men hvad er Retfærdighed? Skolastikerne tvister her om svidsfindige Spørgsmaal, forklarer derimod ikke, hvad den oprindelige Retfærdighed er. Retfærdighed omfatter jo i Skriften ikke alene Lovens anden Tavle, men ogsaa den første, der kræver Gudsfrygt, Tro og Kjærlighed til Gud. Derfor skulde den oprindelige Retfærdighed ikke have bestaaet alene i en fuldkommen Ligevegt mellem Legemets Egenskaber, men ogsaa i disse Gaver: en klar Gudserkjendelse, Gudsfrygt, Tillid til Gud eller i det mindste den rette Beskaffenhed og Kraften til at opnaa alt dette. Og dette bevidner Skriften, naar den siger, at Mennesket er skabt „i Guds Billede og Lignelse“. Thi hvad er dette andet, end at der i Mennesket var udvræget en Visdom og Retfærdighed, hvorved det kunde fatte Gud, og hvori Gud afspeilede sig, d. e. at disse Gaver var Mennesket skjænkede: Gudserkjendelse, Gudsfrygt, Tillid til Gud og deslige. Thi saaledes udlægger Irenæus og Ambrosius Gudsbilledet, hvilken sidste blandt meget andet om denne Sag et steds siger saaledes: „Altsaa er den Sjæl ikke skabt efter Guds Billede, i hvilken Gud ikke altid er.“ Og Paulus viser i Efes. [4, 2] og Kol. [3, 10], at Gudsbilledet bestaar i Gudserkjendelse, Retfærdighed og Sandhed. Og Lombardus[2]) tager ikke i Betænkning at sige, at den oprindelige Retfærdighed netop er den Lighed med Gud, som af Gud er Mennesket given. Vi anfører de gamles Meninger, som ikke staar i Strid med Augustins Forklaring af [Guds-] Billedet.

8. Naar derfor den gamle Forklaring siger, at Synden bestaar i Mangel paa Retfærdighed, saa mener den ikke alene, at de lavere Kræfter hos Mennesket er Gud ulydige, men ogsaa, at der fattes Gudserkjendelse, Tillid til Gud, Gudsfrygt og Kjærlighed til Gud, ja endog Evnen til at opnaa alt dette. Teologerne selv lærer jo i Skolerne, at disse Ting ikke kan opnaaes uden bestemte Gaver og Aandens Bistand. Og netop disse Gaver er det, vi, forat man ret skal forstaa det, kalder Gudserkjendelse, Gudsfrygt og Tillid til Gud. Heraf fremgaar det klart, at den gamle Forklaring [af Arvesynden] siger netop det samme, som vi siger, naar vi lærer, at der fattes

---

[1]) Se herom nedenfor Art. 2, 4. 12.

[2]) Petrus Lombardus, en berømt Skolastiker, Lærer og Biskop i Paris, død 1164.

Gudsfrygt og Tro, nemlig ikke alene Gjerningen, men ogsaa Evnen og Kraften til at opnaa den.

9. Netop det samme er ogsaa Meningen af Augustins Forklaring, naar han, som han pleier, beskriver Arvesynden som den onde Lyst. Thi han vil dermed sige, at den onde Lyst er kommen istedenfor den tabte Retfærdighed. Thi eftersom den syge Natur ikke kan frygte og elske Gud, ikke tro Gud, saa eftertragter og elsker den de kjødelige Ting, og Guds Dom vil den da enten i sin kjødelige Sikkerhed foragte eller i sin Forskrækkelse hade. Saaledes er hos Augustin begge Dele indbefattede, baade Mangelen og den fordærvede Tilstand, som er fulgt paa den. Og den onde Lyst er saaledes ikke alene en Fordærvelse i Menneskets legemlige Natur, men ogsaa en syndig Tilbøielighed til det kjødelige i de høiere Kræfter. Og de, som paa en Gang tillægger Mennesket en ond Lyst, der ikke er dødet af den Helligaand, og Kjærlighed til Gud over alle Ting, ved ikke selv, hvad de siger.

10. Vi har derfor i Beskrivelsen af Arvesynden fremhævet begge Dele, nemlig først hine Mangler, at vi ikke kan tro Gud, ei formaar at frygte og elske Gud, dernæst at vi har ond Begjærlighed, som tragter efter kjødelige Ting tvertimod Guds Ord, d. e. tragter ikke alene efter Legemets Vellyst, men ogsaa efter kjødelig Visdom og Retfærdighed og sætter sin Lid til disse Goder, idet den foragter Gud. Og ikke alene de gamle, men ogsaa de mere forstandige blandt de nyere lærer, at Arvesynden i Sandhed bestaar af begge hine Stykker tilsammen, nemlig: hine nysnævnte Mangler og den onde Begjærlighed. Thi saa siger Thomas[1]): „Arvesynden bestaar i Mangel af den oprindelige Retfærdighed i Forening med en uordentlig Beskaffenhed af Sjælens Evner, hvorfor den ikke er en blot og bar Mangel, men ogsaa en fordærvet Tilstand." Og Bonaventura[2]) siger: „Naar man spørger om, hvad Arvesynden er, svares der rettelig, at den er en utæmmet ond Lyst. Men ogsaa det er ret svaret, at den er Mangel af den skyldige Retfærdighed. Og det ene af disse Svar indeholdes i det andet." Det samme er Hugos[3]) Mening, naar han siger: „Arvesynden er Blindhed i Hjertet og ond Lyst i Kjødet." Han vil nemlig dermed vise, at vi fra Moders Liv bringer med os Mangel paa Gudserkjendelse, Vantro, Mishaab, Foragt for Gud, Had til ham. Thi dette har han indbefattet i det Ord „Blindhed". Og disse Meninger stemmer overens med Skrifterne. Thi Paulus nævner stundom udtrykkelig Mangelen; saaledes 1 Kor. [2, 14]: „Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som hører Guds Aand til." Et andet Sted [Rom. 7, 5] omtaler han den onde Lyst, som er virksom i Lemmerne og føder af sig onde Frugter. Vi kunde anføre flere Skriftsteder for begge disse Stykker, men i en soleklar Sag behøves der ikke Vidnesbyrd. Og den skjønsomme Læser vil let kunne forstaa, at det ikke er gjørlig Synd alene, dette: at være uden Gudsfrygt og uden Tro; det er en vedvarende Brøst i Naturen, saalænge den ikke er fornyet.

---

1) Thomas Aquinas, den største af alle Skolastikerne, Dominikanermunk og Lærer i Paris, død 1274.

2) Bonaventura, en berømt Skolastiker, Franciskanermunk og Lærer i Paris, død som Biskop og Kardinal 1274.

3) Hugo af St. Victor (et Kloster i Paris), bekjendt som en af de Kirkelærere, der i Middelalderen søgte at forene Skolastiken med en vis Erfarings- og Følelsesteologi, som man kaldte Mystik; død 1140.

11. Vi fører altsaa angaaende Arvesynden ingen Lære, som er fremmed enten for Skriften eller for den almindelige Kirke; men de allervigtigste Sandheder i Skriften og hos Fædrene, som hos de nyere Teologer er blevne begravede under spidsfindige Stridigheder, har vi atter renset og bragt frem for Lyset. Thi Sagen selv viser klart, at de nyere Teologer ikke har forstaaet, hvad Fædrene mener, naar de taler om „Mangelen". Men det er høist fornødent at erkjende, hvad Arvesynden er. Thi ei kan Storheden af Christi Naade forstaaes, medmindre vor Brøst og Elendighed vorder erkjendt. Al Menneskets Retfærdighed er idel Hykleri for Gud, saafremt vi ikke erkjender, at Hjertet af Naturen fattes Kjærlighed, Frygt, Tillid til Gud. Derfor siger Profeten [Jer. 31, 19]: „Efterat jeg er bragt til Forstand, slaar jeg mig paa Lænden." Ligesaa [Salme 116, 11]: „Jeg sagde i min Angest: Hvert Menneske er en Løgner", d. e. tænker ikke ret om Gud.

12. Her skjelder nu vore Modstandere ogsaa paa Luther, fordi han har skrevet, at Arvesynden vedvarer efter Daaben, og de tilføier, at denne Artikel med Rette er bleven fordømt af Pave Leo X. Men eders keis. Majestæt vil finde, at dette er en aabenbar Bagvaskelse. Thi Modstanderne ved godt, i hvilken Mening Luther vil have dette sagt, at Arvesynden bliver tilbage efter Daaben. Han har altid skrevet saaledes, at Daaben borttager Arvesyndens Skyld, omend Syndens Materiale, som de kalder det, nemlig den onde Lyst, vedbliver. Og om dette Materiale har han derhos tilføiet, at den Helligaand, som gives ved Daaben, begynder at døde den onde Lyst og skaber nye Rørelser i Mennesket. Paa samme Maade udtaler ogsaa Augustin sig, naar han siger: „Synden forlades i Daaben, ikke saaledes, at den ikke er mere, men saa, at den ikke tilregnes." Her bekjender han aabenlyst, at Synden er, d. e. vedbliver, skjønt den ikke tilregnes. Og denne Mening fandt de senere Lærere saadant Behag i, at den endog er bleven anført i Dekreterne. Og imod Julian[1]) ytrer Augustin: „Den Lov, som er i Lemmerne, er afskaffet ved den aandelige Gjenfødelse og vedbliver dog i det forkrænkelige Kjød. Den er afskaffet, thi Skylden er forladt i Sakramentet, ved hvilket de troende gjenfødes; men den vedbliver, thi den virker Lyster, mod hvilke de troende strider." At Luther tænker og lærer saaledes, ved Modstanderne vel, og da de ikke kan omstøde Sagen selv, fordreier de hans Ord for ved dette Kunstgreb at komme den uskyldige tillivs.

13. Men de siger videre, at den onde Lyst er en Straf, ikke nogen Synd. Luther paastaar derimod, at den er en Synd. Ovenfor er vist, at Augustin forklarer Arvesynden som den onde Lyst. De faar da gaa i Rette med Augustin, ifald denne Mening indeholder noget urigtigt. Derhos siger Paulus: „Jeg vidste ikke, at Begjærligheden var Synd, dersom Loven ikke havde sagt: Du skal ikke begjære!" Ligesaa: „Jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som strider mod mit Sinds Lov og tager mig fangen under Syndens Lov, som er i mine Lemmer" [Rom. 7, 23]. Disse Vidnesbyrd kan ikke omstødes ved nogen Spidsfindighed. De siger jo klarlig, at Begjærligheden er Synd, hvilken dog ikke tilregnes dem, der er i Christus, om den end i sig selv er skyldig til Døden, hvor den ikke forlades. Dette er uden Modsigelse Fædrenes Mening. Thi Augustin gjendriver i et vidtløftigt Stridsskrift deres Mening, som lærer, at Begjærligheden i Mennesket ikke er Synd, men noget, som hverken er ondt eller godt, paa samme Maade som Legemets Farve eller strøbelig Helbred.

---

[1]) Julian, Biskop af Eclanum, en Tilhænger af Pelagius (S. 57, Anm. 2).

14. Og saafremt Modstanderne vil paastaa, at „Tønderet“ i sig selv er hverken ondt eller godt, da har de ikke alene mange Steder i den hellige Skrift, men ogsaa den hele Kirke imod sig. Thi hvem har nogensinde vovet at sige, at dette er ligegyldige Ting, om end det fulde Samtykke ikke kom til, nemlig: at tvile om Guds Vrede, om Guds Naade, om Guds Ord, at hade Guds Domme, at harmes over, at Gud ikke straks frelser af Trængsler, at knurre over, at det gaar de onde bedre end de gode, at optændes af Vrede, Vellyst, Begjærlighed efter Ære, Gods o. s. v. Og saadant finder ogsaa de fromme hos sig, som Salmerne og Profeterne klarlig viser. Men Skolerne har i denne Sag fra Filosofien indført Meninger, som er aldeles fremmede [for den hellige Skrift], saasom, at vi paa Grund af vore Begjærligheder hverken er onde eller gode, hverken er at rose eller laste, ligesaa at intet er Synd, uden hvad der sker med frit Forsæt. Disse Meninger er hos Filosoferne alene at forstaa om den borgerlige Dom, ikke om Guds Dom. Ligesaa uvittig indflikker de ogsaa andre Meninger, saasom at Naturen ikke er ond. Sagt paa rette Sted, har vi intet derimod at indvende; men det anvendes ikke ret, naar det bruges til at forringe Arvesynden. Ikke desto mindre læser man saadanne Meninger hos Skolastikerne, som meget utidig sammenblander den filosofiske eller borgerlige Pligtlære med Evangeliets. Og dette blev nu ikke alene foredraget i Skolerne, men fra Skolerne er det, som det pleier at gaa, kommet ud iblandt Folket. Og disse Vildfarelser fik Overhaand, nærede Tilliden til Menneskets egen Kraft og formørkede Erkjendelsen af Christi Naade. For nu at betegne, hvor stor Arvesynden og den menneskelige Skrøbelighed er, har Luther lært, at det, som bliver tilbage af Arvesynden hos Mennesket, efter sit Væsen ikke er nogen ligegyldig Sag, men trænger til Christi Naade, forat det ikke skal blive tilregnet, og til den Helligaand, forat det skal blive dødet.

15. Skolastikerne forringer begge Dele, baade Synden og Straffen, naar de lærer, at Mennesket ved egne Kræfter kan holde Guds Befalinger. I 1ste Mosеb. derimod bliver den Straf, der paalægges for Arvesynden, ganske anderledes beskreven. Der bliver nemlig den menneskelige Natur underlagt ikke alene Døden og andre legemlige Onder, men ogsaa Djævelens Herredømme. Thi der [1 Mos. 3, 15] bliver denne forfærdelige Dom afsagt: „Jeg vil sætte Fiendskab mellem dig og Kvinden og mellem din Sæd og hendes Sæd.“ Mangelen og den onde Lyst er paa en Gang baade Straf og Synd; Døden og de andre legemlige Onder samt Djævelens Tyranni er Straffe i egentlig Forstand. Thi den menneskelige Natur er given hen i Trældom og holdes fangen af Djævelen, som bedaarer den ved ugudelige Tanker og Vildfarelser og driver den til alslags Synder. Men ligesom Djævelen ikke kan besejres uden Christi Hjælp, saaledes kan vi ikke ved egne Kræfter befri os fra hin Trældom. Selve Verdens Historie viser, hvor stor Magt Djævelens Rige har. Verden er fuld af Bespottelser imod Gud og af ugudelige Lærdomme, og i disse Garn holder Djævelen dem fangne, som i Verdens Øine er vise og retfærdige. Hos andre aabenbarer sig grovere Laster. Men efterdi Christus er os given for at borttage baade disse Synder og disse Straffe og for at afskaffe Djævelens Rige, Synden og Døden, saa kan vi ikke forstaa Christi Velgjerning, medmindre vi erkjender vor Elendighed. Derfor har ogsaa vore Prædikanter omhyggelig undervist om disse Ting, og noget nyt har de ikke lært, men alene fremlagt den hellige Skrifts og de hellige Fædres Meninger.

16. Vi formener, at eders keis. Majestæt vil finde dette fyldestgjørende

i Anledning af de barnagtige og hjerteløse Ordkløverier, hvormed Modstanderne har angrebet vor Artikel. Thi vi er forvissede om, at vi lærer ret og overensstemmende med Christi almindelige Kirke. Men skulde Modstanderne ville fornye denne Strid, saa skal der visselig ikke fattes paa Mænd iblandt os, som kan svare dem og verne om Sandheden. Thi Modstanderne forstaar for en stor Del ikke selv, hvad de siger i denne høivigtige Sag; ofte modsiger de sig selv og giver ikke nogen rigtig klar Udvikling, hverken af hvad de kalder Arvesyndens Formale,[1]) eller af Mangelen. Men paa dette Sted har vi ikke villet nøiere drøfte deres kivagtige Paastande. Alene de hellige Fædres Mening, som ogsaa vi følger, har vi troet at burde fremsætte i almindelig brugte og fattelige Udtryk.

(Konf. Art. 3. Om Christus.)

Den tredje Artikel bifalder Modstanderne, i hvilken vi bekjender to Naturer i Christus, nemlig den menneskelige Natur, som Ordet har optaget i sin Persons Enhed, og at samme Christus har lidt og er død for at forlige Faderen med os og er opstanden for at regjere, retfærdiggjøre og helliggjøre de troende o. s. v. — alt efter Apostlernes og det nicæuske Symbol.

Anden Artikel. (Konf. Art. 4. 5. 6. 20.)

Om Retfærdiggjørelsen.

1. I den fjerde, femte, sjette og nedenfor i den tyvende Artikel fordømmer de os, fordi vi lærer, at Menneskene ikke formedelst nogen egen Fortjeneste, men uforskyldt formedelst Christus erholder Syndernes Forladelse ved Troen paa Christus. De fordømmer nemlig begge Dele, baade at vi benegter, at Menneskene ved egen Fortjeneste erholder Syndernes Forladelse, og at vi paastaar, at Menneskene erholder Syndernes Forladelse ved Troen og retfærdiggjøres ved Troen paa Christus. Og efterdi Striden her angaar den fornemste Artikel i den kristelige Lære, som, ret forstaaet, gjør Christi Ære herlig og stor og skjænker de fromme Samvittigheder den fornødne og rigeligste Trøst, saa beder vi ed. keis. Majestæt naadig at høre os i denne høiværdige Sag. Thi saasom Modstanderne hverken forstaar, hvad Syndernes Forladelse er, ei heller hvad Tro eller Naade eller hvad Retfærdighed er, saa besudler de jammerlig denne Artikel, fordunkler Christi Ære og Velgjerning og røver de fromme Samvittigheder den Trøst, der er dem skjænket i Christus. Men forat vi nu baade kan stadfæste vor Bekjendelse og gjendrive, hvad Modstanderne forekaster os, maa vi først forudskikke nogle Ord, forat man kan se, hvad der er Kilden til begges Lære, baade Modstandernes og vor egen.

2. Den ganske Skrift bør deles i disse to Hovedstykker: Loven og Forjættelserne. Thi sommesteds forelægger den os Loven, sommesteds Forjættelsen om Christus, idet den nemlig enten forjætter Christi Komme og tilsiger formedelst ham Syndernes Forladelse, Retfærdiggjørelse og et evigt Liv, eller det er Christus, som efter sit Komme selv tilsiger os i Evangeliet Syndernes Forladelse, Retfærdiggjørelse og et evigt Liv. Men her i denne Sammenhæng er det de ti Bud, vi kalder Loven, hvorsomhelst i Skriften de forekommer. Om de mosaiske Ceremonilove og borgerlige Love vil vi paa dette Sted ikke tale.

3. Af disse to Stykker tager Modstanderne Loven, efterdi den menneskelige Fornuft af Naturen paa en Maade forstaar Loven (thi den finder det samme Vidnesbyrd af Gud indskrevet i Hjertet), og ved Loven vil de nu

[1]) Se ovenfor S. 87, Anm. 1.

opnaa Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Men de ti Bud kræver ikke alene de udvortes borgerlige Gjerninger, som Fornuften nogenledes formaar at udrette, men de kræver ogsaa noget andet, som ligger langt over Fornuften, nemlig, at vi skal i Sandhed frygte Gud, i Sandhed elske Gud, i Sandhed paakalde Gud, være fast forvisset om, at Gud hører Bønner, og forvente af Gud Hjælp i Døden og i al vor Nød; dernæst kræver de, at vi lydig underkaster os Guds Vilje baade i Døden og allehaande Trængsler, saa vi ikke unddrager os dem eller søger at afverge dem, naar Gud tilskikker os dem.

4. Her følger Skolastikerne Filosoferne og lærer kun Fornuftens Retfærdighed, d. e. et borgerlig ærbart Levnet, og foregiver, at Fornuften kan uden den Helligaand elske Gud over alle Ting. Thi saalænge Menneskehjertet har Ro og Fred og ikke føler Guds Vrede eller Dom, kan det drømme om, at det vil elske Gud, at det vil gjøre det gode for Guds Skyld. Paa denne Maade lærer de, at Menneskene fortjener Syndernes Forladelse ved at gjøre, hvad der staar til dem, det vil sige, naar Fornuften, bekymret over Synden, lokker til i Gjerning at elske Gud eller gjør gode Gjerninger for Guds Skyld. Og efterdi denne Mening ganske naturlig smigrer Menneskene, har den fremavlet og fremmet mange Gudsdyrkelser i Kirken, Munkeløfter og Misbrug af Messen, og derefter har de da ifølge denne Mening optænkt andre Gudsdyrkelser og Skikke, den ene denne, den anden hin. Og for at nære og forøge Tilliden til saadanne Gjerninger har de paastaaet, at Gud nødvendigvis maa give enhver Naade, som gjør saadanne Gjerninger, — nødvendigvis, ikke paa Grund af nogen Tvang, men paa Grund af den uforanderlig fastsatte Orden.

5. I denne Lære ligger mange, store og farlige Vildfarelser, som det vilde blive vidtløftigt at opregne. Alene dette betænke den skjønsomme Læser: Dersom dette er den kristelige Retfærdighed, hvad Forskjel er der da imellem Fornuftens Lære og Christi Lære? Dersom vi fortjener Syndernes Forladelse ved vore egne „fremlokkede" Handlinger, hvad gavner da Christus os? Dersom vi kan retfærdiggjøres ved Fornuften og Fornuftens Gjerninger, hvortil behøver vi da Christus eller Gjenfødelse? Og ved disse Meninger er det nu allerede kommet saa vidt, at mange udler os, fordi vi lærer, at man maa eftertragte en anden Retfærdighed, end den filosofiske. Vi har selv hørt dem, som fra Prædikestolen med Tilsidesættelse af Evangeliet har prædiket den aristoteliske Sedelære. Og heri for de heller ikke vild, dersom det er Sandhed, hvad Modstanderne forsegter. Thi om den borgerlige Ærbarhed har Aristoteles skrevet saa mesterlig, at vanskelig nogen kan gjøre det bedre. Vi ser, at der gives Bøger, hvori visse Sprog af Christus sammenlignes med Sprog af Sokrates, Zeno[1]) og andre, ret som om Christus var kommen for at give visse Love, ved hvilke vi skulde fortjene Syndernes Forladelse, ikke forat vi skulde modtage denne uforskyldt formedelst hans Fortjeneste. Dersom vi altsaa her antager Modstandernes Lære, at vi fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse ved Fornuftens Gjerninger, vil der ikke længere blive nogen Forskjel mellem den filosofiske eller ialfald den farisæiske Retfærdighed og den kristelige.

6. Vel er det saa, at Modstanderne, for dog ikke ganske at forbigaa

---

[1]) Sokrates, en berømt græsk Filosof, død Aar 399 før Chr. En af de berømteste Filosofer af hans Skole var Aristoteles, død 322. Zeno, en anden græsk Filosof, levede omkring 290 f. Chr.

Christus, kræver en historisk Kundskab om ham og tilskriver det hans Fortjeneste, at en vis Sindsbeskaffenhed eller, som de selv kalder det, den første Naade, hvorved de forstaar en vis Tilbøielighed [til Gud], bliver meddelt os, forat vi saa meget lettere skal kunne elske Gud. Men det bliver dog lidet, hvad de tillægger denne Sindsbeskaffenhed, eftersom de indbilder sig, at Viljens Gjerninger baade før og efter Meddelelsen af denne Sindsbeskaffenhed er af samme Art. De paastaar nemlig, at det staar i Viljens Magt at elske Gud, men at hin Sindsbeskaffenhed dog tilskynder den til at gjøre dette villigere. De kræver ogsaa, at hin Sindsbeskaffenhed skal fortjenes ved forudgaaende fortjenstlige Gjerninger, og dernæst kræver de, at vi ved Lovens Gjerninger skal gjøre os fortjente til Fremvekst i samme og til det evige Liv. Saaledes begraver de Christus, forat Menneskene ikke skal bruge ham som sin Midler og tro, at de formedelst ham uforskyldt erholder Syndernes Forladelse og Forløsning, men drømmer om, at de formedelst egen Lovopfyldelse fortjener Syndernes Forladelse og formedelst egen Lovopfyldelse agtes retfærdige for Gud — medens dog Loven aldrig bliver fyldestgjort, og Fornuften intet udretter, uden visse borgerlige Gjerninger, og imidlertid hverken frygter Gud eller i Sandhed tror, at Gud har Omsorg for os. Og hvad de saa end taler om hin Sindsbeskaffenhed, saa er det dog vist, at det uden Troens Retfærdighed er umuligt for Menneskene at elske Gud eller at fatte, hvad Guds Kjærlighed er.

7. Og naar de opdigter en Forskjel imellem „Billigheds-Fortjeneste" og „Værdigheds-Fortjeneste",[1]) da leger de kun med Ord for ikke aabenbart at vise sig som Pelagianere.[2]) Thi dersom det er nødvendigt for Gud at give Naade for Billigheds-Fortjeneste, saa er det jo ikke længere Billigheds-Fortjeneste, men Værdigheds-Fortjeneste. Dog, de ved ikke selv, hvad de siger. De paastaar, at Mennesket efter at have faaet hint Sind til at elske Gud kan have denne Værdigheds-Fortjeneste. Og ikke desto mindre forlanger de, at ingen maa være vis paa, om dette Sind virkelig er tilstede. Hvorledes ved de da, om det er Billigheds-Fortjeneste eller Værdigheds-Fortjeneste? Men hele denne Sag er opdigtet af ørkesløse Mennesker, som ikke kjender til, hvorledes man faar Syndernes Forladelse, og hvorledes Fortrøstningen til egne Gjerninger gaar tilgrunde under Guds Dom og Samvittighedens Angest. De trygge Hyklere mener bestandig, at de fortjener Guds Naade ifølge Værdighed, hvadenten hint Sind er tilstede eller ikke, fordi det er naturligt, at Menneskene fortrøster sig til egen Retfærdighed; men de forskrækkede Samvittigheder er usikre og fulde af Tvil og griber saa til en, saa til en anden Gjerning, ja dynger Gjerning paa Gjerning for at finde Fred. Saadanne mener aldrig, at de har nogen Værdigheds-Fortjeneste, og falder i Fortvivlelse, hvis de ikke foruden Lovens Lære ogsaa faar høre Evangeliet om Syndernes naadige Forladelse og Troens Retfærdighed.

8. Saaledes lærer Modstanderne alene Fornuftens eller i det høieste Lovens Retfærdighed, paa hvilken de stirrer, ligesom Jøderne paa Moses's tildækkede Aasyn, og medens de hos de trygge Hyklere, som indbilder sig, at de fyldestgjør Loven, opvækker Formastelighed og tom Tillid til Gjerningerne samt

---

[1]) „Billigheds-Fortjeneste" (meritum congrui) kalder de katolske Teologer den Fortjeneste, som Gud tillægger Menneskets Stræben og dens Frugter ifølge en vis Billighed; „Værdigheds-Fortjeneste" (meritum condigni) kalder de derimod den fuldkomne Fortjeneste, der har retfærdigt Krav paa Belønning af Gud.

[2]) Se ovenf. S. 57, Anm. 2.

Foragt for Christi Naade, saa driver de derimod de ængstede Samvittigheder til Fortvilelse; idet disse nemlig gjør Gjerningerne tvilende, kan de aldrig erfare, hvad Troen er, og hvad den formaar; saaledes fortviler de tilsidst aldeles.

9. Vi derimod lærer saaledes om Fornuftens Retfærdighed, at Gud kræver denne, og at det paa Grund af Guds Befaling er fornødent at føre et ærbart Levnet, saaledes som de ti Bud foreskriver, ifølge hint Ord [Gal. 3, 24]: „Loven er vorden vor Tugtemester", saa og [1 Tim. 1, 9]: „Loven er ikke sat for den retfærdige, men for uretfærdige." Gud vil nemlig, at de kjødeligsindede Mennesker skal tvinges ved saadan borgerlig Tugt, og til at verne om samme har han givet Love, Skrifter, Undervisning, Øvrighed, Straffe. Og denne Retfærdighed kan Fornuften nogenledes opnaa ved egne Kræfter, endskjønt den ofte overvindes af den naturlige Skrøbelighed og af Djævelen, som driver den til aabenbare Laster. Ihvorvel vi villig og gjerne giver denne Fornuftens Retfærdighed den Ros, som tilkommer den (thi denne vor fordærvede Natur har intet større Gode, og med Rette siger Aristoteles: „Hverken Aftenstjernen eller Morgenstjernen er fagrere end Retfærdigheden", ligesom ogsaa Gud smykker den med legemlige Belønninger), saa maa den dog ikke roses saaledes, at det bliver til Bespottelse for Christus.

10. Falskt er det nemlig, at vi ved vore Gjerninger fortjener Synderes Forladelse. Falskt er ogsaa dette, at Menneskene agtes retfærdige for Gud formedelst Fornuftens Retfærdighed. Falskt er det endvidere, at Fornuften ved egne Kræfter formaar at elske Gud over alle Ting og opfylde Guds Lov, nemlig frygte Gud i Sandhed, forlade sig fast paa, at han hører Bønner, villig underkaste sig Guds Vilje i Døden og andre Guds Tilskikkelser, ikke begjære fremmed Gods o. s. v., ihvorvel Fornuften vistnok kan gjøre borgerlig gode Gjerninger. Falskt er det endelig, ja bespotteligt imod Christus, at Menneskene ikke synder, naar de overholder Guds Bud uden at have Naaden.

11. For denne vor Mening har vi Vidnesbyrd ikke alene i Skriften, men ogsaa hos Fædrene. Thi Augustin afhandler meget vidtløftig imod Pelagianerne dette, at Naaden ikke skjænkes os formedelst vor Fortjeneste. Saa siger han nemlig i sit Skrift „om Naturen og Naaden": „Saafremt Naturen i sig selv har tilstrækkelig Evne til formedelst sin frie Vilje baade at erkjende, hvorledes det bør os at leve, og at leve rettelig, saa er Christus død forgjæves, saa er Korsets Forargelse tilintetgjort. Hvorfor skulde ikke ogsaa jeg her udbryde i Klageraab? Sandelig, jeg vil udbryde og med kristelig Smerte tilraabe dem: ‚I har intet med Christus at gjøre, I, som vil retfærdiggjøres ved Loven; I er faldne fra Naaden' [Gal. 5, 4. sml. 2, 21]. ‚Thi da de ikke kjendte Guds Retfærdighed og tragtede efter at oprette en egen Retfærdighed, underkastede de sig ikke Guds Retfærdighed. Thi Christus er Lovens Ende til Retfærdighed for hver den, som tror' [Rom. 10, 3. 4]." Og hos Joh. 8 [36] heder det: „Dersom da Sønnen faar frigjort eder, skal I være virkelig fri." Vi kan altsaa ikke ved Fornuften befries fra Synden og fortjene Syndernes Forladelse. Og Joh. 3 [5]: „Udenat nogen bliver født af Vand og Aand, kan han ikke komme ind i Guds Rige." Dersom det er fornødent at blive gjenfødt af den Helligaand, saa er det ikke Fornuftens Retfærdighed, som retfærdiggjør os for Gud eller opfylder Guds Lov. Rom. 3 [23]: „Alle har syndet, og dem fattes Guds Ære", d. e. de fattes den Visdom og Retfærdighed for Gud,

hvorved de skal erkjende og ære Gud. Ligesaa Rom. 8 [7. 8]: „Kjødets Sans er Fiendskab mod Gud; thi den er ikke Guds Lov underdanig; thi den kan ikke engang være det. Men de, som er kjødelige, kan ikke tækkes Gud.“ Dette er saa soleklare Vidnesbyrd, at de ikke „kræver nogen skarp Tænker, men blot en opmerksom Tilhører“, forat vi skal benytte Augustins Ord i selvsamme Anledning. Dersom Kjødets Sans er Fiendskab imod Gud, saa er det vist, at Kjødet ikke elsker Gud; dersom det ikke kan være Guds Lov underdanigt, kan det heller ikke elske Gud. Dersom Kjødets Sans er Fiendskab imod Gud, saa synder Kjødet ogsaa da, naar vi gjør udvortes ærbare Gjerninger. Dersom det ikke kan være Guds Lov underdanigt, saa er det aabenbart, at det synder, om det end har udmerkede og efter Menneskers Dom priselige Gjerninger at fremvise. Modstanderne ser alene hen til den anden Tavles Bud, der handler om den borgerlige Retfærdighed, som Fornuften forstaar. Og idet de lader sig nøie hermed, mener de at fyldestgjøre Guds Lov. Imidlertid er de blinde for den første Tavle, som kræver, at vi skal elske Gud, at vi skal være fuldelig forvissede om, at Gud vredes over Synden, at vi skal frygte Gud i Aand og Sandhed og fast forlade os paa, at Gud hører Bønner. Men saalænge Menneskehjertet er uden den Helligaand, foragter det enten i kjødelig Sikkerhed Guds Dom eller, naar han straffer, undflyr og hader det den dømmende Gud. Saaledes iagttager det altsaa ikke den første Tavle. Da saaledes den menneskelige Natur er beheftet med Foragt for Gud, Tvil om Guds Ord, om hans Trusler og Forjættelser, saa synder Menneskene virkelig ogsaa da, naar de uden at have den Helligaand gjør ærbare Gjerninger, efterdi de gjør dette af et ugudeligt Hjerte, som skrevet staar [Rom. 14, 23]: „Alt det, som ikke er af Tro, er Synd.“ Thi saadanne gjør sine Gjerninger med Foragt for Gud, ligesom Epikur,[1]) der ikke tror, at Gud bekymrer sig om ham, agter paa ham eller bønhører ham. Denne Foragt besmitter Gjerningerne, selv om de har et smukt udvortes Skin; thi Gud dømmer Hjerterne.

12. Endelig er det saare uvittigt, naar Modstanderne skriver, at Mennesker, som er skyldige til den evige Vrede, fortjener Syndernes Forladelse ved Kjærlighedsgjerninger, fremkaldte af dem selv, da det dog er umuligt at elske Gud, medmindre Syndernes Forladelse først gribes ved Troen. Thi et Hjerte, som i Sandhed føler Guds Vrede, kan ikke elske Gud, hvis han ikke viser sig naadig. Saalænge han forfærder, og det ser ud, som om han kaster os ned i den evige Død, kan den menneskelige Natur ikke faa Frimodighed til at elske den vrede, dømmende og straffende Gud. Det er let for ørkesløse Mennesker at opdigte hine Drømme om Kjærlighed, at den, som er skyldig i Dødssynd, kan elske Gud over alle Ting; thi de føler ikke, hvad Guds Vrede eller Dom er. Men naar Samvittigheden ret kommer i Kamp og Strid, saa erfarer den, hvor tomme hine filosofiske Drømmerier er. Paulus siger [Rom. 4, 15]: „Loven virker Vrede.“ Han siger ikke, at Menneskene ved Loven fortjener Syndernes Forladelse. Thi Loven anklager bestandig Samvittighederne og forskrækker dem. Den gjør altsaa ikke retfærdig; thi den af Loven forskrækkede Samvittighed undflyr Guds Dom. De farer derfor vild, som trøster sig til at fortjene Syndernes Forladelse ved Loven, ved egne Gjerninger. Dette faar være nok angaaende Modstandernes Lære om Fornuftens eller Lovens Retfærdighed. Thi lidt nedenfor,

[1]) Epikur, en græsk Filosof, død 270 f. Chr.

hvor vi agter at fremsætte vor Mening om Troens Retfærdighed, vil Sagen selv nøde os til at anføre flere Vidnesbyrd, som tillige skal tjene til at omstyrte Modstandernes hidtil omhandlede Vildfarelser.

13. Efterdi da intet Menneske kan ved egne Kræfter holde Guds Lov, og alle er Synden underlagte samt skyldige til den evige Vrede og Død, saa kan vi følgelig ikke frelses fra Synden og vorde retfærdige formedelst Loven; men Forjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse er os given formedelst Christus, som blev given hen i vort Sted for at gjøre Fyldest for Verdens Synder og er sat os til Midler og Forsoner. Og denne Forjættelse beror ikke paa vore Fortjenester, men den tilbyder Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse ganske uforskyldt, som Paulus siger [Rom. 11, 6]: „Men er det af Gjerninger, da er det ikke mere af Naade." Og paa et andet Sted [Rom. 3, 21]: „Nu er Guds Retfærdighed aabenbaret uden Loven", d. e. Syndernes Forladelse tilbydes uforskyldt. Og ei afhænger Forligelsen af vore Fortjenester. Dersom Syndernes Forladelse afhang af vor Fortjeneste, og Forligelsen var af Loven, saa vilde den være unyttig. Thi eftersom vi ikke holder Loven, vilde Følgen blive, at Tilsagnet om Forsoning heller aldrig kunde blive os tildel. Saaledes slutter Paulus Rom. 4 [14]: „Skulde de, som hører til Loven, være Arvinger, da er Troen bleven forgjæves, og Forjættelsen gjort til intet." Thi skulde Forjættelsen være betinget af vore Fortjenester og af Loven, saa vilde, efterdi vi aldrig holder Loven, Følgen blive, at Forjættelsen selv bliver unyttig.

14. Men da Retfærdiggjørelsen bliver os tildel uforskyldt formedelst Forjættelsen, saa følger deraf, at vi ikke selv kan gjøre os retfærdige. Hvortil behøvedes ellers Forjættelsen? Og da Forjættelsen ikke kan annammes uden ved Troen, saa forkynder Evangeliet, som ret egentlig er Forjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse formedelst Christus, Retfærdighed ved Troen paa Christus, — en Retfærdighed, som Loven ikke lærer, og som heller ikke er Lovens Retfærdighhed. Thi hvad Loven kræver af os, er vore Gjerninger og vor Fuldkommenhed. Men Forjættelsen tilbyder os, naar vi er overvældede af Synden og Døden, Forløsning uforskyldt formedelst Christus, og denne annammes ikke ved Gjerninger, men ved Troen alene. Denne Tro træder ikke frem for Gud med Tillid til egne Fortjenester, men alene med Tillid til Forjættelsen eller den i Christus forjættede Barmhjertighed. Denne særlige [specielle] Tro, ved hvilken enhver tror, at Synderne forlades ham for Christi Skyld, og at Gud er naadig og forsonet for Christi Skyld, er det altsaa, som erholder Syndernes Forladelse og retfærdiggjør os. Og efterdi denne Tro i Boden, d. e. i Samvittighedens Angest, trøster og opreiser Hjerterne, saa gjenføder den os og bringer den Helligaand med sig, saa at vi derpaa kan opfylde Guds Lov, d. e. elske Gud, i Sandhed frygte Gud, i Sandhed være forvisseде om, at Gud bønhører os, lydig underkaste os Gud i al Trængsel, ligesom den ogsaa døder den onde Begjærlighed o. s. v. Saaledes er det Troen, som modtager Syndernes Forladelse uforskyldt, fordi den sætter Christus, vor Midler og Forsoner, og ikke vore egne Fortjenester eller vor Kjærlighed imod Guds Vrede, og denne Tro er en sand Erkjendelse af Christus og nyder hans Velgjerninger og gjenføder Hjerterne og gaar forud for Lovens Opfyldelse. Og om denne Tro findes der ikke en Tøddel i vore Modstanderes Lære. Derfor dadler vi vore Modstandere, fordi de alene lærer Lovens Retfærdighed, ikke Evangeliets, hvilket forkynder Retfærdighed ved Troen paa Christus.

Hvad den retfærdiggjørende Tro er.

15. Vore Modstandere indbilder sig, at Troen er en historisk Kundskab, hvorfor de og lærer, at den kan bestaa sammen med Dødssynd. Saaledes taler de da intet om den Tro, om hvilken Paulus saa ofte siger, at Menneskene ved den retfærdiggjøres; thi de, som agtes retfærdige for Gud, lever ikke i Dødssynd. Men den Tro, som retfærdiggjør, er ikke en historisk Kundskab alene, men Hjertets Bifald til Guds Forjættelse, som tilbyder Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse af Naade for Christi Skyld. Og forat ikke nogen skal mene, at den blot er en Kundskab, tilføier vi ydermere, at den er at ville og annamme Forjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse.

16. Og Forskjellen mellem denne Tro og Lovens Retfærdighed er let at indse. Troen er en Dyrkelse [latreia], hvormed vi modtager Velgjerninger, som Gud tilbyder; Lovens Retfærdighed er en Dyrkelse, hvorved vi tilbyder Gud vore Fortjenester. Ved Troen vil Gud dyrkes saaledes, at vi af ham modtager det, som han forjætter og tilbyder.

17. Men at Troen ikke betegner en historisk Kundskab alene, men den Tro, som giver Forjættelsen sit Bifald, det vidner Paulus klarlig, naar han siger, at Retfærdigheden derfor er af Troen, forat Forjættelsen maa staa fast [Rom. 4, 16]. Han mener nemlig, at Forjættelsen ikke kan annammes uden ved Troen. Derfor sammenstiller og sammenknytter han Forjættelsen og Troen som Stykker, der gjensidig kræver hinanden. Overhovedet er det let at skjønne, hvad Troen er, naar vi betragter Troesbekjendelsen, hvor denne Artikel om Syndernes Forladelse udtrykkelig opstilles. Det er saaledes ikke nok at tro, at Christus er født, har lidt, er opstanden, medmindre vi ogsaa tilføier denne Artikel, som er den evangeliske Histories Endemaal, nemlig Syndernes Forladelse. Til denne Artikel, at nemlig Syndernes Forladelse skjænkes formedelst Christus, ikke formedelst vore Fortjenester, maa alt det øvrige henføres. Thi hvorfor burde det Christus at hengives for vore Synder, dersom vore Fortjenester kunde fuldestgjøre for vore Synder?

18. Saa ofte vi derfor taler om den retfærdiggjørende Tro, maa det mærkes, at disse tre Stykker hører sammen: først Forjættelsen, dernæst at den er uforskyldt, endelig Christi Fortjeneste som Løsepenge og Forsoningsoffer. Forjættelsen annammes ved Troen; at den er uforskyldt, udelukker vore Fortjenester og viser, at Velgjerningen skjænkes os alene af Barmhjertighed; Christi Fortjeneste er Løsepengen, efterdi der maatte være en vis bestemt Forsoning for vore Synder. I Skriften bliver tidt og ofte Barmhjertigheden paakaldt. Og de hellige Fædre siger ofte, at vi frelses af Barmhjertighed. Saa ofte derfor Barmhjertigheden nævnes, maa det mærkes, at der kræves ogsaa Troen, som annammer Forjættelsen om Barmhjertighed. Og atter, saa ofte vi taler om Troen, vil vi dermed tillige have forstaaet dens Gjenstand, nemlig den forjættede Barmhjertighed. Thi Troen retfærdiggjør eller frelser ikke, fordi den selv er en i og for sig fortjenstfuld Gjerning, men alene, fordi den annammer den forjættede Barmhjertighed.

19. Og denne Dyrkelse bliver paa mange Steder hos Profeterne og i Salmerne fremfor alt andet priset, og det endog Loven ikke lærer om Syndsforladelse af Naade. Men Fædrene [i den gamle Pakt] kjendte Forjættelsen om Christus, at Gud formedelst Christus vilde forlade Synderne. Da de derfor forstod, at Christus skulde blive en Gjenløsnings Betaling for vore Synder, vidste de, at vore Gjerninger ikke er Fyldestgjørelse i en saa stor

Sag. Derfor annammede disse den uforskyldte Barmhjertighed og Syndernes Forladelse ved Troen, ligesaavel som de hellige i den nye Pakt. Heraf kommer den idelige Tale om Barmhjertighed og Tro i Salmerne og Profeterne, saasom: „Dersom du, Herre, vil gjemme paa Misgjerninger, Herre, hvo kan da blive staaende?“ [Salme 130, 3]. Her bekjender han sine Synder og nævner intet om sine Fortjenester. Han føier til: „Thi hos dig er Forladelsen.“ Her trøster han sig ved Troen paa Guds Barmhjertighed. Og anfører saa Forjættelsen: „Jeg bier efter Herren, min Sjæl bier, og jeg venter paa hans Ord“, d. e. fordi du har lovet Syndernes Forladelse, holdes jeg oppe ved denne din Forjættelse. Saaledes blev da ogsaa Fædrene retfærdiggjorte ikke ved Loven, men ved Forjættelsen og Troen. Og forunderligt er det, at Modstanderne saaledes nedsætter Troen, da de dog ser, at den prises som den høieste Dyrkelse, saasom: „Kald paa mig paa Nødens Dag! Saa vil jeg udfri dig“ [Salme 50, 15]. Saaledes vil Gud erkjendes, saaledes vil han dyrkes, at vi skal modtage Velgjerninger af ham, og det formedelst hans Barmhjertighed, ikke formedelst vore Fortjenester. Dette er den høieste Trøst i alle Anfegtelser, og saadan Trøst gjør Modstanderne til intet, naar de nedsætter og laster Troen og kun lærer, at Menneskene handler med Gud ved sine egne Gjerninger og Fortjenester.

At Troen paa Christus retfærdiggjør.

20. Forat ikke nogen skal mene, at vi taler om en ørkesløs historisk Kundskab, vil vi først forklare, hvorledes man kommer til Troen. Dernæst vil vi vise, ba d at den retfærdiggjør, og hvorledes dette er at forstaa, samt gjendrive Modstandernes Indvendinger. Christus befaler hos Lukas i det sidste Kapitel [24, 47] at prædike Omvendelse og Syndernes Forladelse i hans Navn. Thi Evangeliet[1]) overbeviser alle Mennesker om, at de er under Synden, at de alle er skyldige til den evige Vrede og Død, og tilbyder for Christi Skyld Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse, som annammes ved Troen. Omvendelsens Prædiken straffer os og forskrækker derved Samvittighederne med en sand og alvorlig Forskrækkelse. I denne Forskrækkelse skal Hjerterne igjen fange Trøst, og dette sker, naar de tror Christi Forjættelse, at vi har Syndernes Forladelse formedelst ham. Denne Tro, som opreiser og trøster under saadan Angest og Bæven, annammer Syndernes Forladelse, retfærdiggjør og levendegjør. Thi saadan Trøst er et nyt og aandeligt Liv. Dette er klart og indlysende og vil blive forstaaet af de gudfrygtige, ligesom det og har Kirkens Vidnesbyrd for sig. Modstanderne har ingensteds kunnet sige, hvorledes den Helligaand gives. De foregiver, at Sakramenterne meddeler den Helligaand af gjort Gjerning, uden at nogen god Rørelse finder Sted hos den, som modtager dem, ret som om den Helligaands Meddelelse var en ørkesløs Ting.

21. Men naar Talen er om en saadan Tro, som ikke er en ørkesløs Tanke, men som frier fra Døden, føder et nyt Liv i Hjerterne og er den Helligaands Gjerning, da kan en saadan ikke bestaa sammen med Dødssynd, men saalænge den er tilstede, bærer den kun gode Frugter, som vi senere skal vise. Kan der siges noget simplere og klarere om Syndernes Omvendelse eller om, hvorledes Gjenfødelsen gaar til? Lad dem af sin store Hærskare af Skrifter komme frem med en eneste Forklaring over Sen-

1) Ved „Evangeliet“ forstaaes her Guds Ord i videste Omfang, derunder ogsaa indbefattet Loven.

tentserne,[1]) som viser os, hvorledes Gjenfødelsen gaar til! Naar de taler om Kjærligheden som en Hjertets Tilstand, foregiver de, at Menneskene fortjener den ved Gjerninger, lærer derimod ikke, at den modtages gjennem Ordet, ligesom i vor Tid ogsaa Gjendøberne lærer. Men med Gud kan man ikke handle, Gud kan man ikke gribe uden gjennem Ordet. Derfor sker Retfærdiggjørelse ved Ordet, som Paulus siger: „Evangeliet er en Guds Kraft til Saliggjørelse for hver den, som tror" [Rom. 1, 16]. Ligesaa: „Troen kommer derved, at man hører" [Rom. 10, 17]. Og allerede heraf kan man bevise, at Troen retfærdiggjør; thi dersom Retfærdiggjørelsen sker alene formedelst Ordet, og Ordet gribes alene ved Troen, saa følger deraf, at Troen retfærdiggjør. Men der er andre, vegtigere Grunde. Dette har vi kun anført for at vise, hvorledes Gjenfødelsen gaar til, og forat det kan sees, hvilken Tro det er, om hvilken vi taler.

22. Nu vil vi vise, at Troen retfærdiggjør. Og først maa vi da minde Læserne om, at ligesaa nødvendigt, som det er at hævde denne Sætning, at Christus er Midleren, ligesaa nødvendigt er det ogsaa at fastholde, at Troen retfærdiggjør. Thi hvorledes skal Christus være Midleren, dersom vi i Retfærdiggjørelsen ikke bruger ham som Midler, dersom vi ikke antager, at vi for hans Skyld agtes retfærdige? Men at tro det, er at forlade sig paa Christi Fortjenester, at Gud for hans Skyld ganske vist vil være os en forsonet Gud. Endvidere, ligesom man maa fastholde, at foruden Loven ogsaa Forjættelsen om Christus er fornøden, saaledes er det nødvendigt at fastholde, at Troen retfærdiggjør. Thi Loven kan ikke opfyldes, førend den Helligaand er annammet. Det er derfor nødvendigt at holde fast ved, at Forjættelsen om Christus er fornøden; men den kan ikke modtages uden ved Troen. De derfor, som siger, at Troen ikke retfærdiggjør, afskaffer Evangeliet og Christus og lærer intet andet end Loven.

23. Men naar det siges, at Troen retfærdiggjør, forstaar maaske nogle dette om Begyndelsen, nemlig at Troen er Retfærdiggjørelsens Begyndelse eller Forberedelsen til Retfærdiggjørelsen, saaledes at det ikke egentlig er ved selve Troen, vi bliver Gud velbehagelige, men ved de Gjerninger, som følger efter, og de indbilder sig, at Troen af den Grund prises saa høit, fordi den er Begyndelsen. Begyndelsen er nemlig af megen Vigtighed, som Ordsproget siger: „Vel begyndt er halvt fuldendt", som om man vilde sige, at Grammatiken skaber Mestre i alle Videnskaber, fordi den forbereder til de andre Videnskaber, om det end er saa, at enhver Videnskab i Virkeligheden selv skaber sin Mester. Men dette er ikke vor Mening om Troen, men hvad vi holder fast, er dette, at vi egentlig og virkelig ved Troen selv, for Christi Skyld, bliver agtede for retfærdige eller er velbehagelige for Gud. Og efterdi det at retfærdiggjøres betyder af uretfærdig at blive retfærdig eller at blive gjenfødt, men dernæst ogsaa at blive erklæret eller regnet for retfærdig (thi Skriften bruger dette Ord paa begge Maader), saa vil vi først vise dette, at Troen alene gjør den uretfærdige retfærdig, d. e. faar Syndernes Forladelse.

24. Nogle tager Anstød af det lille Ord „alene", da dog Paulus siger: „Saa holder vi da for, at et Menneske bliver retfærdiggjort ved Troen, uden Lovens Gjerninger" [Rom. 3, 28]. Ligeledes Ef. 2 [8. 9]: „Ikke af

[1]) „Sententserne" var Navnet paa en af Petrus Lombardus (S. 88, Anm. 2) forfattet Fremstilling af den romerske Kirkes Lære, som dannede Grundlaget for de fleste senere Scholastikeres Lærebygninger.

eder, Guds er Gaven, ikke af Gjerninger, forat ikke nogen skal rose sig"; ligeledes Rom. 3 [24]: „De bliver retfærdiggjorte uforskyldt." Hvis dette udelukkende Udtryk „alene" mishager dem, da maa de ogsaa hos Paulus udslette hine udelukkende Ord: „uforskyldt", „ikke af Gjerninger", „Guds er Gaven" o. s. v. Thi disse er ogsaa udelukkende. Men hvad vi udelukker, er Indbildningen om egen Fortjeneste. Vi udelukker ikke Ordet eller Sakramenterne, som Modstanderne falskelig beskylder os for; thi vi har ovenfor sagt, at Troen kommer af Ordet, og vi holder Ordets Embede højt og i Ære. Ligesaa vist er det ogsaa, at Kjærligheden og Gjerningerne maa følge med Troen; derfor bliver disse ikke udelukkede i den Forstand, at de ikke skulde følge med; men hvad der udelukkes, det er Tilliden til Kjærlighedens og Gjerningernes Fortjeneste i Retfærdiggjørelsen. Og dette skal vi nu klarlig vise.

At vi alene ved Troen paa Christus opnaar Syndernes Forladelse.

25. Vi tænker, at ogsaa Modstanderne indrømmer, at til Retfærdiggjørelsen hører nødvendigvis først og fremst Syndernes Forladelse. Thi vi er alle under Synden. Derfor slutter vi saaledes: At erholde Syndernes Forladelse er at blive retfærdiggjort, ifølge hint Ord: „Salig er den, hvis Overtrædelse er forladt" [Salme 32, 1]. Men nu er det alene ved Troen paa Christus, ikke ved Kjærligheden, ikke formedelst Kjærlighed eller Gjerninger, at vi erholder Syndernes Forladelse, ihvorvel Kjærligheden følger Troen. Altsaa bliver vi retfærdiggjorte ved Troen alene, idet vi [nemlig] ved Retfærdiggjørelse forstaar af uretfærdig at blive retfærdig eller at blive gjenfødt.

26. Hin Paastand [at vi alene ved Troen paa Christus erholder Syndernes Forladelse] vil lettelig kunne godtgjøres, naar vi ved, hvorledes Syndernes Forladelse sker. Modstanderne opkaster det taabelige Spørgsmaal, om Syndernes Forladelse og Naadens Indgydelse er en og samme Forandring. Disse ørkesløse og uerfarne Mennesker ved intet herom at sige. Ved Syndernes Forladelse maa Skrækken over Synden og den evige Død overvindes i Hjerterne, som Paulus vidner 1 Kor. 15 [56 flg.]: „Dødens Brod er Synden; men Syndens Kraft er Loven. Men Gud være Tak, som giver os Seier ved vor Herre Jesus Christus!" Det er: Synden forfærder Samvittighederne; dette sker ved Loven, som aabenbarer Guds Vrede imod Synden. Men vi seirer formedelst Christus. Hvorledes? Ved Troen, naar vi opreiser os ved Fortrøstningen til den Barmhjertighed, som formedelst Christus er os forjættet. Saaledes beviser vi altsaa hin Paastand. Guds Vrede kan ikke blive udsonet derved, at vi sætter vore Gjerninger derimod; thi Christus er fremstillet som vor Forsoner, forat Faderen formedelst ham skal blive os naadig. Men Christus bliver ikke som Midler greben uden ved Troen. Derfor faar vi Syndernes Forladelse ved Troen alene, idet vi opreiser vore Hjerter ved Fortrøstningen til den Barmhjertighed, som formedelst Christus er os forjættet. Endvidere siger Paulus [Rom. 5, 2]: Ved ham har vi Adgang til Faderen; og han lægger til: „ved Troen". Saaledes altsaa bliver vi forligte med Faderen og faar vi Syndernes Forladelse, naar vi opreises ved Fortrøstningen til den Barmhjertighed, som formedelst Christus er os forjættet. Modstanderne mener, at Christus er en Midler og Forsoner kun forsaavidt, som han har forhvervet os Kjærlighedens Sind; de vil ikke, at vi nu skal bruge ham som Midler, men de begraver Christus aldeles og opdigter, at vi har Ad-

gang ved egne Gjerninger og ved dem fortjener os hint [Kjærlighedens] Sind og derefter ved hin Kjærlighed kommer til Gud. Er ikke dette ganske at begrave Christus og afskaffe hele Læren om Troen? Paulus derimod lærer, at vi har Adgang, d. e. Forligelse formedelst Christus. Og for at vise, hvorledes dette sker, lægger han til, at vi har Adgang ved Troen. Altsaa, ved Troen, formedelst Christus erholder vi Syndernes Forladelse. Vi kan ikke sætte vor Kjærlighed og vore Gjerninger mod Guds Vrede.

27. For det andet. Det er vist, at Synderne forlades formedelst Christus som vor Forsoner; Rom. 3 [25]: „Hvem Gud har fremstillet til en Naadestol." Men Paulus lægger til: „ved Troen". Paa den Maade altsaa gavner denne vor Forsoner os, naar vi ved Troen griber den i ham forjættede Barmhjertighed og sætter denne imod Guds Vrede og Dom. Dette er ogsaa Meningen, naar det Hebr. 4 [14–16] heder: „Efterdi vi da har en stor Ypperstepræst o. s. v., lader os derfor træde frem med Frimodighed." Han vil nemlig, at vi skal træde frem for Gud ikke i Tillid til vore Fortjenester, men i Tillid til Christus, vor Ypperstepræst; han kræver altsaa Tro.

28. For det tredje. Peter siger Ap. Gj. 10 [43]: „Denne giver alle Profeterne det Vidnesbyrd, at hver den, som tror paa ham, skal faa Syndernes Forladelse ved hans Navn." Hvorledes kunde han vel tale klarere? Syndernes Forladelse, siger han, faar vi ved hans Navn, d. e. formedelst ham, altsaa ikke formedelst vore Fortjenester, ikke formedelst vor Sønderknuselse, vor Anger, vor Kjærlighed, vor Dyrkelse, vore Gjerninger. Og han lægger til: „naar vi tror paa ham"; han kræver altsaa Tro. Vi kan nemlig ikke gribe Christi Navn uden ved Troen. Han anfører desforuden samtlige Profeters enstemmige Vidnesbyrd. Dette er at anføre Kirkens Autoritet paa rette Maade. Men om dette Sted skal der atter blive talt, naar vi nedenfor kommer til at handle om Boden.

29. For det fjerde. Syndernes Forladelse er noget, som er forjættet for Christi Skyld. Derfor kan den ikke annammes, uden ved Troen alene. Thi en Forjættelse kan ikke annammes, uden ved Troen alene. Rom. 4 [16]: „Derfor er Arven ved Tro, forat den maa være af Naade, forat Forjættelsen maa staa fast." Ret som han vilde sige: var Sagen afhængig af vor Fortjeneste, saa vilde Forjættelsen være uvis og unyttig, fordi vi aldrig vilde kunne afgjøre, naar vi havde fortjent nok. Og dette kan de forsøgte Samvittigheder lettelig forstaa. Derfor siger Paulus Gal. 3 [22]: „Skriften har indesluttet alt under Synd, forat Forjættelsen ved Troen paa Jesus Christus skulde blive given dem, som tror." Her frakjender han os Fortjenesten, idet han siger, at alle er skyldige og indesluttede under Synd; derefter tilføier han, at Forjættelsen, nemlig om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse, bliver os skjænket, og siger sluttelig, hvorledes Forjættelsen kan annammes, nemlig ved Troen. Og denne Grund, som er hentet fra Forjættelsens egen Natur, er hos Paulus en Hovedgrund og bliver gjentagne Gange fremført. Heller ikke kan man udtænke eller finde paa noget, som skulde kunne omstøde denne Paulus's Bevisgrund. Derfor maa oprigtige Sjæle ikke lade sig lede bort fra denne Lære, at vi alene ved Troen modtager Forladelse for Christi Skyld. Heri har de en vis og sikker Trøst mod Syndens Skræk, mod den evige Død og mod alle Helvedes Porte.

30. Men da vi nu modtager Syndernes Forladelse og den Helligaand ved Troen alene, saa er det Troen alene, som retfærdiggjør; thi de, som er forligte med Gud, agtes for retfærdige og for Guds Børn, ikke

formedelst sin egen Renhed, men ved Barmhjertighed for Christi Skyld, forudsat dog, at de griber denne Barmhjertighed ved Troen. Derfor vidner ogsaa Skriften, at vi ved Troen agtes retfærdige [Rom. 3, 26]. Vi vil nu tilføie Vidnesbyrd, som klarlig viser, at Troen er netop den Retfærdighed, ved hvilken vi agtes retfærdige for Gud, dog ikke fordi den er en i og for sig fortjenstfuld Gjerning, men fordi den annammer Forjættelsen, i hvilken Gud har lovet, at han for Christi Skyld vil være dem naadig, som tror paa ham, eller fordi den erkjender, at Christus er bleven os Visdom fra Gud og Retfærdighed og Helliggjørelse og Forløsning [1 Kor. 1, 30].

31. Paulus handler i Brevet til Romerne fornemmelig om dette Stykke og lærer, at vi retfærdiggjøres uforskyldt, ved Troen, idet vi tror, at Gud er os naadig for Christi Skyld. Og denne Lære, som udgjør Hovedsagen i den hele Afhandling, udtrykker han i 3dje Kapitel saaledes: „Saa holder vi da for, at et Menneske bliver retfærdiggjort ved Troen, uden Lovens Gjerninger" [3, 28]. Dette udlægger Modstanderne om de levitiske Ceremonier. Men Paulus taler ikke alene om Ceremonierne, men om den hele Lov. Thi han anfører nedenfor [7, 7] af de ti Bud: „Du skal ikke begjære." Og skulde Morallovens Gjerninger forhverve Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse, da var ogsaa Christus og Forjættelsen ufornødne, og alt, hvad Paulus taler om Forjættelsen, vilde blive til intet. Med Uret vilde han da ogsaa have skrevet til Efesierne [2, 8], at vi er frelste af Naade, at det er en Guds Gave, at det ikke er af Gjerninger. Endvidere anfører Paulus [Rom. 4, 1. 6] Abrahams og Davids Eksempler. Men disse havde Guds Befaling angaaende Omskjærelsen. Derfor, saafremt nogen Gjerning retfærdiggjorde, maatte ogsaa hine Gjerninger, aldenstund de havde [Guds] Befaling, dengang have retfærdiggjort. Men med Rette lærer Augustin, at Paulus taler om den hele Lov, som han udførlig udvikler i sit Skrift „Om Aanden og Bogstaven", hvor han til Slutning siger: „Efter at have betragtet og afhandlet dette efter den Evne, Gud behager at forlene, slutter vi, at Mennesket ikke retfærdiggjøres ved Budene om et fromt Liv, men ved Troen paa Jesus Christus."

32. Og forat vi ikke skal tænke, at dette Ord, at Troen retfærdiggjør, uoverlagt er undsluppet Paulus, saa bestyrker og stadfæster han det ved en udførlig Udvikling i 4de Kapitel af Brevet til Romerne og gjentager derefter det samme i alle sine Breve. Saaledes siger han i Brevet til Romerne i det 4de Kapitel: „Den, som holder sig til Gjerninger, tilregnes Lønnen ikke af Naade, men som Skyldighed; den derimod, som ikke holder sig til Gjerninger, men tror paa ham, som retfærdiggjør den ugudelige, ham regnes hans Tro til Retfærdighed" [4, 4. 5]. Her siger han med klare Ord, at Troen selv regnes til Retfærdighed. Troen er altsaa det, som Gud erklærer for at være Retfærdighed, og, lægger han til, den tilregnes os uforskyldt; men uforskyldt, siger han, kunde den ikke tilregnes, saafremt den skyldtes os for vore Gjerningers Skyld. Derfor udelukker han al Fortjeneste af Lovens Gjerninger. Var det nemlig disse, man skyldte sin Retfærdighed for Gud, da blev ikke Troen regnet til Retfærdighed uden Gjerninger. Derefter heder det [Rom. 4, 9]: „Vi siger jo, at Troen blev regnet Abraham til Retfærdighed." Kap. 5 [1] siger han: „Retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred med Gud", d. e. har vi rolige og glade Samvittigheder for Gud. Rom. 10 [10]: „Med Hjertet tror man til Retfærdighed"; her udtaler han, at Troen er Hjertets Retfærdighed. Gal. 2 [16]: „Saa har ogsaa vi troet paa Jesus Christus, forat vi skulde blive retfærdiggjorte af Troen paa Christus

og ikke af Lovens Gjerninger." Efes. [2, 8. 9]: „Af Naade er I frelste ved Troen, og det ikke af eder, Guds er Gaven, ikke af Gjerninger, forat ikke nogen skal rose sig."

33. Joh. 1 [12. 13]: „Men saa mange, som ham annammede, dem har han givet Magt til at blive Guds Børn, dem, som tror paa hans Navn, hvilke ikke er fødte af Blod, ei heller af Kjøds Vilje, ei heller af Mands Vilje, men af Gud." Joh. 3 [14. 15]: „Ligesom Moses ophøiede Slangen i Ørkenen, saa bør det Menneskens Søn at ophøies, forat hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes." Ligesaa [V. 17. 18]: „Gud har ikke sendt sin Søn til Verden, forat han skal dømme Verden, men forat Verden skal blive frelst ved ham. Hvo der tror paa ham, dømmes ikke." Ap. Gj. 13 [38. 39]: „Saa være det eder vitterligt, I Mænd, Brødre, at ved ham kundgjøres eder Syndernes Forladelse, og fra alt, hvorfra I ikke kunde vorde retfærdiggjorte ved Mose Lov, retfærdiggjøres ved ham enhver, som tror." Hvorledes var det muligt at tale med klarere Ord om Christi Embede og om Retfærdiggjørelsen? Loven, heder det, retfærdiggjorde ikke; derfor er Christus given os, forat vi skal tro, at vi for hans Skyld vorder retfærdiggjorte. Her bliver jo Loven aabenbart fraskreven Retfærdiggjørelsen. Derfor agtes vi retfærdige for Christi Skyld, naar vi tror, at Gud er os naadig formedelst ham. Ap. Gj. 4 [11. 12]: „Han er den Sten, som er bleven agtet for intet af eder, I Bygningsmænd, den, som er blevet en Hovedhjørnesten. Og der er slet ikke Frelse i nogen anden; thi der er ikke heller noget andet Navn under Himmelen, som er givet blandt Mennesker, ved hvilket det bør os at vorde frelste." Men Christi Navn kan man alene gribe ved Troen. Derfor frelses vi ved Fortrøstningen til Christi Navn, ikke ved Fortrøstningen til vore Gjerninger. Navn betegner nemlig her den Aarsag, paa hvilken man beraaber sig, formedelst hvilken man erholder Frelse. Og at beraabe sig paa Christi Navn er at fortrøste sig til Christi Navn som den Aarsag eller den Betaling, formedelst hvilken vi frelses. Ap. Gj. 15 [9]: „Han rensede deres Hjerter ved Troen." Efter dette er den Tro, om hvilken Apostlerne tale, ingen død Kundskab, men noget, som modtager den Helligaand og retfærdiggjør os. Habak. 2 [4]: „Den retfærdige skal leve ved sin Tro." Her siger han først, at Menneskene er retfærdige ved Troen, idet de tror, at Gud er [dem] naadig, og tilføier, at denne Tro gjør levende, fordi den skaber i Hjertet Fred og Glæde og et evigt Liv. Es. 53 [11]: „Derved, at de erkjender ham, skal den retfærdige retfærdiggjøre de mange." Hvad er nemlig Christi Erkjendelse andet, end at kjende Christi Velgjerninger og de Forjættelser, som han ved Evangeliet har spredt over den ganske Verden? Og at kjende disse Velgjerninger, det er egentlig og i Sandhed at tro paa Christus, at tro, at Gud visselig holder, hvad han for Christi Skyld har lovet.

34. Men Skriften er fuld af saadanne Vidnesbyrd, idet den snart forkynder Loven, snart Forjættelserne om Christus, om Syndsforladelse og om den uforskyldte Benaadelse formedelst Christus.

35. Ogsaa hos de hellige Fædre findes hyppig ligneude Vidnesbyrd. Ambrosius siger nemlig i sit Brev til en vis Irenæus: „Derfor er Verden formedelst Loven lagt under Trældom, fordi alle anklages efter Lovens Bud, og ingen retfærdiggjøres af Lovens Gjerninger, d. e. fordi ved Loven Synden bliver erkjendt, men ikke Synden eftergiven. Loven kunde synes at have skadet, idet den gjorde alle til Syndere, men den Herre Jesus kom og tilgav alle Synden, som ingen kunde undgaa, og udslettede Haandskriften, som var os imod, ved sit Blods Udgydelse. Det er dette, som Paulus

siger [Rom. 5, 20]: Synden er bleven overflødig ved Loven; men Naaden er bleven end overflødigere ved Jesus. Thi efterat den ganske Verden var bleven Synden underlagt, har han borttaget den hele Verdens Synd, som Johannes vidner, sigende: ‚Se det Guds Lam, som bærer Verdens Synd!' [Joh. 1, 29]. Og derfor rose ingen sig af sine Gjerninger, fordi ingen bliver retfærdiggjort ved det, han har gjort! Men den, som er retfærdig, har det som Gave, fordi han er efter Vandbadet retfærdiggjort. Troen er det altsaa, som frelser os ved Christi Blod; thi ‚salig er den, hvis Overtrædelse er forladt, hvis Synd er skjult' [Salme 32, 1]." Dette er Ambrosius's Ord, hvilke klarlig taler for vor Mening; han fraskriver Gjerningerne Retfærdiggjørelsen og tilskriver Troen den, fordi den frelser formedelst Christi Blod. Lad dem nu blive samlede i en Hob alle hine Sententiarier,[1]) som prange med prægtige Navne (thi nogle kaldes „englelige", andre „høilærde", atter andre „uigjendrivelige",[2]) de vil dog alle — læste og atter læste — ikke bidrage saa meget til Forstaaelsen af Paulus, som dette ene Sted af Ambrosius.

36. Paa samme Maade udtaler ogsaa Augustin sig paa mange Steder mod Pelagianerne. I sin Bog „om Aanden og Bogstaven" siger han: „Derfor bliver Lovens Retfærdighed foreholdt os [at nemlig hvo som holder den, skal leve ved den], forat man, naar man erkjender sin egen Skrøbelighed, skal, ikke ved egne Kræfter, ei heller ved Lovens Bogstav, hvilket er umuligt, men idet man ved Troen vinder ham, som retfærdiggjør, komme til Maalet, opfylde Loven og leve ved den. Gode Gjerninger, hvorved den, som gjør dem, skal leve, kan ingen gjøre, uden den, som er retfærdiggjort. Men Retfærdiggjørelsen erholdes formedelst Troen." Her siger han klarlig, at vi ved Troen vinder ham, som retfærdiggjør, og at vi formedelst Troen erholder Retfærdiggjørelsen. Og straks efter heder det: „Loven bringer os til at frygte for Gud, Troen til at haabe paa Gud. Men for dem, som frygter for Straffen, er Naaden skjult, og naar Hjertet arbeider under saadan Frygt, tager det ved Troen sin Tilflugt til Guds Barmhjertighed, forat han kan give, hvad han kræver." Her lærer han, at ved Loven forskrækkes Hjerterne, men ved Troen fanger de Trøst, og at vi ved Troen maa gribe Barmhjertigheden, førend vi kan forsøge paa at opfylde Loven. Vi skal straks nedenfor anføre flere lignende Vidnesbyrd.

37. Det er i Sandhed forunderligt, at Modstanderne ikke lader sig overbevise af saa mange Steder i den hellige Skrift, som klarlig tilskriver Troen Retfærdiggjørelsen, og det saaledes, at de fraskriver Gjerningerne den. Mener de da, at det er for intet, det samme saa tidt gjentages? Tror de, at disse Ord uforvarende er undslupne den Helligaand? Ja, de har endog fundet paa en Spidsfindighed, hvorved de vil slippe bort. De siger nemlig, at det maa forstaaes om fides formata,[3]) d. e. de tilskriver Troen Retfærdiggjørelsen kun paa Grund af Kjærligheden, eller rettere, de tilskriver slet ikke Troen, men alene Kjærligheden Retfærdiggjørelsen; thi de drømmer om, at Troen kan bestaa sammen med Dødssynd. Hvor fører dette

---

1) Se ovenfor S. 100, Anm. 1.

2) De mest berømte af Skolastikerne blev af sine Disciple hædrede med saadanne Navne; saaledes kaldtes Thomas Aquinas [S. 89, Anm. 1] „Doctor angelicus", Duns Scotus (død som Lærer i Köln 1308) „Doctor subtilis", og Alexander Halesius (død som Lærer i Paris 1245) „Doctor irrefragabilis".

3) D. e. „den tildannede Tro". Saaledes betegner Skolastikerne Troen som forenet med Kjærlighed, idet efter deres Mening først denne gjør Troen til saliggjørende Tro.

hen, uden til atter at tilintetgjøre Forjættelsen og vende tilbage under Loven? Hvis Troen faar Syndernes Forladelse formedelst Kjærligheden, vil Syndsforladelsen bestandig blive uvis, fordi vi aldrig elsker saa meget, som vi skal; ja vi elsker overhovedet ikke, medmindre vort Hjerte er forvisset om, at vore Synder er os forladte. Idet Modstanderne saaledes vil, at vi i Syndsforladelsen og Retfærdiggjørelsen skal bygge paa vor egen Kjærlighed udsletter de aldeles Evangeliet om Syndsforladelsen af Naade, da dog ingen hverken kan have eller forstaa denne Kjærlighed, medmindre han tror, at **Syndernes Forladelse annammes uforskyldt.**

38. Ogsaa vi lærer, at Kjærligheden maa følge Troen, som ogsaa Paulus siger: „I Christus Jesus gjælder hverken Omskjærelse eller Forhud, men Troen, som er virksom ved Kjærlighed" [Gal. 5, 6]. Dog maa derfor ingen mene, at vi, stolende paa denne Kjærlighed eller formedelst denne Kjærlighed faar Syndsforladelse og Forsoning, ligesom vi heller ikke faar Syndsforladelse formedelst andre efterfølgende Gjerninger; men ved Troen alene, og det ved Troen i egentlig Forstand, faar man Syndsforladelse, fordi Forjættelsen ikke kan annammes uden ved Troen. Det er nemlig Troen i egentlig Forstand, som samtykker i Forjættelsen; om denne Tro taler Skriften. Og fordi den modtager Syndernes Forladelse og forliger os med Gud, saa bliver vi ved denne Tro agtede retfærdige for Christi Skyld, førend vi elsker og holder Loven, skjønt Kjærligheden med Nødvendighed følger efter. Saa er da denne Tro hverken en død Kundskab, ei heller kan den bestaa sammen med Dødssynd, men den er den Helligaands Gjerning, ved hvilken vi frelses fra Døden, ved hvilken de ængstede Sjæle overøses og levendegjøres. Og fordi det er denne Tro alene, som modtager Syndsforladelsen og gjør os velbehagelige for Gud og bringer den Helligaand med sig, saa kunde den snarere kaldes den Naadegave, som gjør velbehagelig [for Gud], end den **efterfølgende Virkning, nemlig Kjærlighed.**

39. Hidtil har vi baade ved Sprog af Skriften og ved Beviser, udledede af Skriften, — forat Sagen maatte blive dette mere indlysende, — mere end tilstrækkelig godtgjort, at vi ved Troen alene for Christi Skyld faar vore Synders Forladelse, og at vi ved Troen alene bliver retfærdiggjorte, d. e. af uretfærdige gjorte retfærdige eller gjenfødte. Heraf kan man nu let dømme, hvor nødvendig denne Lærdom om Troen er; thi i dens Lys alene ser vi Christi Gjerning, ved den alene modtager vi Christi Velgjerninger, den alene bringer de gudfrygtige Sjæle sikker og sand Trøst. Og i Kirken maa der være en Lære, af hvilken de gudfrygtige kan hente sikker Haab om Frelse. Thi ilde sørger Modstanderne for Folket, naar de byder os at tvile, om vi faar Syndernes Forladelse. Hvorledes skal de holde sig evne i Døden, som intet har hørt om denne Tro, som mener, at de skal tvile, om de faar Syndernes Forladelse? Fremdeles er det fornemst i Christi Kirke at fastholde Evangeliet, d. e. Forjættelsen om, at Synderne forlades af Naade for Christi Skyld. Og dette Evangelium afskaffer de ganske, som intet lærer om denne Tro, hvorom vi tale. Men Skolastikerne nævner ikke denne Tro med et eneste Ord. Dem følger vore Modstandere og forkaster denne Tro, og de ser ikke, at de ved at forkaste denne Tro afskaffer hele Forjættelsen om Syndernes naadige Forladelse og om Christi Retfærdighed.

Tredje Artikel.

Om Kjærligheden og Lovens Opfyldelse.

1. Her møder nu vore Modstandere os med Skriftens Ord: „Vil du indgaa til Livet, da hold Budene!“ [Matt. 19, 17], — og ligeiaa: „Lovens Gjørere skal retfærdiggjøres“ [Rom. 2, 13], og mange andre lignende Udsagn om Loven og Gjerningerne. Men førend vi svarer herpaa, maa vi fremstille vor Mening om Kjærligheden og Lovens Opfyldelse.

2. Der staar skrevet hos Profeten [Jer. 31, 33]: „Jeg vil give min Lov inden i dem“, og Rom. 3 [31] siger Paulus, at Loven stadfæstes, ikke afskaffes ved Troen. Og Christus siger [Matt. 19, 17]: „Vil du indgaa til Livet, da hold Budene!“ Fremdeles heder det [1 Kor. 13, 2]: „Har jeg ikke Kjærlighed, da er jeg intet.“ Disse og lignende Udsagn beviier, at Lovens Opfyldelse maa begynde og mere og mere fuldkommes i os. Men vi taler ikke om Ceremonialloven, men om den Lov, hvis Bud er rettede paa Hjertets Rørelser, nemlig de ti Bud. Men efterdi nu Troen fører den Helligaand med sig og føder et nyt Liv i Hjerterne, saa maa den nødvendigvis frembringe nye aandelige Rørelser i Hjerterne. Hvilke nu disse Rørelser er, viser Profeten, naar han siger: „Jeg giver min Lov inden i dem.“ Eiterat vi altsaa er retfærdiggjorte og gjenfødte ved Troen, begynder vi at frygte og elske Gud, at søge og forvente Hjælp af ham, at takke og prise ham og at være ham lydige i Trængsler. Vi begynder nu ogsaa at elske vor Næste, fordi vore Hjerter har aandelige og hellige Rørelser.

3. Alt dette kan ikke ske, førend vi er retfærdiggjorte ved Troen og i Gjenfødelsen annammer den Helligaand. For det første, fordi Loven ikke kan opfyldes uden Christus. Dernæst, fordi Loven ikke kan holdes uden den Helligaand; men den Helligaand annammes ved Troen efter Pauli Ord Gal. 3 [14]: „Forat vi kunde faa Aandens Forjættelse ved Troen.“ Fremdeles: Hvorledes kan et menneskeligt Hjerte elske Gud, saalænge det føler hans forfærdelige Vrede, som straffer os med timelige og evige Plager? Men Loven anklager os altid, aabenbarer altid Guds Vrede. Gud kan derfor ikke blive elsket af os, førend vi i Troen griber hans Barmhjertighed. Paa denne Maade bliver han os først en elskelig Gjenstand.

4. Hvorvel altsaa borgerlige Gjerninger, det er udvortes Lovgjerninger, for en Del er mulige uden Christus og uden den Helligaand, er det dog klart, af hvad vi har sagt, at det, som egentlig hører den guddommelige Lov til, Hjertets Kjærlighed til Gud, saaledes som den foreskrives i den første Tavle, er umuligt uden den Helligaand. Men vore Modstandere er slappe Teologer; de ser alene paa den anden Tavle og de borgerlige Gjerninger; den første Tavle bryder de sig slet ikke om, ret som om den ikke kom Sagen ved, eller de kræver i det høieste kun en udvortes Dyrkelse. Hin evige, over alle Skabningers Forstand og Begreb høit ophøiede Lov: „Du skal elske Herren, din Gud, af hele dit Hjerte“ [5 Mos. 6, 5], lader de ganske ud af Betragtning.

5. Men Christus er os dertil given, at vi for hans Skyld skal faa Syndernes Forladelse og den Helligaand, som skaber i os et nyt, evigt Liv og en evig Retfærdighed. Derfor kan ingen i Sandhed holde Loven, medmindre han i Troen har modtaget den Helligaand. Af den Grund siger nu Paulus, at Loven stadfæstes ikke afskaffes, formedelst Troen, fordi Loven først da kan holdes, naar den Helligaand bliver os til Del. Og Paulus lærer 2 Kor. 3 [15 f.], at det Dække, som var lagt over Moses's

Ansigt, ikke kan borttages uden ved Troen paa Christus, ved hvilken den Helligaand annammes. Thi saa siger han: „Indtil denne Dag ligger der et Dække over deres Hjerte, naar Moses læses. Men naar de omvender sig til Herren, bliver Dækket borttaget. Men Herren er Aanden; men hvor Herrens Aand er, der er Frihed." Ved Dækket forstaar Paulus den menneskelige Mening om den hele Lov, de ti Bud saavelsom Ceremonialloven, nemlig, at Hyklere mener, at udvortes, borgerlige Gjerninger fyldestgjør Guds Lov, og at Ofringer og Dyrkelser retfærdiggjør for Gud ved gjort Gjerning.[1]) Men da bliver dette Dække borttaget fra vore Øine, det er, da bliver vi befriede fra denne Vildfarelse, naar Gud viser vore Hjerter vor Urenhed og Syndens Storhed. Da først ser vi, at vi er langt borte fra Lovens Opfyldelse. Da først erkjender vi, hvorledes det trygge og træge Kjød ikke frygter Gud, ei heller i Sandhed tror, at Gud tager Hensyn til os, men mener, at Menneskers Fødsel og Død er Hændelsens Værk. Da erfarer vi, at vi ikke tror, at Gud forlader Synd og hører Bønner. Men naar vi ved at høre Evangeliet om Syndernes Forladelse bliver opreiste ved Troen, annammer vi den Helligaand, saa vi nu kan tænke ret om Gud og lære at frygte Gud og tro paa ham o. s. v. Heraf fremlyser det, at vi ikke kan holde Guds Lov uden Christus og uden den Helligaand.

6. Vi bekjender altsaa, at det er nødvendigt, at Lovens Opfyldelse begyndes og derpaa mere og mere fuldkommes i os. Og vi sammenfatter paa en Gang begge Dele, de aandelige Rørelser og de udvortes gode Gjerninger. Det er altsaa en falsk Beskyldning af vore Modstandere, naar de siger, at vore ikke lærer noget om gode Gjerninger, da de ikke alene fordrer dem, men ogsaa viser, hvorledes de kan gjøres. Hyklere, der ved egen Kraft forsøger paa at holde Loven, overbeviser Udfaldet om, at de ikke kan gjøre, hvad de bestræber sig for. Thi Menneskenaturen er altfor svag til ved egen Kraft at kunne modstaa Djævelen, som holder alle dem fangne, der ikke er frigjorte ved Troen. Christi Magt er fornøden mod Djævelen, nemlig forat vi, idet vi ved, at vi formedelst Christus finder Bønhørelse og har Forjættelsen, kan bede, at den Helligaand vil styre os og kjæmpe for os, at vi ikke skal besnæres og fare vild, at vi ikke skal drives til at foretage noget mod Guds Vilje, ligesom Salmen [68, 19. smlgn. Efes. 4, 8] lærer: „Han bortførte Fanger og gav Menneskene Gaver." Thi Christus har overvundet Djævelen og givet os Forjættelsen og den Helligaand, forat ogsaa vi ved Guds Hjælp skal overvinde. Og 1 Joh. 3 [8] heder det: „Dertil er Guds Søn aabenbaret, at han skal afskaffe Djævelens Gjerninger." Videre lærer vi ikke alene dette, hvorledes Loven kan holdes, men ogsaa, hvorledes det, vi gjør, behager Gud, nemlig ikke fordi vi gjør Loven fyldest, men fordi vi er i Christus, hvorom vi lidt senere skal tale. Det staar altsaa fast, at vore kræver gode Gjerninger. Ja vi lægger ogsaa det til, at det er umuligt at rive Kjærligheden til Gud, hvor ringe den end maatte være, løs fra Troen; thi formedelst Christus har vi Adgang til Faderen, og efterat vi har faaet Syndernes Forladelse, tror vi i Sandhed, at vi har en Gud, det er, at Gud har Omsorg for os, paakalder vi ham, takker, frygter, elsker vi ham, som Johannes lærer i sit første Brev: „Lader os elske ham!" siger han [1 Joh. 4, 19], „thi han har elsket os først", det vil sige, fordi han hengav sin Søn for os og forlod os vore Synder. Saaledes erklærer jo Apostelen, at Troen gaar forud og Kjærlig-

[1]) Smlgn herom ovenfor S. 60, Anm. 6.

heden følger efter. Fremdeles: den Tro, hvorom vi taler, bliver til i Boden, det er, den undfanges under Samvittighedens Forskrækkelse, naar den føler Guds Vrede over vore Synder og søger Syndernes Forladelse og Frelse fra Synd. Og under saadan Forskrækkelse og anden Trængsel maa denne Tro vokse og blive sterk. Derfor kan den ikke findes hos dem, der lever efter Kjødet, der forlyster sig ved sine egne Begjærligheder og adlyder dem. Derfor siger Paulus [Rom. 8, 1]: „Saa er der da nu ingen Fordømmelse for dem, som er i Christus Jesus, som ikke vandrer efter Kjødet, men efter Aanden." Ligesaa [V. 12. 13]: „Vi er ikke Kjødets Skyldnere, at vi skal leve efter Kjødet; thi dersom I lever efter Kjødet, skal I dø, men dersom I ved Aanden døder Legemets Gjerninger, skal I leve." Derfor kan den Tro, som i et forfærdet Hjerte, der flyr Synden, annammer Syndernes Forladelse, ikke blive hos dem, der adlyder sine egne Begjærligheder, ei heller bestaa sammen med Dødssynd.

7. Af disse Troens Virkninger udplukker vore Modstandere en, nemlig Kjærligheden, og siger, at Kjærligheden retfærdiggjør. Saaledes er det ganske klart, at de kun lærer Loven. De lærer ikke først at annamme Syndernes Forladelse ved Troen. De lærer ikke, at vi formedelst Christus som Midler har en naadig Gud, men formedelst vor Kjærlighed. Og dog siger de ikke, hvordan denne Kjærlighed skal være, og kan heller ikke sige det. De roser sig af at opfylde Loven, skjønt Æren herfor egentlig tilhører Christus, og mod Guds Dom sætter de sin Tillid til egne Gjerninger, idet de siger, at de ved Værdigheds-Fortjeneste[1]) erhverver Guds Naade og det evige Liv. Dette er ligefrem en ugudelig og forfængelig Tillid. Thi i dette Liv kan vi ei gjøre Loven fyldest, fordi den kjødelige Natur ei ophører at føde onde Lyster, omend Aanden i os gjør dem Modstand.

8. Men her kunde nogen spørge, hvorfor vi, da vi dog ogsaa bekjender, at Kjærligheden er den Helligaands Gjerning, og at den er Retfærdighed, fordi den er Lovens Opfyldelse, ikke lærer, at den retfærdiggjør? Hertil maa vi svare: For det første er det en afgjort Sag, at vi faar Syndernes Forladelse hverken ved vor Kjærlighed eller for vor Kjærligheds Skyld, men alene ved Troen for Christi Skyld. Troen, som ser hen til Forjættelsen og holder for, at man derfor maa være fast forvisset om, at Gud tilgiver, fordi Christus ikke kan være død forgjæves o. s. v., den alene overvinder Syndens og Dødens Rædsler. Naar nogen tviler om sine Synders Forladelse, skjender han Christus, efterdi han anser sin Synd større eller kraftigere end Christi Død og Forjættelse, da dog Paulus siger [Rom. 5, 20], at Naaden er overflødigere end Synden, det er, at Guds Barmhjertighed er rigere og kraftigere end vor Synd. Dersom nu nogen mener, at han derfor faar Syndernes Forladelse, fordi han elsker, saa skjender han Christus og skal i Guds Dom erfare, at denne stolen paa egen Retfærdighed er ugudelig og forfængelig. Altsaa maa Troen forlige os med Gud og retfærdiggjøre os. Og ligesaalidt som vi faar Syndernes Forladelse ved eller formedelst andre i Loven befalede Dyder, f. Eks. formedelst Taalmodighed, Kyskhed, Lydighed mod Øvrigheden o. s. v., om disse Dyder end maa følge med [Troen], ligesaalidt faar vi Syndernes Forladelse formedelst vor Kjærlighed til Gud, om denne end med Nødvendighed maa følge med. Men det er en bekjendt Talebrug, at vi undertiden i det samme Ord sammenfatter Aarsag og Virkning. Saaledes siger Christus

1) Smlgn. herom ovenfor S. 94, Anm. 1.

Luk. 7 [47]: „For den Sags Skyld, at hendes mange Synder er forladte, er det, at hun elsker meget.“ Her udlægger Christus selv sine Ord, naar han tilføier [V. 50]: „Din Tro har frelst dig.“ Christus vilde altsaa ikke sige, at Kvinden ved hin Kjærlighedsgjerning havde fortjent Syndernes Forladelse. Thi han siger jo tydelig: „Din Tro har frelst dig.“ Men det er Troen, som formedelst Guds Ord annammer Barmhjertighed uforskyldt. Dersom nogen vil negte, at dette er Troens Væsen, da forstaar han aldeles ikke, hvad Tro er. Og Beretningen selv lærer os her [Luk. 7, 37 flg.], hvad Herren kalder Kjærlighed. Kvinden kom til Christus med den Formening, at hos ham maatte man søge sine Synders Forladelse. Dette er den høieste Ære, man kan bevise Christus; nogen større Ære kunde hun ikke gjøre ham. Dette var i Sandhed at erkjende Messias, at hun hos ham søgte Syndernes Forladelse. At tænke saaledes om Christus, saaledes at ære ham, saaledes at omfatte ham, det er ret at tro paa ham. Men Christus brugte Ordet Kjærlighed, ikke i sin Tale til Kvinden, men mod Farisæeren, fordi han vilde sammenligne al den Ære, Farisæeren havde bevist ham, med al den Ære, som Kvinden havde bevist ham. Han bebreider Farisæeren, at han ikke erkjendte ham som Messias, om han end viste ham den udvortes Ære som Gjest og som en stor og hellig Mand. Han peger paa Kvinden og priser hendes Æresbevisning mod ham, hendes Salve, Taarer o. s. v., hvilket altsammen var et Tegn paa hendes Tro og ligesom en Bekjendelse om, at hun hos Christus søgte sine Synders Forladelse. Det er i Sandhed et stort Eksempel, som ei uden Grund bragte Christus til at irettesætte Farisæeren, en vis og ærbar, men vantro Mand. Denne hans Ugudelighed bebreider han ham, og han foreholder ham den stakkars Kvindes Eksempel, idet han viser ham, hvilken Skam det var for ham, at medens en ulærd Kvinde tror Gud, han derimod, en Lovens Lærer, ikke tror, ikke erkjender Messias, ikke søger hos ham Syndernes Forladelse og Frelse. Saaledes roser han altsaa hele hendes Gudstjeneste, ligesom det ofte er Tilfældet i Skriften, at meget sammenfattes i et Ord, som vi nedenfor udførlig skal vise ved lignende Steder. Naar Herren saaledes siger: „Giver Almisse! Og se, da er alt rent for eder“ [Luk. 11, 41], saa kræver han ikke alene Almisse, men ogsaa Troens Retfærdighed. Paa samme Maade siger han her: „For den Sags Skyld, at hendes mange Synder er forladte, er det, at hun elsker meget“, det er: fordi hun i Sandhed ærede mig ved sin Tro og de Gjerninger, hvori hun lagde sin Tro for Dagen; han sammenfatter i det ene Ord hele hendes Gudstjeneste. Imidlertid lærer han dog, at Syndernes Forladelse egentlig faaes ved Troen, omend Kjærlighed, Bekjendelse og andre gode Frugter maa følge med. Han mener altsaa ikke, at disse Frugter skal være en Betaling, et Sonoffer, formedelst hvilket vi faar Syndernes Forladelse, ved hvilket vi bliver forligte med Gud. Det er en vigtig Sag, hvorom vi her strider; Spørgsmaalet er om Christi Ære og om, hvor fromme Sjæle skal søge en vis og fast Trøst, om vi skal sætte vor Lid til Christus eller til vore Gjerninger. Dersom vi skal sætte vor Lid til vore Gjerninger, saa bliver Christus berøvet Æren af at være vor Midler og Forsoner, og dog skal vi i Guds Dom erfare, at saadan Tillid er forfængelig, og at Samvittigheden derved falder i Fortvilelse. Dersom Synds forladelse og Forligelse ikke bliver os uforskyldt til Del formedelst Christus, men for vor Kjærligheds Skyld, saa vil ingen faa Syndernes Forladelse, medmindre han holder den hele Lov, fordi Loven ikke retfærdiggjør, saalænge den kan anklage os. Det er altsaa klart — da Retfærdiggjørelsen er Forligelse [med Gud] for Christi Skyld, — at vi retfærdig-

gjøres ved Troen, fordi intet er visse re, end at man ved Troen alene faar Syndernes Forladelse.

9. Nu vil vi da svare paa hin Indvending, som ovenfor er fremført. Med Rette mener Modstanderne, at Kjærlighed er Lovens Opfyldelse, og Lydighed mod Loven er visselig Retfærdighed; men deri tager de feil, at de mener, at vi retfærdiggjøres af Loven. Men da vi ikke retfærdiggjøres ved Loven, men ved Troen faar Syndernes Forladelse og Forligelse [med Gud] formedelst Christus, ikke formedelst Kjærlighed eller Lovens Opfyldelse, saa følger heraf med Nødvendighed, at vi retfærdiggjøres ved Troen paa Christus.

10. Dernæst er hin Lovens Opfyldelse eller Lydighed mod Loven vistnok Retfærdighed, naar den er fuldkommen, men hos os er den saare ufuldkommen og uren. Derfor er den ikke for sin egen Skyld tækkelig og velbehagelig for Gud. Men ihvorvel det allerede ifølge det, som ovenfor er sagt, staar fast, at Retfærdiggjørelsen betegner ei alene Fornyelsens Begyndelse, men ogsaa den Fornyelse, hvorved vi senerehen er Gud velbehagelige, saa vil det dog nu meget klarere kunne indsees, at hin begyndte Opfyldelse af Loven ikke retfærdiggjør, fordi den kun formedelst Troen er Gud velbehagelig. Ingenlunde maa vi da forlade os paa, at vi ved egen Fuldkommenhed og Opfyldelse af Loven og ikke snarere formedelst Christus agtes retfærdige for Gud.

11. For det første ophører Christus ikke at være vor Midler, efterat vi er fornyede. De farer vild, som foregiver, at han kun har fortjent os den første Naade, og at vi senere kan tækkes Gud ved vor Lovopfyldelse og saaledes fortjene det evige Liv. Christus vedbliver at være Midler, og vi maa altid holde fast ved, at vi formedelst ham har en forsonet Gud, skjønt vi er uværdige dertil. Dette lærer Paulus aabenbart, naar han siger: „Vel ved jeg intet med mig selv, men dermed er jeg ikke retfærdiggjort“ [1 Kor. 4, 4]; hans Mening er den, at han ved Troen bliver agtet retfærdig formedelst Christus, ifølge hint Ord: „Salig er den, hvis Overtrædelse er forladt“ [Salme 32, 1. Rom. 4, 7]. Men Forladelsen annammes altid ved Troen. Fremdeles: Tilegnelsen af Evangeliets Retfærdighed kommer af Forjættelsen; derfor annammes den altid ved Troen; derfor maa man ogsaa altid holde fast ved, at vi ved Troen agtes retfærdige formedelst Christus. Var det saa, at de gjenfødte sidenefter maatte mene, at de skulde være Gud velbehagelige formedelst sin egen Lovopfyldelse, naar kunde da Samvittigheden være vis paa at behage Gud, da vi jo aldrig gjør Loven fyldest? Derfor maa vi altid tage vor Tilflugt til Forjættelsen; ved den maa vor Svaghed holdes oppe, og det maa fastholdes, at vi agtes retfærdige formedelst Christus, som sidder ved Faderens høire og uafladelig træder frem for os [Rom. 8, 34]. Denne Ypperstepræst skjender enhver, der mener, at han nu er retfærdig og Gud velbehagelig formedelst egen Lovopfyldelse og ikke formedelst hans Forjættelse. Det er ubegribeligt, hvorledes man kan drømme om, at et Menneske er retfærdigt for Gud uden Christus som Forsoner og Midler.

12. Og hvad behøves her nogen vidtløftig Bevisførelse? Hele Skriften, hele Kirken vidner høit og lydelig, at Lovens Krav ikke bliver fyldestgjort. Det er altsaa ikke for dens egen Skyld, at hin begyndte Lovopfyldelse behager Gud, men formedelst Troen paa Christus. Ellers anklager Loven os altid. Thi hvo elsker Gud nok, eller hvo frygter ham nok? Hvo bærer med tilstrækkelig Taalmodighed de Trængsler, Gud tilskikker

ham? Hvo tviler ikke ofte, om de menneskelige Anliggender virkelig styres efter Guds Raadslutning, eller om de styres af Tilfældet? Hvo tviler ikke ofte om, at han bliver bønhørt af Gud? Hvo er ikke ofte fortrydelig over, at de ugudelige har bedre Lykke end de fromme, og at de fromme undertrykkes af de ugudelige? Hvo gjør sit Kald fyldest? Hvo elsker sin Næste som sig selv? Hvo fristes ikke af sin egen Begjærlighed? Derfor siger Paulus: „Det gode, som jeg vil, gjør jeg ikke; men det onde, som jeg ikke vil, det gjør jeg“ [Rom. 7, 19]. Og fremdeles [V. 25]: „Saa tjener jeg da Guds Lov med Sindet, men Syndens Lov med Kjødet.“ Her siger han ligefrem, at han tjener Syndens Lov. Og David siger: „Herre, gaa ikke irette med din Tjener! Thi ingen, som lever, er retfærdig for dit Aasyn“ [Salme 143, 2]. Her beder jo endog en Guds Tjener sig fri for Dommen. Ligesaa heder det: „Saligt er det Menneske, som Herren ikke tilregner Misgjerning“ [Salme 32, 2]. Altsaa findes der altid i dette vort skrøbelige Legeme Synd, som kan tilregnes, hvorom han lidt efter [V. 6] siger: „Derfor bede hver from til dig!“ Her viser han, at ogsaa de hellige bør søge Syndernes Forladelse. De er mere end blinde, som ikke mener, at de onde Begjærligheder i Kjødet er Synder, hvorom Paulus siger: „Kjødet begjærer mod Aanden, men Aanden mod Kjødet“ [Gal. 5, 17]. Kjødet tror ikke paa Gud; det sætter sin Lid til det timelige, søger i sin Nød Hjælp hos Mennesker, endog mod Guds Vilje, flyr Lidelsen, som det paa Grund af Guds Befaling burde taale, tviler om Guds Barmhjertighed o. s. v. Mod saadanne Begjæringer kjæmper nu den Helligaand i Hjertet for at trænge dem tilbage og døde dem og indplante nye aandelige Rørelser. Men derom vil vi nedenfor samle flere Vidnesbyrd, skjønt vi møder dem overalt, ikke alene i Skriften, men ogsaa hos de hellige Fædre.

13. Fortræffelig siger Augustin: „Alle Guds Bud bliver opfyldte, naar alt, hvad der ikke opfyldes, bliver tilgivet.“ Han kræver altsaa Tro, selv naar vi gjør gode Gjerninger, at vi skal tro, at vi behager Gud formedelst Christus, og at ikke Gjerningerne i sig selv fortjener Guds Velbehag. Og Hieronymus udtaler sig saaledes mod Pelagianerne: „Da er vi retfærdige, naar vi bekjender os at være Syndere, og vor Retfærdighed har ikke sin Grund i vor egen Fortjeneste, men i Guds Barmhjertighed.“ Troen maa altid findes hos os, naar vi begynder at opfylde Loven, den Tro, i hvilken vi er forvissede om, at vi for Christi Skyld har en forsonet Gud. Thi Barmhjertigheden kan ikke tilregnes uden i Troen, som ovenfor oftere er sagt. Derfor, naar Paulus siger [Rom. 3, 31], at Loven stadfæstes ved Troen, bør dette ikke alene forstaaes saaledes, at de ved Troen gjenfødte annammer den Helligaand og har Rørelser, der stemmer overens med Guds Lov, men det er i høi Grad nødvendigt at tilføie ogsaa dette, at vi maa erkjende, at vi er langtfra at fuldkomme Loven. Derfor kan vi ikke mene, at vi agtes retfærdige for Gud formedelst vor Lovopfyldelse, men vi maa søge vor Retfærdiggjørelse andensteds, forat vor Samvittighed kan blive beroliget. Thi vi er ikke retfærdige for Gud, saalænge vi flyr Guds Dom og vredes paa Gud. Vi maa altsaa fastholde, at vi, forligte [med Gud] formedelst Christus, agtes retfærdige ved Troen, ikke ved Loven eller ved vore egne Gjerninger, men at denne begyndte Lovopfyldelse behager Gud formedelst Troen, og at formedelst den samme Tro det, der mangler i Lovens Opfyldelse, ikke bliver tilregnet os, omend Synet af vor Urenhed forfærder os. Maa vi nu søge vor Retfærdiggjørelse andensteds, saa kan altsaa vor Kjærlighed og vore egne Gjerninger ikke retfærdiggjøre. Langt

over vor Renhed, ja langt over Loven selv maa vi sætte Christi Død og Fyldestgjørelse, som dertil er os skjænket, at vi skal være forvisseде om, at vi for hin Fyldestgjørelses Skyld og ikke for vor Lovopfyldelses Skyld har en naadig Gud.

14. Dette lærer Paulus, naar han siger: „Christus har frikjøbt os fra Lovens Forbandelse, da han blev en Forbandelse for os“ [Gal. 3, 13]. Dette vil jo sige: Loven fordømmer alle Mennesker; men efterdi Christus uden Synd har lidt Syndens Straf og er bleven et Offer for os, har han berøvet Loven dens Ret til at anklage og fordømme dem, som tror paa ham, fordi han selv er en Forsoning for dem, formedelst hvilken vi nu agtes for retfærdige. Men naar de agtes for retfærdige, kan Loven ikke anklage eller fordømme dem, skjønt de i Virkeligheden ikke har gjort Loven fyldest. I samme Mening skriver Paulus til Kolossenserne [2, 10]: „I Christus er I blevne fyldte“, ret som han vilde sige: Skjønt I endnu er langtfra at fuldkomme Loven, saa fordømmer Syndens Levninger eder dog ikke, fordi I, saafremt I tror, har formedelst Christus en sikker og fuldkommen Forligelse, omend Synden hænger ved eders Kjød. Stedse bør vi have Forjættelsen for Øie, at Gud formedelst sin Forjættelse, for Christi Skyld vil være naadig, vil retfærdiggjøre, ikke formedelst Loven eller vore Gjerninger. I denne Forjættelse bør de ængstede Samvittigheder søge Forligelse og Retfærdiggjørelse; ved denne Forjættelse bør de holde sig oppe og være fuldt forvisseде om, at de har en naadig Gud for Christi Skyld, for hans egen Forjættelses Skyld. Saaledes kan aldrig Gjerningerne, men alene Forjættelsen berolige Samvittigheden. Dersom vi altsaa maa søge Retfærdiggjørelsen og Samvittighedens Fred udenfor Kjærligheden og Gjerningerne, saa er det altsaa ikke Kjærligheden og Gjerningerne, som retfærdiggjør, om de end er Dyder og Lovens Retfærdighed, forsaavidt de er Lovens Opfyldelse. Og forsaavidt retfærdiggjør ogsaa denne Lydighed mod Loven ved Lovens Retfærdighed. Men denne ufuldkomne Lovretfærdighed er ikke Gud velbehagelig uden formedelst Troen. Derfor retfærdiggjør den ikke, det vil sige: den hverken forliger os [med Gud] eller gjenføder os eller gjør os ved sig selv velbehagelige for Gud.

15. Heraf fremgaar det, at vi retfærdiggjøres for Gud ved Troen alene, fordi vi ved Troen alene faar Syndernes Forladelse og Forligelse [med Gud] for Christi Skyld, fordi Forligelse eller Retfærdiggjørelse er noget, der er os forjættet formedelst Christus, ikke formedelst Loven. Derfor annammes den alene ved Troen, omend med den Helligaands Gave følger Lovens Opfyldelse.

Svar til Modstandernes Grunde.

16. Efterat vi nu saaledes har erkjendt Grundvolden for denne Sag, nemlig Forskjellen mellem Loven og Forjættelserne eller Evangeliet, vil det være let at gjendrive Modstandernes Indvendinger. De anfører nemlig Skriftens Udsagn om Loven og Gjerningerne og forbigaar dens Udsagn om Forjættelserne. Men til alt, hvad de af Skriften fremfører om Loven, kan man en Gang for alle svare, at Loven ikke kan opfyldes uden Christus, og at, om borgerlige Gjerninger gjøres uden Christus, saadanne ikke behager Gud. Derfor er det, naar Gjerningerne berømmes, nødvendigt at ti føie, at der til dem kræves Tro, at det er for Troens Skyld, de berømmes, at de er Troens Frugter og Vidnesbyrd. Tvetydige og tvilsomme Sager fremkalder mange og mangeslags Løsninger; thi sandt er, hvad hin gamle

Digter siger: „Uretfærdig Tale, syg i sig selv, trænger til kløgtig Lægedom.“[1]) Men i en god og sikker Sag er en eller anden Løsning, hentet fra Kilderne selv, tilstrækkelig til at rydde alt af Veien, hvad der synes at vække Anstød. Saaledes ogsaa i denne vor Sag. Thi hin nylig nævnte Regel forklarer alle de Udsagn, som fremføres om Loven og Gjerningerne. Vi indrømmer nemlig, at Skriften paa et Sted prædiker Loven, paa et andet Evangelium eller Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld. Men vore Modstandere gjør ligefrem Guds uforskyldte Naade til intet, naar de negter, at Troen retfærdiggjør, naar de lærer, at vi for vor Kjærligheds Skyld og formedelst vore Gjerninger faar Syndernes Forladelse og Forligelse med Gud. Dersom Syndernes Forladelse er afhængig og betinget af vore Gjerninger, vil den være ganske usikker. Forjættelsen vil da være tilintetgjort. Derfor minder vi de fromme Hjerter om at betragte Forjættelserne, derfor lærer vi om Syndernes Forladelse af Naade og om den Forligelse, som sker formedelst Troen paa Christus. Siden føier vi ogsaa Læren om Loven til. Dette maa man, som Paulus siger [2 Tim. 2, 15], dele rettelig. Man maa agte paa, hvad Skriften tillægger Loven, og hvad den tillægger Forjættelserne. Thi den priser Gjerningerne paa den Maade, at den ikke derved ophæver Naadens Forjættelser.

17. Man maa nemlig gjøre Gjerninger, fordi Gud har befalet dem, fremdeles til Troens Øvelse, endelig til Guds Navns Bekjendelse og Pris. Derfor maa man nødvendig gjøre gode Gjerninger, hvilke, hvorvel de øves i Kjødet, der endnu ikke er fuldkommen fornyet og derfor hemmer den Helliggaands Gjerning og deri indblander noget af sin Urenhed, alligevel formedelst Troen er hellige Gjerninger, Ofre til Gud og Christi Borgerskab, som saaledes aabenbarer sit Rige for denne Verden. Thi ved disse Gjerninger helliggjør han Hjerterne og trænger han Djævelen tilbage, og for at bevare Evangeliet blandt Menneskene stiller han ude i Verden de helliges Bekjendelse op mod Djævelens Rige og beviser sin Kraft i vor Skrøbelighed. Apostelen Paulus's, Athanasius's, Augustins og andre Kirkelæreres Farer, møiesulde Arbeider og Prædikener er hellige Gjerninger, er sande, Gud velbehagelige Ofre, er Christi Kampe, hvorved han har trængt Djævelen tilbage og drevet ham bort fra de troende. Hvad David med Møie har arbeidet i sine Krige og sin Statsstyrelse, det er hellige Gjerninger, sande Ofre, Guds Kampe, der forsvarer det Folk, som havde Guds Ord, mod Djævelen, at ikke Guds Erkjendelse aldeles skulde forsvinde paa Jorden. Det samme er ogsaa vor Mening om enhver enkelt god Gjerning i den laveste Kaldsstilling og i det private Liv. Ved disse Gjerninger triumferer Christus over Djævelen. Saaledes var f. Eks. det, at Korintierne [1 Kor. 16, 1] skjød sammen til en Almisse, en hellig Gjerning og et Offer og en Christi Kamp mod Djævelen, som arbeider paa at forhindre, at noget sker til Guds Ære. At dadle saadanne Gjerninger, Læren, Bekjendelse, Lidelser, Kjærlighedsbevisninger, Kejsers Korsfæstelse, det vilde sandelig være at døde Christi Riges udvortes Orden blandt Menneskene. Og her tilføier vi ogsaa noget om Belønninger og Fortjeneste. Vi lærer, at Belønninger er bestemte og forjættede for de troendes Gjerninger. Vi lærer nemlig, at gode Gjerninger er fortjenstlige, ikke til Syndernes Forladelse, Naade eller Retfærdiggjørelse (thi dette opnaar vi alene ved Troen), men til andre legemlige og aandelige Belønninger i og efter dette Liv, fordi Paulus siger [1 Kor. 3, 8]:

[1]) Et Ord af den græske Digter Euripides, som levede i det 4de Aarh. f. Chr.

„Enhver skal faa sin egen Løn efter sit eget Arbeide.“ Der vil altsaa være forskjellige Belønninger for forskjellige Gjerninger. Men Syndernes Forladelse vil være den samme og ens for alle, ligesom Christus er en, og tilbydes alle dem for intet, som tror, at deres Synder forlades dem for Christi Skyld. Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse faar man altsaa alene ved Troen, ikke for nogen Gjernings Skyld. Saaledes er det jo en bekjendt Sag, at vi under Samvittighedens Forfærdelse ikke kan stille nogen vor Gjerning op mod Guds Vrede, som Paulus klarlig siger [Rom. 5, 1]: „Idet vi altsaa er retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred med Gud ved vor Herre Jesus Christus, ved hvem vi ogsaa har Adgang ved Troen“ o. s. v. Men idet Troen gjør os til Guds Børn, gjør den os ogsaa til Christi Medarvinger. Efterdi vi altsaa ikke ved vore Gjerninger fortjener Retfærdiggjørelsen, ved hvilken vi bliver Guds Børn og Christi Medarvinger, saa fortjener vi heller ikke ved vore Gjerninger det evige Liv. Thi Troen opnaar det, fordi Troen retfærdiggjør os og har en forsonet Gud. Men det tilkommer de retfærdiggjorte efter hint Ord [Rom. 8, 30]: „Dem, han retfærdiggjorde, dem har han ogsaa herliggjort.“ Paulus indskjærper os [Efes. 6, 2. 5. 9] Budet om at ære Forældre ved at omtale den Belønning, som er føiet til hint Bud; dermed vil han nu ikke sige, at Lydighed mod Forældre retfærdiggjør os for Gud, men at den, naar den øves af retfærdiggjorte, fortjener andre store Belønninger. Gud prøver imidlertid paa forskjellig Maade de hellige og udsætter ofte med at belønne Retfærdighedens Gjerninger, forat de skal lære ikke at stole paa egen Retfærdighed, men spørge efter Guds Vilje mere, end efter Belønninger, saaledes som det viser sig hos Job, Christus og andre hellige. Og dette lærer mange Salmer os, hvilke trøster os, naar det gaar de ugudelige vel, som Salmen 37 [1]: „Bliv ikke harm over dem.“ Og Christus siger [Matt. 5, 10]: „Salige er de, som lider Forfølgelse for Retfærdigheds Skyld; thi Himmeriges Rige er deres.“ Ved saadan Omtale af gode Gjerninger bevæges uden Tvil de troende til at gjøre dem. Ved Siden af dette prædikes ogsaa Læren om Omvendelse for de ugudelige, som gjør det onde, og Guds Vrede fremstilles, hvormed han truer alle dem, som ikke gjør Bod. Saaledes priser og krever vi gode Gjerninger og fremstiller mange Grunde, hvorfor de bør øves.

18. Saaledes lærer ogsaa Paulus om Gjerningerne, naar han [Rom. 4, 9 flg.] siger, at Abraham modtog Omskjærelsen, ikke for ved denne Gjerning at blive retfærdiggjort; thi han havde allerede formedelst Troen opnaaet at agtes retfærdig, men Omskjærelsen kom til, forat han i sit Legeme skulde have indskrevet et Tegn, hvorved han skulde paamindes om at øve Troen og ogsaa bekjende den for andre og ved sit Vidnesbyrd indbyde andre til at tro. Abel frembar formedelst Troen et velbehageligere Offer [Hebr. 11, 4]. Fordi han altsaa var retfærdig i Troen, derfor behagede Ofret, som han bragte, og ikke skulde han ved denne Gjerning fortjene Syndernes Forladelse og Naade, men derved øve sin Tro og vise den for andre for derved at indbyde dem til at tro.

19. Da paa denne Maade gode Gjerninger maa følge Troen, saa gjør de Mennesker, der ikke kan tro eller blive af Hjertet forvisséde om, at de faar Tilgivelse uforskyldt for Christi Skyld, at de uforskyldt for Christi Skyld har en naadig Gud, en langt anden Brug af Gjerningerne. Naar disse ser de helliges Gjerninger, saa dømmer de efter menneskelig Vis, at de hellige ved disse Gjerninger har fortjent Syndernes Forladelse og Naade.

Derfor gjør de dem efter og mener, at de ved lignende Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse og Naade, og at de derved forsoner den vrede Gud og opnaar for disse Gjerningers Skyld at agtes retfærdige. Denne ugudelige Mening om Gjerningerne fordømmer vi. For det første, fordi den fordunkler Christi Ære, idet Mennesker byder Gud disse Gjerninger som en Betaling og Forsoning. Æren herfor, som tilkommer Christus alene, tillægges vore Gjerninger. For det andet finder Samvittighederne dog ikke Fred i disse Gjerninger, men i sand Forfærdelse dynger de Gjerninger paa Gjerninger og fortviler omsider, fordi de ikke finder nogen Gjerning ren nok. Loven ophører aldrig at anklage og føde Vrede. For det tredje kommer saadanne aldrig til at erkjende Gud; thi da de i Mismod flyr for Guds Dom og Straf, mener de aldrig at blive bønhørte. Men Troen viser os Gud som den, der er nær, efterat den er forvisset om, at Gud af Naade tilgiver og bønhører.

20. Men denne ugudelige Mening om Gjerningerne har altid hængt ved Verden. Hedningerne havde Ofre, som de har taget fra Patriarkerne. Disses Gjerninger gjorde de efter, men deres Tro havde de ikke, men de mente, at hine Gjerninger skulde være den Forsoning og Betaling, hvorved Gud vilde lade sig forsone med dem. Folket under Loven gjorde Ofrene efter i den Mening, at de for disse Gjerningers Skyld skulde have en forsonet Gud, saa at sige, af gjort Gjerning. Vi ser, hvor haardt Profeterne revser Folket herfor Salme 50 [8]: „Ikke for dine Ofres Skyld vil jeg straffe dig.“ Og Jer. [7, 22]: „Jeg har ikke talt med eders Fædre om Brændofre.“ Deslige Steder fordømmer ikke Gjerninger, som Gud ganske vist havde befalet som udvortes Øvelser i denne Stat, men de fordømmer den ugudelige Indbildning, at de mente ved disse Gjerninger at forsone Guds Vrede og derved kastede Troen bort. Og efterdi ikke nogen Gjerning kan stille Samvittigheden tilfreds, udtænkte man efterhaanden nye Gjerninger foruden de af Gud befalede. Israels Folk havde seet Profeterne ofre paa Høie. Nu gjør de helliges Eksempler et stort Indtryk paa Hjerterne, der nærer det Haab, at de ved lignende Gjerninger ligesaavel skal finde Naade, som hine har fundet den. Derfor begyndte da Folket med mærkværdig Iver at gjøre denne Gjerning efter, for ved denne Gjerning at fortjene Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed. Men Profeterne havde ofret paa Høie, ikke for ved saadan Gjerning at fortjene Syndernes Forladelse og Naade, men efterdi de lærte paa saadanne Steder, vilde de ogsaa sammesteds give Vidnesbyrd om sin Tro. Folket havde hørt, at Abraham havde ofret sin Søn. Derfor slagtede ogsaa de sine Børn, for ved denne overmaade tunge og vanskelige Gjerning at forsone Guds Vrede. Men Abraham havde ikke ofret sin Søn i den Mening, at denne Gjerning skulde være den Betaling og Forsoning, for hvis Skyld han skulde agtes retfærdig. Saaledes er i Kirken Herrens Nadver indstiftet, forat vi ved Ihukommelsen af Christi Forjættelser, hvorom vi ved dette Tegn paamindes, skal blive styrkede i Troen og paa en udvortes Maade bekjende vor Tro og forkynde Christi Velgjerninger, som Paulus siger [1 Kor. 11, 26]: „Saa ofte som I æder dette Brød og drikker denne Kalk, forkynder I Herrens Død“ o. s. v. Men vore Modstandere paastaar, at Messen er en Gjerning, som retfærdiggjør af gjort Gjerning og befrier dem, for hvilke den holdes, fra Skyldens og Straffens Tilregnelse. Saaledes skriver nemlig Gabriel.[1])

[1]) Gabriel Biel, en bekjendt Skolastiker, død som Lærer i Tübingen 1495.

21. Antonius, Bernhardus, Dominicus, Franciscus[1]) og andre hellige Fædre udvalgte sig en bestemt Levemaade, dels for sit Studiums Skyld, dels for andre nyttige Øvelsers Skyld. Imidlertid mente de, at de ved Troen for Christi Skyld blev agtede retfærdige og havde en naadig Gud, og ikke for hine særegne Øvelsers Skyld. Men den store Hob, som kom efter dem, efterlignede ikke Fædrenes Tro, men efterfulgte deres Eksempler uden Tro, for ved saadanne Gjerninger at fortjene Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed; og de mente ikke, at de fik dette uforskyldt for Christi Forsonings Skyld. Saaledes dømmer Verden om alle Gjerninger, at de er en Soning, hvorved Gud forsones, og at de er en Betaling, for hvilken vi bliver agtede retfærdige. Den mener ikke, at Christus er Forsoneren; den mener ikke, at vi ved Troen uforskyldt opnaar at blive agtede retfærdige for Christi Skyld. Og dog, da Gjerningerne aldrig kan stille Samvittighederne tilfreds, udtænker man stedse nye Gjerninger; man kommer med nye Gudstjenester, nye Løfter, nye Munkeordener, som ikke har Guds Befaling, for dog engang at finde en eller anden stor Gjerning, som kan stilles op mod Guds Vrede og Dom. Saadanne ugudelige Meninger om Gjerningerne forsvarer vore Modstandere tvertimod Skriften. Men at tillægge vore Gjerninger det Værd, at det er en Soning, at de fortjener Syndernes Forladelse og Naade, og at vi for deres Skyld agtes retfærdige for Gud, ikke ved Troen for Christi Forsonings Skyld, hvad er det andet, end at berøve Christus Æren for at være vor Midler og Forsoner? Skjønt vi altsaa mener og lærer, at gode Gjerninger nødvendigvis maa gjøres (thi paa Troen maa der følge en begyndende Lovopfyldelse), giver vi dog Christus den Ære, ham tilkommer. Vi mener og lærer nemlig, at vi agtes retfærdige for Gud ved Troen formedelst Christus, at vi ikke agtes retfærdige for Gjerningers Skyld uden Christus som Midler, at vi ikke fortjener Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed ved Gjerninger, at vi ikke kan stille vore Gjerninger op mod Guds Vrede og Dom, at vore Gjerninger ikke kan overvinde Forskrækkelsen over Synden, men at det er Troen alene, ved hvilken Forskrækkelsen over Synden overvindes, at alene Christus som Midler kan ved Troen stilles op mod Guds Vrede og Dom. Hver den, som har en anden Mening, giver ikke Christus den Ære, ham tilkommer, idet han er sat til at være Forsoner, forat vi ved ham skal have Adgang til Faderen. Vi taler jo nu om den Retfærdighed, ved hvilken vi handler med Gud, ikke med Mennesker, den, ved hvilken vi faar Naade og Fred i Samvittigheden. Men Samvittigheden kan ikke blive rolig for Gud uden ved Troen alene, som holder for vist, at Gud er forsonet formedelst Christus efter det Ord [Rom. 5, 1]: „Idet vi er retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred", fordi Retfærdiggjørelsen kun er noget, som er os uforskyldt forjættet formedelst Christus, hvorfor den altid kun ved Troen annammes for Gud.

22. Nu vil vi svare til de Steder, som vore Modstandere anfører for at bevise, at vi retfærdiggjøres ved Kjærligheden og Gjerningerne. Af Brevet til Korintierne [1 Kor. 13, 2] anfører de: „Om jeg har Tro o. s. v., men har ikke Kjærlighed, da gavner det mig intet." Og her triumferer de høit. Hele Kirken, siger de, kundgjør Paulus her, at Troen alene ikke retfærdig-

[1]) Antonius, en af de ældste Eneboere, Munkedømmets Fader, død 105 Aar gl. 356 e. Chr. Bernhard, Abbed i Klosteret Clairvaux i Frankrig, berømt ved sin Fromhed og Veltalenhed, død 1153. Dominicus Guzman, Stifter af Dominikaner-Ordenen, død 1221. Franciscus af Assisi, Franciskaner-Ordenens Stifter, død 1226.

gjør. Men at svare herpaa er let, efterat vi nu ovenfor har fremstillet vor Mening om Kjærligheden og Gjerningerne. Dette Sted hos Paulus kræver Kjærlighed. Denne kræver ogsaa vi. Thi vi har ovenfor sagt, at en Fornyelse og en begyndende Lovopfyldelse maa finde Sted hos os efter hint Ord, Jer. 31 [33]: „Jeg vil give min Lov inden i dem og skrive den i deres Hjerte.“ Dersom nogen kaster Kjærligheden bort, om han end har en stor Tro, beholder han den dog ikke. Thi han beholder ikke den Helligaand. Men ikke taler Paulus paa dette Sted om Maaden, hvorpaa vi retfærdiggjøres, men han skriver til dem, som, da de allerede var retfærdiggjorte, maatte formanes til at bære gode Frugter, forat de ikke skulde tabe den Helligaand. Men vore Modstandere gaar bagvendt frem: dette ene Sted anfører de, hvor Paulus taler om Frugterne; mange andre Steder, hvor han giver en ordentlig Fremstilling af den Maade, hvorpaa Retfærdiggjørelsen sker, gaar de forbi. Paa andre Steder, som taler om Troen, tilføier de desuden altid den Rettelse, at de maa forstaaes om den tildannede Tro.[1]) Her derimod tilføier de ingen Rettelse om, at ogsaa Troen er nødvendig, som holder for, at vi agtes retfærdige for Christi Forsonings Skyld. Saaledes udelukker vore Modstandere Christus fra Retfærdiggjørelsen og lærer blot Lovens Retfærdighed. Men lad os komme tilbage til Paulus. Ingen kan af den foreliggende Tekst slutte mere, end at Kjærligheden er nødvendig. Det indrømmer vi. Paa samme Maade, som det er nødvendigt ikke at stjæle. Men om nogen deraf vilde uddrage den Slutning: „Ikke at stjæle er nødvendigt, altsaa retfærdiggjøres vi ved ikke at stjæle“, saa vilde han ikke gjøre nogen rigtig Slutning, eftersom Retfærdiggjørelsen ikke bestaar i, at Gud finder Behag i en enkelt bestemt Gjerning, men i den hele Person. Dette Sted hos Paulus skader os derfor ikke i mindste Maade, naar blot ikke vore Modstandere vil lægge til, hvad de finder for godt. Thi han siger ikke, at Kjærligheden retfærdiggjør, men at jeg intet er uden Kjærlighed, det vil sige, at Troen uden den udslukkes i mig, hvor stor en saadan der end er bleven mig til Del. Han siger ikke, at Kjærligheden overvinder Syndens og Dødens Forskrækkelse, at vi kan stille vor Kjærlighed op mod Guds Vrede og Dom, at vor Kjærlighed gjør Guds Lov fyldest, at vi uden Christi Forsoning har Adgang til Gud ved vor Kjærlighed, at vi ved vor Kjærlighed modtager den forjættede Syndernes Forladelse. Intet af dette siger Paulus. Han mener altsaa ikke, at Kjærligheden retfærdiggjør, fordi vi kun da retfærdiggjøres, naar vi tilegner os Christi Forsoning og tror, at vi bliver forligte med Gud formedelst Christus. Og man maa ikke drømme om nogen Retfærdiggjørelse uden Christi Forsoning. Vore Modstandere maa gjøre Forjættelsen om Christus til intet, de maa afskaffe Evangeliet, dersom Christus ikke længere behøves, dersom vi ved vor Kjærlighed kan overvinde Døden, dersom vi ved den uden Christi Forsoning kan have Adgang til Gud. Vore Modstandere forvanske de fleste Steder, fordi de bringer sine Meninger med til dem og ikke tager den Mening, som ligger i Stederne selv. Thi hvad Uleilighed kan dette Sted gjøre os, naar vi fraregner den Udtydning, som vore Modstandere lægger til af sit eget, idet de ikke skjønner, hvad Retfærdiggjørelsen er, eller hvorledes den kommer istand? Korintierne, der tilforn var retfærdiggjorte, havde modtaget mange fortrinlige Gaver. Som sedvanlig var de i Begyndelsen helt brændende. Derpaa begyndte der at opstaa Stridigheder iblandt dem, som Paulus antyder; de begyndte at for-

[1]) Se ovenfor S. 105, Anm. 3.

agte de gode Lærere. Derfor revser Paulus dem, idet han henviser dem til Kjærlighedens Pligter, og skjønt nu disse er nødvendige, vil det dog være taabeligt at indbilde sig, at Gjerninger efter den anden Tavles Bud, ved hvilke vi handler med Mennesker og ikke egentlig med Gud, kan retfærdiggjøre os for Gud. Men i Retfærdiggjørelsen er det Gud, med hvem vi har at gjøre, hans Vrede, der maa udsones, for ham, vor Samvittighed maa finde Fred. Intet af alt dette kan Gjerninger efter den anden Tavle udrette.

23. Men nu kommer de med den Indvending, at Kjærligheden stilles høiere end Troen og Haabet. Paulus siger nemlig [1 Kor. 13, 13]: „Størst iblandt dem er Kjærligheden." Og det er da rimeligt, at den største og fortrinligste Dyd retfærdiggjør. Paulus taler imidlertid paa dette Sted egentlig om Næstekjærligheden og tilkjendegiver, at Kjærligheden er den største, fordi den har de fleste Frugter. Troen og Haabet har alene at gjøre med Gud. Men Kjærligheden har utallige Pligter udad mod Menneskene. Dog, vi vil gjerne indrømme vore Modstandere, at Kjærlighed til Gud og Næsten er den største Dyd, fordi dette er det høieste Bud: „Du skal elske Herren, din Gud" [Matt. 22, 37]. Men hvorledes kan de deraf slutte, at Kjærligheden retfærdiggjør? Den største Dyd, siger de, retfærdiggjør. Nei, ligesaalidt som nogen Lov retfærdiggjør, end ikke den første og største, ligesaalidt retfærdiggjør den største Lovens Dyd. Men den Dyd retfærdiggjør, som griber Christus, som meddeler os Christi Fortjenester, ved hvilken vi annammer Naade og Fred af Gud. Men denne Dyd er Troen. Thi som det ofte er sagt, Troen er ikke blot en Kundskab, men meget mere at ville annamme eller gribe, hvad der i Forjættelsen om Christus bliver tilbudt. Og denne Lydighed mod Gud, at ville annamme den tilbudte Forjættelse, er i Sandhed ikke mindre en Gudstjeneste end Kjærligheden. Gud vil, at vi skal tro ham og modtage det gode af ham, og dette erklærer han for at være en sand Dyrkelse.

24. Men vore Modstandere tilskriver Kjærligheden Retfærdiggjørelsen, fordi de overalt lærer og kræver Lovens Retfærdighed. Thi ikke kan vi negte, at Kjærligheden er Lovens største Gjerning. Og menneskelig Visdom ser hen til Loven og søger Retfærdigheden i den. Derfor berømmer ogsaa de skolastiske Lærere, store og aandrige Mænd, Lovens største Gjerning og tilskriver denne Gjerning Retfærdiggjørelsen. Men, bedragne af menneskelig Visdom, har de ikke seet Moses's ubedækkede Aasyn, men, ligesom Farisæerne, Filosoferne og Mahomedanerne, kun det bedækkede. Men vi forkynder Evangeliets Daarlighed, i hvilken en anden Retfærdighed er aabenbaret, nemlig at vi agtes retfærdige for Christi Forsonings Skyld, naar vi tror, at Gud er forliget med os formedelst Christus. Vi er vistnok hverken uvidende om, hvor forskjellig denne Lære er fra Fornuftens og Lovens Dom, og heller ikke om, at Lovens Lære om Kjærligheden har et langt smukkere Udseende; thi den er jo Visdom. Men vi skammer os ikke ved Evangeliets Daarlighed. Det forsvarer vi for Christi Æres Skyld, og vi beder Christus, at han ved sin Helligaand vil hjælpe os til at kunne oplyse og udbrede det.

25. Vore Modstandere har i sit Gjendrivelsesskrift mod os ogsaa anført følgende Sted af Kol. [3, 14]: „Kjærlighed er Fuldkommenhedens Baand." Heraf slutter de, at Kjærligheden retfærdiggjør, fordi den gjør os fuldkomne. Skjønt vi nu hertil angaaende Fuldkommenheden kan svare paa mange Maader, vil vi dog kun ganske simpelt fremsætte Paulus's Mening. Det er vist, at Paulus her taler om Kjærlighed til Næsten. Men nu kan man dog ikke antage, at Paulus vil tilskrive den anden Tavles

Gjerninger Kraft til at gjøre os enten retfærdige eller fuldkomne for Gud fremfor den første Tavles. Og dersom Kjærligheden gjør fuldkommen, saa er altsaa Christi Forsoning ikke fornøden. Thi Troen alene tilegner sig Christi Forsoning. Men dette er meget langt fra at være Paulus's Mening, thi han tillader aldrig, at Christi Forsoning udelukkes. Han taler altsaa ikke om personlig Fuldkommenhed, men om hele Kirkens fuldkomne Tilstand. Thi derfor siger han, at Kjærligheden er et Baand eller en Forbindelse, for dermed at betegne, at han taler om den indbyrdes Forbindelse og Forening af Kirkens mange Lemmer. Thi ligesom i alle Familier, i alle Borgersamfund Endrægtigheden maa opretholdes ved gjensidige Tjenester, og Freden ikke kan bevares, uden at Menneskene indbyrdes overser og tilgiver hverandres Feil, saaledes vil Paulus, at der ogsaa i Kirken skal være en Kjærlighed, som bevarer Enigheden, som taaler, hvor det er nødvendigt, Brødrenes Brøst og Mangler, som overser ringere Forseelser, at ikke Kirken skal blive søndersplittet, og deraf opstaa Had, Partier og Kjætterier. Thi Enigheden maa nødvendigvis gaa tilgrunde, naar Biskoperne paalægger Folket for tunge Byrder uden at tage Hensyn til Folkets Skrøbelighed. Og det fører til Splittelser, naar Folket dømmer altfor skarpt om Lærernes Vandel eller bliver kjed og led af dem for nogle ringe Anstøds Skyld; thi de søger da baade en anden Slags Lærdom og andre Lærere. Derimod bevares Fuldkommenheden, det vil sige Kirkens Enhed, naar de sterke fordrager de svage, naar Folket holder Lærerne nogle Brøst i deres Vandel tilgode, naar Biskoperne føier sig noget efter Folkets Skrøbelighed. Af saadanne Billighedsregler er alle de vises Bøger fulde, at vi i Livets Omgang maa eftergive hverandre mangt og meget for den almindelige Freds Skyld. Og herom er det, Paulus saavel her som mange andre Steder giver Forskrift. Derfor er det meget uforstandigt, naar vore Modstandere af det Ord „Fuldkommenhed" drager den Slutning, at Kjærligheden retfærdiggjør; thi Paulus taler om den hele Kirkes fuldkomne Tilstand og almindelige Fred. Saaledes fortolker Ambrosius dette Sted: „Det er, som naar en Bygning kaldes fuldkommen eller feilfri, naar alle dens Dele er ret sammenføiede." Men det er en Skam for vore Modstandere at berømme Kjærligheden saa meget, naar de aldrig lægger den for Dagen. Hvad er det, de nu gjør? De sætter Splid mellem Menighederne og skriver Love med Blod, som de forelægger vor naadige Herre og Keiser, forat han skal sætte dem i Kraft; de ihjelslaar Præster og andre retskafne Mænd, saasnart de kun giver det ringeste Tegn til, at de ikke i alt kan bifalde aabenbare Misbrug. Dette passer ikke til hine Lovtaler over Kjærligheden; dersom vore Modstandere handlede derefter, vilde Menighederne have Ro og Staten Fred. Thi denne Larm vilde forstumme, hvis ikke vore Modstandere altfor strengt holdt fast paa nogle Overleveringer, som slet ikke tjener til Gudfrygtigheds fremme, og som selv de, der skarpest forsvarer dem, for største Delen ikke iagttager. Men sig selv har de let for at tilgive, andre ikke, ligesom hin Mævius hos Digteren, naar han siger: „Mig selv tilgiver jeg."[1]) Men dette er saare langt fra de Lovtaler over Kjærligheden, som de her anfører af Paulus, uden at de forstaar dem mere, end Væggene den Lyd, de gjengiver.

26. Af Peter anfører de ogsaa dette Sprog: „Kjærlighed skal skjule Synders Mangfoldighed" [1 Pet. 4, 8]. Det er sikkert, at ogsaa Peter her taler om Kjærlighed til Næsten, eftersom han henfører dette Sted til

[1]) Et Ord af den romerske Digter Horats (Sat. 1. 3. 23).

det Bud, hvorved han byder, at de skal elske hverandre. Og det kunde ikke falde nogen Apostel ind, at vor Kjærlighed skulde overvinde Synd og Død, at Kjærligheden skulde være den Forsoning, ved hvilken Gud bliver forligt [med os] uden Christi Formidling, at Kjærligheden skulde være vor Retfærdighed uden Christus som Midler. Skulde der være nogen saadan Kjærlighed, saa vilde den være Lovens Retfærdighed, ikke Evangeliets; thi det forjætter os Forligelse og Retfærdighed, saafremt vi tror, at Faderen er os naadig for Christi Forsonings Skyld, at Christi Fortjeneste bliver os skjænket. Derfor byder Apostelen kort forud, at vi skal gaa hen til Christus for at blive opbyggede paa ham, og han tilføier: „Hvo der tror paa ham, skal ingenlunde beskjæmmes“ [1 Pet. 2, 4–6]. Vor Kjærlighed frier os ikke fra Beskjæmmelse, naar Gud dømmer og anklager os. Men Troen paa Christus frier os fra denne Angest, fordi vi ved, at vi har Tilgivelse for Christi Skyld.

27. Forøvrigt er dette Sprog om Kjærligheden taget af Ordsprogene [10, 12], hvor Modsætningen klart udviser, hvorledes det er at forstaa: „Had vækker Trætte, men Kjærlighed dækker over alle Overtrædelser.“ Dette Sted lærer aldeles det samme som hint Paulus's Ord, taget af Brevet til Kolossenserne, at dersom Uenigheder opstaar, bør de udjevnes og bilægges ved Billighed og Føielighed. Uenigheder, er Meningen, vokser ved indbyrdes Had, som vi ofte ser, at de ubetydeligste Fornærmelser fører til de sørgeligste Begivenheder. Saaledes var nogle ubetydelige Fornærmelser komne C. Cæsar og Pompejus imellem; havde da den ene givet lidt efter for den anden, saa vilde det ikke være kommet til nogen Borgerkrig; men da begge gav efter for sit Had, opstod af den ubetydeligste Sag de største Bevægelser. Og saaledes er mange Kjætterier opkomne indenfor Kirken alene paa Grund af Lærernes Had til hverandre. Derfor taler Apostelen paa nævnte Sted ikke om ens egne, men om andres Synder, naar han siger: „Kjærlighed dækker Overtrædelser“, nemlig andres Overtrædelser og det Menneskene imellem, det er: om der end forefalder nogle Fornærmelser, saa lader dog Kjærligheden som om den ikke saa dem; den tilgiver, giver efter, handler ikke i alle Ting efter den strenge Ret. Peter vil derfor ikke dette, at Kjærligheden fortjener os Syndernes Forladelse for Gud, at den er en Forsoning med Udelukkelse af Christus som Midler, at den gjenføder og retfærdiggjør; men hvad han vil, er dette, at den i Forhold til Mennesker ikke er knarvøren eller haard eller umedgjørlig, at den overser Feiltrin hos Venner, at den holder andre ogsaa deres noget barske Væsen tilgode, som et Ordsprog byder: „En Vens Væsen maa du lære at kjende, men ikke hade.“ Og det er ikke uden Grund, at Apostlerne saa ofte indskjærper denne Kjærlighedens Pligt, som Filosoferne kalder Billighed. Thi denne Dyd er nødvendig til at bevare den offentlige Enighed, som ikke kan bestaa, medmindre Præster og Menigheder gjensidig overser og tilgiver mangt og meget.

28. Af Jakob anfører de [2, 24]: „Ser I nu, at et Menneske retfærdiggjøres ved Gjerninger og ikke ved Tro alene?“ Og de mener, at der ikke gives noget Sted, som strider mere mod vor Anskuelse end dette. Men Svaret er let og simpelt. Dersom ikke vore Modstandere deri vil indslikke sine Meninger om Gjerningernes Fortjenstlighed, volder Jakobs Ord os ingen Vanskelighed. Men overalt, hvor der bliver Tale om Gjerninger, kommer vore Modstandere med sine ugudelige Meninger, at vi ved vore gode Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse, at vore Gjerninger er en Forsoning og Betaling, formedelst hvilken Gud vil forlige sig med os, at vore god-

Gjerninger overvinder Syndens og Dødens Rædsler, at vore gode Gjerninger er Gud velbehagelige for sin egen Godheds Skyld og ikke trænger til Christi Barmhjertighed og Forsoning. Alt dette er slet ikke faldet Jakob ind, og dog forsvarer vore Modstandere nu denne Mening, idet de bruger dette Jakobs Ord som Paaskud.

29. For det første maa vi vel overveie, at dette Sted taler mere mod vore Modstandere end mod os. Thi vore Modstandere lærer, at Mennesket retfærdiggjøres af Kjærligheden og Gjerningerne. Om Troen, hvorved vi tilegner os Christi Forsoning, siger de intet. Ja de misbilliger endog denne Tro, og de nøier sig ikke med at misbillige den i Lære eller Skrifter, men forsøger endog med Sverd og Mord at udrydde den af Kirken. Hvor meget bedre lærer Jakob, som ikke forbigaar Troen, ikke understyder Kjærligheden istedenfor Troen, men holder paa Troen, at ikke Christus som Forsoner skal blive udelukket fra Retfærdiggjørelsen. Saaledes sammenfatter ogsaa Paulus, naar han vil fremstille det kristelige Livs Hovedindhold, baade Troen og Kjærligheden, 1 Tim. 1 [5]: „Men Budets Endemaal er Kjærlighed af et rent Hjerte og af en god Samvittighed og af en uskrømtet Tro."

30. For det andet taler Sagen selv for, at her handles om Gjerninger, som følger med Troen og viser, at Troen ikke er død, men levende og kraftig i Hjertet. Jakob har derfor ikke ment, at vi ved gode Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse og Naade. Thi han taler om de retfærdiggjortes Gjerninger, som allerede er forligte med Gud og ham velbehagelige og har opnaaet Syndernes Forladelse. Derfor feiler vore Modstandere, naar de heraf slutter, at Jakob lærer, at vi ved gode Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse og Naade, at vi ved vore Gjerninger har Adgang til Gud uden Christi Forsoning.

31. For det tredje har Jakob lidt før sagt om Gjenfødelsen, at den sker ved Evangeliet. Thi han siger [1, 38]: „Efter sin Beslutning har han født os ved Sandheds Ord, forat vi skal være en Førstegrøde af hans Skabninger." Naar han siger, at vi er gjenfødte ved Evangeliet, lærer han, at vi er gjenfødte og retfærdiggjorte ved Troen. Thi Forjættelsen om Christus gribes kun ved Troen, naar vi stiller den mod Syndens og Dødens Rædsler. Jakob mener altsaa ikke, at vi gjenfødes ved vore Gjerninger.

32. Af alt dette er det klart, at Jakob ikke er os imod, naar han revser lade og sikre Sjæle, som drømmer om at have Troen, skjønt de ikke har den, og derfor skjelner mellem en død og en levende Tro. Død kalder han den Tro, som ikke frembringer gode Gjerninger; levende kalder han den, som frembringer gode Gjerninger. Vi har jo ogsaa ofte givet tilkjende, hvad vi kalder Tro. Vi taler nemlig ikke om en ufrugtbar Kundskab, saadan som ogsaa Djævlene har den, men om den Tro, som staar Samvittighedens Rædsler imod, som opmuntrer og trøster de forfærdede Hjerter. Saadan Tro er hverken, som vore Modstandere drømmer om, nogen let Sag, heller ikke nogen menneskelig Kraft, men en guddommelig Kraft, ved hvilken vi bliver levendegjorte, ved hvilken vi overvinder Døden og Djævelen. Saaledes siger Paulus til Kolossenserne [2, 12], at Troen er virksom formedelst Guds Kraft og overvinder Døden: „I hvem I ogsaa er medopreiste ved Troen paa Guds Kraft." Da denne Tro er et nyt Liv, føder den med Nødvendighed nye Rørelser og nye Gjerninger. Derfor benegter Jakob med Rette, at vi retfærdiggjøres ved saadan Tro, som er uden Gjerninger. Men naar han siger, at vi retfærdiggjøres ved Tro og Gjerninger, mener han visselig ikke, at vi gjenfødes ved Gjerninger. Og heller ikke siger han,

at dels Christus er Forsoneren, dels vore Gjerninger en Forsoning. Heller ikke beskriver han her Maaden, hvorpaa vi retfærdiggjøres, men han beskriver, hvorledes de retfærdige er, efterat de allerede er retfærdiggjorte og gjenfødte. At retfærdiggjøres betyder endvidere her ikke fra ugudelig at blive gjort retfærdig, men efter den retslige Sprogbrug at blive erklæret for retfærdig. Paa samme Maader heder det: „Lovens Gjørere skal retfærdiggjøres" [Rom. 2, 13]. Som nu disse Ord: „Lovens Gjørere skal retfærdiggjøres", ikke volder os nogen Vanskelighed, saaledes gjælder efter vor Mening det samme om Jakobs Ord: „Et Menneske retfærdiggjøres ikke ved Troen alene, men ogsaa ved Gjerninger"; thi det er vist, at de Mennesker, som har Troen og gode Gjerninger, erklæres for retfærdige. Thi gode Gjerninger hos de hellige er, som vi har sagt, Retfærdighed og Gud velbehagelige formedelst Troen. Thi alene saadanne Gjerninger, som Troen virker, er det, Jakob priser, ligesom han vidner, naar han siger om Abraham [2, 22]: „Troen virkede med hans Gjerninger." I denne Mening siges der: „Lovens Gjørere skal retfærdiggjøres", det vil sige, at de erklæres for retfærdige, som af Hjertet tror paa Gud og derefter fremviser gode Frugter, som er Gud velbehagelige formedelst Troen og derfor er Lovens Opfyldelse. Disse enfoldige Ord indeholder intet urigtigt, men de forvanskes af vore Modstandere, som deri indlægger sine egne ugudelige Meninger. Thi ikke følger det heraf, at Gjerningerne fortjener Syndernes Forladelse, at Gjerningerne gjenføder Hjerterne, at Gjerningerne er en Forsoning, at Gjerningerne er Gud velbehagelige uden Christus som Midler, at Gjerningerne ikke trænger til Christus som Midler. Slet intet af dette siger Jakob, hvad vore Modstandere dog helt uforskammet uddrager af Jakobs Ord.

33. Man anfører mod os ogsaa andre Skriftsprog om Gjerningerne. Luk. 6 [37]: „Forlader, saa skal eder forlades", Es. 58 [7. 9]: „Del dit Brød med den hungrige, da skal du paakalde, og Herren skal bønhøre dig." Dan. 4 [27]: „Kjøb dig løs fra dine Synder ved Almisse."[1]) Matt. 5 [3]: „Salige er de fattige i Aanden; thi Himmeriges Rige er deres." Matt. 5 [7]: „Salige er de barmhjertige; thi dem skal vederfares Barmhjertighed." Disse Sprog vilde heller ikke volde nogen Vanskelighed, hvis ikke vore Modstandere lagde noget ind i dem. Thi de indeholder to Ting; det ene er Lovens eller Bodens Prædiken, som paa en Gang straffer dem, der gjør det onde, og byder dem at gjøre det gode, — det andet er Forjættelsen, som tilsøies. Men derimod staar der intet skrevet om, at Synderne forlades uden Troen, eller at Gjerningerne selv er en Forsoning. Altid maa man nu ved Lovens Prædiken have disse to Ting i Erindring og betænke, at Loven ikke kan opfyldes, medmindre vi er gjenfødte formedelst Troen paa Christus, som Christus siger [Joh. 15, 5]: „Uden mig kan I slet intet gjøre." Og lad det end staa i vor Magt at gjøre nogle udvortes Gjerninger, saa maa man dog holde fast ved denne almindelige Sætning, som fortolker hele Loven: „Uden Tro er det umuligt at behage Gud" [Hebr. 11, 6], — holde fast ved Evangeliets Ord, at vi formedelst Christus har Adgang til Faderen [Rom. 5, 2]. Thi det er klart, at vi ikke retfærdiggjøres ved Loven. Hvortil skulde vi ellers behøve

1) Efter Grundteksten rigtigere oversat i den norske Bibeloversættelse: „Afbryd dine Synder ved Retfærdighed." Melanchton følger den latinske Oversættelse (Vulgata), som Modstanderne havde paaberaabt sig. Smlgn. nedenfor S. 124.

Christus eller Evangeliet, naar Lovens Prædiken alene var nok? Saaledes er det i Bodens Prædiken ikke nok at prædike Loven eller det Ord, som straffer vore Synder; thi Loven virker Vrede, den anklager blot, den forfærder blot Samvittighederne, efterdi Samvittighederne aldrig finder Hvile, medmindre de hører Guds Røst, der klarlig forjætter Syndernes Forladelse. Derfor maa nødvendigvis Evangeliet komme til, at vore Synder forlades os for Christi Skyld, og at vi ved Troen paa Christus opnaar Syndernes Forladelse. Dersom vore Modstandere fra Bodens Prædiken udelukker Evangeliet om Christus, maa de med Rette dømmes som de, der bespotter Christus.

34. Naar altsaa Esaias i sit første Kap. [V. 16–18] prædiker Omvendelse: „Holder op at gjøre ondt! Lærer at gjøre godt, søger Ret, viser Voldsmanden paa ret Vei, skaffer den faderløse Ret, fører Enkens Sag! Kommer dog og lader os gaa i Rette med hverandre, siger Herren; om eders Synder er som Purpur, skal de blive hvide som Sne", saa baade opmuntrer Profeten til Bod, og han føier ogsaa Forjættelse til. Og det vil være taabeligt i saadan Sætning kun at lægge Mærke til disse Gjerninger, at hjælpe en fortrykt tilrette, at skaffe den faderløse Ret. Thi i Begyndelsen siger han: „Holder op at gjøre ondt!" hvorved han nemlig straffer Hjertets Ugudelighed og kræver Tro. Og heller ikke siger Profeten, at nogen ved disse Gjerninger, at hjælpe en fortrykt tilrette, at skaffe en faderløs Ret, kan fortjene Syndernes Forladelse af gjort Gjerning, men han paabyder disse Gjerninger som nødvendige i et nyt Liv. Imidlertid vil han dog, at Syndernes Forladelse skal annammes i Troen, og derfor tilføier han Forjættelsen. Den samme Mening ligger i alle lignende Steder. Christus prædiker Bod, naar han siger: „Forlader", og føier Forjættelsen til: „saa skal eder forlades" [Luk. 6, 38]. Men han siger ikke, at vi ved den Gjerning at forlade fortjener Syndernes Forladelse af gjort Gjerning, som man kalder det; men han kræver et nyt Liv, som visselig er nødvendigt. Imidlertid vil han dog, at Syndernes Forladelse skal annammes i Troen. Naar saaledes Esaias [53, 7] siger: „Del dit Brød med den hungrige", saa kræver han et nyt Liv. Og ikke taler Profeten paa dette Sted om denne enkelte Gjerning, men om den hele Omvendelse, som Teksten anthyder; imidlertid vil han dog, at Syndernes Forladelse skal annammes i Troen. Thi det er en Sætning, som staar fast, som ingen Helvedes Porte skal kunne kuldkaste, at i Omvendelsens Prædiken er ikke Lovens Forkyndelse nok, fordi Loven virker Vrede og altid anklager; men Evangeliets Forjættelse maa komme til, fordi Syndernes Forladelse skjænkes os da, naar vi tror, at vi finder Forladelse for Christi Skyld. Hvortil behøvedes ellers Evangeliet, hvortil Christus? Denne Sætning bør man altid have for Øie, forat man kan stille den op mod dem, som med Forkastelse af Christus, med Tilintetgjørelse af Evangeliet fordreier Skrifterne efter sine menneskelige Meninger, at vi nemlig ved vore Gjerninger skulde kunne tilkjøbe os Syndernes Forladelse. Saaledes kræves ogsaa Troen i Daniels Tale [4, 27]. Thi Daniel vilde ikke, at Kongen kun skulde rigelig uddele Almisser, men han omfatter den hele Omvendelse, naar han siger: „Afbryd dine Synder ved Retfærdighed", det vil sige: Kjøb dig løs fra dine Overtrædelser ved Forandring af dit Hjerte og dine Gjerninger. Men her kræves ogsaa Tro. Og Daniel prædiker meget for ham om den eneste, Israels Guds Tilbedelse og bringer ham derved ei alene til at give Almisser, men meget mere til Troen. Thi man har en herlig Bekjendelse af Kongen om Israels Gud: „Der er ingen anden Gud, der magter saaledes at frelse" [Dan. 3, 29]. Der

er altsaa to Hovedstykker i Daniels Tale. Den ene Del er den, som kræver et nyt Liv og et nyt Livs Gjerninger; den anden Del er, at Daniel lover Kongen Syndernes Forladelse. Og dette Løfte om Syndsforladelse er ikke nogen Lovens Prædiken, men en i Sandhed profetisk og evangelisk Røst, som Daniel ganske vist vilde skulde annammes i Tro. Thi Daniel vidste, at Syndernes Forladelse var i Christus lovet ei alene Israeliterne, men ogsaa alle Hedninger. Ellers havde han ikke kunnet love Kongen Syndernes Forladelse. Thi det staar ikke i et Menneskes Magt, især under Syndens Rædsler, uden noget sikkert Guds Ord at blive fast overbevist om, at Gud vil ophøre at være vred. Og Daniels Ord i hans eget Sprog taler endnu tydeligere om den hele Omvendelse og udhæver endnu klarere Forjættelsen: „Afbryd dine Synder ved Retfærdighed og dine Misgjerninger ved Barmhjertighed mod elendige." Disse Ord kræver den hele Omvendelse. Thi de kræver, at han skal blive retfærdig og derpaa gjøre vel og opfylde en Konges Pligter, at forsvare de elendige mod al Uret. Men Retfærdighed er Tro i Hjertet. Men sine Synder afbryder man ved Omvendelse, det vil sige: Syndernes Gjæld eller Skyld hæves, fordi Gud tilgiver dem, der gjør Bod, som skrevet staar Ezek. 18 [21. 22]. Og ikke maa man heraf slutte, at han tilgiver for de efterfølgende Gjerningers Skyld, for Almisernes Skyld; men for sin egen Forjættelses Skyld tilgiver han dem, der tilegner sig Forjættelsen. Og ingen tilegner sig den, uden den, som i Sandhed tror og ved Troen overvinder Synden og Døden. Disse gjenfødte bør bære Omvendelsens værdige Frugter, som Johannes siger [Matt. 3, 8]. Derfor er Forjættelsen tilføiet [Dan. 4, 37]: „Se, der skal blive Helbredelse for dine Synder."[1] Hieronymus[2] har her vilkaarlig tilføiet en tvilende Partikel, og endnu meget uforstandigere paastaar han i sin Forklaring, at Syndernes Forladelse er usikker. Men vi vil erindre, at Evangeliet med Vished lover Syndernes Forladelse. Og det vil være aldeles at ophæve Evangeliet, at benegte, at Syndernes Forladelse maa forjættes med fuld Vished. Lad os derfor forlade Hieronymus paa dette Sted. Forjættelsen betegnes jo dog tydelig i Ordet „afbryde". Thi derved tilkjendegives, at Syndernes Forladelse er mulig, at man kan bryde sig løs fra sine Synder, det vil sige det samme som, at Syndernes Skyld og Gjæld borttages og Guds Vrede udsones. Men vore Modstandere lader overalt Forjættelserne ude af Betragtning, ser kun paa Befalingerne og føier dertil sin menneskelige Formening, at Forladelsen kommer for Gjerningernes Skyld, skjønt Teksten ikke siger dette, men meget mere kræver Tro. Thi overalt hvor der er Forjættelse, der kræves Tro. Thi ikke kan Forjættelsen annammes uden ved Tro.

35. Men Gjerninger falder Menneskene i Øinene. Dem beundrer den menneskelige Fornuft ganske naturlig, og fordi den kun ser Gjerningerne, ikke fatter eller betragter Troen, derfor drømmer den om, at disse Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse og retfærdiggjør. Denne Formening om Loven er af Naturen indgroet i Menneskehjertet og kan ikke udrives deraf, uden at vi bliver lærte af Gud. Men fra saadanne kjødelige Meninger maa Sjælen kaldes tilbage til Guds Ord. Vi ser, at Evangeliet og Forjættelsen om Christus er os forelagt. Naar altsaa Loven prædikes, naar Gjerninger

---

1) Efter Grundteksten rigtigere gjengivet i den norske Oversættelse: „om din Ro skal blive varig."

2) Hieronymus i sin latinske Bibeloversættelse (Vulgata). Se ovenf. S. 123, Anm. 1.

paabydes, maa vi ikke forkaste Forjættelsen om Christus. Men den maa først gribes, forat vi kan gjøre, hvad godt er, og forat vore Gjerninger kan behage Gud, som Christus siger [Joh. 15, 5]: „Uden mig kan I slet intet gjøre." Dersom derfor Daniel havde betjent sig af disse Ord: „Afbryd dine Synder ved Omvendelse", vilde vore Modstandere forbigaa dette Sted. Men nu, da han virkelig har udtalt den samme Mening med tilsyneladende andre Ord, fordreier vore Modstandere Ordene, saa de gaar imod Læren om Naaden og Troen, skjønt Daniel har villet have Troen med. Vi vil altsaa svare saaledes til disse Ord hos Daniel, at efterdi han prædiker Omvendelse, lærer han ei alene om Gjerningerne, men ogsaa om Troen, saaledes som Historien i den omhandlede Tekst selv udviser. For det andet, efterdi Daniel tydelig fremsætter Forjættelsen, kræver han endvidere med Nødvendighed Troen, som tror, at Synderne forlades os af Gud uforskyldt. Skjønt nu Daniel omtaler Gjerninger i Omvendelsen, siger han dog ikke, at vi ved Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse. Thi Daniel taler ikke om Straffens Eftergivelse alene; thi den søges forgjæves, naar Hjertet ikke først har tilegnet sig Skyldens Udslettelse. Dersom vore Modstandere forøvrigt kun forstaar Daniel om Straffens Eftergivelse, vil dette Sted slet ikke tale mod os; thi de maa jo da nødvendigvis indrømme, at Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse af Naade gaar forud. Da vil ogsaa vi indrømme, at de Straffedomme, hvorved vi revses, bliver formildede ved vore Bønner og gode Gjerninger, kort sagt ved Omvendelsen i det hele, efter hint Ord: „Dersom vi dømte os selv, blev vi ikke dømte" [1 Kor. 11, 31]. Og: „Hvis du vender om, saa vil jeg lade dig komme tilbage og staa for mit Aasyn" [Jer. 15, 19]. „Vender om til mig, saa vil jeg vende om til eder" [Sak. 1, 3]. „Kald paa mig paa Nødens Dag" [Salme. 50, 15].

36. Lad os altsaa under al Lovtale om Gjerninger og under al Prædiken af Loven holde fast ved den Regel, at Loven opfyldes ikke uden Christus, som han selv siger: „Uden mig kan I slet intet gjøre." Ligesaa: „Uden Tro er det umuligt at behage Gud" [Hebr. 11, 6]. Thi det er ganske vist, at Lovens Lære ikke vil ophæve Evangeliet, ikke ophæve Christi Forsoning. Forbandede være derfor Farisæerne, vore Modstandere, som udlægger Loven saaledes, at de tillægger Gjerningerne den Ære, som tilkommer Christus, nemlig at de er en Forsoning, at de fortjener Syndernes Forladelse. Følgelig bliver Gjerningerne altid forsaavidt berømmede, som de er Gud velbehagelige formedelst Troen; thi uden Christi Forsoning er Gjerninger ikke Gud velbehagelige. Ved ham har vi Adgang til Gud [Rom. 5, 2], ikke ved vore Gjerninger uden Christus som Midler. Naar der altsaa siges: „Vil du indgaa til Livet, da hold Budene" [Matt. 19, 17], saa maa man forstaa det saaledes, at Budene ikke holdes uden Christus og heller ikke uden ham behager [Gud]. Saaledes bliver i selve de ti Bud til det første Bud føiet Lovens rigeste Forjættelse: „Jeg er den, som gjør Miskundhed mod tusend Led mod dem, som elsker mig og holder mine Bud" [2 Mos. 20, 6]. Men denne Lov bliver ikke opfyldt uden Christus. Thi den anklager Samvittigheden, som ikke gjør Loven fyldest, hvorfor den forskrækket flyr for Lovens Dom og Straf. Thi Loven virker Straf [Rom. 4, 15]. Men da opfylder Mennesket Loven, naar det hører, at Gud for Christi Skyld er forliget med os, skjønt vi ikke kan gjøre Loven fyldest. Naar vi ved saadan Tro tilegner os Christus som Midler, bliver Hjertet roligt og begynder at elske Gud og opfylde Loven og ved,

at det nu behager Gud formedelst Christus som Midler, skjønt den paabegyndte Lovopfyldelse er langt fra Fuldkommenhed og saare uren. Saaledes maa man ogsaa dømme om Bodens Prædiken. Thi skjønt Skolastikerne i sin Lære om Boden[1]) ikke har talt et Ord om Troen, mener vi dog, at ingen af vore Modstandere er saa rasende, at han vil negte, at Afløsningen er Evangeliets Røst. Men Afløsningen maa annammes ved Troen, at den kan opreise den forfærdede Samvittighed.

37. Efterdi Læren om Boden saaledes ikke alene paabyder nye Gjerninger, men ogsaa forjætter Syndernes Forladelse, saa kræver den med Nødvendighed Troen. Thi Syndernes Forladelse annammes ikke uden ved Troen. De Steder, der handler om Boden, maa man derfor altid forstaa saaledes, at der ei alene kræves Gjerninger, men ogsaa Tro. Saaledes f Eksempel Matt. 6 [14]: „Forlader I Menneskene deres Overtrædelser, skal ogsaa eders himmelske Fader forlade eder.“ Her kræves en Gjerning og tilføies en Forjættelse om Syndernes Forladelse, som ikke bliver Mennesket tildel ved dets Gjerning, men for Christi Skyld ved Troen. Mangfoldige andre Steder i Skriften beviser det samme. Ap. Gj. 10 [43]: „Denne giver alle Profeterne det Vidnesbyrd, at hver den, som tror paa ham, skal faa Syndernes Forladelse ved hans Navn.“ Ligesaa 1 Joh 2 [12]: „Eders Synder er eder forladte for hans Navns Skyld.“ Ligesaa Ef. 1 [7]: „I hvem vi ved hans Blod har Forløsning, Syndernes Forladelse.“ Dog, hvortil er det fornødent at anføre Vidnesbyrd? Det er Evangeliets egen Røst, at vi for Christi Skyld, ikke for vore Gjerningers Skyld, faar Syndernes Forladelse ved Troen. Denne Evangeliets Røst søger vore Modstandere at undertrykke ved ondskabsfuld Fordreielse af de Steder, der handler om Loven eller Gjerningerne. Thi det er sandt, at der i Læren om Boden kræves Gjerninger, fordi der visselig udkræves et nyt Liv. Men her indsliker vore Modstandere uredelig, at vi ved saadanne Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Og dog knytter Christus ofte til gode Gjerninger Forjættelse om Syndsforladelse, ikke fordi han vil, at gode Gjerninger skal være nogen Forsoning, thi de følger efter Forligelsen, men af to Grunde. Den ene er den, at gode Frugter nødvendigvis maa følge efter; han paaminder altsaa om, at det er Hykleri og en opdigtet Bod, dersom gode Frugter ikke følger. Den anden Grund er den, at vi tiltrænger ydre Tegn til Forvisning om saa stor en Forjættelse, efterdi den forsagte Samvittighed har megen Trøst behov. Ligesom nu Daaben, ligesom Herrens Nadver er Tegn, hvorved de forsagte Hjerter atter og atter paamindes, opreises og bestyrkes til at tro des fastere paa Syndernes Forladelse, saaledes er den samme Forjættelse skreven og afmalet paa de gode Gjerninger, forat disse Gjerninger skal opmuntre os til at tro des fastere. Og de, som ikke gjør gode Gjerninger, opmuntrer ikke sig selv til at tro, men foragter hine Forjættelser. Men de fromme har dem kjære og glæder sig ved at have Tegn og Vidnesbyrd om saa stor en Forjættelse. Derfor øver de sig ved saadanne Tegn og Vidnesbyrd. Ligesom nu Herrens Nadver ikke retfærdiggjør af gjort Gjerning uden Troen, saaledes retfærdiggjør heller ikke Almisser af gjort Gjerning uden Troen.

38. Saaledes maa ogsaa Tobias's Ord i Kapitel 4 [11] opfattes: „Thi Barmhjertighed frier fra Døden.“ Vi vil ikke sige, at her er en

[1]) Se herom ovenfor S. 71, Anm. 2.

Overdrivelse, hvorvel det maa opfattes saaledes, at det ikke unddrager Christus noget af hans Ære, han, hvis eiendommelige Gjerning det netop er at befri fra Synd og Død. Men vi maa gaa tilbage til den Regel, at Lovens Lære intet gavner uden Christus. Altsaa behager de Almisser Gud, som følger paa Forligelsen eller Retfærdiggjørelsen, ikke de, som gaar forud for den. Derfor befrier de fra Synd og Død, ikke formedelst gjort Gjerning; men ligesom vi ovenfor har sagt om Boden, at vi bør sammensatte Troen med Frugterne, saaledes maa vi her sige om Almisse, at hele hint nye Liv frelser. Og Almisser er Øvelser af den Tro, som annammer Syndernes Forladelse, som overvinder Døden, idet den mere og mere øver sig og under disse Øvelser faar nye Kræfter. Vi indrømmer ogsaa, at Almisser fortjener mange Velgjerninger af Gud, at de formilder hans Straffedomme, at de erhverver os et Vern i Syndens og Dødens Farer, som vi ovenfor har sagt om den hele Bod. Men hele Tobias's Tale viser, naar man nøiere undersøger den, at forud for Almisser kræves Tro: „Kom, mit Barn, Herren, vor Gud, ihu i alle dine Dage", og siden: „Lov altid Herren og bed ham, at dine Veie maa vorde rette" [Tob. 4, 6. 26]. Men dette er netop ret egentlig den Tros Sag, om hvilken vi taler, som er forvisset om, at den har en Gud, der er naadig for sin egen Barmhjertigheds Skyld, og som vil retfærdiggjøres, helliggjøres og styres af Gud. Men vore Modstandere er snilde og følelige Mennesker, som udplukker enkelte lemlæstede Skriftsprog for at kaste de uvidende Blaar i Øinene; derefter føier de noget til af sine egne Meninger. Man maa derfor kræve Stederne i deres Helhed, fordi det efter almindelig Regel er utilbørligt at fælde Dom eller afgive Kjendelse i en Sag, naar vi kun har en enkelt liden Del af Loven fremlagt for os, men ikke har gjennemgranskет den hele Lov. Og naar Stederne bliver fremførte i sin Helhed, bringer de for det meste sin Fortolkning med sig.

39. Lemlæstet anføres her ogsaa Stedet Luk. 11 [41]: „Giver Almisser! Og se, da er alt rent for eder." Vore Modstandere er dog aldeles døve. Saa mange Gange har vi nu sagt, at til Lovens Prædiken maa føies Evangeliet om Christus, for hvis Skyld gode Gjerninger behager Gud, men hine lærer overalt, at vi fortjener Retfærdiggjørelse ved Lovens Gjerninger, med Udelukkelse af Christus. Naar dette Sted bliver fuldstændig fremsat, vil det vise, at Troen udkræves. Christus straffer Farisæerne, fordi de mente, at de blev rensede, det vil sige, retfærdiggjorte for Gud, ved idelige Aftoelser. Paa samme Maade har ogsaa en, jeg ved ikke hvilken, Pave sagt, at det med Salt bestrøede Vand [„Vievandet"] helliger og renser Folket, og Glossen[1]) siger, at det renser fra tilgivelige Synder. Af samme Art var ogsaa Farisæernes Meninger, som Christus straffer, og i Modsætning til denne indbildte Renselse sætter han en dobbelt Renhed, en indre og en ydre. Han forlanger, at de skal rense det indre, og lægger til om den ydre Renhed: „Giver dog det, som er deri, til Almisse! Og se, da er alt rent for eder." Vore Modstandere sætter ikke det almindelige Udtryk: „alt" i den rette Forbindelse; thi Christus føier denne Slutning til begge Led: „Da skal alt være eder rent, naar I indvortes er rene og udvortes giver Almisser." Han giver nemlig derved tilkjende, at den udvortes Renhed bør sættes i de af Gud befalede Gjerninger,

[1]) Saaledes kaldtes en Forklaring over den hellige Skrift, der antages at være forfattet af Walafried Strabo, død som Abbed i Reichenau ved Konstanz 849.

ikke i menneskelige Overleveringer, saadanne som dengang hine Aftoelser var og nu hin daglige Bestænkelse med Vand, Munkeklæderne, den Forskjel, man gjør paa Spiser og lignende Prunk. Men vore Modstandere forvansker Meningen ved spidsfindigt at henføre hint almindelige Udtryk til den ene Sætning: „Da skal alt være eder rent, naar I giver Almisser." Men Peter har sagt, at det er ved Troen, Hjerterne renses [Ap. Gj. 15, 9]. Men hele dette Sted frembyder, nøie betragtet, en Mening, der er overensstemmende med den øvrige Skrift, at naar Hjerterne er rensede, og saa i det udvortes Almisser, d. e. alle Slags Kjærlighedsgjerninger, kommer til, saa er det hele Menneske rent, d. e. ei blot udvortes, men ogsaa indvortes. Hvorfor tager man da ikke hele Christi Tale i dens Sammenhæng? Straffetalen bestaar af flere Dele, hvoraf nogle giver Forskrift om Troen, andre om Gjerningerne. Men det sømmer sig ikke for en ærlig Lærer at plukke ud Forskrifterne om Gjerningerne og forbigaa de Steder, der handler om Troen.

40. Endelig maa Læserne mindes om, at vore Modstandere saare ilde sørger for de fromme Samvittigheder, naar de lærer, at vi ved vore Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse; thi den Samvittighed, der søger Forladelse ved Gjerninger, kan aldrig blive forvisset om, at en Gjerning tilfredsstiller Gud. Derfor ængstes den altid og udtænker idelig andre Gjerninger, en anden Dyrkelse, indtil den ganske fortviler. Denne Tanke finder vi hos Paulus, Rom. 4 [5], hvor han beviser, at Forjættelsen om Retfærdighed ei vorder os til Del for vore Gjerningers Skyld, fordi vi aldrig derved vilde kunne blive forvissede om, at vi har en forsonet Gud. Thi Loven anklager altid. Paa den Maade vil Forjættelsen være unyttig og usikker. Derfor slutter han, at hin Forjættelse om Syndernes Forladelse og Retfærdighed annammes ved Troen, ikke formedelst Gjerninger. Dette er den sande og simple og enfoldige Mening af Paulus's Ord, i hvilken den største Trøst fremsættes for de fromme Samvittigheder, og ved hvilken Christi Ære stilles i Lyset, han, som visselig dertil er os given, at vi ved ham skal have Naade, Retfærdighed og Fred.

41. Hidindtil har vi gjennemgaaet de fornemste Steder, som vore Modstandere anfører mod os, for at vise, at det ikke er Troen, som retfærdiggjør, og at vi fortjener Syndernes Forladelse og Naade ved vore Gjerninger. Men vi haaber, at vi tilstrækkelig har vist de fromme Samvittigheder, at disse Steder ikke strider mod vor Mening, at vore Modstandere uredelig fordreier Skrifterne efter sin egen Mening, at de anfører de fleste Steder i lemlæstet Tilstand, at de af Skriften udplukker og forvansker de Steder, der handler om Gjerningerne, idet de forbigaar de klareste Steder, der handler om Troen, at de overalt indflikker visse menneskelige Meninger, som staar i Strid med, hvad Skriftens Ord udsiger, at de lærer Loven saaledes, at de aldeles begraver Evangeliet om Christus. Thi hele Modstandernes Lære er dels hentet fra den menneskelige Fornuft, dels Lovens, ikke Evangeliets Lære. Thi de lærer to Maader at blive retfærdiggjort paa, hvoraf den ene er hentet fra den menneskelige Fornuft, den anden fra Loven, ikke fra Evangeliet eller Forjættelsen om Christus.

42. Den første Maade, hvorpaa man efter deres Lære bliver retfærdiggjort, er den, at Menneskene fortjener Naade ved gode Gjerninger saavel efter Værdighed som efter Billighed.[1]) Denne Maade er Fornuftens Lære; thi

[1]) Se herom ovenfor S. 94, Anm. 1.

Fornuften ser ikke Hjertets Urenhed og mener derfor, at den forsoner Gud, naar den gjør, hvad godt er, og derfor har Menneskene i store Farer idelig udtænkt andre Gjerninger, andre Dyrkelser, for at berolige de forfærdede Samvittigheder. Hedninger og Israeliter slagtede Menneskeofre og paatog sig mange andre saare besværlige Arbeider for at forsone Guds Vrede. Siden opfandt man Munkeordener, og disse kappedes indbyrdes om at udfinde de strengeste Øvelser, for dermed at kunne holde Stand mod Samvittighedens Rædsler og Guds Vrede. Og efterdi denne Maade at blive retfærdiggjort paa er overensstemmende med Fornuften og bliver ganske staaende ved udvortes Gjerninger, kan man forstaa den og paa en eller anden Vis bringe den i Udøvelse. Og efter denne har den kanoniske Rets Lærere misforstaaet og forvanskет de kirkelige Anordninger, som af Fædrene er givne i en langt anden Hensigt, nemlig ikke forat vi skal søge Retfærdighed ved hine Gjerninger, men forat der for Menneskenes indbyrdes Freds Skyld skulde være en vis Orden i Kirken. Paa samme Maade har de ogsaa mistydet Sakramenterne og især Messen, idet de ved denne søger Retfærdighed, Naade og Frelse af gjort Gjerning.

43. En anden Maade at blive retfærdiggjort paa fremsættes af de skolastiske Teologer, naar de lærer, at vi bliver retfærdige ved en os af Gud indgydt Sindsbeskaffenhed, som er Kjærligheden, og at vi ved Hjælp af denne Sindsbeskaffenhed indvortes og udvortes opfylder Guds Lov, og at denne Lovopfyldelse er værdig til Naade og evigt Liv. Denne Lære er ganske Lovens Lære. Thi det er sandt, at Loven siger: „Du skal elske Herren, din Gud, o. s. v. Du skal elske din Næste“ [5 Mos. 6, 5. 3 Mos. 19, 18]. Kjærlighed er altsaa Lovens Opfyldelse.

44. Men det er let for en kristen at dømme om begge disse [Retfærdiggjørelses-] Maader. Efterdi begge Maader udelukker Christus, maa de begge forkastes. Den første er aabenbar ugudelig, da den lærer, at vore Gjerninger er en Forsoning for vore Synder. Den anden Maade har mange Misligheder. Den lærer ikke at bruge Christus, naar vi bliver gjenfødte. Den lærer ikke, at Retfærdiggjørelse er Syndernes Forladelse. Den lærer ikke, at Syndernes Forladelse maa blive os til Del, førend vi elsker, men opdigter, at vi fremlokker en Kjærlighedshandlen, ved hvilken vi fortjener Syndernes Forladelse. Ei heller lærer den ved Troen paa Christus at overvinde Syndens og Dødens Rædsler. Den opdigter, at Menneskene ved egen Lovopfyldelse kommer til Gud uden Christi Forsoning; den opdigter dernæst, at Lovopfyldelsen selv uden Christi Forsoning er en Retfærdighed, der er værdig til Naade og evigt Liv, medens dog selv de hellige neppe bringer det til en skrøbelig og ufuldkommen Opfyldelse af Loven.

45. Men hvo der vil betænke, at Evangeliet dog ikke for intet er givet Verden, at Christus dog ikke for intet er os forjættet, skjænket, født, har lidt, er gjenopreist, han vil lettelig skjønne, at vi ikke retfærdiggjøres af Fornuften eller af Loven. Vi nødes derfor til at være uenige med vore Modstandere i Læren om Retfærdiggjørelsen. Thi Evangeliet viser os en anden Maade. Evangeliet nøder os til at bruge Christus i Retfærdiggjørelsen; det lærer, at vi ved ham har Adgang til Gud formedelst Troen; det lærer, at vi maa stille Midleren og Forsoneren selv op mod Guds Vrede; det lærer, at vi ved Troen paa Christus annammer vore Synders Forladelse og Forligelse og overvinder Syndens og Dødens Rædsler. Saaledes siger ogsaa Paulus, at Retfærdighed er ikke af Loven, men af Forjættelsen, i hvilken Faderen har lovet at ville tilgive og lade sig forlige med os for Christi

Skyld. Men denne Forjættelse annammes alene ved Troen, som Paulus vidner Rom. 4 [13]. Denne Tro alene er det, som annammer Syndernes Forladelse, retfærdiggjør og gjenføder. Derefter følger Kjærligheden og de øvrige gode Frugter. Saaledes lærer vi altsaa, at Mennesket bliver retfærdiggjort, som vi ovenfor har sagt, naar den ved Bodens Prædiken forfærdede Samvittighed bliver opreist og tror, at den for Christi Skyld har en naadig Gud. Denne Tro regnes et Menneske til Retfærdighed for Gud Rom. 4 [3. 5]. Og naar paa denne Maade Hjertet bliver opreist og levendegjort ved Troen, annammer det den Helligaand, som fornyer os, at vi kan opfylde Loven, at vi kan elske Gud, Guds Ord, adlyde Gud i Trængsler, at vi kan være kyske, elske vor Næste o. s. v. Skjønt disse Gjerninger endnu er langt fra Lovens Fuldkommenhed, er de dog [Gud] velbehagelige formedelst Troen, ved hvilken vi agtes retfærdige, fordi vi tror, at vi for Christi Skyld har en naadig Gud. Dette er klart og overensstemmende med Evangeliet og kan forstaaes af Mennesker med sund Forstand. Og naar man gaar ud fra denne Grundvold, kan man let skjønne, hvorfor vi tilskriver Troen, ikke Kjærligheden Retfærdiggjørelsen, skjønt Kjærligheden følger Troen; thi Kjærligheden er Lovens Opfyldelse. Men Paulus lærer os, at vi retfærdiggjøres ikke af Loven, men af Forjættelsen, hvilken kun annammes ved Troen. Thi vi kommer ikke til Gud uden Christi Formidling, og ikke faar vi Syndernes Forladelse for vor Kjærligheds Skyld, men for Christi Skyld. Og vi kan ikke engang elske den vrede Gud, og Loven anklager os altid, aabenbarer os altid den vrede Gud. Vi maa altsaa først i Troen tilegne os Forjættelsen, at Faderen for Christi Skyld er naadig og tilgiver. Derefter begynder vi at opfylde Loven. Langt fra menneskelig Fornuft og langt fra Moses maa vi fæste vore Øine paa Christus og vide, at Christus er skjænket os, forat vi for hans Skyld skal agtes retfærdige. Loven gjør vi aldrig fyldest, saalænge vi er i Kjødet. Derfor agtes vi nu ikke retfærdige formedelst Loven, men formedelst Christus, fordi hans Fortjenester bliver os skjænkede, saafremt vi tror paa ham. Hvo der nu altsaa overveier disse Grundsætninger, at vi ikke retfærdiggjøres af Loven, fordi den menneskelige Natur ikke kan holde Guds Lov, ikke kan elske Gud, men at vi retfærdiggjøres af Forjættelsen, i hvilken for Christi Skyld Forligelse, Retfærdighed og evigt Liv er os forjættet, han vil lettelig skjønne, at Retfærdiggjørelsen nødvendigvis maa tilskrives Troen, naar han kun vil betænke, at det ikke er for intet, at Christus er os forjættet, skjænket, født, har lidt og er gjenopstanden, — naar han vil betænke, at Forjættelsen om Naaden i Christus ei er forjæves, at den er given før Loven og uden Loven lige fra Verdens Begyndelse af, — naar han vil betænke, at Forjættelsen maa annammes i Troen, ligesom Johannes siger: „Hvo der ikke tror Gud, har gjort ham til en Løgner, fordi han har ikke troet paa det Vidnesbyrd, som Gud har vidnet om sin Søn. Og dette er Vidnesbyrdet, at Gud har givet os et evigt Liv, og dette Liv er i hans Søn. Hvo der har Sønnen, har Livet; hvo der ikke har Guds Søn, har ikke Livet“ [1 Joh. 5, 10 flg.]. Og Christus siger: „Dersom da Sønnen faar frigjort eder, skal I være virkelig frie“ [Joh. 8, 36]. Og Paulus siger: „Ved ham har vi Adgang til Gud“, og han lægger til: „formedelst Troen“ [Rom. 5, 2]. Ved Troen paa Christus annammes altsaa Forjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdighed. Og ikke bliver vi retfærdiggjorte for Gud ved Loven eller ved Fornuften.

46. Dette er saa indlysende og klart, at vi maa forundre os over, at vore

Modstanderes Raseri er saa stort, at de kan drage dette i Tvil. Det er jo en tydelig Bevisførelse, at naar vi ikke retfærdiggjøres for Gud ved Loven, men ved Forjættelsen, maa Retfærdiggjørelsen med Nødvendighed tilskrives Troen. Hvad kan man have at indvende mod denne Bevisførelse, saafremt man ikke vil afskaffe det hele Evangelium, den hele Christus? Christi Ære bliver mere forherliget, naar vi lærer, at man maa bruge ham som Midler og Forsoner. De fromme Samvittigheder skjønner, at der i denne Lære gives dem den rigeste Trøst, at vi nemlig maa tro og være forvisede om, at vi for Christi Skyld har en naadig Fader, ikke for vor Retfærdigheds Skyld, og at Christus imidlertid hjælper os til ogsaa at kunne opfylde Loven. Disse saa store Goder berøver vore Modstandere Kirken, naar de fordømmer, naar de stræber at udslette Læren om Troens Retfærdighed. Alle fromme Sjæle se derfor vel til, at de ikke gaar ind paa vore Modstanderes ugudelige Raad! I Modstandernes Lære om Retfærdiggjørelsen bliver der ikke talt om Christus, hvorledes vi skal stille ham op mod den vrede Gud, ret som om vi kunde overvinde Guds Vrede ved vor Kjærlighed eller elske den vrede Gud. Desuden lades Samvittighederne i Uvished. Thi naar de skal tro, at de derfor har en naadig Gud, fordi de elsker, fordi de opfylder Loven, maa de altid tvile, om de har en naadig Gud, fordi de enten ikke føler Kjærligheden, som vore Modstandere indrømmer, eller ialfald føler, at den er meget ufuldelig, og meget ofte kjender, at de vredes over Guds Dom, som plager den menneskelige Natur med mange skrækkelige Onder, med dette Livs Gjenvordigheder, med den evige Vredes Rædsler o. s. v. Naar vil da Samvittigheden kunne berolige sig, naar vil den faa Fred? Naar vil den kunne elske Gud under saadanne Tvil, i saadanne Forskrækkelser? Hvad er vel denne Lovens Lære andet, end en Fortvilelsens Lære? Og lad kun en af Modstanderne komme frem og lære os om denne Kjærlighed, hvorledes han selv elsker Gud! De forstaar slet ikke, hvad de taler om; de gjengiver kun ligesom Papegøjer det uforstaaede Ord „Kjærlighed". Saa forvirret og dunkel er deres Lære, at den overfører Christi Ære paa menneskelige Gjerninger og leder Samvittighederne enten til Hovmod eller til Fortvilelse. Men vor Lære, haaber vi, vil lettelig forstaaes af fromme Sjæle, og vi haaber, at den vil bringe de forfærdede Samvittigheder en gudelig og gavnlig Trøst. Thi hvad det angaar, at vore Modstandere spottende siger, at ogsaa mange ugudelige, ja selv Djævlene tror, da har vi allerede oftere sagt, at vi taler om Troen paa Christus, det vil sige, om Troen paa Syndernes Forladelse, om den Tro, som med Sandhed og af Hjertet bifalder Naadens Forjættelse. Til denne kommer det ikke uden stor Kamp i de menneskelige Hjerter. Og fornuftige Mennesker kan let skjønne, at den Tro, som tror, at Gud ser til os, tilgiver os, bønhører os, er en overnaturlig Ting; thi det menneskelige Hjerte tror ikke af sig selv noget saadant om Gud. Derfor findes den Tro, hvorom vi taler, hverken hos de ugudelige eller hos Djævlene.

47. Hvis forøvrigt nogen Sofist skulde komme med den grundløse Indvending, at Retfærdigheden ligger i Viljen og derfor ikke kan tillægges Troen, som har sit Sæde i Forstanden, da er Svaret let, da de selv i sine Skoler indrømmer, at Viljen byder over Forstanden, saa at den giver Guds Ord Bifald. Og vi siger endnu tydeligere: Ligesom Syndens og Dødens Rædsler ikke blot er Tanker i Forstanden, men ogsaa forfærdelige Bevægelser i Sjælen, som flyr for Guds Dom, saaledes er ogsaa Troen ikke blot en Erkjendelse i Forstanden, men ogsaa en Tillid i Viljen, det vil sige, den er at ville og

modtage det, som tilbydes i Forjættelsen, nemlig Forligelse og Syndernes Forladelse. I denne Betydning bruger Skriften Ordet Tro, som dette Paulus's Ord udviser: „Retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred med Gud" [Rom. 5, 1]. Men at retfærdiggjøre betegner paa dette Sted efter retslig Sprogbrug at frikjende en skyldig og erklære ham for retfærdig, men for en fremmed Retfærdigheds Skyld, nemlig Christi, hvilken fremmede Retfærdighed meddeles os ved Troen. Da derfor paa det anførte Sted vor Retfærdighed er Tilregnelse af en fremmed Retfærdighed, maa der her tales anderledes om Retfærdigheden, end naar vi i Filosofien eller for Retten søger vor egen Gjernings Retfærdighed, hvilken vistnok ligger i Viljen. Derfor siger Paulus 1 Kor. 1 [30]: „Men af ham er I udi Christus Jesus, som er bleven os Visdom fra Gud og Retfærdighed og Helliggjørelse og Forløsning", og 2 Kor. 5 [21]: „Thi den, som ikke vidste af Synd, har han gjort til Synd for os, forat vi skal i ham vorde retfærdige for Gud." Men fordi Christi Retfærdighed skjænkes os ved Troen, derfor er Troen tilregnelsesvis Retfærdighed i os, det vil sige, den er det, hvorved vi gjøres velbehagelige for Gud formedelst Guds Tilregnelse og Anordninger, som Paulus siger [Rom. 4, 3. 5]: „Troen bliver regnet til Retfærdighed." Og dersom vi for nogle Ordkløveres Skyld maa udtrykke os skolemæssigt, saa er Troen med Rette Retfærdighed, eftersom den er Lydighed mod Evangeliet. Thi det er klart, at Lydighed mod den høieres Bud er i Sandhed en Art af den Retfærdighed, som giver enhver, hvad ham tilkommer. Og denne Lydighed mod Evangeliet bliver endog saaledes regnet til Retfærdighed, at kun for dens Skyld, fordi vi ved den griber Christus som Forsoner, vore gode Gjerninger eller vor Lydighed mod Loven vinder Guds Behag. Thi vi gjør ikke Loven fyldest, men det bliver for Christi Skyld tilgivet os, som Paulus siger [Rom. 8, 1]: „Saa er der da nu ingen Fordømmelse for dem, som er i Christus Jesus" o. s. v. Denne Tro giver Gud Æren, giver Gud, hvad Guds er, derved, at den lydig annammer Forjættelserne. Saaledes siger ogsaa Paulus Rom. 4 [20]: „Han tvilede ikke med Vantro paa Guds Forjættelse, men blev styrket i Troen og gav Gud Ære." Saaledes bestaar Evangeliets Gudstjeneste og Dyrkelse i at modtage de gode Ting af Gud; derimod bestaar Lovens Gudstjeneste i at tilbyde og give Gud vore gode Ting. Men vi kan ikke give Gud noget, uden at vi først er forligte med Gud og gjenfødte. Men denne Artikel indeholder saare megen Trøst, at det i Evangeliet er den fornemste Gudsdyrkelse at ville modtage af Gud Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed. Om denne Gudsdyrkelse siger Christus Joh. 6 [40]: „Thi det er hans Vilje, som har udsendt mig, at hver den, som ser Sønnen og tror paa ham, skal have et evigt Liv." Og Faderen siger [Matt. 17, 5]: „Denne er min Søn, den elskelige, i hvem jeg har Velbehag; hører ham!" Vore Modstandere taler om Lydighed mod Loven og ikke om Lydighed mod Evangeliet, da vi dog ikke kan adlyde Loven, uden at vi er gjenfødte ved Evangeliet, da vi ikke kan elske Gud, uden at vi har faaet vore Synders Forladelse. Thi saalænge vi føler, at Gud vredes paa os, flyr den menneskelige Natur for Guds Vrede og Dom. Dersom nogen vil komme ogsaa med denne grundløse Indvending, at dersom det er Troen, der vil [have] det, som i Forjættelsen tilbydes, saa synes man at sammenblande Troen og Haabet, saasom det er Haabet, som forventer de forjættede Ting, — saa vil vi svare hertil, at disse Hjertets Rørelser ikke i Virkeligheden kan saaledes løsrives fra hinanden, som de i

Skolerne løsriver dem ved ørkesløse Tanker. Thi ogsaa i Brevet til Hebr. [11, 1] bestemmes Troen at være en Forventning om de Ting, som haabes. Dersom nogen desuagtet skulde ville, at der maa skjelnes imellem dem, saa siger vi, at Gjenstand for Haab er egentlig det, som skal ske, men Troen gaar baade paa tilkommende og nærværende Ting og modtager i den nærværende Tid Syndernes Forladelse, som i Forjættelsen er skjænket.

48. Efter dette haaber vi, at det er tilstrækkelig klart, baade hvad Troen er, og at vi nødes til at holde fast ved, at det er ved Troen, vi bliver retfærdiggjorte, forligte og gjenfødte, saafremt vi vil lære Evangeliets Retfærdighed, ikke Lovens Retfærdighed. Thi de, som lærer, at vi retfærdiggjøres ved Kjærligheden, lærer Lovens Retfærdighed og lærer ikke at bruge Christus som Midler i Retfærdiggjørelsen. Og det er klart, at vi ikke ved Kjærlighed, men ved Troen overvinder Syndens og Dødens Rædsler, at vi ikke kan stille vor Kjærlighed og Lovopfyldelse op mod Guds Vrede, fordi Paulus siger: „Ved Christus har vi Adgang til Gud formedelst Troen“ [Rom. 5, 2]. Dette Ord indskjærper vi saa ofte for dets Tydeligheds Skyld. Thi det viser klart, hvorledes vor hele Sag staar, og naar det nøie betragtes, kan det give rigelig Undervisning om den hele Sag og trøste de fromme Hjerter. Derfor er det godt at have det paa rede Haand og for Øie, ikke alene forat vi kan sætte det mod vore Modstanderes Lære, hvilke lærer, at vi ikke ved Troen, men ved Kjærligheden og egen Fortjeneste uden Christi Formidling har Adgang til Gud, men ogsaa forat vi ved det kan opmuntre os i vor Angest og øve Troen. Det er ogsaa klart, at vi uden Christi Hjælp ikke kan opfylde Loven, som han selv siger [Joh. 15, 5]: „Uden mig kan I slet intet gjøre.“ Derfor, førend vi holder Loven, maa vort Hjerte blive gjenfødt ved Troen.

49. Heraf kan nu ogsaa skjønnes, hvorfor vi dadler vore Modstanderes Lære om „Værdigheds-Fortjenesten“. Det er let at skjønne: fordi de ikke omtaler Troen, at vi ved Troen behager Gud for Christi Skyld, men opdigter, at gode Gjerninger, der er øvede ved Hjælp af hint Kjærlighedens Sind, er en Retfærdighed, som i og for sig selv fortjener Guds Velbehag og evigt Liv og ikke behøver Christi Formidling. Hvad er dette andet, end at overføre Christi Ære paa vore Gjerninger, at vi nemlig for vore Gjerningers Skyld og ikke for Christi Skyld er Gud velbehagelige? Men ogsaa dette er at berøve Christus hans Ære som Midler, hvilket han dog stedse er, ikke alene i Begyndelsen af Retfærdiggjørelsen. Og Paulus siger [Gal. 2, 17], at dersom den i Christus retfærdiggjorte behøver senere andensteds at søge Retfærdighed, gjør vi Christus til en Syndens Tjener, eller med andre Ord: Christus er da ikke den fuldkomne Retfærdiggjører. Og i høieste Grad urimeligt er det, at vore Modstandere lærer, at gode Gjerninger ifølge Værdighed fortjener Guds Naade, ret som om Naaden skal søges ved god Gjerning og ikke ved Troen paa Christus, saa ofte som Samvittigheden, saaledes som det pleier at ske, bliver forskrækket, efterat Retfærdiggjørelsen er begyndt.

50. For det andet lader vore Modstanderes Lære Samvittighederne i Tvil, saa at de aldrig kan være rolige, fordi Loven altid anklager os, ogsaa naar vi gjør gode Gjerninger. Thi altid begjærer Kjødet mod Aanden [Gal. 5, 17]. Hvorledes kan nu Samvittigheden have Fred uden Troen, naar den mener, at den ikke for Christi Skyld, men for egen Gjernings Skyld maa behage Gud? Hvilken Gjerning kan den finde, hvorom den er forvisset, at den fortjener et evigt Liv, saafremt Haabet maa grunde sig paa egen Fortjeneste? Mod saadan Tvil taler Paulus [Rom. 5, 1]:

„Retfærdiggjorte ved Troen, har vi Fred [med Gud]"; vi bør altsaa være forvisſede om, at for Chriſti Skyld ſkjænkes os Retfærdighed og et evigt Liv. Og om Abraham ſiger han [Rom. 4, 18]: „Mod Haab troede han med Haab."

51. For det tredje. Hvorledes vil Samvittigheden med Vished kunne vide, naar en Gjerning, der er øvet efter hint Kjærlighedsſinds Tilbøielighed, fortjener Guds Naade ifølge Værdighed? Men hele denne Forſkjel mellem Værdigheds- og Billigheds-Fortjeneſte er kun opdigtet for at omgaa Skrifterne, fordi det, ſom vi ovenfor har ſagt, ikke gjør nogen Forſkjel paa Fortjeneſte, i hvad Henſigt et Menneſke handler, men ſikre Hyklere mener, at deres Gjerninger uden videre gjør dem fortjente til at agtes retfærdige. Derimod, forfærdede Samvittigheder tviler om alle ſine Gjerninger; derfor udfinder de ſtadig nye Gjerninger. Thi at fortjene noget ifølge Billighed er kun, at Menneſkene tviler og handler uden Tro, indtil Fortvilelſen overfalder dem. Overhovedet er alt, hvad Modſtanderne foredrager i denne Sag, fuldt af Vildfarelſer og Farer.

52. For det fjerde. Den hele Kirke bekjender, at det evige Liv bliver os tildel ved Guds Barmhjertighed. Thi ſaaledes taler Auguſtin om Naaden og den frie Vilje, naar han taler om de helliges Gjerninger efter Retfærdiggjørelſen: „Ikke ved vore Fortjeneſter, men efter ſin Barmhjertighed fører Gud os til et evigt Liv", og i den 9de Bog af ſine Bekjendelſer ſiger han: „Ve et Menneſkes Liv, det være nok ſaa rosværdigt, naar det ſkal bedømmes uden Barmhjertighed." Cyprianus ſiger i ſin Udlægning af Herrens Bøn: „Forat ikke nogen ſkal behage ſig ſelv, ſom om han var uſkyldig, og ikke falde des dybere ved at ophøie ſig ſelv, ſaa underviſes og mindes han om, at han daglig ſynder, idet det bliver ham befalet daglig at bede for ſine Synders Skyld." Men det er en bekjendt Sag, og vi har mangfoldige klare Vidnesbyrd derom i Skriften og hos Kirkefædrene, idet de alle ſom med en Mund bekjender, at om vi end har gode Gjerninger, trænger vi trods dem dog altid til Barmhjertighed. Ved Betragtningen af denne Barmhjertighed opreiſer og trøſter Troen os. Derfor er vore Modſtanderes Lære en ſlet Lære, naar de ſaaledes fremhæver vor Fortjeneſte, at de intet føier til om den Tro, ſom tilegner ſig Guds Barmhjertighed. Thi, ſom vi ovenfor har ſagt, at Forjættelſen og Troen hører ſammen, og at Forjættelſen ikke kan gribes uden ved Troen, ſaa ſiger vi nu, at den forjættede Barmhjertighed ſom noget tilſvarende kræver Tro og kan ikke gribes uden ved Troen. Med Rette dadler vi derfor Læren om Værdigheds-Fortjeneſte, da den ikke indeholder noget om den retfærdiggjørende Tro og fordunkler Chriſti Ære og Midlergjerning. Heller ikke bør vi anſees ſom de, der lærer noget nyt i denne Sag, da Kirkefædrene ſaa klart har udtalt den Mening, at vi, ſelv naar vi gjør gode Gjerninger, trænger til Barmhjertighed.

53. Og Skriften indſkjærper ofte det ſamme. Salme 143, 2: „Gaa ikke irette med din Tjener! Thi ingen, ſom lever, er retfærdig for dit Aaſyn." Dette Sted berøver ligefrem alle, endog de hellige og Guds Tjenere, Æren af at være retfærdig, hvis ikke Gud tilgiver, men anklager og dømmer deres Hjerter. Thi hvad det angaar, at David andenſteds roſer ſig af ſin Retfærdighed, ſaa taler han der om ſin Sag mod dem, der forfølger Guds Ord; han taler ikke om perſonlig Renhed, men beder, at Guds Sag og Ære maa blive hævdet, f. Eks. Salme 7 [9]: „Døm mig, Herre, efter min Retfærdighed og efter min Uſtraffelighed, ſom er hos mig!" Atter ſiger han Salme 130 [3], at ingen kan beſtaa for Guds Dom, naar han vil merke

paa vore Synder: „Dersom du, Herre, vil gjemme paa Misgjerninger, Herre hvo kan da blive staaende?“ Job 9 [28]: „Jeg gruer for alle mine Gjerninger.“[1]) Ligesaa [V. 30]: „Om jeg tvættede mig med Sne og rensede mine Hænder med Lud, da skulde du dyppe mig i en Grøft.“ Ordspr. 20 [9]: „Hvo kan sige: Jeg har renset mit Hjerte, jeg er ren for min Synd?“ 1 Joh. 1 [8]: „Dersom vi siger, at vi ikke har Synd, bedrager vi os selv, og Sandheden er ikke i os.“ Og i Herrens Bøn beder de hellige om Syndernes Forladelse. De hellige har altsaa ogsaa Synder. 4 Mos. 14 [18]: „Endog den uskyldige skal ikke være uskyldig.“[2]) 5 Mos. 4 [24]: „Thi Herren, din Gud, er en fortærende Ild.“ Sak. 2 [17]: „Stille, alt Kjød, for Herrens Aasyn!“ Es. 40 [6]: „Alt Kjød er Græs, og al dets Herlighed som Markens Blomst. Græsset bliver tørt, Blomsten visner, naar Herrens Aande blæser derpaa“, det vil sige, Kjød og Kjødets Fromhed kan ikke bestaa for Guds Dom. Jonas siger 2 [9]: „De, som tager Vare paa forfængelige Afguder, de forlader sin Miskundhed“, det vil sige, al Tillid er forfængelig, undtagen Tillid til Barmhjertighed; Barmhjertigheden frelser os; vore egne Fortjenester og egen Stræben frelser os ikke. Derfor beder ogsaa Daniel 9 [18 flg]: „Thi ikke paa vore Retfærdigheds Gjerninger grunder vi vore ydmyge Begjæringer, som vi nedlægger for dit Aasyn, men paa din store Barmhjertighed. Herre, hør dog! Herre, forlad dog! Herre, giv dog Agt og gjør det og tøv ikke — for din Skyld, min Gud! Thi din Stad og dit Folk er kaldet med dit Navn.“ Saaledes lærer Daniel os at tilegne os Barmhjertigheden i Bønnen, det vil sige, stole paa Guds Barmhjertighed og ikke paa vore egne Fortjenester for Gud. Og vi forundrer os over, hvorledes vore Modstandere omgaaes i Bønnen, saafremt disse vanhellige Mennesker nogensinde beder til Gud om noget. Dersom de taler om, at de har fortjent noget, fordi de har Kjærlighed og gode Gjerninger, og fordrer Naade som forskyldt, da beder de ligesom Farisæeren hos Luk. 18 [11], som siger: „Jeg er ikke som andre Mennesker.“ Den, som saaledes beder om Naade og ikke støtter sig paa Guds Barmhjertighed, forhaaner Christus, som, efterdi han er vor Ypperstepræst, træder frem for os. Saaledes støtter altsaa Bønnen sig paa Guds Barmhjertighed, naar vi tror, at vi bønhøres formedelst Christus, som han selv siger [Joh. 14, 13]: „Hvadsomhelst I beder Faderen om i mit Navn, det skal han give eder.“ „I mit Navn“, siger han, fordi vi uden denne Ypperstepræst ikke kan komme til Faderen. Herhen hører ogsaa Christi Ord Luk. 17 [10]: „Naar I har gjort alt, hvad eder er befalet, siger: Vi er unyttige Tjenere.“ Disse Ord udsiger tydelig, at Gud frelser af Barmhjertighed og formedelst sin Forjættelse, ikke at han er os det skyldig for vore Gjerningers Værdigheds Skyld. Men vore Modstandere leger her helt besynderligt med Christi Ord. Først vender de vort Bevis om og retter det mod os selv; meget mere, mener de, kan der siges: „Naar I har troet alt, da siger: Vi er unyttige Tjenere.“ Dernæst lægger de til, at Gjerningerne vel er nyttige for Gud, men ikke for os. Læg dog Mærke til, hvorledes vore Modstandere glæder sig i sine barnagtige Spidsfindigheder! Og skjønt saadanne Taabeligheder ikke fortjener nogen Gjendrivelse, vil vi dog svare dertil med faa Ord. Saaledes at vende vort Bevis om er utilladeligt. Thi for det første farer vore Modstandere vild i Henseende til Ordet „Tro“; dersom det betegnede den historiske Kund-

[1]) Efter Grundteksten rigtigere: „mine Smerter“.
[2]) Efter Grundteksten: „Han lader ikke [den skyldige] ustraffet“

skab, som ogsaa de ugudelige og Djævlene har, vilde vore Modstandere med Rette slutte, at Troen er unyttig, og med Sandhed kunne sige: „Naar I har troet alt, da siger: Vi er unyttige Tjenere.“ Men vi taler ikke om den historiske Kundskab, men om Tillid til Forjættelsen og Guds Barmhjertighed. Og denne Tillid til Forjættelsen bekjender, at vi er unyttige Tjenere; ja denne Bekjendelse, at vore Gjerninger er uden Fortjeneste, er Troens egen Røst, som det viser sig i Daniels Eksempel [9, 18], som vi lidt ovenfor har anført: „Thi ikke paa vore Retfærdighedsgjerninger grunder vi vore ydmyge Begjæringer, som vi nedlægger for dit Aasyn“ o. s. v. Thi Troen frelser, fordi den tilegner sig Barmhjertigheden eller Forjættelsen om Guds Naade, skjønt vore Gjerninger er uden Fortjeneste. Og i denne Betydning skader ikke hint vore Modstanderes Kunstgreb os: „Naar I har troet alt, da siger: Vi er unyttige Tjenere“, nemlig at vore Gjerninger er uden Fortjeneste; thi vi lærer med hele Kirken, at vi frelses af Barmhjertighed. Men dersom de paa lignende Vis vil slutte, at fordi det heder: „Naar du har gjort alt, saa stol ikke paa dine Gjerninger“, det da ligeledes maa kunne siges: „Naar du har troet alt, da stol ikke paa den guddommelige Forjættelse“, — saa hænger dette slet ikke sammen. Thi det er to ganske forskjellige Ting. Tilliden har i første og i sidste Sætning forskjellige Aarsager, forskjellige Gjenstande. Tilliden i den første er Tillid til vore Gjerninger; Tilliden i den sidste er Tillid til den guddommelige Forjættelse. Men Christus fordømmer Tillid til vore Gjerninger, men ikke Tillid til hans Forjættelse. Han vil ikke, at vi skal fortvile om Guds Naade og Barmhjertighed; han forkaster vore Gjerninger som uværdige; han forkaster ikke Forjættelsen, som tilbyder Barmhjertighed uforskyldt. Og herlig siger her Ambrosius: „Vi maa anerkjende Naaden, men ikke miskjende Naturen. Til Naadens Forjættelse maa vi sætte vor Lid, ikke til vor Natur.“ Men vore Modstandere handler paa sin Vis; de Skriftsprog, der taler for Troen, fordreier de saaledes, at de taler mod Læren om Troen. Men saadanne Spidsfindigheder henviser vi til Skolerne. Det er en ganske barnagtig Tale, naar de udlægger Ordet „unyttige Tjenere“ saaledes, at Gjerningerne vel er unyttige for Gud, men nyttige for os. Men Christus taler om den Nytte, som gjør os Gud til en Naadens Skyldner. Dog, det er Sagen uvedkommende her at tale om nyttigt og unyttigt. Thi „unyttige Tjenere“ betegner dem, som ei gjør [Lovens Krav] fyldest, fordi ingen saaledes frygter, saaledes elsker, saaledes tror Gud, som han skulde. Men vi vil lade disse vore Modstanderes kraftløse Spidsfindigheder fare; forstandige Folk vil dog let kunne skjønne, hvad Menneskene vil dømme om dem, naar de engang kommer ret frem for Lyset. I de simpleste og klareste Ord har de fundet en Udflugt. Men enhver ser jo dog, at paa hint Sted misbilliges Tillid til vore egne Gjerninger.

54. Lad os altsaa holde fast ved, hvad Kirken bekjender, at vi frelses af Barmhjertighed. Og forat ikke nogen her skal tænke: Dersom vi skal frelses af Barmhjertighed, vil vort Haab være usikkert, medmindre der hos dem, hvem Frelse bliver tildel, gaar noget forud, hvorved de skiller sig fra dem, hvem den ikke bliver tildel, — maa vi ogsaa hertil give et fyldestgjørende Svar. Just denne Slutning synes nemlig at have bevæget Skolastikerne til at søge en Værdigheds-Fortjeneste. Thi denne Slutning kan give det menneskelige Hjerte meget at bestille. Vi vil altsaa i Korthed svare dertil. Netop forat Haabet kan være fast, netop forat der kan være en forudgaaende Adskillelse mellem dem, hvem Frelsen bliver tildel, og dem,

hvem den ikke bliver tildel, er det nødvendigt at antage, at vi frelses af Barmhjertighed. Naar dette udtales saa nøgent, synes det urimeligt. Thi i Rettergang og for menneskelig Domstol er Ret og Skyldighed det visse og Barmhjertighed noget uvist. Men ganske anderledes forholder det sig med Guds Dom. Thi her har Barmhjertigheden en klar og sikker Forjættelse og Guds Befaling. Thi Evangeliet er netop egentlig den Befaling, som foreskriver, at vi skal tro, at Gud er os naadig for Christi Skyld. „Gud har ikke sendt sin Søn til Verden, forat han skal dømme Verden, men forat Verden skal blive frelst ved ham. Den, som tror paa ham, dømmes ikke" [Joh. 3, 17. 18]. Saa ofte som der nu tales om Barmhjertighed, maa Troen paa Forjættelsen komme til. Og denne Tro føder et fast Haab, fordi den støtter sig til Guds Ord og Befaling. Dersom Haabet støttede sig til Gjerninger, da vilde det være usikkert, fordi Gjerningerne ikke kan give Samvittigheden Fred, som ovenfor ofte er sagt. Og denne Tro gjør Adskillelse mellem dem, hvem Frelsen bliver tildel, og dem, hvem den ikke bliver tildel. Troen gjør Skilsmisse mellem værdige og uværdige; thi evigt Liv er lovet de retfærdiggjorte, men Troen retfærdiggjør.

55. Men her vil vore Modstandere atter skrige paa, at ingen gode Gjerninger behøves, naar de ikke fortjener et evigt Liv. Slige Bebyldninger mod os har vi ovenfor gjendrevet. Det er visselig nødvendigt at gjøre gode Gjerninger. De retfærdiggjorte, siger vi, er det evige Liv forjættet. Men hverken Tro eller Retfærdighed beholder de, som vandrer efter Kjødet. Derfor bliver vi retfærdiggjorte, forat vi som retfærdige skal begynde at gjøre det gode og adlyde Guds Lov. Derfor bliver vi gjenfødte og annammer vi den Helligaand, forat det nye Liv skal have nye Gjerninger, nye Rørelser, Frygt, Kjærlighed til Gud, Had til Kjødets Begjærlighed o. s. v. Denne Tro, hvorom vi taler, fødes i Boden og bør styrkes og vokse under gode Gjerninger, under Fristelser og Farer, forat vi kan blive stedse mere forvissede i vort Hjerte om, at Gud for Christi Skyld ser i Naade til os, tilgiver os, bønhører os. Dette læres ikke uden mange og store Kampe. Hvor ofte vender ikke Samvittigheden tilbage [med sin Anklage], hvor ofte frister den os ikke til Fortvilelse, naar den viser os enten gamle eller nye Synder eller Naturens Urenhed! Denne Haandskrift udslettes ikke uden stor Kamp, og Erfaringen giver Vidnesbyrd om, hvilken vanskelig Sag Troen er. Og medens vi under Rædsler opreises og fanger Trøst, fremspirer tillige andre aandelige Rørelser, Gudserkjendelse, Gudsfrygt, Haab, Kjærlighed til Gud, og vi bliver, som Paulus siger, gjenfødte til Gudserkjendelse [Kol. 3, 10] og, idet vi skuer Herrens Herlighed, forvandlede til det samme Billede, det vil sige, vi faar sand Kundskab om Gud, saa vi i Sandhed frygter ham, i Sandhed forlader os paa, at han ser til os i Naade og bønhører os. Denne Gjenfødelse er ligesom Begyndelsen til et evigt Liv, som Paulus siger: „Dersom Christus er i eder, da er vel Legemet dødt formedelst Synden, men Aanden Liv" [Rom. 8, 10], og: „Vi skal overklædes, dog saaledes, at vi og skal findes iklædte, ikke nøgne" [2 Kor. 5, 2. 3]. Heraf kan den retsindige Læser skjønne, at vi paa det allersterkeste kræver gode Gjerninger, eftersom vi lærer, at denne Tro fødes i Bod og mere og mere vokser under Bod. Og i disse Ting sætter vi den kristelige og aandelige Fuldkommenhed, naar paa en Gang Boden og Troen i Boden vokser. Dette kan bedre forstaaes af de fromme, end hvad der hos vore Modstandere bliver lært om Beskuelsen eller Fuldkommenheden. Men ligesom Retfærdiggjørelsen henhører til Troen, saaledes henhører ogsaa det evige Liv til Troen. Og Peter siger: „Idet I op-

naar Maalet for (eller Frugten af) eders Tro, Sjælenes Frelse" [1 Pet. 1, 9]. Vore Modstandere indrømmer nemlig, at de retfærdiggjorte er Guds Børn og Christi Medarvinger. Derefter fortjener Gjerningerne, eftersom de formedelst Troen behager Gud, andre legemlige og aandelige Belønninger. Thi der vil være Forskjel paa de helliges Herlighed.

56. Men her indvender nu vore Modstandere, at det evige Liv kaldes en „Løn", hvorfor det maa ifølge Værdighed fortjenes ved gode Gjerninger. I al Korthed og Enfoldighed vil vi svare hertil. Paulus kalder Rom. 6 [23] det evige Liv en „Naadegave", fordi vi derved, at Retfærdighed bliver os skjænket formedelst Christus, tillige bliver Guds Børn og Christi Medarvinger, som Johannes siger: „Hvo der tror paa Sønnen, har et evigt Liv" [Joh. 3, 36]. Og Augustin siger, og med ham har mange andre sagt det samme: „Gud kroner sine egne Naadegaver i os." Men paa et andet Sted staar der nu skrevet: „Eders Løn skal blive stor i Himlene" [Luk. 6, 23]. Ifald vore Modstandere synes, at disse Udsagn staar i Strid med hinanden, faar de selv løse denne Knude. Men de er lidet billige Dommere; thi de springer Ordet „Naadegave" forbi, de forbigaar ogsaa hele Sagens Kilder og udplukker Ordet „Løn", og dette udlægger de nu paa det værste, ikke alene mod Skriften, men ogsaa mod Sprogbrugen. Heraf, at Ordet „Løn" nævnes, slutter de, at vore Gjerninger altsaa er af den Beskaffenhed, at de maa være en Pris, for hvilken Gud er os det evige Liv skyldig. De fortjener altsaa Naade og et evigt Liv og trænger ikke til Barmhjertighed eller til Christus som Midler eller til Troen. Det er nu en splinterny Slutningskunst: vi hører Ordet „Løn"; altsaa behøves ikke Christus som Midler eller den Tro, som har Adgang til Gud formedelst Christus, ikke formedelst vore Gjerninger. Hvo ser ikke, at dette hænger daarlig sammen? Vi tvister ikke om Ordet „Løn". Hvad vi strider om, er dette, om de gode Gjerninger i og for sig selv fortjener Guds Naade og et evigt Liv, eller om de kun behager Gud formedelst Troen, der tilegner sig Christus som Midler. Vore Modstandere tilskriver ikke alene Gjerningerne dette, at de fortjener Guds Naade og et evigt Liv, men de opdigter endogsaa, at de har Fortjenester tilovers, som de kan skjænke andre, og hvormed de kan retfærdiggjøre andre, som naar Munkene sælger sine Ordeners Fortjenester til andre. Disse urimelige Ting dynger de paa chrysippisk[1]) Vis paa hverandre, saasnart de kun har hørt dette ene lille Ord „Løn"; „der tales om Løn" [siger de], „altsaa har vi Gjerninger, som er en Pris, for hvilken der skyldes Løn; følgelig behager Gjerningerne [Gud] i og for sig selv, ikke for Midleren Christi Skyld. Og da den ene har nogle flere Fortjenester end den anden, saa har altsaa nogle Fortjenester tilovers. Og disse Fortjenester kan de, som har dem, skjænke til andre, som fortjener det." Vent, Læser! Endnu har du ikke hele Slutningskjæden. Der maa nemlig endnu tilføies visse Tegn paa denne Skjænk: de døde føres en Munkehætte o. s. v. Ved saadan Sammendyngen bliver Christi Velgjerning og Troens Retfærdighed fordunklet.

57. Vi fører ingen tom Ordstrid om Ordet „Løn". Dersom vore Modstandere vil gaa ind paa, at vi ved Troen for Christi Skyld agtes retfærdige, og at gode Gjerninger for Troens Skyld behager Gud, skal vi siden ikke tviste meget om Ordet „Løn". Vi indrømmer, at det evige Liv er en Løn, fordi det er noget, som skyldes os for Forjættelsens Skyld, ikke for vore egne

[1]) Chrysippus, en græsk Filosof, død 212 f. Chr.

Fortjenesters Skyld. Thi forjættet er Retfærdiggjørelsen, der, som vi ovenfor har vist, egentlig er en Guds Gave. Og med denne Gave er Forjættelsen om et evigt Liv forbunden ifølge hint Ord: „Dem, han retfærdiggjorde, dem har han ogsaa herliggjort“ [Rom. 8, 30]. Herhen hører, hvad Paulus siger: „Retfærdighedens Krone er henlagt til mig, hvilken Herren, den retfærdige Dommer, skal give mig“ o. s. v. [2 Tim. 4, 8]. Thi en Krone tilkommer de retfærdiggjorte efter Forjættelsen. Og denne Forjættelse bør de hellige kjende, ikke forat de skal arbeide for sin egen Fordels Skyld, thi for Guds Æres Skyld bør de arbeide, men forat de ikke skal fortvile i Trængsler, bør de kjende Guds velbehagelige Vilje, at han vil hjælpe, udfri, bevare dem. Vistnok hører nu de fuldkomne og de svage Talen om Straffe og Belønninger paa forskjellig Maade; thi de svage arbeider for sin egen Fordels Skyld. Og dog er Forkyndelsen af Belønninger og Straffe nødvendig. I Forkyndelsen af Straffe aabenbares Guds Vrede, hvorfor den hører til Bodens Prædiken; i Forkyndelsen af Belønninger aabenbares Guds Naade. Og ligesom Skriften ofte ved sin Omtale af gode Gjerninger vil have Troen indesluttet med — thi den vil sammenfatte Hjertets Retfærdighed og Frugterne —, saaledes tilbyder den undertiden Naaden i Forbindelse med andre Belønninger, som Es. 58 [8 flg.] og ofte andensteds hos Profeterne. Vi indrømmer ogsaa, hvad vi ofte har bevidnet, at skjønt Retfærdighed og et evigt Liv hører til Troen, fortjener dog gode Gjerninger andre legemlige og aandelige Belønninger, og det i forskjellige Grader, ifølge hint Ord: „Enhver skal faa sin egen Løn efter sit eget Arbeide“ [1 Kor. 3, 8]. Thi Evangeliets Retfærdighed, som har at gjøre med Naadens Forjættelse, modtager Retfærdiggjørelse og Levendegjørelse uforskyldt; Lovens Opfyldelse derimod, som følger paa Troen, har med Loven at bestille, hvor intet gives uforskyldt, men hvor Løn tilbydes og skyldes i Forhold til vore Gjerninger. Men de, som fortjener en saadan Løn, er retfærdiggjorte, førend de opfylder Loven. Derfor er de først oversatte i Guds Søns Rige, som Paulus siger [Kol. 1, 13], og blevne Christi Medarvinger [Rom. 8, 17]. Men saa ofte som der tales om Fortjeneste, overfører vore Modstandere straks paa Retfærdiggjørelsen, hvad der gjælder andre Belønninger, da dog Evangeliet uforskyldt tilbyder Retfærdiggjørelsen formedelst Christi, ikke formedelst vore Fortjenester, og Christi Fortjenester meddeles os ved Troen. Men Gjerninger og Trængsler fortjener ikke Retfærdiggjørelse, men andre Belønninger, saaledes som Løn tilbydes Gjerningerne i følgende Bibelsprog: „Hvo karrig saar, skal og karrig høste, og hvo der saar i Velsignelse, skal ogsaa høste i Velsignelse“ [2 Kor. 9, 6]. Her bestemmes klarlig Lønnens Størrelse efter Gjerningens Størrelse. „Ær Fader og Moder, at du maa længe leve i Landet“ [2 Mos. 20, 12]. Ogsaa her foreholder Loven en bestemt Gjerning dens Løn. Skjønt altsaa Lovens Opfyldelse fortjener Løn — thi Løn hører egentlig til Loven —, bør vi dog komme Evangeliet ihu, som tilbyder os uforskyldt Retfærdiggjørelse for Christi Skyld. Og ikke opfylder vi Loven eller kan opfylde den, førend vi er forligte med Gud, retfærdiggjorte og gjenfødte. Og ikke vilde denne Lovopfyldelse behage Gud, hvis vi ikke formedelst Troen var Gud velbehagelige. Og fordi Menneskene formedelst Troen er Gud velbehagelige, derfor finder hin begyndte Lovopfyldelse Guds Velbehag og har Løn baade i og efter dette Liv. Om Ordet „Løn“ kunde der ogsaa siges meget andet, som følger af Lovens Natur, men da dette vilde blive temmelig vidtløftigt, bør det udvikles paa et andet Sted.

58. Men vore Modstandere gjør eftertrykkelig gjældende, at de gode

Gjerninger i egentlig Forstand fortjener evigt Liv, fordi Paulus siger Rom. 2 [6]: „Han skal betale enhver efter hans Gjerninger"; ligesaa [V. 10]: „Ære, Hæder og Fred skal vorde hver den til Del, som gjør det gode." Joh. 5 [29]: „De, som har gjort godt, skal gaa frem til Livets Opstandelse." Matt. 25 [35]: „Jeg var hungrig, og I gav mig at æde" o. s. v. Paa disse og alle lignende Steder, hvor Gjerninger berømmes i Skrifterne, maa man nødvendigvis forstaa ikke alene udvortes Gjerninger, men ogsaa Hjertets Tro, fordi Skriften ikke taler om Hykleri, men om Hjertets Retfærdighed tilligemed dens Frugter. Men saa ofte som Lov og Gjerninger omtales, maa man vide, at Christus ei bør udelukkes som Midler. Thi han er Lovens Ende, og han siger selv: „Uden mig kan I slet intet gjøre" [Joh. 15, 5]. Efter denne Grundregel, har vi ovenfor sagt, kan alle Steder om Gjerningerne bedømmes. Derfor, naar evigt Liv tillægges Gjerningerne, tillægges det de retfærdiggjorte, fordi hverken Menneskene kan gjøre det gode, medmindre de er retfærdiggjorte, heller ikke de gode Gjerninger behager Gud uden Christus som Midler og Troen, ifølge hint Ord: „Uden Tro er det umuligt at behage Gud" [Hebr. 11, 6]. Naar Paulus siger: „Han skal betale enhver efter hans Gjerninger", bør det ikke alene forstaaes om den ydre Gjerning, men om den hele Retfærdighed eller Uretfærdighed. Saaledes maa hint Ord: „Ære vorde den, som gjør det gode", forstaaes om den retfærdige. „I har givet mig at æde"; her anføres en Frugt af og et Vidnesbyrd om Hjertets og Troens Retfærdighed, og det evige Liv skjænkes derfor Retfærdigheden. Paa denne Maade sammensatter Skriften Hjertets Retfærdighed med dens Frugter. Og ofte nævner den Frugterne for at blive des bedre forstaaet af de uerfarne og for dermed at tilkjendegive, at der udkræves et nyt Liv og en Gjenfødelse, intet Hykleri. Men Gjenfødelsen sker ved Troen i Boden. Ingen fornuftig Mand kan dømme anderledes, og ikke er det nogen ufrugtbar Spidsfindighed, vi her farer med, saa vi vil rive Frugterne bort fra Hjertets Retfærdighed; kun at vore Modstandere vil indrømme, at Frugterne er Gud velbehagelige formedelst Troen og Christi Formidling, at de ikke i og for sig fortjener Naade og evigt Liv. Thi dette dadler vi i vore Modstanderes Lære, at de ved at fortolke saadanne Steder i Skriften enten paa filosofisk eller jødisk Vis tilintetgjør Troens Retfærdighed og udelukker Christus som Midler. Af disse Steder drager de den Slutning, at disse Gjerninger fortjener Guds Naade dels efter Billighed og dels efter Værdighed, naar nemlig Kjærligheden kommer til, det vil sige, at de retfærdiggjør, og fordi de er Retfærdighed, fortjener et evigt Liv. Denne Vildfarelse tilintetgjør aabenbart Troens Retfærdighed, — den Tros Retfærdighed, som holder for, at vi for Christi Skyld har Adgang til Gud, ikke for vore Gjerningers Skyld, som holder for, at vi ved Christus som Ypperstepræst og Midler drages til Faderen og har en naadig Fader, saaledes som det ovenfor tilstrækkelig er udviklet. Og denne Lære om Troens Retfærdighed maa ikke forsømmes i Christi Kirke; thi uden den kan Christi Embede ikke blive erkjendt, og al anden Lære om Retfærdiggjørelsen er kun en Lovens Lære. Men vi maa holde fast ved Evangeliet og Læren om Forjættelsen, som er os skjænket for Christi Skyld.

59. Det er altsaa ingen ringe Sag, hvorom vi her strider med vore Modstandere. Vi søger ikke efter ørkesløse Spidsfindigheder, idet vi dadler dem, fordi de lærer, at et evigt Liv fortjenes ved Gjerninger, med Forbigaaen af den Tro, der griber Christus som Midler. Thi om den Tro, som tror,

at Faderen er os naadig for Christi Skyld, findes der hos Skolastikerne ikke en Stavelse. Overalt udtaler de det som sin Mening, at vi er Gud velbehagelige, retfærdige formedelst vore Gjerninger, der er fremgangne enten af vor Fornuft eller ialfald af hin Kjærligheds Drift, hvorom de taler. Og dog har de enkelte Ytringer, ligesom Kjernesprog af gamle Forfattere, hvilke de imidlertid ved sin Fortolkning forvanske. Det fremhæves i Skolerne, at gode Gjerninger behager [Gud] formedelst Naaden, og at man maa bygge paa Guds Naade. Her fortolker de „Naaden" om den Kjærlighed, hvormed vi elsker Gud, ret som om de gamle havde villet sige, at vi skal bygge paa vor Kjærlighed, om hvilken vi noksom erfarer, hvor ringe og uren den er. Dog, det er besynderligt, hvorledes de kan byde os at bygge paa Kjærligheden, da de tillige lærer, at man ikke kan vide, om den er tilstede. Hvorfor udlægger de dog ikke her „Naaden" om Guds Barmhjertighed mod os? Og saa ofte som denne bliver omtalt, burde Troen føies til. Thi ikke kan man paa anden Maade end ved Troen gribe Forjættelsen om Barmhjertighed, om Forligelse, om Guds Kjærlighed til os. I denne Forstand vilde de med Rette sige, at vi bør bygge paa Naaden, at gode Gjerninger behager [Gud] formedelst Naaden, naar Troen griber Naaden. Ogsaa dette fremhæves i Skolerne, at gode Gjerninger har sit Værd formedelst Christi Lidelses Kraft. Saa siger de med Rette. Men hvorfor tilføier de ikke noget om Troen? Thi Christus er os en Naadestol, som Paulus siger, formedelst Troen [Rom. 3, 25]. Naar forfærdede Samvittigheder opreises ved Troen og tror, at vore Synder er udslettede ved Christi Død, og at Gud er forligt med os for Christi Lidelses Skyld, da gavner Christi Lidelse os. Dersom Læren om Troen lades uomtalt, siges det til ingen Nytte, at Gjerningerne har sit Værd formedelst Christi Lidelses Kraft.

60. Ogsaa de fleste andre Sætninger forvanske de i Skolerne, fordi de ikke foredrager Troens Retfærdighed og ved Troen kun forstaar en Kundskab om Historien eller Læresætningerne, men ikke forstaar, at det er den Kraft, som griber Forjættelsen om Naade og Retfærdighed, som levendegjør Hjerterne midt under Syndens og Dødens Rædsler. Naar Paulus siger: „Med Hjertet tror man til Retfærdighed, og med Munden bekjender man til Salighed" [Rom. 10, 10], tror vi, at vore Modstandere her vil indrømme, at Bekjendelsen ikke retfærdiggjør eller frelser af gjort Gjerning, men kun formedelst Hjertets Tro. Og Paulus taler saaledes, at Bekjendelsen frelser, for derved at tilkjendegive, hvad det er for en Tro, som vinder et evigt Liv, nemlig en fast og virksom Tro. Men det er ikke en fast Tro, som ikke aabenbarer sig i Bekjendelse. Saaledes finder ogsaa de øvrige gode Gjerninger Guds Behag formedelst Troen, ligesom vi ogsaa i Kirkebønnerne beder, at alt maa være Gud velbehageligt for Christi Skyld. Ligeledes begjærer man alt for Christi Skyld. Thi, som bekjendt, tilføies altid ved Enden af Bønnerne disse Slutningsord: „ved Christus, vor Herre". Derfor slutter vi, at vi ved Troen bliver retfærdiggjorte for Gud, forligte med Gud og gjenfødte, hvilken Tro i Boden griber Naadens Forjættelse og i Sandhed levendegjør den forfærdede Sjæl og er overbevist om, at Gud formedelst Christus er os en forsonet og naadig Gud. Og formedelst denne Tro, siger Peter [1 Pet. 1, 5], bevares vi til den Frelse, som er rede til at aabenbares. Denne Erkjendelse af Troen er nødvendig for de kristne og frembyder den rigeste Trøst under alle Trængsler og stiller os Christi Embede for Øiet; thi de, som negter, at Menneskene retfærdiggjøres ved Troen, negter ogsaa, at Christus er Midler og Forsoner, fornegter Naadens For-

jættelse og Evangeliet. Forsaavidt foredrager de enten Fornuftens eller Lovens Lære om Retfærdiggjørelsen. Vi har, saavidt det her lod sig gjøre, paapeget denne Sags Kilder og fremstillet vore Modstanderes Indvendinger. Retsindige Mænd vil vistnok lettelig dømme herom, naar de, saa ofte som der anføres et Sted om Kjærligheden eller Gjerningerne, vil betænke, at Loven ikke kan opfyldes uden Christus, og at vi retfærdiggjøres ikke ved Loven, men ved Evangeliet, det vil sige, ved Forjættelsen om den i Christus forjættede Naade. Og vi haaber, at denne, omend korte, Udvikling vil være til Nytte for retsindige Mænd til Troens Bestyrkelse, til Samvittighedens Belærelse og Trøst. Thi vi ved, at hvad vi har sagt, er overensstemmende med de profetiske og apostoliske Skrifter, med de hellige Fædre, Ambrosius, Augustinus og de fleste andre, og med hele Christi Kirke, som med Bestemthed bekjender Christus som Forsoner og Retfærdiggjører.

61. Dog her maa man ingenlunde straks mene, at den romerske Kirke er enig i alt, hvad Paven eller Kardinalerne eller Biskoperne eller nogle Teologer eller Munke billiger. Thi det er bekjendt, at Paverne sørger mere for sin egen Magt end for Christi Evangelium, og om mange af dem har man jo den Erfaring, at de er aabenbare Epikuræere.[1]) Det er fremdeles en bekjendt Sag, at Teologerne mere end gavnligt var har blandet Filosofien ind i den kristelige Lære. Og ikke bør deres Anseelse agtes saa stor, at man ingensteds skulde have Lov til at afvige fra deres Udviklinger, saasom der hos dem findes mange aabenbare Vildfarelser, som f. Eks., at vi af blot naturlig Kraft kan elske Gud over alle Ting. Denne Læresætning har afsødt mange andre Vildfarelser, eftersom den er aabenbar falsk. Thi den modsiges af Skrifterne paa alle Steder, af de hellige Fædre og af alle fromme Dom. Skjønt derfor i Kirken Presterne eller nogle Teologer og Munke har lært, at vi skal søge Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed ved vore Gjerninger og nye Gudstjenester, hvorved de har fordunklet Christi Embede og af Christus gjort ikke en Forsoner og Retfærdiggjører, men alene en Lovgiver, saa er dog Christi Erkjendelse altid forbleven hos enkelte fromme. Skriften har endvidere forudsagt, at der vil komme en Tid, da Troens Retfærdighed paa denne Maade vilde blive fordunklet ved menneskelige Overleveringer og Gjerningslære. Saaledes klager Paulus ofte [Gal. 4, 9. 5, 7. Kol. 2, 8. 16 flg. 1 Tim. 4, 2 flg. o. s. v.] over, at der ogsaa dengang fandtes dem, som istedenfor Troens Retfærdighed lærte, at Menneskene bliver forligte med Gud og retfærdiggjorte ved egne Gjerninger og egen Gudsdyrkelse, ikke ved Troen formedelst Christus, idet Menneskene af Naturen holder for, at Gud maa forsones ved Gjerninger. Og ikke ser Fornuften nogen anden Retfærdighed end Lovens Retfærdighed, Loven opfattet som borgerlig Lov. Derfor har der altid været dem i Verden, som alene har lært denne kjødelige Retfærdighed med Undertrykkelse af Troens Retfærdighed, og saadanne Lærere vil ogsaa altid findes. Saaledes gik det ogsaa til hos Israels Folk. Den største Del af Folket mente, at de ved sine Gjerninger fortjente Syndernes Forladelse; de opdyngede derfor Ofringer og Gudstjenester. Profeterne derimod fordømte denne deres Mening og lærte Troens Retfærdighed. Og hvad der skede i Israel, er et Eksempel paa, hvad der altid vil ske i Kirken. Derfor skal ikke Mængden af Modstandere, som misbilliger vor Lære, bringe de fromme Hjerter i Forvirring; thi man

[1]) Se ovenf. S. 96, Anm. 1. Meningen er, at de er verdsligsindede Mennesker, som kun lever for sin sanselige Lyst og negter et evigt Liv.

kan let dømme om deres Aand, eftersom de i nogle Stykker har fordømt en saa klar og aabenbar Sandhed, at deres Ugudelighed er aabenlys. Thi baade har Leo den 10des Bulle fordømt den høist nødvendige Artikel, som alle kristne vil holde fast ved og tro paa, nemlig, at vi ikke maa stole paa, at vi er frikjendte formedelst vor Sønderknuselse, men formedelst Christi Ord: „Hvadsomhelst du binder" o. s. v. [Matt. 16, 19], og nu paa denne Rigsdag har Forfatterne af Gjendrivelsesskriftet[1]) med ligefremme Ord fordømt, at vi har betegnet Troen som den Del af Boden, hvorved vi faar Syndernes Forladelse og overvinder Syndens Rædsler, og hvorved Samvittigheden bliver beroliget. Men hvem indser ikke, at denne Artikel, at vi ved Troen faar Syndernes Forladelse, er i høieste Grad sand, sikker og nødvendig for alle kristne? Hvo vil gjennem alle kommende Tider, naar han hører, at en saadan Sætning er bleven fordømt, kunne mene, at Ophavsmændene til denne Fordømmelse har havt nogensomhelst Kundskab om Christus?

62. Og af hvilken Aand de handler, kan man fremdeles slutte af den uhørte Grusomhed, de, som bekjendt, hidindtil har øvet mod overmaade mange retsindige Mænd. Og vi har paa denne Rigsdag hørt, at en ærværdig Fader i Rigets Raad, da Erklæringer blev afgivne over vor Bekjendelse, skal have sagt, at intet Raad syntes ham bedre, end at man med Blod besvarede den Bekjendelse, som vi havde fremlagt, skreven med Blæk. Kunde vel en Falaris[2]) sige noget mere grusomt? Derfor har ogsaa nogle Fyrster erklæret et saadant Ord for uværdigt til at blive udtalt i en saadan Forsamling. Skjønt derfor vore Modstandere tilegner sig Kirkens Navn, saa lad dog os betænke, at Christi Kirke er hos dem, som lærer Christi Evangelium, ikke hos dem, der forsvarer ugudelige Meninger mod Evangeliets Ord, ligesom Herren siger: „Mine Faar hører min Røst" [Joh. 10, 27]. Og Augustinus siger: „Der spørges om, hvor Kirken er. Hvad skal vi da gjøre? Skal vi søge den i vore Ord, eller i hans Ord, som er dens Hoved, vor Herres Jesu Christi? Jeg tror, at vi bør søge den i hans Ord, som er Sandheden og bedst kjender sit eget Legeme." Derfor skal ikke vore Modstanderes Domme bringe os i Forvirring, naar de forsvarer menneskelige Meninger mod Evangeliet, mod de hellige Fædres Anseelse, som har skrevet i Kirken, mod fromme Sjæles Vidnesbyrd.

Fjerde Artikel. (Konf. Art. 7.)

Om Kirken.

1. Den syvende Artikel i vor Bekjendelse, i hvilken vi har sagt, at Kirken er de helliges Samfund, har vore Modstandere fordømt, og de har dertil føiet en vidtløftig Tale om, at de onde ikke maa udskilles fra Kirken, da Johannes den Døber har sammenlignet Kirken med en Lo, hvor Hvede og Avner ligger i Hob sammen [Matt. 3, 12], og Christus har sammenlignet den med et Garn, hvori der findes baade gode og raadne Fiske [Matt. 13, 47] o. s. v. Det er dog virkelig sandt, hvad man siger: Der gives intet Middel mod onde Tungers Fordreielser. Intet kan siges saa forsigtigt, at det skulde kunne undgaa Bagvaskelse. Netop af denne Grund har vi jo tilføiet den ottende Artikel, forat ikke nogen skal tro, at vi vil udskille de onde og Hyklerne fra det udvortes Kirkesamfund eller

[1]) Se „Fortalen" til Apologien.
[2]) Falaris, Konge i Agrigent paa Sicilien, bekjendt for sin Grusomhed.

frakjende Sakramenterne deres Virkekraft, naar de forvaltes af Hyklere eller onde. Derfor behøves her ikke noget vidtløftigt Forsvar mod saadan Bagvaskelse. Den ottende Artikel vil tilstrækkelig retfærdiggjøre os. Vi indrømmer nemlig, at Hyklere og onde i dette Liv er indblandede i Kirken og er Kirkens Lemmer, hvad angaar den udvortes Delagtighed i Kirkens Kjendetegn, det vil sige, Ordet, Bekjendelsen og Sakramenterne, især naar de ikke er lyste i Kirkens Ban. Heller ikke er Sakramenterne uden Virkning, fordi de betjenes af onde; tvertimod, vi kan rettelig bruge Sakramenterne ogsaa da, naar de forvaltes af onde. Thi ogsaa Paulus forudsiger [1 Thess. 2, 5], at den Tid vil komme, at Antikristen sætter sig i Guds Tempel, det vil sige, regjerer og forvalter Embeder i Kirken. Men Kirken er ikke alene et Samfund med udvortes Ting og Skikke, ligesom andre Samfund, men den er først og fremst Samfundet af dem, der har Troen og den Helligaand i sine Hjerter, et Samfund, som dog har sine ydre Mærker, saa at det kan kjendes, nemlig Evangeliets rene Lære og Sakramenternes med Christi Evangelium overensstemmende Forvaltning. Og denne Kirke er det alene, som kaldes Christi Legeme, hvilket Christus med sin Aand fornyer, helliggjør og styrer, som Paulus vidner Efes. 1 [22 flg.], naar han siger: „Han satte ham til Hoved over alting for Menigheden, der er hans Legeme, hans Fylde", det vil sige, hele hans Samfund, „som opfylder alt i alle". Derfor er de, i hvem Christus intet virker, ikke Christi Lemmer. Og det indrømmer jo vore Modstandere, at de onde er døde Lemmer paa Kirkens Legeme. Derfor undrer vi os over, hvorfor de dadler vor Beskrivelse [af Kirken], som taler om levende Lemmer.

2. Heller ikke har vi heri sagt noget nyt. Thi Paulus beskriver Kirken ganske paa samme Maade, naar han siger Efes. 5 [25 flg.], at den renses, forat den skal være hellig. Og han tilføier de ydre Kjendemærker, Ordet og Sakramenterne. Saaledes siger han nemlig: „Christus elskede Menigheden og hengav sig selv for den, forat han kunde hellige den, idet han rensede den ved Vandbadet i Ordet, forat han kunde fremstille sig selv Menigheden herlig, uden Plet eller Rynke eller noget saadant, men hellig og ustraffelig." Dette Sprog har vi næsten Ord til andet anført i vor Bekjendelse. Saaledes beskrives Kirken ogsaa i den Artikel i Symbolet, som byder os at tro, at der er „en hellig, kristelig Kirke." Men de ugudelige er ikke i den hellige Kirke. Og hvad derpaa følger [i Symbolet], „de helliges Samfund", synes tillagt for nærmere at forklare, hvad der forstaaes ved Kirken, nemlig en Forsamling af hellige, som indbyrdes har tilfælles det samme Evangelium eller den samme Lære og den samme Helligaand, der fornyer, helliggjør og styrer deres Hjerter. Og at denne Artikel er bleven opstillet, var høist fornødent. Utallige er de Farer, som vi ser truer Kirken med Undergang. Utallig er i Kirken selv Mængden af de ugudelige, som undertrykker den. Derfor, forat vi ikke skal fortvile, men vide, at Kirken dog vil bestaa, forat vi fremdeles skal vide, at Kirken, hvor stor end Mængden af ugudelige er, dog er til, og at Christus holder, hvad han har lovet Kirken, forlader Synder, hører Bønner, skjænker den Helligaand, — derfor foreholder hin Artikel i Symbolet os denne Trøst. Og den siger: „kristelig [almindelig] Kirke", forat vi ikke skal mene, at Kirken er et udvortes Samfund af visse Folkeslag, men meget mere de over hele Jordens Kreds adspredte Mennesker, som stemmer overens med Hensyn til Evangeliet og har den samme Christus, den samme Helligaand og de samme Sakramenter, hvadenten de har de samme eller forskjellige

menneskelige Overleveringer. Saaledes siger ogsaa en Glosse i Dekretalerne,[1]) at Kirken i videre Forstand omfatter gode og onde, fremdeles, at de onde kun efter Navnet, ikke i Virkeligheden er i Kirken, de gode derimod baade i Virkeligheden og efter Navnet. Og i denne Retning udtaler Kirkefædrene sig paa mange Steder. Hieronymus[2]) siger f. Eks.: „Hvo som er en Synder og besmittet med nogen Urenhed, kan ikke kaldes efter Christi Kirke eller siges at være Christi Undersaat."

3. Hvorvel altsaa Hyklere og onde er Medlemmer af denne sande Kirke, hvad de udvortes Skikke angaar, maa man dog, naar man vil beskrive, hvad Kirken er, nødvendigvis beskrive den [Kirke], som er Christi levende Legeme, som ei alene af Navn, men ogsaa i Virkelighed er Kirken. Og hertil er der mange Grunde. Vi maa jo nødvendig vide, hvad der fornemmelig gjør os til Kirkens Lemmer, og det til dens levende Lemmer. Dersom vi beskrev Kirken blot som et udvortes Samfund af onde og gode, vilde Menneskene ikke indse, at Christi Rige er Hjertets Retfærdighed og den Helligaands Meddelelse, men de vilde mene, at det blot bestaar i en udvortes Jagttagelse af visse Gudstjenester og Skikke. Og hvad Forskjel vil der være mellem Lovens Folk og Kirken, hvis Kirken er et udvortes Samfund? Men Paulus adskiller paa den Maade Kirken fra Lovens Folk, [at han siger], at Kirken er et aandeligt Folk, det vil sige, ei blot ved borgerlige Skikke adskilt fra Hedningerne, men et sandt Guds Folk, gjenfødt ved den Helligaand. Lovens Folk havde foruden Forjættelsen om Christus ogsaa som kjødelig [Abrahams-] Sæd Forjættelser om legemlige Goder, om Riget o. s. v. Og paa Grund af disse [Forjættelser] bliver ogsaa de onde blandt dem kaldte Guds Folk, fordi Gud ved visse ydre Anordninger og Forjættelser havde adskilt denne kjødelige Sæd fra andre Folkeslag; og dog behagede hine onde ikke Gud. Evangeliet derimod bringer ikke en Skygge af de evige Goder, men de evige Goder selv, den Helligaand og den Retfærdighed, ved hvilken vi er retfærdige for Gud. Derfor er efter Evangeliet kun de Guds Folk, som annammer denne Aandens Forjættelse. Desuden er Kirken Christi Rige i Modsætning til Djævelens Rige. Men det er vist, at de ugudelige er i Djævelens Vold og Lemmer af Djævelens Rige, som Paulus lærer Efes. 2 [2], naar han siger, at Djævelen er virksom i Vantroens Børn. Og til Farisæerne, der ganske vist havde udvortes Samfund med Kirken, det vil sige, med de hellige i Lovens Folk — thi de forestod [det], ofrede og lærte, — siger Christus: „Den Fader, I er af, er Djævelen" [Joh. 8, 44]. Derfor er Kirken, som i Sandhed er Christi Rige, egentlig de helliges Forsamling. Thi de ugudelige regjeres af Djævelen og er Djævelens Fanger; de regjeres ikke af Christi Aand.

4. Men hvortil behøves mange Ord i en saa klar Sag? Dersom Kirken, som i Sandhed er Christi Rige, adskilles fra Djævelens Rige, saa følger heraf med Nødvendighed, at de ugudelige, da de er i Djævelens Rige, ikke er Kirken, om de end i dette Liv, da Christi Rige endnu ikke er aabenbaret, er indblandede i Kirken og har Embeder i samme. Ei heller er de ugudelige derfor Christi Rige, fordi hin Aabenbarelse endnu ikke er skeet. Thi altid er det Christi Rige, som han levendegjør med sin Aand, hvad-

[1]) „Dekretalerne" er Navnet paa en Del af den romerske Kirkes Lovbog (S. 67, Anm. 4). „Glosser" kalder man de gamle Kirkeretslæreres forklarende og oplysende Anmerkninger til de kirkelige Love.
[2]) Se ovenf. S. 67, Anm. 3.

enten det nu er aabenbaret eller skjult under Korset, ligesom det er den samme Christus, som nu er herliggjort og tilforn var stedt i Trængsel. Og hermed kommer ogsaa Christi Lignelser overrens, naar han Matt. 13 [38] tydelig siger, at den gode Sæd er Rigets Børn, men Klinten Djævelens Børn; men Ageren, siger han, er Verden, ikke Kirken. Saaledes taler Johannes [den Døber, Matt. 3, 12] om hele hint jødiske Folk og siger, at den sande Kirke vil blive adskilt fra hint Folk. Derfor taler dette Sted mere mod vore Modstanderes Mening, end for den, saasom det viser, at det sande og aandelige Guds Folk skulde blive adskilt fra det kjødelige Israel. Og Christus taler om Kirkens udvortes Skikkelse, naar han siger: „Himmeriges Rige lignes ved et Garn" eller „ved ti Jomfruer" [Matt. 13, 47. 25, 1], og lærer, at Kirken er skjult af en Masse onde, forat denne Forargelse ikke skal blive de fromme til Anstød, saavelsom forat vi skal vide, at Ord og Sakramenter er kraftige, om de end forvaltes af onde. Imidlertid lærer han, at disse ugudelige, om de end har Del i Kirkens udvortes Kjendetegn, dog ikke er hans sande Rige og hans Lemmer. Thi de er Lemmer af Djævelens Rige. Dog drømmer vi ikke om nogen platonisk Stat,[1]) som nogle skammelig beskylder os for, men vi siger, at denne Kirke virkelig er til, nemlig de sande troende og retfærdige, der er adspredte over hele Jorden. Og vi tilføier dens Kjendemerker, Evangeliets rene Lære og Sakramenterne. Og denne Kirke er ret egentlig „Sandhedens Pille" [1 Tim. 3, 15]. Thi den bevarer det rene Evangelium og, som Paulus siger [1 Kor. 3, 12], „Grundvolden", det vil sige, Christi sande Erkjendelse og Tro, om der ogsaa indenfor den findes mange skrøbelige, der paa Grundvolden bygger forgjængeligt Straa og Hø, det vil sige, enkelte unyttige Meninger, hvilke dog, efterdi de ikke omstyrter Grundvolden, dels bliver dem tilgivne, dels rettede. De hellige Fædres Skrifter afgiver Vidnesbyrd om, at de undertiden har bygget ogsaa Hø og Straa paa Grundvolden, dog uden at saadant har omstyrtet deres Tro. Men de fleste af de Meninger, som vore Modstandere forsegter, omstyrter Troen, som f. Eks. naar de fordømmer Artikelen om Syndernes Forladelse, i hvilken vi lærer, at vi faar Syndernes Forladelse ved Troen. Ligesaa er det en aabenbar og fordærvelig Vildfarelse, naar vore Modstandere lærer, at Menneskene før Naaden fortjener Syndernes Forladelse ved sin Kjærlighed til Gud. Thi ogsaa dette er at tilintetgjøre Grundvolden, det vil sige, Christus. Fremdeles, hvortil skulde vel Troen behøves, naar Sakramenterne retfærdiggjør af gjort Gjerning[2]) uden nogen god Rørelse hos den, som bruger dem? Men ligesom Kirken har den Forjættelse, at den altid skal have den Helligaand, saaledes har den ogsaa den Trusel, at der skal være ugudelige Lærere og Ulve. Men den Kirke er Kirken i egentlig Forstand, som har den Helligaand. Ulve og onde Lærere, om de end huserer i Kirken, er dog ikke egentlig Christi Rige. Dette bevidner ogsaa Lyra,[3]) naar han siger: „Kirkens Lemmer er Menneskene ikke paa Grund af kirkelig eller verdslig Magt eller Værdighed, saasom mange Fyrster og Paver og andre i lavere Stand har vist sig at være frafaldne fra Troen. Derfor bestaar Kirken af de Personer, hos hvem der er en sand Erkjendelse og Bekjendelse af Troen og Sandheden." Hvad andet har vi udtalt i vor Bekjendelse, end hvad Lyra her siger?

---

1) D. v. s. et Samfund, som blot er til i Tanken, ikke i Virkeligheden.
2) Se ovenf. S. 60, Anm. 6.
3) Nikolaus af Lyra, en Franciskanermunk, der har forfattet en berømt Udlæggelse af den hellige Skrift, død 1351.

5. Men maaske vore Modstandere vil have Kirkens Begreb saaledes bestemt, at den er det høieste udvortes Enevælde over hele Verden, i hvilket den romerske Pave skal have en uindskrænket Magt, hvorom det ikke er nogen tilladt at ytre nogen Mening eller Dom, Magt til at fastsætte Troesartikler, til at afskaffe, hvad Skrifter han behager, til at anordne Gudstjenester og Ofringer, til at give, hvad Love han behager, til at fritage og løse fra hvilkesomhelst Love han behager, guddommelige, kirkelige og borgerlige. Fra ham skulde da ogsaa Keiseren og alle Konger modtage sin Magt og Ret til at besidde sine Riger, ifølge Christi Anordning, som, da Faderen har underlagt ham alle Ting, maa antages at have overført denne sin Ret paa Paven. Derfor maa Paven nødvendigvis være Herre over den hele Jord, over alle Verdens Riger og over alle private som offentlige Anliggender, have Magtfuldkommenhed i timelige og aandelige Sager og føre begge Sverd, det aandelige og det timelige. Men denne Beskrivelse, ikke af Christi Kirke, men af det pavelige Rige, hidrører ikke alene fra Kirkeretslærerne, men ogsaa fra Profeten Daniel, Kap. 11 [36 flg.].

6. Dersom vi vilde beskrive Kirken paa denne Maade, vilde vi maaske finde billigere Dommere. Thi der gives mange Skrifter om den romerske Paves Magt, som er fulde af Overdrivelser og Ugudelighed, men for hvilke dog aldrig nogen er bleven anklaget. Vi alene maa undgjælde, fordi vi priser Christi Velgjerning, at vi ved Troen paa Christus opnaar Syndernes Forladelse, ikke ved Gudsdyrkelser, opfundne af Paven. Men Christus, Profeterne og Apostlerne beskriver Kirken langt anderledes end som et paveligt Rige. Og ikke maa man overføre paa Paverne, hvad der er sagt om den sande Kirke, nemlig, at de er Sandhedens Piller, at de er ufeilbare. Thi hvor mange af dem bryder sig vel om Evangelium eller agter det værd at læses? Mange driver endog aabenlyst Spot med alle Religioner, eller, om de i noget Stykke giver dem sit Bifald, da er det saadant i dem, der stemmer overens med den menneskelige Fornuft; alt øvrigt agtes for Fabel og lige med Digterens Sørgespil. Derfor holder vi i Overensstemmelse med Skrifterne for, at Kirken i egentlig Forstand er de helliges Forsamling, hvilke i Sandhed tror paa Christi Evangelium og har den Helligaand. Og dog indrømmer vi, at mange Hyklere og onde er i dette Liv blandede med disse og har Del i de udvortes Tegn, hvilke er Kirkens Lemmer, hvad Delagtigheden i de udvortes Tegn angaar, og derfor har Embeder i Kirken. Og ei berøver det Sakramenterne deres Kraft, at de forvaltes af uværdige, eftersom de paa Grund af Kirkens Kaldelse fremstiller Christi Person, ikke sine egne Personer, som Christus vidner: „Den, som hører eder, hører mig“ [Luk. 10, 16]. Naar de forkynder Christi Ord og rækker Sakramenterne, gjør de dette i Christi Sted. Det lærer hint Christi Ord os, forat vi ikke skal tage Anstød af Tjenernes Uværdighed. Men om denne Sag har vi talt tydelig nok i vor Bekjendelse, at vi forkaster Donatisterne og Wicklefisterne,[1]) som har ment, at Menneskene synder ved at modtage Sakramenterne af uværdige i Kirken. Dette synes os for nærværende at være tilstrækkeligt til Forsvar for den Beskrivelse af Kirken, som vi har givet. Heller ikke skjønner vi, hvorledes man, da Kirken i egentlig Forstand kaldes Christi Legeme, kan beskrive den anderledes, end vi har gjort. Thi det er en afgjort Sag, at de ugudelige hører

[1]) Tilhængerne af Johan Wiclif, en engelsk Teolog, der bekjæmpede adskillige af den romerske Kirkes Vildfarelser, uden at han dog selv havde Sandheden i alle Stykker (død 1384).

til Djævelens Rige og Legeme; han driver dem og holder dem fangne. Dette er soleklart; men dersom vore Modstandere vil vedblive med sine hadske Mistydninger deraf, vil vi ikke undslaa os for at give dem udførligere Svar.

7. Vore Modstandere fordømmer endvidere den Del af den 7de Artikel, hvori vi har sagt, at det til Kirkens sande Enhed er nok, at man stemmer overens om Evangeliets Lære og Sakramenternes Forvaltning, og at det ikke er nødvendigt, at der overalt er de samme menneskelige Overleveringer eller af Mennesker indstiftede Kirkeskikke eller Ceremonier. Her gjør de Forskjel paa almindelige og særegne[1]) Kirkeskikke, og de billiger vor Artikel, forsaavidt den forstaaes om særegne Skikke, men hvad de almindelige angaar, forkaster de den. Vi skjønner ikke ret, hvad vore Modstandere vil. Vi taler om den sande, det vil sige, den aandelige Enhed, uden hvilken der ikke kan gives nogen Tro i Hjertet eller nogen Hjertets Retfærdighed for Gud. Til denne Enhed, siger vi, udkræves ikke, at menneskelige Kirkeskikke, de være nu almindelige eller særegne, er de samme; thi Troens Retfærdighed er ikke en Retfærdighed, der er knyttet til visse Overleveringer, ligesom Lovens Retfærdighed var knyttet til de mosaiske Ceremonier, men denne Hjertets Retfærdighed er det, som gjør Hjerterne levende. Til denne Levendegjørelse bidrager menneskelige Overleveringer, de være nu almindelige eller særegne, slet intet, og heller ikke er de den Helligaands Virkninger, ligesom Kyskhed, Taalmodighed, Gudsfrygt, Kjærlighed til Næsten og Kjærlighedsgjerninger.

8. Det har nu heller ikke været ringe Aarsager, hvorfor vi har opstillet denne Artikel. Thi det er en bekjendt Sag, at mange taabelige Meninger om Overleveringer har indsneget sig i Kirken. Nogle har ment, at menneskelige Overleveringer er Gudsdyrkelser, nødvendige til at fortjene Retfærdiggjørelse. Og derefter har de spurgt om, hvorledes det er gaaet til, at Gud er bleven dyrket paa saa mange forskjellige Maader, ret som om disse Skikke var virkelige Gudsdyrkelser og ikke snarere udvortes og kirkelige Anordninger, som ikke har noget med Hjertets Retfærdighed eller Gudsdyrkelse at gjøre, og som et Sted tilfældig, et andet Sted af visse antagelige Grunde fremtræder i forskjellige Skikkelser. Den ene Kirke har jo endog sat den anden i Ban for saadanne Overleveringers Skyld, som for Paaskens Høitideligholdelse, for Brugen af Billeder[2]) og andre lignende Ting. Deraf har uforstandige Mennesker draget den Slutning, at Troen eller Hjertets Retfærdighed for Gud ikke kan finde Sted uden disse Fagttagelser. Der gives jo om denne Sag mange taabelige Skrifter af Summisterne[3]) og andre.

9. Men ligesom Dagenes og Nætternes forskjellige Længde [paa de forskjellige Steder] ikke gjør noget Skaar i Kirkens Enhed, saaledes mener vi, at Kirkens sande Enhed heller ikke lider noget Skaar ved forskjellige af Mennesker anordnede Skikke. Imidlertid er det vor Mening, at almindelige Skikke for udvortes Freds Skyld bør overholdes, ligesom jo ogsaa vi i vore Kirker gjerne beholder Messens Orden, Søndagen og de andre Høitider og med taknemmelige Hjerter vedtager nyttige gamle Anordninger, især naar de har noget opbragende ved sig, som er tjenligt til Folkets og de uerfarnes

---

[1]) D. e. saadanne, som kun findes i enkelte Menigheder, ikke over den hele Kirke.

[2]) Herved sigtes til Stridigheder i den gamle Kirke om Tiden for Paaskefesten og til den Strid, som senerehen i den græske Kirke blev ført om Brugen af Billeder i Kirkerne.

[3]) Se ovenf. S. 73, Anm. 1.

Øvelse og Belærelse. Men her er nu Talen ei om, hvorvidt det kan være godt for Fredens eller for legemlig Nyttes Skyld at overholde saadant. Her handles om noget ganske andet. Her spørges nemlig, om Fagttagelsen af menneskelige Overleveringer er en Gudsdyrkelse, der er nødvendig til Retfærdighed for Gud. Dette er Hovedspørgsmaalet i denne Strid; naar dette er afgjort, kan man siden dømme, om det til Kirkens sande Enhed er fornødent, at der overalt er de samme menneskelige Overleveringer. Thi dersom menneskelige Overleveringer ikke er Gudsdyrkelser, nødvendige til Retfærdighed for Gud, saa følger heraf, at man kan være retfærdig og et Guds Barn, om man end ikke har Overleveringer, som andensteds er vedtagne. Dersom saaledes f. Eks. den tyske Klædedragt ikke er nogen til Retfærdighed for Gud nødvendig Gudsdyrkelse, saa følger heraf, at ogsaa saadanne, som bruger ikke tysk, men fransk Klædedragt, kan være retfærdige og Guds Børn og Christi Kirke.

10. Dette udtaler Paulus med tydelige Ord, naar han i Brevet til Kolossenserne [2, 16. 17] siger: „Derfor dømme ingen eder i Mad eller i Drikke eller i Henseende til Høihed eller Nymaane eller Sabbat, hvilke Ting er en Skygge af det, som skulde komme, men Legemet hører Christus til." Ligesaa [V. 20 flg.]: „Dersom I da er afdøde med Christus fra Verdens Barnelærdom, hvorfor lader I eder da, som om I endnu levede i Verden, besvære med Anordninger: Rør ikke, smag ikke, tag ikke derpaa — hvilket alt dog er bestemt til at forgaa ved at bruges —, efter Menneskenes Bud og Lærdomme, hvilke (Anordninger) vel har Skin af Visdom ved selvvalgt Dyrkelse og Ydmyghed?" Meningen er nemlig den: da Hjertets Retfærdighed er en aandelig Ting, som levendegjør Hjerterne, og da det er en afgjort Sag, at menneskelige Overleveringer ikke levendegjør Hjerterne, heller ikke er den Helligaands Virkninger, ligesom Næstekjærlighed, Kyskhed o. s. v., heller ikke er Midler, hvorved Gud bevæger Hjerterne til at tro, ligesom Ordet og de af Gud anordnede Sakramenter, men angaar Brugen af Ting, som vedkommer Hjerterne, men forgaar ved Brugen, saa maa man ikke mene, at de er nødvendige til Retfærdighed for Gud. I samme Mening siger han Rom. 14 [17]: „Guds Rige er ikke Mad og Drikke, men Retfærdighed og Fred og Glæde i den Helligaand." Men det er ikke nødvendigt at anføre mange Vidnesbyrd da de møder os overalt i Skrifterne, og vi i de senere Artikler i vor Bekjendelse har anført en hel Mængde af dem. Vi vil ogsaa snart i det følgende komme tilbage til det, som er Hovedspørgsmaalet i denne Strid, nemlig om menneskelige Overleveringer er Gudsdyrkelser, nødvendige til Retfærdighed for Gud, og da vil vi tale udførligere om denne Sag.

11. Vore Modstandere siger, at almindelige Overleveringer derfor bør iagttages, fordi de antages at være overleverede af Apostlerne. O, hvilke fromme Mennesker! Skikke, som er hentede fra Apostlerne, vil de have overholdte, men Apostlernes Lære vil de ikke have bevaret. Om saadanne Skikke maa man dømme paa samme Maade, som Apostlerne selv i sine Skrifter dømmer om dem. Thi ikke har Apostlerne villet, at vi skal mene, at vi ved saadanne Skikke bliver retfærdiggjorte, at saadanne Skikke er nødvendige til Retfærdighed for Gud. Ikke har Apostlerne villet paalægge Samvittighederne saadan Byrde; ikke har de villet sætte Retfærdighed og Synd i Fagttagelsen af Dage, Spiser o. a. desl. Ja Paulus kalder saadanne Meninger „Djævles Lærdomme" [1 Tim. 4, 1]. Derfor maa man udfinde Apostlernes Vilje og Mening dermed af deres Skrifter; det er ikke nok at fremstille deres

Eksempel. De iagttager visse Dage, ikke fordi denne Jagttagelse var nødvendig til Retfærdiggjørelse, men forat Folket skulde vide, paa hvad Tid man skulde komme sammen. De iagttog ogsaa nogle andre Skikke, som en vis Orden i Skriftens Læsning, saa ofte de kom sammem. Som det almindeligt gaar, beholdt Folket ogsaa nogle af Fædrenes Skikke, hvilke Apostlerne med nogen Forandring lempede efter den evangeliske Historie, som f. Eks. Paaske- og Pinsefesten, i den Hensigt, ikke alene ved Lære, men ogsaa ved saadanne Eksempler at overlevere Erindringen om de vigtigste Begivenheder til Efterkommerne. Dersom disse Ting er blevne overleverede som nødvendige til Retfærdiggjørelse, hvorfor har da Biskoperne senerehen netop heri gjort saa mange Forandringer? Dersom de grundede sig paa guddommelig Anordning, saa stod det ikke til menneskelig Myndighed at forandre dem. Paaskefesten blev før Kirkeforsamlingen i Nicæa[1]) feiret af nogle til en, af andre til en anden Tid, og denne Ulighed gjorde ikke noget Skaar i Troen. Senere beregnede man det saaledes, at vor Paaskefest ikke skulde falde ind til samme Tid som den jødiske. Men Apostlerne havde befalet Menighederne at feire Paaskefesten sammen med de fra Jødedommen omvendte Brødre. Derfor holdt nogle Folkeslag ogsaa efter Kirkeforsamlingen i Nicæa haardnakket fast ved den Skik at iagttage den jødiske Tid. Men Apostlerne har ved hin Anordning ikke villet paalægge Menighederne nogen Tvang, hvad Anordningens Ord beviser. Thi den byder, at det ingen Bekymring maa vække, om de Brødre, som holder Paaske, end ikke ganske rigtigt beregner Tiden. Hos Epifanius[2]) findes Anordningens Ord: „Gjører ingen Beregning, men holder Høitiden, naar eders Brødre af Omskjærelsen gjør det; holder den sammen med dem, og skulde de tage feil af Tiden, saa lader ikke det volde eder Bekymring!" Disse er, skriver Epifanius, Apostlernes Ord i en Forordning om Paaskefesten, og heraf kan den forstandige Læser let skjønne, at Apostlerne har villet betage Folket dets taabelige Mening om Nødvendigheden af en vis Tid, idet de forbyder dem at være bekymrede, om der maatte gjøres nogen Feil i Beregningen. Endvidere paastod nogle i Østerlandet, som efter Ophavsmanden til sin Lære blev kaldte Audianere,[3]) at man paa Grund af denne Apostlernes Forordning maatte holde Paaske sammen med Jøderne. Idet Epifanius gjendriver dem, anfører han Anordningen og siger, at den intet indeholder, som afviger fra Troen eller Kirkens Regel, og dadler Audianerne, at de ikke forstaar dens Ord ret, og fortolker den saaledes, som vi fortolker den, nemlig at Apostlerne dermed vilde udtale, at det ikke kom an paa Tiden, paa hvilken Paaskefesten blev holdt, men fordi de fornemste af Brødrene var omvendte Jøder, som holdt ved sin Skik, skulde de øvrige for Enigheds Skyld følge disses Eksempel. Og viselig har Apostlerne mindet Læserne om, at de hverken vilde ophæve den evangeliske Frihed eller paalægge Samvittighederne nogen Tvang, efterdi de lægger til, at man ikke skal bekymre sig, om der maatte indløbe nogen Feil i Beregningen.

12. Af Historien kan man samle mange saadanne Ting, af hvilke det

---

1) Denne Kirkeforsamling (Aar 325) bestemte, at den kristelige Paaskefest ikke skulde holdes paa samme Tid som den jødiske, men paa første Søndag efter den første Fuldmaane, der indtræffer efter Foraarsjevndøgn.

2) Epifanius, Biskop i Salamis paa Øen Cypern (død 403), Forfatter af et Verk mod Kjætterne, hvori de her anførte Ord findes tillagte Apostlerne.

3) Audius var en Lægmand fra Mesopotamien, som i Begyndelsen af det 4de Aarh. frimodig revsede Kirkens Brøst og, da han herover blev forfulgt, stiftede et eget Samfund.

fremlyser, at Ulighed i menneskelige Jagttagelser ikke gjør noget Skaar i Troens Enhed. Dog, hvortil behøves der at stride videre herom? Vore Modstandere forstaar overhovedet ikke, hvad Troens Retfærdighed, hvad Christi Rige er, naar de holder det for nødvendigt, at man iagttager de samme Skikke med Hensyn til Spiser, Dage og andre Ting, som ikke er anordnede af Gud. Ser dog, hvilke fromme Mennesker vore Modstandere er! De kræver til Kirkens Enhed de samme menneskelige Jagttagelser, paa samme Tid, som de har forandret Christi Anordning i Brugen af Nadveren, som ganske vist tilforn var en almindelig Anordning. Dersom almindelige Anordninger er nødvendige, hvorfor forandrer de da selv Anordningen af Christi Nadver, som dog ikke er nogen menneskelig, men en guddommelig Anordning? Men om denne Sag vil vi oftere komme til at tale senere.

(Konf. Art. 8. Hvad Kirken er.)

13. Den ottende Artikel er heltigjennem bleven billiget, i hvilken vi erklærer, at Hyklere og onde er indblandede i Kirken, og at Sakramenterne er kraftige, om de end forvaltes ved onde Tjenere, fordi Tjenerne handler i Christi Sted, ikke i eget Navn, ifølge hint Ord: „Den, som hører eder, hører mig“ [Luk. 10, 16]. Ugudelige Lærere bør man forlade, fordi de ikke handler i Christi Sted, men er Antikrister. Og Christus siger: „Vogter eder for de falske Profeter“ [Matt. 7, 15], og Paulus: „Dersom nogen prædiker et andet Evangelium, han være forbandet“ [Gal. 1, 9]. Iøvrigt har Christus i sine Lignelser om Kirken formanet os, at vi ikke, fordi vi forarges over det være nu Presters eller Lægfolks personlige Laster, skal fremkalde Splittelser og saaledes begaa samme Forbrydelse, som Donatisterne. Men saadanne, som af den Grund har fremkaldt Splittelser, fordi de paastod, at det ikke var Presterne tilladt at besidde Gods eller Eiendom, holder vi ligefrem for Oprørere. Thi at have Eiendom er en borgerlig Anordning. Men det er de kristne tilladt at benytte sig af borgerlige Anordninger, ligesom det er dem tilladt at nyde Luft og Lys, Mad og Drikke. Thi som den hele Natur og Stjernernes faste Bevægelser er Guds Anordning og bliver opholdte af Gud, saaledes er ogsaa lovmæssige Statsindretninger i Sandhed Guds Anordning og bliver af Gud opretholdte og beskyttede mod Djævelen.

(Konf. Art. 9. Om Daaben.)

14. Den niende Artikel er bifaldt, i hvilken vi bekjender, at Daaben er nødvendig til Salighed, og at Børn skal døbes, og at Børnenes Daab ikke er frugtesløs, men nødvendig og kraftig til Salighed. Og efterdi Evangeliet bliver hos os prædiket rent og med al Flid, har vi ved Guds Naade ogsaa den Frugt deraf, at i vore Menigheder ingen Gjendøbere er fremstaaede, fordi Folket ved Guds Ord er forvaret mod hine Røveres ugudelige og oprørske Parti. Og ligesom vi fordømmer Gjendøbernes mange andre Vildfarelser, saaledes fordømmer vi navnlig ogsaa denne, at de paastaar, at de smaa Børns Daab er unyttig. Thi det er en ganske afgjort Sag, at Forjættelsen om Salighed ogsaa hører de smaa Børn til. Men den tilhører ikke dem, som er udenfor Christi Menighed, hvor hverken Ordet eller Sakramenterne findes; thi Christi Rige er kun der, hvor Ordet og Sakramenterne er. Det er altsaa nødvendigt at døbe de smaa Børn, forat Salighedens Forjættelse kan blive dem til Del efter Christi Befaling: „Døber alle Folk“ [Matt. 28, 19]. Ligesom her Saligheden tilbydes alle,

saaledes tilbydes Daaben alle, Mænd, Kvinder, Børn og Spædbørn. Heraf følger altsaa klart, at spæde Børn skal døbes, fordi Saligheden tilbydes med Daaben. Dernæst er det tydeligt, at Gud finder Behag i de smaa Børns Daab; derfor er det en ugudelig Mening, naar Gjendøberne fordømmer smaa Børns Daab. Men at Gud har Behag i de smaa Børns Daab, det fremgaar deraf, at han giver dem, der paa denne Maade er døbte, den Helligaand. Thi dersom denne Daab var frugtesløs, vilde den Helligaand ikke blive nogen til Del; ingen vilde da blive salig; kort sagt, der vilde da ikke være nogen Kirke. Denne Grund er endog alene tilstrækkelig til at befæste gode og fromme Sjæle mod Gjendøbernes ugudelige og fanatiske Meninger.

(Konf. Art. 10. Om Nadveren.)

15. Den tiende Artikel er bifaldt, i hvilken vi bekjender som vor Mening, at i Herrens Nadver er Christi Legeme og Blod sandelig og væsentlig tilstede og bliver i Sandhed tilligemed de synlige Ting, Brødet og Vinen, meddelt dem, som annammer Sakramentet. Denne Mening forsvarer vi standhaftig efter omhyggelig at have granskет og drøftet denne Sag. Thi naar Paulus siger [1 Kor. 10, 16], at Brødet er Christi Legemes Samfund o. s. v., saa vilde, hvis Herrens Legeme ikke i Sandhed var tilstede, Brødet ikke være Christi Legemes, men kun hans Aands Samfund. Og vi ved, at ikke blot den romerske Kirke paastaar Christi legemlige Nærværelse, men at ogsaa den græske Kirke baade nu er og fordum har været af samme Mening. Derom vidner nemlig Messens Kanon[1]) hos dem, i hvilken Presten udtrykkelig beder, at Brødet maa forvandles og blive til Christi Legeme. Og Vulgarius,[2]) en efter vor Mening ikke uvittig Skribent, siger udtrykkelig, at Brødet ikke blot er en billedlig Fremstilling, men virkelig forvandles til Kjød. Og vidtløftig udtaler Cyrillus[3]) sig herom i sin Forklaring til det 15de Kapitel af Johannes's Evangelium, hvori han lærer, at Christus legemlig meddeles os i Nadveren. Han taler nemlig saaledes: „Vi negter ikke, at vi ved sand Tro og oprigtig Kjærlighed bliver sandelig forenede med Christus; men at der ikke skulde gives nogen Maade, hvorpaa vi efter Kjødet bliver forenede med ham, det negter vi ganske vist, og det, siger vi, er aldeles stridende mod den hellige Skrift. Thi hvo har vilet om, at Christus ogsaa saaledes er Vintræet, men vi Grenene, som derfra henter vort Liv? Hør Paulus, hvad han siger: ‚Vi er alle et Legeme i Christus; thi, om vi end er mange, er vi dog et i ham. Thi vi er alle delagtige i det ene Brød' [1 Kor. 10, 17. Rom. 12, 5. Gal. 3, 28]. Eller skulde nogen mene, at vi ikke kjender til den mystiske Velsignelses Kraft? Da denne nu er i os, mon den da ikke ogsaa ved Christi Kjøds Meddelelse bevirker, at Christus ogsaa legemlig bor i os?" Og lidt efter siger han: „Derfor maa man lægge Merke til, at Christus er i os ikke alene ved et aandeligt Kjærlighedssamfund, men ogsaa ved et naturligt Samfund." Dette har vi anført, ikke for her at yppe nogen Strid om den Sag (thi hans keiserlige Majestæt misbilliger jo ikke denne Artikel), men forat de, som læser dette, des klarere kan skjønne, at vi forsvarer den af hele Kirken vedtagne Mening, at i Herrens Nadver er Christi Legeme og

---

1) „Kanon", o: kirkelig Forskrift. Om „Messen" se ovenf. S. 69, Anm. 1.
2) Vulgarius eller Bulgarius, d. e. Bulgarernes Biskop Theofylakt, bekjendt som Fortolker af den hellige Skrift (død 1107).
3) Cyrillus, Biskop i Alexandrien (død 444).

Blod sandelig og væsentlig tilstede og bliver i Sandhed meddelt tilligemed de synlige Ting, Brødet og Vinen. Og vi taler om den levende Christi Nærværelse; thi vi ved, at Døden ikke mere skal herske over ham [Rom. 6, 9].

(Konf. Art. 11. Om Skriftemaalet.)

16. Den ellevte Artikel om Afløsningens Bibeholdelse i Kirken bliver bifaldt. Men hvad Skriftemaalet angaar, tilføier vore Modstandere en Tilrettevisning, at man nemlig maa iagttage Forordningen i Kapitlet „Omnis utriusque“,[1] at man baade hvert Aar maa gaa til Skrifte og, om man end ikke kan opregne alle Synder, dog maa gjøre sig Flid for at samle dem og særlig bekjende alt, hvad man kan komme ihu. Om hele denne Artikel vil vi straks nedenfor udtale os udførligere, naar vi skal udvikle hele vor Anskuelse om Boden. Det er en bekjendt Sag, at vi saaledes har belyst og anpriset Afløsningens Velgjerning og Nøglemagten, at mange bedrøvede Samvittigheder har modtaget Trøst af vores Lærdom efter at have hørt, at det er Guds Befaling, ja Evangeliets egen Røst, at vi skal tro Afløsningen og holde det for vist, at Syndernes Forladelse skjænkes os af Naade for Christi Skyld, og at vi i Sandhed skal være overbeviste om, at vi ved saadan Tro vorder forligte med Gud. Denne Lære har opreist mange fromme Sjæle og i Begyndelsen tjent Luther til største Anbefaling hos alle gudfrygtige, idet den foreholder Samvittighederne en fast og sikker Trøst; thi forhen var Afløsningens hele Kraft begraven under Læren om Gjerninger, da Sofisterne og Munkene intet lærte om Troen og Syndsforladelse af Naade.

17. Hvad forøvrigt Tiden angaar, da er der visselig mange i vore Menigheder, som flere Gange om Aaret bruger Sakramenterne,[2] Afløsningen og Herrens Nadver. Og de, der underviser om Sakramenternes Værdighed og Frugter, taler saaledes, at de indbyder Folket til ofte at bruge dem. Der gives jo om denne Sag mange Skrifter af vore, der er saadanne, at vore Modstandere, saafremt der findes gudfrygtige Mennesker blandt dem, utvilsomt maa billige og rose dem. Saa bliver ogsaa de lastefulde og Sakramenternes Foragtere truede med Banlysning. Dette sker saaledes baade efter Evangeliet og efter de gamle Kirkelove. Men der foreskrives ikke nogen vis Tid, fordi ikke alle iligemaade er beredte dertil paa samme Tid. Ja, dersom alle vilde strømme til paa samme Tid, kunde ikke Folk blive ordentlig hørte og underviste. Heller ikke de gamle Kirkelove og Kirkefædrene bestemmer nogen vis Tid. Kun saaledes heder det i en Kirkelov: „Dersom nogen træder ind i Guds Menighed og befindes aldrig at gaa til Alters, skal de paamindes. Men dersom de da ikke gaar til Alters, skal de gjøre Bod. Dersom de saa gaar til Alters, skal man ikke altid afholde dem; hvis de ikke gjør det, skal man afholde dem.“ Christus siger, at de, som æder uværdig, æder sig til Dom [1 Kor. 11, 29]. Derfor tvinge ikke Presterne dem, som ikke er beredte, til at bruge Sakramenterne!

18. Angaaende Syndernes Opregning i Skriftemaalet undervises Folk saaledes, at der ikke lægges Snarer for Samvittighederne. Vistnok er det gavnligt at vænne de vankundige til at opregne nogle Synder, at de des lettere kan blive underviste. Men vi taler nu om, hvad der efter guddommelig Ret er nødvendigt. Derfor burde vore Modstandere ikke henvise

---

[1]) D. e. Pave Innocents den 3djes Forordning om Skriftemaalet, given paa Kirkeforsamlingen i Rom 1215.

[2]) Om denne Brug af Ordet „Sakramente“ se nedenfor Apologiens 7de Art.

os til Forordningen „Omnis utriusque," som ikke er os ubekjendt, men de burde af guddommelig Ret bevise, at Opregning af Synderne er nødvendig til Opnaaelse af Syndernes Forladelse. Den hele Kirke i det ganske Europa ved, hvilke Snarer hint Led i Forordningen, som befaler at bekjende alle Synder, har lagt for Samvittighederne. Dog har Teksten i sig selv ikke saa meget betænkeligt, som det, Summisterne[1]) siden har tilsat, idet de samler de enkelte Omstændigheder ved Synderne. Hvilke Irgange var der, hvilken Pinebænk for de frommeste Sjæle! Thi de raa og frække brød sig slet ikke om disse Skrækkebilleder. Dernæst, hvilke sørgelige Scener fremkaldte ikke Spørgsmaalet om „egen Præst" mellem Hyrder og Brødre, som da ingenlunde var Brødre, naar de førte Krig om Skriftemaals-Herredømmet! Vi mener altsaa, at Syndernes Opregning ikke er nødvendig efter guddommelig Ret. Og af den Mening er ogsaa Panormitanus[2]) og de fleste andre kyndige retslærde. Og ikke vil vi paalægge vores Samvittigheder nogen Tvang ved hin Forordning, „Omnis utriusque," om hvilken vi dømmer ganske paa samme Maade som om andre menneskelige Overleveringer, om hvilke vi mener, at de ikke er Gudsbyrkelser, som er nødvendige til Retfærdiggjørelse. Og denne Forordning foreskriver en umulig Ting, at vi skal bekjende alle Synder. Men det er vitterligt, at der er saare mange, som vi hverken erindrer eller merker, ifølge hint Ord: „Hvo merker, hvor ofte han feiler?" [Salme 19, 13].

19. Naar Præsterne er dygtige, vil de vide, hvorvidt det kan være nyttigt at prøve de vankundige, men hin Summisternes Pinebænk vil vi ingenlunde stadfæste, hvilken dog vilde have været mindre utaalelig, hvis de kun havde tilføiet et eneste Ord om Troen, som trøster og opreiser Samvittighederne. Nu er der om den Tro, som opnaar Syndernes Forladelse, ikke en eneste Stavelse i den store Masse af Forordninger, Glosser, Summer og Skriftebøger. Ingensteds læser man der noget om Christus. Man læser kun Synderegistre. Og den største Del er optagen af Synder mod menneskelige Overleveringer og saaledes fuld af Tant. Denne Lære har drevet mange fromme Sjæle til Fortvilelse, som ikke har kunnet finde Ro, fordi de mente, at en Opregning var nødvendig efter guddommelig Ret, og dog erfarede, at den var umulig. Men andre ikke mindre Brøst klæber ved Modstandernes Lære om Boden, hvilke vi nu vil gjennemgaa.

Femte Artikel. (Konf. Art. 12.)

Om Boden.

1. I den tolvte Artikel billiger vore Modstandere den første Del, hvori vi udtaler, at de, som efter Daaben falder i Synd, kan faa Syndernes Forladelse til hvilkensomhelst Tid og saa ofte som de omvender sig. Den anden Del, hvori vi siger, at Boden bestaar i Sønderknuselse og Tro, fordømmer de. De negter, at Troen er det andet Stykke i Boden. Hvad skal vi her gjøre, stormægtigste Keiser Karl? Det er Evangeliets egen Røst, at vi ved Troen opnaar Syndernes Forladelse. Denne Evangeliets Røst fordømmer disse Konfutationens Forfattere. Vi kan derfor paa ingen Maade

1) Se ovenf. S. 73, Anm. 1.
2) D. e. Nicolaus Tudiscus, Erkebiskop af Palermo, en berømt Kirkeretslærer (død 1445).

give Konfutationen Medhold. Vi kan ikke fordømme Evangeliets frelsebringende og trøstefulde Røst. Thi at negte, at vi ved Troen opnaar Synderes Forladelse, hvad er det andet end at skjænde Christi Blod og Død? Derfor beder vi dig, stormægtigste Keiser Karl, at du taalmodig og med Flid vil høre os og kjende i denne overmaade vigtige Sag, som i sig indbefatter Evangeliets Hovedstykke, Christi sande Erkjendelse, den sande Gudsdyrkelse. Thi alle retsindige Mænd skal erkjende, at vi fornemmelig i denne Sag har lært, hvad der er sandt, fromt, frelsebringende og nødvendigt for hele Christi Kirke. De skal finde, at vores Skrifter har udbredt meget Lys over Evangeliet og rettet paa mange fordærvelige Vildfarelser, under hvilke Læren om Boden tilforn har været begraven formedelst Skolastikernes og Kanonisternes Meninger.

2. Men førend vi skrider til at forsvare vor Mening, maa vi forudskikke følgende. Alle retsindige Mænd af enhver Stand, ogsaa Teologerne, indrømmer uden Tvil, at førend Luthers Skrifter kom for Lyset, var Læren om Boden i den største Forvirring. Der gives Bøger af Sententiarierne,[1]) hvori der findes en Uendelighed af Spørgsmaal, som aldrig nogen Teolog tilstrækkelig har kunnet forklare. Folket har hverken kunnet samle Hovedsummen i Sagen, ei heller se, hvad der fornemmelig krævedes i Boden, hvor Samvittighedens Fred var at søge. Lad en af vore Modstandere komme frem og sige os, naar Syndernes Forladelse indtræder! Gode Gud! Hvor stort er dog Mørket [hos dem]! De er i Tvil, om Syndernes Forladelse indtræder ved „Attritionen" eller ved „Contritionen".[2]) Og dersom den nu indtræder formedelst Sønderknuselsen [Contritionen], hvortil behøves da Afløsning, hvad gjør da Nøglemagten, naar Synden allerede er forladt? Men her plager de sig endnu meget mere og røver helt ugudelig Nøglemagten dens Kraft og Betydning. Nogle drømmer om, at ved Nøglemagten ikke Skylden bliver forladt, men de evige Straffe forandrede til timelige. Paa den Maade vilde denne frelsebringende Magt ikke være et Livets og Aandens, men kun et Vredens og Straffens Embede. Andre, som nemlig er forsigtigere, foregiver, at ved Nøglemagten forlades Synderne for Kirken, ikke for Gud. Ogsaa dette er en fordærvelig Vildfarelse. Thi dersom Nøglemagten ikke tilfører os for Gud, hvad i al Verden skal da skaffe Samvittigheden Ro? Endnu mere forviklet er følgende. De lærer, at vi ved Sønderknuselse fortjener Naade. Om nu nogen her vilde spørge, hvorfor Saul, Judas og lignende Mennesker ikke finder Naade, da de dog er forfærdelig sønderknuste? Her maatte man nu hente Svar fra Troen og Evangeliet, at Judas ikke har troet, ikke har opreist sig ved Evangeliet og Christi Forjættelse. Thi Troen viser Forskjellen mellem Judas's og Peters Sønderknuselse. Men vore Modstandere henter sit Svar fra Loven, at Judas ikke har elsket Gud, men har frygtet Straffen. Men naar kan den forfærdede Samvittighed — især under alvorlige, sande og saadanne store Rædsler, som beskrives i Salmerne og Profeterne, og som de, der i Sandhed omvender sig, ganske vist faar en Smag af — bedømme, om den frygter Gud for hans egen Skyld eller flyr for de evige Straffe? Disse sterke Rørelser kan adskilles med Bogstaver og Ord; i Virkeligheden lader de sig ikke saaledes rive fra hinanden, som disse Sofister drømmer om.

[1]) Saaledes kaldes Skolastikerne som Fortolkere af Petrus Lambardus's „Sententier" (S. 100, Anm. 1).

[2]) „Attrition" kaldte Skolastikerne den Anger eller Fortrydelse, som fremkommer af „Trældomsfrygt", — „Contrition" derimod den sande, fuldkomne Sønderknuselse, som fremgaar af „Barnefrygt".

Her beraaber vi os paa alle retsindige og indsigtsfulde Mænds Dom. De vil uden Tvil indrømme, at disse Undersøgelser hos vore Modstandere er i høi Grad forvirrede og forviklede. Og dog handles her om en overmaade vigtig Sag, om Evangeliets Hovedstykke, om Syndernes Forladelse. Hele denne Lære om disse Spørgsmaal, som vi har gjennemgaaet, er hos Modstanderne fuld af Vildfarelser og Hykleri og fordunkler Christi Velgjerning, Nøglemagten og Troens Retfærdighed.

3. Dette sker i det første Stykke. Men naar man nu kommer til Skriftemaalet? Hvilken Nød har man ikke der med hin endeløse Opregning af Synder, hvilken dog for en stor Del gaar op i menneskelige Overleveringer! Og forat fromme Sjæle des mere skal pines, foregiver de, at denne Opregning er grundet i guddommelig Ret. Og idet de kræver selve Opregningen under Paaskud af guddommelig Ret, taler de imidlertid ganske koldt om Afløsningen, som i Sandhed er grundet i guddommelig Ret. De foregiver, at Sakramentet som saadant meddeler Naade af gjort Gjerning[1]) uden nogen god Rørelse hos den, som bruger det; om Troen, der griber Afløsningen og trøster Samvittigheden, tales der slet ikke. Det er i Sandhed, hvad man pleier at kalde „at gaa af Veien for Hemmeligheberne".

4. Endnu staar det tredje Stykke om Fyldestgjørelserne tilbage. Og dette indeholder den mest forvirrede Tale. De foregiver, at evige Straffe forandres til Skjærsildens Straffe, og af disse, lærer de, bliver en Del eftergiven ved Nøglemagten, fra den anden Del maa man løses ved Fyldestgjørelser. De lægger endvidere til, at Fyldestgjørelserne maa være ,,opera supererogationis,"[2]) og de sætter disse i de taabeligste Jagttagelser, saasom Valfarter, Rosenkranse eller lignende Jagttagelser, som ikke har Guds Befaling. Dernæst, som de kjøber sig fri for Skjærsilden ved Fyldestgjørelser, saaledes har man ogsaa opfundet den Kunst at kjøbe sig fri for Fyldestgjørelserne, hvilken Kunst har været saare indbringende. De sælger nemlig „Aflad", som de erklærer for Eftergivelse af Fyldestgjørelser. Og denne indbringende Handel driver de ikke alene med de levende, men endnu langt mere med de døde. Og ikke alene ved Aflad, men ogsaa ved Messeofret kjøber de Fyldestgjørelser for de døde. Kort sagt, det er en Uendelighed med disse Fyldestgjørelser. Iblandt disse forargelige Ting (thi vi kan ikke opregne det altsammen) og djævelske Lærdomme ligger Læren om Retfærdighed af Troen paa Christus og om Christi Velgjerning begraven. Derfor indser alle retsindige Mænd, at det var en gavnlig Gjerning, at Sofisternes og Kanonisternes Lære om Boden er bleven revset [af os]. Thi følgende Læresætninger er aabenbar falske og fremmede ikke alene for de hellige Skrifter, men ogsaa for Kirkefædrene: 1) At vi ved gode Gjerninger, som er gjorte udenfor Naaden, fortjener Naade ifølge en guddommelig Pakt. 2) At vi ved Attrition fortjener Naade. 3) At til Syndens Udslettelse er den blotte Afsky for Overtrædelse tilstrækkelig. 4) At vi formedelst Sønderknuselse [Contrition], ikke ved Troen paa Christus, opnaar Syndernes Forladelse. 5) At Nøglemagten er kraftig til at forlade Synder ikke for Gud, men for Kirken. 6) At Nøglemagten ikke forlader Synder for Gud, men at den er dertil indstiftet, at den skal forandre evige Straffe til timelige, at den skal paalægge Samvittighederne visse Fyldestgjørelser,

---

[1]) Se herom ovenfor S. 60, Anm. 6.

[2]) „Overskudsgjerninger", d. e. Gjerninger, hvorved man har gjort mere, end hvad Loven krævede. Smlgn. ovenf. S. 75, Anm. 1, nedenfor Art. 6, 13.

at den skal anordne nye Gudstjenester og forpligte Samvittighederne til saadanne Fyldestgjørelser og Gudstjenester. 7) At Opregnelsen af Overtrædelser i Skriftemaalet, saaledes som vore Modstandere foreskriver den, er nødvendig efter guddommelig Ret. 8) At kanoniske[1]) Fyldestgjørelser er nødvendige til Frikjøbelse fra Skjærsildens Straf eller tjenlige som en Erstatning for Skyldens Udslettelse. Saaledes opfatter nemlig de uerfarne det. 9) At Annammelsen af Bodens Sakrament af gjort Gjerning uden nogen god Rørelse, det vil sige Tro paa Christus, hos den, som bruger det, finder Naade. 10) At ved Nøglemagten Sjælene bliver forløste fra Skjærsilden formedelst Aflad. 11) At i visse forbeholdte Tilfælde[2]) skal ikke alene den kirkelige Straf, men ogsaa Syndens Skyld beholdes den, som i Sandhed omvender sig.

5. Vi har nu for at føre de fromme Samvittigheder ud af disse Sofisternes Irgange fastsat to Stykker i Boden, nemlig Sønderknuselse og Tro. Hvis nogen vil tilføie et tredje, nemlig Omvendelsens værdige Frugter, det vil sige, hele Livets og Vandelens Forandring til det bedre, vil vi ikke have noget derimod. Med Hensyn til Sønderknuselsen afskjærer vi hine ørkesløse og endeløse Disputationer om, naar vi er bedrøvede af Kjærlighed til Gud, naar af Frygt for Straf. Men vi siger, at Sønderknuselsen bestaar i den virkelige Skræk, Samvittigheden føler, naar den merker, at Gud vredes over Synden, og den sørger over at have syndet. Og til en saadan Sønderknuselse kommer det da, naar Synderne straffes ved Guds Ord; thi det er Summen af Evangeliets Forkyndelse at straffe Synderne og tilbyde Syndernes Forladelse og Retfærdighed for Christi Skyld samt den Helligaand og det evige Liv, og at vi som gjenfødte skal gjøre det gode. Saaledes sammenfatter Christus Evangeliets Sum, naar han hos Lukas i det sidste Kapitel [V. 47] siger: „At prædikes i mit Navn Omvendelse og Syndernes Forladelse for alle Folk.“ Og om hin Skræk taler Skriften, f. Eks. Salme 38 [5. 9]: „Mine Misgjerninger gaar over mit Hoved, som en svar Byrde er de mig for svare o. s. v. Jeg er kold og stiv og saare knust; jeg hyler for mit Hjertes Stønnen.“ — Og Salme 6 [3. 4]: „Vær mig naadig, Herre, thi jeg er henvisnet! Helbred mig, Herre, thi mine Ben er forfærdede, og min Sjæl er saare forfærdet, og du, Herre, hvor længe?“ Og Es. 38 [10. 13]: „Jeg sagde: I mine rolige Dage maa jeg gaa gjennem Dødsrigets Porte. Jeg bragte min Sjæl til at være stille indtil Morgenen; som en Løve, saaledes sønderbryder han alle mine Ben.“ Under denne Forskrækkelse føler Samvittigheden Guds Vrede over Synden, som de sikre Mennesker, der vandrer efter Kjødet, ikke kjender. Den ser Syndens Skjændsel og er alvorlig bedrøvet over at have syndet; den flyr ogsaa for Guds skrækkelige Vrede; thi den menneskelige Natur kan ikke udholde den, hvis den ikke bliver holdt oppe ved Guds Ord. Saaledes siger Paulus [Gal. 2, 19]: „Jeg er ved Loven død fra Loven.“ Thi Loven anklager kun og forfærder Samvittighederne. I denne Skræk taler vore Modstandere slet intet om Troen; saaledes fremstiller de kun det Ord, som straffer Synden. Naar dette alene fremstilles, er det Lovens Lære, ikke Evangeliets. Ved denne Smerte og Forskrækkelse, siger de, fortjener Menneskene Naade, saafremt de imidlertid elsker Gud. Men hvorledes vil Mennesker elske Gud

[1]) Kanonisk, d. e. foreskreven i den kirkelige Lovgivning. Se ovenf. S. 153, Anm. 1.
[2]) Herved menes visse Synder, for hvilke Paven har forbeholdt sig at give Afløsning.

under virkelig Forskrækkelse, naar de føler Guds skrækkelige Vrede, som ingen menneskelig Tunge kan beskrive? Hvad andet end Fortvilelse vil de lære, naar de under denne Forskrækkelse kun henviser til Loven?

6. Vi tilføier altsaa som det andet Stykke af Boden Troen paa Christus, at under denne Forskrækkelse maa Evangeliet om Christus foreholdes Samvittighederne, i hvilket Syndernes Forladelse forjættes uforskyldt formedelst Christus. De skal altsaa tro, at formedelst Christus bliver Synderne dem uforskyldt forladte. Denne Tro opreiser, opretholder og levendegjør de sønderknuste ifølge hint Ord [Rom. 5, 1]: „Retfærdiggjorte ved Troen har vi Fred.“ Denne Tro faar Syndernes Forladelse. Denne Tro retfærdiggjør for Gud, som det samme Sted bevidner: „Retfærdiggjorte ved Troen.“ Denne Tro viser Forskjellen mellem Judas's og Peters, mellem Sauls og Davids Sønderknuselse. Derfor gavner Judas's eller Sauls Sønderknuselse ikke, fordi denne Tro, som tilegner sig Syndernes Forladelse, skjænket for Christi Skyld, ikke kommer til den. Derfor gavner Davids eller Peters Sønderknuselse, fordi Troen kommer til, som tilegner sig Syndernes Forladelse, skjænket for Christi Skyld. Og Kjærlighed findes ikke, førend der er skeet Forligelse ved Troen. Thi Loven opfyldes ikke uden Christus, ifølge hint Ord [Rom. 5, 2]: „Ved Christus har vi Adgang til Gud.“ Og denne Tro vokser efterhaanden og kjæmper hele Livet igjennem med Synden for at beseire Synd og Død.

7. Forøvrigt følger Kjærligheden paa Troen, som vi ovenfor har sagt. Og saaledes lader den sønlige Frygt sig klart og tydelig beskrive som en saadan Frygt, der er forenet med Troen, det vil sige, er der, hvor Troen trøster og opretholder det bange Hjerte. Trældomsfrygt er der, hvor Troen ikke opretholder det bange Hjerte. Fremdeles forvalter og meddeler Nøglemagten Evangeliet ved Afløsningen, som er Evangeliets sande Røst. Saaledes indbefatter vi ogsaa Afløsningen, naar vi taler om Troen, fordi Troen kommer af Hørelsen, som Paulus siger [Rom. 10, 17]. Thi ved at høre Evangeliet, ved at høre Afløsningen bliver Samvittigheden opreist og fanger Trøst. Og efterdi Gud i Sandhed levendegjør ved Ordet, forlader ogsaa Nøglemagten virkelig Synderne for Gud, ifølge hint Ord: „Hvo som hører eder, hører mig“ [Luk. 10, 16]. Derfor maa man tro den afløsendes Røst, ret som om den var en Røst, der lød fra Himmelen. Og Afløsningen er det egentlig, som kan kaldes Bodens Sakramente,[1]) som ogsaa de mere forstandige skolastiske Teologer taler. Imidlertid bliver denne Tro i Anfegtelser næret paa mangfoldige Maader ved Evangeliets Vidnesbyrd og ved Sakramenternes Brug. Thi disse er det nye Testamentes Tegn, det vil sige Syndsforladelsens Tegn. De tilbyder altsaa Syndernes Forladelse, som Herrens Nadverord tydelig bevidner [Matt. 26, 26. 28]: „Dette er mit Legeme, som gives for eder. Det er det nye Testamentes Kalk“ o. s. v. Saaledes bliver Troen undfangen og styrket ved Afløsningen, ved Evangeliets Hørelse, ved Sakramenternes Brug, at den ikke skal bukke under, naar den kjæmper med Syndens og Dødens Rædsler. Denne Lære om Boden er klar og tydelig og forøger Nøglemagtens og Sakramenternes Værdighed og forherliger Christi Velgjerning, lærer os at bruge Christus som Midler og Forsoner.

8. Men da Konfutationen fordømmer os, fordi vi har sat disse to Stykker i Boden, maa vi eftervise, at Skriften sætter disse Hovedstykker i

---

1) Se herom nedenfor den 7de Artikel.

Boden eller Syndernes Omvendelse. Thi Christus siger Matt. 11 [28]: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider og er besværede, og jeg vil give eder Hvile!“ Her er to Dele. Arbeide og Besvær betegner Sønderknuselsen, Syndens og Dødens Skræk og Angest. At komme til Christus er at tro, at Synderne forlades for Christi Skyld; naar vi tror, levendegjøres vore Hjerter ved den Helligaand formedelst Christi Ord. Her er altsaa to Hovedstykker, Sønderknuselse og Tro. Og hos Markus i det 1ste Kapitel [V. 15] siger Christus: „Omvender eder og tror paa Evangeliet!“ Her straffer han i den første Del Synderne, i den sidste trøster han os og henviser til Synndernes Forladelse. Thi at tro paa Evangeliet er ikke hin almindelige Tro, som ogsaa Djævlene har, men det er ret egentlig at tro Syndernes Forladelse, skjænket for Christi Skyld. Thi denne aabenbares i Evangeliet. I ser, at ogsaa her to Stykker bliver forbundne, Sønderknuselsen, naar Synderne straffes, og Troen, naar der siges: „Tro paa Evangeliet!“ Dersom nogen her vil sige, at Christus ogsaa indbefatter Omvendelsens Frugter eller hele det nye Liv, vil vi ikke sige noget herimod. Thi dette er os nok, at disse Hovedstykker nævnes: Sønderknuselse og Tro.

9. Paulus nævner næsten overalt, hvor han beskriver Omvendelsen eller Fornyelsen, disse to Stykker, Dødelsen og Levendegjørelsen. Saaledes Kol. 2 [11]: „I hvem I ogsaa er omskaarne med en Omskjærelse, som ikke er gjort med Hænder, ved Afførelsen af Kjødets syndige Legeme.“ Og senere [V. 12]: „I hvem I ogsaa er medopreiste ved Troen paa Guds Kraft.“ Her er to Stykker. Det ene er Afførelse af det syndige Legeme, det andet er Opreisning ved Troen. Og ikke bør disse Ord, Dødelse, Levendegjørelse, Afførelse af det syndige Legeme, Opreisning forstaaes paa platonisk Vis om en blot tænkt Forandring, men Dødelsen betegner virkelige Rædsler, saadanne, som er eiendommelige for døende, som Naturen ikke vilde kunne udholde, hvis den ikke blev opreist ved Troen. Saaledes kalder han her Afførelsen af det syndige Legeme det, som vi sedvanlig kalder Sønderknuselse, fordi under hine Smerter den naturlige Begjærlighed bliver udfeiet. Og Levendegjørelsen bør ikke forstaaes som en platonisk Indbildning, men som en Trøst, der i Sandhed opholder det i Sønderknuselsen flygtende Liv. Altsaa er her to Stykker, Sønderknuselse og Tro. Thi efterdi Samvittigheden ikke kan blive beroliget uden ved Troen, derfor levendegjør alene Troen efter dette Ord [Habak. 2, 4. Rom. 1, 17]: „Den retfærdige af Troen skal leve.“

10. Fremdeles siger Paulus i Kol. [2, 14], at Christus udslettede den Haandskrift, som ved Loven var os imod. Her er ogsaa to Stykker: Haandskriften og Haandskriftens Udslettelse. Haandskriften er nemlig Samvittigheden, som straffer og fordømmer os. Fremdeles er Loven det Ord, som straffer og fordømmer Synderne. Den Røst altsaa, som siger: „Mod Herren har jeg syndet“, ligesom David siger [2 Sam. 12, 13], er Haandskriften. Og denne Røst lader ugudelige og forgløse Mennesker ikke for Alvor høre. Thi ikke ser de, ikke lærer de den Lovens Dom, som er skreven i Hjertet. Under virkelige Smerter og Rædsler bliver denne Dom seet. Haandskriften er altsaa selve Sønderknuselsen, som fordømmer os. At udslette Haandskriften er at ophæve denne Dom, ved hvilken vi udtaler, at vi vil blive fordømte, og indgraver [i Hjertet] den Dom, ved hvilken vi føler os befriede fra hin Fordømmelse. Men Troen er denne nye Dom, som udsletter den første Dom og gjengiver Hjertet Fred og Liv.

11. Dog, hvortil behøves det at anføre mange Vidnesbyrd, da de

møder os overalt i Skrifterne? Salme 118 [18]: „Haardt tugtede Herren mig, men til Døden hengav han mig ikke.“ Salme 119 [28]: „Min Sjæl græder af Sorg; reis mig op efter dit Ord!“ Her er Indholdet af første Led, Sønderknuselsen; i det andet beskrives klart den Maade, hvorpaa vi i Sønderknuselsen bliver vederkvægede, nemlig ved Guds Ord, som tilbyder Naade. Det opretholder og levendegjør Hjerterne. Og 1 Sam. 2 [6]: „Herren døder og gjør levende; han fører ned til Dødsriget og fører op derfra.“ Ved det ene af disse Led betegnes Sønderknuselsen, ved det andet betegnes Troen. Og Es. 28 [21]: „Herren skal fortørnes for at gjøre sin Gjerning; fremmed er hans Gjerning, forat han skal gjøre sin egen Gjerning.“[1]) Han kalder det Guds fremmede Gjerning, naar han forfærder, fordi det er Guds egen Gjerning at levendegjøre og trøste. Men derfor forfærder han, siger han, forat der skal være Rum for Trøst og Levendegjørelse, fordi sorgløse Hjerter og saadanne, som ikke føler Guds Vrede, forsmaar Trøsten. Paa denne Maade pleier Skriften at forbinde disse to Ting, Skræk og Trøst, for at lære os, at dette er de to Hovedstykker i Boden: Sønderknuselsen og den trøstende og retfærdiggjørende Tro. Heller ikke indser vi, hvorledes Bodens Natur skulde kunne fremstilles klarere og enfoldigere. Thi dette er Guds to vigtigste Gjerninger i Menneskene, at forfærde og at retfærdiggjøre og levendegjøre de forfærdede. I disse to Gjerninger er hele Skriften delt. Den ene Del er Loven, som viser, straffer og fordømmer Synderne. Den anden Del er Evangeliet, det er Forjættelsen om den i Christus skjænkede Naade, og denne Forjættelse bliver stedse paany gjentagen hele Skriften igjennem, idet den først er given Adam, dernæst Patriarkerne, derefter er den nærmere belyst af Profeterne, tilsidst forkyndt og frembuden af Christus blandt Jøderne og af Apostlerne udspredt over den hele Verden. Thi ved Troen paa denne Forjættelse er alle hellige blevne retfærdiggjorte, ikke for sin „Attritions“ eller „Contritions“[2]) Skyld.

12. Ogsaa Eksempler viser ligeledes disse to Stykker. Adam bliver efter Syndefaldet straffet og forskrækkes. Dette var Sønderknuselsen. Derefter forjætter Gud [ham] Naade, siger, at der vil komme en Sæd, ved hvilken Djævelens Rige, Døden og Synden skal blive tilintetgjort. Der tilbyder han Syndens Forladelse. Dette er Hovedstykkerne. Thi skjønt der siden tilføies Straf, fortjener dog ikke denne Straf Syndens Forladelse. Og om dette Slags Straffe vil vi lidt senere tale. Saaledes bliver David straffet af Natan, og forfærdet siger han: „Jeg har syndet mod Herren“ [2 Sam. 12, 13]. Dette er Sønderknuselsen. Derefter hører han Afløsningen: „Herren har borttaget din Synd; du skal ikke dø.“ Denne Røst opreiser David og opretholder, retfærdiggjør og levendegjør ham ved Troen. Ogsaa her tilføies Straf, men denne Straf fortjener ikke Syndernes Forladelse. Heller ikke tilføies altid særegne Straffe, men disse to Ting maa altid findes i Boden, Sønderknuselsen og Troen. Saaledes Luk. 7 [37. 38]. Synderinden kommer grædende til Christus. Paa disse Taarer kjendes Sønderknuselsen.' Derefter hører hun Afløsningen: „Dine Synder er dig forladte; din Tro har frelst dig; gak bort i Fred.“ Dette er den anden Del af Boden, Troen, som opreiser og trøster hende. Af alt dette er det ind-

---

1) Saaledes oversætter Melanchton dette Sted. Rigtigere gjengivet i vor Oversættelse: „Han skal vredes for at gjøre sin Gjerning, fremmed er hans Gjerning, og for at udrette sit Arbeide, uhørt er hans Arbeide.“

2) Se ovenf. S. 156, Anm. 2.

lysende for alle fromme Læsere, at vi opstiller netop de Stykker i Boden, som ret egentlig hører til Omvendelsen eller Gjenfødelsen og Syndens Forladelse. De værdige Frugter og Straffen følger paa Gjenfødelsen og Syndens Forladelse. Og derfor har vi opstillet disse to Stykker, forat Troen, som vi forlanger i Boden, kan træde saa meget klarere frem. Og desto bedre kan det skjønnes, hvad Troen, som Evangeliet forkynder, er, naar den bliver stillet i Modsætning til Sønderknuselsen og Dødelsen.

13. Men efterdi vore Modstandere navnlig fordømmer dette, at vi siger, at Menneskene ved Troen faar Syndernes Forladelse, vil vi tilføie nogle faa Grunde, hvoraf man kan skjønne, at Syndernes Forladelse ikke bliver os til Del af gjort Gjerning for Sønderknuselsens Skyld, men ved hin særlige Tro, ved hvilken enhver tror, at Synderne forlades ham. Thi denne Artikel, hvorom vi strider med vore Modstandere, er den fornemste og en saadan, som vi anser det overmaade nødvendigt for alle kristne at kjende. Men da der ovenfor om Retfærdiggjørelsen synes at være talt nok om denne Sag, vil vi her være kortere. Thi Læren om Boden og Læren om Retfærdiggjørelsen er i høi Grad beslegtede Punkter.

14. Naar vore Modstandere taler om Troen og siger, at den gaar forud for Boden, forstaar de derved ikke den Tro, som retfærdiggjør, men den, som i Almindelighed tror, at der er en Gud, at Straffe er bestemte for de ugudelige o. s. v. Vi forlanger foruden denne Tro, at enhver skal tro, at Synderne forlades ham. Om denne særlige Tro strider vi, og vi stiller den op imod den Mening, som byder at stole ikke paa Christi Forjættelse, men paa Sønderknuselsen, Skriftemaalet og Fyldestgjørelserne o. s. v. som gjort Gjerning. Denne Tro følger saaledes paa Forskrækkelsen, at den overvinder den og stiller Samvittigheden tilfreds. Denne Tro tillægger vi, at den retfærdiggjør og levendegjør, idet den befrier fra Forskrækkelsen og føder Fred, Glæde og et nyt Liv i Hjertet. Om denne Tro paastaar vi, at den er i Sandhed nødvendig til Syndernes Forladelse; derfor stiller vi den blandt Bodens Stykker. Og ikke lærer Christi Kirke noget andet, omend vore Modstandere opløfter et Skrig derimod.

15. For det første spørger vi nu vore Modstandere, om Modtagelsen af Afløsning er en Del af Boden eller ikke. Dersom de — spidsfindige Ordkløvere, som de er — adskiller den fra Skriftemaalet, indser vi ikke, hvad Skriftemaalet nytter uden Afløsning. Men dersom de ikke skiller Modtagelsen af Afløsning fra Skriftemaalet, maa de nødvendigvis være af den Mening, at Troen er en Del af Boden, saasom Afløsning ikke modtages uden ved Tro. Men at Afløsning ikke modtages uden ved Tro, kan bevises af Paulus's Ord, som Rom. 4 [16] lærer, at Forjættelsen ikke kan annammes uden ved Tro; men Afløsning er Forjættelse om Syndernes Forladelse; altsaa kræver den nødvendigvis Tro. Og vi indser ikke, hvorledes den kan siges at annamme Afløsning, som ikke tror den. Og hvad andet er det, ikke at tro Afløsningen, end at gjøre Gud til en Løgner? Naar Hjertet tviler, holder det Guds Forjættelse for usikker og tom. Derfor staar der skrevet 1 Joh. 5 [10]: „Den, som ikke tror Gud, har gjort ham til en Løgner, fordi han har ikke troet det Vidnesbyrd, som Gud har vidnet om sin Søn."

16. For det andet mener vi, at vore Modstandere indrømmer, at Syndernes Forladelse enten er en Del af Boden eller ogsaa Bodens Endemaal eller ,,terminus ad quem", for at tale paa deres Vis. Altsaa bliver det, hvorved Syndernes Forladelse modtages, med Rette regnet til Bodens Stykker. Men det er en aldeles afgjort Sag, omend alle Helvedes Porte vil opløfte

sit Skrig derimod, at Syndernes Forladelse ikke kan annammes uden ved Troen alene, som tror, at Synderne forlades for Christi Skyld, efter Rom. 3 [25]: „Hvem Gud har fremstillet til en Naadestol ved Troen paa hans Blod." Og Rom. 5 [2]: „Ved hvem vi har Adgang ved Troen til Naaden" o. s. v. Thi en forfærdet Samvittighed kan ikke stille vore Gjerninger eller vor Kjærlighed op imod Guds Vrede, men bliver først da beroliget, naar den griber Christus som Midler og tror de Forjættelser, der er givne for hans Skyld. Thi ikke forstaar de, hvad Syndernes Forladelse er, eller hvorledes den bliver os til Del, som drømmer om, at Hjerterne bliver beroligede uden Troen paa Christus. Peter anfører [1 Pet. 2, 6] af Esaias [28, 16]: „Hvo der tror paa ham, skal ingenlunde beskjæmmes" Altsaa maa Hyklerne nødvendigvis blive beskjæmmede, som stoler paa, at de faar Syndernes Forladelse for sine Gjerningers Skyld, ikke for Christi Skyld. Og Peter siger i Ap. Gj. 10 [43]: „Denne giver alle Profeterne det Vidnesbyrd, at hver den, som tror paa ham, skal faa Syndernes Forladelse ved hans Navn." Ikke kunde det siges klarere, end hvad han siger: „ved hans Navn", og hvad han føier til: „hver den, som tror paa ham". Kun paa denne Maade faar vi altsaa Syndernes Forladelse ved Christi Navn, det er, for Christi Skyld, ikke for nogen vor Fortjenestes og Gjernings Skyld. Og det sker da, naar vi tror, at Synderne forlades os for Christi Skyld.

17. Vore Modstandere skriger høit paa, at de er Kirken, at de følger Kirkens enstemmige Lærdomme. Men Peter beraaber sig her i vor Sag ogsaa paa Kirkens enstemmige Lære: „Denne", siger han, „giver alle Profeterne det Vidnesbyrd, at hver den, som tror paa ham, skal faa Syndernes Forladelse ved hans Navn." Sandelig, Profeternes enstemmige Vidnesbyrd bør ansees for at være den hele Kirkes enstemmige Lære. Hverken Paven eller Kirken indrømmer vi Magt til at afgjøre noget mod dette Profeternes enstemmige Vidnesbyrd. Men Leos Bulle fordømmer aabenbart denne Artikel om Syndernes Forladelse; ogsaa vore Modstandere fordømmer den i Gjendrivelsesskriftet. Heraf er det klart, hvad man bør dømme om deres Kirke, som ikke alene ved sine Dekreter forkaster denne Lære, at vi faar Synderne Forladelse ved Troen, ikke formedelst vore Gjerninger, men formedelst Christus, men endog befaler at udslette den ved Vold og Sverd, befaler ved alslags Grusomhed at ødelægge retsindige Mænd, som holder ved denne Lære. Men de har navnkundige Hjemmelsmænd, Scotus, Gabriel[1]) og lignende, derhos ogsaa Udsagn af Kirkefædrene, som Dekretalerne[2]) anfører i lemlæstet Skikkelse. Dersom Vidnesbyrdene skulde tælles, er Seiren ganske vist deres. Thi der er en overmaade stor Skare af taabelige Sentents-Udlæggere,[3]) der ligesom har sammensvoret sig om at forsvare hin Opdigtelse om Angerens og Gjerningernes Fortjenstlighed og om de øvrige Ting, vi ovenfor har omtalt. Men forat ikke nogen skal lade sig bevæge ved Mængden, da vide man, at ingen synderlig Anseelse kan tillægges de sildigeres Vidnesbyrd, hvilke ikke selv har frembragt sine Skrifter, men kun plyndret de ældre og overført hine Meninger fra en Bog til en anden. Ingen Forstand har de derpaa anvendt, men som Raadsherrer uden Stemme har de stiltiende godkjendt de ældres Vildfarelser, som de ikke har for-

1) Se ovenf. S. 105, Anm. 2. S. 116, Anm. 1.
2) Se ovenf. S. 146, Anm. 1.
3) Se ovenf. S. 156, Anm. 1.

staaet. Vi tager derfor ikke i Betænkning mod alle hine Legioner af Sententiarier, hvor mange de end monne være, at opstille denne Peters Røst, som henviser til Profeternes enstemmige Vidnesbyrd. Og til denne Peters Prædiken kommer den Helligaands Vidnesbyrd. Thi saaledes siger Teksten [Ap. Gj. 10, 44]: „Da Peter endnu talte disse Ord, faldt den Helligaand paa alle dem, som hørte Ordet.“ Altsaa skal fromme Samvittigheder vide, at dette er Guds Befaling, at de skal tro, at Forladelse bliver os til Del uforskyldt formedelst Christus, ikke formedelst vore Gjerninger. Og ved denne Guds Befaling maa de holde sig oppe mod Fortvilelsen og Syndens og Dødens Rædsler. Og denne Mening, skal de vide, har fra Verdens Begyndelse været i Kirken hos de hellige. Thi Peter henviser tydelig til Profeternes enstemmige Vidnesbyrd, og Apostlernes Skrifter bevidner, at de er af samme Mening. Heller ikke mangler det paa Vidnesbyrd fra Kirkefædrene. Thi Bernhardus[1]) siger det samme med Ord, der slet ikke er dunkle: „Thi det er fremfor alt nødvendigt at tro, at du ikke kan have Syndernes Forladelse uden ved Guds Overbærelse; men hertil maa du endnu føie, at du tror ogsaa dette, at ved ham bliver dine Synder dig tilgivne. Det er Vidnesbyrdet, som den Helligaand giver i dit Hjerte, idet han siger: Dine Synder er dig forladte. Thi saaledes mener Apostelen, at Mennesket retfærdiggjøres uforskyldt ved Troen.“ Disse Bernhards Ord belyser vor Sag paa en ganske forunderlig Maade, idet han ikke alene kræver, at vi i Almindelighed skal tro, at Synderne forlades formedelst Barmhjertighed, men byder, at den særlige Tro maa komme til, ved hvilken vi tror, at ogsaa os forlades Synderne, og lærer, hvorledes vi skal blive forvissede om Syndernes Forladelse, naar nemlig Hjerterne opreises ved Troen og bliver beroligede ved den Helligaand. Hvad forlanger vore Modstandere mere? Vover de endnu at negte, at vi ved Troen faar Syndernes Forladelse, eller at Troen er en Del af Boden?

18. For det tredje siger vore Modstandere, at Synden derfor bliver forladt, fordi den angrende eller sønderknuste[2]) fremlokker hos sig selv den Gjerning at elske Gud;[3]) ved denne Gjerning fortjener han at faa Syndernes Forladelse. Dette er intet andet, end at lære Loven, afskaffe Evangeliet og gjøre Forjættelsen om Christus til intet. Thi de kræver kun Loven og vore Gjerninger, fordi Loven kræver Kjærlighed. Desuden lærer de at stole paa, at vi faar Syndernes Forladelse for Sønderknusselsens og Kjærlighedens Skyld. Hvad er dette andet, end at vi sætter vor Lid til vore Gjerninger, ikke til Guds Ord og Forjættelse om Christus? Men dersom Loven er tilstrækkelig til at faa Syndernes Forladelse, hvad behøves da Evangeliet? Hvad behøves Christus, dersom vi for vor Gjernings Skyld faar Syndernes Forladelse? Vi derimod kalder Samvittighederne tilbage fra Loven til Evangeliet og fra Tillid til egne Gjerninger til Tillid til Forjættelsen og Christus, fordi Evangeliet skjænker os Christus og forjætter Syndernes Forladelse uforskyldt formedelst Christus. Ved denne Forjættelse byder det os at stole paa, at vi formedelst Christus vorder forligte med Faderen, ikke formedelst vor Sønderknusselse eller Kjærlighed. Thi der er ingen anden Midler eller Forsoner, end Christus. Og ikke kan vi opfylde Loven, medmindre vi først er forligte ved Christus. Og om vi ogsaa gjorde noget godt, maa vi

---

[1]) Se ovenf. S. 117, Anm. 1.
[2]) I Grundteksten "attritus-contritus." Se herom ovenf. S. 156, Anm. 2.
[3]) Se herom ovenfor Art. 1, 5. 2, 4.

dog holde for, at vi faar Syndernes Forladelse, ikke for hine Gjerningers Skyld, men formedelst Christus som Midler og Forsoner. Ja, Bespottelse af Christus og Afskaffelse af Evangeliet er det at mene, at vi faar Syndernes Forladelse formedelst Loven eller paa nogen anden Maade, end ved Troen paa Christus. Og om denne Grund har vi handlet ovenfor [i Artikelen] om Retfærdiggjørelsen, hvor vi har sagt, hvorfor vi lærer, at Menneskene retfærdiggjøres ved Troen, ikke ved Kjærligheden. Derfor er vore Modstanderes Lære, naar de lærer, at Menneskene faar Syndernes Forladelse ved sin Sønderknuselse og Kjærlighed, og at de skal stole paa denne Sønderknuselse og Kjærlighed, kun en Lovens Lære, — en Lov, som de ovenikjøbet ikke forstaar, ligesom Jøderne saa paa Moses's tilhyllede Ansigt. Thi sæt, at Kjærligheden er der, sæt, at Gjerningerne er der, saa kan dog hverken Kjærligheden eller Gjerningerne være Forsoning for Synden. Og de kan ikke engang stilles op mod Guds Vrede og Dom, ifølge hint Ord [Salme 143, 2]: „Gaa ikke irette med din Tjener; thi ingen, som lever, kan være retfærdig for dit Aasyn." Og ikke bør Christi Ære overføres paa vore Gjerninger.

19. Af disse Grunde er det, at Paulus paastaar, at vi ikke retfærdiggjøres af Loven, og mod Loven opstiller Forjættelsen om Syndernes Forladelse, som skjænkes for Christi Skyld, og lærer, at vi faar Syndernes Forladelse uforskyldt ved Troen for Christi Skyld. Til denne Forjættelse kalder Paulus os tilbage fra Loven. Paa denne Forjættelse byder han os at fæste Øiet, og denne Forjættelse vil dog ganske vist være frugtesløs, hvis vi retfærdiggjøres ved Loven, førend vi retfærdiggjøres ved Forjættelsen, eller vi faar Syndernes Forladelse for vor Retfærdigheds Skyld. Men det er vist, at derfor er Forjættelsen os skjænket, derfor er Christus os given, fordi vi ikke kan holde Loven. Derfor er det nødvendigt, at vi ved Forjættelsen bliver forligte [med Gud], førend vi holder Loven. Men Forjættelsen annammes kun ved Troen. Derfor er det nødvendigt, at de sønderknuste ved Troen tilegner sig Forjættelsen om den Syndernes Forladelse, som er skjænket for Christi Skyld, og holder fast ved, at de uforskyldt formedelst Christus har en forsonet Fader. Dette er Paulus's Mening Rom. 4 [16], hvor han siger: „Derfor er Arven ved Tro, forat den maa være af Naade, forat Forjættelsen maa staa fast", og Gal. 3 [22]: „Skriften har indesluttet alt under Synd, forat Forjættelsen ved Troen paa Jesus Christus skulde blive given dem, som tror", det er, alle er under Synd og kan ikke befries paa anden Maade, end derved, at de i Troen tilegner sig Forjættelsen om Syndernes Forladelse. Vi maa altsaa ved Troen annamme Syndernes Forladelse, førend vi holder Loven, omend, som ovenfor er sagt, Kjærligheden følger paa Troen, fordi de gjenfødte annammer den Helligaand; derfor begynder de at opfylde Loven.

20. Vi skulde anføre flere Vidnesbyrd, hvis de ikke overalt i Skriften traadte enhver from Læser imøde. Og vi ønsker ikke at være altfor vidtløftige, forat denne Sag desto lettere kan gjennemskues. Men det er utvilsomt, at dette er Paulus's Mening, som vi forsvarer, at vi ved Troen faar Syndernes Forladelse for Christi Skyld, at vi ved Troen bør stille Christus som Midler op mod Guds Vrede, ikke vore Gjerninger. Og ikke maa fromme Samvittigheder lade sig forurolige, omend vore Modstandere falskelig udlægger Paulus's Ord. Intet kan siges saa simpelt, at det ikke kan fordreies ved onde Tunger. Vi ved, at dette, som vi har sagt, er Paulus's virkelige og sande Mening; vi ved, at denne vor Mening bringer fromme Samvittigheder en fast Trøst, uden hvilken ingen kan bestaa i Guds Dom.

21. Bort derfor med hine vore Modstanderes farisæiske Meninger, at vi ikke ved Troen faar Syndernes Forladelse, men at vi maa fortjene den ved vor Kjærlighed og vore Gjerninger, at vi maa stille vor Kjærlighed og vore Gjerninger op mod Guds Vrede. Dette er Lovens, ikke Evangeliets Lære, som opdigter, at Mennesket retfærdiggjøres ved Loven, førend det er forligt med Gud, da Christus dog siger: „Uden mig kan I intet gjøre", og: „Jeg er det sande Vintræ, I er Grenene" [Joh. 15, 5]. Men vore Modstandere opdigter, at vi er ikke Christi, men Moses's Grene. Thi de vil først retfærdiggjøres ved Loven, tilbyder Gud sin Kjærlighed og sine Gjerninger, førend de ved Christus bliver forligte med Gud, førend de er Christi Grene. Paulus derimod paastaar, at Loven ikke kan opfyldes uden Christus. Derfor maa vi først annamme Forjættelsen, forat vi ved Troen kan blive forligte med Gud formedelst Christus, førend vi opfylder Loven. Dette, mener vi, er tilstrækkelig klart for de fromme Samvittigheder. Og heraf vil de skjønne, hvorfor vi ovenfor har lært, at Menneskene retfærdiggjøres ved Troen, ikke ved Kjærligheden, fordi det ikke er vor Kjærlighed eller vore Gjerninger, vi maa stille op imod Guds Vrede eller forlade os paa, men Christus, vor Midler. Og først maa vi tilegne os Forjættelsen om Syndernes Forladelse, førend vi opfylder Loven.

22. Endelig, naar vil Samvittigheden blive beroliget, dersom vi derfor annammer Syndernes Forladelse, fordi vi elsker eller opfylder Loven? Thi Loven vil altid anklage os, fordi vi aldrig gjør Guds Lov Fyldest, som Paulus siger [Rom. 4, 15]: „Loven virker Vrede." Chrysostomus spørger angaaende Boden: „Hvorved skal vi blive forvissede om, at Synderne er os forladte?" Ogsaa vore Modstandere, Sententiarierne, opkaster det samme Spørgsmaal. Dette kan ikke besvares, Samvittighederne kan ikke blive beroligede, medmindre de ved, at det er Guds Befaling og Evangeliet selv, at de skal holde det for ganske sikkert, at Synderne forlades uforskyldt formedelst Christus, og ikke tvile om, at de bliver dem forladte. Dersom nogen tviler, han gjør, som Johannes siger [1 Joh. 5, 10], den guddommelige Forjættelse til Løgn. Denne Troens Vished bliver, lærer vi, krævet i Evangeliet. Vore Modstandere lader Samvittighederne i Uvished og Tvil. Men Samvittighederne gjør intet i Tro, naar de bestandig tviler, om de har Forladelse. Hvorledes kan de i denne Tvil paakalde Gud? Hvorledes kan de holde for vist, at de bliver bønhørte? Saaledes er det hele Liv uden Gud og uden sand Gudsdyrkelse. Det er, hvad Paulus siger [Rom. 14, 23], at „alt det, som ikke er af Tro, er Synd." Og efterdi de bestandig færdes i denne Tvil, erfarer de aldrig, hvad Tro er. Deraf kommer det, at de tilsidst falder i Fortvilelse. Saadan er vore Modstanderes Lære, en Lovens Lære, en Afskaffelse af Evangeliet, en Fortvilelsens Lære. Nu overlader vi gjerne alle retsindige Mænd at dømme om denne Artikel om Boden, thi den indeholder intet dunkelt, — at erklære sig om, hvem der har foredraget den fornemste og for Samvittighederne tjenligste Lære, vi eller vore Modstandere? Vi finder sandelig ikke nogen Fornøielse i disse Tvistigheder indenfor Kirken; derfor vilde vi være meget villige til at tie, hvis vi ikke havde vigtige og nødvendige Grunde til at være uenige med vore Modstandere. Nu, da de fordømmer den aabenbare Sandhed, staar det os ikke mere frit for at lade en Sag falde, som ikke er vor, men Christi og Menighedens.

23. Vi har sagt, af hvilke Grunde vi har opstillet disse to Stykker i Boden, Sønderknuselsen og Troen. Og dette har vi derfor gjort saa

meget heller, fordi mange Udsagn af Kirkefædrene om Boden nu er i Omløb, hvilke anføres i lemlæstet Skikkelse, og som vore Modstandere har fordreiet for at fordunkle Troen. Saadanne Udsagn er: „At gjøre Bod er at begræde forbigangne Synder og ikke atter begaa, hvad man maa begræde." Og: „Boden er ligesom den bedrøvede Synders Hevn, som straffer sig selv for, hvad han er bedrøvet over at have begaaet." I disse Udsagn omtales ikke Troen. Og ikke engang, naar de udlægges i Skolerne, tilføies der noget om Troen. Derfor har vi regnet den blandt Bodens Stykker, forat Læren om Troen kunde træde klarere frem for Lyset. Thi at hine Ytringer, som kræver Sønderknuselse eller gode Gjerninger og ikke omtaler den retfærdiggjørende Tro, er farlige, det viser Sagen selv. Og med Rette kan man savne Klogskab hos dem, som har samlet hine Lapper af Sententser og Dekreter. Thi da Kirkefædrene paa andre Steder taler om det andet Stykke i Boden, ikke alene om det ene, men om begge, nemlig om Sønderknuselsen og Troen, saa vilde det have været gavnligt, om man havde uddraget og forbundet deres Ytringer om begge Dele. Saaledes taler Tertullian[1]) fortræffelig om Troen, idet han høit priser hin Ed hos Profeten [Ez. 33, 11]: „Saasandt jeg lever, siger den Herre, Herre, jeg har ikke Behag i den ugudeliges Død, men deri, at den ugudelige vender om fra sin Vei og lever." Han viser nemlig, at efterdi Gud sværger, at han ikke vil Synderens Død, saa kræves der Tro, at vi skal tro ham, som sværger, og være ganske forvisse om, at han tilgiver os. Stor bør de guddommelige Forjættelsers Anseelse i og for sig selv være hos os. Men denne Forjættelse er ogsaa bekræftet med Ed. Hvo som derfor ikke er forvisset om, at han faar Tilgivelse, han negter, at Gud har svoret sandt, hvilket er den frækkeste Gudsbespottelse, som kan tænkes. Saaledes siger nemlig Tertullian: „Han indbyder ved en Belønning til Salighed, idet han endog sværger. Idet han siger: ‚Saasandt jeg lever', begjærer han at blive troet. Salige de, for hvis Skyld Gud sværger! Ve os elendige, dersom vi ikke engang tror Gud, naar han sværger." Og her maa vi vide, at denne Tro bør holde for, at Gud tilgiver os uforskyldt formedelst Christus, for sin Forjættelses Skyld, ikke formedelst vore Gjerninger, vor Sønderknuselse, vort Skriftemaal eller vore Fyldestgjørelser. Thi dersom Troen støtter sig til disse Gjerninger, bliver den straks usikker, fordi den ængstede Samvittighed ser, at disse Gjerninger er uværdige. Derfor siger Ambrosius[2]) saa fortræffelig om Boden: „Altsaa sømmer det sig for os at tro, baade at vi maa gjøre Bod, og at Forladelse maa blive os tildelt, dog saaledes, at vi haaber Forladelse som af Troen, at Troen opnaar den ligesom ifølge en Haandskrift." Og: „Det er Troen, som skjuler vore Synder." Saaledes findes der Udtalelser hos Kirkefædrene ikke alene om Sønderknuselsen og Gjerningerne, men ogsaa om Troen. Men da vore Modstandere hverken forstaar Bodens Natur eller Kirkefædrenes Tale, udplukker de kun, hvad der er sagt om en Del af Boden, nemlig om Gjerningerne; hvad der andensteds er sagt om Troen, forbigaar de, da de ikke forstaar det.

Sjette Artikel.

Om Skriftemaal og Fyldestgjørelse.

1. Retsindige Mænd kan lettelig forstaa, at det er af høieste Vigtighed, at man beholder den sande Lære om de forrige Stykker, nemlig Sønderknu-

[1]) Tertullian, Presbyter (Præst) i Karthago, død 220.
[2]) Se ovenfor S. 58, Anm. 3.

selsen og Troen. Derfor har vi ogsaa altid mest beflittet os paa at belyse disse Punkter; om Skriftemaalet og Fyldestgjørelse har vi ikke ført nogen synderlig Strid. Thi ogsaa vi beholder Skriftemaalet, fornemmelig for Afløsningens Skyld, hvilken er Guds Ord, som Nøglemagten med guddommelig Myndighed udtaler over de enkelte. Derfor vilde det være ugudeligt at bortskaffe den private Afløsning af Kirken. Og ikke forstaar de, hvad Syndernes Forladelse eller Nøglemagten er, som foragter den private Afløsning. Men om Opregning af Overtrædelser i Skriftemaalet har vi ovenfor sagt, at det er vor Mening, at den ikke er nødvendig efter guddommelig Ret. Thi hvad nogle indvender, at en Dommer bør først kjende Sagen, førend han afgiver sin Dom, saa hører dette slet ikke hid, eftersom Afløsningens Embede er en Velgjerning eller en Naade, ikke en Dom eller en Lov. Derfor har Tjenerne i Kirken det Hverv at forlade Synder; de har ikke det Hverv at udforske de skjulte Synder. Og de løser endog fra dem, som vi ikke erindrer, hvorfor Afløsningen, som er Evangeliets Røst, der forlader Synderne og trøster Samvittighederne, ikke kræver saadan Udforskning.

2. Latterligt er det her at anvende Salomos Ord [Ordsp. 27, 23]: „Grant skal du kjende dine Faars Udseende." Thi Salomo taler intet om Skriftemaalet, men giver enhver Husfader den Husholdnings-Forskrift, at han skal bruge sit eget og afholde sig fra fremmed Eiendom, og byder ham omhyggelig at tage vare paa sine Ting, dog saaledes, at han ikke, optagen af Iver for at forøge sin Formue, skal bortkaste Gudsfrygten eller Troen eller Omsorgen for Guds Ord. Men vore Modstandere omformer ved en forunderlig Forvandling Skriftens Udsagn til, hvad Meninger de vil have ud deraf. Her er „grant kjende" for dem det samme som at høre Skriftemaal, „Udseende" ikke den udvortes Omgjængelse, men Samvittighedens Hemmeligheder. „Faar" betyder Mennesker. Det er vistnok en smuk Fortolkning og værdig disse Foragtere af Veltalenhedens Studier. Men dersom nogen vil lignelsesvis overføre hin Forskrift fra Husfaderen til Menighedens Hyrde, bør han i det mindste fortolke Ordet „Udseende" ved udvortes Omgjængelse. Saaledes vil Lignelsen passe bedre. Men lad os forbigaa dette!

3. Nogle Gange omtales Skriftemaalet i Salmerne, som f. Eks.: „Jeg sagde, jeg vil bekjende mine Misgjerninger for Herren, og du borttog min Synds Skyld" [Salme 32, 5]. Saadan Bekjendelse af Synden, som sker for Gud, er just selve Sønderknusselsen. Thi naar Bekjendelsen sker for Gud, maa den nødvendigvis ske af Hjertet, ikke med Munden alene, saaledes som Skuespillerne gjør det paa Skuepladsen. En saadan Bekjendelse er altsaa den rette Sønderknusselse, i hvilken vi i Følelsen af Guds Vrede bekjender, at Gud vredes med Rette og kan ikke forsones ved vore Gjerninger, og dog søger Barmhjertighed for Guds Forjættelses Skyld. Af saadan Beskaffenhed er dette Skriftemaal: „Mod dig alene har jeg syndet, forat du skal være retfærdig, naar du taler, være ren, naar du dømmer" [Salme 51, 6]. Det er: „Jeg bekjender, at jeg er en Synder og har fortjent evig Straf, og jeg kan ikke stille min Retfærdighed, mine Fortjenester mod din Vrede. Derfor erklærer jeg, at du er retfærdig, naar du fordømmer og straffer os. Jeg erklærer, at du er ren, naar Hyklere dømmer, at du er uretfærdig, fordi du straffer eller fordømmer dem trods deres store Fortjenester. Nei, vore Fortjenester kan ikke stilles op imod din Dom, men da bliver vi retfærdiggjorte, naar du retfærdiggjør, naar du agter os retfærdige formedelst din Barmhjertighed. Maaske vil en anføre ogsaa Jakob

[5, 16]: „Bekjender Overtrædelserne for hverandre." Men her taler han ikke om at skrifte for Presterne, men i Almindelighed om Brødres indbyrdes Forligelse. Thi han befaler, at Bekjendelsen skal være gjensidig.

4. Fremdeles vil vore Modstandere fordømme mange af dem selv i høieste Maade anerkjendte Kirkelærere, dersom de vil paastaa, at Opregning af Overtrædelser i Skriftemaalet er nødvendig efter guddommelig Ret. Thi skjønt vi billiger Skriftemaalet og mener, at en vis Prøvelse er gavnlig, forat Folk kan blive bedre underviste, maa man dog holde saaledes Maade dermed, at ikke Samvittighederne derved besnæres, hvilke aldrig vil komme til Ro, dersom de skulde mene, at de ikke kan faa Syndernes Forladelse, uden at de med ængstelig Nøiagtighed har opregnet dem. Det er visselig ganske falskt, hvad vore Modstandere har fremsat i Gjendrivelsesskriftet, at et fuldstændigt Skriftemaal er nødvendigt til Salighed. Thi det er umuligt. Og hvilke Snarer paalægger de her Samvittigheden, naar de kræver et fuldstændigt Skriftemaal! Thi naar vil Samvittigheden være forsikret om, at Skriftemaalet er fuldstændigt? Hos Kirkens Skribenter omtales Skriftemaalet, men de taler ikke om denne Opregning af skjulte Overtrædelser, men om den Kirkeskik, at gjøre offentlig Bod. Thi da de faldne eller ilde berygtede ikke blev optagne igjen uden visse Fyldestgjørelser, derfor pleiede de at skrifte for Presbyterne, forat Fyldestgjørelser kunde blive dem foreskrevne i Forhold til deres Overtrædelser. Hele denne Sag har slet ingen Lighed med denne Opregning, hvorom vi her strider. Hint Skriftemaal skede ikke, fordi Syndernes Forladelse for Gud uden det ikke var at opnaa, men fordi man ikke kunde foreskrive Fyldestgjørelser, uden at man først havde lært Overtrædelsens Art at kjende. Thi for de forskjellige Overtrædelser gaves der forskjellige Kirkelove.

5. En Levning af hin offentlige Bods Kirkeskik har vi ogsaa i Navnet „Fyldestgjørelse". De hellige Fædre vilde nemlig ikke igjen optage faldne eller ilde berygtede, uden først saavidt muligt at have undersøgt og prøvet deres Bod. Og hertil synes der at have været mange Grunde. Thi det tjente til et Eksempel, at de faldne blev revsede, som og en Glosse i Dekretalerne[1]) minder om, at det var usømmeligt, straks at stede berygtede Mennesker til Alters. Disse Skikke er nu allerede for længe siden komne af Brug. Og ikke er det nødvendigt at gjenindføre dem, eftersom de ikke er nødvendige til Syndernes Forladelse for Gud. Heller ikke har Fædrene havt den Mening, at Menneskene fortjener Syndernes Forladelse ved saadanne Skikke eller Gjerninger. Dog pleier saadanne udvortes Ceremonier at bedrage de uerfarne, saa at de mener, at de ved disse Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse for Gud. Men dersom nogen har tænkt saaledes, har han tænkt som en Jøde og Hedning. Thi ogsaa Hedningerne har havt visse Sonemidler for Overtrædelser, ved hvilke de mente, at de blev forligte med Gud. Men nu, efterat Skikken er kommen af Brug, er Navnet „Fyldestgjørelse" blevet tilbage og tillige et Spor af Skikken, idet der i Skriftemaalet foreskrives visse Fyldestgjørelser, som de erklærer for at være Gjerninger, hvortil man ikke er forpligtet. Vi kalder dem kanoniske[2]) Fyldestgjørelser. Om disse har vi den samme Mening, som om Opregningen, at kanoniske Fyldestgjørelser ikke efter guddommelig Ret er nødvendige til Syndernes Forladelse, ligesom heller ikke hine gamle Ceremonier med Fyldestgjørelserne i den offentlige Bod efter guddommelig Ret har været nødvendige til

---

1) Se ovenf. S. 146, Anm. 1.
2) Se ovenf. S. 158, Anm. 1.

Syndernes Forladelse. Thi man maa holde fast ved den Lære om Troen, at vi ved Troen faar Syndernes Forladelse for Christi Skyld, ikke for vore foregaaende eller efterfølgende Gjerningers Skyld. Og vi har fornemmelig af den Grund talt om Fyldestgjørelserne, at ikke ved deres Optagelse Troens Retfærdighed skal blive fordunklet og Menneskene mene, at de for hine Gjerningers Skyld faar Syndernes Forladelse. Og til denne Vildfarelse bidrager mange Sætninger, som tidt og ofte fremføres i Skolerne, som f. Eks. den, de opstiller ved Bestemmelsen af Fyldestgjørelsens Begreb, at den sker for at forsone den guddommelige Vrede.

6. Imidlertid indrømmer vore Modstandere, at Fyldestgjørelserne intet nytter til Forladelse af Skylden. Men de opdigter, at Fyldestgjørelserne er nyttige til Forløsning fra Skjærsilden eller andre Straffe. Thi de lærer saaledes, at Gud ved at tilgive Synden forlader Skylden, men alligevel, fordi det sømmer sig for den guddommelige Retfærdighed at straffe Synd, forandrer den evige Straf til en timelig Straf. De føier endvidere til, at en Del af denne timelige Straf eftergives ved Nøglemagten, men for den øvrige Del kjøber man sig fri ved Fyldestgjørelser. Men man kan ikke skjønne, hvad det er for Straffe, af hvilke en Del eftergives ved Nøglemagten, medmindre de vil sige, at det er en Del af Skjærsildens Straffe, som eftergives, hvoraf vil følge, at Fyldestgjørelserne kun er Straffe, som løskjøber fra Skjærsilden. Og disse Fyldestgjørelser, siger de, er gyldige, om de end ydes af saadanne, som er faldne tilbage i Dødssynd, ret som om den krænkede Guds Vrede kunde udsones af dem, der befinder sig i Dødssynd. Hele denne Sag er opdigtet, nylig opfunden, uden Grund og Hjemmel i Skriften og de gamle kirkelige Skrifter. Og ikke engang Lombardus[1]) taler om Fyldestgjørelserne paa denne Maade. Skolastikerne saa, at der i Kirken fandtes Fyldestgjørelser. Og de fattede ikke, at hine Ceremonier var anordnede dels for Eksemplets Skyld, dels for at prøve dem, som begjærede at gjenoptages af Kirken. Med et Ord: de saa ikke, at det var en Tugt og en ganske borgerlig Sag. Derfor kom de med det overtroiske Paafund, at de ikke tjente til Tugt i Kirken, men til at forsone Gud. Og som de ellers ofte i sin Ubehjælpelighed har sammenblandet aandelige og verdslige Ting, saaledes har ogsaa det samme hændt dem med Fyldestgjørelserne. Men Glossen i Kirkelovene bevidner paa adskillige Steder, at disse Fagttagelser var anordnede for Kirketugtens Skyld.

7. Men ser nu, hvorledes de i den Konfutation, som de har vovet at paanøde den keiserlige Majestæt, vil bevise disse sine Opdigtelser! De anfører mange Udsagn af Skriften for at kaste de uerfarne Blaar i Øinene, som om denne Sag, der endnu paa Lombardus's Tid var ubekjendt, havde Hjemmel i Skrifterne. De anfører følgende Skriftsteder: „Bærer Omvendelsens værdige Frugter" [Matt. 3, 8. Mark. 1, 15]. Ligesaa: „Fremstiller nu eders Lemmer til Retfærdigheds Tjeneste" [Rom. 6, 19]. Ligesaa: Christus prædiker Bod: „Omvender eder" [Matt. 4, 17]. Ligesaa: Christus byder [Luk. 24, 47] Apostlerne at prædike Omvendelse, og Peter prædiker Omvendelse [Ap. Gj. 2, 38]. Derefter anfører de nogle Udsagn af Kirkefædrene og Kirkelovene og slutter nu: Fyldestgjørelser i Kirken bør ikke afskaffes tvertimod Evangeliets udtrykkelige Ord og Kirkeforsamlingernes og Fædrenes Beslutninger; tvertimod bør de, som af Presten har faaet Afløsning, fuldbringe den paalagte Bod, idet de efterfølger hint Paulus's Ord

[1]) Se ovenf. S. 88, Anm. 2.

[Tit. 2, 14]: „Han, som gav sig selv hen for os, forat han maatte forløse os fra al Uretfærdighed og rense sig selv et Eiendomsfolk, nidkjært til gode Gjerninger."

8. Gud straffe disse ugudelige Sofister, som saa skammelig forvanske Guds Ord efter sine ganske og aldeles tomme Drømmerier! Hvilken retsindig Mand vil ikke oprøres ved saadan Skjændighed? „Christus siger: Omvender eder, Apostlerne prædiker Omvendelse; altsaa opveies de evige Straffe ved Skjærsildens Straffe, altsaa har Nøglemagten Befaling til at eftergive en Del af Skjærsildens Straffe, altsaa frikjøber Fyldestgjørelser fra Skjærsildens Straffe." Hvo har lært disse Æsler denne Dialektik? Men dette er hverken Dialektik eller Sofistik, men Sykofantik.[1]) Derfor anfører de dette Ord: „Omvender eder", forat de uerfarne, naar de hører et saadant Ord anført mod os, skal fatte den Mening, at vi afskaffer den hele Omvendelse. Ved disse Kunster forsøger de at fjerne Sjælene fra os og oppuste Hadet, at de uerfarne samtlige skal istemme det Skrig mod os, at saa fordærvelige Kjættere, som forkaster Omvendelsen, maa udryddes.

9. Men vi haaber, at disse Bagvaskelser vil lidet udrette hos retsindige Mænd. Og Gud vil ikke længe taale saa stor Uforskammethed og Ondskab. Slet sørger ogsaa den romerske Pave for sin Værdighed, naar han bruger saadanne Forsvarere, naar han overlader en saa vigtig Sag til disse Sofisters Dom. Thi da vi i Bekjendelsen har sammenfattet omtrent Summen af den hele kristelige Lære, skulde man til at dømme i saa store, saa mange og saa forskjellige Sager bruge Dommere, hvis Lære og Tro var mere prøvet, end disse Sofisters, som har skrevet denne Konfutation. Og dette skulde du, Campegius,[2]) som en viis Mand have sørget for, at hine ikke i saa vigtige Sager skulde skrive noget, som enten nu eller hos Efterkommerne skulde synes at kunne forringe den romerske Stols Anseelse. Dersom den romerske Stol mener, at det er billigt, at alle Folk skal erkjende den som Troens Lærerinde, bør den gjøre sig Umage for, at lærde og redelige Mænd udtaler sig om Religionssager. Thi hvad vil Verden dømme, naar engang vore Modstanderes Skrift vil blive bragt for Lyset? Hvad vil Efterkommerne dømme om disse Domme, fulde af Bagvaskelser? Du ser, Campegius, at dette er de sidste Tider, i hvilke Christus har forudsagt, at der vil være saare stor Fare for Religionen. I, altsaa, der ligesom skulde staa paa Vagt og styre Religionens Anliggender, I burde i disse Tider anvende særlig Klogskab og Omhu. Der er mange Mærker, som, hvis I ikke ser eder for, truer det romerske Kirkevæsen med en [stor og svar] Forandring. Og du feiler, dersom du mener, at det kun gjælder at holde Kirkerne fast ved Magt og Vold. Menneskene forlanger at blive undervist om Religionen. Hvor mange, mener du, er det vel ikke ei alene i Tyskland, men ogsaa i England, Spanien, Frankrige, Italien, ja endog i selve Byen Rom, som, fordi de ser, at der er opkommet Stridigheder om de vigtigste Anliggender, begynder paa en eller anden Vis at tvile og i Stilhed harmes over, at I vægrer eder for rigtig at undersøge og dømme angaaende disse saa høivigtige Ting, at I ikke bringer tvilende Samvittigheder til Klarhed, at I kun giver Befaling til, at vi skal undertrykkes og udryddes ved Vaabenmagt. Der er mange retsindige Mænd, hvem denne Tvil er bitrere end Døden. Du betænker ikke noksom, hvilken høivigtig Sag Religionen er, dersom du mener, at det er

---

[1]) D. e. ondskabsfuld og rænkefuld Fordreielse af Sandheden.

[2]) Kardinal Laurentius Campegius var Pavens Stedfortræder paa Rigsdagen i Augsburg.

en ringe Ængstelse, som retsindige Mænd føler, naar de paa en eller anden Maade begynder at tvile om en Troens Lærdom. Og denne Tvil kan ikke andet end føde det bitreste Had mod dem, som, mens de burde bringe Samvittighederne Lægedom, tvertimod søger ved sin Modstand at forhindre Sagens Opklarelse. Vi taler her ikke om, at I har at frygte for Guds Dom. Thi herom, mener man, bekymrer Paverne sig kun lidet, hvilke selv har Nøglerne ihænde og naturligvis kan aabne sig selv Himmelen, naar de vil. Vi taler om Menneskenes Domme og alle Folks lønlige Begjæringer, hvilke i denne Tid i Sandhed forlanger, at disse Sager maa blive saaledes undersøgte og afgjorte, at de fromme Sjæle kan blive helbredede og befriede for Tvil. Thi hvad der vil ske, naar hint Had engang er brudt løs mod eder, derom kan du, vise Mand, let dømme. Men I kan gjøre eder alle Folk forbundne ved denne Velgjerning, som alle fornuftige Mennesker anser for den høieste og største, naar I nemlig bringer de tvilende Samvittigheder Lægedom. Dette har vi ikke sagt af den Grund, at vi tviler om vor Bekjendelse. Thi vi ved, at den er sand, from og de fromme Samvittigheder tjenlig. Men det er troligt, at der findes mange hist og her, som er i Tvil om Sager af ikke ringe Betydning og dog ikke hører dygtige Lærere, der er istand til at bringe deres Samvittigheder Lægedom.

10. Men lad os vende tilbage til vort Forehavende! De af vore Modstandere anførte Skriftsteder taler slet ikke om de kanoniske Fyldestgjørelser og om Skolastikernes Meninger, da det er bekjendt, at disse ganske nylig er komne for Lyset. Derfor er det et rent Falskneri, naar de fordreier Skriften efter sine Meninger. Vi siger, at gode Frugter, gode Gjerninger hele Livet igjennem bør følge Boden, det er Omvendelsen eller Gjenfødelsen. Og der kan ikke være sand Omvendelse eller sand Sønderknuselse der, hvor ikke Kjødets Dødelse og gode Frugter følger med. Virkelig Forfærdelse, virkelige Sjælesmerter tillader ikke Legemet at føie Lysterne, og den sande Tro er ikke utaknemmelig mod Gud og foragter ikke Guds Befalinger. Kort sagt, der er ingen indre Bod, uden at den ogsaa udvortes føder Kjødets Spægelser. Og dette, siger vi, er det, Johannes mener, naar han siger [Matt. 3, 8]: „Bærer Omvendelsens værdige Frugter"; ligesaa Paulus, naar han siger [Rom. 6, 19]: „Fremstiller nu eders Lemmer til Retfærdigheds Tjeneste", ligesom han ogsaa et andet Sted [Rom. 12, 1] siger: „Fremstiller eders Legemer som et levende, helligt og Gud velbehageligt Offer" o. s. v. Og naar Christus [Matt. 4, 17] siger: „Omvender eder", taler han visselig om den hele Bod, om hele det nye Liv og dets Frugter; han taler ikke om hine hykkelske Fyldestgjørelser, om hvilke Skolastikerne opdigter, at de formaar at opveie Skjærsildens Straf eller andre Straffe, ogsaa da, naar de ydes af saadanne, som lever i Dødssynd.

11. Og der kan anføres mange Beviser for, at disse Skriftens Udsagn slet intet har at gjøre med de skolastiske Fyldestgjørelser. Hine foregiver, at Fyldestgjørelser er Gjerninger, hvortil man ikke er pligtig, men Skriften kræver i disse Skriftsteder Gjerninger, hvortil man er pligtig. Thi denne Christi Røst: „Omvender eder", er en Budets Røst. Fremdeles skriver vore Modstandere, at den skriftende ikke synder, om han vægrer sig for at overtage Fyldestgjørelserne, men at han vil komme til at bøde derfor i Skjærsilden. Nu er disse Skriftsprog: „Omvender eder, bærer Omvendelsens værdige Frugter, fremstiller eders Lemmer til Retfærdigheds Tjeneste", — ustridigen Bud, som gjælder dette Liv. Derfor kan man ikke dreie dem derhen, at de handler om Fyldestgjørelser, som man kan undslaa sig for. Thi man

kan ikke undslaa sig for Guds Bud. For det tredje: disse Fyldestgjørelser eftergives ved Afladen, som Kapitlet: „Quum ex eo de poenitentiis et remissionibus“[1]) lærer. Men Afladen løser os ikke fra hine Bud: „Omvender eder, bærer Omvendelsens værdige Frugter.“ Derfor er det klart, at hine Skriftens Udsagn bliver ilde fordreiede, naar de anvendes paa de kanoniske Fyldestgjørelser. Ser fremdeles, hvad Følgen heraf bliver! Er Skjærsildens Straffe Fyldestgjørelser eller snarere Fyldestlidelser, eller er Fyldestgjørelserne en Løskjøbelse fra Skjærsildens Straffe, mon disse Sprog da ogsaa byder, at Sjælene skal tugtes i Skjærsilden? Da dette nødvendigvis maa følge af vore Modstanderes Meninger, er disse Steder at fortolke paa en ny Maade: „Bærer Omvendelsens værdige Frugter, omvender eder“, det vil sige: lider Skjærsildens Straffe efter dette Liv. Men vi har ikke Lyst til at anvende flere Ord paa at gjendrive disse vore Modstanderes Taabeligheder. Thi det er en anerkjendt Sag, at Skriften taler om Gjerninger, hvortil man er forpligtet, om hele det nye Liv, ikke om disse af vore Modstandere omtalte Jagttagelser af Gjerninger, hvortil man ikke er pligtig. Og dog forsvarer de ved disse Opdigtelser Munkeordener, Salg af Messer og uendelige Jagttagelser, nemlig som Gjerninger, der gjør Fyldest, om ikke for Skylden, saa dog for Straffen.

12. Da de anførte Skriftsprog ikke siger, at de evige Straffe er at erstatte ved Gjerninger, hvortil man ikke er pligtig, paastaar vore Modstandere uden Grund, at hine Straffe erstattes ved kanoniske Fyldestgjørelser. Heller ikke har Nøglemagten Befaling til at forandre enkelte Straffe og eftergive en Del af Straffene. Thi hvor læser man dette i Skriften? Christus taler om Syndernes Forladelse, naar han siger [Matt. 18, 18]: „Hvadsomhelst I løser“ o. s. v.; men er Synden forladt, saa er den evige Død ophævet og det evige Liv gjengivet. Og ikke taler han i de Ord: „Hvadsomhelst I binder“ om at paalægge Straffe, men om at beholde deres Synder, som ikke omvender sig. Men Lombardus's Ytring om at eftergive en Del af Straffene er hentet fra de i Kirkelovene fastsatte Straffe; en Del af disse eftergav Presterne. Skjønt vi altsaa er af den Mening, at Boden maa bære gode Frugter til Guds Ære og formedelst hans Befaling, og gode Frugter har Guds Befaling, saasom sand Faste, sande Bønner, sande Almisser o. s. v., saa finder vi dog ingensteds i de hellige Skrifter, at evige Straffe ikke eftergives, uden formedelst Skjærsildens Straf eller kanoniske Fyldestgjørelser, det er, formedelst visse bestemte Gjerninger, hvortil man ikke er pligtig, eller at Nøglemagten har Befaling til at forandre Straffe eller eftergive en Del deraf. Dette skulde vore Modstandere have bevist.

13. Desuden er Christi Død ikke alene Fyldestgjørelse for Skylden, men ogsaa for den evige Død, ifølge hint Sted: „Død, jeg vil være din Pestilentse“ [Hos. 13, 14]. Hvad er det da for en gruelig Tale, at Christi Fyldestgjørelse løskjøber fra Skylden, men vore Straffe løskjøber fra den evige Død? Saa skulde da hint Ord: „Jeg vil være din Pestilentse“, være at forstaa ikke om Christus, men om vore Gjerninger, og det ikke om Gjerninger, der er befalede af Gud, men om nogle usle Jagttagelser, der er udtænkte af Mennesker! Og de skulde tilintetgjøre Døden, endog naar de fuldbringes under Dødssynd! Det er utroligt, med hvor stor Smerte vi beretter om disse vore Modstanderes Taabeligheder; hvo der overveier dem, kan ikke andet end harmes over disse djævelske Lærdomme, som Djævelen har

[1]) D. e. et Kap. i den romerske Kirkes Lovbog. Se ovenf. S. 67, Anm. 4.

udsaaet i Kirken for at undertrykke Kundskaben om Lov og Evangelium, om Bod og Levendegjørelse og Christi Velgjerninger. Thi om Loven taler de saaledes: Gud har nedladt sig til vor Svaghed, bestemt Menneskets et Maal paa det, hvortil det med Nødvendighed er forpligtet, hvilket er Jagttagelse af Budene, forat det af det øvrige, det er, af sine Overskudsgjerninger,[1]) kan gjøre Fyldest for sine Overtrædelser. Her opdigter de, at Mennesker saaledes kan opfylde Guds Lov, at de endog kan gjøre mere, end Loven kræver. Men Skriften vidner overalt med høi Røst, at vi er meget langt fra den Fuldkommenhed, som Loven kræver. Men de opdigter, at Guds Lov lader sig nøie med udvortes og borgerlig Retfærdighed; de ser ikke, at den kræver en sand Kjærlighed til Gud af ganske Hjerte o. s. v., at den fordømmer hele den onde Lyst i vor Natur. Derfor gjør ingen saa meget, som Loven kræver. Det er altsaa latterligt, at de opdigter, at vi kan gjøre mere. Thi skjønt vi kan gjøre udvortes Gjerninger, som ikke er befalede i Guds Lov, saa er det dog en tom og ugudelig Tillid, at Guds Lov dermed er fyldestgjort. Og sande Bønner, sande Almisser, sand Faste har Guds Befaling, og naar de har Guds Befaling, kan de ikke uden Synd undlades. Men forsaavidt som hine Gjerninger ikke er befalede i Guds Lov, men har en vis Form efter menneskelig Forskrift, forsaavidt er de Gjerninger, paabudne ved menneskelige Overleveringer, om hvilke Christus siger [Matt. 15, 9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud." Saaledes f. Eks. bestemte Fæster, som er anordnede ikke for at tæmme Kjødet, men forat man ved den Gjerning skal ære Gud, som Scotus[2]) siger, og kjøbe sig løs fra den evige Død. Ligesaa et vist Antal Bønner, et vist Maal Almisser, naar dette sker saaledes, at hint Maal er en Gudstjeneste af gjort Gjerning, der ærer Gud og løskjøber fra den evige Død. Thi de tillægger alt dette Kraft til at fyldestgjøre af gjort Gjerning, eftersom de lærer, at de er gyldige ogsaa hos dem, som befinder sig i Dødssynd. Endnu mere afvigende fra Guds Bud er Valfarter, af hvilke der er en stor Mangfoldighed; den ene gaar i fuld Rustning, den anden paa bare Fødder. Dette kalder Christus unyttige Gudstjenester; derfor kan de heller ikke tjene til at forsone Guds Vrede, som vore Modstandere siger. Og dog prydes disse Gjerninger med herlige Titler; man kalder dem Overskudsgjerninger, man tilskriver dem den Ære, at de er en Betaling for den evige Død. Saaledes foretrækkes de for Gjerninger, der er grundede i Guds Bud. Paa denne Maade fordunkles Guds Lov paa en dobbelt Maade, baade fordi man mener at have fyldestgjort Guds Lov ved udvortes og borgerlige Gjerninger, og fordi man tilføier menneskelige Overleveringer, hvis Gjerninger man foretrækker for den guddommelige Lovs Gjerninger.

14. Dernæst bliver ogsaa Bod og Naade fordunklet. Thi fra den evige Død bliver man ikke løskjøbt ved hint Vederlag af Gjerninger, fordi det er kraftløst og ikke her giver os nogen Forsmag paa Døden. Noget andet maa vi have at stille op mod Døden, naar den anfegter os. Thi ligesom Guds Vrede overvindes ved Troen paa Christus, saaledes overvindes ogsaa Døden ved Troen paa Christus. Ligesom Paulus siger [1 Kor. 15, 57]: „Gud være Tak, som giver os Seier ved vor Herre Jesus Christus!" Han siger ikke: som giver os Seier, naar vi stiller vore Fyldestgjørelser op mod Døden. Vore Modstandere beskjæftiger sig med ørkesløse

[1]) Se ovenf. S. 157, Anm. 2.
[2]) Se ovenf. S. 105, Anm. 2.

Spekulationer om Skyldens Forladelse og indser ikke, hvorledes i Skyldens Forladelse Hjertet bliver befriet fra Guds Vrede og fra den evige Død ved Troen paa Christus. Da nu Christi Død er Fyldestgjørelse for den evige Død, og da vore Modstandere selv indrømmer, at hine Fyldestgjørelses-Gjerninger er Gjerninger, hvortil vi ikke er pligtige, men menneskelige Overleveringers Gjerninger, om hvilke Christus siger [Matt. 15, 9], at de er en forgjæves Gudsdyrkelse, saa kan vi trygt paastaa, at kanoniske Fyldestgjørelser ikke efter guddommelig Ret er nødvendige til Forladelse af Skylden eller den evige Straf eller Skjærsildens Straf.

15. Men vore Modstandere indvender, at Hevn eller Straf hører med Nødvendighed til Boden, efterdi Augustin siger, at Boden er en straffende Hevn o. s. v. Vi indrømmer, at Hevn eller Straf er nødvendig i Boden, ikke som en Fortjeneste eller Betaling, som vore Modstandere udgiver Fyldestgjørelserne for at være, men Hevnen er efter Formen i Boden, det vil sige, fordi Gjenfødelsen selv sker under bestandig Dødelse af det gamle Væsen. Lad det længe nok være smukt sagt af Scotus, at Boden [poenitentia] betyder saa at sige Straffens Udholdelse [poenae tenentia]. Men om hvilken Straf, om hvilken Hevn taler Augustin? Ganske vist om den sande Straf, om den sande Hevn, nemlig om Sønderknuselsen, om de sande Rædsler. Og her udelukker vi heller ikke Legemets udvortes Dødelser, som følger med Sjælens sande Smerter. Høilig farer vore Modstandere vild, naar de mener, at de kanoniske Fyldestgjørelser med større Ret kan kaldes Straffe, end de sande Rædsler i Hjertet. Det er overmaade taabeligt at misbruge Navnet Straf ved at anvende det paa hine usle Fyldestgjørelser, ikke at henføre det til hine skrækkelige Samvittighedens Rædsler, hvorom David siger [Salme 18, 5. 2 Sam. 22, 5]: „Dødens Reb omspændte mig" o. s. v. Hvem vil ikke heller i Harnisk og Rustning søge hen til Jakobs Tempel eller Peters Kirke o. s. v., end udholde hin uudsigelig voldsomme Smerte, som selv almindelige Mennesker føler, naar deres Bod er sand?

16. Men, siger de, det sømmer sig for Guds Retfærdighed at straffe Synden. Han straffer visselig i Sønderknuselsen, naar han viser sin Vrede i hine Rædsler, som David udtaler det, naar han beder [Salme 6, 1]: „Herre, straf mig ikke i din Vrede!" Og Jeremias 10 [24]: „Tugt mig, Herre, dog med Maade, ikke i din Vrede, forat du ikke skal gjøre mig ganske ringe!" Her taler han visselig om de haardeste Straffe. Og vore Modstandere indrømmer, at Sønderknuselsen kan være saa stor, at der ikke behøves nogen Fyldestgjørelse. Med større Ret kaldes altsaa Sønderknuselsen en Straf, end Fyldestgjørelsen. Desuden er de hellige underkastede Døden og alle almindelige Trængsler, som Peter siger i sit første Brev, Kap. 4 [17]: „Thi Tiden er der, at Dommen skal begynde fra Guds Hus, men begynder den først fra os, hvad Ende vil det da faa med dem, som ikke tror Guds Evangelium?" Og omend disse Trængsler som oftest er Straffe for Synder, har de dog hos de fromme et andet, høiere Øiemed, nemlig at øve dem, at de under Anfegtelse skal lære at søge Guds Hjælp, at erkjende sine egne Hjerters Vantro, ligesom Paulus siger om sig selv 2 Kor. 1 [9]: „Ja, vi havde selv fældet den Dom hos os selv, at vi maatte dø, forat vi ikke skulde forlade os paa os selv, men paa Gud, som opvækker de døde." Og Esaias siger [26, 16]: „Herre, i Nøden søgte de dig; de udøste stille Bøn, da din Tugtelse kom over dem," det er: Trængsler er en Tugt, hvorved Gud øver de hellige. Fremdeles: Trængsler paalægges formedelst den forhaandenværende Synd, fordi de døder og udrydder den onde Begjærlighed i de hellige, forat de kan

blive fornyede i Aanden, som Paulus siger Rom. 8 [10]: „Legemet er dødt formedelst Synden", det er, det dødes formedelst den forhaandenværende Synd, som endnu er tilbage i Kjødet. Og Døden selv tjener til at ødelægge dette Syndens Kjød, forat vi skal opstaa som gandske nye Mennesker. Ei heller er der i den troendes Død, efterat han ved Troen har overvundet Dødens Rædsler, hin Brod og hin Fornemmelse af Vreden, hvorom Paulus taler [1 Kor. 15, 56]: „Dødens Brod er Synden, men Syndens Kraft er Loven." Hin Syndens Kraft, hin Fornemmelse af Vreden er, saalænge den er tilstede, i Sandhed en Straf; Døden uden hin Fornemmelse af Vreden er egentlig ikke Straf. Endvidere hører de kanoniske Fyldestgjørelser ikke til disse Straffe, saasom vore Modstandere siger, at ved Nøglemagten en Del af Straffene eftergives. Fremdeles eftergiver Nøglemagten efter deres Lære Fyldestgjørelserne og de Straffe, for hvis Skyld Fyldestgjørelserne finder Sted. Men det er en bekjendt Sag, at hine almindelige Trængsler ikke bliver ophævede ved Nøglemagten. Og hvis de vil have hine Ord forstaaede om disse Straffe, hvorfor tilføier de da, at man maa gjøre Fyldest i Skjærsilden?

17. De anfører mod os Adam og David, som blev straffet for Hors Skyld. Af disse Eksempler danner de en almindelig Regel, at ved Syndernes Tilgivelse de enkelte Synder har sine bestemte, tilsvarende timelige Straffe. Ovenfor er sagt, at de hellige udholder Straffe, som er Guds Gjerninger; de udholder Sønderknuselsen eller Samvittighedens Rædsler, de udholder ogsaa andre almindelige Trængsler. Saaledes udholder nogle særegne af Gud paalagte Straffe for Eksemplets Skyld. Og disse Straffe har intet med Nøglemagten at bestille, saasom Nøglemagten hverken kan paalægge eller eftergive dem, men Gud paalægger og eftergiver dem uden Nøglemagtens Tjeneste. Og ikke følger det som en almindelig Regel: David blev en særegen Straf paalagt; altsaa gives der foruden de almindelige Trængsler en anden Straf i Skjærsilden, i hvilken de enkelte Synder har sine tilsvarende Grader. Hvor lærer Skriften dette, at vi ikke kan blive befriede fra den evige Død uden ved hint Vederlag af visse Straffe foruden de almindelige Trængsler? Derimod lærer den særdeles ofte, at Syndernes Forladelse bliver os til Del uforskyldt formedelst Christus, at Christus er Syndens og Dødens Overvinder. Derfor maa man ikke sætte Fyldestgjørelsens Fortjeneste som en Lap derpaa. Og om der end er Trængsler tilbage, saa forklarer den dog disse at være Dødelser af den forhaandenværende Synd, ikke Vederlag eller Betaling for den evige Død. Job undskyldes med, at han ikke bliver plaget for forbigangne onde Gjerninger. Derfor er Trængsler ikke altid Straffe eller Tegn paa [Guds] Vrede. Ja, bange Samvittigheder bør belæres om, at Trængslerne har andre, høiere Øiemed, forat de ikke skal mene, at de bliver forkastede af Gud, naar de i sine Trængsler ikke ser andet end Straf og Guds Vrede. Man bør betænke de andre, høiere Hensigter, at Gud gjør en fremmed Gjerning, forat han kan gjøre sin egen Gjerning, som Esaias 28 [21] lærer i en lang Tale. Og da Disciplene spurgte om den blinde, hvo der havde syndet, svarer Christus, Joh. 9 [2. 3], at Aarsagen til Blindheden var ikke nogen Synd, men at Guds Gjerninger skulde blive aabenbarede paa ham. Og hos Jeremias [49, 12] siges det: „Se, de, hvem det ikke tilkom at drikke Bægeret, skal drikke" o. s. v., ligesom Profeterne, Johannes den Døber og andre hellige blev dræbte. Derfor er Trængsler ikke altid Straffe for visse begangne Synder, men de er Guds Gjerninger, bestemte til vor Nytte, og forat Guds Kraft skal blive klarere erkjendt i

vor Svaghed. Saaledes siger Paulus [2 Kor. 12, 9]: „Guds Kraft fuldkommes i min Skrøbelighed.“ Derfor skal vore Legemer efter Guds Vilje være Ofre til at bevise vor Lydighed, ikke til at være et Vederlag for den evige Død, for hvilken Gud har en anden Betaling, nemlig sin Søns Død. Og i denne Mening forklarer Gregor[1]) ogsaa Davids Straf, naar han siger: „Naar Gud for hin Synds Skyld havde truet ham med, at han saaledes skulde ydmyges af sin Søn [Absalon], hvorfor opfyldte han da sin Trusel mod ham, efterat Synden var forladt? Her er at svare: Hin Syndsforladelse skete, forat Manden ikke skulde blive hindret i at gribe det evige Liv. Men hin Fuldbyrdelse af Truselen fulgte paa, forat Mandens Fromhed ogsaa ved hin Ydmygelse skulde blive øvet og prøvet. Saaledes har Gud ogsaa formedelst Synden paalagt Menneskет Legemets Død og ikke borttaget den efter Syndernes Forladelse, til Retfærdigheds Øvelse, nemlig forat deres Retfærdighed, som helliggjøres, skal blive øvet og prøvet.“

18. Men de almindelige Ulykker bliver ikke egentlig borttagne ved hine kanoniske Fyldestgjørelses-Gjerninger, det er, ved hine i menneskelige Overleveringer begrundede Gjerninger, der, som de selv siger, virker saa kraftigt af gjort Gjerning, at de, om de end sker under Dødssynd, dog løskjøber fra Straffe. Og naar man anfører mod os hint Paulus's Udsagn: „Dersom vi dømte os selv, blev vi ikke dømte af Herren“ [1 Kor. 11, 31], saa maa det Ord „dømme“ forstaaes om den hele Bod og de skyldige Frugter, ikke om Gjerninger, hvortil vi ikke er skyldige. Vore Modstandere bøder for sin Ringeagt for Sprogvidenskaben, naar de mener, „at dømme [sig selv]“ er det samme som i fuld Rustning at gjøre Valfart til den hellige Jakob eller lignende Gjerninger. At „dømme [sig selv]“ betegner den hele Bod, det betegner at fordømme [sine] Synder. Men denne Fordømmelse sker i Sandhed i Sønderknuselsen og Livets Forandring. Hele Boden, Sønderknuselsen, Troen, de gode Frugter opnaar, at Straffe og offentlige og private Ulykker bliver formildede, ligesom Esaias i det første Kap. [V. 16–19] lærer: „Holder op at gjøre ondt, lærer at gjøre godt o. s. v.; om eders Synder er som Purpur, skal de blive hvide som Sne; er I villige og hører, skal I æde Landets gode Ting.“ Og ikke maa et saa vigtigt og trøsteligt Skriftord overføres fra den hele Bod og fra pligtige eller af Gud befalede Gjerninger til Fyldestgjørelser og Gjerninger, som er grundede i menneskelige Overleveringer. Og det er nyttigt at lære, at almindelige Ønder bliver formildede ved vor Bod og ved Bodens sande Frugter, ved gode Gjerninger, gjorte af Troen, ikke, som hine opdigter, gjorte under Dødssynd. Hid hører Niniviternes Eksempel, som ved sin Bod — vi taler om den hele — blev forligte med Gud og opnaaede, at deres Stad ikke blev ødelagt.

19. Men hvad det angaar, at Fædrene omtaler Fyldestgjørelsen, at Kirkeforsamlingerne har givet Love derom, da har vi ovenfor sagt, at dette har været en kirkelig Tugt, anordnet for Eksemplets Skyld. Og ikke mente de, at denne Tugt var nødvendig enten til Skyldens eller Straffens Eftergivelse. Thi naar nogle blandt dem har omtalt Skjærsilden, saa forklarer de den selv ikke som et Vederlag for den evige Straf, ikke som en Fyldestgjørelse, men som en Renselse af ufuldkomne Sjæle. Saaledes siger Augustin, at de tilgivelige Synder bliver opbrændte, det er, at Mistilliden til Gud og andre lignende Rørelser bliver dødede. Undertiden overfører de kirkelige Skribenter Ordet Fyldestgjørelse fra selve Skikken eller den ydre Handling til at

[1]) Gregor den store, Biskop i Rom, død 604.

betegne den sande Dødelse. Saaledes siger Augustin: „Den sande Fyldestgjørelse er at udrydde Syndens Aarsager, det er, at døde Kjødet, at tæmme Kjødet, ikke forat de evige Straffe dermed skulde betales, men forat ikke Kjødet skal drage hen til Synden. Saaledes siger Gregor om Tilbagegivelsen [af fremmed Gods], at vor Bod er falsk, naar vi ikke fyldestgjører dem, hvis Gods vi har bemægtiget os. Thi den, som endnu stjæler, har ingen sand Bedrøvelse over at have stjaalet eller røvet. Thi saa længe er han en Tyv eller Røver, som han er i uretfærdig Besiddelse af fremmed Gods. Hin borgerlige Fyldestgjørelse er nødvendig, fordi der staar skrevet [Efes. 4, 28]: „Den, som stjæler, stjæle ikke fremdeles!“ Ligeledes siger Chrysostomus: „I Hjertet Sønderknuselse, i Munden Bekjendelse, i Gjerningen fuldkommen Ydmygelse.“ Dette beviser intet mod os. Gode Gjerninger maa følge paa Boden; Boden maa være ikke Hykleri, men det hele Livs Forandring til det bedre. Ligesaa skriver Fædrene, at det er tilstrækkeligt, naar hin offentlige eller høitidelige Bod, angaaende hvilken Kirkelovene om Fyldestgjørelser er givne, finder Sted engang i Livet. Heraf kan man skjønne, at de mente, at hine Love ikke er nødvendige til Syndernes Forladelse. Thi foruden hin offentlige Bod vil de ofte ellers have Bod, hvor de ikke kræver kanoniske Fyldestgjørelser.

20. Konfutationens Fabrikanter skriver, at man ikke maa taale, at Fyldestgjørelserne bliver afskaffede mod Evangeliets klare Ord. Vi har derfor hidindtil vist, at hine kanoniske Fyldestgjørelser, det er, hine ikkepligtige Gjerninger, som skal gjøres til Vederlag for Straffen, ikke har Evangeliets Befaling. Sagen selv beviser dette. Dersom Fyldestgjørelses-Gjerninger er Gjerninger, hvortil man ikke er skyldig, hvorfor henviser de da til Evangeliets klare Ord? Thi dersom Evangeliet befalede, at Straffe skulde opveies ved saadanne Gjerninger, saa vilde de dermed være skyldige Gjerninger. Men de taler saa for at kaste de uvidende Blaar i Øinene og henviser til Vidnesbyrd, som taler om skyldige Gjerninger, da de dog selv i sine Fyldestgjørelser foreskriver Gjerninger, hvortil man ikke er skyldig. Ja, de indrømmer selv i Skolerne, at man uden Synd kan undslaa sig for Fyldestgjørelserne. Falskelig skriver de derfor her, at vi ved Evangeliets klare Ord nødes til at overtage hine kanoniske Fyldestgjørelser.

21. Forøvrigt har vi allerede ofte erklæret, at Boden maa frembringe gode Frugter, og hvad der er gode Frugter, lærer Budene os, nemlig Paakaldelse, Taksigelse, Evangeliets Bekjendelse, at forkynde Evangeliet, at adlyde Forældre og Øvrighed, at røgte sit Kald, ikke at slaa ihjel, ikke at nære Had, men være forsonlig, at give de fattige, hvad vi efter vor Formue kan, ikke at bedrive Utugt, ikke at bedrive Hor, men at tæmme og tøile, spæge Kjødet, — ikke til Vederlag for den evige Straf, men for ikke at føie Djævelen, for ikke at bedrøve den Helligaand, — ligesaa at tale Sandhed. Disse Frugter har Guds Befaling og maa ske for Guds Æres og Befalings Skyld; de har ogsaa sin Løn. Men at de evige Straffe ikke eftergives uden formedelst Vederlag ved Jagttagelsen af visse Overleveringer eller ved Skjærsilden, det lærer ikke Skriften. Aflad var tilforn en Eftergivelse af hine offentlige Jagttagelser, forat ikke Menneskene skulde blive altfor meget besværede. Naar nu Fyldestgjørelser og Straffe kan eftergives ved menneskelig Myndighed, saa er altsaa hint Vederlag ikke nødvendigt efter guddommelig Ret; thi den guddommelige Ret ophæves ikke ved menneskelig Myndighed. Da nu hertil kommer, at hin Skik af sig selv er gaaet af Brug, og det uden at Biskoperne har gjort nogen Indsigelse derimod, saa behøver man

ikke hine Eftergivelser. Imidlertid er Navnet „Aflad" blevet tilbage. Og som man har forstaaet Fyldestgjørelserne ikke om en kirkelig Tugt, men om et Vederlag for Straffen, saaledes har man falskelig opfattet Afladen saaledes, at den skulde befri Sjælene fra Skjærsilden. Men Nøgleembedet har kun Magt til at binde og løse paa Jorden efter hint Ord: „Hvad du binder paa Jorden, skal være bundet i Himlene, og hvad du løser paa Jorden, skal være løst i Himlene" [Matt. 16, 19]. Og, som vi ovenfor har sagt, har Nøgleembedet heller ikke Magt til at paalægge Straffe eller anordne Gudstjenester, men det har kun Befaling til at forlade dem, som omvender sig, deres Synder, og at iretteſætte og udelukke dem, som ikke vil omvende sig. Thi ligesom „at løse" betyder at forlade Synd, saaledes betyder „at binde" ikke at forlade Synd. Thi Christus taler om det aandelige Rige. Og det er Guds Befaling, at Evangeliets Tjenere skal afløse dem, som omvender sig, efter hint Ord: „Magt er given os til Opbyggelse" [2 Kor. 10, 8]. Derfor er Forbehold af Tilfælde[1]) en Sag, som tilhører den udvortes Tugt. Det er nemlig et Forbehold af kirkelig Straf, ikke noget Forbehold af Skyld for Gud hos dem, som i Sandhed omvender sig. Derfor dømmer vore Modstandere ret, naar de bekjender, at i Dødsstunden maa hint Forbehold af Tilfælde ikke være til Hinder for Afløsning.

22. Vi har saaledes fremstillet Summen af vor Lære om Boden, om hvilken vi ved for vist, at den er from og gavnlig for oprigtige Sjæle. Og dersom retsindige Mænd vil sammenholde vor Lære med vore Modstanderes høist forvirrede Undersøgelser, vil de klart se, at vore Modstandere har forbigaaet Læren om den retfærdiggjørende og de fromme Hjerter trøstende Tro. De vil ogsaa se, at vore Modstandere opdigter meget om Angerens Fortjeneste, om hin endeløse Opregning af Overtrædelser, om Fyldestgjørelser, hvilket alt, som man siger, hverken hører hjemme i Himmelen eller paa Jorden, og som vore Modstandere ikke engang selv kan tilstrækkelig forklare.

Syvende Artikel. (Konf. Art. 13.)

Om Sakramenternes Tal og Brug.

1. I den trettende Artikel billiger vore Modstandere, at vi siger at Sakramenterne ikke er blot Bekjendelsestegn blandt Menneſtene, som nogle opdigter, men meget mere er Tegn og Vidnesbyrd om Guds Vilje mod os, ved hvilke Gud bevæger Hjerterne til at tro. Men her forlanger de af os, at vi ogsaa skal tælle syv Sakramenter. Vi mener, at det er Opgaven, at de i Skriften anordnede Ting og Ceremonier, saamange som de monne være, ikke bliver forsømte. Og ikke anser vi det meget magtpaaliggende, om for Undervisningens Skyld nogle tæller saa, andre saa, naar de dog paa rette Maade bevarer de Ting, som er overantvordede os i Skriften. Heller ikke har de gamle tællet ens.

2. Naar vi med Navnet „Sakramenter" betegner de Kirkeskikke, som har Guds Befaling, og hvortil der er føiet Forjættelse om Naade, da er det let at skjønne, hvilke der egentlig er Sakramenter. Thi Kirkeskikke, der er indstiftede af Mennesker, vil paa denne Maade ikke kunne blive Sakramenter i egentlig Forstand. Det tilkommer nemlig ikke menneskelig Myndighed at forjætte Naade. Derfor er de Tegn, der er indstiftede uden Guds

[1]) Se herom ovenf. S. 158, Anm. 2.

Befaling, ikke sikre Tegn paa Naaden, om de end maaske belærer de vanknndige eller giver dem nogen Paamindelse. I Sandhed Sakramenter er derfor Daaben, Herrens Nadver (og Afløsningen, som er Bodens Sakrament.[1]) Thi disse Skikke har Guds Befaling og en Forjættelse om Naade, som hører det nye Testamente til. Hjerterne maa nemlig, naar vi bliver døbte, naar vi æder Herrens Legeme, naar vi bliver afløste, være fast forsikrede om, at Gud i Sandhed tilgiver os for Christi Skyld. Og Hjerterne bevæger Gud paa en Gang ved Ord og ved Handling, at de skal tro og annamme Troen, som Paulus siger [Rom. 10, 17]: „Troen kommer af Hørelsen." Men ligesom Ordet trænger ind i Øret for at træffe Hjertet, saaledes falder Handlingen selv i Øiet for at bevæge Hjertet. Ordets og Handlingens Virkning er den samme, ligesom Augustin træffende har sagt, at Sakramentet er det synlige Ord, fordi Handlingen opfattes gjennem Øiet og er ligesom et Billede af Ordet, idet den betegner det samme som Ordet. Derfor er begges Virkning den samme.

3. Konfirmationen og den sidste Olje er Skikke, som vi har modtaget af Fædrene, og som ikke engang Kirken kræver som nødvendige til Salighed, fordi de ikke har Guds Befaling. Derfor er det ikke unyttigt, at adskille disse Skikke fra de foregaaende, som har Guds udtrykkelige Befaling og en klar Forjættelse om Naade.

4. Ved Præstedømmet forstaar vore Modstandere ikke det Embede, at forkynde Ordet og række Sakramenterne til andre, men de forstaar derved Offertjenesten, som om der i det nye Testamente maatte være et nyt Præstedømme, ligt det levitiske, hvilket skulde ofre for Folket og fortjene andre Syndernes Forladelse. Vi lærer, at det Offer, Christus bragte ved sin Død paa Korset, har været fyldestgjørende for den hele Verdens Synder, og at der ikke ydermere tiltrænges andre Ofre, som om hint ikke havde været fyldestgjørende for vore Synder. Derfor retfærdiggjøres Menneskene ikke formedelst noget andet Offer, men formedelst hint ene Christi Offer, naar de tror, at de er gjenløste ved hint Offer. Derfor kaldes Præsterne ikke til, ligesom under Loven, at bringe noget Offer for Folket for ved det at erhverve Folket Syndernes Forladelse; men de kaldes til at lære Evangeliet og række Folket Sakramenterne. Og ikke har vi et andet Præstedømme, ligt det levitiske, som Brevet til Hebræerne tilstrækkelig lærer. Men dersom Embedet forstaaes om Ordets Tjeneste, saa skulde vi ikke være uvillige til at kalde Embedet et Sakramente. Thi Ordets Tjeneste har Guds Befaling, har ogsaa herlige Forjættelser, Rom. 1 [16]: „Evangelium er en Guds Kraft til Saliggjørelse for hver den, som tror." Ligesaa Es. 55 [11]: „Mit Ord, som udgaar af min Mund, det skal ikke vende tomt tilbage til mig, men det skal gjøre, hvad jeg behager" o. s. v. Dersom Embedet forstaaes paa denne Maade, er vi heller ikke uvillige til at kalde Haandspaalæggelsen et Sakramente. Thi Kirken har Befaling til at beskikke Tjenere, hvorover vi bør være meget taknemmelige, efterdi vi ved, at Gud billiger hin Tjeneste og er virksom nærværende i Tjenesten. Og det er godt, saa meget, som ske kan, at prise

[1]) Naar her, ligesom ovenf. S. 154. 159, ogsaa Afløsningen kaldes et „Sakramente" er dette Ord taget i en videre og mere ubestemt Betydning, hvorefter det betegner, hvad der er grundet i guddommelig Anordning og forbundet med guddommelig Forjættelse. Hvor Ordet bruges i sin mere bestemte Betydning, hører til Sakramentet ogsaa et af Gud anordnet synligt Element og en med dette forenet, af den modtagendes Tro uafhængig usynlig Gave; i denne Betydning er kun Daaben og Nadveren Sakramenter.

og berømme Ordets Tjeneste paa enhver Maade imod de fanatiske Mennesker, som drømmer om, at den Helligaand gives ikke gjennem Ordet, men formedelst visse selvvalgte Forberedelser, ved at sidde ørkesløse, tause, paa mørke Steder, ventende paa Oplysning, ligesom fordum Entusiasterne[1]) lærte, og nu Gjendøberne lærer.

5. Egteskabet er ikke først indstiftet i det nye Testamente, men straks i Begyndelsen ved Menneskeslegtens Skabelse. Men det har Guds Befaling, har ogsaa Forjættelser, som rigtignok ikke egentlig tilhører det nye Testamente, men meget mere det legemlige Liv. Hvis derfor nogen vil kalde det et Sakramente, bør han dog adskille det fra hine foregaaende, som ret egentlig er det nye Testamentes Tegn og er Vidnesbyrd om Naade og Syndernes Forladelse. Men dersom Egteskabet derfor skal have Navn af et Sakramente, fordi det har Guds Befaling, saa kunde ogsaa mangen anden Stand eller Embede, som har Guds Befaling, kaldes et Sakramente, saasom Øvrigheden.

6. Endelig, saafremt der til Sakramenter skal regnes alle Ting, som har Guds Befaling, og hvortil der er lagt Forjættelser, hvorfor tilføier vi ikke Bønnen, som da med største Ret kan kaldes et Sakramente? Thi den har baade Guds Befaling og mange Forjættelser, og naar den bliver stillet iblandt Sakramenterne som paa et mere udmerket Sted, inbyder den Menneskene til at bede. Her kunde man ogsaa nævne Almisser, ligesaa Trængsler, som ligeledes er Tegn, hvortil Gud har lagt Forjættelser. Men vi vil ikke dvæle herved; thi ingen forstandig Mand fører stor Trætte om et Tal eller et Navn, naar dog hine Ting beholdes, som har Guds Befaling og Forjættelser.

7. Det er mere fornødent at vide, hvorledes man skal bruge Sakramenterne. Her fordømmer vi den hele Sværm af skolastiske Lærere, som lærer, at Sakramenterne meddeler Naade af gjort Gjerning, uden nogen god Rørelse hos den modtagende, naar han kun ikke „slaar Skodde for Døren“[2]). Det er ligefrem en jødisk Mening at holde for, at vi retfærdiggjøres ved en Ceremoni, uden nogen god Rørelse i Hjertet, det er, uden Tro. Og dog bliver denne ugudelige og fordærvelige Mening i hele det pavelige Rige foredragen af de mest anseede Lærere. Paulus erklærer sig høit og lydelig derimod og siger [Rom. 4, 9 flg.], at Abraham ikke blev retfærdiggjort ved Omskjærelsen, men at Omskjærelsen var et Tegn, givet til Troens Øvelse. Saaledes lærer vi, at ved Brugen af Sakramenterne maa Troen komme til, — den Tro, som tror hine Forjættelser og modtager de forjættede Ting, som der i Sakramentet bydes. Og Grunden er klar og uomstødelig. Forjættelsen er unyttig, medmindre den annammes i Tro. Men Sakramenterne er Tegn paa Forjættelserne. Derfor maa ved Brugen Troen komme til. Naar nogen altsaa bruger Herrens Nadver, da skal han bruge den saaledes. Efterdi det er det nye Testamentes Sakramente, som Christus tydelig siger [Luk. 22, 20], derfor skal han være forsikret om, at de i det nye Testamente forjættede Ting, nemlig Syndernes naadige Forladelse, [deri] tilbydes ham. Og denne Ting skal han annamme ved Troen, opreise sin ængstede Samvittighed og holde for, at disse Vidnesbyrd ikke er bedragelige,

[1]) Entusiasterne, eller, som de ogsaa kaldtes, Messalianerne, Eucheterne, var en sværmersk Sekt i det 4de Aarh., som roste sig af guddommelige Aabenbaringer og foragtede de ydre Naademidler og den offentlige Gudstjeneste.

[2]) D. e. forsætlig, med velberaad Hu lægger nogen Hindring i Veien for Sakramentets Naadevirkning. Se ovenf. S. 60, Anm. 6.

men ligesaa visse, som om Gud ved et nyt Mirakel fra Himmelen lovede, at han vilde tilgive. Men hvad kunde saadanne Mirakl : og Løfter gavne den, som ikke troede? Vi taler nemlig her om den særlige Tro, som tror den nærværende Forjættelse, som ikke blot i Almindelighed tror, at der er en Gud til, men ogsaa tror, at Syndernes Forladelse tilbydes. Denne Brug af Sakramentet trøster de fromme og ængstede Hjerter.

8. Men hvor megen Misbrug hin fanatiske Mening om gjort Gjerning, uden nogen god Rørelse hos den modtagende, har fremkaldt i Kirken, det kan ingen med Ord udsige. Heraf er denne grænseløse Vanhelligelse af Messen opkommen; men om den vil vi tale mere nedenfor. Og af de gamle Skribenter kan ikke en Stavelse anføres, som skulde støtte Skolastikerne i dette Stykke. Ja Augustin siger tvertimod, at Troen ved [Brugen af] Sakramentet, ikke Sakramentet selv retfærdiggjør. Og bekjendt er Paulus's Ord [Rom. 10, 10]: „Med Hjertet tror man til Retfærdighed."

(Konf. Art. 14. Om den kirkelige Embedsstand.)

9. Den fjortende Artikel, i hvilken vi siger, at ingen uden at være rettelig kaldet, maa tilstedes Forvaltningen af Sakramenterne og Ordet i Kirken, antager de, — dog paa det Vilkaar, at vi bruger den kanoniske Ordination. Om denne Sag har vi ofte paa denne Rigsdag bevidnet, at vi af ganske Hjerte ønsker at bevare den kirkelige Retsorden og Embedsgraderne i Kirken, skjønt de er blevne indførte ved menneskelig Autoritet. Thi vi ved, at den kirkelige Orden i en god og nyttig Hensigt af Fædrene er fastsat paa den Maade, som de gamle Kirkelove foreskriver. Men Biskoperne enten tvinger vore Præster til at forkaste og fordømme den Lærdom, som vi har bekjendt, eller de dræber de ulykkelige og uskyldige med ny og uhørt Grusomhed. Disse Aarsager hindrer vore Præster fra at anerkjende disse Biskoper. Saaledes er Biskopernes Grumhed Aarsag til, at her og der den kanoniske Orden bliver opløst, hvilken vi høilig ønskede at bibeholde. Selv saar de se til, hvorledes de kan gjøre Gud Regnskab, fordi de søndersplitter Kirken. Vore Samvittigheder staar i denne Sag ikke i nogen Fare; thi, da vi ved, at vor Bekjendelse er sand, from og almenkristelig, saa tør vi ikke bifalde deres Grumhed, som forfølger denne Lære. Og vi ved, at Kirken er hos dem, som lærer Guds Ord ret og rettelig forvalter Sakramenterne, ikke hos hine, som ikke alene ved Forordninger søger at udrydde Guds Ord, men endog dræber dem, som lærer, hvad ret og sandt er, dem, mod hvem selve Kirkelovene, om de og i noget Stykke forser sig mod dem, ikke udtaler sig med saadan Strenghed. Nu vil vi atter her have bevidnet, at vi gjerne vil bibeholde den kirkelige og kanoniske Orden, naar kun Biskoperne vil ophøre med at rase mod vore Kirker. Denne vor Vilje skal undskylde os baade for Gud og hos alle Folk til alle Tider, at man ikke skal kunne tilregne os, at Biskopernes Anseelse svækkes, naar Folk faar læse og høre, at vi ved Bøn har søgt at afvende Biskopernes uretfærdige Grumhed uden dog at opnaa, hvad billigt var.

Ottende Artikel. (Konf. Art. 15.)

Om de menneskelige Overleveringer i Kirken.

1. I den femtende Artikel antager de den første Del, i hvilken vi siger, at de Kirkestikke bør iagttages, som kan iagttages uden Synd og tjener til Fred og god Orden i Kirken. Den anden Del fordømmer de aldeles, i

hvilken vi siger, at de menneskelige Vedtægter, som er bestemte til at forsone Gud, til at fortjene Naaden og gjøre Fyldest for Synderne, strider mod Evangeliet. Skjønt vi i selve Bekjendelsen i Artikelen om Forskjel paa Spiser har talt udførlig nok om Overleveringerne, saa maa vi dog her kortelig gjentage et og andet.

2. Troede vi end, at vore Modstandere med andre Grunde vilde forsvare de menneskelige Overleveringer, saa troede vi dog ikke, at de vilde fordømme denne Artikel: at vi ikke fortjener Syndernes Forladelse eller Naade ved Fagttagelse af menneskelige Overleveringer. Efterat altsaa denne Artikel er fordømt, er Sagen for os let og simpel. Nu judaiserer vore Modstandere aabenbart; nu begraver de aabenbart Evangeliet under djævelske Lærdomme. Thi da kalder Skriften Overleveringerne „Djævles Lærdomme“ [1 Tim. 4, 1], naar der læres, at de er Øvelser, nyttige til at fortjene Syndernes Forladelse og Naade. Thi da fordunkler de Evangeliet, Christi Velgjerning og Troens Retfærdighed. Evangeliet lærer, at vi ved Troen for Christi Skyld uforskyldt modtager Syndernes Forladelse og bliver forligte med Gud. Vore Modstandere derimod sætter en anden Midler, nemlig disse Overleveringer. Formedelst disse vil de opnaa Syndernes Forladelse; ved disse vil de forsone Guds Vrede. Men Christus siger tydelig [Matt. 15, 9]: „De dyrker mig forgjæves ved Menneskebud.“

3. Vi har ovenfor udførlig vist, at Menneskene retfærdiggjøres ved Troen, naar de tror, at de har en forsonet Gud ikke formedelst sine Gjerninger, men uforskyldt formedelst Christus. Vist er det, at dette er Evangeliets Lære, efterdi Paulus tydelig siger Efes. 2 [8. 9]: „Af Naade er I frelste ved Troen, og det ikke af eder; Guds er Gaven, ikke af Gjerninger.“ Nu siger hine, at Menneskene fortjener Syndernes Forladelse ved disse menneskelige Fagttagelser. Hvad er dette andet, end ved Siden af Christus at sætte en anden Retfærdiggjører, en anden Midler? Paulus siger Gal. 5 [4]: „I har intet med Christus at gjøre, I, som vil retfærdiggjøres ved Loven“; det er, dersom I mener, at I ved Lovens Fagttagelse fortjener at agtes retfærdige for Gud, vil Christus intet gavne eder; thi hvortil behøver de Christus, som mener, at de er retfærdige ved sin egen Lovopfyldelse? Gud har fremstillet Christus, fordi han formedelst denne Midler, ikke formedelst vore retfærdige Gjerninger vil være os naadig. Men de mener, at Gud er forsonet, naadig formedelst Overleveringerne og ikke formedelst Christus. De røver altsaa Christus hans Ære som Midler. Og ikke er der nogen Forskjel mellem vore Overleveringer og de mosaiske Ceremonier, hvad denne Sag angaar. Derfor fordømmer Paulus de mosaiske Ceremonier saavelsom de menneskelige Overleveringer, fordi de ansaaes for at være Gjerninger, som skulde forhverve Retfærdighed for Gud. Saaledes blev Christi Fortjeneste og Troens Retfærdighed fordunklet. Derfor skaffer han Loven og Overleveringerne tilside og siger bestemt, at ikke formedelst disse Gjerninger, men formedelst Christus er Syndernes Forladelse forjættet uforskyldt, kun at vi modtager den ved Troen. Thi Forjættelsen modtages ikke uden ved Troen. Naar vi altsaa ved Troen annammer Syndernes Forladelse, naar vi ved Troen har en naadig Gud formedelst Christus, saa er det en Vildfarelse og Ugudelighed at antage, at vi ved disse Fagttagelser fortjener Syndernes Forladelse. Dersom nogen her vil sige, at vi ikke fortjener Syndernes Forladelse, men at vi, naar vi først er retfærdiggjorte, ved disse Overleveringer fortjener Naade, saa vidner Paulus atter høit og lydelig herimod [Gal. 2, 17], idet han siger, at Christus vilde

være en Syndens Tjener, saafremt man efter Retfærdiggjørelsen skulde mene, at vi fra den Stund af ikke agtes retfærdige formedelst Christus, men først maa ved andre Fagttagelser gjøre os fortjente til at agtes retfærdige. Ligesaa [Gal. 3, 15]: „Ingen lægger noget til [et Menneskes Testament.“ Altsaa maa der heller ikke til Guds Testament, som forjætter, at han formedelst Christus vil være os naadig, lægges til, at vi først ved disse Fagttagelser maa gjøre os fortjente til at agtes velbehagelige og retfærdige.

4. Dog, hvortil behøves mange Ord? Ingen Overlevering er af de hellige Fædre indført i den Hensigt at fortjene Syndernes Forladelse eller Retfærdighed; men de er indførte for god Ordens og Roligheds Skyld i Kirken. Og sæt, at nogen vilde indføre visse Gjerninger til at fortjene Syndernes Forladelse eller Retfærdighed, — hvorledes vil han da kunne vide, at hine Gjerninger behager Gud, naar han ikke har Guds Ords Vidnesbyrd? Hvorledes vil han forvisse andre om Guds Vilje uden Guds Ord og Befaling? Forbyder han ikke overalt i Profeterne at indføre særegne Dyrkelser uden hans Befaling? Ezek. 20 [18. 19] staar der skrevet: „Vandrer ikke i eders Fædres Bud og holder ikke deres Love og besmitter eder ikke med deres væmmelige Afguder. Jeg er Herren, eders Gud, vandrer i mine Bud og tager vare paa mine Love og holder dem!“ — Saafremt Mennesker har Lov til at indføre Dyrkelser, og de ved disse Dyrkelser fortjener Naade, saa maa man ogsaa give alle Hedningers Dyrkelser, give de af Jeroboam [1 Kong. 12, 26 flg.] og andre udenfor Loven indførte Dyrkelser sit Bifald. Thi hvad Forskjel er der? Dersom vi har Lov til at indføre Dyrkelser, tjenlige til at forhverve Naade eller Retfærdighed, hvorfor har da ikke Hedninger og Israeliter Lov til det samme? Derfor er Hedningernes og Israeliternes Dyrkelser forkastede, fordi de mente, at de ved dem fortjente Syndernes Forladelse og Retfærdighed, og ikke kjendte Troens Retfærdighed. Endelig, hvorfra henter vi Forvisningen om, at de af Mennesker uden Guds Befaling indførte Dyrkelser retfærdiggjør, da man dog ikke uden Guds Ord med Bestemthed kan sige noget om Guds Vilje? Hvad, om Gud ikke billiger disse Dyrkelser? Hvorledes paastaar da Modstanderne, at de retfærdiggjør? Uden Guds Ord og Vidnesbyrd kan man ikke paastaa det. Og Paulus siger [Rom. 14, 23]: „Alt det, som ikke er af Tro, er Synd.“ Da nu disse Dyrkelser ikke har noget Vidnesbyrd i Guds Ord, maa Samvittigheden nødvendigvis tvile, om de behager Gud.

5. Og hvortil behøves der mange Ord i en saa klar Sag? Dersom vore Modstandere hævder disse menneskelige Dyrkelser som fortjenende Retfærdiggjørelse, Naade, Syndernes Forladelse, saa opretter de ligefrem Antikristens Rige. Thi Antikristens Rige er en ny Gudsdyrkelse, udtænkt af menneskelig Myndighed, der forkaster Christus, ligesom Muhameds Rige har Dyrkelser, har Gjerninger, ved hvilke det vil retfærdiggjøres for Gud, og tror ikke, at Menneskene retfærdiggjøres for Gud uforskyldt ved Troen formedelst Christus. Saaledes vil ogsaa Pavedømmet blive en Del af Antikristens Rige, naar det saaledes hævder de menneskelige Dyrkelser som retfærdiggjørende. Thi Christus røves sin Ære, naar man lærer, at vi retfærdiggjøres ikke formedelst Christus, uforskyldt, ved Troen, men ved saadanne Dyrkelser, og allerhelst naar man lærer, at saadanne Dyrkelser ikke alene er nyttige til Retfærdiggjørelse, men ogsaa nødvendige hertil, som de mener ovenfor ved den ottende [syvende] Artikel,[1]) hvor de fordømmer os, fordi vi har sagt, at det ikke er

[1]) Se ovenf. S. 149.

nødvendigt til Kirkens sande Enhed, at de af Mennesker indførte Skikke overalt er de samme. Daniel giver i det ellevte Kapitel [V. 38] tilkjende, at nye menneskelige Dyrkelser vil blive Antikristens Riges egen Form og Forfatning. Saaledes siger han nemlig: „Fæstningernes Gud skal han ære paa dens Sted, og en Gud, hans Fædre ikke har kjendt, skal han ære med Guld og med Sølv og med dyrebare Stene." Her beskriver han de nye Dyrkelser, efterdi han siger, at en saadan Gud skal æres, som Fædrene ikke har kjendt. Thi skjønt de hellige Fædre ogsaa har havt Skikke og Overleveringer, mente de dog ikke, at disse Ting var nyttige eller nødvendige til Retfærdiggjørelse, fordunklede ikke Christi Ære og Velgjerning, men lærte, at vi retfærdiggjøres ved Troen formedelst Christus, ikke formedelst hine menneskelige Dyrkelser. Forøvrigt iagttog de menneskelige Skikke for den legemlige Nyttes Skyld, forat Folket kunde vide, til hvilken Tid det skulde komme sammen, forat alt kunde ske med Orden og Sømmelighed i Kirkerne for Eksemplets Skyld, endelig forat Menigmand deri kunde have et Opdragelsesmiddel. Thi forskjellige Forsamlingssteder og mange Slags Skikke tjener til at paaminde Menigmand. Disse Aarsager havde Fædrene til at bevare saadanne Skikke, og formedelst disse Aarsager mener ogsaa vi, at Overleveringerne med Rette kan beholdes. Og vi undrer os høilig over, at vore Modstandere saa haardnakket tillægger Overleveringerne nogen anden Hensigt, nemlig at de skal fortjene Syndernes Forladelse, Naade eller Retfærdiggjørelse. Hvad er dette andet, end at ære Gud med Guld, Sølv og kostelige Ting, det er, at mene, at Gud bliver forsonet ved forskjellige Slags Klædedragt, Prydelser og lignende Skikke, saaledes som de findes i talløs Mængde i de menneskelige Overleveringer?

6. Paulus skriver til Kolossenserne [2, 23], at Overleveringerne har Skinnet af Visdom. Og det har de unegtelig. Thi hin gode Orden sømmer sig saare vel i Kirken og er af den Grund nødvendig. Men efterdi den menneskelige Fornuft ikke forstaar Troens Retfærdighed, indbilder den sig naturlig, at saadanne Gjerninger retfærdiggjør Menneskene, at de forsoner Gud o. s. v. Saaledes mente Mængden iblandt Israeliterne, og i den Tanke forøgede de saadanne Ceremonier, ligesom disse hos os er blevne mangfoldige i Klostrene. Saaledes dømmer den menneskelige Fornuft ogsaa om Legemets Øvelser, om Faster; thi mens deres Hensigt er at undertvinge Kjødet, opdigter Fornuften den Hensigt, at de er Dyrkelser, som retfærdiggjør. Saaledes skriver Thomas[1]): „Faste tjener til at udslette og forebygge Skylden." Dette er Thomas's Ord. Saaledes bedrager Skinnet af Visdom og Retfærdighed Menneskene i saadanne Gjerninger. Hertil kommer de helliges Eksempler; mens Menneskene stræber at efterligne disse, efterligner de mestendels de udvortes Øvelser, men efterligner ikke deres Tro.

7. Da nu dette Skin af Visdom og Retfærdighed har bedraget Menneskene, saa har dette talløse Onder til Følge. Evangeliet om Retfærdighed ved Troen paa Christus bliver fordunklet, og i dets Sted træder en forfængelig Tillid til saadanne Gjerninger. Dernæst fordunkles Guds Befalinger; disse Gjerninger anmasser sig Navn af det fuldkomne, aandelige Liv og bliver langt foretrukne de Gjerninger, som er Guds Befalinger, saaledes enhvers Kaldsgjerninger, Statens Bestyrelse, Husets Forvaltning, det egteskabelige Liv, Børnenes Opdragelse. Disse holdes i Sammenligning med hine Ceremonier for verdslige, saaledes at de udøves af mange med en vis

---

1) Thomas Aqvinas. Se ovenf. S. 89, Anm. 1.

Tvil i Samvittigheden. Det er nemlig bekjendt, at mange har opgivet Statsstyrelsen, opgivet Egteskabet og omfattet hine Jagttagelser som bedre og helligere.

3. Og ikke nok hermed. Hvor denne Indbildning har bemægtiget sig Hjerterne, at saadanne Jagttagelser er nødvendige til Retfærdiggjørelse, der plages Samvittighederne ynkelig, fordi de ikke kan nøiagtig overholde alle Jagttagelser. Thi hvor mange har vel kunnet opregne dem alle? Der gives utallige Bøger, ja hele Biblioteker, der ikke indeholder en Stavelse om Christus, om Troen paa Christus, om de til enhvers Kald hørende gode Gjerninger, men kun sammenhober Overleveringerne og Udlæggelser af samme, hvorved de undertiden bliver skjærpede, undertiden slappede. Hvor meget plager ikke den gode, fromme Gerson[1]) sig, naar han søger at udfinde Budenes Grader og Udstrækning. Og dog kan han ikke fastsætte nogen Grad af Formildelse, hvorved Hjerterne kan slaa sig til Ro; imidlertid klager han høilig over de Farer, som denne haarde Udlæggelse af Overleveringerne fører med sig for de fromme Samvittigheder.

9. Mod hint Skin af Visdom og Retfærdighed i de menneskelige Skikke, som bedrager Menneskene, vil vi nu søge vort Vern i Guds Ord og først og fremst betænke, at de hverken fortjener Syndernes Forladelse eller Retfærdiggjørelse for Gud, ei heller er nødvendige til Retfærdiggjørelse. Nogle Vidnesbyrd har vi ovenfor anført, og Paulus har fuldtop af dem. Til Kol. 2 [16. 17] siger han tydelig: „Ingen dømme eder i Mad eller i Drikke eller i Henseende til Høitid eller Nymaane eller Sabbat, hvilke Ting er en Skygge af det, som skulde komme, men Legemet hører Christus til.“ Her sammensatter han paa en Gang baade Moseloven og menneskelige Overleveringer, forat ikke Modstanderne skal, som de pleier, kunne skaffe sig disse Vidnesbyrd af Veien, som om Paulus kun talte om Moseloven. Men han viser her tydelig, at han taler [ogsaa] om menneskelige Overleveringer. Dog, Modstanderne ved selv ikke, hvad de siger. Dersom Evangeliet negter, at Moses's Ceremonier, som dog var anordnede af Gud, retfærdiggjør, hvor meget mindre retfærdiggjør da menneskelige Overleveringer?

10. Og ei har Biskoperne Magt til at indføre Dyrkelser som retfærdiggjørende eller nødvendige til Retfærdiggjørelse. Ja, Apostlerne siger Ap. Gj. 15 [10]: „Hvi frister I da nu Gud ved, at I lægger et Aag“ o. s. v. Her erklærer Peter det for en stor Synd, saaledes at ville lægge Byrder paa Kirken. Og Gal. 5 [1] forbyder Paulus at lade sig atter tvinge under Trældomsaag. Saaledes vil da Apostlerne, at denne Frihed skal forblive i Kirken, forat ikke nogen i Loven eller Overleveringerne foreskrevne Dyrkelse skal ansees for at være nødvendig, ligesom under Loven Ceremonierne til en Tid har været nødvendige, — forat ikke Troens Retfærdighed skal fordunkles, naar Menneskene mener, at hine Dyrkelser fortjener Retfærdiggjørelse eller er nødvendige til Retfærdiggjørelse. Mange søger paa forskjellige Maader at lempe paa Overleveringerne for at berolige Samvittighederne, men finder dog ikke nogen sikker Grad, hvorved Samvittighederne kan blive friede af disse Baand. Men ligesom Alexander løste den gordiske Knude, idet han, ude af Stand til at opløse den, paa en Gang overhuggede den med Sværdet, saaledes befrier Apostlerne paa en Gang Samvittighederne fra Overleveringerne, fornemmelig forsaavidt som de sigter til at fortjene Retfærdiggjørelse. Denne Lære nøder Apostlerne os at bekjæmpe i Ord og Gjer-

[1]) Se ovenf. S. 72, Anm. 1.

ning. De nøder os til at lære, at Overleveringerne ikke retfærdiggjør, at de ikke er nødvendige til Retfærdiggjørelse, at ingen maa indføre eller optage Overleveringer i den Mening, at de fortjener Retfærdiggjørelse. Om nogen da iagttager dem, han iagttage dem uden overtroisk Indbildning, som udvortes Skikke, — ligesom uden nogen overtroisk Indbildning Krigsfolk klæder sig paa en Maade, lærde Folk paa en anden. Apostlerne bryder Overleveringerne og bliver undskyldte af Christus. Thi det maatte ved et Eksempel vises Farisæerne, at hine Dyrkelser var unyttige. Og dersom vore undlader enkelte lidet nyttige Overleveringer, er vi nu tilstrækkelig undskyldte, naar man kræver dem, som om de skal fortjene Retfærdiggjørelse. Thi en saadan Mening om Overleveringerne er ugudelig.

11. Jøvrigt beholder vi gjerne for Nyttens og Fredens Skyld de gamle, i Kirkerne tilblevne Overleveringer, og vi uplægger dem til det bedste, dog saa, at vi holder den Mening borte, at de retfærdiggjør. Og falskelig anklager vore Fiender os for, at vi afskaffer gode Anordninger, ja den hele Kirketugt. Thi vi kan med Sandhed rose os af, at den offentlige Kirkeorden hos os er sømmeligere, end hos vore Modstandere. Og dersom nogen ret vil overveie dette, bevarer vi Kirkelovene med større Sandhed end vore Modstandere. Hos Modstanderne forretter Præsterne Messen uvillig og som Leietjenere og som oftest kun for Lønnens Skyld. De synger Salmer, ikke for at lære noget deraf eller bede, men for den udvortes Gudstjenestes Skyld — ret som om hin Gjerning skulde være en Dyrkelse — eller ogsaa for Lønnens Skyld. Hos os bruger mange Herrens Nadver hver Søndag, men efter foregaaende Undervisning, Skrifte og Afløsning. Ungdommen synger Salmer for at lære, Almuen synger ogsaa baade for at lære og bede. Hos Modstanderne er der slet ingen Ungdommens Undervisning, hvilken dog Kirkelovene foreskriver. Hos os paalægges Præsterne og Kirkens Tjenere offentlig at undervise og overhøre Ungdommen. Og denne Skik bærer de bedste Frugter. Hos Modstanderne holdes i mange Egne hele Aaret igjennem ingen Prædikener undtagen i Fasten. Og dog er det den fornemste Gudstjeneste, at lære Evangeliet. Og naar vore Modstandere prædiker, taler de om de menneskelige Overleveringer, Helgendyrkelsen og lignende Tant, som Almuen med Rette er kjed af; derfor forlader man Kirkerne straks i Begyndelsen, efterat Evangeliets Tekst er oplæst. Nogle faa bedre begynder nu at tale om gode Gjerninger. Om Troens Retfærdighed, om Troen paa Christus, om Samvittighedernes Trøst taler de derimod intet! Ja dette saligste Stykke af Evangeliet nedsætter de med Smædeord. I vore Kirker derimod er alle Prædikener optagne med disse Stykker: Bod, Gudsfrygt, Tro paa Christus, Troens Retfærdighed, Samvittighedernes Trøst ved Troen, Troens Øvelser, Bønnen, hvordan den maa være, og at man maa være fast forvisset om, at den er virksom, at den bliver bønhørt, — Korset, Øvrighedens og enhver borgerlig Stands Værdighed, Forskjellen paa Christi eller det aandelige Rige og det verdslige Regimente, Egteskab, Ungdommens Opdragelse og Undervisning, Kyskhed, alle Slags Kjærlighedsgjerninger. Af denne vore Kirkers Tilstand kan man skjønne, at vi omhyggelig bevarer Kirkens Tugt og gudelige Skikke og gode kirkelige Sedvaner.

12. Og om Kjødets Dødelse og Legemets Tugt lærer vi saaledes, som Bekjendelsen melder, at en sand og ikke blot forstilt Dødelse sker ved det Kors og de Trængsler, hvorved Gud øver os. I disse maa man adlyde Guds Vilje, som Paulus siger [Rom. 12, 1]: „Fremstiller eders Legemer som et levende, helligt og Gud velbehageligt Offer!“ Og dette er Guds-

frygtens og Troens aandelige Øvelser. Men foruden denne Dødelse, som sker ved Korset, er og en anden frivillig Øvelse nødvendig, om hvilken Christus siger [Luk. 21, 34]: „Vogter eder, at ikke eders Hjerter besværes med Fraadseri og Drukkenskab!“ Og Paulus [1 Kor. 9, 27]: „Jeg undertvinger mit Legeme og holder det i Trældom“ o. s. v. Og disse Øvelser maa man paatage sig, ikke fordi de er Dyrkelser, som retfærdiggjør, men forat de skal holde Kjødet i Tømme, forat ikke Vellevnet skal besvære os og gjøre os trygge og træge, hvoraf Følgen er, at Menneskene giver efter for Kjødets Lyster og føier dem. Denne Aarvaagenhed maa være stadig, fordi den overalt har Guds Befaling. Og hin foreskrevne Levemaade med visse Spiser og Tider bidrager intet til at holde Kjødet i Tømme. Thi Fastekosten er lækrere og kostbarere end andre Maaltider; og ikke engang vore Modstandere iagttager den i Kirkelovene overleverede Levemaade.

13. Mange og vanskelige Spørgsmaal indeholder dette Stykke om Overleveringerne, og vi har virkelig erfaret, at Overleveringerne i Sandhed er Snarer for Samvittighederne. Naar de kræves som nødvendige, piner de paa forunderlig Maade de Samvittigheder, som undlader en eller anden Jagttagelse. Paa den anden Side har ogsaa Afskaffelsen af dem sine Ulemper, sine Betænkeligheder. Men vi har en grei og klar Sag, saasom vore Modstandere fordømmer os, fordi vi lærer, at de menneskelige Overleveringer ikke fortjener Syndernes Forladelse. Endvidere kræver de saakaldte almindelige Overleveringer som nødvendige til Retfærdiggjørelse. Her har vi en kraftig Talsmand i Paulus, som overalt med Bestemthed lærer, at disse Jagttagelser hverken retfærdiggjør eller er nødvendige foruden Troens Retfærdighed. Og dog lærer vi, at man bør holde Maade med Brugen af Friheden i disse Ting, at ikke de uvidende maa forarges og formedelst Frihedens Misbrug blive uvilligere stemte imod Evangeliets sande Lære, og at der ikke uden rimelig Grund maa gjøres nogen Forandring i de brugelige Skikke, men at man til Enigheds Bevarelse og Befordring bør beholde de gamle Skikke, som uden Synd eller uden stor Ulempe kan beholdes. Og paa selve denne Rigsdag har vi nokſom vist, at vi for Kjærlighedens Skyld, ligesom de andre, gjerne vil iagttage disse Middelting, om de end medfører nogen Fare; men det er vor Mening, at den offentlige Enighed, som uden Anstød for Samvittighederne kan bevares, maa foretrækkes for alle andre Fordele. Men om hele denne Sag vil vi ogsaa lidt nedenfor tale, naar vi skal handle om Munkeløfterne og den kirkelige Myndighed.

(Konf. Art. 16. Om de borgerlige Forhold.)

14. Den sekstende Artikel antager vore Modstandere uden nogen Undtagelse, i hvilken vi har bekjendt, at det er en kristen tilladt at beklæde Øvrighedsposter, at fælde Domme efter de keiserlige eller andre gjældende Love, fælde Dødsdomme efter Lov og Ret, føre retmæssig Krig, gjøre Krigstjeneste, efter Loven slutte Handel, have egen Eiendom, aflægge Ed, naar Øvrigheden kræver det, indgaa Egteskab, — med et Ord, at de lovlige borgerlige Anordninger er Guds gode Skabninger og guddommelige Anordninger, som en kristen trygt kan benytte. Hele dette Punkt om Forskjellen mellem Christi Rige og det borgerlige Rige er til megen Gavn oplyst ved vores Skrifter, at nemlig Christi Rige er aandeligt, det er, begynder at virke i Hjertet Gudserkjendelse, Gudsfrygt og Tro, evig Retfærdighed og evigt Liv, men imidlertid udvortes tillader os at bruge de lovlige borgerlige Anordninger hos ethvert Folk, blandt hvilket

vi leve, ligesom det tillader os at bruge Lægemidler eller Bygningskunst eller Mad, Drikke, Luft. Og ikke indfører Evangeliet nye Love om den borgerlige Stand, men befaler, at vi skal adlyde de gjældende Love, hvadenten de er givne af Hedninger eller af andre, og byder ved saadan Lydighed at øve Kjærlighed. Thi Vanvid var det af Carlstadt,[1]) at paalægge os Mose's Retslove. Om disse Ting har vore derfor skrevet meget udførligt, fordi Munkene har udbredt mange fordærvelige Meninger i Kirken. De har kaldt Fællesskab i Eiendom en evangelisk Samfundsindretning; de har erklæret det for evangeliske Raad,[2]) ikke at have Eiendom, ikke at søge nogens Straf. Disse Meninger fordunkler høilig Evangeliet og det aandelige Rige og er farlige for Staten. Thi Evangeliet opløser ikke Statens eller Husets Orden, men stadfæster den meget mere og byder at være den lydig som en guddommelig Anordning, ikke alene for Straffens, men ogsaa for Samvittighedens Skyld.

15. Julianus Apostata, Celsus[3]) og mange andre har bebreidet de kristne, at Evangeliet vilde opløse Staterne, fordi det forbød Hevn og paabød andre Ting, som var lidet skikkede for det borgerlige Samfund. Og disse Spørgsmaal har forunderlig plaget Origenes, Nazianzenus[4]) og andre, da det dog er meget let at bringe dem paa det rene, naar man ved, at Evangeliet ikke giver Love om den borgerlige Stand, men er Syndernes Forladelse og det evige Livs Begyndelse i de troendes Hjerter, — at det iøvrigt ikke alene bifalder den udvortes borgerlige Orden, men ogsaa gjør os den underdanige [Rom. 13, 1], paa samme Maade, som vi med Nødvendighed er Aarstidernes Love, Vinterens og Sommerens Omvekslinger undergivne som en guddommelig Orden. Evangeliet forbyder at tage sig selv til Rette, og Christus indskjærper det saa ofte i den Hensigt, at ikke Apostlerne skulde mene, at det tilkom dem at rive Herredømmet fra dem, som ellers havde det, ligesom Jøderne drømte om Messias's Rige, men forat de skulde vide, at de havde at lære om et aandeligt Rige, ikke at forandre den borgerlige Forfatning. Derfor er det ikke Raad, men Bud, naar det Matt. 5 [39] og Rom. 12 [19] forbydes at tage sig selv til Rette. Den offentlige Hevn, som sker ifølge Øvrighedens Embedskald, bliver ikke fraraadet, men paabuden, og er en Guds Gjerning efter Rom. 13 [1 flg.]. Men forskjellige Maader, hvorpaa denne offentlige Hevn udøves, er Retsdomme, Dødsstraffe, Krige, Krigstjeneste. Hvor daarligt mange Forfattere har dømt om disse Ting, er bekjendt, efterdi de har været i den Vildfarelse, at Evangeliet er en udvortes, ny Munkeforfatning, og ikke seet, at Evangeliet bringer evigt Liv i Hjerterne, men udvortes bifalder den borgerlige Forfatning.

16. En stor Daarlighed er ogsaa dette, at det hører med til den kristelige Fuldkommenhed, ikke at have Eiendom. Thi kristelig Fuldkommenhed bestaar ikke i Foragt for borgerlige Anordninger, men i Hjertets Rørelser, i stor Gudsfrygt, i stor Tro, ligesom Abraham, David, Daniel ogsaa under

---

[1]) Andreas Bodenstein af Carlstadt, fra først af en af Luthers Medarbeidere, henfaldt senere til sværmerske Anskuelser om Nadveren, Øvrigheden o. a. (død 1541).

[2]) Se ovenf. S. 75, Anm. 1.

[3]) Julianus Apostata (den frafaldne), romersk Keiser, opdragen som kristen, men efter sin Tronbestigelse (361) Kristendommens bitre Fiende (død 363). — Celsus, en hedensk Filosof, var den første, der (omtr. 150) i Skrift bekjæmpede Kristendommen.

[4]) Origenes, berømt Kirkefader, Lærer i Alexandrien, Forfatter af et Forsvarsskrift mod Celsus (død 254). — Gregor af Nazianz, en Tid lang Biskop i Konstantinopel, Forf. af et Skrift mod Keiser Julian (død 389).

Besiddelsen af stor Formue og Herskermagt ikke var mindre fuldkomne end nogen Eneboer. Men Munkene har kastet Menneskene hin udvortes Skinhelighed i Øinene, forat man ikke skulde kunne se, i hvilke Ting den sande Fuldkommenhed bestaar. Med hvilke Lovtaler har de ikke ophøiet Fællesskab i Eiendom som noget ret evangelisk! Men disse Lovtaler er saare farlige, især da de fjerner sig langt fra Skrifterne. Thi Skriften byder ikke, at Eiendom skal være fælles, men naar de ti Buds Ord siger [2 Mos. 20, 15]: „Du skal ikke stjæle", skjelner de mellem Eiendom og byder, at enhver skal beholde sit. Det var aabenbart Vanvid af Wiclif,[1]) naar han negtede, at det var Præsterne tilladt at have Eiendom. Der gives talløse Undersøgelser om Kontrakter, hvorunder de fromme Samvittigheder ikke kan stilles tilfreds, medmindre de kjender denne Regel, at det er den kristne tilladt at bruge den borgerlige Samfundsorden og Lov. Denne Regel beskytter Samvittighederne, idet den lærer, at Kontrakter er forsaavidt tilladte for Gud, som Øvrigheden eller Lovene ikke er derimod.

17. Hele denne Artikel om de borgerlige Forhold er af vore saaledes opklaret, at mange gudfrygtige Mænd, som har Statsembeder og beskjæftiger sig med offentlige Anliggender, har erklæret, at de deri har fundet megen Beroligelse, mens de tilforn, ængstede ved Munkenes Meninger, var i Tvil, om Evangeliet tillod hine borgerlige Stillinger og Forretninger. Dette har vi anført, forat ogsaa Folk andensteds kan skjønne, at Øvrighedens Anseelse og al borgerlig Ordens Værdighed ikke svækkes, men tværimod befæstes ved den Lære, vi følger, mens disse Tings Vigtighed tilforn har været mærkelig fordunklet ved hine taabelige Munkepaafund, som satte Fattigdommens og Ydmyghedens Skin langt over den borgerlige og huslige Stand, skjønt disse har Guds Befaling, hint platoniske Fællesskab derimod ingen Guds Befaling.

(Konf. Art. 17. Om Christi Gjenkomst til Dommen.)

18. Den 17de Artikel antager vore Modstandere uden Indvending, i hvilken vi bekjender, at Christus ved Verdens Ende vil komme synlig igjen og opvække alle døde og give de fromme evigt Liv og evindelig Glæde, men fordømme de ugudelige, forat de med Djævelen skal pines uden Ende.

(Konf. Art. 18. Om den frie Vilje.)

19. Den 18de Artikel om den frie Vilje antager vore Modstandere; dog tilføier de nogle Vidnesbyrd, som passer lidet til denne Sag. De tilføier ogsaa en høirøstet Tale om, at man ikke med Pelagianerne maa tillægge den frie Vilje altfor meget og heller ikke med Manichæerne fratage den al Frihed. Det er ganske rigtigt. Men hvad Forskjel er der mellem Pelagianerne og vore Modstandere, da begge mener, at Menneskene uden den Helligaand kan elske Gud og gjøre Guds Befalinger, hvad Gjerningernes Væsen angaar, kan fortjene Naade og Retfærdiggjørelse ved Gjerninger, som Fornuften frembringer af sig selv uden den Helligaand? Hvor mange urimelige Ting følger ikke af disse pelagianske Meninger, som med stor Anseelse læres i Skolerne! Disse gjendriver Augustinus, idet han følger Paulus, med megen Iver. Hans Mening har vi anført ovenfor i Artiklen om Retfærdiggjørelsen.[2])

[1]) Se ovenf. S. 148, Anm. 1.
[2]) Se ovenf. S. 105.

Men vi berøver dog ikke den menneskelige Vilje Friheden. Den menneskelige Vilje har Frihed til at vælge Gjerninger og Ting, som Fornuften af sig selv fatter. Den kan paa en Maade opnaa borgerlig Retfærdighed eller Gjernings-Retfærdighed; den kan tale om Gud, vise Gud en vis Dyrkelse ved udvortes Gjerning, adlyde Øvrighed, Forældre; den kan ved Valget mellem forskjellige udvortes Gjerninger holde Haanden fra Mord, Hor, Tyveri. Efterdi Menneskets Natur endnu har Fornuft og Evne til at dømme om de Ting, som iagttages ved Sanserne, saa har den ogsaa endnu Evne til at vælge mellem disse Ting, fri Vilje og Evne til at opnaa borgerlig Retfærdighed. Det er nemlig dette Skriften kalder Kjødets Retfærdighed, hvilken den kjødelige Natur, det er Fornuften, frembringer af sig selv, uden den Helligaand. Dog er Begjærlighedens Magt saa stor, at Menneskene oftere lyder de onde Lyster end den rette Dom. Og Djævelen, der er virksom i Vantroens Børn, som Paulus siger [Efes. 2, 2], aflader ikke at tilskynde denne svage Natur til forskjellige Synder. Dette er Grunden til, at ogsaa den borgerlige Retfærdighed er sjelden blandt Menneskene, ligesom vi ser, at ikke engang de Filosofer, som synes at have tragtet derefter, har opnaaet den. Men det er falskt, at det Menneske ikke synder, som gjør Lovens Gjerninger uden Naaden; ja de tilføier ydermere, at saadanne Gjerninger endogsaa „efter Billighed“[1]) fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Thi de menneskelige Hjerter uden den Helligaand er uden Gudsfrygt, uden Tillid til Gud, tror ikke, at de bønhøres, at de faar Tilgivelse, at de bliver hjulpne og bevarede af Gud. Altsaa er de ugudelige. Et raaddent Træ kan jo ikke bære gode Frugter [Matt. 7, 18]. Og uden Tro er det umuligt at behage Gud [Hebr. 11, 6].

20. Derfor, skjønt vi indrømmer den frie Vilje Frihed og Evne til at gjøre Lovens udvortes Gjerninger, saa tillægger vi dog ikke den frie Vilje disse aandelige Gjerninger, nemlig at frygte Gud rettelig, i Sandhed at tro Gud, i Sandhed være forvisset om og holde for, at Gud ser til os, bønhører, tilgiver os o. s. v. Dette er den første Tavles sande Gjerninger, hvilke det menneskelige Hjerte ikke kan frembringe uden den Helligaand, ligesom Paulus siger [1 Kor. 2, 14]: „Det naturlige Menneske“, det er, det Menneske, som kun har de naturlige Kræfter, „fatter ikke de Ting, som hører Guds Aand til.“ Og dette kan skjønnes, naar man betragter, hvorledes Hjerterne tænker om Guds Vilje, om de i Sandhed er forvissede om, at Gud ser til dem og bønhører dem. Det er vanskeligt endog for de hellige at bevare denne Tro, endsige, at den skulde findes hos de ugudelige. Den undfanges nemlig, som vi ovenfor har sagt, naar de ængstede Hjerter hører Evangelium og fanger Trøst.

21 Det er altsaa godt, at man gjør hin Adskillelse, ved hvilken den borgerlige Retfærdighed tillægges den frie Vilje, og den aandelige den Helligaands Styrelse i de gjenfødte. Thi paa denne Maade bevares den udvortes Tugt, fordi alle Mennesker lige meget bør vide, baade at Gud kræver hin borgerlige Retfærdighed, og at vi paa en Maade kan yde den. Og allikevel vises en Forskjel mellem menneskelig og aandelig Retfærdighed, mellem Filosofiens og den Helligaands Lære, og da kan det indsees, hvortil den Helligaand behøves. Og ikke er denne Adskillelse opfunden af os, men Skriften lærer den paa det klareste. Ogsaa Augustin handler om den, og

[1]) Se ovenf. S. 94, Anm. 1.

nylig er den fortræffelig behandlet af Vilhelm af Paris;[1]) men den er skammelig bleven begraven af dem, som har drømt om, at Menneskene kan adlyde Guds Lov uden den Helligaand, og at den Helligaand gives os med Hensyn til vor Fortjeneste.

(Konf. Art. 19. Om Syndens Ophav.)

22. Den 19de Artikel antager vore Modstandere, i hvilken vi bekjender, at skjønt den eneste Gud har skabt den hele Natur og opholder alt, som er, saa er dog Syndens Ophav Djævelens og Menneskenes Vilje, der vender sig bort fra Gud, efter Christi Ord om Djævelen [Joh. 8, 44]: „Naar han taler Løgnen, taler han af sit eget."

(Konf. Art. 20. Om gode Gjerninger.)

23. Ved den 20de Artikel siger de lige ud, at de forkaster og misbilliger det, som vi siger, at Menneskene ikke fortjener Syndernes Forladelse ved gode Gjerninger. Denne Artikel siger de med rene Ord, at de forkaster og misbilliger. Hvad skal vi sige i en saa klar Sag? — Her viser aabenbart Konfutationens Bygmestre, af hvilken Aand de drives. Thi hvad er vissere i Kirken, end at Syndernes Forladelse erholdes uforskyldt formedelst Christus, at Christus, ikke vore Gjerninger, er Forsoning for vore Synder, som Peter siger [Ap. Gj. 10, 43]: „Denne giver alle Profeterne det Vidnesbyrd, at hver den, som tror paa ham, skal faa Syndernes Forladelse ved hans Navn." Denne Profeternes Kirke vil vi heller slutte os til, end disse Konfutationens ugudelige Forfattere, som saa skammelig bespotter Christus. Thi skjønt der har været Forfattere, som har ment, at Menneskene efter Syndernes Forladelse er retfærdige for Gud ikke formedelst Troen, men alene formedelst Gjerningerne, saa har de dog ikke ment dette, at Syndsforladelsen selv erholdes formedelst vore Gjerninger og ikke uforskyldt formedelst Christus.

24. Det er derfor en utaalelig Gudsbespottelse at tillægge vore Gjerninger den Ære, som tilkommer Christus. Der findes da ikke længer Skam hos disse Teologer, naar de vover at fremføre en saadan Mening i Kirken. Og ei tviler vi paa, at vor allernaadigste Keiser og de fleste Fyrster slet ikke vilde have ladet dette Sted blive staaende i Konfutationen, ifald de var blevne advarede. Vi kan her anføre utallige Vidnesbyrd af Skriften, af Fædrene. Men vi har allerede ovenfor talt udførlig nok om den Sag. Og der behøves ikke flere Vidnesbyrd for den, som ved, hvorfor Christus er os skjænket, som ved, at Christus er en Forsoning for vore Synder. Esaias siger [53, 6]: „Herren lod vores alles Misgjerninger ramme ham." Vore Modstandere derimod lærer, at Gud lagde vore Misgjerninger ikke paa Christus, men paa vore Gjerninger. Og vi vil nødig nævne, hvad Slags Gjerninger det er, de lærer. Vi ser, at en gruelig Forordning er udstedt imod os,[2]) som vilde forværde os mere, dersom det var en tvilsom eller ringe Sag, vi stred for. Nu, da vore Samvittigheder erkjender at vore Modstandere fordømmer den aabenbare Sandhed, som det er nødvendigt for Kirken at forsvare, og som forherliger Christi Ære, er det os let at foragte alt, hvormed Verden vil skræmme os, og med stor Frimodighed til Christi

[1]) Vilhelm, Biskop i Paris, Forf. af et Skrift „om Dyderne og Lasterne" (død 1240).

[2]) Herved menes den augsburgske Rigsdags-Afsked.

Ære og Kirkens Vel at bære, hvad der maatte blive at lide. Hvem vil ikke glæde sig i at dø under Bekjendelsen af disse Artikler, at vi erholder Syndernes Forladelse ved Troen, uforskyldt formedelst Christus, at vi ikke ved vore Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse? De frommes Samvittigheder vil ikke have nogen sikker Trøst mod Syndens og Dødens Rædsler og mod Djævelen, der driver til Fortvilelse, saafremt de ikke ved, at de maa være forvisede om, at de har Syndernes Forladelse uforskyldt formedelst Christus. Denne Tro opretholder og levendegjør Hjerterne i hin haarde Fortvilelsens Kamp.

25. Det er saaledes en Sag, som vel fortjener, at vi for dens Skyld ikke unddrager os nogen Fare. „Vig da ikke for Ulykken, men gaa den kjæk imøde",[1]) du, som slutter dig til vor Bekjendelse, naar Modstanderne ved Skræmsler, Pinsler, Dødsdomme forsøger paa at fratage dig saa stor en Trøst, som er given den hele Kirke i denne vor Artikel. For den, som søger, vil der ikke fattes Vidnesbyrd af Skriften, som vil styrke Hjertet. Thi Paulus raaber høit og lydeligt, Rom. 3 [24 flg.] og 4 [16], at Synderne forlades af Naade for Christi Skyld. Derfor siger han: „Vi retfærdiggjøres af Tro og af Naade, forat Forjættelsen maa staa fast." Det er, dersom Forjættelsen afhang af vore Gjerninger, vilde den ikke være fast. Dersom Syndernes Forladelse gaves formedelst vore Gjerninger, naar skulde vi da vide, at vi havde erholdt den, naar skulde den ængstede Samvittighed finde en Gjerning, som den kunde være forvisset om var tilstrækkelig til at forsone Guds Vrede? Men vi har ovenfor talt om hele denne Sag. Derfra hente Læseren Vidnesbyrd! Thi denne — vi vil ikke sige Strid, men — Klage er os afnødet ved den Skamløshed, at de paa dette Sted rentud har erklæret, at de forkaster denne vor Artikel, nemlig at vi erholder Syndernes Forladelse ikke formedelst vore Gjerninger, men ved Troen og uforskyldt formedelst Christus.

26. Modstanderne føier ogsaa Skriftsproget til sin Fordømmelse. Og det er Umagen værd at anføre et og andet. De anfører af Peter [2 Pet. 1, 10]: „Anvender Flid paa at befæste eders Kald" o. s. v. Her ser du, Læser, at vore Modstandere ikke forgjæves har lært Dialektik, men forstaar den Kunst at faa ud af Skriften alt, hvad de selv vil. Befæster eders Kald ved gode Gjerninger, — altsaa fortjener Gjerningerne Syndernes Forladelse. Det er i Sandhed en fortræffelig Bevisførelse, naar en slutter saaledes om en dødsdømt Forbryder, hvem Straffen er eftergiven: „Øvrigheden befaler, at du for Eftertiden skal afholde dig fra Tyveri. Altsaa har du derved fortjent Eftergivelse af Straffen, fordi du nu afholder dig fra Tyveri." Saadan Bevisførelse er at gjøre en Grund af en Ikke-Grund. Peter taler nemlig om Gjerninger, der følger paa Syndernes Forladelse, og lærer, hvorfor de bør gjøres, nemlig forat Kaldet skal blive befæstet, det er, forat man ikke skal falde ud af sit Kald ved atter at synde. Gjør gode Gjerninger, forat I ikke skal tabe Kaldets Gaver, som forhen er skjænkede eder, ikke for efterfølgende Gjerningers Skyld, men som nu bevares ved Troen, og Troen bliver ikke i dem, som taber den Helligaand, som opgiver Boden, ligesom vi ovenfor har sagt, at Troen har sin Bestaaen i Boden. De tilføier endnu andre Skriftsprog, som ikke hænger bedre sammen. Endelig siger de, at denne Mening er fordømt for tusend Aar siden paa Augustins Tid. Ogsaa dette er aldeles falskt. Thi Christi Kirke har altid ment, at

[1]) Et Ord af den romerske Digter Virgil.

Syndernes Forladelse erholdes af Naade. Ja Pelagianerne blev endog fordømte, hvilke paastod, at Naaden gives formedelst vore Gjerninger. Iøvrigt har vi ovenfor tilstrækkelig bevist, at vi mener, at gode Gjerninger med Nødvendighed maa følge Troen. „Thi vi afskaffer ikke Loven", siger Paulus [Rom. 3, 31], „men vi stadfæster den", thi naar vi ved Troen har annammet den Helligaand, følger med Nødvendighed Lovens Opfyldelse efter, og derved vokser efterhaanden Kjærlighed, Taalmodighed, Kyskhed og andre Aandens Frugter.

Niende Artikel. (Konf. Art. 21.)

Om Helgeners Paakaldelse.

1. Den 21de Artikel fordømmer de simpelthen, fordi vi ikke kræver Helgeners Paakaldelse. Og der er ingen Artikel, ved hvilken de vidtløftigere øver sin Talekunst. Og dog bringer de ikke noget andet ud deraf, end at de hellige, som lever, beder for andre, ret som om Paakaldelse af de afdøde hellige af den Grund skulde være nødvendig. De henviser til Cyprian, at han har bedet Cornelius,[1]) da denne var ilive, at han ved sin Bortgang skulde bede for Brødrene. Ved dette Eksempel godtgjør de Paakaldelsen af de afdøde. De anfører ogsaa Hieronymus mod Vigilantius;[2]) paa denne Kampplads, siger de, har Hieronymus for 1100 Aar siden overvundet Vigilantius. Saaledes triumferer vore Modstandere, som om Kampen allerede var udkjæmpet. Og ikke ser disse Æsler, at der hos Hieronymus mod Vigilantius ikke findes en Stavelse om Paakaldelse. Han taler om at ære de hellige, ikke om at paakalde dem. Heller ikke har de andre gamle Forfattere før Gregorius[3]) nævnt noget om de helliges Paakaldelse. I det mindste har den Paakaldelse og de Meninger, som vore Modstandere nu udtaler om Overførelsen af deres Fortjenester, ikke de gamle Forfatteres Vidnesbyrd for sig.

2. Vor Bekjendelse billiger, at man beviser de hellige Ære. Thi billige maa man følgende tredobbelte Maade at ære dem paa. Den første er Taksigelse. Vi bør nemlig takke Gud, at han har vist os Eksempler paa sin Barmhjertighed, at han har givet Vidnesbyrd om, at han vil frelse Mennesker, at han har givet Kirken Lærere eller andre Gaver. Baade maa disse Gaver ophøies, efterdi de er store, og de hellige selv maa prises, fordi de med Troskab har benyttet disse Gaver, ligesom Christus priser de tro Tjenere [Matt. 25, 21. 23]. Den anden Ære er vor Tros Bestyrkelse; naar vi ser, at Peters Fornegtelse finder Tilgivelse, opmuntres ogsaa vi til fastere at tro, at hvor Synden er overflødig, der er i Sandhed Naaden bleven end overflødigere [Rom. 5, 20]. Den tredje Ære er Efterfølgelse for det første af deres Tro, dernæst af de andre Dyder, som enhver efter sit Kald maa eftertragte. Disse sande Æresbevisninger bekymrer vore Modstandere sig ikke om. De kives alene om Helgeners Paakaldelse, som, selv om den ingen Fare havde paa sig, ialfald ikke er nødvendig.

3. Desforuden indrømmer vi ogsaa dette, at Englene beder for os.

---

[1]) Cornelius, Biskop i Rom ved Midten af det tredje Aarh. Om Cyprian se ovenf. S. 67, Anm. 2.

[2]) Vigilantius, en Presbyter i Barcellona i Begyndelsen af det 5te Aarh., ivrede mod Helgendyrkelsen o. a. og blev bekjæmpet af Hieronymus, om hvem se ovenf. S. 67, Anm. 3.

[3]) Se ovenfor S. 177, Anm. 1.

Der findes nemlig et Vidnesbyrd, Sak. 1 [12], hvor Engelen beder: „Herre, Hærskarernes Gud, hvor længe vil du ikke forbarme dig over Jerusalem“ o. s. v. Hvad de hellige angaar, indrømmer vi vistnok, at som de i dette Liv beder for den hele Kirke i Almindelighed, saaledes beder de ogsaa i Himlene for Kirken i Almindelighed; dog findes der ikke noget Vidnesbyrd om de afdødes Bønner i Skrifterne, uden hin Drøm, der er tagen af den anden Makkabæernes Bog [15, 14].

4. Men lad saa være, at de hellige beder for Kirken, saa følger dog ikke deraf, at de bør paakaldes. Og dog paastaar vor Bekjendelse kun dette, at Skriften ikke lærer at paakalde Helgener eller anraabe dem om Hjælp. Og da man nu af Skrifterne hverken kan anføre Bud eller Forjættelser eller Eksempel med Hensyn til Helgeners Paakaldelse, saa følger heraf, at Samvittigheden ikke kan have nogen Vished om hin Paakaldelse. Og da Bønnen maa komme af Troen, hvorledes kan vi da vide, at Gud har Behag i hin Paakaldelse? Hvoraf ved vi uden Vidnesbyrd af Skriften, at de hellige forstaar de enkeltes Bønner? Nogle tillægger de hellige ligefrem Guddommelighed, at de nemlig ser indeni os Sjælens lønlige Tanker. De strider om Morgen- og Aften-Paakaldelse, maaske fordi de er i Tvil, om de [hellige] hører om Morgenen eller om Aftenen. Dette opdigter de, ikke for at ære de hellige, men for at forsvare indbringende Gudsdyrkelser. Der kan ikke af vore Modstandere anføres noget mod denne Grund, at naar Paakaldelsen ikke har noget Vidnesbyrd for sig i Guds Ord, det da ikke kan bevises, at de hellige hører vor Paakaldelse, eller, sæt endog, at de hører den, at Gud har Behag i den. Derfor burde ikke vore Modstandere tvinge os til en saa tvilsom Sag, efterdi Bøn uden Tro ikke er nogen Bøn. Thi hvad det angaar, at de paaberaaber sig Kirkens Eksempel, da er det en bekjendt Sag, at denne Skik er ny i Kirken. Thi skjønt de gamle omtaler de helliges Bønner, paakalder de dog ikke de hellige. Og hvorom alting er, saa er hin nymodens Paakaldelse i Kirken forskjellig fra de enkeltes Paakaldelse.

5. Dernæst forlanger vore Modstandere ikke alene Paakaldelse i Helgen-Dyrkelsen, men de overfører ogsaa de helliges Fortjenester paa andre og gjør af de hellige ikke alene Forbedere, men ogsaa Forsonere. Det kan paa ingen Maade taales. Thi saaledes bliver den Ære, der alene tilhører Christus, ganske overført paa de hellige. Thi de gjør dem til Midlere og Forsonere, og skjønt de skjelner mellem Forbønnens Midlere og Gjenløsningens Midlere, gjør de dog de hellige ret egentlig til Gjenløsningens Midlere. Og ogsaa dette paastaar de uden noget Vidnesbyrd i Skriften, at de er Forbønnens Midlere, hvilket mildest talt dog fordunkler Christi Embede og overfører paa de hellige den Tillid til Barmhjertighed, som alene tilkommer Christus. Thi da indbilder Menneskene sig, at Christus er haard, men de hellige mildere, og stoler derfor mere paa de helliges Barmhjertighed end paa Christi Barmhjertighed, og idet de flyr Christus, søger de hen til de hellige. Saaledes gjør de dem i Virkeligheden til Gjenløsningens Midlere.

6. Derfor vil vi nu vise, at de virkelig gjør de hellige ikke alene til Forbedere, men til Forsonere, det er Gjenløsningens Midlere. Her omtaler vi endnu ikke den Misbrug, som gaar isvang blandt Folket; vi taler her endnu om de lærdes Meninger. Om det andet kan vel ogsaa de uoplyste dømme.

7. Hos en Forsoner findes følgende to Ting forenede: For det første

maa der findes et Guds Ord, hvoraf vi med Vished kan vide, at Gud vil forbarme sig og bønhøre dem, som paakalder ham ved denne Forsoner. Saadan Forjættelse findes om Christus [Joh. 16, 23]: „Hvadsomhelst I beder Faderen om i mit Navn, det skal han give eder." Om de hellige findes ingen saadan Forjættelse. Derfor kan ikke Samvittighederne blive fast forvissede om, at vi bliver bønhørte ved de helliges Paakaldelse. Saa kommer da denne Paakaldelse ikke fra Troen. Dernæst har vi ogsaa Befaling til at paakalde Christus ifølge hint Ord [Matt. 11, 28]: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider" o. s. v., hvilket visselig ogsaa er sagt til os. Og Esaias 11 [10] siger: „Og det skal ske paa den Dag: Til Isais Rodskud, der staar som Banner for Folkeslag, skal Hedningefolk søge hen." Og Salme 45 [13]: „De rige blandt Folket skal bede for dit Ansigt." Og Salme 72 [11. 15]: „Alle Konger skal falde ned for ham." Og lidt efter: „Man skal altid bede for ham." Og Joh. 5 [23] siger Christus: „Forat alle skal ære Sønnen, ligesom de ærer Faderen." Og Paulus siger 2 Tess. 2 [16. 17] bedende: „Men vor Herre Jesus Christus selv og vor Gud og Fader, han trøste eders Hjerter og styrke" o. s. v. Men hvad Paakaldelsen af Helgener angaar, hvilket Bud, hvilket Eksempel derpaa kan vore Modstandere fremføre af Skrifterne? — Det andet, der hører til en Forsoner, er, at hans Fortjenester er fremstillede som de, der fyldestgjør for andre, som de, der skjænkes andre ved guddommelig Tilregnelse, saa disse agtes retfærdige ved dem, som om det var deres egne Fortjenester. Ligesom naar en Ven betaler Gjæld for en anden, befries Skyldneren ved den andens Betaling, som om det var hans egen. Saaledes skjænkes Christi Fortjenester os, forat vi skal agtes retfærdige ved Tillid til Christi Fortjeneste, naar vi tror paa ham, som om vi selv havde nogen Fortjeneste. Og af begge disse Stykker, nemlig af Forjættelsen og Meddelelsen af Fortjeneste opstaar Tillid til Barmhjertighed. En saadan Tillid til den guddommelige Forjættelse og Christi Fortjeneste maa man bringe med til Bønnen. Thi vi maa være fuldt forvissede om, baade at vi for Christi Skyld bliver bønhørte, og at vi ved hans Fortjeneste har en forsonet Fader.

8. Nu forlanger vore Modstandere for det første, at man skal paakalde Helgenerne, skjønt de hverken har Guds Forjættelse eller Befaling eller noget Eksempel i Skriften. Og dog bevirker de, at man fatter større Tillid til de helliges Barmhjertighed end til Christi Barmhjertighed, skjønt Christus har befalet, at vi skal komme til ham, ikke til de hellige. For det andet overfører de de helliges Fortjenester paa andre, ligesom Christi Fortjenester, og forlanger, at man skal sætte sin Lid til de helliges Fortjenester, ret som om vi agtedes retfærdige formedelst Helgeners Fortjenester, saaledes som vi agtes retfærdige ved Christi Fortjeneste. Vi opdigter ikke her noget. Ved Afladen siger de, at de uddeler de helliges Fortjenester. Og Gabriel,[1]) der udlægger Messens Kanon,[2]) erklærer dristig: „Vi maa ifølge den af Gud bestemte Orden tage vor Tilflugt til de helliges Hjælp, forat vi ved deres Fortjenester og Løfter kan vorde frelste." Dette er Gabriels Ord. Og dog læses der hist og her i vore Modstanderes Bøger og Prædikener endnu urimeligere Ting. Hvad er det at gjøre Forsonere, hvis ikke dette er det? De stilles ganske ved Siden af Christus, naar vi skal stole paa, at vi frelses ved deres Fortjenester.

---

[1]) Se ovenf. S. 116, Anm. 1.
[2]) Se ovenf. S. 153, Anm. 1.

9. Men hvor er den indstiftet af Gud, hin Orden, som han taler om, at vi skal tage vor Tilflugt til de helliges Hjælp? Lad ham dog komme med et Eksempel eller et Bud af Skriften! De henter maaske denne Ordning fra Kongernes Hof, hvor man benytter sig af Venner som Forbedere. Men dersom Kongen har bestikket en bestemt Forbeder, vil han ikke, at Sagerne skal forebringes ham ved andre. Da nu Christus er indsat som Forbeder og Ypperstepræst, hvorfor søger vi da andre?

10. Paa mange Steder bruger man denne Afløsningsformel: „Vor Herres Jesu Christi Lidelse, den allersaligste Jomfru Marias og alle Helgeners Fortjenester være dig til dine Synders Forladelse!" Her udsiges jo Afløsning paa den Maade, at vi ikke alene ved Christi Fortjenester, men ved andre Helgeners Fortjenester bliver forligte med Gud og agtede retfærdige. Nogle af os har seet en døende Doktor i Teologien, hvem man til Trøster gav en teologisk Munk. Denne indprentede den døende intet andet end denne Bøn: „Naadens Moder, beskyt os mod Fienden, annam os i Dødens Time!"

11. Om vi end vil indrømme, at den salige Maria beder for Kirken, mon hun derfor annammer Sjælene i Døden, mon hun overvinder Døden, mon hun levendegjør? Hvad har da Christus at bestille, hvis den salige Maria gjør dette? Skjønt hun er værdig den høieste Ære, vil hun dog ikke stilles lige med Christus, men hun vil heller, at vi skal betragte og tilegne os hendes Eksempel. Men Sagen selv beviser det, at Maria i den almindelige Mening ganske er traadt i Christi Sted. Hende har Menneskene paakaldt, paa hendes Barmhjertighed har de stolet, ved hende har de villet formilde Christus, ret som om han ikke var Forsoner, men kun en frygtelig Dommer og Hevner. Men vi mener, at man ikke maa sætte sin Lid til, at de helliges Fortjenester overføres paa os, at for deres Skyld Gud vorder forligt med os eller agter os retfærdige eller frelser os. Thi kun ved Christi Fortjeneste opnaar vi Syndernes Forladelse, naar vi tror paa ham. Om de andre hellige er det sagt [1 Kor. 3, 8]: „Hver skal faa sin egen Løn efter sit eget Arbeide", det er, indbyrdes kan den ene ikke skjænke den anden sine Fortjenester, ligesom Munkene sælger sine Ordeners Fortjenester. Og Hilarius[1]) siger om de daarlige Jomfruer: „Og fordi de daarlige ikke kan gaa Brudgommen imøde, efterdi deres Lamper er udslukkede, beder de de kloge at laane dem Olje; men disse svarede, at de ikke kunde give dem, fordi det maaske ikke kunde blive nok til dem alle; ingen kan nemlig blive hjulpen ved andres Gjerninger og Fortjenester, fordi det er nødvendigt for enhver at kjøbe Olje til sin Lampe."

12. Da nu altsaa vore Modstandere lærer, at man skal sætte sit Lid til Helgeners Paakaldelse, skjønt de hverken har Guds Ord eller noget Eksempel i Skriften, da de lader de helliges Fortjenester komme andre tilgode paa samme Maade, som Christi Fortjeneste, og overfører paa de hellige den Ære, som alene tilkommer Christus, saa kan vi hverken antage deres Meninger om Helgeners Dyrkelse eller den Skik at paakalde dem. Thi vi ved, at vi bør sætte vor Lid til Christi Forbøn; thi den alene har Guds Forjættelse. Vi ved, at alene Christi Fortjeneste er Forsoning for os. Formedelst Christi Fortjeneste agtes vi retfærdige, naar vi tror paa ham, som Teksten siger: „Hver den, som tror paa ham, skal ikke beskjæmmes" [Rom.

[1]) Hilarius Pictavienſis, en berømt Kirkefader, Biskop i Poitiers i Frankrige, en ivrig Modstander af Arianerne, død 367.

9, 33, sml. 1 Pet. 2, 6. Es. 28, 16]. Og ikke maa vi stole paa, at vi agtes retfærdige formedelst den salige Jomfrus eller andre Helgeners Fortjenester.

13. Her hænger ogsaa den Vildfarelse ved de lærde, at hver Helgen har faaet sin bestemte Gjerning at besørge, saa at Anna skal skjænke Rigdom, Sebastian forhindre Pestilents, Valentius helbrede for den faldende Syge, Georg beskjerme Ridderne. Disse Meninger har ligefrem sin Oprindelse fra hedenske Eksempler. Saaledes mente jo Romerne, at Juno gjorde rig, at Febris forhindrede Febersygdomme, at Castor og Pollux beskyttede Ryttere o. s. v. Og lad os tænke os, at man med største Maadehold foredrog Læren om Helgeners Paakaldelse, hvorfor skal vi, da det dog er et overmaade farligt Eksempel, behøve at forsvare den, da den ikke har nogen Befaling eller noget Vidnesbyrd af Guds Ord? Ja, den har heller ikke de gamle Forfatteres Vidnesbyrd for sig. For det første er det en farlig Sag, fordi, som jeg ovenfor har sagt, naar man søger andre Midlere udenfor Christus, naar man sætter sin Lid til andre, saa vil hele Christi Erkjendelse blive begraven. Dette viser Erfaring. I Begyndelsen synes Nævnelsen af Helgener, saadan som den findes i de gamle Bønner, at være skeet i en god Mening. Senere fulgte Paakaldelsen, efter Paakaldelsen fulgte vidunderlige og mere end hedenske Misbrug. Fra Paakaldelsen er man gaaen til Billeder; ogsaa disse viste man Dyrkelse, og man troede, at der i dem laa en eller anden Kraft, ligesom Magerne opdigter, at Afbildninger af Himmeltegnene har en vis Kraft, naar de udhugges paa en bestemt Tid. Vi har i et Kloster seet et Billede af den salige Jomfru, der ved Kunst bevægedes som et Automat, saa at det syntes enten at vende sig bort fra de bedende eller at nikke til dem.

14. Og dog er alle Billedstøtters og Maleriers Jærtegn intet mod de fabelagtige Historier om Helgener, som offentlig blev foredragne med stor Anseelse. Barbara beder under Pinsler om den Belønning, at ikke nogen, der paakalder hende, skulde dø uden Sakramente. En anden oplæste, staaende paa en Fod, daglig det hele Psalter. En kløgtig Mand har malet Christophorus saaledes, at han ved en Allegori skulde betegne, at der burde findes en stor Sjæls Kraft hos dem, der bar Christus, det er, som lærte Evangelium eller var Bekjendere, fordi de nødvendigvis gaar store Farer imøde. Dernæst har taabelige Munke lært Folket at paakalde Christophorus, ret som om en saadan Polyfem[1]) nogensinde har været til. Og skjønt de hellige har øvet store Gjerninger, der dels har været nyttige for Samfundet, dels i sig indeholdt særdeles Eksempler, hvis Ihukommelse vilde bidrage meget saavel til Troens Bestyrkelse som til Efterligning i Gjerning, har dog ingen samlet saadanne Gjerninger af virkelige Tildragelser. Men nu er det gavnligt at høre, hvorledes hellige Mænd har styret Stater, hvilke Skjæbner, hvilke Farer de har gjennemgaaet, hvorledes hellige Mænd har været Konger til Hjælp i store Farer, hvorledes de har lært Evangelium, hvilke Stridigheder de har havt med Kjættere. Ogsaa Vidnesbyrd om Naaden er nyttige, f. Eks. naar vi ser Peter finde Tilgivelse for sin Fornegtelse, naar vi ser Cyprian finde Tilgivelse for at have været en Troldkarl, naar vi ser Augustin, som i en Sygdom havde erfaret Troens Kraft, standhaftig bevidne, at Gud i Sandhed hører de troendes Bønner. Eksempler af dette Slags, som omtaler dels Tro, dels Gudsfrygt, dels Statens

[1]) En fabelagtig Person, der omtales af den græske Digter Homer.

Styrelse, var det nyttigt at fremstille. Men nogle Markskrigere, der hverken har Kjendskab til Troen eller Statens Styrelse, har opdigtet Fabler, der efterligner [hedenske] Digte, hvori der blot forekommer overtroiske Eksempler paa bestemte Bønner, bestemte Faster, og hertil er der føiet et og andet, som skaffer Vinding. Af den Beskaffenhed er Undere, som er opdigtede om Rosenkranse og lignende Ceremonier. Og ikke er det fornødent her at nævne Eksempler. Thi der gives saakaldte Legender og Eksempel-Speile og Rosenkranse, hvori det meste ikke er uligt Lucians „sande Fortællinger".[1])

15. Disse vidunderlige og ugudelige Fabler giver Biskoper, Teologer og Munke sit Bifald, fordi de bringer Brød. Os taaler de ikke, fordi vi, paa det at Christi Ære og Embede kan blive klarere erkjendt, ikke kræver de helliges Paakaldelse og dadler Misbrugene i Helgendyrkelsen. Og skjønt alle retsindige Mænd overalt ønsker, at Biskoperne maatte anvende sin Myndighed og Prædikanterne gjøre sig Flid for at revse disse Misbrug, fordølger dog vore Modstandere i Konfutationen overhovedet endog de aabenbare Brøst, ret som om de vil tvinge os til ved at antage Konfutationen at bifalde endog de mest bevislige Misbrug. Saa snedig er Konfutationen skreven ikke alene paa dette Sted, men næsten overalt. Der findes intet Sted, hvor de fra sine Læresætninger adskiller de aabenbare Misbrug. Og dog tilstaar de sundere tænkende iblandt dem, at der hænger mange falske Meninger ved Skolastikernes og Kanonisternes Lære, at desuden mange Misbrug har indsneget sig i Kirken paa Grund af Præsternes store Vankundighed og Forsømmelighed. Thi ikke var Luther den første, som klagede over offentlige Misbrug. Mange lærde og udmerkede Mænd har længe før disse Tider beklaget Misbrugene ved Messen, Tilliden til Munke-Regler, de paa Vinding beregnede Helgendyrkelser, Forvirringen i Læren om Boden, hvilken dog fremfor alt burde findes klar og grei i Kirken. Vi har selv hørt ypperlige Teologer begjære en større Simpelhed i den skolastiske Lærdom, som indeholder langt mere filosofisk Tvist end Fromhed. Og dog staar blandt disse [Skolastikere] i Almindelighed de gamle Skriften nærmere end de nyere. Saaledes har deres Teologi udartet mere og mere. Og mange retsindige Mænd, som straks i Begyndelsen fik Luther kjær, havde ingen anden Grund dertil, end at de saa, at han udfriede Menneskenes Sjæle af hine Irgange, hvori de blev førte ind ved de over al Maade forvirrede og uendelige Disputationer, som findes hos de skolastiske Teologer og Kanonisterne, og at han lærte, hvad der var nyttigt til Gudsfrygt.

16. Derfor har vore Modstandere ikke handlet ærligt deri, at de fordulgte Misbrugene, da de vilde, at vi skulde samtykke i Konfutationen. Og saafremt de vilde Kirkens Vel, burde de fornemmelig paa dette Sted, ved denne Leilighed opmuntre vor gode Keiser, der, som vi ikke utydelig har merket, har stor Lyst til at bringe Kirken i god Stand og lægge dens Brøst, til at drage Omsorg for at faa Misbrugene rettede. Men vore Modstandere tænker ikke paa at understøtte Keiserens ædle og fromme Vilje, men kun paa at undertrykke os paa enhver Maade. Om Kirkens Stilling bekymrer de sig saare lidet, det udviser mange Tegn. De gjør sig ingen Flid for, at Folket kan faa en bestemt Hovedsum af Kirkens Troslærdomme ihænde. Aabenbare Misbrug forsvarer de med ny uhørt Grumhed. De taaler ingen duelige Lærere i Menighederne. Hvad dette vil føre til, det kan retsindige Mænd

[1]) Lucian, en hedensk Forfatter fra det 2det Aarh. efter Chr.; et af hans Skrifter som indeholder lutter Fabler, bærer Titelen „sande Fortællinger".

let bedømme. Men paa denne Maade sørger de slet baade for Stat og Kirke. Thi naar først de fromme Lærere er udryddede, den sunde Lære undertrykket, saa vil der siden fremstaa fanatiske Aander, som vore Modstandere ikke kan faa Bugt med, hvilke baade vil forvirre Kirken ved ugudelige Lærdomme og omstyrte den hele kirkelige Orden, som vi inderlig gjerne ønsker at bevare.

17. Derfor beder vi dig, naadigste Keiser Karl, for Christi Æres Skyld, som vi ikke tviler om, at du jo ønsker at fremme og forherlige, at du ikke vil gaa ind paa vore Modstanderes voldsomme Planer, men søge andre sømmelige Veie til at oprette Enighed paa saadan Maade, at ikke de fromme Samvittigheder skal blive besværede, at ikke nogen Grumhed, ligesom vi hidtil har seet, bliver øvet mod uskyldige Mennesker, ei heller den sunde Lære blive undertrykket i Kirken. Fremfor alt skylder du Gud denne Pligt, at bevare den sunde Lære og forplante den til Efterkommerne og forsvare dem, som lærer ret. Thi dette kræver Gud, naar han hædrer Kongerne med sit Navn og kalder dem Guder, idet han [Salme 82, 6] siger: „Jeg har sagt: I er Guder", at de skal drage Omsorg for, at de guddommelige Ting, det er Christi Evangelium, bliver bevaret og forplantet paa Jorden, og som Guds Statholdere forsvare de uskyldiges Liv og Velfærd.

Tiende Artikel. (Konf. Art. 22.)

Om begge Skikkelser i Herrens Nadver.

1. Der kan ikke være Tvil om, at det er gudeligt og overensstemmende med Christi Indstiftelse og Paulus's Ord, at bruge begge Dele i Herrens Nadver. Thi Christus indstiftede begge Dele, og han indstiftede dem ikke for en Del af Kirken, men for den hele Kirke. Thi ikke Præsterne alene, men hele Kirken bruger Sakramentet paa Christi Befaling, ikke efter menneskelig Befaling, og dette formoder vi vore Modstandere indrømmer. Dersom nu Christus har indstiftet det for hele Kirken, hvorfor bliver da den ene Skikkelse unddragen en Del af Kirken? Hvorfor forbydes Brugen af den ene Skikkelse? Hvorfor forandres Christi Anordning, især da han kalder den sit Testament? Har man ikke Lov til at gjøre et Menneskes Testament til intet [Gal. 3, 15], saa skal man langt mindre have Lov til at gjøre Christi Testament til intet. Og Paulus siger [1 Kor. 11, 23], at han havde annammet af Herren, hvad han havde overantvordet. Men hvad han havde overantvordet, var Brugen af begge Skikkelser, som Teksten 1 Kor. 11 tydelig udviser. „Dette gjører", siger han først om Legemet; dernæst gjentager han de samme Ord om Kalken. Og derefter: „Hvert Menneske prøve sig selv, og saaledes æde han af Brødet og drikke han af Kalken!" Dette er Anordningens Ord. Og dertil giver han en Forskrift i Forveien, at de, som vil bruge Herrens Nadver, skal bruge den under begge Skikkelser. Derfor er det vitterligt, at Sakramentet er indstiftet for den hele Kirke. Og denne Skik finder endnu Sted i de græske Menigheder og har engang ogsaa været i de latinske Menigheder, som Cyprian og Hieronymus bevidner. Thi saaledes udtaler Hieronymus sig i sin Udlægning af Zefanias: „Præsterne, som betjener Nadveren og uddeler Herrens Blod til hans Folk" o. s. v. Det samme bevidner Kirkeforsamlingen i Toledo. Og det skulde ikke være vanskeligt at samle en stor Hob af Vidnesbyrd. Her overdriver vi slet ikke; vi overlader kun til den forstandige Læser at overveie, hvad man har at mene om den guddommelige Anordning.

2. Vore Modstandere tænker i Konfutationen slet ikke paa at undskylde Kirken, fordi den ene Del af Sakramentet er bleven den unddragen. Saadant sømmede sig for redelige og gudfrygtige Mænd. Man burde søge en sikker Grund til Kirkens Undskyldning og de Samvittigheders Belærelse, der blot kan faa Sakramentets ene Skikkelse. Nu forsvarer de som ret, at den ene Del unddrages, og forbyder at indrømme Brugen af begge Dele. For det første opdigter de, at det i Kirkens Begyndelse paa enkelte Steder har været Skik, at kun den ene Del blev meddelt. Og dog kan de ikke anføre noget Eksempel paa den Ting fra gammel Tid. Men de paaberaaber sig Skriftsteder, hvor Brødet omtales, som hos Lukas [24, 35], hvor der staar skrevet, at Disciplene kjendte Christus, idet han brød Brødet. De anfører ogsaa andre Steder om Brødsbrydelsen [Ap. Gj. 2, 42. 46; 20, 7]. Men skjønt vi ikke har saa meget imod, at enkelte af disse Steder bliver forstaaede om Sakramentet, følger dog ikke heraf, at kun den ene Del er bleven meddelt; thi efter almindelig Sprogbrug bliver det hele betegnet ved Nævnelsen af en Del. De taler fremdeles om „Lægfolks Kommunion", men denne var dog [i den gamle Kirke] ikke Brugen af den ene Skikkelse alene, men af begge, og naar undertiden Præster befales at bruge „Lægfolks Kommunion", saa er Meningen, at de har været fjernede fra Konsekrationens[1]) Tjeneste. Herom er vore Modstandere heller ikke uvidende, men de misbruger de ulærdes Vankundighed, som, naar de hører om „Lægfolks Kommunion", straks drømmer om vor Tids Skik, ifølge hvilken kun en Del af Sakramentet bliver meddelt Lægfolket.

3. Og se, hvor uforskammede de er! Gabriel anfører blandt andre Grunde, hvorfor man ikke giver begge Dele, at man har maattet gjøre en Forskjel mellem Lægfolk og Præster. Og det er troligt, at dette er den fornemste Grund, hvormed Unddragelsen af den ene Del bliver forsvaret, at Præstestandens Værdighed skulde blive mere fremhævet ved et vist religiøst Fortrin. Dette er, forat vi ikke skal bruge et haardere Udtryk, et Menneskepaafund, og hvorhen dette fører, kan man let skjønne. I Konfutationen paaberaaber de sig ogsaa, hvad der fortælles om Elis Børn, at de efter Tabet af den ypperstepræstelige Værdighed skulde bede om en Præstedel[2]) [1 Sam. 2, 36]. Her siger de, at Brugen af den ene Skikkelse er antydet. Og de føier til: Saaledes bør da ogsaa vore Lægfolk være tilfredse med den ene Præstedel, den ene Skikkelse. Det er dog et gjækkeligt Spil af vore Modstandere, naar de anvender Fortællingen om Elis Efterkommere paa Sakramentet. Der beskrives Elis Straf. Vilde de da ogsaa paastaa, at Lægfolket til Straf unddrages den ene Del? Sakramentet er indstiftet til ængstede Samvittigheders Trøst og Opreisning, naar de tror, at Christi Kjød, givet for Verdens Liv, er virkelig Mad, naar de tror, at de, forenede med Christus, bliver levendegjorte. Men vore Modstandere paastaar, at Lægfolket til Straf unddrages den ene Del. De bør, siger de, være tilfredse. Det er nok til en Befaling at være. Men hvorfor bør de? Man maa ikke spørge om Grund, men alt, hvad Teologerne siger, skal være Lov. Dette er Eckist[3]) Bærme. Vi kjender nok disse storpralende Røster; det skulde ikke falde os vanskeligt, om vi vilde give dem deres Skudsmaal. I ser, hvor stor deres Uforskammethed er. Det er ganske, som naar en Tyran befaler i

1) D. e. den Presterne tilkommende Indvielse af Brødet og Vinen i Nadveren.
2) Efter Grundteksten rigtigere i vor Bibeloversættelse: „den ene af Præstetjenesterne".
3) Johan Eck var en af Reformationens heftigste Modstandere og Medforfatter af Konfutationen.

et Skuespil: „Hvadenten de vil eller ikke, maa de være tilfredse." Mon disse her anførte Grunde vilde undskylde dem i Guds Dom, som negter [Menigheden] en Del af Sakramentet, som raser mod fromme Mænd, fordi de bruger det hele Sakramente? Dersom de negter det af den Grund, at der skal være en Forskjel paa Stand, da maa selve denne Grund drive os til her at være uenige med vore Modstandere, selv om vi ellers vilde beholde samme Skik som de. Der gives andre Forskjelle mellem Præstestanden og Lægfolket, men det er ikke vanskeligt at skjønne, hvilken Hensigt de har med saa heftigt at forsvare denne Forskjel. Forat vi ikke skal synes at gjøre Standens sande Værdighed noget Afbræk, vil vi ikke tale mere om denne deres snedige Hensigt.

4. De anfører ogsaa Faren for at spilde Vinen og andet af den Beskaffenhed, hvilket ikke har den Betydning, at det skulde kunne gjøre nogen Forandring i Christi Anordning. Og lad os tænke os, at det staar os frit at bruge den ene eller begge Dele, hvorledes skal da Unddragelsen kunne forsvares? Kirken tager sig imidlertid ikke den Frihed at gjøre ligegyldige Ting af Christi Anordninger. Vi undskylder vel Kirken, som har taalt denne Uretfærdighed, da den ikke kunde faa begge Dele; men Forfatteren [af Konfutationen], der forsvarer det som ret, at Brugen af det hele Sakramente forbydes, og som nu ikke alene forbyder, men ogsaa banlyser og voldsomt forfølger dem, der bruger det hele Sakramente, — dem undskylder vi ikke. De faar selv se til, hvorledes de for Gud vil aflægge Regnskab for sin Fremfærd. Og man maa ikke straks mene, at Kirken fastsætter eller billiger alt, hvad Præsterne fastsætter, især da Skriften spaar om Biskoperne og Præsterne paa den Maade, som Ezekiel siger [7, 26]: „Lov skal være borte fra Præsten."

Ellevte Artikel. (Konf. Art. 23.)

Om Præsternes Egteskab.

1. Trods det store Vanrygte, hvori Geistlighedens ugifte Stand ved dens Utugt er kommen, vover vore Modstandere ikke alene at forsvare den pavelige Lov under det ugudelige og falske Foregivende af guddommelig Indstiftelse, men endog at formane Keiser og Fyrster, at de ikke til Skjændsel og Vanære for det romerske Rige skal taale Præsternes Egteskab. Saaledes taler de nemlig.

2. Læses der vel i Historien om nogen større Uforskammethed, end denne vore Modstanderes? Thi de Grunde, som de betjener sig af, vil vi senerehen gjennemgaa. Nu giver vi den forstandige Læser at betænke, hvilken Fræk Pande disse usle Mennesker har, som paastaar, at Egteskabet bringer Riget Vanære og Skjændsel, som om det skulde geraade Kirken til stor Ære, hint almindelige Vanrygte for skjændige og unaturlige Lyster, som er optændte hos hine hellige Fædre, der hykler den strengeste Kyskhed og fører det uterligste Levnet. Og det meste af det, de gjør med den største Frækhed, kan man ikke engang nævne uden at krænke Blufærdigheden. Og for disse deres Lyster forlanger de, at du, Keiser Karl, skal kjæmpe med din kyske høire, du, hvem endog nogle gamle Profeter kalder Kongen med det kyske Aasyn; thi til dig sigter aabenbart hint Ord: „Den kyske af Aasyn skal regjere overalt."[1] De forlanger, at du mod guddommelig Ret, mod Folkeretten, mod Kirkefor-

[1] Et Ord af de „sibyllinske Bøger", en Samling af foregivne Spaadomme fra de to sidste Aarhundreder før og de første efter Christi Fødsel.

samlingernes Forordninger skal opløse Egteskaber, at du skal bestemme grumme Dødsstraffe over uskyldige Mennesker kun for Egteskabets Skyld, at du skal dræbe Præster, hvem ogsaa Barbarerne med Ærefrygt skaaner, at du skal jage vergeløse Kvinder og faderløse Børn i Landflygtighed. Saadanne Love foreskriver de dig, bedste og kyskeste Keiser, Love, som ingen Barbarer, hvor grumme og vilde de end var, vilde taale at høre. Men efterdi alt skjændigt og grusomt er fremmed for din Karakter, haaber vi, at du ogsaa i denne Sag vil fare mildelig med os, især da du ved, at vi har de vegtigste Grunde for vor Mening, hentede af Guds Ord, mod hvilket vore Modstandere opstiller de taabeligste og daarligste Meninger.

3. Og dog er det ikke for Alvor, de forsvarer den ugifte Stand. Thi de er ikke uvidende om, hvor faa der bevarer Kyskheden, men de omgiver sit Rige, for hvilket de mener den ugifte Stand er nyttig, med et Gudfrygtighedens Skin, saa vi skjønner, at Peter med Rette har mindet om, at der vil komme falske Lærere, som skal indføre fordærvelige Sekter [2 Pet. 2, 1]. Thi sandt, enfoldigt, oprigtigt er intet af det, vore Modstandere taler eller skriver eller gjør i hele denne Sag, men i Virkeligheden kjæmper de kun for Herredømmet, som de falskelig mener er stedt i Fare, og som de derfor søger at befæste ved Gudfrygtigheds ugudelige Skin.

4. Denne Lov om ugift Stand, som vore Modstandere forsvarer, kan vi af den Grund ikke billige, at den strider mod guddommelig og naturlig Ret og endog afviger fra Kirkeforsamlingernes Forordninger. Og det er vitterligt, at den er overtroisk og farlig. Thi den fører til utallige Forargelser, Synder og den offentlige Morals Fordærvelse. Vore andre Tvistigheder mellem os kræver en Undersøgelse af lærde; i denne Tvist er Sagen saa klar paa begge Sider, at den ikke kræver nogen Undersøgelse. Den kræver kun en retsindig og gudfrygtig Mand til Voldgiftsmand. Og skjønt vi forsvarer den klare Sandhed, har vore Modstandere dog opfundet nogle Skingrunde for at afkræfte vore Beviser.

5. For det første. 1 Mos. [1, 28] lærer, at Menneskene er skabte til at være frugtbare, og at det ene Kjøn skal have Attraa til det andet paa den rette Maade. Vi taler nemlig her ikke om den onde Lyst, som er Synd, men om den Attraa, som skulde have været i den ufordærvede Natur, og som man kalder den naturlige Kjærlighed. Og denne Kjærlighed er sandelig en guddommelig Ordning af det ene Kjøns Forhold til det andet. Men da denne Guds Ordning ikke kan hæves uden særegen Guds Gjerning, saa følger heraf, at Ret til at slutte Egteskab ikke kan ophæves ved [menneskelige] Bestemmelser og Løfter. Hermed driver nu vore Modstandere sit Spil. De siger, at i Begyndelsen har Egteskabet været befalet, forat Jorden maatte blive opfyldt; nu, da Jorden er opfyldt, er Egteskabet ikke befalet. Ser dog, hvor forstandig de slutter! Menneskets Natur bliver ved hint Guds Ord dannet til at være frugtbar, ikke alene i Skabningens Begyndelse, men saalænge som den legemlige Natur er til. Paa samme Maade bliver Jorden frugtbar ved dette Ord [1 Mos. 1, 11]: „Jorden udgive Græs, Urter" o. s. v. I Kraft af denne Anordning begyndte Jorden ikke alene i Begyndelsen at frembringe Græs, men hvert Aar klædes Markerne, saalænge denne Natur bestaar. Ligesom altsaa Jordens Natur ikke kan forandres ved menneskelige Love, saaledes kan heller ikke Menneskets Natur forandres enten ved menneskelige Løfter eller menneskelig Lov uden en særegen Guds Gjerning.

6. For det andet. Efterdi denne guddommelige Skabelse eller Ordning med Mennesket er en naturlig Ret, har de retslærde viselig og rigtig sagt,

at Mandens og Kvindens Forbindelse tilhører Naturretten. Da nu Naturretten er uforanderlig, maa nødvendigvis Retten til at slutte Egteskab altid forblive. Thi naar Naturen ikke forandres, forbliver nødvendigvis ogsaa hin Ordning, som Gud har indplantet i Naturen, og den kan ikke hæves ved menneskelige Love. Latterlig er derfor vore Modstanderes taabelige Tale om, at Egteskabet i Begyndelsen har været befalet, men nu ikke er det. Det er ganske, som om de vilde sige: „Fordum medbragte Menneskene ved sin Fødsel et bestemt Kjøn, nu medbringer de intet saadant længer; fordum bragte Menneskene ved Fødselen Naturens Ret med sig, nu medbringer de den ikke længer." Ingen Grovsmed[1]) kunde udtænke noget mere grovt, end disse Taabeligheder, som er udtænkte til at skaffe Naturens Ret afveien. Det staar derfor fast i nærværende Sag, at baade Skriften lærer og den retslærde viselig siger, at Forbindelsen mellem Mand og Kvinde tilhører Naturretten. Derhos er Naturretten i Sandhed en guddommelig Ret, fordi den er en af Gud i Naturen indprentet Ordning. Men efterdi denne Ret ikke kan forandres uden en særegen Guds Gjerning, maa nødvendigvis Retten til at slutte Egteskab bestaa; thi hin naturlige Attraa er en Guds Ordning i det ene Kjøns Natur i Forhold til det andet og derfor en Ret; hvorfor skulde ellers begge Kjøn skabes? Og vi taler, som vi ovenfor har sagt, ikke om den onde Lyst, som er Synd, men om hin Attraa, som man kalder den naturlige Kjærlighed, hvilken den onde Lyst ikke har udryddet af Naturen, men opflammet, saa at den nu ogsaa trænger til et Lægemiddel, og Egteskabet er nødvendigt ikke alene for Forplantelsens Skyld, men ogsaa som et Lægemiddel. Dette er klart og staar saa fast, at det ikke paa nogen Maade kan rokkes.

7. For det tredje. Paulus siger [1 Kor. 7, 2]: „For Skjørlevnets Skyld have hver Mand sin egen Hustru!" Dette er nu en udtrykkelig Befaling, der udgaar til alle, som ikke er skikkede for den ugifte Stand. Vore Modstandere forlanger, at man skal vise dem et Bud, der foreskriver Præsterne at gifte sig. Ret som om Præsterne ikke var Mennesker! Vi mener, at hvad vi i Almindelighed paastaar om Menneskets Natur, sandelig ogsaa gjælder Præsterne. Eller byder ikke Paulus her, at de, som ikke har Afholdenheds Gave, skal gifte sig? Han fortolker nemlig selv sin Mening lidt efter [V. 9], naar han siger: „Det er bedre at gifte sig, end at lide Brynde." Og Christus har med tydelige Ord sagt: „Dette Ord fatter ikke alle, men de, hvem det er givet" [Matt. 19, 11]. Da nu efter Syndefaldet disse to Ting, den naturlige Attraa og den onde Lyst, som opflammer den naturlige Attraa, kommer sammen, saa Egteskabet er mere fornødent nu end dengang, da Naturen var uforderret, derfor taler Paulus om Egteskabet som om et Lægemiddel, og for hin Brynde's Skyld byder han at gifte sig. Og dette Ord: „Det er bedre at gifte sig, end at lide Brynde", kan ikke nogen menneskelig Myndighed, nogen Lov eller noget Løfte udslette, fordi de ikke udsletter Naturen eller den onde Lyst. Altsaa beholder alle de, som lider Brynde, Ret til at gifte sig. Og denne Paulus's Befaling: „For Skjørlevnets Skyld have hver Mand sin egen Hustru", binder alle dem, som ikke i Sandhed er afholdende, hvorom det er overladt til enhvers Samvittighed at dømme. Thi naar de her kræver, at man skal bede Gud om Afholdenhed, naar de kræver, at man skal undertvinge Legemet ved Arbeide og Faste, hvorfor prædiker de da ikke disse herlige Forskrifter ogsaa

[1]) Det latinske Udtryk (faber) indeholder en Hentydning til en af Konfutationens Forfattere, Johan Faber, Biskop i Wien, død 1541.

for sig selv? Men, som vi ovenfor har sagt, vore Modstandere farer kun med Spilfegteri, de mener det ikke alvorligt. Dersom Afholdenhed var mulig for alle, udkrævedes der ikke nogen særlig Gave. Men Christus viser, at den udkræver en særlig Gave, hvorfor den ikke er falden i alles Lod. Gud vil, at de øvrige skal bruge den almindelige Naturlov, som han har givet. Thi Gud vil ikke, at man skal foragte hans Ordninger, hans Skabelsesverk. Saaledes vil han, at hine skal være kyske paa den Maade, at de bruger det af Gud givne Lægemiddel, ligesom han vil opholde vort Liv derved, at vi bruger Mad og Drikke. Og Gerson bevidner, at der har været mange retsindige Mænd, som, skjønt de har forsøgt at undertvinge Legemet, dog kun har udrettet lidet. Derfor siger Ambrosius med Rette: „Ugift Stand kan man alene tilraade, ikke paabyde; den er mere det frie Løftes end Befalingens Sag.“ Dersom nogen her vil gjøre den Indvending, at Christus priser dem, som gilder sig selv for Himmeriges Skyld, da betænke han ogsaa dette, at han berømmer saadanne, som har Afholdenheds Gave; thi derfor har han tilføiet: „Hvo det kan fatte, han fatte det!“ Thi Christus har ikke Behag i uren Afholdenhed. Ogsaa vi berømmer den sande Afholdenhed. Men nu taler vi om Loven og om dem, som ikke har Afholdenheds Gave. Tingen burde lades fri; man burde ikke ved denne Lov lægge Snarer for de skrøbelige.

8. For det fjerde. Den pavelige Lov staar ogsaa i Strid med Kirkeforsamlingernes Forordninger. Thi de gamle Kirkelove forbyder ikke Egteskab og opløser heller ikke sluttede Egteskaber, om de end fjerner dem, som i sin Embedstid har sluttet Egteskab, fra Embedets Førelse. Denne Afskedigelse var paa de Tider at betragte som en Velgjerning. Men de nye Kirkelove, som ikke er affattede paa Kirkeforsamlinger, men er blevne til ved Pavernes personlige Beslutning, forbyder ikke alene at slutte Egteskab, men opløser dem, der er sluttede, og det er aabenbart, at dette sker mod Christi Befaling [Matt. 19, 6]: „Hvad altsaa Gud har sammenføiet, skal et Menneske ikke adskille.“ Vore Modstandere raaber i Konfutationen paa, at Geistlighedens ugifte Stand er paabuden af Kirkeforsamlingerne. Vi angriber ikke Kirkeforsamlingernes Beslutninger; thi disse tillader Egteskab under visse Betingelser, men vi angriber de Love, som de romerske Paver senere end de gamle Kirkemøder har affattet mod Kirkemødernes Autoritet. Saaledes foragter Paverne Kirkemødernes Autoritet, som de vil, at andre skal anse for hellig og ukrænkelig. Saaledes tilhører da denne Lov om bestandig ugift Stand ret egentlig dette nye pavelige Herredømme. Og det ikke uden Grund. Thi Daniel har [11, 37] sat dette Merke paa Antikristens Rige, nemlig Foragt for Kvinden.

9. For det femte. Om vore Modstandere end ikke forsvarer Loven paa Grund af Overtro, idet de vel ser, at den ikke pleier at overholdes, udbreder de dog overtroiske Meninger, idet de bruger Religionen som Paaskud. De siger, at de derfor kræver den ugifte Stand, fordi den er Renhed, ret som om Egteskabet skulde være Urenhed og Synd, eller som om den ugifte Stand fortjener Retfærdiggjørelse mere end Egteskab. Og her paaberaaber de sig den mosaiske Lovs Ceremonier; da nemlig under Loven Præsterne maatte holde sig fra sine Hustruer i den Tid, de forrettede Tjenesten, og da Præsten i det nye Testamentes Tid altid bør bede, saa bør han ogsaa altid leve i Afholdenhed. Denne urimelige Sammenligning anføres som et Bevis, der skulde nøde Præsterne til bestandig at forblive ugifte, skjønt i det sammenlignede Forhold Egteskabet tillades, mens kun i Tjenestetiden Omgang [med Egte-

fællen] er forbuden. Og et er det at bede, et andet at forrette Tjeneste. De hellige bad ogsaa, naar de ikke forvaltede det offentlige Embede, og ikke hindrede Omgang med Egtefællen dem fra at bede.

10. Men vi vil gjennemgaa disse Opdigtelser i en bestemt Orden. For det første maa nødvendigvis vore Modstandere indrømme, at Egteskabet er rent for de troende, da det er helliget ved Guds Ord, det er, er en ved Guds Ord tilladt og billiget Ting, som Skriften paa mangfoldige Steder bevidner. Thi Christus kalder Egteskabet en guddommelig Forbindelse, naar han siger [Matt. 19, 6]: „Hvad Gud har sammenføiet." Og Paulus siger om Egteskabet, om forskjellige Slags Mad og lignende Ting [1 Tim. 4, 5]: „Det helliges ved Ord og Bøn", det er, ved Ordet, hvorved Samvittigheden forvisses om, at Gud giver sit Bifald, og ved Troen, der bruger det med Taksigelse som en Guds Gave. Ligesaa 1 Kor. 7 [14]: „Den vantro Mand helliges ved den troende Hustru", det er, den egteskabelige Omgang er tilladt og helliget formedelst Troen paa Christus, ligesom det er tilladt at spise o. s. v. Ligesaa 1 Tim. 2 [15]: „Kvinden skal frelses ved Barnefødsel o. s. v." Dersom vore Modstandere kunde anføre noget saadant Sted om den ugifte Stand, da vilde de i Sandhed feire en herlig Triumf. Paulus siger, at Kvinden frelses ved Barnefødsel. Hvad mere ærefuldt [for Egtestanden] kunde der siges mod dette Hykleri med den ugifte Stand, end at Kvinden frelses netop ved de egteskabelige Gjerninger, ved den egteskabelige Omgang, ved Barnefødsel og andre huslige Kaldsgjerninger? Men hvad mener Paulus? Læseren merke sig, at Troen føies til, og at ikke de huslige Gjerninger berømmes uden Troen; „dersom de bliver i Troen", siger han. Thi han taler om den hele Stand af Mødre. Han kræver altsaa først og fremst Troen, ved hvilken Kvinden faar Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Dernæst tilføier han en bestemt Kaldsgjerning, ligesom hos ethvert Menneske paa Troen maa følge den gode Gjerning, der hører til enhvers bestemte Kald. Denne Gjerning behager Gud formedelst Troen. Paa denne Maade behager Kvindens Gjerninger Gud formedelst Troen, og den troende Kvinde frelses, idet hun ved saadanne sit Kalds Gjerninger tjener Gud i Troen. Disse Vidnesbyrd lærer, at Egteskabet er en tilladt Sag. Dersom altsaa Renhed betyder det, som for Gud er tilladt og af ham billiget, saa er Egteskaber rene, fordi de er billigede i Guds Ord. Og Paulus siger om, hvad der er tilladt [Tit. 1, 15]: „Alt er rent for de rene", det er, for dem, som tror paa Christus og er retfærdige formedelst Troen. Derfor, ligesom enlig Stand er uren hos de ugudelige, saaledes er Egteskabet rent hos de gudfrygtige formedelst Guds Ord og Troen.

11. Dernæst. Naar Renhed ret egentlig sættes i Modsætning til den onde Lyst, betegner det Hjertets Renhed, det er, den dødede Lyst, efterdi Loven ikke forbyder Egteskab, men den onde Lyst, Hor, Skjørlevnet. Derfor er ugift Stand ikke Renhed. Thi der kan findes en større Hjertets Renhed hos den gifte, f. Eks. hos Abraham eller Jakob, end hos de fleste endog i Sandhed afholdende.

12. Endelig. Dersom de mener, at ugift Stand i den Forstand er Renhed, at den mere end Egteskab fortjener Retfærdiggjørelse, da modsiger vi af al Magt. Thi vi retfærdiggjøres hverken formedelst ugift Stand eller formedelst Egteskab, men af Naade for Christi Skyld, saafremt vi tror, at vi for hans Skyld har en naadig Gud. Men her vil de maaske

raabe, at vi paa Jovinians[1]) Vis sætter Egteskabet som lige godt med den ugifte Stand. Men for saadanne Smædeords Skyld vil vi ikke fornegte Sandheden om Retfærdighed af Troen, hvilken vi ovenfor har udviklet. Men vi sætter dog heller ikke ugift Stand lige med Egteskab. Thi ligesom en Gave er ypperligere end en anden, Profeti ypperligere end Veltalenhed, Kyndighed i Krigsvæsenet ypperligere end Agerdyrkning, Veltalenhed ypperligere end Bygningskunst, saaledes er ogsaa ugift Stand en ypperligere Gave end Egteskab. Og dog, ligesom Taleren ikke er mere retfærdig for Gud formedelst sin Veltalenhed, end Bygmesteren formedelst sin Bygningskunst, saaledes fortjener heller ikke den ugifte mere Retfærdighed ved sin enlige Stand, end den gifte ved sine egteskabelige Gjerninger, men enhver bør være tro i Tjenesten efter sin Gave og holde for, at han for Christi Skyld ved Troen opnaar Syndernes Forladelse og ved Troen agtes retfærdig for Gud. Og ikke berømmer Christus eller Paulus den ugifte Stand af den Grund, at den retfærdiggjør, men fordi den er mere ubunden og mindre ved huslige Sysler adspredes i Bønnen, Lærdommen og Tjenesten. Derfor siger Paulus [1 Kor. 7, 32]: „Den ugifte bekymrer sig for det, som hører Herren til." Altsaa berømmes den ugifte Stand paa Grund af sin Andagt og Granskning. Saaledes berømmer Christus ikke uden videre dem, som gilder sig selv, men føier til: „for Himmeriges Skyld", det er, forat de kan faa Tid til at granske eller prædike Evangeliet. Thi han siger ikke, at den ugifte Stand fortjener Syndernes Forladelse eller Salighed.

13. Til det Eksempel, der er hentet fra de levitiske Præster, svarer vi, at det ikke beviser, at bestandig ugift Stand bør paalægges Præsterne. Dernæst maa man ikke paa os overføre levitisk Urenhed. Egteskabelig Omgang mod Loven var dengang Urenhed. Nu er det ikke Urenhed, fordi Paulus siger [Tit. 1, 15]: „Alt er rent for de rene." Thi Evangeliet befrier os fra hin levitiske Urenhed. Og dersom nogen forsvarer Loven om ugift Stand i den Hensigt, at tynge Samvittighederne med hine levitiske Jagttagelser, da maa vi modsætte os en saadan, ligesom Apostlerne i Ap. Gj. 15 [10 flg.] modsatte sig dem, som forlangte Omskjærelse og vilde paalægge de kristne Moseloven.

14. Imidlertid vil de gudfrygtige vide at holde Maade med den egteskabelige Omgang, især naar de er optagne af offentlig Embedsgjerning, som ofte giver retsindige Mænd saa meget at bestille, at det fortrænger alle Tanker om huslige Ting af deres Sind. De retfærdige ved ogsaa dette, at Paulus [1 Tess. 4, 4] byder at „bevare sit Legeme i Helligheds". De ved ogsaa, at Egtefæller stundom maa holde sig fra hinanden for at overlade sig til Bønnen, men Paulus vil ikke, at dette skal være bestandigt [1 Kor. 7, 5]. Saadan Afholdenhed er nu let for retsindige og virksomme Mænd. Men hin store Skare af ørkesløse Præster, som lever i Stiftelserne,[2]) kan, som Erfaring viser, under saadant Vellevnet ikke engang iagttage hin levitiske Afholdenhed. Og bekjendt er hint Vers: „Hin Svend pleier at slaa sig ifølge med Dovenskab og hader dem, som er arbeidsomme."

15. Mange Kjættere har paa Grund af Misforstaaelse af Moseloven dømt helt foragtelig om Egteskabet, og dog har deres ugifte Stand skaffet dem en særlig Beundring. Og Epifanius[3]) klager over, at Enkrati-

[1]) Se ovenf. S. 73, Anm. 2.
[2]) Herved sigtes til den Indretning i den romerske Kirke, at flere Præster lever sammen efter en vis Klosterregel.
[3]) Se ovenf. S. 151, Anm. 2.

terne[1]) ved denne Anbefaling har i fortrinlig Grad indtaget de uvidende Sjæle. De afholdt sig fra Vin, endog ved Herrens Nadver; de afholdt sig fra Kjødet af alle Slags Dyr, i hvilket Stykke de overtraf Dominikanerne, som dog spiser Fisk. De afholdt sig ogsaa fra Egteskab, og just denne Ting vakte særdeles Beundring. Disse Gjerninger, disse Gudsdyrkelser, mente de, fortjente mere Naade, end Nydelsen af Vin og Kjød og Egteskabet, som de ansaa for en vanhellig og uren Ting, der neppe kunde behage Gud, om de end ikke aldeles fordømte det.

16. Denne Englehelligheds misbilliger Paulus meget eftertrykkelig i Kol. 2 [18]. Thi den undertrykker Erkjendelsen af Christus, naar Menneskene mener sig rene og retfærdige for saadant Hykleris Skyld. Den undertrykker ogsaa Erkjendelsen af Guds Gaver og Befalinger. Thi Gud vil, at vi i Gudsfrygt skal bruge hans Gaver. Og vi kan anføre Eksempler paa, at fromme Samvittigheder er blevne meget foruroligede angaaende den retmæssige Brug af Egteskabet. Dette Onde var fremkaldt ved Munkenes Meninger, der overtroisk lovpriste den ugifte Stand. Og dog dadler vi ikke Maadehold eller Afholdenhed; vi har ovenfor erklæret, at Øvelser og Spægelser af Legemet er nødvendige. Men hvad vi forkaster, er den Tillid til visse Jagttagelser, at de skulde retfærdiggjøre. Og fortræffelig har Epifanus sagt, at hine Jagttagelser bør prises for Afholdenheds og udvortes Tugts Skyld, det er for at undertvinge Legemet eller for den offentlige Sedeligheds Skyld, ligesom visse Skikke er anordnede for at paaminde de uvidende, ikke fordi de er Gudsdyrkelser, der retfærdiggjør. Men vore Modstandere forlanger ikke den ugifte Stand af Overtro; thi de ved vel, at Kyskheden dog ikke pleier at blive bevaret. Men de foregiver overtroiske Meninger for at kaste Blaar i Øinene paa de uvidende. De fortjener altsaa mere Had end Enkratiterne, som synes at være bragte til Fald ved et vist Skin af Gudfrygtighed; hine Sardanapaler[2]) misbruger med Overlæg Religionen som et Skalkeskjul.

17. For det sjette. Uagtet vi har saa mange Grunde til at forkaste Loven om bestandig ugift Stand, saa kommer dog til disse endnu ogsaa Sjælenes Farer og de offentlige Forargelser, hvilke, om end Loven ikke var uretfærdig, dog burde afskrække alle retsindige Mænd fra at billige saadant Aag, som har styrtet utallige Sjæle i Fordærvelse. Længe har alle fromme Mænd klaget over dette Aag dels for sin egen, dels for andres Skyld, som de saa udsatte for Fare; men ingen Pave hører disse Klager. Og det er ikke ubekjendt, hvor meget denne Lov skader den offentlige Sædelighed, hvilke Laster, hvilket skjendigt, vellystigt Levnet den har fremkaldt. Der gives gamle romerske Satirer;[3]) i dem kan Rom endnu gjenkjende og læse sine Seder.

18. Saaledes straffer Gud Foragten for sin Gave og Anordning paa dem, som forbyder Egteskab. Men da det nu pleier at være Tilfældet med andre Love, at de bliver forandrede, naar gienstridig Nytte tilraader det, hvorfor sker da ikke dette ogsaa med denne Lov, hvor især i disse sidste Tider saa mange vegtige Grunde støder sammen, hvorfor den burde forandres? Naturen ældes og bliver efterhaanden svagere, og Lasterne tager til; derfor burde ogsaa de af Gud givne Lægemidler des mere anvendes. Vi ser, at Gud anklager

---

[1]) En Sekt i det 2det Aarhundrede, der udmerkede sig ved sin strenge Afholdenhed.
[2]) Sardanapal, en assyrisk Konge, bekjendt for sit vellystige Levnet.
[3]) Her sigtes til de Skildringer, gamle romerske Digtere (som Juvenal) har givet af det hedenske Roms Seder.

denne Last før Syndfloden, at han anklager den før de fem Stæders Ødelæggelse ved Ild. Lignende Laster har gaaet forud for mange andre Byers Undergang, som Sybaris,[1]) Rom. Og i disse er givet et Billede paa de Tider, som vil gaa forud for alle Tings Ende. Derfor vilde det især paa denne Tid være tilbørligt at verne om Egteskabet ved de strengeste Love og Eksempler og indbyde Menneskene til Egteskab. Det paaligger Øvrigheden, som skal haandhæve den offentlige Orden. Imidlertid maa Evangeliets Lærere gjøre begge Dele: formane dem, der ei kan afholde sig, til at indtræde i Egteskab, paaminde andre om ei at foragte Afholdenhedens Gave.

19. Paverne meddeler hver Dag Dispensationer, forandrer hver Dag andre, endog meget gode Love; i denne ene Lov om Præsternes ugifte Stand er de jernhaarde og ubønhørlige, skjønt det er vel bekjendt, at det er en blot og bar menneskelig Lov. Og netop denne Lov skjærper de nu endog paa mange Maader. Kirkeloven byder at afsætte Præsterne. Disse lidet heldige Lovfortolkere afsætter dem ikke fra Embedet, men hænger dem op i Træerne. Mange retsindige Mænd myrder de grusomt alene for Egteskabets Skyld. Og just disse Myrderier viser, at denne Lov er „Djævles Lærdom". Thi da Djævelen er en Manddraber [Joh. 8, 44], forsvarer han sin Lov ved saadanne Myrderier. Vi ved, at der tages Anstød af Splittelsen, idet vi synes at have revet os løs fra dem, som holdes for at være de ordentlige Biskoper. Men vore Samvittigheder er ganske rolige, eftersom vi ved, at vi, om vi end af al Magt ønsker at oprette Enigheden, dog ikke kan tilfredsstille vore Modstandere, medmindre vi forkaster den aabenbare Sandhed og saa forener os med dem om at ville forsvare denne uretfærdige Lov, opløse sluttede Egteskaber, myrde de Præster, der ikke vil adlyde, jage ulykkelige Kvinder og faderløse Børn i Landflygtighed. Men da det er ganske vist, at disse Vilkaar mishager Gud, saa vil vi slet ikke være bedrøvede over ikke at have noget Fællesskab med vore Modstandere i saa mange Mord.

20. Vi har fremstillet de Grunde, hvorfor vi ikke med god Samvittighed kan være enige med vore Modstandere, naar de forsvarer den pavelige Lov om bestandig ugift Stand, nemlig fordi den staar i Strid med guddommelig og naturlig Ret og afviger fra selve Kirkelovene, fordi den er overtroisk og fuld af Farer, endelig fordi det hele er Hykleri. Thi ikke bliver denne Lov paabuden for Religionens Skyld, men for Herredømmets Skyld, og for dette tager man paa den ugudeligste Maade Religionen til Paaskud. Mod disse uomstødelige Grunde kan forstandige Mennesker ikke anføre nogetsomhelst. Evangeliet tillader dem Egteskab, for hvem det er fornødent. Dog nøder det heller ikke dem til Egteskab, som vil afholde sig, naar de kun i Sandhed er afholdende. Denne Frihed, mener vi, maa ogsaa indrømmes Præsterne, og hverken vil vi med Magt nøde nogen til ugift Stand, ei heller opløse sluttede Egteskaber.

21. I Forbigaaende har vi ogsaa, idet vi anførte vore Grunde, antydet, hvorledes vore Modstandere ved gjækkelige Udflugter søger at slippe bort fra en og anden af dem, og tillige gjendrevet disse deres Sofisterier. Nu vil vi i Korthed omtale de vegtige Grunde, hvormed de forsvarer Loven. For det første siger de, at den er aabenbaret af Gud. Her ser I, hvorvidt disse Slynglers Uforskammethed gaar. De vover at paastaa, at Loven om bestandig ugift Stand er aabenbaret af Gud, da den dog er i Strid med

[1]) En Stad i det sydlige Italien, bekjendt for sit Velevnet.

Skriftens klare Vidnesbyrd, som byder, at hver Mand skal have sin egen Hustru for Skjørlevnets Skyld [1 Kor. 7, 2], og som forbyder at opløse sluttede Egteskaber [smlgn. Matt. 5, 32. 19, 6. 1 Kor. 7, 27]. Paulus giver tilkjende, hvem der er denne Lovs Ophavsmand, naar han kalder den „Djævles Lærdom" [1 Tim. 4, 1]. Ogsaa Frugterne røber Ophavsmanden, saa megen gruelig Utugt, saa mange skjændige Mord, som nu øves under Paaskud af denne Lov.

22. Vore Modstanderes anden Grund er den, at Præsterne maa være rene, ifølge hint Ord: „Renser eder, I, som bærer Herrens Kar" [Es. 52, 11]. Og de anfører endnu mangt og meget i den Retning. Denne Grund, som de ret holder frem som den, der især har et fordelagtigt Skin, har vi ovenfor gjendrevet. Vi har nemlig sagt, at ugift Stand uden Tro ikke er Renhed for Gud, og at Egteskabet er rent formedelst Troen, ifølge hint Ord: „Alt er rent for de rene" [Tit. 1, 15]. Vi har ogsaa sagt, at udvortes Renhed og Lovens Ceremonier ikke er at henføre hid, efterdi Evangeliet kræver Hjertets Renhed, ikke Lovens Ceremonier. Og det er meget vel muligt, at en Egtemands Hjerte, som Abrahams og Jakobs, hvilke dog havde flere Hustruer, er renere og mindre optændt af Lyster, end mange ugiftes, selv om de er virkelig afholdende. Men hvad nu Esaias siger: „Renser eder, I, som bærer Herrens Kar", saa maa dette forstaaes om Hjertets Renhed, om den hele Bod. Forøvrigt vil de hellige med Hensyn til den udvortes Omgjængelse vide, hvorvidt det kan være gavnligt at indskrænke den egteskabelige Omgang og, som Paulus siger [1 Tess. 4, 4], „bevare sit Legeme i Helligbed og Ære". Endelig, da Egteskabet er rent, siges der med Rette til dem, som i ugift Stand ikke er afholdende, at de skal tage sig Hustruer, forat de maa være rene. Saaledes byder da hin Lov: „Renser eder, I, som bærer Herrens Kar", tillige, at de urene ugifte skal blive rene Egtefæller.

23. Den tredje Grund er forfærdelig, at nemlig Præsternes Egteskab skulde være jovinianst[1]) Kjætteri. Fortræffeligt! Det er en ganske ny Anklage, at Egteskab er Kjætteri. Paa Jovinians Tid kjendte Verden endnu ikke Loven om bestandig ugift Stand. Det er altsaa en uforskammet Løgn, at Præsternes Egteskab er jovinianst Kjætteri, eller at saadant Egteskab dengang blev fordømt af Kirken. Paa saadanne Steder kan man se, hvad Hensigt vore Modstandere har havt med at skrive Konfutationen. De har ment, at de paa den Maade skal lettest gjøre Indtryk paa de uvidende, naar disse idelig faar høre Skjeldsordet Kjætteri, naar de indbilder sig, at vor Sag er allerede forud afgjort og fordømt ved mange ældre Domme af Kirken. Derfor paaberaaber de sig ofte falskelig Kirkens Dom. Efterdi de ikke er uvidende herom, har de ikke villet meddele os nogen Afskrift af sit Forsvarsskrift, forat ikke denne deres Løgn, disse deres Rænker skulde komme for Dagen. Men hvad nu Jovinians Sag angaar, har vi ovenfor sagt, hvad vi mener om denne Sammenstilling af ugift Stand og Egteskab. Vi sætter nemlig ikke ugift Stand og Egteskab paa lige Linie, omend hverken ugift Stand eller Egteskab fortjener Retfærdiggjørelse.

24. Ved saadanne, saa intetsigende Grunde forsvarer de hin ugudelige og for de gode Seder saa fordærvelige Lov. Ved saadanne Grunde gjør de Fyrsternes Sjæle trygge for Guds Dom, i hvilken Gud vil afkræve dem Regnskab, hvorfor de har opløst Egteskaberne, hvorfor de har pint og

---

[1]) Om Jovinian se ovenf. S. 73, Anm. 2.

myrdet Præsterne. Thi derpaa maa I slet ikke tvile: ligesom den ihjelslagne Abels Blod raabte til Gud [1 Mos. 5, 10], saaledes raaber ogsaa mange retsindige Mænds Blod, mod hvem man uretfærdig har raset. Og Gud skal hevne denne Grumhed; da skal I erfare, hvor tomme disse vore Modstanderes Grunde er, og forstaa, at i Guds Dom holder ingen Rænker Stand mod Guds Ord, som Esaias siger [40, 6]: „Alt Kjød er Græs, og al dets Herlighed som Markens Blomst." Vore Fyrster kan, hvad der saa end maatte hænde, trøste sig ved Bevidstheden om sine redelige Hensigter; thi selv om Præsterne skulde have gjort Uret i at slutte Ægteskaber, saa staar dog hin Opløsning af Ægteskaber, hine Banlysninger, hin Grusomhed i aabenbar Strid med Guds Vilje og Ord. Ikke har vore Fyrster Lyst til at indføre noget nyt og stifte Tvedragt, men man maatte, især i en saa utvilsom Sag, tage mere Hensyn til Guds Ord end til alle andre Ting.

Tolvte Artikel. (Konf. Art. 24.)

Om Messen.

1. For det første maa her atter forudskikkes, at vi ikke afskaffer Messen, men samvittighedsfuldt beholder og forsvarer den. Der holdes nemlig hos os Messer hver Søndag og andre Festdage, paa hvilke Sakramentet rækkes dem, som vil bruge det, efterat de er prøvede og afløste. Ogsaa iagttages de sedvanlige offentlige Kirkeskikke, Skriftlæsningen, Bønnerne, Klædedragten og andet lignende.

2. Vore Modstandere har en lang Tale om Brugen af det latinske Sprog i Messen, idet de fører en helt barnagtig Snak om, hvorledes det er gavnligt for den ulærde Tilhører i Kirkens Tro at høre en Messe, som han ikke forstaar. De opdigter nemlig, at den Gjerning, at høre, i sig selv er en Gudsdyrkelse, er gavnlig, selv om man intet deraf forstaar. Dette vil vi nu ikke underkaste nogen bitter Drøftelse, men overlade det til Læserens Dom. Vi nævner det for i Forbigaaende at minde om, at ogsaa hos os er latinske Tekster og Bønner beholdte. Men da Kirkeskikkene bør iagttages, dels forat Menneskene kan lære Skriften, dels forat de, paamindede ved Ordet, skal lære at tro og frygte Gud og saaledes ogsaa at bede (dette er nemlig Kirkeskikkenes Formaal), saa beholder vi det latinske Sprog for deres Skyld, som lærer og forstaar Latin, og føier tyske Sange til, forat ogsaa Almuen kan have noget, som den kan lære, og hvorved den kan opvække Tro og Gudsfrygt. Dette har altid været Skik i Menighederne. Thi om end nogle hyppigere, andre sjeldnere har føiet tyske Sange til, saa sang dog næsten overalt Almuen noget paa sit eget Tungemaal. Men det er ingensteds skrevet eller prentet, at den Gjerning er gavnlig for Folk, at høre Tekster, som man ikke forstaar, at Ceremonier er nyttige, ikke fordi de indeholder en Lærdom eller Paamindelse, men af gjort Gjerning, fordi de bliver saaledes forrettede eller besøgte. Bort med saadanne farisæiske Meninger!

3. Men at der nu hos os kun holdes offentlig eller fælles Messe, er slet ikke mod den katolske Kirke. Thi i de græske Menigheder holdes den Dag idag ingen private Messer,[1]) men kun en offentlig Messe, og det kun Søndage og Festdage. I Klostrene holdes daglig Messe, men kun offentlig. Heri har man Spor af de gamle Skikke. Thi ingensteds omtaler de gamle

[1]) Se ovenf. S. 69, Anm. 2.

Skribenter før Gregor[1]) private Messer. Hvorledes man begyndte dermed, vil vi nu ikke tale om; det er en kjendt Sag, at siden Tiggermunkene begyndte at regjere, er de ifølge falske Meninger og for Vindings Skyld blevne saaledes forøgede, at alle retsindige Mænd allerede længe har ønsket en Indskrænkning i den Ting. Den hellige Franciscus[2]) havde ganske rigtig dette for Øie, da han bestemte, at hvert enkelt Kloster skulde være tilfreds med en fælles Messe om Dagen; men dette er siden forandret, hvad enten det nu er gjort af Overtro eller for Vindings Skyld. Saaledes forandrer de selv, hvor det bringer dem Fordel, Forfædrenes Anordninger, og saa paaberaaber de sig mod os Forfædrenes Autoritet. Epifanius[3]) skriver, at i Asien blev Kommunion afholdt tre Gange hver Uge, og at der ikke var daglige Messer. Og han siger endog, at denne Skik har været overleveret fra Apostlerne. Thi saa lyder hans Ord: „Kommunion er af Apostlerne anordnet at afholdes Torsdag og Lørdag og Søndag."

4. Men skjønt vore Modstandere paa dette Sted fremfører mangt og meget for at bevise, at Messen er et Offer, skal dog hin uhyre Ordskvalder forstumme for dette ene Svar, at hele denne Række af Autoriteter, Grunde og Vidnesbyrd, hvor lang den end er, dog ikke beviser, at Messen skaffer Naade af gjort Gjerning eller, hvor den holdes for andre, fortjener dem Forladelse for tilgivelige Synder og for Dødssynder, for Skyld og for Straf. Dette Svar alene kuldkaster alt, hvad vore Modstandere indvender, ikke alene i denne Konfutation, men i alle de Skrifter, som de har udgivet om Messen.

5. Og dette er Sagens Standpunkt, hvorom vi maa minde Læserne paa samme Maade, som Æschines[4]) mindede Dommerne om, at de, ligesom Nævefegtere slaaes om Standpunktet, saaledes ogsaa skulde kjæmpe med Modstanderen om det egentlige Stridspunkt og ikke tillade ham at gaa udenfor Sagen. Paa samme Maade maa vore Modstandere her nødes til at tale om den foreliggende Sag. Naar først Stridspunktet er anerkjendt, vil Bedømmelsen af Grundene paa begge Sider være en saare let Sag. Vi har nemlig i vor Bekjendelse vist, at det er vor Mening, at Herrens Nadver ikke meddeler Naade af gjort Gjerning, ei heller, naar den holdes for andre levende eller døde, af gjort Gjerning fortjener dem Syndernes Forladelse, Eftergivelse af Skyld eller Straf. Og for dette Hovedpunkt er det klare og uomstødelige Bevis dette, at det er umuligt at opnaa Syndernes Forladelse formedelst vor Gjerning af gjort Gjerning, men ved Troen maa Syndens og Dødens Rædsler overvindes, idet vi opreiser vore Hjerter ved Christi Kundskab og erkjender, at Tilgivelsen bliver os tildel for Christi Skyld, og at Christi Fortjenester og Retfærdighed skjænkes os, Rom. 5 [1]: „Retfærdiggjorte ved Troen har vi Fred." Dette er saa vist, saa fast, at det kan holde Stand mod alle Helvedes Porte.

6. Hermed er, saafremt kun det nødvendige skal siges, Hovedsagen allerede udtalt. Thi ingen fornuftig Mand kan bifalde hin farisæiske og hedenske Mening om gjort Gjerning. Og dog hænger Almuen fast ved denne Mening; den har forøget Messernes Tal i det uendelige. Thi man betaler for Messer for dermed at udsone Guds Vrede, og ved denne Gjerning vil

---

[1]) Se ovenf. S. 177, Anm. 1.
[2]) Se ovenf. S. 117, Anm. 2.
[3]) Se ovenf. S. 151, Anm. 2.
[4]) Æschines, en berømt græsk Taler i det 4de Aarh. før Christus.

de erholde Eftergivelse af Skyld og Straf, vil de opnaa alt, hvad der trænges for det ganske Liv, vil de endog befri de døde. Denne fariseiske Indbildning har Munke og Sofister foredraget i Kirken.

7. Men hvorvel Hovedsagen saaledes allerede er udtalt, vil vi dog her endnu tilføie nogle Ord, efterdi vore Modstandere taabelig fordreier mange Skriftsteder til Forsvar for sine Vildfarelser. De taler i Konfutationen meget om „Ofret", skjønt vi i vor Bekjendelse med Flid har undgaaet dette Ord for dets Tvetydigheds Skyld; selve Sagen, hvad de, hvis Misbrug vi misbilliger, nu forstaar ved „Offer", har vi udviklet. For nu at forklare de ilde fordreiede Skriftsteder er det først og fremst fornødent at udvikle, hvad det Ord „Offer" vil sige. I hele ti Aar har vore Modstandere nu udgivet næsten utallige Bøger om Ofret, og dog har endnu ingen af dem givet nogen Forklaring af, hvad Ofret er. De griber kun Ordet „Offer" dels i Skriften, dels hos Kirkefædrene; derefter digter de sine Drømme til som om Ofret kunde betyde alt, hvad dem behager.

Hvad Offer er, og hvilke de forskjellige Slags Ofre er.

8. Sokrates siger i Platons Fædrus,[1]) at han er en stor Ven af Inddelinger, fordi uden dem intet kan blive enten forklaret i Ord eller forstaaet, og naar han træffer nogen, der forstaar at inddele, da slutter han sig til ham og følger hans Spor som en Guds. Og han forlanger, at den, der inddeler, skal skjære Lemmerne over i selve Ledene, forat han ikke som en slet Kok skal sønderbryde og ødelægge noget Lem. Men for disse Forskrifter har vore Modstandere en stolt Foragt; de er i Sandhed efter Platons Udtryk slette Kokke, der fordærver Ofrets Lemmer, som man vil kunne skjønne, naar vi faar gjennemgaaet de forskjellige Slags Ofre.

9. Teologerne pleier med Rette at skjelne mellem „Sakramente" og „Offer". Fællesnavnet for begge kan da være enten Ceremoni eller hellig Handling. Et Sakramente er en Ceremoni eller Handling, i hvilken Gud meddeler os det, som den til Ceremonien knyttede Forjættelse tilbyder; saaledes er Daaben en Handling, ikke som vi bringer Gud, men i hvilken Gud døber os, nemlig Præsten i Guds Sted, og her tilbyder og meddeler Gud Syndernes Forladelse o. s. v. ifølge Forjættelsen: „Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig" [Mark. 16, 16]. Ofret derimod er en Ceremoni eller Handling, som vi bringer Gud for at ære ham.

10. Men af Ofre gives der fornemmelig to Slags, og der er ikke flere. Det ene er Forsoningsofret; det er en Handling, der gjør Fyldest for Skyld og Straf, det vil sige, som forsoner Gud eller stiller Guds Vrede, eller som fortjener andre Syndernes Forladelse. Det andet Slags er Takofret, som ikke fortjener Syndernes Forladelse eller Forligelse, men bringes af dem, der er forligte, til Tak i Ord eller Gjerning for den modtagne Syndsforladelse og for andre modtagne Velgjerninger.

11. Disse to Slags Ofre er det saare fornødent at have for Øie baade i denne Tvist og ved mange andre Stridsspørgsmaal, og med særlig Omhu maa man vogte sig for at blande dem sammen. Dersom denne Bogs Omfang tillod det, skulde vi tilføie Grundene for denne Inddeling. Thi den har mangfoldige Vidnesbyrd for sig baade i Brevet til Hebræerne

[1]) D. e. et Skrift af den græske Filosof Platon, en Discipel af Sokrates. Se ovenf. S. 93, Anm. 1.

og andensteds. Og alle de levitiske Ofre kan henføres til disse to Slags Ofre som til de Klasser, hvorunder de hører hjemme. Thi i Loven kaldtes nogle Ofre Forsoningsofre paa Grund af sin Betydning eller Lighed, ikke at de fortjente Syndernes Forladelse for Gud, men fordi de fortjente Syndernes Forladelse efter Lovens Retfærdighed, at ikke de, for hvem de bragtes, skulde udelukkes af hint Samfund. De kaldtes derfor Forsoningsofre for Synd, Brændofre for Overtrædelse. Takofre derimod var Madofret, Drikofret, Lovofret, Førstegrøden og Tienden.

12. Men i Virkeligheden har der kun været et eneste Forsoningsoffer i Verden, nemlig Christi Død, som Brevet til Hebræerne lærer, idet det siger: „Det er umuligt, at Blod af Oksер og Bukke kan borttage Synder" [Hebr. 10, 4]. Og lidt efter [V. 10] om Christi Vilje: „Ved denne Vilje er vi helliggjorte formedelst Jesu Christi Legems Ofring den ene Gang." Og Esaias udlægger Loven, forat vi skal vide, at Christi Død i Sandhed er Fyldestgjørelse for vore Synder eller Forsoning, ikke Lovens Ceremonier; derfor siger han [53, 10]: „Naar hans Sjæl bragte Skyldofret, skulde han se Sæd, leve længe" o. s. v. Thi det hebraiske Ord ascham, som han her har brugt, betyder et Skyldoffer, hvilket under Loven betegnede, at der skulde komme et Offer, som skulde gjøre Fyldest for vore Synder og forsone Gud, forat Menneskene skulde vide, at Gud ikke formedelst vor Retfærdighed, men formedelst fremmed Fortjeneste, nemlig Christi, vil forlige sig med os. Paulus udlægger det samme Ord ascham ved „Synd" Rom. 8 [3]: „For Syndens Skyld dømte han Synden i Kjødet",[1]) det er, han straffede Synden ved Synd, det er ved et Offer for Synden. Ordets Betydning kan lettere skjønnes af Hedningernes Skikke, som aabenbart er hentede fra Fædrenes misforstaaede Taler. Piaculum [Sonoffer] kaldte Latinerne det Offer, som man under store Ulykker, naar Gud syntes at være særdeles fortørnet, bragte for at stille Guds Vrede; de ofrede stundom ogsaa Menneskeofre, maaske fordi de havde hørt, at et Menneskes Ofring skulde forsone Gud med den hele Menneskeslegt. Grækerne kaldte dem katharmata eller peripsemata [Renselsesofre]. Esaias og Paulus mener altsaa, at Christus er bleven et Offer, det er, et Sonoffer, forat Gud ved hans Fortjenester, ikke ved vore, skulde blive forligt med os. Det staa altsaa fast i denne Sag, at Christi Død alene er i Sandhed et forsonende Offer. Thi hine levitiske Forsoningsofre kaldtes kun saa for at betegne det kommende Sonoffer. Derfor var de ifølge en vis Lighed Fyldestgjørelser, der forskaffede Lovens Retfærdighed, forat ikke de, som havde syndet, skulde blive udstødte af Samfundet. Men de skulde ophøre efter Evangeliets Aabenbaring, og efterdi de skulde ophøre ved Evangeliets Aabenbaring, var de ikke virkelige Forsoningsofre, saasom Evangeliet just derfor er forjættet, forat det skal meddele Forsoning.

13. Nu staar endnu Takofrene tilbage, hvilke kaldes Lovofre [3 Mos. 3, 1 flg. 7, 11 flg. Salme 56, 13 o. s. v.], nemlig Evangeliets Forkyndelse, Tro, Paakaldelse, Taksigelse, Bekjendelse, de helliges Trængsler, ja alle de helliges gode Gjerninger. Disse Ofre er ikke fyldestgjørende for dem, som bringer dem, ei heller kan de overføres paa andre, saa de af gjort Gjerning forhverver dem Syndernes Forladelse eller Forligelse. De bringes nemlig af dem, som er forligte med Gud. Og saadanne er det nye Testamentes Ofre, som Peter lærer 1 Pet. 2 [5]: „Et helligt Præsteskab til at

[1]) Saaledes efter Vulgata (se ovenf. S. 123, Anm. 1).

frembære aandelige Ofre." Aandelige Ofre modsættes nemlig ikke blot Kvæg, men ogsaa menneskelige Gjerninger, som man bringer Gud til Offer af gjort Gjerning; thi Ordet „aandelige" betegner den Helligaands Rørelser i os. Det samme lærer Paulus Rom. 12 [1]: „Fremstiller eders Legemer som et levende, helligt, Gud velbehageligt Offer, hvilket er eders aandelige Gudsdyrkelse." Udtrykket „aandelig Gudsdyrkelse" betegner den Gudsdyrkelse, i hvilken Gud bliver erkjendt, greben i Hjertet, som det sker i Gudsfrygtens og Gudstillidens Rørelser. Det staar altsaa i Modsætning ikke alene til den levitiske Gudsdyrkelse, i hvilken man slagtede Kvæg, men ogsaa til den Gudsdyrkelse, i hvilken man indbilder sig at bringe Gud en Gjerning af gjort Gjerning. Det samme lærer ogsaa Brevet til Hebræerne Kap. 13 [15]: „Lader os da altid ved ham frembære Gud Lovoffer", og han tilføier Forklaringen: „Det er en Frugt af Læber, som bekjender hans Navn." Han byder os at frembære Lovofre, det er, Paakaldelse, Taksigelse, Bekjendelse o. desl. Alt dette har sit Værd ikke af gjort Gjerning, men formedelst Troen. Derom minder det lille Ord: „ved ham", det er, ved Troen paa Christus.

14. Kort sagt, det nye Testamentes Gudsdyrkelse er aandelig, det er, Troens Retfærdighed i Hjertet og Troens Frugt. Og derfor afskaffer den de levitiske Gudsdyrkelser. Og Christus siger Joh. 4 [23. 24]: „De sande Tilbedere skal tilbede Faderen i Aand og Sandhed. Thi ogsaa Faderen søger dem, som saaledes tilbeder ham. Gud er en Aand, og de, ham tilbeder, bør tilbede i Aand og Sandhed." Dette Ord fordømmer tydelig alle Tanker om Ofre, der foregives at have noget Værd af gjort Gjerning; det lærer, at det bør os at tilbede „i Aand", det er, i Hjertets Rørelser og Tro.

15. Derfor fordømmer ogsaa Profeterne i det gamle Testamente Folkets Mening om gjort Gjerning og lærer Aandens Retfærdighed og Ofre. Saaledes Jer. 7 [22. 23]: „Jeg har ikke talt med eders Fædre, og ikke givet dem Befaling paa den Dag, jeg førte dem ud af Ægyptens Land, angaaende Brændoffer og Slagtoffer. Men dette Ord bød jeg dem og sagde: Hører paa min Røst, saa vil jeg være eders Gud" o. s. v. Hvorledes skal vi vel mene, at Jøderne har optaget denne Prædiken, som synes at staa i aabenbar Strid med Moses? Det var jo en bekjendt Sag, at Gud havde givet Fædrene Forskrifter om Brændofre og Slagtofre, men Jeremias fordømmer den Mening om Ofrene, at disse Gudsdyrkelser skulde af gjort Gjerning forsone Gud; den havde Gud ikke lært dem. Men han føier til om Troen, at dette er Guds Befaling: „hører mig", det er, tror mig, at jeg er eders Gud, at jeg vil være kjendt som saadan, idet jeg forbarmer mig og hjælper, og ikke trænger eders Ofre, tror for vist, at jeg vil være eders Gud, Retfærdiggjører og Frelser, ikke for eders Gjerningers, men for mit Ords og min Forjættelses Skyld; derfor skal I ogsaa i Sandhed og af Hjertet af mig begjære og forvente al Hjælp. — Hin Mening om gjort Gjerning fordømmer ogsaa Salme 50 [13. 15], som forkaster Ofrene og kræver Paakaldelse: „Mon jeg skulde æde Oksers Kjød? Kald paa mig paa Nødens Dag! Saa vil jeg udfri dig, og du skal prise mig." Han bevidner, at dette er den sande Gudsdyrkelse, dette den sande Tilbedelse, naar vi af Hjertet paakalder ham. Ligesaa Salme 40 [7]: „Til Madoffer og Slagtoffer har du ikke Lyst; du har boret mig Øren", det er, du har forelagt mig et Ord, som jeg skal høre, og du kræver, at jeg skal tro dit Ord og dine Forjættelser, at du i Sandhed vil forbarme dig,

hjælpe o. s. v. Ligesaa Salme 51 [18. 19]: „I Brændoffer har du ikke Behag. Guds Ofre er en sønderbrudt Aand; et sønderbrudt og sønderstødt Hjerte vil du, o Gud, ikke foragte." Ligesaa Salme 4 [6]: „Ofrer Retfærdigheds Ofre og forlader eder paa Herren!" Han byder os at haabe, siger, at det er det rette Offer, hvormed han tilkjendegiver, at de andre ikke er sande og rette Ofre. Ligesaa Salme 116 [17]: „Dig vil jeg ofre Takoffer, og Herrens Navn vil jeg paakalde." Han kalder Paakaldelsen et Takoffer.

16. Men Skriften er fuld af saadanne Vidnesbyrd, som lærer, at Ofre af gjort Gjerning ikke forliger Gud. Derfor lærer den ogsaa, at der i det nye Testamente, efterat de levitiske Gudsdyrkelser er afskaffede, vil blive bragt Gud nye og rene Ofre, nemlig Tro, Paakaldelse, Taksigelse, Bekjendelse og Evangeliets Forkyndelse, Trængsler for Evangeliets Skyld o. desl.

17. Om disse Ofre taler ogsaa Malakias [1, 11]: „Fra Solens Opgang og indtil dens Nedgang skal mit Navn vorde stort iblandt Hedningefolkene, og paa hvert Sted skal der brændes Røgelse og frembæres Offergave for mit Navn." Dette Sted tyder vore Modstandere falskelig om Messen, og de paaberaaber sig Fædrenes Autoritet. Men det er let at svare hertil, nemlig at selv om Talen var om Messen, saa fulgte dog ikke heraf, at Messen retfærdiggjør af gjort Gjerning, eller at den kan holdes for andre og fortjene dem Syndernes Forladelse o. s. v. Herom nævner Profeten slet intet, men det er noget, som Munke og Sofister frækt lægger ind i Ordene. Iøvrigt ligger Meningen klart udtalt i selve Profetens Ord. Thi for det første udsiger de dette, at „Herrens Navn skal vorde stort". Det sker ved Evangeliets Forkyndelse. Thi ved denne bliver Christi Navn aabenbaret og Faderens i Christus forjættede Barmhjertighed erkjendt. Evangeliets Prædiken virker Troen i dem, som tager imod Evangeliet. Disse paakalder Gud, disse takker Gud, disse udholder Trængsler under Bekjendelsen, disse gjør gode Gjerninger for Christi Æres Skyld. Saaledes bliver Herrens Navn stort blandt Hedningerne. „Røgelse" og „Offergave" betegner altsaa ikke en Ceremoni af gjort Gjerning, men alle de Ofre, ved hvilke Herrens Navn bliver stort, nemlig Tro, Paakaldelse, Evangeliets Forkyndelse, Bekjendelse o. s. v. Og vi har intet imod, om nogen her vil tage Ceremonien med, naar han kun ikke derved forstaar Ceremonien alene eller lærer, at Ceremonien er nyttig af gjort Gjerning. Thi ligesom vi under Lovofre, det er, under Guds Lovprisning, henfører Ordets Forkyndelse, saaledes kan ogsaa Nydelsen af Herrens Nadver være en Lovprisning eller Taksigelse; men ikke retfærdiggjør den af gjort Gjerning, ei heller kan den komme andre tilgode, saa den skulde fortjene dem Syndernes Forladelse. Dog, vi skal lidt nedenfor udvikle, hvorledes ogsaa Ceremonien er et Offer. Men da Malakias taler om alle det nye Testamentes Gudstjenester, ikke om Herrens Nadver alene, og da han ikke giver den farisæiske Mening om gjort Gjerning noget Medhold, saa er han slet ikke mod os, men snarere for os. Thi han kræver Hjertets Gudsdyrkelse, hvorved Guds Navn i Sandhed bliver stort.

18. Der anføres ogsaa et andet Sted af Malakias [3, 3]: „Og han skal rense Levis Børn og lutre dem som Guld og som Sølv; og de skal bringe Herren Offergaver i Retfærdighed." Dette Sted kræver aabenbart de retfærdiges Ofre; derfor giver det ingenlunde Meningen om gjort Gjerning noget Medhold. „Levis Børn", det er, Lærerne i det nye Testamente, og deres Ofre er Evangeliets Prædiken og Prædikenens gode Frugter, som Paulus siger Rom. 15 [16]: „Jeg betjener Guds Evan-

gelium, forat Hedningernes Offer maa blive Gud velbehageligt, helliget ved den Helligaand", det er, forat Hedningerne maa blive Ofre, Gud velbehagelige ved Troen o. s. v. Thi hint Slagtoffer under Loven betegnede baade Christi Død og Evangeliets Prædiken, hvorved vort gamle Kjød skal dødes og et nyt og evigt Liv begynde i os. Men vore Modstandere tyder overalt Ordet „Offer" om Ceremonien alene; Evangeliets Prædiken, Tro, Paakaldelse og deslige forbigaar de, skjønt Ceremonien dog er indstiftet for disses Skyld, og det nye Testamente maa have Hjertets Ofre, ikke Ceremonier, der bringes som Offer for Synderne efter det levitiske Præstedømmes Vis.

19. De anfører ogsaa det daglige Offer [smlgn. 2 Mos. 29, 38 flg. Dan. 8, 11 flg. 12, 11] [og siger], at som der under Loven var et dagligt Offer, saaledes maa Messen være det nye Testamentes daglige Offer. Vore Modstandere vilde være vel tilfredse, hvis vi lod os slaa med Lignelser. Men det er en bekjendt Sag, at Lignelser ikke afgiver gyldige Beviser. Imidlertid vil vi gjerne finde os i, at man ved Messen forstaar det daglige Offer, kun at man forstaar det om den hele Messe, det er, Ceremonien tilligemed Evangeliets Prædiken, Troen, Paakaldelsen og Taksigelsen. Thi dette tilsammen udgjør det nye Testamentes daglige Offer, saasom Ceremonien er indstiftet for disse Tings Skyld og ikke maa skilles fra dem. Derfor siger Paulus [1 Kor. 11, 26]: „Saa ofte som I æder dette Brød og drikker denne Kalk, forkynder I Herrens Død." Men det følger ingenlunde af dette levitiske Forbillede, at Ceremonien er en Gjerning, der retfærdiggjør af gjort Gjerning eller kan gjøres for andre, saa den fortjener dem Synderne Forladelse o. s. v. Og Forbilledet fremstiller træffende ikke alene Ceremonien, men ogsaa Evangeliets Prædiken. I 4de Mos. Kap. 28 [4 flg.] anføres tre Stykker i hint daglige Offer, Lammets Forbrændelse, Drikofret og Ofringen af Hvedekagen. Loven indeholdt Billeder eller Skygger af de tilkommende Ting. Derfor afbildes i denne Offerhandling Christus og hele det nye Testamentes Gudsdyrkelse. Lammets Forbrændelse betegner Christi Død. Drikofret betegner, at overalt i den ganske Verden de, som tror, bliver ved Evangeliets Prædiken bestænkede med hint Lams Blod, det er, helliggjorte, som Peter siger [1 Pet. 1, 2]: „I Aandens Helliggjørelse til Lydighed og Renselse ved Jesu Christi Blod." Ofringen af Hvedekagen betegner Troen, Paakaldelsen og Taksigelsen i Hjerterne. Ligesom man altsaa i det gamle Testamente ser Skyggen, saaledes maa man i det nye søge den afbildede Ting, ikke et nyt Forbillede, der skulde kunne gjælde for et virkeligt Offer. Skjønt derfor Ceremonien er et Mindetegn om Christi Død, er den dog ikke for sig alene det daglige Offer, men selve Ihukommelsen deraf er det daglige Offer, det er, Prædikenen derom og Troen, som i Sandhed tror, at Gud ved Christi Død er forligt med os. Der kræves et Drikoffer, det er, en Virkning af Prædiken, nemlig at vi ved Evangeliet bestænkede med Christi Blod bliver dødede og levendegjorte og saaledes helliggjorte. Der kræves ogsaa Madofre, det er, Taksigelser, Bekjendelser og Trængsler. Saaledes maa vi da forkaste den farisæiske Mening om gjort Gjerning og holde for, at her betegnes den aandelige Gudsdyrkelse og Hjertets daglige Offer, thi i det nye Testamente maa man kræve ikke Skyggen af Goderne, men selve Legemet, det er, den Helligaand, Dødelsen og Levendegjørelsen. Heraf fremlyser tilstrækkelig, at det daglige Offers Forbillede intet beviser mod os, men snarere for os, saasom vi kræver alle Stykker, der er betegnede med det daglige Offer. Vore Modstandere drømmer falskelig om, at dette alene

betegner Ceremonien, ikke tillige Evangeliets Prædiken, Hjertets Dødelse og Levendegjørelse o. s. v.

20. Nu vil da retsindige Mænd lettelig kunne skjønne, at den Beskyldning, at vi afskaffer det daglige Offer, er aldeles falsk. Erfaring viser, hvilke de er, hine Antioker,[1]) som indehar Regimentet i Kirken, — som under Gudfrygtigheds Skin tilriver sig Herredømmet over Verden og, idet de giver al Omsorg for Gudsfrygt og Evangeliets Forkyndelse en god Dag, hersker og kriger ligesom verdslige Konger, — som ogsaa har anordnet nye Gudsdyrkelser i Kirken. Thi vore Modstandere beholder i Messen alene Ceremonien tilbage og anvender den offentlig til en Vinding, som er en Skjændsel for Kirken. Derefter opdigter de, at denne Gjerning kommer andre tilgode og fortjener dem Naaden og allehaande gode Ting. I sine Prædikener lærer de ikke Evangeliet, trøster de ikke Samvittighederne, viser de ikke, at Synderne forlades af Naade for Christi Skyld, men de fremstiller Helgeners Dyrkelse, menneskelige Fyldestgjørelser, menneskelige Overleveringer; ved disse paastaar de, at Menneskene retfærdiggjøres for Gud. Og skjønt nogle af disse er aabenbart ugudelige, forsvares de dog med Vold og Magt. Vil en Prædikant synes lidt lærdere, saa kommer han med filosofiske Spørgsmaal, som hverken Folket eller de selv, som kommer med dem, forstaar. De endelig, som er nogenlunde taalelige, lærer Loven; om Troens Retfærdighed taler de slet ikke.

21. Vore Modstandere istemmer i Konfutationen de forunderligste Klagesange om Templernes Ødelæggelse, at Altrene staar uprydede, uden Lys, uden Billedstøtter. Saadan Tant erklærer de for at være Kirkernes Prydelse! En langt anden Ødelæggelse sigter Daniel til [11, 31. 12, 11], nemlig Uvidenhed om Evangeliet. Thi Folket, som er blevet overvældet af mangfoldige og forskjellige Overlevinger og Meninger, har paa ingen Maade kunnet tilegne sig den kristne Læres Hovedsum. Thi hvo af Folket har nogensinde forstaaet den Lære om Boden, som vore Modstandere har foredraget? Og dette er dog Hovedstykket i den kristne Lære. Samvittighederne blev plagede ved Opregning af Overtrædelser og ved Fyldestgjørelser. Om Troen, ved hvilken vi af Naade opnaar Syndernes Forladelse, blev der af vore Modstandere slet ikke mælet et Ord. Om den med Fortvilelsen kjæmpende Tros Øvelser, om Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld var alle vore Modstanderes Bøger, alle deres Prædikener aldeles tause. Hertil kom en forfærdelig Vanhelligelse af Messerne og mange andre ugudelige Gudsdyrkelser i Kirkerne. Dette er den Ødelæggelse, som Daniel beskriver.

22. Hos os derimod betjener Presterne ved Guds Naade Ordets Embede, forkynder Evangeliet om Christi Velgjerninger, viser, at Syndernes Forladelse bliver os tildel af Naade, for Christi Skyld. Denne Lære bringer Samvittighederne en sikker Trøst. Hertil føies ogsaa Læren om gode Gjerninger, som har Guds Befaling. Der tales om Sakramenternes Værdighed og Brug.

23. Skulde Sakramenternes Brug virkelig være det daglige Offer, saa vilde dog vi med større Ret end vore Modstandere kunne sige, at vi har det. Thi hos dem er det Præster, som for Løn holder Messe og bruger Sakramentet. Hos os bruges det hyppigere og paa en mere kristelig Maade,

[1]) D. e. Tyranner, som forfølger Herrens Menighed, som den syriske Konge Antiokus Epifanes, der ved sine Forfølgelser vilde tvinge Israels Folk til Frafald fra Herren og derved blev et Forbillede paa Antikristen. Se om ham Dan. 8, 11 og begge Makkabæernes Bøger. Anledning til dette Udtryk har Konfutationen givet, i hvilken de evangeliske beskyldes for at forfølge Kirken.

thi Folket bruger det, men efterat det først er blevet undervist og prøvet. Det bliver nemlig undervist om Sakramentets sande Brug, at det dertil er indstiftet, at det skal være en Besegling og et Vidnesbyrd om, at Syndernes Forladelse skjænkes uforskyldt, og derfor skal paaminde de ængstede Samvittigheder om, at de i Sandhed skal tro og holde for vist, at Synderne af Naade bliver dem forladte. Da vi altsaa har baade Evangeliets Prædiken og Sakramentets rette Brug, saa er ogsaa det daglige Offer forhaanden hos os.

24. Og dersom vi skal tale om, hvad der i det udvortes er at se, saa er Besøget i Kirkerne hos os større end hos vore Modstandere. Thi man ved [hos os] at holde Tilhørerne fast ved nyttige og forstaaelige Prædikener. Men vore Modstanderes Lære har hverken Folket eller Lærerne selv nogensinde forstaaet. Og Kirkernes sande Prydelse er gudelig, nyttig og forstaaelig Lære, Sakramenternes gudelige Brug, den brændende Bøn o. desl. Lys, gyldne Kar og lignende Prydelser er vel ogsaa sømmelige, men de er ikke Kirkernes egentlige Prydelse. Dersom vore Modstandere sætter Guds Dyrkelse i saadanne Ting, ikke i Evangeliets Prædiken, i Troen, i Troens Kampe, da bør de regnes blandt dem, om hvem Daniel [11, 37] skriver, at de dyrker sin Gud med Guld og Sølv.

25 De anfører ogsaa af Brevet til Hebræerne [5, 1]: „Hver Ypperstepræst, som tages af Mennesker, bliver for Menneskers Skyld beskikket til Tjenesten for Gud, forat han skal frembære baade Gaver og Slagtofre for Synder.“ Heraf slutter de nu saaledes: Da der i det nye Testamente gives Ypperstepræster og Præster, saa følger heraf, at der ogsaa maa være et Offer for Synden. Dette Sted især gjør et stort Indtryk paa de ulærde, navnlig naar hin Pragt, som er eiendommelig for det gamle Testamentes Præstedømme og Ofringer bliver stillet dem for Øine. Denne Lighed skuffer de uvidende, saa de mener, at der paa samme Maade hos os, som i det gamle Testamente, maa findes et ceremonielt Offer, der frembæres for andres Synder. Og ikke er hin Messetjeneste og Pavens øvrige Kirkeorden noget andet end en Efterabelse af hin misforstaaede levitiske Orden.

26. Og skjønt vor Mening har fortrinlige Vidnesbyrd i Brevet til Hebræerne, anfører dog vore Modstandere lemlæstede og fordreiede Steder af dette Brev mod os som just hint Sted, hvor det heder, at en Ypperstepræst beskikkes for at frembære Ofre for Synder. Skriften selv nævner straks efter Christus som Ypperstepræst [Hebr. 5, 5. 6. 10]. De foregaaende Ord taler om det levitiske Præstedømme og udsiger, at den levitiske ypperstepræstelige Værdighed har været et Forbillede paa Christi ypperstepræstelige Embede. Thi de levitiske Ofre for Synden fortjener ikke Syndernes Forladelse for Gud; de var kun et Forbillede paa Christi Offer, som alene skulde være et Sonoffer, ligesom vi ovenfor har sagt. Derfor er Brevet for en stor Del optaget med denne Artikel, at det gamle Ypperstepræstedømme og de gamle Ofre ikke var bestemte dertil, at de skulde fortjene Syndernes Forladelse for Gud eller Forligelse, men kun til at betegne det ene Christi tilkommende Offer. Thi de hellige i det gamle Testamente maatte retfærdiggjøres ved Troen formedelst Forjættelsen om Syndernes Forladelse, som skulde skjænkes for Christi Skyld, paa samme Maade, som ogsaa de hellige i det nye Testamente bliver retfærdiggjorte. Alle hellige fra Verdens Begyndelse af maatte tro, at den Christus, som var forjættet, skulde være Ofret og Fyldestgjørelsen for Synden, ligesom Esaias lærer Kap. 53 [10]: „Naar hans Sjæl bragte Skyldofret“ o. s. v. Da nu i det gamle Testamente Ofrene ikke

fortjente Forligelse, uden lignelsesvis (de fortjente nemlig Forligelse i borgerlig Henseende), men betegnede det Offer, som skulde komme, saa følger heraf, at Christi Offer er det eneste, som er bragt for andres Synder. Der gives altsaa ikke i det nye Testamente noget andet Offer, der kan frembæres for andres Synder, foruden det ene Christi Offer paa Korset.

27. De er rent paa Vildspor, som opdigter, at de levitiske Ofre har fortjent Syndernes Forladelse for Gud, og paa Grund af dette Eksempel kræver i det nye Testamente foruden Christi Død ogsaa andre Ofre, der skal frembæres for andre. Denne Indbildning begraver ligefrem Christi Lidelses Fortjeneste og Troens Retfærdighed og forfalsker det gamle og nye Testamentes Lære og giver os istedenfor Christus andre Midlere og Forsonere, Ypperstepræster og Messepræster, som hver Dag i Kirkerne lader sig sin Umage betale med Penge.

28. Derfor, dersom nogen siger, at der i det nye Testamente maa være en Ypperstepræst til at frembære Offer for Synden, da kan dette alene indrømmes om Christus. Og denne Mening bekræfter hele Brevet til Hebræerne. Og det vilde være ligefrem at sætte andre Midlere ved Siden af Christus, hvis vi foruden Christi Død vilde kræve en anden Fyldestgjørelse for andres Synder og til Guds Forligelse. Dernæst, efterdi det nye Testamentes Prestedømme er Aandens Tjeneste, som Paulus lærer 2 Kor. 3 [6], derfor har det i Christi Offer det eneste fyldestgjørende og for andres Synder gjældende Offer. Derimod har det ingen Ofre, der ligner de levitiske, ingen, som af gjort Gjerning kan komme andre tilgode, men det tilbyder andre Evangeliet og Sakramenterne, forat de ved disse kan annamme Troen og den Helligaand og blive dødede og levendegjorte; thi Aandens Tjeneste strider imod, at en gjort Gjerning skulde kunne komme andre tilgode. Thi Aandens Tjeneste er en saadan, ved hvilken den Helligaand er virksom i Hjerterne; derfor har han en saadan Tjeneste, som gavner andre derved, at han er virksom i dem, gjenføder og levendegjør dem; det sker ikke derved, at ens Gjerning overføres paa andre af gjort Gjerning.

29. Vi har angivet Grunden, hvorfor Messen ikke retfærdiggjør af gjort Gjerning og ikke kan overføres paa andre og fortjene dem Syndernes Forladelse, fordi begge Dele staar i Strid med Troens Retfærdighed. Thi det er umuligt at opnaa Syndernes Forladelse, at overvinde Syndens og Dødens Rædsler ved nogen Gjerning eller nogen Ting, uden ved Troen paa Christus ifølge hint Ord [Rom. 5, 1]: „Retfærdiggjorte ved Troen har vi Fred." Desuden har vi vist, at de Skriftsteder, som anføres mod os, ingenlunde taler for vore Modstanderes ugudelige Mening om gjort Gjerning. Og det kan alle rettænkende Mænd blandt alle Folk skjønne. Derfor maa man forkaste Thomas's[1]) Vildfarelse, naar han skriver: „Herrens Legeme, engang ofret paa Korset for Arvesynden, bliver daglig ofret paa Alteret for de daglige Overtrædelser, forat Kirken i det skal have en Gave til at forsone Gud med sig." Forkastes maa ogsaa de andre almindelige Vildfarelser, at Messen meddeler den, der holder den, Naade af gjort Gjerning. Fremdeles, at den, naar den holdes for andre, endog uretfærdige, saafremt de kun ikke „slaar Skaate for Døren",[2]) fortjener dem Syndernes Forladelse, Skyldens og Straffens Eftergivelse. Alt dette er falskt og ugudeligt, ganske

[1]) Se ovenf. S. 89, Anm. 1.
[2]) Se ovenf. S. 181, Anm. 2.

nylig opdigtet af uvidende Munke, og fordunkler Christi Lidelses Herlighed og Troens Retfærdighed.

30. Og af disse Vildfarelser er utallige andre udsprungne, som naar man strev om, hvor megen Kraft en Messe har, som holdes for mange paa en Gang, hvor megen, naar den holdes for en enkelt Person. Sofisterne har bestemte Grader i Messens Fortjenester, ligesom Guldsmede har forskjellige Vegtgrader for Guld eller Sølv. Dernæst sælger de Messen som en Kjøbepris, for hvilken enhver kan opnaa, hvad han begjærer, til Kjøbmænd, forat Handelen maa gaa godt, til Jægere, forat Jagten maa være heldig, og saa videre i det uendelige. Endelig overfører de den ogsaa til de døde, idet de ved at holde den for dem befrier Sjælene fra Skjærsildens Straffe, da dog Messen uden Tro ikke engang gavner de levende. Hverken kan vore Modstandere af Skrifterne anføre endog en eneste Stavelse til Forsvar for disse Fabler, som de i Kirken foredrager med megen Anseelse, ei heller har de den gamle Kirkes eller Fædrenes Vidnesbyrd at paaberaabe sig.

Hvad Fædrene har ment om Ofret.

31. Eftersom vi nu har forklaret de Skriftsteder, som anføres mod os, maa vi ogsaa svare noget med Hensyn til Fædrene. Vi er ikke uvidende om, at Messen af Fædrene kaldes et Offer; men deres Mening er slet ikke den, at Messen af gjort Gjerning meddeler Naade, og at den, naar den holdes for andre, fortjener dem Syndernes Forladelse, Skyldens og Straffens Eftergivelse. Hvor læser man saadanne gruelige Ord hos Fædrene? Men de bevidner klarlig, at de taler om Taksigelsen; derfor kalder de den ogsaa Eucharistia [Taksigelse]. Men vi har ovenfor sagt, at Takofret ikke fortjener Forligelse, men bruges af dem, som er forligte, ligesom Trængsler ikke fortjener Forligelse, men da er Takofre, naar de udholdes af dem, der er forligte. Dette almindelige Svar til, hvad der er anført af Fædrenes Udsagn, er nok til at forsvare os mod vore Modstandere. Thi det er vist, at hine Opdigtelser om den gjorte Gjernings Fortjenstlighed ingenlunde findes hos Fædrene. Men forat den hele Sag kan blive desto klarere, vil ogsaa vi udtale os om Sakramentets Brug, og det saaledes, som det ganske vist stemmer overens med Fædrene og Skriften.

Om Sakramentets Brug og om Ofret.

32. Nogle fine Folk opdigter, at Herrens Nadver er indstiftet af to Grunde. For det første, forat den skulde være et Tegn paa og Vidnesbyrd om, at man tilhører de kristnes Orden, ligesom en vis Form paa Munkehætten er et Tegn paa en bestemt Orden. Dernæst mener de, at Christus fornemmelig derfor har valgt et saadant Tegn, nemlig et Maaltid, forat det skulde betegne den Forening og det Venskab, som finder Sted mellem de kristne, efterdi Maaltider er Tegn paa Forbund og Venskab. Men dette er en verdslig Tanke, som ikke angiver den fornemste Brug af, hvad der af Gud er os overleveret; den taler kun om Kjærlighedsøvelse, som ogsaa verdslige og ugudelige Folk nogenlunde forstaar sig paa; om Troen taler den ikke — hvad den er, forstaar kun faa.

33. Sakramenterne er Tegn paa Guds Sindelag mod os, ikke blot Kjendetegn blandt Menneskene indbyrdes, og det er den rette Forklaring af Sakramenterne i det nye Testamente, at de er Naadens Tegn. Og eftersom der i Sakramenterne findes to Ting, Tegnet og Ordet, saa er Ordet i

det nye Testamente Naadens Forjættelse, som er føiet til [Tegnet]. Det nye Testamentes-Forjættelse er Forjættelsen om Syndernes Forladelse, som denne Tekst udsiger: „Dette er mit Legeme, som gives for eder; dette er det nye Testamentes Kalk i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse" [Luk. 22, 19]. Ordet tilbyder altsaa Syndernes Forladelse, og Handlingen er ligesom et Billede af Ordet eller et Segl, som Paulus kalder det [Rom. 4, 11], idet den holder os Forjættelsen for Øine. Ligesom altsaa Forjættelsen er unyttig, saafremt den ikke annammes i Troen, saaledes er ogsaa Handlingen unyttig, saafremt ikke Troen kommer til, som er i Sandhed overbevist om, at her tilbydes Syndernes Forladelse. Og denne Tro opreiser de sønderknuste Hjerter. Og ligesom Ordet er givet til at opvække denne Tro, saaledes er Sakramentet indstiftet, forat det udvortes Tegn, der falder i Øinene, skal bevæge Hjerterne til at tro. Thi gjennem disse Ting, nemlig Ordet og Sakramentet, virker den Helligaand. Og en saadan Brug af Sakramentet, hvorved Troen levendegjør de ængstede Hjerter, er det nye Testamentes Gudsdyrkelse; thi til det nye Testamente hører aandelige Rørelser, Dødelse og Levendegjørelse. Og til denne Brug har Christus indstiftet det, naar han byder os at gjøre det til hans Ihukommelse. Thi Christi Ihukommelse er ikke et ørkesløst eller for Eksemplets Skyld anordnet Skuespil, saaledes som man i Sørgespil feirer Herkules's eller Ulysses's Minde; men det er at ihukomme Christi Velgjerninger og annamme dem i Troen, forat vi ved dem kan vorde levendegjorte. Derfor heder det i Salmen [111, 4. 5]: „Han har sørget for, at hans Undergjerninger ihukommes; Herren er naadig og barmhjertig. Han har givet dem Spise, som frygter ham." Hermed antydes nemlig, at Guds Vilje og Barmhjertighed maa erkjendes i hin Handling. Men den Tro, som erkjender Barmhjertigheden, gjør levende. Og dette er den fornemste Brug af Sakramentet, og heraf fremlyser det, hvem der er skikkede til at modtage Sakramentet, nemlig de forfærdede Samvittigheder, og hvorledes man bør bruge det.

34. Hertil kommer nu ogsaa Ofret. Thi den ene Ting har flere Øiemed. Naar Samvittigheden, opreist ved Troen, har fornummet, af hvilke Rædsler den er bleven udfriet, saa takker den for Alvor Gud for Christi Velgjerning og Lidelse, bruger selve den hellige Handling til Guds Pris for ved denne Lydighed at bevidne sin Taknemmelighed og bevidner, at den agter Guds Gaver høit. Saaledes bliver Handlingen et Takoffer.

35. Fædrene taler om en dobbelt Virkning, om Samvittighedernes Trøst og om Taksigelse eller Lov. Den første af disse Virkninger hører til Sakramentets Væsen; den sidste hører til Ofret. Om Trøsten siger Ambrosius: „Kommer til ham og lader eder afløse; thi han er Syndernes Forladelse. Spørger J, hvem han er, saa hører ham selv sige [Joh. 6, 35]: Jeg er Livsens Brød; hvo som kommer til mig, skal ikke hungre, og hvo som tror paa mig, skal aldrig tørste." Her bevidner han, at i Sakramentet tilbydes Syndernes Forladelse. Her bevidnes ogsaa, at den maa annammes i Troen. Utallige Vidnesbyrd i denne Retning er at læse hos Fædrene, og alle disse bliver af vore Modstandere falskelig udtydede om Messen som gjort Gjerning og om dens Overførelse paa andre, skjønt Fædrene tydelig kræver Troen og taler om den Trøst, som enhver for sig modtager, ikke om nogen Overførelse. Desforuden læser man ogsaa Udtalelser om Taksigelsen, saaledes som hint meget smukke Udsagn af Cyprian om fromme Kommunikanter: „Et fromt Hjerte", siger han, „bringer, idet det deler sig mellem givet og tilgivet, Giveren sin Tak for saa rig en Velgjerning", d. e., et fromt

Hjerte ser hen til givet og tilgivet, d. e., det anstiller en Sammenligning mellem Storheden af Guds Velgjerninger og Storheden af vore Plager, Døden og Synden, og takker o. s. v. Og heraf er Navnet Eucharistia opkommet i Kirken. Men ikke er selve Handlingen en Taksigelse af gjort Gjerning, der kan komme andre tilgode, saa den skulde kunne forhverve dem Syndernes Forladelse o. s. v., saa den skulde kunne befri de afdødes Sjæle. Dette staar i Strid med Troens Retfærdighed, som om Handlingen uden Troen kunde gavne enten den, som udfører den, eller andre.

Om Messens Navne.

36. Vore Modstandere henviser os ogsaa til Sprogbrugen; de henter Beviser fra Messens Benævnelser, hvorved vi dog ikke behøver længe at opholde os. Thi omend Messen kaldes et Offer, følger dog ikke heraf, at den er en Handling, der af gjort Gjerning giver Naade eller, overført paa andre, fortjener dem Syndernes Forladelse. Det Ord Leiturgia siger de, betyder Offer, og Grækerne kalder Messen „Liturgi". Hvorfor omtaler de ikke her den gamle Benævnelse Synaxis, som viser, at Messen fordum har været en hellig Handling, hvori mange deltog? Men lad os tale om Ordet „Liturgi". Dette Ord betyder ikke egentlig et Offer, men snarere en offentlig Tjeneste og passer nøiagtig til vor Mening, at nemlig en Tjener ved Nadverhandlingen meddeler det øvrige Folk Herrens Legeme og Blod, ligesom en Tjener ved Ordets Forkyndelse meddeler Folket Evangeliet, som Paulus siger [1 Kor. 4, 1]: „Saaledes agte hvert Menneske os som Christi Tjenere og Husholdere over Guds Hemmeligheder", d. e. Evangeliet og Sakramenterne. Og 2 Kor. 5 [20]: „Saa er vi da Sendebud i Christi Sted, ligesom Gud formaner gjennem os; vi beder i Christi Sted: Lader eder forlige med Gud!" Saaledes passer Ordet „Liturgi" nøiagtig til Tjenesten. Thi det er et gammelt Ord, som er blevet brugt om offentlige borgerlige Embeder og betegner hos Grækerne offentlige Byrder, som Skat, Udgift til Flaadens Udrustning eller deslige, ligesom Demostenes's[1]) Tale mod Leptines beviser, hvilken helt igjennem handler om offentlige Ydelser og Frihed for Afgifter, og hvori det heder: „Han vil sige, at nogle uværdige Mennesker ved at opnaa Frihed for offentlige Ydelser har unddraget sig de offentlige Byrder." Saaledes har de ogsaa talt i de romerske Tider, som man ser af Pertinax's[2]) Reskript (ff. de jure immunitatis l. Semper): „Omend Antallet af Børn ikke fritager Forældrene fra alle offentlige Byrder." Og i en Kommentar til Demostenes heder det, at Liturgi var en Slags Skat, der bestod i Bestridelsen af Omkostningerne til de offentlige Lege, til Skibenes Udrustning, til Anstalter for Legemsøvelser og lignende offentlige Indretninger. Og Paulus har brugt Ordet om en sammenskudt Gave, 2 Kor. 9 [12]: „Den Hjælp, som ydes ved denne Understøttelse, afhjælper ikke alene de helliges Trang, men bærer ogsaa rig Frugt ved mange Taksigelser til Gud" o. s. v. Og Fil. 2 [25] kalder han Epafroditus en „Liturg", en Tjener i sin Nødtørft, hvor Ordet visselig ikke kan forstaaes om Offerpræst. Men der behøves ikke flere Vidnesbyrd, da Eksempler overalt møder dem, som læser de græske Forfattere, hos hvilke Ordet „Liturgi" bruges om offentlige borgerlige Byrder eller Tjenester. Og paa Grund af Dobbelt-

1) En berømt græsk Taler, død 322 f. Christus.
2) Pertinax, en romersk Keiser, død 193 efter Christus. Det omhandlede Reskript findes i det romerske Riges Lovbog („Pandekterne").

lyden udleder Grammatikerne det ikke af lite, som betyder Bøn, men af leita, som betyder offentlige Midler, saa Tidsordet leiturgein betyder: at besørge, bestyre de offentlige Midler.

37. Det er latterligt, at de som et Bevis anfører, at der i den hellige Skrift tales om „Alter", hvoraf med Nødvendighed skulde følge, at Messen er et Offer, da dog Alteret kun lignelsesvis bliver anført af Paulus. Og de opdigter, at Messen har sit Navn af det hebraiske mizbeach, Alter. Hvortil skulde det behøves at hente Ordets Afledning saa langveis fra, hvis de ikke vilde prale med sin Kyndighed i det hebraiske Sprog? Hvortil behøves det at søge Ordets Afledning saa langt borte, da Ordet missa forekommer 5 Mos. 16 [10], hvor det betyder Folkets Bidrag eller Gaver, ikke Præstens Offer. Enhver, som kom for at feire Paaskefesten, skulde nemlig bringe en eller anden Gave med som sit Bidrag. Denne Skik beholdt i Begyndelsen ogsaa de kristne. Naar de kom sammen, medbragte de Brød, Vin og andet, som Apostlernes Kirkelove[1]) bevidner. Deraf tog man en Del, som blev indviet; det øvrige blev uddelt til de fattige. Med denne Skik beholdt de ogsaa Ordet missa som Navn paa disse Bidrag. Og paa Grund af disse Bidrag finder man, at Messen undertiden ogsaa er bleven kaldt agape [Kjærlighedsmaaltid], hvis man ikke heller vil antage, at den er bleven kaldt saa paa Grund af det fælles Maaltid. Men vi vil lade disse Narrestreger fare. Det er jo latterligt, at vore Modstandere i en saa vigtig Sag kommer frem med saa løse Gjetninger. Thi om end Messen kaldes et Offer, hvad kan da Navnet hjælpe dem med Hensyn til hine Drømmerier om den „gjorte Gjerning" og om „Overførelsen", som de opdigter fortjener andre Syndernes Forladelse? Og et Offer kan den kaldes af den Grund, at man der bringer Bønner, Taksigelser og hele hin Gudstjeneste som Offer, paa samme Maade, som den ogsaa kaldes Eucharistia. Men hverken hellige Handlinger eller Bønner gavner af gjort Gjerning uden Tro. Dog, vi taler her ikke om Bønner, men egentlig om Herrens Nadver.

38. Den græske Kanon[2]) taler saa meget om Offer, men viser tydelig, at den ikke egentlig taler om Herrens Legeme og Blod, men om den hele hellige Handling, om Bønnerne og Taksigelserne. Thi saaledes heder det: „Og gjør os værdige til at frembære for dig Bønner og Begjæringer og ublodige Ofre for alt Folket!" Ret forstaaet er der heri intet, som støder. Thi her bedes om, at vi maa agtes værdige til at frembære Bønner og Begjæringer og ublodige Ofre for Folket. Thi det er selve Bønnerne, som kaldes ublodige Ofre, ligesom det ogsaa lidt efter heder: „Vi ofrer dig denne fornuftige og ublodige Gudsdyrkelse." Thi daarlig er deres Fortolkning, som heller vil have dette forstaaet om et fornuftigt Offer og overføre dette paa selve Christi Legeme, da dog Kanon taler om den hele Gudsdyrkelse, og den fornuftige Gudsdyrkelse af Paulus er nævnt i Modsætning til gjort Gjerning, nemlig om Hjertets Gudsdyrkelse, om Gudsfrygt, om Tro, om Paakaldelse, om Taksigelse o. s. v.

Om Messen for de døde.

39. Hvad det nu angaar, at vore Modstandere forsvarer den hellige Handlings „Overførelse" til de afdøde Sjæles Befrielse, hvormed de driver

[1]) Saaledes kaldes en Samling af kirkelige Lovbestemmelser, som efter den gamle Kirkes Mening hidrørte fra Apostlerne.
[2]) D. e. den græske Kirkes Nadver-Ritual.

en uendelig indbringende Haandtering, saa har de her intet Vidnesbyrd, ingen Befaling af Skrifterne at paaberaabe sig. Men det er ingen ringe Synd at indføre i Kirken saadanne Gudsdyrkelser uden Guds Befaling, uden Eksempel af Skriften, og at overføre paa de døde Herrens Nadver, der er indstiftet til Ihukommelse og Forkyndelse blandt de levende. Det er at tage Guds Navn forfængelig mod det andet Bud. Thi for det første er det en Bespottelse af Evangeliet at mene, at den hellige Handling af gjort Gjerning uden Tro er et Offer, der forsoner Gud og gjør Fyldest for Synderne; det er en forfærdelig Lære, at tilskrive Prestens Gjerning ligesaa meget som Christi Død. Dernæst kan Synd og Død ikke overvindes uden Troen paa Christus, som Paulus lærer [Rom. 5, 1]: „Retfærdiggjorte ved Troen har vi Fred"; derfor kan heller ikke Skjærsildens Straf overvindes ved Overførelse af andres Gjerning.

40. Vi vil nu ikke tale om, hvad det er for et Vidnesbyrd, vore Modstandere har at fremføre angaaende Skjærsilden, hvad det er for Straffe, som efter deres Mening finder Sted i Skjærsilden, hvad det er for Grunde, deres Lære om Fyldestgjørelserne, hvis fuldstændige Grundløshed vi ovenfor har godtgjort, har at støtte sig til. Mod alt, hvad de herom anfører, vil vi kun opstille dette; det er en sikker Sag, at Herrens Nadver er indstiftet til Skyldens Forladelse. Thi den tilbyder Syndernes Forladelse, hvorved man nødvendigvis maa forstaa Skylden. Og dog gjør den ikke Fyldest for Skylden; ellers vilde Messen gjælde lige med Christi Død. Ei heller kan Skyldens Forladelse annammes paa anden Maade end ved Troen. Altsaa er Messen ingen Fyldestgjørelse, men en Forjættelse og et Sakrament, der kræver Tro.

41. Og sandelig, alle gudfrygtige maa nødvendigvis gribes af den bitreste Smerte, naar de tænker paa, at Messen for en stor Del er bleven overført til døde og til Fyldestgjørelser for Straffe. Dette er at borttage det daglige Offer fra Kirken; dette er Antiokus's Regimente, som har overført de mest velsignede Forjættelser om Skyldens Forladelse, om Troen, til de falskeste Meninger om Fyldestgjørelser; dette er at besmitte Evangeliet, at forvanske Sakramenternes Brug. Disse er det, om hvem Paulus [1 Kor. 11, 27] har sagt, at de er skyldige i Herrens Legeme og Blod, disse, som undertrykker Læren om Troen og under Paaskud af Fyldestgjørelser anvender Skyldens Forladelse og Herrens Legeme og Blod til kirkeranerisk Vinding. For dette Kirkeran skal de engang lide sin Straf. Derfor maa vi og alle fromme Samvittigheder vogte os for at give vore Modstanderes Misbrug vort Bifald.

42. Men lad os vende tilbage til Sagen! Da Messen ikke er nogen Fyldestgjørelse af gjort Gjerning uden Troen, hverken for Straffen eller for Skylden, saa følger heraf, at Overførelsen paa de døde er unyttig. Og ikke behøves nogen vidtløftig Tale herom. Thi det er en bekjendt Sag, at hin Overførelse paa de døde ikke har noget Vidnesbyrd af Skriften. Og ikke er det raadeligt i Kirken at indføre Gudsdyrkelser uden Skriftens Hjemmel. Dersom det engang skulde blive nødvendigt, vil vi udtale os udførligere om den hele Sag. Thi hvortil skulde vi nu stride med vore Modstandere, som hverken skjønner, hvad Offer, eller hvad Sakramente, eller hvad Syndernes Forladelse, eller hvad Tro er?

43. Heller ikke den græske Kanon bruger Ofret som Fyldestgjørelse for de døde; thi den udstrækker det til alle salige Patriarker, Profeter og Apostler. Det er altsaa klart, at Grækerne frembærer det som et Takoffer,

ikke anvender det som Fyldestgjørelse for Straffe. De taler imidlertid heller ikke om Herrens Legemes og Blods Offer alene, men ogsaa om Messens øvrige Dele, nemlig om Bønnerne og Taksigelserne. Thi efter Indvielsen [af Brødet og Vinen] beder de, at det maa blive til Gavn for dem, som annammer det; om andre taler de ikke. Dernæst tilføier de: „Vi frembærer dig endnu denne fornuftige Gudsdyrkelse for de i Troen hensovede Forfædre, Fædre, Patriarker, Profeter, Apostler" o. s. v. Men „fornuftig Gudsdyrkelse" betyder ikke selve Ofret, men Bønnerne og alt, hvad der foretages. Men hvad det nu angaar, at vore Modstandere med Hensyn til Ofret for de døde paaberaaber sig Fædrene, da ved vi, at de gamle taler om Bøuner for de døde, som vi ikke forbyder, men hvad vi misbilliger, det er Overførelsen af Herrens Nadver paa de døde af gjort Gjerning, og heller ikke hos de gamle finder vore Modstanderes Mening om gjort Gjerning nogen Støtte. Og lad dem nu end nokſaa meget have Gregors eller de nyeres Vidnesbyrd for sig, saa stiller vi imod dem de klareste og sikreste Skriftsteder. Der er ogsaa en stor Forskjel paa Fædrene. De var Mennesker og kunde feile og vildledes. Dog, hvis de nu levede op igjen og saa sine Ytringer anvendte til Besmykkelse for hine aabenbare Løgne, som vore Modstandere fremsætter om gjort Gjerning, vilde de fortolke sig selv langt anderledes.

44. Falskelig anfører ogsaa vore Modstandere mod os Aerius's[1]) Fordømmelse, om hvem de siger, at han derfor blev fordømt, fordi han negtede, at der i Messen blev frembaaret Offer for levende og døde. Ofte bruger de saadanne Kunstgreb; de anfører gamle Kjætterier og sammenligner falskelig vor Sag med dem for ved saadan Sammenligning at nedsætte os. Epifanius[2]) vidner, at Aerius har ment, at Bønner for de døde er unyttige. Dette dadler han. Vi tager heller ikke Aerius i Forsvar, men vi strider mod eder, som frækt forsvarer et Kjætteri, der staar i aabenbar Strid med Profeterne, Apostlerne og de hellige Fædre, at nemlig Messen retfærdiggjør af gjort Gjerning, at den fortjener Forladelse for Skyld og Straf, endog for uretfærdige, for hvilke den holdes, naar de kun ikke „slaar Skaate for Døren".[3]) Disse fordærvelige Vildfarelser misbilliger vi, fordi de krænker Christi Lidelses Ære og aldeles omstyrter Læren om Troens Retfærdighed. En lignende Tro havde de ugudelige under Loven, at de nemlig fortjente Syndernes Forladelse, ikke opnaaede den uforskyldt ved Troen, men ved Offer af gjort Gjerning. Derfor forøgede de hine Gudsdyrkelser og Ofre; de indførte Baals Dyrkelse i Israel; i Juda ofrede de ogsaa i Lundene. Derfor fordømmer Profeterne hin Tro og strider ikke alene mod Baals Dyrkere, men ogsaa mod de andre Præster, som forrettede de af Gud anordnede Ofre i hin ugudelige Mening. Men denne Tro hænger fast ved Verden og vil altid vedblive at hænge ved den, at Gudsdyrkelse og Ofre er Forsoningsmidler. De kjødelige Mennesker finder sig ikke i, at Christi Offer alene tillægges denne Ære, at det er Forsoning; thi de forstaar ikke Troens Retfærdighed, men tilskriver de øvrige Gudsdyrkelser og Ofre en lignende Ære. Ligesom altsaa i Juda de ugudelige Præster holdt fast ved hin falske Tro om Ofrene, ligesom i Israel Baals-Dyrkelserne vedblev, og dog var der en Guds Menighed, som misbilligede de ugudelige Dyrkelser, saaledes er ogsaa Baalsdyrkelsen fast indgroet i det

---

[1]) Aerius, en Præst i Lilleasien, som omkring Midten af det 4de Aarhundrede bekjæmpede flere af Kirkens Skikke, bl. a. Forbønnen for de afdøde.
[2]) Se ovenf. S. 151, Anm. 2.
[3]) Se ovenf. S. 181, Anm. 2.

pavelige Rige, d. e., hin Misbrug af Messen, at de holder den for ved den at fortjene de ugudelige Eftergivelse af Skyld og Straf. Og denne Baals-Dyrkelse synes at ville vare, saalænge det pavelige Rige varer, indtil Christus kommer til Dom og hans Tilkommelses Herlighed forstyrrer Antikristens Rige. Imidlertid maa alle, som i Sandhed tror Evangeliet, misbillige hine ugudelige Dyrkelser, der er opfundne tvertimod Guds Befaling til at forbunkle Christi Ære og Troens Retfærdighed.

45. Dette har vi i Korthed sagt om Messen, forat alle retsindige Mænd iblandt alle Folk kan skjønne, at vi med al Flid hævder Messens Værdighed og paaviser dens rette Brug og har de gyldigste Grunde til at være uenige med vore Modstandere. Og vi vil have alle retsindige Mænd advarede mod at understøtte vore Modstandere i deres Forsvar for Messens Vanhelligelse, forat de ikke skal besvære sig ved Delagtighed i fremmed Synd. Det er en stor Sag, en vigtig Ting, og ikke er den ringere end hin Profeten Elias's Gjerning, da han forkastede Baals-Dyrkelsen. Vi har med største Maadehold fremstillet denne høivigtige Sag, og vi har nu givet vort Svar uden Smædeord. Men dersom vore Modstandere skulde nøde os til at samle alle Slags Misbrug ved Messen, vil vi ei kunne fare saa lempelig frem.

Trettende Artikel. (Konf. Art. 27.)

Om Munkeløfter.

1. Hos os var der for tredive Aar siden i Byen Eisenach i Thüringen en Franciskanermunk ved Navn Johannes Hilten, som af sine Ordensbrødre blev kastet i Fængsel, fordi han havde dadlet nogle almenbekjendte Misbrug. Thi vi har seet hans Skrifter, af hvilke det tilstrækkelig kan skjønnes, af hvad Beskaffenhed hans Lære har været. Og de, som har kjendt ham, forsikrer, at han har været en venlig gammel Mand, alvorlig uden at være knarvurren. Han forudsagde mange Ting, som dels allerede har tildraget sig, dels synes nu at være nærforestaaende, hvilket vi ikke vil anføre, forat ikke nogen maatte udlægge det, som om det blev fortalt enten af Had til nogen eller til Gunst for nogen. Men tilsidst, da han enten af Alderdom eller paa Grund af Fængslets Usundhed var falden i en Sygdom, hentede han Guardianen[1]) for at underrette ham om sin Sygdom, og da Guardianen, optændt af farisæisk Had, begyndte haardt at udskjelde Manden for hans Læres Skyld, hvilken syntes at være til Skade for Kjøkkenet, da lod han være at tale mere om sin Helbred, men sagde sukkende, at han taalte disse Forurettelser med roligt Sind for Christi Skyld, da han visselig intet havde skrevet eller lært, som kunde skade Munkestanden, men kun dadlet nogle bekjendte Misbrug. „Men", sagde han, „der vil komme en anden i Aaret 1516, som skal tilintetgjøre eder, og I skal ikke kunne modstaa ham." Denne selvsamme Mening om Munkerigets Fald og dette Aarstal fandt ogsaa hans Venner senere skrevet i hans Bibel-Fortolkninger, blandt Anmerkninger, som han havde efterladt til nogle Steder i Daniel. Hvor megen Vegt man har at tillægge denne Røst, det vil Udfaldet vise; imidlertid er der andre Tegn forhaanden, som truer Munkeriget med en Forandring, Tegn, der er ligesaa sikre som Spaadomme. Thi det er bekjendt, hvor meget Hykleri, Ærgjerrighed og Pengegjerrighed der findes i Klostrene, hvilken stor Uvidenhed der er, og hvilken Grumhed netop hos de mest uvidende

[1]) D. e. Klostrets Forstander.

blandt dem, hvilken Tomhed der er i deres Prædikener, i deres stadige Pønsen paa nye Midler til at skaffe sig Penge. Og der gives endnu andre Laster, som vi ikke har Lyst til at omtale. Og mens de fordum var Skoler for kristelig Lærdom, er de nu vanslegtede, ligesom fra en Guldalder til en Jernalder, eller ligesom den platoniske Terning udarter i mislydende Toner, hvilke, som Platon siger, bringer Undergang.[1]) Just de rigeste Klostre nærer kun en doven Flok, som der bruger Religionen som et Paaskud til at fraadse af Kirkens offentlige Almisser. Men Christus minder om, at det Salt, som har tabt sin Kraft, bliver udkastet og nedtraadt [Matt. 5, 13]. Derfor spaar Munkene ved disse Seder sin egen Undergang. Og hertil kommer nu et andet Tegn, at de hist og her er Ophavsmænd til, at retsindige Mænd bliver myrdede. Disse Myrderier vil Gud uden Tvil om kort Tid hevne. Vi anklager dog ikke alle; thi vi tror, at der hist og her findes fromme Mænd i Klostrene, som ikke har overdrevne Begreber om de menneskelige, som nogle Forfattere kalder dem, selvopfundne Gudsdyrkelser, ei heller billiger den Grumhed, Hyklerne blandt dem udøver.

2. Men det, hvorom her tales, er det Slags Lære, som Konfutationens Bygmestre nu forsvarer, ikke om Løfter bør holdes. Thi vi mener, at tilladelige Løfter bør holdes. Men om hine Gudsdyrkelser fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse; om de er Fyldestgjørelser for Synder; om de gjælder lige med Daaben; om de er Jagttagelser af Befalinger og Raad; om de er evangelisk Fuldkommenhed; om de har et Overskud af Fortjenester;[2]) om hine Fortjenester frelser andre ved at blive overførte paa dem; om Løfter, som aflægges under saadanne Forudsætninger, er tilladelige; om saadanne Løfter er tilladelige, som under Religionens Paaskud kun er overtagne for Bugens og Dovenskabs Skyld; om det er virkelige Løfter, som er afvungne enten uvillige eller saadanne, som paa Grund af sin Alder endnu ikke kunde dømme om Livets Beskaffenhed, som Forældre eller Venner har stukket ind i Klostrene, forat de der maa blive underholdte paa offentlig Bekostning uden Skaar i sin egen Fædrenearv; om det er tilladelige Løfter, som aabenbart fører til Fordærvelse, enten fordi de paa Grund af Skrøbelighed ikke bliver holdte, eller fordi de, som er i hine Broderskaber, nødes til at bifalde og understøtte Misbrug af Messerne, de ugudelige Dyrkelser af Helgener, Planer til grum Fremfærd mod fromme Mænd, — om disse Spørgsmaal handler vi nu. Og uagtet vi i Konfessionen har talt overmaade meget om Løfter af denne Art, hvilke ogsaa Pavernes Kirkelove misbilliger, forlanger dog vore Modstandere, at vi skal forkaste alt, hvad vi har anført. Thi disse Ord har de brugt. Og det er værd at høre, hvorledes de driver sit Spil med vore Grunde, og hvad de fremfører til Forsvar for sin Sag. Derfor vil vi kortelig gjennemgaa nogle faa af vore Bevisgrunde og ved disse i Forbigaaende affærdige vore Modstanderes Sofisterier. Men da hele denne Sag er omhyggelig og udførlig behandlet af Luther i en Bog, som han har givet Titelen: „Om Klosterløfter", saa vil vi her i alle Dele bekjende os til denne Bog.

3. For det første er det ganske vist, at det ikke er et tilladeligt Løfte, hvorved den, som aflægger det, mener at fortjene Syndernes Forladelse for

---

[1]) Efter Platon (S. 213, Anm. 1) er Terningen et Udtryk for Tonernes fuldkomne Samklang, men dermed tillige et Billede paa den rette Samfundsorden.

[2]) Se ovenf. S. 157, Anm. 2.

Gud eller at gjøre Fyldest for Synderne for Gud. Thi denne Mening er en aabenbar Bespottelse af Evangeliet, som lærer, at vi faar Syndernes Forladelse uforskyldt formedelst Christus, som ovenfor udførlig er udviklet. Med Rette har vi derfor anført Paulus's Ord til Galaterne [Gal. 5, 4]: „I har intet med Christus at gjøre, I, som vil retfærdiggjøres ved Loven, I er affaldne fra Naaden." De, som søger Syndernes Forladelse ikke ved Troen paa Christus, men ved Klostergjerninger, berøver Christus Æren og korsfæster Christus paany. Men hører, hører, hvorledes Konfutationens Bygmestre her søger at undslippe! Stedet hos Paulus forklarer de kun om Moseloven og tilføier, at Munkene iagttager alt for Christi Skyld og stræber efter i sit Liv at holde sig nærmere til Evangeliet, forat de kan fortjene det evige Liv. Og de tilføier en forfærdelig Slutning i følgende Ord: „Derfor er det ugudeligt, hvad her anføres mod Munkelivet." O, Christus! hvor længe vil du taale disse Forhaanelser, som vore Fiender viser dit Evangelium? Vi har i Konfessionen sagt, at Syndernes Forladelse annammes uforskyldt formedelst Christus ved Troen. Hvis dette ikke er Evangeliets egen Røst, hvis dette ikke er den evige Faders Mening, som du, der er i Faderens Skjød, har aabenbaret Verden, saa lider vi med Rette. Men din Død er et Vidne, din Opstandelse er et Vidne, den Helligaand er et Vidne, hele din Kirke er et Vidne om, at dette er i Sandhed Evangeliets Mening, at vi faar Syndernes Forladelse ikke for vore Fortjenesters Skyld, men for din Skyld ved Troen.

4. Naar Paulus negter, at Menneskene fortjener Syndernes Forladelse ved Moseloven, berøver han end mere de menneskelige Overleveringer denne Ros, og det bevidner han tydelig i Kol. [2, 16]. Dersom Moseloven, som var en guddommelig Aabenbaring, ikke fortjente Syndernes Forladelse, hvor meget mindre fortjener da disse taabelige Jagttagelser, som aldeles afviger fra det borgerlige Livs Sedvane, Syndernes Forladelse? Vore Modstandere opdigter, at Paulus afskaffer Moseloven, og at Christus paa den Maade træder istedenfor, at han ikke for intet skjænker Syndernes Forladelse, men formedelst Gjerninger efter andre Love, som man nu monne udfinde. Ved denne ugudelige og fanatiske Indbildning begraver de Christi Velgjerning. Dernæst opdigter de, at blandt dem, som iagttager hin Christi Lov, iagttager Munkene den nøiagtigere end andre, nemlig ved det Hykleri, de driver med sin Fattigdom, Lydighed og Kyskhed. Thi det er altsammen fuldt af Forstillelse. Af Fattigdom praler de under den største Overflod paa alle Ting. Af Lydighed praler de, skjønt ingen Mennesker har større Frihed end Munkene. Om deres ugifte Stand vil vi ikke tale; hvor ren den er hos de fleste, som bestræber sig for at være afholdende, viser Gerson.[1]) Og hvor mange er det vel, som bestræber sig for at være afholdende? Ved denne Forstillelse lever Munkene, det forstaar sig, nøiagtigere efter Evangeliet. Christus træder ikke paa den Maade i Moses's Sted, at han for vore Gjerningers Skyld forlader Synderne, men saaledes, at han stiller sine Fortjenester, sin Forsoning, op mod Guds Vrede for os, at Tilgivelse bliver os tildel uforskyldt. Den, der nu foruden Christi Forsoning stiller sine egne Fortjenester op mod Guds Vrede og ved sine egne Fortjenester stræber at opnaa Syndernes Forladelse, hvad enten han nu kommer med Gjerninger efter Moseloven eller efter de ti Bud eller efter Benedikts[2]) Regel eller efter Augustinus Regel eller efter

1) Se ovenf. S. 72, Anm. 1.
2) Benedikt af Nursia stiftede en Munkeorden (529).

andre Regler, han gjør Christi Forjættelse til intet, han har forkastet Christus og er falden ud af Naaden. Dette er Paulus's Mening. Se dog, naadigste Keiser Karl, se, I Fyrster, se, alle Stænder, hvor stor vore Modstanderes Uforskammethed er! Idet de har anført Stedet hos Paulus i denne Mening, har de selv skrevet til: „Det er ugudeligt, hvad her anføres mod Munkelivet." Men hvad er vissere, end at Menneskene faar Syndernes Forladelse ved Troen for Christi Skyld? Og denne Mening vover disse nederdrægtige Mennesker at kalde ugudelig. Vi tviler ikke om, at hvis I var blevne gjorte opmerksomme paa dette Sted, vilde I have sørget for, at en saadan Gudsbespottelse var bleven udslettet af Konfutationen.

5. Men da det ovenfor udførlig er bleven eftervist, at det er en ugudelig Mening, at vi for vore Gjerningers Skyld faar Syndernes Forladelse, vil vi paa dette Sted fatte os kortere. Thi deraf vil den forstandige Læser let kunne slutte, at vi ikke fortjener Syndernes Forladelse ved Munkegjerninger. Derfor bør ogsaa hin Bespottelse, som læses hos Tomas,[1]) at Munkeløftet gjælder lige med Daaben, paa ingen Maade taales. Det er Vanvid at stille menneskelig Overlevering, som hverken har Guds Befaling eller Forjættelse, ved Siden af Christi Anordning, som baade har Guds Befaling og Forjættelse, som har Naadens og det evige Livs Pakt til sit Indhold.

6. For det andet. Lydighed, Fattigdom og ugift Stand, saafremt denne da ikke er uren, er ligegyldige Øvelser [Middelting]. Og derfor kan de hellige bruge dem uden Synd, ligesom Bernhard, Franciscus[2]) og andre hellige Mænd har brugt dem. Og disse har brugt dem for den legemlige Nyttes Skyld, at de skulde være mere bekvemme til at undervise og til andre gudelige Tjenester, ikke fordi disse Gjerninger i sig selv er Gudsdyrkelser, som retfærdiggjør eller fortjener det evige Liv. Kort sagt, de er af det Slags, hvorom Paulus siger [1 Tim. 4, 8]: „Legemlig Øvelse er nyttig til lidet." Og det er troligt, at der hist og her i Klostrene ogsaa nu findes gudfrygtige Mænd, som tjener Ordets Embede, som iagttager hine Øvelser uden ugudelige Meninger. Men at mene, at hine Øvelser er Gudsdyrkelser, formedelst hvilke man agtes retfærdig for Gud, og ved hvilke man fortjener det evige Liv, det strider mod Evangeliet om Troens Retfærdighed, som lærer, at Retfærdighed og et evigt Liv skjænkes os for Christi Skyld. Dette staar ogsaa i Strid med Christi Ord [Matt. 15, 9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud." Det staar iligemaade i Strid med denne Sætning [Rom. 14, 23]: „Alt, som ikke er af Tro, er Synd." Men hvorledes kan de forsikre, at det er Gudsdyrkelser, hvilke Gud bifalder som Retfærdighed for ham, skjønt de ikke har noget Vidnesbyrd i Guds Ord?

7. Men se her, hvor uforskammede vore Modstandere er! De lærer ikke alene, at hine Øvelser er retfærdiggjørende Gudsdyrkelser, men de føier til, at de er fuldkomnere Gudsdyrkelser, det er, saadanne, som fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse i høiere Grad end andre Maader at leve paa. Og her støder mange falske og fordærvelige Meninger sammen. De indbilder sig, at de holder baade Bud og Raad.[3]) Dernæst sælger disse gavmilde Mennesker, idet de drømmer om at have Overskud af Fortjenester, disse til andre. Alt dette er fuldt af farisæisk Forfængelighed. Thi det er

[1]) Se ovenf. S. 89, Anm. 1.
[2]) Se ovenf. S. 117, Anm. 1.
[3]) Se ovenf. S. 75, Anm. 1.

den største Ugudelighed at mene, at de saaledes gjør de ti Bud Fyldest, at de har Fortjenester tilovers, da dog følgende Bud anklager alle hellige: „Du skal elske Herren, din Gud, af hele dit Hjerte“ [5 Mos. 6, 5], og: „Du skal ikke begjære“ [Rom. 7, 7]. Profeten siger [Salme 116, 11]: „Hvert Menneske er en Løgner“, det er, en, der ikke tænker ret om Gud, ikke frygter Gud, som han skulde, ikke tror paa Gud, som han skulde. Derfor praler Munkene falskelig af, at man ved Jagttagelse af Munkelivet gjør Budene Fyldest og gjør mere, end Budene kræver.

8. Dernæst er ogsaa dette falskt, at Munkelivets Jagttagelser er Gjerninger efter Evangeliets Raad. Thi Evangeliet tilraader ikke Forskjel i Klædedragt, Spiser, Frasigelse af Eiendom. Dette er menneskelige Overleveringer, om hvilke alle det er sagt [1 Kor. 8, 8]: „Mad gjør os ikke behagelige for Gud.“ Derfor er de hverken retfærdiggjørende Gudsdyrkelser eller Fuldkommenhed; tvertimod, naar de fremstilles, sminkede med disse Navne, er de rene djævelske Lærdomme.

9. Ugift Stand tilraades vistnok, men saadanne, som har Gave dertil, ligesom ovenfor er sagt. Men det er en fordærvelig Vildfarelse at mene, at evangelisk Fuldkommenhed bestaar i menneskelige Overleveringer. Thi paa den Maade kan ogsaa Muhamedanernes Munke prale af, at de har evangelisk Fuldkommenhed. Heller ikke bestaar den i Jagttagelse af andre saakaldte Middelting, men efterdi Guds Rige er Retfærdighed og Liv i Hjertet [Rom. 14, 17], derfor bestaar Fuldkommenheden i, at man vokser i Gudsfrygt, i Tillid til den i Christus forjættede Barmhjertighed og i Omhu for at lyde sit Kald, ligesom ogsaa Paulus beskriver Fuldkommenheden [2 Kor. 3, 18]: „Vi bliver . . . forvandlede fra Herlighed til Herlighed, saaledes som af Herren, der er Aanden.“ Ikke siger han, vi antager efterhaanden en anden Hætte eller andre Sko, eller et andet Belte. Det er ynkeligt, at man i Kirken skal læse og høre saadanne farisæiske, ja muhamedanske Røster, at nemlig Evangeliets, Christi Riges Fuldkommenhed, hvilket er det evige Liv, bliver sat i disse taabelige Jagttagelser af Klædedragt og deslige Narrestreger.

10. Hør nu vore Areopagiter,[1]) hvilken skjændig Paastand de i Konfutationen har opstillet! Saaledes taler de: „I den hellige Skrift er det udtrykkelig sagt, at Munkelivet, naar det bliver tilbørlig iagttaget, ligesom ved Guds Naade enhver Munk kan iagttage det, fortjener det evige Liv, og dette har Christus i langt rigeligere Maal forjættet dem, som har forladt Hus eller Brødre o. s. v.“ [Matt. 19, 29]. Dette er vore Modstanderes Ord. I disse Ord er for det første det yderst uforskammet, at det i den hellige Skrift skal være udtrykkelig sagt, at Munkelivet fortjener det evige Liv. Thi hvor taler den hellige Skrift om Munkelivet? Saaledes fører vore Modstandere Striden, saaledes anfører disse usle Mennesker Skriften. Skjønt enhver ved, at Munkelivet nylig er opfundet, paaberaaber de sig dog Skriftens Vidnesbyrd og siger endog, at denne deres egen Anordning er udtrykkelig omtalt i Skriften. Desuden forhaaner de Christus, naar de siger, at Menneskene ved Munkelivet fortjener det evige Liv. Gud tillægger ikke engang sin egen Lov denne Ære, at den fortjener det evige Liv, ligesom han klarlig siger hos Ezekiel, Kap. 20 [25]: „Jeg gav dem Bud, som ikke var gode, og Love, ved hvilke de ikke kan leve.“ For det første er det sikkert, at

[1]) D. e. strenge Dommere. „Areopagus“ var Navnet paa en for sin strenge Retfærdighed berømt Domstol i det gamle Aten.

Munkelivet ikke fortjener Syndernes Forladelse, men denne modtager vi uforskyldt ved Troen, som ovenfor er sagt. Dernæst er det for Christi Skyld, af Barmhjertighed, at det evige Liv skjænkes dem, som i Troen faar Forladelse og ikke stiller sine Fortjenester op mod Guds Dom, ligesom ogsaa Bernhard meget fyndigt siger: „Det er fremfor alt nødvendigt at tro, at du ikke kan faa Syndernes Forladelse uden ved Guds Naade. Dernæst, at du aldeles ingen god Gjerning kan have, hvis han ikke ogsaa har givet dig den. Endelig, at du ikke kan fortjene det evige Liv ved nogen Gjerning, medmindre ogsaa den gives dig uforskyldt." Det øvrige, som i samme Mening følger herpaa, har vi ovenfor anført.[1]) Og Bernhard tilføier tilsidst: „Ingen bedrage sig selv; thi dersom han vil tænke sig vel om, vil han uden Tvil finde, at han ikke med ti tusend kan møde den, som kommer mod ham med tyve tusend." Men da vi heller ikke ved den guddommelige Lovs Gjerninger fortjener Syndernes Forladelse eller det evige Liv, men det er nødvendigt at søge den i Christus forjættede Barmhjertighed, maa man meget mindre tillægge Munkelivets Jagttagelser, som er rent menneskelige Overleveringer, den Ære, at de fortjener Syndernes Forladelse eller det evige Liv. Saaledes begraver de ligefrem Evangeliet om Syndernes Forladelse af Naade og om Tilegnelsen af den i Christus forjættede Barmhjertighed, de, som lærer, at Munkelivet fortjener Syndernes Forladelse eller det evige Liv, og overfører den Christus tilkommende Tillid paa hine taabelige Jagttagelser. Istedenfor Christus dyrker de sine egne Hætter, sin egen Smuds. Men da ogsaa de trænger til Barmhjertighed, handler de ugudeligt i at opdigte Overskud af Fortjenester og sælge dem til andre.

11. Vi taler kortere om disse Ting, fordi det af det, som vi ovenfor har sagt om Retfærdiggjørelsen, om Boden, om menneskelige Overleveringer, tilstrækkelig fremgaar, at Munkeløfter ikke er den Betaling, for hvilken Syndernes Forladelse og det evige Liv gives. Og da Christus kalder Overleveringerne unyttige Gudsdyrkelser, saa er de paa ingen Maade evangelisk Fuldkommenhed.

12. Men vore Modstandere vil klogelig give sig Udseende af at have lempet paa den almindelige Forestilling om Fuldkommenheden. De siger, at Munkelivet ikke i og for sig selv er Fuldkommenhed, men at det er en Stand, hvorved man erhverver sig Fuldkommenhed. Det er smukt talt, og vi erindrer, at denne Berigtigelse findes hos Gerson. Det er nemlig klart, at forstandige Mænd, der forarges ved hine umaadelige Lovtaler over Munkelivet, har, da de ikke vovede at berøve det helt og holdent Rosen for Fuldkommenhed, tilføiet denne Berigtigelse, at den er en Stand, hvorved man erhverver sig Fuldkommenhed. Antager vi dette, saa vil Munkelivet ikke være Fuldkommenhedens Stand mere, end Bondens eller Haandværkerens Levesæt. Thi det er ogsaa Stillinger, hvorved man erhverver sig Fuldkommenhed. Thi alle Mennesker bør, enhver i sit Kald, jage efter Fuldkommenhed, det er, vokse i Gudsfrygt, i Tro, i Kjærlighed til Næsten og deslige aandelige Dyder.

13. Der findes i Historien Eneboere, der har erklæret de forskjellige Levesæt for lige fuldkomne, som f. Eks. Antonius[2]) og andre. Om Antonius skrives der, at da han bad om, at Gud vilde vise ham, hvor langt han ved dette sit Levesæt havde bragt det [i Fuldkommenhed], blev der i

[1]) Se ovenf. S. 164.
[2]) Se ovenf. S. 117, Anm. 1.

Drømme vist ham en Skomager i Staden Alexandrien, med hvem han kunde sammenlignes. Dagen derpaa kommer Antonius til Byen og gaar hen til Skomageren for at undersøge hans Gudfrygtigheds Øvelser og Gaver, taler med Manden, hører intet, uden at han om Morgenen med nogle faa Ord bad for den hele Stad og derpaa drev sit Haandverk med Flid. Nu skjønte Antonius, at han ikke maatte tilskrive det Levesæt, han havde valgt sig, Retfærdiggjørelse.

14. Men skjønt vore Modstandere nu holder mere Maade med sine Lovtaler over Fuldkommenheden, mener de dog i Virkeligheden noget andet. Thi de sælger Fortjenester og overfører dem paa andre under det Foregivende, at de iagttager baade Bud og Raad, og saaledes mener de virkelig, at de har Fortjenester tilovers. Men hvis dette ikke er at anmasse sig Fuldkommenhed, hvad skal da kaldes saa? Dernæst er det i selve Konfutationen bestemt udtalt, at Munkene stræber at leve mere nøiagtig efter Evangeliet. Denne tilskriver altsaa de menneskelige Overleveringer Fuldkommenhed, saafremt Munkene af den Grund lever nøiagtigere efter Evangeliet, fordi de ikke har Eiendom, fordi de er ugifte, fordi de følger en bestemt Regel i Klædedragt, Spiser og deslige Smaating.

15. Fremdeles siger Konfutationen, at Munkene fortjener det evige Liv i rigere Maal, og den anfører det Skriftsted: „Hver, som har forladt Hus o. s. v." [Matt. 19, 29]. Ogsaa her tillægges de selvgjorte Gudsdyrkelser Fuldkommenhed. Men dette Skriftsted har intet at gjøre med Munkelivet. Thi ikke er det Christi Mening, at det at forlade Forældre, Hustru, Brødre er en Gjerning, som maa gjøres, fordi den fortjener Syndernes Forladelse og det evige Liv. Ja, forbandet er en saadan Forladen. Thi det sker til Christi Forhaanelse, naar en af den Grund forlader Forældre eller Hustru, at han ved selve denne Gjerning skulde fortjene Syndernes Forladelse og det evige Liv. Men der gives en dobbelt Forladen. En sker uden Kald, uden Guds Befaling; denne billiger Christus ikke [Matt. 15, 9]. Thi Gjerninger, som vi selv udvælger os, er unyttige Gudsdyrkelser. Men heraf fremgaar ganske klart, at Christus ikke derfor billiger denne Flugt, fordi han taler om at forlade Hustru og Børn. Vi ved jo, at Guds Befaling forbyder at forlade Hustru og Børn. En anden Forladen er den, som sker efter Guds Befaling, nemlig naar Magten nøder os til enten at vige for Tyranner eller at fornegte Evangeliet. Her har vi den Befaling, at vi heller skal lide Uret, heller lade os berøve ikke alene Formue, Egtefælle, Børn, men endog Livet. Denne Forladen billiger Christus, og derfor lægger han til „for Evangeliets Skyld", for at betegne, at han taler om dem, som ikke gjør Hustru og Børn Uret, men som for Evangeliets Skyld lider Uret. Endog vort Liv er vi skyldige at lade for Evangeliets Skyld. Det vilde være latterligt at mene, at det skulde være en Gudsdyrkelse at dræbe sig selv og sætte Livet til uden Guds Befaling. Paa samme Maade er det latterligt, at det skulde være en Gudsdyrkelse at forlade Eiendom, Venner, Egtefælle, Børn uden Guds Befaling. Det er altsaa vitterligt, at Christi Ord kun ved en skjændig Mistydning anvendes paa Munkelivet, medmindre maaske dette skulde passe derpaa, at de faar det hundredefold igjen i dette Liv. Thi en stor Mængde bliver ikke Munke for Evangeliets Skyld, men for Kjøkkenets og Lediggangens Skyld; disse faar istedenfor en ringe Fædrenearv de største Rigdomme i Bytte. Men som hele Munkevæsenet er fuldt af Hykleri, saaledes anfører de ogsaa under et falskt Paaskud Skriftens Vidnesbyrd for

saaledes at synde dobbelt, det er, for at bedrage Menneskene og besmykke sit Bedrageri med Guds Navn.

16. Der anføres ogsaa et andet Sted om Fuldkommenhed [Matt. 19, 21]: „Vil du være fuldkommen, saa gak hen og sælg, hvad du har, og giv fattige det og kom saa og følg mig!" Dette Sted har plaget mange, som indbildte sig, at det var Fuldkommenhed at frasige sig Eiendom og Gods. Lad kun Filosoferne berømme Aristippus,[1]) som kastede en stor Mængde Guld i Havet. Saadanne Eksempler vedkommer ikke den kristelige Fuldkommenhed. Fordeling af Gods og Eiendom er borgerlige Indretninger, bifaldte i Guds Ord ved Budet [2 Mos. 20, 15]: „Du skal ikke stjæle." At forlade sin Eiendom er noget, som hverken befales eller tilraades i Skriften. Thi den evangeliske Fattigdom er ikke at forlade sin Eiendom, men ikke at være gjerrig, ikke at stole paa Rigdom, ligesom David var fattig paa den rigeste Kongetrone. Da altsaa det, at man forlader sin Eiendom, er en blot og bar menneskelig Overlevering, saa er det ogsaa en unyttig Gudsdyrkelse. Og umaadelige er hine Lovtaler i Extravaganten,[2]) som siger, at Frasigelse af al Eiendom for Guds Skyld er fortjenstlig og hellig og Vei til Fuldkommenhed. Og det er saare farligt, med saa overdreven Ros at ophøie en Ting, som staar i Strid med den borgerlige Orden. Men Christus kalder det jo her Fuldkommenhed? Nei, de gjør Vold paa Teksten, idet de anfører den i lemlæstet Skikkelse. Fuldkommenheden bestaar i det, som Christus tilføier: „Følg mig!" Et Eksempel paa Lydighed er her fremstillet i Kaldet. Og eftersom Kaldsgjerningerne er forskjellige, er dette ikke alles Kald, men gjælder egentlig kun den Person, med hvem Christus der taler, ligesom Davids Kald til at være Konge, Abrahams til at ofre sin Søn ikke skal efterlignes af os. Kaldet er personligt, ligesom selve Gjerningerne veksler til forskjellige Tider og for forskjellige Personer; men Lydighedseksemplet gjælder for alle. Fuldkommenhed vilde hin Yngling have naaet, hvis han havde troet og adlydt dette Kald. Saaledes er det Fuldkommenhed for os, at enhver især i sand Tro adlyder sit Kald.

17. For det tredje. I Munkeløfterne loves Kyskhed. Men vi har ovenfor angaaende Præsternes Egteskab sagt, at Naturens Ret ikke kan ophæves hos Menneskene ved Løfter eller Love. Og da ikke alle har Afholdenheds Gave, saa er der mange, med hvis Afholdenhed det paa Grund af deres Skrøbelighed staar saare bedrøveligt til. Men ikke kan noget Løfte eller nogen Lov tilintetgjøre den Helligaands Befaling [1 Kor. 7, 2]: „For Skjørlevnets Skyld have hver Mand sin egen Hustru!" Derfor er dette Løfte ikke tilladt med Hensyn til dem, som ikke har Afholdenheds Gave, men paa Grund af sin Skrøbelighed bliver besmittede. Om hele dette Punkt er der talt tilstrækkelig ovenfor, og det er i Sandhed forunderligt, at vore Modstandere, skjønt Farer og Forargelser ligger klart for Øinene, dog forsvarer sine Overleveringer mod Guds udtrykkelige Befaling. Og ikke lader de sig bevæge ved Christi Røst, naar han straffer Farisæerne, fordi de havde lavet Overleveringer mod Guds Befaling.

18. For det fjerde. De, som lever i Klostrene, er løste fra sine Løfter ved saadanne ugudelige Dyrkelser, som Messens Vanhelligelse, naar den for Vindings Skyld bliver holdt for døde. Paa samme Maade

---

[1]) En græsk Filosof i det 4de Aarhundrede før Christus, en Discipel af Sokrates.
[2]) D. e. en Del af den romerske Kirkes Lovbog (S. 67, Anm. 4).

forholder det sig med Helgendyrkelsen, hvori der stikker en dobbelt Synd, thi for det første bliver Helgenerne satte i Christi Sted og gjorte til Gjenstand for en ugudelig Dyrkelse, ligesom hine Prædikebrødre har opdigtet den salige Jomfrus Rosenkrans, hvilket er en blot og bar Plapren, ligesaa taabelig som ugudelig, idet den nærer den forfængeligste Tillid, og dernæst bliver disse Ugudeligheder alene øvede for Vindings Skyld. Frembeles bliver Evangeliet om Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld, om Troens Retfærdighed, om sand Bod, om Gjerninger, som har Guds Befaling, hverken hørt eller læst, men istedenfor derfor er de optagne enten med filosofiske Disputatser eller med Overleveringer om Skikke, hvorved Christus bliver fordunklet. Vi vil ikke her tale om hele hin Ceremonitjeneste, om deres Læsning, deres Sang og deslige, hvilket alt kunde taales, dersom det holdtes for Øvelser, ligesom Læsningen i Skolerne, hvis Øiemed er at undervise Tilhørerne og ved Undervisningen bevæge dem til Gudsfrygt og Tro. Men nu opdigter de, at disse Ceremonier er Gudsdyrkelser, som fortjener Syndernes Forladelse for dem selv og andre; thi derfor forøger de disse Ceremonier. Men hvis de befattede sig med dem for derved at belære og paaminde Tilhørerne, vilde en kort og omhyggelig Læsning gavne mere end hin uendelige Plapren. Saaledes er hele Munkelivet fuldt af Hykleri og falske Meninger. Til alt dette kommer ogsaa den Fare, at de, som er i hine Broderskaber, nødes til at give Sandhedens Forfølgere Bifald. Der er altsaa store og vegtige Grunde, som fritager retsindige Mænd fra dette Levesæt.

19. Endelig fritager selve Kirkelovene mange, som enten har aflagt Løftet uden at vide, hvad de dermed gjorde, lokkede ved Munkenes Kunster, eller har aflagt det, tvungne af sine Venner. Saadanne Løfter erklærer ikke engang Kirkelovene for at være virkelige Løfter. Af alt dette fremlyser det, at der er overmaade mange Grunde, som viser, at Munkeløfter, som de hidtil er givne, ikke er Løfter, hvorfor man med Tryghed kan forlade et Levesæt, der er fuldt af Hykleri og falske Meninger.

20. Her foreholder de os af Loven Nasiræerne [4 Mos. 6, 2 flg.]. Men disse overtog ikke sine Løfter med disse Meninger, som vi ovenfor har sagt, at vi dadler ved Munkenes Løfter. Nasiræernes Skik var en Øvelse eller en Troens Bevidnelse for Menneskene; den fortjente ikke Syndernes Forladelse for Gud, retfærdiggjorte ikke for Gud. Dernæst, ligesom Omskjærelsen eller Slagtningen af Offerdyr ikke nu vilde være nogen Gudsdyrkelse, saaledes bør heller ikke Nasiræernes Skik nu fremstilles som en Gudsdyrkelse, men maa simpelthen bedømmes som en Middelting. Det er saaledes ikke ret at sammenligne Munkedømmet, der uden Guds Ord er udfundet at skulle være en Gudsdyrkelse, som fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse, med Nasiræernes Skik, som havde Guds Ord og ikke var overleveret i den Hensigt at fortjene Syndernes Forladelse, men forat den skulde være en udvortes Øvelse, ligesom andre Lovens Ceremonier. Det samme kan siges om andre i Loven foreskrevne Løfter.

21. De anfører ogsaa Rekabiterne, som hverken havde nogen Eiendom eller drak Vin, ligesom Jeremias skriver Kap. 35 [6 flg.]. Rekabiternes Eksempel passer jo fortræffelig paa vore Munke, hvis Klostre overgaar Kongernes Paladser, som lever i Herlighed og i Glæde. Og Rekabiterne var midt i sin Mangel paa alle Ting dog gifte; vore Munke derimod, som svømmer i alslags Vellyst, bekjender sig til den ugifte Stand. Ivrigt bør man fortolke Eksempler efter Regelen, det er, efter sikre og klare Skriftsteder, ikke mod Regelen eller mod saadanne Skriftsteder. Men det er nu aldeles

vist, at vore Jagttagelser ikke fortjener Syndernes Forladelse eller Retfærdiggjørelse. Derfor, naar Rekabiterne prises, følger det af sig selv, at de har holdt sin Skik, ikke fordi de mente, at de ved den fortjente Syndernes Forladelse eller at Gjerningen selv var en retfærdiggjørende Gudsdyrkelse eller en, for hvis Skyld de skulde opnaa det evige Liv, ikke ved Guds Barmhjertighed for den forjættede Sæds Skyld. Men efterdi de har havt sine Forældres Befaling, prises deres Lydighed, om hvilken der tales i det Guds Bud: „Hædre din Fader og Moder!" Dernæst havde Skikken et særeget Øiemed; da de var Udlændinger, ikke Israeliter, er det klart, at deres Stamfader har villet adskille dem fra deres Landsmænd ved visse Mærker, forat de ikke skulde falde tilbage til sine Landsmænds Ugudelighed; han vilde ved disse Mærker minde dem om Læren, om Troen og Udødeligheden. Et saadant Øiemed er tilladeligt. Men langt andre Øiemed er det, som angives for Munkelivet. De opdigter, at Munkelivets Gjerninger er Gudsdyrkelser; de opdigter, at de fortjener Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Rekabiternes Eksempel har altsaa ingen Lighed med Munkelivet, for her ikke at tale om andre Mislighedder, der hænger ved Munkelivet, som det nu er.

22. De anfører ogsaa af 1ste Brev til Timoteus, Kap. 5 [11 flg.], hvor Paulus om de Enker, som tjente Menigheden og derfor af den blev underholdte, siger: „De vil gifte sig og de har den Dom, at de har sveget den første Tro." Lad os for det første sætte, at Apostelen her taler om Løfter, saa vil dette Sted dog ikke kunne anføres til Forsvar for Munkeløfterne, som gjælder ugudelige Dyrkelser og aflægges i den Mening, at de skal fortjene Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse. Thi Paulus fordømmer høit og lydeligt alle Gudsdyrkelser, alle Love, alle Gjerninger, saafremt de iagttages paa den Maade, at de skal fortjene Syndernes Forladelse, eller at vi formedelst dem skal faa det evige Liv ikke for Christi Skyld af Naade. Derfor har nødvendigvis Enkernes Løfter, om de har aflagt noget, været af en anden Beskaffenhed end Munkeløfterne. Desuden, hvis vore Modstandere ikke vil afstaa fra falskelig at forklare Stedet om Løfter, maa de ogsaa paa samme Maade forklare det Sted, som forbyder, at Enker udnævnes, som er yngre end 60 Aar [1 Tim. 5, 9]. Saaledes vil da Løfter før den Alder være ugyldige. Men Kirken kjendte dengang endnu ikke til disse Løfter. Derfor fordømmer Paulus Enkerne, ikke fordi de gifter sig, thi han befaler de yngre at gifte sig, men fordi de, skjønt underholdte paa Menighedens Bekostning, dog var vellystige og af den Grund sveg Troen. Dette kalder han „den første Tro", nemlig ikke Munkeløftets, men Kristendommens. Og i denne Forstand tager han „Tro" i det samme Kapitel [V. 8]: „Dersom nogen ikke har Omsorg for sine egne og især for sine Husfolk, han har fornegtet Troen." Thi han taler anderledes om Troen end Sofisterne. Han tillægger ikke dem Troen, som har Dødssynd. Derfor siger han, at de fornegter Troen, som ikke har Omsorg for sine nærmeste. Og paa samme Maade siger han, at vellystige Kvinder fornegter Troen.

23. Vi har gjennemgaaet nogle af vore Grunde og i Forbigaaende gjendrevet vore Modstanderes Indvendinger. Og disse har vi samlet ikke for Modstandernes Skyld alene, men meget mere for de fromme Sjæles Skyld, forat de kan have for Øie de Grunde, hvorfor de bør misbillige Hykleriet og de opdigtede Munkedyrkelser, som vistnok alle tilsammen kuldkastes ved dette ene Christi Ord, naar han siger [Matt. 15, 9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menne-

skers Bud." Derfor er baade Løfterne selv og Jagttagelserne af Spiser, Læsestykker, Sange, Klædedragt, Sko, Belter for Gud intet andet end unyttige Dyrkelser. Og alle fromme Sjæle skal vide for vist, at det er en ligefrem farisæisk og fordømmelig Mening, at hine Jagttagelser fortjener Syndernes Forladelse, at vi for deres Skyld agtes retfærdige, at vi formedelst dem faar det evige Liv, ikke af Naade for Christi Skyld. Og det er en afgjort Sag, at de hellige Mænd, som har levet paa denne Vis, har forkastet Tilliden til saadanne Jagttagelser og lært, at de har Syndernes Forladelse uforskyldt for Christi Skyld, at de for Christi Skyld af Naade vilde faa det evige Liv, ikke formedelst hine Dyrkelser, saasom Gud kun bifalder Dyrkelser, der er anordnede ved hans Ord, hvilke har sit Værd ved Troen.

Fjortende Artikel. (Konf. Art. 28.)

Om den kirkelige Magt.

1. Her opløfter vore Modstandere et heftigt Skrig om den geistlige Stands Forrettigheder og Fritagelse for Byrder, og de føier til et Slutningsord: „Ugyldigt er alt, hvad der i nærværende Artikel fremføres mod Kirkernes og Præsternes Forrettigheder." Dette er pur Bagvaskelse; thi vi har i denne Artikel talt om andre Ting. Forøvrigt har vi ofte bevidnet, at vi ikke laster de borgerlige Anordninger og de [Kirken] af Fyrsterne indrømmede Gaver og Forrettigheder. Men gid vore Modstandere nu ogsaa paa sin Side vilde høre Menighedernes og de fromme Sjæles Klager! Sine Værdigheder og Midler forsvarer vore Modstandere tappert; imidlertid forsømmer de Menighedernes Tilstand, bryder sig ikke om, at Menighederne bliver rettelig undervist, og at Sakramenterne bliver rettelig forvaltede. Til Præsteembedet giver de alle uden Forskjel Adgang. Derefter paalægger de utaalelige Byrder, ret som om de glædede sig ved andres Undergang; sine Overleveringer forlanger de langt nøiagtigere overholdte end selve Evangeliet. Nu, ved de vigtigste og vanskeligste Stridsspørgsmaal, hvorom Folket i sin Elendighed ønsker at blive belært, forat det kan have noget vist at holde sig til, udfrir de ikke Sjælene af de Tvil, som paa det haardeste plager dem; de raaber kun til Vaaben. Derhos kommer de ved de klareste og simpleste Spørgsmaal med Dekreter, skrevne med Blod, som truer Folk med skrækkelige Dødsstraffe, hvis de ikke gjør stik imod Guds Befalinger. Her burde I tvertimod se de elendiges Taarer og høre mange retsindige Mænds jammerlige Klager, som Gud uden Tvil agter paa og bønhører, han, for hvem I engang skal gjøre Regnskab for eders Husholdning.

2. Uagtet vi i Konfessionen ved denne Artikel har taget forskjellige Punkter med, svarer vore Modstandere intet, uden at Biskoperne har Magt til at styre og tugte og tvinge for at lede de undergivne til den evige Saligheds Maal, og at der til Styrelsen udkræves Magt til at dømme, bestemme, kjende og fastsætte, hvad der er tjenligst eller nyttigt til nævnte Øiemed. Dette er Konfutationens Ord, i hvilke vore Modstandere lærer os, at Biskoperne har Myndighed til at give Love, tjenlige til det evige Livs Opnaaelse. Om denne Artikel er Striden.

3. Men i Kirken maa man fastholde den Lære, at vi uforskyldt for Christi Skyld ved Troen faar Syndernes Forladelse. Ligesaa maa man ogsaa fastholde den Lære, at de menneskelige Overleveringer er unyttige Dyrkelser, hvorfor hverken Synd eller Retfærdighed maa sættes i Mad,

Drikke, Klædedragt og deslige, hvis Brug Christus har villet lade fri, naar han siger [Matt. 15, 11]: „Det, som indkommer i Munden, gjør ikke Mennesket urent." Og Paulus [Rom. 14, 17]: „Guds Rige er ikke Mad og Drikke." Derfor har Biskoperne ingen Ret til udenfor Evangeliet at opstille Overleveringer, forat de skulde fortjene Syndernes Forladelse, at de skulde være Dyrkelser, hvilke Gud bifalder som Retfærdighed, og som besværer Samvittighederne paa saadan Maade, som om det skulde være Synd at undlade dem. Alt dette lærer endog et eneste Sted i Apostlernes Gjerninger [15, 9 flg.], hvor Apostlerne siger: „Hjerterne renses ved Troen." Og dernæst forbyder de at paalægge Aag og viser, hvor stor Faren er; de betegner det som en saare stor Synd at lægge Byrder paa Kirken. „Hvi frister I Gud?" siger de. Dette Tordenslag forskrækker aldeles ikke vore Modstandere, som med Vold forsvarer Overleveringer og ugudelige Meninger. Thi de har ogsaa ovenfor fordømt den 15de Artikel, i hvilken vi har fremstillet, at Overleveringer ikke fortjener Syndernes Forladelse, og her siger de, at Overleveringer tjener til at erhverve det evige Liv. Fortjener de da Syndernes Forladelse? Er de Dyrkelser, hvilke Gud bifalder som Retfærdighed? Gjør de Hjerterne levende? Paulus i sit Brev til Kolossenserne [2, 20 flg.] negter, at Overleveringer tjener til evig Retfærdighed og evigt Liv, af den Grund, at Mad, Drikke, Klædedragt og deslige er „Ting, som er bestemt til at forgaa ved at bruges". Men det evige Liv i Hjertet virkes ved evige Ting, det er, ved Guds Ord og den Helligaand. Vore Modstandere faar derfor se til at forklare, hvorledes Overleveringer tjener til det evige Liv. Men da Evangeliet tydelig vidner, at Overleveringer ikke maa paalægges Kirken, saaledes at de skulde fortjene Syndernes Forladelse, at de skulde være Dyrkelser, hvilke Gud bifalder som Retfærdighed, at de skulde besvære Samvittighederne, saaledes at det skulde ansees for Synd at undlade dem, saa vil vore Modstandere aldrig kunne bevise, at Biskoperne har Magt til at indføre saadanne Dyrkelser.

4. Hvilken Magt forøvrigt Evangeliet tillægger Biskoperne, har vi sagt i Konfessionen. De, som nu er Biskoper, gjør ikke, hvad der efter Evangeliet paaligger Biskoperne, lad dem saa længe nok være Biskoper efter den kanoniske[1]) Forfatning, som vi ikke dadler. Men vi taler om Biskopen efter Evangeliet. Og vi holder fast ved den gamle Inddeling af den kirkelige Myndighed i Embedets Myndighed og Dommermyndigheden. Biskopen har altsaa Embedets Myndighed, det er, Ordets og Sakramenternes Tjeneste; han har ogsaa Dommermyndighed, det er, Magt til at banlysse dem, der har gjort sig skyldige i offentlige Forbrydelser, og igjen afløse dem, saafremt de omvender sig og begjærer Afløsning. Men ikke har de nogen tyrannisk Magt, det er, en saadan, som ikke er bunden til en bestemt Lov, ei heller nogen kongelig, det er, en saadan, som er over Loven, men de har en bestemt Guds Befaling, et fast Guds Ord, som de skal lære, efter hvilket de skal øve sin Dommermyndighed. Om de end derfor har en vis Dommermyndighed, saa følger dog ikke deraf, at de kan indføre nye Dyrkelser; thi Dyrkelser har intet med Dommermyndigheden at bestille. Og de har et Ord, de har en Befaling, hvorvidt de skal øve Dommermyndighed, nemlig forsaavidt nogen forsynder sig mod det Ord, som de har modtaget af Christus.

---

[1]) Se ovenfor S. 158, Anm. 1.

5. Imidlertid har vi i Konfessionen ogsaa tilføiet, hvorvidt det kan være dem tilladt at fastsætte Overleveringer, nemlig ikke som nødvendige Gudsdyrkelser, men forat der skal være Orden i Kirken for Fredens Skyld. Og disse Overleveringer maa ikke lægge Snarer for Samvittighederne, som om de paabød nødvendige Dyrkelser, ligesom Paulus lærer, naar han siger [Gal. 5, 1]: „Staar faste i den Frihed, hvormed Christus har frigjort os, og lader eder ikke atter holde under Trældoms Aag!“ Brugen af saadanne Forordninger maa altsaa lades fri, naar kun Forargelser undgaaes, forat de ikke skal blive ansede for nødvendige Dyrkelser, ligesom jo selve Apostlerne har forordnet mangt og meget, som Tiden har forandret. Heller ikke har de overleveret det saaledes, at det ikke skulde være tilladt at forandre det. Thi de handlede ikke i Modsigelse med sine Skrifter, i hvilke de gjør sig al Flid for, at ikke Kirken skal blive besværet ved den Mening, at menneskelige Skikke er nødvendige Dyrkelser.

6. Dette er en jevn og enfoldig Oplysning om Overleveringerne, at vi nemlig skal vide, at de ikke er nødvendige Dyrkelser, og dog for at undgaa Forargelser iagttage dem ved forefaldende Leilighed uden Overtro. Og saaledes har mange store og lærde Mænd i Kirken tænkt. Og vi skjønner ikke, hvad der kan anføres herimod. Thi det er sikkert, at hin Sætning [Luk. 10, 16]: „Hvo som hører eder, hører mig“, ikke taler om Overleveringer, men tvertimod er i høieste Maade mod Overleveringer. Thi det er ikke, hvad man kalder en ubetinget Fuldmagt, men et særligt Hverv med Forbehold af Stadfæstelse, det er, et Apostlerne meddelt Vidnesbyrd, at vi skal tro dem, naar de forkynder en andens Ord, ikke naar de forkynder sit eget. Christus vil nemlig, som fornødent var, forvisse os om, at det ved Menneskene overleverede Ord er virksomt, og at vi ikke har at søge noget andet Ord af Himmelen. Om Overleveringer kan det ikke forstaaes: „Hvo som hører eder, hører mig.“ Christus forlanger nemlig, at de skal lære saa, at han selv derved bliver hørt, thi han siger: „Han hører mig.“ Altsaa vil han, at hans Røst, hans Ord skal høres, ikke menneskelige Overleveringer. Paa denne Maade bliver et Ord, der netop i høieste Maade taler for os, og som indeholder den vigtigste Trøst og Lære, af disse Æsler falskelig henført til det usleste Tant, Forskjel paa Spiser, Klædedragt o. desl.

7. De anfører ogsaa dette Ord: „Adlyder eders Veiledere“ [Hebr. 13, 17]. Dette Ord kræver Lydighed mod Evangeliet. Thi det giver ikke Biskoperne nogen Magt udenfor Evangeliet. Og ikke maa Biskoperne fastsætte Overleveringer mod Evangeliet eller fortolke sine Overleveringer mod Evangeliet. Og naar de gjør det, forbydes Lydighed ifølge hint Ord: „Dersom nogen prædiker et andet Evangelium, han være forbandet“ [Gal. 1, 9]. Det samme Svar giver vi til dette Sted: „Alt det, som de siger, det gjører“ [Matt. 23, 3]; thi det er vitterligt, at der ikke overhovedet befales, at vi skal antage alt, eftersom Skriften andetsteds [Ap. Gj. 5, 29] byder at „adlyde Gud mere end Menneskene“. Naar de altsaa fører ugudelig Lære, saa skal man ikke høre dem. Men det er ugudelig Lære, at menneskelige Overleveringer er Gudsdyrkelser, at de er nødvendige Dyrkelser, at de fortjener Syndernes Forladelse og det evige Liv.

8. De forekaster os ogsaa offentlige Forargelser og Oprør, som er opstaaede under Paaberaabelse af vor Lære. Hertil vil vi svare i Korthed. Om end alle Forargelser samles i en Hob, saa medfører dog den ene Artikel om Syndernes Forladelse, at vi for Christi Skyld af Naade faar Syndernes Forladelse ved Troen, saa meget godt, at det mere end opveier

alle Misligheder. Og denne Artikel skaffede i Begyndelsen Luther ei alene vor Gunst, men ogsaa manges, som nu bekjæmper os. „Thi det gamle Venskab sover, glemsomme er de dødelige", siger Pindar.[1]) Vi vil dog hverken svigte den for Kirken nødvendige Sandhed, ei heller kan vi give vore Modstandere vort Bifald, naar de fordømmer den. Thi „man bør adlyde Gud mere end Menneskene". De skal gjøre Regnskab for den vakte Splittelse, de, som fra først af har fordømt den aabenbare Sandhed og nu forfølger den med største Grumhed. Dernæst, hænger der da ingen Forargelser ved vore Modstandere? Hvor meget ondt afstedkommer ikke den frække Vanhelligelse af Messen, naar den holdes for Vindings Skyld! Hvilken Skjændsel klæber ikke ved den enlige Stand! Men vi vil lade al Sammenligning fare.

9. Dette er, hvad vi for Tiden har at svare til Konfutationen. Nu overlader vi til alle fromme at dømme, om vore Modstandere med Rette kan prale af, at de virkelig har gjendrevet vor Bekjendelse med Skrifterne.

---

[1]) En gammel græsk Digter, der levede i det 5te Aarh. før Christus.

Ende.

IV.

De schmalkaldiske Artikler

eller

den kristelige Læres Artikler, som fra vor Side skulde været fremlagte paa Kirkeforsamlingen i Mantua, eller hvor den ellers skulde været holdt, samt hvad vi skulde kunne antage eller indrømme, og hvad ikke, skrevne af Dr. Martin Luther Aar 1537.

Dr. Martin Luthers Fortale.

1. Da Pave Paul, den tredje af dette Navn, udskrev en Kirkeforsamling til at holdes forrige Aar ved Pinsetid i Mantua og derefter flyttede den bort fra Mantua, uden at man endnu ved, hvorhen han vil eller kan henlægge den, og da vi for vor Del maatte være belavede paa enten ogsaa at blive tilkaldte til Kirkeforsamlingen eller at blive fordømte, uden at være tilkaldte, saa blev det mig paalagt at opstille og sammenstille vor Lære i visse Artikler, forat man, om der skulde blive noget af Sagen, kunde vide, hvori og hvorvidt vi vilde eller kunde give efter for Papisterne, og ved hvilke Artikler vi tænkte sluttelig at blive staaende og holde fast. Derfor har jeg skrevet disse Artikler og overrakt dem til vore. De er ogsaa af vore blevne antagne og endrægtig bekjendte, hvorhos det er blevet besluttet, at man, saafremt Paven med sine skulde faa Mod nok til engang uden Løgn og Svig, med Alvor og i Sandhed at holde en ret, fri, kristelig Kirkeforsamling, hvad han visselig var pligtig til, da skulde offentlig overrække dem og dermed fremlægge vor Tros Bekjendelse.

2. Men efterdi det romerske Hof er saa forfærdelig bange for en fri, kristelig Kirkeforsamling og saa skammelig skyr Lyset, at det endog har betaget sine .egne Venner Haabet om, at det nogensinde vil taale og endnu mindre selv holde en fri, kristelig Kirkeforsamling, hvorover de da, som rimeligt kan være, er saare forbitrede og fører ikke ringe Klagemaal, saasom de deraf skjønner, at Paven heller vil se den hele Kristenhed fortabt og alle Sjæle fordømte, end reformere sig og sine en Smule og lade sætte en Grænse for sit Tyranni. Derfor har jeg alligevel imidlertid villet ved offentlig Tryk lade disse Artikler komme for Dagen, forat, om jeg skulde dø, førend en Kirkeforsamling kom istand (hvad jeg ogsaa sikkert venter og haaber, efterdi de lysrædde og dagskye Skjelmer har saa jammerlig Møie med at faa Kirkeforsamlingen udsat og forhindret), da de, som kommer til at leve efter mig, kan have mit Vidnesbyrd og min Bekjendelse at fremlægge ved Siden af den Bekjendelse, som jeg tilforn har ladet udgaa, ved hvilken jeg hidtil har staaet og med Guds Naade vil blive staaende. Thi hvad skal jeg sige? Hvorledes skal jeg klage? Jeg er endnu ilive, skriver, prædiker og holder

hver Dag Forelæsninger, og dog gives der saadanne giftige Folk, ikke alene Modstandere, men ogsaa falske Brødre, der vil være af vore, som understaar sig at vende mine Skrifter og min Lære lige imod mig, og det lige for mine egne Øine og Øren, uagtet de vel ved, at jeg lærer anderledes, og vil saaledes bruge mit Arbeide til at besmykke sin Gift og forføre de arme Folk under mit Navn. Hvad vil der dog ikke ske efter min Død?

3. Ja, jeg burde vistnok svare paa alt, medens jeg endnu er ilive. Men hvorledes kan jeg alene stoppe alle Djævelens Munde, navnlig deres (forgiftede, som de alle er), der hverken vil høre eller merke sig, hvad vi skriver, men anvender al Flid paa dette ene, at de paa det skammeligste kan fordreie og forvanske vore Ord selv i den mindste Bogstav? Saadanne vil jeg lade Djævelen svare eller tilsidst Guds Vrede, som de fortjener det. Jeg tænker ofte paa den gode Gerson,[1]) der er i Tvil om, hvorvidt man bør skrive noget godt offentlig; gjør man det ikke, saa bliver mange Sjæle forsømte, som man kunde redde; gjør man det derimod, saa er Djævelen der med utallige giftige, onde Munde, der forgifter og forvansker alt, saa Frugten deraf dog bliver forhindret. Men hvad de vinder derved, ligger klart for Dagen. Thi siden de saa skammelig har løiet mod os og med Løgn villet holde Menigmand fast, har Gud bestandig fremmet sit Verk, gjort deres Hob stedse mindre og vor større og ladet dem blive til Skamme med deres Løgn, og det gjør han fremdeles.

4. Jeg maa her fortælle en Historie. Der var engang her i Wittenberg en Doktor, der var sendt fra Frankrige; han sagde os ligefrem, at hans Konge var forvisset og fast overbevist om, at hos os var der ingen Kirke, ingen Øvrighed, ingen Egtestand, men at alle levede ifleng med hverandre som Kvæget, og hver Mand gjorde, hvad han vilde. Tænk nu, med hvilke Øine de skal betragte os paa hin Dag for Christi Domstol, de, som ved sine Skrifter har indbildt Kongen og andre Lande saadanne grove Løgne som idel Sandhed! Christus, vores alles Herre og Dommer, ved jo vel, at de lyver og har løiet; Dommen herfor skal de engang komme til at høre, det ved jeg forvist. Gud omvende dem, som staar til at omvende, saa de maa gjøre Bod! Over de øvrige vil der lyde Ak og Ve evindelig.

5. Og for igjen at komme til Sagen — jeg skulde visselig meget gjerne se en ret kristelig Kirkeforsamling sammenkaldt, forat der dog kunde blive rettet paa mange Sager, og mange Folk blive hjulpne. Ikke at vi skulde tiltrænge den; thi vore Kirker er nu ved Guds Naade saa vel oplyste og forsørgede med det rene Ord og den rette Brug af Sakramenterne, med Erkjendelse af alle Slags Kald og gode Gjerninger, at vi for vort Vedkommende ikke spørger efter nogen Kirkeforsamling og heller ikke i saadanne Stykker af nogen Kirkeforsamling ved at haabe eller vente noget bedre. Men i Bispedømmerne ser vi derimod allesteds mange Sognekald staa ledige og øde, saa ens Hjerte gjerne kunde briste derover, og dog spørger hverken Biskoper eller Domherrer efter, hvorledes de arme Folk lever eller dør, for hvilke dog Christus er død, og de faar ikke høre ham tale med dem som den rette Hyrde med sine Faar, saa jeg gruer og frygter for, at han engang vil lade en Kirkeforsamling af Engle udgaa over Tyskland til at fordærve os alle i Bund og Grund ligesom Sodoma og Gomorra, fordi vi spotter ham saa frækt med vor Kirkeforsamling.

---

[1]) Se ovenf. S. 72, Anm. 1.

6. Foruden disse nødvendige Kirkeanliggender vilde der ogsaa i det verdslige være utallige vigtige Ting at forbedre. Her er Splid mellem Fyrster og Stænder; Aager og Gjerrighed har brudt ind som en Syndflod og er bleven til idel Ret; Kaadhed, Utugt, Overdaadighed i Klæder, Fraadseri, Spil, Prangen med alskens Udyd og Ondskab, Ulydighed blandt Undersaatter, Tyende og Arbeidere, alle Haandverkeres saavelsom Bøndernes Ubluhed i sine Priser (og hvem kan opregne det altsammen?) har taget saaledes Overhaand, at man ikke med ti Kirkeforsamlinger og tyve Rigsdage vil kunne bringe det til Rette igjen. Vilde man paa Kirkeforsamlingen behandle saadanne den geistlige og verdslige Stand angaaende Hovedstykker, som er Gud imod, saa vilde man vel faa begge Hænder fulde, saa man derover imidlertid nok vilde forglemme hint Barnespil og Narreverk med lange Kjoler, Kronragning, brede Belter, Biskops- og Kardinals-Hatte eller Stave og deslige Gjøglerier. Fik vi først gjort Guds Bud og Befaling Fyldest med Hensyn til den geistlige og verdslige Stand, saa vilde vi faa Tid nok til at reformere Spiserne, Klæderne, Kronragningen og Messeklæderne. Men naar vi vil nedsluge saadanne Kameler og istedenfor assile Myggen, lade Bjelkerne staa og drage Skjæven ud, saa kan vi vel ogsaa være lige glade med Kirkeforsamlingen.

7. Jeg har derfor kun opstillet nogle faa Artikler; thi vi har allerede saa mange Befalinger af Gud at udrette i Kirken, i Øvrigheden, i Huset, at vi aldrig kan gjøre dem Fyldest. Hvad skal det da til, eller hvad nytter det, at man dertil gjør saa mange Love og Forordninger istand paa Kirkeforsamlingen, især naar man hverken agter eller overholder hine af Gud befalede Hovedstykker? Ret som om han maatte lade sig nøie med vort Gjøglespil til Erstatning for, at vi træder hans alvorlige Bud under Fødder. Men vore Synder trykker os og volder, at Gud ikke kan være os naadig; thi Bod gjør vi ikke, og dertilmed vil vi endog forsvare al denne Bederstyggelighed.

8. Ak kjære Herre Jesus Christus! Hold du selv Kirkeforsamling og forløs du dine ved din herlige Tilkommelse! Med Paven og dem, der hører ham til, er det forbi; de vil ikke vide af dig! Saa hjælp du os arme og elendige, som sukker til dig og søger dig for Alvor, efter den Naade, som du har givet os, ved din Helligaand, som med dig og Faderen lever og regjerer, høilovet i al Evighed! Amen.

Den første Del

omhandler de høie Artikler om den guddommelige Majestæt, nemlig:

I.

At Fader, Søn og Helligaand i et guddommeligt Væsen og en guddommelig Natur, tre forskjellige Personer, er en eneste Gud, som har skabt Himmel og Jord.

II.

At Faderen er født af ingen, Sønnen af Faderen, og at den Helligaand udgaar fra Faderen og Sønnen.

III.

At ikke Faderen, ikke den Helligaand, men Sønnen er bleven Menneske.

IV.

At Sønnen saaledes er bleven Menneske, at han er undfangen af den Helligaand uden Mands Medvirken og født af den rene, hellige Jomfru Maria. Derefter har han lidt, er død, begraven, nedfaren til Helvede, opstanden fra de døde, opfaren til Himmels, sidder hos Guds høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde o. s. v., ligesom den apostoliske og athanasianske Trosbekjendelse og den menige Barnelærdom lærer.

Om disse Artikler er der ingen Trætte eller Strid, eftersom vi paa begge Sider bekjender samme; derfor er det ikke nødvendigt nu at handle videre derom.

Den anden Del

omhandler de Artikler, som angaar Jesu Christi Embede og Gjerning eller vor Forløsning.

Her er den første og vigtigste Artikel:

At Jesus Christus, vor Gud og Herre, er død for vore Overtrædelser og opreist for vor Retfærdiggjørelse, Rom. 4 [25]. Og han alene er det Guds Lam, som bærer Verdens Synd, Joh. 1 [29], og Gud har lagt vores alles Synd paa ham, Es. 53 [6]. Ligesaa: De er Syndere alle tilhobe og bliver retfærdiggjorte uforskyldt af hans Naade ved den Forløsning, som er i Christus Jesus i hans Blod o. s. v., Rom. 3 [23 flg.].

Efterdi nu saadant maa tros og ellers ikke kan tilegnes eller gribes ved nogen Gjerning, Lov eller Fortjeneste, saa er det klart og vist, at alene denne Tro gjør os retfærdige, saaledes som St. Paulus siger Rom. 3 [28]: „Saa holder vi da for, at Mennesket bliver retfærdiggjort ved Troen, uden Lovens Gjerninger." Ligesaa [V. 26]: „At han maa være retfærdig og gjøre den retfærdig, som er af Jesu Tro."

Fra denne Artikel kan man ikke vige eller mod den give noget efter, lad saa Himmel og Jord falde og alt, hvad der ikke vil staa. „Thi der er intet andet Navn givet blandt Mennesker, ved hvilket det bør os at vorde frelste", siger Peter Ap. Gj. 4 [12]. Og „vi har faaet Lægedom ved hans Saar", Es. 53 [5]. Og paa denne Artikel hviler alt, hvad vi lærer og lever mod Paven, Djævelen og Verden. Derfor maa vi være fast forvissede herom og ikke tvile; ellers er alt tabt, og Pave, Djævel og alle vore Fiender vil beholde Seier og Ret imod os.

Den anden Artikel.

Om Messen.

1. Messen maa i Pavedømmet være den største og grueligste Vederstyggelighed, da den ligefrem og vældig strider mod denne Hovedartikel og dog over og fremfor alle øvrige pavelige Afguderier har været det høieste og

prægtigste. Thi man har holdt for, at saadant Messens Offer eller Gjerning, endog forrettet af en ugudelig Knegt, frier Menneskет fra Synden baade her i Livet og hisset i Skjærsilden, hvilket dog alene det Guds Lam skal og maa gjøre, som ovenfor er sagt. Fra denne Artikel kan man heller ikke vige eller give efter; thi den første Artikel taaler det ikke.

2. Og om man havde med fornuftige Papister at gjøre, kunde man i al Venlighed tale saaledes med dem: For det første, hvorfor de dog holder saa fast paa Messen; det er jo dog idel Menneskepaafund, ikke paabudt af Gud. Og alle Menneskepaafund kan vi trygt lade falde, som Christus siger Matt. 15 [9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud.“ For det andet er det en unødvendig Ting, som man uden Synd og Fare vel kan lade være.

3. For det tredje kan man annamme Sakramentet efter Christi Indstiftelse paa en meget bedre og saligere Maade, ja paa den ene salige Maade. Hvorfor vil man da styrte Verden i Jammer og Nød for en opdigtet, unødig Sags Skyld, da man dog paa en anden, bedre og saligere Maade kan opnaa, hvad man attraar? Man lade offentlig prædike for Folket, at Messen som Menneskетant kan uden Synd opgives, og at man ikke bliver fordømt, om man ikke agter den, men meget vel kan blive salig uden Messe paa bedre Vis, — jeg er vis paa, at Messen da vil falde af sig selv ikke blot hos den gale Hob, men ogsaa hos alle fromme, kristelige, fornuftige, gudfrygtige Hjerter, især naar de fik høre, at det er en farlig Sag, opdigtet og opspundet uden Guds Ord og Vilje.

4. For det fjerde. Efterdi saa utallige, usigelige Misbrug i al Verden er opkomne ved Kjøb og Salg af Messen, bør man billig lade den fare, var det end blot for at afverge saadanne Misbrug, om den end i og for sig indeholdt noget nyttigt og godt. Hvor meget heller bør man lade den fare for derved for stedse at forebygge saadanne Misbrug, siden den dog er aldeles unødvendig, unyttig og farlig, og der gives en nødvendigere, nyttigere og sikrere Vei, hvorpaa man uden Messen kan have det altsammen.

5. For det femte. Men nu er Messen ikke og kan heller ikke være (som Kanon[1]) og alle Bøger siger) noget andet, end et Verk af Mennesker (ogsaa af ugudelige Knegte), hvormed en vil udsone sig selv og andre tillige med Gud, erhverve og fortjene Syndernes Forladelse og Naade; thi saaledes bliver den agtet, naar den agtes som høiest, og hvad skulde den ellers til? Derfor bør og maa man fordømme og forkaste den. Thi det er lige imod den Hovedartikel, som siger, at det ikke er en ond eller en god Messetjener med sin Gjerning, men Guds Lam og Guds Søn, der bærer vor Synd.

6. Og om en for at give det et godt Udseende vilde foregive, at han af Andagt ønskede at berede eller meddele sig selv Sakramentet, saa er det ikke hans Alvor. Thi vil han for Alvor kommunicere, da sker dette sikkert og bedst i Sakramentet, naar det meddeles efter Christi Indstiftelse. Men at meddele sig selv er noget, som er efter menneskeligt Godtthykke, usikkert og unødvendigt, ja forbudt. Og han ved heller ikke, hvad han gjør, idet han uden Guds Ord følger falskt menneskeligt Godtthykke og Paafund. Saaledes er det heller ikke ret (omend alt forresten var klart og greit), at en vil bruge, hvad der er den hele Menigheds fælles Sakramente, efter sin egen fromme Tanke

[1]) Se ovenf. S. 153, Anm. 1.

og drive Spil dermed efter eget Godtthkke, uden Guds Ord, udenfor Kirkens Samfund.

7. Om denne Artikel om Messen vil i Kirkeforsamlingen alt komme til at dreie sig. Thi om det end var muligt, at de gav efter for os i alle andre Artikler, kan de dog ikke give efter i denne. Ligesom Campegius 1) sagde i Augsburg, at han heller vilde lade sig rive i Stykker end lade Messen fare, saaledes vil ogsaa jeg med Guds Hjælp heller lade mig brænde til Aske end lade en Messetjener, han være god eller ond, med sin Gjerning være lige med eller høiere end min Herre og Frelser Jesus Christus. Saaledes er og bliver vi da evindelig adskilte og mod hinanden. De føler det vel: Naar Messen falder, saa ligger Pavedømmet der. Før de lader det ske, slaar de os alle ihjel, om de formaar det.

8. Til alt dette kommer, at denne Dragehale, Messen, har avlet en hel Hob Utøi og alskens Afguderi. For det første Skjærsilden. Der er man nu med Sjælemesser, med Vigilier, Ottedagsmesser, Maanedsdagsmesser og Aarsdagsmesser, endelig ogsaa med Fællesugen og alle Sjæles Dag samt Sjælebad 2) gaaen saaledes løs paa Skjærsilden, at Messen er bleven brugt ene og alene for de døde, medens dog Christus har indstiftet Sakramentet alene for de levende. Derfor er Skjærsilden med al sin Prunk, Gudstjeneste og Vinding at agte for et rent Djævlespøgelse. Thi den strider ogsaa mod den Hovedartikel, at Christus alene og ikke Menneskeverk skal hjælpe Sjælene. Desuden er der jo heller ikke befalet eller paabudt os noget angaaende de døde. Derfor kan man vel lade den fare, selv om den ingen Vildfarelse eller Afgudsdyrkelse var. Papisterne beraaber sig her paa Augustin og nogle andre Kirkefædre, som skal have skrevet om Skjærsilden, og mener, at vi ikke skjønner, i hvad Hensigt og Mening de fører saadan Tale. St. Augustin skriver ikke, at der er en Skjærsild til, har heller intet Skriftsted, som kunde tvinge ham dertil, men lader det være uafgjort, om den er til, og siger, at hans Moder har begjæret, at man skulde komme hende ihu ved Alteret eller Sakramentet. Nu — alt saadant har jo ikke været andet end Enkeltmands Tanker, som ikke kan grunde nogen Trosartikel, hvilket alene hører Gud til. Men vore Papister anfører saadanne Menneskeord, forat man skal tro deres skammelige, gudsbespottelige, fordømmelige Markeds-Handel med Messer til Offer for Sjælene i Skjærsilden o. s. v. Saadant vil de aldrig i Verden kunne bevise af St. Augustin. Naar de nu har afskaffet denne Markeds-Handel med Sjælemesser, hvorom St. Augustin aldrig har drømt, da er vi villige

---

1) Se ovenf. S. 171, Anm. 2.

2) „Sjælemesser", d. e. Messer, som man for Betaling holdt for de afdødes Sjæle for ved saadant „Offer" at befri dem fra Skjærsilden. Se Apol. 12 (ovenf. S. 225 flg.). Saadanne Sjælemesser blev gjerne holdte den 8de Dag, Maanedsdagen og Aarsdagen efter vedkommendes Dødsdag. I Forbindelse med dem stod i Regelen ogsaa „Vigilier", d. e. Gudstjenester med Bønner for de afdøde, som sedvanlig blev afholdte om Natten eller tidlig om Morgenen. I „Fællesugen", d. e. Ugen efter Allehelgensdag (1ste Novbr.), i hvilken da ogsaa „Allesjælesdag" (2den Novbr.) faldt, blev der holdt Messe hver Dag, idet man derved kom ogsaa de Sjæle ihu, for hvilke der ikke blev holdt nogen særegen Messe. — Ved „Sjælebad" sigtes enten til, at man, for derved at skaffe Sjælene nogen Lettelse i Skjærsildens Pine, ved Gaver til Klostrene satte disse i Stand til at skaffe sit Personale et Bad, efterat Vigilien og Messen for den afdøde var afholdt, eller ogsaa til, at man i samme Øiemed gav Penge til, at de fattige til visse Tider kunde have frit Bad.

til at tale med dem om, hvorvidt man kan gaa ind paa Augustins Ord, uagtet de ingen Grund har i Skriften, og om det er ret at mindes de døde ved Sakramentet. Af de hellige Fædres Gjerning eller Ord har man ikke Lov til at gjøre Trosartikler; ellers maatte det ogsaa blive en Trosartikel, hvad for Klæder, Huse, Spise o. s. v. de har havt, ligesom man har gjort med Helgenernes Relikvier. Det staar fast, at Guds Ord alene skal opstille Trosartikler, og ellers ingen, ikke engang en Engel.

9. For det andet har Følgen af dette været, at de onde Aander har drevet meget ondskabsfuldt Spil, at de har vist sig som de afdødes Sjæle, forlangt Messer, Vigilier, Valfarter og Almisser med usigelig Løgn og Ondskab. Og dette har vi alle maattet holde for Trosartikler og leve derefter, og saadant har Paven stadfæstet saavelsom Messen og al anden Vederstyggelighed. Her kan vi heller ikke vige eller give efter.

10. For det tredje Valfarterne. Ved dem har man ogsaa søgt Messer, Syndsforladelse og Guds Naade; thi Messen har regjeret alt. Men nu er det jo vist, at saadanne Valfarter, der er uden Grund i Guds Ord, ikke er os paabudne og heller ikke nødvendige, fordi vi vel uden dem kan have det bedre og kan undlade dem uden al Synd og Fare. Hvorfor forlader man da sit eget Sogn, Guds Ord, Hustru og Børn o. s. v., hvilke Ting alle er nødvendige og af Gud forordnede, og løber efter de unødige, usikre, skadelige Djævlens Lygtemænd, hvorfor, uden fordi Djævelen har redet Paven, saa han har anpriist og stadfæstet sligt, forat Folk i Hobetal skulde falde fra Christus til egne Gjerninger og blive afgudiske, hvilket er det værste, foruden at det er en unødig Ting, hverken befalet eller tilraadet, tvilsom og derhos skadelig? Derfor kan vi heller ikke her vige eller give efter o. s. v. Man lade nu dette prædike, at Valfarterne er unødige, ja skadelige, saa skal man faa se, om de vil holde sig.

11. For det fjerde Broderskaberne. Her har Klostrene, Stiftelserne, ogsaa Vikaristerne[1]) ifølge indgangen skriftlig Forpligtelse ved lovformelig og redelig Handel meddelt alskens Messer, gode Gjerninger o. s. v. baade for levende og døde, hvilket ikke alene er idel Menneskepaafund, uden Hjemmel i Guds Ord, aldeles unødigt og vilkaarligt, men ogsaa stik imod den første Artikel om Forløsningen og derfor ingenlunde at taale.

12. For det femte Relikvievæsenet. Her har man fundet paa saa mange aabenbare Løgne og Narrestreger med Hunde- og Hesteben, at det alene for saadant Bedrageris Skyld, hvorover Djævelen har leet, skulde været for længe siden fordømt, om der end havde været noget godt derved. Derhos er det ogsaa uden Hjemmel i Guds Ord, hverken paabudt eller tilraadet, en ganske unødig og unyttig Ting. Men det værste er, at det ogsaa som en god Gjerning og en Gudsdyrkelse lig Messen o. s. v. har skullet virke Aflad og Syndsforladelse.

13. For det sjette hører herhen den kjære Aflad, som er skjænket baade levende og døde, dog for Penge; og den skjændige Judas eller Pave har i den solgt Christi Fortjeneste tilligemed alle Helgeners og den hele Kirkes overflødige Fortjenester. Men dette kan altsammen ikke taales og er ikke alene uden Hjemmel i Guds Ord, men stik imod den første Artikel; thi Christi Fortjeneste erholdes ikke ved vore Gjerninger eller Penge, men af Naade ved

[1]) Om „Stiftelserne" se ovenf. S. 207, Anm. 2. — „Vikarister", d. e. maaske saadanne, som for Betaling paatog sig at gjøre Kirkebod i andres Sted.

Troen og tilbydes os uden al Betaling og Fortjeneste, ikke ved Pavens Magt, men ved Prædiken eller Guds Ord.

Om Helgenernes Paakaldelse.

14. Helgenernes Paakaldelse er ogsaa et af de antikristelige Misbrug, strider imod den første Hovedartikel og tilintetgjør Christi Erkjendelse. Den er heller ikke paabuden eller tilraadet, har heller intet Eksempel af Skriften for sig, og vi har det altsammen tusend Gange bedre i Christus, var den end et kosteligt Gode, hvilket den dog ikke er. Og skjønt Englene i Himmelen beder for os, som Christus ogsaa selv gjør, ligesaa og de hellige paa Jorden, maaske ogsaa de i Himmelen, saa følger dog ikke deraf, at vi skulde paakalde og tilbede Englene og Helgenerne, holde Faste, Høitid, Messe, Offer, indrette Kirker, Altere, Gudstjeneste for dem og paa anden Maade tjene dem, anse dem for Hjælpere i Nøden, fordele allehaande Hjælp imellem dem og tilskrive hver enkelt af dem en særegen Hjælp, ligesom Papisterne lærer og gjør. Thi det er Afguderi, og saadan Ære tilhører Gud alene. Thi som en kristen og hellig paa Jorden kan du bede for mig ikke i en enkelt, men i alskens Nød. Men derfor skal jeg ikke tilbede eller paakalde dig, holde Høitid, Faste, Offer, Messe dig til Ære og bygge min Saligheds Tro paa dig. Forresten kan jeg nok ære, elske og takke dig i Christus. Naar man nu ophører at vise Englene og de afdøde hellige saadan afgudisk Ære, da vil den anden Slags Ære være uden Skade, ja snart blive forglemt. Thi naar ingen hverken legemlig eller aandelig Nytte og Hjælp mere er at haabe, vil de vel lade de hellige i Fred baade i Graven og i Himmelen. Thi for intet eller af Kjærlighed vil ingen tænke stort paa dem, agte eller ære dem.

15. Og med et Ord: Hvad Messen er, hvad der af samme er kommet, hvad dermed er forbundet, det kan vi ikke tilstede, forat vi kan beholde det hellige Sakramente rent og sikkert, efter Christi Indstiftelse, brugt og annammet i Troen.

Den tredje Artikel.

Om Stiftelser og Klostre.

Stiftelserne og Klostrene, som fordum blev oprettede i den gode Hensigt at opdrage lærde Mænd og tugtige Kvinder, skulde atter indrettes til saadant Brug, forat man kunde faa Præster, Prædikanter og andre Kirkens Tjenere, ogsaa andre nødvendige Personer til det verdslige Regimente i Land og By samt velopdragne Jomfruer til Husmødre og Husholderske o. s. v. Vil de ikke tjene hertil, da er det bedre, at man lader dem ligge øde eller river dem ned, end at de med sin gudsbespottelige, af Mennesker opfundne Gudstjeneste skulde ansees for noget bedre, end den menige kristelige Stand og de af Gud indstiftede Embeder og Kald. Thi dette er ogsaa altsammen mod den første Hovedartikel om Forløsningen ved Jesus Christus. Derhos er de ligesaalidt som noget andet Menneskepaafund paabudne, nødvendige, nyttige; tvertimod er de farlige og volder unødig Møie, ligesom ogsaa Profeterne kalder en saadan Gudstjeneste „Aven", d. e. Møie.

Den fjerde Artikel.

Om Pavedømmet.

1. Paven er ikke efter guddommelig Ret eller ifølge Guds Ord den hele Kristenheds Hoved (thi det hører kun en til, som heder Jesus Christus), men blot Biskop eller Præst for Menigheden i Rom og for dem, som frivillig eller ifølge menneskelig Ordning, d. e. verdslig Øvrighed, har sluttet sig til ham, ikke for at staa under ham som under en Herre, men ved Siden af ham som Brødre og jevnlige, som kristne, ligesom ogsaa de gamle Kirkeforsamlinger og Cyprians Tid viser saadant. Men nu tør ingen Biskop kalde Paven Broder, som paa hin Tid, men nu maa man kalde ham sin allernaadigste Herre, var man end Konge eller Keiser. Det vil, skal og kan vi ikke tage paa vor Samvittighed; men vil nogen gjøre det, han gjøre det uden os.

2. Heraf følger, at alt det, som Paven af saadan falsk, ugudelig, bespottelig og tilranet Myndighed har gjort og foretaget sig, har været og endnu er idel djævelsk Gjerning og Bedrift (undtagen hvad det verdslige Regimente angaar, hvor Gud endog gjennem en Tyran og en Skjelm lader et Folk vederfares meget godt), til Fordærvelse for den hellige kristelige Kirke, saavidt det har staaet til ham, og til at gjøre den første Hovedartikel om Jesu Christi Forløsning til intet. Thi der er nu alle hans Buller og Bøger, hvori han brøler som en Løve (som Engelen, Aab. 12 [1 flg.] afmaler os ham), at ingen kristen kan blive salig, medmindre han er ham lydig og underdanig i alle Ting, hvad han saa vil, siger eller gjør. Hvilket alt ikke vil sige andet end dette: „Om du end tror paa Christus og har i ham alt, som er nødvendigt til Salighed, saa er det dog intet og altsammen forgjæves, naar du ikke holder mig for din Gud, er mig underdanig og lydig.“ Og dog er det vitterligt, at den hellige Kirke har været uden Pave mindst i over fem hundrede Aar, og at indtil denne Dag den græske og mange andre Landes Kirker aldrig har staaet og endnu ikke staar under Paven. Derhos er det, som ofte sagt, et Menneskepaafund, ikke paabudt, unødigt og unyttigt; thi den hellige kristelige Kirke kan vel bestaa uden noget saadant Overhoved og havde vel bestaaet bedre, om Djævelen ikke havde opreist den et saadant Hoved. Heller ikke er Pavedømmet til nogen Nytte i Kirken; thi det er intet kristeligt Embede, og saaledes maa Kirken kunne blive og bestaa uden Paven.

3. Jeg sætter, at Paven vilde indrømme, at han ikke ifølge guddommelig Ret eller efter Guds Bud var den øverste, men at det, forat de kristnes Enighed saa meget bedre skulde kunne bevares mod Partier og Kjætterier, var nødvendigt at have et Overhoved, hvortil alle de andre kunde holde sig; et saadant Overhoved vilde da være at vælge af Mennesker, det vilde staa i menneskelig Magt at forandre og afsætte dette Overhoved, ligesom Kirkeforsamlingen i Konstants[1]) handlede med Paverne, afsatte de tre og valgte en fjerde; — jeg sætter nu, siger jeg, at Paven og Stolen i Rom vilde indrømme og antage saadant (hvad dog er umuligt; thi han maatte da lade hele sit Regimente og hele sin Værdighed kuldkaste og tilintetgjøre med alle sammes Rettigheder og Bøger, kort, han kan ikke gjøre det), saa vilde dog Kristenheden dermed ikke være hjulpen, og der vilde blive

[1]) I Konstanz eller Kostnitz afholdtes en stor Kirkeforsamling i Aarene 1414—18.

mange flere Partier end før. Thi da man ikke behøvede at være et saadant Hoved underdanig efter Guds Befaling, men af menneskelig god Vilje, vilde det let og snart blive foragtet, tilsidst ingen Lemmer beholde, kunde heller ikke altid være i Rom eller paa noget andet bestemt Sted, men hvorsomhelst og i hvilken Kirke Gud maatte have opreist en saadan Mand, som maatte være dygtig dertil. O, det vilde blive et vidtløftigt og forvirret Væsen!

4. Derfor kan Kirken aldrig blive bedre regjeret og bevaret, end naar vi alle lever under et Hoved, Christus, og alle Biskoper, lige med Hensyn til Embedet, omend ulige i Gaver, holder flittig sammen, endrægtige i Læren, Troen, Sakramenterne, Bønnen og Kjærlighedens Gjerninger o. s. v., ligesom St. Hieronymus skriver om Presterne i Alexandrien, at de alle tilsammen og i Fællesskab styrede Menigheden, som ogsaa Apostlerne gjorde og derefter alle Biskoper i den hele Kristenhed, indtil Paven hævede sit Hoved over dem alle.

5. Dette Stykke viser klarlig, at han er den rette Antikrist, som har sat og ophøiet sig over og mod Christus, siden han ikke vil lade de kristne blive salige uden ved Hjælp af hans Magt, som dog er intet, ikke anordnet eller befalet af Gud. Dette er netop at sætte sig over Gud og mod Gud, som St. Paulus siger 2 Thess. 2 [4]. Saadant gjør dog hverken Tyrken eller Tartaren, hvor store Fiender af de kristne de end er, men de lader hvem, som vil, tro paa Christus og kræver i det udvortes Skat og Lydighed af de kristne. Men Paven vil ikke tilstede denne Tro, men siger, man skal være ham lydig, saa bliver man salig. Det vil vi ikke gjøre, men heller dø i Guds Navn. Dette kommer altsammen deraf, at han har skullet ifølge guddommelig Ret hede den øverste over den kristne Kirke. Derfor har han maattet sætte sig lige med, ja over Christus, og ladet sig ære som Hovedet, derefter som en Herre over Kirken, tilsidst over den ganske Verden, ja ligefrem som en jordisk Gud, indtil han endog understod sig at byde over Englene i Himmerige. Og naar man stiller Pavens Lære fra den hellige Skrift eller stiller og holder dem mod hinanden, vil det vise sig, at Pavens Lære i bedste Tilfælde er hentet fra den keiserlige, hedenske Ret og omhandler verdslige Retssager og Domme, som hans Dekretaler udviser. Dernæst handler den om Ceremonier angaaende Kirker, Klæder, Spiser, Personer, og om alskens Børneleg, Maskespil og Narreverk over al Maade, men iblandt alt dette slet intet om Christus, Troen og Guds Bud. Tilsidst har man der intet andet end idel Djævelskab, naar han over og mod Gud driver paa sine Løgne om Messe, Skjærsild, Klostervæsen, selvvalgt Gjerning og Gudsdyrkelse, hvilket alt udgjør det rette Pavedom, fordømmer, ihjelslaar og plager alle kristne, som ikke ophøier og ærer disse hans Vederstyggeligheder over alle Ting. Derfor, lige saa lidt som vi kan tilbede Djævelen selv som en Herre eller Gud, lige saa lidt kan vi taale hans Apostel, Paven eller Antikristen, som Hoved eller Herre i hans Regimente. Thi at lyve og myrde, at fordærve Legeme og Sjæl evindelig, det er egentlig hans pavelige Regimente, saaledes som jeg i mange Bøger har bevist det.

6. I disse fire Artikler vil de have nok at fordømme i Kirkeforsamlingen; thi hverken kan eller vil de indrømme os mindste Led af en eneste af disse Artikler. Derom kan vi være forvisede og nære et fast Haab, at

---

[1]) Se ovenf. S. 146, Anm. 1.

Christus, vor Herre, har begyndt Kampen mod sin Modstander og vil overvinde ham ved sin Aand og sin Tilkommelse. Amen.

7. Thi paa Kirkeforsamlingen vil vi ikke, ligesom i Augsburg, have at fremtræde for Keiseren eller den verdslige Øvrighed, som udstedte en saare naadig Udskrivning og lod Sagerne forhandle i al Venlighed, men der vil vi staa for Paven og Djævelen selv, som ikke tænker paa at høre paa noget, men kun paa uden videre at fordømme, ihjelslaa og tvinge til Afguderi. Derfor maa vi her ikke kysse hans Fødder eller sige: „I er min naadige Herre", men som Engelen hos Sakarias [3, 2] sagde til Djævelen: „Gud straffe dig, Satan!"

Den tredje Del

af

Artiklerne.

Følgende Stykker eller Artikler kan vi afhandle med lærde, fornuftige eller mellem os selv indbyrdes. Paven og hans Rige agter ikke meget paa dem; thi conscientia [Samvittighed] er hos dem intet, men Penge, Ære og Magt er alt.

Den første Artikel.

Om Synden.

1. Her maa vi bekjende, som St. Paulus Rom. 5 siger, at Synden er kommen fra Adam, det ene Menneske, ved hvis Ulydighed alle Mennesker er blevne Syndere, Døden og Djævelen underlagte. Dette kaldes Arvesynden eller Hovedsynden. Denne Synds Frugter er dernæst de onde Gjerninger, som er forbudte i de ti Bud, saasom Vantro, falsk Tro, Afguderi, Ugudelighed, Trods, Fortvilelse, Blindhed og overhovedet ikke at kjende eller agte Gud, dernæst lyve, sverge ved Guds Navn, ikke bede, ikke paakalde, ikke agte Guds Ord, være Forældre ulydige, slaa ihjel, bedrive Hor, stjæle, bedrage o. s. v. Denne Arvesynd er en saa dyb og gruelig Naturens Fordærvelse, at den ikke kan erkjendes af Menneskets Fornuft, men maa troes paa Grund af Skriftens Aabenbaring, Salme 51. Rom. 5. 2 Mos. 33. 1 Mos. 3.

2. Derfor er det idel Vildfarelse og Blindhed med Hensyn til denne Artikel, hvad Skoleteologerne[1]) har lært, nemlig: At efter Adams Fald er Menneskets naturlige Kræfter forblevne uskadte og ufordærvede, og at Mennesket af Naturen har en ret Fornuft og en god Vilje, som Filosoferne lærer. Ligeledes, at Mennesket har fri Vilje til at gjøre det gode og undlade det onde, og omvendt, til at undlade det gode og gjøre det onde. Ligeledes, at Mennesket af sine naturlige Kræfter kan opfylde og holde alle Guds Bud. Ligeledes, at han af sine naturlige Kræfter kan elske Gud over alt og sin Næste som sig selv. Ligeledes, naar et Menneske gjør, hvad der staar til ham, saa giver Gud ham visselig sin Naade. Ligeledes, at der, naar

---

[1]) D. e. Skolastikerne. Se ovenf. S. 87, Anm. 2.

man vil gaa til Sakramentet, ikke behøves noget godt Forsæt om at gjøre det gode, men at det er nok, at man ikke har noget ondt Forsæt om at gjøre Synd; saa god er Naturen, og saa kraftigt er Sakramentet. Ligesaa, at det ikke er grundet i Skriften, at den Helligaand med sin Naade er fornøden til gode Gjerninger.

3. Saadanne og mange lignende Lærdomme er komne af Vankundighed og Uvidenhed baade om Synden og om Christus, vor Frelser, en ret hedensk Lære, som vi ikke kan taale. Thi hvor en saadan Lære skal være den rette, der er Christus død forgjæves, efterdi der ingen Skade eller Synd findes hos Mennesket, for hvilken han maatte dø; eller ogsaa var han død alene for Legemet, ikke for Sjælen, efterdi Sjælen er sund og Legemet alene Døden underlagt.

Den anden Artikel.

Om Loven.

1. Her holder vi for, at Loven er given af Gud for det første for at holde Synden i Tømme ved Trusler og Frygt for Straf samt ved Forjættelse og Tilbud om Naade og Velgjerning. Men alt dette er formedelst den Ondskab, som Synden har virket i Mennesket, faldet ilde ud. Thi nogle er derved blevne værre, eftersom de er Loven fiendske, fordi den forbyder, hvad de gjerne gjør, og byder, hvad de ugjerne gjør. Derfor, hvor de kan det for Straffens Skyld, handler de nu mere mod Loven end tilforn. Dette er da de raa, onde Folk, der gjør ondt, hvor de har Leilighed og Anledning dertil. De øvrige bliver blinde og hovmodige, indbilder sig, at de holder og kan holde Loven af egen Kraft, ligesom nys ovenfor er sagt om Skoleteologerne; saaledes fremkommer Hyklerne og de falske hellige.

2. Men Lovens fornemste Embede eller Kraft er, at den aabenbarer Arvesynden med alle dens Frugter og viser Mennesket, hvor dybt falden og bundløs fordærvet hans Natur er, idet Loven maa sige ham, at han ingen Gud har eller agter, men tilbeder fremmede Guder, hvad han tilforn og uden Loven ikke havde troet. Derved bliver han forfærdet, ydmyget, forsagt, fortvilet, vilde gjerne blive hjulpen, men ved ingen Udvei, begynder at blive Gud fiendsk og at knurre o. s. v. Herom heder det da Rom. 4 [15]: „Loven virker Vrede." Og Rom. 5 [20]: „Synden bliver overflødigere ved Loven."

Den tredje Artikel.

Om Boden.

1. Dette [Lovens] Embede beholder det nye Testamente og udøver det ogsaa, som St. Paulus gjør og siger Rom. 1 [18]: „Guds Vrede aabenbares fra Himmelen over alle Mennesker"; ligesaa 3 [19. 10]: „Al Verden er skyldig for Gud, og intet Menneske er retfærdigt for ham." Og Christus Joh. 16 [18]: „Den Helligaand skal overbevise Verden om Synd." Dette er nu Guds Tordenkile, hvormed han slaar baade de aabenbare Syndere og de falske hellige tilhobe og ikke lader nogen beholde Ret, men driver dem alle til Skræk og Fortvilelse. Dette er Hammeren, som Jeremias [23, 29] siger: „Mit Ord er en Hammer, som sønderslaar Klipper." Dette er ingen "activa contritio," ingen selvgjort Anger, men en "passiva contritio," den rette Hjerteve, Dødslidelse og Dødssmerte. Og dette er da den rette Bods

Begyndelse, og Mennesket maa her høre saadan Dom: „I er alle intet, I være nu aabenbare Syndere eller hellige; I maa dog alle blive andre Mennesker og handle anderledes, end I nu er og handler, I være nu, hvem og hvor store, vise, mægtige og hellige I være vil; her er ingen from."

2. Men til dette Embede føier det nye Testamente straks Evangeliets trøstelige Forjættelse om Naaden, hvilken man skal tro, som Christus siger Mark. 1 [15]: „Omvender eder og tror Evangeliet", det er, vorder og handler anderledes og tror min Forjættelse! Og før ham kaldes Johannes en Bodens Prædikant, dog til Syndernes Forladelse, d. e., han skulde straffe dem alle og gjøre dem til Syndere, forat de skulde vide, hvad de var for Gud, erkjende sig for fortabte Mennesker og saaledes blive beredte for Herren til at modtage Naaden og vente og faa Syndernes Forladelse af ham. Saaledes siger ogsaa Christus selv Luk. 24 [47]: „Man skal i mit Navn prædike Omvendelse og Syndernes Forladelse i al Verden."

3. Men hvor Loven udøver dette sit Embede alene, uden at Evangeliet kommer til, der er Død og Helvede, og Mennesket maa fortvile, ligesom Saul og Judas, som St. Paulus siger: „Loven dræber formedelst Synden" [Rom. 7, 9 flg.]. Derimod giver Evangeliet paa sin Side Trøst og Forladelse ikke blot paa en Maade, men ved Ordet, Sakramenterne og deslige, som vi skal faa at høre, forat Forløsningen dog maa være overflødig hos Gud, som Salme 130 [7] siger, mod det store Fangenskab under Synden.

4. Men nu maa vi holde Sofisternes falske Bod mod den rette Bod, forat begge desto bedre kan forstaaes. Umuligt var det, at de skulde kunne lære ret om Boden, eftersom de ikke har den rette Erkjendelse af Synden. Thi som ovenfor er sagt, de lærer ikke ret om Arvesynden, men siger, at Menneskets naturlige Kræfter er forblevne uskadte og ufordervede, at Fornuften kan lære ret og Viljen handle ret derefter, at Gud visselig giver sin Naade, naar et Menneske af sin frie Vilje gjør, hvad der staar til ham. Heraf maatte nu følge, at de alene gjorde Bod for de „virkelige"[1]) Synder, saasom de onde Tanker, som man giver efter for (thi ond Rørelse, Lyst, Begjærlighed var ikke Synd), onde Ord, onde Gjerninger, som den frie Vilje vel kunde have undladt.

5. Og til saadan Bod regnede de da tre Stykker, Anger, Skriftemaal og Fyldestgjørelse, med den Trøst og det Tilsagn, at naar Mennesket rettelig angrer, skrifter og gjør fyldest, saa har han dermed fortjent Tilgivelse og betalt Synden for Gud. De henviste altsaa Folk i Boden til at stole paa egne Gjerninger. Heraf det Ord, som lød fra Prædikestolen, naar man foresagde Folket den almindelige Syndsbekjendelse: „Forlæng, Herre Gud, mit Liv, indtil jeg faar gjort Bod for mine Synder og forbedret mit Levnet!" Her var ingen Tale om Christus, ingen Tanke paa Troen, men man haabede ved egne Gjerninger at overvinde og udslette Synden for Gud, og i den Tanke blev vi ogsaa Præster og Munke, at vi vilde give os selv ifærd mod Synden.

6. Med Angeren forholdt det sig saa: Da ingen kunde ihukomme alle sine Synder, især naar det gjaldt, hvad der i et helt Aar var begaaet, flikkede de saaledes paa Tingen, at naar de Synder, man havde glemt, siden randt en ihu, maatte man angre og skrifte ogsaa dem o. s. v. Imidlertid var de Guds Naade anbefalede. Da derhos heller ikke nogen vidste, hvor

[1]) D. e. gjørlige.

stor Angeren skulde være, forat den skulde være tilstrækkelig for Gud, gav de saadan Trøst, at den, som ikke formaaede at have „contritio", d. e. Anger, skulde have „attritio",[1]) hvilket jeg kunde kalde en halv Anger eller Begyndelsen dertil; de har nemlig selv ikke forstaaet nogen af Delene og ved heller ikke, hvad dermed menes, ligesaalidt som jeg. Saadan „attritio" blev da regnet som „contritio", naar man gik til Skrifte. Og naar det hændte sig, at en eller anden sagde, at han ikke kunde angre eller sørge over sine Synder, hvad der vel kunde hænde ved utugtig Kjærlighed eller Hevngjerrighed o. s. v., saa spurgte de, om han da ikke ønskede eller gjerne vilde føle Anger; svarede han da Ja (thi hvem vilde her sige Nei, uden Djævelen selv?), saa tog de dette for Anger og tilgav ham hans Synder for saadan hans gode Gjernings Skyld. Her anførte de St. Bernhard som Eksempel o. s. v. Her ser man, hvorledes den blinde Fornuft famler i guddommelige Sager og søger Trøst i egne Gjerninger efter sin Indbildning og ikke kan tænke paa Christus eller Troen. Seet ved Lyset er en saadan Anger en selvgjort og opdigtet Tanke, en Anger af egen Kraft, uden Tro, uden Christi Erkjendelse, under hvilken alt imellem den arme Synder, naar han tænkte paa sin Lyst eller sin Hevn, heller vilde leet end grædt, naar man undtager dem, som enten har været ret trufne af Loven, eller som af Djævelen forgjæves har været plagede med tungt Sind; forresten har vist saadan Anger været lutter Hykleri og har ikke dødet Syndelysten. Thi angre skulde de, men havde dog heller syndet mere, om det havde staaet dem frit for.

7. Med Skriftemaalet forholdt det sig saa: Enhver maatte opregne alle sine Synder, hvilket er en umulig Ting; det var en stor Pine. Men de, han havde forglemt, blev ham forsaavidt tilgivne, at han siden maatte skrifte dem, naar han kom dem ihu. Saaledes kunde han aldrig vide, naar han havde skriftet fuldstændig nok, eller naar Skriftemaalet skulde faa Ende. Alligevel blev han henvist til sine egne Gjerninger og trøstet saaledes: „Jo oprigtigere han skrifter, og jo mere han skammer sig og saaledes beskjæmmer sig selv for Presten, des før og des bedre gjør han fyldest for Synden; thi saadan Ydmyghed erhverver visselig Naade hos Gud." Her var heller ingen Tale om Troen eller Christus, og Afløsningens Kraft blev ikke nævnt for ham, men hans Trøst bestod i at opregne sine Synder og skamme sig derover. Men det staar ikke til at udsige, hvilken Pine, hvilke Skjelmstykker og hvilket Afguderi saadant Skriftemaal har afstedkommet.

8. Fyldestgjørelsen er dog det allervidtløftigste. Thi intet Menneske kan vide, hvor meget han skal gjøre for en eneste Synd, endsige da for alle. Her fandt de nu paa et Raad, nemlig at paalægge kun en ringe Fyldestgjørelse, som man let kunde udføre, saasom fem Fadervor, en Dags Faste o. s. v. Med Hensyn til, hvad der endnu kunde mangle i deres Bod, henviste man dem til Skjærsilden. Her var nu ogsaa idel Jammer og Nød. Nogle mente, at de aldrig vilde komme ud af Skjærsilden, saasom der efter de gamle Kirkelove kom syv Aars Bod paa en Dødssynd; desuagtet hvilede Fortrøstningen fremdeles paa vor egen Fyldestgjørelsesgjerning, og havde Fyldestgjørelsen kunnet være fuldkommen, saa vilde Fortrøstningen have hvilet helt og holdent paa den, og baade Troen og Christus havde været unødne; men en saadan Fyldestgjørelse var umulig. Naar nu en saaledes

[1]) Se ovenfor S. 156, Anm. 2.

havde gjort Bod i hundrede Aar, kunde han alligevel ikke vide, om han havde udbødet. Dette vilde være altid at bøde og aldrig at komme til Bod.

9. Her kom nu den hellige Stol i Rom den arme Kirke til Hjælp og opfandt Afladen, hvormed den eftergav og ophævede Fyldestgjørelsen, først for enkelte Aar, syv Aar, hundrede Aar, og fordelte den mellem Kardinalerne og Biskoperne, saa en kunde give Aflad for hundrede Aar, en anden for hundrede Dage; men at eftergive den hele Fyldestgjørelse forbeholdt den sig selv alene. Da nu dette begyndte at lønne sig, og Afladshandelen blev indbringende, opfandt den Gyldenaaret[1]) og henlagde det til Rom; dette kaldte den Eftergivelse af al Straf og Skyld. Da strømmede Folk til. Thi enhver vilde gjerne blive den tunge og utaalelige Byrde kvit. Dette var at finde og udvinde Jordens Skatte. Fluks gaar Paven videre og fastsætter mange Gyldenaar efter hverandre. Jo flere Penge han slugte, des større blev hans Gab. Derfor sendte han det siden rundt om i Landene ved sine Legater,[2]) indtil alle Kirker og Huse blev fulde af Gyldenaar. Tilsidst rumler han endog ind i Skjærsilden iblandt de døde, først med Anordning af Messer og Vigilier, dernæst med Aflad og Gyldenaar, og endelig blev Sjælene saa billige, at han løsgav en Sjæl for et Par Skilling. Og dog hjalp heller ikke alt dette noget. Thi skjønt Paven lærer Folk at forlade sig paa og sætte sin Lid til saadan Aflad, saa gjør han det dog selv atter igjen uvist; thi han lærer i sine Buller, at den, som vil have Del i Afladen eller Gyldenaaret, skal have angret og skriftet og derhos give Penge. Nu har vi ovenfor hørt, at saadan Anger og Skrifte hos dem er noget tvilsomt og hykkelsk. Desuden vidste heller ingen, hvilke Sjæle der var i Skjærsilden, og om dem, som var der, vidste ingen, hvem der havde angret og skriftet ret. Saaledes tog han da de kjære Penge og bestyrkede dem imidlertid i Troen paa hans Magt og Aflad og henviste dem dog igjen til deres egne tvilsomme Gjerninger.

10. Naar der nu var nogle, som ikke ansaa sig skyldige i saadanne virkelige Synder i Tanke, Ord og Gjerning, ligesom jeg og mine lige i Klostrene og Stiftelserne, som vilde være Munke og Præster og ved Fasten, Vaagen, Beden, Messeholden, grove Klæder og haardt Leie verge os mod onde Tanker og med Alvor og Kraft være hellige, medens dog den medfødte Arvesynd maaske i Søvne (som ogsaa St. Augustin og Hieronymus foruden andre bekjender om sig) virkede, hvad der er dens Art og Natur, saa mente dog enhver, at der blandt de andre gaves nogle, der var saa hellige, som vi lærte, uden Synd, fulde af gode Gjerninger, saaledes at vi af den Grund meddelte og solgte andre vore gode Gjerninger som overflødige for os til at komme til Himmelen. Dette er sandt, og der er Segl, Breve og Eksempler, som vidner derom. Disse behøvede ikke at gjøre Bod; thi hvad havde de at angre, naar de ikke gav efter for onde Tanker? Hvad havde de at skrifte om Ord, som ikke var fremførte? Hvad havde de at fyldestgjøre for, naar de ikke havde gjort sig skyldige i nogen ond Gjerning, saa at de endog kunde sælge andre arme Syndere sin overflødige Retfærdighed? Saadanne hellige var ogsaa Farisæerne og de skriftkloge paa Christi Tid.

---

[1]) Eller Jubelaaret, som af Pave Bonifacius den 8de blev indført fra Aar 1300 af; det blev oprindelig holdt hvert hundrede Aar, senere hvert 50de og endelig hvert 25de Aar.

[2]) D. e. pavelige Sendebud.

11. Her kommer Ildengelen St. Johannes, den rette Bodsprædikant, slaar begge Parter tilhobe ned og siger: „Omvender eder!“ [Matt. 3, 2]. Saa tænker da hine: „Vi har jo omvendt os.“ Disse tænker: „Vi har ingen Omvendelse behov.“ Men Johannes siger: „Omvender eder, begge Partier; thi I — eders Omvendelse er en falsk Omvendelse, og I andre er hykkelske hellige; begge trænger I til Syndsforladelse, fordi ingen af eder endnu ved, hvad den rette Synd er, endsige, at I skulde gjøre Bod for den og fly den. Ingen af eder er god; I er fulde af Vantro, Uforstand og Vankundighed om Gud og hans Vilje. Thi her staar han, af hvis Fylde vi alle maa annamme Naade over Naade [Joh. 1, 16], og uden hvem intet Menneske kan være retfærdigt for Gud. Derfor, vil I omvende eder, saa omvender eder ret! Eders Omvendelse duer til intet. Og I Hyklere, som ingen Omvendelse har behov, I Øgleunger! Hvem har sagt eder, at I skal undfly den tilkommende Vrede?“ o. s. v. [Matt. 3, 7. Luk. 3, 7].

12. Saaledes prædiker ogsaa St. Paulus Rom. 3 [10–12] og siger: „Der er ingen forstandig, ingen retfærdig, ingen, som søger Gud, ingen, som gjør godt, end ikke en; alle er afvegne, de er tilsammen blevne ubrugelige.“ Og Ap. Gj. 17 [30]: „Men nu byder Gud alle Mennesker allevegne at omvende sig.“ Alle Mennesker, siger han, ingen undtagen, som er et Menneske. Denne Bod lærer os at erkjende Synden, at vi nemlig alle er fortabte, fordærvede med Hud og Haar, og maa blive ganske nye og andre Mennesker.

13. Denne Bod er intet Stykverk og intet Lapverk, som hin, der vil gjøre Fyldest for de „virkelige“ Synder. Den er heller ikke usikker, som hin. Den indlader sig ikke paa nogen spidsfindig Drøftelse af, hvad der er Synd eller ikke Synd, men den slaar altsammen ned og siger, at alt, hvad der findes hos os, er idel Synd. Hvortil da lange Undersøgelser, Inddelinger og Adskillelser? Derfor er her heller ikke Angeren tvilsom. Thi der bliver intet tilbage, hvorved vi skulde kunne tænke noget godt til dermed at betale for vor Synd, slet intet, uden den visse Opgivelse af alt, hvad vi er, tænker, taler eller gjør. Ligesaa kan heller ikke Skriftemaalet være falskt eller ufuldstændigt; thi hvo der bekjender, at alt hos ham er idel Synd, han tager alle Synder med, udelader ingen og glemmer heller ingen. Saaledes kan da heller ikke Fyldestgjørelsen være usikker; thi den er ikke vor egen usikre, syndige Gjerning, men det uskyldige Guds Lams Lidelse og Blod, som bærer Verdens Synd.

14. Om denne Bod prædiker Johannes og derefter Christus i Evangeliet; ligesaa vi. Med denne Bod slaar vi Paven og alt, hvad der er bygget paa vore egne gode Gjerninger, til Jorden. Thi det er altsammen bygget paa en raadden og svigefuld Grundvold, hvilken heder gode Gjerninger eller Lovbud, medens der dog ikke gives nogen god Gjerning, men kun idel onde, og ingen holder Loven, som Christus siger Joh. 7 [19], men alle overtræder den. Derfor er Bygningen idel Løgn og Hykleri, selv der, hvor den er allerhelligst og skjønnest. Og denne Bod vedvarer hos de kristne lige til Døden; thi den strider med den Synd, som endnu er tilbage i Kjødet, det hele Liv igjennem, som St. Paulus Rom. 7 [14 flg.] vidner, at han strider imod den Lov, som er i hans Lemmer o. s. v., og det ikke ved egen Kraft, men ved den Helligaands Gave, som følger paa Synderes Forladelse. Denne Gave udrenser og udfeier daglig de Synder, som endnu er tilbage, og arbeider paa at gjøre Mennesket ret rent og helligt.

Om alt dette ved nu hverken Pave, Teologer, Jurister eller noget Menneske det allerringeste; men det er en Lære fra Himmelen, aabenbaret gjennem Evangeliet, og maa taale at blive kaldt Kjætteri af de ugudelige hellige.

15. Men det kunde ogsaa hænde, at der kom sekteriske Aander, maaske findes der allerede adskillige af dem iblandt os, og i Oprørets Tid[1]) har jeg seet dem med mine egne Øine, — Aander, som holder for, at alle de, der engang har annammet Aanden eller Syndernes Forladelse eller er blevne troende, om de derefter synder, allikevel bliver staaende i Troen, uden at saadan Synd skader dem, og som skriger: „Gjør, hvad du vil; tror du, saa har det intet at betyde; Troen udsletter alle Synder" o. s. v., — som desforuden siger: „Om nogen synder efter at have annammet Troen og Aanden, saa har han aldrig havt Aanden og Troen ret"; med slige vanvittige Folk har jeg havt meget at gjøre, og jeg frygter for, at en saadan Djævel stikker i somme endnu.

16. Derfor er det fornødent at vide og at lære, at naar de hellige foruden det, at de endnu har og føler Arvesynden og daglig gjør Bod for den og kjæmper mod den, monne falde i aabenbar Synd, som David, der faldt i Hor, Mord og Gudsbespottelse, da er ogsaa Troen og Aanden borte. Thi den Helligaand lader ikke Synden herske og vinde Overhaand, saa den fuldbringes, men holder den i Ave og hindrer den, at den ikke faar gjøre, hvad den vil. Gjør den derimod, hvad den vil, saa er den Helligaand og Troen borte; thi det heder, som St. Johannes siger [1 Joh. 3, 9]: „Hver den, som er født af Gud, gjør ikke Synd, fordi hans Sæd bliver i ham, og han kan ikke synde." Og dog er ogsaa det Sandhed, som den samme St. Johannes skriver [1 Joh. 1, 8]: „Dersom vi siger, at vi ikke har Synd, bedrager vi os selv, og Sandheden er ikke i os."

Den fjerde Artikel.

Om Evangeliet.

Vi vil nu komme tilbage til Evangeliet, som ikke paa en Maade alene giver Raad og Hjælp mod Synden; thi Gud er overvættes rig i sin Naade. Først ved det mundtlige Ord, hvori Syndernes Forladelse bliver forkyndt i den ganske Verden, og dette er Evangeliets egentlige Embede. For det andet ved Daaben. For det tredje ved Alterens hellige Sakramente. For det fjerde ved Nøglemagten, ligesaa og ved Brødrenes indbyrdes Samtale og Trøst, Matt. 18 [20]: „Hvor to eller tre er forsamlede i mit Navn" o. s. v.

Den femte Artikel.

Om Daaben.

1. Daaben er intet andet end Guds Ord i Vandet, anordnet ved hans Indstiftelse, eller, som St. Paulus siger Efes. 5 [26]: „Vandbadet i Ordet", ligesom ogsaa Augustin siger: „Lad Ordet komme til Elementet,[2]) saa bliver det et Sakramente." Derfor er vi ikke enige med Thomas og Prædikenmunkene,[3]) som glemmer Ordet, Guds Indstiftelse, og siger, at Gud

[1]) D. e. det store Bondeoprør i Tyskland i Aaret 1525.
[2]) D. e. det til Sakramentet hørende jordiske Stof, i Daaben Vand, i Nadveren Brødet og Vinen.
[3]) D. e. Munkene af Dominikaner-Ordenen, til hvilken Tomas Aqvinas hørte (se ovenfor S. 117, Anm. 1. S. 89, Anm. 1).

har nedlagt en aandelig Kraft i Vandet, som aftvætter Synden ved Vandet; heller ikke med Scotus og Barfodmunkene,[1]) som lærer, at Daaben aftvætter Synden ved den guddommelige Viljes Bistand, at altsaa denne Aftvættelse sker alene ved Guds Vilje, slet ikke ved Ordet eller Vandet.

2. Hvad Barnedaaben angaar, holder vi for, at Børnene skal døbes; thi de hører ogsaa med til den forjættede Forløsning, som er fuldbragt ved Christus, og Kirken skylder at række dem den.

Den sjette Artikel.

Om Alterens Sakramente.

1. Hvad Alterens Sakramente angaar, holder vi for, at Brød og Vin i Nadveren er Christi sande Legeme og Blod, og at det rækkes og modtages ikke blot af fromme, men ogsaa af ugudelige kristne. Ligesaa, at man ikke skal række det under en Skikkelse alene. Vi tiltrænger ikke den høie Kunst, som lærer os, at der gives ligesaa meget under en Skikkelse, som under begge, saaledes som Sofisterne og Kirkeforsamlingen i Konstanz lærer. Thi om det end saa var, at der gaves ligesaa meget under en, som under begge, saa er dog den ene Skikkelse ikke den hele Anordning og Indstiftelse, som den af Christus er given og befalet. Og især fordømmer og forbander vi i Guds Navn dem, som ikke blot nndlader at bruge begge Skikkelser, men ogsaa paa tyrannisk Vis forbyder, fordømmer, bespotter det som Kjætteri og derved sætter sig op imod og over Christus, vor Herre og Gud o. s. v.

2. Hvad Transsubstantiationen[2]) angaar, bekymrer vi os slet intet om det spidsfindige Sofisteri, at de lærer, at Brød og Vin forlader eller taber sit naturlige Væsen, og at kun Brødets Skikkelse og Farve og intet virkeligt Brød bliver tilbage. Thi det stemmer ypperlig med Skriften, at Brød er og bliver der, som St. Paulus selv kalder det: „Brødet, som vi bryder", og: „Saaledes æde han af Brødet!" [1 Kor. 10, 16. 11, 28].

Den syvende Artikel.

Om Nøglemagten.

Nøglemagten er et Embede og en Magt, given Kirken af Christus til at binde og løse Synder, ikke blot de grove og aabenbare, men ogsaa de fine og hemmelige, som Gud alene kjender. Som skrevet staar i den 19de Salme [V. 13]: „Hvo merker, hvor ofte han synder?" Og St. Paulus Rom. 7 [25] klager selv, „at han med Kjødet tjener Syndens Lov". Thi det staar ikke til os, men til Gud alene at afgjøre, hvilke, hvor store og hvor mange vore Synder er, som skrevet staar i den 143de Salme [V. 2]: „Gaa ikke i Rette med din Tjener! Thi ingen, som lever, er retfærdig for dit Aasyn." Som ogsaa Paulus siger 1 Kor. 4 [4]: „Vel ved jeg intet med mig selv; men dermed er jeg ikke retfærdiggjort."

Den ottende Artikel.

Om Skriftemaalet.

1. Efterdi Afløsningen eller Nøglernes Kraft ogsaa er en Hjælp og Trøst mod Synden og den onde Samvittighed, i Evangeliet indstiftet ved

[1]) D. e. Munkene af Franciskaner-Ordenen, til hvilken Duns Scotus hørte (se ovenf. S. 117, Anm. 1. S. 105, Anm. 2).
[2]) D. e. Væsens-Forvandling.

Christus, maa Kirken endelig for alle Ting ikke lade Skriftemaalet eller Afløsningen gaa af Brug, især for de skrøbelige Samvittigheders Skyld ligesom og for det unge raa Folks Skyld, forat det kan blive overhørt og undervist i den kristelige Lære.

2. Men hvad Syndernes Opregning angaar, skal det staa enhver frit for, hvad han vil opregne, og hvad ikke; thi saalænge vi er i Kjødet, vil vi ikke lyve, naar vi siger: „Jeg er et elendigt Menneske, fuldt af Synd.“ Rom. 7 [25]: „Jeg ser en anden Lov i mine Lemmer“ o. s. v. Thi da den private Afløsning skriver sig fra Nøgleembedet, skal man ikke foragte den, men holde den høit og i Ære, som alle den kristelige Kirkes andre Embeder.

3. Og i alle disse Stykker, som angaar det mundtlige, udvortes Ord, maa man blive fast ved, at Gud ikke giver nogen sin Aand eller Naade uden ved eller med det foran samme gaaende udvortes Ord, forat vi maa bevare os fra Sværmerne, det er hine Aander, som roser sig af at have Aanden uden og før Ordet og derefter dømmer Skriften eller det mundtlige Ord, tyder og tøier det efter eget Behag, ligesom Münzer[1]) gjorde, og som endnu den Dag idag mange gjør, som vil sætte en skarp Grænse mellem Aanden og Bogstaven og ikke ved, hvad de siger eller sætter; ogsaa Pavedømmet er jo idel Sværmeri, idet Paven roser sig af, at alle Love og Retter findes i hans Hjertes Skrin, og at alt, hvad han med sin Kirke dømmer og byder, det skal være Aand og Ret, om det end gaar ud over eller strider imod Skriften eller det mundtlige Ord.

4. Dette er altsammen intet andet end den gamle Djævel og den gamle Slange, som ogsaa gjorde Adam og Eva til Sværmere, førte dem fra Guds udvortes Ord til falsk Aandelighed og egne Indbildninger og dog gjorde ogsaa dette ved andre udvortes Ord, ganske paa samme Maade, som ogsaa vore Dages Sværmere fordømmer det udvortes Ord og tier dog ikke selv, men fylder Verden med Snak og Skrift, ret som om Aanden ikke kunde komme ved Apostlernes Skrift eller mundtlige Ord, men maatte komme ved deres Skrift og Ord. Hvorfor lader de ikke ogsaa sin Prædiken og Skriven fare, indtil Aanden af sig selv, uden og før deres Skrift, kommer i Folk, ligesom de roser sig af, at Aanden er kommen over dem uden Skriftens Prædiken? Dog, her er ikke Tid til at handle videre herom; vi har allerede sagt nok.

5. Thi ogsaa de, som tror før Daaben eller bliver troende i Daaben, har sin Tro ved det udvortes forangaaende Ord. Saaledes maa de voksne, der er komne til Skjels Aar og Alder, først have hørt, at „hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig“ [Mark. 16, 16], om de end formedelst sin Vantro først efter ti Aars Forløb annammer Aanden og Daaben. Og Kornelius Ap. Gj. 10 [1 flg.] havde længe iforveien af Jøderne hørt om den kommende Messias, hvorved han var retfærdig for Gud, og hans Bøn og Almisser formedelst saadan Tro Gud velbehagelige (thi Lukas kalder ham retfærdig og gudfrygtig), og ikke kunde han uden saadan foregaaende Prædiken og Hørelse tro eller være retfærdig; men St. Peter maatte aabenbare ham, at den Messias, paa hvem han hidtil havde troet som den, der skulde komme, nu var kommen, og at hans Tro om den tilkommende Messias ikke maatte holde ham fangen blandt de forstokkede, vantro Jøder, men

---

1) Thomas Münzer, en gjendøbersk Sværmer paa Reformationstiden, deltog i Bondeoprøret (S. 257, Anm. 1) og blev henrettet 1525.

at han maatte vide, at han nu maatte blive salig formedelst den nærværende Messias og ikke med Jøderne fornegte eller forfølge denne o. s. v.

6. Med et Ord: Sværmeriet stikker i Adam og hans Børn fra Begyndelsen af indtil Verdens Ende som en Gift, indpodet dem af den gamle Drage, og det er alt Kjætteris, ogsaa Pavedømmmets og Mahomeds Ophav, Kraft og Magt. Derfor skal og maa vi staa fast paa, at Gud ikke vil handle med os Mennesker uden gjennem sit udvortes Ord og Sakramente. Men alt, hvad der med Tilsidesættelse af dette Ord og Sakramente bliver rost som Aand, det er Djævelen. Thi endog for Moses vilde Gud først aabenbare sig gjennem den brændende Busk og mundtligt Ord, og ingen Profet, hverken Elias eller Elisa, har annammet Aanden udenfor eller uden de ti Bnd.[1]) Og Johannes den Døber blev ikke undfangen uden Gabriels forudgaaende Ord; heller ikke sprang Fostret i hans Moders Liv uden Marias's Røst. Og St. Peter siger [2 Pet. 1, 21]: „Ingensinde er nogen Profeti fremført af menneskelig Vilje, men de hellige Guds Mænd talte, drevne af den Helligaand." Men uden udvortes Ord var de ikke hellige; endnu mindre skulde den Helligaand have kunnet drive dem til at tale, medens de endnu var vanhellige; thi de var hellige, siger han, fordi den Helligaand talte gjennem dem.

Den niende Artikel.

Om Banet.

Det store Ban, som Paven kalder det, holder vi kun for en blot og bar verdslig Straf; vi, Kirkens Tjenere, har intet med det at gjøre. Men det lille, det er, det rette kristelige Ban, bestaar i, at man ikke skal lade aabenbare, halsstarrige Syndere komme til Sakramentet eller til andet Samfund med Kirken, indtil de bedrer sig og flyr Synden. Og Presterne skal ikke blande den verdslige Straf ind i denne aandelige Straf eller dette Ban.

Den tiende Artikel.

Om Prestevielsen og Kaldelsen.

1. Naar Biskoperne vilde være rette Biskoper og tage sig af Kirken og Evangeliet, saa kunde man for Kjærlighedens og Enighedens Skyld (dog ikke, som om det skulde være nødvendigt) tilstede dem at vie og i Embedet stadfæste os og vore Præster, dog saaledes, at det ukristelige Væsen og den hedenske Prunk med alle sine Skuespil og Gjøglerier derved blev afskaffet. Men da de nu hverken er eller vil være rette Biskoper, men verdslige Herrer og Fyrster, som hverken prædiker eller lærer eller døber eller meddeler Nadveren eller vil befatte sig med nogen Kirkens Gjerning eller Embede, dertilmed forfølger og fordømmer dem, som, dertil kaldede, forvalter saadant Embede, saa maa Kirken dog ikke for deres Skyld blive uden Tjenere.

2. Derfor vil og skal vi, som Kirkens og Fædrenes gamle Eksempler lærer os, selv vie duelige Personer til saadant Embede, og det kan de endog ifølge sin egen Lov ikke forbyde eller formene os. Thi deres Love siger, at ogsaa de, som er viede af Kjættere, skal kaldes og være viede, ligesom St. Hieronymus skriver om den alexandrinske Kirke, at den oprindelig blev styret af Biskoper, Præster og Prædikanter i Fællesskab.

---

[1]) Efter den latinske Tekst: „uden de ti Bud eller det mundtlige Ord."

Den ellevte Artikel.

Om Præsternes Ægteskab.

At de har forbudt Præsternes guddommelige Stand Ægteskabet og besværet den med Budet om stedsevarende ugift Stand, dertil har de hverken havt Ret eller Føie, men de har derved handlet som antikristelige, tyranniske, fortvilede Skjelmer og dermed forvoldt utallige forfærdelige, gruelige Ukydshedssynder af alle Slags, i hvilke de da og fremdeles ligger. Ligesaa lidt som der nu er given os eller dem Magt til af en Mand at gjøre en Kvinde eller af en Kvinde en Mand eller at gjøre begge til intet, ligesaa lidt har de havt Magt til at skille saadanne Guds Skabninger ad eller at forbyde dem at bo sammen i ærligt Ægteskab. Derfor vil vi ikke samtykke i og heller ikke taale deres fæle ugifte Stand, men have Ægteskabet frit, som Gud selv har anordnet og indstiftet det, og vil ikke sønderrive eller forhindre hans egen Gjerning; thi St. Paulus siger 1 Tim. 4 [1 flg.], at dette er en djævelsk Lære.

Den tolvte Artikel.

Om Kirken.

Vi indrømmer dem ikke, at de er Kirken, hvad de da heller ikke er; vi vil heller ikke høre paa, hvad de under Kirkens Navn befaler eller forbyder. Thi et syvaars Barn ved, Gud ske Lov, nuomstunder, hvad Kirken er, nemlig de hellige troende og de Lam, som hører sin Hyrdes Røst. Thi saa beder Børnene: „Jeg tror en hellig, kristelig Kirke." Denne Hellighed bestaar ikke i Messeskjorter, Kronragning, side Kjortler og andre deres Ceremonier, som de trods den hellige Skrift har opdigtet, men i Guds Ord og den rette Tro.

Den trettende Artikel.

Hvorledes man bliver retfærdig for Gud, og om de gode Gjerninger.

1. I det, jeg herom hidindtil og stadig har lært, ved jeg slet intet at forandre, at vi nemlig ved Troen, som St. Peter siger [Ap. Gj. 15, 9], faar et andet, nyt og rent Hjerte, og at Gud for Christi, vor Midlers Skyld, vil holde os og holder os for ganske retfærdige og hellige. Om end Synden i vort Kjød endnu ikke er ganske borte eller død, vil han dog ikke straffe den eller komme den ihu.

2. Og paa saadan Tro, Fornyelse og Syndernes Forladelse følger der da gode Gjerninger. Og hvad der og ved dem endnu er syndigt og mangelfuldt, skal just for den samme Christi Skyld ikke blive regnet for Synd eller Mangel, men Menneskets skal helt og holdent, baade med Hensyn til Person og Gjerning, kaldes og være retfærdigt og helligt ene og alene formedelst den Naade og Barmhjertighed, som i Christus rigelig er udøst over os. Derfor kan vi ikke rose os stort af Fortjenester og Gjerninger, naar de bliver betragtede uden Naade og Barmhjertighed; men, som skrevet staar 1 Kor. 1 [31]: „Hvo der roser sig, rose sig i Herren!" d. e., at han har en naadig Gud; da er alt vel. Og hertil lægger vi endvidere, at hvor ikke gode Gjerninger følger efter, der er Troen falsk og ikke ret.

Den fjortende Artikel.

Om Klosterløfter.

Efterdi Klosterløfter er stik imod den første Hovedartikel, saa skal de være aldeles afskaffede. Thi det er dem, Christus taler om, naar han Matt. 24 [5] siger: „Jeg er Christus." Thi den, som aflægger Klosterløfter, tror, at han fører et bedre Liv, end den menige kristen, og vil ved denne sin Gjerning forhjælpe ikke alene sig selv, men ogsaa andre til Himmelen. Men hvad er dette andet, end at fornegte Christus? Og de priser med sin St. Thomas[1]) Klosterløftet, at det er jevngodt med Daaben; dette er en Gudsbespottelse.

Den femtende Artikel.

Om Menneskebud.

At Papisterne siger, at Menneskebud hjælper til Syndernes Forladelse eller fortjener Saligheden, er ukristeligt og fordømt, som Christus siger [Matt. 15, 9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud." Ligeledes Tit. 1 [14]: „Menneskers Bud, som vender sig fra Sandheden." Heller ikke er det ret, at de siger, det er Dødssynd at bryde saadanne Menneskebud.

Dette er de Artikler, ved hvilke jeg maa og vil blive staaende til min Død, om Gud saa vil, og jeg ved intet deri at forandre eller eftergive. Men vil nogen give noget efter, han gjøre det paa eget Ansvar!

Tilsidst staar endnu tilbage Pavens Gjøglerpose med sine taabelige og barnagtige Artikler om Kirkevielser, Klokkedaab, Alterstensdaab med dertil indbudne Faddere, som skjænkede Gaver dertil o. s. v., hvilken Daab er en Bespottelse og Forhaanelse af den hellige Daab, hvorfor den ikke bør taales. Dernæst om Indvielser af Kjerter, Palmer, Kager, Markfrugter og Røgelser, hvilket alt hverken kan kaldes eller være nogen Indvielse, men er lutter Bespottelse og Bedrageri, og utalligt andet Gjøglevæk, som vi overlader deres Gud og dem at tilbede, indtil de bliver kjede deraf; vi vil ikke have noget dermed at gjøre.

Dr. Martin Luther underskriver. Dr. Justus Jonas, Rector, underskriver egenhændig. Dr. Johannes Bugenhagen Pommer underskriver. Dr. Caspar Creutziger underskriver. Niclas Amsdorf fra Magdeburg underskriver. Georg Spalatin fra Altenburg underskriver.

Jeg, Philipp Melanchthon, holder ogsaa disse ovenstaaende Artikler for rette og kristelige. Men hvad Paven angaar, holder jeg for, at saafremt han vilde tilstede Evangeliet, kunde ogsaa vi for Fredens og de kristnes fælles Enigheds Skyld, som nu er og for Fremtiden kan komme under ham, indrømme ham som en menneskelig Ret den samme Myndighed over Biskoperne, som han ellers har.

Johannes Agricola Eisleben underskriver. Gabriel Dydimus underskriver. Jeg, Dr. Urbanus Regius, Superintendent over Kirkerne i Hertugdømmet Lüneburg, underskriver i mit, mine Brødres og den hanno-

[1]) Se ovenfor S. 89, Anm. 1.

veranske Kirkes Navn. Jeg, Stephan Agricola, Præst i Chur, underskriver. Ligesaa underskriver jeg, Johannes Draconites, Professor og Præst i Marburg. Jeg, Conrad Figenbotz, underskriver til Guds Ære, at jeg har troet saaledes, ligesom jeg endnu urokkelig prædiker og tror saaledes. Jeg, Andreas Osiander, Præst i Nürnberg, underskriver. Jeg, Mag. Veit Dietrich, Præst i Nürnberg, underskriver. Jeg, Erhard Schnepf, Præst i Stuttgart, underskriver. Conrad Oetinger fra Pforzheim, Hertug Ulrichs Prædikant. Simon Schneeweis, Sognepræst i Crailsheim. Jeg, Johannes Schlainhauffen, Præst for Menigheden i Köthen, underskriver. Mag. Georg Helt fra Forchheim. Mag. Adam fra Fulda, Mag. Anton Corvin, hessiske Prædikanter. Atter underskriver jeg, Dr. Johannes Bugenhagen Pommer, paa Mag. Johan Brenz's Vegne, hvad han ved sin Afreise fra Schmalkalden overdrog mig baade mundtlig og ved Skrivelse, som jeg har forevist for de Brødre, som her har skrevet under. Jeg, Dionysius Melander, underskriver Konfessionen, Apologien og Forligsskriftet angaaende Nadveren.[1]) Paul Rhodius, Superintendent i Stettin. Gerhard Oeniken, Superintendent over Kirken i Minden. Jeg, Brixius Northanus, Christi Kirkes Tjener i Soest, underskriver den ærværdige Fader M. Luthers Artikler og bekjender, at jeg hidtil har troet og lært saaledes og agter fremdeles ved Christi Aands Hjælp at tro og lære saaledes. Michael Cölius, Prædikant i Mansfeld, underskriver. Mag. Petrus Geltner, Prædikant i Frankfurt, underskriver. Wendalin Faber, Sognepræst i Seburg i det mansfeldske. Jeg, Johan Æpinus, underskriver. Ligesaa ogsaa jeg, Johan Amsterdam fra Bremen. Jeg, Frederik Myconius, Pastor i Menigheden i Gotha i Thüringen, underskriver i mit og i Justus Menius fra Eisenachs Navn. Jeg, Johan Lange, Doktor og Prædikant i Menigheden i Erfurt, underskriver egenhændig paa egne og følgende evangeliske Medarbeideres Vegne, nemlig: Hr. Licentiat Ludvig Platz fra Melsingen, Hr. Mag. Sigismund Kirchner, Hr. Wolfgang Kismetter, Hr. Melchior Weitmann, Hr. Johan Tall, Hr. Johan Kilian, Hr. Nicolai Faber, Hr. Andreas Menser. — Ogsaa jeg, Egidius Mechler, underskriver egenhændig.

(Anhang til de schmalkaldiske Artikler.)

Om Pavens Magt og Overhøihed,

sammendraget af Teologerne i Schmalkalden. Aar 1537.

1. Paven roser sig for det første af, at han ifølge guddommelig Ret er den øverste over alle andre Biskoper og Præster i den hele Kristenhed; for det andet, at han ifølge guddommelig Ret har begge Sverd, det er, at han kan indsætte og afsætte Konger, ordne verdslige Riger o. s. v.; for det tredje siger han, at man er skyldig at tro saadant under den evige Saligheds Forlis. Og dette er Grundene til, at Paven kalder sig og roser

---

[1]) D. e. Wittenberger-Konkordien fra 1536, et Forligsskrift mellem Lutheranerne og en Del reformertsindede Teologer, hvori disse i alt væsentligt tiltraadte den lutherske Lære om Nadveren.

sig af at være Christi Statholder paa Jorden. Om disse tre Artikler tror og mener vi, at de er falske, ugudelige, tyranniske og saare fordærvelige for den kristelige Kirke.

2. Forat man nu saa meget bedre skal kunne forstaa vor Paastand og vor Mening, vil vi for det første forklare, hvad Meningen er med, at han roser sig af ifølge guddommelig Ret at være den øverste. Dette er nemlig deres Mening, at Paven er almindelig Biskop over hele den kristelige Kirke og, som de siger, "oecumenicus episcopus," det er, en saadan, af hvem alle Biskoper og Præster over den ganske Verden skal vies og stadfæstes, at han alene har Ret og Magt til at vælge, vie, stadfæste og indsætte alle Biskoper og Præster. Desforuden anmasser han sig ogsaa Magt til at give alleslags Love om Gudstjeneste, Forandringer i Sakramenterne og Læren og vil, at man skal holde hans Bestemmelser og Forordninger for jevngode med andre den kristelige Tros og den hellige Skrifts Artikler, saa man ikke uden Synd kan undlade at adlyde dem. Thi han vil grunde denne Magt paa den guddommelige Ret og den hellige Skrift; ja han vil, at man skal sætte den over den hellige Skrift og Guds Bud, og hvad der er endnu mere forargeligt, han føier endnu det til, at alt dette skal og maa man tro under den evige Saligheds Forlis. Derfor vil vi for det første vise af det hellige Evangelium, at Paven slet ikke ifølge guddommelig Ret kan anmasse sig nogen Overhøihed over andre Biskoper og Sjæleførgere.

3. Luk. 22 [24 flg.] siger Christus med klare, tydelige Ord, at ingen Apostel skulde have nogen Overhøihed over de øvrige. Thi just herom var der Spørgsmaal blandt Disciplene, efterat Christus havde talt til dem om sin Lidelse; de trættede med hverandre om, hvem iblandt dem der skulde være Herre og Christi Stedfortræder efter hans Bortgang. Men Christus revser denne Apostlernes Vildfarelse og lærer dem, at det ikke skulde være saa, at de skulde være Herrer og have Overhøihed, men de skulde alle tilsammen være Apostler og have det samme Embede, at forkynde Evangeliet. Derfor siger han ogsaa: „Folkenes Konger hersker over dem, og de, som har Magt over dem, kaldes naadige Herrer. Men gjører I ikke saaledes, men den største blandt eder skal være som den yngste, og den øverste som den, der tjener." Her ser man, naar man holder det ene mod det andet, at han ikke vil have noget Herredømme blandt Apostlerne.

4. Dette fremlyser ogsaa af den anden Lignelse [Matt. 18, 2], hvori Christus i Anledning af en lignende Trætte om Herredømmet stiller et lidet Barn midt iblandt Apostlerne for at vise, at ligesom et Barn hverken begjærer eller tiltager sig noget Herredømme, saa skal heller ikke Apostlerne eller andre, som skal forkynde Ordet, begjære eller øve noget saadant.

5. Joh. 20 [21] udsender Christus samtlige sine Disciple til Prædikembedet uden nogensomhelst Forskjel, saa at den ene skulde have enten større eller mindre Magt end den anden. Thi saa siger han: „Ligesom min Fader har udsendt mig, saa sender og jeg eder." Ordene er tydelige og klare; han sender enhver saaledes, som han selv er bleven sendt. Saaledes kan jo ingen rose sig af nogen særegen Overhøihed eller Magt fremfor og over de øvrige.

6. Gal. 2 [7 flg.] lægger den hellige Paulus klart for Dagen, at han hverken er bleven viet, ei heller stadfæstet af Peter, erkjender heller ikke paa nogen Maade Peter som en, af hvem han skulde have behøvet at modtage nogen Stadfæstelse, og kjæmper i Særdeleshed for, at hans Kald aldeles ikke beror eller er grundet paa St. Peters Myndighed. Nu burde han jo

dog har erkjendt Peter som en Overmand, saafremt denne virkelig af Christus havde modtaget nogen saadan Overhøihed, som Paven uden al Grund roser sig af. Derfor siger ogsaa Paulus, at han en lang Tid frit har prædiket Evangeliet, førend han derom havde raadført sig med Peter og de øvrige. Ligeledes siger han, at det ikke vedkommer ham, hvor meget de har været, som ansees for at være noget; thi „Gud ser ikke paa et Menneskes Person; de ansede lagde intet til min Lære" [Gal. 2, 6]. Efterdi nu Paulus klarlig vidner, at han ikke har villet ansøge Peter om Tilladelse til at prædike, end ikke dengang, da han omsider var kommen til ham, saa er den Lære vel grundet, at Prædikeembedet har sit Udspring af det fælles Apostelkald, og at det ikke er fornødent, at alle har Kaldelse eller Stadfæstelse fra denne ene Person, Peter.

7. 1 Kor. 3 [5 flg.] fremstiller Paulus alle Kirkens Tjenere som lige og lærer, at Kirken er over Tjenerne. Derfor kan man ikke med Sandhed sige, at Peter har fremfor de andre Apostler havt nogen Overhøihed eller Magt over Kirken og alle andre Kirkens Tjenere. Thi saa siger han [V. 21 flg.]: „Alle Ting er eders, være sig Paulus eller Apollos eller Kefas", det er, hverken Peter eller andre Ordets Tjenere maa tiltage sig selv nogen Magt eller Overhøihed over Kirken. Ingen skal besvære Kirken med Menneskepaafund, men her maa det være saa, at ingen Magt eller Myndighed gjælder mere end Guds Ord. Man maa ikke sætte Kefas's Myndighed høiere end de øvrige Apostlers, saaledes som man dengang pleiede at sige: „Kefas gjør dette saaledes, han, som dog er den fornemste Apostel; derfor maa ogsaa Paulus og andre gjøre saa." Nei, siger Paulus og unddrager Peter dette Skin, hvormed man havde omgivet ham, at hans Myndighed og Magt skulde være høiere end de andre Apostlers eller Kirkens.

Af Historien.

8. Kirkeforsamlingen i Nicæa anordnede, at Biskopen af Alexandrien skulde føre Tilsynet med Menighederne i Østerlandet og Biskopen af Rom med de suburbanske, det er dem, som laa under Rom i Vesterlandet. Heraf er den romerske Biskops Magt fra først af fremvokset, ikke af guddommelig, men menneskelig Ret, saaledes som det blev anordnet i den nicænske Kirkeforsamling. Dersom nu den romerske Biskop havde været den øverste ifølge guddommelig Ret, saa havde Kirkeforsamlingen i Nicæa ikke havt Myndighed til at fratage ham saadan Magt og overdrage den til Biskopen af Alexandrien; ja alle Biskoper i Østerlandet maatte da bestandig have begjæret Vielse og Stadfæstelse af Biskopen i Rom.

9. Ligeledes blev det anordnet i Kirkeforsamlingen i Nicæa, at enhver Menighed skulde vælge sig selv sin Biskop i Nærværelse af en eller flere Biskoper, som boede i Nærheden. Dette er blevet overholdt ikke blot en lang Tid i Østerlandet, men ogsaa i andre, latinske Menigheder, saaledes som dette klarlig bevidnes af Cyprian og Augustin. Thi saa siger Cyprian i det 4de Brev til Cornelius: „Derfor skal man i Overensstemmelse med Guds Anordning og Apostlernes Skik flittig overholde, hvad ogsaa hos os og næsten i alle Lande bliver overholdt, at naar der i en Menighed skal vælges en Biskop, skal andre Biskoper, der bor nær ved det Sted, komme der tilsammen, og Biskopen vælges i Overvær af den hele Menighed, som kjender enhvers Liv og Vandel; saaledes som vi ogsaa ser, at det skede ved Valget af Sabinus, vor Medbroder, idet han nemlig efter den hele

Menigheds Valg og nogle tilstedeværende Biskopers Raad blev udvalgt til Biskop og modtog Haandspaalæggelsen" o. s. v. Dette kalder Cyprian en af Gud anordnet Fremgangsmaade og en apostolisk Skik og bevidner, at den saaledes er bleven fulgt næsten i alle Lande paa den Tid.

10. Efterdi man nu dengang i den største Del af Verden, i alle græske og latinske Menigheder, hverken søgte Vielse eller Stadfæstelse hos Biskopen i Rom, saa er det klart, at Menighederne dengang ikke har indrømmet Biskopen i Rom saadan Overhøihed og Herredømme. Saadan Overhøihed og Herredømme er ogsaa aldeles umuligt. Thi hvorledes kunde det vel være muligt, at en Biskop skulde styre alle Menigheder i den hele Kristenhed, eller at de Menigheder, som ligger langt borte fra Rom, skulde kunne faa alle sine Kirketjenere viede af en eneste Mand? Thi det er jo dog vist, at Christi Rige er udbredt over den ganske Verden. Saaledes gives der ogsaa endnu den Dag idag i den østerlandske Kirke mange kristelige Menigheder, der har Kirketjenere, som hverken er viede eller stadfæstede af Paven eller nogen af hans. Da nu denne Overhøihed, som Paven anmasser sig tvertimod den hele Skrift, ogsaa er aldeles umulig, og Menighederne i Verden baade her og der hverken i Ord eller i Gjerning har anerkjendt Paven som en saadan Herre, saa indser man vel, at saadan Overhøihed ikke er anordnet af Christus og ikke har sin Grund i nogen guddommelig Ret.

11. I gamle Dage er mange Kirkeforsamlinger blevne udskrevne og afholdte, i hvilke Biskopen af Rom ikke har havt Forsædet, saasom i Nicæa og paa flere andre Steder. Dette er jo ogsaa et Bevis for, at Kirken dengang ikke erkjendte Paven som Overherre over alle Menigheder og Biskoper.

12. St. Hieronymus siger: „Vil man tale om Magt og Herredømme, saa er jo dog orbis mere end urbs, det er: Verden er mere end Staden Rom. Derfor, hvor man end er Biskop, i Rom eller Eugubium,[1]) i Konstantinopel eller Rhegium[2]) eller Alexandrien, saa er Værdigheden og Embedet lige" o. s. v.

13. Ligeledes skriver Gregor[3]) til Patriarken i Alexandrien og forbyder ham at kalde ham den øverste Biskop; og i Regesterne[4]) siger han, at man paa Kirkeforsamlingen i Chalcedon gjorde Biskopen af Rom det Tilbud at være den øverste Biskop, men at han ikke tog derimod.

14. Endelig, hvorledes kan Paven ifølge guddommelig Ret være over Kirken, da dog Retten til at vælge ham tilhører Kirken, og dette i Tidens Løb endog er gaaet over til den Sedvane, at de romerske Biskoper har faaet sin Stadfæstelse af Keiserne?[5])

15. Her bliver nu nogle Skriftsteder anførte mod os, saasom Matt. 16 [18]: „Du er Peter, og paa denne Klippe vil jeg bygge min Menighed"; ligeledes: „Dig vil jeg give Nøglerne"; ligeledes: „Røgt mine Faar" [Joh. 21, 15], og flere lignende. Men da hele denne Sag tilforn er

---

1) Et lidet Bispesæde i Mellem-Italien, som stod under den romerske Stols Overhøihed.
2) Et lidet Bispesæde i det sydlige Italien.
3) Se ovenf. S. 177, Anm. 1.
4) D. e. de Kopibøger, hvori alle fra Paverne udgaaende Skrivelser blev indførte.
5) Den latinske Tekst tilføier her: „Ligeledes, da der længe havde været Stridigheder om Overhøiheden mellem den romerske og den konstantinopolitanske Biskop, bestemte endelig Keiser Phokas i Konstantinopel, død 610, at Overhøiheden skulde tilhøre den romerske Biskop. Dersom nu den gamle Kirke havde erkjendt den romerske Biskops Overhøihed, saa havde denne Strid ikke kunnet opstaa og heller ikke Phokæ[illegible]erens Forordning været nødvendig."

bleven flittig og tilstrækkelig behandlet af vore, vil vi henholde os til disse Skrifter og have dem betragtede som her gjentagne, idet vi for denne Gang kun kortelig besvarer, hvorledes de anførte Skriftsprog i Grunden er at forstaa.

16. Peter er i alle disse Sprog en almindelig Person og taler ikke i sit Navn alene, men i alle Apostlers. Dette viser Teksten klart. Thi Christus spørger jo ikke Peter alene, men siger: „Hvem siger I mig at være?" Og hvad Christus her taler til Peter alene, saasom: „Dig vil jeg give Nøglerne", ligeledes: „Hvad du vil binde" o. s. v., det samme taler han paa andre Steder til dem alle: „Hvadsomhelst I binder paa Jorden" o. s. v. [Matt. 18, 18], og ligeledes hos Johannes [20, 33]: „Dersom I forlader nogle deres Synder" o. s. v. Disse Ord viser, at Nøglerne er givne dem alle tilsammen, og at de alle iligemaade er blevne udsendte til at prædike.

17. Desuden maa man jo bekjende, at Nøglerne ikke tilhører eller er givne et enkelt Menneske alene, men den hele Kirke, som dette da ogsaa kan bevises med klare og sikre Grunde. Thi ligesom Evangeliets Forjættelse utvilsomt og umiddelbart tilhører den hele Kirke, saaledes tilhører ogsaa Nøglerne umiddelbart den hele Kirke, efterdi Nøglerne intet andet er, end det Embede, hvorved saadan Forjættelse bliver meddelt enhver, der begjærer det, ligesom det jo ogsaa i Virkeligheden ligger klart for Dagen, at Kirken har Magt til at vie sine Tjenere. Og ved de Ord: „Hvadsomhelst I binder" o. s. v. udsiger og paaviser Christus, hvem han har givet Nøglerne, nemlig Kirken: „Hvor to eller tre er forsamlede i mit Navn" o. s. v. [Matt. 18, 20]. Ligeledes giver Christus Kirken den øverste og sidste Dom, naar han siger: „Sig Menigheden det" [Matt. 18, 17]. Heraf følger nu, at i saadanne Skriftsteder menes ikke Peter alene, men den hele Apostelskare. Derfor kan man ingenlunde fra saadanne Skriftsprog hente Bevis for, at Peter har havt eller skulde have havt nogen Magt og Overhøihed over de øvrige Apostler.

18. Men naar der staar: „Og paa denne Klippe vil jeg bygge min Menighed", da maa man dog bekjende, at Kirken ikke kan være bygget paa noget Menneskes Magt, men at den er bygget paa det Embede, der fører den Bekjendelse, som Peter aflagde, nemlig, at Jesus er Christus og Guds Søn. Derfor tiltaler han ham ogsaa som Tjener for et saadant Embede, der skal føre denne Bekjendelse og Lære, og siger: „Paa denne Klippe", det er, paa denne Prædiken og dette Prædikeembede. Men nu er Prædikeembedet ikke bundet til noget bestemt Sted eller nogen bestemt Person, ligesom Leviternes Embede i Loven var, men det er udbredt over den ganske Verden og er der, hvor Gud giver sine Gaver, Apostler, Profeter, Hyrder, Lærere o. s. v., og ingenlunde kommer det ved dette af Christus indstiftede Ord og Embede an paa nogens Person; lad hvem der vil prædike og lære det, — hvor der findes Hjerter, som tror det og holder sig dertil, der skal de erfare det, saaledes som de hører og tror det. Paa denne Maade udlægger mange gamle Kirkelærere dette Bibelsted, ikke om Peters Person, men om Embedet og Bekjendelsen, saasom Origenes, Ambrosius, Cyprianus, Hilarius, Beda.[1])

---

1) Beda „den ærværdige", en lærd britisk Munk, død 735. — Den latinske Tekst tilføier her: „Saaledes siger Chrysostomus: Paa denne petra [d. e. Klippe], ikke paa Peter. Thi ikke paa et Menneske, men paa Peters Tro har han opbygget sin Menighed. Og hvilken var nu denne Tro? Du er Christus, den levende Guds Søn. Og Hilarius: Faderen aabenbarede Peter, at han skulde bekjende: Du er den levende Guds Søn. Paa denne Bekjendelsens Klippe altsaa hviler Menighedens Opbyggelse, denne Tro er Menighedens Grundvold."

19. Naar der paa et andet Sted staar: „Røgt mine Faar!" og ligeledes: „Peter, elsker du mig mere end disse?" — saa følger deraf endnu ikke, at Peter skulde have større Magt end de øvrige Apostler, men han byder ham at røgte, det er, at prædike Evangeliet eller at styre Kirken formedelst Evangeliet, og dette angaar jo lige saa vel de andre Apostler som Peter.

20. Den anden Artikel er endnu klarere end den første. Thi Christus har kun givet sine Disciple en aandelig Magt, det er, han har befalet dem at prædike Evangeliet, forkynde Syndernes Forladelse, forvalte Sakramenterne og sætte de ugudelige i Ban ved Ordet uden verdslig Magt, og har aldeles ikke befalet dem at føre Sverdet eller at indrette eller tiltage sig verdsligt Regimente, indsætte eller afsætte Konger. Thi saa siger Christus: „Gaar hen og lærer dem at holde alt det, jeg har befalet eder" [Matt. 28, 18 flg.]. Ligeledes: „Ligesom Faderen har udsendt mig, saa sender og jeg eder" [Joh. 20, 21]. Nu er det jo aabenbart, at Christus ikke er udsendt for at føre Sverdet eller regjere paa verdslig Vis, som han ogsaa selv siger: „Mit Rige er ikke af denne Verden" [Joh. 18, 36]. Og Paulus siger: „Vi hersker ikke over eders Tro" [2 Kor. 1, 24]; ligeledes: „Vore Stridsvaaben er ikke kjødelige" o. s. v. [2 Kor. 10, 4].

21. At nu Christus under sin Lidelse blev kronet med Torne og fremført i et Purpurklæde og saaledes bespottet, det var altsammen et Tegn paa, at Christi rette aandelige Rige i Tidens Løb skulde blive foragtet og hans Evangelium undertrykket, og at et andet udvortes Rige under Skinnet af aandelig Magt skulde blive oprettet i dets Sted. Derfor er Bonifacius den ottendes Forordning[1]) og cap. "Omnes" dist. 22[2]) og flere andre lignende Udsagn, hvormed de vil godtgjøre, at Paven ifølge guddommelig Ret er Herre over Kongerigerne i Verden, aldeles falske og ugudelige. Af denne falske Indbildning er nu for det første opkommet et skrækkeligt Mørke i Kirken og dernæst en gruelig Forstyrrelse og Uro i Europa. Thi Prædikeembedet har man ladet falde, Læren om Troen og Christi aandelige Rige er forstummet, og Pavens udvortes Væsen og Anordninger har man taget for kristelig Retfærdighed.

22. Derefter har Paverne ogsaa begyndt at tilrive sig Fyrstendømmer og Kongeriger, har indsat og afsat Konger og med uretfærdige Bansættelser og Krige plaget næsten alle Konger i Europa, men fremfor alle de tyske Keisere, snart for at kunne bemægtige sig Stæderne i Italien, snart for at kunne gjøre sig Biskoperne i Tyskland underdanige og selv bortgive Bispedømmerne, som Keiseren alene har at bortgive. Ja, hvad mere er, i Clementina[3]) staar endog skrevet: „Naar Keisertronen staar ledig, saa er Paven den rette Arving dertil." Saaledes har Paven ikke alene tvertimod Guds klare Befaling uretmæssig tilranet sig verdsligt Herredømme, men har ogsaa som en Tyran villet være over alle Konger. Hvorvel nu saadan Pavernes Handlemaade i og for sig fortjener den strengeste Dadel, saa er dog dette

---

[1]) D. e. den Bulle eller Anordning af Pave Bonifacius den ottende (død 1303), hvorefter det er nødvendigt til Salighed at staa under den romerske Pave, som i sig forener al baade aandelig og verdslig Magt.

[2]) D. e. et i den romerske Kirkes Lovbog (S. 67, Anm. 4) indeholdt Brev fra Pave Nicolaus den første (død 867), hvori han paastaar den romerske Kirkes Overhøihed over alle andre.

[3]) D. e. en af Pave Clemens den femte (død 1314) udgiven Del af den romerske Kirkes Lovbog.

det forargeligste derved, at han besmykker saadan Ondskab og Frækhed med Christi Befaling og udlægger Nøglerne om verdsligt Herredømme og knytter Sjælenes Salighed til en saa ugudelig og skjændig Lære, idet han siger, at Folk under sine Sjæles Saligheds Forlis skal tro, at Paven har saadan Magt ifølge guddommelig Ret. Efterdi nu disse forfærdelige Vildfarelser aldeles har fordunklet Læren om Troen og Christi Rige, kan det paa ingen Maade gaa an at tie stille dertil. Man ser det ogsaa i Virkeligheden liggende klart for Dagen, hvilken stor Skade deraf er opstaaet for Kirken.

23. For det tredje maa man ogsaa vide dette, at omend Paven havde sin Forrang og Overhøihed ifølge guddommelig Ret, saa er man dog ikke de Paver, der kommer frem med falsk Gudsdyrkelse, Afguderi og falsk Lære tvertimod Evangeliet, nogen Lydighed skyldig. Ja, hvad mere er, man skulde holde saadanne Paver og saadan Styrelse for et Anatema og en forbandet Ting, ligesom Paulus klarlig siger: „Men selv om vi eller en Engel fra Himmelen prædiker et andet Evangelium for eder end det, vi har prædiket for eder, han være forbandet!“ [Gal. 1, 8]. Og i Ap. Gj. [5, 29] staar: „Man bør adlyde Gud mere end Menneskene.“ Saaledes lærer selve Kirkelovene: „En Pave, som er en Kjætter, skal man ikke adlyde.“ Ypperstepresten i det gamle Testamente havde sit Embede ifølge guddommelig Ret, og dog var ingen forpligtet til at adlyde ham, naar han handlede mod Guds Ord; saaledes ser man, at Jeremias og andre Profeter skilte sig fra Presterne; saaledes skilte ogsaa Apostlerne sig fra Kaifas og var ham ingen Lydighed skyldige.

24. Nu er det jo aabenbart, at Paverne med sit Tilhæng vil opretholde og øve ugudelig Lære og falsk Gudsdyrkelse. Saaledes passer ogsaa alle de Udyder, som i den hellige Skrift er forudsagte om Antikristen, paa Pavens Rige og dets Lemmer. Thi naar Paulus afmaler Antikristen, 2 Tess. 2 [4], kalder han ham „Christi Modstander, der ophøier sig over alt, hvad der kaldes Gud eller helligt, saa han sætter sig i Guds Tempel som Gud og udgiver sig for at være Gud“ o. s. v. Her taler Paulus om en, som regjerer i Kirken, ikke om verdslige Konger, og han kalder ham en Christi Modstander, fordi han vil udtænke en anden Lære, og fordi han vil anmasse sig alt saadant, som om han gjorde det ifølge guddommelig Ret. Nu er for det første det vist og sandt, at Paven regjerer i Kirken og har tilranet sig saadant Herredømme under Skin af aandelig Magt; thi han grunder det paa disse Ord: „Jeg vil give dig Himmeriges Riges Nøgler“ [Matt. 16, 19]. For det andet er jo Pavens Lære i alle Maader i Strid med Evangeliet. For det tredje udgiver han sig for at være Gud, hvad der er at merke i tre Stykker. For det første tiltager han sig Magt til at forandre Christi Lære og den rette, af Gud selv anordnede Gudstjeneste og vil have, at man skal holde hans Lære og selvopfundne Gudstjeneste, som om Gud selv havde befalet den. For det andet tiltager han sig Magt til at binde og løse ikke alene i dette timelige Liv, men ogsaa i Livet efter dette. For det tredje vil Paven ikke taale, at Kirken eller nogensomhelst anden skal dømme ham, men hans Myndighed skal være hævet over alle Kirkeforsamlinger og den hele Kirke; men dette er at gjøre sig selv til Gud, naar man hverken vil taale Kirkens eller nogen andens Dom. Saadanne Vildfarelser og saadant ugudeligt Væsen har Paven endelig forsvaret med uretfærdig Undertrykkelse og Mord, saa han har ladet ihjelslaa alle dem, som ikke i alle Stykker har holdt med ham.

25. Eftersom nu dette forholder sig saaledes, skal alle kristne paa det omhyggeligste tage sig iagt, at de ikke gjør sig delagtige i saadan ugu-

delig Lære, Gudsbespottelse og uretfærdig Grusomhed, men de skal forlade og forbande Paven og hans Lemmer eller Tilhæng som Antikristens Rige, ligesom Christus har befalet: „Vogter eder for de falske Profeter!“ [Matt. 7, 15]. Paulus byder ogsaa, at man skal sky falske Lærere og forbande dem som en Vederstyggelighed [Gal. 1, 8. Tit. 3, 10]; og 2 Kor. 6 [14] siger han: „Drager ikke i et fremmed Aag med Vantro! Thi hvad Samfund har Lys med Mørke?“ o. s. v. Tungt er det vel at maatte skille sig fra saa mange Lande og Folk og føre en særegen Lære. Men her har vi Guds Befaling, at Hvermand skal tage sig iagt og ikke samstemme med dem, der fører vrang Lære og vil opretholde den med Grusomhed. Derfor er vi for den Sags Skyld fuldkommen undskyldte og forvisede i vor Samvittighed. Thi det ligger jo klart for Dagen, hvilke store Vildfarelser der gaar i Svang i Pavens Rige, og Skriften raaber af al Magt, at saadanne Vildfarelser er Djævelens og Antikristens Lære.

26. Afguderiet er aabenbart ved Misbrugen af Messerne, som, foruden at de ellers ikke duer til noget, bliver misbrugte til skjændig Handel og Vinding. Læren om Boden er bleven aldeles forfalsket og fordærvet af Paven og hans Tilhængere. Thi de lærer, at Synderne bliver os tilgivne paa Grund af vore egne Gjerninger, og føier saa dette til, at man alligevel skal tvile paa, om Synderne er tilgivne. Derhos lærer de ikke, at vi faar Tilgivelse for vore Synder uden nogen vor Fortjeneste for Christi Skyld, og at saadan Syndsforladelse erholdes ved Troen paa Christus. Med saadan Lære røver de Christus hans Ære, fratager Samvittighederne den rette og faste Fortrøstning og tilintetgjør den rette Gudstjeneste, nemlig Troens Øvelse, der kjæmper med Vantroen og Fortvilelsen om Evangeliets Forjættelse. Ligeledes har de fordunklet Læren om Synden og opdigtet egne Læresætninger, som at man pligtede at opregne og skrifte alle sine Synder, hvilket igjen har fremkaldt mangeslags Vildfarelser, ja tilsidst Fortvilelse. Dernæst har de opfundet egen Fyldestgjørelse, hvorved Christi Velgjerning og Fortjeneste ogsaa er bleven fordunklet. Heraf er Afladen opkommen, der er lutter Løgn og alene optænkt for Vindings Skyld. Hvilke Misbrug og hvilket forfærdeligt Afguderi er dernæst ikke opstaaet ved Helgenernes Paakaldelse! Hvilke Skjændigheder og Laster er ikke udsprungne af Egteskabsforbudet! Hvor fordunklet er ikke Evangeliet blevet ved Læren om Løfterne! Der har man lært, at saadanne Løfter er en Retfærdighed for Gud og fortjener Syndernes Forladelse, saa at altsaa det, der gjælder om Christi Fortjeneste, er blevet overført paa Menneskebud, og Læren om Troen aldeles udslettet. Og sine taabelige Menneskebud har de priset som den rette Gudsdyrkelse og Fuldkommenhed, og foretrukket dem for de Gjerninger, som Gud har anordnet og kræver af enhver i hans Kald. Man maa ikke agte dette for ringe Vildfarelser; thi de røver Christus hans Ære og fører Sjælene i Fordømmelse; derfor skal man ikke lade dem gaa upaatalte hen.

27. Til disse Vildfarelser kommer nu to store, forfærdelige Synder. Den ene er, at Paven vil forsvare og opretholde saadanne Vildfarelser med uretfærdig Undertrykkelse og grusomt Tyranni, med Vold og Magt. Den anden er, at han negter Kirken Ret til at dømme og ikke vil lade saadanne Religionsanliggender afgjøre ad ordentlig Vei; ja han vil være mere end alle Kirkeforsamlinger og have Magt til at tilintetgjøre og ophæve alt, hvad der i dem er besluttet, saaledes som de pavelige Love hist og her uforskammet nok siger dette lige ud, og som Paverne endmere uforskammet har drevet det, hvorom mange Eksempler vidner. Kirkeloven (9 Quæst. 3) siger: „Ingen

skal dømme den høieste Stol; thi Dommeren dømmes hverken af Keiser eller Præster, hverken af Konge eller Folk." Saaledes handler Paven i begge Henseender som en Tyran, idet han forsvarer saadanne Vildfarelser med Vold og Grusomhed og ikke vil taale nogen Dommer over sig. Og dette andet Stykke gjør mere Skade end al Grusomhed. Thi saasnart man har røvet Kirken den rette Dom og Kjendelse, er det ikke længer muligt at forhindre falsk Lære eller uret Gudsdyrkelse, og af den Aarsag maa mange Sjæle gaa fortabt.

28. Derfor skal gudfrygtige Folk vel betænke disse Pavens gruelige Vildfarelser og hans Tyranni og for det første erkjende, at man bør fly saadanne Vildfarelser og antage den rette Lære for Guds Æres og Sjælenes Saligheds Skyld. Dernæst bør man betænke, hvilken forfærdelig stor Synd det er at hjælpe til at fremme Pavens uretfærdige Grusomhed, hvorved saa mange fromme kristne bliver jammerlig myrdede, hvis Blod Gud uden Tvil ikke vil lade uhevnet.

29. Men fornemmelig skal Konger og Fyrster som Kirkens ypperste Lemmer hjælpe og se til, at alskens Vildfarelser kan blive bortryddede og Samvittighederne rettelig underviste, ligesom ogsaa Gud formaner navnlig Konger og Fyrster til saadant Embede i den 2den Salme [V. 10]: „I Konger, handler viselig! Lader eder advare, I Jordens Dommere!" Thi dette bør være Kongers og høie Herrers fornemste Omsorg, med Flid at fremme Guds Ære. Derfor vilde det være ubilligt, om de brugte sin Magt og Vælde til, at saadant grueligt Afguderi og andre utallige Vederstyggeligheder bliver opretholdte, og de fromme kristne saa jammerlig myrdede. Og ifald Paven nu end vilde holde en Kirkeforsamling, hvorledes skulde Kirken kunne blive hjulpen i disse Stykker, naar Paven ikke vil taale, at man beslutter noget mod ham, eller at andre skal dømme i Kirkesager, end de, der allerede tilforn ved skrækkelige Edsforpligtelser, endog uden Hensyn til Guds Ord, er knyttede til hans Sag? Men efterdi nu Kirkeforsamlingernes Domme er Kirkens og ikke Pavens Domme, sømmer det sig Konger og Fyrster ikke at tilstede Paven saadan Vilkaarlighed, men sørge for, at Kirken ikke bliver berøvet sin Magt til at dømme, og at alt bliver bedømt efter den hellige Skrift og Guds Ord. Og ligesom de kristne er pligtige til at revse alle andre Pavens Vildfarelser, saaledes er de ogsaa pligtige til at revse ham selv, naar han vil undgaa og afverge Kirkens rette Dom og sande Kjendelse.

30. Om derfor end Paven havde sin Forrang eller Overhøihed ifølge guddommelig Ret, skal man dog ikke vise ham nogen Lydighed, fordi han vil opretholde falsk Gudsdyrkelse og en mod Evangeliet stridende Lære. Ja, man er nødtvungen til at modsætte sig ham som den rette Antikrist. Det er jo aabenbart, hvilke og hvor store Pavens Vildfarelser er. Aabenbar er ogsaa den Grusomhed, han udøver mod de fromme kristne. Saa har vi og Guds Ord og Befaling, som byder os at fly Afguderi, falsk Lære og uretfærdig Grusomhed. Derfor har enhver from kristen vigtige, tvingende og klare Grunde nok til ikke at vise Paven Lydighed, og disse tvingende Grunde er alle kristne en stor Trøst mod al den Forsmædelse og Forhaanelse, hvormed de overøser os som dem, der giver Forargelse, fremkalder Splittelse og Uenighed. Men de, som holder med Paven og forsvarer hans Lære og falske Gudstjeneste, besmitter sig med Afguderi og gudsbespottelig Lære og gjør sig skyldige i alle de fromme kristnes Blod, som Paven og hans Tilhængere forfølger; de forhindrer ogsaa Guds Ære og Kirkens Salighed,

efterdi de forsvarer saadanne Vildfarelser og Vederstyggeligheder for al Verden og til Skade for alle Efterkommere.

Om Biskopernes Magt og Dommermyndighed.

31. I vor Konfession og Apologi har vi i Almindelighed omhandlet, hvad der har været at sige om den kirkelige Magt. Thi Evangeliet byder dem, som skal forestaa Kirkerne, at prædike Evangeliet, meddele Syndsforladelse og forvalte Sakramenterne; og desuden giver det dem Myndighed til at sætte dem i Ban, der lever i aabenbare Laster, og at afløse og absolvere dem, der vil bedre sig.

32. Nu maa enhver, endog vore Modstandere, erkjende, at denne Befaling gjælder alle dem, der forestaar Kirken, hvadenten de heder Pastorer [Hyrder], Presbyter [ældste] eller Biskoper [Tilsynsmænd]. Derfor siger ogsaa Hieronymus med klare Ord, at Biskoper og Presbyter ikke er forskjellige fra hinanden, men at alle Menighedsforstandere er baade Biskoper og Presbyter, og anfører hertil Paulus's Ord i hans Brev til Tit. 1 [5]: „Derfor lod jeg dig tilbage paa Kreta, at du skulde indsætte ældste [Presbyter] i hver Stad", og disse kalder Paulus straks efter Biskoper: „Det bør en Biskop at være en Kvindes Mand" [Tit. 1, 7]. Saa kalder og Peter og Johannes sig selv ældste eller Presbyter [1 Pet. 5, 1. 2 Joh. 1]. Dernæst siger Hieronymus videre: „Men at en enkelt bliver valgt til at forestaa de øvrige, det er skeet for derved at forebygge Splittelse, forat ikke en skal drage Menigheden hid og en anden did, og Menigheden saaledes blive splittet. Thi i Alexandrien", siger han, „har Presbyterne lige fra Evangelisten Markus af indtil Heraklas og Dionysius[1]) bestandig udvalgt en af sin Midte og stillet ham høiere og givet ham Navn af Biskop, ligesom Krigsfolk udvælger en til Høvedsmand; ogsaa Diakonerne udvælger en af sin Midte, som er skikket dertil, og kalder ham Erkediakon. Thi, sig mig, hvad gjør vel en Biskop mere, end enhver Presbyter, uden at han indvier andre til Kirkeembedet?" o. s. v. Her lærer Hieronymus, at denne Forskjel mellem Biskoper og Presbyter alene er fremkommen ved menneskelig Ordning, saaledes som det ogsaa i Virkeligheden er aabenbart. Thi Embedet og Hvervet er det samme, og det er kun Presbytervielsen, der senere har gjort en Forskjel mellem Biskoper og Presbyter, idet man ordnede det saa, at en Biskop indviede Folk til Prædikeembedet ogsaa i andre Menigheder.

33. Men efterdi der nu efter guddommelig Ret ikke er nogen Forskjel mellem Biskoper og Pastorer eller Presbyter, saa er det hævet over al Tvil, at naar en Presbyter i sin Menighed indvier duelige Personer til Kirkeembeder, da er denne Indvielse kraftig og rigtig ifølge guddommelig Ret. Naar derfor de beskikkede Biskoper forfølger Evangeliet og vægrer sig for at indvie duelige Folk, saa har i dette Tilfælde enhver Menighed al Ret og Føie til selv at indvie sig sine Kirketjenere. Thi hvor Kirken er, der er ogsaa Befaling til at prædike Evangeliet. Derfor maa Menighederne beholde Magten til at kalde, vælge og indvie Kirketjenere.

34. Og denne Magt er en Gave, som ret egentlig er Kirken given af Gud, og som ingen menneskelig Magt kan fratage Kirken, ligesom St. Paulus vidner Efes. 4 [8 flg.], hvor han siger: „Han opfor til det høie og gav Menneskene Gaver"; og blandt saadanne Gaver, der hører Kirken til, nævner

[1]) Biskoper i Alexandrien, døde, den første Aar 247, den anden 265.

han „Hyrder og Lærere", og han føier til, at saadanne bliver givne „til Christi Legemes Opbyggelse". Heraf følger, at hvor der er en sand Kirke, der er ogsaa Magten til at vælge og indvie Kirketjenere. Ligesom da ogsaa i Nødsfald en slet og ret Lægmand kan afløse en anden og blive hans Præst, saaledes som St. Augustin fortæller om to kristne, der var sammen paa et Skib, og af hvilke den ene døbte den anden, som var Katekumen,[1]) og derefter selv fik Afløsning af ham. Herhen hører ogsaa de Christi Ord, der vidner om, at Nøglerne er overdragne den hele Kirke og ikke enkelte, særegne Personer, som Skriften siger: „Hvor to eller tre er forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem" o. s. v. [Matt. 18, 20]. Sluttelig bliver dette ogsaa bekræftet ved Peters Ord, naar han siger: „I er et kongeligt Præsteskab" [1 Pet. 2, 9]. Disse Ord gjælder egentlig den sande Kirke, som efterdi den alene har Præstedømmet, ogsaa man have Magten til at udvælge og indvie Kirketjenere.

35. Herfor vidner ogsaa den almindelige Skik og Brug i Kirken. Thi fordum udvalgte Folket Præster og Biskoper, og saa kom den Biskop, der var ansat paa Stedet eller i Nabolaget, og stadfæstede den udvalgte Biskop ved Haandspaalæggelse. Dengang var ikke Indvielsen andet end en saadan Stadfæstelse. Siden er flere andre Ceremonier komne til, hvoraf saaledes Dionysius omtaler nogle. Men denne Dionysius's Bog er et nyt Digt under et falskt Navn,[2]) ligesom ogsaa Clemens's Bog har et falskt Navn og er forfattet længe efter Clemens's Tid af en Bedrager.[3]) Derefter er tilsidst ogsaa dette blevet tilføiet, at Biskopen sagde til dem, han indviede: „Jeg giver dig Magt til at ofre for de levende og de døde"; men dette staar ikke engang hos Dionysius.

36. Heraf ser man, at Kirken har Magt til at vælge og vie Kirketjenere. Naar Biskoperne derfor enten er Kjættere eller ikke vil indvie duelige Folk, saa er Menighederne skyldige for Gud, ifølge guddommelig Ret, til at indvie sig selv Præster og Kirketjenere. Skulde man nu ville kalde dette en Uorden eller Splittelse, saa skal man vide, at Biskopernes ugudelige Lære og Tyranni er Skyld deri. Thi Paulus byder, at alle Biskoper, som enten selv fører falsk Lære eller forsvarer Vranglære og falsk Gudsdyrkelse, skal agtes for en Forbandelse [Gal. 1, 8].

37. Hidtil har vi talt om Indvielsen, som vel er det eneste, der har gjort nogen Forskjel mellem Biskoper og Præster, som Hieronymus siger. Derfor er det ikke nødvendigt at tviste meget om Biskopernes øvrige Embedsgjerninger, der skulde da være, at man vilde tale om Konfirmationen,[4]) Klokkernes Daab og andet saadant Gjøgleverk, som i Regelen alene Biskoperne har befattet sig med. Men det staar endnu tilbage at handle om deres Dommermyndighed.

38. Det er en afgjort Sag, at den almindelige Dommermyndighed til

---

1) D. e. en, som bliver forberedt til Daaben.

2) Areopagiten Dionysius var en af Paulus omvendt Atenienser (Ap. Gj. 17, 34). Under hans Navn har man en Del Skrifter, som dog først kan være forfattede i Slutningen af det 5te Aarh. og altsaa falskelig er ham tillagte. Her sigtes til et af disse Skrifter, der handler om „det kirkelige Hierarki".

3) Clemens af Rom, en af de „apostoliske Fædre", død omtr. Aar 100. Ogsaa ham tillagde man fordum en Række Skrifter, hvoraf kun et Brev til Korintierne er egte.

4) D. e. den romerske Kirkes Konfirmation, der gjaldt for et Sakramente (se ovenf. S. 180).

at sætte dem i Ban, der lever i aabenbare Laster, tilkommer alle Præster, og at Biskoperne paa tyrannisk Vis har revet den til sig alene og skammelig misbrugt den til egen Fordel. Thi Officialerne[1]) har drevet et utaaleligt Spil dermed, plaget Folk enten af Gjerrighed eller anden Ondskab og sat dem i Ban uden al forudgaaende retslig Paakjendelse. Hvilket Tyranni er dog ikke dette, at en Official i en Stad skal have Magt til blot efter eget Tykke og uden retslig Paakjendelse at plage og tvinge Folk med Bansættelse o. s. v.? Saadan Tvang har de nu anvendt i alskens Sager, og det ikke som Straf for virkelige Laster, mod hvilke Bansættelse skulde bruges, men blot for andre ubetydelige Ting, som naar man ikke rettelig holdt Faste eller Høitid. Kun Egteskabsbrud straffede de undertiden, og selv da paaførte de ofte uskyldige Folk Skam og Vanære. Thi da en saadan Bestyldning er saare vigtig og alvorlig, bør ingen i dette Tilfælde blive dømt uden retslig og ordentlig Paakjendelse. Efterdi nu Biskoperne paa tyrannisk Vis har taget sig og skammelig misbrugt denne Myndighed, og der for Resten er gode Grunde til ikke at adlyde dem, saa gjør man ogsaa Ret i atter at fratage dem denne tilranede Myndighed og give den til Presterne, hvem den efter Christi Befaling tilkommer, og sørge for, at den bliver brugt paa ordentlig Vis til Forbedring af Folkets Levnet og til Guds Æres Fremme.

39. Dernæst er der en Dommermyndighed i de Sager, der ifølge den pavelige Ret henhører under "forum ecclesiasticum" eller den kirkelige Domstol, saasom navnlig i Egteskabssagerne. Denne Myndighed har Biskoperne ogsaa tiltaget sig kun ifølge en menneskelig Anordning, der ikke engang er meget gammel; man kan nemlig af Justinians „Codex" og „Noveller"[2]) se, at Egteskabssagerne dengang blev behandlede af den verdslige Øvrighed; det er ogsaa den verdslige Øvrigheds Skyldighed at dømme i Egteskabssager, i Særdeleshed naar Biskoperne dømmer uretfærdig eller er efterladne, hvilket ogsaa Kirkelovene bevidner. Derfor er man heller ikke paa Grund af denne Myndighed Biskoperne nogen Lydighed skyldig. Og da de har givet adskillige ubillige Love angaaende Egteskabssager og bruger dem ved de Domstole, som hører dem til, saa er det ogsaa af denne Grund den verdslige Øvrigheds Skyldighed at indrette disse Domstole anderledes. Saaledes er Forbudet om Egteskab mellem Faddere uretfærdigt; ligesaa dette, at naar to er skilte ad, den uskyldige Part da ikke skal have Lov til atter at gifte sig; ligeledes at Trolovelser, der er sluttede hemmelig og med List, uden Forældrenes Vidende og Vilje, i Almindelighed skal gjælde og have Lovskraft. Ligeledes er Forbudet mod Præsternes Egteskab uretfærdigt. Der findes i deres Love ogsaa flere andre lignende Ting, hvorved Samvittighederne er blevne forvirrede og besværede, men som det ikke er nødvendigt her at opregne; det er nok, at man ved, at der i Egteskabssager er af Paven blevet paabudt mange uretfærdige og ubillige Ting, hvorfor den verdslige Øvrighed har Aarsag nok til selv at indrette sig saadanne Domstole paa en anden Maade.

40. Efterdi nu saaledes de Biskoper, der hører til Pavens Parti, med Vold forsvarer ugudelig Lære og falsk Gudsdyrkelse og ikke vil indvie fromme Prædikanter, men tvertimod hjælpe Paven at myrde dem, da de desuden har berøvet Sognepresterne deres Dommermyndighed og paa tyrannisk Vis alene brugt den til egen Fordel, da de endelig ogsaa i Egteskabssagerne

[1]) D. e. Embedsmænd, der var indsatte af Biskoperne til at undersøge og paadømme de dem underlagte Retssager.

[2]) D. e. to forskjellige Dele af den store romerske Lovbog, som blev foranstaltet af den østromerske Keiser Justinian (død 565 e. Chr.).

handler saa ubillig og uretfærdig, saa er der vigtige og tvingende Grunde nok for Menighederne til ikke at anerkjende saadanne som Biskoper.

41. Men de, Biskoperne, skal betænke, at deres Gods og deres Indkomster er dem skjænkede som Almisser, forat de skal kunne tjene Kirken og des bedre forvalte sit Embede, saaledes som Regelen siger: „Indtægterne gives for Embedets Skyld." Derfor kan de ikke med frelst Samvittighed bruge disse Almisser; de stjæler dermed fra Kirken, som trænger disse Midler til at lønne sine Tjenere, til at opdrage lærde Folk, til at forsørge enkelte fattige og især til Indretningen af Domstole for Egteskabssager; thi her forekommer der saa mange Slags og saa besynderlige Tilfælde, at der nok tiltrænges en egen Domstol; men saadant kan ikke blive istandbragt uden ved Hjælp af disse Midler. St. Peter siger, at falske Biskoper skal bruge Kirkens Goder og Almisser til Vellyst og forsømme sit Embede [smlgn. 2 Pet. 2, 13]. Da nu den Helligaand truer saadanne med en forfærdelig Straf, skal Biskoperne vide, at de engang maa gjøre Regnskab ogsaa for dette Rov.

Fortegnelse over de Doktorer og Prædikanter, der har underskrevet Konfessionen og Apologien.

Aar 1537.

Ifølge Befaling af de berømmelige Fyrster, Stænder og Stater, der bekjender sig til den evangeliske Lære, har vi atter gjennemlæst Artiklerne i den Konfession, der blev fremlagt for Keiseren paa Rigsdagen i Augsburg, og ved Guds Naade bekjender enstemmig alle de Prædikanter, der har været tilstede ved dette Møde i Schmalkalden, at de tror og i sine Menigheder lærer i Overensstemmelse med Konfessionens og Apologiens Artikler. De bekjender ogsaa, at de bifalder den Artikel om Pavens Overhøihed og Magt og om Biskopernes Magt og Dommermyndighed, som paa dette Møde i Schmalkalden er fremlagt for Fyrsterne. Derfor tegner de her sine Navne:

Jeg, Doktor Johannes Bugenhagen Pomeranus, underskriver den augsburgske Konfessions og Apologiens Artikler samt den Artikel om Pavedømmet, som i Schmalkalden blev Fyrsterne forelagt. Og jeg, Doktor Urbanus Regius, Superintendent over Kirkerne i Hertugdømmet Lüneburg, underskriver. Nicolaus Amsdorff fra Magdeburg underskriver. Georg Spalatin fra Altenburg underskriver. Jeg, Andreas Osiander, underskriver. Magister Veit Dietrich fra Nürnberg underskriver. Stephan Agricola, Præst i Chur, underskriver med egen Haand. Johannes Draconites fra Marburg underskriver. Conrad Figenbotz underskriver alt. Martin Bucer. Jeg, Erhard Schnepf, underskriver. Paul Rhode, Prædikant i Stettin. Gerhard Oeniken, Præst i Minden. Brixius Northanus, Præst i Sonst. Simon Schneweis, Præst i Crailsheim. Atter underskriver jeg, Pomeranus, i Magister Johannes Brenz's Navn, efter den Fuldmagt, han har meddelt mig. Philipp Melanthon underskriver egenhændig. Anthon Corvinus underskriver egenhændig saavel i sit som i Adam af Fulda's Navn. Johannes Schlainhauffen underskriver egenhændig. Magister Georg Helt fra Forchheim. Michael Caelius, Prædikant i Mansfeld. Peter Geltner, Prædikant i Menigheden i Franckfurt. Dionysius Melander underskriver. Paulus Fagius fra Straßburg. Wendalinus Faber, Sognepræst til Seburg i Mansfeld. Conrad Oetinger fra Pforzheim, Prædikant hos Ulrich, Hertug af Würtemberg. Bonifacius

Wolfart, Ordets Tjener i Menigheden i Augsburg. Johannes Aepinus, Superintendent i Hamburg, underskriver egenhændig. Ligesaa Johannes Amsterdam fra Bremen. Johannes Fontanus, Superintendent i Nedre-Hessen, underskriver. Fredrik Myconius underskriver for sig og Justus Menius. Ambrosius Blaurer.

Jeg har læst og atter og atter gjennemlæst Konfessionen og Apologien, som af den berømmelige Fyrste, Kurfyrsten af Sachsen, og de øvrige det romerske Riges Fyrster og Stænder blev overrakt hans keiserlige Majestæt i Augsburg. Jeg har ligeledes læst den Forligsformel, hvorom man i Sakramentsagen i Wittenberg kom overens med Dr. Bucer og andre. Jeg har ogsaa læst de Artikler, som Dr. Martin Luther, vor høiærværdige Lærer, forfattede paa Tysk ved Mødet i Schmalkalden, og Skriftet om Pavedømmet og om Biskopernes Magt og Dommermyndighed. Og efter min ringe Formening holder jeg for, at alt dette stemmer med den hellige Skrift og med den sande og egte katolske Kirkes Mening. Vel maa jeg blandt saa mange lærde Mænd, som de, der nu er forsamlede i Schmalkalden, anse mig selv som den ringeste af alle; men da det ikke er mig muligt at oppebie dette Mødes Afslutning, beder jeg dig dog, høiagtede Mand, ærværdige Fader i Christus, Dr. Johannes Bugenhagen, at du vil være af den Godhed, hvis det skulde fornødiges, at underskrive paa mine Vegne alt det, jeg ovenfor har opregnet. Thi at jeg ved vor Herre Jesus Christus tror, bekjender og altid vil lære saaledes, det bevidner jeg herved med min egenhændige Underskrift. Skrevet i Schmalkalden den 23de Februar 1537.

Johannes Brenz, Præst i Hall.

V.

Enchiridion.[1])

Dr. Martin Luthers lille Katekismus

for de menige Sognepræster og Prædikanter.

Dr. Martin Luthers Fortale.

Martin Luther ønsker alle tro, fromme Sognepræster og Prædikanter Naade, Barmhjertighed og Fred i Jesus Christus, vor Herre.

1. Til at bringe denne Katekismus eller kristelige Lære i saadan kort, simpel og enfoldig Form har den beklagelige, elendige Nød tvunget og drevet mig, som jeg nylig erfarede, da ogsaa jeg var med at visitere Kirkerne. Ak, du kjære Gud, hvor mangen Jammer har jeg der seet, at Menigmand, især paa Landet, saa aldeles intet ved om den kristelige Lære, og mange Sognepræster desværre er saare uskikkede og udygtige til at lære, og dog skal alle hede kristne, være døbte og nyde det hellige Sakramente, kan hverken Fadervor eller Troen eller de ti Bud, lever hen som det kjære Kvæg og ufornuftige Svin og har dog nu, da Evangeliet er kommet, ypperlig lært ret som Mestre at misbruge al Frihed. Og I Biskoper! Hvad vil I dog engang svare Christus, at I saa skammelig har ladet Folket gaa hen og aldrig noget Øieblik røgtet eders Embede? At dog ikke al Ulykke maatte komme over eder! I paabyder Sakramentet i en Skikkelse og driver paa eders Menneskebud, men spørger paa samme Tid intet efter, om de kan Fadervor, Troen, de ti Bud eller nogetsomhelst Gudsord. Ak og Ve over eders Hoved evindelig! Derfor beder jeg for Guds Skyld eder alle, mine kjære Herrer og Brødre, som er Sognepræster eller Prædikanter, at I af Hjertet vil tage eder af eders Embede, forbarme eder over eders Folk, som er eder betroet, og hjælpe os at indprente Folket, især Ungdommen, Katekismen og, forsaavidt I ikke ved at gjøre det bedre, tage disse Tavler og denne Form for eder og forelægge Folket det Ord for Ord paa følgende Maade.

2. For det første maa Prædikanten for alle Ting vogte sig for og undgaa mangeslags eller forskjellig Tekst og Form af de ti Bud, Fadervor, Troen, Sakramenterne o. s. v., men tage en Form for sig, blive ved den og bestandig drive paa den det ene Aar som det andet. Thi de unge og enfoldige maa man undervise med en bestemt Tekst og Form; ellers bliver de meget let forvirrede, naar man lærer idag saa og om et Aar saa, som vilde man gjøre det bedre, og dermed bliver al Møie og alt Arbeide spildt. Det har de kjære Fædre ogsaa vel indseet, som har brugt Fadervor, Troen, de

---

[1]) D. e. en liden Haandbog.

ti Bud, altsammen paa en og samme Maade. Derfor skal vi ogsaa lære de unge og enfoldige saadanne Stykker saaledes, at vi ikke forandrer en Stavelse eller foreholder eller foresiger dem det ene Aar anderledes end det andet. Derfor vælg dig, hvilken Form du vil, og bliv saa derved evindelig! Men naar du prædiker for de lærde og forstandige, saa kan du vise din Kunst og fremstille disse Stykker saa broget og kruset og dreie dem saa mesterlig, som du formaar. Men naar du har med Ungdommen at gjøre, maa du blive ved en bestemt, fast Form og Maade og lære dem fremfor alt disse Stykker, nemlig de ti Bud, Troen, Fadervor o. s. v., efter Teksten Ord for Ord, at de ogsaa kan sige det saaledes efter og lære det udenad.

3. Men dem, der ikke vil lære det, dem skal man sige, at de fornegter Christus og ingen kristne er; de skal heller ikke stedes til Sakramentet, ikke holde noget Barn over Daaben, heller ikke bruge noget Stykke af den kristelige Frihed, men ligefrem hjemvises til Paven og hans Officialer,[1]) ja til selve Djævelen. Dertilmed skal Forældre og Husfædre negte dem Mad og Drikke og lade dem vide, at Fyrsten vil jage slige Folk ud af Landet o. s. v. Thi hvorvel man ikke kan eller skal tvinge nogen til Troen, saa skal man dog holde og drive Hoben til, at de ved, hvad der er ret og uret hos dem, hos hvem de vil bo, ernære sig og leve. Thi den, der vil bo i en Stad, han skal kjende og holde Stadens Lov, som han vil nyde godt af, hvadenten han nu tror eller i Hjertet hos sig selv er en Skalk eller Skjelm.

4. For det andet, naar de kan Teksten godt, saa lær dem derefter ogsaa Meningen, saa de forstaar, hvad dermed er sagt, og tag saa atter for dig den Forklaring, du finder i disse Tavler, eller ogsaa en anden kort, bestemt Forklaring, hviken du vil, og bliv ved den og forandre den ikke med en Stavelse, ligesom nylig er sagt om Teksten, og tag dig Tid dertil; thi det er ikke nødvendigt, at du tager alle Stykker fore paa en Gang, men det ene efter det andet. Naar de først ret forstaar det første Bud, saa tag derpaa det andet for dig, og saa fremdeles; ellers bliver de overlæssede, saa de ikke ret beholder noget af dem.

5. For det tredje, naar du nu har lært dem denne korte Katekisme, saa tag den store Katekisme for dig og giv dem ogsaa en rigere og videre Forstand paa Tingen. Der maa du da fremhæve ethvert Bud, enhver Bøn, ethvert Stykke med dets mangehaande Gjerninger, Nytte, Gavn, Fare og Skade, saaledes som du rigelig finder det altsammen i saa mange Bøger, som derom er skrevne. Og i Besynderlighed maa du drive mest paa det Bud og Stykke, som mest bliver krænket i din Menighed. Det syvende Bud om Tyveri maa du saaledes eftertrykkelig indskjærpe Haandværkere, Handelsmænd, ogsaa Bønder og Tjenestefolk; thi hos deslige Folk er allehaande Utroskab og Tyvagtighed stor. Det fjerde Bud maa du ligeledes vel indskjærpe Børn og Menigmand, at de maa være stille, tro, lydige og fredsommelige, og altid maa du anføre mange Eksempler af Skriften paa, at Gud har straffet eller velsignet saadanne Folk. I Besynderlighed maa du der ogsaa indskjærpe Øvrigheden og Forældrene, at de maa regjere vel og holde sine Børn til Skole, og vise dem, hvorledes de er skyldige til at gjøre saadant, og hvilken fordømmelig Synd de begaar, naar de ikke gjør det; thi de omstyrter og ødelægger derved baade Guds og Verdens Rige som de værste Fiender baade af Gud og Mennesker; hold ogsaa vel frem for dem, hvilken gruelig Skade de gjør, naar de ikke hjælper til at opdrage Børn til

[1]) Se ovenf. S. 274, Anm. 1.

Præster, Prædikanter, Skrivere o. s. v., at Gud vil straffe dem forfærdelig derfor. Thi her er det ret fornødent at prædike; Forældre og Øvrighed synder nutildags i dette Stykke saaledes, at det ikke lader sig udsige; Djævelen har ogsaa noget grusomt i sinde.

6. Tilslut, efterdi Pavens Tyranni nu er forbi, saa vil de ikke mere gaa til Sakramentet, men foragte det. Her er det nødvendigt at drive og tilskynde, dog saaledes at forstaa: Vi skal ikke tvinge nogen til Troen eller til Sakramentet, ei heller bestemme nogen Lov, Tid eller Sted, men prædike saaledes, at de uden vor Lov driver sig selv frem og ligesom nøder os Præster til at række dem Sakramentet, og dette gjør man paa den Maade, at man siger dem: Naar en ikke søger eller begjærer Sakramentet i det mindste en til fire Gange om Aaret, da er det at frygte, at han foragter Sakramentet og ikke er nogen kristen, ligesom den ingen kristen er, som ikke tror eller hører Evangeliet; thi Christus sagde ikke: „Lader det være", eller: „Foragter dette", men: „Gjører dette, saa ofte I det drikker" o. s. v. Han vil i Sandhed have det gjort og ikke paa nogen Maade forsømt og foragtet. „Gjører dette", siger han. Men naar nogen ikke agter Sakramentet høit, da er det et Tegn paa, at han ingen Synd, intet Kjød, ingen Djævel, ingen Verden, ingen Død, ingen Fare, intet Helvede kjender, d. e., han tror intet af alt dette, om han end sidder midt i det til op over Ørene og er Djævelens to Gange; paa den anden Side trænger han heller ikke til nogen Naade, Liv, Paradis, Himmerige, Christus, Gud eller nogetsomhelst godt. Thi hvis han troede, at han havde saa meget ondt og trængte til saa meget godt, saa vilde han ikke saaledes forsømme Sakramentet, hvori saadant Onde bliver afhjulpet og saa meget godt skjænket. Man behøver heller ikke med nogen Lov at tvinge en saadan til Sakramentet, men han vil komme løbende og farende af sig selv, tvinge sig selv og nøde dig, at du maa give ham Sakramentet.

7. Derfor maa du her ikke opstille nogen Lov, ligesom Paven gjør. Hold kun ret frem Nytten og Skaden, Nøden og Gavnet, Faren og Frelsen i dette Sakramente, saa vil de nok komme af sig selv, uden at du tvinger dem; kommer de dog ikke, saa lad dem fare og sig dem, at de hører Djævelen til, siden de ikke føler sin store Nød og ikke agter Guds naadige Hjælp. Men hvis du ikke indskjærper saadant eller gjør en Lov og Gift deraf, saa er det din Skyld, at de foragter Sakramentet. Hvorledes skulde de ikke være dovne og lade, naar du sover og tier?

8. Derfor, agt derpaa, Præst og Prædikant! Vort Embede er nu blevet noget andet, end det var under Paven; det er nu blevet Alvor og til Frelse. Derfor har det ogsaa nu langt mere Møie og Arbeide, Fare og Anfegtelse, dertil liden Løn og Tak i Verden; men Christus vil selv være vor Løn, saafremt vi arbeider med Troskab. Dertil hjælpe os al Naades Fader! Ham være Lov og Tak i Evighed ved Christus, vor Herre! Amen.

I.

De ti Bud,

saaledes som en Husfader enfoldig skal foreholde sit Tyende dem.

Det første Bud.

Du skal ikke have andre Guder.

Hvad er det? Svar:

Vi skal over alle Ting frygte og elske Gud og forlade os paa ham.

Det andet Bud.

Du skal ikke tage din Guds Navn forfængelig.[1])

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke ved hans Navn bander, sverger, øver Trolddom, lyver eller bedrager, men i al Nød paakalder det, beder lover og takker.

Det tredje Bud.

Du skal helligholde Hviledagen.[2])

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke foragter Prædikenen og hans Ord, men holder det helligt, gjerne hører og lærer det.

Det fjerde Bud.

Du skal hædre din Fader og din Moder.[3])

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke foragter eller fortørner vore Forældre og Herrer, men holder dem i Ære, tjener, adlyder, elsker og agter dem.

Det femte Bud.

Du skal ikke slaa ihjel.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke gjør vor Næste nogen Skade eller noget ondt paa hans Legeme, men hjælper og staar ham bi i al legemlig Nød.

Det sjette Bud.

Du skal ikke bedrive Hor.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi fører et kysk og tugtigt Levnet i Ord og Gjerninger og elsker og ærer, enhver sin Egtefælle.

Det syvende Bud.

Du skal ikke stjæle.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke tager vor Næstes Penge eller Gods, ei heller tilvender os dem ved falsk Vare eller Handel, men hjælper ham at bevare sit Gods og fremme sin Næring.

---

[1]) Den latinske Tekst tilføier: „thi Herren vil ikke holde den uskyldig, som tager hans Navn forfængelig."
[2]) Den latinske Tekst: „Kom ihu, at du helligholder Hviledagen."
[3]) Den latinske Tekst tilføier: „forat det maa gaa dig vel, og du maa længe leve paa Jorden."

Det ottende Bud.

Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd mod din Næste.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke falskelig belyver, forraader, bagtaler eller berygter vor Næste, men undskylder ham og taler godt om ham og udlægger alt til det bedste.

Det niende Bud.

Du skal ikke begjære din Næstes Hus.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke med List tragter efter vor Næstes Arv eller Hus eller med noget Skin af Ret tilvender os det o. s. v., men være ham til Hjælp og Tjeneste, forat han maa beholde det.

Det tiende Bud.

Du skal ikke begjære din Næstes Hustru, Tjener, Pige, Fæ, eller hvad hans er.

Hvad er det? Svar:

Vi skal frygte og elske Gud, saa vi ikke fravender, afnøder eller fralokker vor Næste hans Hustru, Tyende eller Fæ, men holder dem til at blive [hos ham] og gjøre, hvad de er skyldige.

Hvad siger nu Gud om alle disse Bud? Svar:

Han siger saa: **„Jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud, som hvad den angaar, der hader mig, hjemsøger Fædrenes Synd paa Børnene indtil tredje og fjerde Led; men dem, der elsker mig og holder mine Bud, dem gjør jeg vel imod i tusende Led“** [2 Mos. 20, 5 flg.].

Hvad er det? Svar:

Gud truer med at straffe alle dem, der overtræder disse Bud; derfor skal vi frygte for hans Vrede og ikke handle mod disse Bud. Men han forjætter alle dem, der holder disse Bud, Naade og alt godt; derfor skal vi ogsaa elske ham og forlade os paa ham og gjerne gjøre efter hans Bud.

II.

Troen,

saaledes som en Husfader paa det enfoldigste skal foreholde sit Tyende den.

Den første Artikel.

Om Skabelsen.

Jeg tror paa Gud Fader, Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber.

Hvad er det? Svar:

Jeg tror, at Gud har skabt mig tilligemed alle Skabninger, har givet mig og fremdeles opholder Legeme og Sjæl, Øine, Øren og alle Lemmer, Fornuft og alle Sanser, dertilmed Klæder og Sko, Mad og Drikke, Hus og Hjem, Hustru og Børn, Mark, Fæ og alt godt, at han rigelig og daglig forsørger mig med al Nødtørft og Næring for dette Legeme og Liv,

beskjermer mig mod al Fare og vogter og bevarer mig for alt ondt, og dette altsammen af idel faderlig, guddommelig Godhed og Barmhjertighed, uden nogensomhelst min Fortjeneste eller Værdighed; og for alt dette er jeg skyldig at takke og prise ham og derfor at tjene ham og være ham lydig. Det er visselig sandt.

Den anden Artikel.

Om Gjenløsningen.

Og paa Jesus Christus, hans enbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begraven, nedfor til Helvede, opstod igjen tredje Dag fra de døde, opfor til Himmels, sidder hos Guds, den almægtige Faders, høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde.

Hvad er det? Svar:

Jeg tror, at Jesus Christus, sand Gud, født af Faderen i Evighed, og tillige sandt Menneske, født af Jomfru Maria, er min Herre, som har gjenløst mig fortabte og fordømte Menneske, erhvervet og vundet mig fra alle Synder, fra Døden og fra Djævelens Magt, ikke med Guld eller Sølv, men med sit hellige, dyrebare Blod og med sin uskyldige Lidelse og Død, forat jeg skal være hans egen og i hans Rige leve under ham og tjene ham i evig Retfærdighed, Uskyldighed og Salighed, ligesom han er opstanden fra Døden, lever og regjerer i Evighed. Det er visselig sandt.

Den tredje Artikel.

Om Helliggjørelsen.

Jeg tror paa den Helligaand, en hellig kristelig Kirke, de helliges Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og et evigt Liv. Amen.

Hvad er det? Svar:

Jeg tror, at jeg ikke af egen Fornuft eller Kraft kan tro paa Jesus Christus, min Herre, eller komme til ham, men den Helligaand har kaldet mig ved Evangeliet, oplyst mig med sine Gaver, helliggjort og opholdt mig i den rette Tro, ligesom han kalder, forsamler, oplyser, helliggjør den hele Kristenhed paa Jorden og opholder den hos Jesus Christus i den rette, ene Tro, i hvilken Kristenhed han hver Dag rigelig forlader mig og alle troende al Synd og paa den yderste Dag vil opvække mig og alle døde og give mig tilligemed alle troende i Christus et evigt Liv. Det er visselig sandt.

III.

Fadervor,

saaledes som en Husfader paa det enfoldigste skal foreholde sit Tyende det.

Fader vor, du, som er i Himmelen!

Hvad er det? Svar:

Gud vil hermed lokke os, at vi skal tro, at han er vor rette Fader og vi hans rette Børn, forat vi trøstig og med fuld Tillid skal bede ham ligesom de kjære Børn sin kjære Fader.

Den første Bøn.

Helliget vorde dit Navn!

Hvad er det? Svar:

Guds Navn er vistnok i sig selv helligt, men vi beder i denne Bøn, at det ogsaa maa blive helliget hos os.

Hvorledes sker det? Svar:

Naar Guds Ord læres purt og rent, og vi ogsaa lever hellig derefter som Guds Børn; dertil hjælp os, kjære Fader i Himmelen! Men hvo der lærer og lever anderledes, end Guds Ord lærer, han vanhelliger Guds Navn iblandt os; derfra bevar os, himmelske Fader!

Den anden Bøn.

Tilkomme dit Rige!

Hvad er det? Svar:

Guds Rige kommer vel uden vor Bøn af sig selv, men vi beder i denne Bøn, at det ogsaa maa komme til os.

Hvorledes sker det? Svar:

Naar den himmelske Fader giver os sin Helligaand, saa vi ved hans Naade kan tro hans hellige Ord og leve gudelig her i Tiden og hisset i Evighed.

Den tredje Bøn.

Ske din Vilje, som i Himmelen, saa og paa Jorden!

Hvad er det? Svar:

Guds gode, naadige Vilje sker vel uden vor Bøn, men vi beder i denne Bøn, at den ogsaa maa ske hos os.

Hvorledes sker det? Svar:

Naar Gud bryder al ond Vilje og forhindrer alle onde Raad, som ikke vil lade os hellige Guds Navn og lade hans Rige komme, saaledes som det er Djævelens, Verdens og vort Kjøds Vilje, men styrker og opholder os fast i sit Ord og sin Tro indtil vor Ende. Det er hans naadige, gode Vilje.

Den fjerde Bøn.

Giv os idag vort daglige Brød!

Hvad er det? Svar:

Gud giver nok dagligt Brød ogsaa uden vor Bøn, ogsaa alle onde Mennesker, men vi beder i denne Bøn, at han vil lade os paaskjønne og med Taksigelse modtage vort daglige Brød.

Hvad forstaaes da ved dagligt Brød? Svar:

Alt, hvad der hører til Legemets Næring og Nødtørft, saasom Mad, Drikke, Klæder, Sko, Hus, Gaard, Mark, Fæ, Penge, Gods, en from Ægtefælle, fromme Børn, fromt Tyende, fromme og trofaste Overherrer, god Styrelse, godt Veir, Fred, Sundhed, Tugt, Ære, gode Venner, trofaste Naboer og deslige Ting.

Den femte Bøn.

Og forlad os vor Skyld, som vi forlader vore Skyldnere!

Hvad er det? Svar:

Vi beder i denne Bøn, at den himmelske Fader ikke vil se hen til vor Synd og ikke for dens Skyld negte os denne Bøn; thi vi er ikke værd

noget af det, vi beder om, har heller ikke fortjent det, men at han vil tilgive os det altsammen af Naade; thi vi synder daglig meget og fortjener idel Straf; saa skal vi visselig ogsaa igjen hjertelig tilgive og gjerne gjøre dem vel, som forsynder sig imod os.

Den sjette Bøn.

Og led os ikke udi Fristelse!

Hvad er det? Svar:

Gud frister vel ingen, men vi beder i denne Bøn, at Gud vil bevare og opholde os, forat ikke Djævelen, Verden og vort eget Kjød skal bedrage os eller forføre os til Vantro, Fortvilelse og anden stor Skjændsel og Last, og at vi, om vi dermed skulde blive anfegtede, dog tilsidst maa overvinde og beholde Seier.

Den syvende Bøn.

Men frels os fra det onde!

Hvad er det? Svar:

Vi beder i denne Bøn som i en Sum, at den himmelske Fader vil frelse os fra alleslags ondt paa Legeme og Sjæl, Gods og Ære, og tilsidst, naar vor Time kommer, forunde os en salig Ende og i Naade hente os fra denne Jammerdal til sig i Himmelen.

Amen.

Hvad er det? Svar:

At jeg skal være vis paa, at saadanne Bønner er den himmelske Fader velbehagelige og bønhørte; thi han har selv befalet os at bede saaledes og forjættet, at han vil bønhøre os. Amen, Amen, d. e. Ja, Ja, det skal ske saaledes.

IV.

Den hellige Daabs Sakramente,

saaledes som en Husfader enfoldig skal foreholde sit Tyende det.

For det første.

Hvad er Daaben? Svar:

Daaben er ikke simpelt Vand alene, men den er Vandet, indbefattet i Guds Befaling og forenet med Guds Ord.

Hvilket er da dette Guds Ord? Svar:

Der, hvor den Herre Christus siger hos Mattæus i det sidste Kapitel: „Gaar hen og lærer alle Folk og døber dem i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands" [Matt. 28, 19].

For det andet.

Hvad giver eller nytter Daaben? Svar:

Den virker Syndernes Forladelse, frelser fra Døden og Djævelen og giver alle dem den evige Salighed, der tror det, saaledes som Guds Ord og Forjættelse lyder.

Hvilket er da dette Guds Ord og Forjættelse? Svar:

Der, hvor vor Herre Christus siger hos Markus i det sidste Kapitel: „Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig; men hvo som ikke tror, skal blive fordømt“ [Mark. 16, 16].

For det tredje.

Hvorledes kan Vand udrette saadanne store Ting? Svar:

Vand udretter det vistnok ikke, men Guds Ord, som er med og hos Vandet, og Troen, som forlader sig paa dette Guds Ord i Vandet. Thi uden Guds Ord er Vandet simpelt Vand og ingen Daab; men med Guds Ord er det en Daab, d. e., et naaderigt Livsens Vand og et Gjenfødelsens Bad i den Helligaand, som St. Paulus siger til Titus i det tredje Kap. [V. 5 flg.]: „Ved Gjenfødelsens Bad og Fornyelsen ved den Helligaand, hvilken han har rigelig udøst over os ved Jesus Christus, vor Herre, forat vi, retfærdiggjorte ved hans Naade, skal efter Haabet vorde Arvinger til det evige Liv. Dette er en troværdig Tale.“

For det fjerde.

Hvad betyder da saadan Døben med Vand? Svar:

Det betyder, at den gamle Adam i os skal druknes ved daglig Anger og Bod og dø med alle Synder og onde Lyster, og derimod et nyt Menneske daglig fremkomme og opstaa, som skal leve for Gud i Retfærdighed og Renhed evindelig.

Hvor staar det skrevet? Svar:

St. Paulus siger til Romerne i det sjette Kap. [V. 4]: „Vi er begravne med Christus ved Daaben til Døden, forat ligesom Christus er opreist fra de døde ved Faderens Herlighed, saa skal og vi vandre i et nyt Levnet.“

V.

Hvorledes man skal lære de enfoldige at skrifte.

Skriftemaalet indbefatter i sig to Stykker, det ene, at man bekjender Synden, det andet, at man modtager Afløsningen eller Syndsforladelsen af Skriftefaderen som af Gud selv, og endelig ikke tviler derom, men tror fast, at Synderne derved er forladte for Gud i Himmelen.

Hvilke Synder skal man da skrifte?

For Gud skal man bekjende sig skyldig i alle Synder, ogsaa i dem, vi ikke kjender, ligesom vi gjør i Fadervor. Men for Skriftefaderen skal vi alene bekjende de Synder, som vi ved og føler i Hjertet.

Hvilke er de?

Se her hen til din Stand efter de ti Bud, om du er Fader, Moder, Søn, Datter, Husbond, Husmoder, Tjener, om du har været ulydig, utro, doven, om du har handlet ilde mod nogen i Ord eller Gjerning, om du har stjaalet, været forsømmelig, skjødesløs, gjort Skade.

Kjære, fremsæt mig en kort Maade at skrifte paa! Svar:

Saaledes skal du sige til din Skriftefader: „Værdige, kjære Herre! Jeg

beder eder, at I vil høre mit Skriftemaal og tilsige mig Syndernes Forladelse for Guds Skyld."

Sig frem!

„Jeg, arme Synder, bekjender mig for Gud skyldig i alle Synder; isærdeleshed bekjender jeg for eder, at jeg er en Tjener, Tjenestepige o. s. v., men jeg tjener desværre min Husbond med Utroskab; thi ved den og den Leilighed har jeg ikke gjort, hvad de befalede mig; jeg har fortørnet dem og bragt dem til at bande, har været forsømmelig og ladet Skade ske, har ogsaa været uforskammet i Ord og Gjerning, har trættet med mine Jevnlige, knurret og bandet mod min Husmoder. Alt dette gjør mig ondt, og jeg beder om Naade; jeg vil bedre mig."

En Husbond eller Husmoder siger saaledes: „Isærdeleshed bekjender jeg for eder, at jeg ikke med Troskab har ledet mit Barn, mit Tyende, min Hustru til Guds Ære. Jeg har bandet, givet slet Eksempel med utugtige Ord og Gjerninger, gjort min Nabo Skade og talt ilde om ham, solgt for dyrt, givet falske og ikke fulde Varer", — og hvad han nu forøvrigt kan have gjort mod Guds Bud og sin Stand.

Men om nogen ikke finder sig besværet med saadanne eller større Synder, da skal han ikke være ængstelig derfor eller videre søge eller opdigte Synder og saaledes gjøre Skriftemaalet til en Pine; men nævn en eller to, som du ved, saaledes: „Isærdeleshed bekjender jeg, at jeg engang har bandet, engang talt usømmeligt, engang forsømt det og det" o. s. v. — og lad det saa dermed være nok!

Men ved du slet ingen (hvad dog ikke vel er muligt), saa nævn heller ingen isærdeleshed, men modtag Forladelsen paa det almindelige Skriftemaal, som du for Guds Ansigt aflægger for Skriftefaderen!

Derpaa skal Skriftefaderen sige:

„Gud være dig naadig og styrke din Tro! Amen."

Fremdeles:

„Tror du ogsaa, at min Forladelse er Guds Forladelse?"

Svar:

„Ja, Herre!"

Derpaa sige han:

„Dig ske, som du tror! Og jeg, efter vor Herres Jesu Christi Befaling, forlader jeg dig dine Synder i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands. Amen. Gak hen i Fred!"

Men de, som er meget besværede i Samvittigheden eller er bedrøvede og anfegtede, dem vil en Skriftefader vel vide med flere Sprog af Guds Ord at trøste og lokke til Troen. Dette skal kun være en almindelig Maade at skrifte paa for de enfoldige.

VI.

Alterens Sakramente,

saaledes som en Husfader enfoldig skal foreholde sit Tyende det.

Hvad er Alterens Sakramente? Svar:

Det er vor Herres Jesu Christi sande Legeme og Blod under Brødet og Vinen, af Christus selv indstiftet, forat vi kristne skal æde og drikke det.

Hvor staar det skrevet? Svar:

Saaledes skriver de hellige Evangelister, Mattæus [26, 26 flg.], Markus [14, 22 flg.], Lukas [22, 19 flg.] og St. Paulus [1 Kor. 11, 23 flg.]: „Vor Herre Jesus Christus, i den Nat, da han blev forraadt, tog han Brødet, takkede og brød det og gav sine Disciple det og sagde: Tager hen, æder! Dette er mit Legeme, som gives for eder. Dette gjører til min Ihukommelse! Ligesaa tog han og Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede og gav dem den og sagde: Tager hen og drikker alle deraf! Denne Kalk er det nye Testamente i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Dette gjører, saa ofte som I det drikker, til min Ihukommelse!"

Hvad nytter da saadan Æden og Drikken? Svar:

Det viser os disse Ord: „som for eder gives og udgydes til Syndernes Forladelse", nemlig at der i Sakramentet ved disse Ord gives os Syndernes Forladelse, Liv og Salighed; thi hvor Syndernes Forladelse er, der er ogsaa Liv og Salighed.

Hvorledes kan legemlig Æden og Drikken udrette saadanne store Ting? Svar:

At æde og drikke udretter det vistnok ikke, men de Ord, som der staar: „som for eder gives og udgydes til Syndernes Forladelse", hvilke Ord tilligemed den legemlige Æden og Drikken er Hovedstykket i Sakramentet, og hvo der tror disse Ord, han har, hvad de siger, og som de lyder, nemlig Syndernes Forladelse.

Hvo annammer da saadant Sakramente værdig? Svar:

Faste og legemlig Beredelse er vel en smuk udvortes Tugt, men den er ret værdig og vel skikket, som har Troen paa disse Ord: „som for eder gives og udgydes til Syndernes Forladelse." Men hvo der ikke tror disse Ord eller tviler, han er uværdig og uskikket; thi det Ord: „for eder" kræver idel troende Hjerter.

Hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende at bede om Velsignelse Morgen og Aften.

Morgenbønnen.

Om Morgenen, naar du staar op af din Seng, skal du betegne dig med det hellige Korses Tegn og sige: „Hjælp Gud Fader, Søn og Helligaand!"

Derpaa, knælende eller staaende, Troen og Fadervor; vil du, saa kan du dertil føie denne lille Bøn: „Jeg takker dig, min himmelske Fader, ved Jesus Christus, din kjære Søn, at du i denne Nat har bevaret mig for al Skade og Fare, og beder dig, at du ogsaa denne Dag vil bevare mig for Synder og alt ondt, saa al min Gjerning og mit ganske Liv maa tækkes dig; thi jeg befaler mig, mit Legeme og min Sjæl og alt i dine Hænder. Din hellige Engel være med mig, saa den onde Fiende ingen Magt faar over mig! Amen."

Og gaa saa med Glæde til din Gjerning og syng, om du vil, en Salme, saaledes som de ti Bud, eller hvad din Andagt giver dig.

Aftenbønnen.

Om Aftenen, naar du gaar tilsengs, skal du betegne dig med det hellige Korses Tegn og sige: „Hjælp Gud Fader, Søn og Helligaand!"

Derpaa, knælende eller staaende, Troen og Fadervor; vil du, saa kan du dertil føie denne lille Bøn: „Jeg takker dig, min himmelske Fader, ved Jesus Christus, din kjære Søn, at du denne Dag naadig har bevaret mig, og jeg beder dig, at du vil forlade mig alle mine Synder, hvormed jeg har handlet ilde, og naadig bevare mig i denne Nat; thi jeg befaler mig, mit Legeme og min Sjæl og alt i dine Hænder. Din hellige Engel være med mig, saa den onde Fiende ingen Magt faar over mig! Amen."

Og saa straks og glad til at sove!

Hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende at bede „Benedicite" og „Gratias"[1]).

Børnene og Tyendet skal med foldede Hænder og ærbart træde hen for Bordet og sige: „Alles Øine vogter paa dig, Herre, og du giver dem deres Spise i sin Tid; du oplader din milde Haand og mætter alt det, som lever, med Velbehag."

Forklarende Bemerkning.

„Velbehag" betyder, at alle levende Skabninger faar saa meget at æde, at de er glade og vel tilmode derved; thi Bekymringer og Gjerrighed forhindrer saadant Velbehag.

Derefter Fadervor og denne følgende Bøn: „Herre Gud, himmelske Fader, velsign os og disse dine Gaver, som vi modtager af din milde Godhed ved Jesus Christus, vor Herre! Amen."

Gratias.

Ligesaa skal de ogsaa efter Maaltidet gjøre paa samme Maade, ærbart og med foldede Hænder sige: „Takker Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evindelig; han, som giver alt Kjød Føde, som giver Kvæget dets Foder og Ravnungerne, som raaber til ham; han har ikke Behag i Hestens Styrke, ei heller Velbehag i nogens Ben; Herren har Behag i dem, som frygter ham, og som venter paa hans Miskundhed."

Derefter Fadervor og denne følgende Bøn: „Vi takker dig, Herre Gud Fader, ved Jesus Christus, vor Herre, for alle dine Velgjerninger, du som lever og regjerer i Evighed! Amen."

Hustavlen,

indeholdende nogle Sprog for allehaande hellige Stænder, hvorved enhver af dem som ved sin egen Tekst bliver paamindet om sit Embede og sin Tjeneste.

For Biskoperne, Præsterne og Prædikanterne.

En Biskop bør det at være ustraffelig, en Kvindes Mand, aarvaagen, sindig, sømmelig, gjestfri, skikket til at lære andre, ikke hengiven til Vin, ikke til at slaa, ikke til slet Vinding, men billig, ikke kivagtig, ikke pengegjerrig, en, som vel forestaar sit eget Hus, som har lydige Børn med al Ærbarhed, ikke

[1]) D. e. Bøn før og efter Maaltidet.

en, som nylig er omvendt, en, som holder fast ved det troværdige Ord efter Undervisningen, forat han kan være dygtig til baade at formane ved den sunde Lære og at overbevise dem, som siger imod. 1 Tim. 3 [2 flg.]. Tit. 1 [6 flg.].

Hvad Tilhørerne er sine Lærere skyldige.

Saaledes har Herren forordnet for dem, som forkynder Evangeliet, at de skal leve af Evangeliet. 1 Kor. 9 [14]. Den, som undervises i Ordet, skal dele alt godt med den, som underviser ham. Gal. 6 [6]. De ældste, som er gode Forstandere, skal man holde dobbelt Ære værd, især dem, som arbeider i Tale og Undervisning; thi Skriften siger: Du skal ikke binde Munden til paa en Okse, som tærsker, og Arbeideren er sin Løn værd. 1 Tim. 5 [17. 18]. Adlyder eders Veiledere og værer dem hørige; thi de vaager over eders Sjæle som de, der skal gjøre Regnskab, forat de kan gjøre dette med Glæde og ikke sukkende; thi det er eder ikke gavnligt. Hebr. 13 [17].[1])

Om verdslig Øvrighed.

Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanigt! Thi der er ikke Øvrighed uden af Gud, saa at den, som sætter sig op imod Øvrigheden, modstaar Guds Forordning, men de, som modstaar, skal faa sin Dom; thi den bærer ikke Sværdet forgjæves; thi den er Guds Tjener, en Hevner til Straf over den, som gjør det onde. Rom. 13 [1 flg.].

Hvad Undersaatterne er Øvrigheden skyldige.

Giver Keiseren det, som Keiserens er. Matt. 22 [21]. Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanig o. s. v. Derfor er det fornødent at være underdanig, ikke alene for Straffens Skyld, men ogsaa for Samvittighedens. Thi derfor betaler I ogsaa Skat; thi de er Guds Tjenere, som just tager vare paa dette. Giver derfor alle, hvad I er dem skyldige, den Skat, som skyldes Skat, den Told, som skyldes Told, den Frygt, som skyldes Frygt, den Ære, som skyldes Ære. Rom. 13 [1. 5 flg.]. Derfor formaner jeg først for alle Ting, at der gjøres ydmyge Begjæringer, Bønner, Forbønner, Taksigelser for alle Mennesker, for Konger og alle dem, som er i høi Værdighed, forat vi maa leve et roligt og stille Liv i al Gudfrygtighed og Ærbarhed. 1 Tim. 2 [1 flg.]. Paamind dem at være Fyrster og Øvrigheder underdanige o. s. v. Tit. 3 [1]. Værer derfor al menneskelig Orden underdanige for Herrens Skyld, det være nu en Konge som den ypperste eller Befalingsmænd som de, der sendes af ham. 1 Pet. 2 [13 flg.].[1])

For Egtemændene.

Ligesaa skal I Mænd leve med eders Hustruer som med den svagere Del med Forstand og bevise dem Ære, da ogsaa de er Medarvinger til Livets Naadegave, forat eders Bønner ikke skal forhindres. 1 Pet. 3 [7]. Og værer ikke bitre mod dem. Kol. 3 [19].

For Egtekvinderne.

Ligesaa skal Kvinderne være sine egne Mænd underdanige, som Herren, ligesom Sara var Abraham lydig og kaldte ham Herre, og hendes Børn er I blevne, dersom I gjør godt og ikke frygter for nogen Rædsel. 1 Pet. 3 [1. 6. Efes. 5, 21].

For Forældrene.

Og I Fædre, opirrer ikke eders Børn, forat de ikke skal tabe Modet, men opføder dem i Herrens Tugt og Formaning. Efes. 6 [4. Kol. 3, 21].

[1]) Dette Stykke findes kun i den latinske Tekst.

For Børnene.

I Børn, adlyder eders Forældre i Herren; thi dette er ret. Ær din Fader og Moder — hvilket er det første Bud med Forjættelse —, forat det maa gaa dig vel, og du maa længe leve paa Jorden. Efes. 6 [1 flg.]

For Tjenerne, Pigerne, Daglønnerne, Arbeiderne o. s. v.

I Tjenere, adlyder eders Herrer efter Kjødet med Frygt og Bæven i eders Hjertes Enfoldighed, som Christus, ikke med Øientjeneste, som de, der vil tækkes Mennesker, men som Christi Tjenere, saa I gjør Guds Vilje af Hjertet og med Velvillighed tjener Herren og ikke Mennesker, da I ved, at hvad godt enhver gjør, det skal gjengjældes ham af Herren, hvadenten han er Tjener eller fri. Efes. 6 [5 flg. Kol. 3, 22].

For Husbonderne og Husmødrene.

I Herrer, gjører det samme mod dem og lader Truſel fare, da I ved, at ogsaa eders Herre er i Himlene, og der er ikke Persons Ansеelse hos ham. Efes. 6 [9. Kol. 4,1].

For Ungdommen i Almindelighed.

Værer, I unge, ligesaa de ældste underdanige og iører eder Ydmyghed! Thi Gud staar de hoffærdige imod, men de ydmyge giver han Naade. Ydmyger eder derfor under Guds vældige Haand, forat han maa ophøie eder i sin Tid! 1 Pet. 5 [5 flg.].

For Enkerne.

Den, som er en ret Enke og forladt, har sat sit Haab til Gud og bliver ved i Bøn og Paakaldelse Nat og Dag; men den vellystige er levende død. 1 Tim. 5 [5 flg.].

For Menigheden.

Elsk din Næste som dig selv! I dette Ord er alle Bud indbefattede. Rom. 13 [9]. Og holder ved med Bøn for alle Mennesker! 1 Tim. 2 [1].

Naar hver sit Gudsord lære vil,
Da staar det godt i Huset til.

VI.

Dr. Martin Luthers store Katekismus.

En kristelig, gavnlig og nødvendig Fortale og tro, alvorlig Formaning af Dr. Martin Luther til alle kristne, men i Synderlighed til alle Præster og Prædikanter, at de daglig skal vel øve sig i Katekismen, som er en kort Sum og Uddrag af hele den hellige Skrift, og stedse lægge Vind paa den o. s. v.

1. At vi lægger saa særdeles Vind paa Katekismen og baade begjærer og beder, at andre maa lægge Vind paa den, dertil har vi ikke ringe Aarsag, efterdi vi ser, at desværre mange Præster og Prædikanter heri er saare efterladne og foragter baade sit Embede og denne Lære, nogle paa Grund af sin store, høie Visdom, men andre af idel Dovenskab og Omsorg for sin Bug, hvilke bærer sig saaledes ad i denne Sag, som om de for sin Bugs Skyld var Præster og Prædikanter og intet andet havde at gjøre, end at nyde timeligt Gods, saalænge de lever, saaledes som de var vante til under Pavedømmet. Og endskjønt de nu har alt, hvad de skal lære og prædike, saa rigeligt, klart og let for sig i saa mange nyttige Bøger, de rette Sermones per se loquentes, Dormi secure, Parati et Thesauri,[1]) som man fordum kaldte dem, saa er de dog endnu ikke saa fromme og redelige, at de kjøber saadanne Bøger, eller om de end har dem, saa ser eller læser de ikke i dem. Ak! de er alle tilhobe skjændige Fraadsere og Bugtrælle, som heller skulde være Svinehyrder og Hundeknegter end Sjæleførgere og Præster.

2. Og om de dog gjorde saa meget, nu da de er fri for den unyttige, besværlige Opramsen paa de syv Bønnetider,[2]) at de isteden derfor om Morgenen, Middagen og Aftenen læste et Blad eller to af Katekismen, Bønnebogen, det Nye Testamente eller ellers af Bibelen og bad et Fadervor for sig og sine Sognebørn, forat de dog til Gjengjæld kunde vise Evangeliet nogen Ære og Tak, ved hvilket de er friede fra saa mangehaande Byrder og Besværligheder, og dog skammede sig lidt over, at de, ligesom Svinene og Hundene, af Evangeliet ikke beholder mere end saadan doven, skadelig, skjændig, kjødelig Frihed! Thi naar den store Hob desværre allerede uden det agter Evangeliet altfor ringe, og vi intet synderligt udretter, om vi end anvender al Flid, hvorledes skulde det da gaa, om vi vilde være efterladne og dovne, som vi har været under Pavedømmet?

---

1) „Sermones per se loquentes", d. e. Prædikener, som holder sig selv. „Dormi secure", d. e. sov trygt! „Parati (sermones)", d. e. færdige (Prædikener). „Thesauri", d. e. Skatte. Forskjellige Titler paa ældre Postiller eller Prædikenbøger, som skulde spare Præsterne Udarbeidelsen af egne Prædikener.

2) Hermed sigtes til den Regel i den katolske Kirke, at Munkene og Præsterne syv Gange om Dagen paa bestemte Tider maatte opramse lange Bønner.

3. Hertil kommer ogsaa en skjændig Lyde, et hemmeligt, ondt Utøi, nemlig denne Sikkerhed og Mæthed, at mange mener, Katekismen er en simpel, ringe Lære, som de læser over en Gang og saa straks kan, kaster saa Bogen hen i Krogen og skammer sig endog ved at læse mere deri. Ja man finder vel endog enkelte raa og gjerrige Personer, selv blandt Adelen, som foregiver, at man nu ikke mere behøver hverken Præster eller Prædikanter; nu har man det jo i Bøger og kan der lære det af sig selv; derfor lader de ogsaa rolig Præstekaldene gaa ind og ligge øde, og baade Præster og Prædikanter lider ret forsvarlig Nød og Hunger, ret som det sømmer sig at gjøre for de gale Tyskere. Thi vi Tyskere har saadanne skjændige Mennesker iblandt os og maa taale det.

4. Men det siger jeg for min Del: Jeg er ogsaa en Doktor og Præst, ja ligesaa lærd og erfaren, som alle de monne være, der er saa formastelige og sikre; alligevel gjør jeg som et Barn, som man lærer Katekismen, og læser og fremsiger ogsaa Ord for Ord om Morgenen og ellers, naar jeg har Tid, de ti Bud, Troens Artikler, Fadervor, Salmer o. s. v., og maa endnu dertil daglig læse og studere og kan dog ikke bestaa, som jeg gjerne vilde, men maa forblive et Barn og en Lærling i Katekismen og forbliver det ogsaa gjerne. Og disse fine, kræsne Knegter vil med en Gjennemlæsning straks være Doktorer over alle Doktorer, kunne alt og ikke mere trænge til noget. Nuvel, saadant er ogsaa et sikkert Tegn paa, at de foragter baade sit Embede og Folkets Sjæle, ja dertilmed Gud og hans Ord, og behøver ikke at falde, men er allerede altfor gruelig faldne, trængte vel til atter at blive Børn og begynde at lære ABC'en, som de mener for længe siden at være færdige med.

5. Derfor beder jeg saadanne lade Buge eller formastelige hellige, at de for Guds Skyld vil lade sig sige og tro, at de sandelig, sandelig ikke er saa lærde og saa høie Doktorer, som de indbilder sig, og aldrig mene, at de har udlært dette Stykke eller ved nok af alle Ting, om de end mener, at de kan det altfor godt. Thi om de end virkelig vidste og kunde det paa det allerbedste (hvad dog ikke er muligt i dette Liv), saa ligger der dog mangehaande Nytte og Frugt deri, at man daglig læser og øver det i Tanke og Tale, nemlig at den Helligaand er tilstede ved saadan Læsning, Tale og Tanke og giver stedse nyt og stedse mere Lys og Andagt dertil, saa det altid smager bedre og bedre og gaar stedse dybere ind, som ogsaa Christus forjætter Matt. 18 [20]: „Hvor to eller tre er forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem." Dertil er det en over al Maade kraftig Hjælp mod Djævelen, Verden, Kjødet og alle onde Tanker, at man omgaaes med Guds Ord, taler derom og tænker derpaa, saa at ogsaa den første Salme priser dem salige, som lægger Vind paa Guds Lov Dag og Nat. Uden Tvil kan du ikke bruge nogen kraftigere Virak eller anden Røgelse mod Djævelen, end at du omgaaes med Guds Bud og Ord, taler og synger derom eller tænker derpaa. Dette er det rette Vievand og Tegn, hvorfor han flyr, og hvormed han lader sig jage. Nu skulde du jo dog alene for denne Sags Skyld gjerne læse saadanne Stykker, tale derom, tænke derpaa og omgaaes dermed, om du end ellers ikke havde anden Frugt og Nytte deraf, end at du dermed kan forjage Djævelen og onde Tanker. Thi han kan ikke høre eller taale Guds Ord, og Guds Ord er ikke som anden løs Snak, som Fortællingen om Didrik af Bern[1]) eller deslige, men som St. Paulus siger

[1]) D. e. den østgotiske Konge Theodorich, der havde sin Residents i Verona og døde 529 e. Chr.; her sigtes til forskjellige gamle Folkesagn, hvori hans Navn berømmes.

Rom. 1 [16], en Guds Kraft. Ja i Sandhed en Guds Kraft, som volder Djævelen slem Svie, men trøster, styrker og hjælper os over al Maade.

6. Og hvorfor skal jeg sige meget herom? Dersom jeg skulde fortælle al den Nytte og Frugt, som Guds Ord virker, hvorfra skulde jeg da faa Papir og Tid nok? Djævelen kalder man en Tusendkunstner; men hvad vil man kalde Guds Ord, som forjager og tilintetgjør saadan Tusendkunstner med al hans Kunst og Magt? Det maa sandelig være mere end hundrede Tusendkunstnere. Og vi skulde saa letfærdig foragte saadan Magt, Nytte, Kraft og Frugt, i Synderlighed vi, som vil være Præster og Prædikanter! Da skulde man dog ikke alene ikke give os at æde, men jage os bort med Hunde, fordi vi ikke alene trænger til alt dette som til det daglige Brød, men ogsaa daglig maa have det mod den Tusendkunstner Djævelens daglige og urolige Anfegtelser og Efterstræbelser.

7. Og om saadant ikke var Formaning nok til daglig at læse Katekismen, saa skulde vi dog tilstrækkelig drives dertil ved Guds Befaling, som i 5 Mos. 6 [6 flg.] alvorlig paabyder, at man stedse skal betænke hans Bud, naar man sidder, gaar, staar, ligger, staar op, og som et bestandigt Merke og Tegn have det for Øiet og i Hænderne. Uden Tvil vil han ikke uden Aarsag saa alvorlig byde og kræve saadant; men fordi han kjender vor Fare og Nød, dertil Djævelens idelige og rasende Anløb og Anfegtelse, vil han advare os derfor, ruste og bevare os derimod som med en god Rustning mod deres gloende Pile og med et godt Lægemiddel mod deres giftige, onde Indgivelser.

8. O hvilke forrykte, affindige Narre er vi, at vi stedse maa bo og bygge blandt saadanne mægtige Fiender, som Djævlene er, og dog vil foragte vort Vaaben og Verge og ikke gider se eller tænke derpaa! O hvad andet gjør saadanne mætte, formastelige hellige, som ikke vil eller gider daglig læse og lære Katekismen, end at de holder sig selv for meget lærdere end Gud selv med alle hans hellige, Engle, Profeter, Apostler og alle kristne? Thi naar Gud selv ikke skammer sig ved daglig at lære os saadant som den, der intet bedre ved at lære os, og stedse lærer os dette ene og det samme og ikke begynder paa noget nyt eller andet, og naar alle hellige ikke ved noget bedre eller noget andet at lære og aldrig kan lære det tilbunds, er vi da ikke over al Maade kloge Folk, som bilder os ind, naar vi har læst og hørt det en Gang, at vi kan det altsammen og ikke mere behøver at læse eller lære, men kan paa en Time faa udlært, hvad Gud selv ikke kan blive færdig med at lære os, endskjønt han driver derpaa fra Verdens Begyndelse lige til dens Ende, og alle Profeter og hellige har stræbt at lære det og er dog altid vedblevne at være Lærlinge og maa endnu vedblive at være det.

9. Thi det staar fast: hvo der kan de ti Bud ret tilgavns, han maa kunne hele den hellige Skrift, saa han kan i alle Sager og Tilfælde raade, hjælpe, trøste, dømme, bedømme baade aandelige og verdslige Sager og være en Dommer over al Lære, alle Stænder, alle Aander og Love og alt, hvad der monne være i Verden. Og hvad er hele Salmernes Bog andet end lutter Tanker over det første Bud og Indøvelse deri? Men nu ved jeg forvist, at saadanne lade Buge og formastelige Aander ikke forstaar en Salme, endsige da hele den hellige Skrift; og dog vil de kunne og foragte Katekismen, som er et kort Uddrag og Udtog af hele den hellige Skrift.

10. Derfor beder jeg atter alle kristne, i Synderlighed Presterne og Prædikanterne, at de ikke for tidlig vil være Doktorer og bilde sig ind at

vide alt (thi paa tomme Indbildninger og udspændt Tøi gaar der altid meget af), men daglig øve sig deri og stedse sysle dermed, derhos med al Flid og Omhyggelighed vogte sig for saadan Tryghеds og Indbildnings giftige Utøi, men stadig holde ved baade med at læse, undervise, lære, tænke og grunde og ikke lade af dermed, førend de har erfaret og er blevne visse paa, at de har undervist Djævelen tildøde og er blevne lærdere, end Gud selv er og alle hans hellige. Vil de gjøre sig saadan Flid, saa vil jeg love dem, og de skal ogsaa selv erfare det, hvad Frugt de skal høste, og hvor brave Folk Gud vil gjøre af dem, saa de selv med Tiden smukt skal bekjende, at jo længere og mere de sysler med Katekismen, des mindre kan de af den, og des mere har de at lære, og da vil de som hungrige og tørstige først ret finde Smag i, hvad de nu i sin store Rigdom og Mæthed ikke engang gider lugte paa. Dertil give Gud sin Naade! Amen.

En kort Fortale af Dr. Martin Luther.

1. Denne Bog er dertil bestemt og forfattet, at den skal være en Undervisning for Børnene og de enfoldige, hvorfor den ogsaa fra gammel Tid af paa Græsk heder Katekismus, det er Barnelærdom, som enhver kristen nødvendig skal vide, saa at hvo saadant ikke ved, ikke skulde regnes blandt de kristne og ikke stedes til noget Sakramente, ligesom en Haandværksmand, der ikke kjender Ret og Skik i sit Haandværk, bliver vist tilbage og holdt for udygtig. Derfor skal man lade Ungdommen omhyggelig og med Færdighed lære de Stykker, som hører til Katekismen, og med Flid øve og drive dem deri.

2. Derfor er ogsaa enhver Husfader skyldig til i det mindste en Gang om Ugen at spørge og overhøre sine Børn og sit Tyende, hvad de kan eller har lært deraf, og hvis de ikke kan det, da alvorlig at holde dem dertil. Thi jeg mindes vel den Tid, ja det hænder endnu daglig, at man finder vankundige, gamle, bedagede Folk, som heraf slet intet har vidst eller endnu ved; dog gaar de alligevel til Daab og Sakramente og bruger alt, hvad de kristne har, da dog de, som gaar til Sakramentet, billigvis skulde vide mere og have bedre Forstand paa al kristelig Lære, end Børn og Nybegyndere. Dog lader vi det for den store Hob blive ved de tre Stykker, som fra gamle Dage har været i Kristenheden, men kun lidet har været lærte og øvede, saa længe, indtil man er bleven vel øvet og hjemme deri, baade unge og gamle, som vil hede og være kristne. Og disse Stykker er:

For det første.

De ti Guds Bud.

1. **Du skal ikke have andre Guder.**
2. **Du skal ikke tage din Guds Navn forfængelig.**
3. **Du skal helligholde Hviledagen.**
4. **Du skal hædre din Fader og Moder.**
5. **Du skal ikke slaa ihjel.**
6. **Du skal ikke bedrive Hor.**
7. **Du skal ikke stjæle.**
8. **Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd mod din Næste.**

9. Du skal ikke begjære din Næstes Hus.
10. Du skal ikke begjære hans Hustru, Tjener, Pige, Fæ, eller hvad hans er.

For det andet.

Vor Tros Hovedartikler.

1. Jeg tror paa Gud Fader, Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber.

2. Jeg tror paa Jesus Christus, Guds enbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begraven, nedfor til Helvede, opstod tredje Dag fra de døde, opfor til Himmels, sidder hos Guds, den almægtige Faders, høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde.

3. Jeg tror paa den Helligaand, en hellig kristelig Kirke, de helliges Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og et evigt Liv. Amen.

For det tredje.

Fadervor eller den Bøn, som Christus har lært os.

Fader vor, du, som er i Himmelen!
1. Helliget vorde dit Navn!
2. Tilkomme dit Rige!
3. Ske din Vilje, som i Himmelen, saa og paa Jorden!
4. Giv os idag vort daglige Brød!
5. Og forlad os vor Skyld, som og vi forlader vore Skyldnere!
6. Og led os ikke ud i Fristelse!
7. Men frels os fra det onde! Amen.

3. Disse er de nødvendigste Stykker, som man først maa lære at fremsige Ord for Ord. Man skal ogsaa vænne Børnene til at fremsige dem hver Dag, naar de staar op om Morgenen, gaar tilbords og om Aftenen lægger sig til at sove, og ikke give dem Mad eller Drikke, førend de har gjort det. Paa samme Maade er ogsaa enhver Husfader skyldig at forholde sig med Tyendet, Tjenere og Piger, saa han ikke beholder dem hos sig, dersom de ikke kan dem eller ikke vil lære dem. Thi det bør ingenlunde taales, at et Menneske er saa raat og vildt, at han ikke lærer saadant, efterdi det enfoldigste sammensattet. Thi de kjære Fædre eller Apostler, hvo de end har været, har saaledes sammensattet i en Sum, hvad der er de kristnes Lære, Liv, Visdom og Kunst, hvorom de taler, og hvormed de sysler og omgaaes.

4. Naar nu disse tre Stykker er lærte tilgavns, da sømmer det sig ogsaa, at man kjender vore Sakramenter, som Christus selv har indstiftet, Daabens og Christi hellige Legemes og Blods Sakramente. Nemlig den Tekst, hvori Mattæus og Markus i Slutningen af sit Evangelium fortæller, hvorledes Christus for sidste Gang talte med sine Disciple og tog Afsked med dem:

Om Daaben.

Gaar hen og lærer alle Folk og døber dem i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands! Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig; men hvo som ikke tror, skal blive fordømt.

Saa meget er det nok for en enfoldig at vide af Skriften om Daaben. Ligesaa ogsaa om det andet Sakramente med korte, enfoldige Ord, nemlig St. Paulus's Tekst [1 Kor. 11, 23 flg., smlg. Matt. 26, 23 flg. Luk. 22, 19 flg.]:

Om Nadveren.

Vor Herre Jesus Christus i den Nat, der han blev forraadt, tog han Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple det og sagde: Tager dette hen og æder det; det er mit Legeme, som gives for eder. Dette gjører til min Ihukommelse!

Ligesaa tog han og Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede, gav dem og sagde: Denne Kalk er det nye Testamente i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Dette gjører, saa ofte som I det drikker, til min Ihukommelse!

5. Saaledes vilde man da have i alt fem Stykker af hele den kristelige Lære, som man stedse skal lægge Vind paa og [af Børnene] forlange Ord for Ord og overhøre i. Thi forlad dig ikke paa, at Ungdommen af Prædikenen alene skal lære og bevare det! Naar man nu godt kan disse Stykker, saa kan man dernæst som Tilgift og til Bestyrkelse deri ogsaa forelægge enkelte Salmer eller Sange, som er gjorte derom, og saaledes føre Ungdommen ind i Skriften og daglig gaa videre deri. Men det maa ikke være nok med, at man alene lærer og kan fremsige det efter Ordene, men man maa ogsaa lade Ungdommen gaa til Prædikenen, især paa den Tid, som er bestemt til Katekismens Udlæggelse, forat de kan høre det blive forklaret og lære at forstaa Indholdet af ethvert Stykke, saa de ogsaa kan gjengive det, som de har hørt det, og svare rigtig, naar man spørger dem, forat det ikke skal prædikes uden Nytte og Frugt. Thi derfor gjør vi os Flid med hyppig at prædike over Katekismen, forat man ret kan indprente Ungdommen det, ikke med høie og kløgtige Ord, men kort og paa det enfoldigste, forat det kan trænge vel ind i dem og blive i deres Minde. Derfor vil vi nu tage for os de angivne Stykker efter hverandre og saa tydelig, som muligt, derom sige saa meget, som fornødent kan være.

Den første Part.

De ti Bud.

Det første Bud.

Du skal ikke have andre Guder.

1. Det er: Du skal holde mig alene for din Gud. Hvad vil det sige, og hvorledes forstaar man det? Hvad er det, at have en Gud, eller hvad er Gud? Svar: En Gud kalder man det, af hvilket man skal vente

sig alt godt, og til hvilket man skal tage sin Tilflugt i al Nød, saa det at have en Gud ikke er andet end af Hjertet at forlade sig og tro paa ham, som jeg ofte har sagt, at alene Hjertets Tillid og Tro gjør baade Gud og Afgud. Er Troen og Tilliden ret, saa er ogsaa din Gud ret; og paa den anden Side, hvor Tilliden er falsk og urigtig, der er heller ikke den sande Gud; thi de to hører sammen: Tro og Gud. Det altsaa, hvorved du hænger dit Hjerte, og hvorpaa du forlader dig, det er, siger jeg, egentlig din Gud. Derfor er nu Meningen af dette Bud, at det kræver Hjertets rette Tro og Tillid, som træffer den eneste sande Gud og hænger ved ham alene. Det vil altsaa sige saa meget som saa: „Se til, at du lader mig alene være din Gud, og søg slet ingen anden, det er, hvad godt dig fattes, det skal du vente af mig og søge hos mig, og om du lider Ulykke og Nød, da kryb til mig, og hold dig til mig! Jeg, jeg vil give dig, hvad du trænger, og hjælpe dig ud af al Nød; lad kun ikke dit Hjerte hænge ved eller finde Hvile hos noget andet!"

2. Dette maa jeg forklare noget mere enfoldigt, saa man kan forstaa og merke sig det ved nogle almindelige Eksempler paa det modsatte. Der er mangen, som mener at have Gud og alt fuldt op, naar han har Guld og Gods, og han forlader sig derpaa og bryster sig deraf saa trygt og sikkert, at han giver alle en god Dag. Se, denne har ogsaa en Gud; han heder Mammon, det er Guld og Gods, hvortil han sætter sit ganske Hjerte; det er ogsaa den almindeligste Afgud paa Jorden. Hvo der har Guld og Gods, han ved sig sikker, er glad og uforfærdet, som om han sad midt i Paradis. Og paa den anden Side, hvo der intet har, han tviler og lader Modet falde, som om han ikke vidste af nogen Gud at sige. Thi man vil finde saare faa, som er ved godt Mod og ikke sørger eller klager, naar de ikke har Mammon; det klæber og hænger ved Naturen lige til Graven. Saaledes ogsaa, hvo der stoler og trodser paa, at han har stor Kunst, Klogskab, Magt, Gunst, Venskab og Ære, han har ogsaa en Gud, men ikke den rette ene Gud. Her ser du da atter, hvor formastelig, sikker og stolt man er af saadanne Goder, og hvor modfalden, naar de ikke haves eller bliver en berøvede. Derfor siger jeg atter, at den rette Udlæggelse af dette Stykke er: at have en Gud er at have noget, hvorpaa Hjertet ganske forlader sig.

3. Se nu ogsaa, hvad vi hidtil har drevet paa og gjort i vor Blindhed under Pavedømmet! Havde nogen ondt i en Tand, saa fastede han og holdt Høitid til Ære for St. Apollonia; var han bange for Ildebrand, saa gjorde han St. Lorentz til sin Hjælper i Nøden; var han bange for Pestilens, saa gjorde han et Løfte til St. Sebastian eller Rochius, og utallige flere slige Vederstyggeligheder, idet enhver valgte sin Helgen, som han tilbad og anraabte om Hjælp i Nøden. Derhen hører ogsaa de, som driver det altfor grovt og gjør en Pakt med Djævelen, forat han skal give dem Penge nok eller hjælpe dem til at faa den Kvinde, de elsker, bevare deres Kvæg, skaffe dem tabt Gods tilbage o. s. v., som Troldkarlene og Sortekunstnerne. Thi alle disse sætter sit Hjerte og sin Lid til noget andet end den sande Gud, venter sig intet godt af ham, søger det heller ikke hos ham.

4. Saaledes forstaar du da lettelig, hvad og hvor meget dette Bud kræver, nemlig Menneskets hele Hjerte, og at al hans Fortrøstning skal være til Gud alene og til ingen anden. Thi at have Gud, det kan du vel skjønne er ikke, at man kan gribe og tage ham med Fingrene, stikke ham i Pungen eller lukke ham ind i en Kiste. Men det er at gribe ham, naar Hjertet griber ham og hænger ved ham. Men at hænge ved ham med

Hjertet er intet andet end ganske at forlade sig paa ham. Derfor vil han vende os bort fra alt andet, som er udenfor ham, og drage os til sig, fordi han er det eneste evige gode. Ret ligesom han vilde sige: „Hvad du før har søgt hos Helgenerne, eller hvori du har stolet paa Mammon eller noget andet, det skal du altsammen vente dig af mig, og mig skal du holde for den, der vil hjælpe dig og rigelig overøse dig med alt godt."

5. Se, der har du nu, hvad der er den rette Guds Ære og den Dyrkelse, som behager ham, hvilken han ogsaa paabyder under Straf af evig Vrede, nemlig at Hjertet ikke ved af nogen anden Trøst eller Tillid end til ham, heller ikke lader sig den fratage, men for dens Skyld vover og tilsætter alt, hvad paa Jorden er. Men derimod vil du ogsaa lettelig kunne se og forstaa, hvorledes Verden driver idel falsk Gudsdyrkelse og Afguderi. Thi aldrig har der været et Folk saa ryggesløst, at det ikke har indrettet og havt en Gudsdyrkelse, og der har da enhver til sin særlige Gud udkaaret sig det, hvoraf han har ventet sig godt, Trøst og Hjælp. Saaledes valgte de Hedninger, hvis Hu stod til Magt og Herredømme, Jupiter til sin høieste Gud, andre, som higede efter Rigdom, Lykke eller efter Lyst og gode Dage, Herkules, Merkurius, Venus eller andre, de frugtsommelige Kvinder Diana eller Lucina, og saa fremdeles: Enhver valgte sig det til Gud, som hans Hjerte hendroges til, saa ret egentlig ogsaa efter alle Hedningers Mening det at have en Gud betyder at tro og stole paa ham. Men deri ligger Feilen, at deres Tillid er falsk og urigtig; thi den er ikke rettet paa den eneste Gud, udenfor hvem der sandelig ingen Gud er i Himmelen eller paa Jorden. Derfor gjør Hedningerne egentlig sin egen opdigtede Indbildning og Drøm om Gud til sin Afgud og forlader sig paa noget, der er slet ingen Ting. Saaledes er det fat med alt Afguderi; thi det bestaar ikke alene deri, at man opstiller og tilbeder et Billede, men fornemmelig deri, at Hjertet gaber efter noget andet, søger Hjælp og Trøst hos Skabninger, Helgener eller Djævle og ikke bryr sig om Gud, heller ikke venter sig saa meget godt af ham, som at han skulde ville hjælpe, tror heller ikke, at hvad godt der times det, kommer fra Gud.

6. Desuden er der endnu en anden falsk Gudsdyrkelse, som er det høieste Afguderi, hvilken ogsaa vi hidtil har øvet, og som endnu hersker i Verden, hvorpaa ogsaa alle Munkeordener er grundede. Dette Afguderi angaar alene Samvittigheden, der søger Hjælp, Trøst og Salighed i egne Gjerninger, formaster sig til at ville aftvinge Gud Himmelen og regner efter, hvor mange veldædige Gaver man har givet, hvor meget man har fastet, hvor mange Messer man har holdt o. s. v. Paa dette pukker man og forlader man sig, som om man intet vilde modtage som en Gave af Gud, men selv erhverve og overflødig fortjene det, ret som om han maatte staa os til Tjeneste og være vor Skyldner, men vi hans Overherrer. Hvad er dette andet, end at gjøre Gud til en Afgud, ja til en død Trægud, og opkaste sig selv til Gud? — Dog, dette er vel noget for høit og passer ikke for de unge Lærlinge.

7. Men det være sagt de enfoldige, at de vel skal merke sig og beholde Meningen af dette Bud, nemlig at man alene skal stole paa Gud og vente og haabe idel godt af ham som den, der giver os Legeme, Liv, Mad, Drikke, Helbred, Beskjærmelse, Fred og al Nødtørft af timelige og evige Goder, derhos bevarer os for Ulykke og, om noget vederfares os, da redder og udfrier os, saaledes at Gud, som nu ofte nok er sagt, alene er den, af hvem man modtager alt godt og fries af al Ulykke. Derfor mener

jeg ogsaa, at vi fra gammel Tid af kalder Gud netop med dette Navn (skjønnere og mere passende end noget andet Sprog) efter det Ord „god", fordi han er en evig Kilde, der strømmer over af idel Godhed, og hvorfra alt, hvad der er og kaldes godt, udvælder. Thi om end ellers meget godt vederfares os af Menneskene, saa siges man dog at modtage af Gud alt det, som man modtager efter hans Befaling og Ordning. Thi vore Forældre og al Øvrighed, dertil ethvert Menneske mod sin Næste, har den Befaling, at de skal gjøre os allehaande godt, og saaledes modtager vi det da ikke af dem, men gjennem dem af Gud. Thi Skabningerne er kun den Haand, den Kanal og det Middel hvorigjennem Gud giver alt, ligesom han giver Moderen Bryster og Melk at række Barnet, Korn og allehaande Vekster af Jorden til Næring, af hvilke Goder ingen Skabning selv kan frembringe noget. Derfor skal intet Menneske understaa sig at tage eller give noget, uden at det er befalet af Gud, forat man kan erkjende det for hans Gave og takke ham derfor, saaledes som dette Bud kræver; derfor skal man heller ikke forsmaa saadanne Midler til at modtage det gode gjennem Skabningerne eller i Formastelighed søge andre Maader og Veie, end Gud har befalet. Thi dette vilde ikke være at modtage af Gud, men at søge hos sig selv.

8. Her passe nu enhver nøie paa hos sig selv, at man fremfor alle Ting holder dette Bud høit og i Ære og ikke slaar det hen i Spøg. Spørg og prøv vel dit eget Hjerte, saa vil du nok finde, om det hænger ved Gud alene eller ikke. Har du et saadant Hjerte, som kan vente sig idel godt af ham, i Synderlighed i Nød og Mangel, dertil lade alt fare, som ikke er Gud, saa har du den eneste sande Gud. Og paa den anden Side: hænger det ved noget andet, hvoraf det venter sig mere godt og mere Hjælp end af Gud, saa det ikke tyr til ham, men flyr for ham, naar det gaar ilde, saa har du en anden Afgud.

9. Derfor, forat man skal se, at Gud ikke vil have saadant slaaet hen i Vind og Veir, men alvorlig paase, at det bliver overholdt, har han ved dette Bud tilføiet først en skrækkelig Trusel, dernæst en skjøn, trøstelig Forjættelse, som man ogsaa vel skal fremholde og indprente Ungdommen, forat den kan tage sig det til Hjerte og beholde det:

„Thi jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøger Fædrenes Misgjerning paa Børnene indtil tredje og fjerde Led, paa dem, som hader mig, og gjør Miskundhed mod mange tusender, som elsker mig og holder mine Bud."

10. Hvorvel disse Ord gaar paa alle Bud, som vi siden skal høre, saa er de dog derfor føiede just til dette Hovedbud, fordi der allermest ligger Magt paa det, at det staar vel til med Menneskets Hoved; thi hvor det staar vel til med Hovedet, der maa det ogsaa staa vel til med hele Livet, og omvendt. Saa lær da nu af disse Ord, hvor vred Gud er paa dem, der forlader sig paa nogetsomhelst andet udenfor ham, og paa den anden Side, hvor god og naadig han er dem, som af ganske Hjerte tror og forlader sig paa ham alene, saaledes at Vreden ikke aflader lige til i tredje og fjerde Slegt eller Led, derimod Miskundheden eller Godheden strækker sig over mange tusend, forat man ikke skal vandre saa sikkert hen og sætte sit Liv paa Spil, ligesom de raa Hjerter mener, at der ikke ligger stor Magt derpaa. Han er en saadan Gud, der ikke lader det uhevnet, at man vender sig bort fra ham, og ikke ophører at vredes lige til i fjerde Led, saa længe, indtil de er ganske og aldeles udryddede. Derfor vil han være frygtet og ikke foragtet.

11. Det har han ogsaa bevist i alle Historier og Begivenheder, som

Skriften rigelig viser os, og daglig Erfaring vel endnu kan lære os. Thi lige fra Begyndelsen af har han aldeles udryddet alt Afguderi og for dets Skyld baade Hedninger og Jøder, ligesom han ogsaa den Dag idag omstyrter al falsk Gudstjeneste, saa de, som fremturer deri, tilslut maa gaa tilgrunde. Derfor, om man end den Dag idag finder stolte, mægtige og rige Kroppe, som trodser paa sin Mammon, lige glade, om Gud er vred eller blid, idet de vel trøster sig til at kunne udholde hans Vrede, saa vil de dog ikke kunne udføre det, men førend man venter det, gaa tilgrunde med alt, hvorpaa de har forladt sig, ligesom alle andre er gaaet under, som vel tykkedes sig endnu sikrere og mægtigere.

12. Og netop for saadanne haarde Halses Skyld, som, fordi han ser til og lader dem sidde i Ro, mener, at han ikke ved noget derom eller ikke tager sig noget deraf, maa han saaledes slaa til og straffe, at han ikke kan glemme det lige til deres Børnebørn, forat enhver kan fornemme og forstaa, at han ikke er at spøge med. Thi disse er det ogsaa han mener, naar han siger: „De, som hader mig", det er, som fremturer i sin Trods og Hoffærdighed; hvad man prædiker og siger dem, det vil de ikke høre; revser man dem, forat de kan gaa i sig selv og bedre sig, før Straffen bryder løs, saa bliver de vilde og gale, forat de redelig maa fortjene hans Vrede, som vi ogsaa nu daglig erfarer med Fyrster og Biskoper.

13. Men hvor skrækkelig ogsaa denne Trusel er, saa er der dog saa meget kraftigere Trøst i den Forjættelse, at de, som holder sig til Gud alene, skal være visse paa, at han vil gjøre Miskundhed mod dem, det er, bevise idel godt og Velgjerninger ikke alene mod dem, men ogsaa mod deres Børn lige til tusende og atter tusende Led. Saadant skulde jo bevæge og drive os til at sætte vort Hjerte til Gud med al Fortrøstning, saafremt vi begjærede alt godt for Tid og Evighed, eftersom hans høieste Majestæt gjør os saa store Tilbud, saa hjertelig lokker og skjænker os saa rige Forjættelser.

14. Derfor tage enhver sig dette ret alvorlig til Hjerte, at man ikke agter det, som om det var talt af et Menneske. Thi det gjælder for dig enten evig Velsignelse, Lykke og Salighed eller evig Vrede, Ulykke og Hjerteve. Hvad vil du mere have eller begjære, end at han saa venlig forjætter dig, at han vil være din med alt godt, beskjærme og hjælpe dig i al Nød? Men Feilen ligger desværre deri, at Verden ikke tror noget deraf, ei heller holder det for Guds Ord, fordi den ser, at de, der forlader sig paa Gud og ikke paa Mammon, lider Kummer og Nød, og at Djævelen staar dem imod og volder, at de hverken beholder Penge, Gunst eller Ære, ja neppe Livet, og paa den anden Side, at de, der tjener Mammon, i Verdens Øine har Magt, Gunst, Ære og Gods og alt, hvad dem behager. Derfor maa man indprente sig saadanne Ord, der netop er rettede mod saadant falskt Skin, og vide, at de ikke lyver eller bedrager, men er og bliver Sandhed.

15. Tænk dig nu selv om eller spørg dig for og svar mig saa: de, som har anvendt al sin Omhu og Flid paa at sammenskrabe Guld og Gods i Mængde, hvad har de saa tilsidst vundet? Saa vil du finde, at de har spildt sin Møie og sit Arbeide, eller om de end har sammenhobet store Skatte, saa er disse dog adspredte og henveirede, saa de selv aldrig har havt nogen Glæde af sit Gods, og dette sidenefter ikke er naaet til Arvingerne i tredje Led. Eksempler vil du finde nok af i alle Historier og høre af gamle erfarne Folk; se blot til og giv Agt derpaa! Saul var en stor Konge, udvalgt af Gud, og en from Mand; men da han var sat paa Tronen og vendte sit Hjerte fra Gud og satte al sin Lid til sin Krone og

Magt, da maatte han gaa tilgrunde med alt, hvad han havde, saa end ingen af hans Børn blev tilbage. David derimod var en fattig, foragtet Mand, jaget og plaget, saa han intetsteds var sikker paa sit Liv; alligevel maatte han staa sig for Saul og blive Konge. Thi dette Ord maatte staa ved Magt og blive Sandhed, fordi Gud ikke kan lyve eller bedrage. Lad kun ikke Djævelen eller Verden bedrage dig med sit Skin, som vel varer en Tidlang, men tilsidst er intet!

16. Derfor lad os vel lære det første Bud, forat vi kan se, at Gud ikke vil taale nogen Formaastelighed eller Tillid til nogen anden Ting og ikke kræver noget høiere af os end en hjertelig Forventning om alt godt, saa vi vandrer den rette, lige Vei og ikke bruger alle de gode Ting, som Gud giver, paa anden Maade, end som en Skomager bruger sin Naal, Syl og Traad til sit Arbeide og derefter lægger det bort, eller som en Gjæst bruger Herberget, Føden og Leiet, nemlig alene til vor timelige Nødtørft, enhver i sin Stand, efter Guds Orden, og kun ikke lader noget blive vor Herre eller Afgud. — Dette være nu nok talt om det første Bud, som vi har maattet udvikle noget udførlig, fordi det er det allermest magtpaaliggende; thi, som før er sagt, hvor Hjertet staar sig godt med Gud, og dette Bud bliver holdt, der følger alle de øvrige Bud efter af sig selv.

Det andet Bud.

Du skal ikke tage Guds Navn forfængelig.

1. Ligesom det første Bud har undervist vort Hjerte og lært os at tro paa Gud, saaledes fører dette Bud os udenfor Hjertet og retter Munden og Tungen mod Gud. Thi det første, som bryder frem og kommer tilsyne fra Hjertet, er Ordene. Ligesom jeg nu i det foregaaende har lært dig at svare paa, hvad det er at have en Gud, saaledes maa du nu ogsaa lære enfoldig at fatte og fremsætte Meningen af dette og alle andre Bud.

2. Naar man nu spørger: „Hvorledes forstaar du det andet Bud, eller hvad er det at tage Guds Navn forfængelig eller misbruge det?" — da svar i al Korthed saaledes: Det er at misbruge Guds Navn, naar man nævner Gud Herren til Bekræftelse af Løgn eller allehaande Ugudelighed, paa hvad Maade det saa end sker. Derfor siger dette Bud saa meget som saa, at man ikke falskelig skal anføre Guds Navn eller tage det i Munden, naar Hjertet ved eller ialfald burde vide, at det forholder sig anderledes, som det ofte hænder med dem, der sværger for Retten, idet den en Part lyver imod den anden. Thi Guds Navn kan man ikke værre misbruge, end til dermed at lyve eller bedrage. Dette være nu den første og nærmeste Mening af dette Bud.

3. Heraf kan nu enhver selv lettelig slutte, naar og paa hvor mange Maader Guds Navn bliver misbrugt, hvorvel det ikke er muligt at opregne alle Misbrug. Dog, for kortelig at give Besked herom, sker al Misbrug af Guds Navn for det første ved verdslige Handler og Sager, som angaar Penge, Gods, Ære, naar man sværger og gjør falsk Ed ved Guds Navn eller sætter sin Sjæl i Pant derpaa, det være nu offentlig for Retten, paa Torvet eller andensteds. I Besynderlighed er dette meget gjængs i Egteskabsanliggender, naar to Personer gaar hen og hemmelig giver hinanden Egteskabsløfte og siden forsværger det. Men allermest gaar Misbrugen i Svang i aandelige Sager, som angaar Samvittigheden, naar falske Prædikanter fremstaar og udgiver sit løgnagtige Tant for Guds Ord. Se, alt dette

er at smykke sig med Guds Navn, gjøre sig ren og retfærdig dermed, det være nu i vore verdslige Sager eller i de høie og fine Sager, som hører Troen og Læren til. Og blandt Løgnerne henhører ogsaa Spotterne, ikke alene de grove, alle og enhver bekjendte, som uden Sky forhaaner Guds Navn, hvilke hører hjemme ikke i vor, men i Bøddelens Skole, men ogsaa de, som offentlig spotter Sandheden og Guds Ord og gjør det til Djævelens. Herom behøver jeg nu ikke at sige mere.

4. Lad os nu her lære og ret lægge paa Hjerte, hvor stor Magt der ligger paa dette Bud, forat vi med al Flid kan vogte og vare os for allehaande Misbrug af det hellige Navn som for den høieste Synd, der udvortes kan ske. Thi at lyve og bedrage er i sig selv stor Synd, men den bliver meget svarere, naar man endnu vil besmykke den og for at bekræfte det anvender Guds Navn og gjør det til Skalkeskjul, saa der af en Løgn bliver en dobbelt, ja mangedobbelt Løgn.

5. Derfor har Gud ogsaa til dette Bud føiet et alvorligt Truselens Ord, der lyder saaledes: „Thi Herren vil ikke holde den uskyldig, der tager hans Navn forfængelig“ [2 Mos. 20, 7]. Det er, det skal ikke blive nogen skjænket eller gaa ustraffet hen. Thi lige saa lidt som han vil lade det uhevnet, at man vender Hjertet fra ham, lige saa lidt vil han taale, at man bruger hans Navn til at besmykke sine Løgne. Men nu er det desværre en almindelig Plage i Verden, at der er saa faa, der ikke bruger Guds Navn til Løgn og allehaande Ondskab, ligesaa faa, som der er af dem, der af Hjertet forlader sig paa Gud alene. Thi denne skjønne Dyd har vi af Naturen alle i os, at hvo der har gjort en slet Streg, gjerne vil skjule og besmykke sin Skam, forat ingen skal se eller vide den, og ingen er saa fræk, at han for nogen vil rose sig af begangen Ondskab; alle vil gjerne faa gjort det i Smug, inden man bliver det var. Tager man nu fat i en saadan, saa maa Gud holde her med sit Navn og gjøre Ondskaben from, Skjændselen til Ære. Det er Verdens almindelige Gang, indbrudt som en Syndflod over alle Lande. Derfor har vi ogsaa faaet til Løn, hvad vi søger og fortjener, Pestilens, Krig, Dyrtid, Ildebrand, Oversvømmelse, vanartede Hustruer, Børn og Tyende og allehaande stygge Ting. Hvorfra skulde ellers saa megen Jammer komme? Det er en stor Naade, at Jorden endnu bærer og nærer os. Derfor skulde man fremfor alle Ting alvorlig holde og vænne Ungdommen til at have dette og de øvrige Bud ret for Øie, og naar de overtræder dem, da straks være efter dem med Riset, altid foreholde og indprente dem Budet, forat de kan opdrages ei alene med Straf, men ogsaa til Ærbødighed og Frygt for Gud.

6. Saa forstaar du da nu, hvad det er at misbruge Guds Navn, nemlig for kortelig at gjentage det, enten at bruge det blot til Løgn og under det Navn udgive noget for, hvad det ikke er, eller at anvende det til at bande, sverge, gjøre Trolddom eller, i en Sum, udrette det, som ondt er, paa hvad Maade det nu kan ske. Derhos maa du ogsaa vide, hvorledes man bruger Guds Navn rettelig. Thi ved det Ord, som han siger: „Du skal ikke tage Guds Navn forfængelig“, giver han ligesaa vel ogsaa at forstaa, at man skal bruge dette rettelig. Thi just dertil er det os aabenbaret og givet, forat det skal bruges og nyttes. Derfor følger det nu af sig selv, da det her er forbudt at anvende det hellige Navn til Løgn eller Ugudelighed, at det paa den anden Side er befalet at bruge det til Sandhed og alt godt. Saaledes f. Eks., naar man sverger sandt, hvor det gjøres fornødent og forlanges. Saaledes ogsaa, naar man lærer ret. Ligesaa,

naar man paakalder Guds Navn i Nøden, lover og takker i Lykken o. s. v. Alt dette er sammenfattet i en Sum og paabudt i det Sprog Salme 50 [15]: „Kald paa mig paa Nødens Dag! Saa vil jeg udfri dig, og du skal prise mig." Thi alt dette er at anvende det til Sandhedens Fremme og bruge det til Salighed, og paa denne Maade bliver hans Navn helliget, som vi beder i Fadervor.

7. Saaledes har du da Summen af det hele Bud forklaret. Og naar man nu forstaar det saaledes, kan man let besvare det Spørgsmaal, som har plaget mange Lærere, hvorfor det i Evangeliet er forbudt at sverge, da dog Christus, St. Paulus og andre hellige ofte har svoret. Meningen er da i Korthed denne: Sverge skal man ikke til det onde, det er, paa Løgn, og hvor det ikke er nødvendigt eller nyttigt. Men til det gode og Næstens Forbedring skal man sverge; thi det er en ret og god Gjerning, hvorved Gud prises, Sandhed og Ret stadfæstes, Løgne gjendrives, Folk forliges, Lydighed vises, og Trætte bilægges. Thi Gud træder der selv imellem og skiller Ret og Uret, ondt og godt fra hinanden. Sverger den ene Part falsk, saa har han sin Dom, at han ikke skal undfly Straffen, og om det end varer en Tid, saa skal dog intet lykkes for ham, men alt, hvad han derved vinder, skal forsvinde under Hænderne paa ham og aldrig blive nydt af ham med Glæde. Saaledes har jeg erfaret ved mange, der har forsvoret sit Ægteskabsløfte, at de derefter ikke har havt nogen god Stund eller sund Dag, men paa den jammerligste Maade er blevne ødelagte baade paa Legeme og Sjæl og Gods dertil.

8. Derfor siger og formaner jeg atter, at man itide skal ved Advarsel og Afskrækkelse, Tugt og Straf vænne Børnene til at tage sig ivare for Løgn og især for at bruge Guds Navn dertil. Thi dersom man lader dem komme i Vane hermed, da kommer der intet godt deraf, som det da ogsaa nu ligger klart for Øinene, at Verden er værre, end den nogensinde har været. Der findes jo ikke længere nogen Orden, Lydighed, Tro eller Love, men idel frække, ustyrlige Folk, paa hvem ingen Lære eller Revselse hjælper, hvilket altsammen er Guds Vrede og Straf for saadan fræk Foragt for dette Bud.

9. Dernæst skal man paa den anden Side ogsaa drive og tilskynde dem til at ære Guds Navn og stedse have det i Munden ved alt, hvad der møder og tilstøder dem. Thi det er den rette Ære, man skal vise Guds Navn, at man venter sig al Trøst af ham og anraaber ham derom, saaledes at først Hjertet, som ovenfor er hørt, giver Gud hans Ære ved Troen, dernæst Munden ved Bekjendelsen. Saadant er ogsaa en salig, nyttig Vane og saare kraftigt mod Djævelen, der stedse er om os og lurer paa, hvorledes han kan bringe os i Synd og Skam, Jammer og Nød, men helt ugjerne hører Guds Navn og ikke længe kan blive der, hvor man af Hjertet nævner og paakalder det. Ja meget skrækkeligt og grueligt vilde møde os, om ikke Gud opholdt os ved sit Navns Paakaldelse. Jeg har selv forsøgt det og vel erfaret, at ofte en pludselig, stor Ulykke ved saadan Raaben straks har vendt sig og er gaaen over. Djævelen til Plage, siger jeg, skulde vi stedse føre det hellige Navn i Munden, forat han ikke skal kunne skade os, hvor gjerne han end vil.

10. Hertil tjener ogsaa, at man vænner sig til daglig at give sig Gud i Vold med Sjæl og Legeme, Hustru, Børn, Tyende og hvad man har, mod al Nød, som kan tilstøde; heraf er ogsaa Bønner før og efter Maaltidet og Morgen- og Aftenbønner komne og blevne i Brug. Saaledes ogsaa,

at man vænner Børnene til at tegne sig med Korsets Tegn, naar de ser eller hører noget forfærdeligt og skrækkeligt, og siger: „Bevar os, Herre Gud! Hjælp, kjære Herre Christ!" eller lignende. Ligeledes paa den anden Side, naar noget godt uformodentlig vederfares en, hvor lidet det end er, at man da siger: „Gud være lovet og takket! Det har Gud tilskikket mig!" eller deslige, ligesom man fordum vænnede Børnene til at faste til Ære for St. Nicolaus eller andre Helgener og bede til dem. Saadant vilde være Gud velbehageligere og kjærere end alt Klosterliv eller al Karthäuserhelligheds.[1])

11. Se, saaledes kunde man paa barnlig Vis og som i en Leg opdrage Børnene til at frygte og ære Gud, saa det første og andet Bud snart kunde komme i Gang og stadig Øvelse. Da kunde noget godt fæste Rod, vokse op og bære Frugt, saa der opvokste saadanne Folk, som det ganske Land kunde fryde og glæde sig ved. Det vilde ogsaa være den rette Maade at opdrage Børn paa, naar man med Lyst og med det gode kunde bøie deres Hjerter. Thi hvad man alene skal fremtvinge med Ris og Slag, deraf kommer der ingen god Art, og om man end bringer det vidt, saa bliver de dog ikke længere fromme, end Riset ligger dem paa Nakken. Men paa denne Maade slaar det Rod i Hjertet, saa de frygter mere for Gud end for Riset og Stokken. — Dette siger jeg saa enfoldig for Ungdommens Skyld, forat det dog engang maa trænge ind i dem; thi eftersom vi prædiker for Børn, maa vi ogsaa tale Barnesprog med dem. Saaledes har vi da afverget Misbrugen af Guds Navn og lært den rette Brug deraf, hvilken ikke alene skal bestaa i Ord, men i Liv og Gjerning, forat man kan vide, at saadant behager Gud hjertelig vel, og at han vil lønne det ligesaa rigelig, som han gruelig vil straffe hin Misbrug.

Det tredje Bud.

Du skal helligholde Hviledagen.

1. Hviledagen har faaet Navn af det hebraiske Ord „Sabbat", som egentlig betyder at hvile, det er at afholde sig fra Arbeide. Nu har Gud i det gamle Testamente udskilt den syvende Dag og bestemt den til Hvile og paabudt at holde den hellig fremfor alle andre Dage. Hvad denne udvortes Hvile angaar, er Budet blot givet Jøderne, at de skulde afholde sig og hvile fra grovt Arbeide, forat baade Mennesker og Fæ atter kunde vederkvæge sig og ikke skulde udmattes af stadigt Arbeide. Senerehen spændte de det vel og altfor trangt og misbrugte det grovelig, saa de ogsaa for dets Skyld lastede Christus og ikke kunde taale af ham saadanne Gjerninger, som de dog selv gjorde paa Hviledagen, som man kan læse i Evangeliet, ret som om dette Bud skulde være opfyldt dermed, at man slet ikke gjorde nogen ydre Gjerning. Dette var dog ikke Meningen dermed, men denne var, at man skulde helligholde Helgen eller Hviledagen, som vi siden skal høre.

2. Derfor angaar nu dette Bud efter sin grovere Forstand ikke os kristne, saasom det er en ganske udvortes Ting, ligesom andre Bestemmelser i det gamle Testamente, der er bundne til særegne Forhold, Personer, Tider og Steder, men som nu ved Christus er overladte til vor Frihed. Men for at udfinde for de enfoldige den kristelige Mening af det, som Gud i dette Bud kræver af os, saa læg Merke til, at vi holder Hvile-

[1]) Karthäusernes Munkeorden, stiftet Aar 1084, udmerkede sig ved sin store Strenghed i Livet.

dage, ikke for de forstandige og høitoplyste kristnes Skyld; thi disse trænger ingenlunde dertil, men for det første ogsaa for en legemlig Aarsags og Nødtørfts Skyld, som Naturen lærer og fordrer, nemlig for den simple Mand, Tjenere og Tjenestepiger, som hele Ugen igjennem stjøtter sit Arbeide og sin Gjerning, at ogsaa de en Dag kan holde sig i Ro for at hvile og vederkvæge sig. Dernæst — og det allermest — i den Hensigt, at man paa saadan Hviledag, fordi man ellers ikke kan komme dertil, kan faa Tid og Leilighed til at deltage i Gudstjenesten, saa man kommer sammen for at høre og omgaaes med Guds Ord og derefter love Gud, synge og bede.

3. Men saadant, siger jeg, er ikke saaledes, som hos Jøderne, bundet til visse Tider, saa det netop maa ske paa denne eller hin Dag; thi ingen Dag er i sig selv bedre end den anden, men det skulde vel ske daglig. Men da den store Mængde ikke hver Dag kan være tilstede, maa man udskille i det mindste en Dag i Ugen dertil. Da nu fra gammel Tid af Søndagen dertil er bestemt, skal man ogsaa lade det blive derved, forat det kan gaa i endrægtig Orden, og ingen ved en unødig Forandring skal afstedkomme Uorden. Saaledes er det den enfoldige Mening af dette Bud, at man, da man alligevel holder Hviledage, skal anvende saadan Hvile til at lære Guds Ord, saaledes at denne Dags egentlige Embede er Prædikeembedet, for Ungdommens og Fattigfolks Skyld; dog at ikke Hvilen drives saa vidt, at derfor andet foresaldende Arbeide, som man ikke kan undgaa, skulde være forbudt.

4. Derfor, naar man spørger, hvad de Ord betyder: „Du skal helligholde Hviledagen", saa svar: at helligholde Hviledagen betyder saa meget som at holde den hellig. Hvad er det da at holde hellig? Intet andet end at føre hellige Ord og Gjerninger og et helligt Liv. Thi Dagen trænger for sig ikke til at helliges; thi den er i sig selv skabt hellig; men Gud vil have, at den skal være hellig for dig. Altsaa bliver den ved dig hellig eller vanhellig, eftersom du paa den foretager dig hellige eller vanhellige Ting.

5. Hvorledes gaar det nu til med saadan Helligholdelse? Ikke saaledes, at man sidder bag Ovnen og ikke foretager sig noget grovt Arbeide, heller ikke saaledes, at man sætter en Krans paa Hovedet og ifører sig sine bedste Klæder, men, som sagt, saaledes, at man omgaaes med Guds Ord og øver sig deri. Og egentlig skal vi kristne altid holde saadan Helg, altid foretage os lutter hellige Ting, det er, daglig omgaaes med Guds Ord og bære det i Hjertet og paa Læberne. Men da vi, som sagt, ikke altid er fri for Arbeide, maa vi hver Uge bruge nogle Timer for Ungdommen eller i det mindste en Dag for hele Mængden til alene at bekymre os derom og sysle just med de ti Bud, Troen og Fadervor og saaledes rette vort hele Liv og Væsen efter Guds Ord. Naarsomhelst man nu øver og beflitter sig paa dette, da holdes ogsaa en ret Hviledag; men hvis ikke, da skal det ikke hede nogen kristen Hviledag. Thi hvile og gaa ledige kan ogsaa ukristne meget vel, ligesom da ogsaa den hele Sværm af vore[1]) geistlige daglig staar i Kirkerne med Sang og Klang, men dog ikke hellig-

[1]) D. e. den romerske Kirkes.

holder nogen Hviledag dermed, efterſom de hverken prædiker eller øver Guds Ord, men lærer og lever ſtik imod det.

6. Thi Guds Ord er Helligdommen over alle Helligdomme, ja den eneſte Helligdom, ſom kriſtne kjender og har. Thi om vi endog havde alle Helgeners Ben eller hellige og indviede Klæder i en Hob, ſaa var vi dog ikke hjulpne det mindſte dermed; thi det er altſammen døde Ting, ſom ikke kan helliggjøre nogen. Men Guds Ord er den Skat, der helliggjør alle Ting, hvorved ogſaa alle hine Helgener ſelv er blevne hellige. Naarſomhelſt man nu omgaaes med Guds Ord, prædiker, hører, læſer eller overveier det, ſaa helliges derved Perſon, Dag og Gjerninger, ikke for den udvortes Gjernings Skyld, men for Ordets Skyld, ſom gjør os alle til hellige. Derfor ſiger jeg altid, at hele vort Liv og al vor Gjerning maa gaa for ſig i Guds Ord, om den ſkal kaldes Gud velbehagelig eller hellig. Naar dette ſker, da kommer dette Bud ret til ſin Kraft og Opfyldelſe. Derimod, hvad for Ting og Gjerning der gaar for ſig uden Guds Ord, den er for Gud vanhellig, den ſe ſaa god og glimrende ud, ſom den vil, ja ſelv om man pyntede den op med idel Helgenſager, ſaaledes ſom Tilfældet er med de ſelvgjorte Munkeordener, ſom ikke kjender Guds Ord og ſtræber efter Helligheb ved ſine egne Gjerninger.

7. Læg derfor Merke til, at dette Buds Kraft og Magt ikke beſtaar i at hvile, men i at helligholde, ſaa denne Dag faar en ſærlig hellig Øvelſe. Thi andre Arbeider og Syſler kaldes ikke egentlig hellige Øvelſer, medmindre Menneſket allerede tilforn er helligt. Men her maa en ſaadan Gjerning ſke, hvorved et Menneſke ſelv kan blive helligt, hvilket, ſom ſagt, alene ſker ved Guds Ord. Hertil har man ogſaa beſtemt og forordnet Sted, Tid, Perſoner og hele den udvortes Gudstjeneſte, forat ſaadant ogſaa kan blive offentlig øvet.

8. Da der nu ligger ſaa megen Vegt paa Guds Ord, at uden ſamme ingen Hviledag bliver helligholdt, ſaa ſkal vi vide, at Gud vil have dette Bud ſtrengelig overholdt og ſtraffer alle dem, ſom foragter hans Ord, ikke vil høre eller lære det, iſær paa den Tid, ſom dertil er beſtemt. Derfor ſynder ikke alene de mod dette Bud, ſom grovelig misbruger og vanhelliger Hviledagen, ſom f. Eks. de, der for ſin Gjerrigheds eller Letfærdigheds Skyld forſømmer at høre Guds Ord eller ligger i Vertshuſene, er gale og fulde ſom Svin, men ogſaa den øvrige Hob, der hører Guds Ord ſom andet Tant og kun af Vane gaar til og fra Prædikenen, og naar Aaret er omme, kan de iaar ligeſaa meget ſom iſjor. Thi hidtil har man ment, at man havde helligholdt Hviledagen ret, naar man om Søndagen havde hørt en Meſſe eller Evangeliet læſe, men efter Guds Ord har ingen ſpurgt, ligeſom heller ingen har lært det. Nu, da vi har Guds Ord, afſkaffer vi dog ikke denne Misbrug, lader Preſten fortvæk prædike for os og formane os, men hører det uden Alvor og Opmerkſomhed. Derfor vid, at det ikke alene er om Hørelſen at gjøre, men det ſkal ogſaa læres og gjemmes, og tænk ikke, at du kan gjøre dermed, ſom du vil, eller at der ikke ligger ſtor Magt derpaa, men at det er Guds Bud, og at han vil kræve dig til Regnſkab for, hvorledes du har hørt, lært og æret hans Ord!

9. Iligemaade ſkal ogſaa de kræsne Aander revſes, ſom, naar de har hørt en Prædiken eller to, er mætte og kjede deraf, ſaaſom de ſelv kan det ſaa vel og ikke længere behøver nogen Læremeſter. Thi dette er netop den Synd, ſom man hidtil har regnet blandt Dødsſynderne og paa Græſk kaldt "Akedia", det er Dorſkhed og Mæthed, en arg, fordærvelig

Plage, hvormed Djævelen forhekser og bedrager manges Hjerter, forat han kan overrumple os og atter hemmelig frarøve os Guds Ord. Thi lad det være dig sagt: om du end kunde det paa det allerbedste og var en Mester i alle Ting, saa er du dog daglig under Djævelens Magt, der hverken hviler Dag eller Nat, forat han kan lure sig ind paa dig og i dit Hjerte opvække Vantro og onde Tanker mod de foregaaende og alle andre Bud. Derfor maa du altid have Guds Ord i Hjerte, Mund og for Øre. Men hvor Hjertet staar ledigt og Ordet ikke lyder, der bryder han ind og har gjort Ulykken, før man bliver det var. Paa den anden Side har det den Kraft, hvor man med Alvor betragter, hører og behandler det, at det aldrig bliver uden Frugt, men altid opvækker ny Forstand, Lyst og Andagt, renser Hjerte og Tanker; thi det er ikke kraftløse og døde, men virksomme, levende Ord. Og om end ingen anden Nytte og Nødvendighed drev os, saa skulde dog det tilskynde enhver til at bruge Guds Ord, at derved Djævelen bliver bortskræmt og forjaget, derhos ogsaa dette Bud opfyldt, og at det er Gud velbehageligere end alle andre hykkelske Gjerninger, om de end ser nok saa glimrende ud.

Det fjerde Bud.

1. Hidtil har vi lært de tre første Bud, som handler om vort Forhold til Gud. For det første, at vi skal forlade os paa ham af ganske Hjerte, frygte og elske ham hele vort Liv. For det andet, at vi ikke skal misbruge hans hellige Navn til Løgn eller noget andet ondt, men bruge det til Guds Pris, Næstens og vor egen Nytte og Salighed. For det tredje, at vi paa Hellig- og Hviledage skal med Flid omgaaes med Guds Ord, forat al vor Gjerning og alt vort Liv kan rette sig derefter. Nu følger de øvrige syv, der gjælder vort Forhold til vor Næste, blandt hvilke det første og høieste er:

Du skal hædre din Fader og Moder.

2. Denne Fader- og Moder-Stand har Gud særlig givet Prisen fremfor alle Stænder, som er under ham, saa han ikke simpelthen byder os at elske vore Forældre, men at hædre dem. Thi mod Brødre, Søstre og Næsten i Almindelighed befaler han intet høiere end at elske dem, saaledes at han udskiller og udmerker Fader og Moder fremfor alle andre Personer paa Jorden og stiller dem ved Siden af sig selv. Thi at hædre er en meget høiere Ting end at elske, saasom det ikke alene indbefatter Kjærligheden, men ogsaa en Tugtighed, Ydmyghed og Ærefrygt, som mod en skjult Majestæt; heller ikke kræver det alene, at man skal tiltale dem venlig og med Ærbødighed, men allermest, at man baade af Hjertet og i det ydre Liv stiller og viser sig saaledes mod dem, at man holder dem i høi Ære og næst efter Gud anser dem for de øverste. Thi hvem man af Hjertet skal ære, ham maa man sandelig agte for høi og stor. Derfor skal man indprente Ungdommen at anse sine Forældre i Guds Sted og tænke saaledes, at de, om de end er ringe, fattige, skrøbelige og underlige, dog er Fader og Moder, givne af Gud. For sin Vandels eller sin Feils Skyld er de ikke berøvede denne Ære. Derfor skal man ikke anse Personerne, hvorledes de er, men Guds Vilje, som skaber og ordner det

saaledes. Ellers er vi vistnok for Guds Øine alle lige, men imellem os maa saadan Ulighed og ordentlig Forskjel nødvendig finde Sted, hvorfor ogsaa Gud har befalet at overholde den, saa du skal være mig som din Fader lydig, og jeg har Magten.

3. Saa lær nu for det første, hvad det er for en Ære, som dette Bud fordrer skal vises mod Forældrene, nemlig at man fremfor alle Ting holder dem i Agt og Ære som den højeste Skat paa Jorden. Dernæst, at man ogsaa i Ord opfører sig tugtig mod dem, ikke tiltaler dem usømmelig, heller ikke trætter eller kives med dem, men lader dem have Ret og tier, om de end gaar forvidt. For det tredje, at man ogsaa i Gjerning, det er med Legeme og Gods, viser dem saadan Ære, at man tjener, hjælper og forsørger dem, naar de er gamle, syge, svagelige eller fattige, og det ikke alene gjerne, men med Ydmyghed og Ærbødighed, som gjort for Gud. Thi hvo der ved, hvorledes han skal anse dem i sit Hjerte, vil ikke lade dem lide Nød eller Hunger, men sætte dem over og ved Siden af sig selv og dele med dem, hvad han har eller formaar.

4. For det andet se og merk, hvor stor, god og hellig en Gjerning her forelægges Børnene, hvilken man desværre ganske foragter og slaar hen i Vind og Veir, saa ingen mindes, at Gud har befalet det, og at det er en hellig, guddommelig Tale og Lære. Thi hvis man havde holdt det derfor, saa havde enhver deraf kunnet slutte, at det ogsaa maatte være hellige Mennesker, som levede efter disse Ord. Da havde man ikke behøvet at indrette noget Klosterliv eller Munkeordener, men ethvert Barn var blevet ved dette Bud og kunde have vendt sig til Gud med sin Samvittighed og sagt: „Skal jeg gjøre gode og hellige Gjerninger, saa ved jeg intet bedre, end at vise mine Forældre al Ære og Lydighed, efterdi Gud selv har befalet det. Thi hvad Gud byder, maa være saare meget ædlere end alt, hvad vi selv kan optænke, og da ingen højere eller bedre Lærer er at finde end Gud, saa vil der visselig heller ingen bedre Lære være end den, han giver. Nu lærer han altid rigelig, hvad man skal gjøre, naar man vil øve retskafne gode Gjerninger, og derved, at han befaler det, vidner han om, at de behager ham vel. Er det da Gud, der byder saadant og intet bedre ved at foreskrive, saa vil jeg aldrig kunne gjøre det bedre.“ Se, paa denne Maade vilde man have givet et fromt Barn en ret Undervisning og en salig Opdragelse og beholdt det hjemme i Lydighed og Underdanighed mod Forældrene, saa man havde havt godt og Glæde deraf. Men saaledes har man ikke ment at maatte holde Guds Bud i Ære, men har ladet det ligge eller er faren hen over det, saa et Barn ikke kunde betænke det, og har imidlertid gabet efter, hvad vi har opfundet, uden engang at spørge Gud derom.

5. Derfor lad os engang for Guds Skyld lære, at Ungdommen maa se bort fra alle andre Ting og først og fremst agte paa dette Bud, naar de vil tjene Gud med rette, gode Gjerninger, saa de gjør, hvad der er kjært for Fader og Moder eller dem, de i deres Sted er underlagte. Thi det Barn, som ved og gjør dette, har for det første den store Trøst i Hjertet, at det gladelig kan sige og rose sig trods og imod alle, som omgaaes med egne, selvvalgte Gjerninger: „Se, denne Gjerning behager min Gud i Himmelen vel, det ved jeg forvist.“ Lad hine alle tilhobe træde frem og prale med sine mange, store, sure, svære Gjerninger, — lad se, om de kan fremføre nogensomhelst Gjerning, der er større og ædlere end Lydighed mod Fader og Moder, hvilken Gud har anordnet og befalet næst efter

Lydigheden mod hans egen Majestæt, saa at hvor Guds Ord og Vilje har sit Gjænge, der skal intet gjælde mere end Forældrenes Vilje og Ord, dog saaledes, at ogsaa den bliver under Lydigheden mod Gud og ikke strider mod de foregaaende Bud.

6. Derfor skal du af Hjertet være glad og takke Gud, at han har udvalgt dig og gjort dig værdig til at gjøre ham saa kostelig og behagelig en Gjerning. Og hold den kun for stor og dyrebar, selv om den ansees for den allermindste og foragteligste, ikke for vor Værdigheds Skyld, men fordi den indbefattes og indesluttes i det Klenodie og den Helligdom: Guds Ord og Befaling. O, hvor mange Penge skulde ikke alle Karthäusere,[1]) Munke og Nonner give til, forat de med alt sit aandelige Væsen kunde bringe frem for Gud en eneste Gjerning, gjort efter hans Bud, og med glad Hjerte sige for hans Øine: „Nu ved jeg, at denne Gjerning er dig velbehagelig.“ Hvad skal der blive af dem, de stakkars elendige Folk, naar de for Gud og al Verden skal staa skamrøde med Spot og Spe for et ungt Barn, som har levet efter dette Bud, og maa bekjende, at de med alt sit Liv aldrig har været værdige til at løse dets Skorem! Det er ogsaa vel fortjent for den djævelske Forvendtheds Skyld, hvori de træder Guds Bud under Fødder, at de forgjæves maa plage sig med selvoptænkte Gjerninger og dertil have Skam og Skade til Løn.

7. Skulde nu ikke et Hjerte springe og smelte af Glæde over, at det, naar det gik til sit Arbeide og gjorde, hvad der var befalet, kunde sige: „Se, det er bedre end alle Karthäuseres Hellighed, om de endog faster sig tildøde og beder paa sine Knæ uden Afladelse.“ Thi her har du et sikkert Gudsord og et guddommeligt Vidnesbyrd om, at han har paabudt dette; men om hint har han ikke befalet et Ord. Men det er Verdens Ulykke og jammerlige Blindhed, at ingen tror saadant; saaledes har Djævelen forhekset os med falsk Hellighed og egne Gjerningers Skin.

8. Derfor vilde jeg gjerne, siger jeg atter, at man lukkede Øine og Øren op og tog sig saadant til Hjerte, forat vi ikke atter engang skal blive førte bort fra Guds rene Ord til Djævelens Løgn og Taut. Da vilde det ogsaa staa vel til, saa Forældrene havde mere Glæde, Kjærlighed, Venlighed og Endrægtighed i sine Huse; da kunde Børnene ret vinde sine Forældres Hjerter. Paa den anden Side, naar de er uskikkelige og ikke gjør, hvad de skal, førend man lægger dem Stokken paa Ryggen, saa fortørner de baade Gud og sine Forældre, saa de berøver sig selv saadan Samvittighedens Skat og Glæde og samler sig idel Ulykke. Derfor gaar det ogsaa nu saaledes i Verden, som enhver klager over, at baade ung og gammel er vilde og ustyrlige, ikke har nogen Frygt eller Ære, ikke gjør noget, uden at de drives med Slag, og bag hinandens Ryg gjør og lader, hvad de kan, hvorfor ogsaa Gud straffer dem, saa de kommer i alle Slags Nød og Jammer. Saaledes kan ogsaa Forældrene selv i Almindelighed intet; den ene Daare lærer den anden; ligesom de har levet, lever Børnene efter dem.

9. Dette, siger jeg, skal nu være det første og største, som skal drive os til dette Bud, hvorfor vi, om vi ingen Fader eller Moder havde, skulde ønske, at Gud vilde stille frem for os Træ og Sten, som vi kunde kalde Fader og Moder. Hvor meget mere skal vi, naar han har givet os levende

[1]) Se S. 304, Anm. 1.

Forældre, glæde os over, at vi kan vise dem Ære og Lydighed, da vi ved, at det saa vel behager den høie Majestæt og alle Engle og ærgrer alle Djævle, derhos er den høieste Gjerning, man kan gjøre, næst efter den høie Gudstjeneste, som indbefattes i de foregaaende Bud, saaledes, at det at give Almisse eller al anden Gjerning mod Næsten endnu ikke er lig med dette. Thi Gud har sat denne Stand øverst, ja i sit Sted paa Jorden. Saadan Guds Vilje og Velbehag skulde være os Aarsag og Tilskyndelse nok til med Villighed og Lyst at gjøre, hvad vi kan.

10. Dernæst er vi jo ogsaa for Verden skyldige til at være taknemmelige for de Velgjerninger og alt godt, som vi har fra vore Forældre. Men her regjerer atter Djævelen i Verden, saa Børnene glemmer sine Forældre, ligesom vi alle glemmer Gud, og ingen tænker paa, hvorledes Gud nærer, bevarer og beskjærmer os og giver os saa meget godt til Legeme og Sjæl; især naar engang en slem Time kommer, da vredes og knurrer vi i Utaalmodighed, og alt er væk, som vi i vor Livstid har modtaget af godt. Netop ligesaa gjør vi ogsaa mod vore Forældre, og der er intet Barn, der erkjender og betænker saadant, medmindre det er det givet af den Helligaand. Saadan Verdens Vanart kjender Gud vel; derfor minder og driver han den ved Bud, forat enhver skal betænke, hvad hans Forældre har gjort for ham; da finder han, at han har Legeme og Liv af dem, dertilmed ogsaa er bleven ernæret og opdragen af dem, da han ellers hundrede Gange vilde være omkommen i sit eget Skarn. Derfor er det ret og vel sagt af gamle vise Folk: "Deo, parentibus et magistris non potest satis gratiæ rependi," det er: Gud, sine Forældre og Lærere kan man aldrig nokſom takke eller gjengjælde. Hvo der betragter og betænker det, han vil vel uden at drives dertil vise sine Forældre al Ære og bære dem paa Hænderne som dem, ved hvem Gud har gjort ham alt godt.

11. Foruden alt dette skal ogsaa det være en stor Aarsag til des mere at tilskynde os dertil, at Gud til dette Bud føier en legemlig Forjættelse og siger: „Forat dine Dage maa blive mange i det Land, som Herren din Gud giver dig" [2 Mos. 20, 12]. Se her selv, hvor alvorlig Gud mener det med dette Bud, da han ikke alene udtrykkelig siger, at det er ham velbehageligt, at han har sin Lyst og Glæde deri, men det skal ogsaa bringe Lykke og blive til vort bedste, saa vi skal have et roligt, lykkeligt Liv med alt godt. Hvorfor ogsaa St. Paulus Efes. 6 [2] høit priser og lover saadant, idet han siger: „Det er det første Bud med Forjættelse, at det maa gaa dig vel, og du maa leve længe paa Jorden." Thi hvorvel de øvrige Bud ogsaa har sin Forjættelse indesluttet i sig, saa er det dog ikke ved noget saa tydelig og udtrykkelig tilføiet.

12. Der har du nu Frugten og Lønnen, at hvo det holder, skal have gode Dage, Lykke og Velfærd; paa den anden Side ogsaa Straffen, at hvo der er ulydig, des før skal omkomme og ikke glæde sig ved Livet. Thi at have et langt Liv kalder Skriften ikke alene at blive høit bedaget, men at have alt, hvad der hører til et langt Liv, nemlig Sundhed, Hustru og Børn, Næring, Fred, god Regjering o. s. v., uden hvilke Ting dette Liv ikke kan nydes med Glæde, ei heller opnaa nogen Længde. Vil du nu ikke adlyde Fader og Moder og lade dig tugte, saa adlyd Bøddelen! Adlyder du ikke ham, saa adlyd Døden, der nok skal faa Bugt med dig! Thi det er, kort at sige, Guds Vilje, at han enten, hvis du adlyder ham, viser ham Kjærlighed og tjener ham, overflødig vil gjengjælde dig det med alt

godt eller, hvis du fortørner ham, skikke over dig baade Død og Bøddel. Hvorfra kommer der saa mange Skjelmer, som man daglig maa hænge, halshugge og radbrække, uden af Ulydigheden? Efterdi de ikke lader sig tugte med det gode, bringer de det ved Guds Straf saa vidt, at man har Ulykke og Hjertekval af dem. Thi helt sjelden sker det, at saadanne ryggesløse Mennesker dør en ærlig eller naturlig Død. Men de fromme og lydige har den Velsignelse, at de lever længe i god Ro og ser sine Børnebørn, som før er sagt, i tredje og fjerde Led. Ligesom man ogsaa erfarer, at hvor der er brave gamle Slegter, som staar sig godt og har mange Børn, der kommer det ganske vist deraf, at nogle er blevne vel opdragne og har havt sine Forældre for Øie. Paa den anden Side staar det skrevet om de ugudelige, Salme 109 [13]: „Lad hans Fremtid vorde afskaaren, deres Navn vorde udslettet i den anden Slegt.“ Derfor lad det være dig sagt, hvor stor en Ting Lydigheden er for Gud, da han sætter den saa høit, lader sig den saa vel behage og rigelig belønner den, derhos saa strengt overholder at straffe dem, som handler derimod.

13. Alt dette taler jeg, forat man ret skal indprente Ungdommen det. Thi ingen tror, hvor nødvendigt dette Bud er, som dog hidindtil under Pavedømmet ikke er blevet paaagtet eller lært. Det er simple og lette Ord, mener enhver; han kunde det vel før. Derfor farer man hen over det og gaber efter andre Ting, men ser og tror ikke, at man saa høilig fortørner Gud, naar man ikke bryder sig derom, eller at man gjør saa kostelige, velbehagelige Gjerninger, naar man bliver derved.

14. Til dette Bud hører det ogsaa fremdeles at tale om allehaande Lydighed mod overordnede Personer, som har at byde og raade. Thi af Forældrenes Magt er det, at al anden udspringer og udbreder sig. Thi dersom en Fader ikke formaar at opdrage sit Barn alene, saa tager han en Skolemester dertil, som kan lære det; er han for svag, saa tager han sine Venner eller Naboer til Hjælp; dør han, saa befaler og overgiver han Regimentet og Magten til andre, som man dertil forordner. Ligeledes maa han ogsaa have Tyende, Tjenere og Piger under sig til Husets Bestyrelse. Saaledes er alle, som man kalder Herrer, i Forældrenes Sted, og maa af dem modtage Kraft og Magt til at regjere. Derfor heder de ogsaa alle efter Skriften „Fædre“ som de, der i sit Regimente øver Fader-Embedet og skal have et faderligt Hjerte mod sine. Ligesom ogsaa fra gamle Dage af Romerne og andre Sprog har kaldt Herrerne og Konerne i Huset "patres et matres-familias, ' det er, Husfædre og Husmødre. Saaledes har de ogsaa kaldt sine Landsfyrster og Overherrer "patres patriæ," det er, det hele Lands Fædre, os, som vil være kristne, til stor Skam, at ikke ogsaa vi kalder dem saaledes eller ialfald agter og ærer dem derfor.

15. Hvad nu et Barn er Fader eller Moder skyldigt, det samme er ogsaa alle de skyldige, der hører med under Husets Regimente. Derfor skal Tjenere og Piger se til, at de ikke alene er sine Herrer og Madmødre lydige, men ogsaa holde dem i Ære som sine egne Fædre og Mødre og gjøre alt, hvad de ved, at man vil have af dem, ikke af Tvang og Uvilje, men med Lyst og Glæde, just for den førnævnte Aarsags Skyld, at det er Guds Bud og fremfor alle andre Gjerninger ham velbehageligt. Derfor skulde de endog give Penge til og glæde sig over, at de kunde faa Herrer og Madmødre for at kunne have en saadan glad Samvittighed og vide, hvorledes de skal gjøre rette gyldne Gjerninger, hvilket hidindtil har været

glemt og foragtet, medens enhver istedenfor i Djævelens Navn er løben i Kloster, til Valfarter og Aflad, med Skade og ond Samvittighed.

16. Naar man nu kunde faa saadant ret ind i det stakkars Folk, saa vilde en Tjenestepige hoppe og springe af Glæde, love og takke Gud og ved omhyggeligt Arbeide, hvorfor hun desforuden faar Kost og Løn, erhverve sig en Skat, som alle de, der holdes for de helligste, ikke har. Er ikke det en herlig Ros, naar du gjør din daglige Gjerning i Huset, da at kunne vide og sige, at det er bedre end alle Munkes Hellighed og strenge Liv? Og har du dertil den Forjættelse, at det skal blive dig til al Lykke og Velsignelse, hvorledes vil du da være saligere eller leve helligere, hvad Gjerningerne angaar? Thi for Gud gjør egentlig kun Troen hellig, og den tjener ham alene, men Gjerningerne Menneskene. Da har du alt godt, Vern og Varetegt hos Herren, en glad Samvittighed og en naadig Gud dertil, som hundredefold vil gjengjælde dig det, og du er en hel Herremand, naar du kun er from og lydig. Men hvis ikke, da har du for det første idel Vrede og Unaade af Gud, ingen Fred i Hjertet og dernæst al Plage og Ulykke. Hvem nu saadant ikke vil bevæge og gjøre from, ham befaler vi til Bøddelen og Døden. Derfor skal enhver, som vil lade sig sige, betænke, at Gud ikke er at spøge med, og vide, at Gud taler med dig og kræver Lydighed. Adlyder du ham, saa er du hans kjære Barn; men foragter du det, saa hav ogsaa Skam, Jammer og Hjertekval til Løn!

17. Ligemaade er der nu ogsaa at tale om Lydighed mod den verdslige Øvrighed, der, som sagt, hel og holden henhører til Faderstanden og strækker sig saare vidt. Thi her er ikke en Fader for nogle faa, men en Fader for saa mange Mennesker, som han har Borgere eller Undersaatter; thi ved ham, ligesom ved vore Forældre, giver og bevarer Gud os Næring, Hus og Gaard, Beskyttelse og Sikkerhed. Derfor, da de fører saadant Navn og Titel som sin høieste Pris med al Ære, er vi ogsaa skyldige at ære og høiagte dem som den dyrebareste Skat og det kosteligste Klenodie paa Jorden. Hvo der nu her er lydig, villig og tjenstagtig og gjerne gjør alt, hvad der fører til at ære dem, han vide, at han gjør Gud til Behag og faar Glæde og Lykke til Løn. Vil han ikke gjøre det med Kjærlighed, men foragte dem og være gjenstridig eller oprørsk, saa vide han paa den anden Side, at han ikke har nogen Naade eller Velsignelse, og naar han dermed mener at fortjene en Krone, saa vil han paa et andet Sted tabe ti Gange saa meget eller falde i Bøddelens Klør, omkomme ved Krig, Pestilens og Dyrtid eller ikke opleve nogen Glæde af sine Børn, lide Skade, Uret og Vold af Tyende, Naboer eller fremmede og Tyranner, forat vi kan faa til Løn og høste, hvad vi søger og fortjener.

18. Dersom vi kun engang ret vilde lade os det sige, at saadanne Gjerninger er Gud saa velbehagelige og har saa rigelig Løn, da vilde vi sidde i idel overvættes Lykke og have, hvad vort Hjerte begjærer. Men siden man nu saa rent foragter Guds Ord og Bud, som om et eller andet usselt Menneske havde talt det, saa lad nu ogsaa se, om du er den Mand, der kan hamle op med ham? Hvor vanskeligt vil det vel falde ham at betale dig igjen? Derfor vilde du leve bedre med Guds Naade, Fred og Lykke, end med Unaade og Ulykke. Hvorfor mener du vel, at Verden nu er saa fuld af Troløshed, Skjændsel, Jammer og Mord, uden fordi enhver vil være sin egen Herre og Konge, ikke bryde sig om nogen og gjøre alt, hvad ham lyster? Derfor straffer Gud den ene Skjelm med den anden; hvis du bedrager eller [illegible] din Herre, saa kommer der en anden, der

atter farer ligesaa med dig, ja du maa da i dit Hus udstaa ti Gange saa meget af Kone, Barn og Tyende. Vi føler vel vor Ulykke, knurrer og klager over Troløshed, Vold og Uret, men vil ikke se, at vi selv er Skjelme, som redelig har fortjent Straffen og ikke bliver bedre derved. Vi vil ikke have Naade og Lykke; derfor er det billigt, at vi uden al Barmhjertighed har idel Ulykke. Der maa dog nok endnu findes fromme Folk paa Jorden, siden Gud endnu lader os beholde saa meget godt. Gik det os efter vor Fortjeneste, saa skulde vi ikke beholde en Skilling i Huset, ikke et Græsstraa paa Marken. Alt dette har jeg maattet indprente med saa mange Ord, om dog engang nogen maatte tage det til Hjerte, forat vi kunde blive kvit den Blindhed og Jammer, hvori vi er saa dybt nedsunkne, ret erkjende Guds Ord og Vilje og med Alvor annamme det. Thi deraf vilde vi lære, hvorledes vi kunde have fuldt op af Glæde, Lykke og Salighed baade i Tid og Evighed.

19. Saaledes har vi da to Slags Fædre fremstillede for os i dette Bud, de kjødelige Fædre og dem, som er vore Fædre ved sit Embede eller ved den Omsorg, de drager for Hus og Land. Desuden er der endnu aandelige Fædre, ikke saadanne, som under Pavedømmet, der vel har ladet sig kalde saaledes, men ikke ført noget faderligt Embede; thi de alene er aandelige Fædre, som leder og forestaar os ved Guds Ord, ligesom St. Paulus roser sig af at være en Fader, 1 Kor. 4 [15], hvor han siger: „I Christus Jesus har jeg avlet eder ved Evangeliet.“ Da de nu er Fædre, saa tilkommer dem ogsaa Ære derfor, og det vel fremfor alle andre. Men her findes den allermindst; thi Verden maa ære dem paa den Maade, at man jager dem ud af Landet og ikke under dem et Stykke Brød, og i en Sum, de maa, som St. Paulus siger, være Udskud i Verden og hver Mands Skoviſk. Dog er det nødvendigt, at ogsaa dette indprentes den store Hob, at de, som vil kaldes kristne, for Gud er skyldige at holde dem, som pleier deres Sjæle, dobbelt Ære værd, saa man gjør vel mod dem og forsørger dem; da vil Gud ogsaa give dig nok og ikke lade dig lide nogen Mangel. Men her kvier og krymper enhver sig; alle er rædde for, at Bugen skal vansmegte, og kan nu ikke ernære en retskaffen Præst, medens vi før har fyldt ti mæskede Buge. Derved fortjener vi ogsaa, at Gud skal tage sit Ord og sin Velsignelse fra os og atter lade Løgnprædikanter opstaa, som fører os til Djævelen og dertilmed udsuger vor Sved og vort Blod.

20. Men de, som holder sig Guds Vilje og Bud for Øie, har den Forjættelse, at det rigelig skal gjengjældes dem, hvad de ofrer baade sine legemlige og sine aandelige Fædre og gjør dem til Ære, ikke saaledes, at de skal et Aar eller to have Brød, Klæder og Penge, men have et langt Liv, Næring og Fred og være evig rige og salige. Derfor gjør kun, hvad du er skyldig, og lad Gud sørge for, hvorledes han vil ernære dig og skaffe dig nok; har han lovet det og endnu aldrig løiet, saa vil han heller ikke lyve mod dig. Saadant skulde nu lokke os og skabe i os et Hjerte, der maatte smelte af Lyst og Kjærlighed til dem, som vi er Ære skyldige, saa vi opløftede vore Hænder og gladelig takkede Gud, der har givet os saadanne Forjættelser, som vi skulde løbe efter til Verdens Ende. Thi omend den ganske Verden lagde sig sammen, formaaede den dog ikke at lægge en Time til vort Liv eller give os et Korn af Jorden. Men Gud kan og vil give dig alt overflødig efter dit Hjertes Lyst. Hvo der nu foragter saadant og slaar det hen i Vind og Veir, han er ikke værdig at høre et

Guds Ord. Det er nu til Overflod sagt alle dem, som henhører under dette Bud.

21. Desuden skulde der nu ogsaa prædikes for Forældre og alle dem, der fører deres Embede, hvorledes de skal forholde sig mod dem, som er overgivne til deres Ledelse. Dette staar vistnok ikke udtrykkelig i de ti Bud, men er dog ellers paa mange Steder i Skriften udførlig foreskrevet. Gud vil ogsaa have det medindbefattet netop i dette Bud, hvor han nævner Fader og Moder. Thi han vil ikke have Skjelme eller Tyranner til dette Embede og Regimente, giver dem heller ikke derfor Æren, det er Magt og Ret til at regjere, forat de skal lade sig tilbede; men de skal betænke, at de selv er under Lydighed mod Gud, og fremfor alle Ting hjertelig og trolig tage sig af sit Embede, saa de ikke alene ernærer og legemlig forsjørger sine Børn, Tjenere, Undersaatter o. s. v., men fornemmelig opdrager dem til Guds Pris og Ære. Derfor maa du ikke tænke, at saadant hænger af dit Tykke og Forgodtbefindende, men at Gud strengelig har befalet og paalagt det, hvem du ogsaa skal aflægge Regnskab derfor.

22. Her er nu atter den slemme Plage, at ingen merker eller agter paa saadant, men man lever, som om Gud gav os Børn, forat vi kunde have vor Lyst og Tidsfordriv derved, Tyende, forat vi blot skulde bruge dem til Arbeide ligesom en Ko eller et Æsel eller leve med vore Undersaatter efter vort Tykke; man lader dem gaa, som om det ikke kom os ved, hvad de lærer eller hvorledes de lever, og ingen vil indse, at det er den høie Majestæts Befaling, der alvorlig vil kræve Regnskab for saadant og straffe det, eller at det gjøres saa sterkt Behov, at man med Alvor tager sig af Ungdommen. Thi vil vi have brave, duelige Folk baade til det verdslige og aandelige Regimente, da maa vi sandelig ikke spare nogen Flid, Møie eller Omkostning paa vore Børn for at lære og opdrage dem til at tjene Gud og være nyttige i Verden og ikke alene tænke paa, hvorledes vi kan samle dem Penge og Gods; thi Gud kan vel uden os ernære dem og gjøre dem rige, som han ogsaa daglig gjør. Men derfor har han givet og betroet os Børn, at vi skal opdrage og regjere dem efter hans Vilje; ellers trængte han ingenlunde til Fader og Moder. Derfor skal enhver vide, at han under Tab af den guddommelige Naade er skyldig fremfor alt at opdrage sine Børn til Gudsfrygt og Erkjendelse og, dersom de har Evne dertil, ogsaa lade dem lære noget og studere, forat man kan bruge dem til, hvad fornødent gjøres.

23. Dersom man nu gjorde saadant, vilde Gud ogsaa rigelig velsigne os og give os Naade til at opdrage saadanne Folk, ved hvilke Land og Folk kunde forbedres, dertilmed brave, velopdragne Borgere, tugtige og huslige Kvinder, som derefter igjen kunde opdrage fromme Børn og Tjenestefolk. Tænk nu her selv efter, hvilken ubodelig Skade du gjør, naar du deri er forsømmelig og ikke gjør dit til, at dit Barn faar en Opdragelse, som kan være det til Nytte og Salighed, og hvorledes du dertilmed bringer al Synd og Vrede over dig og saaledes paa dine egne Børn fortjener dig Helvede, om du end forøvrigt var from og hellig. Derfor, fordi man foragter saadant, straffer ogsaa Gud Verden saa gruelig, at man hverken har Tugt, Regimente eller Fred, hvorover vi ogsaa alle klager, men ser ikke, at det er vor Skyld; thi som vi opdrager dem, saaledes har vi dem, vanartede og ulydige Børn og Undersaatter. — Dette være nok til Formaning; til at udføre det vidtløftigere er her ikke Tid.

Det femte Bud.

Du skal ikke slaa ihjel.

1. Vi er nu færdige med baade det aandelige og det verdslige Regimente, det er, den guddommelige og faderlige Overhøihed og den dertil hørende Lydighed. Men her gaar vi nu fra vort Hus ud iblandt vore Naboer for at lære, hvorledes vi skal leve indbyrdes, enhver for sit Vedkommende med sin Næste. Derfor er ikke Gud eller Øvrigheden indbefattet med under dette Bud, heller ikke den Magt fratagen dem, som de har til at slaa ihjel. Thi Gud har overdraget sin Ret til at straffe Misdædere til Øvrigheden i Forældrenes Sted, hvilke i gamle Dage, som man læser hos Moses [5 Mos. 21, 18—21], selv maatte stille sine Børn frem for Retten og dømme dem til Døden. Derfor, hvad her er forbudt, det er forbudt den ene imod den anden, men ikke Øvrigheden.

2. Dette Bud er nu let nok og ofte udlagt, efterdi man hvert Aar hører det i Evangeliet Matt. 5 [21 flg.], hvor Christus selv udlægger det og sammenfatter det i en Sum, nemlig, at man ikke skal slaa ihjel hverken med Haand, Hjerte, Mund, Tegn, Miner eller Hjælp og Raad. Derfor er det her forbudt enhver at vredes, undtagen, som sagt, dem, der sidder i Guds Sted, det er, Forældre og Øvrighed. Thi Gud og dem, som er i guddommelig Stand, tilkommer det at vredes, revse og straffe, netop for deres Skyld, som overtræder dette og andre Bud.

3. Men hvad der har fremkaldt dette Bud og gjort det nødvendigt, det er, at Gud vel ved, hvor ond Verden er, og hvorledes dette Liv er fuldt af Ulykke; derfor har han stillet dette og andre Bud imellem de gode og de onde. Som der nu er mangehaande Stormløb mod alle Bud, saa gaar det ogsaa her, idet vi maa leve blandt mange Mennesker, som gjør os ondt, saa vi faar Aarsag til at være dem fiendske. Naar saaledes din Nabo ser, at du har bedre Hus og Gaard, mere Gods og større Lykke fra Gud end han, saa harmer det ham; han misunder dig og taler intet godt om dig. Saaledes faar du ved Djævelens Forlokkelser mange Fiender, som ikke unde dig noget godt, hverken legemligt eller aandeligt. Naar man nu ser saadanne, saa vil vort Hjerte paa sin Side rase og fnyse og hevne sig. Deraf opstaar igjen Banden og Slagsmaal, hvoraf endelig Jammer og Mord følger. Her kommer nu Gud os i Forkjøbet som en venlig Fader, lægger fig imellem og vil have Ende paa Trætten, forat ingen Ulykke skal opstaa deraf, eller den ene fordærve den anden. Og i en Sum: han vil hermed have enhver beskjermet, friet og fredet for enhver andens Forurettelse og Vold og vil have dette Bud opstillet omkring Næsten som en Ringmur, en Fæstning og et Fristed, at man ikke skal gjøre ham noget ondt eller nogen Skade paa Legemet.

4. Saa sigter da dette Bud til, at ingen skal gjøre sin Næste noget ondt for nogen ond Gjernings Skyld, selv om han høilig har fortjent det. Thi hvor Manddrab er forbudt, der er ogsaa al Aarsag forbudt, hvoraf Manddrab kan opstaa. Thi mangen, som just ikke slaar ihjel, bander dog den anden og ønsker saa meget ondt over ham, at den, som skulde have det paa Halsen, ikke vilde kunne løbe langt dermed. Da nu saadant af Naturen hænger ved enhver, og det er Skik og Brug, at den ene ikke vil taale noget af den anden, saa vil Gud bortrydde selve Roden og Kilden til det, hvorved Hjertet forbitres mod Næsten, og vænne os til altid at have dette Bud for Øie og speile os deri, se hen til Guds Vilje og sætte til

ham den Uret, vi lider, med hjertelig Tillid til ham og Paakaldelse af hans Navn og lade hine i sit Fiendskab sparke og vredes, saa de gjør, hvad de kan. Saaledes skal et Menneske lære at stille sin Vrede og have et taalmodigt, sagtmodigt Hjerte, særlig mod dem, som giver ham Aarsag til at vredes, det er, mod sine Fiender.

5. Derfor er dette den hele Sum af dette Bud, at man paa det tydeligste gjør de enfoldige begribeligt, hvad det vil sige, ikke at slaa ihjel. Først, at man ikke tilføier nogen noget ondt, nærmest med Haanden eller i Gjerning. Dernæst, at man ikke lader Tungen bruges til at overtale eller raade dertil. Desuden, at man ikke bruger eller samtykker i noget Middel eller nogen Fremgangsmaade, hvorved nogen kunde krænkes. Og endelig, at Hjertet ikke er nogen fiendsk eller af Vrede og Had under nogen ondt, saaledes at Legeme og Sjæl er uskyldig mod enhver, men fornemmelig mod den, som ønsker eller gjør dig ondt; thi at gjøre ondt mod den, der ønsker og gjør dig godt, er ikke menneskeligt, men djævelsk.

6. For det andet er ikke alene den skyldig i Overtrædelse af dette Bud, som gjør Næsten ondt, men ogsaa den, som kan gjøre ham godt, forebygge, afverge, forhindre og afvende, at noget ondt eller nogen Skade vederfares ham paa Legemet, og ikke gjør det. Naar du saaledes lader en nøgen gaa og kunde klæde ham, saa har du ladet ham fryse ihjel; ser du nogen lide Hunger og ikke giver ham Mad, saa lader du ham dø af Sult. Ligeledes, ser du nogen uskyldig dømt til Døden eller i lignende Nød og ikke redder ham, om du vidste Midler og Veie dertil, saa har du dræbt ham. Og det vil ikke hjælpe dig, at du siger, at du ikke har hjulpet til derved med Raad og Daad; thi du har unddraget ham den Kjærlighed og den Velgjerning, hvorved han vilde være bleven ilive.

7. Derfor kalder ogsaa Gud med god Ret alle dem Mordere, som i Nød og Fare for Legeme og Liv ikke raader eller hjælper, og han vil lade en skrækkelig Dom gaa over dem paa den yderste Dag, som Christus selv forkynder, idet han vil sige: „Jeg var hungrig, og I gav mig ikke at æde; jeg var tørstig, og I gav mig ikke at drikke; jeg var fremmed, og I tog mig ikke til eder; jeg var nøgen, og I klædte mig ikke; jeg var syg og i Fængsel, og I besøgte mig ikke“ [Matt. 25, 42. 43], det er: I vilde vel have ladet mig og mine dø af Hunger, Tørst og Kulde, sønderrives af vilde Dyr, raadne i Fængsel og omkomme i Nød. Hvad er det andet end at blive udskjeldt for Morder og Blodhund? Thi om du end ikke har gjort dig skyldig i saadant i Gjerningen, saa har du dog ladet ham forblive i Ulykken og omkomme, saavidt det stod til dig. Og det er netop saa meget, som om jeg saa nogen drive omkring og kjæmpe paa Dybet eller falde i Ilden og kunde række ham Haanden, rive ham ud og redde ham og dog ikke gjorde det; men vilde jeg da ikke ogsaa af den ganske Verden blive holdt for en Morder og Misdæder? Derfor er det Guds bestemte Mening, at vi ikke skal lade noget ondt vederfares noget Menneske, men gjøre alt godt og vise al Kjærlighed, og det gjælder, som sagt, dem, som er vore Fiender; thi at gjøre Venner godt, det er kun en ringe, hedensk Dyd, som Christus siger Matt. 5 [46].

8. Her har vi nu atter Guds Ord, hvorved han vil lokke og drive os til rette ædle, høie Gjerninger, saasom Sagtmodighed, Taalmodighed og med et Ord, Kjærlighed og Velgjerninger mod vore Fiender, og han vil stedse minde os om at tænke tilbage paa det første Bud, at han er vor Gud, det er, vil hjælpe, støtte og omverne os, forat han kan dæmpe

vor Lyst til at hevne os selv. Saadant skulde man nu drive paa og indprente, — saa vilde vi faa alle Hænder fulde med at gjøre gode Gjerninger. Men dette vilde ikke være nogen Prædiken for Munkene; den vilde gjøre Munkestanden et stort Afbræk, gaa Karthäusernes Hellighed for nær, og man vilde vel netop blive beskyldt for at forbyde gode Gjerninger og gjøre Klostrene tomme. Thi paa den Maade vilde den almindelige Kristenstand gjælde lige saa meget, ja langt mere, og enhver vilde se, hvorledes de narrer og forfører Verden med et falsk og hykkelsk Skin af Hellighed, medens de slaar dette og andre Bud hen i Vind og Veir og holder dem for unødige, som om det ikke var Bud, men kun Raad. Til samme Tid har de uforskammet rost og udskreget sit Hykleri og sine Gjerninger for det mest fuldkomne Liv, forat de kunde føre et ret mageligt Liv uden Kors og Taalmodighed; derfor er de ogsaa løbne i Kloster, forat de ikke skulde behøve at taale noget af nogen eller gjøre nogen noget godt. Men du skal vide, at dette er de rette hellige og guddommelige Gjerninger, hvorover Gud glæder sig med alle Engle, mod hvilke al menneskelig Hellighed er Stank og Skarn, dertilmed ikke fortjener andet end Vrede og Fordømmelse.

Det sjette Bud.

Du skal ikke bedrive Hor.

1. De følgende Bud er nu i sig selv lette at forstaa af det næstforegaaende; thi de gaar alle ud paa, at man skal vogte sig for allehaande Skade mod Næsten. Men de er stillede i en skjøn Orden. Først taler de om Næstens Person selv. Dernæst gaar de videre til den nærmeste Person eller det nærmeste Gode næstefter hans Legeme, nemlig hans Egtehustru, som er et Kjød og Blod med ham, saa man ikke kan gjøre ham høiere Skade paa noget, som hører ham til. Derfor bliver det ogsaa her tydelig udtalt, at man ikke skal paaføre ham nogen Skjændsel paa hans Hustru. Og det taler egentlig kun om Egteskabsbrud, fordi det hos de jødiske Folk var saaledes ordnet og foreskrevet, at enhver skulde leve i Egtestand. Derfor blev ogsaa Ungdommen forsørget saa tidlig som muligt, saaledes at den ugifte Stand intet gjaldt, og heller ikke noget offentligt Horeliv og offentlig Utugt, som nu, var tilstedet; derfor var Egteskabsbrud den sedvanligste Ukyskhed hos dem.

2. Men efterdi der hos os er et saa skjændigt Røre og en saadan Bærme af alskens Løsagtighed og Utugt, saa er dette Bud ogsaa rettet mod allehaande Ukyskhed, af hvad Navn nævnes kan, og ikke alene den udvortes Gjerning er forbuden, men ogsaa allehaande Aarsag, Lokkelse og Middel dertil, saa Hjerte, Mund og det ganske Legeme skal være kysk og ikke give Ukyskheden Rum eller yde nogen Hjælp eller Raad dertil. Og ikke det alene, men man skal ogsaa afverge, verne og redde, hvor der er Fare og Nød forhaanden, og paa den anden Side ogsaa hjælpe og raade, forat Næstens Ære kan blive ukrænket. Thi dersom du forsømmer det, hvor du kunde gjøre noget derfor, eller ser igjennem Fingre dermed, som om det ikke vedkom dig, da er du ligesaavel skyldig, som Gjerningsmanden selv. Altsaa er, for at sammenfatte det i Korthed, saa meget fordret, at enhver baade skal leve kysk for sin Person og tillige hjælpe Næsten dertil, saaledes at Gud ved dette Bud vil have Hvermands Egtehustru ligesom omgjærdet og ombvernet, forat ingen skal forgribe sig paa hende.

3. Men efterdi dette Bud saaledes netop angaar Egtestanden og giver

Leilighed til at tale om den, saa skal du vel forstaa og merke dig, for det første, hvor herlig Gud ærer og priser denne Stand derved, at han ved sit Bud baade stadfæster den og verner om den. Stadfæstet har han den ovenfor i det fjerde Bud: „Hædre din Fader og din Moder"; men her har han, som sagt, vernet om den og verget den. Derfor vil han ogsaa have den æret af os og vil, at vi skal holde den og leve i den som en guddommelig, salig Stand, efterdi han har indstiftet den først, før alle andre, og derfor skabt to Kjøn, Mand og Kvinde, ikke til Utugt, men forat de skal holde sig til hinanden, være frugtbare, avle Børn, nære og opdrage dem til Guds Ære. Derfor har Gud ogsaa paa det rigeligste velsignet denne Stand fremfor andre, derhos skjænket og tillagt den alt, hvad der er i Verden, forat denne Stand skulde blive vel og rigelig forsørget. Saaledes er det egteskabelige Liv ikke nogen Spøg eller noget Indfald, men en yppерlig Ting, hvormed Gud mener det saare alvorlig; thi det er ham meget magtpaaliggende, at man opdrager Mennesker, der kan tjene Verden og hjælpe den til Guds Erkjendelse, et saligt Liv og alle Dyder, til at stride mod Ondskaben og Djævelen.

4. Derfor har jeg altid lært, at man ikke skal foragte denne Stand eller skamme sig ved den, som den blinde Verden og vore falske aandelige gjør, men agte den efter Guds Ord, hvormed den er prydet og helliget, saa den ikke alene er stillet lige med enhver anden Stand, men gaar foran og over dem alle, det være Keisere, Fyrster, Biskoper, eller hvem det være vil. Thi hvad der saa findes af baade geistlige og verdslige Stænder, maa de ydmyge sig og alle lade sig finde i denne Stand, som vi siden skal faa høre. Derfor er den ikke en særegen Stand, men den almindeligste og ædleste Stand, der gaar og rækker gjennem den hele Kristenhed, ja over al Verden.

5. For det andet skal du ogsaa vide, at det ikke alene er en hæderlig, men ogsaa en nødvendig Stand, og at det alvorlig er paabudt af Gud, at alle Mænd og Kvinder, som er skabte dertil, af hvad Stand og Stilling de end er, skal de lade sig finde i den, dog med Undtagelse af nogle, hvorvel faa, som Gud særlig har udskilt derfra, saa de ikke er dygtige til Egtestanden, eller som han ved en høi, overnaturlig Gave har fritaget derfor, saa de kunde overholde Kyskheden udenfor denne Stand. Thi hvor Naturen har sin Gang, saaledes som den er indplantet af Gud, der er det ikke muligt at forblive kyst udenfor Egtestanden; thi Kjød og Blod er og bliver Kjød og Blod, og den naturlige Tilbøielighed og Lyst gaar ustanset og uhindret sin Gang, som enhver ser og føler. Derfor, forat det skulde være saa meget lettere i nogen Maade at undgaa Ukyskheden, har Gud ogsaa paabudt Egtestanden, at enhver skal have sin bestikkede Del og lade sig nøie dermed, hvorvel ogsaa her Guds Naade hører til, forat ogsaa Hjertet kan være kyst.

6. Heraf ser du, hvorledes hele den pavelige Hob af Præster, Munke og Nonner staar Guds Orden og Bud imod, idet de foragter og forbyder Egtestanden og formaster sig til at love og holde evig Kyskhed, derhos bedrager de enfoldige med løgnagtige Ord og Hykleri. Thi ingen har saa liden Kjærlighed og Lyst til Kyskheden som netop de, der formedelst sin store Helligbed unddrager sig Egtestanden og enten offentlig og skamløst ligger i Horeri eller hemmelig driver et endnu argere Uvæsen, som man ikke engang kan nævne, hvilket man desværre altfor meget har erfaret. Og kort sagt, om de end afholder sig fra Gjerningen, saa er de dog i sit Hjerte fulde af ukyske Tanker og ond Lyst, saa de der har en evig Brænden og hem-

melig Lidelse, som man kan undgaa i det egteskabelige Liv. Derfor er ved dette Bud ethvert Løfte om Kyskhed udenfor Egteskanden fordømt og løst, og det er alle arme fangne Samvittigheder, som er narrede ved sine Klosterløfter, tilladt, ja paalagt at forlade sin ukyske Stand og træde ind i det egteskabelige Liv, fordi det, om Klosterlivet end ellers var guddommeligt, dog ikke staar i deres Magt at overholde Kyskhed, og de, hvis de forbliver deri, kun maa synde mere mod dette Bud.

7. Saadant taler jeg nu derfor, at man skal bringe Ungdommen til at fatte Lyst til Egteskanden og vide, at den er en salig Stand og Gud velbehagelig. Thi derved kunde man med Tiden atter bringe det derhen, at den igjen kom til sin Ære, og at der blev mindre af det skidne, vilde, uordentlige Væsen, som nu overalt i Verden gaar i Svang med offentligt Horeri og andre skjendige Laster, der er en Følge af Foragt for det egteskabelige Liv. Derfor er her Forældrene og Øvrigheden ogsaa skyldige at have et Øie med Ungdommen, at man opdrager dem til Tugt og Ærbarhed og, naar de er voksne, forsørger dem med Gud og Ære; dertil vilde han give sin Velsignelse og Naade, saa man skulde have Lyst og Glæde deraf.

8. Ifølge alt dette være nu til Slutning sagt, at dette Bud ikke alene kræver, at enhver med Gjerninger, Ord og Tanker skal leve kysk i sin Stand, det er, navnlig i den egteskabelige Stand, men ogsaa at man skal elske og ære sin af Gud skjænkede Egtefælle. Thi hvor den egteskabelige Kyskhed skal overholdes, der maa Mand og Kone fremfor alle Ting leve med hinanden i Kjærlighed og Endrægtighed, saa den ene af Hjertet og med al Troskab elsker den anden. Thi dette er et af de fornemste Stykker, som giver Lyst og Kjærlighed til Kyskhed, og hvor dette findes, der vil ogsaa Kyskheden vel følge af sig selv uden alt Paabud, hvorfor ogsaa St. Paulus saa flittig formaner Egtefolkene, at den ene skal elske og ære den anden. Her har du nu atter en kostelig, ja mange og store gode Gjerninger, hvilke du gladelig kan prise mod enhver aandelig Stand, som man har udvalgt sig selv uden Guds Ord og Bud.

Det syvende Bud.

Du skal ikke stjæle.

1. Næst efter din egen Person og din Egtefælle er timeligt Gods det nærmeste; det vil Gud ogsaa have vernet om, og han befaler derfor, at ingen skal gjøre Næsten noget Afbræk eller Skaar i, hvad han har. Thi at stjæle er ikke andet end med Uret at tilvende sig en andens Gods, hvori kortelig er sammenfattet allehaande Fordel, som man paa Næstens Bekostning kan have i alle Slags Handeler. Det er nu en hel vidt udbredt og almindelig Last, men saa lidet agtet og merket, at det er over alle Grænser, saa at dersom man skulde ophænge i Galgen alle dem, der er Tyve, men dog ikke vil have Navn deraf, da skulde Verden snart blive tom, og der skulde blive Mangel baade paa Bødler og Galger. Thi som nu sagt er, ikke det alene skal kaldes at stjæle, at man tømmer Kister og Lommer, men ogsaa det, at man overhovedet skraber til sig paa Torvet, i alle Kramboder, Slagterboder, Vin- og Ølkjældere, Verksteder, kort sagt, hvor der drives nogen Handel og man for Varer eller Arbeide giver eller modtager Penge.

2. For Eksempel (forat vi skal gjøre det ret paatageligt for den simple Mand, forat man dog kan se, hvor fromme vi er), dersom en Tjener eller Tjenestepige ikke tjener med Troskab i Huset og gjør Skade eller lader Skade

ske, som de vel kunde forhindre, eller paa anden Maade vanskjøtter eller forsømmer sit Herskabs Gods af Dovenskab, Ligegyldighed eller Ondskab for at trodse og ærgre sin Husbond eller Madmoder, og hvorledes saadant nu ellers kan ske af ond Vilje (thi jeg taler ikke om det, som sker af Forseelse og uden Forsæt), da kan du Aar om andet fravende dit Herskab treti eller firti Kroner og mere, som en anden, dersom han hemmelig havde taget eller bortskaffet det, maatte have endt sit Liv i Strikken for. Men her tør du endnu trodse og pukke, og ingen tør kalde dig en Tyv.

3. Det samme siger jeg ogsaa om Haandverksfolk, Arbeidere, Daglønnere, som alle følger sin egen onde Lyst og ikke ved, hvorledes de bedst skal trække Folk op, og alligevel er dovne og utro i sit Arbeide. Alle disse er langt værre end de hemmelige Tyve, som man kan sætte Laas og Skaade for eller, dersom man griber dem, fare saaledes med, at de ikke gjør det mere. Men disse kan ingen vogte sig for, heller ikke tør nogen sætte en sur Mine op mod dem eller sigte dem for noget Tyveri, saa man ti Gange heller skulde finde sig i at faa sin Pung tømt. Thi her er det mine Naboer, gode Venner, mit eget Tyende, af hvem jeg venter mig godt, som er de første til at bedrage mig.

4. Saaledes er dette ogsaa i fuld Gang og Gjænge paa Torvet og i den almindelige Handel, hvor den ene offentlig bedrager den anden med falsk Vare, Maal, Vegt, Mynt og volder ham Tab ved særegne Kneb eller raske Fif, fremdeles trækker ham op i Kjøb og slaar og plager ham efter sin Hjertens Lyst. Og hvem kan vel fortælle eller udtænke alt saadant? Kort sagt, det er det almindeligste Haandverk og største Laug paa Jorden, og naar man betragter Verden alle Stænder igjennem, saa er den intet andet end en stor Stald fuld af store Tyve. Derfor kalder man dem ogsaa med Rette Storetyve, — ikke de simple Tyve, som plyndrer Kister eller bortsnapper Penge, men dem, som sidder i Ære og Værdighed og kaldes høie Herrer og gode, retskafne Borgere og røver og stjæler under Ærbarheds Skin.

5. Ja, her kunde man endda tie om smaa, enkelte Tyve, dersom man skulde tage fat i de store, vældige Erketyve, med hvem Herrer og Fyrster gjør Selskab, hvilke daglig udplyndrer ikke en Stad eller to, men det hele Land. Ja, hvad skulde der vel blive af alle Tyves Hoved og øverste Skytsherre, den hellige Stol i Rom med hele dens Slæng, hvilken med Tyveri har tilvendt sig al Verdens Gods og sidder inde med det indtil den Dag idag? Kort, saa gaar det i Verden, at den, der kan stjæle og røve offentlig, han gaar fri og frank, ustraffet af enhver, og vil endnu ovenikjøbet være agtet og æret, medens de smaa, hemmelige Tyve, som engang har forgrebet sig, maa bære Skammen og Straffen og gjøre hine til retskafne og ærlige Folk. Dog skal de vide, at just de er de største Tyve for Gud, som ogsaa vil straffe dem efter Værdighed og Fortjeneste.

6. Da nu dette Bud har saa stort et Omfang, ligesom nu er vist, saa er det nødvendigt, at man vel foreholder og fremholder det for den store Hob, saa man ikke lader dem gaa hen saa frie og sikre, men altid stiller dem Guds Vrede for Øie og indprenter dem den. Thi saadant maa vi prædike, ikke for kristne, men allermest for Skjelme og Skalke, som vel snarere Dommeren, Stokmesteren eller Bøddelen skulde prædike for. Derfor vide enhver, at han under Straf af Guds Unaade ikke alene er skyldig ikke at gjøre sin Næste nogen Skade eller fravende ham hans Fordel eller øve nogen Svig eller Ondskab mod ham i Kjøb eller nogenslags Handel,

men ogsaa trolig at bevare hans Gods og fremme hans Velfærd, især om han faar Penge, Løn og Kost derfor.

7. Hvo der nu frækt foragter saadant, han kan vel gaa fri og undslippe Bøddelen, men han vil ikke undfly Guds Vrede og Straf og vil, om han end driver sin Trods og sit Overmod nokſaa længe, dog være og blive en Landstryger og Tigger, dertilmed have al Plage og Ulykke. Nu gaar du hen, hvor du skulde bevare din Husbondes eller Madmoders Gods, fylder isteden derfor din Hals og Bug, tager din Løn som en Tyv, lader dig ovenikjøbet ære som en Herremand; af slige Folk er der mange, som desforuden ogsaa trodser Husbond og Madmoder og kun nødig viser dem saa megen Kjærlighed og Tjenstagtighed, at de søger at afverge deres Skade. Men se til, hvad du vinder derved! Naar du bliver din egen Herre og faar Hus og Hjem, hvortil Gud til din Ulykke nok vil hjælpe dig, da skal det komme igjen og gjengjældes dig; om det kun er en Øre, du har fravendt dit Herskab eller gjort Skade for, maa du betale treti.

8. Paa samme Maade skal det gaa Haandverksfolk og Daglønnere, af hvem man nu maa høre og døie den utaaleligste Frækhed, som om de var Herrer over andres Eiendom, og enhver maa give dem alt, hvad de forlanger. Saadanne lader man kun rolig slaa, saalænge de kan; Gud skal ikke glemme sit Bud og lønne dem, som de har tjent til, og hænge dem, ikke i en grøn Gren, men i en tør Galge, saa de hele sin Livstid ingen Velsignelse eller Lykke skal have med sig. Ja, hvis der var et velordnet Regimente i Landene, da kunde man snart holde Styr paa og faa Bugt med saadan Frækhed, som det i gamle Dage var hos Romerne, hvor man straks tog saadanne Folk ved Vingebenet, andre til et advarende Eksempel.

9. Ligesaa god Lykke skal alle de andre faa, som gjør det offentlige, frie Torv til en ren Røver- og Rakker-Kule, hvor man daglig trækker de fattige op, volder ny Plage og Dyrtid, bruger Torvet efter sit Godtbykke, trodser og pukker dertil, som om man havde god Ret og Skjel til at sælge sit saa dyrt, man lyster, uden at nogen skulde sige et Ord dertil. Saadanne vil vi vistnok rolig se paa og lade dem slaa, rapse og skrabe sammen, men sætte vor Lid til Gud, som dog ogsaa uden det vil gjøre det, at han, naar du længe nok har slaaet og skrabet sammen, vil udtale en saadan Velsignelse derover, at dit Korn skal fordærves for dig i Laden, dit Øl i Kjælderen, dit Kvæg i Stalden, ja, om du bedrager eller foruretter nogen for en Krone, saa skal det blive dig en Rust, der skal opæde og fortære alle de Penge, du har opdynget, saa du aldrig faar nogen Glæde deraf.

10. Saadant ser og erfarer vi daglig gaa i Opfyldelse for vore Øine, at der ikke er nogen Lykke med stjaalet eller falskelig tilvendt Gods. Hvor mange er der ikke af dem, som Dag og Nat skraber Penge sammen og dog ikke bliver en Øre rigere? Og om de end saar samlet meget, saa maa de dog have saa megen Plage og Ulykke, at de ikke kan nyde det med Glæde eller lade det gaa i Arv til sine Børn. Men efterdi ingen bryder sig derom, men man gaar hen, som om det ikke kom os ved, saa maa Gud hjemsøge os paa anden Maade og lære os, hvad Ret og Skik er, derved, at han sender os den ene Brandskatning efter den anden eller beder en Hob Krigsfolk til Gjest, som paa en Time tømmer os Kiste og Pung og ikke ophører, saalænge vi har en Øre, ovenikjøbet til Tak afbrænder og herjer Hus og Gaard, skjænder og myrder Kone og Børn. Og i en Sum,

stjæler du meget, saa vær ganske vis paa, at der skal blive stjaalet endnu mere fra dig, og hvo der med Vold og Uret røver og tilvender sig nogen Vinding, han skal maatte taale en anden, der driver samme Spil med ham. Thi den Kunst forstaar Gud mesterlig, efterdi enhver røver og stjæler fra sin Næste, at straffe den ene Tyv med den anden; hvorfra skulde man ellers faa Galger og Strikker nok?

11. Hvo der nu vil lade sig sige, han vide, at dette er Guds Bud, og at det ikke vil agtes for Spøg. Thi om du foragter os, bedrager, stjæler og røver, saa vil vi vistnok med Rolighed finde os i dit Overmod, lide og efter Fadervor forlade og forbarme os; thi vi ved, at de fromme dog maa have, hvad de trænger, og at du mere skader dig selv end nogen anden. Men tag dig iagt, naar de stakkars Fattigfolk kommer, hvoraf der nu er mange, som maa kjøbe for og tære paa den daglige Skilling, og du farer saaledes afsted, som om enhver maatte leve af din Naade, slaar og udpiner dem til det yderste, dertil med Hoffærdighed og Overmod afviser den, som du skulde give og meddele, saa han gaar fra dig elendig og sorgfuld, og, efterdi han ikke kan klage for nogen, skriger og raaber mod Himmelen — dette maa du tage dig iagt for, siger jeg atter, som for Djævelen selv. Thi saadan Sukken og Raaben er ikke at spøge med, men skal have en Vegt, der vil blive dig og al Verden for svar. Thi den vil komme ham for Øre, der tager sig af de stakkars bedrøvede Hjerter og ikke vil lade dem uhevnede. Men foragter du det og trodser, da se til, hvem du har saaet dig paa Halsen! Vil det lykkes dig og gaa dig vel, saa kan du udskjelde Gud og mig for al Verdens Løgnhals.

12. Vi har nu formanet, advaret og afverget nok; hvem der ikke vil agte eller tro det, ham lader vi gaa, indtil han selv erfarer det. Dog maa man ret indprente Ungdommen saadant, saa de kan tage sig iagt og ikke følge den gamle, ustyrlige Hob efter, men have Guds Bud for Øie, forat ikke Guds Vrede og Straf skal komme ogsaa over dem. Os tilkommer ikke mere end at vidne og revse med Guds Ord; men til at holde Styr paa saadan offentlig Frækhed, dertil hører Fyrster og Øvrighed, som selv kunde have Øie og Hjerte for at bringe og opretholde Orden i allehaande Handel og Kjøb, forat Fattigfolk ikke skulde plages og trykkes, og de selv ikke gjøre sig delagtige i fremmede Synder.

13. Dette være nu nok sagt om, hvad det er at stjæle, forat man ikke skal give det saa snevre Grænser, men lade det strække sig saa vidt, som vort Forhold til Næsten rækker. Og for at fatte det kort sammen i en Sum, ligesom ved de foregaaende Bud: derved forbydes for det første at gjøre Næsten Skade og Uret, hvor mangehaande Maader man ogsaa kan udtænke til at forringe, unddrage og forholde ham Gods og Eiendom; heller ikke skal man tillade eller tilstede saadant, men afverge og forhindre det; paa den anden Side befales derved at fremme hans Velfærd og, naar han lider Nød, at hjælpe, meddele og forstrække ham, han være nu Ven eller Fiende. Hvo der nu søger og begjærer gode Gjerninger, han vil her finde Gjerninger nok, der er Gud hjertelig kjære og velbehagelige, af ham ogsaa i Naade overøste med den herlige Velsignelse, at det rigelig skal gjengjældes os, hvad vi gjør vor Næste til Nytte og Fromme, ligesom ogsaa Kong Salomo lærer Ordspr. 19 [17]: „Den, som forbarmer sig over den fattige, laaner Herren, og han skal gjengjælde ham hans Velgjerning.“ Der har du en rig Herre, som er dig sikker nok og ikke skal lade noget mangle eller fattes dig; saaledes kan du med glad Samvittighed nyde hundrede Gange

mere, end hvad du kan skrabe sammen med Utroskab og Uret. Hvo der nu ikke bryder sig om denne Velsignelse, han skal finde fuldt op af Vrede og Ulykke.

Det ottende Bud.

Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd mod din Næste.

1. Foruden vort eget Legeme, vor Egtefælle og vort timelige Gods har vi endnu en Skat, nemlig Ære og godt Navn og Rygte, som vi heller ikke kan undvære. Thi det duer ikke at leve iblandt Folk i offentlig Skam, foragtet af enhver. Derfor vil Gud ligesaa lidt have Næstens gode Navn, Rygte og Retfærdighed frarøvet ham eller forringet, som hans Penge og Gods, forat enhver kan staa som en ærlig Mand for Hustru, Børn, Tyende og Naboer. Og for det første sigter dette Buds nærmeste Mening, efterdi Ordene lyder: „Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd", til den offentlige Rettergang, naar man anklager en stakkars uskyldig Mand og undertrykker ham med falske Vidner, forat han maa blive straffet paa Legeme, Gods eller Ære.

2. Dette synes nu vel for Tiden lidet at vedkomme os, men hos Jøderne var det en ganske almindelig Sag. Thi Folket sad under et godt, ordentligt Regimente, og hvor der endnu findes et saadant Regimente, der mangler det ikke paa denne Synd. Aarsagen er denne: hvor der er Dommer, Borgermester, Fyrste eller anden Øvrighed, der slaar det aldrig feil, at det jo gaar efter denne Verdens Gang, saa man nødig vil fornærme nogen og derfor hykler og taler efter Gunst, Penge, Forhaabning eller Venskab; derved maa da en stakkars Mand med sin Sag blive undertrykt, have Uret og lide Straf. Og det er en almindelig Plage i Verden, at man sjelden finder gudfrygtige Folk sidde i Retten. Thi der hører fremfor alle andre Ting en gudfrygtig Mand til for at være Dommer, og ikke alene en gudfrygtig, men ogsaa en vis, besindig, ja ogsaa uforfærdet og kjæk Mand; ligeledes hører der ogsaa en kjæk, men dertil dog fornemmelig gudfrygtig Mand til for at være Vidne. Thi den, som skal dømme ret i alle Sager og trænge igjennem med sin Dom, han kommer ofte til at ægrge gode Venner, Svogre, Naboer, rige og mægtige, som kunde være ham til megen baade Nytte og Skade; derfor maa han være rent blind, lukke Øine og Øren, hverken se eller høre uden lige frem for sig, hvad der bliver fremført for ham, og dømme derefter.

3. Derfor sigter nu dette Bud for det første derhen, at enhver skal hjælpe sin Næste til hans Ret og ikke lade den blive ham negtet eller bøiet, men fremme den og holde vel over den, han være nu Dommer eller Vidne, og hvad saa end Sagen gjælder. Og især er hermed sat vore Herrer Jurister et Maal, at de skal se til ret og redelig at omgaaes med Sagerne, lade det blive ret, hvad ret er, og paa den anden Side ikke fordreie eller tildække eller fortie noget, uanset Penge, Gods, Ære eller Magt. Dette er en Del af dette Bud og dets nærmeste Mening, forsaavidt det angaar alt, hvad der sker for Retten.

4. Dernæst har det et meget videre Omfang, naar man skal anvende det paa den aandelige Ret eller Regimente; der gaar det saaledes til, at enhver vidner falskelig mod sin Næste. Thi hvor der er gudfrygtige Prædikanter og kristne, der har de for Verden den Dom, at de er Kjættere, frafaldne, ja oprørske og fortvilede Misdædere. Derhos maa ogsaa Guds

Ord lade sig paa det skammeligste og giftigste forfølge, forhaane, udskjelde for Løgn, fordreie og falskelig tøie og tyde. Men lad dette gaa sin Gang; thi det er den blinde Verdens Vis, at den fordømmer og forfølger Sandheden og Guds Børn og dog ikke agter det for nogen Synd.

5. For det tredje, hvad der angaar os alle tilhobe, forbydes i dette Bud al Synd med Tungen, hvorved man kan gjøre Næsten Skade eller gaa ham for nær. Thi at sige falsk Vidnesbyrd er intet andet end en Mundens Gjerning. Hvad man nu med Mundens Gjerning gjør mod Næsten, det vil Gud have afverget, det være nu falske Prædikanter med sin Lære og Bespottelse, falske Dommere og Vidner med sin Dom eller ellers udenfor Retten med Løgn og ilde Omtale. Herhen hører særlig den slemme, skjændige Last at bagtale eller bagvaske, hvormed Djævelen rider os, og hvorom der kunde være meget at sige. Thi det er en almindelig, fordærvelig Plage, at enhver heller hører ondt end godt om sin Næste, og hvorvel vi selv er saa onde, at vi ikke kan taale, at nogen siger os en slet Streg paa, men enhver gjerne vilde, at al Verden skulde tale godt og vel om ham, saa taaler vi dog ikke at høre, at man siger det bedste om andre.

6. Derfor skal vi for at undflye saadan Last merke os, at ingen har Lov til offentlig at dømme og straffe sin Næste, om han end ser ham synde, medmindre han har Befaling dertil. Thi der er en saare stor Forskjel mellem de to Ting: at dømme Synd og at vide om Synd. Vide om den kan du vel, men dømme den skal du ikke. Se og høre kan jeg vel, at min Næste synder; men at fortælle det til andre har jeg ingen Befaling til. Naar jeg nu farer løs, dømmer og fordømmer, saa falder jeg i en Synd, der er større end hin. Men ved du det, saa skal du intet andet gjøre, end at du af dine Øren gjør en Grav og kaster den til, indtil du faar Befaling til at være Dommer og at straffe paa Embeds Vegne.

7. De kaldes nu Bagtalere, som ikke lader det blive ved at vide om noget saadant, men gaar videre og tiltager sig Ret til at dømme, og naar de faar det ringeste at vide om en anden, bærer de det ud i alle Kroge, gotter og koser sig ret over, at de kan gjøre en anden Fortræd, ligesom Svinene, der velter sig i Skarnet og roder deri med Trynet. Dette er intet andet end at gribe ind i Guds Dom og Embede, dømme og straffe med den skarpeste Dom. Thi ingen Dommer kan straffe høiere eller gaa videre, end at han siger: „Denne er en Tyv, Morder, Forræder" o. s. v. Derfor, hvo der understaar sig at sige saadant om Næsten, han tiltager sig samme Myndighed, som Keiseren og al Øvrighed har. Thi om du ikke fører Sverdet, saa bruger du dog din giftige Tunge Næsten til Skam og Skade. Derfor vil Gud have afverget, at man taler ilde om en anden, selv om han fortjener det, og man vel ved det, end mindre altsaa, hvis man ikke ved det og kun har det fra løse Rygter. Men du siger: „Skal jeg da ikke sige det, naar det er Sandhed?" — Svar: „Hvorfor bringer du det ikke for de ordentlige Dommere?" — „Ja, jeg kan ikke offentlig stadfæste det; derfor vilde man kanske slaa mig paa Munden og afvise mig med Skam." — Ei kjære! Lugter du nu Lunten? Trøster du dig ikke til at staa frem for de dertil satte Personer og staa tilrette, saa hold ogsaa din Mund! Men ved du det, saa vid det for dig selv, ikke for en anden! Thi hvis du bringer det videre, selv om det er sandt, saa staar du der dog som en Løgner, fordi du ikke kan godtgjøre, at det er sandt, og bærer dig dertil ad som en Skjelm. Thi man skal ikke fratage nogen hans gode Navn og Rygte, medmindre det i Forveien offentlig er ham frataget.

8. Saaledes er nu alt det et falsk Vidnesbyrd, som man ikke kan bevise som sig hør og bør. Derfor, hvad der ikke ved tilstrækkeligt Bevis er aabenbart, skal ingen gjøre aabenbart eller udgive for Sandhed, og i en Sum: hvad hemmeligt er, skal man lade hemmeligt blive eller ogsaa straffe det hemmelig, som vi siden skal høre. Hvis du derfor træffer en unyttig Sladderhank, der bagtaler og bagvasker en anden, saa modsig ham i hans aabne Øine, saa han kan blive rød af Skam! Paa den Maade vil mangen en holde Munden, der ellers bringer et stakkars Menneske i et Vanrygte, som han vanskelig atter kan komme ud af. Thi godt Navn og Rygte er snart taget, men ikke snart gjengivet.

9. Saaledes ser du, at det i det hele taget er forbudt enhver at tale noget ondt om Næsten, dog med Undtagelse af verdslig Øvrighed, Præst, Fader og Moder, forat man dog skal forstaa dette Bud saaledes, at ikke det Onde forbliver ustraffet. Ligesom man nu efter det femte Bud ikke skal skade nogen paa Legemet, dog saaledes, at Bøddelen er undtagen, som ifølge sit Embede ikke gjør Næsten noget godt, men kun Skade og ondt og dog ikke derved synder mod Guds Bud, fordi Gud selv har forordnet saadant Embede; thi han har forbeholdt sig at straffe efter sit Behag, ligesom han truer i det første Bud, — saaledes ogsaa, hvorvel ingen for sin Person skal dømme eller fordømme nogen, synder dog de, hvem det er befalet, dersom de ikke gjør det, ligesaavel som den, der, uden at det hører til hans Embede, vilde gjøre det af sig selv. Thi her kræver Nødvendigheden, at man taler om det onde, forebringer Klager, spørger og vidner, og det gaar ikke anderledes til, end med en Læge, der undertiden maa se og føle den, som han skal helbrede, paa lønlige Steder. Saaledes er Øvrigheden, Fader og Moder, ja ogsaa Brødre og Søstre og ellers gode Venner indbyrdes skyldige at straffe det onde, hvor det er nødvendigt og nyttigt.

10. Men det vilde være den rette Fremgangsmaade, naar man overholdt den Orden, som er foreskreven i Evangeliet, Matt. 18 [15], hvor Christus siger: „Men om din Broder synder mod dig, saa gaa hen og iretteſæt ham mellem dig og ham alene!“ Der har du en kostelig, herlig Lære om rettelig at styre Tungen, hvilken er vel at merke mod den arge Misbrug. Net dig nu derefter, saa du ikke saa snart udbærer ondt Rygte om din Næste paa andre Steder og bagtaler ham, men lønlig formaner ham til at forbedre sig. Ligesaa ogsaa, naar en anden forebringer dig noget, som denne eller hin har gjort, saa lær ogsaa ham, at han skal gaa hen og iretteſætte ham, hvis han har seet det, men hvis ikke, at han da skal holde sin Mund.

11. Saadant kan du ogsaa lære af det daglige Husregimente. Thi saaledes bærer Herren i Huset sig ad; dersom han ser, at Tjeneren ikke gjør, hvad han skal, saa taler han selv til ham. Men hvis han var saa gal, at han lod Tjeneren sidde derhjemme og gik ud paa Gaden for at klage for Naboerne over ham, da vilde han visselig maatte høre: „Din Nar, hvad kommer det os ved? Hvorfor siger du det ikke til ham selv?“ — Se, det vilde nu være ret broderlig handlet, saa Ondet blev afhjulpet og din Næste beholdt sit gode Rygte. Ligesom ogsaa Christus samme Sted siger: „Hører han dig, saa har du vundet din Broder.“ Da har du gjort en stor, fortræffelig Gjerning; thi mener du, at det er en ringe Ting at vinde en Broder? Lad alle Munke og hellige Ordener træde frem med alle sine Gjerninger sammendyngede i en Hob, om de vel kan opnaa den Ros, at de har vundet en Broder!

12. Videre lærer Christus [V. 16]: „Men hører han ikke, da tag endnu en eller to med dig, forat enhver Sag maa blive stadfæstet efter to eller tre Vidners Udsagn.“ Man skal altsaa altid handle med den Person selv, som det gjælder, og ikke bagtale ham, saa han ikke ved af det. Men vil saadant ikke hjælpe, saa forebring det offentlig for Menigheden, det være nu for verdslig eller geistlig Domstol! Thi her staar du ikke alene, men har hine Vidner med dig, ved hvilke du kan overbevise den skyldige, hvorpaa Dommeren da kan bygge, dømme og straffe. Saaledes kan man ordentlig og rettelig opnaa at forhindre eller rette paa det onde; ellers, naar man med Munden fører en anden omkring i alle Kroge og kaster Smuds paa ham, bliver ingen forbedret, og siden, naar man skal staa til Rette og vidne, vil man ikke have sagt det. Derfor vilde det være tilpas for saadanne Sladderhanker, at man ret lod dem bøde, saa Lysten forgik dem, og andre kunde tage Eksempel deraf. Men hvis du gjorde det for din Næstes Forbedring eller af Kjærlighed til Sandheden, da vilde du ikke snige dig hemmelig omkring eller sky Dagen og Lyset.

13. Alt dette er nu talt om hemmelige Synder. Men hvis Synden er ganske offentlig, saa Dommeren og hver Mand ved vel om det, da kan du uden al Synd sky en saadan og lade ham fare som den, der har gjort sig selv tilskamme, og dertil ogsaa offentlig vidne om ham. Thi ved det, som ligger aabenbart for Dagen, kan der ikke være Tale om nogen Bagtalelse eller falsk Dømmen eller Vidnen; som f. Eks., at vi nu revser Paven med hans Lære, som offentlig er lagt for Dagen i Bøger og udraabt over al Verden. Thi naar Synden er offentlig, skal ogsaa billigvis offentlig Straf følge, forat enhver kan vide at vogte sig derfor.

14. Saaledes har vi nu Summen og den almindelige Mening af dette Bud, nemlig at ingen skal være sin Næste, hverken Ven eller Fiende, til Skade med sin Tunge eller tale ondt om ham, det være nu sandt eller løgnagtigt, hvis det ikke sker efter Befaling eller til hans Forbedring, men at man skal bruge sin Tunge og lade den tjene til at tale det bedste om hver Mand, tildække Næstens Synd og Skrøbelighed, undskylde ham og pryde og smykke ham med den Ære, ham tilkommer. Aarsag hertil skal allermest det være, som Christus anfører i Evangeliet, og hvori han vil have indbefattet dette Bud mod Næsten: „Alt, hvad I vil, at Menneskene skal gjøre mod eder, det gjører I og mod dem!“ [Matt. 7, 12]. Saadant lærer ogsaa Naturen ved vort eget Legeme, som St. Paulus siger 1 Kor. 12 [22]: „De Lemmer paa Legemet, som synes at være de skrøbeligste, er fornødne; og de, som synes at være mere uanselige Dele af Legemet, dem tillægger vi des mere Prydelse; og dem, vi undser os ved, for deres anstændige Bedækkelse sørger vi des mere.“ Ansigt, Øine, Næse og Mund tildækker ingen, thi de tiltrænger det ikke, saasom de i sig selv er de anstændigste Lemmer, som vi har; men de allerskrøbeligste, som vi undser os ved, tildækker man med al Flid; der maa Hænder, Øine samt det hele Legeme hjælpe til at dække og skjule. Saaledes skal vi ogsaa alle indbyrdes smykke det hos vor Næste, som er uanseligt og skrøbeligt, og med alt, hvad vi formaar, tjene, hjælpe og fremme hans Ære, og paa den anden Side afverge, hvad der kan være ham til Vanære. Og det er især en skjøn, ædel Dyd, naar nogen kan vel udlægge og paa det bedste udtyde alt, hvad man hører om Næsten, hvis det ikke er offentlig bekjendt som ondt, eller holde ham det til gode imod de giftige Tunger, der gjør sig Flid for at opspore og faa fot paa noget at dadle hos Næsten og udtyde og fordreie det til det

værste, saaledes som det nu fornemmelig sker med det kjære Guds Ord og dets Forkyndere.

15. Derfor er der i dette Bud sammensattet saare mange gode Gjerninger, som er Gud højlig velbehagelige og bringer med sig overflødigt godt og Velsignelse, dersom kun den blinde Verden og de falske hellige vilde erkjende dem. Thi der er intet i og paa det ganske Menneske, som i en videre Omkreds kan gjøre mere baade godt og ondt, i aandelige og i verdslige Sager, end Tungen, som dog er det mindste og svageste Lem.

Det niende og tiende Bud.

Du skal ikke begjære din Næstes Hus. Du skal ikke begjære din Næstes Hustru, Tjener, Pige, Fæ eller det, som hører ham til.

1. Disse to Bud er særlig givne Jøderne, hvorvel de dog ogsaa for en Del gjælder os. Thi de udlægger dem ikke om Ukyskhed eller Tyveri, fordi dette ovenfor er noksom forbudt; de holdt ogsaa for, at de havde holdt alle hine Bud, naar de udvortes havde gjort eller ikke gjort Gjerningerne. Derfor har Gud tilføiet disse to, forat man ogsaa skal holde det for Synd og forbudt, at begjære Næstens Hustru eller Gods eller paa nogen Maade tragte derefter, og det fornemmelig af den Grund, at i det jødiske Regimente Tjenere og Piger ikke som nu var fri og tjente for Løn, saalænge de vilde, men var Herrens Eiendom med sine Legemer, og hvad de havde, ligesom Kvæget og andet Gods, ligesom ogsaa enhver havde Magt over sin Hustru til offentlig at skille sig fra hende ved et Skilsmissebrev og tage en anden. Saaledes maatte de nu indbyrdes komme i Fare for, naar nogen gjerne vilde have en andens Hustru, at han da søgte Leilighed til baade at skille sig ved sin Hustru og tillige røve den anden hans, saa han med Ret og Skjel kunde bringe hende til sig. Det var nu hos dem ikke nogen Synd eller Skam, ligesaalidt som det nu er med Tyendet, naar en Husbonde opsiger sin Tjener eller Pige, eller en paa en anden Maade skiller den anden af med hans Tjenestefolk.

2. Derfor har de nu, siger jeg, udtydet disse to Bud saaledes, som ogsaa er rigtigt, hvorvel de ogsaa gaar noget videre og dybere, at ingen skal tænke paa eller foresætte sig at berøve den anden, hvad hans er, saasom Hustru, Tyende, Hus og Gaard, Ager, Eng, Kvæg, og tilvende sig det, selv om det kunde synes at ske med god Ret og Skjel, naar det dog var til Næstens Skade. Thi ovenfor i det syvende Bud er den Synd forbudt, at man river til sig fremmed Eiendom eller forholder Næsten det, hvortil man ingen Ret kan have. Men her er det ogsaa forbudt at fravende Næsten noget, om man ogsaa for Verdens Øine kan komme dertil med Ære, saa ingen tør anklage eller dadle dig, som om du havde tilvendt dig det med Uret.

3. Thi Naturen er saadan, at ingen under en anden saa meget som sig selv, og enhver river til sig saa meget, som han blot formaar; den anden faar da hjælpe sig, som han kan. Og dertil vil vi endnu ovenikjøbet være fromme, kan paa det skjønneste pynte os op og skjule Skalken, søge at opfinde saadanne behændige Kneb og raske Fif, som man nu daglig helt vel forstaar at optænke, som om de var tagne lige ud af Loven, tør kjækt pukke derpaa og trodse og vil ikke have saadant kaldt Uredelighed, men Kløgtighed og Forsigtighed. Dertil hjælper ogsaa Juristerr

og Dommere, som vender og tøier Retten, som det kan tjene til at fremme Sagen, dreier Ordene og hjælper sig dermed, uanseet Billighed og Næstens Trang. Og i en Sum: hvo der i saadanne Sager er den slinkeste og kløgtigste, ham hjælper Retten bedst, ligesom man ogsaa siger: „Vigilantibus jura subveniunt", d. e., den, som ved at passe sig, faar altid Ret.

4. Derfor er dette sidste Bud ikke givet for dem, der er Skjelme for al Verden, men netop for de mest ærbare, som vil have et godt Lov, kaldes redelige og oprigtige Folk som de, der intet forsynder sig mod de foregaaende Bud, saadanne, som fornemmelig Jøderne vilde være og endnu mange store Junkere, Herrer og Fyrster. Thi den øvrige store Hob hører meget lavere hen, nemlig under det syvende Bud, som de, der ikke spørger meget efter, hvorledes de kan vinde sit med Ære og Rette.

5. Saadant hænder nu mest i saadanne Retssager, hvorved man søger at fravinde Næsten noget og fortrænge ham fra det, som er hans. Saaledes, for at give et Eksempel, naar man kives og trætter om en stor Arv, om faste Eiendomme o. s. v., da kommer man frem med og tager til Hjælp, hvad der kan synes at have Skin af Ret, pynter og pudser saaledes paa det, at Retten maa tilfalde en, og beholder saa Eiendommen med saadan Skjel, at ingen kan klage derover eller gjøre Fordring derpaa. Ligeledes, naar nogen gjerne gad have et Slot, en By, et Grevskab eller noget andet stort og saa bruger saa mange Rænker ved Venskabsforbindelser, og paa hvad Maade han ellers kan, at det bliver frakjendt en anden og tilkjendt ham og dertil bekræftet med Brev og Segl, saa det skal kaldes vundet med fyrstelig Ret og al Redelighed.

6. Ligesaa ogsaa i almindelig Handel, naar den ene behændig napper den anden noget ud af Haanden, saa han maa staa og gabe derefter, eller overlister og bedrager ham i det, hvori han ser sin Fordel og Nytte, naar der er noget, som hin maaske ikke kan beholde formedelst Pengemangel eller Gjæld eller ikke indløse uden Tab, saa han halvveis eller mere faar det rent for intet, og det skal dog ikke være taget eller fravendt med Uret, men redelig kjøbt. Der heder det: „Hvo der først kommer til Møllen, faar først malet", og: „Enhver passe sit Snit, en anden faar beholde, hvad han kan." Og hvem skulde vel være kløgtig nok til at optænke alle de Maader, hvorpaa man under saadant anstændigt Skin kan bringe andres Eiendom til sig? Og dette holder Verden ikke for nogen Uret og vil ikke se, at Næsten derved bliver undertrykt og maa skille sig ved, hvad han ikke uden Skade kan undvære, da der dog ikke er nogen, som vilde have saadant gjort mod sig af en anden, hvoraf man vel kan slutte, at saadant Paaskud og Skin er falskt.

7. Saaledes gik det nu i gamle Dage ogsaa til med Hustruerne; da kunde man saadanne Kneb, naar en andens Hustru behagede en, at man enten selv eller ved andre — som man da kunde udtænke mangehaande Midler og Veie — fik laget det saaledes, at hendes Mand sattede Uvilje mod hende, eller hun satte sig op mod ham og bar sig saaledes ad, at han maatte skille sig ved hende og overlade hende til den anden. Saadant gik uden Tvil stærkt i Svang i den gamle Pakt, ligesom man ogsaa i Evangeliet læser om Kong Herodes, at han egtede sin Broders Hustru endnu i hans levende Live, og han vilde dog være en ærbar, from Mand, som ogsaa St. Markus [6, 20] vidner om ham. Men saadanne Eksempler, haaber jeg, skal, efterdi det i det nye Testamente er Egtefolk forbudt at skille sig fra hinanden, ikke finde Sted hos os, — det skulde da være i

saadant Tilfælde, at den ene behændig snappede en rig Brud bort fra den anden. Men det er ikke sjeldent hos os, at den ene fravender og berøver den anden hans Tjener eller Tjenestepige eller paa anden Maade faar dem bort fra ham med gode Ord.

8. Alt saadant ske nu, paa hvad Maade det vil, saa skal vi dog vide, at Gud ikke vil have, at du berøver Næsten noget, som tilhører ham, saa han maa savne det og du tilfredsstille din Begjærlighed, om du end i Verdens Øine kan beholde det med Ære; thi det er en hemmelig, rænkefuld Ondskab, og du har, som man siger, spillet under Dække, forat man ikke skal merke det. Thi om du end bærer dig ad, som om du ikke havde gjort nogen Uret, saa er du dog gaaet din Næste for nær, og kan det end ikke kaldes at stjæle eller bedrage, saa maa det dog kaldes at begjære Næstens Gods, det er, at tragte derefter og fravende ham det mod hans Vilje og ikke ville unde ham, hvad Gud har skjænket ham. Og om Dommeren og Hvermand maa lade dig beholde det, saa vil Gud dog ikke lade dig beholde det; thi han ser godt Skalkehjertet og Verdens Underfundighed, som, naar man indrømmer den en Fingersbred, tager en hel Alen dertil, saa at ogsaa offentlig Uret og Vold bliver Følgen.

9. Saaledes lader vi det da ved disse Bud blive ved den almindelige Mening, nemlig at det for det første er befalet, at man ikke skal begjære Næstens Skade, heller ikke hjælpe eller give Anledning dertil, men unde ham og lade ham beholde, hvad han har, dertil fremme og befordre, hvad der kan ske ham til Nytte og Tjeneste, ligesom vi vil, at andre skal gjøre mod os. Saaledes er disse Bud i Besynderlighed rettede mod Misundelsen og den lede Gjerrighed, forat Gud kan bortrydde Aarsagen og Roden, hvoraf alt det udspringer, hvormed man gjør Næsten Skade, hvorfor han ogsaa udtrykker det netop med de Ord: „Du skal ikke begjære" o. s. v. Thi han vil fornemmelig have Hjertet rent, hvorvel vi, saalænge vi lever her, ikke kan bringe det dertil, saa at dette vel bliver et Bud som alle andre, der uden Afladelse anklager os og viser, hvor fromme vi er for Gud.

Slutning paa de ti Bud.

1. Saa har vi nu gjennemgaaet de ti Bud, hvilke er ret et udsøgt Indbegreb af den guddommelige Lære om, hvad vi skal gjøre, forat vort ganske Liv kan behage Gud, og den rette Kilde og Kanal, af og igjennem hvilken alt maa udspringe og gaa, hvad der skal være gode Gjerninger, saa at udenfor de ti Bud ingen Gjerning og intet Væsen kan være godt og Gud velbehageligt, det være saa stort og kosteligt for Verden, som det vil. Lad nu se, hvad for en Ros vore store hellige kan opvise af sine Munkeordener og store, vanskelige Gjerninger, som de har udtænkt og opfundet, medens de har ladet Budene fare, ret som om disse var altfor ringe eller allerede forlængst opfyldte. Jeg mener, at man skulde have fuldt op at gjøre med at holde disse Bud: Sagtmodighed, Taalmodighed og Kjærlighed til Fiender, Kyskhed, Velgjørenhed o. s. v., og hvad disse Stykker bringer med sig. Men saadanne Gjerninger har ikke noget Værd eller nogen Glans i Verdens Øine; thi de har intet særeget, pralende Væsen, er ikke bundne til nogen særegen Tid, Sted, Maade eller Ceremoni, men er almindelige, dagligdagse Husgjerninger, som den ene Nabo kan udøve mod den anden; derfor har de ingen Anseelse. Men hine Gjerninger drager alles Øine og Øren til sig. Dertil bidrager de selv ved stor Pragt og

Pomp, Omkostning og herlige Bygninger, og de udpynter dem saaledes, at alt ret kan straale og lyse. Saa brænder man Røgelse, saa er der Sang og Musik, saa tændes man Kjerter og Lys, saa man hverken kan høre eller se noget andet. Thi at en Præst staar der i en gylden Kaabe, eller at en Lægmand den ganske Dag ligger paa Knæ i Kirken, det kaldes en kostelig Gjerning, som ingen nokjsom kan prise. Men at en stakkars Tjenestepige pleier og passer et lidet Barn og trolig gjør, hvad hende er befalet, det maa ikke kaldes noget; hvad skulde ellers Munke og Nonner søge i sine Klostre?

2. Men se nu, er ikke dette en forbandet Formastelighed af disse fortvilede hellige, som understaar sig at ville finde høiere og bedre Liv og Stilling, end de ti Bud lærer, foregiver, som sagt, at dette er et ringe Liv, der passer for den simple Mand, men at deres Liv sømmer sig for de hellige og fuldkomne? De ser ikke, de stakkars blinde Mennesker, at intet Menneske kan bringe det saa vidt, som til at holde et af de ti Bud saaledes, som det skal holdes, men at baade Troen og Fadervor maa komme os til Hjælp, som vi siden skal høre, hvorved man søger og beder derom og uden Afladelse faar det. Derfor er deres Praleri netop saa meget, som om jeg vilde prale og sige: „Vistnok har jeg ikke en Øre at betale med, men ti Kroner trøster jeg mig nok til at betale."

3. Dette siger og indskjærper jeg, forat man dog kan blive kvit den slemme Misbrug, som har slaaet saa dybe Rødder og endnu hænger ved enhver, og vænne sig til, i hvad Stand og Stilling man end er, alene at se paa dette og bekymre sig herom. Thi det vil nok vare længe, inden man kan opdrive nogen Lære eller noget Levesæt, som kan komme op mod de ti Bud; thi de er saa høie, at ingen ved menneskelig Kraft kan naa dem, og hvo der naar dem, han er et himmelsk, engleligt Menneske, høit ophøiet over al Verdens Helligbed. Tag dem kun for dig og forsøg dig vel, anvend al Kraft og Magt derpaa, saa skal du nok faa saa meget at gjøre, at du ikke vil søge eller agte nogen anden Gjerning eller Helligbed!

4. Dette være nok, baade til fornøden Lærdom og Formaning, om den første Del af den almindelige kristelige Lære. Dog maa vi til Slutning gjentage den Tekst, som hører dertil, hvilken vi ogsaa har behandlet ovenfor under det første Bud, forat man kan lære, hvor megen Flid Gud vil have anvendt paa ret at lære at indprente og øve de ti Bud: **„Thi jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøger Fædrenes Misgjerning paa Børn indtil tredje og fjerde Led, paa dem, som hader mig, og gjør Miskundhed mod mange Tusende, som elsker mig og holder mine Bud."**

5. Hvorvel dette Tillæg, som vi ovenfor har hørt, først er føiet til det første Bud, saa er det dog sat for alle Buds Skyld, saasom de allesammen gaar tilbage til det og skulde være rettede paa det. Derfor har jeg sagt, at man ogsaa skal foreholde og indprente Ungdommen saadant, saa den lærer og beholder det, forat man kan se, hvad der skal drive og nøde os til at holde disse ti Bud, og man skal ikke anse det anderledes, end som om dette Stykke var sat ved hvert Bud især, saaledes at det gaar i og igjennem dem alle.

6. Nu er, som før sagt, i disse Ord sammenfattet baade et vredt Truselsord og en venlig Forjættelse, for at forfærde og advare os, men tillige lokke og drage os, forat vi skal modtage og høiagte hans Ord som et guddommeligt Alvorsord, efterdi han selv udtrykker, hvor magtpaaliggende det er ham, og hvor strengelig han vil holde derover, nemlig at han

gruelig og skrækkelig vil straffe alle dem, der foragter og overtræder hans Bud, og paa den anden Side, hvor rigelig han vil lønne os, gjøre vel imod os og skjænke os alt godt, naar vi agter dem høit og gjerne gjør og lever derefter. Dermed kræver han, at de alle skal opfyldes af et saadant Hjerte, som alene frygter Gud og har ham for Øie og af saadan Frygt undlader alt, hvad der er hans Vilje imod, forat han ikke skal vredes, og som paa den anden Side forlader sig paa ham alene og for at tækkes ham gjør, hvad han vil have, efterdi han lader sig saa venlig høre ligesom en Fader og tilbyder os al Naade og alt godt.

7. Det er ogsaa netop Meningen og den rette Udlæggelse af det første og fornemste Bud, hvori alle de andre har sin Kilde og Rod, saaledes at dette Ord: „Du skal ikke have andre Guder", paa det enfoldigste forklaret, ikke vil have sagt andet, end hvad her kræves: „Du skal frygte og elske mig som din eneste rette Gud og forlade dig paa mig." Thi hvor Hjertet er saaledes sindet mod Gud, der har det opfyldt dette og alle andre Bud. Paa den anden Side, hvo der frygter og elsker noget andet i Himmelen og paa Jorden, han vil ikke holde hverken dette eller noget af de øvrige Bud. Saaledes har den ganske Skrift overalt prædiket og indskjærpet dette Bud og gjort alt afhængigt af de to Stykker: Frygt for Gud og Tillid til ham. Og fornemmelig Profeten David i Salmernes Bog fra først til sidst, som for Eksempel naar han siger: „Herren har Behag i dem, som frygter ham, som venter paa hans Miskundhed" [Salme 147, 11]. Ret ligesom det hele Bud var forklaret i et Vers og sagde netop saa meget som saa: „Herren har Behag i dem, som ikke har andre Guder."

8. Saaledes skal nu det første Bud lyse og kaste sin Glans over alle de andre. Derfor maa du ogsaa lade dette Stykke gaa igjennem alle Bud ligesom Gjorden eller Baandet i Kranser, saaledes at det føier Enden sammen med Begyndelsen og holder dem alle sammen, forat man altid skal gjentage og aldrig glemme det. Saaledes i det andet Bud, at man skal frygte Gud og ikke misbruge hans Navn til at bande, lyve, bedrage eller til anden Forførelse og Ondskab, men bruge det vel og ret med Paakaldelse, Bøn, Lov og Tak, altsammen af Kjærlighed og Tillid efter det første Bud. Ligemaade skal saadan Frygt, Kjærlighed og Tillid drive og tvinge os til ikke at foragte hans Ord, men lære det, gjerne høre det, holde det helligt og ære det. Saaledes ogsaa videre gjennem de følgende Bud om vort Forhold til Næsten; alt skal følge af det første Buds Kraft, saa man hædrer Fader og Moder, Herrer og al Øvrighed, er dem underdanig og lydig, ikke for deres Skyld, men for Guds Skyld. Thi du maa ikke se hen til eller frygte Fader eller Moder eller gjøre eller lade noget for deres Skyld. Men se til, hvad Gud vil have og helt trøstig skal kræve af dig; efterlader du dette, saa har du en vred Dommer over dig, men i modsat Fald en naadig Fader. Ligeledes at du ikke tilføier din Næste noget ondt, nogen Skade eller Vold, eller paa nogen Maade gaar ham for nær, det gjælde nu hans Legeme, Egtefælle, Gods, Ære eller Ret, saaledes som det i det ene Bud efter det andet er paabudt, selv om du kunde have Leilighed og Aarsag dertil, og intet Menneske straffede dig derfor, men at du gjør vel imod Hvermand, hjælper og bistaar ham, hvor og hvorledes du kan, altsammen alene for Guds Skyld og for at behage ham, i Tillid til, at han rigelig vil gjengjælde dig alt. Saaledes ser du, hvorledes det første Bud er Hovedbudet og den Kilde, hvoraf alle de andre udspringer, og hvorledes paa den anden Side de alle gaar tilbage til dette og afhænger af

det, saaledes at Enden og Begyndelsen, altsammen er sammenknyttet og forbundet med hinanden.

9. Saadant, siger jeg nu, er det nyttigt og nødvendigt stedse at foreholde Ungdommen, formane dem dertil og paaminde dem derom, forat de ikke ligesom Kvæget skal opdrages med Slag og Tvang alene, men i Frygt og Ærbødighed for Gud. Thi hvor man betænker saadant og tager sig det til Hjerte, at det ikke er menneskeligt Tant, men den høie Majestæts Bud, som med saadant Alvor holder derover, vredes og straffer dem, som foragter det, og paa den anden Side saa overvættes rigelig gjengjælder dem, som holder disse Bud, der vil man i sig selv have Drift og Tilskyndelse nok til gjerne at gjøre Guds Vilje. Derfor var det ikke forgjæves paabudt i det gamle Testamente, at man skulde skrive de ti Bud paa alle Vægge og i alle Kroge, ja endog paa Klæderne, ikke at man blot skal lade det staa skrevet der og bære det til Skue, som Jøderne gjorde, men forat man uden Afladelse skal have det for Øie og i stadigt Minde, drive derpaa i al sin Gjøren og Laden, og enhver lade det være sin daglige Øvelse i allehaande Tilfælde, Forretninger og Handler, som om det stod skrevet paa alle Steder, hvor man ser hen, ja hvor man gaar og staar. Saaledes vilde man baade hjemme hos sig selv i sit Hus og i Omgang med sine Naboer finde Leilighed nok til at udøve de ti Bud, saa ingen behøvede at løbe langt derefter.

10. Heraf ser man nu atter, hvor høit disse ti Bud er at ophøie og prise over alle Stænder, Bud og Gjerninger, som man ellers lærer og lægger Vind paa. Thi her kan vi trodse og sige: „Lad alle vise og hellige træde frem, om de kan opvise en eneste Gjerning som disse Bud, hvilke Gud med saadant Alvor kræver og under sin høieste Vrede og Straf paabyder, hvortil han desuden føier saa herlige Forjættelser om, at han vil overøse os med alt godt og al Velsignelse.“ Derfor skal man stedse lære dem fremfor alt andet og agte dem dyrebare og kostelige som den høieste Skat, Gud har givet os.

Den anden Part.

Om Troen.

1. Hidindtil har vi hørt det første Stykke af den kristelige Lære og deri seet alt, hvad Gud vil vi skal gjøre og lade. Herpaa følger nu med Rette Troen, som fremsætter for os alt, hvad vi maa vente og modtage af Gud, og i Korthed sagt, lærer os ham ganske og aldeles at kjende. Og dette skal netop tjene til, at vi kan gjøre, hvad vi efter de ti Bud skal gjøre. Thi de er, som ovenfor sagt, stillede saa høit, at alle Menneskers Evne er altfor ringe og svag til at holde dem. Derfor er dette Stykke ligesaa nødvendigt at lære som hint, forat man kan vide, hvorledes man skal komme dertil, hvorfra og hvorved Kraften dertil er at faa. Thi dersom vi af egne Kræfter kunde holde de ti Bud saaledes, som de skal holdes, da behøvede vi intet mere, hverken Troen eller Fadervor. Men førend man nærmere fremhæver denne Troens Nytte og Nødvendighed, er det for de ganske enfoldige for det første nok, at de lærer at fatte og forstaa den i og for sig selv.

2. For det første har man hidindtil inddelt Troen i tolv Artikler,

hvorvel der, hvis man enkeltvis skulde handle om alle de Stykker, som staar i Skriften og hører herhen, blev mange flere Artikler, og heller ikke alle tydelig kunde udtrykkes med saa faa Ord. Men forat man kan fatte det paa det letteste og enfoldigste, saaledes som det maa læres Børnene, vil vi kortelig sammenfatte den hele Tro i tre Hovedartikler efter de tre Personer i Guddommen, til hvilke alt, hvad vi tror, sigter hen, saaledes at den første Artikel om Gud Fader forklarer Skabelsen, den anden om Sønnen Gjenløsningen, den tredje om den Helligaand Helliggjørelsen. Ret som om Troen paa det allerkorteste var sammensattet i saa mange Ord: „Jeg tror paa Gud Fader, som har skabt mig; jeg tror paa Guds Søn, som har gjenløst mig; jeg tror paa den Helligaand, som helliggjør mig." En Gud og en Tro, men tre Personer, derfor ogsaa tre Artikler eller Bekjendelser. — Saa vil vi nu kortelig gjennemgaa Ordene.

Den første Artikel.

Jeg tror paa Gud Fader, Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber.

3. Her er paa det allerkorteste afmalet og fremstillet, hvad der er Gud Faders Væsen, Vilje, Gjerning og Verk. Thi efterdi de ti Bud har foreholdt os, at man ikke skal have mere end en Gud, kunde man nu spørge: „Hvad er da Gud for en Mand? Hvad gjør han? Hvorledes kan man prise eller afmale og beskrive ham, saa man kjender ham?" Det lærer nu denne og de følgende Artikler, saaledes at Troen intet andet er end de kristnes Svar og Bekjendelse, svarende til det første Bud. Ligesom naar man spurgte et lidet Barn: „Kjære, hvad har du for en Gud? Hvad ved du om ham?" — at det da kunde sige: „Dette er min Gud, for det første Faderen, som har skabt Himmel og Jord; udenfor denne ene holder jeg ingen for Gud; thi der er ellers ingen, som kunde skabe Himmel og Jord."

4. For de lærde og dem, som er noget bevandrede i Skriften, kan man meget videre udføre alle tre Artikler og dele dem i saa mange Stykker, som der er Ord. Men her for de unge Begyndere være det nok at paapege det nødvendigste, nemlig at denne Artikel, som sagt, handler om Skabelsen, saa man bliver staaende paa det Ord: „Himmelens og Jordens Skaber." Hvad er der nu sagt, eller hvad mener du med det Ord: „Jeg tror paa Gud Fader, Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber?" Svar: „Det mener og tror jeg, at jeg er en Guds Skabning, det er, at han har givet mig og uden Afladelse opholder mig Legeme, Sjæl og Liv, Lemmer, store og smaa, alle Sanser, Fornuft og Forstand, og saa fremdeles, Mad og Drikke, Klæder, Næring, Hustru og Barn, Tyende, Hus og Gaard o. s. v. Dertilmed lader han al Skabningen tjene mig til Livets Nytte og Nødtørft, Sol, Maane og Stjerner paa Himmelen, Dag og Nat, Luft, Ild, Vand, Jorden, og hvad den bærer og frembringer, Fugle, Fiske, Dyr, Korn og allehaande Vekster, ligeledes, hvad mere der er af legemlige og timelige Goder, godt Regimente, Fred, Sikkerhed." Saaledes lærer man af denne Artikel, at ingen af os har Livet eller alt, hvad der nu er opregnet eller kan opregnes, af sig selv eller kan opholde det af sig selv, hvor lidet og ringe det end er. Thi alt dette er indbefattet i det Ord „Skaber".

5. Desuden bekjender vi ogsaa, at Gud Fader ikke alene har givet os alt saadant, som vi har og ser for vore Øine, men at han ogsaa daglig

beskjærmer og bevarer os fra alt ondt og al Ulykke, afvender allehaande Fare og Uheld, og alt dette af Kjærlighed og Godhed, uden nogen vor Fortjeneste, som en venlig Fader, der sørger for os, at intet ondt skal vederfares os. Men at tale videre herom henhører til de to andre Stykker af denne Artikel, hvor man siger: „Fader, Almægtige."

6. Heraf sluttes og følger nu af sig selv, at esterdi alt, hvad vi eier og har, dertilmed alt, hvad der er i Himmelen og paa Jorden, daglig gives, opholdes og bevares os af Gud, saa er ogsaa vi skyldige til uden Afladelse at elske, love og takke ham derfor og, kort sagt, ganske og aldeles at tjene ham dermed, saaledes som han kræver og har paabudt det i de ti Bud. Her kunde man nu, hvis man nærmere skulde udvikle dette, sige meget om, hvor faa der er af dem, der tror denne Artikel. Thi vi farer den alle over, hører og fremsiger den, men ser og betænker ikke, hvad Ordene forelægger os. Thi dersom vi af Hjertet troede det, vilde vi ogsaa gjøre derefter og ikke bære Nakken saa høit, trodse og bryste os, som om vi havde Liv, Rigdom, Magt og Ære o. s. v. af os selv, saa man skulde frygte og tjene os, saaledes, som den usalige, forvendte Verden gjør, der er drukket i sin Blindhed, misbruger alle Guds Gaver og gode Ting alene til sin Hoffærdighed, Gjerrighed, Kjødslyst og Vellevnet og ikke engang ser hen til Gud, saa den takker ham eller erkjender ham for en Herre og Skaber. Derfor skulde denne Artikel ydmyge og forfærde os alle, dersom vi troede det. Thi vi synder daglig med Øine, Øren, Hænder, Legeme og Sjæl, Penge og Gods og med alt, hvad vi har, især de, som endnu strider mod Guds Ord. Dog har de kristne det forud, at de erkjender sig skyldige til at tjene ham derfor og være ham lydige.

7. Derfor skal vi daglig øve og indprente os denne Artikel og i alt, hvad der kommer os for Øie og møder os af godt, og hvor vi undslipper af Nød eller Fare, komme ihu, at det er Gud, der giver og gjør os alt saadant, saa vi deri spører og ser hans faderlige Hjerte og overvættes Kjærlighed imod os; deraf vilde Hjertet opvarmes og optændes til at være taknemmeligt og bruge alle saadanne Goder til Guds Ære og Pris. Saaledes har vi da i største Korthed Meningen af denne Artikel, saa meget, som det for det første er nødvendigt at lære de enfoldige, baade hvad vi har og modtager af Gud, og hvad vi derfor er ham skyldige, hvilket er en saare stor, herlig Erkjendelse, men en endnu langt kosteligere Skat. Thi her ser vi, hvorledes Faderen har givet os sig selv med alle Skabninger og paa det allerrigeligste forsørget os i dette Liv, foruden at han ogsaa ellers ved sin Søn og den Helligaand overøser os med uudsigelige, evige Goder, som vi nu skal høre.

Den anden Artikel.

Jeg tror paa Jesus Christus, Guds enbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af den Helligaand, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begraven, nedfor til Helvede, opstod tredje Dag fra de døde, opfor til Himmels, sidder hos Guds, den almægtige Faders, høire Haand, hvorfra han skal komme for at dømme levende og døde.

8. Her lærer vi den anden Person i Guddommen at kjende, forat vi kan se, hvad vi foruden de før nævnte timelige Goder har af Gud, nemlig hvorledes han ganske og aldeles har udtømt sig og ikke beholdt noget,

som han ikke har givet os. Denne Artikel er nu meget rig og vid; men for at behandle ogsaa den kortelig og barnlig vil vi kun tage et Ord deraf for os og deri indbefatte som i en Sum dens ganske Indhold, forat man nemlig, som sagt, heraf kan lære, hvorledes vi er gjenløste. Vi bliver da staaende paa disse Ord: „Paa Jesus Christus, vor Herre."

9. Naar man nu spørger: „Hvad tror du i den anden Artikel om Jesus Christus?" — saa svar i al Korthed: „Jeg tror, at Jesus Christus, sand Guds-Søn, er bleven min Herre." Hvad er nu det, at blive en Herre? Det er, at han har gjenløst mig fra Synden, fra Djævelen, fra Døden og al Ulykke. Thi tilforn har jeg ikke havt nogen Herre eller Konge, men været fangen under Djævelens Magt, fordømt til Døden, hildet i Synd og Blindhed. Thi da vi var skabte og havde modtaget allehaande godt af Gud Fader, kom Djævelen og bragte os i Ulydighed, Synd, Død og al Ulykke, saa vi laa under Guds Vrede og Unaade, fordømte til evig Forbandelse, som vi havde forskyldt og fortjent. Der var intet Raad, ingen Hjælp eller Trøst, indtil denne eneste og evige Guds Søn af bundløs Godhed forbarmede sig over vor Jammer og Elendighed og kom fra Himmelen for at hjælpe os. Saaledes er nu hine Tyranner og Fangevogtere allesammen fordrevne, og i deres Sted er Jesus Christus traadt, en Livets, Retfærdighedens, alle gode Gavers og Salighedens Herre, og har revet os arme, fortabte Mennesker ud af Helvedes Gab, kjøbt og frigjort os og atter indsat os i Faderens Gunst og Naade og som sin Eiendom taget os under sin Beskjærmelse og Varetægt for at regjere os ved sin Retfærdighed, Visdom, Magt, Liv og Salighed.

10. Det være nu Summen af denne Artikel, at det Ord „Herre" paa det enfoldigste betyder saa meget som en Gjenløser, det er, en, som har ført os over fra Djævelen til Gud, fra Døden til Livet, fra Synden til Retfærdigheden, og opholder os derved. Men de Stykker, som følger efter hinanden i denne Artikel, gjør intet andet end at forklare og udtrykke saadan Gjenløsning, hvorledes og hvorved den er skeet, det er, hvad den har kostet ham, og hvad han har anvendt og ofret paa at vinde os og bringe os under sit Herredømme, nemlig at han er bleven Menneske, uden al Synd undfangen og født af den Helligaand og Jomfruen, forat han kunde være Syndens Herre, dertilmed er bleven pint, er død og begraven for at gjøre Fyldest for mig og betale, hvad jeg har forskyldt, ikke med Sølv eller Guld, men med sit eget dyrebare Blod. Og alt dette derfor, at han maatte blive min Herre; thi for sig selv har han ikke gjort eller tiltrængt noget deraf. Derefter er han igjen opstanden, har opslugt og opædt Døden og er endelig faren til Himmels og har taget Regimentet ved Faderens høire, saa Djævelen og al Magt maa være ham underdanig og ligge ham tilfode, indtil han endelig paa den yderste Dag aldeles adskiller og adsondrer os fra den onde Verden, Djævelen, Døden, Synden o. s. v.

11. Men nærmere at udvikle alle disse enkelte Stykker hvert for sig hører ikke hjemme i den korte Barnelærdom, men i de store Prædikener hele Aaret gjennem, navnlig paa de Tider, som er anordnede til udførlig at behandle enhver Artikel, saasom Christi Fødsel, Lidelse, Opstandelse, Himmelfart o. s. v. Desuden sigter ogsaa hele det Evangelium, som vi prædiker, til, at man ret skal fatte denne Artikel, saasom al vor Frelse og Salighed beror paa den, og den er saa rig og vid, at den altid giver os nok at lære.

Den tredje Artikel.

Jeg tror paa den Helligaand, en hellig kristelig Kirke, de helliges Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og et evigt Liv! Amen.

12. Denne Artikel kan jeg ikke bedre forklare end, som sagt, om Helliggjørelsen, saaledes, at derved den Helligaand fremstilles og afmales med sit Embede, nemlig at han helliggjør. Derfor maa vi tage Fodfæste paa det Ord „den Helligaand", efterdi det er saa kortfattet, at man ikke kan have noget andet. Thi der er ellers mangehaande Aander i Skriften, saasom Menneskeaand, himmelske Aander og onde Aander. Men Guds Aand alene kaldes en hellig Aand, det er en, som har helliggjort og endnu helliggjør os. Thi ligesom Faderen kaldes en Skaber, Sønnen en Gjenløser, saa skal ogsaa den Helligaand efter sin Gjerning kaldes en Helliggjører. Men hvorledes gaar saadan Helliggjørelse til? Svar: Ligesom Sønnen opnaar det Herredømme, hvorved han vinder os, ved sin Fødsel, Død og Opstandelse o. s. v., saaledes udretter den Helligaand Helliggjørelsen ved de følgende Stykker, nemlig de helliges Samfund eller den kristelige Kirke, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og det evige Liv, det vil sige, at han først fører os ind i sin hellige Menighed og lægger os i Kirkens Skjød, ved hvilken han prædiker for os og bringer os til Christus. Thi hverken du eller jeg kunde nogensinde vide noget om Christus, ei heller tro paa ham eller faa ham til Herre, dersom det ikke ved Evangeliets Prædiken blev os tilbudt og uforskyldt skjænket af den Helligaand. Gjerningen er gjort og udrettet; thi Christus har forhvervet og vundet os Skatten ved sin Lidelse, Død og Opstandelse o. s. v. Men dersom Gjerningen blev skjult, saa ingen vidste derom, saa var den forgjæves og spildt. Forat nu saadan Skat ikke skal blive begraven, men blive gjort frugtbar og nydt, har Gud ladet Ordet udgaa og forkyndes og deri givet den Helligaand for at bringe og tilegne os saadan Skat og Forløsning. Derfor er at helliggjøre intet andet, end at bringe os til den Herre Christus, forat vi skal modtage saadant Gode, hvortil vi ikke kan komme af os selv.

13. Saa lær da nu paa det tydeligste at forstaa denne Artikel! Naar man spørger: „Hvad mener du med de Ord: Jeg tror paa den Helligaand?" — saa kan du svare: „Jeg tror, at den Helligaand helliggjør mig, som hans Navn udsiger." Men hvorved gjør han saadant, eller hvad er hans Maade og Middel dertil? Svar: „Ved den kristelige Kirke, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og det evige Liv." Thi for det første har han en særegen Menighed i Verden, hvilken er den Moder, som føder og bærer enhver kristen ved Guds Ord, hvilket han aabenbarer og forkynder, hvorved han oplyser og optænder Hjerterne, saa de griber og modtager det, hænger derved og forbliver deri. Thi hvor han ikke lader det prædike og opvækker Hjertet til at gribe det, der er det spildt, ligesom det skede under Pavedømmet, hvor Troen var ganske lagt paa Hylden, og ingen erkjendte Christus for en Herre eller den Helligaand for den, der helliggjør, det er, ingen troede, at Christus paa den Maade var vor Herre, at han uden vor Gjerning og Fortjeneste har vundet os saadan Skat og gjort os velbehagelige for Faderen. Hvorpaa manglede det da? Derpaa, at den Helligaand ikke var der tilstede, som kunde have aabenbaret saadant og ladet det prædike; men Mennesker og onde Aander var der, som lærte os at blive salige og erholde Naade ved vore Gjerninger. Derfor er det heller

ingen kristelig Kirke; thi hvor man ikke prædiker om Christus, der er ingen Helligaand, som skaber, kalder og forsamler den kristelige Kirke, udenfor hvilken ingen kan komme til den Herre Christus. Dette være nok om denne Artikels Hovedsum. Men efterdi de Stykker, som deri opregnes, ikke er saa ganske klare for de enfoldige, saa vil vi ogsaa kortelig gjennemgaa dem.

14. Den hellige kristelige Kirke kalder Troen ,,communio sanctorum'', helliges Samfund, thi begge Udtryk har tilsammen en og samme Betydning. Men fra gammel Tid af har det ene Stykke ikke staaet der, er ogsaa slet og uforstaaelig oversat paa Tysk med „eine Gemeinschaft der Heiligen" [de helliges Samfund][1]). Dersom man tydelig skulde gjengive det, maatte man i vort Sprog udtrykke sig ganske anderledes; thi det Ord ,,ecclesia'' betyder egentlig i vort Sprog en „Forsamling". Men vi er vante til Ordet „Kirke", hvilket de enfoldige ikke forstaar om en forsamlet Hob, men om det indviede Hus eller Bygning, hvorvel Huset ikke skulde kaldes en Kirke uden alene af den Grund, at Hoben deri kommer sammen; thi vi, som kommer sammen, skaffer og indretter os et eget Rum og giver Huset Navn efter Hoben. Saaledes betyder det Ord „Kirke" egentlig intet andet end en almindelig Forsamling og er af Oprindelse græsk ligesom ogsaa Ordet ,,ecclesia''; thi Grækerne kalder det paa sit Sprog ,,kyria'', ligesom man ogsaa paa Latin kalder det ,,curia''. Derfor skulde det i vort Modersmaal egentlig hede en „kristelig Menighed" eller „Forsamling" eller allerbedst og klarest en „hellig Kristenhed". Saaledes skulde heller ikke det Ord ,,communio'', som er føiet dertil, oversættes ved „Samfund", men ved „Menighed". Og det er intet andet end en Glosse eller Udlæggelse, idet en eller anden har villet forklare, hvad der er at forstaa ved „den kristelige Kirke". Dette har vore, som hverken har kunnet Latin eller sit eget Modersmaal, gjengivet med „Gemeinschaft der Heiligen", uagtet ingen Tysker taler saa eller forstaar saadant. Men ret udtrykt skulde det paa Tysk hede „eine Gemeine der Heiligen" [de helliges Menighed], det er en Menighed, hvori der er lutter hellige, eller endnu klarere „eine heilige Gemeine" [en hellig Menighed]. Dette siger jeg, forat man skal forstaa de Ord „Gemeinschaft der Heiligen", efterat man er kommen saaledes i Vane med at bruge dette Udtryk, at man vanskelig kan faa det ud af Folk, og naar man blot forandrer et Ord, saa skal det straks hede Kjætteri.

15. Men dette er i en kort Sum Meningen af denne Tilsætning: Jeg tror, at der paa Jorden er en hellig liden Hob og Menighed af lutter hellige under et Hoved, Christus, kaldet sammen ved den Helligaand, i en Tro, et Sind og en Mening, med mangehaande Gaver, dog endrægtig i Kjærligheden, uden Sekter og Partier. Af samme er ogsaa jeg en Del og et Lem, med Adgang til og meddelagtig i alle de Goder, som den har, bragt til den og indforlivet i den ved den Helligaand, derved, at jeg har hørt og endnu hører Guds Ord, hvilket er Begyndelsen til at komme ind. Thi fordum, førend vi kom til den, hørte vi ganske og aldeles Djævelen til som de, der intet vidste om Gud og om Christus. Saaledes forbliver den Helligaand hos den hellige Menighed eller Kristenhed lige til den yderste Dag, fører os ved den til Christus og bruger den til at føre og øve Ordet,

[1]) Naar Luther her misbilliger Oversættelsen af ,,communio" med „Gemeinschaft" [„Samfund"], saa tager han dette Ord i Betydning af „Fællesskab"; han vil, som det følgende viser, have ,,communio" oversat med „Forsamling", „Menighed".

hvorved han virker og forøger Helliggjørelsen, saa den daglig vokser og styrkes i Troen og dens Frugter, som han frembringer.

16. Dernæst tror vi fremdeles, at vi i Kristenheden har Syndernes Forladelse, hvilken sker ved de hellige Sakramenter og Afløsningen, derhos ved allehaande Trøstesprog i det ganske Evangelium. Hidhen hører derfor, hvad der er at prædike om Sakramenterne, og i en Sum det ganske Evangelium og alle Embeder i Kristenheden, hvilket ogsaa nødvendigvis uden Afladelse maa være i Gang. Thi hvorvel Guds Naade er forhvervet ved Christus og Helligheden er virket ved den Helligaand, ved Guds Ord i den kristelige Kirkes Forening, saa er vi dog aldrig uden Synd formedelst vort Kjød, som vi endnu har paa Halsen. Derfor er alt i Kristenheden dertil beskikket, at man der hver Dag ved Ord og Tegn skal hente sig idel Syndernes Forladelse til vor Samvittigheds Trøst og Opreisning, saalænge vi lever her. Paa denne Maade virker den Helligaand, at om vi end har Synd, den dog ikke kan skade os, fordi vi er i Kristenheden, hvor der er idel Syndernes Forladelse, baade saaledes, at Gud tilgiver os, og vi indbyrdes tilgiver, bærer og ophjælper hverandre. Men udenfor Kristenheden, hvor Evangeliet ikke findes, der findes heller ingen Forladelse, ligesom der heller ikke kan findes nogen Hellighed. Derfor har alle de stødt sig selv ud og fraskilt sig, som ikke ved Evangeliet og Syndernes Forladelse, men ved sine egne Gjerninger søger og vil fortjene Hellighed.

17. Men imidlertid, efterdi Helligheden er begyndt og daglig tiltager, venter vi, at vort Kjød skal henfalde og med al sin Urenhed begraves, men herlig gaa frem og opstaa til hel og fuldkommen Hellighed i et nyt evigt Liv. Thi nu er og bliver vi dog kun halvveis rene og hellige, forat den Helligaand stedse maa arbeide paa os ved Ordet og daglig uddele til os Syndernes Forladelse, indtil hint Liv, hvor der ikke skal være nogen Forladelse mere, men ganske og aldeles rene og hellige Mennesker, fulde af Fromhed og Retfærdighed, bortrykkede fra og fri for Synd, Død og al Ulykke, i et nyt, udødeligt og forklaret Legeme.

18. Se, alt det skal være den Helligaands Embede og Gjerning, nemlig at han paa Jorden begynder og daglig forøger Helligheden ved de to Stykker, den kristelige Kirke og Syndernes Forladelse. Men naar vi er henraadnede, vil han ganske fuldføre det i et Øieblik og evig opholde os deri ved de to sidste Stykker, Kjødets Opstandelse og et evigt Liv. Men at her staar „Kjødets Opstandelse", er heller ikke saa ganske godt talt i vort Tungemaal. Thi naar vi hører det Ord „Kjød", naar vor Tanke ikke længer end til Slagterboderne. Men rettelig vilde vi i vort Sprog sige „Legemets" eller „den døde Krops Opstandelse"; dog ligger der ikke stor Vegt derpaa, naar man kun forstaar Ordene ret.

19. Dette er nu den Artikel, som uafladelig maa være og blive i Virksomhed. Thi Skabelsen er nu engang forbi; ligesaa er ogsaa Gjenløsningen fuldbragt. Men den Helligaand driver sin Gjerning uden Afladelse lige til den yderste Dag, hvortil han beskikker en Menighed paa Jorden, ved hvilken han taler og gjør alt. Thi endnu er han ikke færdig med at bringe sin Kristenhed sammen eller med at uddele Syndernes Forladelse. Derfor tror vi paa ham, som daglig drager os ved Ordet og giver, forøger og styrker os Troen ved samme Ord og Syndernes Forladelse, forat han, naar alt dette er fuldkommet, og vi bliver derved, afdør fra Verden og al Ulykke, endelig kan gjøre os fuldkommen og til evig Tid hellige, hvilket vi nu formedelst Ordet i Troen forventer.

20. Se, her har du da hele Guds Væsen, Vilje og Gjerning paa det allerskjønneste afmalet med ganske korte og dog rige Ord, hvori al vor Visdom bestaar, som overgaar og er ophøiet over alle Menneskers Visdom, Tanke og Fornuft. Thi hvorvel den ganske Verden med al Flid har tragtet efter at faa at vide, hvad dog Gud er, hvad han har ifinde, og hvad han gjør, saa har den dog aldrig nogensinde kunnet opnaa noget deraf. Men her har du det paa det allerrigeligste; thi her har han selv i alle tre Artikler aabenbaret og opladt sit faderlige Hjertes og sin ideI uudsigelige Kjærligheds dybeste Afgrund. Thi han har netop dertil skabt os, at han kunde gjenløse og helliggjøre os, og foruden at han har givet og skjænket os alt, hvad der er i Himmelen og paa Jorden, har han ogsaa givet os sin Søn og den Helligaand for ved dem at bringe os til sig. Thi vi kunde, som ovenfor forklaret, aldrig komme saa vidt, at vi erkjendte Faderens Gunst og Naade, uden ved den Herre Christus, som er et Speil af det faderlige Hjerte, udenfor hvilket vi intet ser uden en vred og skrækkelig Dommer. Men om Christus kunde vi heller intet vide, hvis det ikke var os aabenbaret ved den Helligaand.

21. Derfor adskiller og afsondrer disse Troens Artikler os kristne fra alle andre Mennesker paa Jorden. Thi hvad der er udenfor Kristenheden, det være Hedninger, Tyrker, Jøder eller falske kristne og Hyklere, om de endog tror og tilbeder kun en sand Gud, saa ved de dog ikke, hvorledes han er sindet mod dem, kan heller ikke vente sig nogen Kjærlighed eller noget godt af ham, hvorfor de forbliver under evig Vrede og Fordømmelse. Thi de har ikke den Herre Christus, er heller ikke af den Helligaand oplyste og benaadede med nogen Gave.

22. Heraf ser du nu, at Troen er en ganske anden Lære end de ti Bud; thi disse lærer vel, hvad vi skal gjøre, men hin siger, hvad Gud gjør og giver os. De ti Bud er ogsaa ellers skrevne i alle Menneskers Hjerter; men Troen kan ingen menneskelig Klogskab fatte; den maa alene læres af den Helligaand. Derfor gjør hin Lære endnu ingen til kristen; thi Guds Vrede og Unaade bliver endnu altid over os, efterdi vi ikke kan holde, hvad Gud kræver af os. Men denne Lære bringer idel Naade, gjør os fromme og Gud velbehagelige; thi ved denne Erkjendelse faar vi Lyst og Kjærlighed til alle Guds Bud, efterdi vi her ser, hvorledes Gud for at hjælpe og bistaa os til at holde de ti Bud ganske og aldeles giver os sig selv med alt, hvad han har og formaar, Faderen alle Skabninger, Christus alle sine Gjerninger, den Helligaand alle sine Gaver.

23. Det være nu nok om Troen til at lægge en Grund for de enfoldige, saa man ikke overlæsser dem, forat de, naar de forstaar Summen deraf, siden selv kan nøiere efterforske det, henføre hertil, hvad de lærer i Skriften, og saaledes tiltage og voksе i stedse rigere Erkjendelse. Thi saalænge vi lever her, har vi dog hver Dag at prædike derom og lære deraf.

Den tredje Part.

Fadervor.

1. Vi har nu hørt, hvad man skal gjøre og tro, hvori det bedste og saligste Liv bestaar. Nu følger det tredje Stykke, hvorledes man skal bede. Thi efterdi det er saaledes fat med os, at intet Menneske fuldkommen kan holde de ti Bud, om han end har begyndt at tro, og da Djævelen

med al Magt samt Verden og vort eget Kjød sætter sig derimod, saa er intet saa nødvendigt, som at man stedse ligger Gud i Øret, raaber og beder, at han vil give, opholde og forøge os Troen og de ti Buds Opfyldelse og bortrydde alt, hvad der ligger os i Veien og hindrer os deri. Men forat vi skulde vide, hvad og hvorledes vi skal bede, har vor Herre Christus selv lært os Maaden og Ordene, som vi nu skal se.

2. Men førend vi forklarer Fadervor Stykke for Stykke, er det vel mest nødvendigt først at formane og lokke Folk til Bønnen, ligesom ogsaa Christus og Apostlerne har gjort, og det skal da være det første, at man ved, hvorledes vi for Guds Buds Skyld er skyldige at bede. Thi under det andet Bud: „Du skal ikke tage Herrens, din Guds, Navn forfængelig", har vi hørt, at deri kræves, at man skal prise og i al Nød paakalde det hellige Navn eller bede. Thi at paakalde er intet andet end at bede, saa dette er strengt og alvorlig paabud, ligesaavel som alt det andet: ikke at have andre Guder, ikke at slaa ihjel, ikke at stjæle o. s. v. Derfor skal ingen mene, at det er lige meget, enten jeg beder eller ikke beder, ligesom mange raa Mennesker gaar hen i den Indbildning og Tanke: „Hvorfor skulde jeg bede? Hvem ved, om Gud agter eller vil høre min Bøn? Beder ikke jeg, saa beder en anden." Og saaledes kommer de i Vane med aldrig at bede og bruger til Paaskud, at da vi forkaster falske og hykkelske Bønner, saa lærer vi, at man slet ikke kan eller bør bede.

3. Det er vistnok sandt, at det Slags Bønner, som man hidtil har holdt, skraalet og skreget i Kirkerne, det har visselig ikke været nogen Bøn; thi saadanne udvortes Ting kan vel, naar de sker rettelig, være en Øvelse for smaa Børn, Begyndere og enfoldige, og det kan vel kaldes at synge eller læse, men ikke egentlig at bede. Men det er at bede, som det andet Bud lærer os, at paakalde Gud i al Nød. Det vil han have af os, og det skal ikke bero paa vort eget Forgodtbefindende; men vi maa og skal bede, dersom vi vil være kristne, ligesaavel som vi maa og skal adlyde Fader og Moder og Øvrigheden; thi ved Paakaldelse og Bøn bliver Guds Navn æret og brugt til vort Gavn. Det skulde du merke dig fremfor alle Ting, forat dermed saadanne Tanker, som afholder og afskrækker os derfra, kan blive bragte til Taushed og slagne tilbage. Thi ligesom det intet vilde gjælde, om en Søn vilde sige til sin Fader: „Hvad Magt ligger der paa min Lydighed? Jeg vil gaa hen og gjøre, hvad jeg kan; det er dog lige meget", men Budet staar der, du skal og maa gjøre det, saaledes beror det heller ikke her paa min Vilje at gjøre det eller at lade det være, men jeg skal og maa bede, under Straf af Guds Vrede og Unaade. Dette skal man nu fremfor alle Ting betænke og merke sig, forat dermed de Tanker kan blive bragte til Taushed og slagne tilbage, som afholder og afskrækker os derfra, som om der ingen Magt laa paa, om vi ikke beder, eller som om det kun var dem befalet, der er helligere og staar sig bedre med Gud end vi; det menneskelige Hjerte er nemlig af Naturen saa fortvilet, at det altid flyr for Gud og tænker, at han ikke ønsker eller bryder sig om vor Bøn, esterdi vi er Syndere og intet har fortjent uden Vrede. Mod saadanne Tanker, siger jeg, skal vi se hen til dette Bud og vende os til Gud, forat vi ikke ved saadan Ulydighed skal end mere fortørne ham. Thi ved saadant Bud giver han nokſom at forstaa, at han ikke vil støde os fra sig eller jage os bort, endog vi er Syndere, men at han tvertimod vil drage os til sig, forat vi skal ydmyge os for ham, klage saadan vor Jammer og Nød, bede om Naade og Hjælp. Derfor læser man i Skriften, at han

ogsaa derfor vredes paa dem, som er blevne slagne for sine Synders Skyld, fordi de ikke atter har vendt sig til ham og ved Bønnen lagt sig mod hans Vrede og søgt hans Naade.

4. Heraf skulde du nu slutte og betænke, esterdi det er saa alvorlig befalet at bede, at dog endelig ingen maa foragte sin Bøn, men holde den i Agt og Ære. Og tag altid Eksempel af de andre Bud! Et Barn skal ingenlunde agte sin Lydighed mod Fader og Moder ringe, men stedse tænke: „Gjerningen er en Lydighedens Gjerning, og naar jeg gjør den, gjør jeg den ikke i anden Mening, end for at blive i Lydighed og Guds Bud, forat jeg kan staa hart derpaa og agte saadan Gjerning stor, ikke for min Værdigheds Skyld, men for Budets Skyld.“ Saaledes ogsaa her; hvad og hvorfor vi beder, det skal vi anse som krævet af Gud og gjort i Lydighed mod ham og tænke saaledes: „For min Skyld vilde det intet have at betyde; men derfor skal det gjælde, fordi Gud har paabudt det.“ Saaledes skal enhver, hvad han saa har at bede om, altid træde frem for Gud i Lydighed mod dette Bud.

5. Derfor beder og formaner vi paa det flittigste enhver, at man skal tage saadant til Hjerte og paa ingen Maade foragte Bønnen. Thi hidindtil har man i Djævelens Navn undervist Folk saaledes, at ingen har agtet saadant, og man har ment, det var nok, naar man havde gjort den Gjerning at bede, enten saa Gud hørte det eller ikke. Dette er at slaa Vrag paa Bønnen og at mumle hen i Vind og Veir; derfor er det en spildt Bøn. Thi vi lader os vildlede og skræmme ved saadanne Tanker: „Jeg er ikke hellig eller værdig nok; dersom jeg var saa from og hellig, som St. Peter eller Paulus, da vilde jeg bede.“ Men kun langt bort med saadanne Tanker! Thi det selvsamme Bud, som har truffet St. Paulus, det træffer ogsaa mig; det andet Bud er ligesaavel givet for min Skyld, som for hans Skyld, saa han ikke har noget bedre eller helligere Bud at rose sig af. Derfor skal du sige: „Min Bøn, som jeg opsender, er ligesaa kostelig, hellig og Gud velbehagelig, som St. Paulus's og de allerhelligstes Bønner. Thi vistnok vil jeg gjerne lade ham være helligere, hvad Personen angaar, men ikke hvad Budet angaar, esterdi Gud ikke anser Bønnerne for Personens Skyld, men for sit Ords og Lydighedens Skyld. Thi paa det Bud, hvorpaa alle hellige grunder sine Bønner, grunder ogsaa jeg min; dertilmed beder jeg netop om det, hvorom de alle tilhobe beder eller har bedet; saa er det jo ogsaa ligesaa meget, ja meget mere fornødent for mig, end det er for hine store hellige.“

6. Dette være nu det første og nødvendigste Stykke, at al vor Bøn skal grunde sig og staa paa Lydighed mod Gud, uanseet vore Personer, vi være nu Syndere eller fromme, værdige eller uværdige. Og vi skal vide, at Gud ikke vil, man skal drive Skjemt dermed, men at han vil vredes og straffe, dersom vi ikke beder, ligesaavel som han straffer al anden Ulydighed, men dernæst ogsaa, at han ikke vil lade vor Bøn være forgjæves eller spildt. Thi dersom han ikke vilde bønhøre dig, vilde han ikke befale dig at bede og lægge det under saa strengt et Bud.

7. For det andet skal vi des mere drives og lokkes dertil derved, at Gud ogsaa har føiet en Forjættelse dertil og tilsagt os, at hvad vi beder om, det skal visselig ske, som han siger i Salme 50 [15]: „Kald paa mig paa Nødens Dag! Saa vil jeg udfri dig.“ Og Christus siger i Evangeliet Matt. 7 [7]: „Beder, saa skal eder gives o. s. v.; thi hver den, som beder, han faar.“ Saadant skulde jo opvække og optænde vort Hjerte med

Lyst og Kjærlighed til Bønnen, efterdi han med sit Ord bevidner, at vor Bøn er ham hjertelig velbehagelig, dertilmed visselig skal vorde bønhørt og indvilget, forat vi ikke skal foragte den eller slaa den hen i Vind og Veir og bede paa det uvisse. Saadant kan du foreholde ham og sige: „Her kommer jeg, kjære Fader, og beder, ikke efter mit eget Paafund eller min egen Værdighed, men efter dit Bud og din Forjættelse, som ikke kan slaa feil for mig eller lyve.“ Hvo der nu ikke tror saadan Forjættelse, han skal atter vide, at han fortørner Gud, saasom han paa det høieste vanærer ham og gjør ham til en Løgner.

8. Desforuden skal ogsaa det lokke og drage os, at Gud foruden sit Bud og sin Forjættelse endnu kommer os i Forkjøbet og selv foreskriver os Ordene og Maaden og lægger os i Munden, hvorledes og hvad vi skal bede, forat vi skal se, hvor hjertelig han tager sig af vor Nød, og slet ikke tvile paa, at saadan Bøn er ham velbehagelig og visselig bliver bønhørt. Dette er en saare stor Fordel fremfor alle andre Bønner, som vi selv kunde optænke. Thi hvor vilde Samvittigheden altid være i Tvil og sige: „Nu har jeg bedet, men hvem ved, hvorledes det behager ham, eller om jeg har truffet den rette Maade og Art?“ Derfor er der paa Jorden ingen ædlere Bøn at finde end det daglige Fadervor, efterdi det har saadant fortræffeligt Vidnesbyrd, at Gud hjertelig gjerne hører det, hvorfor vi ikke skulde bortbytte det for al Verdens Gods. Og det er ogsaa derfor saaledes foreskrevet os, forat vi skal se og betænke den Nød, som skal trænge og tvinge os til at bede uden Afladelse. Thi hvo der vil bede, han maa bringe, forelægge og nævne noget, som han begjærer; hvis ikke, da kan det ikke kaldes nogen Bøn.

9. Derfor har vi med Rette forkastet de Bønner, som Munke og Præster Dag og Nat med Møie fremhyler og fremmumler, uden at nogen af dem tænker paa at bede om saa meget som en Haarsbred; om man bragte alle deres Kirker samt deres geistlige sammen, saa maatte de bekjende, at de aldrig af Hjertet har bedet om en Draabe Vin engang. Thi ingen af dem har nogensinde foretaget sig at bede af Lydighed mod Gud og Tro paa hans Forjættelse eller seet hen til nogen Nød; de har endog der, hvor man har udført det paa det bedste, aldrig tænkt videre end dermed at gjøre en god Gjerning, hvormed de kunde betale Gud, saasom de ikke vilde modtage noget af ham, men kun give ham. Men hvor det skal være en ret Bøn, der maa det være Alvor, saa man føler sin Nød, og det en Nød, som trykker os og driver os til at raabe og skrige; da gaar Bønnen af sig selv, saa man ikke trænger nogen Undervisning om, hvorledes man skal berede sig dertil, og hvorfra man skal hente Andagt. Men den Nød, som skal ligge os paa Hjerte baade for os selv og for enhver anden, vil du rigelig nok finde i Fadervor; derfor skal det ogsaa tjene dertil, at man derved mindes om den, betragter den og tager den til Hjerte, forat vi ikke skal blive lunkne til at bede. Thi vi har alle nok, som mangler os; men Feilen ligger deri, at vi ikke føler eller ser det; derfor vil ogsaa Gud have, at du skal klage din Nød og komme frem med, hvad der ligger dig paa Hjertet, ikke forat han skal faa det at vide, men forat du skal optænde dit Hjerte til at bede des mere og sterkere og kun vidt udbrede og aabne din Kappe til at modtaget meget.

10. Derfor skal vi fra Ungdommen af vænne os til daglig at bede, enhver for al sin Nød, naarsomhelst han kun føler noget, som trykker ham, og ogsaa for andre Folk, blandt hvem han lever, saasom for Præst, Øv-

righed, Naboer, Tyende, og stedse, som sagt, foreholde Gud hans Bud og Forjættelse og vide, at han ikke vil have det foragtet. Dette siger jeg, fordi jeg gjerne vilde, at man igjen kunde faa indprentet saadant i Folk, saa de ret kunde lære at bede og ikke vandre saa raa og kolde, hvorved de for hver Dag bliver mere udygtige til at bede. Dette vil nemlig Djævelen have og hjælper med al Magt dertil; thi han føler vel, hvad det gjør ham for Plage og Skade, naar Bønnen er ret i Gang.

11. Thi det skal vi vide, at alt vort Vern og Verge ligger i Bønnen alene. Thi mod Djævelen og al hans Magt og Hær, som lægger sig imod os, er vi altfor svage, saa de vel kunde træde os under Fødder. Derfor maa vi besinde os og gribe til de Vaaben, hvormed de kristne skal være rustede for at kunne holde Stand mod Djævelen. Thi hvad mener du vel hidindtil har udrettet saa store Ting, afverget eller dæmpet vore Fienders Raadslagninger, Forehavender, Mord og Oprør, hvorved Djævelen har tænkt at undertrykke os tilligemed Evangeliet, uden nogle fromme Folks Bøn, der er kommen imellem som en Jernmur paa vor Side? Ellers skulde de selv have seet et helt andet Spil, hvorledes Djævelen havde fordærvet det ganske Land i dets eget Blod. Men lad dem nu kun trøstig le deraf og have sin Spot dermed; vi vil dog ved Bønnen alene nok kunne hamle op baade med dem og Djævelen, naar vi kun holder flittig ved og ikke bliver trætte. Thi naar en from kristen beder: „Kjære Fader, lad dog din Vilje ske", saa svarer han deroppe: „Ja, kjære Barn, det skal visselig ske, Djævelen og al Verden tiltrods."

12. Det være nu sagt til Formaning, at man fremfor alle Ting maa lære at agte Bønnen for noget stort og dyrebart og skjønne den rette Forskjel mellem at opramse en Bøn og at bede om noget. Thi vi forkaster ingenlunde Bønnen; men den ganske unyttige Hylen og Mumlen forkaster vi, ligesom og Christus selv forkaster og forbyder mange Ord, naar man beder. — Nu vil vi paa det korteste og klareste gjennemgaa Fadervor. Der er nu i syv Artikler eller Bønner efter hverandre sammensattet al Nød, som uden Afladelse træffer os, og enhver saadan er saa stor, at den skulde drive os til hele vort Liv igjennem at bede paa denne Bøn.

Den første Bøn.

Helliget vorde dit Navn!

13. Det er nu noget dunkelt og ikke vel udtrykt i vort Sprog; thi paa vort Modersmaal vilde vi sige saaledes: „Himmelske Fader, hjælp, at dog endelig dit Navn maa være helligt!" Hvad er nu det at bede, at hans Navn maa vorde helligt? Er det ikke allerede forud helligt? Svar: Jo, det er altid helligt i sit Væsen, men i vor Brug er det ikke helligt. Thi Guds Navn er givet os, fordi vi er blevne kristne og døbte, saa vi kaldes Guds Børn og har Sakramenterne, hvorved han inderlig forener os med sig, saa alt, hvad Guds er, skal tjene til vor Brug. Derfor er det nu saa saare nødvendigt og noget, hvorfor vi skal sørge mest af alt, at hans Navn maa have sin Ære, holdes helligt og høit som den høieste Skat og Helligdom, vi har, og at vi som fromme Børn maa bede om, at hans Navn, som ellers i Himmelen er helligt, ogsaa paa Jorden hos os og i al Verden maa være og blive helligt.

14. Hvorledes bliver det nu helliget iblandt os? Svaret er saa tydeligt, som man kan sige det: Naar baade vor Lære og vort Liv er gude-

ligt og kristeligt. Thi efterdi vi i denne Bøn kalder Gud vor Fader, saa er vi skyldige til altid at opføre og forholde os som de fromme Børn, forat han ikke skal have Skam, men Ære og Pris af os. Nu bliver hans Navn vanhelliget af os enten med Ord eller med Gjerninger; thi hvad vi gjør paa Jorden, maa enten være Ord eller Gjerning, Tale eller Handling. For det første altsaa, naar man under Guds Navn prædiker, lærer og taler, hvad der dog er falsk og forførerisk, saa Løgn bliver smykket med og falbuden under hans Navn. Det er nu den største Beskjæmmelse og Vanærelse af Guds Navn. Dernæst ogsaa, naar man grovelig anfører det hellige Navn til Skalkeskjul ved Svergen, Banden, Trolddom o. s. v. For det andet ogsaa ved offentligt ondt Liv og Gjerninger, naar de, som kaldes kristne og Guds Folk, er Horkarle, Drankere, gjerrige Kropper, misundelige og Bagtalere. Her maa atter Guds Navn for vor Skyld udsættes for Spot og Skam. Thi ligesom det er en kjødelig Fader til Skam og Vanære, naar han har et ondt, vanartet Barn, som med Ord og Gjerninger handler mod ham, saa han for dets Skyld maa foragtes og spottes, saaledes er det ogsaa Gud til Vanære, naar vi, som er kaldte efter hans Navn og har allehaande godt af ham, lærer, taler og lever anderledes, end som fromme og himmelske Børn, saa han maa høre, man siger om os, at vi maa være ikke Guds, men Djævelens Børn.

15. Saaledes ser du, at vi i dette Stykke beder netop om det, som Gud kræver i det andet Bud, nemlig at man ikke skal misbruge hans Navn til at sverge, bande, lyve, bedrage o. s. v., men bruge det paa rette Maade til Guds Lov og Ære. Thi hvo der bruger Guds Navn til nogen Udyd, han vanærer og vanhelliger dette hellige Navn, ligesom man i gamle Dage sagde om en Kirke, at den var vanhelliget, naar et Mord eller en anden Misgjerning deri var begaaet, eller naar man vanærede Alterkalken eller nogen hellig Ting som det, der vistnok i sig selv var helligt, men dog blev vanhelliget ved Brugen. Saaledes er da dette Stykke let og klart, naar man kun forstaar Udtrykket, at nemlig det at hellige betyder saa meget som paa vor Vis at love, prise og ære baade med Ord og Gjerninger.

16. Se nu her, hvor høit fornøden saadan Bøn er. Thi efterdi vi ser, hvor fuld Verden er af Sekter og falske Lærere, som alle fører det hellige Navn i Munden til Skalkeskjul og Dække for sin Djævlelære, saa skulde vi billigvis uden Afladelse skrige og raabe mod alle saadanne, baade mod dem, som fører falsk Lære og Tro, og dem, som angriber, forfølger og vil undertrykke vort Evangelium og den rene Lære, saasom de katolske Biskoper, Tyranner, Sværmere o. s. v. Ligesaa ogsaa for os selv, som vistnok har Guds Ord, men ikke er taknemmelige derfor eller lever derefter, som vi skal. Naar du nu af Hjertet beder om saadant, da kan du være vis paa, at det er Gud velbehageligt; thi han hører intet heller, end at hans Ære og Pris gaar foran og over alle Ting, at hans Ord læres rent, holdes høit og i Ære.

Den anden Bøn.

Tilkomme dit Rige!

17. Ligesom vi i det første Stykke har bedet om det, som vedkommer Guds Ære og Navn, at nemlig Gud vil forhindre, at Verden dermed smykker sine Løgne og sin Ondskab, men hjælpe til, at det maa holdes høit og helligt baade med Lære og Liv, saa han ved os vorder æret og

priset, saaledes beder vi her, at ogsaa hans Rige skal komme. Men ligesom Guds Navn i sig selv er helligt, og vi dog beder, at det maa være helligt hos os, saaledes kommer ogsaa hans Rige uden vor Bøn af sig selv; dog beder vi alligevel om, at det maa komme til os, saa at ogsaa vi er af dem, blandt hvem hans Navn vorder helliget og hans Rige har sit Gjænge.

18. Hvad er nu Guds Rige? Svar: Intet andet, end hvad vi ovenfor har hørt i Troen, nemlig at Gud har sendt sin Søn, vor Herre Christus, til Verden for at forløse og befri os fra Djævelens Magt, bringe os til sig og som en Retfærdighedens, Livets og Salighedens Konge regjere os mod Synd, Død og ond Samvittighed, hvortil han ogsaa har givet os sin Helligaand, der skulde meddele os saadant ved sit hellige Ord og ved sin Kraft oplyse og styrke os i Troen. Derfor beder vi nu her for det første om, at saadant kraftig maa ske hos os, og saaledes hans Navn vorde priset ved Guds hellige Ord og et kristeligt Liv, saa baade vi, som har taget imod det, bliver derved og daglig tiltager deri, og det ogsaa blandt andre Mennesker maa vinde Indgang og Tilhæng og saaledes mægtig gaa frem gjennem Verden, forat mange af dem maa komme til Naadens Rige, blive delagtige i Forløsningen, ledede dertil ved den Helligaand, forat vi saaledes alle tilhobe evig maa forblive i et Kongerige, som allerede nu er begyndt.

19. Thi Guds Riges Komme til os sker paa en dobbelt Maade, for det første her i Tiden ved Ordet og Troen, for det andet i Evigheden ved Aabenbarelsen. Nu beder vi om begge disse Ting, baade at det maa komme til dem, som endnu ikke er i det, og til os, som har faaet Del deri, ved daglig Vekst og engang i det evige Liv. Alt dette er ikke andet, end om man vilde sige saa meget som saa: „Kjære Fader! Vi beder dig: Giv os for det første dit Ord, forat Evangeliet kan vorde retskaffent prædiket over al Verden; giv for det andet, at det ogsaa bliver modtaget i Troen, virker og lever i os, forat saaledes dit Rige maa have Fremgang iblandt os ved den Helligaands Ord og Kraft og Djævelens Rige vorde lagt øde, saa han ikke har nogen Ret eller Magt over os, indtil det endelig bliver ganske og aldeles forstyrret, Synden, Døden og Helvede tilintetgjort, saa vi evig lever i fuldkommen Retfærdighed og Salighed."

20. Heraf ser du, at vi her ikke beder om et Stykke Brød eller om noget timeligt, forgjængeligt Gode, men om en evig, overvættes Skat og alt, hvad Gud selv formaar, hvilket er altfor stort til, at et menneskeligt Hjerte skulde turde tænke paa at begjære det, dersom han ikke selv havde befalet os at bede derom. Men efterdi han er Gud, vil han ogsaa have den Ære, at give mere og rigeligere, end nogen kan begribe, ligesom en evig uforgjængelig Kilde, der giver des mere af sig, jo mere den strømmer og flyder over, og han begjærer intet høiere af os, end at vi skal bede ham om mange og store Ting, og vredes paa den anden Side, naar vi ikke trøstig beder og begjærer. Thi ligesom man, naar den rigeste, mægtigste Keiser bød en stakkars Tigger at bede om, hvadsomhelst han kunde ønske sig, og var beredt til at give store, keiserlige Gaver, men hin Nar ikke gik høiere end til at tigge om en Ske simpel Suppe, da vel med god Grund vilde holde en saadan for en Skjelm og Misdæder, en, der drev Haan og Spot med den keiserlige Majestæts Befaling og ikke var værd at komme for hans Øine, saaledes er det ogsaa Gud til stor Skam og Vanære, dersom vi, hvem han tilbyder og tilsiger saa mange uudsigelige Goder, foragter saadant og ikke trøster os til at modtage det og neppe drister os til at bede om et Stykke Brød.

21. I alt dette er den skjændige Vantro Skyld, der ikke venter sig saa meget godt af Gud, som at han skulde nære ens Bug, endsige da, at den skulde med fast Fortrøstning vente saadanne evige Goder af Gud. Derfor skal vi styrke os derimod og lade dette være os det første, hvorom vi beder, saa vil man visselig ogsaa rigelig faa alt andet, som Christus lærer Matt. 6 [33]: „Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal og alle disse Ting tillægges eder." Thi hvorledes skulde han lade os lide Nød og Mangel i det timelige, da han forjætter os det evige og uforgjængelige?

Den tredje Bøn.

Ske din Vilje, som i Himmelen, saa og paa Jorden!

22. Hidindtil har vi bedet om, at hans Navn maa vorde æret af os, og at hans Rige maa have Fremgang iblandt os, i hvilke to Stykker alt, hvad der angaar Guds Ære og vor Salighed, ganske er indbefattet, at vi maa faa Gud med alle hans Goder til vor Eiendom. Men her er det nu saare nødvendigt at holde fast ved saadant og ikke lade os rive bort derfra. Thi ligesom der ved et godt Regimente ikke alene maa være dem, der bygger og regjerer vel, men ogsaa saadanne, som kan forsvare, verge og omhyggelig verne derom, saaledes ogsaa her; om vi end har bedet om det, som er mest nødvendigt, nemlig om Evangeliet, Troen og den Helligaand til at regjere os og befri os fra Djævelens Magt, saa maa vi dog ogsaa bede Gud om, at han vil lade sin Vilje ske. Thi dersom vi skal blive derved, vil det gaa helt underligt til; da vil vi faa mange Stød og Puf at udholde af alle dem, der arbeider paa at hindre og forebygge de to foregaaende Stykker.

23. Thi ingen tror, hvorledes Djævelen sætter sig op derimod, fordi han ikke kan taale, at nogen lærer eller tror ret, og det gjør ham over al Maade ondt, at han maa lade sine Løgne og Vederstyggeligheder vise sig i sin sande Skikkelse, efterat de er blevne ærede med det guddommelige Navns skjønneste Skin, og saaledes staa der med Spot og Spe, dertilmed blive udbreven af Hjertet og finde sig i, at hans Rige lider et saadant Skaar. Derfor larmer og raser han som en harmfuld Fiende af al sin Magt og Kraft, samler om sig alt, hvad der er ham underlagt, tager ogsaa Verden og vort eget Kjød til Hjælp; thi vort Kjød er i sig selv fordærvet og tilbøieligt til det onde, om vi endog har annammet Guds Ord og tror det, og Verden er ond og uduelig; her hidser han da op, puster og blæser til Ilden for at hindre, tilbagedrive og fælde os og atter bringe os under sin Magt. Det er al hans Vilje, Sind og Tanke, hvoreftet han tragter Dag og Nat, og han er intet Øieblik ledig, men bruger alle Kunster, Rænker, Midler og Maader, som han er istand til at optænke.

24. Derfor maa vi visselig, saasandt vi vil være kristne, vente og være belavede paa at have Djævelen med alle hans Engle og Verden til Fiender, hvilke stræber at volde os al Ulykke og Hjertekval. Thi hvor Guds Ord bliver prædiket, annammet eller troet og bærer Frugt, der skal det kjære hellige Kors heller ikke blive borte. Og der maa kun ingen tænke, at han skal faa Fred; men han maa opofre, hvad han har paa Jorden, Gods, Ære, Hus og Gaard, Hustru og Barn, Legeme og Liv. Det gjør nu vort Kjød og vor gamle Adam ondt; thi det gjælder at holde fast og med Taalmodighed lide, hvorledes man end angriber os, og lade fare, hvad

man tager fra os. Derfor er det her ligesaa nødvendigt som i alle andre Tilfælde, at vi uden Afladelse beder: „Kjære Fader! Din Vilje ske, ikke Djævelens og vore Fienders Vilje, heller ikke alle deres, som forfølger og vil undertrykke dit hellige Ord eller forhindre dit Rige, og giv os, at vi med Taalmodighed bærer alt, hvad derover er at lide, og vinder Seier, saa vort arme Kjød ikke af Svaghed eller Træghed maa vige eller falde fra!"

25. Se, saaledes har vi paa det enfoldigste i disse tre Stykker den Nød, som angaar Gud selv, dog alt for vor Skyld; thi alt, hvad vi beder om, gjælder alene os, nemlig, som før er sagt, saaledes, at det ogsaa maa ske i os, som ellers maa ske udenfor os. Thi ligesom ogsaa uden vor Bøn hans Navn maa vorde helliget og hans Rige komme, saaledes maa ogsaa hans Vilje ske og trænge igjennem, omend Djævelen med alle sine Tilhængere nokſaa heftig raser, vredes og larmer derimod og stræber ganske at udrydde Evangeliet. Men for vor Skyld maa vi bede, at hans Vilje ogsaa blandt os uhindret maa have sin Fremgang mod saadan deres Rasen, saa de ikke kan udrette noget, men vi mod al Vold og Forfølgelse blive fast derved og lade saadan Guds Vilje behage os vel.

26. Saadan Bøn skal nu være vort Vaaben og Værge, som kan tilbageslaa og fælde alt, hvad Djævelen, Paven, Biskoper, Tyranner og Kjættere formaar mod vort Evangelium. Lad dem alle tilhobe vredes og forsøge sit yderste, raadslaa og beslutte, hvorledes de vil kvæle og udrydde os, forat deres Vilje og Raad kan have Fremgang; mod saadant skal en kristen eller to med dette eneste Stykke være vor Mur, mod hvilken de løber an og gaar tilgrunde. Den Trøst og Trods har vi, at Djævelens og alle vore Fienders Vilje og Foretagende skal og maa gaa under og blive til intet, hvor stolte, sikre og mægtige de end ved sig; thi dersom ikke deres Vilje blev brudt og forhindret, saa kunde hans Rige ikke blive paa Jorden, ei heller hans Navn vorde helligt.

Den fjerde Bøn.

Giv os idag vort daglige Brød!

27. Her mindes vi nu den stakkars Brødkurv, vort Legemes og timelige Livs Nødtørft. Det er et kort, enfoldigt Ord, men griber dog vidt om sig. Thi naar du nævner og beder om dagligt Brød, saa beder du om alt, hvad der hører med til at have og nyde det daglige Brød, og paa den anden Side mod alt, hvad der hindrer dette. Derfor maa du vel oplade og udbrede dine Tanker, saa de ikke blot gaar til Bagerovnen eller Melkisten, men ud over den vide Mark og det ganske Land, som bærer og frembringer for os dagligt Brød og allehaande Næring. Thi dersom Gud ikke lod Sæden voksе, ikke velsignede og bevarede den paa Marken, da vilde vi aldrig have noget Brød at tage ud af Bagerovnen eller at lægge paa Bordet.

28. Og forat vi skal sammenfatte det i Korthed, saa vil denne Bøn have i sig indesluttet alt, hvad der henhører til vort ganske Liv i denne Verden, saasom vi alene for dettes Skyld maa have det daglige Brød. Nu hører ikke det alene til Livet, at vort Legeme har Føde og Klæder og anden Nødtørft, men ogsaa det, at vi blandt de Folk, som vi lever og omgaaes med i daglig Handel og Vandel og allehaande Samfærd, kommer ud af det med Ro og Fred, kort sagt, alt, hvad der angaar vort huslige Liv og vort Forhold til vore Naboer eller det borgerlige Væsen og Regimente. Thi

hvor disse to Ting forhindres, saa de ikke gaar, som de skal gaa, der er ogsaa Livets Nødtørft forhindret, saa det tilsidst ikke mere kan opholdes. Og det er vel det allernødvendigste at bede for verdslig Øvrighed og Regjering, eftersom Gud allermest gjennem dem bevarer os det daglige Brød og al Ro og Hygge i dette Liv. Thi om vi end af Gud har faaet fuldt op af allehaande Goder, saa kan vi dog ikke beholde noget deraf eller bruge det i Tryghed og med Glæde, dersom han ikke giver os et varigt og fredeligt Regimente. Thi hvor der er Ufred, Strid og Krig, der er det daglige Brød allerede borte eller ialfald forhindret. Derfor skulde man i enhver gudfrygtig Fyrstes Skjold istedenfor en Løve eller en Krans sætte et Brød eller præge det paa Mynterne for at minde baade dem og deres Undersaatter om, at vi ved deres Embede har Beskyttelse og Fred og uden dem ikke kan æde eller beholde det kjære Brød. Derfor er de ogsaa al Ære værd, saa vi giver dem, hvad vi skal og kan, som dem, ved hvilke vi nyder alt, hvad vi har, i Fred og Ro, mens vi ellers ikke vil beholde en Øre, dertilmed ogsaa bede for dem, forat Gud ved dem maa give os desmere Velsignelse og godt.

29. Saaledes være det paa det korteste paapeget og antydet, hvor vid en Udstrækning denne Bøn har gjennem allehaande Forhold paa Jorden. Heraf kunde nu en gjøre en lang Bøn og med mange Ord opregne alle de Stykker, som henhører derunder, at vi nemlig beder om, at Gud vil give os Mad og Drikke, Klæder, Hus og Gaard og god Helbred, dertilmed lade Kornet og Frugterne paa Marken vokse og slaa godt til, dernæst ogsaa i vort Hjem hjælpe os til en god Husholdning, give og bevare os en from Hustru, Børn og Tyende, give god Lykke og Fremgang til vort Arbeide, Haandverk, eller hvad vi har at gjøre, forunde os trofaste Naboer og gode Venner o. s. v. Ligeledes, at han vil give Keiser, Konge og alle Stænder og især vore Landsfyrster, alle Raader, Overherrer og Embedsmænd Visdom, Kraft og Lykke til at regjere vel og seire over Tyrken og alle Fiender, ligesaa Undersaatterne og den simple Mand Lydighed, Fred og Endrægtighed i deres Samlevnet, og paa den anden Side, at han vil bevare os for allehaande Skade paa Legeme og Næring, Uveir, Hagl, Ildsvaade, Oversvømmelse, Gift, Pestilens, Kvægsyge, Krig og Blodsudgydelse, Dyrtid, skadelige Dyr, onde Mennesker o. s. v. Angaaende alt saadant er det godt at indprente de enfoldige, at det og alt deslige maa gives os af Gud, og at vi maa bede ham derom.

30. Men fornemmelig er denne Bøn ogsaa rettet mod vor værste Fiende, Djævelen. Thi derpaa gaar al hans Tanke og Begjæring ud, at fratage os eller hindre os i at bruge alt saadant, som vi har af Gud, og han lader sig ikke nøie med at forhindre og forstyrre det aandelige Regimente derved, at han ved sine Løgne forfører Sjælene og bringer dem under sin Magt, men han søger ogsaa at afverge og forhindre, at noget Regimente eller ærbart og fredeligt Liv skal findes paa Jorden. Derfor volder han saa megen Kiv, Mord, Oprør og Krig, ligeledes Uveir og Hagl for at ødelægge Korn og Kvæg, forpester Luften o. s. v. Med et Ord: det gjør ham ondt, at nogen faar af Gud og æder i Fred en Bid Brød, og dersom det stod i hans Magt, og ikke vor Bøn næst Gud afvergede det, da vilde vi sandelig ikke beholde et Straa paa Marken, en Øre i Huset, ja ikke Livet en Time, især de, som har Guds Ord og gjerne vilde være kristne.

31. Se, saaledes vil Gud vise os, hvorledes han tager sig af al vor

Nød, og hvor trolig han ogsaa sørger for vor timelige Næring, og hvorvel han ogsaa rigelig giver og opholder de ugudelige og onde saadant, saa vil han dog, at vi skal bede derom, forat vi skal erkjende, at vi modtager det af hans Haand, og deri sporer hans faderlige Godhed mod os. Thi dersom han slaar sin Haand af os, saa kan dog intet trives eller opholdes til Ende, som man vel daglig ser og føler. Hvad er der ikke nu for en Plage i Verden alene med de slette Penge, ja med daglig Besværing og Bedrageri i almindelig Handel, Kjøb og Arbeide af dem, som efter sit onde Hjerte undertrykker de stakkars Fattigfolk og frarøver dem deres daglige Brød! Dette maa vi vistnok finde os i; men hine skal se sig vel for, at de ikke forspilder den almindelige Bøn, og vogte sig for, at ikke dette Stykke af Fadervor vender sig mod dem.

Den femte Bøn.

Og forlad os vor Skyld, som og vi forlader vore Skyldnere!

32. Dette Stykke vedkommer nu vort arme og elendige Levnet, hvilket, om vi end har og tror Guds Ord, gjør og lider efter hans Vilje og nærer os af Guds Gave og Velsignelse, dog ikke gaar af uden Synd; thi vi snubler endnu daglig og gjør, hvad vi ikke skulde, efterdi vi lever i Verden iblandt Folk, som tilføier os meget ondt og giver os Aarsag til Utaalmodighed, Vrede, Hevn o. s. v.; dertilmed har vi Djævelen bag os, der angriber os fra alle Kanter og, som ovenfor hørt, kjæmper mod alle forrige Stykker, saa det ikke er muligt altid at staa fast i saadan stadig Kamp. Derfor er det her atter høit fornødent at bede og raabe: „Kjære Fader, forlad os vor Skyld!" Ikke saaledes, som om han ikke ogsaa uden og før vor Bøn forlader Synden, thi han har skjænket os Evangeliet, hvori der er idel Syndsforladelse, førend vi har bedet derom eller nogensinde tænkt derpaa. Men derom er det at gjøre, at vi erkjender og modtager saadan Forladelse. Thi efterdi Kjødet, hvori vi daglig lever, er af den Art, at det ikke tror og forlader sig paa Gud, men stedse rører sig med onde Lyster og Ondskab, saa vi daglig synder med Ord og Gjerninger, med Gjøren og Laden, hvorved Samvittigheden kommer i Ufred, saa den frygter for Guds Vrede og Unaade og saaledes lader Trøsten og Tilliden af Evangeliet synke, saa er det uden Afladelse nødvendigt, at man løber hid og henter Trøst for at opreise Samvittigheden igjen.

33. Men saadant skal nu tjene til, at Gud kan bryde vor Hoffærdighed og holde os i Ydmyghed. Thi han har forbeholdt sig den Forret, at om nogen vilde pukke paa sin Fromhed og foragte andre, han da skal se hen til sig selv og stille sig denne Bøn for Øie, saa vil han finde, at han er ligesaa from som de andre, og vi maa alle ydmyge os for Gud og være glade ved at faa Forladelse. Og ikke maa nogen, saalænge vi lever her, tænke paa at bringe det saa vidt, at han ikke skulde tiltrænge saadan Forladelse. Med et Ord: dersom Gud ikke uden Afladelse forlader os vor Skyld, saa er vi fortabte.

34. Saa er nu det Meningen af denne Bøn, at Gud ikke vil se hen til vor Synd og foreholde os, hvad vi daglig fortjener, men handle naadig mod os og tilgive os, ligesom han har forjættet, og saaledes give os en glad og uforsagt Samvittighed til at staa frem for ham og bede. Thi dersom Hjertet ikke staar ret til Gud og kan øse saadan Tillid, saa vil det aldrig turde understaa sig at bede. Men til saadan Tillid og et saadant glad

Hjerte kan ingen komme, uden at han ved, at hans Synder er ham forladte.

35. Men hertil er der føiet et nødvendigt og dog trøsteligt Tillæg: „Som og vi forlader vore Skyldnere." Han har forjættet, at vi skal være visse paa, at alt er os forladt og eftergivet, dog forsaavidt, at ogsaa vi forlader vor Næste. Thi ligesom vi daglig bliver Gud meget skyldige, og han dog af Naade forlader os alt, saa maa ogsaa vi altid forlade vor Næste, naar han tilføier os Skade, Vold og Uret, viser sig ondskabsfuld mod os o. s. v. Forlader du nu ikke ham, saa tænk heller ikke, at Gud forlader dig! Men forlader du, saa har du den Trøst og Sikkerhed, at du faar Forladelse i Himmelen, ikke for din Forladelses Skyld, thi han gjør det frit, for intet, af idel Naade, fordi han har forjættet det, som Evangeliet lærer, men for at sætte os saadant til Bestyrkelse og Sikkerhed som et fast Merke ved Siden af den Forjættelse, som stemmer overens med denne Bøn, Luk. 6 [37]: „Forlader, saa skal eder forlades!" Derfor gjentager Christus den lige efter Fadervor og siger Matt. 6 [14]: „Forlader I Menneskene deres Overtrædelser, skal ogsaa eders himmelske Fader forlade eder" o. s. v.

36. Derfor er nu et saadant Tegn føiet til ved denne Bøn, forat vi, naar vi beder, skal komme Forjættelsen ihu og tænke saaledes: „Kjære Fader! Derfor kommer jeg og beder, at du vil forlade mig mine Synder, ikke at jeg skulde kunne gjøre Fyldest derfor eller fortjene det ved mine Gjerninger, men fordi du har forjættet det og sat dit Segl derved, forat jeg skal være ligesaa vis derpaa, som jeg havde en Afløsning, udtalt af dig selv." Thi hvad Daaben og Sakramentet som udvortes Tegn virker, det virker ogsaa dette Tegn til at styrke vor Samvittighed og gjøre den frimodig, og det er netop af den Grund tilføiet fremfor noget andet, forat vi hvert Øieblik kan bruge og øve det som noget, vi altid har hos os.

Den sjette Bøn.

Og led os ikke ud i Fristelse!

37. Vi har nu tilstrækkelig hørt, hvad for Møie og Arbeide man har med at erholde alt, hvad man beder om, og blive fast derved, hvilket alligevel ikke løber af uden Skrøbelighed og Snublen. Dertil kommer, at om vi end har faaet Forladelse og en god Samvittighed og er ganske frikjendte, saa er det dog saaledes sat med Livet, at en staar idag og falder imorgen. Derfor maa vi, selv om vi nu er fromme og staar med en god Samvittighed for Gud, nu atter bede om, at han ikke vil lade os falde tilbage og give efter for Anfegtelsen eller Fristelsen.

38. Men Fristelsen er tre Slags: Kjødets, Verdens og Djævelens. Thi i Kjødet bor vi og har den gamle Adam paa Halsen; han rører sig og lokker os daglig til Utugt, Dovenskab, Fraadseri og Drik, Gjerrighed og Bedrageri, til at bedrage og forurette Næsten og, i en Sum, til allehaande onde Lyster, som af Naturen hænger ved os; derhos ophidses vi ogsaa ved andre Folks Selskab og Eksempel, ved at se og høre paa dem, hvilket ofte saarer og optænder ogsaa et uskyldigt Hjerte. Saa er der Verden, som med Ord og Gjerninger krænker os og driver os til Vrede og Utaalmodighed. Med et Ord: der er ikke andet end Had og Misundelse, Fiendskab, Vold og Uret, Utroskab, Hevn, Forbandelse, Skjelden, Bagvaskelse, Hoffærdighed og Stolthed, hvorhos enhver overflødig smykker sig med Ære, Nos

og Magt, idet ingen vil være den ringeste, men alle sidde øverst og anses fremfor andre. Her kommer nu Djævelen til, som ogsaa overalt puster og blæser til Ilden; men især driver han sit Væsen med det, som vedkommer Samvittigheden og aandelige Ting, nemlig forat man skal slaa baade Guds Ord og Gjerning hen i Vind og Veir og foragte dem, forat han kan rive os fra Troen, Haabet og Kjærligheden og bringe os til Overtro, falsk Formastelighed og Forhærdelse eller paa den anden Side til Fortvilelse, Guds Fornegtelse og Bespottelse og utallige andre Grueligheder. Dette er nu Snarer og Garn, ja de rette gloende Pile, som ikke Kjød og Blod, men Djævelen paa det allergiftigste skyder os ind i Hjertet.

39. Dette er nu store, svare Farer og Anfegtelser, som enhver kristen maa bære, store og svare, selv om der kun var en af dem, forat vi skal drives til, saalænge vi er i dette besmittede Liv, hvor man fra alle Kanter angriber, jager og driver os, altid at raabe og bede om, at Gud ikke vil lade os blive mødige og trætte og igjen falde tilbage i Synd, Skam og Vantro. Thi ellers er det umuligt at overvinde endog den allermindste Anfegtelse.

40. Saadant kaldes nu „ikke at lede os udi Fristelse", naar han giver os Kraft og Styrke til at staa imod, dog uden at borttage eller ophæve Anfegtelsen. Thi Fristelse og Lokkelse kan ingen undgaa, saalænge vi lever i Kjødet og har Djævelen om os, og der bliver intet andet deraf, end at vi maa lide Anfegtelse, ja stikke dybt deri; men det beder vi om, at vi ikke skal falde ned og drukne i den. Derfor er det to ganske forskjellige Ting, at føle Anfegtelse og at indvilge i den eller sige ja til den. Føle den maa vi alle, hvorvel ikke alle paa samme Maade, men nogle mere og sværere, saasom Ungdommen fornemmelig af Kjødet, de voksne og gamle af Verden, men andre, som omgaaes med aandelige Ting, det er de sterke kristne, af Djævelen. Men saadan Følen kan ikke skade nogen, eftersom det er imod vor Vilje, og vi heller var fri derfor. Thi hvis man ikke følte det, kunde det ikke kaldes nogen Anfegtelse. Men at indvilge deri er, at man giver den Tøilen, ikke staar den imod eller beder.

41. Derfor maa vi kristne være belavede derpaa og daglig vente uden Afladelse at blive anfegtede, forat ingen skal vandre saa tryg og uagtsom, som om Djævelen var langt fra os, men altid vente hans Slag og slaa ham igjen. Thi om jeg nu er kyst, taalmodig, venlig og staar i en fast Tro, saa kan Djævelen endnu i denne Stund jage mig en saadan Pil ind i Hjertet, at jeg neppe bliver staaende. Thi han er en Fiende, som aldrig aflader eller bliver træt, saa at, hvor en Anfegtelse ophører, der kommer altid andre og nye istedet.

42. Derfor er der intet andet Raad eller Trøst, end at løbe herhen, gribe til Fadervor og af Hjertet sige til Gud: „Kjære Fader! Du har befalet mig at bede; lad mig ikke falde tilbage ved Fristelsen!" Saa skal du se, at den maa aflade og endelig give tabt. Ellers, hvis du stræber at hjælpe dig med dine egne Tanker og dit eget Raad, saa vil du kun gjøre det værre og give Djævelen mere Rum. Thi han har et Slangehoved; naar det kun finder et Hul, hvorigjennem det kan smutte ind, saa følger det hele Legeme uopholdelig efter. Men Bønnen kan holde ham borte og drive ham tilbage.

Den syvende og sidste Bøn.

Men frels os fra det onde! Amen.

43. Paa Græsk lyder dette Stykke saaledes: „Fri eller bevar os fra den onde eller ondskabsfulde", og det ser ud, som om det taler om Djævelen, ret ligesom det vilde sammenfatte alt i en Hob, saa den hele Sum af den ganske Bøn blev rettet mod vor Hovedfiende. Thi ham er det, som forhindrer blandt os alt det, hvorom vi beder: Guds Navn eller Ære, Guds Rige og Vilje, det daglige Brød, en frimodig, god Samvittighed o. s. v. Derfor slaar vi til Slutning saadant sammen og siger: „Kjære Fader! Hjælp dog, at vi bliver fri for al Ulykke!" Men ikke desto mindre er ogsaa det deri indesluttet, hvad der kan vederfares os af ondt under Djævelens Rige, Fattigdom, Skjændsel, Død og kortsagt al den usalige Jammer og Hjertekval, hvoraf der paa Jorden er utallig meget. Thi efterdi Djævelen ikke alene er en Løgner, men ogsaa en Manddraber, saa tragter han ogsaa uden Afladelse efter vort Liv og søger at tilfredsstille sin Lyst, naar han kan bringe os i Ulykke og Skade paa Legemet. Heraf kommer det, at han lader mange brække Halsen eller bringer dem til Afsindighed, drukner nogle i Vandet og bringer mange derhen, at de tager sig selv af Dage, og i mange andre skrækkelige Ulykker. Derfor har vi paa Jorden intet andet at gjøre end uden Afladelse at bede mod denne vor Hovedfiende; thi dersom Gud ikke opholdt os, saa var vi ingen Stund sikre for ham.

44. Heraf ser du atter, hvorledes Gud vil, at vi skal bede til ham angaaende alt, hvad der ogsaa legemlig anfegter os, at man ikke skal søge og vente Hjælp noget andet Sted end hos ham. Men dette har han stillet tilsidst; thi skal vi bevares og befries fra alt ondt, da maa først hans Navn helliges i os, hans Rige være hos os og hans Vilje ske iblandt os. Derefter vil han endelig bevare os for Synd og Skam, dertilmed for alt, hvad der gjør os ondt og er os skadeligt.

45. Saaledes har Gud paa det korteste forelagt os al Nød, som nogensinde kan træffe os, forat vi slet ingen Undskyldning skal have, om vi undlader at bede. Men her er det nu magtpaaliggende, at vi ogsaa lærer at sige „Amen" dertil, det er, ikke tviler paa, at det visselig er bønhørt og vil ske. Thi det er intet andet end et Ord af en Tro, som ikke tviler, som ikke beder paa det uvisse, men ved, at Gud ikke lyver, fordi han har forjættet at give det. Hvor der nu ikke er en saadan Tro, der kan der heller ikke være nogen ret Bøn. Derfor er det en skadelig Indbildning, naar man beder saaledes, at man ikke af Hjertet tør sige Ja dertil og sikkert slutte, at Gud bønhører, men bliver i sin Tvil og siger: „Hvorledes skulde jeg være saa dristig at rose mig af, at Gud hører min Bøn? Jeg er jo en fattig Synder" o. s. v. Dette kommer deraf, at man ikke ser hen til Guds Forjættelse, men til sine egne Gjerninger og sin egen Værdighed, hvorved man foragter Gud og gjør ham til en Løgner, hvorfor man da heller ikke faar noget, som St. Jakob siger: „Hvo der beder, han bede med Tro, intet tvilende! Thi den, som tviler, er ligesom en Havsbølge, der røres og drives af Vinden. Thi ikke tænke et saadant Menneske, at han skal faa noget af Herren!" [Jak. 1, 6. 7]. Se, saa magtpaaliggende er det Gud, at vi skal være visse paa, at vi ikke beder forgjæves, og at vi paa ingen Maade skal agte vor Bøn ringe.

Den fjerde Part.

Om Daaben.

1. Vi er nu blevne færdige med de tre Hovedstykker af den almindelige kristelige Lære. Foruden disse maa vi endnu tale om vore to Sakramenter, indstiftede af Christus, hvorom ogsaa enhver kristen i det mindste skal have en almindelig kort Undervisning, esterdi ingen kristen kan være dem foruden, hvorvel man desværre hidintil intet har lært derom. Men for det første tager vi Daaben for os, ved hvilken vi først bliver optagne i Kristenheden. Men forat man vel kan fatte det, vil vi ordentlig gjennemgaa det og alene blive ved det, som er nødvendigt for os at vide. Thi hvorledes man maa bevare og forsvare det mod Kjættere og Sekter, vil vi overlade til de lærde.

2. For det første maa man fremfor alle Ting vel vide de Ord, hvorpaa Daaben er grundet, og hvortil alt gaar tilbage, hvad derom er at sige, nemlig der, hvor den Herre Christus siger i det sidste Kapitel hos Mattæus [28, 19]:

„Gaar hen og lærer alle Folk og døber dem i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands!“

Ligesaa i det sidste Kapitel hos Markus [16, 16]:

„Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig, men hvo som ikke tror, skal blive fordømt.“

3. Ved disse Ord skal du for det første lægge Merke til, at her staar Guds Bud og Indstiftelse, forat man ikke skal tvile paa, at Daaben er en guddommelig Ting, ikke udtænkt eller opfunden af Mennesker. Thi ligesaavel som jeg kan sige: „De ti Bud, Troen og Fadervor har intet Menneske udspundet af sit eget Hoved, men de er aabenbarede og givne af Gud selv“, ligesaavel kan jeg ogsaa prise Daaben, at den ikke er noget Menneskepaafund, men indstiftet af Gud selv, som dertilmed alvorlig og strengt har paabudt, at vi skal lade os døbe eller ikke blive salige, forat man ikke skal mene, at det er saa ligegyldig en Sag, som at trække paa sig en ny rød Kjole. Thi det er i allerhøieste Grad magtpaaliggende, at man anser Daaben for en ypperlig, herlig og høi Ting, hvorfor vi ogsaa allermest strider og fegter om den, esterdi Verden nu er saa fuld af Sekter, som skriger paa, at Daaben er en udvortes Ting, men en udvortes Ting gavner intet. Ja, lad det længe nok være en udvortes Ting! Men der staar Guds Ord og Bud, som indstifter, grunder og stadfæster Daaben. Og hvad Gud indstifter, det kan ikke være forgjæves, men maa være en saare kostelig Ting, om det end efter sit udvortes Udseende var ringere end et Halmstraa. Har man hidindtil kunnet agte det for en stor Ting, naar Paven med sine Breve og Buller uddelte Aflad og gav Altere eller Kirker sin Stadfæstelse, alene for Brevets og Seglets Skyld, saa vil vi agte Daaben langt høiere og kosteligere, esterdi Gud har paabudt den, og den dertilmed sker i hans Navn; thi saaledes lyder Ordene: „Gaar hen, døber“ — men ikke i eders, men — „i Guds Navn.“ Thi at døbes i Guds Navn er at døbes ikke af Mennesker, men af Gud selv. Thi om det end sker ved Menneskets Haand, saa er det dog sandelig Guds egen Gjerning, hvoraf vel enhver selv kan slutte, at det er meget høiere end nogen Gjerning, gjort af et Menneske eller en Helgen. Thi hvad for Gjerninger kan man sætte høiere end Guds Gjerning?

4. Men her har nu Djævelen travelt med at forblinde os med et falsk Skin og føre os bort fra Guds Gjerning til vor Gjerning. Thi det har et langt kosteligere ydre Skin, at en Karthäuser gjør mange svare, store Gjerninger, og vi agter alle det for større, som vi selv gjør og fortjener. Men Skriften lærer saalunde: Om man end slog alle Munkes Gjerninger sammen i en Hob, hvor kostelig de end kunde glimre og skinne, saa var de dog ikke saa ædle og gode, som om Gud vilde løfte et Halmstraa op fra Jorden. Hvorfor? Fordi Personen er ædlere og bedre. Nu maa man her ikke agte Personen efter Gjerningerne, men Gjerningerne efter Personen, af hvem de maa modtage sin Værdighed. Men det vil den gale Fornuft ikke agte, og fordi det ikke glimrer som de Gjerninger, vi gjør, saa skal det ikke gjælde for noget.

5. Lær nu heraf ret at forstaa det og at svare paa det Spørgsmaal, hvad Daaben er, nemlig saaledes, at den ikke er simpelt Vand alene, men Vand, som er indesluttet i Guds Ord og Befaling og helliget derved, saa det nu ikke er andet end et Guds Vand, ikke som om Vandet i sig selv skulde være ædlere end andet Vand, men fordi Guds Ord og Befaling kommer dertil. Derfor er det et blot og bart Skalkestykke og en Djævelens Spot, at nu vore nye Aander for at forhaane Daaben skiller Guds Ord og Anordning derfra og ikke ser hen til andet end Vandet, som man øser af Brønden, og saa kommer og udspyr sin Gift i de Ord: „Hvad skulde vel en Haandfuld Vand hjælpe Sjælen?“ Ja, kjære! Hvem ved ikke, at Vand er Vand, naar man vil rive fra hverandre, hvad der hører sammen? Men hvorledes tør du saaledes gribe ind i Guds Anordning og rive det bedste Klenodie derfra, hvormed Gud har forbundet og sammenfattet det, og hvorfra han ikke vil have det adskilt? Thi det er Kjernen i dette Vand, Guds Ord eller Befaling og Guds Navn, hvilken Skat er større og ædlere end Himmel og Jord.

6. Saa begrib da Forskjellen, at Daaben er en ganske anden Ting end alt andet Vand, ikke for den naturlige Tings Skyld, men fordi her noget ædlere kommer til; thi Gud føier selv sin Ære dertil, lægger sin Kraft og Magt deri. Derfor er det ikke et blot og bart naturligt Vand, men et guddommeligt, himmelsk, helligt og saligt Vand, og hvorledes man nu mere kan prise det, altsammen for Ordets Skyld, hvilket er et himmelsk, helligt Ord, der aldrig noksom kan prises; thi det har og formaar alt, hvad Guds er. Fra dette har den ogsaa sit Væsen, saa den kaldes et Sakramente, ligesom ogsaa St. Augustinus har lært: „Accedat verbum ad elementum, et fit sacramentum,“ d. e., naar Ordet kommer til Elementet eller den naturlige Ting, saa bliver der et Sakramente deraf, det er, en hellig, guddommelig Ting og Tegn.

7. Derfor lærer vi altid, at man skal agte Sakramenterne og alle udvortes Ting, som Gud forordner og indstifter, ikke efter det grove, ydre Udseende, ligesom man ser Skallen paa en Nød, men saaledes, som Guds Ord deri er indesluttet. Thi saaledes taler vi ogsaa om Fader- og Moderstanden og den verdslige Øvrighed. Naar man vil anse disse saaledes, som de har Næse, Øine, Hud og Haar, Kjød og Ben, saa ser de ligedan ud som Tyrker og Hedninger, og en kunde fare frem og sige: „Hvorfor skulde jeg agte disse høiere end andre?“ Men efterdi det Bud kommer til: „Hædre din Fader og din Moder“, saa ser jeg en anden Mand for mig, iført og smykket med Guds Majestæt og Herlighed. Dette Bud, siger jeg, er den gyldne Kjæde, som han bærer om Halsen, ja Kronen paa hans

Hoved, der viser mig, hvorledes og hvorfor man skal ære dette Kjød og Blod. Saaledes og meget mere skal du ære Daaben og holde den hellig for Ordets Skyld, efterdi han selv har æret den baade med Ord og Gjerninger, dertilmed bekræftet den med Undere fra Himmelen. Thi mener du, at det var en Spøg, da Christus lod sig døbe, Himmelen oplod sig, den Helligaand synlig for ned, og der var idel guddommelig Herlighed og Majestæt? Derfor formaner jeg atter, at man for Guds Skyld ikke skal lade de to Ting, Ordet og Vandet, skilles eller rives fra hinanden. Thi hvis man adskiller Ordet derfra, saa er det ikke andet Vand end det, hvormed Pigen koger, og det kan vel kaldes et almindeligt Vandbad; men naar det er med, som Gud har forordnet, saa er det et Sakramente og kaldes en Christi Daab. Dette være det første Stykke om det hellige Sakramentes Væsen og Værdighed.

8. For det andet, efterdi vi nu ved, hvad Daaben er, og hvad man om den skal mene, maa vi ogsaa lære, hvorfor og hvortil den er indstiftet, det er, hvad den gavner, giver og udretter. Dette kan man heller ikke fatte bedre, end af de ovenanførte Christi Ord, nemlig: „Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig." Derfor skal du fatte det paa det allerenfoldigste saaledes, at dette er Daabens Kraft, Gjerning, Nytte, Frugt og Øiemed, at den gjør salig. Thi man døber ingen, forat han skal blive en Fyrste, men som Ordene lyder, forat han skal blive salig. Men at blive salig, det ved man vel intet andet er, end at blive forløst fra Synd, Død og Djævel, komme i Christi Rige og evig leve med ham.

9. Her ser du atter, hvor dyrebar og kostelig Daaben er at agte, eftersom vi deri faar saadan uudsigelig Skat, hvilket vel ogsaa viser, at den ikke kan være slet og ret Vand alene. Thi blot og bart Vand kunde ikke udrette saadant; men Ordet udretter det, og som ovenfor sagt, at Guds Navn er deri. Men hvor Guds Navn er, der maa Liv og Salighed ogsaa være, saa det vel kan kaldes et guddommeligt, saligt, frugtbart og naaderigt Vand; thi ved Ordet faar den den Kraft, at den er Gjenfødelsens Bad, som ogsaa St. Paulus kalder den Tit. 3 [5].

10. Men naar vore kløgtige Hoveder, de nye Aander, siger, at Troen alene gjør salig, men Gjerningerne og de udvortes Ting gjør intet dertil, saa svarer vi, at hos os visselig intet gjør det uden Troen, som vi ogsaa siden videre skal høre. Men det vil de blinde Veiledere ikke se, at Troen maa have noget, som den kan tro, det er, hvortil den kan holde sig, og hvorpaa den kan staa og tage Fodfæste. Saaledes hænger nu Troen ved Vandet og tror, at det er en Daab, hvori der er idel Salighed og Liv, ikke ved Vandet, som tilstrækkelig er sagt, men derved, at det er inderlig forenet med Guds Ord og Anordning, og hans Navn ligger i det og hænger ved det. Naar jeg nu tror dette, hvad gjør jeg da andet, end at tro paa Gud som den, der har givet og plantet sit Ord deri og forelægger os denne udvortes Ting, hvori vi kan gribe saadan Skat?

11. Nu er de saa gale, at de adskiller fra hinanden Troen og den Ting, hvorved Troen hænger sig, og hvortil den er bunden, selv om dette er noget udvortes. Ja, det skal og maa være noget udvortes, forat man kan fatte og gribe det med Sanserne og derved bringe det ind i Hjertet, ligesom da ogsaa det hele Evangelium er en udvortes mundtlig Prædiken. I en Sum: hvad Gud gjør og virker i os, det vil han virke ved saadan udvortes Indstiftelse. Hvor han nu taler, ja hvorhen eller hvorved han

taler, dertil skal Troen se hen, og dertil skal den holde sig. Nu har vi her de Ord: „Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig.“ Hvortil sigter disse Ord uden til Daaben, det er, til Vandet, indesluttet i Guds Anordning? Heraf følger, at hvo der forkaster Daaben, han forkaster Guds Ord, Troen og Christus, som viser os derhen og binder os til Daaben.

12. For det tredje, efterdi vi nu har Daabens store Nytte og Kraft, saa lad os fremdeles se, hvem der er den Person, der modtager saadant, som Daaben giver og gavner. Dette er atter paa det tydeligste og klareste udtrykt netop med disse Ord: „Hvo som tror og bliver døbt, skal blive salig.“ Det er: Troen alene gjør Personen værdig til med Nytte at modtage det frelsende, guddommelige Vand. Thi efterdi saadant her udtrykkes og forjættes i Ordene ved og med Vandet, kan det ikke modtages paa anden Maade end derved, at vi af Hjeret tror det. Uden Tro nytter det intet, hvorvel det i sig selv er en guddommelig, overvættes Skat. Derfor formaar det ene Ord: „Hvo som tror“ saa meget, at det udelukker og bortviser alle Gjerninger, som vi kunde gjøre i den Tanke, derved at opnaa og fortjene Salighed. Thi det er en afgjort Sag: hvad der ikke er Tro, udretter intet dertil, modtager heller ikke noget.

13. Men dersom hine nu siger, som de pleier: „Daaben er dog ogsaa selv en Gjerning, og du siger, at Gjerningerne intet gjælder til Salighed; hvor bliver der da af Troen?“ — da er Svaret: Ja, vore Gjerninger gjør visselig intet til Saligheden. Men Daaben er ikke vor, men Guds Gjerning; thi der er, som sagt, en himmelvid Forskjel mellem Christi Daab og et almindeligt Vandbad; men Guds Gjerninger er gavnlige og nødvendige til Salighed og udelukker ikke Troen, men kræver den; thi uden Tro vilde man ikke kunne gribe dem. Thi dermed, at du lader Vandet udøse over dig, har du endnu ikke modtaget Daaben saaledes, at den gavner dig noget; men da bliver den dig til Gavn, naar du lader dig døbe med den Tanke, at det sker efter Guds Befaling og Anordning, dertilmed i Guds Navn, forat du i Vandet maa faa den forjættede Salighed. Men saadant kan nu ikke Haanden eller Legemet udrette, men Hjertet maa tro det. Saaledes ser du klarlig, at det ikke er en Gjerning, gjort af os, men en Skat, som han giver os, og som Troen griber, ligesom den Herre Christus paa Korset ikke er en Gjerning, men en Skat, indesluttet og os forelagt i Ordet og annammet ved Troen. Derfor forsynder de sig grovelig mod os, naar de skriger mod os, som om vi prædiker mod Troen, da vi dog alene driver paa denne, fordi den er saa nødvendig, at man uden den ikke kan modtage eller nyde noget.

14. Saaledes har vi da disse tre Stykker, som man maa vide om dette Sakramente, fornemmelig at Guds Anordning er at holde i al Ære, hvilken alene var nok, om det end er en ganske udvortes Ting, ligesom det Bud: „Hædre din Fader og din Moder“ alene angaar legemligt Kjød og Blod, hvorved man dog ikke ser hen til Kjød og Blod, men til Guds Bud, hvori det er indesluttet, og for hvis Skyld Kjød og Blod kaldes Fader og Moder. Saaledes ogsaa her; om vi end ikke havde mere end disse Ord: „Gaar hen og døber“ o. s. v., saa maatte vi dog modtage og gjøre det som Guds Anordning. Men nu er ikke alene Budet og Befalingen der, men ogsaa Forjættelsen; derfor er det endnu meget herligere, end hvad Gud ellers har paabudt og forordnet, med et Ord: saa fuldt af Trøst og Naade, at Himmel og Jord ikke kan fatte det. Men der hører Kunst til at tro

saadant; thi det mangler ikke paa Skatten, men det, hvorpaa det mangler, er, at man griber og holder den fast.

15. Derfor har enhver kristen hele sin Livstid nok at lære og øve ved Daaben; thi han har stedse at arbeide paa, at han fast maa tro, hvad den tilsiger og bringer, Seier over Djævelen og Døden, Syndernes Forladelse, Guds Naade, den hele Christus og den Helligaand med hans Gaver. Kort sagt, det er saa overvættes, at dersom den skrøbelige Natur ret kunde betænke det, skulde den vel tvile paa, om det kunde være sandt. Thi tænk engang: dersom der etsteds var en Læge, som forstod den Kunst, at Folk ikke skulde dø, eller om de end døde, dog snart igjen blev levende og siden levede evindelig, hvor vilde da ikke Verden lade Penge sne og regne ned over ham, saa ingen kunde komme til for de rige! Men nu faar her i Daaben enhver uden Betaling en saadan Skat og et saadant Lægemiddel bragt for sin Dør, som opsluger Døden og holder alle Mennesker ilive.

16. Saaledes maa vi betragte Daaben og føre os den til Nytte, forat vi derved kan styrke og trøste os, naar Synden og vor Samvittighed trykker os, og sige: „Jeg er dog døbt; men er jeg døbt, saa er det mig tilsagt, at jeg skal blive salig og have det evige Liv baade til Sjæl og Legeme.“ Thi derfor sker begge disse Ting i Daaben, baade at Legemet overøses, hvilket ikke kan modtage mere end Vandet, og at Ordet dertil udtales, forat Sjælen ogsaa skal kunne modtage noget. Efterdi nu Vand og Ord tilsammen er en Daab, saa maa ogsaa baade Legeme og Sjæl blive salige og leve evindelig, Sjælen formedelst Ordet, paa hvilken den tror, men Legemet, fordi det er forenet med Sjælen og ogsaa griber Daaben saaledes, som det kan gribe den. Derfor har vi hverken til Sjæl eller Legeme noget større Klenodie; thi derved bliver vi ganske hellige og salige, hvilket ellers intet Levnet, ingen Gjerning paa Jorden kan opnaa. — Dette være nu nok talt om Daabens Væsen, Nytte og Brug, saa meget, som her er tjenligt.

Om Barnedaaben.

17. Her møder os nu et Spørgsmaal, hvormed Djævelen ved sine Sekter forvirrer Verden, nemlig om Barnedaaben, om Børn ogsaa tror og rettelig bliver døbte. Hertil siger vi kortelig: Hvo der er enfoldig, han vise Spørgsmaalet fra sig og overlade det til de lærde! Men vil du svare, saa svar saaledes: At Barnedaaben behager Christus, det bevises noksom af hans egen Gjerning, nemlig at der er mange af dem, som saaledes er døbte, hvem Gud har helliggjort og skjænket den Helligaand, og endnu den Dag idag er der mange saadanne, paa hvem man sporer, at de har den Helligaand, baade af deres Lære og deres Liv, ligesom det jo af Guds Naade er givet ogsaa os, at vi kan udlægge Skriften og erkjende Christus, hvilket ikke kan ske uden den Helligaand. Men dersom Gud ikke tog Barnedaaben for god, saa vilde han ikke give nogen af dem den Helligaand eller en Del deraf; med et Ord: der maatte da fra gamle Dage af og indtil den Dag idag ikke have været et kristent Menneske paa Jorden. Men efterdi nu Gud stadfæster Daaben ved den Helligaands Meddelelse, som man vel kan spore det hos adskillige Fædre, saasom St. Bern-

hard, Gerson, Johan Huß[1]) og andre, der er blevne døbte i sin Barndom, og efterdi den hellige kristelige Kirke ikke gaar under indtil Verdens Ende, saa maa man bekjende, at saadan Barnedaab er Gud velbehagelig. Thi han kan dog ikke stride mod sig selv eller hjælpe Løgn og Ondskab, ei heller give sin Naade og Aand dertil. Dette er næsten det bedste og kraftigste Bevis for de enfoldige og ulærde. Thi man skal ikke kunne fratage os eller omstøde den Artikel: „Jeg tror en hellig kristelig Kirke, de helliges Samfund" o. s. v.

18. Dernæst siger vi fremdeles, at det ikke er os mest magtpaaliggende, om den, der døbes, tror eller ikke tror; thi derfor bliver Daaben ikke uret; men paa Guds Ord og Bud beror det alt. Dette er nu vistnok lidt drøit, men det følger dog deraf, at, som jeg har sagt, Daaben intet andet er end Vand og Guds Ord ved og med hinanden, det er, naar Ordet er ved Vandet, saa er Daaben ret, omend Troen ikke kommer dertil. Thi min Tro gjør ikke Daaben, men modtager Daaben. Nu bliver Daaben dermed ikke uret, om den end ikke modtages eller bruges ret, esterdi den, som sagt, ikke er bunden til vor Tro, men til Ordet. Thi omend den Dag idag en Jøde kom frem med Skalkhed og et ondt Forsæt, og vi døbte ham for fuldt Alvor, saa skulde vi dog ikke desto mindre sige, at Daaben var ret. Thi der er Vandet tilstede med Guds Ord, om han end ikke modtager dem, som han skulde, ligesom de, der gaar uværdig til Sakramentet, modtager det rette Sakramente, om de end ikke tror.

19. Saaledes ser du, at disse Sektaanders Indvending intet har at sige. Thi, som sagt, om Børnene end ikke troede, hvilket dog ikke er Tilfældet, som før er bevist, saa var Daaben dog ret, og ingen skal døbe dem paany, ligesom Sakramentet intet Afbræk vilde lide, om en gik til det med ondt Forsæt, og det ikke maatte taales, at han for Misbrugens Skyld i samme Stund tog det paany, som om han i Forveien ikke havde modtaget Sakramentet i Sandhed; thi dette vilde være paa det høieste at haane og skjænde Sakramentet. Hvad berettiger os til at mene, at Guds Ord og Anordning derfor skulde være uret og intet gjælde, fordi vi bruger det paa uret Maade?

20. Derfor siger jeg: Har du ikke troet før, saa tro nu og sig: „Daaben har vel været ret, men jeg har desværre ikke modtaget den ret." Thi ogsaa jeg selv og alle, som lader sig døbe, maa for Gud sige saaledes: „Jeg kommer her i min og de andres Tro; alligevel kan jeg ikke bygge paa, at jeg tror, og at mange Folk beder for mig, men derpaa bygger jeg, at det er dit Ord og Befaling." Saaledes gaar jeg ogsaa til Sakramentet, ikke paa min Tro, men paa Christi Ord. Jeg være nu sterk eller svag, derfor lader jeg Gud raade. Men det ved jeg, at han byder mig at gaa hen, æde og drikke o. s. v., og skjænker mig sit Legeme og Blod; det skal ikke lyve eller bedrage mig. Saaledes gjør vi nu ogsaa med Barnedaaben. Barnet bærer vi frem i den Mening og det Haab, at det tror, og beder, at Gud vil give det Troen; men paa dette døber vi det ikke, men alene paa, at Gud har paabudt det. Hvorfor? Fordi vi ved, at Gud ikke lyver; jeg og min Næste og, i en Sum, alle Mennesker kan feile og lyve, men Guds Ord kan ikke feile.

21. Derfor er det formastelige og taabelige Aander, som dømmer og

[1]) Se ovenf. S. 17, Anm. 1. S. 72, Anm. 1. Johan Huß, Præst i Prag, brændt som Kjætter i Aaret 1415.

slutter saaledes: „Hvor Troen ikke er ret, der kan Daaben heller ikke være ret.“ Netop som om jeg vilde slutte: „Dersom jeg ikke tror, saa er Christus intet“, eller saaledes: „Dersom jeg ikke er lydig, saa er Fader, Moder og Øvrighed intet.“ Kan man vel slutte saaledes, at fordi nogen ikke gjør, hvad han skulde gjøre, derfor skal Tingen i sig selv ikke være eller gjælde noget? Kjære, vend det om og slut heller saaledes: Netop derfor er Daaben noget og en ret Daab, fordi man har modtaget den uret. Thi dersom den ikke i sig selv var ret, saa kunde man ikke misbruge den eller synde mod den. Saaledes heder det: „Abusus non tollit, sed confirmat substantiam“, Misbrug ophæver ikke Tingens Væsen, men stadfæster det. Thi Guld er og bliver Guld, omend en Skjøge bærer det med Synd og Skam.

22. Derfor være det en afgjort Sag, at Daaben altid er ret og beholder sit fulde Væsen, om end kun et Menneske blev døbt, og han dertil ikke troede ret. Thi Guds Anordning og Ord lader sig ikke rokke eller forandre af Mennesker. Men de, Sværmeraanderne, er saa forblindede, at de ikke ser Guds Ord og Bud og ikke agter Daaben og Øvrigheden anderledes end som Vandet i Bækken eller Gryden eller som et andet Menneske, og fordi de ikke ser nogen Tro eller Lydighed, skal det heller ikke i sig selv gjælde noget. Her er der en hemmelig Oprørsdjævel, der gjerne vilde rive Kronen fra Øvrigheden, forat man sidenefter kan træde den med Fødder, dertil forvende og tilintetgjøre for os alle Guds Gjerninger og Anordninger. Derfor maa vi være aarvaagne og rustede og ikke lade os vise eller vende bort fra Ordet, forat vi ikke skal lade Daaben være et blot tomt Tegn, ligesom Sværmerne drømmer.

23. Tilsidst skal man ogsaa vide, hvad Daaben betyder, og hvorfor Gud netop anordner saadanne udvortes Tegn og Handlinger til det Sakramente, hvorved vi allerførst bliver optagne i Kristenheden. Men Handlingen eller det ydre Tegn bestaar deri, at man nedsænker os i Vandet, saa det gaar over os og atter drager os frem deraf. Disse to Stykker, at synke under Vandet og atter at komme frem, betegner Daabens Kraft og Virkning, hvilken ikke er andet end den gamle Adams Dødelse, derefter det nye Menneskes Opstandelse, hvilke to Ting begge skal foregaa i os hele vor Livstid igjennem, saa et kristeligt Liv ikke er andet end en daglig Daab, som engang er begyndt og stedse er i Gjænge. Thi dette maa ske uden Afladelse, forat man stedse kan udrydde, hvad der hører den gamle Adam til, og forat det kan komme frem, som tilhører den nye. Hvad er da det gamle Menneske? Det er det, som er os medfødt fra Adam, hvilket er vredagtigt, hadsk, misundeligt, ukysk, gjerrigt, dovent, hoffærdigt, ja vantro, som er befængt med alle Laster og af Naturen ikke har noget godt ved sig. Naar vi nu kommer ind i Christi Rige, da skal saadant daglig aftage, saa vi bliver alt mere og mere milde, taalmodige, sagtmodige, alt mere og mere aflægger Vantro, Gjerrighed, Had, Avind, Hoffærdighed.

24. Det er den rette Brug af Daaben iblandt de kristne, hvilken betegnes ved Vanddaaben. Naar nu saadant ikke sker, men man giver det gamle Menneske Tøilen, saa det kun bliver alt sterkere og sterkere, da kaldes det ikke at bruge Daaben, men at stræbe imod Daaben. Thi de, som er udenfor Christus, kan intet andet gjøre end daglig blive værre, ligesom ogsaa Ordsproget siger og det i Sandhed forholder sig: „Jo længere, jo værre.“ Var en ifjor stolt og gjerrig, saa er han iaar endnu meget gjerrigere og stoltere, saaledes at Udyden fra Ungdommen af vokser

op og tiltager med ham. Et lidet Barn har ingen særlig Udyd ved sig; men naar det bliver ældre, saa bliver det uskikkeligt og ukyst, og kommer det til sin fulde Manddomsalder, saa bryder det løs med de rette Laster, jo længere, jo værre. Derfor gaar det gamle Menneske ustanselig fremad i sin Natur, dersom man ikke tvinger og tæmmer det ved Daabens Kraft. Paa den anden Side, hvor man er bleven kristen, der tager det daglig af, saalænge indtil det ganske gaar tilgrunde. Det er ret at krybe ind i Daaben og daglig atter komme frem deraf. Saaledes er det ydre Tegn givet, forat det ikke alene skal virke kraftig, men ogsaa have en vis Betydning. Hvor nu Troen findes med sine Frugter, der er ikke en løs Udtydning, men Gjerningen er derhos; men hvor Troen ikke er, der bliver det et blot og bart ufrugtbart Tegn.

25. Og her ser du, at Daaben baade med sin Kraft og sin Betydning ogsaa indbefatter det tredje Sakramente, hvilket man har kaldt „Boden", eftersom denne egentlig intet andet er end Daaben. Thi hvad er Bod andet end for Alvor at gaa løs paa det gamle Menneske og træde ind i et nyt Levnet? Derfor, dersom du lever i Boden, saa vandrer du i Daaben, hvilken ikke alene betegner saadant nyt Levnet, men ogsaa virker, begynder og fortsætter det; thi i den gives Naade, Aand og Kraft til at undertrykke det gamle Menneske, forat det nye kan komme frem og blive sterkt. Derfor bliver Daaben altid staaende, og om end nogen falder fra den og synder, saa kan vi dog altid gaa tilbage til den, forat man atter kan faa det gamle Menneske under sig. Men med Vand skal man ikke paany overøse os; thi om man end lod sig nedsænke hundrede Gange i Vandet, saa er der dog ikke mere end en Daab, men dens Gjerning og Betydning varer og vedbliver. Saaledes er da Boden intet andet end en Tilbagegang og Hentræden til Daaben, saa man gjentager og øver det, som man forhen har begyndt, men som man dog har ladet af fra.

26. Dette siger jeg derfor, at man ikke skal komme ind paa den Mening, hvori vi i lang Tid har været og indbildt os, at Daaben nu var væk og borte, saa man ikke mere kunde bruge den, efterat vi atter er faldne i Synd. Aarsagen er den, at man derved kun ser hen til den udvortes Gjerning, som en Gang er skeet. Og det er kommet deraf, at St. Hieronymus[1]) har skrevet, at „Boden er den anden Planke, paa hvilken vi maa svømme frem og komme over, efterat det Skib er sønderbrudt, i hvilket vi træder ind og farer over, naar vi kommer ind i Kristenheden." Hermed er nu Daabens Brug ophævet, saa den ikke mere kan gavne os. Derfor er det ikke ret talt eller dog ikke ret forstaaet; thi Skibet sønderbrydes aldrig, fordi det, som sagt, er Guds Anordning og ikke vor Sag, men det hænder vel, at vi glider og falder ud af det; men falder nogen ud, da se han til, at han kan svømme hen igjen og holde sig til det, indtil han atter kan komme op i det og fare deri, ligesom han forhen havde begyndt.

27. Saaledes ser man, hvad for en høi og ypperlig Ting Daaben er, som river os ud af Djævelens Strube, giver os Gud til Eiendom, dæmper og borttager Synden, derefter daglig styrker det nye Menneske og stedse varer og vedbliver, indtil vi fra dette Elende kommer til den evige Herlighed. Derfor skal enhver agte sin Daab for et dagligt Klædebon, hvori han stedse skal gaa, saa han altid lader sig finde i Troen og dens Frugter, dæmper det gamle Menneske og vokser i det nye. Thi vil vi være kristne,

[1]) Se ovenf. S. 67, Anm. 3.

saa maa vi drive paa den Gjerning, som gjør os til kristne. Men falder nogen derfra, saa komme han atter tilbage! Thi ligesom Christus, vor Naadestol, ikke forlader os, heller ikke forbyder os at komme til ham, om vi end synder, saaledes bliver ogsaa al hans Skat og Gave hos os. Ligesom vi nu engang i Daaben har faaet Syndernes Forladelse, saaledes bliver den ogsaa hos os hver Dag, saalænge vi lever, det er, saalænge vi har det gamle Menneske paa Halsen.

Den femte Part.

Om Alterens Sakramente.

1. Ligesom vi har hørt om den hellige Daab, saaledes maa vi ogsaa tale om det andet Sakramente, nemlig de tre Stykker: hvad det er, hvad det gavner, og hvem der skal modtage det. Og alt dette maa være grundet i de Ord, hvorved det af Christus er indstiftet, hvilke ogsaa enhver skal vide, der vil være en kristen og gaa til Sakramentet. Thi vi er ikke tilsinds at stede saadanne dertil eller række det til saadanne, som ikke ved, hvad de der søger, eller hvorfor de kommer. Men Ordene er disse:

Vor Herre Jesus Christus i den Nat, der han blev forraadt, tog han Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple og sagde: Tager dette hen og æder det; det er mit Legeme som gives for eder. Dette gjører til min Ihukommelse! Ligesaa tog han og Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede og gav dem og sagde: Drikker alle deraf; denne er det nye Testamentes Kalk i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Dette gjører, saa ofte som I det drikker, til min Ihukommelse!

2. Her vil vi nu heller ikke yppe Kiv og fegte med dem, der bespotter og forhaaner dette Sakramente, men for det første lære det, som er mest magtpaaliggende, ligesom ogsaa ved Daaben, nemlig at det fornemste Stykke er Guds Ord og Anordning eller Befaling; thi det er ikke optænkt eller istandbragt af noget Menneske, men uden nogens Raad og Tanke indstiftet af Christus. Derfor, ligesom de ti Bud, Fadervor og Troen beholder sit Væsen og sin Værdighed, om du end aldrig holder dem, beder eller tror, saaledes forbliver ogsaa dette høiværdige Sakramente ukrænket, saa det intet Afbræk eller Skaar lider, om vi end bruger og behandler det uværdig. Hvad mener du vel, at Gud spørger efter vor Gjøren eller Tro, saa han for dens Skyld skulde lade sin Anordning forandre? I de verdslige Ting forbliver jo dog alt saaledes, som Gud har skabt og anordnet det, hvorledes vi saa end bruger og behandler det. Saadant maa man bestandig indprente; thi dermed kan man tilbageslaa næsten alle Sektaanders løse Snak; de betragter nemlig Sakramentet udenfor Guds Ord som en Ting, vi gjør.

3. Hvad er nu Alterens Sakramente? Svar: Det er den Herres Christi sande Legeme og Blod, ved Christi Ord befalet os kristne at æde og drikke i og under Brød og Vin. Og ligesom vi om Daaben har sagt, at den ikke er simpelt Vand, saaledes siger vi ogsaa her, at Sakramentet er Brød og Vin, men ikke simpelt Brød og Vin, som man ellers sætter paa Bordet, men Brød og Vin, der er indesluttet i Guds Ord og bundet dertil. Ordet, siger jeg, er det, som gjør og adskiller dette Sakramente, saa det ikke er Brød og Vin alene, men er og kaldes Christi Legeme og Blod. Thi det heder: „Accedat verbum ad elementum, et fit sacramentum“, naar Ordet kommer til den udvortes Ting, saa bliver den et Sakramente. Dette Ord af St.

Augustin er saa træffende og vel talt, at han neppe har sagt et bedre. Ordet maa gjøre den udvortes Ting til Sakramente; hvis ikke, saa bliver det en blot og bar udvortes Ting. Nu er det ikke en Fyrstes eller Keisers Ord, men den høie Majestæts Ord og Paabud, for hvilket alle Skabninger skal falde tilfode og sige Ja, at det er, som han siger, og modtage det med al Ærbødighed, Frygt og Ydmyghed.

4. Med dette Ord kan du styrke din Samvittighed og sige: Om hundrede tusende Djævle med alle Sværmere kommer farende og spørger, hvorledes Brød og Vin kan være Christi Legeme og Blod o. s. v., saa ved jeg, at alle Aander og lærde tilhobe ikke er saa kloge, som den guddommelige Majestæt i sin mindste Finger. Nu staar her Christi Ord: „Tager, æder, det er mit Legeme; drikker alle deraf, denne er det nye Testamentes Kalk i mit Blod" o. s. v. Herved bliver vi, og vi vil se paa dem, der vil mestre ham og gjøre det anderledes, end han har talt det. Det er vel sandt, naar du skiller Ordet derfra eller betragter det uden Ordet, saa har du intet andet end blot og bart Brød og Vin; men naar Ordet bliver derved, som det skal og maa, saa er det ifølge samme Christi Legeme og Blod. Thi som Christi Mund taler og siger, saaledes er det, eftersom han ikke kan lyve eller bedrage.

5. Derfor er det nu let at svare paa allehaande Spørgsmaal, hvormed man nu plager sig, som dette, om ogsaa en ugudelig Præst kan forvalte og meddele Sakramentet, og flere deslige. Thi her slutter vi og siger: Om end en Skjelm tager eller giver Sakramentet, saa tager han dog det rette Sakramente, det er Christi Legeme og Blod, ligesaavel som den, der omgaaes dermed paa det allerværdigste. Thi det er ikke grundet paa Menneskers Helligbed, men paa Guds Ord, og ligesom ingen hellig paa Jorden, ja ingen Engel i Himmelen kan gjøre Brødet og Vinen til Christi Legeme og Blod, saaledes kan heller ingen forandre eller forvandle det, om det end misbruges. Thi for Personens eller Vantroens Skyld bliver ikke det Ord falskt, hvorved det er blevet et Sakramente og indstiftet. Thi han siger ikke: „Dersom I tror eller er værdige, saa har I mit Legeme og Blod", men: „Tager, æder og drikker, det er mit Legeme og Blod." Ligeledes: „Saadant gjører", nemlig, hvad jeg nu gjør, indstifter, giver eder og byder eder at tage. Det er saa meget som saa: Enten du er værdig eller uværdig, saa har du her hans Legeme og Blod i Kraft af disse Ord, som kommer til Brødet og Vinen. Saadant skal du nu vel merke dig og holde fast; thi i disse Ord ligger al vor Grundvold, vort Vern og Verge mod al Vildfarelse og Forførelse, som nogensinde er kommen eller endnu kan komme.

6. Saaledes har vi kortelig det første Stykke, som angaar dette Sakramentes Væsen. Se nu dernæst hen til Kraften og Nytten, hvorfor Sakramentet er indstiftet, hvilket ogsaa er det mest fornødne derved, forat man kan vide, hvad vi der skal søge og hente os. Dette er nu klart og let at forstaa netop af de anførte Ord: „Det er mit Legeme og mit Blod, givet og udgydt for eder til Syndernes Forladelse." Hermed er kortelig saa meget sagt: Derfor gaar vi til Sakramentet, for der at modtage en saadan Skat, ved og i hvilken vi faar Syndernes Forladelse. Hvorfor? Fordi Ordene staar der og giver os saadant; thi derfor byder han mig at æde og at drikke, forat det maa blive mit og gavne mig som et sikkert Pant og Tegn, ja som selve det gode, der er stillet for mig mod min Synd, Død og al Ulykke. Derfor kaldes det rettelig en Sjælens Spise, som nærer og styrker det nye Menneske. Thi ved Daaben bliver vi først fødte paany;

men ved Siden deraf forbliver alligevel, som sagt er, den gamle Hud hos Menneſket, Kjødet og Blodet; her er nu saa megen Forhindring og Anfegtelse af Djævelen og Verden, at vi ofte bliver trætte og mødige og stundom ogsaa snubler. Derfor er det givet til daglig Føde og Næring, forat Troen kan vederkvæge og styrke sig, at den ikke skal falde tilbage i saadan Kamp, men blive alt sterkere og sterkere. Thi det nye Liv skal være saadant, at det stedse tiltager og gaar fremad. Men til Gjengjæld maa det nu ogsaa lide meget. Thi saa bitter en Fiende er Djævelen, at hvor han ser, at man lægger sig mod ham og gaar løs paa det gamle Menneske, og han ikke kan overrumple os med Magt, der smyger og sniger han sig om paa alle Kanter, forsøger alle Kunster og lader ikke af, førend han tilsidst faar gjort os trætte, saa man enten lader Troen falde eller lader Hænder og Fødder synke og bliver mismodig og utaalmodig. Hertil er nu denne Trøst given os, at Hjertet, naar det føler saadant, at det vil blive det for tungt, her skal hente ny Kraft og Vederkvægelse.

7. Men her fordreier nu vore kloge Aander Tingen med sin store Kunst og Klogskab, idet de skriger og larmer: „Hvorledes kan Brød og Vin forlade Synden eller styrke Troen?“ Og dog hører og ved de, at vi siger saadant ikke om Brødet og Vinen, eftersom Brød i sig selv er Brød, men om saadant Brød og Vin, som er Christi Legeme og Blod og har Ordet med sig. Just dette, siger vi, og intet andet er den Skat, hvorved saadan Forladelse er forhvervet. Nu bringes og tilegnes det os jo ikke paa anden Maade end i de Ord: „givet og udgydt for eder“; thi heri har du begge Dele, baade at det er Christi Legeme og Blod, og at det er dit som en Skat og Naadegave. Nu kan Christi Legeme slet ikke være en ufrugtbar, forgjæves Ting, som intet skulde udrette eller gavne. Dog, hvor stor end Skatten i sig selv er, saa maa den dog indesluttes i Ordet og rækkes os; ellers vilde vi ikke kunne vide om den eller søge den. Derfor er det ogsaa en tom Tale, naar de siger: „Christi Legeme og Blod er ikke givet eller udgydt for os i Nadveren; derfor kan man ikke have Syndernes Forladelse i Sakramentet.“ Thi hvorvel det er paa Korset, Gjerningen er skeet og Syndernes Forladelse forhvervet, saa kan den dog ikke komme til os anderledes end gjennem Ordet. Thi hvad vidste vi ellers om, at saadant var skeet eller skulde være os skjænket, dersom man ikke forelagde os det gjennem Prædikenen eller det mundtlige Ord? Hvoraf ved de det, eller hvorledes kan de gribe og tilegne sig Syndernes Forladelse, dersom de ikke holder sig til og tror paa Skriften og Evangeliet? Nu er det hele Evangelium og Troens Artikel: „Jeg tror en hellig kristelig Kirke, Syndernes Forladelse“ o. s. v. ved Ordet indesluttet i dette Sakramente og os forelagt. Hvorfor skulde vi da lade saadan Skat rive ud af Sakramentet? De maa jo dog bekjende, at det netop er disse Ord, som vi overalt hører i Evangeliet, og de kan ligesaalidt sige, at disse Ord i Sakramentet intet nytter, som de tør sige, at det hele Evangelium eller Guds Ord udenfor Sakramentet er uden Nytte.

8. Saaledes har vi nu det ganske Sakramente, baade hvad det i sig selv er, og hvad det bringer og gavner. Nu maa man ogsaa se, hvem den Person er, der skal modtage saadan Kraft og Nytte. Det kan paa det korteste siges saaledes, som det er sagt ovenfor ved Daaben og ofte ellers: hvo der tror saadant, han har, hvad Ordene udsiger, og hvad de bringer. Thi de er ikke sagte eller forkyndte til Sten eller Træ, men til dem, som hører dem, til hvem han siger: „Tager, æder“ o. s. v. Og efterdi han tilbyder og forjætter Syndernes Forladelse, kan det ikke modtages anderledes

end ved Troen. Saadan Tro kræver han selv i Ordet, naar han siger: „Givet for eder, udgydt for eder", som om han vilde sige: „Derfor giver jeg det og byder jeg eder at æde og drikke, forat I skal modtage og nyde det." Hvo der nu lader saadant være sagt til ham og tror, at det er sandt, han har det; men hvo der ikke tror, han har intet, fordi han lader sig det forgjæves tilbyde og ikke vil nyde saadant velsignelsesrigt Gode. Skatten er vel opladt og lagt enhver for Døren, ja paa Bordet; men dertil hører, at du ogsaa modtager den og holder det for vist og sandt, ligesom Ordene giver dig det.

9. Det er nu hele den kristelige Beredelse til værdig at annamme dette Sakramente. Thi esterdi saadan Skat forelægges i Ordet, kan man ikke gribe og tilegne sig den paa anden Maade end med Hjertet. Thi med Næven vil man ikke kunne gribe saadan Gave og evig Skat. At faste og bede o. s. v. kan vel være en udvortes Beredelse og Børnesvelse, saa Legemet kan holde og te sig tugtigt og ærbødigt mod Christi Legeme og Blod. Men det, som gives deri og dermed, kan ikke Legemet gribe eller tilegne sig. Men Troen gjør det i det Hjerte, som erkjender saadan Skat og begjærer den. — Dette være nok om dette Sakramente, saa meget, som er fornødent til almindelig Undervisning; thi hvad mere derom er at sige, hører til en anden Tid.

10. Til Slutning, esterdi vi nu har den rette Forstand og Lære om Sakramentet, trænges vel ogsaa en Formaning og Opmuntring til, at man ikke skal lade saa stor en Skat, som man daglig har for sig og uddeler iblandt de kristne, gaa sig forgjæves forbi, det er, at de, som vil være kristne, skal skikke sig til ofte at modtage det høiværdige Sakramente. Thi vi ser, at man netop nu viser sig træg og doven dertil, og at der af dem, som hører Evangeliet, er en stor Hob, som esterdi Pavens Tant nu er afskaffet, saa vi er friede fra hans Tvang og Bud, vel gaar hen et Aar, to eller tre eller endnu længere uden Sakrament, ret som om de var saa sterke kristne, at de ikke trængte dertil. Nogle lader sig hindre og afskrække derfra derved, at vi har lært, ingen skal gaa dertil uden de, der føler den Hunger og Tørst, som driver dem derhen. Andre indvender, at det er en fri Sag og ikke fornødent; det er nok, at de ellers tror. Saaledes kommer det dertil med Størsteparten, at de bliver ganske raa og tilsidst foragter baade Sakramentet og Guds Ord.

11. Nu er det sandt, hvad vi har sagt, at man for Guds Skyld ikke maa drive eller tvinge nogen dertil for ikke at volde et nyt Sjælemord. Men det skal man dog vide, at saadanne Folk ikke er at agte for kristne, som i saa lang Tid unddrager sig og holder sig borte fra Sakramentet. Thi Christus har ikke indstiftet det, forat man skal bruge det som et Skuespil, men han har befalet sine kristne, at de skal æde og drikke det og derved komme ham ihu. Ja de, som er rette kristne og holder Sakramentet høit og i Ære, de vil nok selv drive og trænge sig frem til det. Dog, forat de enfoldige og svage, som ogsaa gjerne vilde være kristne, des mere skal lokkes til at tænke over den Aarsag og Nød, som skal drive dem dertil, saa vil vi tale lidt derom. Thi ligesom det i andre Stykker, som vedkommer Tro, Kjærlighed og Taalmodighed, ikke er nok blot at lære og undervise, men man ogsaa daglig maa formane, saaledes trænges det ogsaa her at holde ved med at prædike, forat man ikke skal blive træt eller kjed, esterdi vi ved og føler, hvorledes Djævelen altid strider imod saadant og alt kristeligt Væsen og drager og driver derfra, saa meget han kan.

12. For det første har vi da den klare Tekst i Christi Ord: „Dette gjører til min Ihukommelse!“ Det er Ord, som byder og befaler os, hvorved det er dem, der vil være kristne, paalagt at nyde Sakramentet. Derfor, hvo der vil være en af Christi Disciple, med hvilke han her taler, han tænke derpaa og holde sig dertil, ikke af Tvang som dreven af Mennesker, men for at lyde og tækkes den Herre Christus. Men du siger: „Det er dog tilføiet: ‚saa ofte som I det gjører‘; her tvinger han altsaa ingen, men overlader det til enhvers Godtykke.“ Svar: Det er sandt; men det staar ikke, at man aldrig skal gjøre det; ja netop naar han siger det Ord: „saa ofte som I det gjører“, saa ligger jo dog deri indesluttet, at man skal gjøre det ofte, og det er derfor saaledes tilføiet, fordi han vil have Sakramentet frit, ikke bundet til nogen særlig Tid, saaledes som Jødernes Paaskelam, hvilket de kun maatte æde en Gang om Aaret, og det netop om Aftenen paa den fjortende Dag efter den første Fuldmaane, og ikke overskride nogen Dag. Det er, som om han derved vilde sige: „Jeg indstifter eder en Paaskefest eller Nadver, som I ikke netop skal æde en Gang om Aaret paa denne Aften, men ofte, naar og hvor I vil, efter enhvers Leilighed og Nødtørft, uden at den er bunden til noget Sted eller nogen bestemt Tid“, hvorvel Paven siden har vendt det om og atter gjort en Jødefest deraf.

13. Saa ser du da, at det ikke er saaledes overladt til vor Frihed, som om man skulde have Lov til at foragte det. Thi det kalder jeg at foragte, naar man lader saa lang Tid hengaa, uden at man har nogen Forhindring, og dog aldrig begjærer det. Vil du have saadan Frihed, saa tag dig ligesaa godt ogsaa den Frihed, at du ikke er nogen kristen og hverken trænger at tro eller at bede; thi dette er ligesaavel Christi Bud som hint. Men vil du være en kristen, saa maa du engang imellem fyldestgjøre og adlyde dette Bud; thi dette Bud skulde bevæge dig til at gaa i dig selv og tænke: „Se, hvad er jeg for en kristen! Var jeg en kristen, saa vilde jeg vel længes lidt efter det, som min Herre har befalet mig at gjøre.“ Og efterdi vi nu viser os saa fremmede derfor, kan man vel merke, hvad for kristne vi har været under Pavedømmet, at vi er gaaede dertil af idel Tvang og Frygt for et Menneskebud, uden Lyst og Kjærlighed, og aldrig har seet hen til Christi Bud. Men vi tvinger eller nøder ingen, heller ikke maa nogen gjøre det os til Tjeneste og Behag. Men det skal lokke og endog tvinge dig, at Christus vil have det, og at det er ham velbehageligt. Af Mennesker skal man ikke lade sig nøde, hverken til Troen eller til nogen god Gjerning. Vi gjør ikke mere, end at vi siger og formaner, hvad du skal gjøre ikke for vor, men for din egen Skyld. Han lokker og tilskynder dig; vil du foragte saadant, saa faar du selv svare derfor.

14. Dette skal nu være det første, især for de kolde og efterladne, forat de skal gaa i sig selv og vaagne op. Thi det er visselig sandt, som jeg ogsaa har erfaret hos mig selv, og enhver vil finde hos sig: naar man saaledes holder sig borte derfra, bliver man Dag for Dag alt mere raa og kold og slaar det ganske hen i Vind og Veir. Ellers maa man raadføre sig med sit Hjerte og sin Samvittighed og forholde sig som et Menneske, der gjerne vilde staa sig godt med Gud; jo mere nu saadant sker, des mere opvarmes og optændes Hjertet, saa det ikke bliver ganske koldt. Men du siger: „Hvad da, naar jeg føler, at jeg ikke er skikket dertil?“ Svar: Den Anfegtelse kjender ogsaa jeg, især fra det gamle Væsen under Paven, da man pinte og plagede sig saa, forat man kunde blive ganske ren, og Gud ikke skulde finde det allermindste at sige paa os; derved blev vi saa

bange derfor, at enhver straks blev forskrækket og sagde: „O ve, du er ikke værdig!“ Thi da begynder Naturen og Fornuften at overregne vor Uværdighed i Forhold til det store, dyrebare Gode; da faar den ud, at man er som en mørk Lygte mod den klare Sol eller som Skarn mod Ædelstene; og efterdi den finder saadant, vil den ikke til, men venter, indtil den bliver skikket dertil, saa længe, at den ene Uge gaar efter den anden og det ene halve Aar efter det andet. Men hvis du vil se hen til, hvor from og ren du er, og arbeide paa, at intet skal nage din Samvittighed, saa vil du aldrig komme derhen.

15. Derfor skal man her gjøre Forskjel paa Folk. Thi de, som er frække og vilde, til dem skal man sige, at de skal blive borte derfra; thi de er ikke skikkede til at modtage Syndernes Forladelse, eftersom de ikke begjærer den og nødig vilde være fromme. Men de andre, som ikke er saadanne raa og løse Folk, men gjerne vilde være fromme, skal ikke afholde sig derfra, om de end ellers er svage og skrøbelige, ligesom ogsaa St. Hilarius[1]) har sagt: „Naar der ikke er skeet en Synd, for hvilken man med Føie kan støde nogen ud af Menigheden og kan holde ham for en Hedning, da skal han ikke blive borte fra Sakramentet, forat han ikke skal berøve sig selv Livet.“ Thi saa vidt vil ingen komme, at han jo beholder mange daglige Skrøbeligheder i sit Kjød og Blod.

16. Derfor skal saadanne Folk lære, at det er den høieste Kunst, at vide, at vort Sakrament ikke er grundet paa vor Værdighed; thi vi lader os ikke døbe som de, der er værdige og hellige, kommer heller ikke til Skriftemaalet, som om vi var rene og uden Synd, men tvertimod som fattige, elendige Mennesker, ja netop fordi vi er uværdige. Det maatte da være en saadan, som ikke begjærede nogen Naade eller Syndsforladelse og heller ikke tænkte at bedre sig. Men hvo der gjerne vilde have Naade og Trøst, han skal drive sig selv derhen og ikke lade nogen afskrække ham derfra, men sige saa: „Jeg vilde vel gjerne være værdig; men jeg kommer ikke paa nogen Værdighed, men paa dit Ord, fordi du har befalet det, og jeg gjerne vilde være din Discipel; med min Værdighed gaar det blive, som det kan.“ Men dette er vanskeligt; thi det ligger os stedse iveien og hindrer os, at vi ser mere hen til os selv, end til Christi Ord og Mund. Thi Naturen vilde gjerne handle saaledes, at den kunde faa et fast Fodfæste i sig selv; hvis ikke, saa vil den ikke til. — Det være nu nok om det første Stykke.

17. For det andet er der foruden Budet ogsaa en Forjættelse, som ogsaa ovenfor er hørt, hvilken paa det allersterkeste skal lokke og drive os. Thi her staar de venlige, liflige Ord: „Det er mit Legeme, som gives for eder; det er mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse.“ Disse Ord, har jeg sagt, er ikke prædikede for Stok eller Sten, men for mig og dig; ellers kunde han ligesaa gjerne tie stille og ikke indstifte noget Sakramente. Derfor tænk paa at bringe ogsaa dig ind i det Ord „eder“, forat han ikke forgjæves skal tale med dig! Thi her tilbyder han os al den Skat, han har bragt os fra Himmelen, hvortil han ogsaa ellers paa det allervenligste lokker os, som naar han siger Matt. 11 [28]: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider og er besværede, og jeg vil give eder Hvile.“ Nu er det jo dog Synd og Skam, at han saa hjertelig og trolig skal opfordre og formane os til det, som er vort høieste og bedste Gode, og vi være saa ligegyldige derved og gaa saa længe hen, indtil vi bliver ganske

[1]) Se ovenfor S. 197, Anm. 1.

kolde og haarde, saa vi ikke har nogen Lyst eller Kjærlighed dertil. Man maa dog ikke agte Sakramentet for en skadelig Ting, saa man skulde fly derfor, men for idel frelsende, trøsteligt Lægemiddel, som skal hjælpe dig og give dig Livet baade til Sjæl og Legeme; thi naar Sjælen er bleven karsk, da er ogsaa Legemet hjulpet. Hvorledes stiller vi os da til det, som om det var en Gift, hvori man aad sig Døden til? Det er vel sandt, at de, som foragter det og lever ukristelig, modtager det sig til Skade og Fordømmelse; thi for saadanne skal intet være godt eller gavnligt, ligesom en syg, der af Trodsighed æder og drikker, hvad der er ham forbudt af Lægen. Men de, som føler sin Svaghed og gjerne vilde blive den kvit og begjærer Hjælp, de skal ikke agte og bruge det anderledes end som en kostelig Modgift mod den Gift, som de har i sig selv. Thi her skal du i Sakramentet af Christi Mund modtage Syndernes Forladelse, hvilken indeslutter i sig og bringer med sig Guds Naade og Aand med alle hans Gaver, Vern og Verge og Magt mod Døden og Djævelen og al Ulykke.

18. Saaledes har du fra Guds Side baade den Herres Christi Bud og Forjættelse; derhos skal paa din Side din egen Nød drive dig, som ligger dig paa Halsen, og for hvis Skyld det er, Gud saaledes byder, lokker og forjætter. Thi han siger selv [Matt. 9, 12]: „De karske har ikke Læge behov, men de, som har ondt", det er de, som arbeider og er besværede med Synd, Frygt for Døden, Kjødets og Djævelens Anfegtelse. Er du nu besværet, og føler du din Svaghed, saa gaa frimodig hen og lad dig vederkvæge, trøste og styrke! Thi vil du vente, indtil du bliver saadant kvit, forat du kan komme ren og værdig til Sakramentet, saa maa du blive derfra i al Evighed. Thi her fælder han Dommen og siger: „Er du ren og from, saa trænger du ikke til mig, og jeg heller ikke til dig." Derfor kaldes kun de uværdige, som ikke føler sin Skrøbelighed og ikke vil være Syndere.

19. Men du siger: „Hvorledes skal jeg da vel gjøre, naar jeg ikke kan føle saadan Nød, heller ikke kjender nogen Hunger og Tørst efter Sakramentet?" Svar: For dem, som er saaledes sindede, at de ikke føler sig selv, ved jeg intet bedre Raad, end at de dog griber i sin Barm, om de ogsaa har Kjød og Blod. Hvis du da finder saadant, saa tag dog for dig St. Paulus's Brev til Galaterne [5, 19 flg.] og hør, hvad dit Kjød er for en deilig Frugt! „Men Kjødets Gjerninger", siger han, „er aabenbare, saasom: Hor, Skjørlevnet, Urenhed, Uterlighed, Afgudsdyrkelse, Trolddom, Fiendskaber, Kiv, Nid, Vrede, Trætte, Tvedragt, Partier, Avind, Mord, Drukkenskab, Fraadseri og deslige." Derfor, kan du ikke føle det, saa tro dog Skriften! Den vil ikke lyve for dig, thi den kjender dit Kjød bedre, end du selv. Ja, videre slutter St. Paulus Rom. 7 [18]: „Jeg ved, at i mig, det er i mit Kjød, bor ikke noget godt." Maa St. Paulus sige saadant om sit Kjød, saa vil vi heller ikke være bedre eller helligere. Men at vi ikke føler det, det er saa meget værre; thi det er et Tegn paa, at det er Dødkjød, som intet føler og dog raser og æder om sig. Dog, som sagt, er du saa ganske død, saa tro dog Skriften, som udtaler Dommen over dig! Og i en Sum: jo mindre du føler din Synd og Skrøbelighed, des mere Aarsag har du da til at gaa derhen for at søge Hjælp og Lægedom.

20. For det andet, se dig om, om du ogsaa er i Verden, og ved du det ikke, saa spørg dine Naboer derom! Er du i Verden, saa tænk ikke, at det vil mangle paa Synd og Nød! Derfor begynd kun og skik dig, som om du vilde være from og blive fast ved Evangeliet, og se saa til, om ingen vil blive dig fiendsk, tilføie dig ondt, Uret og Vold, ogsaa give dig

Aarsag til Synd og Udyd. Har du ikke erfaret det, saa lad Skriften sige dig det! Den giver overalt Verden saadant Lov og Vidnesbyrd. Desuden vil du jo ogsaa have Djævelen om dig, som du ingenlunde vil kunne træde under Fødder, efterdi vor Herre Christus selv ikke har kunnet undgaa ham. Hvad er nu Djævelen? Intet andet end, som Skriften kalder ham, en Løgner og Morder. En Løgner til at forføre Hjertet fra Guds Ord og forblinde det, forat du ikke skal føle din Nød eller kunne komme til Christus. En Morder, der ikke under dig Livet en Time. Dersom du kunde se, hvor mange Knive, Spyd og Pile hvert Øieblik er rettede mod dig, saa skulde du være glad ved at komme til Sakramentet, saa ofte du kunde. Men at man gaar her saa tryg og uagtsom, kommer ikke af andet, end fordi vi ikke tænker eller tror, at vi er i Kjødet og i den onde Verden eller under Djævelens Rige.

21. Derfor forsøg og øv saadant vel, og gaa kun i dig selv eller se dig lidt om og hold dig kun til Skriften! Føler du heller ikke da noget, saa trænger du saa meget mere til at klage baade for Gud og for din Broder. Her maa du da tage imod Raad og lade bede for dig, og aflad kun ikke, førend Stenen er kommen fra dit Hjerte! Da vil nok Nøden lade sig finde og du blive var, at du ligger dobbelt saa dybt som en anden fattig Synder og trænger meget mere til Sakramentet mod den Elendighed, som du desværre ikke ser, om Gud dog vilde give dig Naade til at føle den mere og blive mere hungrig efter hint, især fordi Djævelen sætter dig saaledes ind paa Livet og uden Afladelse lurer paa dig, om han kunde faa fat paa dig og ombringe dig baade til Sjæl og Legeme, saa du ingen Stund kan være sikker for ham. Hvor snart kunde han pludselig have bragt dig i Jammer og Nød, naar du mindst venter det!

22. Saadant være nu sagt til Formaning, ikke alene for os gamle og store, men ogsaa for Ungdommen, som man skal opdrage i den kristelige Lære og Forstand. Thi derved kunde man des lettere bringe de ti Bud, Troen og Fadervor ind i Ungdommen, saa de tilegnede sig dem med Lyst og Alvor og saaledes fra Ungdommen af øvede dem og vænnede sig dertil. Thi de gamle er dog nu næsten færdige, saa man ikke kan opnaa saadant og andet paa nogen anden Maade, end ved at opdrage de Folk, som skal komme efter os og træde ind i vort Embede og vor Gjerning, forat ogsaa de kan opdrage sine Børn paa en frugtbringende Maade, forat Guds Ord og Kristenheden maa blive opholdt og bevaret. Derfor skal enhver Husfader vide, at han efter Guds Befaling og Bud er skyldig at lære sine Børn saadant eller lade dem lære, hvad de skal kunne. Thi eftersom de er døbte og optagne i Kristenheden, skal de ogsaa nyde saadant Sakramentets Samfund, forat de kan tjene os og blive os nyttige; thi de maa dog alle hjælpe os med at tro, elske, bede og kjæmpe mod Djævelen.

VII.

Konkordieformelen.

1ste Del.

Kort Begreb

af alle de blandt den augsburgske Konfessions Teologer omtvistede Artikler, som i efterfølgende Gjentagelse er efter Guds Ords Veiledning kristelig forklarede og endrægtig vedtagne.

Om det korte Begreb, den Regel og Rettesnor,

hvorefter al Lære skal bedømmes og opkomne Tvistigheder kristelig afgjøres og opklares.

1. Vi tror, lærer og bekjender, at den eneste Regel og Rettesnor, hvoreefter alle Lærdomme og Lærere tilhobe skal dømmes og bedømmes, er alene det gamle og nye Testamentes profetiske og apostoliske Skrifter, som skrevet staar: „Dit Ord er en Lygte for min Fod og et Lys for min Sti", Salme 119 [105]. Og St. Paulus siger: „Selv om vi eller en Engel fra Himmelen prædiker et andet Evangelium for eder end det, vi har prædiket for eder, han være forbandet!" Gal. 1 [8]. Alle andre Skrifter derimod af gamle eller nye Lærere, hvad Navn de end har, er ikke at agte lige med den hellige Skrift, men alle tilhobe at underlægge den og ikke at modtage som noget andet eller mere end som Vidner om, i hvilken Skikkelse og paa hvilke Steder hin Profeternes og Apostlernes Lære efter Apostlernes Tid er bleven bevaret.

2. Og eftersom allerede straks efter Apostlernes Tid, ja endnu i deres levende Live, falske Lærere og Kjættere har trængt sig ind i Kirken, og man mod disse i den første Menighed har opstillet Symboler, det er, korte, bestemte Bekjendelser, som er blevne holdte for den rettroende og sande Kirkes endrægtige, almindelige, kristelige Tro og Bekjendelse, saasom Symbolum Apostolicum [den apostoliske Bekjendelse], Symbolum Nicænum [den nicænske Bekjendelse] og Symbolum Athanasii [Athanasius's Bekjendelse], saa bekjender vi os til samme og forkaster hermed alle Kjætterier og Lærdomme, som mod samme er blevne indførte i Guds Kirke.

3. Men hvad den Splid i Trossager angaar, som er opstaaet i vore Dage, saa agter vi den første, uforandrede augsburgske Konfession, som Aar 1530 blev overleveret Keiser Karl den femte paa den store Rigsdag i Augsburg, vor Tids Symbol, tilligemed sammes Apologi og de Artikler,

som i Aaret 1537 blev opstillede i Schmalkalden og dengang underskrevne af de fornemste Teologer, for at være det endrægtige Udtryk for vor kristelige Tro og Bekjendelse, navnlig mod Pavedømmet og dets falske Gudstjeneste, Afguderi og Overtro samt andre Sekter. Og efterdi saadanne Sager ogsaa vedkommer Lægfolk og deres Sjæles Salighed, saa bekjender vi os ogsaa til Doktor Luthers lille og store Katekismus, saaledes som begge disse Katekismer er indeholdte i Luthers Skrifter, som til en Lægmands-Bibel, hvori alt det er kortelig sammensattet, som i den hellige Skrift er udførlig omhandlet, og som et Kristenmenneske trænger at vide til sin Salighed.

4. Efter denne Veiledning, som ovenfor er given, er al Lære at indrette, og hvad der er samme imod, at forkaste og fordømme som stridende mod vor Tros endrægtige Bekjendelse. Paa saadan Maade bliver Forskjellen mellem det gamle og nye Testamentes hellige Skrift og alle andre Skrifter bevaret, og den hellige Skrift alene bliver den eneste Dommer, Regel og Rettesnor, efter hvilken som eneste Prøvesten al Lære skal og maa blive prøvet og bedømt, om den er god eller ond, ret eller uret. Men de andre Symboler og anførte Skrifter er ikke Dommere ligesom den hellige Skrift, men kun Vidnesbyrd og Erklæringer om Troen, hvorledes til enhver Tid den hellige Skrift med Hensyn til omtvistede Artikler i Guds Kirke er bleven forstaaet og udlagt af de da levende, og den mod samme stridende Lære bleven forkastet og fordømt.

I.

Om Arvesynden.

Hovedspørgsmaalet i Striden.

1. Er Arvesynden egentlig og uden al Forskjel Menneskets fordærvede Natur, Substans og Væsen eller dog den fornemste og bedste Del af dets Væsen, den fornuftige Sjæl selv i dens inderste Kjerne og høieste Kraft? Eller er der ogsaa efter Faldet en Forskjel mellem Menneskets Substans, Natur, Væsen, Legeme og Sjæl, og Arvesynden, saaledes at Naturen er et, og Arvesynden, som hænger ved den fordærvede Natur og fordærver Naturen, noget andet?

Den rene Lære, Tro og Bekjendelse efter den ovenanførte Rettesnor og summariske Forklaring.

2. I. Vi tror, lærer og bekjender, at der er en Forskjel mellem Menneskets Natur, ikke alene som den i Begyndelsen er skabt af Gud, ren og hellig, uden Synd, men ogsaa som vi har den nu efter Faldet, en Forskjel altsaa mellem Naturen, som ogsaa efter Faldet fremdeles er og bliver en Guds Skabning, og Arvesynden, og at denne Forskjel er saa stor, som Forskjellen mellem Guds Gjerning og Djævelens Gjerning.

3. II. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at saadan Forskjel maa man af al Magt fastholde, fordi den Lære, at der ingen Forskjel er mellem vor fordærvede Menneskenatur og Arvesynden, staar i Strid med vor kristelige Tros Hovedartikler om Skabelsen, Gjenløsningen, Helliggjørelsen og vort Kjøds Opstandelse og kan ikke staa ved Lag ved Siden af dem. Thi Gud har ikke alene skabt Adams og Evas Legeme og Sjæl før Faldet, men

ogsaa vort Legeme og Sjæl efter Faldet, uanseet, at de er fordærvede, og Gud erkjender dem ogsaa fremdeles for sit Verk, som skrevet staar Job 10 [8]: „Dine Hænder har dannet mig og gjort mig helt, trint om." Saa har og Guds Søn i sin Persons Enhed paataget sig saadan menneskelig Natur, dog uden Synd, og altsaa ikke et fremmed, men vort Kjød, og er efter samme i Sandhed bleven vor Broder, Hebr. 2 [14]: „Efterdi da Børnene er delagtige i Kjød og Blod, er han iligemaade bleven delagtig deri." Ligesaa [V. 16. 17. 4, 15]: „Han tager sig dog ikke af Engle, men Abrahams Afkom tager han sig af; derfor burde han blive sine Brødre lig i alle Ting, dog uden Synd." Saa har og Christus gjenløst den som sin Gjerning, han helliggjør den som sin Gjerning, opvækker den fra de døde og pryder den herlig som sin Gjerning. Men Arvesynden har han ikke skabt, ikke paataget sig, ikke gjenløst, ikke helliggjort; den vil han heller ikke opvække, hverken pryde eller saliggjøre hos de udvalgte, men i Opstandelsen vil den være ganske tilintetgjort. Heraf vil Forskjellen mellem den fordærvede Natur og den Fordærvelse, som hænger ved Naturen, og hvorved Naturen bliver fordærvet, lettelig erkjendes.

4. III. Men vi tror, lærer og bekjender paa en anden Side tillige, at Arvesynden ikke er nogen ringe, men en saa dyb Fordærvelse af den menneskelige Natur, at intet sundt eller ufordærvet i Menneskets Legeme og Sjæl, dets indre og ydre Kræfter, er blevet tilbage, men som Kirken synger: „Ved Adams Fald er plat fordærvet menneskelig Natur og Væsen." Denne Skade er uudsigelig, kan ikke erkjendes med Fornuften, men alene af Guds Ord, og ikke kan nogen uden Gud alene skille Naturen og saadan Naturens Fordærvelse fra hinanden, hvilket vil fuldkommen ske gjennem Døden i Opstandelsen, da vor Natur, som vi nu bærer, skal uden Arvesynden, affondret og adskilt fra samme, opstaa og leve evindelig, som skrevet staar Job 19 [26. 27]: „Efterat denne min Hud er bleven ødelagt, skal jeg ud fra mit Kjød skue Gud, hvem jeg, jeg skal skue mig tilgode, hvem mine Øine skal se."

Forkastelse af den modsatte falske Lære.

5. I. Efter dette forkaster og fordømmer vi, naar der læres, at Arvesynden kun er en „reatus" eller Skyld paa Grund af fremmed Forbrydelse, uden nogen Fordærvelse af vor Natur.

6. II. Fremdeles, at de onde Lyster ikke er Synd, men medskabte, væsentlige Egenskaber ved Naturen, eller at den før omtalte Mangel eller Skade ikke skulde være virkelig Synd, for hvis Skyld Mennesket udenfor Christus skulde være et Vredens Barn.

7. III. Iligemaade forkaster vi ogsaa den pelagianske[1]) Vildfarelse, hvorved det bliver paastaaet, at Menneskets Natur ogsaa efter Faldet er vedbleven at være ufordærvet og navnlig i aandelige Ting fuldkommen god og ren i sine „naturalia", det er, i sine naturlige Kræfter.

8. IV. Fremdeles, at Arvesynden kun er noget udvortes, en ringe, ubetydelig, indsprængt Plet eller vedhæftende Lyde, hvorunder Naturen har beholdt sine gode Kræfter ogsaa i aandelige Ting.

9. V. Fremdeles, at Arvesynden kun er en ydre Hindring for de gode aandelige Kræfter og ikke en Berøvelse eller Mangel af dem, saaledes som, naar en Magnet stryges med Hvidløgsaft, dens naturlige Kraft da derved

[1]) Se ovenf. S. 57, Anm. 2.

ikke bliver borttagen, men kun hindret, eller at samme Lyde let kan blive afvisket, ligesom en Plet afvisket af Ansigtet eller Farve af Væggen.

10. VI. Fremdeles, at hos Mennesket menneskelig Natur og Væsen ikke er ganske fordærvet, men at Mennesket endnu har noget godt i sig, ogsaa i aandelige Ting, saasom Duelighed, Færdighed, Dygtighed eller Evne til at begynde, at virke eller medvirke noget i aandelige Ting.

11. VII. Paa den anden Side forkaster vi ogsaa Manichæernes [1]) falske Lære, naar det bliver lært, at Arvesynden er som noget væsentligt og selvstændigt ved Satan bleven indgydt i Naturen og sammenblandet med den, paa samme Maade som Gift og Vin blandes sammen.

12. VIII. Fremdeles, at det ikke er det naturlige Menneske, men noget andet og fremmed i Mennesket, som synder, hvorfor ikke Naturen, men kun Arvesynden i Naturen bliver anklaget.

13. IX. Vi forkaster og fordømmer ogsaa som en manichæisk Vildfarelse, naar det bliver lært, at Arvesynden er egentlig og uden al Forskjel det fordærvede Menneskes Substans, Natur og Væsen selv, saaledes at ingen Forskjel mellem den fordærvede Natur efter Faldet i og for sig selv og Arvesynden skulde endog kunne tænkes, eller begge endog kun i Tanken holdes ud fra hinanden.

14. X. Saadan Arvesynd bliver vistnok af Luther kaldet Natursynd, Personsynd, væsentlig Synd, men ikke i den Mening, at Menneskets Natur, Person eller Væsen selv uden al Forskjel er Arvesynd, men forat med saadanne Ord Forskjellen skulde blive angiven mellem Arvesynden, som stikker i den menneskelige Natur, og de andre Synder, som man kalder gjørlige Synder.

15. XI. Thi Arvesynden er ikke en Synd, som man gjør, men den stikker i Menneskets Natur, Substans og Væsen, saaledes, at omend ikke nogen ond Tanke opsteg i det fordærvede Menneskes Hjerte, omend ikke noget unyttigt Ord blev talt eller nogen ond Gjerning gjort, saa er dog Naturen fordærvet ved Arvesynden, som bliver os medfødt i den syndige Sæd og er en Kilde til alle andre gjørlige Synder, saasom onde Tanker, Ord og Gjerninger, som skrevet staar: „Af Hjertet udkommer onde Tanker" [Matt. 15, 19]. Og: „Menneskets Hjertes Tanke er ond fra hans Ungdom af" [1 Mos. 6, 5. 8, 21].

16. XII. Saa maa man ogsaa vel merke sig den forskjellige Betydning af Ordet „Natur", hvorved Manichæerne skjuler sin Vildfarelse og fører mange enfoldige Mennesker vild. Thi stundom betegner det Menneskets Væsen, som naar man siger: „Gud har skabt den menneskelige Natur." Men stundom betyder det en Tings Art eller Vanart, som stikker i dens Natur eller Væsen, som naar man siger: „Slangens Natur er at stikke, og Menneskets Natur og Art er at synde og Synd", hvor da Ordet „Natur" ikke betyder Menneskets Substans, men noget, som ligger i Naturen eller Substansen.

17. XIII. Men hvad de latinske Ord ,,substantia" og ,,accidens" angaar, da skal de, efterdi det ikke er den hellige Skrifts Ord, dertilmed ukjendte for den almindelige Mand, ikke bruges i Prædikener for det simple, uvidende Folk, men det enfoldige Folk forskaanes derfor. Men i Skolen, hos de lærde, bliver saadanne Ord med Rette beholdte, hvor der strides om Arvesynden, efterdi de er vel kjendte og kan bruges uden nogen Misforstaaelse, idet derved egentlig bliver skjelnet mellem enhver Tings Væsen og

[1]) Se ovenf. S. 56, Anm. 3.

det, som tilfældigvis hænger ved den. Thi Forskjellen mellem Guds og Djævelens Gjerning bliver derved paa det tydeligste angiven, eftersom Djævelen ikke kan skabe nogen Substans, men kun tilfældigvis, med Guds Tilladelse, fordærve den af Gud skabte Substans.

II.

Om den frie Vilje.

Hovedspørgsmaalet i Striden.

1. Da Menneskets Vilje bliver funden i fire forskjellige Tilstande, nemlig 1) før Faldet, 2) efter Faldet, 3) efter Gjenfødelsen, 4) efter Kjødets Opstandelse, saa er Hovedspørgsmaalet her alene om Menneskets Vilje og Evne i den anden Tilstand, nemlig om, hvad for Kræfter den i aandelige Ting efter vore første Forældres Fald har af sig selv før sin Gjenfødelse, og om den ved sine egne Kræfter, førend den ved Guds Aand er bleven gjenfødt, formaar at skikke og berede sig til Guds Naade og modtage den ved den Helligaand i Ordet og de hellige Sakramenter tilbudne Naade, eller ikke.

Den rene Lære efter Guds Ord om denne Artikel.

2. I. Herom er vor Lære, Tro og Bekjendelse, at Menneskets Forstand og Fornuft i aandelige Ting er blind, intet forstaar af sine egne Kræfter, som skrevet staar [1 Kor. 2, 14]: „Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som hører Guds Aand til; thi de er ham en Daarskab, og han kan ikke kjende dem, thi de bedømmes aandelig."

3. II. Ligeledes tror, lærer og bekjender vi, at Menneskets uigjenfødte Vilje ikke alene er bortvendt fra Gud, men ogsaa er bleven en Guds Fiende, saa den kun har Lyst og Vilje til det onde og hvad der er Gud imod, som skrevet staar [1 Mos. 8, 21]: „Menneskets Hjertes Tanke er ond fra hans Ungdom af." Ligesaa [Rom. 8, 7]: „Kjødets Sans er Fiendskab mod Gud; thi den er ikke Guds Lov underdanig, thi den kan ikke engang være det." Ja, ligesaa lidt som et dødt Legeme kan gjøre sig selv levende og vende tilbage til det legemlige, jordiske Liv, ligesaa lidt kan Mennesket, som ved Synden er aandelig dødt, opreise sig selv til det aandelige Liv, som skrevet staar: „Da vi var døde i vore Overtrædelser, gjorde han os levende med Christus" [Efes. 2, 5]. Derfor er vi heller ikke af os selv dygtige til at tænke noget, som af os selv, men vor Dygtighed er af Gud, 2 Kor. 3 [5].

4. III. Men Omvendelsen virker Gud den Helligaand ikke uden Midler, men bruger dertil Guds Ords Prædiken og Hørelse, som skrevet staar [Rom. 1, 16]: „Evangeliet er en Guds Kraft til Salighed." Ligesaa [Rom. 10, 17]: „Troen kommer ved Guds Ords Hørelse." Og det er Guds Vilje, at man skal høre hans Ord og ikke tilstoppe sine Øren. Ved dette Ord er den Helligaand nærværende og oplader Hjerterne, saa at de som Lydia i Apostlernes Gjerninger 16 [14] merker derpaa og saaledes bliver omvendte alene ved den Helligaands Naade og Kraft, som ene og alene virker Menneskets Omvendelse. Thi uden hans Naade er vor Villen og Løben, vor Planten, Saaen og Vanden altsammen intet, naar ikke han giver Veksten [Rom. 9, 16; 1 Kor. 3, 7], ligesom Christus siger [Joh. 15, 5]: „Uden mig kan I slet intet gjøre". Med disse faa Ord frakjender han den frie

Vilje dens Kræfter og tilskriver Guds Naade alt, forat ingen skal rose sig af noget for Gud [1 Kor. 1, 29; 2 Kor. 12, 5; Jer. 9, 23].

Den modsatte falske Lære.

5. Efter dette forkaster og fordømmer vi alle efterfølgende Vildfarelser som stridende mod Guds Ords Rettesnor:

I. De Filosofers Sværmeri, som man har kaldt Stoikerne[1]), ligesom ogsaa Manichæerne, som har lært, at alt, hvad der sker, maa saa ske og kan ikke ske anderledes, og at Mennesket gjør alt af Tvang, ogsaa hvad det i udvortes Ting foretager sig, og bliver tvunget til onde Gjerninger og Handlinger, saasom Utugt, Røveri, Mord, Tyveri o. desl.

6. II. Vi forkaster ogsaa de grove Pelagianeres[2]) Vildfarelse, som har lært, at Mennesket af egne Kræfter uden den Helligaands Naade kan omvende sig til Gud, tro Evangeliet, af Hjertet lyde Guds Lov og saaledes fortjene Syndernes Forladelse og et evigt Liv.

7. III. Vi forkaster ogsaa Semipelagianernes[3]) Vildfarelse, som lærer, at Mennesket af egne Kræfter kan gjøre Begyndelsen til sin Omvendelse, men ikke fuldbringe den uden den Helligaands Naade.

8. IV. Ligesaa naar det bliver lært, at omend Mennesket med sin frie Vilje før sin Gjenfødelse er for svagt til at gjøre Begyndelsen og til ved egne Kræfter at omvende sig til Gud og af Hjertet være Guds Lov lydigt, saa kan Menneskets Vilje dog, saasnart den Helligaand med Ordets Prædiken har gjort Begyndelsen og deri tilbudt sin Naade, af sine egne naturlige Kræfter nogenlunde, omend kun lidet og skrøbeligt, bidrage, hjælpe og medvirke til at skikke og berede sig til Naaden, at gribe den, modtage den og tro Evangeliet.

9. V. Ligesaa, at Mennesket, efterat det er gjenfødt, kan fuldkommen holde og fuldstændig opfylde Guds Lov, og at saadan Opfyldelse er vor Retfærdighed for Gud, ved hvilken vi fortjener det evige Liv.

10. VI. Ligesaa forkaster og fordømmer vi ogsaa Entusiasternes[4]) Vildfarelser, hvilke opdigter, at Gud uden Midler, uden Guds Ords Hørelse og uden de hellige Sakramenters Brug drager Menneskene til sig, oplyser, retfærdiggjør og saliggjør dem.

11. VII. Ligesaa, at Gud i Omvendelsen og Gjenfødelsen ganske tilintetgjør den gamle Adams Substans og Væsen og navnlig den fornuftige Sjæl og i Omvendelsen og Gjenfødelsen skaber et nyt Sjælens Væsen af intet.

12. VIII. Ligesaa, naar man uden Forklaring bruger saadanne Talemaader, som at Menneskets Vilje før, i og efter Omvendelsen modstræber den Helligaand, og at den Helligaand bliver skjænket dem, som forsætlig og stadig modstræber ham; thi Gud gjør i Omvendelsen af uvillige villige og bor hos de villige, som Augustin siger. Men hvad de gamle og nye Kirkelæreres Ytringer angaar, som naar der siges: „Deus trahit, sed volentem trahit", d. e.,

---

1) D. e. den græske Filosof Zenos Disciple. Se ovenf. S. 93, Anm. 1.
2) Se ovenf. S. 57, Anm. 2.
3) „Semipelagianere" eller Halvpelagianere kaldes Tilhængere af Johannes Cassianus (død 440 som Forstander for et Kloster i Marseille); de lærte, at Menneskets Kraft til det gode vistnok er svækket ved Synden, men ikke tilintetgjort.
4) Entusiaster kaldes de, som uden Guds Prædiken venter paa en himmelsk Aandens Oplysning.

Gud drager, men han drager dem, som vil, og ligesaa: ,,Hominis voluntas in conversione non est otiosa, sed agit aliquid", d. e., Menneskets Vilje er ikke uvirksom i Omvendelsen, men virker ogsaa noget, — saa holder vi for, at esterdi saadanne Ytringer bliver anvendte til i Modsætning til Læren om Guds Naade at stadsæste den naturlige frie Viljes Nærværelse og Virksomhed i Menneskets Omvendelse, saa stemmer de ikke overens med den sunde Lærdoms Form, hvorfor de med Rette bør undgaaes, hvor Talen er om Omvendelsen til Gud. Men derimod er det ret talt, at Gud i Omvendelsen ved den Helligaands Dragelse af gjenstridige, uvillige Mennesker gjør villige, og at efter saadan Omvendelse Menneskets gjenfødte Vilje i Bodens daglige Øvelse ikke er uvirksom, men virker ogsaa med i alle den Helligaands Gjerninger, som han ved os virker.

13. IX. Ligesaa, hvad det angaar, at Doktor Luther har skrevet, at Menneskets Vilje i dets Omvendelse forholder sig ,,pure passive", d. e., at den aldeles intet gjør, saa er det at forstaa ,,respectu divinæ gratiæ in accendendis novis motibus", d. e., naar Guds Aand ved Ordets Hørelse eller ved de hellige Sakramenters Brug griber Menneskets Vilje og virker den nye Fødsel og Omvendelsen. Thi saasnart den Helligaand har virket og udrettet dette og ved sin guddommelige Kraft og Virkning alene har forandret og fornyet Menneskets Vilje, da er Menneskets nye Vilje et Redskab og Verktøi for Gud den Helligaand, saa den ikke alene modtager Naaden, men ogsaa virker med i den Helligaands efterfølgende Gjerninger. Saaledes gives der da for Menneskets Omvendelse kun to virkende Aarsager, nemlig den Helligaand og Guds Ord som den Helligaands Middel, hvorved han virker Omvendelsen; dette Ord skal Mennesket høre, men tro og modtage det kan det ikke af egne Kræfter, men alene ved Gud den Helligaands Naade og Virkning.

III.

Om Troens Retfærdighed for Gud.

Hovedspørgsmaalet i Striden.

1. Paa Guds Ords Grund og efter den augsburgske Konfessions Lære bliver i vore Menigheder endrægtig bekjendt, at vi fattige Syndere alene ved Troen paa Christus bliver retfærdige for Gud og salige, og at altsaa Christus alene er vor Retfærdighed, han, som er sand Gud og Menneske, fordi i ham den guddommelige og den menneskelige Natur er personlig forenede med hinanden. Jer. 23 [6]. 1 Kor. 1 [30]. 2 Kor. 5 [21]. Saa er der da opstaaet Spørgsmaal om, efter hvilken Natur Christus er vor Retfærdighed, og paa denne Maade er der i nogle Menigheder opkommet to modsatte Vildfarelser. Den ene Del har nemlig ment, at Christus alene efter sin Guddom er vor Retfærdighed, naar han ved Troen bor i os; mod denne ved Troen iboende Guddom er nemlig alle Menneskers Synd at agte som en Draabe Vand mod det store Hav. Derimod har andre ment, at Christus er vor Retfærdighed for Gud alene efter den menneskelige Natur.

Den kristelige Kirkes rene Lære i Modsætning til begge de nu opstillede Vildfarelser.

2. I. I Modsætning til begge de nu nævnte Vildfarelser tror, lærer og bekjender vi endrægtig, at Christus hverken er vor Retfærdighed efter den

guddommelige Natur alene eller efter den menneskelige Natur alene, men den hele Christus er det efter begge Naturer, alene ved sin Lydighed, hvilken han som Gud og Menneske har vist sin Fader indtil Døden, og hvormed han har fortjent os Syndernes Forladelse og det evige Liv, som skrevet staar [Rom. 5, 19]: „Ligesom ved det ene Menneskes Ulydighed de mange er blevne Syndere, saa skal ogsaa de mange vorde retfærdige ved den enes Lydighed."

3. II. Derfor tror, lærer og bekjender vi, at vor Retfærdighed for Gud bestaar deri, at Gud tilgiver os Synden af idel Naade, uden nogen vor forangaaende, nærværende eller efterfølgende Gjerning, Fortjeneste eller Værdighed, skjænker og tilregner os Christi Lydigheds Retfærdighed, for hvilken Retfærdigheds Skyld vi hos Gud bliver tagne til Naade og agtede for retfærdige.

4. III. Vi tror, lærer og bekjender, at Troen alene er det Middel og Redskab, hvormed vi griber Christus og dermed ogsaa i Christus den Retfærdighed, som gjælder for Gud; for hans Skyld bliver saadan Tro regnet os til Retfærdighed. Rom. 4 [5].

5. IV. Vi tror, lærer og bekjender, at denne Tro er ikke en blot Kundskab om Historien om Christus, men en saadan Guds Gave, hvorved vi i Evangeliets Ord ret erkjender Christus, vor Gjenløser, og sætter vor Lid til ham, at vi alene for hans Lydigheds Skyld af Naade har Syndernes Forladelse, bliver af Gud Fader agtede for hellige og retfærdige og bliver evig salige.

6. V. Vi tror, lærer og bekjender, at efter den hellige Skrifts Talebrug Ordet „retfærdiggjøre" i denne Artikel betyder at absolvere eller afløse, det er, frikjende for Synd. „Den, som frikjender en ugudelig, og den, som domfælder en retfærdig, de er begge to en Vederstyggelighed for Herren" [Ordsp. 17, 15]. Ligesaa: „Hvo vil anklage Guds udvalgte? Gud er den, som retfærdiggjør" [Rom. 8, 33]. Og naar istedenfor dette Ordene ,,regeneratio" og ,,vivificatio", d. e., „Gjenfødelse" og „Levendegjørelse", bliver brugte, saaledes som Tilfældet er i Apologien, da sker det ogsaa i samme Betydning; ellers forstaaes derved Menneskets Fornyelse, som er at adskille fra Troens Retfærdiggjørelse.

7. VI. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at uagtet der ved de sande troende og i Sandhed gjenfødte hænger mange Skrøbeligheder og Brøst lige til deres Grav, saa skal de dog for den Sags Skyld ikke tvile hverken om sin Retfærdighed, som bliver dem tilregnet ved Troen, ei heller om sine Sjæles Salighed, men være forvisfede om, at de for Christi Skyld har en naadig Gud i Kraft af det hellige Evangeliums Forjættelse og Ord.

8. VII. Vi tror, lærer og bekjender, at man til Bevarelse af den rene Lære om Troens Retfærdighed for Gud maa med særlig Flid holde fast ved ,,particulæ exclusivæ", d. e. ved efterfølgende Ord af den hellige Apostel Paulus, hvorved han ganske og aldeles adskiller Christi Fortjeneste fra vore Gjerninger og giver Christus alene Æren, saasom naar den hellige Apostel Paulus skriver: „af Naade", „uforskyldt", „uden Loven", „uden Gjerninger", „ikke af Gjerninger" [Efes. 2, 8. Rom. 1, 17. 3, 24. 4, 3 flg. Gal. 3, 11. Hebr. 11], hvilke Ord allesammen betyder saa meget som, at vi alene ved Troen paa Christus bliver retfærdige og salige.

9. VIII. Vi tror, lærer og bekjender, at skjønt forangaaende Anger og efterfølgende gode Gjerninger ikke hører med til Artikelen om Retfærdiggjørelsen for Gud, maa man dog ikke opdigte en Tro, som skulde kunne være og blive sammen med og ved Siden af et ondt Forsæt om at synde og at handle

mod Samvittigheden. Men saasnart Menneſket er blevet retfærdiggjort ved Troen, er en sand levende Tro virksom i Kjærlighed, Gal. 5 [6], saaledes at de gode Gjerninger altid følger paa den retfærdiggjørende Tro og ganske vist altid bliver fundne hos den, hvor den er oprigtig og levende, ligesom den jo aldrig er alene, men altid har Kjærlighed og Haab hos sig.

Forkastelse af den modsatte Lære.

10. Efter dette forkaster og fordømmer vi alle følgende Vildfarelser:

I. At Christus efter den guddommelige Natur alene er vor Retfærdighed.

11. II. At Christus efter den menneskelige Natur alene er vor Retfærdighed.

12. III. At i de profetiske og apostoliske Udsagn, hvori der tales om Troens Retfærdighed, skal Ordene „retfærdiggjøre" og „blive retfærdiggjort" ikke betyde at frikjende og blive frikjendt fra Synden og opnaa Syndernes Forladelse, men i Virkeligheden at blive gjort retfærdig for Gud paa Grund af den ved den Helligaand indgydte Kjærlighed, Dyd og deraf følgende Gjerninger.

13. IV. At Troen ikke ser hen til Christi Lydighed alene, men til hans guddommelige Natur, saaledes som den bor og virker i os og ved saadan Iboen skjuler vor Synd.

14. V. At Troen er en saadan Stolen paa Christi Lydighed, som kan være og blive i et Menneske, uagtet det er uden sand Bod, uagtet ingen Kjærlighed følger med, men det mod sin Samvittighed bliver ved at synde.

15. VI. At ikke Gud selv, men alene Guds Gaver bor i de troende.

16. VII. At Troen derfor gjør salig, fordi den Fornyelse, som bestaar i Kjærlighed til Gud og Næsten, bliver begyndt i os ved Troen.

17. VIII. At Troen vistnok har Forrangen i Retfærdiggjørelsen, men at dog ogsaa Kjærligheden og Fornyelsen hører med til vor Retfærdighed for Gud, saaledes nemlig, at den vel ikke er den fornemste Aarsag til vor Retfærdighed, men at dog vor Retfærdighed for Gud uden saadan Kjærlighed og Fornyelse ikke er hel eller fuldkommen.

18. IX. At de troende bliver retfærdiggjorte for Gud og er salige baade ved Christi tilregnede Retfærdighed og ved den begyndte nye Lydighed, eller for en Del ved Tilregnelsen af Christi Retfærdighed, men for en Del ogsaa ved den begyndte nye Lydighed.

19. X. At Naadens Forjættelse bliver os tilregnet ved Troen i Hjertet og tillige ved den Bekjendelse, som sker med Munden, og ved anden Dyd.

20. XI. At Troen ikke retfærdiggjør uden de gode Gjerninger, saaledes at de gode Gjerninger nødvendigvis kræves til Retfærdighed, og at Menneſket ikke kan blive retfærdiggjort, uden at de er tilstede.

IV.

Om gode Gjerninger.

Hovedspørgsmaalet i Striden om de gode Gjerninger.

1. Angaaende Læren om gode Gjerninger er en dobbelt Splid opstaaen i nogle Menigheder.

2. I. For det første er nogle Teologer komne i Strid i Anledning af

følgende Sætninger, idet den ene Del har skrevet: „Gode Gjerninger er nødvendige til Salighed; det er umuligt at blive salig uden gode Gjerninger"; ligesaa: „Ingen er nogensinde bleven salig uden gode Gjerninger", — medens derimod den anden Del har skrevet: „Gode Gjerninger er skadelige til Salighed."

3. II. Dernæst har der ogsaa reist sig en Splid mellem nogle Teologer om de to Ord „nødvendig" og „fri", idet den ene Del har kjæmpet for, at man ikke skal bruge Ordet „nødvendig" om den nye Lydighed, som ikke fremgaar af Nød og Tvang, men en af frivillig Aand, medens derimod den anden Del har holdt fast ved Ordet „nødvendig", fordi en saadan Lydighed ikke beror paa vort Godtykke, men de gjenfødte Mennesker er skyldige til at vise saadan Lydighed. Af denne Strid om hine Ord har der senerehen udviklet sig en Strid om Sagen selv, idet den ene Del har kjæmpet for, at man aldeles ikke skulde drive paa Loven iblandt de kristne, men alene af det hellige Evangelium formane Folket til gode Gjerninger, medens den anden har bekjæmpet denne Mening.

Den kristelige Kirkes rene Lære om denne Strid.

4. Til grundig Opklaring og Afgjørelse af denne Tvist er vor Lære, Tro og Bekjendelse denne:

I. At gode Gjerninger som et godt Træs Frugter ganske vist og utvilsomt følger paa den sande Tro, saasandt den ikke er en død, men en levende Tro.

5. II. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at de gode Gjerninger ganske skal udelukkes, ikke alene af Artikelen om vor Retfærdiggjørelse for Gud, men ligesaavel ogsaa, naar der er Spørgsmaal om vor evige Salighed, ligesom Apostelen med klare Ord vidner, hvor han skriver saaledes: „Ligesom og David priser det Menneske saligt, hvem Gud tilregner Retfærdighed uden Gjerninger: Salig er den Mand, hvem Herren ikke vil tilregne Synd", Rom. 4 [6 flg. Salme 32, 1 flg.]. Og atter: „Af Naade er I frelste ved Troen, og det ikke af eder, Guds er Gaven, ikke af Gjerninger, forat ikke nogen skal rose sig", Efes. 2 [8 flg.].

6. III. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at alle Mennesker, men især de ved den Helligaand gjenfødte og fornyede, er skyldige at gjøre gode Gjerninger.

7. IV. I denne Forstand bliver Ordene „nødvendige", „skal" og „maa" ret og kristelig brugte ogsaa om de gjenfødte og er ingenlunde mod den sunde Lærdoms Form.

8. V. Dog skal man ved de omhandlede Ord ,,necessitas'' og ,,necessarium'', „Nødvendighed" og „nødvendig", naar Talen er om de gjenfødte, ikke tænke paa nogen Tvang, men alene paa den skyldige Lydighed, som de sande troende, forsaavidt som de er gjenfødte, yder ikke af Lovens Tvang eller Driven, men af en frivillig Aand; thi de er ikke mere under Loven, men under Naaden [Rom. 6, 14. 7, 6. 8, 14].

9. VI. Derfor tror, lærer og bekjender vi ogsaa, at naar det siges, at de gjenfødte gjør gode Gjerninger af en frivillig Aand, skal dette ikke forstaaes, som om det beroede paa det gjenfødte Menneskes Godtykke at gjøre eller lade det gode, eftersom han vil, og som om han ligefuldt kunde beholde Troen, om han end forsætlig bliver ved at synde.

10. VII. Dette skal dog ikke forstaaes anderledes, end som den Herre

Christus og hans Apostler selv forklarer det, nemlig om den frigjorte Aand, at den ikke gjør saadant af Frygt for Straf, ligesom en Træl, men af Kjærlighed til Retfærdighed, ligesom Børnene gjør. Rom. 8 [15].

11. VIII. Imidlertid er denne Frivillighed ikke fuldkommen hos Guds udvalgte Børn, men fuld af megen Skrøbelighed, ligesom Paulus klager over sig selv Rom. 7 [14–25]; Gal. 5 [17].

12. IX. Denne Skrøbelighed tilregner Herren dog ikke sine udvalgte for den Herres Christi Skyld, som skrevet staar: „Saa er der da ingen Fordømmelse for dem, som er i Christus Jesus." Rom. 8 [1].

13. X. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at Troen og Saligheden ikke bliver bevaret i os ved vore Gjerninger, men alene af Guds Aand ved Troen, men at de gode Gjerninger er Vidnesbyrd om Aandens Nærværelse og Jboen i os.

Den modsatte falske Lære.

14. 1. Efter dette forkaster og fordømmer vi denne Maade at tale paa, at man lærer og skriver, at gode Gjerninger er nødvendige til Salighed, ligesaa, at ingen nogensinde er bleven salig uden gode Gjerninger, ligesaa, at det er umuligt at blive salig uden gode Gjerninger.

15. II. Vi forkaster og fordømmer som forargelig og for den kristelige Tugt skadelig denne nøgne Sætning, at man siger: „Gode Gjerninger er skadelige til Salighed." Thi især i disse sidste Tider er det ligesaa fornødent at formane Folk til kristelig Tugt og gode Gjerninger og minde dem om, hvor nødvendigt det er, at de for at vise sin Tro og Taknemmelighed mod Gud øver sig i gode Gjerninger, som at sørge for, at ikke Gjerningerne bliver indblandede i Artiklen om Retfærdiggjørelsen; thi Menneskene kan ligesaavel blive fordømte ved en epikuræist[1]) Indbildning om Troen, som ved den papistiske og farisæiske Stolen paa egen Gjerning og Fortjeneste.

16. III. Vi forkaster og fordømmer ogsaa den Lære, at Troen og den Helligaands Jboen ikke tabes ved forsætlig Synd, men at de hellige og udvalgte beholder den Helligaand, om de end falder i Egteskabsbrud og anden Synd og bliver ved dermed.

V.

Om Loven og Evangeliet.

Hovedspørgsmaalet i denne Strid.

1. Er det hellige Evangeliums Prædiken egentlig ikke en Naadeprædiken alene, som forkynder Syndernes Forladelse, men ogsaa en Bods- og Straffeprædiken, som straffer Vantroen, hvilken ikke bliver straffet i Loven, men alene ved Evangeliet?

Guds Ords rene Lære.

2. I. Vi tror, lærer og bekjender, at man i Kirken med stor Flid maa holde fast ved Forskjellen mellem Loven og Evangelium som et særdeles

[1]) D. e. letsindig, letfærdig. Se ovenf. S. 96, Anm. 1.

herligt Lys, hvorved Guds Ord bliver rettelig uddelt efter St. Paulus's Formaning [2 Tim. 2, 15].

3. II. Vi tror, lærer og bekjender, at Loven egentlig er en guddommelig Lære, som lærer, hvad der er ret og Gud velbehageligt, og straffer alt, hvad der er Synd og Guds Vilje imod.

4. III. Derfor hører alt, hvad der straffer Synd, med til Lovens Prædiken.

5. IV. Men Evangeliet er egentlig en saadan Lære, som lærer, hvad det Menneske, som ikke har holdt Loven og ved samme bliver fordømt, skal tro, nemlig at Christus har bødet og betalt for al Synd og uden nogen dets Fortjeneste opnaaet og forhvervet det Syndernes Forladelse, den Retfærdighed, som gjælder for Gud, og det evige Liv.

6. V. Men eftersom Ordet „Evangelium" ikke overalt i den hellige Skrift bliver brugt i samme Mening, hvoraf da denne Tvist oprindelig er opkommen, saa tror, lærer og bekjender vi, at naar man ved Ordet „Evangelium" forstaar hele Christi Lære, som han i sit Læreembede, ligesom ogsaa hans Apostler, har ført (i hvilken Mening det bruges Mark. 1 [15] og Ap. Gj. 20 [21]), siges og skrives det med Rette, at Evangeliet er en Prædiken om Bod og Syndernes Forladelse.

7. VI. Naar man derimod holder Lov og Evangelium, ligesom ogsaa Moses selv som en Lovlærer og Christus som en Evangeliets Forkynder, mod hinanden, saa tror, lærer og bekjender vi, at Evangeliet ikke er en Bods- eller Straffeprædiken, men egentlig intet andet end en Trøsteprædiken og et glædeligt Budskab, som ikke straffer og forfærder, men trøster Samvittighederne mod Lovens Forfærdelser, alene henviser til Christi Fortjeneste og igjen opreiser ved den liflige Prædiken om den Guds Naade og Miskundhed, som er opnaaet ved Christi Fortjeneste.

8. VII. Men med Syndens Aabenbarelse forholder det sig saaledes. Efterdi Moses's Dække hænger for alle Menneskers Øine, saalænge de blot hører Lovens Prædiken og intet om Christus, og efterdi de saaledes ikke af Loven lærer ret at kjende sin Synd, men enten bliver formastelige Hyklere som Farisæerne eller fortviler som Judas, saa tager Christus Loven i sine Hænder og udlægger den aandelig Matt. 5 [21 flg.]; Rom. 7 [14]. Og paa denne Maade bliver Guds Vrede fra Himmelen af aabenbaret for alle Syndere, hvor stor den er; derved bliver de henviste til Loven, og nu lærer de først ret af samme sin Synd at kjende, hvilken Erkjendelse Moses aldrig vilde have kunnet afvinge dem. Derfor er da vistnok Prædikenen om Christi, Guds Søns, Lidelse og Død en alvorlig og forfærdelig Prædiken og Vidnesbyrd om Guds Vrede, hvorved Folk først bliver førte ind i Loven, efterat Moses's Dække er borttaget for dem, saa de først ret erkjender, hvor store Ting Gud i Loven kræver af dem, hvoraf vi ikke kan holde noget, og at vi derfor skal søge al vor Retfærdighed i Christus.

9. VIII. Alligevel, saalænge alt dette (nemlig Christi Lidelse og Død) prædiker Guds Vrede og forfærder Menneskene, er det endnu ikke Evangeliets egentlige Prædiken, men Moses's og Lovens Prædiken og derfor en fremmed Gjerning af Christus, gjennem hvilken han kommer til sit eget Embede, hvilket er at prædike Naade, trøste og levendegjøre; dette er egentlig Evangeliets Prædiken.

Forkastelse af den modsatte Lære.

10. Efter dette forkaster vi det som en falsk og fordærvelig Lære, naar det læres, at Evangeliet egentlig er en Bods- eller Straffeprædiken og ikke

en Naadeprædiken alene, hvorved Evangeliet igjen bliver gjort til en Lovlære, Christi Fortjeneste og den hellige Skrift fordunklet, de kristne frarøvede den rette Trøst og Døren igjen opladt for Pavedømmet.

VI.

Om Lovens tredje Brug.

Hovedspørgsmaalet i Striden.

1. Efterdi Loven er given Menneskene af en tredobbelt Grund, for det første, forat derved en udvortes Tugt kan blive opretholdt mod de vilde, ulydige Mennesker, for det andet, forat derved Menneskene kan blive bragte til Erkjendelse af sine Synder, for det tredje, forat de gjenfødte, da Kjødet alligevel hænger ved dem, skal for den Sags Skyld have en vis Regel, efter hvilken de skal indrette og styre sit hele Liv, saa har der mellem nogle faa Teologer reist sig en Tvist angaaende den tredje Brug af Loven, om den nemlig skal foreholdes og indskjærpes ogsaa de gjenfødte kristne eller ikke? Den ene Del har sagt Ja, den anden Nei.

Den rette kristelige Lære om denne Strid.

2. I. Vi tror, lærer og bekjender, at omend de i Sandhed troende og til Gud omvendte Mennesker er ved Christus blevne friede fra Lovens Forbandelse og Tvang, saa er de af den Grund dog ikke uden Lov, men de er derfor gjenløste af Guds Søn, forat de Dag og Nat skal øve sig i samme. Salme 119 [1 flg. Salme 1, 2]. Saaledes levede jo heller ikke vore første Forældre før Faldet uden Lov; thi Guds Lov var indskreven dem i Hjertet, idet de var skabte til Guds Billede.

3. II. Vi tror, lærer og bekjender, at Lovens Prædiken bør drives med Flid ikke alene for de vantro og ubodfærdige, men ogsaa for de sande troende, i Sandhed omvendte, gjenfødte og ved Troen retfærdiggjorte.

4. III. Thi om de end er gjenfødte og fornyede i sit Sinds Aand, saa er dog saadan Gjenfødelse og Fornyelse i denne Verden ikke fuldkommen, men kun begyndt, og de troende staar med sit Sinds Aand i en stadig Kamp mod Kjødet, det er, mod den fordærvede Natur og Vanart, som hænger ved os lige til Døden [Gal. 5, 17. Rom. 7, 21. 23]. For denne gamle Adams Skyld, som endnu sitter i Menneskets Forstand, Vilje og alle dets Kræfter, er det fornødent, at Herrens Lov altid lyser for dem, forat de ikke efter sit eget Hjertes Tanker skal foretage sig nogen vilkaarlig og selvvalgt Gudsdyrkelse, saavelsom ogsaa forat den gamle Adam ikke skal handle efter sin egen Vilje, men mod sin Vilje, ikke alene ved Lovens Formaning og Trusel, men ogsaa ved Straf og Plager blive tvungen til at følge Aanden og give sig den fangen. 1 Kor. 9 [27]. Rom. 6 [12]. Gal. 6 [14]. Salme 119 [1 flg.] Hebr. 13 [21. 12, 1].

5. IV. Hvad nu Forskjellen mellem Lovens Gjerninger og Aandens Frugter angaar, saa tror, lærer og bekjender vi, at de Gjerninger, som sker efter Loven, saa længe er og kaldes Lovens Gjerninger, som de kun aftvinges Menneskene ved Straffens Svøbe og Guds Vredes Trusel.

6. V. Men Aandens Frugter er de Gjerninger, som Guds Aand, der bor i de troende, virker gjennem de gjenfødte, og som gjøres af de troende, forsaavidt som de er gjenfødte, som om de ikke vidste af noget Bud, nogen

Trusel eller Belønning; paa denne Maade lever Guds Børn i Loven og vandrer de efter Guds Lov, hvilket St. Paulus i sine Breve kalder Christi Lov og Sindets Lov. Rom. 7 [25]. 8 [7. 2 Gal. 6, 2].

7. VI. Følgelig er og bliver Loven baade for de bodfærdige og for de ubodfærdige, for de gjenfødte og for de ikkegjenfødte Mennesker en eneste Lov, nemlig Guds uforanderlige Vilje, og Forskjellen ligger, forsaavidt Lydigheden betræffer, kun hos Menneskets, idet den, som endnu ikke er gjenfødt (ligesom ogsaa de gjenfødte efter Kjødet), af Tvang og uvillig gjør, hvad Loven kræver af ham, medens derimod den troende, forsaavidt han er gjenfødt, uden Tvang med villig Aand gjør, hvad ingen Lovens Trusel nogensinde vilde kunne aftvinge ham.

Den modsatte falske Lære.

8. Efter dette forkaster vi som en fordærvelig, mod kristelig Tugt og sand Gudsfrygt stridende Lære og Vildfarelse, naar det bliver lært, at Loven ikke paa ovenmeldte Vis og Maade skal foreholdes og indskjærpes de kristne og sande troende, men alene de vantro, ukristne og ubodfærdige.

VII.

Om Christi hellige Nadver.

1. Ihvorvel de zwingliske[1]) Lærere ikke er at regne med blandt den augsburgske Konfessions Teologer, da de straks ved denne Konfessions Overlevering har skilt sig fra dem, har vi dog, efterdi de nu søger at trænge sig ind iblandt dem og stræber at udbrede sin Vildfarelse under denne kristelige Konfessions Navn, ogsaa villet give fornøden Besked om denne Tvist.

Hovedstriden mellem vor og Sakramenterernes[2]) Lære i denne Artikel.

2. Er i denne hellige Nadver vor Herres Jesu Christi sande Legeme og Blod virkelig og væsentlig tilstede saaledes, at det med Brød og Vin bliver uddelt og med Munden modtaget af alle dem, som bruger dette Sakramente, de være nu værdige eller uværdige, gudfrygtige eller ugudelige, troende eller vantro, de troende til Trøst og Liv, de vantro til Dom? Sakramentererne siger Nei, vi siger Ja. — Til Oplysning om denne Strid er for det første at merke, at der gives to Slags Sakramenterere. Nogle er grove Sakramenterere; disse paastaar med klare Ord, hvad de i sine Hjerter mener, at nemlig i den hellige Nadver intet andet er tilstede, bliver uddelt og med Munden modtaget, end Brød og Vin. Andre derimod er snedige og de allerfarligste Sakramenterere; de taler tildels saaledes, at det ganske synes at være vore egne Ord, og foregiver, at de ogsaa tror en sand Nærværelse af Christi sande, væsentlige og levende Legeme og Blod i den hellige Nadver, dog saaledes, at det sker aandelig ved Troen. Disse sidste holder dog under disse fagre Ord fast ved den selvsamme grove Mening, som hine første, at nemlig i den hellige Nadver intet andet er tilstede og bliver

[1]) Ulrich Zwingli, Præst i Zürich, Reformator i Schweitz, død 1531.
[2]) „Sakramenterere" kaldes alle de, som negter Christi Legemes og Blods sande Nærværelse i Nadverens Sakramente.

modtaget med Munden, end Brød og Vin. Thi Ordet „aandelig" udsiger for dem intet andet end Christi Aand eller Christi fraværende Legemes Kraft og hans Fortjeneste, som skal være nærværende; men Christi Legeme skal paa ingensomhelst Maade eller Vis være nærværende, men alene deroppe i den øverste Himmel; til det skal vi da med vor Tros Tanker løfte os op i Himmelen, og der, men aldeles ikke under Brødet og Vinen i Nadveren, skal vi søge dette Legeme og Blod.

Bekjendelse af den rene Lære om den hellige Nadver mod Sakramentererne.

3. I. Vi tror, lærer og bekjender, at Christi Legeme og Blod i den hellige Nadver er virkelig og væsentlig tilstede og bliver virkelig uddelt og modtaget tilligemed Brødet og Vinen.

4. II. Vi tror, lærer og bekjender, at Christi Testamentes Ord ikke er at forstaa anderledes, end som de efter Bogstaven lyder, saaledes at Brødet ikke betegner Christi fraværende Legeme og Vinen hans fraværende Blod, men at det virkelig paa Grund af den sakramentlige Forening er Christi Legeme og Blod.

5. III. Hvad dernæst Konsekrationen[1]) angaar, tror, lærer og bekjender vi, at denne Christi Legemes og Blods Nærværelse i den hellige Nadver ikke skabes ved noget Menneskes Gjerning eller ved den forvaltende Tjeners Ord, men at den ene og alene skal tilskrives vor Herres Jesu Christi almægtige Kraft.

6. IV. Men ved Siden heraf tror, lærer og bekjender vi ogsaa endrægtig, at ved den hellige Nadvers Brug maa Christi Indstiftelses Ord paa ingen Maade udelades, men de skal offentlig udtales, som skrevet staar: „Velsignelsens Kalk, som vi velsigner", 1 Kor. 10 [16]. Denne Velsignelse sker ved Udtalelse af Christi Ord.

7. V. Men de Grunde, hvorpaa vi i denne Sag støtter os mod Sakramentererne, er de, som Dr. Luther har fremsat i sin store Bekjendelse.[2]) Den første er denne vor kristelige Trosartikel: Jesus Christus er sand, væsentlig, naturlig, fuldkommen Gud og Menneske i en Person, uadskillelig og udelelig. Den anden er, at Guds høire Haand er allevegne, hos hvilken Christus efter sin menneskelige Natur i Virkelighed og Sandhed sidder og saaledes nærværende regjerer, har i sine Hænder og under sine Fødder alt, hvad der er i Himmelen og paa Jorden; hos denne Guds høire Haand sidder intet andet Menneske, ei heller nogen Engel, men alene Marias Søn, hvorfor han ogsaa formaar saadant. Den tredje er, at Guds Ord ikke er falskt eller lyver. Den fjerde er, at Gud ved og har mangehaande Maader, hvorpaa han kan være paa et Sted, og ikke blot den alene, som Filosoferne kalder den lokale eller rumlige.

8. VI. Vi tror, lærer og bekjender, at Christi Legeme og Blod ikke alene modtages aandelig ved Troen, men ogsaa med Munden, dog ikke paa kapernaitisk[3]), men paa overnaturlig, himmelsk Vis, paa Grund af den sakrament-

---

[1]) D. e. Brødets og Vinens Indvielse eller Velsignelse derved, at Christi Indstiftelsesord udtales over dem.

[2]) Luthers „store Bekjendelse om Nadveren", hans Hovedskrift i Striden med Zwingli, udkom 1528.

[3]) D. e. paa den grove, sanselige Vis, hvorpaa Indvaanerne af Kapernaum opfattede Christi Ord, Joh. 6.

lige Forening sammen med Brødet og Vinen, saaledes som de Christi Ord klarlig udviser, hvori Christus byder at tage det hen, æde og drikke, hvilket da ogsaa Apostlerne har gjort; thi der staar skrevet: „Og de drak alle deraf", Mark. 14 [23]. Ligesaa siger St. Paulus: „Det Brød, som vi bryder, er det ikke Christi Legemes Samfund" [1 Kor. 10, 16], det er: hvo der æder dette Brød, han æder Christi Legeme; hvilket ogsaa de fornemste gamle Kirkelærere, Chrysostomus, Cyprianus, Leo I, Gregorius, Ambrosius, Augustinus[1]), enstemmig bevidner.

9. VII. Vi tror, lærer og bekjender, at ikke alene de sande troende og værdige, men ogsaa de uværdige og vantro modtager Christi sande Legeme og Blod, dog ikke til Liv og Trøst, men til Dom og Fordømmelse, naar de ikke omvender sig og gjør Bod [1 Kor. 11, 27. 29]. Thi om de end støder Christus som Saliggjører fra sig, maa de dog ogsaa mod sin Vilje give ham Adgang til sig som en streng Dommer, der ligesaavel nærværende øver sin Dom i de ubodfærdige Gjester, som han nærværende virker Liv og Trøst i de sande troendes og værdige Gjesters Hjerte.

10. VIII. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at der gives kun et Slags uværdige Gjester, nemlig de, som ikke tror, om hvilke skrevet staar: „Men hvo der ikke tror, er allerede dømt" [Joh. 3, 18]. Denne Dom bliver ved uværdig Brug af Sakramentet forøget, større og tungere [1 Kor. 11, 29].

11. IX. Vi tror, lærer og bekjender, at ingen sand troende, saalænge han beholder den levende Tro, hvor svag den end monne være, modtager til Dom den hellige Nadver, som især er indstiftet de i Troen svage, men dog bodfærdige kristne til Trøst og deres svage Tros Styrkelse.

12. X. Vi tror, lærer og bekjender, at al Værdighed hos Gjesterne ved dette himmelske Maaltid er og bestaar alene i Christi allerhelligste Lydighed og fuldkomne Fortjeneste, som vi ved sand Tro tilegner os, og hvorom vi ved Sakramentet bliver forvissede, men aldeles ikke i vore Dyder, indre eller ydre Beredelser.

Sakramenterernes modstridende, forkastede Lære.

13. Derimod forkaster og fordømmer vi enstemmig alle efterfølgende vildfarende Artikler, som strider imod den nu fremsatte Lære, ensfoldige Tro og Bekjendelse om Christi Nadver:

14. I. Den papistiske Transsubstantiation, idet der nemlig i Pavedømmet læres, at Brød og Vin i den hellige Nadver taber sin Substans og sit naturlige Væsen og saaledes bliver til intet, at hine Elementer bliver forvandlede til Christi Legeme, saaledes at alene den ydre Skikkelse bliver tilbage.

15. II. Det papistiske Messeoffer[2]) for de levendes og dødes Synder.

16. III. At Sakramentet gives Lægfolk kun under en Skikkelse, og at mod Christi Testamentes klare Ord Kalken bliver dem forholdt og hans Blod dem berøvet.

17. IV. At man lærer, at Christi Testamentes Ord ikke skal forstaaes og troes simpelthen, saaledes som de lyder, men at det er en dunkel Tale, hvis Mening man først paa andre Steder maa søge.

18. V. At Christi Legeme i den hellige Nadver ikke modtages med

---

[1]) Se ovenfor S. 70, Anm. 3. S. 67, Anm. 2. S. 177, Anm. 1. S. 58, Anm. 3. S. 62, Anm. 4. Leo den første eller den store, Biskop i Rom, død 461.

[2]) Se ovenf. S. 69, Anm. 2.

Munden tilligemed Brødet, men at alene Brødet og Vinen modtages med Munden, Christi Legeme derimod kun aandelig ved Troen.

19. VI. At Brød og Vin i den hellige Nadver ikke er andet end Kjendetegn, hvorpaa de kristne indbyrdes kjender hverandre.

20. VII. At Brød og Vin kun er Symboler, Lignelser og billedlige Tegn paa Christi langt borte værende Legeme og Blod.

21. VIII. At Brød og Vin ikke er andet end Mindetegn, Segl og Panter, ved hvilke vi bliver forvisſede om, at Troen, naar den ſvinger ſig op i Himmelen, der ligeſaavist bliver delagtig i Christi Legeme og Blod, ſom vi i Nadveren æder Brødet og drikker Vinen.

22. IX. At vor Tros Forvisning og Styrkelſe i den hellige Nadver alene ſker ved de udvortes Tegn, Brødet og Vinen, og ikke ved Christi nærværende ſande Legeme og Blod.

23. X. At i den hellige Nadver alene Christi fraværende Legemes og Blods Kraft, Virkning og Fortjeneſte bliver uddelt.

24. XI. At Christi Legeme er ſaaledes indelukket i Himmelen, at det paa ingen Maade til en og ſamme Tid kan være nærværende paa mange eller alle Steder paa Jorden, hvor hans hellige Nadver bliver holdt.

25. XII. At Christus ikke har kunnet forjætte eller virkeliggjøre ſit Legemes og Blods væſentlige Nærværelſe i den hellige Nadver, fordi hans paatagne Menneſkenaturs Væſen og Eiendommelighed ikke kan taale eller tilſtede ſaadant.

26. XIII. At Gud ikke med al ſin Almagt (hvilket er forfærdeligt at høre) formaar at virke, at Christi Legeme paa ſamme Tid er væſentlig nærværende paa mere end et Sted.

27. XIV. At ikke Christi Teſtamentes almægtige Ord, men Troen ſkaber og virker Christi Legemes og Blods Nærværelſe i den hellige Nadver.

28. XV. At de troende ikke ſkal ſøge Christi Legeme i Brødet og Vinen i den hellige Nadver, men løfte ſine Øine op fra Brødet til Himmelen og der ſøge Christi Legeme.

29. XVI. At de vantro, ubodfærdige kriſtne i den hellige Nadver ikke modtager Christi ſande Legeme og Blod, men kun Brød og Vin.

30. XVII. At Gjeſternes Værdighed ved dette himmelſke Maaltid afhænger ikke alene af den ſande Tro paa Christus, men ogſaa af Menneſkenes udvortes Beredelſe.

31. XVIII. At ogſaa de ſande troende, ſom har og bevarer en ſand, levende, ren Tro paa Christus, kan modtage dette Sakramente til Dom, fordi de endnu er ufuldkomne i ſin udvortes Vandel.

32. XIX. At Brødets og Vinens udvortes, ſynlige Elementer i det hellige Sakrament ſkal tilbedes.

33. XX. Iligemaade overgiver vi til Guds retfærdige Dom alle nyfigne, ſpotſke og beſpottelige Spørgsmaal (ſom for Sømmeligheds Skyld ikke kan nævnes) og anden Tale, ſom paa grov, kjødelig, kapernaitiſk og afſkyelig Maade, helt beſpottelig og til ſtor Forargelſe fremføres af Sakramentererne om dette Sakramentes overnaturlige, himmelſke Hemmeligheder.

34. XXI. Hermed fordømmer vi da tillige ganſke og aldeles den kapernaitiſke Æden af Christi Legeme, ſom om man ſkulde ſønderrive hans Kjød med Tænderne og fordøie det ſom anden Mad, hvilket Sakramentererne mod ſin Samvittigheds Vidnesbyrd, trods al vor mangfoldige Forſikring, frækt paadutter os for derved at gjøre vor Lære forhadt hos ſine Tilhørere. Derimod tror og lærer vi i Overensſtemmelſe med Christi Teſtamentes ligefremme

Ord en virkelig, dog overnaturlig Æden af Christi Legeme og Drikken af hans Blod. Dette kan menneskelig Fornuft og Sans ikke skjønne, men vi tager ligesom i alle andre Troens Artikler vor Fornuft fangen under Christi Lydighed; thi en saadan Hemmelighed bliver alene tilegnet i Troen og aabenbaret i Ordet.

VIII.

Om Christi Person.

1. Af Striden om den hellige Nadver er der mellem de Teologer, som er den augsburgske Konfession oprigtig hengivne, og Kalvinisterne[1]), som ogsaa har vildledet nogle andre Teologer, opstaaet en Uenighed om Christi Person, om de to Naturer i Christus og deres Egenskaber.

Hovedspørgsmaalet i denne Tvist.

2. Hovedspørgsmaalet har været, om i Christi Person den guddommelige og den menneskelige Natur saavelsom ogsaa deres Egenskaber paa Grund af den personlige Forening „realiter", d. e. i Virkelighed og Sandhed, har Samfund med hinanden, og hvorvidt saadant Samfund strækker sig. Sakramentererne har paastaaet, at den guddommelige og den menneskelige Natur i Christus er paa saadan Maade personlig forenede, at ingen af dem „realiter", d. e. i Virkelighed og Sandhed, har noget af, hvad der er enhver Natur eiendommeligt, tilfælles med den anden, men at de kun har Navnene tilfælles. Thi de siger ligefrem: „Unio facit communia nomina", d. e., den personlige Forening virker ikke andet, end at Navnene er fælles, saa at nemlig Gud bliver kaldt Menneske, og Mennesket Gud, dog saaledes, at Gud „realiter", d. e. i Virkelighed og Sandhed, intet har tilfælles med Menneskenaturen, og Menneskenaturen intet tilfælles med Guddommen, dens Majestæt og Egenskaber. For den modsatte Lære har Dr. Luther og de, som holder med ham, kjæmpet mod Sakramentererne.

Den kristelige Kirkes rene Lære om Christi Person.

3. For at opklare og efter vor kristelige Tros Veiledning afgjøre denne Strid udtaler vi hermed som vor Lære, Tro og Bekjendelse følgende:

4. I. Den guddommelige og den menneskelige Natur er i Christus personlig forenede, saaledes, at der ikke er en dobbelt Christus, den ene Guds Søn, den anden Menneskets Søn, men at den ene og den samme er Guds og Menneskets Søn, Luk. 1 [35]; Rom. 9 [5].

5. II. Vi tror, lærer og bekjender, at den guddommelige og den menneskelige Natur ikke er sammenblandede til et Væsen, heller ikke den ene forvandlet til den anden, men at hver af dem beholder sine væsentlige Egenskaber, hvilke aldrig bliver den anden Naturs Egenskaber.

6. III. Den guddommelige Naturs Egenskaber er: at være almægtig, evig, uendelig, efter sin Naturs og sit naturlige Væsens Eiendommelighed ved sig selv allestedsnærværende, alvidende o. s. v., hvilke aldrig bliver den menneskelige Naturs Egenskaber.

---

[1]) D. e. Tilhængerne af Johan Kalvin, Præst i Genf og næstefter Zwingli (S. 382, Anm. 1) den fornemste Lærer i den reformerte Kirke, død 1564.

7. IV. Den menneskelige Naturs Egenskaber er: at være en legemlig Skabning eller Kreatur, at være Kjød og Blod, at være endelig og begrænset, at lide, dø, fare op og ned, bevæge sig fra et Sted til et andet, at lide Hunger, Tørst, Kulde, Hede o. desl., hvilke aldrig bliver den guddommelige Naturs Egenskaber.

8. V. Efterdi begge Naturer er personlig, d. e. i en Person, forenede, tror, lærer og bekjender vi, at denne Forening ikke er en saadan Sammenføielse og Forbindelse, at ikke den ene Natur skulde personlig, d. e., paa Grund af den personlige Forening, have noget tilfælles med den anden, ligesom naar man limer to Bredder sammen, hvorved ikke det ene giver det andet noget eller modtager noget af det andet; men her er det høieste Samfund, som Gud virkelig har med Mennesket, og af denne personlige Forening og det deraf følgende høieste og uudsigelige Samfund flyder alt, hvad der af menneskeligt bliver udsagt og troet om Gud, og alt, hvad der af guddommeligt bliver udsagt og troet om Mennesket Christus, ligesom de gamle Kirkelærere har forklaret denne Naturernes Forening og Samfund ved at ligne den med et glødende Jern saavelsom med Sjælens og Legemets Forening i Mennesket.

9. VI. Derfor tror, lærer og bekjender vi, at Gud er Menneske, og Mennesket er Gud, hvilket ikke kunde være saa, hvis den guddommelige og den menneskelige Natur slet ikke i Virkelighed og Sandhed havde noget Samfund med hinanden. Thi hvorledes kunde Mennesket, Marias Søn, med Sandhed kaldes eller være Gud eller Guds, den allerhøiestes, Søn, naar ikke hans Menneskenatur var personlig forenet med Guds Søn og saaledes „realiter", d. e. i Virkelighed og Sandhed, intet havde tilfælles med ham, uden Guds Navn alene?

10. VII. Derfor tror, lærer og bekjender vi, at Maria har undfanget og født ikke et blot og bart Menneske, men den sande Guds Søn, hvorfor hun ogsaa med Rette kaldes og virkelig er Guds Moder.

11. VIII. Derfor tror, lærer og bekjender vi ogsaa, at ikke et blot og bart Menneske har lidt for os, er dødt, begravet, nedfaret til Helvede, opstaaet fra de døde, opfaret til Himmels og ophøiet til Guds Majestæt og almægtige Kraft, men et saadant Menneske, hvis menneskelige Natur har en saa dyb, uudsigelig Forening og Samfund med Guds Søn, at den er en Person med ham.

12. IX. Derfor har i Sandhed Guds Søn lidt for os, dog efter den menneskelige Naturs Egenskab, som han har optaget i sin guddommelige Persons Enhed og tilegnet sig, forat han kunde lide og være vor Ypperstepræst til vor Forsoning med Gud, som skrevet staar: „De har korsfæstet Herlighedens Herre." Og: „Gud har erhvervet sig os med sit eget Blod." 1 Kor. 2 [8]. Ap. Gj. 20 [28].

13. X. Derfor tror, lærer og bekjender vi, at Menneskets Søn „realiter", d. e. i Virkelighed og Sandhed, efter sin menneskelige Natur er ophøiet til Guds almægtige Majestæts og Krafts høire, fordi han blev optagen i Gud, da han blev undfangen af den Helligaand i Moders Liv, og fordi hans menneskelige Natur derved blev personlig forenet med den allerhøiestes Søn.

14. XI. Denne Majestæt har han ifølge den personlige Forening altid havt, men dog i sin Fornedrelsesstand afført sig samme, og er af den Aarsag virkelig vokset i Alder, Visdom og Naade hos Gud og Mennesker. Derfor aabenbarede han ikke altid denne Majestæt, men naar det behagede ham, indtil han efter sin Opstandelse ganske og aldeles aflagde Tjenerskikkelsen

(ikke Naturen) og blev sat i fuld Brug, Aabenbarelse og Bevisning af sin guddommelige Majestæt og saaledes indgik til sin Herlighed, saa han nu ikke alene som Gud, men ogsaa som Menneske ved alt, formaar alt, er nærværende hos alle Skabninger og har alt, hvad der er i Himmelen, paa Jorden og under Jorden, under sine Fødder og i sine Hænder, som han selv vidner: „Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden" [Matt. 28, 18. Joh. 13, 3], og St. Paulus: „Han er opfaren over alle Himle for at fylde alt" [Efes. 4, 10]; denne sin Magt kan han allestedsnærværende øve, og intet er ham umuligt eller ubekjendt.

15. XII. Derfor formaar han ogsaa, og det ganske let, i den hellige Nadver nærværende at meddele sit sande Legeme og Blod, ikke efter den menneskelige Naturs, men efter Guds høire Haands Beskaffenhed og Egendommelighed, som Dr. Luther pleier at sige i Overensstemmelse med vor kristelige Barnelærdom, en Nærværelse, som ikke er jordisk eller kapernaitisk, men alligevel sand og væsentlig, ligesom hans Testamentes Ord lyder: „Det er, er, er mit Legeme" o. s. v.

16. Ved denne vor Lære, Tro og Bekjendelse bliver Christi Person ikke delt, ligesom Nestorius[1]) gjorde, idet han negtede „communicatio idiomatum", d. e. det virkelige Samfund mellem begge Naturers Egenskaber i Christus, og saaledes opløste Personen, ligesom Luther oplyser det i sin Bog om Koncilierne[2]); heller ikke bliver Naturerne med sine Egenskaber sammenblandede med hinanden til et Væsen, hvad der var Eutyches's[3]) Vildfarelse; heller ikke bliver den menneskelige Natur i Christi Person negtet eller udslettet, eller den ene Natur forvandlet til den anden, men Christus er og bliver i al Evighed Gud og Menneske i en udelt Person, hvilket næst efter den hellige Treenighed er, som Apostelen vidner [1 Tim. 3, 16], den høieste Hemmelighed, paa hvilken hele vor Trøst, Liv og Salighed alene beror.

Den modsatte falske Lære om Christi Person.

17. Efter dette forkaster og fordømmer vi som stridende mod Guds Ord og vor enfoldige kristelige Tro alle følgende vildfarende Artikler, naar man nemlig lærer:

18. I. At Gud og Menneske i Christus ikke er en Person, men at Guds Søn er en, og Menneskets Søn en anden, som Nestorius vanvittig paastaar.

19. II. At den guddommelige og den menneskelige Natur er sammenblandede med hinanden til et Væsen, og den menneskelige Natur forvandlet til Guddommen, som Eutyches sværmerst har lært.

20. III. At Christus ikke er sand, naturlig, evig Gud, som Arius[4]) mente.

21. IV. At Christus ikke har havt en sand menneskelig Natur med Legeme og Sjæl, som Marcion[5]) har opdigtet.

22. V. At „Unio personalis facit tantum communia nomina", d. e., at den personlige Forening alene virker, at Navnene er fælles.

23. VI. At det kun er en „phrasis" og „modus loquendi", d. e. kun

---

1) Nestorius, Patriark i Konstantinopel, døde Aar 439.
2) D. e. et Skrift, som Luther udgav 1539.
3) Eutyches, Forstander for et Kloster i Konstantinopel, levede ved Midten af det 5te Aarh.
4) Se ovenf. S. 56, Anm. 3.
5) Marcion, en gnostisk Vranglærer i det 2det Aarhundrede efter Christus. Om Gnostikerne, se ovenfor S. 56, Anm. 3.

et Ord og en Talemaade, naar man siger: „Gud er Menneske, Mennesket er Gud", idet nemlig den guddommelige Natur ,,realiter", d. e. i Virkeligheden, intet skal have tilfælles med den menneskelige, ligesaalidt som den menneskelige noget tilfælles med den guddommelige.

24. VII. At det kun er en ,,communicatio verbalis", d. e. intet uden Ord, naar det siges, at Guds Søn er død for Verdens Synd, at Menneskets Søn er bleven almægtig.

25. VIII. At den menneskelige Natur i Christus er bleven et uendeligt Væsen paa samme Maade, som den guddommelige Natur er det, og at den paa Grund af denne væsentlige, meddelte, i den menneskelige Natur udgydte og fra Gud udskilte Kraft og Eiendommelighed er allestedsnærværende paa samme Maade som den guddommelige Natur.

26. IX. At den menneskelige Natur er bleven den guddommelige Natur lig i Substans og Væsen eller i dens væsentlige Egenskaber.

27. X. At Christi menneskelige Natur er lokalt eller rumlig udbredt over alle Himmelens og Jordens Steder, hvilket man ikke engang maa tillægge den guddommelige Natur.

28. XI. At det er umuligt for Christus efter den menneskelige Naturs Eiendommelighed at være med sit Legeme paa en Gang paa mere end et Sted, endsige allesteds.

29. XII. At alene den menneskelige Natur har lidt for os og forløst os, og at Guds Søn i Virkeligheden ikke har havt noget Samfund med den i Lidelsen, ret som om denne slet ikke havde vedkommet ham.

30. XIII. At Christus alene efter sin Guddom er nærværende hos os paa Jorden i Ordet, i Sakramenterne og i al vor Nød, og at denne Nærværelse slet ikke vedkommer hans menneskelige Natur, ifølge hvilken han, efterat han ved sin Lidelse og Død har forløst os, i det hele taget ikke har mere med os paa Jorden at skaffe.

31. XIV. At Guds Søn, som har paataget sig den menneskelige Natur, nu, efterat han har aflagt Tjenerskikkelsen, ikke gjør alle sin Almagts Gjerninger i, ved og med sin menneskelige Natur, men kun nogle og det alene paa det Sted, hvor den menneskelige Natur er i Rummet.

32. XV. At han efter sin menneskelige Natur aldeles ikke er modtagelig for Almagten og den guddommelige Naturs andre Egenskaber, trods Christi udtrykkelige Ord: „Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden" [Matt. 28, 18]. Og St. Paulus siger: „I ham bor al Guddommens Fylde legemlig", Kol. 2 [9].

33. XVI. At ham vistnok er given stor Magt i Himmelen og paa Jorden, nemlig større og fuldkommere end alle Engle og andre Skabninger, men i Guds Almagt har han dog ingen Del, ei heller er den ham given. Derfor opdigter de en ,,media potentia", d. e. en Magt midt imellem Guds Almagt og andre Skabningers Magt, hvilken ved Ophøielsen er given Christus efter hans Menneskenatur, en Magt, som er mindre end Guds Almagt og større end andre Skabningers Magt.

34. XVII. At der er sat Christus efter hans menneskelige Aand et vist Maal, hvor meget han skal vide, og at han ikke ved mere, end hvad der tilkommer ham og er ham fornødent at vide til hans Dommerembede.

35. XVIII. At Christus endnu ikke har nogen fuldkommen Erkjendelse af Gud og al hans Gjerning, han, om hvem der dog staar skrevet: „I ham er alle Visdommens og Kundskabens Skatte skjulte" [Kol. 2, 3].

36. XIX. At det er Christus efter hans menneskelige Aand umuligt

at vide, hvad der har været fra Evighed af, hvad der i Nutiden overalt sker og endnu i Evighed vil ske.

37. XX. At der bliver lært, og at Skriftsproget Matt. 28 [18]: „Mig er given al Magt" o. s. v., bliver saaledes tydet og bespottelig forvendt, at Christus efter sin guddommelige Natur har i sin Opstandelse og Himmelfart faaet igjen eller faaet sig gjengiven al Magt i Himmelen og paa Jorden, som om han i sin Fornedrelsesstand ogsaa efter sin guddommelige Natur havde opgivet og aflagt samme. Ved denne Lære bliver ikke alene Christi Testamentes Ord forvendte, men ogsaa Vei banet for det fordømte arianske Kjætteri, saa tilsidst Christi evige Guddom bliver negtet, og Christus tilligemed vor Salighed ganske og aldeles gaar tabt, saafremt denne falske Lære ikke bliver modsagt fra det guddommelige Ords og den enfoldige kristelige Tros faste Grundvold.

IX.

Om Christi Nedfart til Helvede.

Hovedstriden om denne Artikel.

1. Blandt nogle Teologer, som bekjender sig til den augsburgske Konfession, har der ogsaa været Strid om denne Artikel: naar og paa hvad Maade den Herre Christus efter vor enfoldige kristelige Tro er nedfaren til Helvede, om det er skeet før eller efter hans Død, ligesaa om han har gjort det efter Sjælen alene eller efter sin guddommelige Natur alene eller med Legeme og Sjæl, aandelig eller legemlig, ligesaa om denne Artikel hører med til Christi Lidelse eller til hans herlige Seier og Triumf. Men da denne Artikel ligesaalidt som den foregaaende kan begribes med Sanserne eller med Fornuften, men maa fattes alene med Troen, saa er det vor enstemmige Mening, at saadant er ikke at disputere om, men skal kun paa det enfoldigste tros og læres saaledes, som den salige Dr. Luther i sin Prædiken i Torgau Aar 1533 helt kristelig har forklaret denne Artikel, afskaaret alle unyttige, unødvendige Spørgsmaal og formanet alle fromme kristne til Troens kristelige Enfoldighed.

2. Thi det er nok, at vi ved, at Christus er nedfaren til Helvede, har ødelagt Helvede for alle dem, som tror, og har forløst dem af Dødens og Djævelens Magt og den evige Fordømmelse i Helvedes Afgrund. Men hvorledes dette er gaaet til, det skal vi gjemme til den anden Verden, hvor ikke alene dette, men ogsaa meget andet skal blive aabenbaret, hvad vi her enfoldig har troet og ikke med vor blinde Fornuft kan begribe.

X.

Om Kirkeskikke,

som man kalder Adiafora eller Middelting.

1. Om Ceremonier eller Kirkeskikke, som hverken er paabudne eller forbudne i Guds Ord, men for god Ordens og Sømmelighedes Skyld indførte i Kirken, er der ogsaa opkommen en Tvist mellem den augsburgske Konfessions Teologer.

Hovedstriden om denne Artikel.

2. Hovedspørgsmaalet har været, om man i Forfølgelsens Tid og i Tilfælde, hvor det gjælder at bekjende, omend Evangeliets Fiender ikke stemmer overens med os i Læren, dog med uskadt Samvittighed kan paa Modstandernes indtrængende Forlangende og Begjæring igjen indføre afskaffede Ceremonier, som i sig selv er Middelting og af Gud hverken paabudne eller forbudne, og saaledes stemme overens med dem i saadanne Ceremonier og Middelting. Den ene Del har sagt Ja, den anden Nei dertil.

Den rette, sande Lære og Bekjendelse om denne Artikel.

3. I. For at bilægge ogsaa denne Tvist tror, lærer og bekjender vi enstemmig, at Ceremonier eller Kirkeskikke, som hverken er paabudne eller forbudne i Guds Ord, men alene indstiftede for Sømmelighedsog god Ordens Skyld, i og for sig selv ikke er nogen Gudstjeneste eller nogen Del af samme. Matt. 15 [9]: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud."

4. II. Vi tror, lærer og bekjender, at Guds Menighed paa ethvert Sted og til enhver Tid efter sin Leilighed har Magt til at forandre saadanne Ceremonier paa den Maade, som det kan være Guds Menighed til størst Nytte og Opbyggelse.

5. III. Dog skal man heri vogte sig for al Letsindighed og Forargelse og især med al Flid skaane dem, der er svage i Troen.

6. IV. Vi tror, lærer og bekjender, at vi i Forfølgelsens Tid, naar en aaben Bekjendelse af vor Tro kræves af os, ikke i saadanne Middelting maa vige for Modstanderne, som Apostelen skriver: „Staar derfor fast i den Frihed, hvormed Christus har frigjort os, og lader eder ikke atter holde under Trældoms Aag!" [Gal. 5, 1]. Ligesaa: „Drager ikke i fremmed Aag! Hvad Samfund har Lys med Mørke?" [2 Kor. 6, 14]. Ligesaa: „Forat Evangeliets Sandhed maatte blive varig hos eder, veg vi ikke noget Øieblik med Underdanighed for dem" [Gal. 2, 5]. Thi i saadant Tilfælde handles der ikke længer om Middelting, men om Evangeliets Sandhed, om den kristelige Frihed og om Stadfæstelse af aabenbart Afguderi, som og om at undgaa at forarge dem, der er svage i Troen; i saadanne Ting skal vi ikke give noget efter, men aabent bekjende og lide derfor, hvad Gud tilstikker os og tilsteder sit Ords Fiender at gjøre os.

7. V. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at ingen Menighed skal fordømme en anden, fordi den ene har færre eller flere udvortes, af Gud ikke paabudne Ceremonier end den anden, naar de kun ellers bevarer indbyrdes Enighed i Læren og i alle dens Artikler, som ogsaa i den rette Brug af de hellige Sakramenter, alt efter det vel bekjendte Ord: „Dissonantia jejunii non dissolvit consonantiam fidei", Uenighed i Faste skal ikke ophæve Enigheden i Troen.

Falsk Lære om denne Artikel.

8. Efter dette forkaster og fordømmer vi det som urigtigt og stridende mod Guds Ord, naar det bliver lært:

I. At Menneskebud og Anordninger i Kirken skal i og for sig betragtes som en Gudstjeneste eller en Del af samme.

9. II. Naar saadanne Ceremonier, Bud og Anordninger bliver som nødvendige med Tvang paanødte Guds Menighed tvertimod den kristelige Frihed, som den har i udvortes Ting.

10. III. Ligesaa, at man i Forfølgelsens Tid, naar det gjælder aaben Bekjendelse, kan i saadanne Middelting og Ceremonier lempe sig efter det hellige Evangeliums Modstandere og deri komme overens med dem, hvilket gjør Sandheden Afbræk.

11. IV. Ligesaa, naar saadanne udvortes Ceremonier og Middelting bliver saaledes afskaffede, som om det ikke skulde staa Guds Menighed frit for, efter sin gode Leilighed, i kristelig Frihed at bruge en eller flere af dem, alt eftersom det til enhver Tid er Kirken til størst Nytte.

XI.

Om Guds evige Forudviden og Udvælgelse.

1. Om denne Artikel har der ikke offentlig været nogen Strid mellem den augsburgske Konfessions Teologer. Men efterdi det er en trøstelig Artikel, naar den bliver ret behandlet, og forat der ikke i Fremtiden skal blive ført nogen forargelig Strid derom, har man ogsaa forklaret den i dette Skrift.

Den rene sande Lære om denne Artikel.

2. I. For det første maa man nøie lægge Merke til Forskjellen mellem „præscientia" og „prædestinatio", d. e. mellem Guds Forudviden og hans evige Udvælgelse.

3. II. Thi Guds Forudviden er intet andet, end at Gud ved alle Ting, førend de sker, som skrevet staar: „Der er en Gud i Himmelen, som aabenbarer Hemmeligheder; han har kundgjort Kong Nebudkadnezar, hvad der skal ske i de sidste Dage" [Dan. 2, 28].

4. III. Denne Forudviden vedkommer paa en Gang baade de fromme og de onde, men den er ingen Aarsag til det onde, hverken til Synden, at man gjør Uret (hvilken oprindelig kommer fra Djævelen og Menneskets onde, forvendte Vilje), ei heller til de ondes Fordærvelse, hvilken de selv forskylder, men den ordner det kun og afstikker det et Maal, hvor længe det skal vare, og hvorledes det, uanseet at det i sig selv er ondt, skal tjene hans udvalgte til deres Salighed.

5. IV. Prædestinationen derimod eller Guds evige Udvælgelse vedkommer kun Guds fromme, ham velbehagelige Børn; den er en Aarsag til deres Salighed, idet han sørger for den og forordner, hvad der hører til den; paa den er vor Salighed saa fast grundet, at Helvedes Porte ikke kan faa Overhaand over den [Joh. 10, 28; Matt. 16, 18].

6. V. Denne Udvælgelse skal man ikke udforske i Guds hemmelige Raad, men søge i hans Ord, hvori den er bleven aabenbaret.

7. VI. Men Guds Ord fører os til Christus, som er den Livets Bog, i hvilken alle de er opskrevne og udvalgte, som skal blive evig salige, som skrevet staar: „Han udvalgte os i ham, før Verdens Grundvold blev lagt" [Efes. 1, 4].

8. VII. Denne Christus kalder alle Syndere til sig og forjætter dem Hvile, og det er hans alvorlige Vilje, at alle Mennesker skal komme til

ham og lade sig hjælpe; derfor tilbyder han dem sig selv i Ordet og vil, at man skal høre det og ikke tilstoppe sine Øren eller foragte Ordet, forjætter dertil den Helligaands Kraft og Virkning, guddommelig Medhjælp til Standhaftighed og evig Salighed.

9. VIII. Derfor skal vi om saadan vor Udvælgelse til evigt Liv hverken dømme af Fornuften eller af Guds Lov, hvilke enten fører os til et vildt, ryggesløst, epikuræisk[1]) Liv eller til Fortvilelse og opvækker fordærvelige Tanker i Menneskenes Hjerter, saa de tænker ved sig selv og ikke kan verge sig mod saadanne Tanker, saalænge de følger sin Fornuft: „Har Gud udvalgt mig til Salighed, saa kan jeg ikke blive fordømt, hvad jeg saa end maatte gjøre", og omvendt: „Er jeg ikke udvalgt til det evige Liv, saa hjælper det ikke, hvad godt jeg gjør; det er dog altsammen forgjæves."

10. IX. Men Udvælgelsen maa alene læres af det hellige Evangelium om Christus, i hvilket det bliver klart bevidnet, at „Gud har indesluttet alle under Ulydighed, forat han kunde forbarme sig over alle", og at „han ikke vil, at nogen skal fortabes, men at alle skal komme til Omvendelse og tro paa den Herre Christus" [Rom. 11, 32; Ez. 18, 23. 33, 11; 2 Pet. 3, 9; 1 Joh. 2, 2].

11. X. Hvo der nu saaledes holder sig til Guds aabenbarede Vilje og følger den Orden, som St. Paulus har iagttaget i Brevet til Romerne, idet han først henviser Menneskene til Boden, Syndens Erkjendelse, til Troen paa Christus, til gudelig Lydighed, førend han taler om Guds evige Udvælgelses Hemmelighed, — for ham er denne Lære gavnlig og trøstelig.

12. XI. Men at „mange er kaldte, men faa udvalgte" [Matt. 22, 14], det har ikke den Mening, at Gud ikke vil gjøre enhver salig, men Aarsagen er den, at de enten aldeles ikke hører Guds Ord, men gjenstridig foragter det, tilstopper sine Øren og forhærder sit Hjerte og saaledes stænger den Helligaand hans ordentlige Vei, saa han ikke kan udrette sin Gjerning i dem, eller om de har hørt det, igjen slaar det hen i Vind og Veir og ikke agter det, hvori ikke Gud eller hans Udvælgelse, men deres egen Undskab er Skyld [2 Pet. 2, 1 flg.; Luk. 11, 49. 52; Hebr. 12, 25 flg.].

13. XII. Og saa vidt skal en kristen give sig af med Artiklen om Guds evige Udvælgelse, som den er aabenbaret i Guds Ord, hvilket holder Christus som Livets Bog frem for os, saa han bliver os forklaret og aabenbaret ved det hellige Evangeliums Prædiken, som skrevet staar: „Dem, han forud bestemte, dem har han ogsaa kaldet" [Rom. 8, 30]. I ham skal vi søge Faderens evige Udvælgelse, som i sit evige guddommelige Raad har besluttet, at han ikke vil gjøre nogen salig uden dem, som erkjender hans Søn Christus og i Sandhed tror paa ham, og vi skal banlyse alle andre Tanker, som ikke kommer fra Gud, men af den onde Fiendes Indskydelse, hvorved han arbeider paa at svække eller endog ganske frarøve os den herlige Trøst, som vi har i denne salige Lære: at vi ved, hvorledes vi af idel Naade, uden al vor Fortjeneste, er i Christus udvalgte til det evige Liv, og at ingen kan rive os af hans Haand, hvilken naadige Udvælgelse han ikke alene med blotte Ord har tilsagt os, men endog med Ed forsikret og med de hellige Sakramenter beseglet, forat vi i vore højeste Anfegtelser skal komme saadant ihu og trøste os derved og dermed udslukke Djævelens gloende Pile.

14. XIII. Imidlertid skal vi gjøre os største Flid for at leve efter Guds Vilje og „befæste vort Kald", som St. Petrus [2 Pet. 1, 10]

[1]) Se S. 379, Anm. 1.

formaner, og fremfor alt holde os til det aabenbarede Ord; det kan og vil ikke bedrage os.

15. XIV. Ved denne korte Forklaring om Guds evige Udvælgelse giver man Gud hans Ære hel og ukrænket, at han af ideel Barmhjertighed alene, uden nogen vor Fortjeneste, gjør os salige efter sin Viljes Beslutning, medens man derved ikke giver nogen Aarsag til Mismod eller et raat, tøileløst Liv.

Falsk Lære om denne Artikel.

16. Efter dette er det vor Tro og Mening: De, der lærer saaledes om Guds naadige Udvælgelse til det evige Liv, at de bedrøvede kristne ikke kan trøste sig ved samme, men derved bringes til Mismod eller Fortvilelse, eller at de ubodfærdige styrkes i sin Ryggesløshed, de lærer ikke efter Guds Ord og Vilje, men efter Fornuften og den lede Satans Tilskyndelse. Thi hvadsomhelst der er skrevet, det er, som Apostelen vidner [Rom. 15, 4], „skrevet os til Lærdom, forat vi skal have Haab formedelst den Taalmodighed og Trøst, Skrifterne giver." Derfor forkaster vi følgende Vildfarelser:

17. I. Naar der læres, at Gud ikke vil, at alle Mennesker skal omvende sig og tro Evangeliet.

18. II. Ligesaa, at det, naar Gud kalder os til sig, ikke er hans alvorlige Vilje, at alle Mennesker skal komme til ham.

19. III. Ligesaa, at Gud ikke vil, at alle skal blive salige, men at nogle er, uanseet deres Synd, alene ifølge Guds blotte Raad, Forsæt og Vilje bestemte til Fordømmelse, saa de ikke kan blive salige.

20. IV. Ligesaa, at ikke Guds Barmhjertighed og Christi allerhelligste Fortjeneste alene er Aarsagen til vor Udvælgelse, men at der ogsaa hos os er en Aarsag dertil, for hvis Skyld Gud har udvalgt os til det evige Liv.

21. Alt dette er bespottelig og forkærdelig Vranglære, hvorved de kristne berøves al Trøst, som de har i det hellige Evangelium og Brugen af de hellige Sakramenter, og skulde derfor ikke taales i Guds Kirke.

---

22. Dette er den korte og enfoldige Forklaring af de omtvistede Artikler, om hvilke der nu en Tid har været Uenighed og Strid mellem den augsburgske Konfessions Teologer. Heraf kan enhver enfoldig kristen efter Guds Ords og sin enfoldige Katekismes Veiledning skjønne, hvad der er ret eller uret, da ikke alene den rene Lære er fremstillet, men ogsaa den samme modsatte Vranglære er afvist og forkastet, og saaledes de opstaaede forargelige Stridigheder bragte til en grundig Afgjørelse.

Den almægtige Gud og vor Herres Jesu Christi Fader give sin Helligaands Naade til, at vi alle maa være enige i ham og altid blive fast i saadan kristelig og ham velbehagelig Enighed! Amen.

XII.

Om andre kjætterske Partier og Sekter,

som aldrig har bekjendt sig til den augsburgske Konfession.

1. Forat heller ikke disse stiltiende skal blive henregnede til os, fordi vi ikke udtrykkelig har omtalt dem i den ovenfor givne Forklaring, har vi

her tilsidst kun villet nævne de Artikler, hvori de farer vild og lærer imod vor tidtmeldte kristelige Tro og Bekjendelse.

1. Gjendøbernes vildfarende Artikler.

2. Gjendøberne er indbyrdes delte i mange Partier, hvoraf et forfegter flere, et andet færre Vildfarelser; i det hele fører de dog en Lære, som hverken kan taales eller fordrages i Kirken eller i Staten og det verdslige Regimente eller i Husstanden.

Utaalelige Artikler i Kirken.

3. I. At Christus ikke har modtaget sit Legeme og Blod af Jomfru Maria, men bragt det ned med sig fra Himmelen.

4. II. At Christus ikke er sand Gud, men kun har mere af den Helliggaands Gaver end noget andet helligt Menneske.

5. III. At vor Retfærdighed for Gud ikke har sin Grund i Christi Fortjeneste alene, men i Fornyelsen og altsaa i vor egen Fromhed, hvori vi vandrer. Denne sættes for en stor Del i egen, særlig, selvvalgt Aandelighed og er i Grunden intet andet end et nyt Munkevæsen.

6. IV. At Børn, som ikke er døbte, ikke er Syndere for Gud, men retfærdige og uskyldige og i denne sin Uskyldighed, efterdi de ikke er komne til Skjels Aar, bliver salige uden Daaben, som de efter deres Mening ikke trænger. De forkaster saaledes den hele Lære om Arvesynden og hvad dermed hænger sammen.

7. V. At Børn ikke skal døbes, førend de kommer til Skjels Aar og kan selv bekjende sin Tro.

8. VI. At de kristnes Børn, fordi de er fødte af kristne og troende Forældre, ogsaa uden og før Daaben er hellige og Guds Børn; ogsaa af den Grund holder de hverken Barnedaaben i Ære, ei heller sørger de for, at den bliver brugt, tvertimod de udtrykkelige Ord i Guds Forjættelse, som alene gjælder dem, der „holder hans Pakt og ikke bryder den", 1 Mos. 17 [7].

9. VII. At det ikke er nogen ret kristelig Menighed, i hvilken der endnu findes Syndere.

10. VIII. At man ikke maa høre nogen Prædiken eller komme i de Templer, hvori der før har været holdt og læst papistisk Messe.

11. IX. At man intet skal have at gjøre med de Kirkens Tjenere, som prædiker Evangeliet efter den augsburgske Konfession og revser Gjendøbernes Prædiken og Vildfarelse, at man hverken maa tjene dem eller arbeide noget for dem, men fly og sky dem som saadanne, der forvender Guds Ord.

Utaalelige Artikler i Staten.

12. I. At Øvrigheden ikke i den nye Pakt er nogen Gud velbehagelig Stand.

13. II. At et kristent Menneske ikke med god, uskadt Samvittighed kan have eller skjøtte Øvrighedens Embede.

14. III. At en kristen ikke med uskadt Samvittighed kan i paakommende Tilfælde gjøre Brug af Øvrighedens Embede mod de onde, ei heller dens Undersaatter til sin Hjælp og Beskyttelse paakalde den Magt, som den har og af Gud har modtaget.

15. IV. At et kristent Menneske ikke med god Samvittighed kan sverge nogen Ed eller aflægge Troskabsed til sin Landsherre eller Øvrighed.

16. V. At Øvrigheden ikke i den nye Pakt kan med ukrænket Samvittighed straffe Ugjerningsmænd paa Livet.

Utaalelige Artikler i Husstanden.

17. I. At en kristen ikke med god Samvittighed kan beholde eller have noget som sin Eiendom, men er skyldig til at give det til det offentlige.

18. II. At en kristen ikke med god Samvittighed kan være Gjestgiver, Kjøbmand eller Vaabensmed.

19. III. At Egtefolk kan for Troens Skyld skilles fra hinanden, den ene forlade den anden og gifte sig med en anden, som er af hans Tro.

2. Schwenkfeldianernes[1]) vildfarende Artikler.

20. I. At alle de ingen ret Erkjendelse har af den regjerende Himmelkonge og Christus, som holder Christus efter Kjødet for en Skabning.

21. II. At Christi Kjød har ved Ophøielsen saaledes modtaget alle guddommelige Egenskaber, at han, Christus, som Menneske er i Magt, Kraft, Majestæt, Herlighed Faderen og Ordet lig i alle Maader, i Væsenets Trin og Stilling, saaledes at nu begge Naturer i Christus har samme Væsen, Egenskaber, Vilje og Herlighed, og at Christi Kjød hører med til den hellige Trefoldigheds Væsen.

22. III. At det kirkelige Embede, det forkyndte og hørte Ord, ikke er et Middel, hvorved Gud den Helligaand lærer Menneskene og virker i dem den saliggjørende Christi Kundskab, Omvendelse, Bod, Tro og den nye Lydighed.

23. IV. At Daabsvandet ikke er et Middel, hvorved Gud besegler Barnekaaret og virker Gjenfødelsen.

24. V. At Brød og Vin i den hellige Nadver ikke er Midler, ved og med hvilke Christus uddeler sit Legeme og Blod.

25. VI. At et kristent Menneske, som ved Guds Aand er i Sandhed gjenfødt, kan fuldkommen holde og opfylde Guds Lov i dette Liv.

26. VII. At det ingen ret kristelig Menighed er, hvor ingen offentlig Udelukkelse eller formelig Udøvelse af Bannet finder Sted.

27. VIII. At den Kirkens Tjener, som ikke selv for sit eget Vedkommende er i Sandhed fornyet, gjenfødt, retfærdig og from, ikke kan med Frugt lære andre eller uddele noget ret, sandt Sakramente.

3. De nye Arianeres[2]) Vildfarelse.

28. At Christus ikke er sand, væsentlig, naturlig Gud, af samme evige guddommelige Væsen med Gud Fader og den Helligaand, men alene prydet med guddommelig Majestæt, under og ved Siden af Gud Fader.

4. Antitrinitariernes[3]) Vildfarelser.

29. Dette er en helt ny Sekt, som tilforn har været uhørt i Kristenheden, hvilke tror, lærer og bekjender, at der ikke er et eneste evigt gud-

---

[1]) D. e. Tilhængere af Caspar Schwenkfeld, en Adelsmand fra Schlesien, død 1561.
[2]) Se ovenf. S. 56, Anm. 3.
[3]) D. e. Modstandere af Kirkens Lære om Guds Treenighed.

dommeligt Væsen, Faderens, Sønnens og den Helligaands, men ligesom Gud Fader, Søn og Helligaand er tre forskjellige Personer, saa har ogsaa enhver Person sit særegne og fra de andre Personer i Guddommen forskjellige Væsen, saaledes dog, at de enten alle tre, ligesom ellers tre forskjellige og i sit Væsen adskilte Mennesker, har lige Magt, Visdom, Majestæt og Herlighed, eller ogsaa i Væsen og Egenskaber er hverandre ulige, saa at alene Faderen er den rette, sande Gud.

30. Alle disse og lignende Artikler og alle øvrige Vildfarelser, som maatte hænge sammen hermed og følge heraf, forkaster og fordømmer vi som urigtige, falske, kjætterske Meninger, der strider mod Guds Ord, de tre Symboler, den augsburgske Konfession og Apologi, de schmalkaldiske Artikler og Luthers Katekismer, og for hvilke alle fromme kristne af høi og lav Stand skal tage sig i Agt, saafremt de har sine Sjæles Frelse og Salighed kjær.

---

31. Til Vidnesbyrd om, at dette er vores alles Lære, Tro og Bekjendelse, saaledes som vi paa den yderste Dag derfor vil aflægge Regnskab for den retfærdige Dommer, vor Herre Jesus Christus, og ikke hemmelig eller aabenbart vil tale eller skrive derimod, men agte ved Guds Naade at blive derved, har vi med velberaad Hu i sand Gudsfrygt og Paakaldelse egenhændig underskrevet.

(2den Del.)

Grundig, klar, rigtig og endelig

Gjentagelse og Forklaring

af nogle Artikler i den augsburgske Konfession, hvorom der mellem nogle Teologer, der bekjender sig til samme, en Tidlang har været Strid, hvilken efter Guds Ords Veiledning og vor kristelige Læres summariske Indhold er bleven bilagt og udjevnet.

---

1. Ved den almægtiges særdeles Naade og Miskundhed er Læren om vor kristelige Religions fornemste Artikler, hvilken under Pavedømmet havde været gruelig formørket ved menneskelige Lærdomme og Overleveringer, ved Dr. Luther, salig og hellig Ihukommelse, atter bleven forklaret og renset efter Guds Ord, og den papistiske Vildfarelse, Misbrug og Afguderi bleven straffet. Denne rene Reformation er imidlertid af Modparten bleven agtet for en ny Lære, ja heftig (skjønt uden Grund) angreben som ganske stridende mod Guds Ord og de kristelige Anordninger, dertilmed overdænget med de urimeligste Beskyldninger og Sigtelser. Derfor har de kristelige Kurfyrster, Fyrster og Stænder, som dengang vedtog det hellige Evangeliums rene Lære og lod sine Kirker kristelig reformere efter Guds Ord, paa den store Rigsforsamling i Augsburg Aar 1530 ladet af Guds Ord

opsætte og overleveret Keiser Karl den femte en kristelig Konfessjon, hvori de klart og aabent har aflagt sin kristelige Bekjendelse om, hvad der om de fornemste Artikler, navnlig om dem, som var omtvistede mellem dem og Papisterne, bliver troet og lært i de kristelige evangeliske Kirker. Denne Bekjendelse har Modparten alligevel seet surt til, men den er, Gud være lovet, indtil denne Dag bleven uigjendreven og uomstødt.

2. Til denne kristelige og i Guds Ord velgrundede augsburgske Konfessjon bekjender vi os herigjennem endnu engang af Hjertens Grund, idet vi bliver fast ved sammes enfoldige, klare og rene Opfattelse, som Ordene fører den med sig. Vi holder nævnte Konfessjon for et rent kristeligt Symbol, til hvilket i denne Tid rette kristne skal holde sig næst efter Guds Ord, ligesom man jo ogsaa før i Tiden i Anledning af forefaldne store Stridigheder i Guds Kirke har opstillet Symboler og Bekjendelser, til hvilke de rene Lærere og Tilhørere med Hjerte og Mund da har bekjendt sig. Vi tænker ogsaa ved den almægtiges Naade indtil vor Ende at blive fast ved tidtmeldte kristelige Konfessjon, saaledes som den Aar 1530 blev overrakt til Keiser Karl den femte, og ikke er det vor Tanke hverken i dette eller noget andet Skrift i mindste Maade at afvige fra tidtnævnte Konfessjon eller opstille nogen anden og ny Konfessjon.

3. Jhvorvel nu den kristelige Lære i samme Konfessjon for en stor Del (fraregnet, hvad der er skeet af Papisterne) er forbleven uanfegtet, saa kan det alligevel ikke negtes, at nogle Teologer er afvegne fra enkelte vigtige og betydningsfulde Artikler i nævnte Konfessjon og enten ikke har fundet deres rette Mening eller ikke er blevne staaende ved samme, tildels vel ogsaa har dristet sig til at lægge en fremmed Mening ind i dem og dog, trods alt dette, vil tilhøre den augsburgske Konfessjon, støtte sig til den og rose sig af den. Heraf er da tunge og fordærvelige Splittelser opstaaede i de rene evangeliske Kirker, ligesom jo ogsaa i de hellige Apostlers Levetid skrækkelige Vildfarelser trængte sig ind iblandt dem, som vilde være kristne og roste sig af Christi Lære, idet nogle vilde blive retfærdige og salige ved Lovens Gjerninger (Ap. Gj. 15), nogle negtede de dødes Opstandelse (1 Kor. 15), nogle ikke troede, at Christus var sand, evig Gud, mod hvilke da de hellige Apostler i sine Prædikener og Skrifter maatte føre en heftig Kamp, skjønt saadanne grove Vildfarelser og alvorlige Stridigheder heller ikke dengang løb af uden stor Forargelse baade fra de vantros og de svagttroendes Side; paa samme Maade jubler den Dag idag Papisterne over de Splittelser, som er opstaaede blandt os, i det ukristelige og daarlige Haab, at disse Uenigheder skal blive til den rene Læres endelige Undergang, medens de svagttroende forarger sig derover og dels tviler, om den rene Lære under saa store Splittelser kan være hos os, dels ikke ved, hvilket Parti de skal holde med i de omtvistede Artikler. Thi de forefaldne Stridigheder er ikke blot Misforstaaelser eller Ordstrid, som nogle holder dem for, som om den ene Del ikke tilstrækkelig skulde have opfattet den andens Mening, og saaledes Striden alene dreie sig om nogle enkelte Ord, paa hvilke der ikke ligger stor Magt, men det er vigtige og høie Ting, hvorom der har været kjæmpet, og de er saadanne, at den ene og vildfarende Dels Mening ikke kan eller skal taales i Guds Kirke, end mindre undskyldes eller forsvares.

4. Derfor kræver Nødvendigheden, at de omtvistede Artikler af Guds Ord og anerkjendte Skrifter bliver saaledes forklarede, at enhver, som har kristelig Forstand, kan forstaa, hvilken Mening i hine Tvistigheder stemmer

med Guds Ord og den kristelige augsburgske Konfession, og hvilken ikke, og at saaledes rettænkende kristne, hvem det er om Sandheden at gjøre, kan vogte og vare sig for de opkomne Vildfarelser og Forvanskninger af Læren.

Om det korte Begreb af Læren, den Grund, Regel og Rettesnor,

hvorefter al Lære i Overensstemmelse med Guds Ord skal bedømmes og de opkomne Tvistigheder kristelig opklares og afgjøres.

1. Til grundig, bestandig Enighed i Kirken er det fremfor alle Ting fornødent at have et kort, af alle anerkjendt Begreb, hvori den almindelige Lære, hvortil de Kirker, som har den sande kristelige Religion, bekjender sig, er i Korthed sammendragen af Guds Ord, ligesom ogsaa den gamle Kirke altid til saadant Brug har havt sine bestemte Symboler. Da imidlertid dette Lærebegreb bør støtte sig ikke til Privatskrifter, men til saadanne Bøger, som er forfattede, godkjendte og vedtagne i de Kirkers Navn, som bekjender sig til en vis Lære og Religion, saa har vi med Hjerte og Mund givet hverandre den Erklæring, at vi ikke vil opstille eller vedtage nogen særegen eller ny Bekjendelse af vor Tro, men bekjende os til de offentlige, almindelige Skrifter, som i alle den augsburgske Konfessions Kirker, hvor de end findes, er blevne anerkjendte og brugte som saadanne Symboler eller Fællesbekjendelser, førend nogen Splid opkom mellem dem, der bekjender sig til den augsburgske Konfession, og saalænge man samdrægtig overalt i alle Artikler blev fast ved det guddommelige Ords rene Lære, saaledes som den salige Dr. Luther har fremstillet den.

2. I. For det første bekjender vi os altsaa til de profetiske og apostoliske Skrifter i det gamle og nye Testamente som til de rene, pure Israels Kilder, hvilke alene er den eneste sande Rettesnor, hvorefter alle Lærere og al Lære er at dømme og bedømme.

3. II. Og efterdi allerede i gamle Dage den sande kristelige Lære i den egte, sunde Mening er imod Kjætternes Forfalskning bleven sammendragen af Guds Ord i korte Artikler eller Hovedstykker, saa bekjender vi os for det andet til de tre almindelige Symboler, nemlig det apostoliske, det nicænske og den hellige Athanasius's, som til korte, kristelige og i Guds Ord grundede herlige Trosbekjendelser, hvori alle de Kjætterier, som til hin Tid havde reist sig i den kristelige Kirke, klart og grundigt bliver modsagte.

4. III. For det tredje, efterdi den gode Gud i disse sidste Tider af særlig Naade har ved den dyrebare Guds mands, Dr. Luthers trofaste Tjeneste bragt sit Ords Sandhed frem for Lyset ud af Pavedømmets gruelige Mørke og denne Lære er mod Pavedømmet saavelsom andre Sekters Forfalskning af og efter Guds Ord bleven sammendragen i den augsburgske Konfessions Artikler og Hovedstykker, saa bekjender vi os ogsaa til denne første uforandrede augsburgske Konfession (ikke af den Grund, at den er opstillet af vore Teologer, men fordi den er tagen af Guds Ord og deri fast og vel grundet) i alle Maader saaledes, som den Aar 1530 er bleven skriftlig forfattet og

i Augsburg af nogle kristelige Kurfyrster, Fyrster og det romerske Riges Stænder som de reformerede Kirkers almindelige Bekjendelse overleveret Keiser Karl den femte, som vort Symbol i denne Tid, ved hvilket vore reformerede Kirker skal adskilles fra Papisterne og andre forkastede og fordømte Sekter og Kjætterier, ligesom det i den gamle Kirke var Skik og Brug, at de følgende Synoder, kristelige Biskoper og Lærere sluttede sig og bekjendte sig til det nicænske Symbol.

5. IV. For det fjerde, hvad nu tidtmeldte augsburgske Konfessions egentlige og sande Mening angaar, har man for at kunne udførligere forklare sig og forsvare sig imod Papisterne, og forat ikke under den augsburgske Konfessions Navn fordømt Vildfarelse skulde indsnige sig i Guds Kirke og dog understaa sig at støtte sig til den, efter Konfessionens Overleverelse opstillet en udførlig Apologi, som Aar 1531 er trykt og offentlig udkommen. Til denne bekjender vi os ligeledes enstemmig, saasom ommeldte augsburgske Konfession i den ikke alene er efter Fornødenhed forklaret og omvernet, men ogsaa stadfæstet ved klare, uimodsigelige Vidnesbyrd af den hellige Skrift.

6. V. For det femte bekjender vi os ogsaa til de Artikler, som i Schmalkalden blev opstillede, godkjendte og vedtagne i en stor Forsamling af Teologer Aar 1537, saaledes som de fra først af blev opsatte og trykte i det Øiemed, at de paa Kirkeforsamlingen i Mantua eller, hvor den ellers maatte blive holdt, skulde i de høie Kurfyrsters, Fyrsters og Stænders Navn vorde overleveret som en Forklaring af ovenmeldte augsburgske Konfession og Bekjendelse, paa hvilken de havde besluttet ved Guds Naade at staa fast. I disse Artikler bliver anførte augsburgske Konfessions Lære gjentagen og i nogle Artikler videre forklaret af Guds Ord, idet ved Siden deraf tillige, eftersom fornødent kunde være, Aarsag og Grund er angiven, hvorfor man har skilt sig fra de papistiske Vildfarelser og Afguderier og ikke vil eller agter at have noget Samfund med dem eller angaaende dem at forlige sig med Paven.

7. VI. Og dernæst for det sjette, efterdi disse høivigtige Sager ogsaa vedkommer den simple Mand og Lægfolket, som for sin Saligheds Skyld dog som kristne maa gjøre Forskjel mellem ren og falsk Lære, saa bekjender vi os ogsaa endrægtig til Dr. Luthers lille og store Katekismus, som de af ham er forfattede og i hans Skrifter optagne. Disse er nemlig af alle de Menigheder, som bekjender sig til den augsburgske Konfession, blevne enstemmig godkjendte, vedtagne og offentlig brugte i Kirker, Skoler og Huse, ligesom ogsaa i samme den kristelige Lære er af Guds Ord for de enfoldige Lægfolk paa det rigtigste og enfoldigste sammenfattet og efter Fornødenhed forklaret.

8. Disse offentlige, almindelig vedtagne Skrifter er i de rene Kirker og Skoler overalt blevne agtede som et kort Begreb af den Lære, som den salige Dr. Luther i sine Skrifter har af Guds Ord herlig udviklet og vel hjemlet imod Pavedømmet og andre Sekter; til hans udførlige Forklaringer i hans Lære- og Stridsskrifter vil vi derfor ogsaa herved henvise paa samme Maade, som Dr. Luther i den latinske Fortale til sine samlede Verker selv har efter Fornødenhed kristelig omtalt sine Skrifter, idet han udtrykkelig har sat den Forskjel, at Guds Ord alene skal være og blive den eneste Rettesnor og Regel for al Lære, saa intet Menneskes Skrifter skal agtes lige dermed, men alt være det underlagt.

9. Hermed forkastes dog ingenlunde andre gode, nyttige, rene Bøger, hvori den hellige Skrift udlægges, Vildfarelser gjendrives eller Læreartikler

forklares; saadanne kan, forsaavidt de er overensstemmende med det nu nævnte korte Begreb af Læren, agtes og med Gavn bruges som nyttige Udlæggelser og Forklaringer. Men hvad der hidtil er sagt om det korte Begreb af vor kristelige Lære, dermed er Meningen alene den, at man skal have en endrægtig, sikker, almindelig Læreform, til hvilken vore evangeliske Kirker alle tilsammen bekjender sig, og efter hvilken, som tagen af Guds Ord, alle andre Skrifter, forsaavidt de skal kjendes og tages for gode, maa blive at bedømme og lempe.

10. Thi at vi har indlemmet ovennævnte Skrifter, nemlig den augsburgske Konfession, Apologien, de schmalkaldiske Artikler, Luthers store og lille Katekismus, i det tidtmeldte korte Begreb af vor kristelige Lære, det er skeet af den Grund, at de overalt er blevne agtede for et Udtryk for vore Kirkers fælles, endrægtige Mening, ligesom de ogsaa er blevne underskrevne af de fornemste, høist oplyste Teologer i denne Tid og optagne i alle evangeliske Kirker og Skoler. Da de nu ogsaa, som før meldt, alle er skrevne og udkomne, førend Splittelserne blandt den augsburgske Konfessions Teologer opstod, og da de derfor er erkjendte for at være upartiske og ikke kan eller skal blive forkastede af nogen af de stridende Parter, ligesaalidt som nogen, der uden Falskhed bekjender sig til den augsburgske Konfession, vil besvære sig over disse Skrifter, men gjerne taale dem som Vidner, saa kan ingen fortænke os i, at vi ogsaa fra dem henter Forklaring og Afgjørelse af de omtvistede Artikler og, ligesom vi lægger Guds Ord som den evige Sandhed til Grund, saaledes ogsaa fremfører og anfører disse Skrifter som Vidnesbyrd for Sandheden og som udtalende vore Forfædres endrægtige, rette Mening, hvilke standhaftig har holdt fast ved den rene Lære.

Om de omtvistede Artikler.

Hvad Modsatsen eller den modsatte Lære angaar.

11. Til Bevarelse af den rene Lære og til grundig, fast, gudelig Enighed i Kirken er det fornødent, at ikke alene den rene, saliggjørende Lære bliver rettelig fremstillet, men at ogsaa Modstanderne, som lærer anderledes, bliver straffede, 1 Tim. 3 [2 Tim. 3, 16]. Tit. 1 [9]. Thi trofaste Hyrder skal, som Luther siger, gjøre begge Dele, røgte eller nære Faarene og holde Ulvene borte, at de maa fly for de fremmede Røster, Joh. 10 [12], og udskille det dyrebare fra det ringe, Jer. 15 [19].

12. Saa har vi da ogsaa derom grundig og tydelig udtalt os saaledes for hverandre, at der i enhver Henseende skal og maa gjøres en Forskjel mellem unødig og unyttig Trætte, hvormed Kirken billigvis ikke skal forvirres, da den mere nedbryder end opbygger, og nødvendig Strid, naar nemlig saadan Strid forefalder, som angaar Troens Artikler eller de fornemste Hovedstykker i den kristelige Lære; thi isaafald maa den modsatte falske Lære straffes til Sandheds Forsvar.

13. Skjønt nu ovennævnte Skrifter giver den kristelige Læser, som har Lyst og Kjærlighed til den guddommelige Sandhed, en klar og rigtig Besked om alle og enhver omtvistet Artikel i vor kristelige Religion, hvad han ifølge Guds Ord, Profeternes og Apostlernes Skrifter, skal holde og antage for ret og sandt, og hvad han skal forkaste, fly og sky som falskt og urigtigt, saa har vi dog, forat Sandheden des tydeligere og klarere skal blive bevaret og udskilt fra alle Vildfarelser, og ikke noget blive forstukket og skjult under almindelige Talemaader, tydelig og udtrykkelig udtalt os

for hverandre om enhver især af de fornemste og vigtigste Artikler, som i denne Tid har været omtvistede, forat det ikke alene for de nulevende, men ogsaa for vore Efterkommere maa være et offentligt, bestemt Vidnesbyrd om, hvad der er og skal vedblive at være vor Kirkes samdrægtige Mening og Dom om de omtvistede Artikler, nemlig:

14. I. For det første, at vi forkaster og fordømmer alle Kjætterier og Vildfarelser, som i den første, gamle rettroende Kirke er blevne forkastede og fordømte paa den hellige, guddommelige Skrifts sande, faste Grundvold.

15. II. For det andet forkaster og fordømmer vi alle Sekter og Kjætterier, som er forkastede i de ovennævnte Skrifter, der indeholder det korte Begreb af vor Kirkes Bekjendelse.

16. III. For det tredje, eftersom i Løbet af de sidste 30 Aar dels „Interim“[1]), dels ogsaa andre Ting har fremkaldt endel Splittelser blandt nogle af den augsburgske Konfessions Teologer, har vi angaaende dem alle og enhver især villet give en aaben, bestemt og klar Fremstilling og Forklaring af vor Tro og Bekjendelse i ,,thesis“ og ,,antithesis“, d. e. den rette Lære og den samme modsatte Lære. Dette har vi derfor gjort, forat den guddommelige Sandheds Grund i alle Artikler maa blive aabenbar, og al uretmæssig, tvilsom, mistænkelig og fordømt Lære, hvor og i hvilke Bøger den end monne findes, og hvo der end har skrevet dem eller endnu vil forsvare dem, blive afvist, forat Hvermand maa blive trolig advaret for de Vildfarelser, som hist og her udbredes i enkelte Teologers Skrifter, og ikke vorde forført ved noget Menneskes Ansеelse. Naar den kristelige Læser vil, eftersom fornødent kan være, granske denne Forklaring og sammenholde den med ovennævnte Skrifter, vil han derved klarlig indse, at hvad der om enhver Artikel i vor Religions og Tros korte Begreb er i Begyndelsen blevet bekjendt, derefter til forskjellige Tider forklaret og ved os i dette Skrift gjentaget, ingenlunde staar i Strid med hinanden, men er den enfoldige, uforanderlige, bestandige Sandhed, og at vi saaledes ikke falder fra den ene Lære til den anden, som vore Modstandere falskelig paastaar, men begjærer at blive fast ved den engang overleverede augsburgske Konfession og ved dens endrægtige, kristelige Mening og ved Guds Naade standhaftig holde fast derved imod alle indtrængende Forfalskninger.

I.

Om Arvesynden.

1. For det første har der nu mellem nogle af den augsburgske Konfessions Teologer reist sig en Tvist om Arvesynden, hvad den egentlig er. En Del har nemlig stredet for, at eftersom „ved Adams Fald er plat fordærvet menneskelig Natur og Væsen“, nu efter Faldet det fordærvede Menneskes Natur, Substans, Væsen eller ialfald den fornemste, ypperste Del af dets Væsen, den fornuftige Sjæl i sin inderste Kjerne eller i sine fornemste Kræfter, er selve Arvesynden, hvilken kaldes Natur- eller Personsynd, fordi den ikke er en Tanke, et Ord eller en Gjerning, men Naturen selv, af hvilken alle andre Synder udspringer som af sin Rod, og at der derfor nu efter Faldet, da Naturen er ved Synden fordærvet, slet ikke er den ringeste Forskjel mellem Menneskets Natur eller Væsen og Arvesynden.

---

[1]) Se ovenf. S. 33.

2. Den anden Del har derimod lært, at Arvesynden egentlig ikke er Menneskets Natur, Substans eller Væsen, d. e. Menneskets Legeme eller Sjæl, hvilke ogsaa nu efter Faldet er og vedbliver at være Guds Skabning og Gjerning i os, men den er noget i Menneskets Natur, Legeme og Sjæl og alle dets Kræfter, nemlig en gruelig, dyb, uudsigelig Fordærvelse af samme, saaledes at Mennesket mangler den Retfærdighed, i hvilken det i Begyndelsen er skabt, og er i aandelige Ting dødt til det gode og forvendt til alt ondt, og paa Grund af saadan Fordærvelse og medfødt Synd, som stikker i Naturen, alle gjørlige Synder udflyder af Hjertet, og at der saaledes maa fastholdes en Forskjel mellem det fordærvede Menneskes Natur og Væsen eller dets Legeme og Sjæl, som ogsaa efter Faldet er Guds Skabning og Gjerning hos os, og Arvesynden, som er en Djævelens Gjerning, hvorved Naturen er bleven fordærvet.

3. Denne Strid om Arvesynden er nu ikke en unødig Trætte, men naar denne Lære bliver rettelig fremsat af og efter Guds Ord og udskilt fra alle pelagianske og manichæiske[1]) Vildfarelser, saa bliver, som Apologien siger,[2]) den Herres Christi Velgjerninger og hans dyre Fortjeneste og den Helligaands Naadevirkning des bedre erkjendte og des mere prisede; da faar ogsaa Gud sin Del, naar Guds Gjerning og Skabning i Mennesket bliver ret adskilt fra Djævelens Gjerning, hvorved Naturen er bleven fordærvet. For nu kristelig og efter Guds Ord at opklare denne Tvist og hævde den rette, rene Lære om Arvesynden vil vi af førnævnte Skrifter sammenfatte „thesis" og „antithesis", d. e. den rette Lære og den modsatte Lære i korte Hovedstykker.

4. I. For det første er det nu vist og sandt, at kristne ikke alene skal holde og erkjende den gjørlige Overtrædelse af Guds Bud for Synd, men at ogsaa den gruelige, skrækkelige Arvesygdom, ved hvilken den hele Natur er fordærvet, først og fremst skal i Sandhed holdes og erkjendes for Synd, ja for Hovedsynden, hvilken er Rod og Kilde til al gjørlig Synd og bliver af Dr. Luther kaldt en Natursynd eller Personsynd for at tilkjendegive, at selv da, naar Mennesket intet ondt tænker, taler eller gjør, hvilket dog efter vore første Forældres Fald er i dette Liv umuligt for den menneskelige Natur, selv da dets Natur og Person er syndig, d. e. ved Arvesynden som en aandelig Spedalskhed helt igjennem ganske og aldeles forgiftet og fordærvet for Gud, og at formedelst saadan Fordærvelse og paa Grund af det første Menneskes Fald Naturen eller Personen bliver anklaget og fordømt af Guds Lov, saaledes at vi af Naturen er Vredens, Dødens og Fordømmelsens Børn, saafremt vi ikke ved Christi Fortjeneste vorder forløste derfra.

5. II. For det andet er ogsaa det klart og sandt, hvad den 19de Artikel i den augsburgske Konfession lærer, at Gud ikke er Syndens Skaber, Ophav eller Aarsag, men at det er ifølge Djævelens Anstiftelse, at „Synden (som er en Djævelens Gjerning) ved et Menneske er kommen ind i Verden", Rom. 5 [12]. 1 Joh. 3 [8]. Og endnu den Dag idag, da Naturen er saaledes fordærvet, er det ikke Gud, som skaber og virker Synden i os, men med Naturen, som Gud endnu den Dag idag skaber og frembringer hos Mennesket, bliver Arvesynden medforplantet ved den kjødelige Undfangelse og Fødsel af Fader og Moder af syndig Sæd.

---

1) Se ovenf. S. 57, Anm. 2. S. 56, Anm. 3.
2) Smlgn. Apol. I. 11. 15. Se ovenf. S. 90. 91.

6. III. For det tredje, hvad denne Arvesskade er, det ved og kjender ingen Fornuft, men det maa man, som de schmalkaldiske Artikler taler,[1]) lære af Skriften og tro paa Grund af dens Aabenbaring. Og i Apologien[2]) bliver dette i Korthed sammensattet i følgende Hovedstykker:

7. I. At denne Arvesskade er den Skyld, formedelst hvilken vi allesammen paa Grund af Adams og Evas Ulydighed er i Unaade hos Gud og af Naturen Vredens Børn, som Apostelen vidner Rom. 5 [12 flg. Efes. 2, 3].

8. II. For det andet, at den er en fuldkommen Berøvelse og Mangel af den i Paradiset medskabte Arveretfærdighed eller det Gudsbillede, efter hvilket Mennesket i Begyndelsen blev skabt i Sandhed, Helligheed og Retfærdighed, og derhos tillige en Vanmagt og Udygtighed til alt aandeligt, eller som Ordene lyder: „Beskrivelsen af Arvesynden frakjender Naturen, saalænge den ikke er fornyet, alle Gaver, al Kraft og al Evne til at begynde og virke noget i aandelige Ting."

9. III. At Arvesynden i den menneskelige Natur ikke alene er en saadan fuldstændig Mangel paa alt godt i aandelige, guddommelige Ting, men at den tillige er — hvad der er traadt istedenfor det tabte Gudsbillede i Mennesket — en dyb, slem, gruelig, bundløs, uransagelig og uudsigelig Fordærvelse af den hele Natur og alle Kræfter, især af de høieste, fornemste Sjælens Kræfter i Forstand, Hjerte og Vilje, at Mennesket altsaa nu efter Faldet faar i Arv en medfødt ond Natur og indre Hjertets Urenhed, en ond Lyst og Tilbøielighed, at vi alle af Art og Natur fra Adam arver et Hjerte med saadant Sind og saadanne Tanker, at det med Hensyn til sine høieste Kræfter og Fornuftens Lys er af Naturen lige stik imod Gud og hans høieste Bud, ja er Fiendskab mod Gud, især hvad de aandelige, guddommelige Ting angaar. Thi ellers i naturlige, udvortes Ting, som er Fornuften underlagte, har Mennesket endnu nogenlunde Forstand, Kraft og Evne, ihvorvel saare svækket, hvilket dog altsammen ogsaa bliver forgiftet og besmittet ved Arvesynden, saa det intet duer for Gud.

10. IV. Arvesyndens Straf og Plage, som Gud for Arvesyndens Skyld har lagt paa Adams Børn, er Døden, den evige Fordømmelse, ogsaa anden legemlig og aandelig, timelig og evig Elendighed, Djævelens Tyranni og Herredømme, at den menneskelige Natur er underkastet Djævelens Rige og given hen under Djævelens Magt og fangen under hans Rige; han forhekser og forfører mangen en stor, viis Mand i Verden med skrækkelig Vildfarelse, Kjætteri og anden Blindhed, ligesom han og ellers styrter Menneskene i alle Slags Laster.

11. V. For det femte, denne Arvesskade er saa stor og gruelig, at den alene for den Herres Christi Skyld kan hos de døbte og troende blive tildækket og tilgiven for Gud. Saa kan og den derved forvendte, fordærvede menneskelige Natur alene blive helbredet ved den Helligaands Gjenfødelse og Fornyelse, hvilken dog i dette Liv kun bliver begyndt, men først i hint Liv fuldkommet.

12. Disse Punkter, som her kun er summarisk anførte, bliver i ovennævnte Skrifter, som indeholder vor kristelige Læres fælles Bekjendelse, udførligere forklarede.

13. Men denne Lære maa nu blive saaledes bevaret og omvernet, at den ikke bøier af til nogen af Siderne, hverken den pelagianske eller den

---

[1]) Se ovenf. S. 251.
[2]) Se ovenf. S. 86 flg.

manichæiske. Derfor skal det ogsaa i Korthed blive angivet, hvilken modsat Lære om denne Artikel i vore Kirker bliver afvist og forkastet.

14. I. For det første bliver saaledes i Modsætning til de gamle og nye Pelagianere følgende falske Meninger og Lærdomme revsede og forkastede, nemlig at Arvesynden alene er en „reatus“ eller Skyld, paadragen ved fremmed Overtrædelse, uden at vor Natur derved er i nogen Maade fordærvet.

15. II. Ligesaa, at de syndige onde Lyster ikke er Synd, men visse Naturens Vilkaar eller medskabte og væsentlige Egenskaber.

16. III. Eller at den ovennævnte Mangel og Skade ikke egentlig og virkelig for Gud er saadan Synd, formedelst hvilken Mennesket udenfor Christus maatte være et Vredens og Fordømmelsens Barn, i Satans Rige og under hans Magt.

17. IV. Fremdeles afvises og forkastes ogsaa følgende og lignende pelagianske Vildfarelser, som at Naturen ogsaa efter Faldet er ufordærvet og navnlig i aandelige Ting aldeles god og ren og fuldkommen i sine „naturalia“, d. e. i sine naturlige Kræfter.

18. V. Eller at Arvesynden kun er en udvortes, ringe og ubetydelig, indsprængt eller vedhæftende Plet eller en „corruptio tantum accidentium aut qualitatum“, d. e. en Fordærvelse alene af nogle tilfældige Ting ved Menneskets Natur, ved og under hvilken Naturen alligevel har og beholder sin Godhed og Kraft ogsaa i aandelige Ting.

19. VI. Eller at Arvesynden ikke er en Berøvelse eller Mangel af saadanne aandelige gode Kræfter, men kun en udvortes Hindring for dem, ligesom naar en Magnet bliver bestrøgen med Hvidløgsaft, derved dens naturlige Kraft ikke bliver tilintetgjort, men kun hindret; eller at dette Lyde kan med Lethed udviskes, ligesom en Plet af Ansigtet eller en Farve af Væggen.

20. VII. Ligemaade bliver ogsaa de straffede og forkastede, som lærer, at Naturen ved Faldet vel er meget svækket og fordærvet, men alligevel ikke ganske og aldeles har tabt alt godt, som hører til guddommelige, aandelige Ting, og at det heller ikke forholder sig, som man synger i vore Kirker: „Ved Adams Fald er plat fordærvet menneskelig Natur og Væsen“, men at den endnu fra den naturlige Fødsel af har noget godt, hvor lidet, ringe og ubetydeligt det ogsaa er, saasom Bekvemhed, Færdighed, Dygtighed eller Evne til at begynde, virke eller medvirke noget i aandelige Ting. Thi hvad angaar udvortes, timelige, verdslige Ting og Anliggender, som er Fornuften underlagte, derom skal der i efterfølgende Artikel gives Oplysning.

21. Disse og lignende falske Lærdomme bliver derfor straffede og forkastede, fordi Guds Ord lærer, at den fordærvede Natur ved og af sig selv i aandelige, guddommelige Ting ikke formaar noget godt, end ikke det ringeste, saasom gode Tanker, og ikke alene det, men at den ved og af sig selv for Gud ikke kan andet end synde. 1 Mos. 6 [5] og 8 [21].

22. Saa maa denne Lære da ogsaa paa den anden Side forvares mod den manichæiske Vildfarelse. Derfor bliver ogsaa følgende og lignende Vranglærdomme forkastede, saasom at nu efter Faldet den menneskelige Natur fra først af bliver skabt ren og god, og at derefter Arvesynden (som noget væsentligt) udenfra ved Satan bliver indgydt og indblandet i Naturen, ligesom Gift blandes i Vin.

23. Thi hvorvel i Adam og Eva Naturen fra først af er skabt ren, god og hellig, saa er dog ved Faldet Synden ikke paa den Maade kommen ind i deres Natur, som Manichæerne sværmerst har paastaaet, som om Satan

skulde have skabt eller frembragt noget væsentligt ondt og blandet det ind i deres Natur. Men da ifølge Satans Forførelse ved Faldet Mennesket ved Guds Dom og Fordømmelse til Straf har tabt den medskabte, oprindelige Retfærdighed, saa er ved dette Tab, denne Mangel eller Berøvelse, dette Saar, som af Satan er forvoldt, den menneskelige Natur, som ovenfor sagt, saaledes forvendt og fordærvet, at den nu med samme Mangel og Fordærvelse gaar i Arv til alle Mennesker, som paa naturlig Maade undfanges og fødes af Fader og Moder. Thi efter Faldet bliver den menneskelige Natur ikke fra først af skabt ren og god og derefter først ved Arvesynden fordærvet, men i vor Undfangelses første Øieblik er den Sæd, hvoraf Mennesket bliver dannet, syndig og fordærvet. Saaledes er da Arvesynden heller ikke noget for sig selv, i eller udenfor det fordærvede Menneskes Natur selvstændig bestaaende, ligesom den heller ikke er det fordærvede Menneskes eget Væsen, Legeme eller Sjæl, eller Mennesket selv. Heller ikke kan og skal Arvesynden og den derved fordærvede menneskelige Natur saaledes adskilles, som om Naturen var ren, god, hellig og ufordærvet for Gud, og kun den i samme boende Arvesynd ond.

24. Ligesaa forkastes ogsaa den Lære, som Augustin tilskriver Manichæerne, at det ikke er det fordærvede Menneske selv, som synder paa Grund af den medfødte Arvesynd, men noget andet og fremmed i Mennesket, og at Gud derfor ikke anklager og fordømmer Naturen som fordærvet ved Synden, men ene og alene Arvesynden i den. Thi — som ovenfor anført i „thesis", d. e. i Fremstilling af den rene Lære om Arvesynden — er Menneskets hele Natur, som paa naturlig Maade bliver født af Fader og Moder, til Legeme og Sjæl, i alle sine Kræfter, helt igjennem, indtil det allerynderste ved Arvesynden fordærvet og forvendt, hvad dens i Paradiset medskabte Godhed, Sandhed, Hellighed og Retfærdighed angaar og vedkommer. Dog er den ikke ganske og aldeles tilintetgjort eller forvandlet til en anden Substans, som efter sit Væsen ikke skulde være vor Natur lig og saaledes ikke af *et* og samme Væsen med os.

25. Paa Grund af saadan Fordærvelse bliver ogsaa Menneskets hele fordærvede Natur ved Loven anklaget og fordømt, hvor ikke Synden bliver forladt for Christi Skyld. Men Loven anklager og fordømmer ikke vor Natur, fordi vi er Mennesker, skabte af Gud, men fordi vi er syndige og onde, heller ikke fordi og forsaavidt som vor Natur og vort Væsen ogsaa efter Faldet er en Guds Gjerning, Skabning og Kreatur i os, men fordi og forsaavidt som den er forgiftet og fordærvet ved Synden.

26. Men hvorvel Arvesynden har forgiftet og fordærvet den hele menneskelige Natur som en aandelig Gift og Spedalskhed (som Luther siger), saa at man i vor fordærvede Natur ikke kan synlig paapege og fremvise Naturen for sig alene og Arvesynden for sig alene, saa er dog alligevel den fordærvede Natur eller det fordærvede Menneskes Væsen, Legeme og Sjæl, eller det af Gud skabte Menneske selv, i hvilket Arvesynden bor, ved hvilken Naturen, Væsenet eller det ganske Menneske er fordærvet, og Arvesynden selv, som bor i Menneskets Natur eller Væsen og fordærver samme, ikke *en* og samme Ting, ligesom heller ikke i den udvortes Spedalskhed Legemet, som er spedalsk, og Spedalskheden paa eller i Legemet er, naar man vil tale nøiagtig, *en* og samme Ting. Man maa fastholde en Forskjel mellem vor Natur, saaledes som den skabes og opholdes af Gud, i hvilken Synden bor, og Arvesynden, som bor i Naturen; begge maa og kan efter den hellige Skrift betragtes, læres og troes ogsaa hver for sig.

27. Og til at fastholde en saadan Forskjel drives og tvinges vi ved de fornemste Artikler i vor kristelige Tro. Saaledes vidner Skriften for det første i Artiklen om Skabelsen, at Gud ikke alene før Faldet har skabt den menneskelige Natur, men at den ogsaa efter Faldet er en Guds Skabning og Gjerning, 5 Mos. 32 [6]. Es. 45 [11]. 54 [5]. 64 [8]. Ap. Gj. 17 [25]. Aab. 4 [11]. „Dine Hænder (siger Job) har dannet mig og gjort mig, helt, trindtom, og nu fordærver du mig. Kom dog ihu, at du har dannet mig som Leret, og nu lader du mig atter vende tilbage til Støv! Udgjød du mig ikke som Melk og lod mig størkne som Ost? Med Hud og Kjød klædte du mig, og med Ben og Sener gjennemvævede du mig. Liv og Miskundhed har du skjænket mig, og din Varetægt har bevaret min Aand", Job 10 [8–12]. „Jeg priser dig (siger David), fordi jeg paa forbausende Vis er vidunderlig dannet; vidunderlige er dine Gjerninger, og min Sjæl kjender det saare vel. Mine Ben var ikke skjulte for dig, der jeg blev dannet i Løndom, der jeg blev kunstig virket i Jordens Dyb. Som udannet Foster saa dine Øine mig, og i din Bog blev de alle opskrevne, de Dage, som blev bestemte, da der endnu ikke var en iblandt dem", Salme 139 [14–16]. I Salomos Prædiker staar skrevet: „Og Støvet vender tilbage til Jorden, som det var før, og Aanden vender tilbage til Gud, som gav den", Præd. 12 [7].

28. Disse Skriftsprog vidner klarlig, at Gud ogsaa efter Faldet er Menneskets Skaber og skaber dets Legeme og Sjæl. Derfor kan det fordærvede Menneske ikke uden al Forskjel være Synden selv; ellers vilde Gud være Syndens Skaber. Saaledes bekjender ogsaa vor lille Katekismus i Udlæggelsen af den første Artikel: „Jeg tror, at Gud har skabt mig tillige med alle Skabninger, har givet mig og fremdeles opholder Legeme og Sjæl, Øine, Øren og alle Lemmer, Fornuft og alle Sanser." Ligesaa staar der saaledes skrevet i den store Katekismus: „Det mener og tror jeg, at jeg er en Guds Skabning, det er, at han har givet mig og uden Afladelse opholder mig Legeme, Sjæl og Liv, Lemmer, store og smaa, alle Sanser, Fornuft og Forstand" o. s. v.[1]) Imidlertid er denne Skabning og Guds Gjerning ved Synden jammerlig fordærvet; thi det Stof, hvoraf Gud nu danner og former Mennesket, er i Adam fordærvet og forvendt og gaar saaledes i Arv til os.

29. Og her skal fromme kristelige Hjerter med Rette betænke Guds usigelige Godhed, at han ikke straks kaster et saadant fordærvet, forvendt, syndigt Stof fra sig hen i Helvedes Ild, men deraf former og danner den nuværende menneskelige Natur, som ved Synden er jammerlig fordærvet, forat han kan rense den fra Synden, hellige og saliggjøre den ved sin kjære Søn.

30. Af denne Artikel fremlyser nu Forskjellen uimodsigelig og klarlig. Thi Arvesynden kommer ikke fra Gud; Gud er ikke Syndens Skaber eller Ophav. Ei heller er Arvesynden nogen Guds Skabning eller Gjerning, men den er Djævelens Gjerning. Naar der nu slet ikke skulde være den ringeste Forskjel mellem vort Legemes og vor Sjæls Natur og Væsen, som ved Arvesynden er fordærvet, og Arvesynden selv, ved hvilken Naturen er fordærvet, saa vilde deraf følge, enten at Gud, efterdi han er denne vor Naturs Skaber, ogsaa skabte og virkede Arvesynden, som saaledes ogsaa vilde være hans Gjerning og Skabning, eller at Satan, efterdi Synden er hans

[1]) Se ovenfor S. 281. 333.

Gjerning, vilde være denne vor Naturs, vort Legemes og vor Sjæls, Skaber, og at denne saaledes vilde være en Satans Gjerning eller Skabning, naar uden ringeste Forskjel vor fordærvede Natur skulde være Synden selv. Begge Dele er imod vor kristelige Tros Artikel. Derfor og forat Guds Skabning og Gjerning med Mennesket kan blive adskilt fra Djævelens Gjerning, siger vi, at det er Guds Gjerning, at Mennesket har Legeme og Sjæl; ligesaa er det Guds Verk, at Mennesket kan tænke, tale, gjøre og virke noget; thi „i ham lever, er og røres vi", Ap. Gj. 17 [28]. Men at Naturen er fordærvet, at Tanker, Ord og Gjerninger er onde, det er fra Begyndelsen et Satans Verk, som ved Synden saaledes har fordærvet Guds Gjerning i Adam, og det gaar fra ham i Arv til os.

31. For det andet, i Artiklen om Gjenløsningen vidner Skriften kraftig, at Guds Søn har paataget sig vor menneskelige Natur, uden Synd, saa han er bleven os, sine Brødre, lig i alle Ting, undtagen i Synd, Hebr. 2 [14. 17. 4, 15]. Derfor har alle gamle rettroende Lærere holdt for, at Christus efter sin paatagne Menneskenatur er af et Væsen med os, sine Brødre; thi han har paataget sig en Natur, som i sit Væsen og alle sine væsentlige Egenskaber er aldeles lig vor menneskelige Natur, Synden alene undtagen, og de har fordømt den modsatte Lære som aabenbart Kjætteri. Hvis der nu ikke var nogen Forskjel mellem det fordærvede Menneskes Natur eller Væsen og Arvesynden, saa maatte deraf følge, enten at Christus ikke har paataget sig vor Natur, saasom han ikke har paataget sig Synden, eller at han, da han har paataget sig vor Natur, ogsaa har paataget sig Synden. Begge Dele er imod Skriften. Efterdi nu Guds Søn har paataget sig vor menneskelige Natur og ikke Arvesynden, saa er heraf klart, at den menneskelige Natur ogsaa efter Faldet og Arvesynden ikke er en og samme Ting, men maa adskilles.

32. For det tredje, i Artiklen om Helliggjørelsen vidner Skriften, at Gud renser og helliggjør Mennesket fra Synden, og at Christus frelser sit Folk fra dets Synder [1 Joh. 1, 7. Matt. 1, 21]. Følgelig kan jo Synden ikke være Mennesket selv; thi Gud tager Mennesket til Naade for Christi Skyld, men Synden hader han i Evighed. Det er derfor ukristeligt og afskyeligt at høre, at Arvesynden bliver døbt, helliggjort og saliggjort i den hellige Treenigheds Navn, og lignende Tale af det Slags, som findes i de nye Manichæeres Skrifter, hvormed vi ikke vil forarge enfoldige Folk.

33. For det fjerde, i Artiklen om Opstandelsen vidner Skriften, at netop dette vort Kjøds Substans, dog uden Synd, skal opstaa, og at vi i det evige Liv skal have og beholde netop denne Sjæl, dog uden Synd. Hvis der nu slet ingen Forskjel var mellem vort fordærvede Legeme og Sjæl og Arvesynden, saa vilde i Strid med denne Artikel af den kristelige Tro deraf følge, at enten dette vort Kjød ikke vilde opstaa paa den yderste Dag, og vi i det evige Liv ikke have dette vort Legemes og vor Sjæls Væsen, men en anden Substans (eller en anden Sjæl), fordi vi da vilde være uden Synd, eller ogsaa vilde Synden opstaa, være og forblive i det evige Liv hos de udvalgte.

34. Heraf er det klart, at denne Lære med alt, hvad dermed hænger sammen og deraf følger, maa forkastes, naar der nemlig bliver paastaaet og lært, at Arvesynden er selve det fordærvede Menneskes Natur, Substans, Væsen, Legeme eller Sjæl, saaledes at der slet ingen Forskjel skal være mellem vor fordærvede Natur, Substans eller Væsen og Arvesynden. Thi vor kristelige Tros fornemste Artikler vidner høit og lydelig, hvorfor en

Forskjel skal og maa fastholdes mellem det ved Synden fordærvede Menneskes Natur eller Substans og Synden, hvormed og hvorved Mennesket er fordærvet. Og dette være nok til enfoldig Forklaring af den sande Lære og den modsatte Lære („in thesi et antithesi") i denne Strid, forsaavidt Hovedsagen i sig selv vedkommer, her ialfald, hvor der ikke skal gives nogen udførlig Drøftelse af Sagen, men kun de fornemste Hovedstykker artikelvis behandles.

35. Men hvad nu Ord og Talemaader angaar, er det det bedste og sikreste, at man bruger og bevarer den rette Form af de sunde Ord, saaledes som der i den hellige Skrift og ovennævnte Bøger bliver talt om denne Artikel.

36. Ogsaa „æquivocationes vocabulorum", d. e. Ord og Talemaader, som bruges og anvendes i forskjellig Betydning, skal man for at forebygge Ordstrid omhyggelig og nøiagtig forklare. Naar man f. Eks. siger: „Gud skaber Menneskets Natur", da forstaar man ved Ordet „Natur" Menneskets Væsen, Legeme og Sjæl. Men ofte kalder man en Tings Art eller Vanart dens Natur, som naar man siger: „Slangens Natur er at stikke og forgifte." Saaledes siger Luther, at Synd og at synde er det fordærvede Menneskes Art og Natur. Saaledes betegner ogsaa Ordet „Arvesynd" egentlig vor Naturs dybe Fordærvelse, saaledes som den bliver beskreven i de schmalkaldiske Artikler. Men undertiden indbefatter det ogsaa „concretum" eller „subjectum", d. e. Mennesket selv med Legeme og Sjæl, hvori Synden er og stikker, fordi nemlig Mennesket er fordærvet og forgiftet ved Synden og syndigt, som naar Luther siger: „Din Fødsel, din Natur og dit hele Væsen er Synd", d. e. syndigt og urent. Udtrykkene „Naturssynd", „personlig Synd", „væsentlig Synd" forklarer Luther selv saaledes, at han mener, at ikke alene Ord, Tanker og Gjerninger er Synd, men at Menneskets hele Natur, Person og Væsen ved Arvesynden er ganske og aldeles i Bund og Grund fordærvet.

37. Men hvad de latinske Ord „substantia" og „accidens" angaar, da skal man i offentlige Prædikener billigvis spare de enfoldige Menigheder for disse, saasom saadanne Ord er ukjendte for den simple Mand. Men naar de lærde sig imellem eller blandt andre, for hvem saadanne Ord ikke er ukjendte, benytter sig af dem i denne Sag, ligesom Eusebius,[1]) Ambrosius og især Augustin, som og flere andre anseede Kirkelærere af Nødvendighed har gjort for at forklare denne Lære mod Kjætterne, saa gjør de dermed en „immediata divisio", d. e. en saadan Deling, hvorved intet bliver liggende i Midten, d. e. alt hvad der er, maa enten være „substantia", d. e. et selvstændigt Væsen, eller „accidens", d. e. en tilfældig Ting, som ikke bestaar væsentlig for sig selv, men tilhører et andet selvstændigt Væsen og kan skjelnes derfra, en Deling, som ogsaa Cyrillus og Basilius[2]) benytter sig af.

38. Og da nu blandt andet ogsaa dette er en utvilsom, uimodsigelig Grundsætning i Teologien, at enhver Substans (eller selvstændigt Væsen), forsaavidt den er en Substans, enten er Gud selv eller en Guds Gjerning og Skabning, har Augustin i mange Skrifter mod Manichæerne og alle sande Lærere med ham med velberaad Hu og for fuldt Alvor fordømt og forkastet den Tale: „Peccatum originis est substantia vel natura", d. e.

1) Eusebius, Biskop af Cæsarea, død 340.
2) Cyrillus, Biskop af Alexandrien, død 444. — Basilius den store, Biskop af Neo-Cæsarea, død 378.

Arvesynden er Menneskets Natur eller Væsen, og efter ham har ogsaa alle lærde og forstandige altid ment, at det, som ikke bestaar for sig selv eller er en Del af et andet selvstændigt Væsen, men paa foranderlig Maade findes hos en anden Ting, ikke er nogen substantia, d. e. noget selvstændigt, men et accidens, d. e. noget tilfældigt. Saaledes pleier Augustin bestandig at tale paa denne Maade: Arvesynden er ikke Naturen selv, men en ,,accidens vitium in natura", d. e. en tilfældig Mangel og Skade ved Naturen. Saaledes har man da ogsaa i vore Skoler og Kirker før denne Strid talt frit og uforbeholdent paa denne Maade efter Dialektikens Regler, og man er hverken af Dr. Luther eller nogen anden retskaffen Lærer i vore rene evangeliske Kirker nogensinde bleven straffet derfor.

39. Efterdi det da er den uimodsigelige Sandhed, at alt, hvad der er, enten er en Substans eller et accidens, d. e. enten et selvstændigt Væsen eller noget tilfældigt ved et saadant, saaledes som det kort iforveien er fremstillet og bevist med Vidnesbyrd af Kirkelærerne, og som ingen ret fornuftig nogensinde har tvilet derom, saa er det en tvingende Nødvendighed, som ingen kan slippe væk fra, at man, naar en spørger, om Arvesynden er en Substans, d. e. en saadan Ting, som bestaar for sig selv og ikke hører med til en anden, eller et Accidens, d. e. en saadan Ting, som ikke bestaar for sig selv, men hører med til en anden og ikke kan bestaa eller være for sig selv, maa aabent og ligefrem bekjende, at Arvesynden ikke er en Substans, men et Accidens.

40. Derfor bliver heller aldrig Guds Kirke hjulpen til nogen bestandig Fred i denne Tvist, men Uenigheden bliver tvertimod styrket og vedligeholdt, naar Kirkens Tjenere forbliver i Tvil, om Arvesynden er og altsaa rettelig og egentlig kaldes en Substans eller et Accidens. Derfor, skal Kirken og Skolen blive denne forargelige og saare fordærvelige Strid grundig kvit, da er det fornødent, at enhver derom bliver rettelig underviist.

41. Men naar der fremdeles spørges, hvad Arvesynden da er for et Accidens, saa er det et andet Spørgsmaal, hvorpaa ingen Filosof, ingen Papist, ingen Sofist, ja ingen menneskelig Fornuft, hvor skarp den nu end monne være, kan give den rette Forklaring, men al Forstaaelse og Forklaring maa her alene tages af den hellige Skrift, som vidner, at Arvesynden er en uudsigelig Skade og en saadan Fordærvelse af den menneskelige Natur, at der i den og alle dens indre og ydre Kræfter ikke er blevet noget rent eller godt tilbage, men alt tilsammen er fordærvet, saa at Mennesket ved Arvesynden er i Sandhed for Gud aandelig dødt og med alle sine Kræfter uddødt til det gode. Paa denne Maade bliver da ved Ordet ,,accidens" Arvesynden ikke forringet, saafremt det efter Guds Ord bliver saaledes forklaret, som Dr. Luther i sin latinske Forklaring over det tredje Kapitel i første Mosebog meget alvorlig har skrevet mod Arvesyndens Forringelse; men dette Ord tjener alene til at angive Forskjellen mellem Guds Gjerning (som er vor Natur, uanseet, at den er fordærvet) og Djævelens Gjerning (som er Synden, der stikker i Guds Gjerning og er dens allerdybeste og uudsigelige Fordærvelse).

42. Saaledes har ogsaa Luther i denne Sag brugt og ikke forkastet Ordet ,,accidens", ligesom ogsaa Ordet ,,qualitas" [d. e. Beskaffenhed], men ved Siden deraf ogsaa med særdeles Alvor og stor Nidkjærhed paa det omhyggeligste forklaret og indprentet enhver, hvad det er for en gruelig Kvalitet og Accidens, hvorved den menneskelige Natur ikke blot er bleven uren, men er saa dybt fordærvet, at der intet rent eller ufordærvet er

blevet tilbage i den, saaledes som hans Ord lyder i Forklaringen til den 90de Salme: „Hvadenten vi kalder Arvesynden en Kvalitet eller en Sygdom, saa er den i Sandhed den største Skade, at vi ikke alene skal lide Guds evige Vrede og den evige Død, men endog ikke skjønne, hvad vi lider.“ Og atter i Forklaringen over den første Mosebog, Kap. 3: „Vi er ved Arvesyndens Gift forgiftede fra Isse til Fodsaale, fordi saadant er faldt i vor Lod, medens vor Natur endnu var fuldkommen.“

II.

Om den frie Vilje eller de menneskelige Kræfter.

1. Da der er opkommet en Strid om den frie Vilje, ikke alene mellem Papisterne og vore, men ogsaa mellem nogle af den augsburgske Konfessions Teologer indbyrdes, vil vi først nøiagtig angive, hvorom Striden har været. Thi da Mennesket med sin frie Vilje kan findes og betragtes i fire forskjellige Slags Stand, er der nu ikke Spørgsmaal om, hvorledes det var med det før Faldet, eller hvad det efter Faldet før sin Omvendelse formaar i udvortes, dette Liv tilhørende Ting, ei heller om, hvad det i aandelige Ting formaar, efterat det er gjenfødt ved Guds Aand og bliver styret af ham, eller om, hvad for en fri Vilje det vil have, naar det opstaar fra de døde; men Hovedspørgsmaalet er ene og alene, hvad det uigjenfødte Menneskes Forstand og Vilje af sine egne og efter Faldet tiloversblevne Kræfter formaar i dets Omvendelse og Gjenfødelse, om det nemlig, naar Guds Ord prædikes og Guds Naade tilbydes, da kan berede sig til denne Naade, modtage den og sige Ja dertil. Dette er det Spørgsmaal, hvorom der nu i adskillige Aar har været Strid blandt nogle Teologer i den augsburgske Konfessions Kirker.

2. Den ene Del har nemlig ment og lært, at skjønt Mennesket ikke af egne Kræfter uden den Helligaands Naade formaar at opfylde Guds Bud, i Sandhed at tro, frygte og elske Gud, har det dog endnu saa mange naturlige Kræfter tilbage før Gjenfødelsen, at det kan paa en Maade berede sig til Naaden og give, om end svagt, sit Ja dertil, men kan dog, naar ikke den Helligaands Naade kommer til, dermed intet udrette, men maa ligge under i Kampen. Saa har da ogsaa paa den anden Side de gamle og nye Enthusiaster[1]) lært, at Gud uden noget Skabningen tilhørende Middel eller Redskab, d. e. uden Guds Ords udvortes Prædiken og Hørelse, ved sin Aand omvender Menneskene og fører dem frem til Christi saliggjørende Kundskab. Mod begge Dele har de rene Lærere af den augsburgske Konfession lært og paastaaet, at Mennesket ved vore første Forældres Fald er saa fordærvet, at det i aandelige, vor Omvendelse og Sjælenes Salighed vedkommende Ting er af Naturen blindt, at det, naar Guds Ord prædikes, ikke forstaar det eller kan forstaa det, men holder det for en Daarskab, heller ikke af sig selv nærmer sig til Gud, men er og bliver en Guds Fiende, indtil det ved den Helligaands Kraft bliver ved det prædikede og hørte Ord af lutter Naade, uden nogen dets Medvirken, omvendt, troende, gjenfødt og fornyet.

3. Forat denne Tvist efter Guds Ords Veiledning kan vorde kristelig opklaret og ved hans Naade bragt til Afgjørelse, er vor Lære, Tro

[1]) Se ovenfor S. 374.

og Bekjendelse følgende: I aandelige og guddommelige Ting kan det uigjenfødte Menneskes Forstand, Hjerte og Vilje af egne naturlige Kræfter slet intet forstaa, tro, modtage, tænke, ville, begynde, fuldbringe, gjøre, virke eller medvirke, men det er ganske og aldeles fordærvet og uddødt til det gode, saa at i Menneskets Natur, efter Faldet før Gjenfødelsen, ikke den mindste Gnist af aandelige Kræfter er bleven tilbage eller er forhaanden, ved hvilken det af sig selv skulde kunne berede sig til Guds Naade eller modtage den tilbudne Naade eller for og af sig selv være skikket eller gjøre sig skikket til den eller af sine egne Kræfter formaa at hjælpe, gjøre, virke eller medvirke noget til sin Omvendelse, hverken helt eller halvt eller for nogen Del, end ikke den ringeste eller mindste, af sig selv, som af sig selv, men det er en Syndens Træl, Joh. 8 [34], og en Djævelens Fange, af hvem det drives, Efes. 2 [2]. 2 Tim. 2 [26]. Derfor er den naturlige frie Vilje efter sin forvendte Beskaffenhed og Natur alene kraftig og virksom til det, som mishager Gud og er ham imod.

4. Denne Forklaring og dette Hovedsvar paa det i Indgangen til denne Artikel opstillede Hovedspørgsmaal bekræftes og stadfæstes ved følgende Grunde af det guddommelige Ord; er disse Grunde end den hoffærdige Fornuft og Filosofi imod, saa ved vi dog, at denne forvendte Verdens Visdom kun er Daarlighed for Gud, og at der alene af Guds Ord skal dømmes om Troens Artikler.

5. I. For det første er Menneskets Fornuft eller naturlige Forstand, hvorvel den endnu har en liden dunkel Gnist af den Erkjendelse, at der er en Gud til, ligesom ogsaa af Lovens Lære, Rom. 1 [19 flg.], dog saa vankundig, blind og forvendt, at endog de allerfornuftigste og lærdeste Folk paa Jorden, som læser eller hører Evangeliet om Guds Søn og Forjættelsen om den evige Salighed, dog ikke af egne Kræfter kan fornemme, fatte, forstaa eller tro og holde det for Sandhed; tvertimod, jo større Flid og Alvor de anvender, og jo mere de vil med sin Fornuft begribe disse aandelige Ting, des mindre forstaar og tror de, og de holder alt saadant for idel Daarskab eller Fabler, førend de bliver oplyste og lærte af den Helligaand, 1 Kor. 2 [14]: „Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som hører Guds Aand til; thi de er ham en Daarskab, og han kan ikke kjende dem; thi de bedømmes aandelig.“ 1 Kor. 1 [21]: „Efterdi Verden ikke ved sin Visdom kjendte Gud i Guds Visdom, behagede det Gud ved denne Prædikens Daarskab at gjøre dem salige, som tror.“ Efes. 4 [17 flg.]: „De øvrige Hedninger (som ikke er gjenfødte ved Guds Aand) vandrer i sit Sinds Forfængelighed, formørkede i Forstanden, fremmedgjorte for Guds Liv formedelst den Vankundighed, som er i dem, formedelst sit Hjertes Forhærdelse.“ Matt. 13 [11 flg. Luk. 8, 10]: „Seende ser de ikke, hørende hører de ikke og forstaar ikke heller; men eder er det givet at kjende Himmeriges Riges Hemmeligheder.“ Rom. 3 [12 flg.]: „Der er ingen forstandig; der er ingen, som søger efter Gud. Alle er afvegne; der er ingen, som gjør godt, der er end ikke en.“ Ligesaa kalder Skriften det naturlige Menneske i aandelige og guddommelige Ting ligefrem et Mørke, Efes. 5 [8]. Ap. Gj. 26 [18]. Joh. 1 [5]: „Lyset skinner i Mørket (det er, i den mørke, blinde Verden, som ikke erkjender eller agter Gud), og Mørket fattede det ikke.“ Ligesaa lærer Skriften, at Mennesket i sine Synder ikke alene er sygt og svagt, men ganske dødt, Efes. 2 [1. 5]. Kol. 2 [13]. Ligesom nu det Menneske, som er legemlig dødt, ikke kan af egne Kræfter berede eller skikke sig til at faa det timelige Liv igjen, saaledes kan heller ikke det Menneske, som er aandelig

dødt i sine Synder, af egen Magt skikke eller berede sig til Opnaaelsen af den aandelige og himmelske Retfærdighed og Liv, saafremt det ikke ved Guds Søn bliver befriet fra Syndens Død og levendegjort.

6. Saaledes frakjender da Skriften det naturlige Menneskes Forstand, Hjerte og Vilje al Dygtighed, Færdighed, Bekvemhed og Evne til i aandelige Ting af sig selv at tænke, forstaa, kunne, begynde, ville, foretage sig, gjøre, virke eller medvirke noget godt og ret. 2 Kor. 3 [5]: „Vi er ikke af os selv dygtige til at tænke noget, som af os selv, men vor Dygtighed er af Gud.“ Rom. 3 [12]: „De er tilsammen blevne uduelige.“ Joh. 8 [37]: „Mit Ord finder ikke Rum hos eder.“ Joh. 1 [5]: „Mørket fattede (eller modtog) det ikke.“ 1 Kor. 2 [14]: „Det naturlige Menneske fatter ikke (eller, som det græske Ord egentlig lyder, griber, modtager ikke), hvad der hører Guds Aand til (er ikke modtageligt for de aandelige Ting); thi de er ham en Daarskab, og han kan ikke kjende dem“; allermindst vil han da kunne i Sandhed tro Evangeliet eller give det sit Bifald og holde det for Sandhed. Rom. 8 [7]: „Kjødets (eller det naturlige Menneskes) Sans er Fiendskab mod Gud; thi den er ikke Guds Lov underdanig; thi den kan ikke engang være det.“ Og i en Sum bliver det evig sandt, hvad Guds Søn siger [Joh. 15, 5]: „Uden mig kan I slet intet gjøre“, og Paulus, Fil. 2 [13]: „Gud er den, som virker i eder baade at ville og at udrette efter sit Velbehag.“ Dette liflige Sprog er saare trøsteligt for alle fromme kristne, som fornemmer i sit Hjerte en liden Gnist af og Længsel efter Guds Naade og den evige Salighed; thi de ved deraf, at Gud har optændt denne Begyndelse til sand Gudsfrygt i deres Hjerte og vil fremdeles styrke og hjælpe dem i deres store Skrøbelighed, saa de bliver i den sande Tro indtil Enden.

7. Herhen hører ogsaa alle de helliges Bønner, hvori de beder om at blive lærte, oplyste og helliggjorte af Gud og just dermed giver tilkjende, at de ikke kan have det, som de beder Gud om, af egne naturlige Kræfter, ligesom David blot i den 119de Salme mere end ti Gange beder, at Gud vil give ham Forstand til ret at fatte og kjende hans guddommelige Lære. Lignende Bønner findes hos Paulus, Efes. 1 [17]. Kol. 1 [9]. Fil. 1 [9]. Disse Bønner og Sprog om vor Uvidenhed og Udygtighed er os ikke derfor foreskrevne, at vi skal blive dovne og træge til at læse, høre og betragte Guds Ord, men forat vi først og fremst skal takke Gud for, at han ved sin Søn har frelst os fra Uvidenhedens Mørke og Syndens Fængsel og ved Daaben og den Helligaand gjenfødt og oplyst os, og efterat Gud ved sin Helligaand i Daaben har optændt og virket Begyndelsen, den rette Gudserkjendelse og Troen, uden Afladelse bede om, at han ved samme Aand og sin Naade, formedelst daglig Øvelse i Guds Ords Læsning og Anvendelse, vil i os bevare, Dag for Dag styrke og indtil Enden opholde Troen og sine himmelske Gaver. Thi hvor Gud ikke selv er Skolemester, der kan man ikke studere og lære noget, som er ham behageligt og os og andre til Gavn.

8. II. For det andet vidner Guds Ord, at det naturlige, uigjenfødte Menneskes Forstand, Hjerte og Vilje er i guddommelige Ting ikke alene ganske og aldeles bortvendt fra Gud, men ogsaa Gud imod, vendt til alt ondt og aldeles forvendt. Fremdeles, at Mennesket ikke alene er svagt, afmægtigt, udygtigt og dødt til det gode, men ogsaa ved Arvesynden saa jammerlig forvendt, heltigjennem forgiftet og fordærvet, at det af Beskaffenhed og Natur er ganske ondt, gjenstridigt mod Gud og ham fiendsk og altfor kraftigt, levende og virksom til alt, hvad der mishager Gud og er ham imod.

1 Mos. 8 [21]: „Menneskets Hjertes Tanke er ondt fra hans Ungdom af." Jer. 17 [9]: „Bedragerisk er Hjertet mere end alt andet, og ondt er det; hvo kjender det?" Dette Sprog forklarer St. Paulus, Rom. 8 [7]: „Kjødets Sans er Fiendskab mod Gud." Gal. 5 [17]: „Kjødet begjærer imod Aanden; disse er hinanden modsatte." Rom. 7 [14]: „Vi ved, at Loven er aandelig, men jeg er kjødelig, solgt under Synden." Og straks efter [V. 18. 22. 23]: „Jeg ved, at i mig, det er i mit Kjød, bor intet godt. Thi jeg har Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske (som er gjenfødt ved den Helligaand); men jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som strider mod mit Sinds Lov og tager mig fangen under Syndens Lov." Naar nu hos den hellige Paulus og andre gjenfødte den naturlige eller kjødelige frie Vilje ogsaa efter Gjenfødelsen modstræber Guds Lov, saa vil den meget mere før Gjenfødelsen stride imod Guds Lov og Vilje og være den fiendsk. Heraf er det klart (ligesom i Artiklen om Arvesynden videre er forklaret, hvortil vi for den ønskelige Kortheds Skyld her vil have henvist), ikke alene at den frie Vilje af sine egne naturlige Kræfter ikke kan virke eller medvirke noget til sin egen Omvendelse, Retfærdighed og Salighed eller adlyde og tro den Helligaand og give ham sit Ja, naar han ved Evangeliet tilbyder Guds Naade og Salighed, men at den ifølge sin medfødte onde, gjenstridige Natur fiendtlig modstræber Gud og hans Vilje, naar den ikke bliver oplyst og ledet ved Guds Aand.

9. Derfor sammenligner ogsaa den hellige Skrift det uigjenfødte Menneskes Hjerte med en haard Sten, som ikke giver efter for den, der rører ved den, men staar imod, med en uhøvlet Stok og et vildt, ustyrligt Dyr, hvilket dog ikke er saaledes at forstaa, at Mennesket efter Faldet ikke mere er en fornuftig Skabning, eller at det bliver omvendt til Gud uden at høre og betragte det guddommelige Ord, eller at det ikke i udvortes verdslige Ting kan forstaa eller frivillig gjøre eller lade, hvad godt eller ondt er. Thi, som Dr. Luther siger i Forklaringen af den 90de Salme, i verdslige og udvortes Ting, hvad Næring og legemlig Fornødenhed angaar, er Mennesket kløgtigt, fornuftigt og saare virksomt, men i aandelige og guddommelige Ting, hvad Sjælens Salighed angaar, er Mennesket som en Saltstøtte, som Lots Hustru, ja som Stok og Sten, som et dødt Billede, der hverken bruger Øine eller Mund, hverken Forstand eller Hjerte; thi Mennesket ser eller kjender ikke Guds grumme, forfærdelige Vrede over Synden og Døden, men farer stedse frem i sin Tryghed, endog med Vidende og Vilje, og kommer derfor i tusende Farer, tilsidst i den evige Død og Fordømmelse, og der hjælper ingen Beden, ingen Besværgen, ingen Formaning, ja heller ingen Trusel eller Skjelden, ja al Undervisning og Prædiken er spildt paa det, førend det bliver oplyst, omvendt og gjenfødt ved den Helligaand, hvortil da ingen Sten eller Stok, men alene Mennesket er skabt. Og medens Gud efter sin retfærdige, strenge Dom har ganske og aldeles, for evigt forkastet de faldne onde Aander, har han dog af særlig, idel Barmhjertighed villet, at den arme faldne menneskelige Natur igjen skal blive og være skikket til og delagtig i Omvendelse, Guds Naade og det evige Liv, ikke af egen, naturlig, virkekraftig Dygtighed eller Evne (thi dets Natur er Fiendskab og Gjenstridighed mod Gud), men af idel Naade, ved den Helligaands naadige, kraftige Virksomhed. Og dette kalder Dr. Luther „capacitas (non activa sed passiva"[1]), hvilken han forklarer saaledes: „Naar Fædrene forsvarer den frie

[1]) D. e. Menneskets (ikke virkekraftige, men lidende) Frelseevne.

Vilje, taler de om, at den er skikket til at blive fri, at den nemlig ved Guds Naade kan blive omvendt til det gode og blive virkelig fri, hvortil den i Begyndelsen er skabt" (Bd. I. S. 236). Lignende skriver ogsaa Augustin i sin anden Bog mod Julian.[1]) (Dr. Luther over Hos. 6te Kap. Ligesaa i Kirkepostilleu over Epistelen paa Juledag, Tit. 3. Ligesaa over Evangeliet paa 3dje Søndag efter Helligtrekonger).

10. Men forinden Mennesket bliver oplyst, omvendt, gjenfødt, fornyet og draget ved den Helligaand, kan han af sig selv og sine egne naturlige Kræfter i aandelige Ting og i sin egen Omvendelse eller Gjenfødelse ligesaalidt begynde, virke eller medvirke noget, som en Sten eller Stok eller Lerklump. Thi skjønt han vel kan styre de udvortes Lemmer og høre Evangeliet og paa en Maade betragte det, ja tale derom, som man ser Tilfældet er med Farisæerne og Hyklerne, saa holder han det dog for Daarskab og kan ikke tro det, er ogsaa i dette Stykke værre end en Stok, forsaavidt han er gjenstridig og fiendsk mod Guds Vilje, naar ikke den Helligaand er kraftig i ham og optænder og virker hos ham Troen og andre Gud velbehagelige Dyder og Lydighed.

11. III. Hertil kommer nu for det tredje, at i den hellige Skrift Omvendelsen, Troen paa Christus, Gjenfødelsen, Fornyelsen og alt, hvad der hører til sammes virkelige Begyndelse og Fuldendelse, ikke tillægges den naturlige frie Viljes menneskelige Kræfter, hverken helt eller halvt eller for nogen, endog den ringeste eller mindste Del, men in solidum, d. e. ganske og aldeles, tilskrives alene den guddommelige Virkning og den Helligaand, som ogsaa Apologien siger.

12. Fornuften og den frie Vilje formaar nogenlunde at føre et udvortes ærbart Liv, men at Mennesket bliver født paany, indvortes faar et andet Hjerte, Sind og Hu, det virker alene den Helligaand. Han aabner Hjerte og Forstand til at forstaa Skriften og at give Agt paa Ordet, som skrevet staar, Luk. 24 [45]: „Han oplod deres Forstand til at forstaa Skrifterne." Ligesaa Ap. Gj. 16 [14]: „Lydia hørte til; hendes Hjerte oplod Herren, saa hun gav Agt paa det, som blev talt af Paulus." „Han virker i os baade at ville og at udrette", Fil. 2 [13]. „Han giver Omvendelse", Ap. Gj. 5 [31]. 2 Tim. 2 [25]. „Han virker Troen", Fil. 1 [29]: „Eder er det forundt at tro paa ham." Efes. 2 [8]: „Det er en Guds Gave." Joh. 6 [29]: „Dette er Guds Gjerning, at I skal tro paa den, som han har udsendt." Han giver Hjerte til at forstaa, Øine til at se og Øren til at høre med, 5 Mos. 29 [4]. Matt. 13 [15]. Han er en Gjenfødelsens og Fornyelsens Aand, Tit. 3 [5]. Han borttager det haarde Stenhjerte og giver et nyt, blødt Kjødhjerte, saa vi vandrer i hans Bud, Ez. 11 [19]. 36 [26]. 5 Mos. 30 [6]. Salme 51 [12]. Han har skabt os i Christus Jesus til gode Gjerninger, Efes. 2 [10], og til nye Skabninger, 2 Kor. 5 [17]. Gal. 6 [15]. Og i en Sum: „Al god Gave kommer fra Gud", Jak. 1 [17]. „Ingen kan komme til Christus, uden Faderen faar draget ham", Joh. 6 [44]. „Ingen kjender Faderen, uden den, hvem Sønnen vil aabenbare det", Matt. 11 [27]. „Ingen kan kalde Jesus Herre, uden ved den Helligaand", 1 Kor. 12 [3]. „Og uden mig", siger Christus, „kan I slet intet gjøre", Joh. 15 [5]. Thi „al vor Dygtighed er af Gud", 2 Kor. 3 [5]. „Og hvad har du, som du ikke har annammet? Hvi roser du dig da, som om du ikke havde annammet det?" 1 Kor. 4 [7].

[1]) Se ovenfor S. 90, Anm. 1.

Navnlig om dette Skriftsprog skriver St. Augustin, at han derved er bleven overbevist og bevæget til at opgive sin forrige vildfarende Mening (de prædestinatione, cap. 3); han havde nemlig ment, at Guds Naade bestod alene deri, at Gud i Sandhedens Prædiken aabenbarede os sin Vilje, men at vi giver det prædikede Evangelium vort Bifald, det skulde være vor egen Sag og vor Gjerning. Fremdeles siger St. Augustin videre: „Jeg har feilet, idet jeg sagde, at det er vor Sag at tro og at ville, men Guds at give dem, som tror og vil, Kraft til at virke."

13. Denne Lære er grundet i Guds Ord og stemmende med den augsburgske Konfession saavelsom de andre ovenanførte Skrifter, som efterfølgende Vidnesbyrd udviser.

14. I den 20de Artikel siger Konfessionen saa: „Efterdi den Helligaand annammes ved Troen, bliver Hjerterne fornyede og iførte nye Tilbøieligheder, saa at de kan frembringe gode Gjerninger. Uden den Helligaand er nemlig de menneskelige Kræfter fulde af ugudelige Tilbøieligheder og for svage til at frembringe gode Gjerninger, som skulde kunne bestaa for Gud. Derhos er de i Djævelens Magt, som driver Menneskene til alskens Synder." Og straks efter: „Uden Tro kan den menneskelige Natur ingenlunde gjøre de Gjerninger, som det første og andet Bud kræver."[1]) — Disse Ord vidner klart, at den augsburgske Konfession aldeles ikke erkjender Menneskets Vilje for fri i aandelige Ting, men siger, at den er Djævelens Fange; hvorledes skulde den da af egne Kræfter kunne vende sig til Evangeliet eller til Christus?

15. Apologien lærer om den frie Vilje saaledes: „Vi berøver ikke den menneskelige Vilje Friheden. Den menneskelige Vilje har Frihed til at vælge Gjerninger og Ting, som Fornuften af sig selv fatter." Og straks efter: „De menneskelige Hjerter uden den Helligaand er uden Gudsfrygt, uden Tillid til Gud, tror ikke, at de bønhøres, at de faar Tilgivelse, at de bliver hjulpne og bevarede af Gud. Altsaa er de ugudelige. Et raaddent Træ kan jo ikke bære gode Frugter [Matt. 7, 18], og uden Tro er det umuligt at behage Gud [Hebr. 11, 6]. Derfor, skjønt vi indrømmer den frie Vilje Frihed og Evne til at gjøre Lovens udvortes Gjerninger, saa tillægger vi dog ikke den frie Vilje disse aandelige Gjerninger, nemlig at frygte Gud, i Sandhed at tro Gud" o. s. v.[2]) — Heraf er det klart at se, at Apologien ikke tilskriver Menneskets Vilje nogen Kraft til hverken at begynde det gode eller af sig selv medvirke dertil.

16. I de schmalkaldiske Artikler bliver ogsaa følgende Vildfarelser om den frie Vilje forkastede: „At Mennesket har fri Vilje til at gjøre det gode og undlade det onde" o. s. v. Og straks efter forkastes som en Vildfarelse ogsaa den Lære, „at det ikke er grundet i Skriften, at den Helligaand med sin Naade er fornøden til gode Gjerninger".[3]) — Endvidere heder det saaledes i de schmalkaldiske Artikler: „Og denne Bod vedvarer hos de kristne lige til Døden; thi den strider med den Synd, som endnu er tilbage i Kjødet det hele Liv igjennem, som St. Paulus Rom. 7 [14 flg.] vidner, at han strider imod den Lov, som er i hans Lemmer, og det ikke ved egen Kraft, men ved den Helligaands Gave, som følger paa Syndernes Forladelse. Denne Gave udrenser og udfeier daglig de Synder, som endnu er

---

[1]) Se ovenfor S. 65.
[2]) Se ovenfor S. 191.
[3]) Se ovenfor S. 251 flg.

tilbage, og arbeider paa at gjøre Mennesket rent og helligt."[1]) Disse Ord siger aldeles intet om vor Vilje, eller at den endog hos de gjenfødte Mennesker virker noget af sig selv, men de henfører det til den Helligaands Gave, som renser Mennesket og gjør det daglig frommere og helligere, og herfra bliver vore egne Kræfter ganske udelukkede.

17. I Dr. Luthers store Katekismus staar saaledes skrevet: „Af samme kristelige Kirke er ogsaa jeg en Del og et Lem med Adgang til og meddelagtig i alle de Goder, som den har, bragt til den og indforlivet i den ved den Helligaand derved, at jeg har hørt og endnu hører Guds Ord, hvilket er Begyndelsen til at komme ind. Thi fordum, førend vi kom til den (kristelige Kirke), hørte vi ganske og aldeles Djævelen til som de, der intet vidste om Gud og om Christus. Saaledes forbliver den Helligaand hos den hellige Menighed eller Kristenhed lige til den yderste Dag, fører os ved den til Christus og bruger den til at føre og øve Ordet, hvorved han virker og forøger Helliggjørelsen, saa den daglig vokser og styrkes i Troen og dens Frugter, som han frembringer."[2]) I disse Ord nævner Katekismen ikke med et eneste Ord vor frie Vilje eller Medvirken, men tilskriver den Helligaand altsammen, at han ved Prædikeembedet bringer os ind i Kristenheden, helliger os i den og gjør, at vi daglig tager til i Troen og gode Gjerninger. Og skjønt de gjenfødte ogsaa i dette Liv kommer saa vidt, at de vil det gode og finder Behag deri, ogsaa gjør det gode og tager til deri, saa er dog dette, som ovenfor sagt, ikke af vor Vilje og vor Kraft, men den Helligaand virker, som Paulus selv taler derom, denne „Villen og Udretten", Fil. 2 [13]. Paa samme Maade tilskriver han ogsaa, Efes. 2 [10], Gud alene denne Gjerning, naar han siger: „Vi er hans Verk, skabte i Christus Jesus til gode Gjerninger, hvilke Gud forud har beredt, forat vi skal vandre i dem."

18. I Dr. Luthers lille Katekismus staar saaledes skrevet: „Jeg tror, at jeg ikke af egen Fornuft eller Kraft kan tro paa Jesus Christus, min Herre, eller komme til ham, men den Helligaand har kaldet mig ved Evangeliet, oplyst mig med sine Gaver, helliggjort og opholdt mig i den rette Tro, ligesom han kalder, forsamler, oplyser, helliggjør den hele Kristenhed paa Jorden og opholder den hos Jesus Christus i den rette, ene Tro" o. s. v. Og i Forklaringen af den anden Bøn i Fadervor findes disse Ord: „Hvorledes sker det (nemlig, at Guds Rige kommer til os)? Svar: Naar den himmelske Fader giver os sin Helligaand, saa vi ved hans Naade kan tro hans hellige Ord og leve gudelig" o. s. v.[3]) — Disse Vidnesbyrd udsiger, at vi ikke af egne Kræfter kan komme til Christus, men at Gud maa give os sin Helligaand, ved hvem vi bliver oplyste, helliggjorte og saaledes bragte til Christus ved Troen og hos ham opholdte, og hverken vor Vilje eller Medvirken bliver nævnt.

19. Hertil vil vi føie et Ord, hvori Dr. Luther senere offentlig og høitidelig erklærer, at han agter at blive ved saadan Lære indtil sin Ende, nemlig i den store Bekjendelse om den hellige Nadver,[4]) hvor han siger saa: „Hermed forkaster og fordømmer jeg som idel Vildfarelse alle Lærdomme, der priser vor frie Vilje, som saadanne, der gaar stik imod vor Frelsers Jesu

1) Se ovenfor S. 256.
2) Se ovenfor S. 337 flg.
3) Se ovenfor S. 282 flg.
4) Se ovenfor S. 383, Anm. 2.

Christi Hjælp og Naade. Thi efterdi udenfor Christus Døden og Synden er vore Herrer og Djævelen vor Gud og Fyrste, kan der ingen Kraft eller Magt, Vid eller Forstand findes, hvormed vi skulde kunne berede os til eller tragte efter Retfærdigheden og Livet; men vi maa være forblindede og fangne, Syndens og Djævelens Trælle, saa vi gjør og tænker, hvad der behager dem og er Gud og hans Bud imod." — I disse Ord tillægger Dr. Luther, salig og hellig Ihukommelse, vor frie Vilje ingensomhelst Kraft til at berede sig til eller tragte efter Retfærdighed, men han siger, at Mennesket, forblindet og trælbundet, alene gjør Djævelens Vilje, og hvad der er Gud Herren imod. Derfor er her ingen Medvirken af vor Vilje i Menneskets Omvendelse; Mennesket maa drages og gjenfødes af Gud; ellers er der ingen Tanke i vort Hjerte, som af sig selv vender sig mod det hellige Evangelium for at annamme det. Ligesaa har Dr. Luther ogsaa i sin Bog „de servo arbitrio", det er om Menneskets trælbundne Vilje, skrevet herom mod Erasmus[1]) og vel og grundigt udviklet og hævdet denne Sag; senerehen har han i sin herlige Udlæggelse af 1ste Mosebog og især af det 26de Kapitel gjentaget og forklaret sin Lære, ligesom han der ogsaa har berørt sine Ytringer om nogle andre særegne ved Erasmus fremkaldte Sidespørgsmaal (som om den absolute Nødvendighed o. s. v.), hvorledes han nemlig vil have dem mente og forstaaede, og paa det bedste og omhyggeligste forvaret dem mod al Misforstaaelse og Forvanskning, hvortil da ogsaa vi herved vil henholde os og have andre henviste.

20. Derfor er det en urigtig Lære, naar man foregiver, at det uigjenfødte Menneske endnu har saa mange Kræfter, at det begjærer at modtage Evangeliet, at trøste sig dermed, og at altsaa den naturlige menneskelige Vilje virker noget med i Omvendelsen. Thi denne vildfarende Mening er imod den hellige guddommelige Skrift, den kristelige augsburgske Konfession, sammes Apologi, de schmalkaldiske Artikler, Luthers store og lille Katekismus og andre Skrifter af denne ypperlige, høitoplyste Teolog.

21. Denne Lære om vor naturlige frie Viljes Vanmagt og Ondskab og om vor Omvendelse og Gjenfødelse, at den alene er et Verk af Gud og ikke af vore Kræfter, bliver imidlertid paa en ukristelig Maade misbrugt baade af Enthusiaster og Epikuræere,[2]) og mange Folk bliver ved deres Tale vilde og tøilesløse og dovne og trøge til alle kristelige Øvelser i Bøn, Læsning og kristelig Betragtning, idet de siger, at siden de ikke af sine egne naturlige Kræfter formaar at omvende sig til Gud, vil de blive ved at staa Gud aldeles imod eller vente, indtil Gud omvender dem med Magt mod deres Vilje, eller siden de nu i disse aandelige Ting intet kan gjøre, men alt alene er den Helligaands Virkning, vil de hverken bryde sig om Ord eller Sakramente, hverken høre eller læse, men vente, indtil Gud fra Himmelen af umiddelbart indgyder dem sine Gaver, saa de ret egentlig hos sig selv kan føle og merke, at Gud har omvendt dem. Andre forsagte Hjerter kan ogsaa falde i tunge Tanker og Tvil, om Gud har udvalgt dem og ved den Helligaand ogsaa vil virke saadanne sine Gaver i dem, siden de ikke føler nogen sterk brændende Tro og hjertelig Lydighed, men idel Svaghed, Angest og Elendighed. Derfor vil vi nu endvidere af Guds Ord fremstille, hvorledes Mennesket bliver omvendt til Gud, hvorledes og ved

---

[1]) Erasmus af Rotterdam, en berømt lærd, med hvem Luther havde en Strid om Viljens Frihed, død 1535.

[2]) Se ovenf. S. 374. 379, Anm. 1.

hvilke Midler (nemlig ved det mundtlige Ord og de hellige Sakramenter) den Helligaand er virksom i os og vil virke og give os sand Bod, Tro og ny aandelig Kraft og Evne til det gode i vore Hjerter, og hvorledes vi skal forholde os til disse Midler og bruge dem.

22. Det er ikke Guds Vilje, at nogen skal blive fordømt, men at alle Mennesker skal omvende sig til ham og blive evig salige. Ez. 33 [11]: „Saasandt jeg lever, siger den Herre Herre, har jeg ikke Behag i den ugudeliges Død, men deri, at den ugudelige vender om fra sin Vei og lever." „Thi saa har Gud elsket Verden, at han har givet sin Søn, den enbaarne, forat hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv" [Joh. 3, 16].

23. Derfor lader Gud af uendelig Godhed og Barmhjertighed sin guddommelige, evige Lov og sit underfulde Raad til vor Forløsning, nemlig det hellige, ene saliggjørende Evangelium om hans evige Søn, vor eneste Frelser og Saliggjører Jesus Christus, offentlig prædike, hvorved han af den menneskelige Slegt samler sig en evig Kirke og virker i Menneskenes Hjerter sand Bod og Syndserkjendelse, sand Tro paa Guds Søn, Jesus Christus, og Gud vil ved dette Middel og ellers ikke, nemlig ved sit hellige Ord, naar man hører det forkynde eller læser det, ved Sakramenterne, naar man bruger dem efter hans Ord, kalde Menneskene til evig Salighed, drage dem til sig, omvende, gjenføde og helliggjøre dem. 1 Kor. 1 [21]: „Efterdi Verden ikke ved sin Visdom kjendte Gud i Guds Visdom, behagede det Gud ved denne Prædikens Daarskab at gjøre dem salige, som tror." Ap. Gj. 11 [14]: „Peter skal tale Ord til dig, ved hvilke du og hele dit Hus skal vorde frelst." Rom. 10 [17]: „Troen kommer derved, at man hører; men at man hører, sker ved Guds Ord." Joh. 17 [17. 20]: „Hellige dem i din Sandhed, dit Ord er Sandhed! Jeg beder ogsaa for dem, som ved deres Ord skal tro paa mig." Derfor raaber den evige Fader ned fra Himmelen om sin kjære Søn og om alle, som i hans Navn prædiker Omvendelse og Syndernes Forladelse: „Hører ham!" Matt. 17 [5].

24. Denne Prædiken skal nu alle de høre, som vil blive salige. Thi Guds Ords Prædiken og dets Hørelse er den Helligaands Redskaber, med og ved hvilke han vil kraftig virke og omvende Menneskene til Gud og virke i dem baade at ville og at udrette.

25. Dette Ord kan ogsaa det Menneske, som endnu ikke er omvendt til Gud og gjenfødt, udvortes høre og læse; thi i disse udvortes Ting har Mennesket ogsaa efter Faldet paa en vis Maade en fri Vilje, saa han kan gaa til Kirke, høre Prædiken eller ikke høre den.

26. Ved dette Middel, nemlig hans Ords Prædiken og Hørelse, virker Gud og knuser vore Hjerter og drager Mennesket, saa det ved Lovens Prædiken erkjender sin Synd og Guds Vrede og føler en sand Forfærdelse, Anger og Smerte i Hjertet, og ved Forkyndelsen og Betragtningen af det hellige Evangelium om Syndernes naadige Forladelse i Christus en Troens Gnist bliver tændt i det, i hvilken det modtager Syndernes Forladelse for Christi Skyld og trøster sig med Evangeliets Forjættelse; og paa denne Maade bliver den Helligaand, som virker alt dette, sendt i Hjertet [Gal. 4, 6].

27. Hvorvel nu baade Prædikantens Planten og Vanden og Tilhørerens Løben og Villen vilde være forgjæves, og ingen Omvendelse vilde følge paa, hvis ikke den Helligaands Kraft og Virken kom til, hvilken ved det prædikede og hørte Ord oplyser og omvender Hjerterne, saa Menneskene tror dette Ord og giver det sit Bifald, saa skal dog hverken Prædikanten eller

Tilhøreren tvile om denne den Helligaands Naade og Virkning, men være vis paa, at naar Guds Ord bliver efter Guds Befaling og Vilje prædiket purt og rent, og Menneskene med Flid og Alvor hører og betragter det, Gud da visselig med sin Naade vil være tilstede og give, som sagt, hvad Mennesket ellers af sine egne Kræfter hverken kan tage eller give. Thi om den Helligaands Nærværelse, Virkning og Gaver skal og kan man ikke altid dømme efter Følelsen, nemlig eftersom og naar man fornemmer det i Hjertet; men da det ofte gaar saaledes til, at det er skjult under stor Svaghed, skal vi formedelst og ifølge Forjættelsen være vis paa, at det prædikede og hørte Guds Ord er den Helligaands Embede og Gjerning, hvorved han ganske vist er kraftig og virker i vore Hjerter. 2 Kor. 2 [14 flg. 3, 5 flg.].

28. Men naar et Menneske ikke vil høre Prædikenen eller læse Guds Ord, men foragter Guds Ord og Menighed og dør saaledes og omkommer i sine Synder, kan det hverken trøste sig med Guds evige Udvælgelse eller opnaa hans Barmhjertighed; thi Christus, i hvem vi er udvalgte, tilbyder alle Mennesker sin Naade i Ordet og de hellige Sakramenter og vil alvorlig, at man skal høre det og har forjættet, at hvor to eller tre er forsamlede i hans Navn og omgaaes med hans hellige Ord, der vil han være midt iblandt dem [Matt. 18, 20]. Men naar et saadant Menneske foragter den Helligaands Midler og ikke vil høre, saa sker der ham ingen Uret, naar den Helligaand ikke oplyser ham, men lader ham blive og omkomme i sin Vantros Mørke, hvorom skrevet staar: „Hvor ofte vilde jeg forsamlet dine Børn, ligervis som en Høne forsamler sine Kyllinger under Vingerne, og I vilde ikke", Matt. 23 [37].

29. Og i denne Henseende kan man med Rette sige, at Mennesket ikke er en Sten eller Stok. Thi en Sten eller Stok staar ikke den imod, som bevæger den, forstaar heller ikke og føler ikke, hvad der bliver gjort med den, saaledes som et Menneske med sin Vilje staar Gud Herren imod, saalænge indtil det bliver omvendt. Og alligevel er det sandt, at et Menneske ogsaa før Omvendelsen er en fornuftig Skabning, som har Forstand og Vilje, dog ikke Forstand paa guddommelige Ting eller Vilje til at ville noget godt og saliggjørende. Med alt dette kan det (som ogsaa ovenfor er sagt) slet intet gjøre til sin Omvendelse, og er i dette Stykke meget værre end en Sten eller Stok; thi det staar Guds Ord og Vilje imod, indtil han opvækker det af Syndens Død, oplyser og fornyer det.

30. Ihvorvel Gud nu ikke tvinger Mennesket til at omvende sig (thi de, som altid modstaar den Helligaand og uafladelig modsætter sig endog den erkjendte Sandhed, som Stefanus siger om de forhærdede Jøder, Ap. Gj. 7 [51], de bliver ikke omvendte), saa drager dog Gud Herren det Menneske, som han vil omvende, og drager det saa, at der af en formørket Forstand bliver en oplyst Forstand og af en gjenstridig Vilje en lydig Vilje. Og det kalder Skriften „at skabe et nyt Hjerte" [Salme 51, 12].

31. Derfor kan det heller ikke med Rette siges, at Mennesket før sin Omvendelse har en ,,modus agendi'' eller en Maade at virke paa, nemlig noget godt og saliggjørende i guddommelige Ting. Thi da Mennesket før sin Omvendelse „er dødt i sine Synder", Efes. 2 [5], saa kan der ikke hos det findes nogen Kraft til at virke noget godt i guddommelige Ting, og saaledes har det ingen ,,modus agendi'' eller Maade at virke paa i guddommelige ing. Naar man derimod taler om, hvorledes Gud virker i Menneskene, saa har vistnok Gud Herren en ,,modus agendi'' eller Maade at virke paa hos Mennesket som en fornuftig Skabning og en anden Maade

at virke paa ved en anden, ufornuftig Skabning eller en Sten eller Stok. Men desuagtet kan man ikke tilskrive Menneskets før dets Omvendelse nogen „modus agendi“ eller nogen Maade at virke noget godt paa i aandelige Ting.

32. Men naar Menneskets er blevet omvendt og saaledes oplyst og dets Vilje fornyet, da vil Menneskets det gode (forsaavidt det er gjenfødt eller et nyt Menneske), og det „har Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske“ [Rom. 7, 22] og gjør fra den Stund af det gode, forsaavidt og saalænge, som det drives af Guds Aand, ligesom Paulus siger: „Saa mange, som drives af Guds Aand, disse er Guds Børn“ [Rom. 8, 14]. Og saadan den Helligaands Drift er ikke nogen „coactio“ eller Tvang, men det omvendte Menneske gjør frivillig det gode, som David siger: „Dit Folk møder villig frem paa din Vældes Dag“ [Salme 110, 3]. Og dog bliver ogsaa hos de gjenfødte det tilbage, hvorom St. Paulus skriver Rom. 7 [22 flg.]: „Jeg har Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske, men jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som strider mod mit Sinds Lov og tager mig fangen under Syndens Lov, som er i mine Lemmer.“ Ligesaa [V. 25]: „Saa tjener jeg da Guds Lov med Sindet, men Syndens Lov med Kjødet.“ Ligesaa Gal. 5 [17]: „Kjødet begjærer mod Aanden, og Aanden mod Kjødet; men disse staar hinanden imod, forat I ikke skal gjøre, hvad I vil.“

33. Heraf følger da, at saasnart den Helligaand, som sagt, ved Ordet og de hellige Sakramenter har begyndt denne sin Gjenfødelses og Fornyelses Gjerning i os, saa er det vist, at vi ved den Helligaands Kraft kan og skal virke med, hvorvel endnu i stor Svaghed, men dette ikke ved vore kjødelige, naturlige Kræfter, men ved de nye Kræfter og Gaver, som den Helligaand i Omvendelsen har begyndt at virke i os, ligesom St. Paulus udtrykkelig og alvorlig formaner, at vi „som Medarbeidere ikke forgjæves maa have modtaget Guds Naade“ [2 Kor. 6, 1], hvilket da ikke skal forstaaes anderledes end saa, at det omvendte Menneske gjør godt, forsaavidt og saalænge, som Gud regjerer, leder og fører det med sin Helligaand, og saasnart Gud vilde drage sin naadige Haand bort fra det, vilde det ikke kunne blive staaende et Øieblik i Guds Lydighed. Men hvis dette skulde blive forstaaet saaledes, at det omvendte Menneske skulde virke med ved Siden af den Helligaand paa samme Maade, som to Heste trækker en Vogn sammen, saa vilde dette paa ingen Maade kunne indrømmes uden Skade for den guddommelige Sandhed.

34. Derfor er der en stor Forskjel mellem de døbte og de udøbte Mennesker. Thi saasom efter St. Paulus's Lære, Gal. 3 [27], „alle de, som er døbte, har iført sig Christus“ og saaledes i Sandhed er gjenfødte, har de nu fri Vilje, det er, de er, som Christus siger [Joh. 8, 36], „igjen frigjorte“, hvorfor de ikke alene hører Ordet, men ogsaa, omend i stor Skrøbelighed, giver det sit Bifald og annammer det. Thi saasom vi i dette Liv kun har modtaget Aandens Førstegrøde, og Gjenfødelsen ikke er fuldbragt, men kun begyndt i os, saa bliver Kjødet ogsaa hos de udvalgte og i Sandhed gjenfødte Mennesker i uafladelig Strid og Kamp med Aanden, idet der ikke alene spores en stor Forskjel blandt de kristne, saa den ene er svag, den anden er sterk i Aanden, men endog enhver kristen finder hos sig selv, at han til en Tid er freidig i Aanden, til en anden Tid frygtsom og forsærdet, til en Tid brændende i Kjærligheden, sterk i Troen og Haabet, til en anden Tid kold og svag. Men naar de døbte har handlet mod Samvittigheden, ladet Synden herske hos sig og saaledes be-

drøvet og tabt den i dem boende Helligaand, saa skal de vel ikke døbes om igjen, men maa dog paany omvende sig, ligesom herom ovenfor tilstrækkelig er talt.

35. Thi det er nu engang vist og sandt, at der i den sande Omvendelse maa ske en Forandring, en ny Rørelse og Bevægelse i Forstand, Vilje og Hjerte, saaledes nemlig, at Hjertet erkjender Synden, frygter for Guds Vrede, vender sig bort fra Synden, erkjender og modtager Forjættelsen om Naaden i Christus, har gode aandelige Tanker, et kristeligt Forsæt og Flid og strider mod Kjødet. Thi hvor intet af dette sker eller findes, der er der heller ingen sand Omvendelse. Men naar Spørgsmaalet er om „causa efficiens", det er, hvem der virker dette hos os, og hvorfra Menneskets har det, og hvorledes han kommer dertil, saa er vor Lære følgende: Da Menneskets naturlige Kræfter intet kan gjøre eller bidrage dertil, 1 Kor. 2 [14], 2 Kor. 3 [5], saa kommer Gud af uendelig Godhed og Barmhjertighed os iforkjøbet og lader sit hellige Evangelium prædike, hvorved den Helligaand vil virke og udrette en saadan Omvendelse og Fornyelse i os, og han optænder ved sit Ords Prædiken og Betragtning Troen og andre Gudfrygtigheds Dyder i os, saaledes at det altsammen er alene den Helligaands Gaver og Virkninger. Denne Lære henviser os tillige til de Midler, hvorved den Helligaand vil begynde og virke dette, minder ogsaa om, hvorledes disse Gaver bliver bevarede, styrkede og forøgede, og formaner os til ikke at lade denne Guds Naade være spildt paa os, men flittig bruge den, idet vi betænker, hvor svar en Synd det er at hindre og modstaa en saadan Virkning af den Helligaand.

36. Ifølge denne grundige Fremstilling af den hele Lære om den frie Vilje kan nu endelig ogsaa de opkomne Spørgsmaal, hvorom der nu alt i mange Aar har været Strid i den augsburgske Konfessions Kirker (nemlig om Mennesket før, i eller efter sin Omvendelse modstaar den Helligaand, og om det slet intet gjør, men alene lider, hvad Gud virker i det; ligesaa om Mennesket i Omvendelsen forholder sig og er som en Stok, ligesaa om den Helligaand gives dem, som modstaar ham; ligesaa om Omvendelsen sker ved en Tvang, saa at Gud med Magt tvinger Menneskene mod deres Vilje til Omvendelse), vorde bedømte, og de modsatte vildfarende Lærdomme erkjendte, revsede, straffede og forkastede. Saadanne er:

37. I. For det første Stoikernes und Manichæernes[1]) Vanvid, at alt, hvad der sker, maa saaledes ske, at Mennesket gjør alt af Tvang, og at Menneskets Vilje heller ikke i udvortes Gjerninger har nogen Frihed eller Evne til paa nogen Maade at øve udvortes Retfærdighed og ærbar Tugt og til at undgaa udvortes Synder og Laster, eller at Menneskets Vilje bliver tvungen til onde udvortes Gjerninger, Utugt, Røveri og Mord o. s. v.

38. II. Dernæst de grove Pelagianeres[2]) Vildfarelse, at den frie Vilje af egne naturlige Kræfter uden den Helligaand kan omvende sig selv til Gud, tro Evangeliet og være Guds Lov af Hjertet lydig og med denne sin frivillige Lydighed fortjene Syndernes Forladelse og det evige Liv.

39. III. For det tredje Papisternes og Skolastikernes[3]) Vildfarelse, som har gjort det en Smule finere og lært, at Mennesket af sine naturlige Kræfter kan gjøre Begyndelsen til det gode og til sin egen Omvendelse, og

---

[1]) Se ovenfor S. 374, Anm. 1. S. 56, Anm. 3.
[2]) Se ovenfor S. 57, Anm. 2.
[3]) Se ovenfor S. 87, Anm. 2.

at saa den Helligaand kommer det af egne naturlige Kræfter begyndte Gode til Hjælp, fordi Mennesket er for svagt til at fuldbringe det.

40. IV. For det fjerde Synergisternes[1]) Lære, hvilke foregiver, at Mennesket i aandelige Ting ikke er ganske dødt til det gode, men haardt saaret og halvdødt. Skjønt altsaa den frie Vilje er for svag til at gjøre Begyndelsen og af egne Kræfter at omvende sig til Gud og af Hjertet være Guds Lov underdanig, saa kan den dog, naar den Helligaand gjør Begyndelsen og kalder os ved Evangeliet og tilbyder os sin Naade, Syndernes Forladelse og evig Salighed, af sine egne naturlige Kræfter komme Gud imøde og nogenlunde, omend kun lidet og skrøbeligt, bidrage, hjælpe og medvirke noget til at berede og skikke sig til Guds Naade og gribe den, annamme den og tro Evangeliet, ogsaa i Fortsættelsen og Bevarelsen af denne Gjerning af sine egne Kræfter virke sammen med den Helligaand. Herimod er nu ovenfor udførlig godtgjort, at denne Kraft, nemlig „facultas applicandi se ad gratiam", d. e. Kraften til at berede sig til Naaden, ikke kommer af vore egne naturlige Kræfter, men alene ved den Helligaands Virkning.

41. V. Ligesaa denne Papisternes og Munkenes Lære, at Mennesket efter Gjenfødelsen kan i dette Liv fuldkommen opfylde Guds Lov og ved denne Lovopfyldelse blive retfærdigt for Gud og fortjene det evige Liv.

42. VI. Paa den anden Side maa man ogsaa med meget Alvor og Nidkjærhed revse og ingenlunde i Guds Kirke taale Enthusiasterne, som opdigter, at Gud uden noget Middel, uden Guds Ords Hørelse og uden de hellige Sakramenters Brug drager Menneskene til sig, oplyser, retfærdiggjør og saliggjør dem.

43. VII. Ligesaa de, som opdigter, at Gud i Omvendelsen og Gjenfødelsen paa den Maade skaber et nyt Hjerte og et nyt Menneske, at den gamle Adams Substans og Væsen og navnlig den fornuftige Sjæl bliver ganske tilintetgjort og et nyt Sjælens Væsen frembragt af intet. Denne Vildfarelse revser St. Augustinus udtrykkelig i sin Udlæggelse af den 26de Salme, hvor han anfører Pauli Ord [Efes. 4, 22]: „Aflægger det gamle Menneske" o. s. v. og forklarer det med disse Ord: „Forat ikke nogen skal mene, at det er nogen Substans, som skal aflægges, forklarer han selv, hvad det er at aflægge det gamle Menneske og iføre det nye, idet han i det følgende siger: Derfor aflægger Løgn og taler Sandhed! Se, det er at aflægge det gamle Menneske og iføre det nye."

44. VIII. Ligesaa, naar man uden Forklaring bruger saadanne Talemaader, som at Menneskets Vilje før, i og efter Omvendelsen modstaar den Helligaand, og at den Helligaand bliver skjænket dem, som modstaar ham. Af den foregaaende Forklaring er det nemlig indlysende, at ingen Omvendelse kan ske eller være forhaanden der, hvor ved den Helligaand slet ingen Forandring til det gode sker i Forstanden, Viljen og Hjertet, og Mennesket slet ikke tror Forjættelsen og ikke af Gud bliver gjort skikket til at annamme Naaden, men heltigjennem modstaar Ordet. Thi Omvendelsen er en saadan ved den Helligaands Virkning i Menneskets Forstand, Vilje og Hjerte frembragt Forandring, at Mennesket ved saadan den Helligaands Virkning kan annamme den tilbudne Naade. Og alle de, som gjenstridigt, haardnakket

---

[1]) D. e. et Parti blandt de lutherske Teologer, til hvilket ogsaa Melanchton i den sidste Tid af sit Liv hørte. Navnet betegner saadanne, som tillægger den frie Vilje en Medvirken ved Omvendelsen.

modstaar den Helligaands Virkninger og Rørelser, hvilke ske ved Ordet, er saa langt fra at modtage den Helligaand, at de tvertimod bedrøver og taber ham. Nu vedbliver der alligevel ogsaa hos de gjenfødte en Gjenstridighed, hvorom Skriften siger, at „Kjødet begjærer mod Aanden“ [Gal. 5, 17], ligesaa at „de kjødelige Lyster strider mod Sjælen“ [1 Pet. 2, 11], og at „Loven i vore Lemmer strider mod Sindets Lov“, Rom. 7 [23]. Men det Menneske, som ikke er gjenfødt, strider beltigjennem mod Gud og er ganske og aldeles en Syndens Træl [Joh. 8, 34. Rom. 6, 16]. Den gjenfødte derimod har Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske, men ser alligevel i sine Lemmer Syndens Lov, som strider mod Sindets Lov; derfor tjener han med Sindet Guds Lov, men med Kjødet Syndens Lov, Rom. 7 [23. 25]. Paa denne Maade kan og skal den rette Mening grundig, tydelig og med det rette Maadehold forklares og læres.

45. Hvad nu Chrysostomus's og Basilius's[1]) Ytringer angaar: „Gud drager, men han drager den, som vil“, ligesaa: „Naar du kun vil, saa vil Gud komme dig imøde“, ligesaa Skolastikernes Tale: „Menneskets Vilje er ikke uvirksom i Omvendelsen, men virker ogsaa noget“, hvilke Ytringer bliver anvendte til at stadfæste Menneskets naturlige frie Vilje i Omvendelsen, mod Læren om Guds Naade, saa er det af den her ovenfor fremsatte Forklaring indlysende, at de ikke stemmer overens med den sunde Lærdoms Form, men er den imod og derfor, naar der er Tale om Omvendelsen til Gud, med Rette bør undgaaes. Thi vor fordærvede Viljes Omvendelse, som ikke er andet end dens Opvækkelse fra den aandelige Død, er ene og alene Guds Værk, ligesom ogsaa Opvækkelsen i Kjødets legemlige Opstandelse alene skal tilskrives Gud, saaledes som ovenfor udførlig er forklaret og bevist med klare Vidnesbyrd af den hellige Skrift. Men hvorledes nu Gud i Omvendelsen af gjenstridige og uvillige ved den Helligaands Dragelse gjør villige, og at efter denne Omvendelse Menneskets gjenfødte Vilje ikke gaar uvirksom i Bodens daglige Øvelse, men selv ogsaa virker med i alle den Helligaands Gjerninger, som han gjør ved os, det er ovenfor blevet tilstrækkelig forklaret.

46. Saaledes ogsaa, naar Luther siger, at Mennesket i sin Omvendelse forholder sig „pure passive“, d. e., at det slet intet gjør dertil, men kun lider, hvad Gud virker i det, saa er det ikke hans Mening, at Omvendelsen sker uden det guddommelige Ords Prædiken og Hørelse; heller ikke er det Meningen, at i Omvendelsen slet ingen ny Bevægelse bliver af den Helligaand vakt hos os og ingen aandelig Virkning begyndt; men han mener, at Mennesket af sig selv eller af sine naturlige Kræfter intet formaar eller kan hjælpe til sin Omvendelse, og at Omvendelsen ikke alene for en Del, men ganske og aldeles er en Virkning, Gave og Skjænk og Værk af den Helligaand alene, som virker og udretter den ved sin Kraft og Magt, ved Ordet i Menneskets Forstand, Vilje og Hjerte, „tanquam in subjecto patiente“, d. e. hvor Mennesket intet gjør eller virker, men kun lider, ikke saaledes, som et Billede bliver hugget i Sten eller et Segl trykt i Voks, som intet ved derom, heller ikke føler eller vil det, men saaledes og paa den Maade, som kort før er fortalt og forklaret.

47. Efterdi nu ogsaa i Skolerne Ungdommen er bleven hvilig forvirret ved Læren „de tribus causis efficientibus, concurrentibus in conversione hominis non renati“, d. e. om de tre virkende Aarsager til det

[1]) Se ovenfor S. 70, Anm. 3. S. 409, Anm. 2.

uigjenfødte Menneskes Omvendelse til Gud, hvorledes disse, nemlig det hørte og prædikede Guds Ord, den Helligaand og Menneskets Vilje, virker sammen, saa er det fremdeles af den her ovenfor fremsatte Forklaring indlysende, at Omvendelsen til Gud alene er Guds den Helligaands Verk, som er den rette Mester, der alene virker dette i os, hvortil han bruger sit hellige Ords Prædiken og Hørelse som sit ordentlige Middel og Redskab; men det uigjenfødte Menneskes Forstand og Vilje er intet andet end alene „subjectum convertendum", d. e. det, som skal blive omvendt, et aandelig dødt Menneskes Forstand og Vilje, i hvilket den Helligaand virker Omvendelse og Fornyelse, til hvilken Gjerning det Menneskes Vilje, som skal blive omvendt, intet gjør, men lader kun Gud virke i den, indtil den bliver gjenfødt; da virker ogsaa den med den Helligaand i andre efterfølgende gode Gjeninger, hvad der er Gud velbehageligt, paa den Vis og Maade, som ovenfor udførlig er forklaret.

III.

Om Troens Retfærdighed for Gud.

1. Den tredje Tvist, der er opstaaen blandt nogle af den augsburgske Konfessions Teologer, er om Kristi eller Troens Retfærdighed, som af Gud ved Troen bliver af Naade regnet de arme Syndere til Retfærdighed. En Del har nemlig paastaaet, at Troens Retfærdighed, som Apostelen kalder Guds Retfærdighed [Rom. 3, 21 flg.], er Guds væsentlige Retfærdighed, hvilken er Kristus selv som Guds sande, naturlige, væsentlige Søn, der ved Troen bor i de udvalgte og driver dem til at gjøre, hvad ret er, og saaledes er deres Retfærdighed, mod hvilken Retfærdighed alle Menneskers Synd er som en Draabe Vand mod det store Hav. Derimod har nogle ment og lært, at Kristus er vor Retfærdighed alene efter den menneskelige Natur. Mod begge disse Parter har de øvrige Lærere af den augsburgske Konfession enstemmig prædiket, at Kristus er vor Retfærdighed ikke alene efter den guddommelige Natur, heller ikke alene efter den menneskelige Natur, men efter begge Naturer, idet han som Gud og Menneske ved sin fuldkomne Lydighed har forløst os fra vore Synder, retfærdiggjort og saliggjort os, saa at altsaa Troens Retfærdighed er Syndernes Forladelse, Forligelse med Gud, og at vi bliver antagne som Guds Børn alene for Kristi Lydigheds Skyld, hvilken alene ved Troen af idel Naade regnes alle sande troende til Retfærdighed, og formedelst hvilken de faar Afløsning for al sin Uretfærdighed. Desforuden er der ogsaa af Interim[1]) og ellers fremkaldt og opvakt flere andre Spørgsmaal angaaende Artiklen om Retfærdiggjørelsen, hvilke senere skal blive forklarede in antithesi, d. e., hvor Talen bliver om dem, som er imod den rene Lære i denne Artikel.

2. Denne Artikel om Retfærdiggjørelsen af Troen er, som Apologien siger[2]), den fornemste i hele den kristelige Lære, uden hvilken ingen ængstet Samvittighed kan have nogen bestandig Trøst eller ret erkjende Kristi Naades Rigdom, ligesom ogsaa Dr. Luther har skrevet: „Hvor denne ene Artikel bliver bevaret ren, der bliver ogsaa den kristelige Kirke ren, endrægtig og

[1]) Se ovenf. S. 33.
[2]) Se ovenf. S. 92.

uden alle Partier, men hvor den bliver forvanſket, der er det ikke muligt rettelig at imødegaa en eneſte Vildfarelſe eller ſværmerſt Aand" (5te Bind Jen. S. 159). Og ſærlig om denne Artikel er det, Paulus ſiger [1 Kor. 5, 6; Gal. 5, 9], at „en liden Surdeig ſyrer den hele Deig". Derfor bruger han ogſaa "particulæ exclusivæ", d. e. de Ord, hvorved Menneſkenes Gjerninger udelukkes (nemlig: „uden Loven", „uden Gjerninger", „af Naade"), med ſaa megen Nidkjærhed og Alvor i denne Artikel for dermed at betegne, hvor høilig fornødent det er, at i denne Artikel ved Siden af den rene Lære antithesis, d. e. al modſat Lære, derved bliver udſtilt, udelukket og forkaſtet.

3. For derfor kriſtelig at forklare denne Tviſt efter Guds Ord og ved hans Naade at bilægge den er vor Lære, Tro og Bekjendelſe, ſom følger: Om Troens Retfærdighed for Gud tror, lærer og bekjender vi endrægtig i Overensſtemmelſe med det ovenfor fremſatte korte Begreb af vor kriſtelige Tro og Bejendelſe, at en fattig Synder bliver for Gud retfærdiggjort, d. e. afløſt, frikjendt for alle ſine Synder og for den velfortjente Fordømmelſesdom, ja antagen ſom Barn og Arving til det evige Liv, uden nogen vor Fortjeneſte eller Værdighed, ja uden al forangaaende, nærværende eller ogſaa efterfølgende Gjerning, af idel Naade, ene og alene for vor Herres Kriſti Fortjeneſtes, fuldkomne Lydigheds, bitre Lidelſes, Døds og Opſtandelſes Skyld, hvis Lydighed bliver regnet os til Retfærdighed. Disſe Goder bliver os ved den Helligaand tilbudne i det hellige Evangeliums Forjættelſe, og det eneſte Middel, hvorved vi griber, annammer og tilegner os dem, er alene Troen, hvilken er en Guds Gave, hvorved vi i Evangeliets Ord ret erkjender Kriſtus for vor Forløſer og ſætter vor Lid til ham, at vi alene for hans Lydigheds Skyld af Naade har Syndernes Forladelſe, bliver af Gud Fader anſeede for fromme og retfærdige og bliver evig ſalige. Derfor er det ogſaa ganſke et og det ſamme, naar Paulus ſiger, at „vi retfærdiggjøres ved Troen", Rom. 3 [28], eller at „Troen bliver regnet os til Retfærdighed", Rom. 4 [5], og naar han ſiger, at vi „bliver retfærdige ved den enes (Kriſti) Lydighed", eller at „formedelſt den enes Retfærdighed Livſens Retfærdiggjørelſe kommer over alle Mennesker", Rom. 5 [18. 19]. Thi Troen retfærdiggjør ikke derfor og af den Grund, at den er en ſaa god Gjerning og herlig Dyd, men fordi den i det hellige Evangeliums Forjættelſe griber og annammer Kriſti Fortjeneſte; thi denne maa ved Troen vorde os tilegnet, naar vi derved ſkal blive retfærdige, ſaa at altſaa den Retfærdighed, ſom for Gud af idel Naade tilregnes Troen eller de troende, er Kriſti Lydighed, Lidelſe og Opſtandelſe, hvorved han for os har fyldeſtgjort Loven og betalt for vor Synd. Thi efterdi Kriſtus ikke alene er Menneſke, men Gud og Menneſke i en udelelig Perſon, ſaa har han, efterdi han er Lovens Herre, ligeſaa lidt været under Loven, ſom han har behøvet at lide og dø for ſin Perſon. Derfor bliver nu hans Lydighed, ikke alene i Lidelſe og Død, men ogſaa at han frivillig i vort Sted har været Loven underdanig og opfyldt den med ſaadan Lydighed, regnet os til Retfærdighed, ſaa at Gud for denne fuldkomne Lydigheds Skyld, ſom han i Gjerning og Lidelſe, i Liv og Død har bevist ſin himmelſke Fader for os, tilgiver Synden, holder os for fromme og retfærdige og gjør os evig ſalige. Denne Retfærdighed bliver ved Evangeliet og i Sakramenterne af den Helligaand tilbuden os og ved Troen tilegnet og annammet, hvorfor de troende har Forligelſe med Gud, Syndernes Forladelſe, Guds Naade, Barneret og det evige Livs Arv.

4. Derfor betyder Ordet „retfærdiggjøre" her at dømme retfærdig og

fri for Synd og frisinde for sammes evige Straf for Christi Retfærdigheds Skyld, hvilken af Gud bliver tilregnet Troen, Fil. 3 [9], ligesom da denne Brug og Betydning af dette Ord er almindelig i det gamle og nye Testamentes hellige Skrift. Ordsp. 17 [15]: „Den, som frikjender en ugudelig, og den, som domfælder en retfærdig, de er begge to en Vederstyggelighed for Herren." Es. 5 [23]: „Ve dem, som for Gave dømmer den ugudelige at være retfærdig og tager retfærdiges Retfærdighed fra dem." Rom. 8 [33]: „Hvo vil anklage Guds udvalgte? Gud er den, som retfærdiggjør", d. e. afløser og frikjender for Synder.

5. Men efterdi undertiden Ordet ,,regeneratio", Gjenfødelse, bruges istedenfor Ordet ,,justificatio", Retfærdiggjørelse, er det nødvendigt, at dette Ord bliver rigtig og ordentlig forklaret, forat ikke Fornyelsen, som følger efter Retfærdiggjørelsen af Troen, skal sammenblandes med Troens Retfærdiggjørelse, men begge paa rette Maade adskilles fra hinanden. Thi Ordet ,,regeneratio", d. e. Gjenfødelse, bliver for det første stundom brugt saaledes, at det paa en Gang indbefatter i sig baade Syndernes Forladelse alene for Christi Skyld og den efterfølgende Fornyelse, som den Helligaand virker i dem, der er ved Troen retfærdiggjorte. Dernæst bruges det alene pro remissione peccatorum et adoptione in filios dei, d. e., saa at det alene betegner Syndernes Forladelse og den sønlige Udkaarelse. Og i denne anden Betydning bliver det Ord meget ofte brugt i Apologien, naar der skrives: ,,justificatio est regeneratio", d. e., Retfærdiggjørelsen for Gud er Gjenfødelse;[1]) saaledes skjelner ogsaa St. Paulus mellem hine Ord [Gjenfødelse og Fornyelse], naar han siger: „Han har frelst os ved Gjenfødelsens Bad og Fornyelsen ved den Helligaand", Tit. 3 [5]; saaledes bliver ogsaa Ordet ,,vivificatio", d. e. Levendegjørelse, undertiden brugt i samme Betydning. Thi naar Mennesket bliver retfærdiggjort ved Troen, som alene den Helligaand virker, saa er dette i Sandhed en Gjenfødelse, saasom det af et Vredens Barn bliver et Guds Barn og saaledes overføres fra Døden til Livet, som skrevet staar: „Da vi var døde i vore Overtrædelser, gjorde han os levende med Christus", Efes. 2 [5]; ligesaa: „Den retfærdige skal leve ved sin Tro", Rom. 1 [17. Hab. 2, 4]. I denne Betydning bliver dette Ord meget ofte brugt i Apologien. Dernæst bliver det ogsaa ofte brugt om den Helliggjørelse og Fornyelse, som følger paa Troens Retfærdighed; saaledes bruger Luther det i sin Bog „om Kirken og Koncilierne" saavelsom andetsteds.

6. Men naar vi lærer, at vi ved den Helligaands Virkning bliver gjenfødte og retfærdiggjorte, da er Meningen hermed ikke den, at efter Gjenfødelsen ingen Uretfærdighed i Væsen og Liv mere skulde hænge ved de retfærdiggjorte og gjenfødte, men at Christus med sin fuldkomne Lydighed skjuler alle deres Synder, som i dette Liv dog endnu hænger ved Naturen. Men uanseet dette, bliver de ved Troen og for denne Christi Lydigheds Skyld, hvilken Christus for os har vist Faderen fra sin Fødsel af lige til den allerforsmædeligste Død paa Korset, erklærede og anseede for fromme og retfærdige, om de end paa Grund af sin fordærvede Natur er og vedbliver at være Syndere til sin Grav. Men saa er da Meningen paa den anden Side heller ikke den, at vi turde eller skulde uden Bod, Omvendelse og Forbedring lade Synden raade, vedblive og fremture i den. Thi sand Anger maa gaa iforveien, og de, der saaledes, som sagt, af lutter Naade, for den

1) Se Apol. II. 23. 25. 39 (ovenf. S. 100. 101. 106).

ene Midlers, Christi Skyld, alene ved Troen uden al Gjerning og Fortjeneste bliver retfærdige for Gud, d. e. tagne til Naade, dem bliver ogsaa den Helligaand skjænket, som fornyer og helliggjør dem, virker i dem Kjærlighed til Gud og til Næsten. Men efterdi den begyndte Fornyelse i dette Liv er ufuldkommen, og Synden ogsaa hos de gjenfødte endnu bor i Kjødet, saa bestaar Troens Retfærdighed for Gud i, at Christi Retfærdighed, uden at vore Gjerninger har gjort noget dertil, er af Naade bleven os tilregnet, at vore Synder er os tilgivne og ikke skal blive os tilregnede, Rom. 4 [6 flg.].

7. Men her maa man, hvis Artiklen om Retfærdiggjørelsen skal blive bevaret ren, med særdeles Flid give nøie Agt paa, at ikke det, som gaar forud for Troen, og det, som følger paa samme, skal blive medindblandet eller indskudt i Artiklen om Retfærdiggjørelsen som dertil nødvendigt og medhenhørende; thi det er ikke et og det samme at tale om Omvendelsen og om Retfærdiggjørelsen. Thi ikke alt, hvad der her hører med til Omvendelsen, hører med i Artiklen om Retfærdiggjørelsen; hvad der nemlig alene hører nødvendig med i og til den, det er Guds Naade, Christi Fortjeneste og Troen, som i Evangeliets Forjættelse modtager disse Ting, hvorved Christi Retfærdighed tilregnes os, saa at vi faar og har Syndernes Forladelse, Forligelse med Gud, Barnekaar og det evige Livs Arv.

8. Saaledes er der da ikke nogen sand, saliggjørende Tro hos dem, som er uden Anger og Bedrøvelse og har det onde Forsæt, at blive og fremture i Synden, men sand Anger gaar forud, og sand Tro findes kun i eller ved sand Bod. Saa er ogsaa Kjærligheden en Frugt, som visselig med Nødvendighed følger den sande Tro; thi dersom nogen ikke elsker, saa er det et sikkert Merke paa, at han ikke er retfærdiggjort, men endnu er i Døden eller atter har tabt Troens Retfærdighed, som Johannes siger, 1 Joh. 3 [14]. Men naar Paulus siger: „Vi bliver retfærdiggjorte ved Troen uden Gjerninger“ [Rom. 3, 28], saa giver han dermed tilkjende, at hverken forangaaende Anger eller efterfølgende Gjerninger hører med i Artiklen om Troens Retfærdiggjørelse eller der, hvor der handles om den. Thi gode Gjerninger gaar ikke forud for Retfærdiggjørelsen, men følger paa den, og Personen maa først være retfærdig, førend den kan gjøre gode Gjerninger. Saaledes er det ogsaa med Fornyelsen og Helliggjørelsen; hvorvel ogsaa den er en Velgjerning af Midleren Christus og et Verk af den Helligaand, hører den dog ikke med i Artiklen om Retfærdiggjørelsen for Gud, eller hvor der om samme handles, men følger paa samme; thi paa Grund af dette vort fordærvede Kjød er den i dette Liv ikke ganske ren og fuldkommen, saaledes som Luther herom ypperlig skriver i sin herlige og udførlige Udlæggelse af Brevet til Galaterne, naar han siger saaledes: „Vi indrømmer, at man ogsaa skal lære om Kjærlighed og gode Gjerninger, men paa sit Sted og til sin Tid, naar der nemlig er Tale om gode Gjerninger udenfor denne Artikel om Retfærdiggjørelsen. Men her er det, som det gjælder, og Hovedsagen, hvorom der handles, ikke det Spørgsmaal, om man skal gjøre gode Gjerninger og øve Kjærlighed, men det, hvorved vi bliver retfærdiggjorte og faar et evigt Liv. Her svarer vi med Paulus, at vi alene ved Troen paa Christus bliver erklærede for retfærdige, ikke ved Lovens Gjerninger eller ved Kjærlighed. Ikke saaledes, at vi hermed ganske forkaster Gjerningerne eller Kjærligheden, som Modstanderne falskelig giver os Skyld for, men Sagen er, at vi ikke vil lade os drage bort fra det, som det gjælder, og indvikle i en anden fremmed Sag, som slet ikke vedkommer dette Spørgs-

maal, hvad Satan med al Magt arbeider paa og stræber efter. Derfor, da vi har at gjøre med Lærestykket og Artiklen om Retfærdiggjørelsen, forkaster og fordømmer vi Gjerningerne. Thi dette Lærestykke taaler eller tilsteder ingenlunde nogen Tale om gode Gjerninger. Derfor afviser vi hermed simpelthen al Lov og alle Lovens Gjerninger." Saa vidt Luther.

9. Derfor og forat bedrøvede Hjerter maa have en bestandig og vis Trøst, og Christi Fortjeneste og Guds Naade faa sin tilbørlige Ære, lærer Skriften, at Troens Retfærdighed for Gud bestaar alene i [Synderens] naadige Forligelse [med Gud] eller Syndernes Forladelse, som af idel Naade, alene for Midleren Christi Fortjenestes Skyld bliver os skjænket og alene ved Troen annammet i Evangeliets Forjættelse. Saaledes er ogsaa det, hvorpaa Troen i Retfærdiggjørelse for Gud forlader sig, hverken Angeren eller Kjærligheden eller andre Dyder, men alene Christus og i ham hans fuldkomne Lydighed, hvormed han har opfyldt Loven for os, hvilken Lydighed regnes de troende til Retfærdighed. Saa er og hverken Angeren eller Kjærligheden eller nogen anden Dyd, men alene Troen det eneste Middel og Redskab, hvormed vi kan modtage og annamme Guds Naade, Christi Fortjeneste og Syndernes Forladelse, hvilket alt bliver os tilbudt i Evangeliets Forjættelse.

10. Det siges ogsaa med Rette, at de troende, som ved Troen paa Christus er blevne retfærdige, i dette Liv har for det første Troens tilregnede Retfærdighed, dernæst ogsaa den nye Lydigheds eller de gode Gjerningers begyndende Retfærdighed. Men begge disse maa ikke sammenblandes eller begge tilsammen indskydes i Artiklen om Troens Retfærdiggjørelse for Gud. Thi da denne begyndende Retfærdighed eller Fornyelse hos os formedelst Kjødet i dette Liv er ufuldkommen og uren, kan Personen ikke dermed eller derved bestaa for Guds Dom, men alene Christi Lydigheds, Lidelses og Døds Retfærdighed, som bliver tilregnet Troen, kan bestaa for Guds Dom, saa at Personen ogsaa efter sin Fornyelse, naar han allerede har mange gode Gjerninger og hans Liv er som bedst, alene for Christi Lydigheds Skyld er Gud velbehagelig og tækkelig og antagen til Barnekaar og det evige Livs Arv.

11. Herhen hører ogsaa, hvad St. Paulus skriver, Rom. 4 [3], at Abraham er bleven retfærdig for Gud alene ved Troen for Midlerens Skyld, uden at hans Gjerninger har gjort noget dertil, ikke alene dengang, da han fra først af blev omvendt fra Afguderiet og ingen gode Gjerninger havde, men ogsaa senerehen, da han ved den Helligaand var bleven fornyet og prydet med mange herlige gode Gjerninger, 1 Mos. 15 [6]. Hebr. 11 [8]. Og Paulus fremsætter, Rom. 4 [1 flg.], det Spørgsmaal, hvorpaa dog hin Abrahams Retfærdighed for Gud var grundet, ved hvilken han havde en naadig Gud, var ham velbehagelig og tækkelig til det evige Liv. Derpaa svarer han: „Den, som ikke holder sig til gode Gjerninger, men tror paa ham, som retfærdiggjør den ugudelige, ham tilregnes hans Tro til Retfærdighed", ligesom ogsaa David [Salme 32, 1] siger, at det Menneske alene er saligt, hvem Gud tilregner Retfærdighed uden Gjerninger. Følgelig, omend de omvendte og troende har en begyndende Fornyelse, Helliggjørelse, Kjærlighed, Dyd og gode Gjerninger, saa kan, skal og maa dog dette ikke inddrages eller indblandes i Artiklen om Retfærdiggjørelsen for Gud, forat Christus som Forløser maa beholde sin Ære og, da vor nye Lydighed er ufuldkommen og uren, den anfegtede Samvittighed have en bestandig Trøst.

12. Og dette er ogsaa Apostelen Paulus's Mening, naar han i denne

Artikel saa flittig og saa eftertrykkelig bruger ,,particulæ exclusivæ'', d. e. de Ord, hvorved Gjerningerne udelukkes i Artiklen om Retfærdiggjørelsen: „af Naade", „uforskyldt", „uden Loven", „uden Gjerninger", „ikke af Gjerningerne" o. s. v., hvilke ,,exclusivæ'' alle sammenfattes i disse Ord: „Alene ved Troen bliver vi retfærdige for Gud og salige." Thi derved bliver Gjerningerne udelukkede, ikke i den Forstand, at en sand Tro skulde kunne være uden Anger, eller at de gode Gjerninger ikke skulde og maatte følge den sande Tro som dens visse, utvilsomme Frugter, eller at de troende ikke skulde eller maatte gjøre noget godt, men fra Artiklen om Retfærdiggjørelsen for Gud bliver de gode Gjerninger udelukkede, saa at de ikke skal drages, flettes eller blandes med ind, hvor der handles om den arme Synders Retfærdiggjørelse for Gud, som noget dertil nødvendig hørende. Dette da er den rette Mening af ,,particulæ exclusivæ in articulo justificationis'', d. e. af ovenanførte Ord i Artiklen om Retfærdiggjørelsen, og derfor skal de ogsaa med al Flid og Alvor bruges ved denne Artikel:

13. I. At derved al egen Gjerning, Fortjeneste, Værdighed, Ros og Stolen paa al vor Gjerning maa i Artiklen om Retfærdiggjørelsen blive ganske og aldeles udelukket, saaledes at vore Gjerninger hverken helt eller halvt i allermindste Maade maa sættes eller ansees som Retfærdiggjørelsens enten Aarsag eller Fortjeneste, hvorpaa Gud i denne Artikel og Sag monne se, eller hvorpaa vi kunde eller skulde forlade os.

14. II. At Troen alene maa beholde det Embede og den Egenskab, at den alene og slet intet andet er det Middel eller Redskab, hvormed og hvorved Guds Naade og Christi Fortjeneste bliver i Evangeliets Forjættelse modtagen, greben, annammet og os tilegnet, og at Kjærligheden og alle andre Dyder eller Gjerninger maa blive udelukkede fra dette Tilegnelsens Embede og Egenskab.

15. III. At hverken Fornyelse, Helliggjørelse, Dyder eller gode Gjerninger maa betragtes ,,tanquam forma aut pars aut causa justificationis'', d. e. som vor Retfærdighed for Gud eller som en Del af eller Aarsag til vor Retfærdighed, eller under nogetsomhelst andet Skin eller Navn indblandes i Artiklen om Retfærdiggjørelsen som dertil nødvendig hørende, men at Troens Retfærdighed alene maa bestaa i Syndernes Forladelse af idel Naade, alene for Christi Fortjenestes Skyld, hvilke Goder tilbydes os i Evangeliets Forjættelse og modtages, annammes og tilegnes os ved Troen alene.

16. Saa maa ogsaa Ordenen mellem Troen og gode Gjerninger, ligesom mellem Retfærdiggjørelsen og Fornyelsen eller Helliggjørelsen, bevares og opretholdes. Thi gode Gjerninger gaar ikke forud for Troen, eller ikke Helliggjørelsen forud for Retfærdiggjørelsen. Men først bliver i Omvendelsen ved den Helligaand Troen ved Evangeliets Hørelse optændt i os; den griber Guds Naade i Christus, hvorved Personen bliver retfærdiggjort; dernæst, naar Personen er retfærdiggjort, saa bliver den ogsaa ved den Helligaand fornyet og helliggjort, af hvilken Fornyelse og Helliggjørelse siden Frugterne, de gode Gjerninger, følger. Dette maa dog ikke forstaaes saaledes, som om Retfærdiggjørelsen og Fornyelsen skulde kunne skilles fra hinanden, saaledes at en sand Tro stundom en Tidlang skulde kunne være og bestaa med et ondt Forsæt, men herved bliver kun den Orden angiven, hvori det ene gaar foran eller følger paa det andet. Thi det bliver dog sandt, hvad Dr. Luther saa rigtig har sagt: „Troen og de gode Gjerninger passer godt sammen og er uadskillelig forbundne; men det er alene Troen, som griber Vel-

signelsen, uden Gjerninger, og dog er den aldrig alene." Dette er ovenfor blevet forklaret.

17. Mange Stridsspørgsmaal bliver nu ogsaa paa en god og gavnlig Maade afgjorte ved denne rigtige og velgrundede Skjelnen, om hvilken ogsaa Apologien handler der, hvor Talen er om hint Ord, Jak. 2 [24][1]). Thi naar man taler om Troen, hvorledes den retfærdiggjør, saa er St. Paulus's Lære den, at Troen alene retfærdiggjør uden Lovens Gjerninger [Rom. 3, 28], idet den, som sagt, tilegner os Christi Fortjeneste. Men naar man spørger, hvorpaa og hvorved en kristen enten hos sig selv eller hos andre skal kunne kjende og skjelne en sand, levende Tro fra en hyklet, død Tro, eftersom mange lade, sikre kristne falskelig indbilder sig, at de tror, medens de dog ingen sand Tro har, saa giver Apologien herpaa det Svar, at Jakob kalder den Tro død, som ikke følges af allehaande gode Gjerninger og Aandens Frugter. Og i denne Mening siger den latinske[2]) Apologi: „Jakob benegter med Rette, at vi retfærdiggjøres ved saadan Tro, som er uden Gjerninger", d. e., som er død. Men Jakob taler, som Apologien siger, om deres Gjerninger, der allerede er blevne retfærdige ved Christus, er forligte med Gud og har faaet Syndernes Forladelse ved Christus. Men naar man spørger om, hvoraf og hvorfra Troen har dette, at den gjør retfærdig og salig, og hvad dertil udkræves, saa er det falskt og urigtigt, om nogen siger, at Troen ikke kan retfærdiggjøre uden Gjerninger, eller at Troen retfærdiggjør eller gjør retfærdig, forsaavidt den har Kjærlighed i Følge med sig, for hvilken Kjærligheds Skyld da saadant tilskrives Troen, eller at Gjerningerne nødvendig maa være tilstede hos Troen, saafremt Mennesket ved den skal blive retfærdiggjort for Gud, eller at de gode Gjerninger nødvendig maa være tilstede i Artiklen om Retfærdiggjørelsen eller er nødvendige til Retfærdiggjørelse saaledes, at de gode Gjerninger skal være et Vilkaar, uden hvilket Mennesket ikke kan retfærdiggjøres, og at de heller ikke ved „particulæ exclusivæ" (d. e. naar Paulus siger: „uden Gjerninger" o. s. v.) udelukkes af Artiklen om Retfærdiggjørelsen. Thi Troen gjør retfærdig kun derfor og af den Grund, at den som et Middel og Redskab griber og modtager Guds Naade og Christi Fortjeneste i Evangeliets Forjættelse.

18. Og dette være nu efter dette Skrifts Øiemed nok til en summarisk Forklaring af Læren om Troens Retfærdiggjørelse, hvilken bliver udførligere behandlet i de før nævnte Skrifter. Heraf er nu ogsaa „antithesis", d. e. den modsatte falske Lære, klar, at man nemlig maa revse, afvise og forkaste foruden de nævnte Vildfarelser ogsaa følgende og lignende, som strider mod den ovenfor givne Forklaring, saasom naar der læres:

19. I. At vor Kjærlighed eller gode Gjerninger er fortjenstlige eller Aarsag til vor Retfærdiggjørelse for Gud, enten ganske eller dog for en Del.

20. II. Eller at Mennesket ved gode Gjerninger maa gjøre sig værdigt og skikket til, at Christi Fortjeneste kan blive det meddelt.

21. III. Eller at vor sande Retfærdighed for Gud er Kjærligheden eller Fornyelsen, som den Helligaand virker i os, og som er i os.

22. IV. Eller at der til Troens Retfærdighed for Gud hører to Stykker eller Dele, af hvilke den bestaar, nemlig Syndernes naadige Forladelse og saa for det andet ogsaa Fornyelsen eller Helliggjørelsen.

---

[1]) Se ovenfor S. 121 flg.
[2]) Se herom ovenfor S. 21.

23. V. At Troen kun forsaavidt gjør retfærdig, som Retfærdigheden er ved Troen begyndt i os, eller saaledes, at Troen har den første Plads i Retfærdiggjørelsen, men at dog ogsaa Fornyelsen og Kjærligheden hører med til vor Retfærdighed for Gud, dog saaledes, at den ikke er den fornemste Aarsag til vor Retfærdighed, men at vor Retfærdighed for Gud uden saadan Kjærlighed og Fornyelse ikke er hel eller fuldkommen.

24. VI. Ligesaa, at de troende bliver retfærdiggjorte og er retfærdige for Gud baade ved Christi tilregnede Retfærdighed og ved den begyndte nye Lydighed, eller dels ved Tilregnelsen af Christi Retfærdighed, dels ved den begyndte nye Lydighed.

25. VII. Ligesaa, at Naadens Forjættelse bliver os tilegnet ved Troen i Hjertet og ved den Bekjendelse, som sker med Munden, og ved andre Dyder.

26. Det er ogsaa urigtigt, naar der læres, at Menneskets maa blive saligt paa nogen anden Maade eller ved noget andet end det, hvorved vi for Gud bliver retfærdiggjorte, saaledes at vi vel bliver retfærdige ved Troen alene uden Gjerninger, men at blive salig uden Gjerninger eller at opnaa Salighed uden Gjerninger er umuligt. Dette er af den Grund falskt, at det er stik imod det Paulus's Ord, Rom. 4 [6]: „Saligt er det Menneske, hvem Gud tilregner Retfærdighed uden Gjerninger." Og Paulus's Grund er den, at vi opnaar Saligheden paa selvsamme Maade som Retfærdigheden, ja, at vi just dermed, at vi bliver retfærdige ved Troen, ogsaa med det samme modtager Barnekaaret og det evige Livs Arv og Saligheden, og derfor bruger og fremhæver Paulus ogsaa ,,particulæ exclusivæ" (d. e. saadanne Ord, hvorved Gjerningerne og egen Fortjeneste ganske udelukkes, nemlig „af Naade", „uden Gjerninger") ligesaa eftertrykkelig ved Artiklen om Saligheden som ved Artiklen om Retfærdigheden.

27. Ligeledes maa ogsaa Stridsspørgsmaalet om Guds væsentlige Retfærdigheds Iboen i os rettelig forklares. Thi omend Gud Fader, Søn og Helligaand, som er den evige og væsentlige Retfærdighed, ved Troen bor i de udvalgte, som ved Christus er blevne retfærdige og forligte med Gud (thi alle kristne er Gud Faders, Søns og den Helligaands Tempel, hvilken ogsaa driver dem til at gjøre, hvad godt er), saa er dog saadan Guds Iboen ikke den Troens Retfærdighed, hvorom St. Paulus taler, og som han kalder ,,justitia Dei", d. e. Guds Retfærdighed, for hvis Skyld vi erklæres retfærdige for Gud, men den følger paa den forangaaende Troens Retfærdighed, som intet andet er end Syndernes Forladelse og de arme Synderes naadige Annammelse alene for Christi Lydigheds og Fortjenestes Skyld.

28. Da derfor i vore Kirker den augsburgske Konfessions Teologer enstemmig bekjender, at al vor Retfærdighed er at søge udenfor os og udenfor alle Menneskers Fortjeneste, Gjerning, Dyd og Værdighed og alene har sin Grundvold i den Herre Christus, saa maa man lægge vel Merke til, i hvilken Forstand Christus her, hvor der handles om Retfærdiggjørelsen, kaldes vor Retfærdighed, nemlig at vor Retfærdighed ikke har sin Grundvold i den ene eller den anden af Christi Naturer, men i hans hele Person, idet han er vor Retfærdighed som Gud og Menneske i sin ene, hele, fuldkomne Lydighed. Thi om Christus end var af den Helligaand bleven undfangen og født uden Synd og havde i den menneskelige Natur alene opfyldt al Retfærdighed, men ikke havde været sand evig Gud, saa vilde saadan den menneskelige Naturs Lydighed og Lidelse heller ikke kunne blive regnet os til Retfærdighed, ligesom da, saafremt Guds Søn ikke var bleven Menneske,

heller ikke den guddommelige Natur alene havde kunnet være vor Retfærdighed. Derfor tror, lærer og bekjender vi, at Christi hele Persons hele Lydighed, hvilken han for os har vist Faderen ligetil den allerforsmædeligste Død paa Korset, bliver regnet os til Retfærdighed. Thi den menneskelige Natur alene uden den guddommelige kunde hverken med Lydighed eller Lidelse have gjort den evige almægtige Gud fyldest for al Verdens Synd, men Guddommen alene uden Manddommen kunde ikke have været Midler mellem Gud og os. Men efterdi nu, som ovenfor sagt, Lydigheden hører den hele Person til, saa er den en fuldkommen Fyldestgjørelse og Forsoning for den menneskelige Slegt, hvorved Guds evige uforanderlige Retfærdighed, som er aabenbaret i Loven, er skeet fyldest, og saaledes ogsaa vor Retfærdighed, som gjælder for Gud, som aabenbares i Evangeliet, som Troen forlader sig paa for Gud, og som Gud tilregner Troen, ligesom skrevet staar, Rom. 5 [19]: „Ligesom ved det ene Menneskes Ulydighed de mange er blevne Syndere, saa skal og de mange vorde retfærdige ved den enes Lydighed", og 1 Joh. 1 [7]: „Jesu Christi, Guds Søns, Blod renser os fra al Synd." Ligesaa: „Den retfærdige ved sin Tro skal leve", Hab. 2 [4. Rom. 1, 17]. Paa denne Maade bliver hverken Christi guddommelige eller menneskelige Natur for sig alene regnet til Retfærdighed, men kun den Persons Lydighed, som paa en Gang er Gud og Menneske. Og saaledes ser Troen paa Christi Person, hvorledes han for os er bleven lagt under Loven, har baaret vor Synd og i sin Gang til Faderen for os arme Syndere vist sin himmelske Fader den hele fuldkomne Lydighed, fra sin hellige Fødsel af lige til sin Død, og dermed tildækket al vor Ulydighed, som stikker i vor Natur, dens Tanker, Ord og Gjerninger, saa den ikke regnes os til Fordømmelse, men af idel Naade alene for Christi Skyld tilgives og forlades os.

29. Ifølge dette forkaster og fordømmer vi endrægtig foruden de førnævnte ogsaa efterfølgende og alle lignende Vildfarelser som stridende mod Guds Ord, Profeternes og Apostlernes Lære og vor kristelige Tro.

30. I. Naar der læres, at Christus er vor Retfærdighed for Gud alene efter sin guddommelige Natur.

31. II. At Christus er vor Retfærdighed alene efter den menneskelige Natur.

32. III. At i Profeternes og Apostlernes Skrifter, hvor Talen er om Troens Retfærdighed, de Ord „retfærdiggjøre" og „blive retfærdiggjort" ikke skal betyde at frikjende fra Synd og faa Syndernes Forladelse, men i Gjerning og Sandhed at blive gjort retfærdig paa Grund af den ved den Helligaand indgydte Kjærlighed, Dyd og deraf flydende Gjerninger.

33. IV. At Troen ikke ser hen til Christi Lydighed alene, men til hans guddommelige Natur, saaledes som den bor og virker i os, og at ved denne Ihoen vore Synder bliver skjulte for Gud.

34. V. At Troen er en saadan Tillid til Christi Lydighed, at den kan være og blive hos et Menneske, om det end ikke har nogen sand Anger, omend heller ingen Kjærlighed følger med, men det mod sin Samvittighed fremturer i sine Synder.

35. VI. At ikke Gud, men alene Guds Gaver bor i de troende.

36. Disse Vildfarelser og lignende forkaster vi enstemmig alle tilhobe som stridende mod Guds klare Ord, og vi bliver ved Guds Naade standhaftig og bestandig staaende fast ved Læren om Troens Retfærdighed for Gud, saaledes som denne er fremsat, udviklet og med Guds Ord bevist i den augsburgske Konfession og dens Apologi. Hvad der videre kan være fornødent til rigtig Forklaring af den høie og vigtige Artikel om Retfær-

diggjørelsen for Gud, paa hvilken vore Sjæles Salighed beror, derom vil vi have Hvermand henvist til Dr. Luthers skjønne og herlige Udlæggelse af St. Paulus's Brev til Galaterne, til hvilken vi for ønskelig Kortheds Skyld henholder os.

IV.

Om gode Gjerninger.

1. Ogsaa om de gode Gjerninger har der været en Tvist mellem den augsburgske Konfessions Teologer. En Del af dem har nemlig brugt følgende Ord og Talemaader: „Gode Gjerninger er nødvendige til Salighed"; „det er umuligt at blive salig uden gode Gjerninger"; ligesaa: „Ingen er nogensinde bleven salig uden gode Gjerninger", saasom der af de sande troende kræves gode Gjerninger som Troens Frugter, og Troen er død uden Kjærlighed, omend denne Kjærlighed ikke er nogen Aarsag til vor Salighed. Den anden Del har derimod bekjæmpet dette og lært, at gode Gjerninger vel er nødvendige, men ikke til Salighed, men af andre Grunde, og at derfor ovenanførte propositiones eller Talemaader (som ikke stemmer overens med de sunde Ords og den rene Læres rette Form og af Papisterne altid er blevne og endnu bliver brugte imod vor kristelige Troslære, hvori vi bekjender, at Troen alene gjør retfærdig og salig) ikke maa taales i Kirken, forat Christi, vor Saliggjørers, Fortjeneste ikke skal vorde forringet, og Forjættelsen om Salighed for dem, som tror, være og blive fast og sikker.

2. I denne Strid har nogle saa brugt denne ligesaa omtvistede Proposition eller Talemaade, at gode Gjerninger er skadelige til Salighed. Det er ogsaa af nogle blevet paastaaet, at gode Gjerninger ikke er nødvendige, men frivillige, efterdi de ikke skal fremtvinges ved Lovens Frygt og Straf, men fremgaa af en frivillig Aand og et glad Hjerte. Derimod har andre kjæmpet for, at gode Gjerninger er nødvendige. Denne Strid har fra først af dreiet sig om Ordene ,,necessitas" og ,,libertas", d. e. Nødvendighed og Frihed, fordi nemlig Ordet ,,necessitas", Nødvendighed, ikke alene betyder den evige uforanderlige Orden, ifølge hvilken alle Mennesker er skyldige og pligtige til at adlyde Gud, men undertiden ogsaa en Tvang, hvormed Loven driver Menneskene til gode Gjerninger. Men senere har man ikke alene tvistet om Ordene, men paa det heftigste kjæmpet om selve Læren og paastaaet, at den nye Lydighed, som den ovennævnte guddommelige Orden kræver, ikke er nødvendig hos de gjenfødte.

3. Forat denne Uenighed kan blive kristelig opklaret efter Guds Ords Veiledning og ved hans Naade ganske bilagt, er vor Lære, Tro og Bekjendelse som følger: For det første er der i denne Artikel ingen Strid blandt vore om følgende Punkter: at det er Guds Vilje, Orden og Befaling, at de troende skal vandre i gode Gjerninger, og at ikke det er de rette gode Gjerninger, som enhver i god Mening selv udtænker, eller som sker efter Menneskers Bud, men de, som Gud selv har foreskrevet og befalet i sit Ord, at fremdeles rette gode Gjerninger ikke sker af egne naturlige Kræfter, men først da, naar Personen ved Troen er forligt med Gud og fornyet ved den Helligaand eller, som Paulus siger, „skabt i Christus Jesus til gode Gjerninger" [Efes. 2, 10].

4. Ei heller er der nogen Strid om, hvorledes og hvorfor de troendes gode Gjerninger, om de end i dette Kjød er urene og ufuldkomne, dog

er Gud velbehagelige og tækkelige, nemlig for den Herres Christi Skyld ved Troen, fordi Personen er Gud velbehagelig. Thi de Gjerninger, som hører til den udvortes Tugts Opretholdelse, og som gjøres og kræves ogsaa af de vantro og uomvendte, er vistnok priselige for Verden og bliver ogsaa af Gud i denne Verden lønnede med timelige Goder, men er dog, da de ikke fremgaar af den rette Tro, Synd for Gud, det er, besmittede med Synd, og bliver for Gud agtede som Synd og urene for den fordærvede Naturs Skyld, og fordi Personen ikke er forligt med Gud. Thi et ondt Træ kan ikke bære gode Frugter [Matt. 7, 18], som ogsaa skrevet staar, Rom. 14 [23]: „Alt det, som ikke er af Tro, er Synd." Thi Personen maa først være Gud behagelig og det alene for Christi Skyld, saafremt ogsaa denne Persons Gjerninger paa nogen Maade skal kunne behage ham. Derfor maa de i Sandhed gode og Gud velbehagelige Gjerninger, som Gud vil belønne i denne og den tilkommende Verden, have Troen til sin Moder og Kilde, hvorfor de da ogsaa kaldes de rette Troens eller ogsaa, som St. Paulus siger [Gal. 5, 22], Aandens Frugter. Thi det er, som Dr. Luther skriver i Fortalen til St. Paulus's Brev til Romerne: „Saa er da Troen en guddommelig Gjerning i os, som forvandler os og føder os paany af Gud og dræber den gamle Adam, gjør os til ganske andre Mennesker med Hensyn til Hjerte, Sind og alle Kræfter og bringer den Helligaand med sig. O, det er en levende, driftig, virksom, mægtig Ting, denne Tro, saa det er umuligt andet, end at den uden Afladelse skulde virke godt. Den spørger heller ikke, om gode Gjerninger skal gjøres, men førend man spørger, har den gjort dem og er altid i Virksomhed. Men den, som ikke gjør saadanne Gjerninger, er et Menneske uden Tro, famler og ser sig om efter Tro og gode Gjerninger og ved hverken hvad Tro eller gode Gjerninger er, sludrer og pludrer dog mange Ord om Tro og gode Gjerninger. Troen er en levende, fast Tillid til Guds Naade, saa vis, at man tusende Gange dør derpaa. Og denne Tillid og Erkjendelse af den guddommelige Naade gjør glad, modig og vel tilmode lige overfor Gud og alle Skabninger, hvilket den Helligaand virker i Troen, hvorfor Mennesket uden Tvang bliver villigt og faar Lyst til at gjøre enhver godt, at tjene enhver, at lide allehaande ondt, Gud til Ære og Pris, som har vist det en saadan Naade, saa det er umuligt at skille Gjerningerne fra Troen, ja ligesaa umuligt, som Varme og Lys kan skilles fra Ilden."

5. Men da der nu ingen Strid er blandt vore om disse Punkter, vil vi ikke omhandle dem vidtløftig, men kun enfoldig og tydelig udtale os om de omtvistede Punkter. Og hvad for det første nu de gode Gjerningers Nødvendighed eller Frivillighed angaar, saa er det klart, at den augsburgske Konfession og sammes Apologi bruger og ofte gjentager disse Talemaader, at gode Gjerninger er nødvendige, — ligesaa, at det er fornødent at gjøre gode Gjerninger, hvilke ogsaa nødvendigvis skal følge paa Troen og Forligelsen, — ligesaa, at vi nødvendigvis skal og maa gjøre de gode Gjerninger, som Gud har paabudt. Saaledes bliver ogsaa i selve den hellige Skrift de Ord „nødvendigt" og „fornødent", ligesaa „skal" og „bør" brugte om det, som vi ifølge Guds Anordning, Befaling og Vilje er skyldige at gjøre, som Rom. 13 [5], 1 Kor. 9 [9], Ap. Gj. 5 [29], Joh. 15 [12], 1 Joh. 4 [21]. Derfor bliver nævnte Talemaader eller Sætninger, brugte i denne kristelige og rette Forstand, med Uret af nogle dadlede og forkastede. De skal nemlig med Rette anvendes og bruges til at straffe og

forkaste den trygge, epikuræiske[1]) Indbildning, hvori mange opdigter sig en død Tro eller Formening, som er uden Bod og uden gode Gjerninger, som om der til samme Tid kunde i et og samme Hjerte findes sand Tro og et ondt Forsæt til at vedblive og fremture i Synden, hvilket er umuligt, eller som om en godt kunde have og beholde sand Tro, Retfærdighed og Salighed, om han end er og bliver et raaddent og ufrugtbart Træ, som slet ingen gode Frugter bærer, ja om han end mod sin Samvittighed vedbliver i Synden eller atter med Forsæt hengiver sig til saadan Synd, hvilket er urigtigt og falskt.

6. Imidlertid maa man ogsaa merke og erindre sig denne Forskjel, at det Ord „Nødvendighed" her maa forstaaes om en ,,necessitas ordinis, mandati et voluntatis Christi et debiti nostri", ikke om nogen ,,necessitas coactionis", d. e. ikke om nogen Tvang, men alene om Guds uforanderlige Viljes Orden og vor Skyldighed mod ham, hvortil ogsaa hans Bud, at Skabningen skal være sin Skaber lydig, henviser. Thi paa andre Steder, som 2 Kor. 9 [7] og i Paulus's Brev til Filemon [V. 14], ligesaa 1 Pet. 5 [2], bruges Ordet „Nødvendighed"[2]) om, hvad en mod sin Vilje, ved Tvang eller paa anden Maade bliver afnødet, hvad han vel udvortes gjør for et Syns Skyld, men dog uden og mod sin Vilje. Saadanne Skingjerninger vil Gud ikke have, men det nye Testamentes Folk skal være et „frivilligt Folk", Salme 110 [3], og „ofre frivilligt Offer", Salme 54 [8], være lydigt „ikke med Bedrøvelse eller af Tvang", men „af Hjertet", 2 Kor. 9 [7], Rom. 6 [17]; thi „Gud elsker en glad Giver", 2 Kor. 9 [7]. I denne Forstand og i en saadan Mening er det ret talt og lært, at rette gode Gjerninger skal villig eller af frivillig Aand gjøres af dem, hvem Guds Søn har frigjort, saaledes som det er fornemmelig i denne Mening, at nogle har ført Striden om de gode Gjerningers Frivillighed. — Men her maa man igjen ogsaa vel merke sig den Forskjel, hvorom Paulus taler, Rom. 7 [22 flg.]: „Jeg har Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske, men jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som" — ikke alene ingen Lyst har til det gode, men ogsaa — „strider mod mit Sinds Lov." Og hvad det uvillige og gjenstridige Kjød angaar, da siger Paulus, 1 Kor. 9 [27]: „Jeg undertvinger mit Legeme og holder det i Trældom", og Gal. 5 [24], Rom. 8 [13]: „De, som hører Christus til, de korsfæster, ja døder Kjødet med dets Lyster, Begjæringer og Gjerninger." Men det er falskt og maa revses, naar der foregives og læres, at de troendes gode Gjerninger er frivillige i den Forstand, at det skulde staa til deres eget frie Godtbykke at gjøre eller lade dem, eller at de skulde kunne handle mod Guds Lov og alligevel kunne bevare Troen, Guds Naade og Miskundhed.

7. For det andet, naar man lærer, at gode Gjerninger er fornødne, maa man ogsaa fremstille, hvorfor og af hvilke Grunde de er fornødne, saaledes som Grundene angives i den augsburgske Konfession og sammes Apologi. Her maa man dog imidlertid helt nøie se til, at Gjerningerne ikke bliver dragne og blandede ind i Artiklen om vor Retfærdiggjørelse og Saliggjørelse. Derfor bliver med Rette de Sætninger forkastede, at gode Gjerninger er nødvendige for de troende til Salighed saaledes, at det er umuligt at blive salig uden gode Gjerninger. Thi disse Sætninger er stik imod Læren ,,de particulis exclusivis in articulo justificationis et salva-

[1]) Se ovenfor S. 379, Anm. 1.

[2]) I vor Bibeloversk. bruges paa de anførte Steder ikke „Nødvendighed", men „Tvang".

tionis", d. e., de er i Strid med de Ord, med hvilke St. Paulus ganske har udelukket vore Gjerninger og vor Fortjeneste af Artiklen om vor Retfærdiggjørelse og Saliggjørelse og har tilskrevet Guds Naade og Christi Fortjeneste alene altsammen, ligesom i den foregaaende Artikel er forklaret. Fremdeles røver de de anfegtede, bedrøvede Samvittigheder Evangeliets Trøst, giver Anledning til Tvil, er i mange Maader farlige, styrker Egenretfærdighedens Formastelighed og Tilliden til egne Gjerninger, bliver desforuden antagne af Papisterne og af dem til Fordel for deres Sag anførte mod den rene Lære om den alene saliggjørende Tro. Saa er de ogsaa mod de sunde Ords rette Form; thi der staar skrevet, at Saligheden alene tilhører det Menneske, hvem Gud tilregner Retfærdighed uden Gjerninger, Rom. 4 [6]. Ligesaa staar der skrevet i den augsburgske Konfession i den 6te Artikel, at man bliver salig „uden Gjerninger, ved Troen alene". Saa har ogsaa Dr. Luther forkastet og fordømt disse Sætninger 1) hos de falske Profeter iblandt Galaterne, 2) hos Papisterne paa overmaade mange Steder, 3) hos Gjendøberne, naar de forklarer Tingen saaledes, at man vel ikke skal grunde Troen paa Gjerningernes Fortjeneste, men dog alligevel maa have dem som nødvendige til Salighed, endelig ogsaa 4) hos nogle andre blandt sine egne, som vilde udlægge denne Sætning saaledes: „Om vi end fordrer Gjerningerne som nødvendige til Salighed, saa lærer vi dog ikke at sætte Lid til Gjerningerne", i sin Udlæggelse af 1 Mos., Kap. 22. Derfor og af de nu anførte Grunde bør det med Rette blive derved i vore Kirker, at nævnte Maade at tale paa ikke bliver lært, forsvaret eller besmykket, men afvist og forkastet af vore Kirker som falsk og urigtig, som Sætninger, der i Forfølgelsens Tid, da en klar, rigtig Bekjendelse mod alslags Forvanskning og Forfalskning af Artiklen om vor Retfærdiggjørelse var allermest fornøden, i Anledning af Interim[1]) atter er blevne fornyede, fremkaldte og omtvistede.

8. For det tredje, da det nu ogsaa er omtvistet, om gode Gjerninger bevarer Saligheden, eller om de er nødvendige til at bevare Troen, Retfærdigheden og Saligheden, og da dette er en Sag af den allerhøieste Vigtighed — thi „hvo som bliver bestandig indtil Enden, han skal blive salig", Matt. 24 [13. 10, 22], og Hebr. 3 [14]: „Vi er blevne delagtige i Christus, saafremt vi bevarer vor første sikre Forvisning fast indtil Enden", saa er det ogsaa fornødent, nøiagtig og rigtig at fremstille, hvorledes Retfærdighed og Salighed bliver bevarede i os, saa de ikke igjen gaar tabt.

9. Derfor maa nu for det første denne falske, epikuræiske Indbildning alvorlig revses og forkastes, at nogle opdigter, at Troen og den modtagne Retfærdighed og Salighed ikke kan tabes ved nogen, endog forsætlig Synd eller ond Gjerning, men at en kristen, om han end uden Frygt og Skam følger sine onde Lyster, modstaar den Helligaand og forsætlig hengiver sig til Synd mod Samvittigheden, alligevel beholder Tro, Guds Naade, Retfærdighed og Salighed. Mod denne fordærvelige Indbildning skal man med al mulig Flid og Alvor ofte gjentage og indprente de kristne, som er blevne retfærdiggjorte ved Troen, disse sanddrue, uforanderlige, guddommelige Trusler og alvorlige Straffe og Formaninger: 1 Kor. 6 [9 flg.]: „Farer ikke vild, hverken Skjørlevnere eller Horkarle eller gjerrige o. s. v. skal arve Guds Rige." Gal. 5 [21]. Efes. 5 [5]:. „De, som gjør saadant, skal ikke arve Guds Rige." Rom. 8 [13]: „Dersom I lever efter

[1]) Se ovenfor S. 33.

Kjødet, skal I dø." Kol. 3 [6]: „For disse Tings Skyld kommer Guds Vrede over Vantroens Børn." — Men naar og paa hvilken Maade man af denne Grund kan skjærpe sine Formaninger til gode Gjerninger uden at fordunkle Læren om Troen og Artiklen om vor Retfærdiggjørelse, derpaa giver Apologien os et herligt Forbillede, idet den i 20de Artikel i Anledning af hint Ord 2 Pet. 1 [10] („Anvender Flid paa at befæste eders Kald") siger saa: „Peter lærer, hvorfor gode Gjerninger bør gjøres, nemlig forat Kaldet skal blive befæstet, det er, forat man ikke skal falde ud af sit Kald ved atter at synde. Gjører gode Gjerninger, siger han, forat I ikke skal tabe Kaldets Gaver, som forhen er skjænkede eder, ikke formedelst efterfølgende Gjerninger, men som nu bevares ved Troen, og Troen bliver ikke i dem, som fører et syndigt Liv, taber den Helligaand og opgiver Boden." Saa vidt Apologien.[1])

10. Men derimod er det ikke Meningen, at Troen kun i Begyndelsen modtager Retfærdighed og Salighed og derefter overlader sit Embede til Gjerningerne, saaledes at de for Fremtiden maa bevare Troen, den modtagne Retfærdighed og Salighed; men forat ikke alene Modtagelsen, men ogsaa Bevarelsen af Forjættelsen om Retfærdighed og Salighed maa være os fast og sikker, tillægger Paulus, Rom. 5 [2], Troen ikke alene vor Adgang til Naaden, men ogsaa, at vi staar i Naaden og roser os af den kommende Herlighed, det vil sige: Begyndelsen, Midten og Enden, altsammen tillægger han Troen alene. Ligesaa Rom. 11 [20]: „De er afbrudte ved sin Vantro, men du staar ved Troen." Kol. 1 [22]: „Han vil fremstille eder hellige og ulastelige og ustraffelige for sit Aasyn, saafremt I ellers forbliver i Troen." 1 Pet. 1 [5. 9]: „Vi bevares ved Guds Magt formedelst Troen til Frelsen." Fremdeles: „I skal opnaa Maalet for eders Tro, Sjælenes Frelse." Da det nu af Guds Ord er klart, at Troen er det egentlige, eneste Middel, hvorved Retfærdighed og Salighed ikke alene bliver modtaget, men ogsaa af Gud bevaret, bør det med Rette forkastes, hvad der er fastsat ved det tridentinske Koncil,[2]) og hvad der ellers i samme Retning er blevet fremsat, at vore gode Gjerninger bevarer Saligheden, eller at den modtagne Troens Retfærdighed eller endog Troen selv bliver ved vore Gjerninger opholdt og bevaret enten helt og holdent eller i det mindste for en Del. Thi vistnok har før denne Strid adskillige rettroende Lærere i Udlæggelsen af den hellige Skrift brugt saadanne og lignende Udtryk, uden at de dog hermed paa nogen Maade har tænkt paa at stadfæste Papisternes ovennævnte Vildfarelser. Men da der nu imidlertid senere er opstaaet Strid om denne Maade at udtrykke sig paa, hvoraf allehaande forargelige og vidtløftige Trætter har været Følgen, saa er det dog det sikreste efter St. Paulus's Formaning at holde fast ved de sunde Ords rette Form saavelsom ved den rene Lære selv, hvorved megen unyttig Kiv bliver forebygget og Kirken bevaret for megen Forargelse.

11. Hvad for det fjerde den Sætning angaar, at gode Gjerninger skal være skadelige til Salighed, saa vil vi herom give følgende tydelige Forklaring. Saafremt nogen vil drage de gode Gjerninger ind i Artiklen om vor Retfærdiggjørelse, grunde sin Retfærdighed eller sit Saligheds Haab derpaa, derved fortjene Guds Naade og derved blive salig, saa siger ikke vi,

[1]) Se ovenfor S. 193.

[2]) D. e. en Kirkeforsamling, som den romerske Kirke holdt i Trient i Aarene 1546–63, og paa hvilken den fastsatte sin Lære i Modsætning til Reformationen.

men Paulus selv og det tre Gange, Fil. 3 [7 flg.], at for et saadant Menneske er Gjerningerne ikke alene unyttige og hinderlige, men ogsaa skadelige. Men heri er ikke de gode Gjerninger selv Skyld, men den falske Tillid, som man mod Guds udtrykkelige Ord sætter til Gjerningerne. Men heraf følger nu ingenlunde, at man simpelthen og saa nøgent uden videre maa sige, at gode Gjerninger er de troende skadelige med Hensyn til deres Salighed; thi hos de troende er gode Gjerninger, naar de sker propter veras causas et ad veros fines [af de sande Bevæggrunde og i de sande Øiemed], d. e. i den Mening, hvori Gud kræver dem af de gjenfødte, „Tegn paa Frelsen", Fil. 1 [28]. Thi det er jo Guds Vilje og udtrykkelige Befaling, at de troende skal gjøre gode Gjerninger, hvilke den Helligaand virker hos de troende, i hvilke Gud ogsaa for Christi Skyld har sit Velbehag, og som han forjætter en herlig Løn i dette Liv og det tilkommende. Derfor bliver ogsaa denne Sætning i vore Kirker revset og forkastet, fordi den, saaledes nøgent fremsat, er falsk og vækker Forargelse, idet derved Tugt og Ærbarhed let kan svækkes og det raa, vilde, sikre, epikuræiske Liv vinde Indgang og blive styrket. Thi hvad der er en skadeligt til hans Salighed, derfor skal han jo med den største Flid vogte sig. Men da de kristne ikke skal afholdes fra gode Gjerninger, men paa det flittigste formanes og tilholdes dertil, saa kan og skal denne nøgne Sætning ikke taales, bruges eller forsvares i Kirken.

V.

Om Loven og Evangeliet.

1. Saasom Forskjellen imellem Loven og Evangeliet er et særdeles herligt Lys, som tjener til, at Guds Ord vorder rettelig delt og de hellige Profeters og Apostlers Skrifter rigtig forklarede og forstaaede, saa maa man med særdeles Flid holde fast ved samme, forat ikke disse to Lærdomme skal blive sammenblandede med hinanden eller af Evangeliet gjort en Lov, hvorved Christi Fortjeneste fordunkles og de bedrøvede Samvittigheder mister sin Trøst, den de ellers har i det hellige Evangelium, naar det prædikes purt og rent, og hvorved de i sine største Anfegtelser kan holde sig oppe lige overfor Lovens Rædsler. Nu er ogsaa her opkommen Tvist mellem nogle af den augsburgske Konfessions Teologer, idet den ene Del har paastaaet, at Evangeliet egentlig ikke alene er en Naadesprædiken, men derhos tillige en Bodsprædiken, som straffer den største Synd, nemlig Vantroen, medens den anden Del har ment og forfegtet, at Evangeliet ikke egentlig er en Bods- eller Straffeprædiken, hvilket egentlig tilhører Guds Lov, som straffer al Synd og saaledes ogsaa Vantroen, men at Evangeliet egentlig er en Prædiken om Guds Naade og Miskundhed for Christi Skyld, ved hvem de, der omvender sig til Christus, faar Forladelse og Tilgivelse for den Vantro, i hvilken de før har siddet fast, og som Guds Lov ogsaa har straffet.

2. Naar vi nu ret betænker denne Tvist, saa er den fornemmelig foraarsaget derved, at Ordet „Evangelium" i den hellige guddommelige Skrift, som ogsaa af de gamle og nye Kirkelærere, ikke overalt er blevet brugt og taget i en og samme Betydning, men paa to Maader. Thi for det første bliver det brugt saaledes, at derved forstaaes vor Herres Christi hele Lære, som han paa Jorden har forkyndt i sit Prædikeembede og befalet at forkynde

i det nye Testamente, og hvori han saaledes har sammenfattet Lovens Forklaring og Forkyndelsen af Guds, hans himmelske Faders, Naade og Miskundhed, som der staar skrevet, Mark. 1 [1]: „Jesu Christi, Guds Søns, Evangeliums Begyndelse." Og straks derpaa [V. 4] nævnes som de summariske Hovedstykker „Omvendelse" og „Syndernes Forladelse". Paa samme Maade sammenfatter Christus, da han efter sin Opstandelse befalede sine Apostler at prædike Evangeliet for al Skabningen, Mark. 16 [15], Summen af denne sin Lære i faa Ord, idet han, Luk. 24 [46 flg.] siger: „Saaledes er skrevet, og saaledes burde det Christus at lide og at opstaa fra de døde paa den tredje Dag, og i hans Navn Omvendelse og Syndernes Forladelse at prædikes for alle Folk." Ligesaa kalder ogsaa Paulus hele sin Lære Evangelium, Ap. Gj. 20 [21], idet han sammenfatter Summen af denne sin Lære i disse Hovedstykker: „Omvendelse til Gud og Tro paa Christus." Og i denne Forstand er hin generalis definitio, d. e. Beskrivelsen af Ordet „Evangelium", brugt i videre Forstand og uden Hensyn til den egentlige Forskjel mellem Lov og Evangelium, rigtig, naar der nemlig siges, at Evangeliet er en Prædiken om Omvendelse og Syndernes Forladelse. Thi Johannes, Christus og Apostlerne har begyndt sin Prædiken med Omvendelsen og saaledes fremstillet og indskjærpet ikke alene den naaderige Forjættelse om Syndernes Forladelse, men ogsaa Guds Lov. Dernæst bliver Ordet „Evangelium" brugt i en anden, nemlig i sin egentlige Betydning, efter hvilken det ikke indbefatter Prædikenen om Omvendelse, men alene Prædikenen om Guds Naade, saaledes som straks efter følger, Mark. 1 [15], naar Christus siger: „Omvender eder og tror Evangeliet!"

3. Saaledes bliver heller ikke Ordet „Omvendelse" brugt i en og samme Betydning i den hellige Skrift. Thi paa nogle Steder i den hellige Skrift bliver det brugt og taget om Menneskets hele Omvendelse, som Luk. 13 [5]: „Dersom I ikke omvender eder, skal I alle ligesaa omkomme." Og i Kap. 15 [7]: „Saaledes skal der være Glæde over en Synder, som omvender sig." Men paa dette Sted, Mark. 1 [15], som ogsaa paa andre Steder, hvor der skjelnes mellem Omvendelse og Tro paa Christus, Ap. Gj. 20 [21], eller mellem Omvendelse og Syndernes Forladelse, Luk. 24 [46 flg.], betyder det „at omvende sig" ikke andet end i Sandhed at erkjende sin Synd, hjertelig angre den og afstaa fra den, hvilken Erkjendelse kommer af Loven, men er ikke nok til saliggjørende Omvendelse til Gud, saafremt ikke Troen paa Christus kommer til, hvis Fortjeneste det hellige Evangeliums trøstelige Prædiken tilbyder alle bodfærdige Syndere, som er forfærdede ved Lovens Prædiken. Thi Evangeliet prædiker Syndernes Forladelse ikke for de raa, sikre Hjerter, men for de sønderknuste eller bodfærdige, Luk. 4 [18]. Og forat der ikke af Angeren eller Lovens Skræk skal komme Fortvilelse, maa Evangeliets Prædiken komme til, forat det kan blive en „Omvendelse til Salighed", 2 Kor. 7 [10]. Thi da den blotte Prædiken af Loven, uden Christus, enten frembringer formastelige Mennesker, som indbilder sig, at de kan opfylde Loven med udvortes Gjerninger, eller ganske og aldeles driver til Fortvilelse, saa tager Christus Loven i sine Hænder og udlægger den aandelig, Matt. 5 [21 flg.], Rom. 7 [14] og 1 [18], og aabenbarer saaledes sin Vrede fra Himmelen over alle Syndere, hvor stor den er, hvorved de bliver henviste til Loven og nu først af den lærer ret at kjende sin Synd, hvilken Erkjendelse Moses aldrig havde kunnet aftvinge dem. Thi, som Apostelen vidner, 2 Kor. 3 [14 flg.], omend Moses læses, bliver dog altid det Dække, som han hang for sit Ansigt, uden at afdrages,

saa de ikke erkjender Loven aandelig, og hvor store Ting den kræver af os, og hvor dybt den forbander og fordømmer os, fordi vi ikke kan holde eller opfylde den. „Men naar de omvender sig til Herren, da bliver Dækket bortaget", 2 Kor. 3 [16].

4. Derfor maa Christi Aand ikke alene trøste, men ogsaa ved Lovens Embede overbevise Verden om Synd [Joh. 16, 8] og saaledes gjøre i det nye Testamente, hvad Profeten [Es. 28, 21] kalder ,,opus alienum, ut faciat opus proprium", d. e., han maa gjøre en fremmed Gjerning, nemlig at overbevise, indtil han kommer til sin egen Gjerning, nemlig at trøste og prædike om Naaden, hvortil han jo er forhvervet og sendt os ved Christus, og af hvilken Grund han ogsaa kaldes Trøster, saaledes som Dr. Luther i Udlæggelsen af Evangeliet paa 5te Søndag efter Trefoldighed[1]) har forklaret dette med følgende Ord: „Lovens Prædiken er alt, hvad der prædiker om vore Synder og Guds Vrede, det ske, hvorledes eller naar det ske vil. Derimod er Evangeliet en saadan Prædiken, som intet andet viser og giver end Naade og Forladelse i Christus, hvorvel det er sandt og rigtigt, at Apostlerne og Evangeliets Prædikanter (som ogsaa Christus selv har gjort) stadsæster Lovens Prædiken og gjør Begyndelsen dermed hos dem, som endnu ikke kjender sin Synd eller er forfærdede for Guds Vrede, ligesom han, Joh. 16 [8] siger: ‚Den Helligaand skal overbevise Verden om Synd, fordi de ikke tror paa mig.' Ja, hvilket alvorligere, forfærdeligere Vidnesbyrd og Prædiken om Guds Vrede over Synden gives der, end netop Christi, hans Søns, Lidelse og Død? Men saalænge alt dette prædiker Guds Vrede og forfærder Mennesket, saa længe er det endnu ikke Evangeliets eller Christi egen Prædiken, men Moses og Loven over de ubodfærdige. Thi Evangeliet og Christus er aldeles ikke anordnet og givet for at forfærde eller fordømme, men for at trøste og opreise dem, som er forfærdede og forsagte." Og atter paa et andet Sted: "Christus siger, Joh. 16 [8]: ‚Den Helligaand skal overbevise Verden om Synd', hvilket ikke kan ske uden ved Lovens Forkyndelse." Tom. 2. Jen. fol. 455. Ligesaa heder det ogsaa i de schmalkaldiske Artikler, at det nye Testamente beholder og udøver Lovens Embede, hvilken aabenbarer Synden og Guds Vrede, men til dette Embede føier det straks Naadens Forjættelse ved Evangeliet.[2]) Og Apologien siger, at til en sand, saliggjørende Bod er det ikke nok alene at prædike Loven, men Evangeliet maa ogsaa komme til.[3]) Saaledes er begge Lærdomme forenede og maa ogsaa drives ved Siden af hinanden, men i en vis Orden og med tilbørlig Forskjel. Og med Rette bliver Antinomerne eller Lovstormerne fordømte, hvilke kaster Lovens Prædiken ud af Kirken og vil, at man til at straffe Synden og fremkalde Angeren og Smerten ikke skal bruge Loven, men alene Evangeliet.

5. Forat nu enhver skal kunne se, at vi i denne Strid ikke lægger Skjul paa noget, men stiller den kristelige Læser Sagen ren og klar for Øine, saa tror, lærer og bekjender vi endrægtelig, at Loven egentlig er en guddommelig Lære, hvori Guds retfærdige, uforanderlige Vilje aabenbarer, hvorledes Mennesket i sin Natur, sine Tanker, Ord og Gjerninger skulde være beskaffent for at være Gud velbehageligt og tækkeligt, og truer dens Overtrædere med Guds Vrede, timelig og evig Straf. Thi, som Luther siger

1) Se Luthers Kirkepostille. Stavanger 1862. Sommerdelen, S. 416 flg.
2) Se ovenfor S. 252 flg.
3) Se ovenfor S. 158.

mod Lovstormerne, alt, hvad der straffer Synden, er og hører til Loven, hvis egentlige Embede det er at straffe Synd og føre til Syndens Erkjendelse, Rom. 3 [20] og 7 [7], og eftersom Vantroen er en Rod og Kilde til alle Synder, som er at revse og straffe, saa straffer Loven ogsaa Vantroen. Men alligevel er ogsaa det sandt, at Loven med sin Lære bliver stillet i Lyset og forklaret ved Evangeliet, og dog bliver Lovens egentlige Embede at straffe Synden og lære om gode Gjerninger. Saaledes straffer Loven Vantroen, naar man ikke tror Guds Ord. Efterdi nu Evangeliet, som egentlig alene lærer og byder at tro paa Christus, er Guds Ord, saa straffer den Helligaand ved Lovens Embede ogsaa Vantroen, at man ikke tror paa Christus, uagtet Evangeliet egentlig alene lærer om den saliggjørende Tro paa Christus.

6. Evangeliet er derimod egentlig en Lære, som (siden Mennesket ikke har holdt Guds Lov, men overtraadt den, og dets fordærvede Natur, Tanker, Ord og Gjerninger strider mod den, og det af den Grund er underkastet Guds Vrede, Døden, alle timelige Plager og Helved-Ildens Straf) lærer, hvad Mennesket skal tro, forat det hos Gud skal faa Syndernes Forladelse, nemlig at Guds Søn, vor Herre Christus, har taget Lovens Forbandelse paa sig og baaret den, har sonet og betalt for al vor Synd, og at vi alene ved ham igjen kommer til Naade hos Gud, faar Syndernes Forladelse ved Troen, bliver friede fra Døden og al Syndestraf og bliver evig salige. Thi alt, hvad der trøster og tilbyder Lovens Overtrædere Guds Naade og Miskundhed, er og heder egentlig Evangelium, et godt og glædeligt Budskab om, at Gud ikke vil straffe Synden, men for Christi Skyld tilgive den. Derfor skal enhver bodfærdig Synder tro, d. e., sætte sin Lid alene til den Herre Christus, at han „er hengiven for vore Overtrædelser og opreist til vor Retfærdiggjørelse“ [Rom. 4, 25], at „han, som ikke vidste af Synd, for vor Skyld er bleven gjort til Synd, forat vi skal i ham vorde den Retfærdighed, som gjælder for Gud“ [2 Kor. 5, 21], at han er „bleven os til Retfærdighed“ [1 Kor. 1, 30], og at hans Lydighed bliver regnet os til Retfærdighed for Gud i hans strenge Dom, saaledes altsaa, at Loven, som ovenfor forklaret, er en „Tjeneste, der ihjelslaar ved Bogstaven“ [2 Kor. 3, 6 flg.] og prædiker Fordømmelse, men Evangeliet „en Guds Kraft til Salighed for hver den, som tror“, idet det prædiker Retfærdigheden og giver Aanden, saaledes som Dr. Luther i alle sine Skrifter med særdeles Flid har indprentet denne Forskjel og omhyggelig paapeget, at den Guds Erkjendelse, som kommer af Evangeliet, er en ganske anden end den, som bliver hentet fra Loven, efterdi ogsaa Hedningerne af den naturlige Lov paa en Maade har havt en Guds Erkjendelse, men alligevel hverken ret erkjendt eller æret ham, Rom. 1 [20 flg.]

7. Disse to Prædikener har fra Verdens Begyndelse af altid og overalt i Guds Kirke gaaet ved Siden af hinanden, dog med tilbørlig Forskjel. Thi de kjære Patriarkers Efterkommere saavelsom ogsaa Stamfædrene selv har ikke alene stedse erindret sig, hvorledes Mennesket i Begyndelsen blev skabt af Gud retfærdigt og helligt og ved Slangens Bedrag har overtraadt Guds Bud, er blevet til en Synder og har fordærvet sig selv tilligemed alle sine Efterkommere og styrtet dem i Døden og den evige Fordømmelse; men de har ogsaa atter opmuntret og trøstet sig ved Prædikenen om den Kvindens Sæd, som skulde sønderknuse Slangens Hoved [1 Mos. 3, 15], fremdeles om den Abrahams Sæd, i hvem alle Jordens Slegter skulde velsignes [1 Mos. 22, 18], fremdeles om den Davids Søn, der skulde gjen-

opreise Israels Rige og blive et Lys til at oplyse Hedningerne [Salme 110, 1. Es. 49, 6], som blev „saaret for vore Overtrædelser og knust for vore Misgjerninger, ved hvis Saar vi er lægte" [Es. 53, 5].

8. Om begge disse Lærdomme tror og bekjender vi, at de uafladelig indtil Verdens Ende skal med Flid forkyndes og indprentes i Guds Kirke, dog med den nævnte tilbørlige Forskjel, forat ved Lovens Prædiken og dens Trusler i det nye Testamentes Embede de ubodfærdige Menneskers Hjerter maa blive forfærdede og bragte til Erkjendelse af sine Synder og Omvendelse, dog ikke saa, at de derunder skal forsage og fortvile, men — da Loven er en Tugtemester til Christus, forat vi ved Troen skal blive retfærdige, Gal. 3 [24], og saaledes ikke viser og fører bort fra Christus, men hen til Christus, som er „Lovens Ende", Rom. 10 [4] — forat de ved det hellige Evangeliums Prædiken om vor Herre Christus igjen maa blive trøstede og styrkede, derved nemlig, at Gud, saafremt de tror Evangeliet, vil tilgive al deres Synd formedelst Christus, antage dem for hans Skyld i Børns Sted og af idel Naade uden nogen deres Fortjeneste gjøre dem retfærdige og salige, men dog ikke saa, at de skal misbruge denne Naade og synde paa den, — alt saaledes, som Paulus 2 Kor. 3 [7] grundig og kraftig efterviser Forskjellen mellem Lov og Evangelium.

9. Derfor og forat begge Lærdomme, Loven og Evangeliet, ikke skal sammenblandes og den ene tilskrives, hvad der tilhører den anden, hvorved da lettelig Christi Fortjeneste og Velgjerninger fordunkles og Evangeliet igjen bliver gjort til en Lovlære, saaledes som det er skeet i Pavedømmet, og saaledes de kristne blive berøvede den rette Trøst, som de i Evangeliet har mod Lovens Rædsler, og Døren i Guds Kirke paany oplukkes for Pavedømmet, saa maa man med al Flid indprente og bevare den sande, egentlige Forskjel mellem Lov og Evangelium og omhyggelig afverge alt, hvad der kunde give Aarsag til Konfusion inter legem et evangelium, d. e. til det, hvorved de to Lærdomme, Lov og Evangelium, bringes i Forvirring og sammenblandes til en Lærdom. Det er derfor farligt og urigtigt, at man af Evangeliet, naar der tales om det i egentlig Forstand og det adskilles fra Loven, vil gjøre en Bods- eller Straffeprædiken. Thi ellers, naar det bruges i Almindelighed om den hele Lære, siger ogsaa Apologien enkelte Gange, at Evangeliet er en Prædiken om Omvendelse og Syndernes Forladelse. Men ved Siden heraf viser Apologien, at Evangeliet egentlig er Forjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse ved Christus, men Loven et Ord, som straffer og fordømmer Synden.

VI.

Om Guds Lovs tredje Brug.

1. Efterdi Guds Lov ikke alene tjener 1) til at opretholde udvortes Tugt og Ærbarhed mod de vilde, ulydige Mennesker og dernæst 2) til at bringe Menneskene til Erkjendelse af sine Synder, men ogsaa 3) til, naar de ved Guds Aand er gjenfødte, omvendte til Herren, og saaledes Moses's Dække er borttaget for dem, at lære dem at leve og vandre i Loven, saa har der om denne tredje og sidste Brug af Loven reist sig en Tvist mellem nogle faa Teologer, idet den ene Del har lært og ment, at de gjenfødte ikke af Loven lærer den nye Lydighed eller, i hvilke gode Gjerninger de skal

vandre, og at denne Lærdom ikke er at hente derfra, efterſom de er frigjorte ved Guds Søn, er blevne hans Aands Tempel og ſaaledes med Frihed, ligeſom Solen, uden dertil at drives af nogetſomhelſt af ſig ſelv fuldbringer ſit ordentlige Løb, af ſig ſelv formedelſt den Helligaands Tilſkyndelſe og Driſt gjør, hvad Gud kræver af dem. Derimod har den anden Del lært, at omend de ſande troende i Sandhed drives af Guds Aand og ſaaledes efter det indvortes Menneſke af en fri Aand gjør Guds Vilje, ſaa bruger dog den Helligaand juſt den ſkrevne Lov til deres Belærelſe, hvorved de ſande troende ogſaa lærer at tjene Gud ikke efter ſine egne Tanker, men efter hans ſkrevne Lov og Ord, ſom er en ſikker Regel og Retteſnor for et gudeligt Liv og en Vandel, ført efter Guds evige og uforanderlige Vilje.

2. Til Opklarelſe og endelig Bilæggelſe af denne Tviſt tror, lærer og bekjender vi endrægtig, at de i Sandhed troende og i Sandhed til Gud omvendte og retfærdiggjorte kriſtne, om de end er loskjøbte og frie fra Lovens Forbandelſe, dog ſkal daglig øve ſig i Herrens Lov, ſom ſkrevet ſtaar, Salme 1 [2] og 119 [1]: „Salig er den, hvis Lyſt er til Herrens Lov, og ſom grunder paa hans Lov Dag og Nat.“ Thi Loven er et Speil, i hvilket Guds Vilje, og hvad der er ham velbehageligt, er rigtig afmalet, hvorfor man ſtedſe ſkal foreholde de troende den og uden Ufladelſe flittig indprente dem den. Thi hvorvel „Loven ikke er ſat for den retfærdige“, ſom Apoſtelen vidner [1 Tim. 1, 9], men for den uretfærdige, ſaa er dog dette ikke at forſtaa ſaaledes efter Bogſtaven, at de retfærdige ſkal leve uden Lov. Thi Guds Lov er ſkreven i deres Hjerter, og det første Menneſke blev ogſaa ſtraks efter dets Skabelſe en Lov given, hvorefter det havde at forholde ſig. Men St. Paulus's Mening er den, at Loven ikke med ſin Forbandelſe kan beſvære dem, ſom formedelſt Chriſtus er forligte med Gud, heller ikke med ſin Trang kan plage de gjenfødte, fordi de efter det indvortes Menneſke har Lyſt til Guds Lov.

3. Viſtnok er det ſaa, at de troende og udvalgte Guds Børn, hvis de ved den iboende Aand blev fuldkommen fornyede i dette Liv, ſaa de i ſin Natur og alle dens Kræfter var ganſke og aldeles Synden kvit, ikke behøvede nogen Lov og ſaaledes heller ikke nogen Driver, men af ſig ſelv og ganſke frivillig, uden nogen Lovens Lærdom, Formaning, Nøden eller Driven vilde gjøre, hvad de efter Guds Lov er ſkyldige at gjøre, ligeſom Solen og Maanen og alle Himmelens Stjerner uden Formaning, uden Tilſkyndelſe, Driven, Tvang eller Nøden, af ſig ſelv, uhindret har ſit ordentlige Løb efter den Ordning, ſom Gud engang har givet dem, ja ligeſom de kjære Engle viſer en ganſke frivillig Lydighed. Men nu bliver de troende i dette Liv ikke fuldkommen, ganſke og aldeles („completive vel consummative“) fornyede; thi omend deres Overtrædelſer er ſkjult ved Chriſti fuldkomne Lydighed, ſaa den ikke bliver regnet de troende til Fordømmelſe, og omend den gamle Adams Dødelſe og Fornyelſen i deres Sinds Aand er begyndt ved den Helligaand, ſaa hænger dog endnu altid den gamle Adam ved deres Natur og alle dens indre og ydre Kræfter, hvorom Apoſtelen ſkriver [Rom. 7, 15 flg.]: „Jeg ved, at i mig, det er, i mit Kjød, bor intet godt.“ Og atter: „Jeg ved ikke, hvad jeg gjør; thi det, jeg vil, det gjør jeg ikke, men det, jeg hader, det gjør jeg.“ Ligeſaa: „Jeg ſer en anden Lov i mine Lemmer, ſom ſtrider mod mit Sinds Lov og tager mig fangen under Syndens Lov.“ Ligeſaa [Gal. 5, 17]: „Kjødet begjærer mod Aanden, men Aanden mod Kjødet; men disſe ſtaar hinanden imod, forat I ikke ſkal gjøre, hvad I vil.“

4. Derfor trænger i dette Liv de i Sandhed troende, udvalgte og gjenfødte Guds Børn paa Grund af disse Kjødets Lyster ikke alene til Lovens daglige Lærdom og Formaning, Advarsel og Trusel, men ofte ogsaa til Straf for at blive opvækkede og følge Guds Aand, som skrevet staar [Salme 119, 71]: „Det var mig godt, at jeg blev ydmyget, forat jeg kunde lære dine Forskrifter." Og atter [1 Kor. 9, 27]: „Jeg undertvinger mit Legeme og holder det i Trældom, forat jeg ikke efter at have prædiket for andre skal selv blive forskudt." Og atter [Hebr. 12, 8]: „Dersom I er uden Revselse, i hvilken alle er blevne delagtige, da er I uegte og ikke Børn." Dette har Dr. Luther i sin Kirkepostil, i Sommerhalvaaret, udførlig forklaret i sin Prædiken over Epistelen paa 19de Søndag efter Trefoldighed.

5. Men her maa det nu ogsaa nøiagtig forklares, hvad Evangeliet gjør, bringer og virker til de troendes nye Lydighed, og hvad der heri, forsaavidt de troendes gode Gjerninger angaar, er Lovens Embede. Thi Loven siger vel, at det er Guds Vilje og Befaling, at vi skal vandre i et nyt Levnet, men den giver ikke Kraft og Evne, at vi kan begynde og gjøre det. Den Helligaand derimod, som ikke gives og modtages ved Loven, men ved Evangeliets Prædiken, Gal. 3 [2], fornyer Hjertet. Derefter bruger den Helligaand Loven til ved samme at lære de gjenfødte og i de ti Bud vise dem, hvad der er „Guds velbehagelige Vilje", Rom. 12 [2], hvilke de „gode Gjerninger" er, som Gud forud har beredt, forat de skulde vandre i dem, Efes. 2 [10]. Han formaner dem dertil, og naar de formedelst Kjødet er dovne, efterladne og gjenstridige dertil, straffer han dem derfor ved Loven. Saaledes fører han da begge Embeder paa en Gang, han dræber og gjør levende, han fører ned til Helvede og fører op igjen [1 Sam. 2, 6]; hans Embede er nemlig ikke alene at trøste, men ogsaa at straffe, som skrevet staar [Joh. 16, 8]: „Naar den Helligaand kommer, skal han overbevise Verden (hvortil ogsaa den gamle Adam hører) om Synd og om Retfærdighed og om Dom." Men Synd er alt, hvad der strider mod Guds Lov [1 Joh. 3, 4]. Og St. Paulus skriver [2 Tim. 3, 16]: „Den ganske Skrift er indblæst af Gud og nyttig til Lærdom, til Overbevisning" o. s. v.; men at overbevise er Lovens egentlige Embede. Saa ofte derfor de troende snubler, bliver de ved den Helligaand overbeviste af Loven og ved den samme Aand igjen opreiste og trøstede med det hellige Evangeliums Prædiken.

6. Men forat nu, saavidt muligt, al Misforstaaelse skal undgaaes og Forskjellen mellem Lovens og Aandens Gjerninger rigtig læres og fasthol des, er det nødvendigt at give særdeles Agt paa, at naar der tales om gode Gjerninger, som er overensstemmende med Guds Lov (thi ellers er det ikke gode Gjerninger), saa betegner Ordet „Lov" altid det samme, nemlig Guds uforanderlige Vilje, efter hvilken Menneskene skal forholde sig i sit Liv. Men Forskjellen ligger i Gjerningerne paa Grund af den Forskjel, der er mellem de Mennesker, som beflitter sig paa at holde sig denne Guds Lov og Vilje efterrettelige. Thi saalænge Mennesket ikke er gjenfødt, men holder sig Loven efterretteligt og gjør Gjerningerne, fordi de saaledes er befalede, af Frygt for Straf eller med Fordring paa Løn, saa længe er det endnu under Loven, og dets Gjerninger bliver af St. Paulus ret egentlig kaldte „Lovens Gjerninger"; thi de bliver dem, ligesom Trællene, afkvungne af Loven, og det er kaininitiske Helgener. Men naar Mennesket ved Guds Aand er gjenfødt og frigjort fra Loven, d. e., er blevet denne Driver kvit og drives af Christi Aand, saa lever det efter Guds uforander-

lige Vilje, der er indeholdt i Loven, og gjør alt, forsaavidt det er gjenfødt, af en frivillig, glad Aand, og dette kaldes ikke egentlig Lovens Gjerninger, men Aandens Gjerninger og Frugter eller, som St. Paulus kalder det, „Sindets Lov" og „Christi Lov" [Rom. 7, 23. 8, 2. 1 Kor. 9, 21]. Thi saadanne Mennesker er ikke mere under Loven, men under Naaden, som St. Paulus siger [Rom. 6, 14.]

7. Men da de troende i denne Verden ikke bliver fuldkommen fornyede, men den gamle Adam hænger ved dem lige til Graven, saa vedbliver ogsaa Kampen mellem Aanden og Kjødet hos dem. Derhos har de vel Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske, men Loven i deres Lemmer strider mod Loven i deres Sind, og saaledes er de da aldrig uden Lov og dog ikke under, men i Loven; de lever og vandrer i Herrens Lov og gjør dog intet af Lovens Tvang. Men hvad den gamle Adam angaar, som endnu hænger ved dem, saa maa han tvinges ikke alene ved Loven, men ogsaa ved Plager; han gjør dog alt mod sin Vilje og tvungen, paa samme Maade, som de ugudelige bliver tvungne og holdte til Lydighed ved Lovens Trusler. 1 Kor. 9 [27], Rom. 7 [18. 19]. Saa er og denne Lovens Lære nødvendig for de troende af den Grund, forat de ikke skal finde paa en egen Helligbed og Fromhed og under Foregivende af Guds Aand indføre uden Guds Ord og Befaling en egen selvvalgt Gudstjeneste, som skrevet staar, 5 Mos. 12 [8. 28. 32]: „I skal ikke gjøre enhver, hvad der tykkes ham at være ret, men høre paa alle de Ord, som jeg byder eder, og I skal intet lægge dertil og intet tage derfra." Saa er ogsaa Lovens Lære i og ved de troendes gode Gjerninger nødvendig af den Grund, at Menneskets ellers saare let kan indbilde sig, at dets Gjerning og Liv er ganske rent og fuldkomment. Men Guds Lov foreskriver de troende de gode Gjerninger saaledes, at den tillige som i et Speil viser os, at de i dette Liv endnu er ufuldkomne og urene hos os, saa vi med den kjære Paulus maa sige: „Jeg ved vel intet med mig selv, men dermed er jeg ikke retfærdiggjort" [1 Kor. 4, 4]. Naar derfor Paulus formaner de gjenfødte til gode Gjerninger, foreholder han dem udtrykkelig de ti Bud, Rom. 13 [9], og at hans gode Gjerninger er ufuldkomne og urene, det erkjender han af Loven, Rom. 7 [7], og David siger Salme 119 [32]: „Dine Buds Vei vil jeg løbe", men „gaa ikke irette med din Tjener; thi ingen, som lever, er retfærdig for dit Aasyn", Salme 143 [2].

8. Men hvorledes og hvorfor de troendes gode Gjerninger, om de end i dette Liv paa Grund af Synden i Kjødet er ufuldkomne og urene, dog er Gud velbehagelige og tækkelige, det lærer ikke Loven, som kræver en ganske fuldkommen, ren Lydighed, naar den skal behage Gud. Men Evangeliet lærer, at vore aandelige Ofre er Gud velbehagelige ved Troen for Christi Skyld, 1 Pet. 2 [5], Hebr. 11 [4 flg.] Paa denne Maade er de kristne ikke under Loven, men under Naaden, fordi deres Person er ved Troen paa Christus friet fra Lovens Forbandelse og Fordømmelse, fordi deres gode Gjerninger, skjønt de endnu er ufuldkomne og urene, dog formedelst Christus er Gud velbehagelige, fordi de nu ikke ifølge Lovens Tvang, men ifølge den Helligaands Fornyelse gjør af Hjertet, villig og utvunget, hvad der er Gud velbehageligt, forsaavidt de efter det indvortes Menneske er gjenfødte. Imidlertid fører de alligevel en stadig Kamp mod den gamle Adam. Thi den gamle Adam, der ligner et utæmmet, stædigt Æsel, er endnu en Del af dem, som tvinges til Christi Lydighed ikke alene med Lovens Lærdom, Formaning, Tvang og Trusel, men ogsaa ofte med

Straffenes og Plagernes Svøbe, indtil Syndens Kjød ganske og aldeles er afført og Mennesket fuldkommen fornyet i Opstandelsen, hvor det ikke mere vil behøve hverken Lovens Prædiken eller dens Trusel eller Evangeliet, hvilket alt hører med til dette ufuldkomne Liv. Men ligesom de ser Gud Ansigt til Ansigt, saaledes vil de ved den iboende Guds Aands Kraft frivillig, utvunget, uhindret, ganske rent og fuldkomment, med idel Glæde gjøre Guds Vilje og evigt glæde sig i ham.

9. Efter dette forkaster og fordømmer vi det som en fordærvelig, al kristelig Tugt og sand Gudfrygtighed nedbrydende Vildfarelse, naar det læres, at Loven paa ovennævnte Vis og Maade ikke skal indprentes de kristne og sande troende, men kun de vantro, ikkekristne og ubodfærdige.

VII.

Om den hellige Nadver.

1. Ihvorvel Forklaringen af denne Artikel efter nogles Formening maaske ikke skulde optages i dette Skrift, hvori vi har til Hensigt at forklare de Artikler, som er omtvistede blandt den augsburgske Konfessions Teologer, medens derimod Sakramentererne straks i Begyndelsen, saasnart Konfessionen i Augsburg Aar 1530 var opstillet og overleveret Keiseren, ganske har sagt sig løs og skilt sig fra den og overleveret en egen Konfession, saa har vi dog, efterdi desværre nogle Teologer og andre, som bekjender sig til den augsburgske Konfession, i de sidste Aar ikke mere hemmelig, men tildels offentlig har givet Sakramentererne Bifald i denne Artikel og mod sin egen Samvittighed villet ødelægge og fordreie den augsburgske Konfession, som om den ganske skulde stemme overens med Sakramenterernes Lære i denne Artikel, ikke kunnet eller turdet undlade ogsaa i dette Skrift at give den guddommelige Sandhed Vidnesbyrd med vor Bekjendelse og paany gjentage den rette Mening og egentlige Betydning af Christi og den augsburgske Konfessions Ord om denne Artikel og, saavidt det staar til os, ved Guds Hjælp ogsaa bevare den for Efterkommerne og trolig advare vore Tilhørere tillige med andre fromme kristne for denne fordærvelige og det hellige guddommelige Ord saavelsom den augsburgske Konfession ganske modstridende og mange Gange fordømte Vildfarelse.

Hovedstriden mellem vor og Sakramenterernes Lære i denne Artikel.

2. Omend enkelte Sakramenterere beflitter sig paa i sine Ord at nærme sig saa meget som muligt til den augsburgske Konfessions og vor Kirkes Form eller Udtryksmaade og bekjender, at i den hellige Nadver Christi Legeme i Sandhed modtages af de troende, saa forklarer de sig dog, naar man driver dem til egentlig, oprigtig og tydelig at give sin Mening tilkjende, alle endrægtig saaledes, at Christi sande, væsentlige Legeme og Blod er i Nadveren saa langt borte fra det velsignede Brød og Vin, som den høieste Himmel er borte fra Jorden. Thi saaledes lyder deres egne Ord: „Abesse Christi corpus et sanguinem a signis tanto intervallo dicimus, quanto abest terra ab altissimis coelis", d. e., vi siger, at Christi Legeme og Blod er saa langt borte fra Tegnene, som Jorden er borte fra den allerhøieste Himmel. De forstaar derfor denne Christi Legemes Nærværelse ikke

om en her paa Jorden, men kun ,,respectu fidei'', d. e., at vor Tro, paamindet og vakt ved de synlige Tegn ligesom ved det prædikede Guds Ord, hæver sig og stiger op over alle Himle og modtager og nyder Christi der i Himmelen nærværende Legeme, ja Christus selv med alle hans Velgjerninger, virkelig og væsentlig, men dog kun aandelig. Thi som Brødet og Vinen er her paa Jorden og ikke i Himmelen, saaledes er Christi Legeme nu i Himmelen og ikke paa Jorden, og derfor bliver med Munden intet andet modtaget i Nadveren end Brød og Vin.

3. Nu har de for det første foregivet, at Herrens Nadver kun er et udvortes Tegn, hvorpaa man kjender de kristne, og at deri intet andet bliver rakt, end almindeligt Brød og Vin, som blot er Tegn paa Christi fraværende Legeme. Da dette ikke vilde holde Stik, har de bekjendt, at Herren virkelig er tilstede i sin Nadver, nemlig ,,per communicationem idiomatum'', d. e. alene efter sin guddommelige Natur, men ikke med sit Legeme og Blod. Dernæst, da man med Christi Ord har nødt dem til at bekjende, at Christi Legeme er tilstede i Nadveren, har de dog ikke forstaaet og forklaret dette anderledes, end at det formedelst Troen er at nyde aandelig, d. e. med sin Kraft, Virkning og Velgjerning, fordi ved Christi Aand, som er allevegne tilstede, vore Legemer, hvori Christi Aand her paa Jorden bor, bliver forenede med Christi Legeme, som er i Himmelen. Ved disse prægtige, glimrende Ord har de da bedraget mange udmerkede Mennesker, idet de har foregivet og rost sig af, at de ikke er af nogen anden Mening, end at den Herre Christus er virkelig, væsentlig, levende tilstede i sin Nadver, men forstaar dette alene efter hans guddommelige Natur og ikke om hans Legeme og Blod, som nu er i Himmelen og intet andet Sted, saa han med Brød og Vin giver os sit sande Legeme og Blod at æde, at nyde aandelig ved Troen, men ikke legemlig med Munden. De forstaar nemlig Nadverordene: „Æder, det er mit Legeme", ikke ligefrem, som de lyder, efter Bogstaven, men som billedlig Tale (,,figurate''), saaledes, at det at „æde Christi Legeme" ikke betyder andet end at tro, og „Legeme" saameget som et Symbol, d. e. et Tegn eller Billede paa Christi Legeme, hvilket ikke er i Nadveren paa Jorden, men alene i Himmelen. Ordet "er" tyder de ,,sacramentaliter seu modo significativo, ne quis rem cum signis ita putet copulari, ut Christi quoque caro nunc in terris adsit modo quodam invisibili et incomprehensibili''[1]). Det vil sige: Christi Legeme er sakramentalt eller betegnelsesvis forenet med Brødet, saaledes, at de troende, fromme kristne, saa sandt som de æder Brødet med Munden, ligesaa vist ogsaa nyder Christi Legeme, som er deroppe i Himmelen, aandelig med Troen. Men at Christi Legeme i Nadveren her paa Jorden er væsentlig, skjønt usynlig og ubegribelig, tilstede og med det velsignede Brød modtages med Munden, ogsaa af Hyklere eller skinkristne, det pleier de at forbande og fordømme som en gruelig Gudsbespottelse.

4. Derimod bliver i den augsburgske Konfession af Guds Ord saaledes lært om Herrens Nadver, at Christi sande Legeme og Blod er virkelig tilstede under Brødets og Vinens Skikkelse i den hellige Nadver og der bliver uddelt og modtaget, ligesom og den modsatte Lære forkastes (nemlig Sakramenterernes, hvilke netop til samme Tid i Augsburg har overleveret

---

[1]) D. e. paa en sakramental eller billedlig betegnende Maade, at ikke nogen skal mene, at Tingen er saaledes forenet med Tegnene, at ogsaa Christi Kjød nu er tilstede paa Jorden paa en usynlig og ubegribelig Maade.

sin egen Bekjendelse, at Christi Legeme, efterdi det er faret op til Himmelen, ikke er virkelig og væsentlig tilstede her paa Jorden i Sakramentet). Saa er og denne Mening i Dr. Luthers lille Katekismus tydelig fremsat med følgende Ord: „Alterens Sakramente er vor Herres Jesu Christi sande Legeme og Blod under Brødet og Vinen, af Christus selv indstiftet, forat vi kristne skal æde og drikke det." Og endnu tydeligere bliver den i Apologien[1]) ikke blot forklaret, men ogsaa stadfæstet med Udsagn af Paulus 1 Kor. 10 [16] og Cyrillus i disse Ord: „Den tiende Artikel er bifaldt, i hvilken vi bekjender, at i Herrens Nadver er Christi Legeme og Blod sandelig og væsentlig tilstede og bliver i Sandhed tilligemed de synlige Ting, Brødet og Vinen, meddelte dem, som annammer Sakramentet. Thi naar Paulus siger, at det Brød, som vi bryder, er Christi Legems Samfund o. s. v., saa vilde, hvis ikke Christi Legeme, men kun den Helligaand i Sandhed var tilstede, deraf følge, at Brødet ikke var Christi Legemes, men Christi Aands Samfund. Og vi ved, at ikke blot den romerske, men ogsaa den græske Kirke har lært Christi legemlige Nærværelse i den hellige Nadver." Og af Cyrillus bliver anført, at Christus i Nadveren ved sit Kjøds Meddelelse ogsaa legemlig bor i os.

5. Dernæst, da de, som i Augsburg havde overleveret sin egen Bekjendelse om denne Artikel, havde sluttet sig til vore Kirkers Konfession, blev i Wittenberg 1536 efterfølgende „formula concordiæ", d. e. kristelig Forligsformel, mellem de saksiske og sydtyske Teologer opstillet og underskreven af Dr. Martin Luther og andre Teologer fra begge Sider: „Vi har hørt Bucer[2]) fremstille sine og de andre med ham tilstedeværende Prædikanters Mening om Christi Legems og Blods hellige Sakramente paa følgende Maade: De bekjender overensstemmende med Irenæus's[3]) Ord, at Nadveren bestaar af to Ting, en himmelsk og en jordisk. Ifølge heraf mener og lærer de, at Christi Legeme og Blod er sandelig og væsentlig tilstede, meddeles og annammes tilligemed Brødet og Vinen. Og ihvorvel de ikke tror, at der sker nogen Transsubstantiation,[4]) ei heller mener, at Christi Legeme bliver paa rumlig Maade indesluttet i Brødet eller paa anden Maade varig forenet dermed udenfor Sakramentets Nydelse, saa indrømmer de dog, at Brødet formedelst den sakramentlige Forening er Christi Legeme, d. e., de mener, at naar Brødet rækkes, saa er Christi Legeme tillige tilstede og bliver virkelig meddelt. Thi udenfor Nydelsen, saasnart man lægger Brødet tilside og gjemmer det i Sakramentgjemmet eller viser det frem i Processioner, som Skik er i Pavedømmet, mener de ikke, at Christi Legeme er tilstede. For det andet mener de, at denne Sakramentets Indstiftelse, som er skeet ved Christus, har fuld Gyldighed i Kirken og ikke beror paa Tjenerens eller Modtagerens Værdighed eller Uværdighed. Derfor, ligesom Paulus siger, at ogsaa de uværdige nyder Sakramentet, saaledes mener ogsaa de, at Christi Legeme og Blod virkelig meddeles ogsaa de uværdige, og at de uværdige virkelig modtager det der, hvor man bevarer Christi Indstiftelse og Befaling. Men saadanne modtager det til Dom, som Paulus siger, fordi de misbruger Sakramentet, idet de bruger det uden sand Bod og Tro. Thi det er derfor

---

[1]) Se ovenfor S. 53.
[2]) Martin Bucer, Præst i Strasburg, død 1541 i England; han søgte at mægle mellem Luther og de reformerte.
[3]) Se ovenfor S. 74, Anm. 1.
[4]) Se ovenfor S. 258, Anm. 2.

indstiftet, forat det skal vidne om, at Christi Naade og Velgjerning bliver dem tilegnet, som omvender sig og trøster sig ved Troen paa Christus, og at disse bliver indforlivede i Christus og aftvættede ved hans Blod."

6. I det følgende Aar, da de fornemste af de den augsburgske Konfession hengivne Teologer fra hele Tyskland af havde forsamlet sig i Schmalkalden, og man havde raadslaaet om, hvad der i Anledning af denne Kirkelære skulde være at fremlægge i Kirkeforsamlingen,[1]) blev efter fælles Overveielse de schmalkaldiske Artikler opstillede af Dr. Luther og endrægtig underskrevne af samtlige Teologer. I disse er den egentlige, rette Mening i saa klare Ord, som paa det nøiagtigste stemmer overens med Christi Ord, tydelig fremstillet og alle Udflugter og Smuthuller tilstoppede for Sakramentererne, som til sin Fordel havde udlagt den i det foregaaende Aar opstillede „formula concordiæ", d. e. de førnævnte Forligsartikler, saaledes, at Christi Legeme med alle hans Velgjerninger ikke paa anden Maade bliver meddelt med Brødet, end med Evangeliets Ord, og at ved den sakramentlige Forening ikke skal forstaaes andet end den Herres Christi aandelige Nærværelse formedelst Troen. Ordene lyder nemlig saa: „Brød og Vin i Nadveren er Christi sande Legeme og Blod, og det rækkes og modtages ikke blot af fromme, men ogsaa af ugudelige kristne"[2]).

7. Denne Mening har Dr. Luther ogsaa af Guds Ord udførligere forklaret og stadfæstet i sin store Katekismus, hvor saaledes staar skrevet: „Hvad er nu Alterens Sakramente? Svar: Det er den Herres Christi sande Legeme og Blod, ved Christi Ord befalet os kristne at æde og drikke i og under Brød og Vin." Og straks efter: „Ordet, siger jeg, er det, som gjør og adskiller dette Sakramente, saa det er ikke Brød og Vin alene, men er og kaldes Christi Legeme og Blod." Og straks efter: „Med dette Ord kan du styrke din Samvittighed og sige: Om hundrede tusende Djævle med alle Sværmere kommer farende og spørger, hvorledes Brød og Vin kan være Christi Legeme og Blod, saa ved jeg, at alle Aander og lærde tilhobe ikke er saa kloge, som den guddommelige Majestæt i sin mindste Finger. Nu staar her Christi Ord: Tager, æder, det er mit Legeme; drikker alle deraf, denne er det nye Testamentes Kalk i mit Blod o. s. v. Herved bliver vi, og vi vil se paa dem, som vil mestre ham og gjøre det anderledes, end han har talt det. Det er vel sandt, naar du skiller Ordet derfra eller betragter det uden Ordet, saa har du intet andet end blot og bart Brød og Vin; men naar Ordet bliver derved, som det skal og maa, saa er det ifølge samme Christi Legeme og Blod. Thi ligesom Christi Mund taler og siger, saaledes er det, eftersom han ikke kan lyve eller bedrage. Derfor er det nu let at svare paa allehaande Spørgsmaal, hvormed man nu plager sig, som dette, om ogsaa en ugudelig Præst kan forvalte og meddele Sakramentet, og flere deslige. Thi her slutter vi og siger: Om end en Skjelm tager eller giver Sakramentet, saa tager han dog det rette Sakramente, det er Christi Legeme og Blod, ligesaavel som den, der omgaaes dermed paa det allerværdigste. Thi det er ikke grundet paa Menneskers Hellighed, men paa Guds Ord, og ligesom ingen hellig paa Jorden, ja ingen Engel i Himmelen kan gjøre Brødet og Vinen til Christi Legeme og Blod, saaledes kan heller ingen forandre eller forvandle det, om det end misbruges. Thi

[1]) D. e. den Kirkeforsamling, som dengang var udskreven til Mantua, men senere blev holdt i Trient. Se ovenf. S. 241 og S. 438, Anm. 2.
[2]) Se ovenfor S. 258.

for Personens eller Vantroens Skyld bliver ikke det Ord falskt, hvorved det er blevet et Sakramente og indstiftet. Thi han siger ikke: Dersom I tror eller er værdige, saa har I mit Legeme og Blod, men: Tager, æder og drikker, det er mit Legeme og Blod. Ligeledes: Saadant gjører, nemlig hvad jeg nu gjør, indstifter, giver eder og befaler eder at tage. Det er saa meget som saa: Enten du er værdig eller uværdig, saa har du her hans Legeme og Blod i Kraft af disse Ord, som kommer til Brødet og Vinen. Saadant skal du nu merke dig og holde fast ved; thi i disse Ord ligger al vor Grundvold, vort Vern og Verge mod al Vildfarelse og Forførelse, som nogensinde er kommen eller endnu kan komme."[1]) Saa vidt den store Katekismus, i hvilken Christi Legemes og Blods virkelige Nærværelse i den hellige Nadver bliver af Guds Ord stadfæstet, saaledes at dette gjælder ikke alene med Hensyn til troende og værdige, men ogsaa med Hensyn til vantro og uværdige.

8. Men efterdi denne høitoplyste Mand har i Aanden forudseet, at nogle efter hans Død vil gjøre ham mistænkt for at være afvegen fra den nu omtalte Lære og andre kristelige Artikler, har han til sin store Bekjendelse knyttet følgende Protest: „Efterdi jeg ser, at der af Partier og Vildfarelser bliver jo længere des mere, og at det ingen Ende tager med Satans Fnysen og Raseri, saa vil jeg, forat ikke herefter i mit Liv eller efter min Død nogle af dem skal skyde sig ind under mig og falskelig anføre mine Skrifter for dermed at bestyrke sin Vildfarelse, ligesom Sakraments- og Daabs-Sværmerne begynder at gjøre, med dette Skrift for Gud og al Verden bekjende min Tro Stykke for Stykke, ved hvilken jeg tænker at blive indtil min Død, i hvilken jeg (dertil hjælpe mig Gud) tænker at skilles fra denne Verden og at møde frem for vor Herres Jesu Christi Domstol, og dersom nogen vil sige efter min Død: ‚Om Dr. Luther levede nu, vilde han om denne eller hin Artikel lære og mene anderledes; thi han har ikke nok betænkt den', saa siger jeg dertil nu som da og da som nu, at jeg af Guds Naade har paa det flittigste betænkt disse Artikler og atter og atter paany prøvet dem efter Skriften og vilde forfegte dem, ligesaa vist som jeg nu har forfegtet Alterens Sakramente. Jeg er ikke drukken eller tankeløs; jeg ved, hvad jeg siger, føler ogsaa vel, hvad jeg har at svare for ved den Herres Christi Tilkommelse til den yderste Dom. Derfor skal ingen mene, at det er Spøg eller løs Snak, jeg kommer med; det er mit Alvor; thi jeg kjender ved Guds Naade Satan ganske godt; kan han fordreie eller forvirre Guds Ord, hvad skulde han da ikke gjøre med mine eller en andens Ord?" — Til denne Protest føier nu den salige Luther blandt andre Artikler ogsaa denne: „Paa samme Maade (siger han) taler og bekjender jeg om Alterens Sakramente, at Christi Legeme og Blod der virkelig ædes og drikkes med Munden, omend de Præster, som meddeler det, eller de, som modtager det, ikke troede eller paa anden Maade misbrugte det. Thi det beror ikke paa Menneskers Tro eller Vantro, men paa Guds Ord og Anordning; det skulde da være, at de i Forveien forandrer Guds Ord og Anordning og tyder det anderledes, saaledes som de nuværende Sakramentsfiender gjør, hvilke rigtignok kun har Brød og Vin; thi de har heller ikke Guds Ord og Indstiftelse, men har forvendt og forandret samme efter sit eget Tykke."

9. Dr. Luther, som dog visselig fremfor andre har fattet den augs-

1) Se ovenfor S. 361 flg.

burgske Konfessions rette Mening og bestandig lige til sit Livs Ende har holdt fast ved den og forsvaret den, har ogsaa ikke længe før sin Død i sin sidste Bekjendelse med stor Nidkjærhed gjentaget sin Tro om denne Artikel i følgende Ord, idet han skriver saaledes: „Jeg agter dem alle for lige gode, d. e. for Sakramenterere og Sværmere, som de og er, der ikke vil tro, at Herrens Brød i Nadveren er hans sande naturlige Legeme, hvilket den ugudelige eller Judas ligesaavel modtager med Munden, som St. Petrus og alle hellige; hvo (siger jeg) der ikke vil tro det, han lade mig kun i Fred og tænke ikke paa noget Samfund med mig! Derved bliver det."

10. Af disse Erklæringer og især af Dr. Luthers Erklæring, som den augsburgske Konfessions fornemste Lærer, kan ethvert forstandigt Menneske, som har Sandheden og Freden kjær, utvilsomt forstaa, hvad den augsburgske Konfessions egentlige Mening og Forstaaelse i denne Artikel altid har været. Thi at vi ved Siden af Christi og St. Paulus's Ord, at Brødet i Nadveren er Christi Legeme eller Christi Legemes Samfund, ogsaa bruger de Udtryk: „under Brødet", „med Brødet", „i Brødet", dertil er Grunden den, at derved skal den papistiske Transsubstantiation forkastes og den sakramentlige Forening mellem Brødets uforvandlede Væsen og Christi Legeme betegnes, paa samme Maade, som dette Ord: ,,Verbum caro factum est", d. e.: „Ordet blev Kjød", gjentages og forklares ved ensbetydende Ord: „Ordet boede iblandt os", ligesaa: „i Christus bor Guddommens Fylde legemlig", ligesaa: „Gud var med ham", ligesaa: „Gud var i Christus" og deslige, hvorved udsiges, at ikke det guddommelige Væsen er forvandlet til den menneskelige Natur, men begge Naturer uden Forvandling personlig forenede. Just denne Sammenligning bruger ogsaa mange ypperlige gamle Lærere, Justin,[1]) Cyprian, Augustin, Leo, Gelasius, Chrysostomus[2]) og andre, til at forklare Christi Testamentes Ord: „Det er mit Legeme", at nemlig, ligesom i Christus to forskjellige Naturer er uden Forvandling uadskillelig forenede, saaledes er i den hellige Nadver de to Ting, det naturlige Brød og Christi sande naturlige Legeme, her paa Jorden tilsammen tilstede i den anordnede Sakramenthandling. Dog er denne Christi Legemes og Blods Forening med Brød og Vin ikke nogen personlig Forening, ligesom begge Naturers i Christus, men, som Dr. Luther og vore i de ofte nævnte Forligs-Artikler fra Aar 1536 og andetsteds kalder den, en ,,unio sacramentalis", d. e. en sakramentlig Forening, hvormed de vil betegne, at om de end bruger disse forskjellige Udtryksmaader: „i Brødet", „under Brødet", „med Brødet", har de dog taget Christi Ord egentlig og som de lyder, og i Christi Testamentes Ord: „Det er mit Legeme", fundet ikke en billedlig, forblommet Tale, men kun en usædvanlig Udtryksmaade, som Justin siger: „Dette modtager vi ikke som almindeligt Brød og almindelig Drik, men ligesom Jesus Christus, vor Frelser, ved Guds Ord er bleven Kjød og for vor Saligheds Skyld har havt Kjød og Blod, saaledes tror vi, at den ved Ordet og Bønnen af ham velsignede Spise er vor Herres Jesu Christi Kjød og Blod." Saaledes har da ogsaa Dr. Luther i sin store og synderlig i sin sidste Bekjendelse om Nadveren med stort Alvor og Iver forsvaret just den Udtryksmaade, som Christus har brugt i den første Nadver.

11. Da nu Luther er at agte for den Kirkes ypperste Lærer, som

---

[1]) Justinus Martyr, en berømt Forsvarer af Kristendommen, omkring Midten af det 2det Aarhundrede.

[2]) Se ovenfor S. 384, Anm. 1. S. 67, Anm. 4.

bekjender sig til den augsburgske Konfession, idet Summen og Indholdet af hele hans Lære er sammensattet i tidtnævnte augsburgske Konfessions Artikler og overleveret Keiser Karl, saa kan tidtnævnte augsburgske Konfessions rette Mening ikke af nogen andens Skrifter hentes saa trygt og godt, som fra Dr. Luthers Lære- og Stridsskrifter.

12. Saa er da ogsaa just denne nu fremsatte Mening grundet paa Sandhedens eneste, faste, urokkelige og utvilsomme Klippe, paa Indstiftelsens Ord i det hellige guddommelige Ord, og af de hellige Evangelister og Apostler og deres Disciple og Tilhørere saaledes bleven forstaaet, lært og forplantet. Thi om vor Herre og Frelser Jesus Christus som vor eneste Læremester er der fra Himmelen af givet alle Mennesker denne alvorlige Befaling [Matt. 17, 5]: „Hører ham!" Han er nemlig ikke et blot og bart Menneske eller en Engel, heller ikke blot sanddru, vis og mægtig, men den evige Sandhed og Visdom selv og den almægtige Gud, som meget vel ved, hvad og hvorledes han skal tale, og formaar ogsaa kraftig at udrette og iverksætte alt det, som han taler og lover, ligesom han siger: „Himmel og Jord skal forgaa, men mine Ord skal ikke forgaa" [Luk. 21, 33], ligesaa: „Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden" [Matt. 28, 18]. Denne sanddrue, almægtige Herre, vor Skaber og Gjenløser Jesus Christus, har nu efter det sidste Aftensmaaltid, da han netop gik til sin bitre Lidelse og Død for vore Synder, i den sidste sørgelige Tid med velberaad Hu og stort Alvor ved Indstiftelsen af dette høiværdige Sakramente, som indtil Verdens Ende skulde bruges med stor Ærefrygt og Lydighed og være en stadig Ihukommelse af hans bitre Lidelse og Død og alle hans Velgjerninger, en Besegling af det nye Testamente, en Trøst for alle bedrøvede Hjerter og et Baand, der stedse skulde forene de kristne med deres Hoved Christus og med hverandre indbyrdes, ved Indstiftelsen altsaa og Anordningen af den hellige Nadver talt disse Ord om det velsignede og meddelte Brød: „Tager dette hen og æder det; det er mit Legeme, som gives for eder", og om Kalken eller Vinen: „Det er det nye Testamentes Kalk i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse." Er dette nu saa, da er vi jo skyldige til ikke at tyde og udlægge disse Guds evige, sanddrue og almægtige Søns, vor Herres, Skabers og Gjenløsers Jesu Christi Ord som forblommet, billedlig, fremmed Tale, saaledes som det synes stemmende med vor Fornuft, men at opfatte Ordene, som de lyder, i deres egentlige, klare Mening, med enfoldig Tro og skyldig Lydighed, og ikke lade os føre bort derfra ved nogen Indvending eller menneskelig Modsigelse, udspunden af menneskelig Fornuft, hvor tiltalende den end kunde synes for Fornuften.

13. Saaledes kunde Abraham, da han hørte Guds Ord om sin Søns Ofring, vistnok havt Grund til at spørge, om Ordene, da de ikke alene aabenbart stred mod al Fornuft og mod guddommelig og naturlig Lov, men ogsaa mod Troens høie Artikel om den forjættede Sæd Christus, som skulde fødes af Isak, skulde være at forstaa efter Bogstaven eller efter en lempelig og formildende Udtydning. Men alligevel gjør han ikke saa, men ligesom han tilforn, da Forjættelsen om den velsignede Sæd i Isak blev ham given, uagtet det syntes umuligt for hans Fornuft, dog gav Gud Æren for at være sanddru og paa det allervisseste sluttede hos sig selv og troede, at Gud ogsaa kan gjøre, hvad han har lovet, saaledes forstaar og tror han ogsaa her Guds Ord enfoldig og ligefrem, som det bogstavelig lyder, og lader det være overladt til Guds Almagt og Visdom, som han ved har

flere Maader og Veie til at opfylde Forjættelsen i Isak, end han med sin blinde Fornuft kan begribe. Saaledes skal da og vi med al Ydmyghed og Lydighed enfoldig tro vor Skabers og Gjenløsers tydelige, bestemte, klare og alvorlige Ord og Befaling, uden al Tvil og Betænkelighed, hvorledes det monne rime sig med vor Fornuft eller kan være muligt. Thi disse Ord har den Herre talt, som er den uendelige Visdom og Sandhed selv og visselig ogsaa kan iverksætte og fuldbringe alt, hvad han forjætter.

14. Nu vidner alle Omstændigheder ved den hellige Nadvers Indstiftelse om, at disse vor Herres og Frelsers Jesu Christi Ord, som i sig selv er enfoldige, tydelige, klare, bestemte og utvilsomme, ikke kan eller skal forstaaes anderledes end i sin sedvanlige, egentlige og ligefremme Betydning. Thi efterdi Christus giver denne Befaling ved Bordet og under Aftensmaaltidet, er der jo ingen Tvil om, at han taler om virkeligt, naturligt Brød og om naturlig Vin og om mundtlig Æden og Drikken, saa Ordet „Brød" ikke kan være at forstaa i nogen metaforisk eller billedlig Forstand, som om Christi Legeme skulde være et aandeligt Brød eller en aandelig Spise for Sjælen. Saa sørger ogsaa Christus selv for, at lige saa lidt Ordet „Legeme" skal opfattes metonymisk eller omtydes i en anden end den egentlige Mening, og man ikke skal mene, at han taler om et Tegn paa sit Legeme eller om et Sindbillede eller et figurligt Legemes Kraft og de Velgjerninger, som han med Opofrelse af sit Legeme har erhvervet, men om sit sande, væsentlige Legeme, som han har hengivet for os i Døden, og om sit sande, væsentlige Blod, som han paa Korsets Træ har udøst for os til Syndernes Forladelse.

15. Nu gives der jo dog ingen saa tro og paalidelig Fortolker af Jesu Christi Ord, som netop den Herre Christus selv, som bedst forstaar sine Ord og sit Hjertelag og sin Mening og er den viseste og forstandigste til at forklare samme, og han har her, hvor han udtaler sin sidste Vilje og opretter sit Testamente og sin stedse varende Pakt og Forsoning, — ligesom ellers i alle Troens Artikler og ved Indstiftelsen af alle andre Pakts- og Naadestegn eller Sakramenter, som f. Eks. Omskjærelsen, de mange Slags Ofre i det gamle Testamente, den hellige Daab, — ikke brugt forblommede, men ganske egentlige, enfoldige, utvilsomme og klare Ord og, forat slet ingen Misforstaaelse skulde kunne finde Sted, end tydeligere forklaret dem med de Ord: „som gives for eder, som udgydes for eder", lader ogsaa sine Disciple blive i den enfoldige, egentlige Forstaaelse af dem og befaler dem, at de saaledes skal lære alle Folk at holde, hvad han har befalet dem, sine Apostler. Derfor gjentager ogsaa alle tre Evangelister, Matt. 26 [26], Mark. 14 [22], Luk. 22 [19], og St. Paulus, som efter Christi Himmelfart har annammet det samme, 1 Kor. 11 [24], endrægtig og med de samme Ord og Stavelser disse Christi klare, utvetydige, bestemte og sande Ord: „det er mit Legeme", ganske paa samme Maade om det velsignede og rakte Brød, uden nogen Omtydning og Forandring. Der er derfor ingen Tvil om, at ogsaa med Hensyn til den anden Del af Sakramentet disse Lukas's og Paulus's Ord: „denne Kalk er den nye Pakt i mit Blod", ikke kan have nogen anden Mening end den, som St. Mattæus og Markus giver dem: „dette (nemlig, hvad J med Munden drikker af Kalken) er mit Blod, det nye Testamentes, hvorved jeg med eder Mennesker opretter, besegler og bekræfter dette mit Testamente og nye Pakt, nemlig Syndernes Forladelse."

16. Saa maa man ogsaa med særdeles Flid og Alvor betragte den Gjentagelse, Stadfæstelse og Forklaring af Christi Ord, hvilken St. Paulus

giver 1 Kor. 10 [16], som et særdeles klart Vidnesbyrd om Christi Legemes og Blods væsentlige Nærværelse og Meddelelse i Nadveren, idet han skriver saaledes: „Velsignelsens Kalk, som vi velsigner, er den ikke Christi Blods Samfund? Det Brød, som vi bryder, er det ikke Christi Legemes Samfund?“ Heraf lærer vi tydelig, at ikke blot den Kalk, som Christus i den første Nadver har velsignet, og ikke alene det Brød, som Christus har brudt og uddelt, men ogsaa det, som vi bryder og velsigner, er Christi Legemes og Blods Samfund, saaledes, at alle de, som æder dette Brød og drikker af denne Kalk, i Sandhed modtager og bliver delagtige i Christi sande Legeme og Blod. Thi saafremt Christi Legeme ikke virkelig og væsentlig, men kun efter sin Kraft og Virkning var tilstede og blev nydt, da vilde ikke Brødet kunne kaldes Christi Legemes Samfund, men hans Aands, Krafts og Velgjerningers Samfund, som Apologien beviser og slutter.[1]) Og dersom Paulus alene talte om Christi Legemes aandelige Samfund formedelst Troen, saaledes som Sakramentererne forvanskер dette Ord, saa vilde han ikke sige, at Brødet, men at Aanden eller Troen var Christi Legemes Samfund. Nu siger han, at Brødet er Christi Legemes Samfund, at alle de, som nyder det velsignede Brød, ogsaa bliver delagtige i Christi Legeme; altsaa kan han jo ikke tale om en aandelig, men kun om en sakramentlig eller mundtlig Nydelse af Christi Legeme, som er fælles for de fromme og de ugudelige kristne. Dette ser man ogsaa af Grunden til og Omstændighederne ved hele denne St. Paulus's Prædiken, idet han nemlig afskrækker og advarer dem, som aad af Afgudsofrene og havde Samfund med den hedenske Djævledyrkelse og dog tillige gik til Herrens Bord og blev delagtige i Christi Legeme og Blod, for at modtage Christi Legeme og Blod sig selv til Dom og Fordømmelse. Thi saasom alle, der bliver delagtige i det velsignede og brudte Brød i Nadveren, ogsaa har Samfund med Christi Legeme, saa kan jo St. Paulus ikke tale om det aandelige Samfund med Christus, som ingen kan misbruge, og hvorfor man heller ikke maa advare nogen. Derfor forklarer ogsaa vore kjære Fædre og Forfædre, som Luther og andre af den augsburgske Konfessions rene Lærere, dette Paulus's Ord paa saadan Maade, at det paa det allernøiagtigste stemmer overens med Christi Ord, naar de skriver saaledes: „Det Brød, som vi bryder, er Christi uddelte Legeme eller Christi meddelte Legeme, uddelt blandt dem, som modtager det brudte Brød.“

17. Ved denne enfoldige, velgrundede Forklaring af dette herlige Vidnesbyrd, 1 Kor. 10 [16], bliver vi endrægtig staaende og forundrer os billigvis over, at nogle er saa dristige, at de nu tør anføre dette Ord, som de selv tilforn har stillet op mod Sakramentererne, som en Grund for sin Vildfarelse, at i Nadveren Christi Legeme alene nydes aandelig, idet de siger: „Brødet er Christi Legemes Samfund, d. e., det er det, hvorved vi har Samfund med Christi Legeme, som er Kirken, eller det er det Middel, hvorved vi troende bliver forenede med Christus, ligesom Evangeliets Ord, naar det gribes med Troen, er et Middel, hvorved vi aandelig bliver forenede med Christus og indlemmede i Christi Legeme, som er Kirken.“ Thi at ikke alene de gudfrygtige, fromme og troende kristne, men ogsaa de uværdige, ugudelige Hyklere, som Judas og hans lige, hvilke intet aandeligt Samfund har med Christus og uden sand Bod og Omvendelse gaar til Herrens Bord, i Sakramentet ogsaa annammer Christi sande Legeme og Blod med Munden

[1]) Se ovenfor S. 153.

og grovelig forsynder sig ved sin uværdige Æden og Drikken af Christi Legeme og Blod, det lærer St. Paulus udtrykkelig, 1 Kor. 11 [27]: „Hvo som æder dette Brød eller drikker Herrens Kalk uværdig", han forsynder sig ikke alene mod Brødet og Vinen, ikke alene mod Christi Legemes og Blods Tegn eller Symboler og Figurer, men „bliver skyldig i Herrens Legeme og Blod", hvilket, der tilstede, af ham bliver vanæret, misbrugt og skjendet, ligesom det blev af Jøderne, som virkelig i Gjerningen forgreb sig paa Christi Legeme og myrdede ham. Paa samme Maade har enstemmig de gamle kristelige Fædre og Kirkelærere forstaaet og forklaret dette Ord.

18. Saa er der nu to Slags Æden af Christi Legeme. Den ene er en aandelig Æden, hvorom Christus fornemmelig taler, Joh. 6 [54], hvilken ikke sker uden med Aanden og Troen, i Evangeliets Prædiken og Betragtning ligesaavel som i Nadveren, og som i og for sig selv er gavnlig og saliggjørende og nødvendig til Salighed for alle kristne til alle Tider, uden hvilken aandelige Nydelse ogsaa den sakramentlige eller mundtlige Nydelse i Nadveren ikke alene ikke er saliggjørende, men endog skadelig og fordømmelig. Denne aandelige Æden er nu intet andet end Troen, at vi nemlig hører Guds Ord (hvori Christus, sand Gud og sandt Menneske, tilbydes os tilligemed alle de Velgjerninger, som han har forhvervet os med sit Kjød, hengivet for os i Døden, og med sit Blod, udgydt for os, nemlig Guds Naade, Syndernes Forladelse, Retfærdighed og evigt Liv), ved Troen annammer og tilegner os det og med vis Fortrøstning og Tillid fast forlader os paa og i al Nød og Anfegtelse holder fast ved denne Trøst, at vi for vor Herres Jesu Christi Skyld har en naadig Gud og evig Salighed.

19. Den anden Æden af Christi Legeme er mundtlig eller sakramentlig, naar i den hellige Nadver Christi sande, væsentlige Legeme og Blod ogsaa med Munden modtages og nydes af alle, som i Nadveren æder og drikker det velsignede Brød og Vin, af de troende til et sikkert Pant og en Stadfæstelse paa, at deres Synd visselig er dem forladt og Christus bor og er virksom i dem, men af de vantro til deres Dom og Fordømmelse, saaledes som Christi Indstiftelsesord udtrykkelig lyder, idet han ved Bordet og under Aftensmaaltidet rækker sine Disciple naturligt Brød og naturlig Vin, som han kalder sit sande Legeme og sit sande Blod, og derhos siger: „Æder og drikker!" Nu kan jo denne Befaling paa Grund af Omstændighederne ikke forstaaes anderledes end om den mundtlige Æden og Drikken, men ikke paa grov, kjødelig, kapernaitist[1]) Vis, men paa en overnaturlig, ubegribelig Maade, hvortil derpaa den anden Befaling endnu føies om en anden og aandelig Æden, naar den Herre Christus fremdeles siger: „Dette gjører til min Ihukommelse"; thi her fordrer han Troen.

20. Derfor lærer alle gamle kristelige Lærere efter disse Christi Indstiftelsesord og Paulus's Forklaring udtrykkelig og i Endrægtighed med hele den hellige kristelige Kirke, at Christi Legeme ikke alene modtages aandelig formedelst Troen, hvilket ogsaa sker udenfor Sakramentet, men ogsaa mundtlig, ikke alene af troende, fromme, men ogsaa af uværdige, vantro, falske og ugudelige kristne. Disse Vidnesbyrd bliver det her for vidtløftigt at opregne, og derfor vil vi for ønskelig Kortheds Skyld have den kristelige Læser henvist til vores udførlige Skrifter. Heraf fremlyser, hvor ubilligt

[1]) Se ovenfor S. 383, Anm. 3.

og giftigt Sakramentsværmerne (Theodor Beza[1]) o. fl. a.) spotter den Herre Christus, St. Paulus og den hele Kirke, naar de kalder denne mundtlige og de uværdiges Nyden „duos pilos caudæ equinæ et commentum, cujus vel ipsum Satanum pudeat“[2]), ligesom ogsaa Læren om Christi Majestæt „excrementum Satanæ, quo Diabolus sibi ipsi et hominibus illudat“[3]), en Tale, der er saa forfærdelig, at en from kristen endog maa skamme sig ved at gjengive saadanne Udtryk.

21. Det maa imidlertid med Flid forklares, hvem de uværdige Nadvergjester er, nemlig de, som uden sand Anger og Sorg over sine Synder og uden sand Tro og uden noget godt Forsæt til at forbedre sit Levnet gaar til dette Sakramente og med sin uværdige mundtlige Æden af Christi Legeme paadrager sig selv Dommen, det er timelig og evig Straf, og bliver skyldige i Christi Legeme og Blod. Thi de svagttroende, forsagte, bedrøvede kristne, som af Hjertet er forfærdede over sine mange og store Synder og betænker, at de i denne sin store Urenhed ikke er denne Christi ædle Skat og hans Velgjerninger værd, og føler og beklager sin Trossvaghed og af Hjertet begjærer, at de kunde tjene Gud med sterkere, freidigere Tro og fuldkommen Lydighed, — disse er de rette, værdige Gjester, for hvem dette høiværdige Sakramente fornemmelig er indstiftet og anordnet, som Christus siger [Matt. 11, 28]: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider og er besværede, jeg vil give eder Hvile.“ Ligesaa [Matt. 9, 12]: „De karske har ikke Lægen behov, men de, som har ondt.“ Ligesaa [2 Kor. 12, 9]: „Guds Kraft fuldkommes i Skrøbelighed.“ Ligesaa [Rom. 14, 1. 3]: „Antager eder den, som er skrøbelig i Troen; thi Gud har antaget ham.“ Thi „hver den, som tror paa Guds Søn“, det være nu med en sterk eller svag Tro, „han har det evige Liv“ [Joh. 3, 36]. Og Værdigheden bestaar ikke i Troens større eller mindre Svaghed eller Styrke, men i Christi Fortjeneste, som den lidet troende, bedrøvede Fader [Mark. 9, 24] ligesaavel nyder, som Abraham, Paulus og andre, der har en freidig, sterk Tro.

22. Dette være nu nok talt om Christi Legemes og Blods sande Nærværelse og dobbelte Nydelse, hvilken sker enten aandelig, formedelst Troen, eller ogsaa mundtlig, baade af værdige og uværdige. Men efterdi der ogsaa mellem nogle af den augsburgske Konfessions Lærere er opstaaet Misforstaaelse og Splid om Konsekrationen og den vedtagne Regel, at intet er Sakramente udenfor den anordnede Brug, har vi ogsaa om disse Ting broderlig og endrægtig udtalt os saaledes, at Christi Legemes og Blods sande Nærværelse i Nadveren ikke virkes ved noget Menneskes Ord eller Gjerning, det være nu ved den forvaltende Tjeners Fortjeneste eller Ord eller ved Kommunikanternes Æden eller Drikken eller Tro, men at alt dette maa alene tilskrives den almægtige Guds Kraft og vor Herres Jesu Christi Ord, Indstiftelse og Anordning. Thi hine Jesu Christi sande og almægtige Ord, som han ved den første Indstiftelse udtalte, var ikke alene kraftige ved den første Nadver, men vedbliver endnu at gjælde og virke og er endnu kraftige, saa at paa alle de Steder, hvor Nadveren forrettes efter Christi Indstiftelse og hans Ord bruges, der bliver ifølge de Ords Kraft og Evne, som Christus talte ved den første Nadver, Christi Legeme og

1) Th. Beza, Kalvins Medarbeider og Efterfølger som Reformator i Genf, død her som Præst og teologisk Professor Aar 1605.
2) D. e. „to Haar af en Hestehale og et Opspind, som endog Satan selv skammer sig ved.“
3) D. e. „et Satans Skarn, hvorved Djævelen bedrager sig selv og Menneskene.“

Blod som virkelig nærværende uddelt og modtaget. Thi hvor man holder Christi Indstiftelse og udtaler hans Ord over Brødet og Kalken og uddeler det velsignede Brød og Kalken, der er ved det saaledes udtalte Ord, i Kraft af den første Indstiftelse, Christus selv formedelst sit Ord, som han der vil have gjentaget, endnu virksom, ligesom Chrysostomus siger (i sin Prædiken over Liidelsen): „Christus dækker selv dette Bord og velsigner det; thi intet Menneske gjør det fremsatte Brød og Vin til Christi Legeme og Blod, men Christus selv, som er korsfæstet for os. Ordene bliver talte gjennem Præstens Mund, men ved Guds Kraft og Naade, ved det Ord, som han siger: ‚Dette er mit Legeme', bliver de fremsatte Elementer i Nadveren velsignede. Og ligesom hint Ord: ‚Værer frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden' [1 Mos. 1, 28], kun er talt en Gang, men stedse er kraftigt i Naturen, saa den vokser og formerer sig, saaledes er ogsaa dette Ord en Gang talt, men ligetil denne Dag og ligetil hans Tilkommelse er det kraftigt og virker, at hans sande Legeme og Blod er tilstede i Kirkens Nadver." Og Luther (Tom. 6. Jen. fol. 99) siger: „Denne hans Befaling og Indstiftelse formaar og virker, at det ikke er Brød og Vin alene, men hans Legeme og Blod, som vi rækker og annammer, ligesom hans Ord lyder: ‚Det er mit Legeme o. s. v. Det er mit Blod.' Ikke vor Gjerning eller vort Ord, men Christi Befaling og Anordning gjør Brødet til Christi Legeme og Vinen til Christi Blod fra den første Nadvers Begyndelse af indtil Verdens Ende, men ved vor Tjeneste og vort Embede bliver det daglig rækket." Ligesaa et andet Sted (Tom. 3. Jen. fol. 446): „Saaledes ogsaa her, om jeg end over alle Brød sagde: ‚Det er Christi Legeme', saa vilde deraf vistnok intet følge, men naar vi efter hans Indstiftelse og Anordning i Nadveren siger: ‚Det er mit Legeme', saa er det hans Legeme, ikke for vor Tales eller Snaks Skyld, men for hans Anordnings Skyld, at han har befalet os at tale og at gjøre saa og har bundet sin Anordning og Gjerning til vor Talen."

23. Nu skal vistnok Indstiftelsesordene ved den hellige Nadverhandling offentlig for Menigheden tydelig og klart fremsiges eller synges og ingenlunde undlades, forat Christi Befaling: „Dette gjører", skal blive adlydt, og Tilhørernes Tro om dette Sakramentes Væsen og Frugt (om Christi Legemes og Blods Nærværelse, om Syndernes Forladelse og alle de Velgjerninger, som ved Christi Død og Blodsudgydelse er os forhvervede og stjænkede i Christi Testament) ved Christi Ord blive vakt, styrket og bragt til fuld Fasthed, og Brødets og Vinens Elementer blive helligede og indviede til dette hellige Brug, at med dem Christi Legeme og Blod rækkes os at æde og at drikke, som Paulus siger [1 Kor. 10, 16]: „Velsignelsens Kalk, som vi velsigner", hvilket jo ikke sker paa anden Maade end ved Gjentagelse og Fremsigelse af Indstiftelsesordene. Men naar ikke den hele Nadverhandling forrettes saaledes, som den af Christus er anordnet (som f. Eks., naar man ikke uddeler, annammer og byder det indviede Brød, men gjemmer det, ofrer det eller bærer det omkring), gjør denne Velsignelse eller Fremsigelse af Christi Indstiftelsesord alene intet Sakramente, men Christi Befaling: „Dette gjører", i hvilken hele dette Sakramentes Handling eller Forretning, at man i en kristelig Forsamling tager, velsigner, uddeler, annammer, æder, drikker Brødet og Vinen og derhos forkynder Herrens Død, er sammensattet, maa holdes udelt og uforandret, saaledes som ogsaa St. Paulus stiller os hele Brødsbrydelsens eller Uddelingens og Modtagelsens Handling for Øine, 1 Kor. 10 [16].

24. For at bevare denne sande kristelige Lære om den hellige Nadver og for at afverge og afskaffe mangeslags afgudiske Misbrug og Forvanskninger af dette Testamente har man af Indstiftelsesordene udledet denne nyttige Regel og Rettesnor „Nihil habet rationem sacramenti extra usum a Christo institutum" eller „extra actionem divinitus institutam", d. e.: „Naar man ikke holder sig Christi Indstiftelse efterrettelig, saaledes som han har anordnet det, er der intet Sakramente." Denne Regel er ingenlunde at forkaste, men kan og skal med Nytte indskjærpes og fastholdes i Guds Kirke. Og „usus" eller „actio", d. e. Brug eller Handling, betegner her ikke egentlig Troen, heller ikke den mundtlige Nydelse alene, men hele den udvortes synlige, af Christus anordnede Nadverhandling, Konsekrationen eller Indstiftelsesordene, Uddelingen og Modtagelsen eller den mundtlige Nydelse af det velsignede Brød og Vin, Christi Legeme og Blod; udenfor denne Brug, naar Brødet i den papistiske Messe ikke bliver uddelt, men ofret eller opbevaret, ombaaret og fremstillet til Tilbedelse, er det ikke at holde for noget Sakramente, ligesom Daabsvandet, om det blev brugt til at indvie Klokker eller helbrede Udslet eller ogsaa fremsat til Tilbedelse, ikke vilde være noget Sakramente eller nogen Daab. Thi mod saadanne papistiske Misbrug er i Begyndelsen denne Regel opstillet og af Dr. Luther selv forklaret (Tom. 4. Jen.).

25. Men derhos maa vi dog ogsaa erindre, at Sakramentererne underfundig og ondskabsfuldt forvender denne nyttige og nødvendige Regel til Fornegtelse af Christi Legemes sande, væsentlige Nærværelse og mundtlige Nydelse, som finder Sted her paa Jorden og er fælles for værdige og uværdige, idet de nemlig forklarer den om „usus fidei", d. e. om Troens aandelige og indre Brug, som om Nadveren for de uværdige intet Sakramente var og Christi Legemes Nydelse skede alene aandelig ved Troen, eller som om Troen virkede Christi Legemes Nærværelse i den hellige Nadver, og Christi Legeme altsaa ikke var nærværende for de uværdige, vantro Hyklere eller af dem blev modtaget. Men nu er det ikke vor Tro, som frembringer Sakramentet, men alene vor almægtige Guds og Frelsers Jesu Christi sande Ord og Indstiftelse, hvilken stedse er og bliver kraftig i Menneskeheden og ikke bliver ophævet eller gjort kraftesløs ved Tjenerens Værdighed eller Uværdighed eller ved den modtagendes Vantro. Ligesom Evangeliet, om end de ugudelige Tilhørere ikke tror det, dog ikke desto mindre er og bliver det sande Evangelium, kun at det hos de vantro ikke virker til Salighed, saaledes bliver ogsaa Christus, hvadenten de, som modtager Sakramentet, tror det eller ikke, ikke desto mindre sanddru i sine Ord, naar han siger: „Tager, æder, det er mit Legeme", og han virker dette ikke ved vor Tro, men ved sin Almagt. Derfor er det en fordærvelig, uforskammet Vildfarelse, at nogle ved underfundig Forvanskning af hin almindelige Regel tilskriver vor Tro som den, der efter deres Mening alene virker Christi Legemes Nærværelse og nyder det, mere end vor Herres og Frelsers Jesu Christi Almagt.

26. Hvad nu angaar Sakramenterernes mangehaande formentlige Grunde og intetsigende Modbeviser, som de henter fra det menneskelige Legemes væsentlige og naturlige Egenskaber, fra Christi Himmelfart, fra hans Bortgang fra denne Verden og deslige, vil vi, da disse hver for sig grundig og udførlig er gjendrevne med Guds Ord af Dr. Luther i hans Stridsskrifter: „Mod de himmelske Profeter", ligesaa: „At disse Ord: Det er mit Legeme, endnu staar fast", ligesaa i hans store og lille Bekjendelse om den hellige Nadver og andre af hans Skrifter, og da der ikke efter hans Død

er fremført noget nyt af Sværmeraanderne, — for ønskelig Kortheds Skyld have den kristelige Læser henvist til samme og henholder os dertil. Thi at vi ikke ved nogensomhelst menneskelige kloge Tanker, hvad for Skin og Udseende de end maatte have, vil, kan eller skal lade os føre bort fra den enfoldige, tydelige og klare Mening af Christi Ord og Testamente og tillægge samme en fremmed Mening, som ikke stemmer overens med Ordlyden, men derimod enfoldig forstaa og tro dem, som vi hører dem, dertil er vore Grunde, hvorpaa vi i denne Sag, efterat Strid er vakt om denne Artikel, altid har staaet, de selvsamme, som Dr. Luther (i sin „store Bekjendelse om den hellige Nadver") straks i Begyndelsen har opstillet mod Sakramentererne i følgende Ord: „Mine Grunde, hvorpaa jeg i dette Stykke staar, er disse: 1. Den første er denne vor Trosartikel: Jesus Christus er væsentlig, naturlig, sand, fuldkommen Gud og Menneske i en Person, udelt og udelelig. 2. Den anden, at Guds høire Haand er allevegne. 3. Den tredje, at Guds Ord ikke er falskt eller lyver. 4. Den fjerde, at Gud har og ved mangehaande Maader at være paa et Sted, og ikke blot den ene, som Sværmerne gjøgler om, som Filosoferne kalder den lokale eller rumlige."

27. Fremdeles: „Christi ene Legeme har tre Maader at være paa. For det første den sanselige, legemlige Maade, saaledes som han legemlig vandrede paa Jorden, idet han indtog et vist Rum efter sin Størrelse. Denne Maade kan han endnu bruge, naar han vil, ligesom han gjorde efter Opstandelsen og vil gjøre paa den yderste Dag, som Paulus siger 1 Tim. 6 [15]: "som den salige Gud skal vise i sin Tid", og Kol. 3 [4]: „Naar Christus, eders Liv, aabenbares." Paa denne Maade er han ikke i Gud eller hos Faderen eller i Himmelen, som den vanvittige Aand drømmer om; thi Gud er ikke et legemligt Rum eller Sted. Og herom handler de Bibelsprog, som Sværmerne anfører, at Christus forlader Verden og gaar til Faderen. For det andet den oversanselige, aandelige Maade, hvorefter han ikke indtager noget vist Rum, men farer gjennen hele Skabningen, som han vil, ligesom mit Syn (forat jeg skal tage en grov Lignelse) farer gjennem Lyset og Vandet og er i disse Ting og dog ikke indtager noget vist Rum, eller ligesom Lyden eller Tonen farer gjennem Luften eller Vandet eller Planken og Væggen og er i disse Ting og dog heller ikke indtager noget vist Rum, eller ligesom Lyset og Varmen farer gjennem Luften, Vandet, Glasset, Krystallen og deslige Ting og er i dem og dog heller ikke indtager noget vist Rum, og meget andet saadant. Paa saadan Maade var det, han gik frem af den lukkede Grav og kom gjennem de lukkede Døre; paa samme Maade er han og tilstede i Brødet og Vinen i Nadveren, og eftersom man tror, er han ogsaa paa denne Maade bleven født af sin Moder. For det tredje den guddommelige, himmelske Maade, efter hvilken han er en Person med Gud. Efter denne Maade maa vistnok alle Skabninger være meget mere gjennemtrængelige og nærværende for ham, end efter den anden Maade. Thi kan han efter denne anden Maade være saaledes i og hos Skabningerne, at de ikke føler, berører, maaler eller omfatter ham, hvor meget mere forunderlig vil da denne høie tredje Maade være, hvorpaa han er i alle Skabninger, saa at de ikke maaler eller omfatter ham, men han tvertimod har dem nærværende for sig, maaler og omfatter dem. Thi dette Christi Væsen, at han er en Person med Gud, maa du sætte langt, langt udenfor Skabningerne, saa langt, som Gud er fra dem, men tillige saa dybt og nær i alle Skabninger, som Gud er i dem. Thi

han er en fra Gud uadskillelig Person; hvor Gud er, maa han ogsaa være, eller vor Tro er falsk. Men hvo vil udsige eller tænke, hvorledes dette gaar til? Vi ved vel, at det er saa, at han er i Gud, udenfor alle Skabninger og en Person med Gud; men hvorledes det gaar til, ved vi ikke; det er over al Natur og Fornuft, ogsaa alle Engles i Himmelen, Gud alene bevidst og bekjendt. Saasom det nu er os ubekjendt og dog sandt, saa skal vi ikke negte hans Ord, førend vi kan skaffe sikkert Bevis for, at Christi Legeme slet ikke kan være, hvor Gud er, og at denne Maade at være paa er falsk; dette skal Sværmerne bevise, men det vil de nok lade være. Om nu Gud har og ved endnu flere Maader, hvorpaa Christi Legeme kan være paa et Sted, det vil jeg hermed ikke have negtet, men kun have antydet, hvilke grove og dumme Mennesker vore Sværmere er, at de ikke indrømmer Christi Legeme mere end den første sanselige Maade at være paa. Og dog kan de heller ikke om denne bevise, at den er mod vor Opfattelse [af Nadveren]. Thi jeg vil paa ingen Maade negte, at Guds Magt skulde formaa saa meget, at et Legeme kunde ogsaa paa legemlig, sanselig Maade være paa mange Steder paa en Gang. Thi hvo vil bevise, at Gud ikke formaar saadant? Hvo har seet nogen Ende paa hans Magt? Sværmerne tænker vel saa, at Gud ikke formaar det; men hvo vil tro deres Tanker? Hvormed beviser de saadanne Tanker?" — Saa vidt Luther.

28. Af disse Dr. Luthers Ord er det ogsaa klart, i hvilken Forstand Ordet „aandelig" i denne Sag bliver brugt i vor Kirke. Thi dette Ord „aandelig" betyder for Sakramentererne intet andet end det aandelige Samfund, at formedelst Troen de sande troende bliver i Aanden indforlivede i den Herre Christus og bliver sande aandelige Lemmer paa hans Legeme. Naar derimod Dr. Luther eller vi i denne Sag bruger dette Ord „aandelig", forstaar vi derved den aandelige, overnaturlige himmelske Maade, paa hvilken Christus i den hellige Nadver er nærværende og virker ikke alene hos de troende Trøst og Liv, men ogsaa hos de vantro Dommen, hvorved vi forkaster de kapernaitiske Tanker om den grove kjødelige Nærværelse, som trods al vor offentlige mangfoldige Forsikring bliver vore Kirker paaduttet af Sakramentererne; i denne Forstand siger vi ogsaa, at Christi Legeme og Blod bliver i den hellige Nadver aandelig modtaget, ædt og drukket, skjønt denne Nydelse sker med Munden, men Maaden er aandelig.

29. Saaledes er i denne Artikel vor Tro paa Christi Legemes og Blods sande Nærværelse i den hellige Nadver bygget paa den sande, almægtige Guds, vor Herres og Frelsers Jesu Christi Sandhed og Almagt, hvilke Grunde er sterke og faste nok til i alle Anfegtelser angaaende denne Artikel at styrke og befæste vor Tro og til paa den anden Side at omstøde og gjendrive alle Sakramenterernes Indvendinger og Indsigelser, hvor antagelige og skuffende de end kan være for Fornuften; paa disse Grunde kan ogsaa et kristeligt Hjerte sikkert og fast støtte og forlade sig. Følgelig forkaster og fordømmer vi med Hjerte og Mund som falske, vildfarende og forføreriske alle Vildfarelser, som ikke er stemmende med denne ovenfor fremsatte og i Guds Ord grundede Lære, er den modsatte og modstridende, saasom:

30. I. For det første den papistiske Transsubstantiation, naar der læres, at det konsekrerede eller indviede Brød og Vin i den hellige Nadver ganske og aldeles taber sin Substans og sit Væsen og bliver forvandlede til Christi Legemes og Blods Substans, saaledes at kun Brødets og Vinens udvortes

Skikkelse eller „accidentia sine subjecto“[1]) bliver tilbage, under hvilken Brødets Skikkelse Christi Legeme, som dog ikke mere er Brød, men efter deres Foregivende har tabt sit naturlige Væsen, er tilstede ogsaa udenfor Nadverhandlingen, naar Brødet bliver gjemt i Sakramentgjemmerne eller haaret om til Skue og Tilbedelse. Thi intet kan være et Sakramente udenfor Guds Befaling og den anordnede Brug, hvortil det i Guds Ord er indstiftet, ligesom det ovenfor er vist.

31. II. Ligesaa forkaster og fordømmer vi enhver anden papistisk Misbrug af dette Sakramente, som det vederstyggelige Messeoffer for levende og døde.

32. III. Ligesaa, at kun en Skikkelse af Sakramentet rækkes Lægfolk, tvertimod Christi tydelige Befaling og Indstiftelse, ligesom da ogsaa denne papistiske Misbrug i vore Kirkers fælles Konfession og Apologi og de schmalkaldiske Artikler og andre af vores Skrifter er udførlig gjendreven med Guds Ord og de gamle Kirkers Vidnesbyrd.

33. Men siden vi i dette Skrift først og fremst har foretaget os at fremstille vor Bekjendelse og Mening om Christi Legemes og Blods sande Nærværelse imod Sakramentererne, af hvilke nogle uforskammet trænger sig ind i disse Kirker under den augsburgske Konfessions Navn, saa vil vi ogsaa her fornemmelig fremsætte og omhandle Sakramenterernes Vildfarelser for derved at advare vore Tilhørere, at de kan vogte sig og tage sig iagt for dem. Følgelig forkaster og fordømmer vi med Mund og Hjerte som falske, vildfarende og forføreriske alle sakramenteriske Meninger og Lærdomme, som ikke er stemmende med denne ovenfor fremsatte og i Guds Ord grundede Lære, er den modsatte og modstridende.

34. I. Naar de foregiver, at Indstiftelsesordene ikke skal enfoldig forstaaes i sin egentlige Mening, saaledes som de lyder, om Christi Legemes og Blods sande, væsentlige Nærværelse i Nadveren, men ved billedlig Udtydning tages i en anden, ny, fremmed Mening; vi forkaster hermed alle saadanne sakramenteriske Udtydninger og indbyrdes modstridende Meninger, hvor mange og mangeslags de end monne være.

35. II. Fremdeles, at man negter den mundtlige Nydelse af Christi Legeme og Blod i Nadveren og derimod lærer, at Christi Legeme i Nadveren alene nydes aandelig ved Troen, saaledes at vor Mund i Nadveren kun modtager Brød og Vin.

36. III. Ligesaa ogsaa, naar der læres, at Brød og Vin i Nadveren ikke skal være andet end Tegn, hvorpaa de kristne indbyrdes kjender hverandre.

37. IV. Eller at de kun er Sindbilleder, Lignelser og Afbildninger af Christi langt borte værende Legeme, saaledes nemlig, at som Brødet og Vinen er vort Legemes udvortes Næring, saa er ogsaa Christi fraværende Legeme med sin Fortjeneste vore Sjæles aandelige Føde.

38. V. Eller at de ikke er andet end Kjendetegn, Mindetegn paa Christi fraværende Legeme, ved hvilke Tegn vi som ved et udvortes Pant skulde forsikres om, at Troen, naar den vender sig bort fra Nadveren og hæver sig op over alle Himle, bliver i det høie ligesaa vist og virkelig delagtig i Christi Legeme og Blod, som vi i Nadveren med Munden modtager de udvortes Tegn, og at saaledes vor Tros Forsikring og Styrkelse i Nadveren sker alene ved de udvortes Tegn og ikke ved Christi sande, nærværende og os meddelte Legeme og Blod.

39. VI. Eller at i Nadveren kun Christi langt borte værende Le-

[1]) D. e. Egenskaber uden den Gjenstand, hvortil de hører.

gemes Kraft, Virkning og Fortjeneste bliver meddelt Troen, og at vi saaledes bliver delagtige i hans fraværende Legeme, og at paa denne nu anførte Maade „unio sacramentalis", d. e. den sakramentlige Forening, er at forstaa „de analogia signi et signati", d. e. forsaavidt Brød og Vin har en Lighed med Christi Legeme og Blod.

40. VII. Eller at Christi Legeme og Blod ikke modtages og nydes paa anden Maade end aandelig ved Troen.

41. VIII. Fremdeles, naar der læres, at Christus paa Grund af sin Himmelfart med sit Legeme er saaledes indesluttet og indelukket paa et vist Sted i Himmelen, at han ikke med samme kan eller vil være virkelig og væsentlig tilstede hos os i Nadveren, naar den her paa Jorden bliver forrettet efter Christi Indstiftelse, men er saa langt eller fjernt derfra, som Himmel og Jord er borte fra hinanden, ligesom nogle Sakramenterere forsætlig og ondskabsfuldt til Bestyrkelse for sin Vildfarelse har forfalsket Teksten, Ap. Gj. 3 [21]: „oportet Christum coelum accipere", d. e., det bør Christus at indtage Himmelen, og isteden derfor sat „oportet Christum coelo capi", d. e., det bør Christus saaledes at indtages eller begrænses og indesluttes af eller i Himmelen, at han paa ingen Maade kan eller vil være med sin menneskelige Natur hos os paa Jorden.

42. IX. Fremdeles, at Christus hverken har forjættet, ei heller kunnet eller villet virkeliggjøre sit Legemes og Blods væsentlige Nærværelse i sin Nadver, fordi hans paatagne menneskelige Naturs Væsen og Egenskaber ikke kan taale eller tilstede saadant.

43. X. Fremdeles, naar der læres, at ikke Christi Ord og Almagt alene, men Troen virker Christi Legemes Nærværelse i den hellige Nadver, hvorfor af nogle Indstiftelsesordene bliver udeladte under Nadverens Forvaltning. Thi omend den papistiske Konsekration, i hvilken Kraften tillægges Fremsigelsen som Præstens Gjerning, som om dette skulde gjøre Sakramentet, med Rette bliver revset og forkastet, saa kan eller skal dog paa ingen Maade Indstiftelsesordene udelades i Nadverhandlingen, ligesom dette er eftervist i den forangaaende Udvikling.

44. XI. Fremdeles, at de troende ikke skal ifølge Christi Indstiftelsesord søge Christi Legeme i Nadverens Brød og Vin, men blive med sin Tro vist bort fra Nadverbrødet op til Himmelen til det Sted, hvor den Herre Christus er med sit Legeme, forat de der skal nyde ham.

45. XII. Vi forkaster ogsaa den Lære, at de vantro og ubodfærdige onde kristne, som alene bærer Christi Navn, men ikke har den rette, sande, levende og saliggjørende Tro, i Nadveren ikke modtager Christi Legeme og Blod, men alene Brød og Vin. Og saasom der alene findes to Slags Gjæster ved dette himmelske Maaltid, værdige og uværdige, forkaster vi ogsaa den Forskjel, der bliver gjort mellem de uværdige, at de ugudelige Epikuræere og Guds Ords Bespottere, som er i Kirkens udvortes Samfund, ved Brugen af den hellige Nadver ikke modtager Christi Legeme og Blod til Dom, men kun Brød og Vin.

46. XIII. Saaledes ogsaa, naar der læres, at Værdigheden bestaar ikke alene i den sande Tro, men i Menneskenes egen Beredelse.

47. XIV. Ligesaa ogsaa, naar der læres, at ogsaa de sande troende som har og bevarer en ret, sand, levende Tro, men mangler den egentlige tilstrækkelige Forberedelse, som de har foresat sig, kan ligesom de uværdige Gjæster modtage dette Sakramente til Dom.

48. XV. Fremdeles, naar der læres, at Elementerne, det indviede Brøds

og Vins synlige Species eller Skikkelser, skal tilbedes. At derimod Christus selv, sand Gud og Menneske, som i Nadveren sandelig og væsentlig er tilstede, skal i sammes sande Brug ligesom ogsaa paa alle andre Steder, synderlig der, hvor hans Menighed samles, tilbedes i Aand og Sandhed, kan og vil ingen negte, medmindre han skulde være en arianſk[1]) Kjætter.

49. XVI. Vi forkaster og fordømmer derhos ogsaa alle nysigne, spotske, bespottelige Spørgsmaal og Taler, som paa grov, kjødelig, kapernaitisk Vis bliver fremførte om denne Nadvers overnaturlige, himmelske Hemmeligheder.

50. Foruden disse er ogsaa andre „antitheses" eller modsatte Lærdomme i den forangaaende Udvikling blevne revsede og forkastede, hvilke vi for ønskelig Kortheds Skyld her ikke vil gjentage, og hvad der endnu kunde være af fordømmelige „opiniones" eller vildfarende Meninger, kan af den ovenfor givne Forklaring lettelig udledes og med Bestemthed paapeges; thi vi forkaster og fordømmer alt, hvad der ikke er overensstemmende med den ovenfor fremsatte og i Guds Ord velgrundede Lære, hvad der er den modsat og modstridende.

VIII.

Om Christi Person.

1. Der har ogsaa reist sig en Tvist mellem Teologerne af den augsburgske Konfession om Christi Person, hvilken dog ikke først er begyndt blandt dem, men oprindelig hidrører fra Sakramentererne. Thi da Dr. Luther med faste Grunde udaf Indstiftelsesordene havde hævdet mod Sakramentererne Jesu Christi Legemes og Blods sande, væsentlige Nærværelse i Nadveren, er der af Zwinglianerne gjort ham den Indvending, at hvis Christi Legeme paa en Gang skulde være tilstede i Himmelen og paa Jorden i den hellige Nadver, saa kunde det ikke være noget rigtigt sandt menneskeligt Legeme; thi saadan Majestæt tilhører Gud alene, og Christi Legeme kan ikke rumme den. Dette har nu Dr. Luther modsagt og kraftig gjendrevet, som hans Lære og Stridsskrifter om den hellige Nadver udviser, til hvilke sidste ligesaavel som til hans Læreskrifter vi hermed offentlig bekjender os. Imidlertid har efter hans Død nogle Teologer af den augsburgske Konfession vel endnu ikke offentlig og udtrykkelig villet bekjende sig til Sakramentererne i Henseende til Herrens Nadver, men dog fremsat og brugt netop de samme Grundsætninger om Christi Person, hvorved Sakramentererne har stræbt at bortrydde Christi Legemes og Blods sande væsentlige Nærværelse af hans Nadver, nemlig at intet maa tilskrives den menneskelige Natur i Christi Person, som er over eller imod dens naturlige, væsentlige Eiendommelighed, og har derfor beskyldt og anklaget Dr. Luthers Lære og alle dem, der følger samme som overensstemmende med Guds Ord, for næsten alle gamle forfærdelige Kjætterier.

2. For kristelig efter Guds Ord og efter vor enfoldige og kristelige Tros Veiledning at greie og ved Guds Naade ganske at bilægge denne Tvist, er vor enstemmige Lære, Tro og Bekjendelse, som følger:

3. Vi tror, lærer og bekjender, at skjønt Guds Søn er en særegen, selvstændig, hel guddommelig Person og saaledes fra Evighed af har været sand,

[1]) Se ovenfor S. 56, Anm. 3.

væsentlig fuldkommen Gud tilligemed Faderen og den Helligaand, han allige-vel, da Tiden fuldkommedes, ogsaa har i sin Persons Enhed optaget menne-skelig Natur, ikke saaledes, at der nu blev to Personer eller to Christusser, men at Christus Jesus nu i en Person paa en Gang er sand evig Gud, født af Faderen fra Evighed, og et sandt Menneske, født af den hjilovede Jomfru Maria, som skrevet staar, Rom. 9 [5]: „Af hvem Christus er efter Kjødet, han, som er Gud over alting, hjilovet i Evighed."

4. Vi tror, lærer og bekjender, at nu i denne ene, udelte Christi Per-son er der to forskjellige Naturer, den guddommelige, som er fra Evighed, og den menneskelige, som i Tiden er optagen i Guds Persons Enhed, hvilke to Naturer aldrig bliver hverken adskilte eller sammenblandede med hinanden i Christi Person, eller den ene forvandlet til den anden, men hver af dem bliver i al Evighed i sin Natur og Væsen i Christi Person.

5. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at de nævnte to Naturer for-bliver i sin Natur og Væsen ublandede og aldrig tilintetgjøres, saa at følge-lig ogsaa enhver af dem beholder sine naturlige væsentlige Egenskaber og i al Evighed ikke aflægger disse; heller ikke bliver den ene Naturs væsentlige Egenskaber nogensinde den anden Naturs væsentlige Egenskaber.

6. Følgelig lærer, tror og bekjender vi, at det at være almægtig, evig, uendelig, allestedsnærværende, naturlig, d. e. efter sin Naturs og dens natur-lige Væsens Eiendommelighed, ved sig selv overalt tilstede, at vide alle Ting, — dette er væsentlige Egenskaber ved den guddommelige Natur, som aldrig i Evighed bliver den menneskelige Naturs væsentlige Egenskaber.

7. Paa den anden Side at være en legemlig Skabning eller Kreatur, at være Kjød og Blod, at være endelig og begrænset, at lide, dø, fare op og ned, bevæge sig fra et Sted til et andet, at lide Hunger, Tørst, Kulde, Hede o. desl. er Egenskaber ved den menneskelige Natur, som aldrig bliver den guddommelige Naturs Egenskaber.

8. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at nu efter hans Menneskevorden ikke hver Natur i Christus bestaar saaledes for sig selv, at enhver er eller udgjør en særegen Person, men at de udgjør en eneste Person, i hvilken paa en Gang begge, den guddommelige og den antagne menneskelige Natur, per-sonlig er forenede og bestaar, saaledes at nu efter Christi Menneskevorden ikke alene hans guddommelige, men ogsaa hans paatagne menneskelige Natur hører til Christi fuldstændige Person, og at Christi eller Filii Dei in-carnati, d. e. Guds Søns Person, der har paataget sig Kjød og er ble-ven Menneske, ligesaalidt er fuldstændig uden sin Manddom som uden sin Guddom. Derfor er Christus ikke to forskjellige, men en eneste Person, ihvorvel to forskjellige Naturer findes hos ham, ublandede i deres naturlige Væsen og Egenskaber.

9. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at den menneskelige Natur i Christus ikke alene har og beholder sine naturlige væsentlige Egenskaber, men at den desuden ved den personlige Forening med Guddommen og siden ved Forklarelsen eller Herliggjørelsen er ophøiet ved Majestætens, Kraftens og Magtens høire over alt, hvad nævnes kan ikke alene i denne, men ogsaa i den kommende Verden.

10. Hvad nu den Majestæt angaar, til hvilken Christus efter sin Mand-dom er ophøiet, saa har han ikke først modtaget den, da han opstod fra de døde og opfor til Himmels, men da han blev undfangen i Moders Liv og blev Menneske og den guddommelige og menneskelige Natur personlig blev forenede med hinanden. Denne personlige Forening er dog ikke saaledes

at forstaa, som nogle urigtig udlægger den, som om begge Naturer, den guddommelige og den menneskelige, skulde være forenede med hinanden ligesom to sammenlimede Bredder, saa at de realiter, d. e. i Gjerning og Sandhed, slet ikke skulde have noget Samfund med hinanden. Thi dette har været Nestorius's [1]) og Samosatenerens [2]) Vildfarelse, der, som Suidas [3]) og Presbyteren Theodorus fra Raithu [4]) bevidner, har ment og lært, at Naturerne slet ikke har noget Samfund med hinanden; herved skilles Naturerne fra hinanden, og der bliver saaledes gjort to Christusser, saa at Christus er en, og Gud Ordet, som bor i Christus, en anden. Thi saaledes skriver Presbyteren Theodorus: „Til samme Tid, som Manes [5]) levede, har en ved Navn Paulus, som vel efter sin Fødsel var fra Samosata, men iøvrigt Forstander i Antiokien i Syrien, ugudelig lært, at Herren har været et blot og bart Menneske, i hvilket Gud Ordet boede paa samme Vis som i enhver Profet, og at følgelig de to Naturer er skilte og uden nogetsomhelst indbyrdes Samfund i Christus, som om Christus var en og Gud Ordet, som boede i ham, en anden."

11. Mod dette fordømte Kjætteri har den kristelige Kirke stedse og til alle Tider enfoldig troet og holdt for, at den guddommelige og menneskelige Natur i Christi Person saaledes er forenede, at de har et virkeligt Samfund med hinanden, hvorved Naturerne ikke sammenblandes til et Væsen, men, som Dr. Luther skriver, til en Person, som da ogsaa paa Grund af denne personlige Forening og Samfund Kirkens gamle Lærere mangfoldige Gange før og efter Kirkeforsamlingen i Chalkedon [6]) har brugt Ordet „mixtio", d. e. Sammenblanding, i god Forstand og Betydning. Herfor kan, om fornødent, mange Vidnesbyrd af Fædrene anføres, hvilke ogsaa er at finde paa mange Steder i vores Skrifter. Ligesom ogsaa Fædrene har forklaret den personlige Forening og Samfund ved at ligne den med et glødende Jern og med Legemets og Sjælens Forening. Thi Legemet og Sjælen har ligesom ogsaa Ilden og Jernet, ikke per phrasin eller modum loquendi eller verbaliter, d. e., som om det kun skulde være en Talemaade og blotte Ord, men vere og realiter, d. e. i Gjerning og Sandhed, Samfund med hinanden, og alligevel frembringes ikke derved nogen Sammenblanding eller Udjevning af Naturerne, som naar man af Honning og Vand laver en Mjød, som ikke mere er Vand eller Honning, hver for sig, men en blandet Drik. Ganske anderledes forholder det sig med den guddommelige og den menneskelige Naturs Forening i Christi Person. Thi det er et ganske andet, høiere og uudsigeligere Samfund og Forening mellem den guddommelige og menneskelige Natur i Christi Person, formedelst hvilken Forening og Samfund Gud er Menneske og Mennesket er Gud, hvorved dog hverken Naturerne eller sammes Egenskaber sammenblandes med hinanden, men enhver Natur beholder sit Væsen og sine Egenskaber.

12. Paa Grund af denne personlige Forening, som uden dette sande Samfund mellem Naturerne hverken kan tænkes eller være, har ikke blot

---

[1]) Se S. 388, Anm. 1. [2]) S. 57, Anm. 1.
[3]) Suidas, en græsk Sprogmand, som levede omkring 980 og har forfattet en græsk Ordbog.
[4]) Theodorus, en græsk Munk fra Klosteret Raithu, levede ved Midten af det 7de Aarhundrede.
[5]) Manes eller Mani, S. 56, Anm. 3.
[6]) Kirkeforsamlingen i Chalkedon holdtes 451 i Anledning af Stridighederne om Christi Person.

den menneskelige Natur, hvis Egenskab det er at lide og dø, lidt for den ganske Verdens Synd, men Guds Søn har selv virkelig, dog efter den paatagne menneskelige Natur, lidt og er (efter vor enfoldige kristelige Tro) virkelig død, ihvorvel den guddommelige Natur hverken kan lide eller dø, som da Dr. Luther udførlig har udviklet dette i sin store Bekjendelse om den hellige Nadver mod Zwinglis gudsbespottelige alloeosis, idet denne lærer, at den ene Natur skal tages og forstaaes for den anden, hvilken Lære han fordømmer som en Djævelens Maske lige til Helvedes Afgrund.

13. Af den Grund har de gamle Kirkelærere sammenfattet begge Ord communio og unio, det er Samfund og Forening, i Forklaringen af denne Hemmelighed og har forklaret det ene ene ved det andet. Irenæus, Bog 4, Kap. 37; Athanasius i sit Brev til Epiktet; Hilarius om Treenigheden, Bog 9; Basilius og Gregor af Nyssa hos Theodoret; Johannes af Damaskus[1]), Bog 3, Kap. 19.

14. Paa Grund af denne den guddommelige og menneskelige Naturs personlige Forening og Samfund i Christus tror, lærer og bekjender vi ogsaa efter vor enfoldige kristelige Tro, hvad der bliver sagt om Christi Majestæt efter hans Manddom ved Guds almægtige Krafts høire, og hvad dermed hænger sammen, hvilket alt ikke kunde være eller bestaa, hvis denne personlige Forening og Samfund af Naturerne i Christi Person ikke bestod realiter, d. e. i Gjerning og Sandhed.

15. Paa Grund af denne Naturernes personlige Forening og Samfund har Maria, den høilovede Jomfru, født ikke et blot og bart Menneske, men et saadant Menneske, som i Sandhed er Guds, den allerhøiestes Søn, ligesom Engelen vidner; han viser da ogsaa sin guddommelige Majestæt i Moders Liv, idet han er født af en Jomfru uden at krænke hendes Jomfrudom. Derfor er hun virkelig Guds Moder og alligevel forbleven en Jomfru.

16. Derfor har han ogsaa virket alle sine Undergjerninger og aabenbaret denne sin guddommelige Majestæt efter sit Velbehag, naar og som han vilde, og det ikke blot først efter sin Opstandelse og Himmelfart, men ogsaa i sin Fornedrelsesstand. F. Eks. ved Bryllluppet i Kana i Galilæa; fremdeles da han var 12 Aar gammel blandt Lærerne; fremdeles i Haven, da han med et Ord slog sine Fiender til Jorden; ligesaa i Døden, da han ikke er død slet og ret som et andet Menneske, men ved og i sin Død har overvundet Synden, Døden, Helvede og den evige Fordømmelse, hvilket en menneskelig Natur alene ikke havde formaaet, hvis den ikke havde paa en saadan personlig Maade været forenet og havt Samfund med den guddommelige Natur.

17. Derfor er ogsaa den menneskelige Natur efter Opstandelsen fra de døde ophøiet over al Skabning i Himmelen og paa Jorden, hvilket ikke er noget andet, end at han ganske og aldeles har aflagt Tjenerskikkelsen og alligevel ikke aflagt den menneskelige Natur, men beholder den i Evighed og er efter den antagne menneskelige Natur indsat i fuldkommen Besiddelse og Brug af den guddommelige Majestæt. Denne Majestæt har han dog havt

---

[1]) Irenæus, se S. 74, Anm. 1. Athanasius, Biskop i Alexandrien, død 374. Hilarius S. 197, Anm. 1. Basilius S. 409, Anm. 2. Gregor af Nyssa, Basilius's Broder, en græsk Kirkefader, som levede i det 4de Aarh. Theodoret, Biskop i Kyrrhos i Syrien, døde ved Midten af det 5te Aarh.; det Skrift af Theodoret, som der her sigtes til, handler om Christi Person. Johannes af Damaskus, en græsk Kirkelærer, især bekjendt som Forfatter af en Troslære, levede ved Midten af det 8de Aarhundrede.

straks i sin Undfangelse, ogsaa i Moders Liv, men som Apostelen vidner [Fil. 2, 7], afklædt sig samme og, som Dr. Luther siger, i sin Fornedrelse holdt den skjult og ikke altid brugt den, men saa ofte, som han vilde.

18. Anderledes er det nu, efterat han er opfaren, ikke paa almindelig Maade som en anden Helgen til Himmelen, men som Apostelen vidner, over alle Himle [Ef. 4, 10] og virkelig opfylder alt og, allesteds nærværende, regjerer ikke alene som Gud, men ogsaa som Menneske fra det ene Hav til det andet og lige til Verdens Ende, som Profeterne spaar [Salm. 8, 2. 7. 93, 1 flg.; Sak. 9, 10] og Apostlerne vidner, at han allevegne har arbeidet med dem og stadsæstet deres Ord ved medfølgende Tegn [Mark. 16, 20]; men dette er ikke gaaet til paa jordisk Vis, men som Dr. Luther siger, efter den guddommelige høires Vis, hvilken ikke er noget bestemt Sted i Himmelen, som Sakramentererne uden nogen Grund i den hellige Skrift foregiver, men intet andet end Guds almægtige Kraft, som opfylder Himmelen og Jorden, i hvis Besiddelse Christus er indsat efter sin Manddom realiter, d. e. i Gjerning og Sandhed, sine confusione et exaequatione naturarum, d. e. uden Sammenblanding og Udjevning af begge Naturer i deres Væsen og væsentlige Egenskaber. Paa Grund af denne meddelte Kraft kan han efter sit Testaments Ord være og er han virkelig tilstede med sit Legeme og Blod i den hellige Nadver, hvorhen han ved sit Ord har henvist os. Dette er ellers ikke muligt for noget Menneske, fordi intet Menneske paa den Maade er forenet med den guddommelige Natur og indsat i denne guddommelige almægtige Majestæt og Kraft ved og i den personlige Forening af begge Naturer i Christus, saaledes som Jesus er det, Marias Søn, i hvem den guddommelige og menneskelige Natur er personlig forenede med hinanden, saaledes at i Christus al Guddommens Fylde bor legemlig, Kol. 2 [9], og i denne personlige Forening har de et saa høit, inderligt, uudsigeligt Samfund, at ogsaa Englene forundrer sig derover og har, som St. Petrus vidner [1 Pet. 1, 12], sin Lyst og Glæde i at gjennemskue det. Alt dette skal nu senere paa sit Sted blive noget udførligere udviklet.

19. Af dette Fundament, saaledes som ovenfor er omtalt og som unio personalis lærer, d. e. deraf, hvorledes den guddommelige og menneskelige Natur i Christi Person er forenede med hinanden, saa at de ikke blot har Navne fælles, men ogsaa i Gjerning og Sandhed har indbyrdes Samfund uden nogen Sammenblanding eller Udjevning af dem i deres Væsen, flyder ogsaa Læren de communicatione idiomatum, d. e. om det sande Samfund mellem Naturens Egenskaber, hvorom senere skal tales videre.

20. Thi efterdi det i Sandhed er saa, quod propria non egrediantur sua subjecta, d. e., at enhver Natur beholder sine væsentlige Egenskaber, og disse ikke udskilles fra den ene Natur og bliver udgydte i den anden, ligesom Vand fra et Kar i det andet, saa kunde heller intet Samfund af Egenskaber være eller bestaa, naar den omtalte personlige Forening eller Samfund af Naturerne i Christi Person ikke var virkelig, hvilket næst efter Artiklen om den hellige Treenighed er den største Hemmelighed i Himmelen og paa Jorden, saaledes som Paulus siger: „Stor er den Gudfrygtigheds Hemmelighed: Gud er aabenbaret i Kjød", 1 Tim. 3 [16]. Thi naar Apostelen Petrus med klare Ord bevidner, at ogsaa vi, i hvem Christus bor alene formedelst Naaden, for denne høie Hemmeligheds Skyld i Christus bliver delagtige i den guddommelige Natur [2 Pet. 1, 4], hvad maa da det være for et Samfund med den guddommelige Natur, hvorom Apostelen siger, at i Christus bor al Guddommens Fylde legemlig, saaledes at Gud

og Menneske er en Person! Men nu ligger der høi Magt paa, at denne Lære de communicatione idiomatum, d. e. om Samfundet mellem begge Naturers Egenskaber, bliver behandlet og udviklet med tilbørlig Bestemthed og Tydelighed; thi propositiones eller praedicationes, d. e. den Vis og de Maader, hvorpaa man taler om Christi Person, sammes Naturer og Egenskaber, er ikke altid ens, og naar der uden tilbørlig Bestemthed og Tydelighed bliver talt derom, saa bliver Læren forvirret og den enfoldige Læser lettelig vildledet. Derfor skal man lægge vel Merke til følgende Udvikling, hvilken, forat den des bedre og enfoldigere kan fremstilles, passende kan sammenfattes i tre Hovedpunkter.

21. For det første, efterdi Christi to forskjellige Naturer er og bliver i sit naturlige Væsen og Egenskaber uforandrede og ublandede, men der for begge Naturer kun er en Person, saa bliver det, som kun er en Naturs Egenskab, tilskrevet ikke Naturen alene som for sig bestaaende, men den hele Person, som paa en Gang er Gud og Menneske, hvadenten den nu nævnes Gud eller Menneske.

22. Men in hoc genere, d. e. i denne Maade at tale paa, ligger ikke, at hvad der bliver tilskrevet Personen, det samme er tillige begge Naturers Egenskab; men det maa bestemt og tydelig siges, efter hvilken Natur enhver Ting bliver tilskreven Personen. Saaledes er Guds Søn født af Davids Æt efter Kjødet, Rom. 1 [3]. Fremdeles, Christus led Døden efter Kjødet og har lidt for os i Kjødet, 1 Pet. 3 [18] og 4 [1].

23. Da imidlertid de hemmelige og aabenbare Sakramenterere, naar der siges, at det tilskrives den hele Person, som er eiendommeligt for en Natur, skjuler sin fordærvelige Vildfarelse under disse Ord, saa at de vel nævner den hele Person, men alligevel derunder kun forstaar den ene Natur og ganske udelukker den anden Natur, som om den menneskelige Natur alene havde lidt for os, og da Dr. Luther i sin store Bekjendelse om den hellige Nadver har skrevet om Zwinglis alloeosis, vil vi hidsætte Luthers egne Ord, hvorved Guds Kirke bedst kan blive bevaret mod saadan Vildfarelse. Hans Ord lyder saa: „Det kalder Zwingli alloeosis, at noget bliver sagt om Christi Guddom, som kun tilhører hans Manddom, eller omvendt. For Eksempel Luk. 24 [26]: „Burde ikke Christus at lide dette og indgaa til sin Herlighed?" Her foregjøgler han, at Christus skal tages for den menneskelige Natur. Vogt dig, vogt dig, siger jeg, for denne alloeosis! Den er Djævelens Maske; thi den tillader tilsidst en saadan Christus, at jeg efter det ikke gjerne vilde være en kristen, nemlig at Christus fra nu af ikke er eller udretter mere ved sin Lidelse og Liv, end en anden slet og ret Helgen. Thi naar jeg tror det, at alene den menneskelige Natur har lidt for mig, saa er Christus mig en daarlig Frelser, saa behøver han vel selv en Frelser. Summa, det er usigeligt, hvad Djævelen søger med alloeosis." Og straks efter: „Vil den gamle Vindmagerinde, Fru Fornuften, alloeosis's Bedstemoder, sige: Guddommen kan jo ikke lide eller dø, saa skal du svare: Det er sandt, men alligevel, da Guddom og Manddom i Christus er en Person, tillægger Skriften paa Grund af denne personlige Enhed ogsaa Guddommen alt, hvad der vederfares Manddommen, og omvendt. Og det er ogsaa saa i Sandhed; thi det maa du jo sige: Personen (det er Christus) lider, dør; nu er Personen sand Gud; derfor er det ret talt: Guds Søn lider. Thi omend det ene Stykke (om jeg saa maa sige), Guddommen nemlig, ikke lider, saa lider dog Personen, som er Gud, i det andet Stykke, i Manddommen nemlig; thi i Sandhed er Guds Søn kors-

fæstet for os, det er Personen, som er Gud; thi den er, den (siger jeg), Personen, er korsfæstet efter sin Manddom." Og atter straks efter: „Hvis alloeosis skal bestaa, saaledes som Zwingli fremstiller den, da maa Christus blive to Personer, en guddommelig og en menneskelig, efterdi han henfører Bibelsprogene om Lidelsen alene til den menneskelige Natur og løsriver den aldeles fra Guddommen. Thi hvis Gjerningerne deles og sondres, da maa ogsaa Personen deles; thi enhver Gjerning eller Lidelse tilskrives ikke Naturerne, men Personen. Thi det er Personen, som gjør og lider alt, det ene efter den ene Natur, det andet efter den anden Natur, som da de lærde vel ved alt dette. Derfor holder vi vor Herre Christus for Gud og Menneske i en Person, non confundendo naturas nec dividendo personam, uden at vi sammenblander Naturerne eller skiller Personen. Fremdeles Dr. Luther i sin Bog om Koncilierne og Kirken: „Vi kristne maa vide, at hvis Gud ikke er med i Vegtskaalen og tynger Vegten ned, saa synker vi med vor Skaal til Jorden. Herved mener jeg nu: Hvis det ikke skulde hede, at Gud er død for os, men alene et Menneske, saa er vi fortabte. Men naar Guds Død og „Gud død" ligger i Vegtskaalen, saa synker den ned, og vi farer op som en let, tom Skaal. Men han kan ogsaa godt fare op igjen eller springe ud af Skaalen. Men han kunde ikke sidde i Skaalen, hvis han ikke blev et Menneske os lig, at det kunde hede: Gud død, Guds Pine, Guds Blod, Guds Død. Thi Gud efter sin Natur kan ikke dø, men nu, da Gud og Menneske er forenede i en Person, heder det med Rette Guds Død, naar det Menneske dør, som er en Ting eller en Person med Gud." Saa vidt Luther.

24. Heraf er det klart, at det er urigtig talt, naar der siges eller skrives, at forannævnte Talemaader (Gud har lidt, Gud er død) alene er praedicatio verbalis, d. e. bare Ord alene, og at det ikke er saa i Virkeligheden. Thi vor enfoldige kristelige Tro viser, at Guds Søn, som er bleven Menneske, har lidt for os, er død for os og har forløst os med sit Blod.

25. For det andet, hvad Christi Embedsgjerning angaar, da handler og virker Personen ikke i, med, ved eller efter en Natur alene, men i, efter, med og ved begge Naturer, eller, som Kirkeforsamlingen i Chalkedon taler, den ene Natur virker i Samfund med den anden, hvad der er enhver af dem eiendommeligt. Saaledes er Christus vor Midler, Forløser, Konge, Ypperstepræst, Hoved, Hyrde o. s. v. ikke efter en Natur alene, det være nu den guddommelige eller menneskelige, men efter begge Naturer; denne Lære bliver da andetsteds udførligere behandlet.

26. Men for det tredje er det nu noget ganske andet, naar der spørges, tales eller handles, om da Naturerne i den personlige Forening i Christus ikke har noget andet eller mere, end alene sine naturlige, væsentlige Egenskaber; thi at de har og beholder disse, er ovenfor nævnt.

27. Hvad nu den guddommelige Natur i Christus angaar, er der, fordi der hos Gud ikke er nogen Forandring, Jak. 1 [17], ved hans Menneskevorden ikke kommet noget til eller gaaet noget fra den guddommelige Natur i dens Væsen og Egenskaber; den er i og for sig derved hverken formindsket eller forøget.

28. Men hvad den paatagne menneskelige Natur i Christi Person angaar, har vel nogle villet paastaa, at den ogsaa i den personlige Forening med Guddommen ikke har andet og mere end alene sine naturlige, væsentlige Egenskaber, efter hvilke den er sine Brødre lig i alle Ting, og

at der derfor ikke skal eller kan tilskrives den menneskelige Natur i Christus, hvad der er over eller imod dens naturlige Egenskaber, omend Skriftens Vidnesbyrd lyder derhen. Men at denne Mening er falsk og urigtig, det er af Guds Ord saa klart, at endog deres egne Trosfæller revser og forkaster denne Vildfarelse. Thi den hellige Skrift og de gamle Fædre paa Skriftens Grund vidner kraftig, at den menneskelige Natur i Christus derfor og derved, at den er personlig forenet med den guddommelige Natur i Christus, har, da den efter aflagt Tjenerskikkelse og Fornedrelse blev forherliget og ophøiet til Guds Majestæts Krafts høire, ved Siden af og foruden sine naturlige, væsentlige, blivende Egenskaber modtaget ogsaa særegne, høie, store, overnaturlige, uudforskelige, uudsigelige himmelske Fortrin i Majestæt, Herlighed, Kraft og Magt over alt, hvad nævnes kan, ikke alene i denne, men ogsaa i den kommende Verden, saa at følgelig den menneskelige Natur i Christus paa sin Vis og Maade bliver brugt med til Christi Embedes Gjerninger og ogsaa har sin efficaciam, d. e. Kraft og Virkning, ikke alene af og efter sine naturlige, væsentlige Egenskaber, eller alene forsaavidt sammes Evne strækker sig, men fornemmelig af og efter den Majestæt, Herlighed, Kraft og Magt, som den ved den personlige Forening, Forherligelse og Ophøielse har modtaget. Og dette kan eller tør endog vore Modstandere nu ikke længere negte; kun taler de om og fegter for, at det kun skulde være skabte Gaver eller begrænsede Egenskaber, ligesom hos de hellige, hvormed den menneskelige Natur i Christus er begavet og prydet, og efter sine Tanker eller af sine egne Beviser vil de udmaale eller udregne, hvad den menneskelige Natur i Christus uden at blive udslettet skal eller kan være dygtig til at rumme.

29. Men den bedste, visseste og sikreste Vei i denne Strid er denne, at hvad Christus efter sin paatagne menneskelige Natur ved den personlige Forening, Forherligelse eller Ophøielse har modtaget, og hvad hans paatagne menneskelige Natur uden at blive udslettet kan rumme udover de naturlige Egenskaber, det kan ingen vide bedre eller grundigere, end den Herre Christus selv; men han har i sit Ord aabenbaret os saa meget deraf, som vi i dette Liv behøver at vide. Det, hvorom vi nu i Skriften i denne Sag har klare, sikre Vidnesbyrd, det skal vi enfoldig tro og paa ingen Maade stride derimod, som om den menneskelige Natur i Christus ikke kunde rumme det.

30. Nu er det vel ret og sandt, hvad der bliver sagt om de skabte Gaver, som er den menneskelige Natur i Christus givne og meddelte, at den har dem i og for sig selv. Men de opnaar dog ikke endnu den Majestæt, som Skriften og de gamle Fædre paa Skriftens Grund tilskriver den paatagne menneskelige Natur i Christus. Thi at levendegjøre, at have al Dom og al Magt i Himmelen og paa Jorden, at have alt i sine Hænder, at have alt lagt under sine Fødder, at rense fra Synder o. s. v., det er ikke skabte Gaver, men guddommelige Egenskaber, hvilke dog efter Skriftens Udsagn er givne og meddelte Menneskет Christus, Joh. 5 [27] og 6 [39]; Matt. 28 [18]; Dan. 7 [14]; Joh. 3 [35] og 13 [3]; Matt. 11 [27]; Eføs. 1 [22]; Hebr. 2 [8]; 1 Kor. 15 [27]; Joh. 1 [3]. Og at denne Meddelelse ikke er at forstaa per phrasin aut modum loquendi, d. e. alene som Ord om Personen, efter den guddommelige Natur alene, men snarere efter den paatagne menneskelige Natur, det beviser tre sterke, uigjendrivelige Grunde, som nu skal anføres:

31. I. For det første er det en almindelig vedtagen Regel i hele den gamle rettroende Kirke, at hvad den hellige Skrift vidner, at Christus har

modtaget i Tiden, det har han modtaget ikke efter den guddommelige Natur (efter hvilken han har alt fra Evighed), men Personen har i Tiden modtaget det ratione et respectu humanae naturae, d. e. efter den paatagne menneskelige Natur.

32. II. For det andet vidner Skriften klarlig, Joh. 5 [21 flg.] og 6 [39 flg.], at Kraften til at gjøre levende og at holde Dom er given Christus, fordi han er Menneskens Søn, og forsaavidt han har Kjød og Blod.

33. III. For det tredje siger Skriften ikke alene i Almindelighed om Menneskens Søns Person, men ogsaa udtrykkelig pegende paa hans antagne menneskelige Natur, 1 Joh. 1 [7]: „Christi Blod renser os fra al Synd", ikke alene efter den Fortjeneste, som han engang fuldkommen erhvervede paa Korset, men Johannes taler paa det samme Sted om, at i Retfærdiggjørelsens Gjerning eller Handling ikke alene den guddommelige Natur i Christus, men ogsaa hans Blod per modum efficaciae, d. e. virkelig, renser os fra al Synd. Saaledes er, Joh. 6 [48. 58], Christi Kjød en levendegjørende Mad, ligesom ogsaa den Efesinske Kirkeforsamling[1]) deraf har sluttet, at Christi Kjød har Kraft til at levendegjøre; som der da om denne Artikel er mange andre herlige Vidnesbyrd af den gamle rettroende Kirke andetsteds anførte.

34. At nu Christus efter sin menneskelige Natur har modtaget dette, og at det er den paatagne menneskelige Natur i Christus givet og meddelt, skal og maa vi tro efter Skriften. Men, som ovenfor sagt, da begge Naturer i Christus er saaledes forenede, at de ikke er blandede med hinanden eller den ene er forvandlet til den anden, og enhver af dem beholder sine naturlige, væsentlige Egenskaber, saaledes at den ene Naturs Egenskaber bliver den anden Naturs Egenskaber, maa denne Lære ogsaa ret fremstilles og omhyggelig forvares mod alle Kjætterier.

35. Idet vi da af os selv ikke udtænker noget nyt, men fastholder og gjentager de Forklaringer, som den gamle rettroende Kirke med god Grund i den hellige Skrift har givet herom, nemlig at denne guddommelige Kraft, Liv, Magt, Majestæt og Herlighed er given den paatagne menneskelige Natur i Christus, ikke saaledes, som Faderen har meddelt Sønnen efter den guddommelige Natur sit Væsen og alle guddommelige Egenskaber fra Evighed, hvorfor han er af et Væsen med Faderen og Gud lig, thi Christus er alene efter den guddommelige Natur Faderen lig, men efter den antagne menneskelige Natur er han under Gud, saa er det heraf klart, at vi ikke sætter nogen confusio, exaequatio, abolitio, d. e. Sammenblanding, Udjevning eller Udslettelse af Naturerne i Christus. Saaledes er ogsaa Kraften til at levendegjøre ikke saaledes i Christi Kjød, som i hans guddommelige Natur, nemlig som en væsentlig Egenskab.

36. Heller ikke er denne Kommunikation eller Meddelelse skeet ved en væsentlig eller naturlig Udgydelse af den guddommelige Naturs Egenskaber i den menneskelige, saaledes at Christi Manddom skulde have disse for sig selv og adskilte fra det guddommelige Væsen, eller som om den menneskelige Natur i Christus derved ganske havde aflagt sine naturlige væsentlige Egenskaber og nu enten var bleven forvandlet til Guddommen eller ved disse meddelte Egenskaber i og for sig selv bleven denne lig, eller at begge Naturer nu skulde have de samme eller i det mindste lige naturlige og væsentlige

[1]) Kirkeforsamlingen i Efesus holdtes 431 i Anledning af Stridighederne om Christi Person.

Egenskaber og Virksomheder. Thi disse og lignende Vranglærdomme er i de gamle prøvede Kirkeforsamlinger paa Skriftens Grund med Rette forkastede og fordømte. Thi paa ingen Maade maa man antage eller tilstede nogen Forvandling, Sammenblanding eller Udjevning af Naturerne i Christus eller af disses væsentlige Egenskaber.

37. Vi har da heller ikke nogensinde forstaaet Ordene „realis communicatio" eller „realiter communicari", d. e. Meddelelse eller Samfund, som sker i Gjerning og Sandhed, om nogen physica communicatio vel essentialis transfusio, d. e. om et væsentligt, naturligt Samfund eller Udgydelse, hvorved Naturerne i sit Væsen og sine væsentlige Egenskaber sammenblandes, saaledes som nogle mod sin egen Samvittighed underfundig og ondskabsfuldt har forvendt disse Ord og Talemaader for dermed at gjøre den rene Lære mistænkelig; men vi har alene sat dem imod „verbalis communicatio", d. e. mod den Lære, hvorefter saadanne Folk foregiver, at det kun er en phrasis og modus loquendi, d. e. ikke andet end blotte Ord, Titler og Navne. Og denne verbalis communicatio har de holdt saa fast ved, at de ikke vil vide af noget andet Samfund. Derfor har vi til rigtig Forklaring af Christi Majestæt brugt disse Ord (de reali communicatione) og dermed villet betegne, at dette Samfund er skeet i Gjerning og Sandhed, dog uden nogen Sammenblanding af Naturerne og deres væsentlige Egenskaber.

38. Saa mener og lærer vi nu med den gamle rettroende Kirke, saaledes som denne har udaf Skriften udviklet denne Lære, at den menneskelige Natur i Christus har modtaget denne Majestæt paa den Maade, som den personlige Forening medfører, at nemlig Guddommens hele Fylde, fordi den bor i Christus, ikke paa den Maade som i andre hellige Mennesker eller Engle, men legemlig som i sit eget Legeme, med al sin Majestæt, Kraft, Herlighed og Virksomhed frit, naar og som han vil, lyser i den paatagne menneskelige Natur, i, med og ved den ytrer, viser og udretter sin guddommelige Kraft, Herlighed og Virksomhed, ligesom Sjælen gjør det i Legemet og Ilden i et glødende Jern (thi ved disse Lignelser har, som ogsaa ovenfor nævnt, hele den gamle Kirke forklaret denne Lære). Denne den menneskelige Naturs Majestæt er i Fornedrelsesstanden bleven skjult og tildækket, men nu, efterat Tjenerskikkelsen er aflagt, fremtræder den fuldkomment, vældig og aabenbart for alle hellige i Himmelen og paa Jorden, og skal vi ogsaa i hint Liv skue denne hans Herlighed Ansigt til Ansigt, Joh. 17 [24].

39. Saaledes er og bliver der i Christus kun en eneste guddommelig Almagt, Kraft, Majestæt og Herlighed, som alene er eiendommelig for den guddommelige Natur, men denne lyser, ytrer og viser sig fuldkomment, men dog frit i, med og ved den paatagne ophøiede menneskelige Natur i Christus, ligesom der i et glødende Jern ikke er to Slags Kraft til at lyse og til at brænde, men Kraften til at lyse og brænde er Ildens Egenskab, men da Ilden er forenet med Jernet, saa viser og fremstiller den denne sin Kraft til at lyse og at brænde i, med og ved det glødende Jern, saaledes at ogsaa det glødende Jern derfor og ved denne Forening har Kraft til at lyse og brænde, uden Forvandling af Ildens og Jernets Væsen og naturlige Egenskaber.

40. Derfor tager vi de Skriftens Vidnesbyrd, der taler om den Majestæt, til hvilken den menneskelige Natur i Christus er ophøiet, ikke i den Forstand, at denne guddommelige Majestæt, som er eiendommelig for Guds Søns guddommelige Natur, skulde i Menneskesønnens Person blot og bart

tilskrives ham efter hans guddommelige Natur, eller at denne Majestæt i Christi menneskelige Natur alene skulde være paa den Maade, at hans menneskelige Natur alene skulde have den blotte Titel og Navn af samme, at den per phrasin et modum loquendi, d. e. alene i Ord, men slet ikke i Gjerning og Sandhed, skulde have Delagtighed i den. Thi da Gud er et aandeligt, udelt Væsen og derfor tilstede overalt og i alle Skabninger, og da han i dem, i hvem han er, men især i de troende og hellige, i hvem han bor, har sin Majestæt med og hos sig, saa vilde det, dersom hin Lære var rigtig, ogsaa med Sandhed kunne siges, at al Guddommens Fylde bor legemlig i alle Skabninger, i hvilke Gud er, men fornemmelig i de troende og hellige, i hvilke Gud bor, at alle Visdommens og Kundskabens Skatte er skjulte i dem, al Magt i Himmelen og paa Jorden er dem given, fordi den Helligaand, som har al Magt, er dem given. Paa den Maade bliver der da ikke gjort nogen Forskjel mellem Christus efter hans menneskelige Natur og de andre hellige Mennesker, og Christus berøves saaledes derved sin Majestæt, hvilken han som Menneske eller efter sin menneskelige Natur har modtaget fremfor alle Skabninger. Thi ingen anden Skabning, hverken Menneske eller Engel, kan eller skal sige: „Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden“, uagtet dog Gud med al sin Guddoms Fylde, som han overalt har hos sig, er i de hellige, men ikke legemlig bor i dem eller personlig er forenet med dem, saaledes som med Christus. Thi af denne personlige Forening kommer det, at Christus ogsaa efter sin menneskelige Natur siger, Matth. 28 [18]: „Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden.“ Ligesaa Joh. 13 [3]: „Da Christus vidste, at Faderen havde givet alle Ting i hans Hænder.“ Fremdeles Col. 2 [9]: „I ham bor al Guddommens Fylde legemlig.“ Fremdeles: „Med Ære og Hæder har du kronet ham og sat ham over dine Hænders Gjerninger, alle Ting har du lagt under hans Fødder. Idet han nemlig har underlagt ham alle Ting, har han ikke undtaget noget, som jo er ham underlagt.“ Hebr. 2 [7 flg.]. — „Han er undtagen, som har underlagt ham alle Ting“, 1 Cor. 15 [27].

41. Men vi tror, lærer og bekjender ingenlunde en saadan Udgydelse af Guds Majestæt og alle hans Egenskaber i Christi menneskelige Natur, at derved den guddommelige Natur svækkes eller overgiver noget af sit til den anden, hvilket den altsaa ikke vilde beholde for sig selv, eller at den menneskelige Natur skulde i sin Substans og Væsen have modtaget samme Majestæt, afsondret eller adskilt fra Guds Søns Natur og Væsen, som naar der af et Kar gydes Vand, Vin eller Olje i et andet. Thi den menneskelige Natur kan lige saa lidt som nogen anden Skabning i Himmelen eller paa Jorden rumme Guds Almagt paa den Maade, at den i og for sig selv skulde blive et almægtigt Væsen eller i og for sig selv have almægtige Egenskaber. Derved vilde den menneskelige Natur i Christus blive negtet og ganske og aldeles forvandlet til Guddommen, hvilket er imod vor christelige Tro og alle Profeters og Apostlers Lære.

42. Men vi tror, lærer og bekjender, at Gud Fader har givet Christus, sin elskede Søn, efter den paatagne Manddom sin Aand (derfor kaldes han da ogsaa Messias, det er den Salvede) paa den Maade, at han ikke med Maade, som de andre hellige, har modtaget hans Gaver. Thi paa den Herre Christus hviler efter hans paatagne menneskelige Natur (efter sin Guddom er han nemlig af et Væsen med den Helligaand) „Visdoms og Forstands, Raads, Styrkes og Kundskabs Aand“ (Es. 11, 2). Dette dog ikke paa den Maade, at han deraf som et Menneske kun vidste og formaaede

nogle Ting, saaledes som andre hellige ved Guds Aand, der kun virker skabte Gaver i dem, ved og formaar. Men fordi Christus efter Guddommen er den anden Person i den hellige Trefoldighed, og den Helligaand udgaar fra ham ligesaavel som fra Faderen og saaledes er og bliver hans og Faderens egen Aand, i al Evighed ikke adskilt fra Guds Søn, saa har Christus efter Kjødet, hvilket er personlig forenet med Guds Søn (som Fædrene siger), ved denne personlige Forening faaet meddelt Aandens hele Fylde, hvilken frit med al Kraft ytrer og viser sig deri, dermed og derved, at han ikke blot ved nogle Ting og ikke ved andre, at han formaar et og ikke formaar et andet, men han ved og formaar alt, han, over hvem Faderen uden Maal har udgydt Visdommens og Kraftens Aand, saa at han som Menneske ved denne personlige Forening i Gjerning og Sandhed har modtaget al Erkjendelse, al Magt. Og saaledes er alle Visdommens Skatte skjulte i ham, saaledes er al Magt ham given, og han sidder ved Guds Majestæts og Krafts høire. Og af Historien er det bekjendt, at der paa Keiser Valens's [1]) Tid har været en særegen Sekt blandt Arianerne, som er kaldt Agnoeter,[2]) fordi de har opdigtet, at Sønnen, Faderens Ord, vel ved alt, men hans antagne menneskelige Natur er uvidende om mange Ting; mod disse har ogsaa Gregor den store[3]) strevet.

43. Paa Grund af denne personlige Forening og det deraf følgende Samfund, som den guddommelige og menneskelige Natur i Christi Person i Gjerning og Sandhed har med hinanden, bliver der tillagt Christus efter Kjødet det, som hans Kjød efter sin Natur og Væsen for sig selv ikke kan være og udenfor denne Forening ikke kan have, at hans Kjød nemlig er en sand, levendegjørende Spise og hans Blod en sand, levendegjørende Drik, som de to hundrede Fædre paa Kirkeforsamlingen i Efesus har bevidnet, carnem Christi esse vivificam seu vivificatricem, d. e., Christi Kjød er et levendegjørende Kjød, hvorfor ogsaa dette Menneske alene og ellers intet Menneske hverken i Himmelen eller paa Jorden kan med Sandhed sige: „Hvor to eller tre er forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem" [Matt. 18, 20], frembeles: „Jeg er med eder alle Dage indtil Verdens Ende" [Matt. 28, 20]. Disse Vidnesbyrd forstaar vi heller ikke saaledes, at alene Christi Guddom skulde være tilstede hos os i den kristelige Kirke og Menighed, og at denne Nærværelse paa ingen Maade skulde vedkomme Christus efter hans Manddom; paa den Maade vilde jo Petrus, Paulus og alle hellige i Himmelen ogsaa være hos os paa Jorden, fordi Guddommen, som er allevegne, bor i dem, medens dog den hellige Skrift alene om Christus bevidner dette og ikke om noget andet Menneske. Men vi holder for, at ved disse Ord Menneskets Christi Majestæt bliver fremstillet, hvilken Christus efter sin Manddom har modtaget ved Guds Majestæts og Krafts høire, at han nemlig ogsaa efter og med den samme sin paatagne menneskelige Natur kan være og ogsaa er nærværende, hvor han vil, og synderlig, at han er nærværende hos sin Kirke og Menighed paa Jorden som Midler, Hoved, Konge og Ypperstepræst, ikke halvt eller Halvdelen alene, men Christi hele Person, til hvilken begge Naturer hører, den guddommelige og den menneskelige, ikke alene efter sin Guddom, men ogsaa efter og med sin paatagne menneskelige Natur, efter hvilken han er vor Broder, og vi er

---

1) Keiser Valens døde 378; han var en ivrig Arianer.
2) Agnoeterne optraadte egentlig først senere, nemlig i Begyndelsen af det 6te Aarh.
3) Gregor den store, se ovenfor S. 177, Anm. 1.

Kjød af hans Kjød og Ben af hans Ben, ligesom han til en vis Forsikring og Forvisning derom har indstiftet sin hellige Nadver, saa at han ogsaa efter den Natur, efter hvilken han har Kjød og Blod, vil være hos os, bo, virke og være kraftig i os.

44. Til denne faste Grund har den salige Dr. Luther ogsaa støttet sig, naar han skriver om Christi Majestæt efter hans menneskelige Natur. I sin store Bekjendelse om Nadveren skriver han saaledes om Christi Person: „Men da han nu er et saadant Menneske, som paa overnaturlig Maade er en Person med Gud, og der udenfor dette Menneske ikke findes nogen Gud, saa maa deraf følge, at han ogsaa efter den tredje, overnaturlige Maade er og kan være allevegne, hvor Gud er, og at alt er heltigjennem fuldt af Christus, ogsaa efter hans Manddom, ikke efter den første, legemlige, begribelige Maade, men efter den overnaturlige, guddommelige Maade. Thi her maa du tilstaa og sige: Christus efter sin Guddom, hvor han end er, der er han en naturlig guddommelig Person og er ogsaa naturlig og personlig tilstede, som hans Undfangelse i Moders Liv klarlig beviser. Thi skulde han være Guds Søn, saa maatte han være naturlig og personlig i Moders Liv og blive Menneske. Er han nu naturlig og personlig, hvor han er, saa maa han der ogsaa være Menneske. Thi der er ikke to adskilte Personer, men en eneste Person; hvor den er, der er den ene udelte Person, og hvor du kan sige: Her er Gud, der maa du ogsaa sige: Saa er Mennesket Christus ogsaa der. Og hvis du vilde vise et Sted, hvor Gud var og ikke Mennesket, saa vilde Personen allerede være delt; thi jeg kunde da med Sandhed sige: Her er Gud, som ikke er Menneske og endnu aldrig er bleven Menneske. Men saadan en Gud vil jeg ikke vide noget af. Thi heraf vilde følge, at Rum og Sted skilte de to Naturer fra hinanden og adskilte Personen, som dog Døden og Djævle ikke kunde dele eller rive fra hinanden. Og det maatte blive mig en daarlig Christus, som ikke skulde kunne paa mere end et Sted være paa en Gang en guddommelig og menneskelig Person og alle andre Steder alene være en blot og bar afsondret Gud og guddommelig Person, uden Manddom. Nei, min Ven, hvor du sætter mig Gud, der maa du sætte mig Manddommen med; de lader sig ikke sondre og skille fra hinanden; der er bleven en Person, og den udskiller ikke Manddommen fra sig." — I den lille Bog om Davids sidste Ord, som Dr. Luther har skrevet kort før sin Død, siger han saa: „Efter den anden, timelige, menneskelige Fødsel er ham ogsaa given Guds evige Magt, dog i Tiden og ikke fra Evighed af. Thi Christi Manddom har ikke været fra Evighed af, ligesom Guddommen, men, som man regner og skriver, er Jesus, Marias Søn, dette Aar 1543 Aar gammel. Men fra det Øieblik, da Guddom og Manddom er forenede i en Person, da er og heder Mennesket, Marias Søn, almægtig, evig Gud, som har evig Magt og har skabt og opholder alt, per communicationem idiomatum, fordi han er en Person med Guddommen og tillige er sand Gud. Derom taler han, Matt. 11 [27]: ‚Alle Ting er mig overgivne af min Fader', og Mattæus i det sidste Kapitel: ‚Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden.' Hvilken mig? Mig, Jesus af Nazaret, Marias Søn og født Menneske; fra Evighed har jeg den af Faderen, før jeg blev Menneske, men da jeg blev Menneske, har jeg modtaget den i Tiden efter Manddommen og holdt den skjult indtil min Opstandelse og Himmelfart, da den skulde blive aabenbaret og forklaret, som St. Paulus, Rom. 1 [4] siger: ‚Han blev kraftig bevist at være Guds Søn.' Johannes kalder det ‚herliggjort' [17, 10]."

45. Lignende Vidnesbyrd kan man finde i Dr. Luthers Skrifter, men især i Bogen: „At disse Ord endnu staar fast", og i den store Bekjendelse om den hellige Nadver, til hvilke Skrifter som velgrundede Fremstillinger af Christi Majestæt ved Guds høire og af hans Testamente vi for Kortheds Skyld i denne Artikel ligesaa vel som i den hellige Nadver vil, saaledes som før er sagt, have henvist.

46. Derfor holder vi det for en fordærvelig Vildfarelse, naar Christus efter sin Manddom bliver berøvet saadan Majestæt, hvorved der fratages de kristne deres høieste Trøst, hvilken de har i den forannævnte Forjættelse om deres Hoveds, Konges og Ypperstepræsts Nærværelse og Iboen, der har forjættet dem, at ikke alene hans blotte Guddom vil være hos dem, hvilken mod os arme Syndere er som en fortærende Ild mod den tørre Halm, men han, han, Mennesket, som har talt med dem, som har forsøgt al Trængsel i sin paatagne menneskelige Natur, som derfor ogsaa kan have Medlidenhed med os som med dem, der er Mennesker og hans Brødre, — han vil være hos os i al vor Nød, ogsaa efter den Natur, efter hvilken han er vor Broder og vi er Kjød af hans Kjød.

47. Derfor forkaster og fordømmer vi enstemmig, med Mund og af Hjerte, enhver Vildfarelse, som ikke er overensstemmende med den ovenfor fremsatte Lære, som stridende mod de profetiske og apostoliske Skrifter, de rene Symboler og vor kristelige augsburgske Konfession:

48. I. Naar nogen maatte tro eller lære, at den menneskelige Natur paa Grund af den personlige Forening var bleven sammenblandet med den guddommelige eller forvandlet til denne.

49. II. Fremdeles, at den menneskelige Natur i Christus skulde paa samme Maade som Guddommen, som et uendeligt Væsen, af en dens Væsen iboende Kraft eller efter sin Naturs Eiendommelighed, være allevegne tilstede.

50. III. Fremdeles, at den menneskelige Natur i Christus skulde være udjevnet og bleven lig med den guddommelige Natur i sin Substans og Væsen eller i sine væsentlige Egenskaber.

51. IV. Fremdeles, at Christi Manddom er i Rummet udspændt til alle Himmelens og Jordens Steder, hvad man dog ikke engang skal tillægge Guddommen. Men at Christus ved den guddommelige Almagt kan med sit Legeme, som han har sat ved Guds Majestæts og Krafts høire, være tilstede, hvor han vil, fornemmelig hvor han i sit Ord har lovet denne sin Nærværelse, saaledes som i den hellige Nadver, det kan vel hans Almagt og Visdom gjøre uden Forvandling eller Udslettelse af hans sande menneskelige Natur.

52. V. Fremdeles, at det er alene Christi menneskelige Natur, som har lidt for os og forløst os, uden at Guds Søn i Lidelsen har havt noget somhelst Samfund med den.

53. VI. Fremdeles, at Christus alene efter sin Guddom er tilstede hos os paa Jorden under Ordets Prædiken og den rette Brug af de hellige Sakramenter, og at denne Christi Nærværelse slet ikke angaar hans paatagne menneskelige Natur.

54. VII. Fremdeles, at den paatagne menneskelige Natur i Christus slet ikke har i Gjerning og Sandhed noget Samfund med den guddommelige Kraft, Magt, Visdom, Majestæt og Herlighed, men alene har den blotte Titel og Navn fælles med den.

55. Disse Vildfarelser og alle andre, som strider mod den ovenfor fremsatte Lære, forkaster og fordømmer vi som stridende mod Guds rene Ord,

de hellige Profeters og Apostlers Skrifter og vor kristelige Tro og Bekjendelse, og esterdi Christus i den hellige Skrift bliver kaldt en Hemmelighed, paa hvilken alle Kjættere knuser sit Hoved, formaner vi alle kristne, at de ikke nysgjerrig med sin Fornuft grubler over saadanne Hemmeligheder, men med de kjære Apostler enfoldig tror, tillukker Fornuften3 Øine og tager sin Forstand fangen under Troens Lydighed og trøster sig derved og saaledes uden Afladelse glæder sig over, at vort Kjød og Blod i Christus er sat saa høit ved Guds Majestæts og almægtige Krafts høire. Saa skal vi visselig i al Modgang finde bestandig Trøst og blive vel bevarede for fordærvelige Vildfarelser.

IX.

Om Christi Nedfart til Helvede.

Og esterdi der ogsaa hos de gamle kristelige Kirkelærere ligesaavel som hos nogle blandt vore findes ulige Forklaring af Artiklen om Christi Nedfart til Helvede, lader vi det ligeledes blive ved vor kristelige Tros Enfoldighed, til hvilken Dr. Luther i sin Prædiken paa Slottet i Torgau, holdt i Aaret 1533 om Christi Nedfart til Helvede, har henvist os, hvorefter vi bekjender: „Jeg tror paa den Herre Christus, Guds Søn, død, begraven og nedfaren til Helvede." Her er der jo skjelnet mellem Christi Begravelse og Nedfart til Helvede som mellem forskjellige Artikler, og vi tror enfoldig, at den hele Person, Gud og Mand, efter sin Begravelse er nedfaren til Helvede, har overvundet Djævelen, forstyrret Helvedes Magt og frataget Djævelen al hans Magt. Men hvorledes dette er gaaet til, derom skal vi ikke med høie spidsfindige Tanker bekymre os; thi denne Artikel lader sig ligesaalidt som den foregaaende, hvorledes Christus sidder ved Guds almægtige Krafts og Majestæts høire, begribe med Fornuften og vore fem Sanser, men den vil alene troes og fastholdes ved Ordet. Saaledes beholder vi Kjernen og Trøsten, at hverken Helvede eller Djævel kan fange eller skade os eller nogen, som tror paa Christus.

X.

Om Kirkeskikke, som man kalder Adiafora eller Middelting.

1. Om Ceremonier og Kirkeskikke, som i Guds Ord hverken er paabudne eller forbudne, men i en god Mening bliver indførte i Kirken for god Ordens og Velanstændigheds Skyld eller for overhovedet at bevare kristelig Tugt, er der ligeledes opstaaet en Tvist mellem nogle Teologer af den augsburgske Konfession. Den ene Del har ment, at man ogsaa i en Forfølgelsestid, og naar det gjælder at aflægge Bekjendelse, selv om det hellige Evangeliums Fiender ikke enes med os i Læren, dog kan paa deres Fordring og Forlangende med uskadt Samvittighed igjen indføre nogle afskaffede Ceremonier, som i og for sig selv er Middelting og af Gud hverken paabudne eller forbudne, og at man saaledes vel kan enes med dem om saadanne adiaphora eller Middelting. Den anden Del har derimod paastaaet, at i en Forfølgelsestid, naar det gjælder at aflægge Bekjendelse, synderlig,

naar Modstanderne lægger an paa enten ved Vold og Tvang eller paa underfundig Vis at undertrykke den rene Lære og lidt efter lidt igjen faa indsmuglet sin falske Lære i vor Kirke, at da dette, som sagt, heller ikke i Middelting kan ske med uskadt Samvittighed og uden Skade for den guddommelige Sandhed. For at opklare denne Strid og ved Guds Naade endelig afgjøre den giver vi den kristelige Læser herom denne enfoldige Besked.

2. Naar nemlig saadanne Ting opstilles under Navn og Skin af ydre Middelting, som, omend en anden Farve bliver dem paastrøgen, dog i Grunden er mod Guds Ord, saa skal disse ikke ansees som frie Middelting, men skyes som af Gud forbudne Ting; heller ikke skal man under de rette frie adiaphora eller Middelting henregne saadanne Ceremonier, som har eller, for derved at undgaa Forfølgelse, vil fremkalde Skinnet af, at vor Religion ikke afviger stort fra den papistiske, eller at denne iallefald ikke er os meget imod, eller naar saadanne Ceremonier har den Hensigt, fordres eller tages i den Mening, at dermed og derved begge de modstridende Religioner skulde være forenede og blevne til et Legeme, eller paany en Tiltrædelse til Pavedømmet og en Fjernelse fra Evangeliets rene Lære og den sande Religion derved skulde ske eller lidt efter lidt deraf følge. Thi i dette Tilfælde skal og maa gjælde, hvad Paulus skriver, 2 Kor. 6 [14. 17]: „Drager ikke i et fremmed Aag; hvad Samfund har Lys med Mørke? Derfor gaar ud fra dem og fraskiller eder, siger Herren" o. s. v.

3. Ligeledes er det heller ikke rette adiaphora eller Middelting, naar det er unyttige, naragtige Skuespil, som hverken tjener til god Orden, kristelig Tugt eller evangelisk Velanstændighed i Kirken.

4. Men om de rette adiaphora eller Middelting (som de ovenfor nævnte) tror, lærer og bekjender vi, at disse Ceremonier ikke i og for sig selv er nogen Gudstjeneste eller nogen Del af samme, men maa tilbørlig skjelnes fra denne, som skrevet staar: „De dyrker mig forgjæves, idet de lærer saadanne Lærdomme, som er Menneskers Bud", Matt. 15 [9].

5. Efter dette tror, lærer og bekjender vi, at Guds Menighed paa ethvert Sted og til enhver Tid, naar Leiligheden fordrer det, har god Føie, Magt og Myndighed til paa en ordentlig og sømmelig Maade, uden Letsindighed og Forargelse, at forandre, formindske og forøge dem, alt eftersom det til enhver Tid ansees nyttigt, gavnligt og bedst til god Orden, kristelig Disciplin og Tugt, evangelisk Velanstændighed og Kirkens Opbyggelse. Hvorledes man ogsaa med god Samvittighed kan vige og give efter for de svage i Troen i saadanne ydre Middelting, lærer Paulus, Rom. 14, og beviser det ved sit Eksempel, Ap. Gj. 16 [3] og 21 [26]; 1 Kor. 9 [19].

6. Vi tror, lærer og bekjender ogsaa, at i Bekjendelsestider, naar Guds Ords Fiender begjærer at undertrykke det hellige Evangeliums rene Lære, er den hele Guds Menighed, ja ethvert Kristenmenneske, men især Ordets Tjenere som Guds Menigheds Forstandere skyldige til efter Guds Ord frit, offentlig at bekjende Læren og hvad der hører til den hele Religion, ikke alene i Ord, men ogsaa i Gjerning, og at de da i dette Tilfælde heller ikke i saadanne Middelting maa vige for Modstanderne eller tilstede, at de af Fienderne til den rette Gudstjenestes Svækkelse og Afguderiets Plantelse og Befæstelse med Magt eller List bliver dem paatvungne, som skrevet staar, Gal. 5 [1]: „Staar derfor faste i den Frihed, hvormed Christus har frigjort os, og lader eder ikke atter holde under Trældoms Aag." Fremdeles, Gal. 2 [4. 5]: „Da nogle falske Brødre havde indsneget sig, hvilke listig var komne ind for at bespeide vor Frihed, som vi har i Christus Jesus, forat de kunde

gjøre os til Trælle; for dem veg vi ikke noget Øieblik med Underdanighed, forat Evangeliets Sandhed maatte blive varig hos eder." Paulus taler paa dette Sted om Omskjærelsen, som paa den Tid var en fri Middelting, 1 Kor. 7 [18], og ved andre Leiligheder blev brugt af Paulus i aandelig Frihed, Ap. Gj. 16 [3]. Men da de falske Apostler fordrede og misbrugte Omskjærelsen til Bestyrkelse af sin falske Lære, at Lovens Gjerninger var nødvendige til Retfærdighed og Salighed, da siger Paulus, at han ikke har villet vige noget Øieblik, forat Evangeliets Sandhed maa blive varig. Ligeledes viger Paulus og giver efter for de svage i Mad og Tid eller Dage, Rom. 14 [6]. Men for de falske Apostler, som vilde lægge saadant som nødvendige Ting paa Samvittigheden, vil han heller ikke i saadanne i sig selv frie Middelting vige, Kol. 2 [16]: „Ingen dømme eder i Mad eller Drikke eller i Henseende til Høitid." Og da Petrus og Barnabas i et saadant Tilfælde gav noget efter, irettesatte Paulus dem offentlig, at de deri ikke gik ret frem efter Evangeliets Sandhed, Gal. 2 [11 flg.].

7. Thi her er det ikke mere om udvortes Middelting at gjøre, som efter sin Natur og Væsen i og for sig selv er og bliver frie og derfor ikke kan taale noget Bud eller Forbud om at bruge eller undlade samme, men det er først og fremst at gjøre om vor kristelige Tros høie Artikel, som Apostelen vidner, forat Evangeliets Sandhed maa blive varig, hvilken ved saadan Tvang eller Bud bliver fordunklet og forvendt, fordi saadanne Middelting da enten ligefrem fordres eller dog af Modstanderne misbruges og opfattes til Stadfæstelse paa falsk Lære, Overtro og Afguderi og til Undertrykkelse af den rene Lære og den kristelige Frihed.

8. Ligesaa gjælder det her ogsaa Artiklen om den kristelige Frihed, hvis Bevarelse den Helligaand ved sin Kirkes hellige Apostels Mund, som vi nu har hørt, saa alvorlig har befalet. Thi saasnart denne svækkes og Menneskebud med Magt paatvinges Kirken som nødvendige, som om Undladelsen af samme var Uret og Synd, er allerede Veien beredt for Afguderiet, hvorved siden Menneskebud ophobes og holdes for en Gudstjeneste og sættes ikke blot lige med Guds Bud, men endog over dem.

9. Saa bliver ogsaa ved saadan Eftergiven og Forligelse i udvortes Ting, naar man ikke først har kristelig forenet sig om Læren, de afgudiske styrkede i sit Afguderi, hvorimod de rettroende bedrøves, forarges og svækkes i sin Tro, hvilke begge Ting enhver kristen, saa kjær han har sin Sjæls Frelse og Salighed, er skyldig at fly, som skrevet staar: „Ve Verden for Forargelser!" Fremdeles: „Den, som forarger en af disse smaa, som tror paa mig, ham var det bedre, at der var hængt en Mølleste om hans Hals, og han var sænket i Havets Dyb" [Matt. 18, 6 flg.]. Men fornemmelig er at betænke, hvad Christus siger: „Hvosomhelst der vil bekjende mig for Menneskene, ham vil og jeg bekjende for min Fader, som er i Himlene", Matt. 10 [32].

10. Men at nu denne Tro og Bekjendelse om saadanne Middelting til enhver Tid har været hyldet af den augsburgske Konfessions fornemste Lærere, i hvis Fodspor vi har traadt, og ved hvis Bekjendelse vi agter ved Guds Naade at blive fast, det udviser efterfølgende Vidnesbyrd, der er hentede fra de schmalkaldiske Artikler, som Aar 1537 blev opstillede og underskrevne.

Af de schmalkaldiske Artikler Aar 1537 o. s. v.

De schmalkaldiske Artikler siger herom saa: „Vi indrømmer dem [de papistiske Biskoper] ikke, at de er Kirken, hvad de da heller ikke er; vi vil heller ikke høre paa, hvad de under Kirkens Navn befaler eller forbyder. Thi et syvaars Barn ved, Gud ske Lov, nuomstunder, hvad Kirken er, nemlig de hellige troende og de Lam, som hører sin Hyrdes Røst." Og kort iforveien: „Naar Biskoperne vilde være rette Biskoper og tage sig af Kirken og Evangeliet, saa kunde man for Kjærlighedens og Enighedens Skyld — dog ikke, som om det skulde være nødvendigt — tilstede dem at vie og i Embedet stadfæste os og vore Præster, dog saaledes, at det ukristelige Væsen og den hedenske Prunk med alle sine Skuespil og Gjøglerier derved blev afskaffet. Men da de nu hverken er eller vil være rette Biskoper, men verdslige Herrer og Fyrster, som hverken prædiker eller lærer eller døber eller meddeler Nadveren eller vil befatte sig med nogen Kirkens Gjerning eller Embede, dertilmed forfølger og fordømmer dem, som, dertil kaldede, forvalter saadant Embede, saa maa Kirken dog ikke for deres Skyld blive uden Tjenere".[1])

Og under Artiklen om Pavens Primat eller Herredømme siger de schmalkaldiske Artikler saa[2]): „Derfor, ligesaalidt som vi kan tilbede Djævelen selv som en Herre eller Gud, ligesaalidt kan vi taale hans Apostel, Paven eller Antikristen, som Hoved eller Herre i hans Regimente. Thi at lyve og myrde, at fordærve Legeme og Sjæl evindelig, det er egentlig hans pavelige Regimente."

Og i Skriftet om Pavens Magt og Overhøihed, som er et Anhang til de schmalkaldiske Artikler og af de dengang tilstedeværende Teologer ogsaa egenhændig underskrevet, staar disse Ord[3]): „Ingen skal besvære Kirken med Menneskepaafund, men her maa det være saa, at ingen Magt eller Myndighed gjælder mere, end Guds Ord."

Og straks efter[4]): „Eftersom nu dette forholder sig saaledes, skal alle kristne paa det omhyggeligste tage sig iagt, at de ikke gjør sig delagtige i saadan ugudelig Lære, Gudsbespottelse og uretfærdig Grusomhed, men de skal forlade og forbande Paven og hans Lemmer eller Tilhæng som Antikristens Rige, ligesom Christus har befalet: ‚Vogter eder for de falske Profeter' [Matt. 7, 15]. Paulus byder ogsaa, at man skal sky falske Lærere og forbande dem som en Vederstyggelighed [Gal. 1, 8. Tit. 3, 10]; og 2 Kor. 6 [14] siger han: ‚Drager ikke i et fremmed Aag med vantro; thi hvad Samfund har Lys med Mørke?' Tungt er det vel at maatte skille sig fra saa mange Lande og Folk og føre en særegen Lære. Men her har vi Guds Befaling, at Hvermand skal tage sig iagt og ikke samstemme med dem, der fører vrang Lære og vil opretholde den ved Grusomhed."

Saa har ogsaa Dr. Luther i en særskilt Betænkning (Tom. 3. Jen. fol. 523) udførlig mindet Guds Kirke om, hvad man skal mene om Ceremonier i Almindelighed og om Middelting i Besynderlighed. Om det samme har han ogsaa skrevet i Aaret 1530 (Tom. 5. Jen. tysk).

11. Af denne Fremstilling kan hver og en forstaa, hvad en kristelig

---

1) Se ovenfor S. 261. 260.
2) Se ovenfor S. 250.
3) Se ovenfor S. 265.
4) Se ovenfor S. 269.

Menighed og ethvert kristent Menneske, isærdeleshed i Bekjendelsestider, fornemmelig Prædikanterne kan med uskadt Samvittighed gjøre eller lade i Middelting, forat Gud ikke skal fortørnes, Kjærligheden ikke krænkes, Guds Ords Fiender ikke styrkes, ei heller de svage troende forarges.

12. I. Følgelig forkaster og fordømmer vi det som vildfarende, naar Menneskebud i og for sig selv bliver agtede som en Gudstjeneste eller et Stykke af samme.

13. II. Vi forkaster og fordømmer ogsaa som vildfarende, naar saadanne Bud med Magt paatvinges Guds Menighed som nødvendige.

14. III. Vi forkaster og fordømmer ogsaa som vildfarende deres Mening, som holder for, at man i Forfølgelsestider kan i deslige Middelting give efter for eller forlige sig med det hellige Evangeliums Fiender (hvilket tjener til Sandhedens Skade.)

15. IV. Ligeledes holder vi det ogsaa for strafværdig Synd, naar der i Forfølgelsestider enten i Middelting eller i Læren, og hvad der iøvrigt hører Religionen til, i noget Stykke bliver af Hensyn til Evangeliets Fiender i Gjerning handlet imod den kristelige Bekjendelse.

16. V. Vi forkaster og fordømmer ogsaa, naar saadanne Middelting afskaffes i den Mening, at det ikke skulde staa Guds Menighed frit til enhver Tid og Sted, naar Leilighed fordrer det, saaledes som det er Kirken nyttigst, i kristelig Frihed at betjene sig af en eller flere saadanne.

17. Efter dette vil Kirkerne paa Grund af Ulighed i Ceremonier, om en i kristelig Frihed har færre, en anden flere saadanne, ikke fordømme hverandre, naar de ellers er indbyrdes enige i Læren og alle dens Artikler ligesom ogsaa i den rette Brug af de hellige Sakramenter, efter det bekjendte Ord: „Ulighed i Faste skal ikke ophæve Enigheden i Troen."

XI.

Om Guds evige Forudviden og Udvælgelse.

1. Vistnok er der blandt den augsburgske Konfessions Teologer endnu ikke forefaldt nogen aabenbar, forargelig og vidtløftig Tvist om Guds Børns evige Udvælgelse. Men efterdi denne Artikel paa andre Steder har ført til en heftig Strid, og der ogsaa blandt vore har rørt sig noget deraf, og da derhos Teologerne ikke altid fører den samme Tale om denne Sag, har vi dog, for ogsaa i Fremtiden hos vore Efterkommere formedelst Guds Naade, saavidt det staar til os, at forekomme Uenighed og Splittelse i dette Punkt, villet hidsætte en Fremstilling af denne Artikel, forat enhver kan vide, hvad der ogsaa om denne Artikel er vor enstemmige Lære, Tro og Bekjendelse. Thi Læren om denne Artikel kan eller skal man, naar den fremstilles udaf det guddommelige Ord og i Overensstemmelse med dets Mønster, ikke holde for unyttig eller skadelig, efterdi den hellige Skrift ikke blot paa et Sted tilfældigvis omtaler, men paa mange Steder grundig behandler og udvikler den. Saa maa man heller ikke for Misbrugens eller Misforstaaelsens Skyld forbigaa eller forkaste det guddommelige Ords Lære, men just for at forebygge al Misbrug og Misforstaaelse skal og maa den rette Forstaaelse udvikles paa Skriftens Grund. Den enfoldige Sum og Indhold af Læren om denne Artikel bestaar da i følgende Punkter.

2. For det første har man omhyggelig at merke sig Forskjellen

mellem Guds evige Forudviden og hans Børns evige Udvælgelse til den evige Salighed. Thi praescientia vel praevisio, d. e., at Gud ser og ved alt forud, førend det sker, hvilket man kalder Guds Forudviden, gjælder alle Skabninger, gode og onde, at han nemlig ser og ved alt forud, hvad der er eller skal vorde, hvad der sker eller skal ske, det være godt eller ondt, fordi for Gud er alle Ting, de være forbigangne eller tilkommende, utilhyllede og nærværende. Som skrevet staar Matt. 10 [28]: „Sælges ikke to Spurve for en Penning? Og ikke en af dem falder til Jorden, uden eders Fader vil." Og Salm. 139 [16]: „Som udannet Foster saa dine Øine mig, og i din Bog blev de alle opskrevne, de Dage, som blev bestemte, da der endnu ikke var en iblandt dem." Fremdeles Es. 37 [28]: „Jeg kjender din Udgang og din Indgang, og at du raser imod mig."

3. Men Guds evige Udvælgelse eller praedestinatio, d. e. Guds Forudbestemmelse til Salighed, gjælder ikke baade fromme og onde, men alene Guds Børn, som er udvalgte og forud bestemte til det evige Liv, før Verdens Grundvold blev lagt, som Paulus siger Efes. 1 [4. 5]: „Han har udvalgt os i Christus Jesus og forud bestemt os til sønlig Udkaarelse."

4. Guds Forudviden ser og ved forud ogsaa det onde, men ikke saaledes, at det skulde være Guds naadige Vilje, at det skulde ske; men hvad Djævelens og Menneskenes forvendte onde Vilje vil og søger at foretage og gjøre, det ser og ved Gud alt iforveien, og hans praescientia, d. e. Forudviden, bevarer ogsaa ved de onde Foretagender eller Gjerninger sin Orden, saa at Gud sætter det onde, som han ikke vil, dets Maal og Grænse, hvor vidt det skal gaa, og hvor længe det skal vare, naar og hvorledes han vil hindre og straffe det, hvilket alt dog Gud Herren saaledes regjerer, at det maa falde ud til hans guddommelige Navns Ære og til hans udvalgtes Frelse, og de ugudelige derved blive til Skamme.

5. Men Begyndelsen og Aarsagen til det onde er ikke Guds Forudviden (thi Gud skaber og virker ikke det onde, hjælper heller ikke til og fremmer det), men det er Djævelens og Menneskenes onde og forvendte Vilje, som skrevet staar: „Det er din Fordærvelse, Israel, at du er imod mig, imod din Hjælp" [Hos. 13, 9]. Fremdeles: „Du er ikke en Gud, som har Behag i Ugudelighed" Salm. 5 [5].

6. Men Guds evige Udvælgelse ser og ved ikke alene forud de udvalgtes Salighed, men er ogsaa ifølge Guds naadige Vilje og Velbehag i Christus Jesus en Aarsag, som skaber, virker, hjælper til og fremmer vor Salighed, og hvad der hører til samme; derpaa er ogsaa vor Salighed saaledes grundet, at Helvedes Porte ikke skal faa Overhaand over den [Matt. 16, 18], som skrevet staar: „Mine Faar skal ingen rive af min Haand" [Joh. 10, 28]. Og atter: „Og de troede, saa mange, som var bestikkede til det evige Liv" [Ap. Gj. 13, 48].

7. Denne Guds evige Udvælgelse eller Forudbestemmelse til det evige Liv er heller ikke blot at betragte efter Guds hemmelige, uransagelige Raadslutning, som om den ikke indeholdt mere i sig, eller som om der ikke hørte mere til den, heller ikke var mere at tænke paa ved den, end at Gud havde forudseet, hvilke og hvor mange der skulde blive salige, hvilke og hvor mange fordømte, eller at han alene havde holdt en saadan Mønstring: „Denne skal blive salig, hin skal fordømmes; denne skal blive bestandig, hin skal ikke blive bestandig."

8. Thi deraf tager og fatter mange underlige, farlige og fordærvelige Tanker, hvilke virker og styrker enten Sikkerhed og Ubodfærdighed eller

Mismod og Fortvilelse, saa at de falder i farlige Tanker og siger: „Gud har forudbestemt sine udvalgte til Salighed, førend Verdens Grundvold blev lagt, Efes. 1 [4. 5], og Guds Forudbestemmelse kan ikke feile eller hindres eller ændres af nogen, Es. 14 [27], Rom. 9 [19]. Er jeg da forudbestemt til Salighed, saa kan jeg ikke lide nogen Skade paa den, om jeg end uden Bod driver alslags Synd og Skam, ikke agter Ord og Sakrament, bekymrer mig hverken om Bod, Tro, Bøn eller Gudsfrygt; men jeg vil og maa alligevel blive salig, thi Guds Forudbestemmelse maa ske. Men er jeg ikke forudbestemt, saa hjælper det dog ikke, om jeg end holder mig til Ordet, gjør Bod, tror, o. s. v.; thi Guds Forudbestemmelse kan ikke jeg hindre eller forandre. Og saadanne Tanker falder vel ogsaa gudfrygtige Hjerter ind, om de end af Guds Naade har Bod, Tro og et godt Forsæt, saa at de tænker: „Men om du nu ikke fra Evighed af er forudbestemt til Salighed, saa er det dog altsammen forgjæves"; og det fornemmelig, naar de ser paa sin egen Svaghed og paa deres Eksempel, som ikke er blevne bestandige, men igjen er faldne fra.

9. Mod denne falske Indbildning og disse Tanker skal man sætte følgende klare Grund, som er sikker og ikke kan feile: Efterdi den ganske Skrift er indblæst af Gud og ikke skal tjene til Sikkerhed og Ubodfærdighed, men til Overbevisning, til Rettelse og Optugtelse, 2 Tim. 3 [16], frembeles efterdi alt i Guds Ord er os tilforn skrevet, ikke forat vi derved skal drives til Fortvilelse, men forat vi skal have Haab ved den Taalmodighed og Trøst, som Skrifterne giver, Rom. 15 [4]: saa er udenfor al Tvil ingenlunde det den sande Forstaaelse eller den rette Brug af Læren om Guds evige Forudbestemmelse, at derved enten Ubodfærdighed eller Fortvilelse skulde blive fremkaldt eller styrket. Saa fører heller ikke Skriften denne Lære anderledes, end saaledes, at den ved den henviser os til Ordet, Efes. 1 [13], 1 Kor. 1 [7], formaner til Omvendelse, 2 Tim. 3 [16], tilskynder til Gudsfrygt, Efes. 1 [4], Joh. 15 [3], styrker Troen og forvisser os om vor Salighed, Efes. 1 [4], Joh. 10 [27 flg.], 2 Tess. 2 [13 flg.].

10. Derfor, naar man vil tænke og tale rigtig og med Frugt om den evige Udvælgelse eller om Guds Børns Prædestination og Bestikkelse til det evige Liv, skal man vænne sig til ikke at gruble over Guds nøgne, hemmelige, skjulte, uransagelige Forudviden, men grunde paa, hvorledes Guds Raadslutning, Forsæt, Vilje og Bestikkelse i Christus Jesus, som er den rette, sande Livets Bog, bliver aabenbaret os ved Ordet, saa at nemlig den hele Lære om Guds Forsæt, Raad, Vilje og Bestikkelse angaaende vor Forløsning, Kaldelse, Retfærdiggjørelse og Saliggjørelse tages sammen, ligesom Paulus behandler og forklarer denne Artikel Rom. 8 [29 flg.], Efes. 1 [4 flg.], ligesom ogsaa Christus i Lignelsen Matt. 22 [1 flg.], at nemlig Gud i sit Forsæt og Raad har forordnet:

11. I. At Menneskeslegten virkelig skal være forløst og forligt med Gud formedelst Christus, som ved sin uskyldige Lydighed, Lidelse og Død har fortjent den Retfærdighed, som gjælder for Gud, og det evige Liv.

12. II. At denne Christi Fortjeneste og hans Velgjerninger skal ved hans Ord og Sakramenter tilbydes, frembæres og uddeles.

13. III. At han med sin Helligaand vil ved Ordet, naar det prædikes, høres og betragtes, være kraftig og virksom i os, omvende Hjerterne til sand Bod og bevare dem i den sande Tro.

14. IV. At han vil gjøre alle, som i sand Omvendelse ved den

sande Tro annamme Christus, retfærdige, tage dem til Naade og give dem Barnekaar og Arveret til det evige Liv.

15. V. At han ogsaa vil helliggjøre dem, som saaledes er retfærdiggjorte, i den sande Kjærlighed, som St. Paulus siger, Efes. 1 [4].

16. VI. At han ogsaa vil beskytte dem i deres store Svaghed mod Djævelen, Verden og Kjødet og styre og føre dem paa sine Veie, igjen opreise dem, naar de snubler, trøste og opholde dem i Kors og Anfegtelse.

17. VII. At han ogsaa vil styrke og forøge i dem den gode Gjerning, som han har begyndt, og opholde dem indtil Enden, naar de holder sig til Guds Ord, flittig beder, bliver bestandige i Guds Naade og med Troskab bruger de modtagne Gaver.

18. VIII. At han endelig ogsaa vil i det evige Liv gjøre dem, som han har udvalgt, kaldet og retfærdiggjort, evig salige og herlige.

19. Og Gud har i dette sit Raad, Forsæt og Forordning ikke alene i Almindelighed beredt Saligheden, men har ogsaa i Naade ihukommet hver enkelt Person af de udvalgte, som ved Christus skal blive salige, udvalgt ham til Salighed og besluttet, at han vil paa den Maade, som nu er nævnt, ved sin Naade, sine Gaver og sin Virkning bringe, hjælpe, befordre, styrke og opholde ham dertil.

20. Alt dette bliver efter Skriften indbefattet i Læren om Guds evige Udvælgelse til Barnekaar og evig Salighed, skal ogsaa indbefattes deri og aldrig udelukkes derfra eller forbigaaes, naar man taler om Guds Forsæt, Forudbestemmelse, Udvælgelse og Bestikkelse til Salighed. Og naar man saaledes danner sine Tanker om denne Artikel efter Skriften, saa kan man ved Guds Naade enfoldig lægge sig dem tilrette.

21. Til fuldstændigere Forklaring og velsignet Brug af Læren om Guds Forudbestemmelse til Salighed hører ogsaa dette, hvorledes man, efterdi alene de udvalgte bliver salige, hvis Navne staar skrevne i Livets Bog, hvorledes og hvoraf man saa kan vide, hvilke de udvalgte er, som kan og skal tilegne sig denne Lære til Trøst.

22. Og herom skal vi ikke dømme efter vor Fornuft, heller ikke efter Loven eller efter noget udvortes Skin, og vi skal heller ikke stræbe at udforske den guddommelige Forudbestemmelses hemmelige, skjulte Dyb, men give Agt paa Guds aabenbarede Vilje. Thi han har kundgjort os sin Viljes Hemmelighed og har bragt den for Lyset ved Jesus Christus, forat den skal prædikes, Efes. 1 [9 flg.], 2 Tim. 1 [9 flg.]

23. Men dette bliver os saaledes aabenbaret, som Paulus siger, Rom. 8 [29]: „Dem, Gud forud kjendte, dem har han og forud bestemt; men dem, han forud bestemte, dem har han ogsaa kaldet.“ Nu kalder Gud; ikke uden Midler, men ved Ordet, ligesom han jo har befalet at prædike Omvendelse og Syndernes Forladelse [Luk. 24, 47]. Det samme vidner ogsaa St. Paulus, naar han skriver: „Vi er Sendebud i Christi Sted, og Gud formaner ved os: Lader eder forlige med Gud“, 2 Kor. 5 [20]. Og Gjesterne, som Kongen vil have til sin Søns Bryllup, lader han kalde ved sine udsendte Tjenere, Matt. 22 [2], nogle i den første, andre i den anden, tredje, fjette, niende, ja ogsaa i den ellevte Time, Matt. 20 [3 flg.].

24. Derfor, naar vi med Nytte vil betragte vor evige Udvælgelse til Salighed, maa vi altid holde stivt og fast paa, at ligesom Omvendelsens Prædiken, saaledes er ogsaa Evangeliets Forjættelse universalis, d. e., gjælder alle Mennesker, Luk. 24 [47]. Derfor har Christus befalet at prædike i hans Navn Omvendelse og Syndernes Forladelse for alle Folk. Thi Gud

har elsket Verden og givet den sin Søn [Joh. 3, 16]. Christus har baaret al Verdens Synd, Joh. 1 [29]; han har givet sit Kjød for Verdens Liv, Joh. 6 [51]; hans Blod er en Forsoning for den ganske Verdens Synder, 1 Joh. 2 [2]. Christus siger: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider og er besværede, og jeg vil give eder Hvile", Matt. 11 [28]. Gud har indesluttet alt under Ulydighed, forat han kunde forbarme sig over alle, Rom. 11 [32]. Herren vil ikke, at nogen skal fortabes, men at alle skal komme til Omvendelse, 2 Pet. 3 [9]. Han er alles Herre, rig nok for alle dem, som paakalder ham, Rom. 10 [12]. Guds Retfærdighed ved Jesu Christi Tro kommer til alle og over alle, som tror, Rom. 3 [22]. Det er Faderens Vilje, at hver den, som tror paa Christus, skal have det evige Liv, Joh. 6 [40]. Saaledes er det Christi Befaling, at ogsaa denne Evangeliets Forjættelse skal fremsættes for alle og enhver, for hvem der prædikes Omvendelse, Luk. 24 [47]; Mark. 16 [15].

25. Og dette Guds Kald, som sker ved Ordets Prædiken, skal vi ikke holde for noget Spilfegteri, men vide, at Gud derigjennem aabenbarer sin Vilje, at han vil i dem, som han saaledes kalder, ved Ordet virke, at de kan blive oplyste, omvendte og salige. Thi Ordet, ved hvilket vi kaldes, er en Aandens Tjeneste, som giver Aanden, eller hvorved Aanden gives, 2 Kor. 3 [8], og en Guds Kraft til Salighed, Rom. 1 [16]. Og efterdi den Helligaand vil gjennem Ordet være virksom, styrke, give Kraft og Evne, saa er det Guds Vilje, at vi skal annamme Ordet, tro og følge det.

26. Derfor bliver de udvalgte saaledes beskrevne, Joh. 10 [27]: „Mine Faar hører min Røst, og jeg kjender dem, og de følger mig, og jeg giver dem et evigt Liv." Og Efes. 1 [11 flg.]: De, som forud var bestemte efter hans Beslutning til Arven, de hører Evangeliet, tror paa Christus, beder og takker, bliver helligede i Kjærligheden, har Haab, Taalmodighed og Trøst i Korset, Rom. 8 [25], og omend alt dette er meget svagt hos dem, har de dog Hunger og Tørst efter Retfærdighed, Matt. 5 [6]. Saaledes giver Guds Aand de udvalgte Vidnesbyrd, at de er Guds Børn, og da de ikke ved at bede, som det sig bør, træder han frem for dem med uudsigelige Sukke, Rom. 8 [16. 26]. Saaledes viser ogsaa den hellige Skrift, at Gud, som har kaldet os, er saa trofast, at han, naar han har begyndt den gode Gjerning i os, ogsaa vil bevare og fuldende den indtil Enden, naar vi ikke selv vender os bort fra ham, men holder fast ved det begyndte Væsen indtil Enden, hvortil han da har forjættet sin Naade, 1 Kor. 1 [9]; Fil. 1 [6]; [1 Pet. 5, 10]; 2 Pet. 3 [9]; Hebr. 3.

27. Denne Guds aabenbarede Vilje skal vi granske, den skal vi følge, og den skal vi med Flid rette os efter, fordi den Helligaand ved Ordet, ved hvilket han kalder os, skjænker Naade, Kraft og Evne dertil; derimod skal vi ikke udforske Guds skjulte Forudbestemmelses Dyb, som der staar skrevet, Luk. 13 [24]; da en spørger: „Herre, mon de er faa, som bliver salige?" svarer Christus: „Stræber alvorlig at gaa ind gjennem den snævre Port!" Saaledes skriver Luther: „Følg du Brevet til Romerne i dets Orden! Ret først din Hu paa Christus og hans Evangelium, at du kan erkjende din Synd og hans Naade og derefter stride mod Synden, som Paulus lærer fra 1ste til 8de Kapitel; derefter, naar du i det 8de Kapitel kommer i Anfegtelse under Kors og Lidelse, saa vil dette i det 9de, 10de og 11te Kapitel lære dig, hvor trøstelig Guds Forudbestemmelse er."

28. Men at mange er kaldede, men faa udvalgte [Matt. 20, 16], kommer ikke deraf, at det forholder sig med Guds Kald, der sker ved Ordet,

saaledes, som om Gud skulde sige: „Udvortes ved Ordet kalder jeg vel eder alle, hvem jeg giver mit Ord, til mit Rige, men i Hjertet mener jeg det ikke med eder alle, men kun med nogle faa; thi det er min Vilje, at den største Del af dem, som jeg kalder ved Ordet, ikke skal blive oplyst eller omvendt, men være og blive fordømt, om jeg end ved Ordet i Kaldet udtaler mig anderledes til dem." Paa den Maade vilde man lære, at Gud, som dog er den evige Sandhed, skulde være sig selv imod, da dog Gud ogsaa straffer hos Menneskene den Ugudelighed, at man siger et og tænker og mener et andet i Hjertet, Salm. 5 [10] og 12 [3]. Derved vilde ogsaa den nødvendige trøstelige Grund blive os ganske usikker og tilintetgjort, ved hvilken vi daglig mindes om og formanes til alene af Guds Ord, hvorigjennem han handler med os og kalder os, at lære og slutte, hvad hans Vilje til os er, og at, hvad dette tilsiger os og forjætter, det skal vi tro for vist og ikke tvile derom.

29. Derfor er det ogsaa, at Christus ikke alene lader Evangeliets Forjættelse fremlægges i Almindelighed, men besegler den ved Sakramenterne, som han føier til Forjættelsen som Segl, og stadfæster den derved for enhver troende i Særdeleshed.

30. Derfor beholder vi ogsaa, som den augsburgske Konfession siger i sin 11te Artikel, den private Afløsning og lærer, at det er Guds Bud, at vi skal tro denne Afløsning og holde det for vist, at vi, naar vi tror Afløsningens Ord, bliver ligesaa sikkert forligte med Gud, som om vi havde hørt en Røst fra Himmelen, saaledes som Apologien forklarer denne Artikel[1]); denne Trøst vilde være os ganske og aldeles berøvet, hvis vi ikke af det Kald, som sker gjennem Ordet og gjennem Sakramenterne, skal slutte os til Guds Vilje mod os.

31. Ogsaa den Grundvold vilde da blive omstødt og tagen bort fra os, at den Helligaand visselig vil være tilstede ved det prædikede, hørte, betragtede Ord og ved det være kraftig og virksom. Derfor er det, som før er sagt, ingenlunde Meningen, at en kan høre til de udvalgte, om han end foragter Guds Ord, støder det fra sig, bespotter og forfølger det, Matt. 22 [6], Ap. Gj. 13 [46], eller, naar han hører det, forhærder sit Hjerte, Hebr. 4 [27], modstaar den Helligaand, Ap. Gj. 7 [51], uden Omvendelse bliver i sine Synder, Luk. 14 [18], ikke i Sandhed tror paa Christus, Mark. 16 [16], kun har et ydre Skin, Matt. 7 [22] og 22 [12], eller søger udenfor Christus andre Veie til Retfærdighed og Salighed, Rom. 9 [31]. Men ligesom Gud i sit Raad har forordnet, at den Helligaand vil ved Ordet kalde, oplyse og omvende de udvalgte og retfærdiggjøre og saliggjøre alle dem, som i en sand Tro annammer Christus, saaledes har han ogsaa i sit Raad besluttet, at han vil forhærde, forkaste og fordømme dem, som er blevne kaldte ved Ordet, men støder det fra sig og modstaar den Helligaand, der ved Ordet vil være kraftig og virksom i dem, og som fremturer i denne Modstand. Og paa den Maade er mange kaldte, og faa udvalgte.

32. Thi faa annammer Ordet og følger det; den største Hob foragter Ordet og vil ikke komme til Brylluppet [Matt. 22, 2 flg.] I denne Foragt for Ordet er ikke Guds Forudbestemmelse Skyld, men Menneskets forvendte Vilje, som støder den Helligaands Middel og Redskab, hvilket Gud ved

---

[1]) De her anførte Ord findes alene i Apologiens tyske Tekst. Det tilsvarende i den latinske Tekst se ovenfor S. 154.

Kaldet tilbyder ham, fra sig eller forvender og modstaar den Helligaand, som gjennem Ordet vil være kraftig og virksom, ligesom Christus siger: „Hvor ofte vilde jeg forsamlet dine Børn, og I vilde ikke", Matt. 23 [37].

33. Saaledes annammer mange Ordet med Glæde, men siden falder de igjen fra, Luk. 8 [13]. Men Grunden er ikke den, at Gud ikke skulde ville give dem, i hvem han har begyndt den gode Gjerning, Naade til Bestandighed; thi dette strider mod St. Paulus's Ord, Fil. 1 [6]; men Grunden er den, at de igjen forsætlig vender sig bort fra det hellige Bud, bedrøver og forbitrer den Helligaand, igjen indvikler sig i Verdens Besmittelser, igjen smykker Hjertets Herberge for Djævelen, hvorved det sidste bliver værre end det første, 2 Pet. 2 [20 flg.], Efes. 4 [30], Luk. 11 [25], Hebr. 10 [26].

34. Og forsaavidt er Hemmeligheden i Guds Forudbestemmelse aabenbaret os i Guds Ord; og naar vi bliver herved og holder os til dette, saa er det sandelig en nyttig, vederkvægende, trøstelig Lære; thi den stadfæster meget kraftig den Artikel, at vi uden nogen vor Gjerning og Fortjeneste, af blot og bar Naade, alene for Christi Skyld, bliver retfærdige og salige. Thi før Verden blev til, før vi har været, ja før Verdens Grundvold blev lagt, da vi endnu ikke kan have gjort noget godt, er vi efter Guds Beslutning af Naade i Christus udvalgte til Salighed, Rom. 9 [11], 2 Tim. 1 [9]. Derved bliver ogsaa alle falske Meninger og enhver vildfarende Lære om vor naturlige Viljes Kræfter kuldkastet, efterdi Gud i sin Raadslutning, før Verden blev til, har besluttet og bestikket, at han selv med sin Helligaands Kraft gjennem Ordet vil skabe og virke i os alt, hvad der hører til vor Omvendelse.

35. Saaledes giver ogsaa denne Lære den skjønne, herlige Trøst, at Gud har ladet enhver kristens Omvendelse, Retfærdighed og Salighed være sig saa høit magtpaaliggende og har ment det saa trofast dermed, at han, før Verdens Grundvold blev lagt, har holdt Raad derom og i sin Beslutning bestikket, hvorledes han vil bringe mig dertil og opholde mig deri. Fremdeles har han, fordi vor Salighed ved vort Kjøds Skrøbelighed og Ondskab let kunde slippe os af Hænderne eller ved Djævelens og Verdens List og Magt rives og tages ud af dem, villet forvare den saa vel og sikkert, at han har bestikket den i sin evige Beslutning, som ikke kan feile eller omstødes, og har lagt den i Forvaring i vor Frelsers Jesu Christi almægtige Haand, hvoraf ingen kan rive os ud, Joh. 10 [28], hvorfor ogsaa Paulus siger, Rom. 8 [28. 35. 39]: „Efterdi vi efter Guds Beslutning er kaldte, hvo skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed i Christus?"

36. Denne Lære giver ogsaa herlig Trøst i Kors og Anfegtelser, at Gud nemlig i sin Raadslutning, før Verden blev til, har betænkt og besluttet, at han vil bistaa os i al Nød, forlene Taalmodighed, skjænke Trøst, virke Haab og give en saadan Udgang, at det kan blive os til Frelse. Endvidere handler Paulus ogsaa paa en meget trøstelig Maade om dette, at Gud i sin Beslutning, før Verden blev til, har bestikket, ved hvad for Kors og Lidelser han vilde gjøre enhver af sine udvalgte lig sin Søns Billede, og at enhvers Kors skal og maa tjene ham til bedste, fordi de er kaldte efter hans Beslutning, hvoraf Paulus slutter for vist og sikkert, at hverken Trængsel eller Angest, hverken Død eller Liv o. s. v. skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed i Christus Jesus, Rom. 8 [28. 29. 35. 38. 39].

37. Denne Artikel giver ogsaa et herligt Vidnesbyrd om, at Guds Kirke skal blive staaende trods alle Helvedes Porte; den lærer ogsaa, hvilken

Guds rette Kirke er, forat vi ikke skal forarges ved de falske Kirkers store Anseelse, Rom. 9 [24. 25].

38. Fra denne Artikel bliver der ogsaa hentet kraftige Formaninger og Advarsler, som Luk. 7 [30]: „De foragtede Guds Raad angaaende dem selv", Luk. 14 [24]: „Jeg siger, at ingen af de Mænd, som var budne, skal smage min Nadver." Fremdeles: „Mange er kaldte, men faa er udvalgte" [Matt. 20, 16]. Fremdeles: „Hvo som har Øren at høre med, han høre", og: „Ser til, hvorledes I hører" [Luk. 8, 8. 18]. Saaledes kan Læren om denne Artikel blive til Nytte, Trøst og Frelse.

39. Men man maa her meget nøie skjelne mellem det, som udtrykkelig er aabenbaret herom i Guds Ord, og det, som ikke er aabenbaret. Thi foruden det, hvorom hidtil er talt, og som er aabenbaret i Christus, har Gud angaaende denne Hemmelighed endnu fortiet og skjult meget og alene forbeholdt det sin Visdom og Erkjendelse, hvilket vi ikke skal udforske, ei heller følge vore egne Tanker herom, slutte eller gruble derover, men holde os til det aabenbarede Ord. Denne Paamindelse er i høieste Grad fornøden. Thi med sligt har vor Nysgjerrighed altid meget mere Lyst til at befatte sig, end med det, som Gud derom har aabenbaret os i sit Ord, fordi vi ikke kan faa det til at passe sammen, hvilket heller ikke er befalet os at gjøre.

40. Saaledes er der ingen Tvil om, at Gud meget vel og paa det bestemteste, før Verden blev til, har forudseet og endnu ved, hvilke af dem, som bliver kaldte, skal tro eller ikke tro, — fremdeles: hvilke af de omvendte skal blive bestandige, hvilke ikke, — hvilke efter Faldet skal vende tilbage igjen, hvilke skal falde i Forhærdelse. Saa er ogsaa Tallet, hvor mange der skal være paa begge Sider, Gud uden al Tvil bevidst og bekjendt. Men efterdi Gud har forbeholdt sin Visdom denne Hemmelighed og ikke aabenbaret os noget derom i Ordet og meget mindre har befalet os, men snarere alvorlig fraraadet os at udforske dette med vore Tanker, Rom. 11 | 33], saa skal vi med vore Tanker ikke gjøre Slutninger eller gruble derover, men holde os til hans aabenbarede Ord, hvortil han henviser os.

41. Saaledes er der heller ingen Tvil om, at Gud ved og har bestemt Tid og Time for enhver enkelts Kaldelse og Omvendelse; men efterdi dette ikke er os aabenbaret, er det os paalagt altid at holde ved med Ordet, men overlade Gud Tid og Time, Ap. Gj. 1 [7].

42. Det samme har vi at gjøre, naar vi ser, at Gud giver sit Ord paa et Sted og ikke paa et andet, borttager det fra et Sted og lader det blive paa et andet. Fremdeles: En bliver forhærdet, forblindet, given hen til et forvendt Sind, en anden, omendskjønt i samme Skyld, bliver igjen omvendt o. s. v. I disse og lignende Spørgsmaal sætter Paulus os et vist Maal, hvor langt vi skal gaa, nemlig at vi hos en Del skal erkjende Guds Dom. Thi det er Syndens velfortjente Straf, naar Gud paa et Land eller et Folk straffer sit Ords Foragt saaledes, at det ogsaa gaar ud over Efterkommerne, saaledes som det er at se paa Jøderne; derved viser Gud sine paa nogle Lande og Personer sit Alvor, hvad vi alle havde vel fortjent og var værdige til, fordi vi forholder os slet mod Guds Ord og ofte svart bedrøver den Helligaand, forat vi skal leve i Guds Frygt og paa og hos os, hvem han giver og lader beholde sit Ord, hvem han ikke forhærder og forkaster, erkjende og prise Guds Godhed uden og mod vor Fortjeneste. Thi efterdi vor Natur er fordærvet ved Synden, værdig og skyldig til Guds Vrede og til Fordømmelsen, saa skylder Gud os hverken Ord, Aand eller Naade, og naar han giver det af Naade, saa støder vi det ofte fra os

og gjør os uværdige til det evige Liv, Ap. Gj. 13 [46]. Og denne sin retfærdige, velforskyldte Dom lader han se paa nogle Lande, Folk og Personer, forat vi, naar vi sammenholder og sammenligner os med dem, des flittigere skal lære at erkjende og prise Guds rene, uforskyldte Naade mod Barmhjertighedens Kar. Thi dem sker ikke Uret, som straffes og faar sine Synders Løn; men paa de andre, hvem Gud giver og bevarer sit Ord, og som han derved oplyser, omvender og opholder, forherliger Gud sin rene Naade og Barmhjertighed uden deres Fortjeneste.

43. Naar vi gaar saa vidt med i denne Artikel, saa bliver vi paa den rette Bane, som skrevet staar, Hos. 13 [9]: „Det er din Fordærvelse, Israel, at du er imod mig, imod din Hjælp." Men naar vi i denne Sag vil springe for høit og ud over disse Skranker, da skal vi med Paulus lægge Fingeren paa Munden, tænke og sige: „O, Menneske! Hvo er du, at du vil gaa irette med Gud?" [Rom. 9, 20].

44. Thi at vi i denne Artikel ikke kan eller skal udforske eller udgrunde alt, derom vidner den hellige Apostel Paulus, som, efterat han har talt meget om denne Artikel efter Guds aabenbarede Ord, saasnart han kommer til det Punkt, at han skal sige, hvad Gud i denne Hemmelighed har forbeholdt sin forborgne Visdom, holder inde og bryder af med følgende Ord [Rom. 11, 33 flg.]: „O Rigdoms Dyb baade paa Guds Visdom og Kundskab! Hvor uransagelige er hans Domme og hans Veie usporlige! Thi hvo har kjendt Herrens Sind?" — nemlig udenfor og over det, som han i sit Ord har aabenbaret os.

45. Derfor skal denne Guds evige Udvælgelse betragtes i Christus og ikke udenfor eller uden Christus. Thi i Christus, vidner den hellige Apostel Paulus, er vi udvalgte, før Verdens Grundvold blev lagt, som skrevet staar: „Han har benaadet os i den elskede" (Efes. 1, 4. 6). Men denne Udvælgelse bliver aabenbaret fra Himmelen ved det prædikede Ord, naar Faderen siger [Matt. 17, 5]: „Denne er min Søn, den elskelige, i hvem jeg har Velbehag; hører ham!" Og Christus siger [Matt. 11, 18]: „Kommer hid til mig, alle, som arbeider og er besværede, og jeg vil give eder Hvile." Og om den Helligaand siger Christus [Joh. 16, 14; 14, 26]: „Han skal herliggjøre mig og minde eder om alle Ting, som jeg har sagt eder." Saaledes viser altsaa hele den hellige Treenighed, Gud Fader, Søn og Helligaand, alle Mennesker hen til Christus som til den Livets Bog, i hvilken de skal søge Faderens evige Udvælgelse. Thi det er fra Evighed af besluttet hos Faderen, at hvem han vil gjøre salig, den vil han gjøre salig ved Christus, som han selv siger [Joh. 14, 6]: „Ingen kommer til Faderen uden ved mig." Og atter [Joh. 10, 9]: „Jeg er Døren; dersom nogen gaar ind gjennem mig, skal han blive salig." Men Christus har som den enbaarne Søn, der er i Faderens Skjød [Joh. 1, 18], forkyndt os Faderens Vilje og saaledes ogsaa vor evige Udvælgelse til det evige Liv, nemlig naar han siger [Mark. 1, 15]: „Omvender eder og tror Evangelium; thi Guds Rige er nær." Ligesaa naar han siger [Joh. 6, 40]: „Det er hans Vilje, som mig udsendte, at hver den, som ser Sønnen og tror paa ham, skal have et evigt Liv." Og atter [Joh. 3, 16]: „Saa har Gud elsket Verden" o. s. v.

46. Denne Prædiken vil Faderen, at alle Mennesker skal høre og komme til Christus; og Christus driver dem heller ikke bort fra sig, som skrevet staar [Joh. 6, 37]: „Den, som kommer til mig, skal jeg ingenlunde støde ud." Og forat vi skal kunne komme til Christus, virker den Hellig-

Aand ved Ordets Hørelse den sande Tro, som Apostelen vidner, naar han siger [Rom. 10, 17]: „Altsaa kommer Troen derved, at man hører, men at man hører, sker ved Guds Ord", naar det prædikes purt og rent.

47. Derfor skal hvert Menneske, som vil blive saligt, ikke pine eller plage sig selv med Tanker om Guds hemmelige Raadslutning, om han virkelig er udvalgt og bestikket til det evige Liv, med hvilke Tanker den lede Satan pleier at anfegte og pine fromme Hjerter. Men de skal høre Christus, som for alle Guds Børn er Livets og Guds evige Udvælgelses Bog til det evige Liv, og han forsikrer alle Mennesker uden Forskjel, at Gud vil, at alle Mennesker, som arbeider og er besværede med Synder, skal komme til ham for at finde Hvile og blive salige.

48. Efter denne hans Lære skal de afstaa fra sine Synder, omvende sig, tro hans Forjættelse og ganske og aldeles forlade sig paa ham, og efterdi vi ikke formaar dette af os selv af egne Kræfter, vil den Helligaand virke dette, nemlig Omvendelse og Tro, i os ved Ordet og ved Sakramenterne. Og forat vi skal kunne fuldbringe dette, blive deri og blive bestandige, skal vi paakalde Gud om hans Naade, som han har tilsagt os i den hellige Daab, og ikke tvile om, at han efter sin Forjættelse vil give os samme, saaledes som han har lovet, Luk. 11 [11 flg.]: „Hvilken Fader er der iblandt eder, som, naar hans Søn beder ham om et Brød, vil give ham en Sten eller, dersom han beder om et Eg, vil give ham en Skorpion? Dersom da I, som er onde, ved at give eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal Faderen, som er af Himmelen, give dem den Helligaand, som beder ham!"

49. Og efterdi den Helligaand bor i de udvalgte, der er blevne troende, som i sit Tempel og ikke er uvirksom i dem, men driver Guds Børn til Lydighed mod Guds Bud, saa skal de troende ligeledes heller ikke være uvirksomme eller endnu mindre modsætte sig Guds Aand, som driver dem, men øve sig i alle kristelige Dyder, i al Gudfrygtighed, Beskedenhed, Maadehold, Taalmodighed, broderlig Kjærlighed, og gjøre sig al Flid for at befæste sit Kald og sin Udvælgelse, forat de skal saa meget mindre tvile derpaa, jo mere de finder Aandens Kraft og Styrke i sig. Thi Guds Aand giver de udvalgte Vidnesbyrd, at de er Guds Børn, Rom. 8 [16]. Og skjønt de stundom kommer i saa dyb Anfegtelse, at de mener, at de ikke føler nogen Kraft mere af Guds iboende Aand, og siger med David, Salme 31 [23]: „Jeg sagde i min Angest: Jeg er reven bort fra dine Øine", saa skal de dog, uanseet, hvad de finder hos sig selv, derpaa atter med David sige, hvad straks efter følger sammesteds: „Dog hørte du mine ydmyge Begjæringers Røst, da jeg raabte til dig."

50. Og fordi vor Udvælgelse til det evige Liv ikke er grundet paa vor Fromhed eller Dyd, men alene paa Christi Fortjeneste og hans Faders naadige Vilje, der ikke kan fornegte sig selv, efterdi han er uforanderlig i sin Vilje og Væsen, derfor lader han sine Børn, naar de falder ud af Lydigheden og snubler, ved Ordet igjen kalde til Omvendelse, og vil den Helligaand derved være kraftig i dem til Omvendelse, og naar de i sand Bod gjennem sand Tro igjen omvender sig til ham, vil han endnu bestandig vise det gamle Faderhjerte mod alle dem, som bliver forførdede ved hans Ord og af Hjertet omvender sig til ham, som skrevet staar [Jer. 3, 1]: „Naar en Mand lader sin Hustru fare, og hun gaar fra ham og bliver en anden Mands, kan han da komme tilbage til hende? Vilde da ikke det Land blive vanhelliget? Og du, du har bolet med mange Venner og skulde dog komme tilbage til mig igjen, siger Herren."

51. Men at det bliver sagt [Joh. 6, 44], at ingen kommer til Christus, uden at Faderen faar draget ham, er ret og sandt. Men Faderen vil ikke gjøre det uden Midler, men har dertil forordnet sit Ord og Sakramenter som ordentlige Midler og Redskaber, og det er hverken Faderens eller Sønnens Vilje, at et Menneske ikke skal høre hans Ords Prædiken eller foragte den og vente paa Faderens Dragelse uden Ord og Sakramenter. Thi Faderen drager vel med sin Helligaands Kraft, dog efter sin almindelige Ordning ved sit hellige guddommelige Ords Hørelse som med et Garn, hvorved de udvalgte rives ud af Djævelens Sværg; til dette Ord skal derfor enhver fattig Synder holde sig, høre det med Flid og ikke tvile om Faderens Dragelse. Thi den Helligaand vil med sin Kraft være tilstede hos Ordet og virke ved det, og dette er Faderens Dragelse.

52. Men at ikke alle de, som hører det, tror, og at de derfor falder saa meget dybere i Fordømmelse, dertil er ikke Aarsagen denne, at Gud ikke har undt dem Saligheden; men de er selv skyldige deri, fordi de har hørt Ordet ikke for at lære det, men alene for at foragte, bespotte og beskjæmme det, og fordi de har modstaaet den Helligaand, som ved Ordet vilde virke i dem, saaledes som det paa Christi Tid var Tilfældet med Farisæerne og deres Tilhængere. Saaledes adskiller Apostelen med særlig Flid Guds Gjerning, som alene gjør Ærens Kar, og Djævelens og det Menneskes Gjerning, som efter Djævelens og ikke efter Guds Indskydelse har gjort sig selv til Vanærens Kar. Thi saaledes staar skrevet, Rom. 9 [22]: „Gud har med stor Langmodighed taalt Vredens Kar, som var dannede til Fordærvelse, og det tillige for at kundgjøre sin Herligheds Rigdom over Barmhjertighedens Kar, som han forud havde beredt til Herlighed." Her siger nu Apostelen tydelig, at Gud har baaret Vredens Kar med stor Langmodighed, og siger ikke, at han har dannet dem til Vredens Kar; thi havde det været hans Vilje, da havde han dertil ikke behøvet stor Langmodighed. Men at de er dannede til Fordømmelse, deri er Djævelen og Menneskene selv skyldige, og ikke Gud.

53. Thi al Beredelse til Fordømmelse er af Djævelen og Menneskets ved Synden og slet ikke af Gud, som ikke vil, at et Menneske skal blive fordømt; hvorledes skulde han da selv berede et Menneske til Fordømmelse? Thi ligesom Gud ikke er Skyld i Synden, saaledes er han heller ikke Skyld i Fordømmelsen, men den eneste Aarsag til Fordømmelsen er Synden; thi Syndens Sold er Døden [Rom. 6, 23]. Og ligesom Gud ikke vil Synden, heller ikke har Behag i Synden, saaledes vil han heller ikke Synderens Død [Ez. 33, 11], har heller ikke Behag i hans Fordømmelse; thi han vil ikke, at nogen skal fortabes, men at alle skal komme til Omvendelse, 2 Pet. 3 [9], ligesom skrevet staar, Ez. 18 [23] og 33 [11]: „Skulde jeg have Behag i den ugudeliges Død? Saasandt jeg lever, siger den Herre Herre, jeg har ikke Behag i den ugudeliges Død, men deri, at den ugudelige vender om fra sin Vei og lever." Og St. Paulus forsikrer med klare Ord, at der af Vanærens Kar ved Guds Kraft og Virkning kan blive Ærens Kar, naar han skriver saaledes, 2 Tim. 2 [21]: „Dersom da nogen renser sig[1]) fra disse Folk, han skal være et Kar til Ære, helliget og Husbonden nyttigt, beredt til al god Gjerning." Thi den, som skal rense sig, han maa tilforn have været uren og følgelig et Vanærens Kar. Men om Barmhjertighedens Kar siger han tydelig, at Herren selv har beredt dem til Her-

[1]) Efter vor Bibeloversættelse: „holder sig ren."

lighed, hvilket han ikke siger om de fordømte, som af sig selv er beredte til Fordømmelsens Kar, ikke af Gud.

54. Det er ogsaa med Flid at betænke, at naar Gud straffer Synd med Synd, det er, straffer dem, som har været omvendte, paa Grund af deres senere Sikkerhed, Ubodfærdighed og forsætlige Synder, med Forhærdelse og Forblindelse, da skal dette ikke opfattes saaledes, som om det aldrig havde været Guds velbehagelige Vilje, at disse Folk skulde komme til Sandheds Erkjendelse og blive salige. Thi det er begge Dele Guds aabenbarede Vilje, for det første, at Gud vil tage alle, som gjør Bod og tror paa Christus, til Naade, for det andet, at han ogsaa vil straffe dem, som forsætlig vender sig bort fra det hellige Bud og igjen indvikler sig i Verdens Besmittelser, 2 Pet. 2 [20], pryder Hjertet for Satan, Luk. 11 [25 flg.], forhaaner den Helligaand, Hebr. 10 [29], og at de, naar de bliver ved dermed, skal blive forhærdede, forblindede og evig fordømte.

55. Derfor er heller ikke Farao (om hvem der staar skrevet [Rom. 9, 17. 2 Mos. 9, 16]: „Men derfor har jeg ladet dig staa, for at lade dig se min Magt, og forat man skal fortælle om mit Navn over hele Jorden") af den Aarsag gaaen tilgrunde, at Gud ikke skulde have undt ham Saligheden, eller at det skulde have været hans velbehagelige Vilje, at han skulde blive fordømt og fortabt. Thi Gud vil ikke, at nogen skal fortabes [2 Pet. 3, 9], og han har ikke Behag i den ugudeliges Død, men at han skal omvende sig og leve, Ez. 33 [11].

56. Men at Gud har forhærdet Faraos Hjerte, at nemlig Farao altid vedbliver at synde, og jo mere han formanes, des mere bliver forhærdet, det har været en Straf for hans forudgaaende Synd og gruelige Tyranni, som han ganske umenneskelig og mod sit Hjertes Anklage paa mange og mangfoldige Maader har øvet mod Israels Børn. Og efterdi Gud lod sit Ord prædike og sin Vilje forkynde for ham, men Farao forsætlig reiste sig lige imod enhver Formaning og Advarsel, saa har Gud draget sin Haand bort fra ham, og saaledes er hans Hjerte blevet forhærdet og forstokket, og Gud har kundgjort sin Dom paa ham; thi han var visselig skyldig til Helvedes Ild. Den hellige Apostel har jo heller ikke anført Faraos Eksempel i nogen anden Hensigt, end for dermed at bevise Guds Retfærdighed, som han viser mod de ubodfærdige og sit Ords Foragtere; men ingenlunde har det dermed været hans Mening eller Tanke, at Gud ikke skulde have undt ham eller nogen andet Menneske Saligheden, men i sin hemmelige Raadslutning har bestikket ham til evig Fordømmelse, saa han ikke skulde kunne blive salig.

57. Ved denne Lære og Fremstilling af Guds udvalgte Børns evige og saliggjørende Udvælgelse giver man Gud hans Ære hel og ubeskaaren, at han af idel Barmhjertighed i Christus, uden nogen vor Fortjeneste eller gode Gjerninger, gjør os salige efter sin Viljes Beslutning, som skrevet staar, Efes. 1 [5]: „Han har forud bestemt os til sønlig Udkaarelse hos sig ved Jesus Christus, efter sit Velbehag, sin herlige Naade til Pris, ved hvilken han har benaadet os i den elskede." Derfor er det falskt og urigtigt, naar der læres, at ikke Guds Barmhjertighed og Christi allerhelligste Fortjeneste alene er Aarsagen til vor Udvælgelse, men at der ogsaa i os er en Aarsag dertil, for hvis Skyld Gud har udvalgt os til det evige Liv. Thi ikke alene, før vi har gjort noget godt, men ogsaa, før vi bliver fødte, har han udvalgt os i Christus, ja før Verdens Grundvold blev lagt, og „forat Guds Beslutning og Udvælgelse skulde staa fast, ikke formedelst Gjerninger, men formedelst ham, som kaldte, blev der sagt til hende: Den ældre skal tjene

den yngre, som skrevet er: Jakob elskede jeg, men Esau hadede jeg", Rom. 9 [11], 1 Mos. 25 [23], Mal. 1 [2 flg.].

58. Heller ikke giver denne Lære nogen Aarsag hverken til Mismod eller til et frækt tøileløst Liv, naar nemlig Menneskene belæres om, at de skal søge den evige Udvælgelse i Christus og hans hellige Evangelium som i Livets Bog, der ikke udelukker nogen bodfærdig Synder, men lokker og kalder alle fattige, besværede og bedrøvede Syndere til Omvendelse og Syndserkjendelse og til Tro paa Christus og forjætter dem den Helligaand til Renselse og Fornyelse og saaledes giver de bedrøvede, anfegtede Mennesker den fasteste Trøst, at de ved, at deres Salighed ikke ligger i deres Haand (thi da vilde de meget lettere, end det skede med Adam og Eva i Paradis, ja hver Stund og Øieblik tabe dem), men i Guds naadige Udvælgelse, som han har aabenbaret os i Christus, af hvis Haand ingen skal udrive os, Joh. 10 [28], 2 Tim. 2 [19].

59. Derfor, naar nogen lærer saaledes om Guds naadige Udvælgelse, at de bedrøvede kristne ikke kan trøste sig ved samme, men derved bringes til Fortvilelse, eller at de ubodfærdige styrkes i sin Ryggesløshed, saa er det utvilsomt vist og sandt, at han da ikke lærer efter Guds Ord og Vilje, men efter Fornuften og den lede Djævels Anstiftelse. Thi som Apostelen vidner [Rom. 15, 4], „hvadsomhelst tilforn er skrevet, er tilforn skrevet os til Lærdom, forat vi skal have Haab formedelst den Taalmodighed og Trøst, som Skrifterne giver". Men naar denne Trøst og dette Haab svækkes eller endog tages fra os ved Skriften, saa er det sikkert, at Skriften bliver forstaaet og udlagt imod den Helligaands Vilje og Mening.

60. Ved denne enfoldige, klare, gavnlige Forklaring, som har en fast god Grund i Guds aabenbarede Vilje, bliver vi, flyr og styr alle høie spidsfindige Spørgsmaal og Undersøgelser, og hvad der er denne enfoldige, gavnlige Forklaring imod, det forkaster og fordømmer vi.

61. Dette være nu nok om de omtvistede Artikler, om hvilke der nu i mange Aar har været Strid mellem den augsburgske Konfessions Teologer, idet nogle har faret vild, hvorved slemme Religionsstridigheder er opkomne. Af denne vor Forklaring kan Ven og Fiende og altsaa hver og en klart forstaa, at vi ikke har tænkt for timelig Freds, Roligheds og Enigheds Skyld at opgive noget af Guds evige, uforanderlige Sandhed (ligesom det da heller ikke staar i vor Magt at gjøre dette), hvilken Fred og Enighed, da den vilde være rettet imod Sandheden og til sammes Undertrykkelse, heller ikke vilde have nogen Varighed. Endnu meget mindre har vi ifinde at smykke og tildække den rene Læres Forsalskning og aabenbare, fordømmelige Vildfarelser. Men til en saadan Enighed, ved hvilken Gud beholder sin Ære ubeskaaret, intet opgives af det hellige Evangeliums guddommelige Sandhed, intet indrømmes den ringeste Vildfarelse, de stakkars Syndere bringes til virkelig, sand Omvendelse, opreises ved Troen, styrkes i den nye Lydighed og saaledes ene og alene ved Christi Fortjeneste bliver retfærdige og evig salige, til en saadan Enighed har vi hjertelig Lyst og Kjærlighed, og den er vi af Hjertet villige til, saavidt det staar til os, af yderste Evne at fremme.

XII.

Om andre kjætterske Partier og Sekter,

som aldrig havde bekjendt sig til den augsburgske Konfession.

1. Hvad nu Sekter og Partier angaar, som aldrig har bekjendt sig til den augsburgske Konfession, og som i denne vor Forklaring ikke er udtrykkelig omtalte, som Gjendøbere, Schwenkfeldianere, nye Arianere og Antitrinitarier,[1]) hvis Vildfarelser enstemmig er blevne fordømte af alle den augsburgske Konfessions Kirker, da har vi af denne Grund ikke villet gjøre dem til Gjenstand for særskilt Omtale i denne vor Forklaring, fordi vi denne Gang alene har havt følgende for Øie.

2. Efterdi vor Modpart med fræk Mund foregiver og over den hele Verden har bragt vore Kirker og deres Lærere i Udraab for, at der ikke findes to Prædikanter, som er enige i alle Artikler i den augsburgske Konfession, men at de er i den Grad indbyrdes sønderrevne og adskilte, at de selv ikke længere ved, hvad der er den augsburgske Konfession og dens egentlige Betydning, har vi ikke villet bekjende vor Enighed med saa nøgne Ord eller Navne, men vi har villet fremlægge en klar, tydelig, bestemt Forklaring af alle de Artikler, som blandt den augsburgske Konfessions Teologer har været omtvistede og anfegtede, forat enhver skal kunne se, at vi ikke underfundig vil lægge Skjul eller Dølgsmaal paa det eller alene paa Skrømt forlige os, men grundig rette paa Sagen og fremsætte vor Mening om den paa en saadan Maade, at ogsaa vore Modstandere selv maa bekjende, at vi i alt dette bliver ved den rette, enfoldige, naturlige egentlige Forstaaelse af den augsburgske Konfession, ved hvilken vi ogsaa begjærer ved Guds Naade at blive bestandige indtil vor Ende, og saavidt det beror paa vor Tjeneste, vil vi ikke se paa eller tie stille til, at der fremføres noget mod samme vore Kirker og Skoler, i hvilke den almægtige Gud og vor Herres Jesu Christi Fader har sat os til Lærere og Hyrder.

3. Man kunde imidlertid stiltiende ville tillægge os de fordømmelige Vildfarelser, som hyldes af de ovennævnte kjætterske Partier og Sekter, der, som saadanne Aanders Vis er, hemmelig har indsneget sig især til den Tid og paa de Steder, hvor man ikke har givet Plads eller Rum for det hellige Evangeliums rene Ord, men alle dets retstafne Lærere og Bekjendere er blevne forfulgte, hvor Pavedømmets dybe Mørke endnu herster, og de stakkars enfoldige Folk, som har Pavedømmets offentlige Afguderi og falske Tro ret haandgribelig hos sig, i sin Enfoldighed desværre har antaget, hvad der kaldtes efter Evangeliet og ikke var papistisk. Forat nu dette ikke skal ske, har vi ikke kunnet undlade ogsaa offentlig for den hele Kristenhed at aflægge Vidnesbyrd herimod, at vi hverken har Del i eller Samfund med disse Vildfarelser, de være nu mange eller faa, men forkaster og fordømmer dem alle som en, som urigtige og kjætterske, som stridende mod de hellige Profeters og Apostlers Skrifter og vor kristelige og i Guds Ord velgrundede augsburgske Konfession.

---

1) Se ovenfor S. 396.

1. Gjendøbernes vildfarende Artikler.

4. Dette er Gjendøbernes vildfarende, kjætterske Lære, som hverken i Kirken eller i Staten eller i Husstanden kan taales eller fordrages:

5. I. At vor Retfærdighed for Gud ikke beror paa Christi Lydighed og Fortjeneste alene, men paa vor Fornyelse og vor egen Fromhed, hvori vi vandrer for Gud, og denne sætter de for Størstedelen i egne, særlige Anordninger og i selvvalgt Aandelighed, ligesom i et nyt Munkevæsen.

6. II. At Børn, som ikke er døbte, ikke er Syndere for Gud, men retfærdige og uskyldige og saaledes i sin Uskyldighed bliver salige uden Daab, hvilken de ikke behøver. De fornegter og forkaster saaledes den hele Lære om Arvesynden og hvad der hænger sammen med den.

7. III. At Børn ikke skal døbes, førend de kommer til Skjels Aar og selv kan bekjende sin Tro.

8. IV. At kristnes Børn, fordi de er fødte af kristelige og troende Forældre, ogsaa uden og før Daaben er hellige og Guds Børn; af den Grund holder de heller ikke Barnedaaben i Ære, ei heller sørger de for, at den bliver brugt, tvertimod de udtrykkelige Ord i Guds Forjættelse, som alene gjælder dem, der „holder hans Pakt og ikke bryder den", 1 Mos. 17 [7 flg.].

9. V. At det ikke er nogen ret kristelig Forsamling eller Menighed, i hvilken der endnu findes Syndere.

10. VI. At man ikke maa høre nogen Prædiken eller komme i de Templer, hvori der før har været læst papistisk Messe.

11. VII. At man intet skal have at gjøre med de Kirkens Tjenere, som prædiker Evangeliet efter den augsburgske Konfession og revser Gjendøbernes Vildfarelse, at man hverken maa tjene dem eller arbeide noget for dem, men fly og sky dem som saadanne, der forvender Guds Ord.

12. VIII. At Øvrigheden ikke i den nye Pakt er nogen gudelig Stand.

13. IX. At et kristent Menneske ikke med god, uskadt Samvittighed kan bære Øvrighedens Embede.

14. X. At en kristen ikke med uskadt Samvittighed kan i paakommende Tilfælde gjøre Brug af Øvrighedens Embede mod de onde, ei heller dens Undersaatter paakalde dens Magt.

15. XI. At et kristent Menneske ikke med god Samvittighed kan sverge nogen Ed for Retten eller aflægge Troskabsed til sin Landsherre eller Øvrighed.

16. XII. At Øvrigheden ikke kan med ukrænket Samvittighed straffe Ugjerningsmænd paa Livet.

17. XIII. At en kristen ikke med god Samvittighed kan beholde eller besidde Eiendom, men er skyldig til at give samme til det offentlige.

18. XIV. At en kristen ikke med god Samvittighed kan være Gjæstgiver, Kjøbmand eller Vaabensmed.

19. XV. At Ægtefolk kan for Troens Skyld skilles fra hinanden, den ene forlade den anden og gifte sig med en anden, som er af hans Tro.

20. XVI. At Christus ikke har modtaget sit Legeme og Blod af Jomfru Maria, men bragt det ned med sig fra Himmelen.

21. XVII. At han heller ikke er sand, væsentlig Gud, men kun har flere og høiere Gaver og Herlighed end andre Mennesker.

22. Hertil kommer endnu flere lignende Artikler, ligesom de jo ind-

byrdes er delte i mange Partier, og det ene har flere, det andet færre Vildfarelser, og saaledes er hele deres Sekt i Grunden intet andet end et nyt Munkevæsen.

2. Schwenkfeldianernes vildfarende Artikler.

Schwenkfeldianerne foregiver:

23. I. For det første, at alle de ikke har nogen Erkjendelse af den regjerende Himmelkonge Christus, som holder Christus efter Kjødet eller hans paatagne Manddom for en Skabning, og at Christi Kjød har ved Ophøielsen saaledes modtaget alle guddommelige Egenskaber, at han er i Magt, Kraft, Majestæt, Herlighed Faderen og Ordet lig i alle Maader, i Væsenets Trin og Stilling, saaledes at nu begge Naturer i Christus har samme Væsen, Egenskaber, Vilje og Herlighed, og at Christi Kjød hører med til den hellige Trefoldigheds Væsen.

24. II. At det kirkelige Embede, det forkyndte og hørte Ord, ikke er et Middel, hvorved Gud den Helligaand lærer Menneskene og virker i dem den saliggjørende Erkjendelse af Christus, Omvendelse, Bod, Tro og den nye Lydighed.

25. III At Daabsvandet ikke er et Middel, hvorved Gud besegler Barneretten og virker Gjenfødelsen.

26. IV. At Brød og Vin i den hellige Nadver ikke er Midler, ved og med hvilke Christus uddeler sit Legeme og Blod.

27. V. At et kristent Menneske, som ved Guds Aand er i Sandhed gjenfødt, kan fuldkommen holde og opfylde Guds Lov i dette Liv.

28. VI. At det ingen ret kristelig Menighed er, hvor ingen offentlig Udelukkelse eller formelig Udøvelse af Bannet finder Sted.

29. VII. At den Kirkens Tjener, som ikke selv for sit eget Vedkommende er i Sandhed fornyet, gjenfødt, retfærdig og from, ikke kan med Frugt lære andre eller uddele noget ret, sandt Sakramente.

3. De nye Arianeres vildfarende Artikler.

30. De nye Arianere lærer, at Christus ikke er sand, væsentlig, naturlig Gud, af samme evige, guddommelige Væsen med Gud Fader, men alene prydet med guddommelig Majestæt under og ved Siden af Gud Fader.

4. De nye Antitrinitarieres vildfarende Artikler.

31. I. Nogle Antitrinitariere forkaster og fordømmer de gamle prøvede Symboler Nicaenum og Athanasianum, baade hvad Mening og Ord angaar, og lærer, at der ikke er et eneste evigt guddommeligt Væsen, Faderens, Sønnens og den Helligaands, men ligesom Gud Fader, Søn og Helligaand er tre forskjellige Personer, saa har ogsaa enhver Person sit særegne og fra de andre Personer forskjellige Væsen, saaledes dog, at de enten alle tre, ligesom ellers tre forskjellige og i sit Væsen adskilte Mennesker, har lige Magt, Visdom, Majestæt og Herlighed, eller ogsaa er ulige i Væsen og Egenskaber.

32. II. At Faderen alene er sand Gud.

33. Alle disse og lignende Artikler og alle Vildfarelser, som maatte hænge sammen hermed og følge heraf, forkaster og fordømmer vi som urig-

tige, falske, kjætterske, Guds Ord, de tre Symboler, den augsburgske Konfession og Apologi, de schmalkaldiske Artikler og Luthers Katekismer modstridende, for hvilke alle fromme kristne skal tage sig i Agt, saafremt de har sine Sjæles Frelse og Salighed kjær.

Hermed vil vi for Guds Ansigt og for den hele Kristenhed, den nulevende og den efter os kommende, have bevidnet, at den nu afgivne Forklaring af alle de omhandlede Artikler, om hvilke der har været Strid, og ingen anden er vor Tro, Lære og Bekjendelse, i hvilken vi ogsaa ved Guds Naade med uforfærdet Hjerte vil aabenbares for Jesu Christi Domstol og aflægge Regnskab derfor; imod denne Forklaring vil vi heller ikke offentlig eller hemmelig tale eller skrive noget, men vi tænker formedelst Guds Naade at blive derved.

For at bevidne dette har vi med velberaad Hu, i Guds Frygt og Paakaldelse, egenhændig underskrevet vore Navne[1]).

---

[1]) Her følger i Originalen en Fortegnelse af alle de Kirkens Lærere, der i sin Tid har underskrevet Konkordieformelen.

Anhang til Konkordiebogen.

Kristelige Visitations-Artikler.

Anno 1592.

Den første Artikel.

Om den hellige Nadver.

Vore Kirkers rene og sande Lære om den hellige Nadver:

1. At Christi Ord: „Tager og æder, det er er mit Legeme; drikker, det er mit Blod" er at forstaa enfoldig og efter Bogstaven, som de lyder.
2. At i Sakramentet to Ting er tilstede, gives og modtages sammen med hinanden, en jordisk, det er Brød og Vin, og en himmelsk, det er Christi Legeme og Blod.
3. At saadant sker hernede paa Jorden og ikke deroppe i Himmelen.
4. At det (som gives og modtages) er Christi sande, naturlige Legeme, som har hængt paa Korset, og det sande, naturlige Blod, som er flydt af Christi Side.
5. At Christi Legeme og Blod i Nadveren modtages ikke alene aandelig med Troen, hvilket ogsaa kan ske udenfor Nadveren, men sammen med Brød og Vin med Munden, dog paa en urandsagelig og overnaturlig Maade, til et Pant og en Forsikring om vore Legemers Opstandelse fra de døde.
6. At Christi Legeme og Blod nydes med Munden ikke blot af de værdige, men ogsaa af de uværdige, som gaar derhen uden Bod og sand Tro, og dog med forskjellig Virkning, af de værdige til Salighed, men af de uværdige til Dom.

Den anden Artikel.

Om Christi Person.

Vore Kirkers rene og sande Lære angaaende Artiklen om Christi Person:

1. I Christus er der to forskjellige Naturer, den guddommelige og den menneskelige. Disse forbliver i Evighed usammenblandede og uadskillelige.
2. Disse Naturer er saaledes personlig forenede med hinanden, at der kun er e n Christus, e n Person.

3. Paa Grund af denne personlige Forening bliver det med Rette sagt og er det ogsaa i Virkelighed og Sandhed saa, at Gud er Menneske og Mennesket Gud, at Maria har født Guds Søn, og Gud har gjenløst os ved sit eget Blod.
4. Ved denne personlige Forening og den derpaa følgende Ophøielse er Christus efter Kjødet sat ved Guds høire og har modtaget al Magt i Himmelen og paa Jorden, er ogsaa bleven delagtig i hele den guddommelige Majestæt, Ære, Kraft og Herlighed.

Den tredje Artikel.

Om den hellige Daab.

Vore Kirkers rene og sande Lære angaaende denne Artikel om den hellige Daab:

1. At der kun er en Daab og en Aftvætning, ikke den, som pleier at bortage Legemets Urenhed, men den, som aftvætter os fra Synden.
2. Ved Daaben som Gjenfødelsens og den Helligaands Fornyelses Bad gjør Gud os salige og virker i os saadan Retfærdighed og Renselse fra Synden, at den, som bliver fast i saadan Pakt og Tillid indtil Enden, ikke fortabes, men har det evige Liv.
3. Alle de, som er døbte til Christus Jesus, er døbte til hans Død og er ved Daaben begravne med ham til hans Død og har iført sig Christus.
4. Daaben er Gjenfødelsens Bad, fordi vi i den bliver fødte paany og bliver beseglede og benaadede med den sønlige Udkaarelses Aand.
5. Uden at nogen bliver født af Vand og Aand, kan han ikke komme in' i Guds Rige. Dog er Nødsfald hermed ikke ment.
6. Hvad der er født af Kjød, er Kjød, og af Naturen er vi alle Guds Vredes Børn; thi af syndig Sæd er vi avlede, og i Synden bliver vi alle undfangne.

Den fjerde Artikel.

Om Guds Naadevalg og evige Forudbestemmelse.

Vore Kirkers rene og sande Lære om denne Artikel:

1. At Christus er død for alle Mennesker og som Guds Lam har baaret al Verdens Synd.
2. At Gud ikke har skabt nogen til Fordømmelse, men vil, at alle Mennesker skal blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse. Derfor befaler han alle, at de skal høre hans Søn Christus i Evangeliet, og forjætter derved den Helligaands Kraft og Virksomhed til Omvendelse og Saligbed.
3. At mange Mennesker bliver fordømte ved sin egen Skyld, idet de enten ikke vil høre Evangeliet om Christus eller igjen falder ud af Naaden, ved Vildfarelser mod Grundvolden eller ved Synder imod Samvittigheden.
4. At alle Syndere, som gjør Bod, bliver tagne til Naade, og at ingen bliver udelukket, omend hans Synder var røde som Blod. Thi Guds Barmhjertighed er langt større end al Verdens Synder, og Gud forbarmer sig over alle sine Skabninger.

I. Kalvinisternes falske og vildfarende Lære om den hellige Nadver.

1. At Christi ovenanførte Ord er at forstaa billedlig og ikke, som de lyder
2. At der i Nadveren er blotte Tegn, men at Christi Legeme er saa langt fra Brødet, som den høieste Himmel fra Jorden.
3. At Christus i samme er tilstede alene med sin Kraft og Virksomhed og ikke med sit Legeme, ligesom Solen er nærværende og kraftig med sit Skin og sin Virksomhed hernede paa Jorden, men Solen selv er deroppe i Himmelen.
4. At Christi Legeme er et corpus typicum, et figurligt Legeme, som ved Brødet og Vinen alene bliver betegnet og afbildet.
5. At han alene modtages ved Troen, som svinger sig op i Himmelen, og ikke med Munden.
6. At alene de værdige modtager ham, men at de uværdige, som ikke har saadan Tro, der kan stige op i Himmelen, ikke modtager andet end Brød og Vin.

II. Kalvinisternes falske og vildfarende Lære om Christi Person,

som navnlig strider mod den rene Læres tredje og fjerde Artikel.

1. At det er en billedlig Talemaade, at Gud er Menneske og Mennesket Gud.
2. At den menneskelige Natur ikke har Samfund med den guddommelige i Virkelighed og Sandhed, men alene i Navn og Ord.
3. At det er umuligt for Gud med al hans Almagt at virke, at Christi naturlige Legeme kan være paa *en* Gang paa mere end *et* Sted.
4. At Christus efter sin menneskelige Natur ved sin Ophøielse har modtaget alene skabte Gaver og en begrænset Magt og ikke ved og formaar alle Ting.
5. At Christus efter sin Menneskenatur regjerer fraværende, ligesom Spaniens Konge regjerer over de nye Øer.
6. At det er fordømmeligt Afguderi, naar man sætter Hjertets Tillid og Tro til Christus ikke alene efter hans Guddom, men ogsaa efter hans Manddom, og yder denne sidste Paakaldelsens Ære.

III. Kalvinisternes falske og vildfarende Lære om den hellige Daab.

1. At Daaben er et udvortes Vandbad, ved hvilket en indre Aftvætning fra Synden alene betegnes.
2. At Daaben ikke virker eller giver Gjenfødelsen, Troen, Guds Naade og Saligheden, men alene betegner og besegler dette.
3. At ikke alle de, som døbes med Vand, men alene de udvalgte derved erholder Christi Naade eller Troens Gave.
4. At Gjenfødelsen ikke sker i og ved Daaben, men først senerehen i voksen Alder, hos nogle endog først i Alderdommen.
5. At Saligheden ikke er afhængig af Daaben, hvorfor da heller ikke Nød-

daab skal tilstedes i Kirken, men naar man ikke kan have Kirkens Tjeneste, kan Barnet gjerne dø uden Daab.

6. At de kristnes Børn er hellige før Daaben og fra Moders Liv af, ja allerede i Moders Liv i det evige Livs Pakt; ellers kunde den hellige Daab ikke blive meddelt dem.

IV. Kalvinisternes falske og vildfarende Lære om Guds Naadevalg og Forudbestemmelse.

1. At Christus ikke er død for alle Mennesker, men kun for de udvalgte.
2. At Gud har skabt den største Del af Menneskene til evig Fordømmelse og ikke vil, at de skal vorde omvendte og salige.
3. At de udvalgte og gjenfødte ikke kan tabe Troen og den Helligaand og blive fordømte, om de end øver allehaande grove Synder og Laster.
4. At de, som ikke er udvalgte, maa blive fordømte og ikke kan opnaa Salighed, om de end blev døbte tusende Gange og daglig gik til Alters, dertil ogsaa levede saa hellig og ustraffelig som muligt.

Fortegnelse

over alle Afsnit i de i Konkordiebogen indeholdte symbolske Skrifter.*)

1. De tre Hovedsymboler.

1. Det apostoliske Symbol 51.
2. Det nicænske Symbol 51.
3. Det athanasianske Symbol 52.

2. Den augsburgske Konfession.

Fortale 54.

De fornemste Trosartikler.

1. Om Gud 56.
2. Om Arvesynden 57.
3. Om Guds Søn 57.
4. Om Retfærdiggjørelsen 58.
5. Om det kirkelige Embede 58.
6. Om den nye Lydighed 58.
7. Om Kirken 59.
8. Hvad Kirken er 59.
9. Om Daaben 59.
10. Om Herrens Nadver 59.
11. Om Skriftemaalet 60.
12. Om Boden 60.
13. Om Sakramenternes Brug 60.
14. Om den kirkelige Embedsstand 61.
15. Om Kirkeskikke 61.
16. Om de borgerlige Forholde 61.
17. Om Christi Gjenkomst til Dommen 62.
18. Om den frie Vilje 62.
19. Om Syndens Ophav 63.
20. Om gode Gjerninger 63.
21. Om Helgeners Dyrkelse 65.

De Artikler, i hvilke de afskaffede Misbrug opregnes.

22. Om begge Skikkelser i Nadveren 67.
23. Om Præsternes Egteskab 67.
24. Om Messen 69.
25. Om Skriftemaalet 71.
26. Om Forskjel paa Spiser 72.
27. Om Munkeløfter 74.
28. Om den kirkelige Magt 78.

Slutningsord 82.

3. Konfessionens Apologi.

Fortale 84.

1. Om Arvesynden 86.
2. Om Retfærdiggjørelsen 92.
   Hvad den retfærdiggjørende Tro er 98.
   At Troen paa Christus retfærdiggjør 99.
   At vi alene ved Troen paa Christus opnaar Syndernes Forladelse 101.
3. Om Kjærligheden og Lovens Opfyldelse 107.
   Svar til Modstandernes Grunde 113.
4. Om Kirken 144.
   Konfessionens Artikel 8 152.
   Konfessionens Artikel 9 152.
   Konfessionens Artikel 10 153.
   Konfessionens Artikel 11 154.
5. Om Boden 155.
6. Om Skriftemaal og Fyldestgjørelse 167.
7. Om Sakramenternes Tal og Brug 179.
8. Om menneskelige Overleveringer i Kirken 182.
   Konfessionens Artikel 17 190.
   Konfessionens Artikel 18 190.
   Konfessionens Artikel 19 192.
   Konfessionens Artikel 20 192.
9. Om Helgeners Paakaldelse 194.
10. Om begge Skikkelser i Nadveren 200.
11. Om Præsternes Egteskab 202.
12. Om Messen 211.
    Hvad Offer er, og hvilke de forskjellige Slags Ofre er 213.
    Hvad Fædrene har ment om Ofret 221.
    Om Sakramentets Brug og om Ofret 221.
    Om Messens Navne 223.
    Om Messen for de døde 224.
13. Om Munkeløfter 227.
14. Om den kirkelige Magt 237.

*) Denne Fortegnelse og det følgende Register er efter Lisbon-Udgaven.

4. De schmalkaldiske Artikler.

Fortale 241.
1. Den første Del. De høie Artikler om den guddommelige Majestæt 243.
Den anden Del. De Artikler, der handler om Jesu Embede og Gjerning eller vor Forløsning 244.
2. Om Messen 244.
Om Helgeners Paakaldelse 248.
3. Om Stiftelser og Klostre 248.
4. Om Pavedømmet 249.
Den tredje Del af Artiklerne 251.
1. Om Synden 251.
2. Om Loven 252.
3. Om Boden 252.
4. Om Evangeliet 257.
5. Om Daaben 257.
6. Om Alterens Sakramente 258.
7. Om Nøglemagten 258
8. Om Skriftemaalet 258.
9. Om Bannet 260.
10. Om Præstevielsen og Kaldelsen 260.
11. Om Præsternes Egteskab 261.
12. Om Kirken 261.
13. Hvorledes man bliver retfærdig for Gud 261.
14. Om Klosterløfter 262.
15. Om Menneskebud 262.
Anhang til de schmalk. Artikler 263.

5. Luthers lille Katekismus.

Fortale 277.
1. De ti Bud 280.
2. Troen 281.
3. Fadervor 282.
4. Daabens Sakramente 284.
5. Anvisning til Skriftemaal 285.
6. Alterens Sakramente 286.
Hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende Morgen- og Aftenbøn 287.
Hvorledes en Husfader skal lære sit Tyende „Benedicte" og „Gratias" 288.
Hustavlen 288.

6. Luthers store Katekismus.

Fortale 291.
Den første Part. De ti Bud 296.
Det første Bud 296.
Det andet Bud 301.
Det tredje Bud 304.
Det fjerde Bud 307.
Det femte Bud 315.
Det sjette Bud 317.
Det syvende Bud 319.
Det ottende Bud 323.
Det niende og tiende Bud 327.
Slutningen paa de ti Bud 329.
Den anden Del. Om Troen 332.
Den første Artikel 333.
Den anden Artikel 334.
Den tredje Artikel 336.
Den tredje Del. Fadervor 339.
Den første Bøn 343.
Den anden Bøn 344.
Den tredje Bøn 346.
Den fjerde Bøn 347.
Den femte Bøn 349.
Den sjette Bøn 350.
Den syvende Bøn 352.
Den fjerde Del. Om Daaben 353.
Om Barnedaaben 357.
Den femte Del. Om Nadveren 361.

7. Konkordieformelen.

Første Del. Kort Begreb 369.
Om Troens Regel og Rettesnor 369.
1. Om Arvesynden 370.
2. Om den frie Vilje 373.
3. Om Troens Retfærdighed for Gud 375.
4. Om gode Gjerninger 377.
5. Om Loven og Evangeliet 379.
6. Om Lovens tredje Brug 381.
7. Om Christi hellige Nadver 382.
8. Om Christi Person 386.
9. Om Christi Nedfart til Helvede 390.
10. Om Kirkeskikke 390.
11. Om Guds evige Forudviden og Udvælgelse 392.
12. Om andre kjætterske Partier og Sekter 395.
Anden Del. Grundig Forklaring 397.
Fortale 397.
Om Troens Regel og Rettesnor 399.
1. Om Arvesynden 402.
2. Om den frie Vilje eller de menneskelige Kræfter 411.
3. Om Troens Retfærdighed for Gud 425.
4. Om gode Gjerninger 434.
5. Om Loven og Evangeliet 439.
6. Om Guds Lovs tredje Brug 443.
7. Om den hellige Nadver 447.
8. Om Christi Person 464.
9. Om Christi Nedfart 478.
10. Om Kirkeskikke, som man kalder Adiafora eller Middelting 478.
11. Om Guds evige Forudviden og Udvælgelse 482.
12. Om andre kjætterske Partier og Sekter 495.

Anhang til Konkordibogen.

Kristelige Visitationsartikler.

1. Om den hellige Nadver 499.
2. Om Christi Person 499.
3. Om den hellige Daab 500.
4. Om Guds Naadevalg og evige Forudbestemmelse 500.

Kalvinisternes falske Lære om:
1. Den hellige Nadver 501.
2. Christi Person 501.
3. Den hellige Daab 501.
4. Guds Naadevalg o. s. v. 502.

Register

over de vigtigste Hovedstykker af den kristelige Lære, som indeholdes i denne Bog.

---

1. Om Troens Regel og Rettesnor.

At Bibelen, det er det gamle og nye Testamentes profetiske og apostoliske Skrifter, alene skal være Rettesnoren for vor Lære S. 369. 399.

Hvorfor man ved Siden af Bibelen ogsaa beraaber sig paa andre Bøger 369. 399.

At andre Skrifter, som stemmer overens med disse Bøger, ikke skal forkastes eller forbydes 400.

Katekismus er Lægmandens Bibel S. 370. 400.

At der i Konkordiebogen ikke er bleven opstillet nogen ny Trosbekjendelse 399.

Hvilke Symboler og symbolske Skrifter vor Kirke har 369. 370. 399. 400.

Hvorfor Underretning om de omstridte Artikler er given i denne Bog 401.

2. Om Gud.

Se herom Konfessionen Art. 1. S. 56. Apologien S. 86. Schmalk. Art. S. 243.

Hvad Gud er, og at han er *en* efter sit Væsen, tre med Hensyn til Personerne 58. 86. 243.

Hvad der forstaaes ved Ordet Person 56.

Om de Kjættere, som lærer, at der kun er *en* Person i Guddommen 56. 57.

Om Antitrinitarierne 396. 497.

Hvad det er at have en Gud 296.

Gud bor selv i de troende og ikke blot hans Gaver 433.

De fremmede Guder i Pavedømmet 297.

De fremmede Guder hos Hedningerne 298.

3. Om Christi Person og Embede.

Konf. Art. 3. S. 57. Apol. S. 92. Schmalk. Art. S. 243. Konkordief. S. 386. 464.

At ikke Faderen eller den Helligaand, men kun Guds Søn er bleven Menneske 244.

At Christus er sand Gud og sandt Menneske *i en* Person 57. 92.

Begge Naturer beholder sine Egenskaber 386.

Om de nye Arianere 396.

Den rene Lære om Christi Person forfattet i visse Artikler 386. 464.

Foreningen mellem de to Naturer er en stor Hemmelighed 468.

Gud er Menneske, og Mennesket er Gud 387.

Hvorledes Striden om Christi Person er opkommen 464.

At det er ret talt, og hvorledes det er at forstaa, at Gud har lidt og er død for os 470.

Hvorledes det er at forstaa, at Christi Blod renser os fra vore Synder 472.

At Christus efter sin menneskelige Natur, ogsaa i sin Moders Liv, har været almægtig, og at han har aabenbaret denne Almagt i sin Fornedrelse 467. 474

At Christus ved alt 475.

At Christus har et levendegjørende Kjød 472. 475.

Christus kan ifølge sin Indstiftelse, ogsaa efter sin Menneskenatur, være nærværende, hvor han vil, altsaa ogsaa i Nadveren, ved sit Legeme og Blod 476.

Hvor trøsteligt det er os i Kors og Lidelse, at Christus efter sin Menneskenatur allevegne er hos os 477.

Om Nestorius's Vildfarelse, at den guddommelige og menneskelige Natur skulde være forenede med hinanden ligesom to sammenlimede Bredder 466.

Om den Herre Christi Embede og Gjerning til vor Forløsning 244.

Prædiken om Christi Lidelse og Død er, saalænge den forfærder, ikke en evangelisk, men en Lovprædiken 380. 443.

Christus vor eneste Midler 66.

Christus vor Retfærdighed efter begge sine Naturer 375. 432.

Christus har fyldestgjort ikke blot for Arvesynden, men ogsaa for alle andre Synder 57. 70.

4. Om Christi Nedfart til Helvede.

Kort Begreb 390.
At man ikke skal disputere om denne Artikel eller understaa sig til at udforske, hvorledes det er gaaet til med Christi Nedfart 390.
Hele Personen er nedfaren til Helvede 478.
Grundig Forklaring 478.
At man i denne Artikel skal blive ved en Forklaring given af Luther i en Prædiken i Torgau 390.
Hvad Christus udrettede ved sin Nedfart til Helvede 390.

5. Om den Helligaand.

Hvad den Helligaand er, og hvad han virker 282. 336.
Aandens Frugter 381. 445 flg.
I Skriften tilskrives Menneskets Omvendelse to Aarsager, nemlig: den Helligaand og Guds Ord 375. 416. 425.
At den Helligaand virker Troen ved Evangeliets Hørelse 58. 104.
At ikke Gjerningerne, men Guds Aand opholder Troen i os 379. 437 flg.
Deres falske Mening, som foregiver, at de, der engang har annammet den Helligaand og Syndernes Forladelse, naar de derefter falder i aabenbar Synd, alligevel skal beholde Troen 257. 437.

6. Om Synden.

Konf. Art. 19. S. 63. Apol. S. 192. Schmalk. Art. S. 251.

Om Adams Fald 251.
Om Syndens Ophav 63. 192. 251.
Læren om Arvesynden er nødvendig 90. 91.
Om Arvesynden 57. 86. 251. 370. 402.
Hvad Arvesynden er for en gruelig Ting 403.
Om Arvesynden er Menneskets Substans, Natur og Væsen 370. 371. 402. 406.
Hvorledes den Mening, at Arvesynden er Substans, strider mod alle Troens Artikler 370. 407.
Pelagianernes Mening om Arvesynden 371. 405.
Manichæernes Meninger om Arvesynden 372. 405 flg.
Hvorledes og hvorfor Luther har kaldt Arvesynden Natursynd, Personssynd og væsentlig Synd 372. 409.
Fra Prædikestolen bør ikke bruges Ordene Substans og Accidens 372. 409.
Om Arvesynden vedbliver efter Daaben 90.
Hvori den oprindelige Retfærdighed eller Gudsbilledet bestod 88.

7. Om den frie Vilje.

Konf. Art. 18. S. 62. Apol. S. 190. Schmalk. Art. S. 252. Konkordief. S. 373. 411.

Hvorledes det er at forstaa, naar Luther siger, at Mennesket ved sin Omvendelse forholder sig aldeles uvirksomt 375. 424.
At Mennesket i aandelige Ting ligner en Saltstøtte 414.
At Mennesket i de Ting, som er Fornuften underlagte, ogsaa efter Faldet har nogen fri Vilje 62. 414.
Menneskets Omvendelse er alene den Helligaands Verk 373. 417.
Om det Sprog: Gud drager, men han drager dem, som vil 374 flg. 424.
Menneskets gjenfødte Vilje er ikke uvirksom 375. 425.
Der er en stadig Kamp mellem Kjødet og Aanden hos de gjenfødte 421. 423 flg.
Stoikernes Vildfarelse, at Mennesket gjør alt af Tvang, og at alt, hvad der sker, maa ske saaledes 314. 422.
Entusiasternes Vildfarelse, at Gud ved sin Aand, uden Ordets Prædiken og Hørelse, omvender Menneskene 374. 423.
Pelagianernes Vildfarelse, at den frie Vilje af egne naturlige Kræfter, uden den Helligaand, selv kan omvende sig til Gud 374. 422.
Gjendrivelsen af Synergisternes Meninger 423.

8. Om Lov og Evangelium.

Apol. S. 107. Schmalk. Art. S. 252. Konkordief. S. 379. Schmalk. Art. S. 257. Konkordief. S. 379 flg. 439.

At Guds Ord deles i Læren om Loven og Evangelium 92. 113 flg.
At Læren om Loven og Evangeliet altid bør drives flittig i Guds Kirke 158. 441 f.
At den kristelige Kirke kjendes paa Evangeliet og Sakramenterne 144 flg.
At den Helligaand virker Troen ved Evangeliets Hørelse 58. 104

Hvorledes Bodens og Evangeliets Prædiken angaar alle Mennesker. At man vel skal skjelne mellem Loven og Evangelium 113 flg. 379 flg. 381. 439.
Hvad Lovens Lære er 158 flg. 379 flg. 441 flg.
Alt, hvad der straffer Synden og prædiker Guds Vrede, hører til Loven 379. 441.
Om Lovens Brug, og hvorfor den er given 381. 443 flg.
Da Vantroen er Kilden til alle Synder, saa straffer Loven ogsaa Vantroen 441.
Om Lovens tredje Brug 381. 443 flg.
De, som af Evangeliet gjør en Lovprædiken, berøver de kristne den rette Trøst, som de skal have af Evangeliet mod Lovens Skræk, og befordrer derved den papistiske Lære 443.
At der i Loven fordres ikke blot en ydre, men ogsaa en indre fuldkommen Lydighed 92.
Loven skal ogsaa prædikes for de gjenfødte, at de kan have en vis Regel, hvorefter de skal føre sit hele Liv 381. 445.
Om Antinomerne og Lovstormerne 441 flg.
Hvilken Forskjel der er paa Lovens Gjerninger og Aandens Frugter 381 flg. 445.
Hvorfor den Herre Christus udlægger Loven 381. 440.
At lære og udlægge Loven er for Christus en fremmed Gjerning, men at prædike Evangeliet er hans egen Gjerning 441.
Ordet Evangelium bliver brugt i en dobbelt Betydning 439 flg. 379 flg.
Naar man ved Evangeliet forstaar den hele Christi Lære, saa er det en Prædiken om Omvendelse og Syndernes Forladelse; men naar Loven og Evangeliet sættes mod hinanden, saa er det ikke en Bodsprædiken, men en Trøsteprædiken om Guds Naade ved Christus 379 flg. 439 flg.

9. Om Menneskets Retfærdiggjørelse for Gud.

Konf. Art. 4. 6. S. 58. Apol. S. 92. 99. Schmalk. Art. S. 244. Konkordief. S. 375. 425.

Hvad det Ord „retfærdiggjøres" i Skriften betyder 376. 427.
Hvad vor Retfærdighed er 375. 425.
Om Guds væsentlige Retfærdighed 432.
At Christus ikke blot som Gud, ei heller blot som Menneske, men som den hele Christus, efter begge sine Naturer, er vor Retfærdighed 375. 426.
At Christi Lydighed, Lidelse, Død og Opstandelse er vor Retfærdighed 426.
At vi formedelst Christus, uden al Fortjeneste, alene ved Troen, bliver retfærdige 58. 92. 261. 375.
En ret saliggjørende Tro er ikke en blot historisk Kundskab om Christus, men en hjertelig Tillid til Guds Naade i Christus 64. 98. 162.
Deres falske Mening, som lærer, at vi uden Guds Ords Hørelse faar den Helligaand og Troen 58.
Troen gjør retfærdig, ikke fordi den er et saa kosteligt, rent Verk, men fordi vi med den, og paa ingen anden Maade, griber den tilbudte Guds Barmhjertighed 102 flg. 135 flg.
Hvorledes Ordet sola („alene") er grundet i Skriften 101.
Ved Ordet sola udelukker vi ikke Evangeliet og Sakramenterne, men kun Fortjenesten 101.
Paulus udelukker i Artikelen om Menneskets Retfærdiggjørelse ikke alene Ceremoniernes Verk, men ogsaa de ti Buds Verk 103.
At man for at erholde den rene Lære om Retfærdiggjørelsen maa holde fast paa St. Paulus's Ord: Af Naade, uden Fortjeneste, uden Loven, uden Gjerninger 376. 432.
Hvorledes „Gjenfødelse" og „Levendegjørelse", der omtales i Apologien, er at forstaa om Menneskets Retfærdiggjørelse; ellers forstaaes derved Fornyelse 376.
At hverken Anger eller Kjærlighed, hverken Fornyelse eller Helliggjørelse eller nogenslags god Gjerning eller Fortjeneste hører ind under Artikelen om Retfærdiggjørelse 376 flg. 428. 430.
Naar man lærer, at Lovens Gjerninger retfærdiggjør eller fortjener Syndernes Forladelse, kan man aldrig blive vis paa sine Synders Forladelse 113 flg.
Det er ikke Kjærligheden, som retfærdiggjør 112 flg.
At Kjærlighedens Gjerninger følger Troen 106. 428.
Hvad Forskjellen er mellem Troen og Haabet 114. 133 flg.
Udlæggelse af den kristelige Tro 281 flg. 332 flg.
Om de troendes Trøst, Fred og Glæde i den Helligaand 111.

10. Om gode Gjerninger.

Konf. Art. 6. 20. S. 58. 63. Apol. S. 107. 192. Schmalk. Art. S. 261. Konkordief. S. 377. 434.

Hvad gode Gjerninger er 63.
At man skal gjøre gode Gjerninger 65. 378. 435 flg.
Hvorledes det skal ske, at de kan behage Gud 435.

At følgende Sætninger ikke er efter Guds Ord: Gode Gjerninger er nødvendige til Salighed: 1) Det er umuligt at blive salig uden gode Gjerninger. 2) Der er ingen bleven salig uden gode Gjerninger. Se herom 377 flg. 434 flg.
Saadanne Sætninger er opkomne i Forfølgelsens Tid 437.
At gode Gjerninger derimod ikke fortjener Saligheden 192.
Hvorledes man skal forstaa de Ord, at gode Gjerninger er nødvendige 378. 436 flg.
Hvorledes det skal forstaaes, at de gjenfødte gjør gode Gjerninger af en frivillig Aand, ikke tvungne 378. 436.
At ikke Gjerningerne, men Guds Aand opholder Troen i os 379. 437 flg.
At det er en for den kristelige Tugt skadelig Tale, naar det lyder: Gode Gjerninger er skadelige til Salighed 379. 438 flg.

11. Om den kristelige Kirke.

Konf. Art. 7. 8. S. 59. Apol. S. 144. Schmalk. Art. S. 261.

At der altid maa være og blive en hellig, kristelig Kirke 59.
Hvad den kristelige Kirke er, og hvor den er 59. 144. 261.
Den sande Kirkes Kjendetegn 144 flg.
At ogsaa onde og Hyklere er i de kristnes Forsamling 144. 152.
Kirkens sande Lemmer er de hellige 144. 261.
Hvori Kirkens Hellighed bestaar 261.
Hvad de helliges Samfund er 144 flg.
Hvad den almindelige Kirke er 145.
Hvad der hører med til Kirkens Enhed 58. 149.

12. Om det kirkelige Embede.

Konf. Art. 5. S. 58. Art. 14. S. 61. Art. 15. S. 61. Art. 28. S. 78. Apol. S. 182. Schmalk. Art. S. 260. 264.

Den Helligaand er virksom gjennem Embedet 58. 179 flg. 360.
Gud giver ikke Aanden og Naaden uden gjennem Ordet og Sakramenterne 258. 260.
Evangeliets Præstedømme er intet levitisk Præstedømme 180.
Ogsaa onde kan meddele Sakramenterne 59. 144. 450.
Om Prædikeembedet og geistlig Magt. Om Ordination og Kaldelse 260.
At ingen skal i Kirken lære eller prædike offentlig eller forvalte Sakramenterne uden ordentligt Kald 61. 182.

13. Om den kirkelige Magt.

Konf. Art. 28. S. 78. Apol. S. 237. Schmalk. Art. S. 272.

Hvad den kirkelige Magt indbefatter i sig 78.
Biskop var fordum det samme som Præsbyter 272.
Retten til at kalde, vælge og ordinere Præster har Menigheden 278.
Ogsaa en Lægmand kan i Nødsfald absolvere 273.
Hvorfor Apostlerne har befalet at afholde sig fra Blod 81 flg.
Hvorledes det Ord skal forstaaes: Den, som hører eder, hører mig 239.
Og det Ord: Adlyder eders Forstandere o. s. v. 239.

14. Om Sakramenterne.

Konf. Art. 13. S. 60. Apol. S. 179. 221. Schmalk. Art. S. 257.

Hvad Sakramenterne er, og hvormange der er af dem 179. 213 flg. 221.
Hvorfor de er indstiftede 60. 221.
Sakramenternes og Ordets Virkning er den samme 179.
Sakramenterne kræver Tro 60. 101. 222.
De meddeler ikke Naade af blot gjort Gjerning (opus operatum) 60. 181. 212. 220.
At Sakramentet, selv rakt af ugudelige Tjenere, er kraftigt 59. 148. 382. 450.

15. Om Daaben.

Konf. Art. 9. S. 59. Apol. S. 152. Schmalk. Art. S. 251. Lille Katek. S. 284. Store Katek. S. 353.

Hvad Daaben er, og hvortil den gavner 59. 152. 257. 284. 353 flg.
At man ogsaa skal døbe de smaa Børn 59. 152. 257.
Gjendøbernes vildfarende Lære 395. 496.
Børnenes Hellighed før Daaben forkastes 375. 496.
Daaben er nødvendig til Frelse 59. 152.
Daabens Virkning 284. 353.
Hvem Daaben gavner 355.

16. Om Boden.

Konf. Art. 12. S. 60. Apol. S. 155. Schmalk. Art. S. 252. Konkordief. S. 379. 439.

Hvad Boden er 60. 155.
At Boden har to Stykker, Nuelsen over Synden og Troen 60. 155. 158 flg.
At den kristnes Bod varer indtil Døden 256.
Hvorledes Bodens Prædiken lige saa vel som Evangeliets angaar alle Mennesker 381. 485 flg.
At de, der efter Daaben falder i Synden, faar Tilgivelse, naar og saa ofte de omvender sig 60. 155.
Hvad sønlig Frygt og Trældoms Frygt er 159.
Hvor overflødig Gud forsikrer os om Syndernes Forladelse 257.

17. Om Skriftemaalet.

Konf. Art. 11. S. 60. Art. 25. S. 71. Apol. S. 154. 167. Schmalk. Art. S. 258. Lille Katek. 285.

Om at skrifte for Gud, Næsten og Sjælesørgeren 154 flg. 259.
At man i Skriftemaalet hverken kan eller skal opregne alle enkelte Synder 154. 259 flg. 60.
At man med Skriftemaalet ikke er bunden til nogen vis Tid 155.
Hvad der forstaaes ved at „løse" og „binde" 179.
Om Absolutionen og Nøglemagten 78. 154. 259 flg.
Om Bannet 260.
Privat Skriftemaal og Absolution bør beholdes 60. 71. 154. 167 flg. 259 flg.
Ved Nøglemagten tilgives ogsaa de skjulte Synder 168. 259.

18. Om Bansættelsen.

Schmalk. Art. 9. S. 260.

19. Om den hellige Nadver.

Konf. Art. 10. S. 59. Apol. S. 153. Schmalk. Art. S. 258. Store Katek. 361. Konkordief. S. 382. 447.

At Christi Testamentes Ord maa forstaaes bogstaveligt 383. 448.
At ved Brugen af den hellige Nadver Indstiftelsesordene ingenlunde maa udelades 383. 458. 459.
At Christi Legeme og Blod ikke formedelst noget Menneskeverk, men alene ifølge Christi Almagt er tilstede 383. 458. 459.
Hvorfor vi i Nadveren bruger de Ord: i, med og under 452.
At vi i Nadveren med det synlige Brød og Vin modtager Christi sande Legeme og Blod 59. 153. 258. 363.
At vi deri modtager Christi Legeme ikke blot aandeligt, men ogsaa med Munden 383 flg. 448. 451. 456.
At Luther i Nadveren forstaar det Ord „aandelig" anderledes end Sakramenterne 461.
Om en kan kommunicere sig selv 245.
At saadan Æden dog ikke sker paa en kapernaitisk, men paa en overnaturlig, himmelsk Maade 383 flg. 456.
At man ikke ved blot gjort Gjerning modtager Sakramentet til Salighed 99 flg. 117. 158.
At ogsaa de uværdige og vantro faar Christi Legeme og Blod 259. 384. 450.
At der kun er en Slags uværdige Nadvergjester, nemlig de vantro 384.
At vor Værdighed hviler alene i Christi Fortjeneste 384.
At de svagtroende ikke annammer Sakramentet uværdig 384. 457.
Sakramentets Kraft er ikke afhængig af Præstens Værdighed eller Uværdighed, men af Guds Ord 450. 459.
Luthers Grunde for Christi Legemes og Blods Nærværelse i Nadveren 384. 459 f.
Sakramenterernes Vildfarelser om Nadveren opregnes 384 flg. 461 flg.

20. Om Guds evige Forudviden og Udvælgelse.

Konkordief. S. 392 flg.

Hvilken Forskjel der er imellem Guds Forudviden og Udvælgelsen 392. 482.
At Guds Forudviden gjælder baade fromme og onde 392. 482.
Aarsagen til Synderne og den ugudelige Fordærvelse er ikke Guds Forudviden, men meget mere Djævelens og Menneskets onde og forvendte Vilje 63. 392. 483.

At Prædestinationen eller Guds evige Udvælgelse alene gjælder de fromme og er en Aarsag til deres Salighed 392. 483.
Den evige Udvælgelse skal ikke udforskes i Guds hemmelige Raad, men søges i Ordet, hvori den er aabenbaret 393. 484.
Hvorledes saavel Bodens som Evangeliets Prædiken gjælder alle Mennesker. At den Herre Christus er Livets Bog, i hvilken alle er skrevne, der skal blive salige 393. 484.
At mange er kaldte, men faa udvalgte maa ikke forstaaes, som om Gud ikke vilde have alle Mennesker salige; men dermed straffes den grove Foragt for Guds Ord 393.
At det er en falsk Lære, at ikke alene Christi Fortjeneste, men ogsaa noget i os er Aarsag i Guds Udvælgelse 493.
Hvorledes Gud siges at forhærde 493.
Læren om Forudbestemmelsen indbefatter i sig otte Punkter 484 flg.

21. Om Bønnen.

Lille Katek. S. 282. 287. Store Katek. 339 flg.

Forklaring af Fadervor 282 flg. 339 flg.
Hvorfor den daglige Bøn ikke maa forsømmes 342 flg.
Hvad der skal opmuntre os til Bønnen 341 flg.
Bønnens Kraft 341.
Hvorfor de kristne maa have alleslags Kors og Lidelser 347.

22. Om Middelting, Ceremonier eller Kirkeskikke.

Konf. Art. 15. S. 61. Apol. S. 182 flg. Schmalk. Art. S. 262. Konkordief. 390. 478 flg.

Hvad Adiafora eller Middelting er 390. 478 flg.
Guds Menighed har til enhver Tid Magt til at forandre saadanne Ceremonier, dog at det sker uden Letsindighed og Forargelse 391. 479.
At man i Forfølgelsens Tid ikke i saadanne Middelting skal vige 391. 392. 479.
Adiafora skal i og for sig selv ikke agtes som Gudstjeneste 391. 392. 480.
Ceremonier skal ikke med Tvang paatvinges Guds Menighed mod dens Vilje 391. 392.
At ingen Kirke skal fordømme den anden, blot fordi der er Ulighed i Ceremonier 149 flg. 391 flg.
Om Søndagen og Helligdagene som menneskelige Ordinaer 81. 149 flg.
Hvorfor Ceremonier er nødvendige 69. 184 flg.

23. Om den verdslige Øvrighed.

Konf. Art. 16. S. 61. Apol. S. 188. Store Katek. det 4de Bud 307.

At den er en Guds Ordning 188 flg.
Øvrighedens Embede 189.
Forskjellen mellem Christi Rige og det verdslige Regimente 189 flg.
Evangeliet afskaffer ikke det verdslige Regimente 189.
Den Lydighed, man skylder Øvrigheden, 61. 289.
Naar man ikke skal adlyde 61.
Hvorfor vi skal bede for Øvrigheden 348.
Om det er kristne tilladt at have Eiendom 61. 189. 390.
Om det er tilladt at sverge 61. 303.
Gjendøbernes Vildfarelser 395. 496.

24. Om Egtestanden.

Konf. Art. 23. S. 67. Apol. S. 202. Schmalk. Art. S. 261. 262.

Egteskabet har Guds Befaling 75.
Det er hæderligt 317.
Det er ikke urent 206. 210.
Seks Grunde, hvorfor Løven om Præsternes ugifte Stand maa misbilliges 203 flg.
Det Paulus's Ord: Kvinden skal frelses ved Barnefødsel 206.
Hvorfor Jomfrudommen roses i Skriften 207.

25. Om de dødes Opstandelse og den yderste Dag.

Konf. Art. 17. S. 62. Apol. S. 190.

Om den jødiske Mening, at de fromme skal, før de dødes Opstandelse, faa Herredømmet over Verden 62.
At Christus skal vende tilbage for at holde Dom 62. 190.
Han vil frelse de fromme, men fordømme de ugudelige 62. 190.
Der vil ingen Ende blive paa de fordømtes Straf 62. 190.
Hvorfor det evige Liv kaldes en Løn 139 flg.

26. Kjættere og Sekterere, hvis falske Lære er fordømt i Konkordiebogen:

Gjendøbere 58. 60. 61. 100. 152. 358.
Gjendøbernes Vildfarelser bliver særskilt opregnede 395. 496.
Nye Treenighedsnegtere 397. 497.
Arianere 56. 389.
Nye Arianere 396. 497.
Zwinglianere 382.
Donatister 59. 148.
Entusiaster (Sværmere) 259. 374. 423.
Mahomedanere 56.
Manikæere 56. 190. 372. 374 o. a. St.
Marcion 388.
Nestorius 388. 466.
Novatianere 60.
Pelagianere 57. 62. 190. 194. 371. 374.
Sakramenterere 382. 386.
Semipelagianere 374.
Schwenkfeld 396.
Synergisterne 374. 423.
Valentinianere 56.
Wiklifiter 148. 189 flg.